

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1960-1970 ARASINDA İZMİR'DE SOSYAL YAŞAM

DOKTORA TEZİ

ŞENAY SAVUR

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. KEMAL ARI

İZMİR-2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

21.03.2019

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora programı 2012880017 numaralı öğrencisi **Şenay SAVUR** ile ilgili Doktora tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır.
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**1960-1970 Arasında İzmir'de Sosyal Yaşam**" başlıklı Doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz 21/03/2019 tarihinde saat: 10.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (90) doksan

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Kemal ARI	
Üye	Doç. Dr. Erdal ASLAN	
Üye	Doç. Dr. Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU	
Üye	Doç. Dr. Tanju DEMİR	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Türkan BAŞYİĞİT	

ONAY
Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç altı ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum **1960-1970 Arasında İzmir’de Sosyal Yaşam** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűőecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gűsterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Şenay Savur

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10241912
Yazar Adı / Soyadı	ŞENAY SAVUR
T.C.Kimlik No	58678232360
Telefon	5368364257
E-Posta	senaysavur@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1960-1970 Arasında İzmir'de Sosyal Yaşam
Tezin Tercümesi	Social Life In Izmir Between 1960-1970
Konu	Tarih = History
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2019
Sayfa	582
Tez Danışmanları	PROF. DR. KEMAL ARI DOÇ. DR. ERDAL ASLAN DR. ÖĞR. ÜYESİ TÜRKAN BAŞYİĞİT
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	İzmir, 1960-1970, sosyal yaşam, nüfus yapısı, eğitim ve kültür, sanat, spor ve ekonomi

28.03.2019

İmza:.....

ÖZ

Bu tez 1960-1970 yılları arasında İzmir'in siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını içine alan ve İzmir'i bütün yönleriyle inceleyen bir çalışmadır. Tezin çalışma konusunu oluşturan dönem 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile başlamış, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'na giden süreci de içine alarak 1970 yılında sona ermiştir. Bu 10 yıllık süreç içinde yaşananlar Türk demokrasi tarihi açısından bir dönem noktasıdır. Siyasal alanda yaşanan değişimler, toplumun her alanında hissedilmiş, insanların gündelik yaşantısını, kültürel etkinliklerini, eğitim ve sosyal hayatını, demografik yapısını ve ekonomisini derinden etkilemiştir.

Konunun İzmir özelinde ele alınmış olmasının sebebi, İzmir'in yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması ve Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olmasıdır. İzmir'in yeniden yapılanma süreci, göçlerle birlikte gelen kültürel değişimler, gecekondulaşma, Dünya'da yaşanan gençlik hareketlerinin Türkiye'ye yansması ve 68 kuşağı olayları bu yaşam kesitinin önemini bir kez daha pekiştirmektedir. Çalışma, kent merkezi ile sınırlı tutulmuş, gerekli görüldüğü yerlerde ilçelerden ve köylerden bahsedilmiştir. Döneme tanıklık etmiş kişiler, çocukluk ve gençlik anılarını iyisiyle kötüsüyle büyük bir özlem ile anarken yeni neslin bu bilgilerden eksik kalmasına gönül razı olmamış ve 1960'lı yılların tüm detayları okuyucunun gözleri önüne serilmiştir.

Bu tezde çalışma yöntemi olarak arşiv kaynakları, dönemin gazeteleri ve dergileri, resmi belgeler, istatistiksel veriler kullanılmış ve döneme tanıklık etmiş kişilerin anılarından faydalanılmıştır. Daha çok 1. el kaynaklardan yararlanılarak yazılan tez için daha önce yapılan araştırmalar da incelenmiş ve bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tezin sonucunda ulaşılan nokta, 1960 yılında toplumsal yapıda değişimlerin başladığı; günümüz İzmir'inin yapılanma temelini ve kültür çeşitliliğinin 1960'larda atıldığıdır.

ABSTRACT

This thesis is a study which covers the political, social and economic structure of İzmir and examines İzmir in all its aspects between 1960-1970. The period that forms the subject matter of the thesis starts with the military coup of May 27, 1960 and ends in 1970, including the process leading to the Military Memorandum of March 12, 1971. What happened in this 10-year period is a turning point in terms of the history of Turkish democracy. The changes that took place in the political arena were felt in every area of society; deeply affected people's daily lives, cultural activities, education and social life, demographic structure and economy.

The subject is addressed in terms of İzmir because İzmir hosted many civilizations throughout the centuries and it is Turkey's third largest city. İzmir's restructuring process, the cultural changes that came with migration, squatting, reflection to Turkey of the youth movements experienced in the world and the 68 generation events reinforces once again the importance of this time period. The study is confined to the city center. Where it is deemed necessary, the towns and villagers are mentioned. While those people who witnessed the period are now remembering for better or for worse their childhood and youth memories with a great longing, new generation should not be left uninformed and thus all the details of the 1960s are revealed to readers in this study.

In this thesis, as the working method, archive sources, newspapers and magazines of the period, official documents, statistical data were used and the memoirs of those who witnessed the time period were utilized. The thesis is mostly written by using primary sources. The previous researches have also been examined in order to provide an integrity for the thesis. The point reached as a result of the dissertation is that the changes in the social structure started in 1960; the foundation of structuring and of cultural diversity of modern-day İzmir was laid in 1960s.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU.....	III
ÖZ.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIX
ÖNSÖZ.....	XXII
GİRİŞ.....	1
1. İZMİR İLİNİN İDARİ BÖLÜNMESİ, COĞRAFİK YERLEŞİMİ, NÜFUSU ve YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ.....	7
1.1. İdari Sistem ve Yönetim Birimleri.....	7
1.1.1. İdari Bölünme	7
1.1.2. İzmir Valileri.....	11
1.1.3. Belediye Örgütü ve İl Genel İdaresine Bağlı Kuruluşlar.....	12
1.2. Kent Yerleşimi.....	18
1.2.1. Alsancak ve Çevresi.....	21
1.2.2. Konak ve Narlıdere Arasındaki Kıyı Şeridi.....	25
1.2.3. Eşrefpaşa-Tepecik Arasındaki Bölge.....	35
1.2.4. Buca ve Çevresi.....	40
1.2.5. Bornova ve Çevresi	42
1.2.6. Alsancak ve Çiğli Arasındaki Bölge.....	47
1.3. Nüfus Yapısı.....	55
1.3.1. İzmir İl Merkezi ve İlçelerinin Nüfus Dağılımı.....	57
1.3.2. Cinsiyet, Yaş Grupları ve Medeni Duruma Göre İzmir Nüfus...62	
1.3.3. İzmir'in Çok Uluslu Yapısı	65
1.3.4. Çevre İllerden ve Yurtdışından İzmir'e Yapılan Göçler.....	68
1.3.5. İzmir'den Yurtdışına Yapılan Göçler.....	75
1.4. Yeniden Yapılanma Hareketleri.....	81
1.4.1. Kentleşme Süreci.....	81

1.4.2. Gecekondulaşma.....	83
1.4.2.1. Gecekondulaşma Bölgeleri ve İmar Çalışmaları.....	85
1.4.2.2. Gecekondulaşmaya Karşı Alınan Önlemler.....	89
1.4.3. Konut Yapımı ve Apartmanlaşma	97
2. SİYASİ HAYAT.....	102
2.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi	103
2.1.1. Adnan Menderes'in 15 Mayıs 1960 İzmir Mitingi	103
2.1.2. 27 Mayıs İhtilali'nin İzmir'deki İlk Günleri	106
2.1.3. DP İzmir Milletvekillerinin Tutuklanması.....	109
2.1.4. Siyasi Partilerin İzmir'deki Örgütlenişi.....	112
2.1.5. 1961 Anayasası için İzmir Referandum Sonucu.....	115
2.2. 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri.....	119
2.2.1. Seçimlerden Önce Siyasi Partilerin Propaganda Çalışmaları.....	119
2.2.2. 15 Ekim 1961 Milletvekili Seçim Sonuçları.....	121
2.2.3. 17 Kasım 1963 Yerel Seçimler.....	125
2.2.3.1.1963 Yerel Seçimlerinde Aday Listelerinin Belirlenmesi	125
2.2.3.2. Yerel Seçimler Öncesinde Siyasi Parti Çalışmaları.....	128
2.2.3.3. 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Sonuçları.....	130
2.3.10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri.....	136
2.3.1. Seçim Öncesinde Siyasi Ortam ve Partilerin Propaganda Çalışmaları.....	136
2.3.2. 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları.....	139
2.3.3. 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler.....	142
2.3.3.1. Aday Listelerinin Belirlenmesi.....	142
2.3.3.2. Siyasi Partilerin İzmir Mitingleri.....	145
2.3.3.3. Seçim Sonuçları.....	147
2.4. Öğrenci Olayları.....	150
2.4.1. Türkiye'de ve İzmir'de 68 Kuşağı.....	150
2.4.2. Alparslan Türkeş'in Komando Kampları.....	159
2.4.3. Öğrenci Liderleri.....	161
2.4.4. İşçi Grevleri.....	167
2.5. 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri.....	173

2.5.1. Aday Listelerinin Belirlenmesi.....	173
2.5.2. Siyasi Partilerin İzmir Mitingleri.....	175
2.5.3. Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....	177
3. EĞİTİM-ÖĞRETİM HAYATI	181
3.1. Eğitim	181
3.1.1.İzmir Nüfusunun Okuryazarlık Açısından Değerlendirilmesi..	182
3.1.2.İzmir Nüfusunun Tahsil Durumu.....	184
3.1.3. Örgün Eğitim.....	187
3.1.3.1. Okul Öncesi Eğitim.....	187
3.1.3.2 İlköğretim	189
3.1.3.3. Ortaöğretim.....	195
3.1.3.3.1.Ortaokullar.....	195
3.1.3.3.2. Liseler.....	201
3.1.3.4. Mesleki ve Teknik Öğretim	210
3.1.3.5. Yükseköğretim	219
3.1.4.Yaygın Eğitim.....	223
3.1.4.1. Halk Dershaneleri (Okuma Yazma Kursları).....	223
3.1.4.2.Mesleki Kuruluşlar (Akşam Sanat Okulları ve Olgunlaşma Enstitüsü.....	225
3.1.4.3.Kurslar.....	227
3.1.4.4.Rehberlik ve Araştırma Merkezi.....	229
3.1.4.5.Kütüphaneler.....	231
3.1.4.5.1.İzmir Milli Kütüphanesi	231
3.1.4.5.2. İzmir Halk Kütüphaneleri.....	233
3.1.4.5.3.İzmir Çocuk Kütüphaneleri.....	235
3.1.4.5.4.Üniversite ve Okul Kütüphaneleri.....	237
3.1.4.5.5.Alman Kütüphanesi.....	238
3.1.4.6. Yabancı Dernekler.....	239
3.1.4.7. Müzeler.....	240
4. KÜLTÜREL ETKİNLİKLER VE SPOR HAYATI	243
4.1. İzmir Festivalleri ve Şenlikler.....	243
4.2.Sanat.....	244

4.2.1.Görsel Sanatlar.....	244
4.2.2.Sahne Sanatları.....	247
4.2.3.İşitsel Sanatlar	254
4.2.4.Sinema Sanatçıları ve Sektörel Açından Sinemaya Bakış.....	262
4.3. Spor.....	270
4.3.1.İzmir’de Sporun ve Spor Yazarlığının Tarihçesi.....	270
4.3.2. İzmir Spor Merkezleri.....	272
4.3.3.Takım Sporları.....	277
4.3.3.1.Futbol.....	277
4.3.3.1.1. Futbol Takımları.....	281
4.3.3.1.1.1. Karşıyaka Spor Kulübü ve Futbol Takımı.....	281
4.3.3.1.1.2.Altay Spor Kulübü ve Futbol Takımı.....	283
4.3.3.1.1.3. Altınordu Spor Kulübü ve Futbol Takımı.....	286
4.3.3.1.1.4. İzmirspor Kulübü ve Futbol Takımı.....	288
4.3.3.1.1.5. Göztepe Spor Kulübü ve Futbol Takımı.....	288
4.3.3.2.Basketbol ve Voleybol.....	291
4.3.4. Bireysel Sporlar.....	295
4.3.4.1. Yelkencilik ve Yüzme.....	295
4.3.4.2. Güreş ve Boks.....	300
4.3.4.3. Atletizm.....	301
4.3.4.4. Tenis.....	303
4.3.4.5. Jimnastik, Bisiklet, Eskrim ve Judo.....	304
4.3.4.6. At Yarışları.....	306
5. SOSYAL HAYAT	312
5.1. Konut Alanlarının Mimarisi ve Kullanılan Eşyalar.....	313
5.2. Aile ve Sosyal İlişkiler.....	318
5.2.1. Kentsel Aile.....	318
5.2.2. Aile Evlerinde Yaşam.....	319
5.3. Mahalle Kavramı ve Sokaklar.....	321
5.4. Amerikalılar İle Yaşam.....	325
5.5. Bayramlar ve Düğünler.....	330
5.5.1. Dini Bayramlar	330

5.5.2. Ulusal Bayramlar.....	335
5.5.3. Diğer Önemli Günler.....	338
5.5.4. Evlilik ve Düğün Merasimi	343
5.6. Yardım Kuruluşları ve Dernekler.....	348
5.6.1. Yoksullar Evi	348
5.6.2. Çocuk Esirgeme Kurumu	349
5.6.3. İl Fakirlerine Yardım Derneği ve Düşkünler Yurdu	352
5.6.4. Yardımseverler Derneği	353
5.6.5. Toplum Yararına Çalışan Kadın Örgütleri.....	354
5.7. Moda.....	357
5.7.1. Giyim Modası.....	357
5.7.2. Hippi Modası	365
5.7.3. Güzellik Modası	366
5.7.4. Dans Modası.....	368
5.8. Magazin Konuları.....	370
5.8.1. Yerli Magazin Konuları	370
5.8.2. İzmir’i Ziyaret Eden Kraliyet Ailesi Mensupları	373
5.9. Eğlence Hayatı ve Gezinti Yerleri	378
5.9.1. Sinemalar.....	378
5.9.1.1. Salon Sinemaları	378
5.9.1.2. Yazlık Sinemalar	383
5.9.2. Gazinolar, Gece Kulüpleri ve Çay Bahçeleri	387
5.9.3. Plajlar ve Mesire Yerleri	393
6. SAĞLIK, GÜVENLİK VE BELEDİYE HİZMETLERİ	400
6.1. Sağlık.....	400
6.1.1. Sağlık Personeli ve Sağlık Kurumları	401
6.1.2. Bulaşıcı Hastalıklar.....	412
6.1.3. Toplum Sağlığı Hizmetleri	421
6.1.4. Kent Sokaklarının Temizliği ve İzmir Çöpleri	424
6.2. Güvenlik	428
6.2.1. Emniyet Güçleri ve Yargı Sistemi	428
6.2.2. Yaygın Suçlar.....	429
6.2.3. Buca Cezaevi.....	437

6.2.4. İzmir Yangınları.....	438
6.3. Ulaşım ve Trafik.....	439
6.3.1. Kara Ulaşımı.....	439
6.3.1.1. Özel Taşıtlar.....	440
6.3.1.2. Otobüsler.....	442
6.3.1.3. Trolleybüsler.....	447
6.3.1.4. Trenler.....	449
6.3.2. İzmir Limanı ve Deniz Ulaşımı	452
6.3.3. Hava Alanları ve Uçak Seferleri	453
6.3.4. Trafik.....	455
6.4 Altyapı.....	460
6.4.1. Su	460
6.4.2. Elektrik.....	466
6.4.3. Havagazı.....	471
6.4.4. Kanalizasyon.....	473
6.4.5. Posta, Telefon ve Telgraf	474
6.4.6. Yol ve Asfaltlama Çalışmaları	477
7. EKONOMİK HAYAT.....	480
7.1. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Ardından İzmir Piyasaları ve Ucuzluk Kampanyası.....	481
7.2. Pahalılık ve Temel İhtiyaç Maddelerinin Fiyatları.....	484
7.3. İstihdam Durumu, Çalışma Koşulları, Meslek Örgütleri.....	489
7.4. İzmir Ticaret Borsası	491
7.5. Bankacılık ve Banka Çekilişleri.....	494
7.6. Tarım	500
7.7. Hayvancılık.....	505
7.8. Ticaret.....	509
7.9. Sanayi.....	510
7.9.1.1960'lı Yıllarda Faaliyet Gösteren Büyük Ölçekli İşletmeler ...	513
7.9.2. 1960'lı Yıllardan Önce Faaliyete Geçmiş Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Kuruluşlarından Bazıları.....	515
7.9.3. 1960'lı Yıllarda Faaliyete Geçmiş veya Geçme Aşamasında Olan İşletmeler	518

7.10. Turizm.....	520
7.10.1. Kentin Turizm Yönünden Değerlendirilmesi	521
7.10.2. Yurtdışından Ege Sahillerine Yapılan Seyahatler.....	527
7.10.3. Tatil Köyleri ve Turistik Tesisler.....	531
7.10.4. İzmir Turizm Merkezleri.....	535
7.10.5. Turizmin Sorunları ve Turizmi Geliştirme Çabaları.....	537
7.11. İzmir Enternasyonal Fuarının Ekonomiye Katkısı	541
7.11.1. Fuarın Tarihçesi	541
7.11.2. İzmir Enternasyonal Fuarının İzmir Ekonomisindeki Yeri...	542
SONUÇ.....	548
KAYNAKLAR.....	553
ÖZGEÇMİŞ.....	581

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1965 Genel Nüfus Sayımına Göre İzmir'in İdari Yapılanması.....	9
Tablo 2: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Merkezindeki Bucak ve Köy İsimleri...10	
Tablo 3: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir'de Görev Yapan Valiler.....11	
Tablo 4: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir'de Görev Yapan Belediye Başkanları....13	
Tablo 5: 1967 Yılı İtibariyle İzmir Belediye Kurumlarında Görev Yapan Müdürler.....	14
Tablo 6: 1967 Yılı İtibariyle İl Genel İdaresine Bağlı Kuruluşlarda Görev Yapan Yöneticiler.....	18
Tablo 7: 1960 ve 1965 Nüfus Sayımlarına Göre 5 Büyük İlin Nüfus Sayım Sonuçları	56
Tablo 8: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İline Bağlı İlçelerin Nüfus Miktarları.....	57
Tablo 9: 1960-1970 Yılları Arasında Kent Nüfusunun Bölgesel Dağılımı.....	58
Tablo 10: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı...62	
Tablo 11: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelinde Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı.....	63
Tablo 12: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelindeki Nüfusun Medeni Durumu.....	64
Tablo 13: 1960 Yılında İzmir Kent Merkezinde Nüfusun Dinlere Göre Dağılımı...65	
Tablo 14: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir Kent Merkezindeki Nüfusun Anadile Göre Dağılımı.....	66
Tablo 15: 1960 ve 1965 Yıllarında İzmir Kent Merkezinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımında Öncelikli Yerler.....	70
Tablo 16: 1965-1970 Yılları Arasında İzmir'e Göç Edenlerin Mesleklere Göre Dağılımı.....	71
Tablo 17: 1965-1970 Yılları Arasında İzmir'e Göç Edenlerin İştaki Yerine Göre Dağılımı.....	72

Tablo 18: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir'in Anadil Kriterine Göre Nüfus Hareketliliği.....	73
Tablo 19: 1960-1965 Yıllarında İzmir Kent Merkezinde Yabancı Ülke Doğumlular Arasında Öncelikli Sırada Yer Alan Ülkeler.....	78
Tablo 20: 1960-1965 Yılları Arasında Rum ve Yahudi Nüfusun Anadil Kriterine Göre Nüfus Hareketliliği.....	79
Tablo 21: 1960-1970 Yılları Arasında 3 Büyük İlin Kentleşme Düzeyi.....	82
Tablo 22: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Kent Merkezinin Kırsal ve Kentsel Nüfus Dağılımı.....	83
Tablo 23: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Kentindeki Öncelikli Gecekondu Bölgelerinin Nüfus Miktarları.....	88
Tablo 24: 1958-1970 Yılları Arasında Kat Adeti ve Bina Yüksekliklerindeki Değişim.....	99
Tablo 25: Temsilciler Meclisi İzmir Üyeleri.....	114
Tablo 26: 9 Temmuz 1961 Anayasası İçin Referandum Sonuçlarına Göre İzmir'in Seçmen Bilgisi.....	118
Tablo 27: 9 Temmuz 1961 Referandum Sonuçlarına Göre İzmir İçin Oy Tablosu.....	119
Tablo 28: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerde İzmir Sonuçları.....	122
Tablo 29: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı.....	122
Tablo 30: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçlarının İzmir İlçelerindeki Oy Dağılımı.....	123
Tablo 31: 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimlerinde İzmir İlçeleri Bazında Oy Sonuçları.....	125
Tablo 32: 17 Kasım 1963 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir İlçeleri İtibariyle Siyasi Partilerin Aldıkları Oy Sayıları.....	132
Tablo 33: 17 Kasım 1963 İzmir İl Genelinde Belediye Meclisi Üyeleri Seçim Sonuçları.....	133

Tablo 34: İzmir Merkez İlçeye Bağlı Belediyelerde Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları.....	134
Tablo 35: 17 Kasım 1963 İzmir İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları.....	135
Tablo 36: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimlerde İzmir Sonuçları.....	141
Tablo 37: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı.....	141
Tablo 38: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde Siyasal Partilerin İzmir İlçeleri İtibariyle Aldıkları Oy Sayıları.....	142
Tablo 39: 2 Haziran 1968 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir İl Genelinde Siyasi Partilerin Aldıkları Oylar.....	148
Tablo 40: 2 Haziran 1968 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir Kentine Ait Yerleşim Birimlerinde Belediye Başkanlarının Aldıkları Oylar.....	149
Tablo 41: 2 Haziran 1968 Yılı İzmir İl Genelinde Belediye Başkanı Seçim Sonuçları.....	150
Tablo 42: 2 Haziran 1968 İzmir Senatörleri.....	150
Tablo 43: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir Sonuçları.....	179
Tablo 44: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı.....	180
Tablo 45: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinin İzmir İlçeleri İtibariyle Siyasi Partilerin Aldıkları Oy Sayıları.....	181
Tablo 46: İzmir İl Genelinde 1960-1970 Yılları Arasında Okuma Yazma Durumu.....	184
Tablo 47: 1960 Yılında İzmir İlinde Öğrenim Durumu Bilgileri.....	185
Tablo 48: 11 ve Daha Yukarı Yaşlar İtibariyle İzmir İlinin 1965 Yılındaki Eğitim Durumu.....	186
Tablo 49: 6 ve Daha Yukarı Yaşlar İtibariyle İzmir İlinin 1970 Yılındaki Eğitim Durumu.....	187
Tablo 50: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Anaokulları.....	188

Tablo 51: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir İl Genelinde Resmi İlkokul Sayıları.....	191
Tablo 52: İzmir'de Kent ve Köy İlkokullarındaki Öğrenci Sayısı.....	194
Tablo 53: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Özel İlkokullar.....	195
Tablo 54: 1960 Yılında İzmir İl Genelinde Resmi Ortaokullar ve Öğrenci Sayıları.....	198
Tablo 55: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Özel Okullar, Kolejler ve Öğrenci Sayıları.....	200
Tablo 56: 1965 yılında İzmir İl Genelinde Resmi Devlet Ortaokulları ve Öğrenci Sayıları.....	203
Tablo 57: 1960 Yılında İzmir İl Genelinde Resmi ve Özel Liseler ve Öğrenci Durumları.....	204
Tablo 58: 1960 yılında İzmir İlinde Teknik ve Meslek Okullarındaki Öğretmen Durumu.....	219
Tablo 59: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İlinde Teknik ve Meslek Okullarının Durumu.....	220
Tablo 60: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında Yükseköğrenimdeki Akademik Kadro.....	221
Tablo 61: 1967 Yılında İzmir'de Özel Sınıfı Bulunan İlkokullar.....	233
Tablo 62: 1963-1967 Yılları Arası İzmir Milli Kütüphanesi'nin Okuyucu Durumu.....	234
Tablo 63: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelinde Halk Kütüphanelerinin Durumu.....	235
Tablo 64: İzmir İl ve İlçelerindeki Bazı Müzelerin Eser, Kitap, Personel ve Ziyaretçi Sayısı.....	244
Tablo 65: 1960'lı Yıllarda İzmir İl Spor Temsilcileri.....	273
Tablo 66: 1964 Yılında İzmir Evlendirme Faaliyetleri.....	347
Tablo 67: 1962-1964 Yılları arasında Şehir Parkları İstatistikleri.....	398

Tablo 68: 1960-1967 Yılları Arasında İzmir İlindeki Sağlık Personeli Sayısı.....	400
Tablo 69: 1965 Yılında İzmir İl Merkezindeki Hastaneler.....	400
Tablo 70: 1962-1964 Yılları arasında Eşrefpaşa Hastanesi'nin Çalışmaları.....	404
Tablo 71: 1965 Yılında İzmir İlçelerinde Faaliyet Gösteren Hastaneler.....	409
Tablo 72: 1962-1964 Yılları Arasında Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü Tarafından Vatandaşlara Yapılan Aşılar.....	421
Tablo 73: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir Trafik Şube ve Bürolarına Kayıtlı Kara Taşıtları.....	439
Tablo 74: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Kenti Otobüs Kullanımı.....	441
Tablo 75: 1962-1964 Yılları Arasından İzmir Trolleybüslerinin Kullanımı.....	447
Tablo 76: 1960'lı Yıllarda Çiğli ve Cumaovası Havaalanlarının Yolcu, Yük ve Uçak Trafığı.....	453
Tablo 77: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Kenti Su Şebekesinin Durumu.....	462
Tablo 78: 1962-1964 Yılları Arasında Elektrik Üretiminde Önemli Rakamlar.....	466
Tablo 79: 1963-1967 Yılları Arasından Elektrik Üretimi ve Enerji Gücü.....	466
Tablo 80: 1963-1967 Yılları Arasında İzmir Kentinde Enerji Tüketimi.....	467
Tablo 81: 1963-1967 Yılları Arasında İzmir'de Elektrik Abone Sayısı.....	469
Tablo 82: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Havagazı Kullanımı.....	471
Tablo 83: 1965-1966 Yıllarında İzmir Kent Merkezinde Temel İhtiyaç Maddelerinin Fiyatları.....	485
Tablo 84: 1960 yılında İzmir Kent Merkezinde Sebze ve Meyve Fiyatları.....	486
Tablo 85: 1969 Yılında İzmir ve Ankara'daki Sebze-Meyve Fiyatları.....	488
Tablo 86: 1960-1966 Yılları Arasında Borsaların İşlem Hacimlerinin Dağılımı (İşlem Hacimleri 1.000 tl olarak gösterilmiştir).....	491
Tablo 87: 1967 yılında Tekel Maddelerinin Eski ve Yeni Fiyatları.....	492
Tablo 88: 1960'lı yıllarda İzmir'deki Mevcut Bankalar ve Şubeleri	494
Tablo 89: İzmir'de Banka Şubelerinin İlçelere Göre Dağılımı	495

Tablo 90: İzmir’de 1960-1965 Yıllarında Ekim Alanlarının Sanayi Bitkilerine Dağılımı (hektar olarak) ve Üretim Miktarları (ton olarak).....	500
Tablo 91: İzmir’de 1960-1965 Yıllarında Ekim Alanlarının Tahıllara Dağılımı (hektar olarak) ve Üretim Miktarları (ton olarak).....	501
Tablo 92: 1962-1967 Yılları Arasında İzmir İlinde Tütün, Üzüm, İncir, Zeytin ve Pamuk Üretimi (Ton).....	503
Tablo 93: İzmir’de 1960-1965 yıllarında Hayvan Sayısı.....	505
Tablo 94: İzmir’de 1960-1965 Yıllarında Hayvansal Üretim Miktarları.....	506
Tablo 95: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Mezbaha ve Teferruatı İdaresinin Çalışmaları.....	507
Tablo 96: 1966 yılında Türkiye ve İzmir’de İmalat Sanayinde İşyeri Sayısı.....	511
Tablo 97: 1968 yılında İzmir İl Genelinde Büyük Ölçekli Kuruluşlar.....	512
Tablo 98: 1960’lı Yıllarda Ege Bölgesi’ne Gelen Yabancı Turistlerin Memleketlerine Göre Dağılım Oranları (%).....	522

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.t.	Adı geçen tez
A.g.m.	Adı geçen makale
A.g.a.	Adı geçen anı
AP	Adalet Partisi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bil.	Bilimler
Bkz	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
D.D.T.	Dikloro Difenil Trikloroethan
Derc.	Derece
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
Doç.	Doçent
DP	Demokrat Parti
Dr.	Doktor
Enst.	Enstitü
ESHOT	Elektrik Su Havagazı Otobüs Tramway (Trolleybüs) İşletmesi
Hac	Hacim
Hast.	Hastane
İkt.	İktisadi
İMEAK	İstanbul, Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri
İZFAŞ	İzmir Fuarcılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Anonim Şirketi
Kg.	Kilogram

KSK	Karşıyaka Spor Kulübü
Ltd	Limited
MBK	Milli Birlik Komitesi
MEGEP	Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ok.	Okul
Ort.	Ortaklar
Prof.	Profesör
PTT	Posta Telgraf Telefon Müdürlüğü
s.	Sayfa
s.s.	Sayfadan sayfaya
Şti.	Şirketi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
Tic.	Ticaret
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Ulaş.	Ulaştırma
Mak.	Makine
v.b.	ve benzeri
v.d.	ve diğerleri
YTP	Yeni Türkiye Partisi
yy	Yüzyıl
WP	Islanabilir Toz (Wet Powder=

ÖNSÖZ

1960'lı yıllar hem Dünya hem de Türkiye açısından göz ardı edilemeyecek kadar önemli yıllardı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya iki kutuplu bir ayrışmaya doğru ilerlemiş, bir tarafta Amerika'nın başını çektiği Batı Bloğu, diğer tarafta Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde Doğu Bloğu oluşmaya başlamıştı. Soğuk savaş dönemi olarak adlandırılan bu tarihsel kesit Türkiye'yi de taraf olmaya mecbur kılmış ve Amerika'nın uydusu olma yolundaki ilk sinyalleri vermişti. Türkiye, İsmet İnönü döneminde Amerika'dan alınan Marshall Yardımları ve Truman Doktrini sayesinde Amerika ile iyi ilişkiler kurarken, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle "*Küçük Amerika*" olarak adlandırılmaya başlanmıştı bile. İktidar partisi lideri Adnan Menderes'in izlediği politika, Türkiye'nin bu terimle adlandırılmasına sebebiyet verirken, ülke de adım adım askeri bir darbeye doğru ilerliyordu. Türkiye adeta kabuk değiştiriyor Adnan Menderes liderliğindeki iktidar partisinin uyguladığı ekonomik politikalar Türkiye'nin tam bağımsızlık ilkesini her geçen gün zedeliyordu.

Evet, Türkiye 60'lı yıllara askeri bir darbeye girmişti ve ne tuhaftır ki 60'lı yıllardan da bir askeri muhtıra ile çıkacaktı. Demokratikleşme sürecinde çalkantılı bir dönem geçiriliyor, sokaklar çoğu zaman kan gölüne dönüyordu. Emperyalizm kelimesi sokaktaki vatandaşın azından hiç düşmüyor, küçücük çocuklar dahi bu kelimeyi sık sık kullanıyordu. 60'lı yılların sonlarına doğru ilerlerken üç devrimci gencin idama götürülmesi ile sonuçlanan bu dönem tarihe 68 kuşağı olarak geçecekti. Aslında 1968 olayları, o güne kadar yerleşmiş olan düzene karşı bir başkaldırıydı ve tüm dünyada geniş yankılar uyandırdı. Elbette Türkiye ve İzmir de 68 olaylarından nasibini almış ve yaşanan olaylar gündelik hayatın bir parçası haline gelmişti.

Dönemin özelliği, beni bu süreci mercek altına almaya itti. Yaşanan olaylar ve etkileri tüm Dünya'yı, Türkiye'yi ve İzmir'i derinden sarsarken, araştırmacıların bu süreci derli toplu bir halde sunmaması dikkatimi çekti. Siyasal olaylar, ekonomik

gelişmeler, teknolojik yenilikler, kurumsal farklılıklar irdelenmekte; fakat halkın sosyal yaşantısından, ne düşündüğünden, ne hissettiğinden, geleceğe nasıl baktığından, umutlarından, hayallerinden, hayal kırıklıklarından, gelecekte beklenmelerinden bahsedilmemekteydi. Bu kadar yakın bir dönemin tarih kitaplarında ayrıntılı olarak incelenmemiş olması ve bu dönemi yaşamış kişilerin anılarının belleklerden yavaş yavaş silinmeye başlaması, beni bu dönemi araştırmaya itti. Nihayetinde bütün bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak “1960-1970 Yılları Arasında İzmir’de Sosyal Yaşam” isimli konuyu çalışmaya karar verdim.

Konuyu İzmir özelinde değerlendirmek istememin nedeni ise, İzmir’in tarihsel süreç içerisindeki önemi ve Türkiye’nin üçüncü büyük kenti olmasıydı. İzmir, Türkiye’ye ait olma serüveninde birçok medeniyetler tarafından ele geçirilmiş, uğruna savaşlar verilmiş, kanlar dökülmüş, genç insanlar ölmüş, medeniyetler kurulmuş, medeniyetler yıkılmış, defalarca kimlik değiştirmiş fakat Türkiye’ye mal olmuştu. Bu kenti görmezden gelemezdim. Belki de İzmir’in bizi biz yapan kimliği Cumhuriyet’in ilanı ile gerçekleşiyordu. İzmir çokuluslu yapısından sıyrılmış, sadece Türklere ait bir kenti artık... Yönetiminden sorumlu olan Türk, ekonomisinden sorumlu olan Türk, ticaretinden sorumlu olan Türk, kültüründen sorumlu olan Türk’tü. İzmir artık Türk’tü ve ulusal bir kimlik kazanmıştı.

Ve tabii ki halkın sosyal yaşantısını irdelerken, dönemin siyasi olaylarını, ekonomik ve teknolojik gelişmelerini göz ardı etmenin mümkün olmadığını gördüm. Netice de yaşantıyı etkileyen, değiştiren ve dönüştüren hatta düşünce yapısını tayin eden faktörlerin başında siyaset, ekonomi ve ticaret geliyordu. Bu nedenle, öncelikle İzmir’in idari yapılanmasını, ekonomisini, ticaretini, siyasetini, eğitimini ve daha birçok alanını inceleyerek çalışmaya başladım ve ardından gündelik ve sosyal yaşantıya geçtim.

Çalışmalarım sırasında en sık kullandığım kaynaklar İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi’ndeki ve İzmir Milli Kütüphane’deki süreli yayınlar oldu. 1960’lı yıllar boyunca yayınlanan Ege Ekspres, Yeni Asır ve Demokrat İzmir gazeteleri ile döneme ait dergiler çalışmalarımın temel taşını oluşturdu. Ayrıca, Milliyet, Hürriyet, Akşam, Tercüman, Yeni İstanbul, Cumhuriyet, Sabah gibi dönemin ulusal gazeteleri, 60’lı yaşamış kişilerin anıları ve özel arşivleri, döneme ait istatistikler, yıllıklar, ansiklopediler, genel nüfus sayımları, İzmir belediye meclisi olağanüstü toplantı tutanakları, belediye meclisi kararları ve 1964 yılına ait İzmir belediyesi çalışma ve

faaliyet raporları tezime büyük katkı sağladı. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi'nden edindiğim kaynaklar tezim için çok faydalı bilgilere ulaşmamda yardımcı oldu. Tezim boyunca fikirleriyle ve bilimsel bakış açısıyla bana rehberlik eden, motivasyonumu her daim yüksek tutarak beni cesaretlendiren sayın hocam Prof. Dr. Kemal Arı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Anılarını açık yüreklilikle benimle paylaşan dönemin tanıkları Sayın Sancar Maruflu'ya, Prof. Dr. Ersin Doğer'e, Sayın Mahmut Evren'e, Sayın Kemal Canıvar'a, Sayın Gürcan Bayrak ve Sayın Gülsüm Çalışkan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, küçücük yüreğiyle bana destek olan kızım Derin Savur'a ve enerjimi daima yüksek tutan eşim Murat Savur'a sonsuz teşekkür ederim.

Şenay SAVUR
İzmir, 2018

GİRİŞ

İzmir, yüzyıllar boyunca farklı toplumlar tarafından fethedilmiş, farklı dönemlerde farklı uygarlıkların egemenliği altına girmiş, farklı kimliklere bürünmüş, farklı kültürlerle tanışmış, kaynaşmış ve kendine özgü dokusuyla tarihsel mekânlar arasında yerini almış bir kentti. Bilinen kaynaklara göre İzmir, MÖ 3000 yıllarında Bayraklı'da kuruldu. Uzun süre yoğun bir yerleşmeye sahne olmayan kent MÖ 545'te Perslerin istilasına uğrayarak yıkıldı ve halkının göç etmesine sebebiyet verdi¹. MÖ 344 yılında Büyük İskender tarafından tekrar ele geçirildi ve 2. kez kuruldu. Bu kez merkez olarak Bayraklı değil Kadifekale etekleri yani Pagos seçilmişti. Yüzyıllar boyunca İzmir Kadifekale'nin yamaçlarından deniz kıyısına doğru ilerledi ve genişledi. Önce Roma, Bizans, Arap istilasına uğradı, ardından Selçukluların egemenliğine geçti, ardından yeniden Bizans yönetimine girdi ve en sonunda da 1424 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildi.

İzmir, Roma Döneminde önemli bir ticaret merkezi iken, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ve kentin Bizans sınırları içerisinde kalmasıyla ticari açıdan önemini yitirdi. Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra ise uzun yıllar göz ardı edilen bir kent oldu. Ticaretin gelişmesiyle birlikte tekrar önem kazanmaya başladı. Buna rağmen uzun yıllar bir ticaret yolu olarak kullanılmadı. Tüccarlar mallarını Anadolu içlerine Antalya-Bursa hattını kullanarak taşıdılar ve bu nedenle İzmir 15. ve 16. yüzyıllarda bir kasaba görünümünde kaldı². 16. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz ve Hollandalı tüccarların, ticaretin bir bölümünü İzmir limanı üzerinden yapmaya başlamasıyla birlikte İzmir'in ticari açıdan önemi arttı. 17. yüzyıldan itibaren bir ticaret merkezine dönüştü ve demografik yapısında bir takım farklılıklar oluşmaya başladı. Bir Fransız gezgini olan Jean Baptiste Tavernier'in 17. yüzyılda İzmir'e yaptığı bir seyahatteki gözlemlerine göre İzmir kentinin nüfusu

---

¹Duygu Özsüphandağ Yayman, "Sekiz Bin Yıldır Liman Kenti", *İzmir Life Dergisi*, Sayı:85, (Eylül, 2008), s. 33.

²Mustafa Şahin, "İzmir Kenti'nin Tarihsel Gelişimi", *İzmir Kenti'nde Gündem 21'e Doğru*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 1996, s. 11.

90.000'di³. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu Türkler oluşturmakla beraber, küçümsenemeyecek oranda Yahudilerin, Ermenilerin ve Rumların olduğu belirtiliyordu. Bu nedenle 17. yüzyılın ilk çeyreğinde İzmir doğu dünyasının odak noktası haline gelmiş, gerek dinsel gerekse ticari anlamda bir merkez statüsü kazanmıştı⁴. 18. yüzyılın ilk yarısında İzmir, Anadolu'nun Avrupa ile ticaret yapan tek kentiydi⁵. 19. yüzyıldan itibaren sosyal, ekonomik ve toplumsal çehresini değiştirmeye başladı. Bu değişimde başrol oynayan ve 1838 yılında imzalanan Balta Limanı Sözleşmesi'yle İngilizlere büyük ticari ayrıcalıklar verildi. Bu sözleşme İngilizlerin İzmir' e yerleşmelerinde etkili oldu.

İzmir kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısının en güzel örneği idi. Etnik olarak çeşitli ulusları bünyesinde barındıran İzmir'de Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Levantenler ve Türkler bir arada yaşardı. Oturdukları bölgeler farklı olmakla beraber ticari ve sosyal ilişkide bulunmaktan çekinmezlerdi. O dönemde Ermeni, Rum, Yahudi ve Batı kökenli gayrimüslimlere "*Frenk*" adı verilir ve onların oturdukları bölgeye de Frenk Mahallesi denirdi. Frenk Mahallesi'nin sınırları bugünkü Karataş ile Alsancak arasındaki bölgeydi⁶. Frenk Mahallesi İzmir'in kıyı şeridi boyunca uzanır, ticaretin, kültürün, sosyal yaşamın ve ekonominin merkezi olarak adlandırılırdı. Mahallenin en meşhur sokağı Frenk Sokağı idi. Sokaktaki dükkânların ve mağazaların tamamına yakını Fransızlara aitti. Burada en sık rastlanan manzara Fransız kadınlarının rahat tavırlarla ve salınarak dolaşmalarıydı⁷. Frenk Sokağı'na açılan yan caddeler alışveriş yerlerinin, eğlence mekânlarının, dükkânların, mağazaların ve kafelerin bulunduğu son derece hareketli ve renkli bir görünüme sahipti. Cadde boyunca büyük kuyumcular, manifaturacılar, kırtasiye mağazaları ve züccacılar sıralanırdı. Bütün dükkânlar birbirinden gösterişli ve göz kamaştırıcıydı. Frenk Sokağı'ndaki mağazalarda Lyon ipeği, St. Quntin muslinleri, St. Etienne taftaları ve kurdeleleri; Lubin, Pinaud ve Botot markalarını taşıyan kokular satılır; şapkalar Fransa'dan ve İngiltere'den,

---

³Tülay Âlim Baran, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması -İzmir 1923-1938-**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

⁴A. Nedim Atilla, **İzmir Demiryolları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2002, s.30.

⁵A.g.e., s. 32.

⁶Sabri Yetkin, "Frenk Mahallesi -İzmir'in Batılı İlk Yüzü-", <http://kemeralti-izmir.blogspot.com.tr/2012/02/frenk-mahallesi.html> (Erişim Tarihi: 08.12.2017).

⁷Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı -S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları-**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 37.

baharatlar, Marsilya'dan ve Londra'dan ithal edilirdi⁸. Bu nedenle olsa gerek buraya “Doğu'nun Paris'i” ismi verilmişti⁹. Denizden limana ayak basan Avrupalı gezginlerin gözünde İzmir sadece Alsancak ve civarından ibaretti. Oysaki kıyıda biraz iç kesimlere gidilince büyü bozuluyor, tozlu ve çamurlu yolları ile yoksul ve bakımsız İzmir evleri görünüyordu.

Türkler o dönemde daha çok Kadifekale civarında oturur ve geleneksel bir yaşam sürerlerdi. Ticaretle uğraşmak istemezler, memur olmayı tercih ederlerdi. Türklerin varlıklı ailelerinin oturduğu konaklar Kemeraltı Caddesi'nde idi. Sokakları elektriksiz olduğu için akşam olunca özellikle kadınlar ve çocuklar evlere çekilir, sadece işi olan erkekler ellerinde fenerlerle sokağa çıkarlardı.

18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca İzmir en popüler dönemini yaşıyor, Alsancak ve kıyı kesimi bir Avrupa kenti görünümünü sergiliyordu. Alsancak sadece bir ticaret merkezi değil, aynı zamanda bir eğlence merkeziydi. Kordon yapılmadan önce Marina olarak adlandırılan bölgede çok sayıda kahvehaneler ve gazinolar yer alırdı. Buraları İzmirlielerin en uğrak eğlence merkezleriydi. Zengin ve fakir ayrımı olmadan daha çok gayrimüslimlerin ziyaret ettikleri, sirklerin, akrobasi gösterilerinin, küçük çaplı tiyatroların ve konserlerin yapıldığı yerlerdi. Genellikle bu yapılar denizin içinde ahşap direkler üzerinde inşa edilmişti. Burası bugün İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nin bulunduğu yerdi¹⁰. Kordon'un yapılmasıyla birlikte buraları da yıkılarak tarihin derinliklerine gömüldü. Kordon'un yapılması adeta İzmir'in çehresini değiştirmeye başladı. Denize sırtını dönen evler, 19. yüzyılda yeniden inşa edilerek yönlerini denize döndüler. Deniz ile evler arasında geniş bir cadde yapıldı ve buraya Kordonboyu adı verildi. 19. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti için bir çöküş süreciydi; fakat İzmir kenti açısından tam bir yükselişi ifade ediyordu. İzmir, en popüler dönemini yaşıyor, çokuluslu yapısı ile Avrupalılar için bir cennet görünümünü sergiliyordu. Şehir bu dönemde modernleşmeye ve altyapı hizmetleri açısından gelişmeye başladı. Hızlı bir nüfus artışına sahne oluyor ve tam bir serbestiyeye bürünüyordu. Osmanlı Devleti'nin genel görüntüsüne oranla bir tezatlık sergileyen İzmir, işte tam da bu dönemde “*Gâvûr İzmir*” olarak anılmaya

---

⁸A.g.e., s. 38.

⁹Kemal Arı, **İzmir'den Bakışla Türkiye'de Kabotaj -Haklar, Kazanımlar, Bayramlar-**, İMEAK Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2009, s. 116.

¹⁰A. Hilmi Baküs, “İzmir'de 19. Yüzyıl Yaz Eğlenceleri”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:60, (Ağustos 2006), s. 38.

başlandı. İngiliz ve Fransızlar Buca ve Bornova'da büyük bahçeler içerisinde malikâneler yaptırıp, şehir merkezinden uzakta, yaşamlarına devam ediyorlardı.

19. yüzyılda batılılaşmanın ve modernleşmenin bir gereği olarak tüm imparatorlukta olduğu gibi İzmir kentinde de büyük değişimler yaşandı. İzmir, Avrupa ile bağlantıyı sağlayan büyük ve sağlam bir limandan yoksundu. Bu nedenle sahilinin girintili çıkıntılı bölümleri düzeltilerek İzmir'e liman inşa edilmesi kararlaştırıldı ve 1876 yılında İzmir limanının yapımı tamamlandı. Böylece denizin doldurulması ile birlikte Frenk Mahallesi İzmir'in iç kesimlerine kaydırılmış oldu ve Kordon oluştu¹¹.

İzmir limanının yapımı, Alsancak, Kordon ve Pasaport gibi liman etrafındaki yerleşkelerin önemini bir kat daha arttırdı. Limana sahip olmak demek Avrupa ile Anadolu'nun ticari bağlantısını sağlamak demektir. Üstelik İzmir-Aydın ve İzmir-Turgutlu demiryolu hatlarının varlığı da, limanı daha hareketli ve daha renkli bir görünüme kavuşturuyordu. Liman ve çevresini günün her saatinde kalabalık ve coşkulu görmek mümkündü. Gece ve gündüz mal sevkiyatı yapılmakta, ürünler gemilere yüklenip boşaltılmaktaydı. Avrupa ülkelerine ihraç edilen ürünlerin başında İncir, üzüm, tütün, pamuk, meşe palamudu gibi tarımsal ürünler gelmekteydi. Avrupa'dan gönderilen ürünler ise daha çok lüks tüketime yönelik yünlü kumaşlar, kâğıt ve cam ürünlerdi¹². Bu nedenle şehir daha çok liman etrafında gelişti. Liman, ticaretin, alışverişin, sosyal yaşamın, tiyatronun, sinemanın kendi çevresinde yayılmasını sağladı. Kemeraltı bölgesine hanların, işyerlerinin, depoların, dükkânların yapılmasının nedeni de İzmir limanına yakın bir bölge olmasıydı. İzmir'e tren garı yapımı gündeme geldiğinde limana yakınlığından dolayı Alsancak ve Basmane tercih edilmişti¹³. Trenlerle gara getirilen ürünler, Kordon'a ve Pasaport'a döşenen raylar üzerinden tren katarları ile geceleri İzmir limanına taşınmakta, gündüzleri ise aynı raylar yolcu taşımak için kullanılmaktaydı¹⁴. Netice olarak İzmir limanı 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük ihracat ve 2.

---

¹¹Arı, a.g.e., s. 117.

¹²Atilla, a.g.e., s. 32.

¹³**Cam Yazılan Tarih**, İzmir Ticaret Odası Cam Negatif Koleksiyonu, İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları 4., s. yok.

¹⁴A.g.e., s. yok.

büyük ithalat merkezi oldu. İzmir, limanın, demiryollarının ve çeşitli altyapı hizmetlerinin kente kazandırılması ile birlikte yepyeni bir görüntüye kavuştu¹⁵.

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında İzmir'in kent görünümü genel olarak incelendiğinde birbirinden çok farklı iki bölümden oluştuğu anlaşılıyordu. Bir tarafta modern yaşam tarzıyla bir Avrupa görüntüsünde olan gayrimüslimlerin İzmir'i, diğer tarafta mütevazı yaşantısı ve geleneksel yapısıyla Türklerin İzmir'i. Türkler bu dönemde Kadifekale ve Eşrefpaşa semtlerinde yaşamakta, daha çok çiftçilik, meyvecilik ve hayvancılık ile uğraşmaktaydı. Çok az bir aydın kesim sanat ve kültür faaliyetleri ile ilgilenmekte, toplumun büyük bir kısmı kendi içine kapalı olarak yaşamaktaydı. Oturdukları mahalleler ayrı olmakla beraber, Türkler ve gayrimüslimler birbirlerine kin gütmezler, birbirleri ile alışveriş yaparlar ve iyi geçinirlerdi.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında 1. ve 2. Balkan Savaşları'ndan ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İzmir büyük oranda göç aldı ve demografik yapısında da ayrışmalar başladı. 1922 yılında Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte Rumlar kenti terk etmeye başladılar. Ardından Büyük İzmir Yangını'yla Frenk Mahallesi yanarak kül oldu ve tarihe gömüldü. Kent kimlik değiştirmiş, Rumların ve Ermenilerin göç etmesiyle, çoğunluğu Türklerden oluşan yeni bir kimliğe bürünmüştü. Adeta İzmir için bir dönem kapanıyor yeni bir dönem başlıyordu. İzmir yangını Alsancak'ı yok etmiş, büyük bir harabe yığınınına çevirmişti. Yangın yeri kara bir delik olarak İzmir'in en gösterişli semtini bir çöp yığınınına çevirmişti. Evsizlerin ve fakirlerin yaşadığı bir yerdi yangın yeri. 1930'ların başında yangın alanı henüz yeniden yapılandırılmadığı gibi bataklıklar ve alt yapı sorunu da büyük bir problem olarak gündemi meşgul ediyordu. Bataklıklar bütün kenti donatmış, salgın hastalıkların, sineklerin ve pisliğin yuvası olmuştu.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye yeniden kabuk değiştirmeye başladı. Tarımda makineleşmenin başlaması, uygulanan liberal ekonomik politikalar, halkın köyden kente göçünü arttırdı. Bu süreçte tüm Türkiye'de olduğu gibi İzmir'de de konut ihtiyacı ortaya çıktı. Devlet bu ihtiyacı karşılayamayınca gecekondulaşma tüm hızıyla yayılmaya başladı. DP'nin uyguladığı politikalar ülkeyi bir kargaşaya doğru sürüklerken, asker 27 Mayıs 1960 tarihinde

---

¹⁵Sabri Tekin, **Kentsel Bir Sembolün Doğuşu -İzmir Saat Kulesi-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2001, s. yok.

yönetime el koydu. 60 darbesi ülkenin siyasal yapısını değiştirmekle kalmadı, ekonomi politikalarını, sosyal ve kültürel yaşantısını da etkiledi. Böylece Türkiye’de planlı kalkınma yılları başladı. Gerek Türkiye gerekse İzmir yeniden yapılandırıldı. Bütün bu süreç, İzmir halkının yaşantısını, düşünce yapısını, hayatın gündelik akışını ve eğlence anlayışını değiştirdi.

60’lı yıllarda Karşıyaka ve Göztepe’nin kıyı sahilinde ve Kordon boyunca içerisinde palmyelerin bulunduğu muhteşem yalılar vardı. Ve hala bu yalılarının önünde deniz banyosu yapılıyor, insanlar denizin keyfini çıkarabiliyorlardı. 60’ların sonlarına doğru yalılar yıkılmaya ve yerine apartmanlar yapılmaya başlandı. Kentte gecekondulaşma arttı. Kısacası İzmir, 1960’lı yıllarda Cumhuriyet’in ilanından sonra üçüncü kez kabuk değiştiriyordu.

1. İZMİR İLİNİN İDARİ BÖLÜNMESİ, COĞRAFİK YERLEŞİMİ, NÜFUSU ve YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

1.1. İdari Sistem ve Yönetim Birimleri

1.1.1. İdari Bölünme

1960 genel nüfus sayımına göre İzmir, merkez ilçe dahil, 19 ilçesi, 685 bucağı ve köyleri ile Türkiye'nin yüzölçümü olarak 24., nüfus olarak da 3. büyük kentiydi. 1965 genel nüfus sayımında köy sayısı 683'e, 1970 genel nüfus sayımında da 694'e yükseldi. 1965 genel nüfus sayımına göre, biri il merkezinde, 17'si ilçelerde, 12'si bucak merkezinde, 18'i köylerde olmak üzere toplamda 48 belediye teşkilatı vardı. 1948 yılında Kınık ve Kiraz, 1954 yılında Karşıyaka, 1957 yılında Selçuk ve 1958 yılında da Bornova ilçe olmuştu¹⁶.

1960, 1965 ve 1970 genel nüfus sayımlarına göre İzmir'in ilçeleri, merkez ilçe, Karşıyaka, Bayındır, Bergama, Bornova, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı ve Urla idi.

1965 genel nüfus sayımına göre İzmir merkez ilçenin nüfusu 479.495, yüzölçümü ise 1.293 km². Merkez ilçenin 8 kasabası, 4 bucağı, 40 köyü ve 102 mahallesi bulunmaktaydı. Karşıyaka ise 1954 yılında İzmir'e bağlandı ve İzmir'in bir ilçesi oldu. Karşıyaka'nın yüzölçümü 97 km², toplam nüfusu ise 96.344'dü. 1 kasabası, 5 köyü ve 20 mahallesi vardı. İzmir'e bağlı bir diğer ilçe Bayındır'dı. Bayındır'ın İzmir'e uzaklığı 97 km olup yüzölçümü 588 km². 1 kasabası, 1 bucağı, 40 köyü ve 11 mahallesi olan Bayındır ilçesinin toplam nüfusu 38.763'dü. 1875 yılında İzmir'e bağlanan Bergama'nın yüzölçümü 1.688 km², nüfusu 82.373'dü. İlçenin İzmir'e uzaklığı 105 kilometre olup 1 kasabası, 5 bucağı, 120 köyü ve 14 mahallesi bulunuyordu. Şu anda İzmir il sınırlarının içinde yer alan ve 1958 yılında İzmir'e bağlanan Bornova'nın merkeze uzaklığı 12 kilometreydi. Yüzölçümü 203 km² ve toplam nüfusu 70.261 olan Bornova'nın 2 kasabası, 15 köyü ve 4 mahallesi

¹⁶1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 61-84.

vardı. Bugün İzmir'in ve İstanbul'un en çok tercih edilen tatil yerlerinden biri olan Çeşme ise, çok eski dönemlerden beri ilçe merkeziydi. İzmir'e uzaklığı 85 kilometre, yüzölçümü 260 km², toplam nüfusu ise 10.400'dü. 1 kasabası, 1 bucağı, 7 köyü ve 7 mahallesi bulunuyordu. 1928 yılında ilçe olan Dikili'nin ise İzmir'e uzaklığı 118 kilometreydi. Yüzölçümü 541 km², nüfusu 18.203 olan Dikili 1 bucağı, 1 kasabaya, 23 köye ve 3 mahalleye sahipti. Bugün İzmir'in en popüler tatil yerlerinden biri olan Foça'nın İzmir'e uzaklığı 68 kilometreydi. Yüzölçümü 247 km², toplam nüfusu 11.783 olan Foça'nın 1 bucağı, 1 köyü ve 3 mahallesi vardı. 1415 yılından beri ilçe konumunda olan Karaburun ise İzmir'e 114 kilometre uzaklıktaydı. Yüzölçümü 413 km², nüfusu 6.867 olan ilçenin, 2 bucağı, 15 köyü ve 7 mahallesi bulunuyordu. Menemen ise İzmir'e 31 kilometre uzaklıktaydı. 2 kasabası, 2 bucağı, 48 köyü ve 11 mahallesi olan Menemen 1.014 km² yüzölçümüne, 68.523 nüfusa sahipti. İzmir'e en yakın ilçelerden biri olan Kemalpaşa'nın ise 3 kasabası, 31 köyü ve 2 mahallesi vardı. İzmir'e uzaklığı 29 kilometre, yüzölçümü 658 km² ve toplam nüfusu 35.023'dü. Kınık ilçesi 1948 yılında İzmir'e bağlandı. 1 kasabası, 29 köyü ve 5 mahallesi ile nüfusu 22.205 olan ilçenin yüzölçümü 436 km². Kınık gibi Kiraz'da 1948 yılında İzmir'in bir ilçesi haline gelmişti. Merkeze 142 kilometre uzaklıktaki Kiraz ilçesi 533 km² yüzölçümü ve 31.185 nüfusuyla 43 köye ve 3 mahalleye sahipti. 1866 yılında ilçe olan Ödemiş ise İzmir'e 114 kilometre uzaklıktaydı 1.212 km² yüzölçümüne, 112.902 nüfusa sahip olan ilçenin 7 kasabası, 5 bucağı, 91 köyü ve 12 mahallesi vardı. İzmir'e 45 kilometre uzaklıkta olan Seferihisar ilçesi 364 km² yüzölçümüne sahipti. 10 köyü, 6 mahallesi ile ilçenin toplam nüfusu 9.661'di. 9 köyü ve 4 mahallesi ile 1957 yılında İzmir'e bağlanan bir diğer ilçe Selçuk'tu. Selçuk'un yüz ölçümü 295 km² olup, nüfusu 15.640'dı. Tire ise İzmir'e 83 kilometre uzaklıkta yüzölçümü 803 km², nüfusu ise 60.640 ile 1 kasaba, 2 bucak, 64 köy ve 16 mahalleye sahipti. 1926 yılında İzmir'e bağlanan Torbalı ilçesi İzmir'e 46 kilometre uzaklıktaydı. 600 km² yüzölçümüne sahip 43.762 nüfusu ile 1 kasabası, 1 bucağı, 38 köyü ve 4 mahallesi vardı. İzmir'in ilçelerinden biri de Urla idi. 1 bucağı, 20 köyü ve 11 mahallesi ile Urla'nın yüzölçümü 728 km² nüfusu 20.625'di¹⁷.

---

¹⁷1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 62-88.

Tablo 1: 1965 Genel Nüfus Sayımına Göre İzmir'in İdari Yapılanması

İlçeler	Bucaklar	Köyler	Belediye teşkilatı olan bucak ve köyler
Merkez	Merkez	3	5
	Buca	4	1
	Cumaovası	17	1
	Değirmendere	13	-
	Güzelbahçe	6	1
Karşıyaka	Merkez	6	1
Bayındır	Merkez	27	-
	Çırpı	13	1
Bergama	Merkez	41	-
	Göçbeyli	16	-
	Kozak	16	-
	Turanlı	20	-
	Yuntdağ	12	-
	Zeytindağ	15	1
Bornova	Merkez	15	2
Çeşme	Merkez	3	-
	Alaçatı	4	1
Dikili	Merkez	21	-
	Çandarlı	2	1
Foça	Merkez	6	-
	Yenifoça	4	-
Karaburun	Merkez	6	-
	Küçükbahçe	4	-
	Mordoğan	5	-
Kemalpaşa	Merkez	31	3
Kınık	Merkez	29	1
Kiraz	Merkez	43	-
Menemen	Merkez	25	1
	Aliğa	9	1
	Emiralem	14	-
Ödemiş	Merkez	35	-
	Adagide	10	2
	Bademiye	5	1
	Beydağ	20	1
	Birgi	10	2
	Kaymakçı	11	1
Seferihisar	Merkez	10	-
Selçuk	Merkez	9	-
Tire	Merkez	41	-
	Boğaziçi	10	-
	Gökçen	13	1
Torbali	Merkez	32	1
	Dağkızılca	6	-
Urla	Merkez	13	-
	Uzunkuyu	7	-

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 62.)

Tablo 2: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Merkezindeki Bucak ve Köy İsimleri

Yıl	İlçe / Bucak	Bağlı yerleşimler
1960	Merkez	Balçova, Narlıdere, Gültepe, Tırazlı
	Buca	Merkez, Balenbaşı, Karaağaç, Kaynaklar, Kırıklar
	Cumaovası	Merkez, Akçaköy, Bulgurca, Çamköy, Dereköy, Develi, Efençukuru, Gölcükler, Görece, Keler, Kısık, Künerlik, Oğlananası, Sandı, Şaşal, Tekeli, Yeniköy
	Değirmendere	Merkez, Ahmetli, Çakaltepe, Çile, Çileme, Gülova, Gümüldür, Karaağaç, Karakuyu, Kasre, Sancaklı, Traşca, Yeniköy
	Eşrefpaşa	Merkez, Seydiköy, Uzundere, Yeşilyurt
	Güzelbahçe	Merkez, Çamlı, Çamtepe, Kavacık, Küçükçaya, Payamlı, Yelki
	Karşıyaka	Merkez, Alucra, Büyükçiğli, Küçükçiğli, Örnekköy, Sancaklı, Yamanlar
	Bornova	Merkez, Altındağ, Arapdere, Beşyol, Çamdibi, Çamiçi, Çiçekli, Doğanlar, Eğridere, Işıklar, Karacam, Kavaklıdere, Kayadibi, Kurudere, Naldöken, Pınarbaşı, Sarnıç, Yaka
	1965	Merkez
Buca		Merkez, Belenbaşı, Karaağaç, Kaynaklar, Kırıklar
Cumaovası		Merkez, Akçaköy, Bulgurca, Çamköy, Dereköy, Develi, Efençukuru, Gölcükler, Görece, Keler, Kısık, Künerlik, Oğlananası, Sandı, Şaşal, Tekeli, Yeniköy
Değirmendere		Merkez, Ahmetli, Çakaltepe, Çile, Çileme, Gülova, Gümüldür, Karaağaç, Karakuyu, Kasre, Sancaklı, Traşca, Yeniköy
Eşrefpaşa		Merkez, Seydiköy, Uzundereköyü, Yeşilyurt
Güzelbahçe		Merkez, Çamlı, Çamtepe, Kavacık, Küçükçaya, Payamlı, Yelki
Karşıyaka		Merkez, Alucra, Büyükçiğli, Küçükçiğli, Örnekköy, Sancaklı, Yamanlar
Bornova		Merkez, Altındağ, Arapdere, Beşyol, Çamdibi, Çamiçi, Çiçekli, Doğanlar, Eğridere, Işıklar, Karacam, Kavaklıdere, Kayadibi, Kurudere, Naldöken, Pınarbaşı, Sarnıç, Yaka
1970	Merkez	Balçova, Gaziemir, Gültepe, Narlıdere, Sarnıç, Tırazlı, Uzundere, Yeşilyurt
	Buca	Merkez, Belenbaşı, Karaağaç, Kaynaklar, Kırıklar
	Cumaovası	Merkez, Akçaköy, Bulgurca, Çamköy, Çatalca, Dereköy, Develi, Efençukuru, Gölcükler, Görece, Keler, Kısık, Kuyucak, Künerlik, Oğlananası, Şaşal, Tekeli, Yeniköy
	Değirmendere	Merkez, Ahmetbeyli, Çakaltepe, Çamönü, Çile, Çileme, Gülova, Gümüştuyu, Karacadağ, Karakuyu, Özdere, Sancaklı, Yeniköy
	Güzelbahçe	Merkez, Çamlı, Çamtepe, Kavacık, Küçükçaya, Payamlı, Yelki
	Karşıyaka	Merkez, Balatlık, Büyükçiğli, Doğançay, Küçükçiğli, Örnekköy, Sancaklı, Yamanlar
	Bornova	Merkez, Altındağ, Arapdere, Beşyol, Çamdibi, Çamiçi, Çiçekli, Doğanlar, Eğridere, Işıklar, Karacam, Kavaklıdere, Kayadibi, Kurudere, Naldöken, Pınarbaşı, Sarnıç, Yaka

(Kaynak: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963, s. 299, 302, 304; T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları- Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s. 341, 344; T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1973, s. 309, 312.)

1.1.2. İzmir Valileri

Tablo 3: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir’de Görev Yapan Valiler

İsim	Görev Tarihleri	Görev Süreleri
Burhanettin Uluç	11 Haziran 1960-7 Kasım 1961	17 ay
Enver Saatçigil	17 Mart 1962- 20 Haziran 1964	2 yıl 3 ay
A.Niyazi Dalokay	20 Haziran 1964-8 Eylül 1964	2.5 ay
Namık Kemal Şentürk	4 Aralık 1964-22 Haziran 1973	8 yıl 6 ay

(Kaynak: Mehmet Ali Keskin, **İzmir Valileri (1390-1989)**, Karınca Matbaacılık ve Tic. Ort., İzmir, 1989, s.s. 113-117.)

27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbenin gerçekleşmesiyle birlikte İzmir’deki yönetim, Orgeneral Canip İskilipligil tarafından ele alınmıştı. Canip İskilipligil, ilk iş olarak İzmir Valiliği’ne Tümgeneral İrfan Tansel’i atadı. Sadece 2 hafta görevde kalan İrfan Tansel’den sonra 11 Haziran 1960 tarihinde Tuğgeneral Burhanettin Uluç valilik görevini devraldı. Burhanettin Uluç, askeri darbeye fiilen görev yapmış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ı tutuklayanlar arasında yer almıştı. Askeri vali olarak 1,5 yıl görev yaptıktan sonra 7 Kasım 1961 tarihinde görevden ayrılarak Cumhuriyet Senatosu üyeliğine getirildi. 17 Mart 1962 tarihinde Enver Saatçigil, İzmir valisi oldu. 2 yıl 3 ay boyunca görevde kalan Saatçigil, valiliği sırasında kısa bir süre belediye başkanlığı görevini de yürüttü. Belediye Başkanlığı döneminde İzmir’e büyük yatırımlar yapıldı. Saatçigil, Halkapınar su deposuna yeni tesisler inşa ederek, kente saniyede 95 litre su verilmesini sağladı. Kültürpark’taki Benelux Pavyonu ve Fuar Müdürlüğü binası onun zamanında inşa edildi. İkiçeşmelik Caddesi genişletildi ve cadde boyunca uzanan dükkânlar yolun genişletilmesi sırasında Kültürpark’ın çevresindeki dükkânlara nakledildi. Ayrıca Yenişehir’de Balkanların en büyük soğuk hava deposu yapıldı. Eğitime verdiği önem ile tanınan Enver Saatçigil 20 Haziran 1964 tarihinde görevden ayrıldı. Yerine aynı tarihte Niyazi Dalokay atandı; ancak Dalokay’ın görev süresi 2,5 ay sürdü. Çok kısa süren Dalokay’ın valiliği Kıbrıs olaylarının en hararetli dönemine gelmişti. Kıbrıs Rumları, Türklere hunharca saldırılarda bulunuyor ve Türk-Yunan ilişkileri gittikçe geriliyordu. Meydanlarda hemen hemen hergün, Kıbrıs Rumlarının aleyhinde gösteriler yapılıyor ve Rumlar kınanıyordu. 30 Ağustos 1964 tarihinde yapılan mitingin gecesinde İzmir fuarındaki ABD, Çekoslovakya, Bulgaristan, İngiltere, Sovyet Rusya, PTT pavyonları tahrip edildi. Olaylar büyüyerek fuar dışına taşı. Aynı gece 1. Kordon’daki Yunan Konsoloslugu, kapıları ve camları kırılmak suretiyle saldırıya uğradı. Bütün bu yaşanan olaylar karşısında eli kolu bağlı kalan Niyazi Dalokay, olayları

bastırmaktaki yetersizliği nedeni ile görevden alındı. Yerine Namık Kemal Şentürk atandı. 8,5 yıl boyunca görevde kalan Şentürk'ün en önemli özelliği halkla kurduğu yakın ilişkiler oldu. İzmir kentini bir baştan bir başa dolaşarak halkın sorunlarını dinledi ve çözüm olmaya çalıştı. 60'lı yılların sonlarına doğru sağ-sol olaylarının en hararetli dönemlerinde objektif bakış açısı ile İzmir'de olayların yayılmasını engellemeye çalıştı. Özellikle turizm alanında İzmir'e önemli katkılarda bulundu. 22 Haziran 1973 yılında İstanbul Valiliği'ne atanarak görevden ayrıldı¹⁸.

1.1.3. Belediye Örgütü ve İl Genel İdaresine Bağlı Kuruluşlar

1960-1970 yılları arasında İzmir'de 5 belediye başkanı görev yaptı. 1960 darbesinden sonra 1963 yılındaki yerel seçimlere kadar, İzmir'de belediye başkanlığı görevini valiler yerine getiriyordu. Askeri darbenin ardından seçimle başa gelen ilk belediye başkanı Osman Kibar oldu. Bu 10 yıllık süreç içerisinde 1963 ve 1968 yılları olmak üzere 2 yerel seçim yapıldı ve her ikisini de Osman Kibar kazandı.

Tablo 4: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir'de Görev Yapan Belediye Başkanları

Belediye Başkanları	Görev Süreleri
Safa Poyraz	1960
Burhanettin Uluç	1960-1961
Enver Saatçigil	1962-1963
Rebi Başol	1963
Osman Kibar (2 Dönem)	1963-1973

(Kaynak: Fevzi Çakmak, "27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir", **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih 2 (İkinci Cilt)**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 382.)

İlk yerel seçim 17 Kasım 1963 tarihinde yapıldı ve sekizinci seçim dönemi belediye meclis üyeleri Mehmet Karaoğlu, Selami Savran, Ömer Çetin, Ali Kinsizer, Naim Karaosman, Nazif Çağatay, Nuri Erdöl, Tekin Çullu, Hüsnü Par, Harbi Hotan, Fikret Florat, Halil Ünalp, İlyas Sipahi, Celal Olcay, Mustafa Usmen, Ali Akman, Talat Orhon, Doğan Toptancı, Salih Kosova, Hüsamettin Akgüllü, M. Emin Başkürkçü, Ömer Beşe, Fıtnat Saltuğ, Muammer Sağkol, Ali Bodur, Ali Egeli, Kenan Arar, Kenan Özışıldak, Selahattin Barutçu, İskender Yüce, Tahsin Ateşin, Nevzat Ortabaş, Süleyman Özçalışkan, Seyfettin Özgizler, İsmail Adalı, Mehmet Aydın, Avni Leblebicioğlu, Latif Tokgöz, Cemal Oral, Adnan Yamanlar, Bilgin

¹⁸Mehmet Ali Keskin, **İzmir Valileri (1390-1989)**, Karınca Matbaacılık ve Tic. Ort., İzmir, 1989, s.s. 113-117.

Kahyaoğlu, Nusret Bardük, M. Şevket Gökner, Muzaffer Atabay, Akif Kınay, Hilmi Çokuslu olarak belirlendi¹⁹.

29 Kasım 1963 tarihinde yapılan oturumda 27 oy, 16 boş ve 1 beyaz oy ile Mehmet Karaoğlu meclis birinci reis vekilliğine, 27 oy, 16 boş ve 1 beyaz oy ile Dr. Mustafa Usmen meclis ikinci reis vekilliğine, 27'şer oy, 16 boş ve 1 beyaz oy ile Muzaffer Atabay, Doğan Toptancı, Süleyman Özçalışkan ve Muammer Sağkol divan kâtipliklerine, 27'şer oy, 15 beyaz oy, 1 boş oy ve 1 makbul olmayan oy ile Ali Bodur, Ali Kinsizer ve Nusret Bardük Daimi Encümen Üyeliklerine seçildiler²⁰. Bir sonraki toplantıda da komisyon üyeleri belirlendi. Yapılan seçimlere göre bütçe komisyonuna Mehmet Karaoğlu, Hüsnü Par, Mehmet Aydın, İskender Yüce, Nuri Erdöl, Muzaffer Atabay, Nevzat Ortabaş, Ali Egeli ve Tekin Çullu; kesin hesap komisyonuna Hüsnü Par, Bilgin Kahyaoğlu, Süleyman Özçalışkan, Kenan Özışıldak, Mehmet Aydın, Ali Akman, Fikret Florat, Hüsamettin Akgüllü ve Adnan Yamanlar; bayındırlık komisyonuna Harbi Hotan, Naim Karaosman, Ömer Beşe, Akif Kınay ve Celal Olcay; hukuk komisyonuna Ali Bodur, Avni Leblebicioğlu, Fikret Florat, Kenan Arar ve Cemal Oral; sağlık komisyonuna Mustafa Usmen, İlyas Sipahi, Fıtnat Saltuğ, Şevket Gökner ve Doğan Toptancı seçildi²¹.

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan dokuzuncu seçim dönemi belediye meclis üyeleri ise şu isimlerden oluşuyordu: İhsan Alyanak, Pertev Arat, Burhanettin Asutay, Muzaffer Atabay, Mehmet Ayas, Mehmet Aydın, Raşit Aytuğ, Nusret Baydük, Emin Başkürkçü, Şefik Beyat, Zeki Bozoklar, Cemal Bülbül, Mehmet Değer, Dursun Doğan, Nail Eker, Orhan Erdem, Mehmet Evirgen, Şevket Gökner, Orhan Hamurcu, Zeki Işın, Ali Kaban, Naim Karaosman, M. Ali Keskin, Ali Kinsizer, Akif Kınay, Salih Kosova, Orhan Kuntalp, Avni Leblebicioğlu, Süleyman Özçalışkan, Kemal Özen, Orhan Özen, Seyfi Özgizler, Kenan Özışıldak, Muammer Sağkol, Muzaffer Sorguç, Rüştü Şardağ, Macit Şaşzade, Yaşar Tekşen, Yusuf

---

¹⁹İzmir Belediye Meclisi'nin Sekizinci Dönem 2 Nisan 1964 Günlü 1. Fevkalade Toplantı Tutanağı, s. 1. Bkz. Belediye Meclisi Sekizinci Seçim Dönemi 12.12.1966 Günlü 1. Toplantısına Ait Tutanak'ta Ali Akman, Selahattin Barutçu ve İskender Yüce yerine Yusuf Durmaz, İsmet Özbakırcı ve Mehmet Usalan meclis üyesi olarak görülmektedir.

²⁰İzmir Belediye Meclisinin Sekizinci Seçim Dönemi 29.11.1963 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı, s. 5.

²¹İzmir Belediye Meclisinin Sekizinci Seçim Dönemi 19.12.1963 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı, s. 2.

Tokatlıgil, Latif Tokgöz, Doğan Toptancı, Erdoğan Tözge, Engin Tümen, Mustafa Usman, Halil Ünalp, Adnan Yamanlar, Fadıl Yeşilpınar, Suad Yurdkoru²².

1960'lı yıllarda İzmir belediye örgütü bünyesinde bulunan müdürlükler ve genel müdürlükler şunlardı: Eshot Genel Müdürlüğü, Yazı İşleri, Hesap İşleri, Sağlık İşleri, Zat İşleri, Fen İşleri, Hukuk İşleri, İktisat İşleri ve Temizlik İşleri Müdürlükleri, Karşıyaka Şube Müdürlüğü, Veteriner Müdürlüğü, Zabıta Müdürlüğü, Teftiş Heyeti Müdürlüğü, İmar Müdürlüğü, Emlak İstimlak Müdürlüğü, İtfaiye Müdürlüğü, Fuar ve Turizm Müdürlüğü, Hal Santral Müdürlüğü, Vasıtalar Bakım Evi Müdürlüğü, Yoksullar Evi Müdürlüğü, Mezbaha ve Teferruatı Müdürlüğü, Santral Garaj Müdürlüğü, Encümen Muamelat Müdürlüğü ve Neşriyat Müdürlüğü²³.

Tablo 5: 1967 Yılı İtibariyle İzmir Belediye Kurumlarında Görev Yapan Müdürler

Kurumlar	Müdür İsimleri	Göreve Başlanılan Tarih
Eshot Genel Müdürlüğü	Faruk Ünay	1966
Yazı İşleri Müdürlüğü	Hüsnü Erguvan	1966
Hesap İşleri Müdürlüğü	Cemal Deneçli	1966
Sağlık İşleri Müdürlüğü	Dr. Nusret Bayraktar	1948
Zat İşleri Müdürlüğü	Seyit Ali Özgün	1967
Fen İşleri Müdürlüğü	M. İsmet Özpınar	1964
Teftiş Heyeti Müdürlüğü	Sabahattin Özpınar	1966
Hukuk İşleri Müdürlüğü	Ali Sabit Bilgen	1964
Zabıta Müdürlüğü	Erdoğan Hamurcu	1967
İmar Müdürlüğü	Münir Arısan	1964
Emlak İstimlak Müdürlüğü	Niyazi Erkan	1966
İktisat İşleri Müdürlüğü	Ali İhsan Ünal	1967
İtfaiye Müdürlüğü	Şerafettin Gökmen	1965
Temizlik İşleri Müdürlüğü	M. Cumhuri Gürüz	1963
Fuar ve Turizm Müdürlüğü	Ahmet Dönmez	1963
Hal Santral Müdürlüğü	Günay Yangineri	1966
Vasıtalar Bakımevi Müdürlüğü	Sedat İslimyeli	1966
Yoksullar Evi Müdürlüğü	Dr. Rüknettin Halulu	1963
Mezbaha ve Teferruatı Müd.	Saffet Erikan	1957
Santral Garaj Müdürlüğü	Hayati Anlı	1964
Neşriyat Müdürlüğü	İlhan Çelikkaya	1964

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 22-25.)

²²İzmir Belediye Meclisinin Dokuzuncu Seçim Dönemi 01.10.1968 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı, s. 5.

²³1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 22-25.

1960'lı yıllarda İzmir belediyesi merkez müdürlüklerinin görev ve sorumluluk alanları şöyle idi²⁴.

Hukuk İşleri Müdürlüğü adli davalar, idari davalar, icra işleri ve ihale işleri ile ilgileniyordu. Belediye Zabıta Müdürlüğü, ticarethanelerin yasa ve kanunlara uygun faaliyet gösterip göstermediklerini kontrol eder, kanunlara aykırı durumların tespitini yapardı. Mesela haftasonu tatili ve öğlen dinlenme tatili kanununa aykırı hareket eden ve pazar günleri işyerlerini açan dükkânları tespit ederek Savcılığa gönderir; yeni açılan ticarethanelerin sicilli ticaret belgelerini kontrol ederdi. Ayrıca fakirlere nakdi yardımda bulunur, asker ailelerinin ihtiyaçlarını karşılar, muhtaç vatandaşa erzak yardımı yapardı.

İktisat İşleri Müdürlüğü 5 kısım halinde çalışmalarını yürütürdü. Bunlar kontrol şefliği, muamelat bölümü, tahsis-tevzi bölümü, tarife-tetkik bölümü ve etüt bölümü idi. Kontrol şefliği bazı dönemlerde Zabıta Müdürlüğü ile beraber çalışır, ticarethanelerin kontrolü konusunda ortak hareket ederdi. Bu bölüm, esnafın 1580 sayılı belediye kanununun 15. maddesinin 43. fıkrası gereğince belediye tembihname hükümlerine aykırı hareket eden, etiketsiz mal satan, tarifersiz çalışan, tarifesinde yazılı olandan fazla fiyat alan ve tarifelerde yazılı diğer maddelere uymayan esnaf hakkında ceza uygulardı. Otel, pavyon, gazino, lokanta, kahvehane, pastane ve bar gibi eğlence yerlerinin tespit edilen tarifelere uygunluğunu kontrol etmek de bu bölümün görevi idi. Haftanın belirli günlerinde kurulan pazar yerleri için özel ekipler görevlendirir, Merkez Hal'indeki piyasa fiyatlarına göre perakende fiyatlarının kontrolünü yapardı. Ayrıca, gıda kontrol ekipleri, başta ekmek imal eden fırınlar olmak üzere, gıda maddesi üreten tüm imalathanelerin ve satış yerlerinin kontrolünü yapar, numuneler alarak kimyahaneye gönderir ve ürünlerin gıda maddeleri yönetmeliğine uygunluğunu araştırırdı. Uygun olmayanları ise Cumhuriyet Savcılığına sevk ederdi. Kontrol şefliği 1964 yılına kadar faaliyet gösterdi ve 11 Mayıs 1964 tarihinde kaldırıldı. Muamelat bölümü, evrak işleri ile ilgilenir; çalışan personelin izin, istirahat ve terfi işlemlerini yürütürdü. Tahsis ve tevzi bölümü, İzmir şehri ve banliyölerinde oturan halkın ekmeklik buğday ihtiyacı için gerekli olan işlemlerin yürütülmesini ve kontrolünü yapardı. Tarife ve tetkik bölümü, halkın yeme içme, barınma, temizlenme ve eğlenmesine ayrılan lokanta, birahane, gazino, kahvehane, kirahathane, meyhane, otel, hamam, sinema, tiyatro ve bar gibi yerlerin

---

²⁴İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporundan faydalanılarak yazılmıştır.

tespit, inceleme ve kontrol işlerinden sorumlu idi. Etüt bölümü ise tarifeleri tespit edilen yük ve yolcu taşıyan araçların ve şehir içi hatları belirlenen minibüs dolmuşlarının faaliyet onayını verirdi. Ayrıca, et, balık, yağ, ekmek, kömür, odun, akaryakıt, sebze ve meyve gibi ürünlerin maliyetleri ve fiyatlarının kontrolü bu bölüm tarafından yapılıyordu. Merkez Hal'indeki sebze ve meyvelerin fiyat listeleri ve borsa fiyat bültenleri her gün İktisat İşleri Müdürlüğüne gelmekteydi. İktisat İşleri Müdürlüğü de gelen dosyaları inceler ve uygunsa onaylardı.

Fen İşleri Müdürlüğü, yol şubesi, kanalizasyon şubesi, inşaat şubesi, yapı ve kontrol şubesi, makine ve elektrik şubesi, sürekli onarım servisi, ölçüler ve ayar şefliği bölümleri ile çalışmalarını yürütürdü. Yolların bakım ve onarımı, semtlerin kanalizasyon sorunları, pazaryeri, hastane, evlendirme dairesi, tephirhane, yurt binası gibi kamuya ait olan bütün binaların tadilat işlemleri, elektrik tesisatları, belediyeye ait motorlu taşıtların tamiri, karar verilen binaların yıkımı, belediye sınırları içerisinde bulunan ölçü aleti ve tartıların muayene ve kontrolü bu bölümün sorumluluğu altında idi. İmar Müdürlüğü, planlama şubesi, harita şubesi, etüt proje şubesi ve gecekondu şubesinden oluşurdu. Ayrıca İmar Müdürlüğü'ne ve Fen İşleri Müdürlüğü'ne gelen bütün müracaatların değerlendirilmesi için müracaat bürosu kurulmuştu. Bu büro İmar Müdürlüğü tarafından yürütülen inşaat, tamirat, temel üstü ruhsatnamesi, dükkân ve halka açık yerlerin açılması, yıkım işleri, mühür açılma, oturma raporu, elektrik-su talepleri, imar durumu talepleri, planlama, harita, numarataj, etüt ve proje hizmetleri için yapılan müracaatlar ile Fen İşleri Müdürlüğü tarafından yürütülen yol, kanalizasyon, makina, inşaat ve tamirat işlemlerinin müracaatlarının yapıldığı yer idi. Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü ise, çeşitli sağlık kurumlarındaki muayene ve tedavi çalışmalarını yürütmekte, gıda kontrol ve esnaf muayenesi çalışmalarını yapmaktaydı. Sivrisinek-karasinek mücadele çalışmaları, acil vakalar, doğumlarla ilgili faaliyetler, Zührevi Hastalıklar Muayene Evi çalışmaları, Eşrefpaşa Hastanesi, Tephir Evi ve Kimyahane çalışmaları Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından yürütülüyordu. Ayrıca, Mezarlıklar İdaresi'nin çalışmaları da Sağlık İşleri'nin sorumluluğundaydı. Temizlik İşleri Müdürlüğü, haftanın belirli günlerinde semtlerdeki çöpleri toplar, kanalizasyonu olmayan binalarda foseptik çukurlarını temizler ve İzmir sokaklarının temizliğini sağlardı. Veteriner İşleri Müdürlüğü, sokaklarda başıboş gezen ve insan sağlığını tehdit eden hayvanların kontrolünü yapardı. Bu hayvanların aşılama işlemlerini gerçekleştirir ve hayvan

ürünleri satan kurumların temizliğini kontrol ederdi. Emlak ve İstimlak Müdürlüğü, imar planı dâhilinde sokakların genişletilmesi, arsa satışlarının yapılması vatandaşlara ucuz mesken sağlanması gibi işlerle ilgilenirdi. İtfaiye İşleri Müdürlüğü'nün faaliyet alanı, kentte çıkan yangınları söndürmek, bina çökmesi, kuyuya düşme, su baskını gibi olaylarda arama-kurtarma çalışmaları yapmaktı. Neşriyat Müdürlüğü'nün çalışmaları ise iki ana konu üzerinde toplanmıştı. Birincisi, belediye meclisi toplantılarına ait evrakları hazırlamak ve kanun ve yönetmelikler çerçevesinde alınan kararları bir sonuca bağlamak ikincisi ise alınan kararları basın toplantıları ve haber bültenleri aracılığıyla halka duyurmaktı. Belediyeyi ziyaret eden önemli kişilerin, belediye başkanı ile birlikte fotoğrafları çekilir, bu fotoğraflar hem basına gönderilir ve hem de ziyaretçilerin kendilerine verilir. Hal Santral Müdürlüğü, Kapılar mevkiinde bulunan toptancı sebze ve meyve hali ile ilgili her türlü faaliyetten sorumlu idi. Mezbaha ve Teferruatı İdaresi ise, küçükbaş ve büyükbaş hayvan kesimi yapar ve buz imalatını gerçekleştirirdi. Ayrıca mezbahanın ihtiyacı olan yatırımları yapmak, gelir ve gider hesabı tutmak temel sorumluluk alanıydı. Santral Garaj Müdürlüğü, garaj dâhilindeki bütün faaliyetlerden sorumluydu. En geniş çalışma alanı olan müdürlüklerden bir tanesi de Eshot Genel Müdürlüğü idi. Bu müdürlük kentin elektrik, su, havagazı ve ulaşım ihtiyacını karşılardı. Kültürpark, Fuar ve Turizm Müdürlüğü'nün çalışma alanı ise, İzmir Enternasyonel Fuarı kapsamında yapılan tüm faaliyetler, yabancı devlet işbirlikleri, şehir parkları ile ilgili faaliyetler, şehir bandosu ile ilgili faaliyetler, fuarın reklam ve tanıtım faaliyetleri idi.

İl Genel İdaresi'ne bağlı kuruluşlar ise; Emniyet Müdürlüğü, İl Hukuk İşleri Müdürlüğü, İl Savunma Sekreterliği, Toprak ve İskân Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, İl Y.S.E. Müdürlüğü (Yol, Su, Elektrik Genel Müdürlüğü), İl Müftülüğü, İl İmar Müdürlüğü, Defterdarlık, İl Jandarma Komutanlığı, Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü, Teknik Ziraat Müdürlüğü, Bayındırlık Müdürlüğü, Veteriner Müdürlüğü ve Sivil Savunma Müdürlüğü idi²⁵.

---

²⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 12-13.

Tablo 6: 1967 Yılı İtibariyle İl Genel İdaresine Bağlı Kuruluşlarda Görev Yapan Yöneticiler

Kurumlar	Yetkililer	Göreve Başlanılan Tarih
Emniyet Müdürlüğü	Müdür Rüştü Ünsal	1964
İl Hukuk İşleri müdürlüğü	Müdür Kani Salter	1952
İl Savunma Sekreterliği	Sav. Sekreteri Sadık Güz	1964
Toprak ve İskan Müdürlüğü	Müdür Salih Seliç	1950
Nüfus Müdürlüğü	Müdür Enver Soysal	1966
İl Y.S.E. Müdürlüğü	Şeref Reyent	1965
İl Müftülüğü	Müftü Ahmet Karakullukçu	1966
Defterdarlık	Defterdar Kemalettin Elhan	1954
İl Jandarma Komutanlığı	Komutan Orhan Tunçalp	1967
Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Reşat Mırzrak	1966
Sağlık ve Sosyal Yardım Müd.	Müdür Reşat Tanberk	1954
Teknik Ziraat Müdürlüğü	Müdür Ahmet Alp	1964
Bayındırlık Müdürlüğü	Müdür Mahmut Erbaş	1964
Veteriner Müdürlüğü	Müdür Hüseyin Elbaş	1957
Sivil Savunma Müdürlüğü	Müdür Azmi Mete	1963

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 12-13.)

1.2. Kent Yerleşimi

1960'lı yıllarda İzmir kentinin sınırları, İzmir merkez olarak adlandırılan Alsancak Karantina arasındaki bölge, Karşıyaka, Örnekköy, Bornova, Çamdibi, Gültepe, Altındağ, Yeşilyurt, Buca ve Balçova idi. Çiğli, Gaziemir, Işıklar köyü ve Narlıdere ise henüz kent içi yerleşime dâhil olmayan fakat büyüme eğiliminde olan yerlerdi. Ancak 1960'lı yıllarda buralardaki yerleşim oldukça seyrekti. İzmir'in doğu yönü olan Işıklar köyü civarında sanayileşme faaliyetlerinin artması Işıklar köyünü bir sanayi alanı haline getirmeye başlamıştı. Kemalpaşa-Turgutlu asfaltının yapılması Işıklar köyü ile İzmir merkez arasındaki ulaşımı kolaylaştırıyor ve sanayi alanında çalışan işçilerin bu civara yerleşmelerini sağlıyordu. Böylece Işıklar köyü ile İzmir kenti birleşme eğilimi gösterdi. Nitekim bugün Işıkkent olarak isimlendirilen yer 1960'lı yıllarda Işıklar köyü idi²⁶. İzmir ile fiziki bir bütünlük oluşturmamalarına rağmen, bu yerlerin kısa süre içerisinde kent içi yerleşime dâhil olacağına dair ilk sinyaller verilmeye başlanmıştı.

Batı yönünde ise İzmir, Narlıdere ile birleşme eğilimi gösteriyordu. Ancak, Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe'nin verimli topraklara sahip olması ve buralarının tarım arazisi içinde kalmasıyla kentin en batı ucu Balçova ile sınırlandırılmıştı. Üçkuyular'daki askeri tesisler de kentin batı yönünde ilerlemesini engelliyordu. Ancak 1960'lı yıllarda bu engel aşılmaya başlanmış, Balçova'daki yerleşim artmıştı.

²⁶Arife Karadağ, "Metropol Kent Olarak İzmir'in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları", **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 101.

Kentin batı yönünde Narlıdere'ye doğru büyüyeceği belli olmakla birlikte Narlıdere de hala tarımsal alanlarının çokluğu ile dikkat çekiyordu. Güney yönünde İzmir ile birleşme eğiliminde olan bölge Gaziemir'di. Gaziemir de Narlıdere gibi verimli topraklara sahipti. Bu nedenle yerleşim seyrek, nüfus azdı; fakat İzmir-Aydın asfaltının varlığı, Gaziemir'in İzmir merkez ile ulaşımını kolaylaştırıyordu. İzmir-Aydın asfaltı üzerindeki atölyeler, fabrikalar ve işyerleri, ayrıca Gaziemir'deki askeri tesisler bölgenin İzmir merkez ile bütünleşeceğinin ilk sinyalleri idi. Kuzeyde ise, Çiğli yoğun nüfus artışı ile ileride İzmir kent içi yerleşime dâhil olmaya hazırlanıyordu. Çiğli Havaalanı ve havaalanının getirdiği iş ve ulaşım imkânları kentin kuzeyde Çiğli yönünde büyüyeceğini gösteriyordu²⁷.

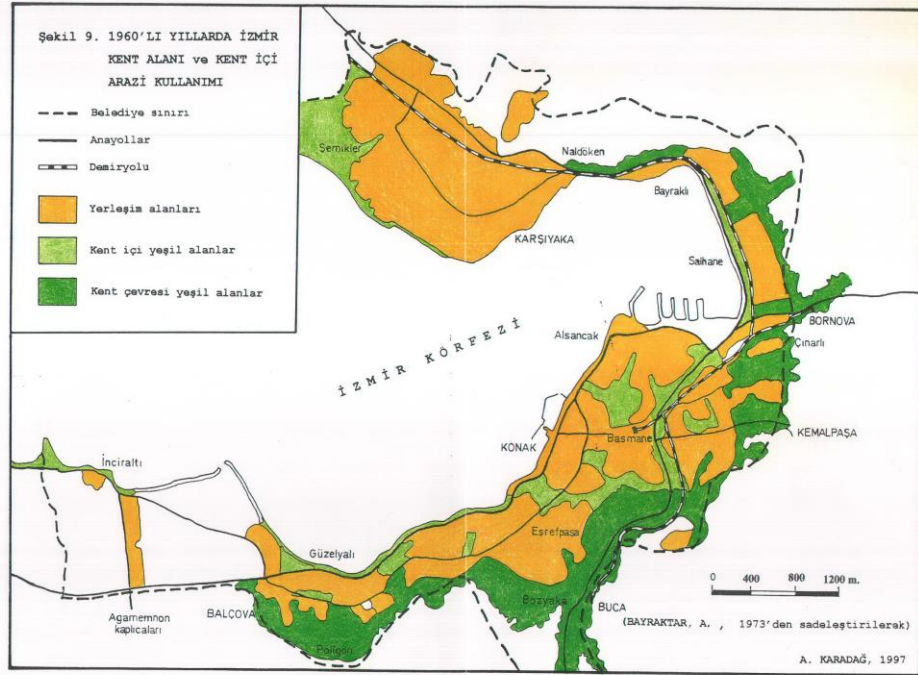
Alsancak, Kordon, Pasaport, Konak, Karataş, Karantina, Güzelyalı ve Göztepe kentin kıyı yerleşimlerini; Basmane, Tilkilik, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Kadifekale, Tepecik de kentin iç kesimlerini oluşturuyordu. Bütün bu semtler İzmir'in merkezi konumundaki Konak ilçesine bağlıydı. Alsancak'tan itibaren Güzelyalı'ya doğru uzandıkça, İzmir'in büyük ölçüde kıyı şeridini teşkil eden yerleşimler başlardı. Buraları İzmir'in ticari, ekonomik ve sosyal kalbi niteliğindedi. Tüm şehrsel fonksiyonlara sahip olan bu bölgeler kentin üst gelir grubunun varlık gösterdiği, hem konut alanlarının hem de büyük ticarethanelerin bulunduğu merkezlerdi. Daha iç kesimlerde yer alan Basmane, Tilkilik, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Kadifekale, Tepecik, Bayramyeri, Yağhaneler gibi bölgeler ise alt grubun yaşadığı, yoksulluk ve sefalet içerisinde bulunan semtlerdi.

1960'lı yıllarda hızlı kentleşme, sanayileşme ve bunlarla birlikte İzmir'in göç almaya başlamasıyla, kent hızlı bir büyüme sürecine girdi. İzmir kentindeki hızlı nüfus artışının sebebi, tabii ki sadece doğumlar değildi. İş imkânlarının artmasından dolayı iç göçler başlamıştı. Özellikle Çamdibi, Gültepe, Altındağ ve Yeşilyurt birer gecekondu semti olarak bu dönemde kuruldu²⁸.

---

²⁷Rauf Beyru, **İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme -Şehir Nüfusları, Gerçekler ve İstatistikler-**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1969, s. 63.

²⁸A.g.e, s. 62.

1960'lı Yıllarda İzmir Kent Alanı ve Kent İçi Arazi Kullanımını
 (Kaynak: Arife Karadağ, Metropol Kent Olarak İzmir'in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998, s.102.)

1951 yılında hazırlanan İzmir nazım planı, İzmir kentinin gelişim hızına yetişememişti. Bunun üzerine belediye, 1958 yılında yabancı uzmanlardan yeni bir nazım planı hazırlamalarını istedi. 1958 yılında Luigi Piccinato ve 1963 yılında Bodmer birer planlama çalışması yaptılar. Özellikle 1963 yılında İzmir'in metropoliten bir kent olma yolunda ilerlediği ve yapılan düzenlemelerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulandı. Bodmer tarafından hazırlanan plana göre Buca, Bornova, Yeşilyurt, Çamdibi ve Şemikler belediye sınırları içerisine dahil edildi; ancak bu plan uygulamaya konulamadı. Buca ve Bornova gibi belediyeler imar planlarını İller Bankası aracılığıyla hazırlattılar. Bu durumda, birbirinden ve kent bütününden kopuk planlar ortaya çıkardı. 1965 yılında 6/4950 sayılı Kanun gereğince İmar ve İskan Bakanlığı'nın denetimi altında "*İzmir Metropolitan Planlama Bürosu*" kuruldu ve büro 1968 yılında faaliyete geçti. Planlama Bürosu'nun yaptığı tespitlere göre 1960'lı yıllarda iş merkezleri Kemeraltı bölgesi ve Gümrük, Basmane, Atatürk Anıtı çevresinde toplanmıştı. Kemeraltı bölgesi tarihi merkez, diğer bölge ise yeni iş merkezleri olarak faaliyet gösteriyordu. Mezarlıkbaşı'ndan Eşrefpaşa'ya doğru, alt gelir seviyesine hitap eden; Basmane ve

Tepecik-Kemer arasında gecekondular bölgelerine ve kırsal kesime hitap eden, Atatürk Anıtı'ndan 1. ve 2. Kordon'a doğru üst gelir grubuna hitap eden ticari birimler, Konak'tan Güzelyalı'ya doğru ise günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik mağazalar ve dükkanlar bulunuyordu. Endüstri alanları ise eski endüstri bölgeleri ve yeni endüstri bölgeleri olmak üzere iki farklı alanda toplanmıştı. Şehitler Caddesi ve Halkapınar da eski endüstri alanları, Karabağlar, Kemalpaşa ve Büyük Çiğli'de ise yeni endüstri alanları bulunuyordu. Kent, yeşil alan açısından değerlendirildiğinde 42.1 hektar alanı Kültürpark kaplıyordu ve kentin en büyük yeşil alanı olarak kabul ediliyordu. Konut alanları ise üst-orta-alt gelir gruplarına göre üç ayrı bölgede toplanmıştı. Körfez çevresinde yer alan Karşıyaka, Alsancak, Göztepe ve Güzelyalı'da üst gelir grubu; iç kesimlerde, kentin eski mahallelerinde ve Karşıyaka yönünde orta gelir grubu, kent merkezine uzak alanlarda ise alt gelir grubu yaşamını sürdürüyordu²⁹.

1.2.1. Alsancak ve Çevresi

İzmir'in merkezi, ekonominin kalbi olarak adlandırılan Alsancak 1923 yılına kadar "*Punta*" olarak tanınıyordu. Hangisinin doğru olduğu bilinmemekle birlikte Punta isminin iki ayrı hikâyesi vardı. Birinci hikâyeye göre, İzmir o kadar rutubetli ve soğuk bir iklime sahipti ki, rıhtım yapımında çalışmak üzere gelen Rum işçiler kışın zatürre hastalığına yakalanıyorlardı. Ciğerlerinde nokta şeklinde lekeler oluşmaktaydı ve Rumca nokta anlamına gelen "*Punta*" kelimesi o yıllardan kalan bir sözcüktü. Bir diğer rivayete göre ise İzmir limanının körfeze doğru uzanan kısmı denize doğru çıkıntılı sivri bir burun oluşturuyordu. İtalyanca sivri anlamına gelen Punta kelimesi o yıllara aitti. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılıp, Rumların İzmir'i terk etmesinin ardından ismi Alsancak olarak değiştirildi³⁰. Alsancak eski dönemlerde İzmir'in kıyı şeridini oluştururken, Kordon'un doldurulmasıyla birlikte iç kesimlere kaydı. Sancar Maruflu'nun anlattıklarına göre 1960'lı yıllarda Alsancak'ta Yahudiler, Türkler ve Levantenler birlikte yaşardı. Dönemin meşhur sanatçılarının evleri de yine Alsancak'taydı. Mesela Ferdi Özbeğen, Tanju Okan, Dario Moreno Alsancak'ta otururdu. Evler iki katlıydı. Sakız yalılar denilen evler hala varlığını sürdürüyordu. Yaz akşamları herkes sandalyesini alır, evlerinin önünde otururdu.

²⁹Funda Tin, "Kent Plan Kararları ve İzmir İç Körfezi Üzerine Araştırmalar", **Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006, s.s. 81-86.

³⁰Duygu Özşüphanadağ, "Punta'nın Kalbi", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:14, (Ekim 2002), s. 62.

Birkaç aile biraraya gelir, yemek sofraları kurulur, çaylar yapılırdı. Kadınlar kekler, sarmalar, kurabiyeler, börekler, poğaçalar yapar, hep birlikte yerlerdi. Sancar Maruflu o yıllara ait anılarını şöyle anlatmaktadır:

Eski Alsancak evlerinden birinde benim teyzem otururdu. Haftasonları teyzeme gelir kalırdım. Orası büyük bir keyifti. Evlerde televizyon olmadığı için boş çoluk çocuk herkes sokaklarda olurdu. Radyolu bakkallar vardı. Bakkalların önünde üçgen şeklinde büyük bir sehpa olurdu ve üzerine radyo konudu. Bütün millet oraya gelir ajans dinlerdi. Ajans dinlemek bir modaydı. Ajansın belli saatleri olur, herkes o saatlerde toplanırdı. Öğle ajansları bir de akşam ajansları vardı. Akşam ajansı bitmeden kimse evine gitmezdi, kapanış haberleri bile izlenirdi. Eline beyaz gazozunu alan, bakkalın veya akşamcı kahvelerinin önünde toplanırdı. Hem radyo dinlenir hem de gazoz içilirdi. Alsancak'tan kıyıya doğru ilerlendikçe Pasaport'a gelirdi. Pasaport çok renkliydi. Kirahathaneler vardı. Sabahları buralarda kahvaltı yapılırdı. Pavyonlar, lokantalar kıyı boyunca uzanırdı. Tabii, mekânlar daha mütevâziydi ve tüm İzmirli Pasaport'a gelirdi³¹.

Alsancak'ın kıyı şeridini oluşturan Kordon ise 1960'lı yıllarda başlayan modern mimari anlayışı ile çehresini yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı. Kordon'daki yalılar teker teker yıkılıyor yerine yüksek katlı apartmanlar yapılıyordu. Kordon'daki yıkımın başladığı asıl tarih 1964 olarak gösterilse de, değişimin başlangıcı 1870'li yıllara kadar uzanıyordu. 1876 yılında İzmir Rıhtımı'nın yapımı gündeme geldiğinde, rıhtım yapma hakkını Marsilyalı Dussaud Kardeşler almıştı. Dussaud Kardeşlerin, dönemin padişahından aldıkları bir diğer hak ise Kordon'da parselasyon sistemini gerçekleştirmek ve çizdikleri yapı adalarının satışını kendi üzerlerine almaktı. Böylece, bugünkü dar ve yüksek binaların oluşumunun temelleri atılmış oldu. Çünkü Dussaud Kardeşler, yüksek rânt elde edebilmek için parselleri mümkün olduğu kadar küçük parçalara ayırmaya, denize dik ancak iç kesimlere doğru derin bir boyut vermeye özen göstermişlerdi. Böylece daha fazla ev yapımına imkân tanınacaktı. 1951 yılında hazırlanan İzmir imar planında değişimin gerçekleşmesi mümkün kılınmasına rağmen asıl değişim 1960'lı yıllarda başladı. Mimar ve mühendislerdeki modern mimari anlayışı ile birlikte eskiyi yıkıp yenisini yapma düşüncesi her geçen gün benimseniyordu. Le Corbuser gibi yurtdışından gelen bazı mimarlar Kordon'un yeniden yapılanması ve dokusunun bozulmaması

³¹Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

konusunda fikirler ortaya attılar; fakat yerel yönetimde bulunan aynı zamanda Kordon'da ev sahibi olan kişiler, önerilere kulak asmadılar ve en fazla kazancı getirecek olan projelere yöneldiler. 1965 yılında “*Kat Mülkiyeti Kanunu'nun*” çıkması ile birlikte yalılarının yıkımı ve yüksek katlı apartmanların yapımı arttı. Özellikle 1965 yılından sonra süreç hızlandı. Ev sahibi, evini müteahhite veriyor, belediyenin izin verdiği ölçüde yüksek binalar yapıyor ve ev sahibine çok sayıda daire veriliyordu. Dönemin mühendis ve mimarları tarafından küçük parsellerin birleştirilerek tek bir bina yapılması ve yeşil alanların bırakılması önerileri dikkate alınmadı ve ev sahipleri kendi arsalarında tek yetkili olmak istediler. Sonuçta alt katların dükkân ve işyeri olarak kullanıldığı, üst katların ise daha çok konut alanı olarak tercih edildiği apartmanlar ile Kordon'un bugünkü mimarisi ortaya çıktı³².

1960'lı yıllarda ismini duyuran, sakinleri ile diğer bölgelerden ayrılan ve Alsancak sınırları içerisinde kalan bir diğer bölge Kültür Mahallesi'ydi. Türkiye'nin Nato'ya üye olması üzerine 1952 yılında Alsancak'a Nato karargâhı kuruldu. “*Nato Güneydoğu Avrupa Müşterek Komutanlığı*” olarak kurulan üs, Nato'nun en kalabalık üslerinden biriydi. Görev yapmak üzere gelen Amerikalı askerler aileleri ile birlikte yaşamak üzere Alsancak'ın yakınlarındaki Kültür Mahallesi'ni seçmişlerdi. Özellikle 1960'lı yıllarda semt Amerikalılarla doldu taşı. 60 yılının Ocak ayında İzmir'in ilk turistik oteli olan Kısmet Otel Kültür Mahallesi'nde açıldı. Müşterilerinin büyük çoğunluğu Amerikalı askerler, özellikle Amerikalı generallerdi. Seçkin ailelerin davetler verdiği, Amerikalı generallerin konakladığı ve dönemin ünlü sanatçılarının sahne aldığı gösterişli bir otel idi burası. Semt, Amerikalılarla birlikte onların kültürünü ve onların dilini öğrenmeye başlamıştı. Amerikan Hastanesi, Amerikan Sineması, Amerikan Okulu, Türk-Amerikan Derneği ile adeta küçük bir Amerika kuruldu burada. Yerli halk Amerikalılarla iç içe yaşıyor ve her geçen gün onların kültürünü benimsiyordu. Coca cola, nescafe, roller skate, beyzbol gündelik hayatın bir parçası olmaya başlamıştı. Adeta bu semtte yaşam diğer semtlerden daha ileride yaşanıyordu. 1960'lı yıllar Kültür Mahallesi'nde Amerikalı yıllar oldu. Amerikalıların yavaş yavaş gitmesiyle birlikte Kültür Mahallesi de eski popülerliğini yitirmeye, dükkânlarını birer birer kapatmaya ve çehresini değiştirmeye başladı³³.

³²Deniz Çaba Şan, “Kordon'u Kim Yıktı?”, *İzmir Life Dergisi*, Sayı:98, (Ekim 2009), s.s. 30-39.

³³Şan, “Kültür Mahallesi'nde Bir Yabancı”, *İzmir Life Dergisi*, Sayı:66, (Şubat 2007), s.s. 51-54.

1960'lı Yıllarda Kültür Mahallesi
(Kaynak: Sancar Maruflu Özel Arşivi.)

Sancar Maruflu'nun anlattıklarına göre; Kültür Mahallesi, 1930'lu yıllarda Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde yangın alanının üzerine inşa edilmişti. Büyük İzmir Yangını'nda kül olan arazinin bir kısmına Kültürpark yapılıırken, diğer kısmına da Kültür mahalleleri yapıldı. Daha sonra bu mahalleler birleştirildi ve Kültür Mahallesi olarak tek bir ad altında toplandı. Kültür Mahallesi'ndeki evler bir veya iki katlı bahçeli evlerdi. O dönemde İzmir'in varlıklı aileleri Alsancak'ta, Basmane'nin iç kesimlerinde ve İzmir'in kıyı şeridinde oturmaya devam ediyorlardı. Behçet Uz, Kültür Mahallesi'ni yeniden canlandırmak için bu varlıklı ailelere çağrı yaptı. Onlara ucuz arsa vererek kendi evlerini yapmalarına imkân tanıdı ve belediyenin yaptığı evleri de yine uygun fiyatlarla İzmirli'lere verdi³⁴. Böylece yangından sonra yıllarca harabe olarak kalan bu bölge yeniden canlandırılmaya çalışıldı. İşte, 1960'lı yıllarda bu iki katlı bahçeli evler hala durmakta, bu seferde Amerikalı ailelere ev sahipliği yapmaktaydı. Hatta Amerikalılar burada yaşamlarına devam ederken, bir taraftan da bu evler yıkılarak yerine 3-4 katlı apartmanlar yapılmaya başlanmıştı.

³⁴Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

1964 Sonrasında Kültürpark ve Panayır Alanı
(Kaynak: **Cama Yazılan Tarih**, İzmir Ticaret Odası Cam Negatif Koleksiyonu, İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları. s. yok.)

1.2.2. Konak ve Narlıdere Arasındaki Kıyı Şeridi

Konak, her zaman İzmir tarihinde kamusal ve yönetsel merkez olarak çok önemli bir konuma sahipti. Değişik zamanlarda yapılan kamusal mekânlar Konak Meydanı'nda toplanmakta ve İzmirliiler için yönetimin merkezi olarak görülmekteydi. Gerek iş alanları gerekse konut alanları ile geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. İş alanlarının yoğun olarak bulunduğu Kemeraltı ile i içe olan Konak; Alsancak, Liman, Güzelyalı ve Basmane gibi İzmir'in diğer bölgeleri ile karayolu ulaşımı açısından hiçbir sorun yaşamazdı. Tüm İzmir'i kucaklayan büyük bir meydanla ve mutlaka her bireyin işinin düştüğü kamusal merkezlerle donatılmıştı. 1960 yılının Ocak ayında Konak Meydanı, eski cezaevinin yıkımıyla çehresini biraz değiştirmeye başladı. 1955 yılında yıkılan Sarıkışla'dan sonra eski cezaevinin yıkımı da Konak'ın belleklerdeki imajını değiştirecekti. Cezaevinin yıkımı sebebiyle, 1960 yılı, Konak Meydanı'na fare sürüleri ile başladı. Dönemin en büyük sorunlarından biri fare sürüleri ve onların yaydığı hastalıklar oldu. Uzun yıllar boş bir alan olarak kalan eski cezaevinin yerine bugünkü katlı otopark yapıldı³⁵.

1960'lı yıllar da, Konak Meydanı'na Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından yeni binalar inşaa edildi.  nce 1964 yılında Konak Sitesi'nin yapımına başlandı. Konak Opera Binası ile Ankara Palas arasındaki alana yapılan Konak Sitesi, 16.000

³⁵Fikret Yılmaz, **Tarihsel Süreç İçinde Konak Meydanı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Eylül, 2003, s.s. 28-29.

m²'lik bir alan üzerine inşaa edildi. Sitenin içinde sinema, toplantı salonu, lokanta, kafeterya, dükkânlar ve mağazalar bulunuyordu. 3 blok halinde inşa edilen sitede blokların boyutları 19-20 metre ile 25-70 metre arasındaydı. Konak Sitesi, Konak Meydanı'nın çehresini büyük oranda değiştiriyor ve kentin önemli bir ihtiyacını karşılıyordu³⁶.

Tarihi Sarı Kışla'nın bulunduğu arsada 1969 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından yeni inşaatlar başladı. Saat Kulesi'nden orduvine kadar geniş bir alanda apartman ve işhanı yapılıyordu. DP döneminde eski belediye başkanı Faruk Tunca, Sarı Kışla'nın bulunduğu alanı m²'si 800-1000 liradan çeşitli kurumlara satmıştı. Yapılan satış neticesinde belediye için 25 milyon liraya yakın bir gelir elde edilmişti. Sosyal Sigortalar Kurumu ile Emlak Kredi Bankası da tarihi Sarı Kışla alanını satın almışlardı. Önceleri, inşaatın başlaması İzmirliiler tarafından tepkiyle karşılandı. Konak Meydanı'nın çehresinin tamamen değişeceği ve tarihi özelliğini kaybedeceği düşüncesi halkı endişelendiriyordu. Ayrıca, Konak Meydanı'ndaki kafeteryalar yıkılacak, dolmuş duraklarının yeri değiştirilecekti. Meydan uzun bir süre inşaat alanı olarak kalacak ve trafik tamamen altüst olacaktı. Ankara Palas'ın önündeki arsayı satın alan İş Bankası da, aynı yıl, burada bir işhanı yapmayı planlıyordu. Böylece trolleybüs duraklarının da yeri değişecekti³⁷.

1969 yılında Konak Meydanı'ndaki Tarihi Sarı Kışla'nın Bulunduğu Alanda Başlayan İnşaat Çalışmaları
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1969.)

³⁶**Demokrat İzmir**, 29 Kasım 1968.

³⁷**Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1969.

Konak Meydanı'ndaki değişiklikler bunlarla sınırlı kalmadı. DP zamanında yıktırılan eski Kızılay binası 12-13 yıldır çöplük halindeydi. Arada sırada belediyenin temizlik işleri müdürlüğünden görevliler gelir, biriken çöpleri yakarak temizliğini yaparlardı. Burası eski Kızılay merkez binasının bulunduğu alandı. Üst katlarda Kızılay odaları, alt katlarda ise dükkânlar bulunurdu. Kızılay İzmir Şubesi Başkanı Şeref Balkanlı, dükkân kiracıları ile olan bir anlaşmazlıktan dolayı, binayı yıktırmıştı. Yerine yeni bina yapılmamasının sebebi ise, yeni bina yapıldığı takdirde, kiracılara birer dükkân vermesi gerektiği idi. Bu nedenle, İzmir'in en merkezi konumunda bulunan alan yıllardır çöplük olarak duruyordu. 1960'lı yıllar boyunca da, buraya yeni bina yapılması konusunda hiçbir girişimde bulunulmadı³⁸.

Konak Meydanı'ndan içeriye doğru girildiğinde Kemeraltı başlardı. Kemeraltı 1960'lı yıllarda ekonominin kalbiydi. İş merkezleri, dükkânlar, mağazalar çoğunlukla Kemeraltı'ndaydı. İzmirliiler Kemeraltı'na gelmeden alışverişlerini tamamlamış sayılmazlardı. Hiçbirşey almasalar bile bütün dükkânlar tek dolaşılır, eve öyle gidilirdi. Raşel Rakella Asal o yıllara ait anılarını şu cümleler ile anlatmaktadır:

Benim çocukluğumda Kemeraltı Çarşısı'na gidilince Şerbetçi Kadri'den karadut şerbeti içilir, Sefer Usta'da kazandibi veya Mennan'da dövme dondurma yenirdi. Havra Sokağı'ndan baharatlı Bergama tulum peyniri alınırdı. Caddenin sağ girişinin başlarında Ali Galip Pastanesi, yıllar boyu biz İzmirliiler'in pasta, şekerleme ve tatlıların en güzelini aldıkları yerdı. Çarşı dönüşü alışveriş yorgunluğunu atmak için pastanenin arka bölümünde masalara oturup tavukgöğsü, kazandibi ya da sütlaç yemek adettendi. Pastane'den sonra çarşının sağ tarafında yine en azından yarım yüzyıllık geçmişi bulunan Nermin Mağazası, Çatalkaya Mağazası, Işık Mağazası, Karakaş Mağazası, ta Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden beri seçkin kuruluşlar olarak tanınmışlardı. Yalnız İzmirliiler değil, Ege yöresinin köylerinden kentlerine bütün önde gelen ailelerinin gelinliklerini, damatlıklarını, tepeden turnağa tüm genç evlilerin giyim gereksinimlerini karşıladıkları yerlerdi.

O turşucuları hiç unutamam ben. Birinci Beyler Sokağı'ndaki, İkinci Beyler Sokağı'ndaki turşucuları... Ünlü bir turşucu vardı. Bütün turşu kavanozları boy boy dizilmiş. Onun turşu suyu inanılmaz lezzetliydi. O turşu suyuna doyum olmazdı. Hiç alışveriş yapılmasa dahi, o Kemeraltı baştan sona

³⁸Demokrat İzmir, 25 Ekim 1969.

zikzaklar çizerek o şekerciler, bakırcılar, yüncüler, kumaşçılar gezilirdi. Bakırcıların çıkardıkları ses hep duyulurdu, bakırı değil oya oya günü nakışıyorlarmış gibi gelirdi insana. Kumaşçıları yorgancılar izlerdi. Tahta sekinin üzerinde kimi dükkânlarda gök mavisi, kimilerinde karanfil kırmızısı, kiminde de hüznün sarısı satenler iğne iğne işlenir, her biri bir başka güzellikte tablo olurdu. Genç kızların çeyizleri bu sokakta tamamlanır, düğün takıları almak için de buraya koşulurdu. Ailesinden yadigâr gül küpesini eli daralıp satmak isteyen de kuyumcular çarşısında soluğu alırdı³⁹.

Konak'ın batısında yer alan ve Konak'la bütünleşmiş ilk semt Karataş idi. Karataş, İzmir'in kıyı şeridinin bir parçası ve en eski yerleşimlerin bulunduğu bölge idi. 500 yıllık geçmişiyle Yahudilerin yaşamlarını sürdürdükleri, denize kıyısı olan bir semtti. Kuşaklar boyunca Yahudiler burada yaşamış, sonrasında Müslüman yerleşimlerinin de başlamasıyla, müslim ve gayrimüslimlerin iç içe, sorunsuz ve birlikte yaşam sürdürdükleri bir semt olmuştu. Karataş, iki katlı bahçeli evleri, sokaklarda oynayan çocukları ile samimi bir semtti. 1960'lı yıllara kadar Karataş'ın önündeki iskelelerden denize girilir ve deniz banyosu yapılırdı. Denizin kirlenmeye başladığı, yosunların arttığı yıllar 1960'lı yılların başı oldu. 1950'lerde başlayan köyden kente göç, 1960'larda arttı. Karataş'ta da çarpık yapılaşma başladı. 1960'lı yıllarda çok katlı binalar görülmekle birlikte evler büyük oranda eski dokusunu korumaya devam etti. Denizin kirlenmeye başlamasına rağmen semt sakinleri denize girmeyi sürdürdü. 1960'lı yılların sonlarına doğru deniz banyolarının yerini kayıklar almaya, insanlar denizi sadece kayıkları bağlamak için bir iskele olarak kullanmaya başladı. Yine de, çocuklar kayıkların üzerinden denize atlamaktan vazgeçmeyerek, İzmir'in güzel havalarında denizin keyfini çıkarmaya devam ediyorlardı⁴⁰.

Mithatpaşa Caddesi ile Halil Rıfatpaşa Caddesi arasındaki bağlantıyı sağlayan "Tarihi Asansör" de Karataş semtinde bulunuyordu. Karataş, ince bir sahil şeridinin hemen üstünde dik uçurumlardan oluşan bir semt idi. Aşağısındaki Mithatpaşa Caddesi ile yukarıdaki Halil Rıfatpaşa Caddesi arasında 155 basamakla inilip çıkılırdı. Hikâyeye göre yukarı semtte Devidas ailesi, aşağı semtte ise Levi ailesi yaşardı. Çok iyi dost olan bu iki aileden Devidas ailesinin reisi bir gün merdivenlerden inerken kayıp ayağını kırdı. Bunun üzerine, dostu Nesim Levi, bu

³⁹Raşel Rakella Asal, **İşte Bizim Gül Sokak**, Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 81-82.

⁴⁰Özsüphandağ Yayman, "Bir Zamanlar İzmir'in Deniz Çocukları Vardı.", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:59, (Temmuz, 2006), s.s. 24-26.

duruma bir çare bulmaya karar verdi. Böylece, Avrupa’da gördüklerine benzer bir asansör yapma fikri aklına geldi ve 1907 yılında asansörün yapımı tamamlandı.

O günden itibaren 1960’lı yıllara kadar asansör birçok defa el değiştirmişti. 1967 yılında asansörün sahibi Şerif Remzi Reyend idi. Asansör, hala, iki cadde arasındaki ulaşımı sağlayan en önemli araçtı. Özellikle, okulların açılmasıyla birlikte, anne babalar çocuklarını okula gönderirken asansörü kullanıyorlardı. Zaman zaman asansörde birtakım aksaklıklar oluyor; ancak kısa süre içerisinde tamir edilerek tekrar kullanıma açılıyordu⁴¹. Karataş semti, dik bir yamaç üzerine kurulduğu için, mahalleler arasındaki ulaşımı sağlayan bir diğer araç merdivenlerdi. Karataş semtinin “40 merdivenleri” meşhurdur. “40 merdivenler” İzmir’in en uzun merdiveni olma özelliğini taşırdı. Otobüs, trolleybüs, taksi ve otomobil olmadığı için, 40 merdivenler yorucu da olsa semt sakinleri tarafından kullanılırdı. Üstelik trafiğin olmaması çocukların dışarıda güven içinde oynamalarını da sağlıyordu. Karataş semtinde, anne-babalar çocuklarını sokağa rahatça bırakırlardı⁴².

Karataş’ın bir uzantısı niteliğinde olan Karantina ise 1881 yılında Mithat Paşa’nın Aydın vilayetine vali olarak atanmasıyla kuruldu. O dönemde daha çok Rumların ve Yahudilerin oturdukları bir semtti. Yurtdışından gelen yabancı bandıralı gemi personelinin Küçükalyalı’da bulunan iskelede sağlık kontrolünden geçirilmesi ve gerekli görülenlerin karantinaya alınmasından dolayı bölgeye “Karantina” ismi verilmişti. Bölge 1. Karantina ve 2. Karantina olarak ikiye ayrılıyordu. 1. Karantina Karataş ile Göztepe arasında kalan kıyı şeridi, 2. Karantina ise daha iç kesimlerde bulunan ve bugün Hatay olarak adlandırılan bölge idi. 1. Karantina’da kıyı şeridi boyunca iki katlı, bahçeli evler uzanır ve önlerindeki tahta iskelelerden denize girilirdi. Mektupçu ve Asansör arasındaki kıyı şeridinde daha çok İzmir’in zengin aileleri yaşar, iç kesimlerde ise orta halli aileler ikamet ederdi. 1. ve 2. Karantina 1960’lı yıllardan itibaren yeniden yapılanma sürecine girdi ve tıpkı İzmir’in diğer bölgeleri gibi gecekondulaşma ve apartmanlaşma furiasının esiri oldu. Özellikle 1.

---

⁴¹Ege Ekspres, 6 Eylül 1967.

⁴²Demokrat İzmir, 20 Temmuz 1964. 1960 yılının ortalarında İzmir’de 7.000 sokaktan 613’ü merdivenlerden oluşurdu. İzmir’deki toplam merdivenlerin uzunluğu 5 kilometreyi bulurdu. Karataş’taki merdivenlerin dışında, Gürçeşme 3554. Sokakta 400 metre uzunluğunda ve 3 metre genişliğinde olan, 246 basamaktan oluşan merdivenler vardı. Ayrıca, Kadifekale’yi Ballıkuyu’ya bağlayan merdivenler ise 200 metre uzunluğunda 3 metre genişliğinde ve 170 basamaktan oluşuyordu.

Karantina’da 1965 yılından sonra yoğun bir yapılaşma görüldü⁴³. İki katlı, bahçeli evler yıkılarak yerine apartmanlar yapılmaya başlandı.

Karantina’nın Behçet Uz Parkı tarafında Köprü semti vardı. Hacer Kılıçoğlu, 1960 yılına ait semt anılarını şu cümleler ile anlatmıştır:

Konak’tan çan çan çan sesiyle gelen tramvayın adını verdiği Tramvay Caddesi’ne bir adım ötedeydi Köprü. Ama trolleybüsler almıştı artık tramvayların yerini..... Evlerin orta yerinde bir park... Bin bir çiçekle bezeli Behçet Uz Parkı... Gökyüzü kadar yüksek ağaçları, çeşit çeşit kuşları, mutlu çocuk oyunları, anularla, öykülerle dolu çok özel bir park. Mahallenin tüm çocuklarının ortak oyun alanı. Sabahtan akşama dünyanın en güzel oyunlarını oynamaktalar burada. Kaydıraklarından kaymakta, salıncaklarıyla göklere uçmakta, toprağını özgürce eşelemekte, yorulduklarında güzelim ağaçların gölgesinde soluklanmaktalar. Akşam olmasa oyunlar hiç bitmese... Çocuklar mutlular neşeliler bu parkta.

Akşam olduğunda... Konak’tan gelen trolleybüsten inen evin babası, parka uğrar, gökyüzü kadar yüksek ağaçların dallarındaki civıltıcı kuşlarla, şıkır mıkır seslerle oyunlar oynayan çocukların birlikte kurduğu o büyüülü dünyaya girer, gün içinde yorulan ruhunu sakinleştirirdi⁴⁴.”

Karataş ve Karantina’dan sonra gelen ve kıyı boyunca uzanan bir diğer semt ise Göztepe’ydi. Alt sınırı Hâkimiyet-i Milliye İlkokulu’ndan, eski Gözümoğlu Sineması’na; üst sınırı ise Hâkim Evleri’nden Dolunay Pastanesi’ne kadar uzanırdı⁴⁵. Göztepe’nin kıyı şeridinden biraz içeri girince Mithatpaşa Caddesi’ne ulaşıldı. Eskiden Mithatpaşa Caddesi, iki katlı bahçeli evleri, evlerin önlerinden geçen tramvayları ve trolleybüsleri ile bir meşhur bir cadde idi. Mithatpaşa Caddesi’nden dikey bir şekilde merdivenlerle ve yokuşlarla tepelere doğru uzanılır ve daha çok Yahudilere ve Levantenlere ev sahipliği yapardı. Tıpkı Güzelyalı gibi Göztepe de bir sayfiye yeri olarak anılırdı⁴⁶.

Yaşar Ürük, 1960’lı yılların başında Göztepe’deki yaşadığı eve ve çevreye ait şu bilgileri aktarmaktadır:

⁴³Özsüphandağ, “Adını Bile Unuttu”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:1, (Eylül 2001), s.s. 28-30.

⁴⁴Hacer Kılıçoğlu, **İzmir’de Üç Çocuktuk**, Günışığı Kitaplığı, 2010, s.s. 11-12.

⁴⁵Deniz Çaba, “Göztepe”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:17, (Ocak, 2003), s. 60.

⁴⁶Çaba, **a.g.m.**, s. 62.

Eski adı Tepe Sokak olan 88. Sokak'taki eve taşınmıştık. Sokağın hemen karşısında çok büyük bir arazi içinde Mehmet Ali Yeğenoğlu'nun köşkü vardı. Dört tarafı ağaçlarla çevrili, çok güzel bir evdi. Günümüzde orada kocaman bir apartman var. Önceki adları Abdülezel Paşa ya da Küçük Dalyan olan halk arasında Kilise Sokağı olarak anılan 81. Sokak ile bizim sokağın birleştiği köşede ise Doktor Baha Kitapçı'nın evi vardı. Sokağın tamamı çok güzel evlerle doluydu. Eski İzmir'in bahçeli evlerinin çoğunda görülen "Badem taş" olarak anılan ve düzgün toprak zemine siyah ve beyaz renkli yassı taşların yanyana dizilerek desen oluşturulduğu özel döşemelerle, gene minik taşlarla bezeli ve alçak tabanlı süs havuzu bizim evde de vardı.

Göztepe'de 2. oturduğumuz ev Mithatpaşa ve İnönü caddelerini birleştiren yokuş olan 96. Sokak ile 106. Sokak'ın köşesindeydi. O da iki katlı konak yavrusu bir evdi. Tepeye bakan yönde müstemilatıyla birlikte büyük bir bahçesi ve Üçkuyular ve İnciraltı yönüne bakan muhteşem bir manzaraya sahip güzel bir cumbası vardı. Yaz akşamları ileride bir yerlerde renkli ışıklar yanardı. Cumbadan ışıklara bakar ve oralarda bir yerde olduğunu hayal ettiğim gazinoda çalan orkestradaki trompet solosunu duyar gibi olurum⁴⁷

1960'lı Yılların Başlarında Güzelialı
(Kaynak: **Cama Yazılan Tarih**, s. yok.)

⁴⁷Yaşar Ürük, **Göztepe'den Güzelialı'ya**, İzmir Serisi Heyamola Yayınları, İzmir, 2011, s.s. 44-45, 133.

Susuz Dede Yatırı Göztepe’de bulunurdu. Hikâyeye göre Göztepe’de yaşayan Hafız Nusret Mehmet Efendi adında bir Bektaşi vardı. Bu Bektaşi, İtalyan Bahçesi’nin bahçıvanı ile çok iyi arkadaştı. Biraraya gelince uzun uzun sohbet ederlerdi. Sohbetlerinin birinde Hafız Nusret Mehmet Efendi, tepenin çok güzel bir manzaraya sahip olduğunu ancak susuz olduğu için çok üzüldüğünü belirtti. Bunun üzerine arkadaş, Hafız Nusret Mehmet Efendi ölünce onu oraya gömdü ve her gün kovalarla oraya su taşımaya başladı. Mezarını sular, başında dua ederdi. Bunu görenler de sebebini bilmeden mezara su taşımaya ve dua etmeye başladılar. Zamanla adak adayanlar, dilek tutanlar çoğaldı. 1960’lı yıllarda Susuz Dede’yi ziyaret edenlerin sayısı bir hayli artmıştı. Hatta sporcular, fuar zamanında İzmir’e gelen sanatçılar, üniversite sınavına giecek olan öğrenciler bile Susuz Dede’yi ziyaret etmeden geçmezlerdi. İşte Göztepe’de adını buradan almıştı⁴⁸.

Eskiden Kokaryalı olarak bilinen Güzelyalı ise, Mithatpaşa Caddesi ile İnönü Caddesi arasında kalan bölge idi. 1980’lere kadar tarihi dokusunu korumuş, sakin ve nezih bir semt olmaya devam etmişti. Çok katlı binalara ancak 1980-1990 arası maruz kaldı. Bu nedenle 1960’lı yıllar boyunca Güzelyalı, denize olan kıyısı ve iç kesimleri ile kültür seviyesi ve okuma yazma oranı yüksek, genellikle emekli insanların yaşamını sürdürdüğü, fazla göç almayan nezih bir semt oldu. Sahil boyunca aile gazinoları ve çay bahçeleri ile 1960’lı yıllar boyunca bir sayfiye yeri olma özelliğini korudu. Şehir merkezine çok yakın, bir o kadar da şehrin karmaşasından, gürültüsünden ve ka’osundan uzaktı⁴⁹.

Göztepe’nin Köprü semtinden Güzelyalı’nın Üçkuyular’a kadar olan bölümü 3 mahalleden oluşmaktaydı. Bunlar Göztepe Mahallesi, Güzelyalı Mahallesi ve Mehmet Ali Akman Mahallesi’nin bir kısmı idi. Göztepe Mahallesi’nin kuzeyinde İzmir Körfezi, güneyinde Esenyalı ve Poligon, batısında Güzelyalı Mahallesi doğusunda ise Çankaya ve Basın Sitesi vardı. 76’dan 115’e kadar olan sokakların bazıları ve 56, 58, 60 ve 293, 294 ve 296 numaralı sokaklar bu mahalle sınırları içindeydi. Güzelyalı Mahallesi’nin sınırları kuzeyde İzmir Körfezi, güneyde Poligon, batıda Mehmet Ali Akman mahalleleri ve doğuda Göztepe idi. 19’dan 44’e kadar olan sokakların hemen hemen tamamı, 54’ten 64’e kadar olan sokakların ise bir bölümü bu mahalle sınırları içindeydi. 1963 yılında Üçkuyular Mahallesi, Güzelyalı

---

⁴⁸Ürük, a.g.e., s.s. 84-85.

⁴⁹Çaba, “Kim Demiş Kokaryalı Diye?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 35, (Temmuz 2004), s.s. 79-80.

Mahallesi'nden ayrıldı ve ayrı bir muhtarlık oldu. Mehmet Ali Akman Mahallesi ise adını 1965 yılında aldı. Belediye Encümeni Mehmet Ali Akman'ın 1965 yılında vefat etmesiyle mahalleye bu isim verildi. Mahallenin kuzeyinde İzmir Körfezi, güneyinde Muammer Akar ve Üçkuyular mahalleleri, doğuda Güzelyalı ve batıda Balçova'ya bağlı Bahçelerarası Mahallesi vardı. 4/1 sokaktan 4/6 sokağa ve 13'ten 20/2'ye kadar olan sokakların bir bölümü bu mahalle sınırları içinde bulunuyordu⁵⁰

Göztepe-Güzelyalı sahil şeridi boyunca uzanan, İzmir'i Urla'ya ve Çeşme'ye bağlayan Mithatpaşa Caddesi 1960'lı yıllarda İzmir'in en işlek caddesi idi. Cadde boyunca sağlı-sollu 1-2 katlı eski İzmir evleri uzanırdı. Cadde, 60'lı yılların başında toprak iken, 60'ların sonlarına doğru asfaltlandı. Yola asfalt döşenmesi, Mithatpaşa cadde sakinlerinin hayatını büyük oranda değiştirmişti. O güne kadar evlerinin önünde güvenle oynayan çocuklar 60'ların sonlarından itibaren "trafik ve kaza" kavramları ile tanışmaya başladılar. Yollar asfaltlanmış, otomobiller daha hızlı gider olmuştu. Sebebi asfaltlanan yollardan dolayı hızlı giden otomobiller miydi bilinmez ama Yaşar Ürük, 60'lı yıllara ait anılarını anlatırken hiç unutamadığı bir bisiklet kazasından bahsetmişti:

Caddenin karşı tarafında, az ilerde Yahudi çocukların eğitim gördüğü Karataş İlkokulu'nun koyu sarı renkli badana ile boyanmış binası vardı. Okulun hemen yanında denize açılan kısa sokak, civarda oturan tüm çocukların buluşma noktalarından biriydi. Uzun yaz günleri öğleden sonraları önce sokağın içinde toplanır, daha sonra kıyıya giderek denize doğru uzanmış sayısız iskelelere dağılırdık. Kimi zaman oltalarımızın ucundaki sinek iğneleri ile kaba lidaki ya da isparoz avlar, kimi zaman topan kefallere çarpma atar, kimi zaman da topluca denize dalar ve hem iskele ayaklarından midye koparmaya çalışır hem de yüzerdik.

İşte Moşe'yi o midye partilerinden birinde tanıdım. Aramıza yeni katılmıştı. Moşe'nin o gün elimdeki midyenin üzerine sıktığı iki damla limon suyu arkadaşlığımızı kendiğinden başlattı.....

O yaz Moşe kırmızı bisikletiyle tüm caddenin tanıdığı bir çocuk oldu. Dostluğumuz eskisi gibi sürüyordu ama o boş zamanlarında benimle oynamıyordu. Onun bisikleti vardı. Caddenin diyagonal döşenmiş parke taşları üzerinde kayar gibi geziyordu bisikletiyle. Ben de diğer çocuklarla birlikte kaldırımın kenarına dizilip onu izliyordum. Önceleri uzaktan gözümüze nokta

⁵⁰Ürük, a.g.e., s.s. 139-144.

gibi görünüp, ardından gittikçe büyümesi, yanımızdan geçerken hava atmak için olsa gerek iyice hızlanıp ardından yine nokta gibi küçülmesini artık ezberlediğimiz halde yine de izlemeyi sürdürüyorduk. Bu böyle haftalarca sürüp gitti. Sonra bir gün...

Okuldan dönüyordum. Karataş'a yaklaştığımızda içinde bulunduğumuz trolleybüs oldukça yavaşladı. Kaldırımlardaki insanlar ileride bir yere doğru koşuyorlardı. Derken trolleybüstekilerden de mırıltılar yükselmeye başladı. "Kaza olmuş!" Az sonra trafik tamamen durdu. Açılan kapıdan aşağıya inip, ileride duran kalabalığın yanına nasıl gittiğimi hiç bilmiyorum. Onca insanı yarararak başımı uzattığımda, parke taşların üzerinde önce parça parça olmuş kırmızı bisikleti gördüm. Ardından da az ötede ters dönmüş tek ayakkabıyı. Onun ayakkabısıydı.

İşte o günden sonra geçen altı yıl boyunca evdekilere bir kez bile bisiklet sözü etmedim, bisiklete de binmedim"⁵¹.

Narlidere, 1960 yılında, narenciye bahçelerinin bulunduğu İzmir'e 11 kilometre uzaklıkta bir köydü. Nüfusu 3.000'e ulaşmış; sahilleri, evler ve köşklerle dolmuştu. Temiz havası ve manzarası ile turistik bir köy olarak görülüyordu. Narlıdere, aynı zamanda İzmir'in narenciye bölgesi idi. Verimli arazisi ve tarıma elverişli toprakları ile Balçova ve Narlıdere 1960'lı yıllarda konut yapımı için uygun yerler olarak görülmezdi. Nitekim kentin en batı ucu Balçova ile sınırlıydı. Narlıdere yönünde bir ilerleme görülse de 1960'lı yıllarda henüz Narlıdere'de çok seyrek bir yerleşim vardı. Buraları daha çok tarım arazisi olarak kullanılıyordu. Narlıdere o yıllarda hala bir sayfiye yeri idi. Kentin batı yönünde kıyı şeridi boyunca uzanan İnciraltı, Güzelbahçe ve Urla İzmirlilerin yazlık mekânlarının olduğu ve sadece yaz aylarında tatil amaçlı gidilen yerlerdi.

Güzelbahçe'ye bağlı olan sahil evleri ise özellikle yazın sıcaklardan bunalan yerli ve yabancı turistlerin denize girmek amacıyla geldikleri popüler bir sahil şeridi idi. 60'lı yılların sonlarında sahil evlerinde henüz su ve elektrik yoktu Burada bulunan yazlık evlerin en büyük şikâyeti ise sivrisinek ve karasineklerdi⁵².

⁵¹A.g.e., s.s. 71-75.

⁵²Fethi Körezlioğlu, "İzmirli Bakanların Dikkatine", **Ege Ekspres**, 9 Mayıs 1967.

1.2.3. Eşrefpaşa-Tepecik Arasındaki Bölge

Konak'ın hemen arkasında külhanbeyleri ile ünlü Eşrefpaşa semti uzanıyordu. İkiçeşmelik ve Bayramyeri semtin başlangıç noktasını oluşturur, yağhanelere kadar uzanırdı. Yağhaneler ve Üçyol semtin sınırları içerisinde kalırdı. Sivri burunlu, yumurta topuklu ayakkabıları ve çekme potinleri ile Eşrefpaşa erkekleri tüm İzmir'de nam salmıştı. Semtte özellikle geceleri kadınların ve çocukların tek başlarına dışarı çıkmaları tehlike oluşturuyordu. Çünkü güneş kaybolup, etrafı karanlık bürüdü mü, yankesicilik, hırsızlık, kavga-dövüş eksik olmuyordu Eşrefpaşa'da. 1960'lı yıllarda Eşrefpaşa da henüz apartmanlaşma başlamamıştı. İzmir'in en uzun caddelerinden biri olan Eşrefpaşa Caddesi semtin tam ortasından geçer, İkiçeşmelik'ten başlayarak Yağhanelere kadar uzanırdı⁵³. İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesi, Müslüman ve Yahudi mezarlıklarının kaldırılmasıyla 1950'de, burası İzmir'in ticari kalbi oldu. Semt, 1960 yılında Hatay Caddesi'nin açılmasıyla önemini kaybetti.

60'lı yıllarda Eşrefpaşa'da Rıfat'ın Meyhanesi'nde çalışan İsmail Detseli'nin anılarından aktardığı bilgiler şöyledir:

Yağhaneler'den ilerisi yani şimdi Altınyol denilen bölge bomboş araziydi. Oralarda tek başına dolaşmak imkânsızdı. Metrekaresi 50 kuruştan satılır; ıssız bir bölge olduğu için pek kimse almaya yanaşmazdı... İkiçeşmelik-Eşrefpaşa-Yağhaneler arasında taksi dolmuşlar çalışırdı. Eski Mercedes Playmut markalı taksiler o dönemde dolmuş olarak kullanılıyordu. Kapıları taksinin gittiği yöne doğru değil, geriye doğru açılırdı. Taksi dolmuşlar, Eşrefpaşa'ya kadar 40 kuruşa, Yağhaneler'e kadar 50 kuruşa yolcu taşırlardı. Eğer yolcunun bavulu varsa 50 kuruş da bavul için alınırdı. Elllerinde tahta bavullarıyla Anadolu'dan çalışmaya gelenlerin sayısı her geçen gün arttığı için bavullu olan müşterilerden daha fazla ücret alınıyordu. İki Çeşmelik'ten Eşrefpaşa'ya, Hatay'a, Değirmendağı'na, Kale'ye, Yapıcıoğlu'na, Çimentepe'ye, Yağhaneler'e hem otobüslerle hem de taksi dolmuşlar ile gidilebilirdi⁵⁴.

İsmail Detseli anılarında Eşrefpaşalı efelerden de bahsetmekte ve efelerle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Bu bölge efeleriyle, kabadaylarıyla meşhurdu. Mesela bir Sarı Abdullah vardı, efeye en çok benzeyen de oydu. Sırtında eteği, kısa bir paltosu, kollarını

⁵³Özşüphandağ Yayman,"Eşrefpaşa", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:16, (Aralık, 2002), s. 56.

⁵⁴İsmail Detseli, "İzmir'de Rıfat'ın Meyhanesi'nde, http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id=16.07.2007, (Erişim Tarihi: 12.10 2017).

koluna giymez omzuna atar, içinde ön uçları gayet sivrice bir yelek, kolları ve yakası kolalı beyaz gömlek, kollarında manşet, parlak kol düğmeleri, en içte ta boğazına kadar saran bir yün atlet, göbeğinin tam üstünde sağa sola geçen gümüş köstekli bir saat, bacağına belden aşağı indikçe daralan bir kilot pantolon... (O pantolonlara kilot pantolon ya da İngiliz süvari donu denirdi.) Ayağında arkası basık Eşrefpaşalı'ya has olan bir çıyan (sivri burun) ayakkabısı giyerdi. Bu ayakkabının ustası meşhur Behlül usta idi. Sarı Abdullah'ın geliri iyiydi, mafya ayağından iyi para alırdı. Kimin mafyalığını yaparsa akşama bir parti verilir, efeliğin bütün incelikleri üstünde, parayı kolay kazandığından eli de çok bonkör arkadaşları ile içer ve bolca bahşiş dağıtarak kalkar giderdi.

Ayrıca bunun efeliğine heves eden çapulcu efeler de vardı. Bunlar Deli Fethi, Jandarma Mehmet Hayya Hasan, Hayya Hüseyin... Bunlar balıkçıydı, balıktan bol para kazanırlarsa o gün ayrı ayrı masalar kurulur, birbirlerine inat bol bol rakı ve şarap içerler, gecenin sonuna doğru çamurlaşırlardı. Masaları dağıtırlar, kavga gürültü çıkardıktan sonra öylece çıkar giderler, ertesi gün akşama doğru gelirler, çok sevip saydıkları ve de biraz çekindikleri Rifat abiden özür dilerler, içkilerinin parasını ve yaptıkları zararı ödemeyi de ihmal etmezlerdi. Çünkü Rifat abi, Eşrefpaşa'da çok sevilen sayılan nüfuzlu bir kişiydi. Bu tip adamlar içki müptelası olmalarından dolayı Rifat Bey'le iyi geçinmeye mecburlardı. Ona asla kimse yanlış yapamazdı. Bir de İnşaatçı Nuri vardı. Ayrıca Berber Altındış Ali vardı, bunların hepsi de efe bozuntularıydı. Birbirleriyle devamlı kavga şamata içindeydiler, bıçaklı yaralama, dayak, kafa göz yarma gibi içkinin verdiği hayâsızlıkla her şeyi yaparlardı, ama ertesi gün pişman olurlardı. Mutlaka bir ikisi hastaneye, bir ikisi hapishaneye gider birkaç gün yattıktan sonra çıkar gelirlerdi. Günler böyle geçer giderdi⁵⁵.

Eşrefpaşa semtinin başlangıç noktasını oluşturan İkiçeşmelik'in tarihi ise çok eski dönemlere kadar uzanırdı. İkiçeşmelik, Müslüman Türklerin ve Musevilerin bir arada yaşam sürdürdükleri konutsal bir mekândı. Museviler daha çok Mezarlıkbaşı ve Havra Sokağı'na doğru yoğunlaşırlardı. 1880 yılındaki depremde İkiçeşmelik Caddesi üzerindeki evler büyük hasar almış ve birçoğu yıkılmıştı. İkiçeşmelik o dönemlerde İzmir'in varlıklı ailelerinin yaşam sürdürdüğü, temiz ve nezih bir semtti. Ancak zengin ailelerin başka bölgelere taşınmaları ile semtin çehresi de değişmeye

⁵⁵İsmail Detseli, "İzmir'de Rifat'ın Meyhanesi'nde, http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id=16.07.2007, (Erişim Tarihi: 12.10 2017).

başladı. İzmir'in göç alması, doğu kökenli vatandaşların ve Romanların bölgeye yerleşmesi semtin çehresini tamamen değiştirdi. Evlerin üzerindeki işlemlere ve oymalara bakıldığında eski dönemlerdeki ihtişamı anlamak mümkünken, şimdinin bakımsızlığı, yoksulluğu ve pisliği, geçmişin izini neredeyse tamamen siliyordu⁵⁶. Mezarlıkbaşı semtini Arasta'ya bağlayan tek yol Havra Sokağı idi. Havra Sokağı adeta dar bir geçit gibi Kemeraltı'nın içlerine doğru uzanırdı. Sokağın her iki tarafında sağlı sollu dükkânlar vardı. Ticaretin kalbi burada atardı. Dükkânlar ürünlerini sergilerken caddenin ortasına kadar uzanmakta, kimi zaman müşterilerin geçmesine bile yol bırakmamaktaydılar. Bu durum zaman zaman şikâyetlere yol açsa da Havra Sokağı popülerliğini hiçbir zaman kaybetmezdi⁵⁷.

Belediye Başkanı Eşref Paşa zamanında İkiçeşmelik Caddesi'nin, bir diğer adı ile Eşrefpaşa Caddesi'nin yapımına başlandı ve İzmir Valisi Rahmi Bey zamanında caddenin yapımı tamamlandı. İkiçeşmelik Caddesi, yol boyunca uzanan dükkânları ile semtin ticari kalbi olmuştu. Zamanla semtin büyümesi ve trafik yoğunluğunun artması, caddenin dar alanlarında ulaşım sıkıntısına sebep olmaya başladı. Bu amaçla, 1962 yılının Kasım ayı ile 1963 yılının Haziran ayı arasında Saray Sineması ile İkiçeşmelik Camii arasında kalan bölge yıkıldı ve 650 metrelik bu alan caddeye ilave edilerek genişletildi. 201 evin ve 208 dükkânın yıkılmasıyla tamamlanan bu genişletme girişimi trafiği tekrar yoluna soktu. Böylece Aydın yönünden gelen araçların Basmane'ye ulaşımı kolaylaştı⁵⁸.

Eşrefpaşa ile iç içe geçmiş bir diğer semt ise Tepecik idi. Mahalleleri, küçük tepeler üzerine kurulduğu için bu ismi almış, yeni adı Yenişehir'e ise hiç alışmamıştı. İzmir'in belki de en büyük Roman semtiydi. Türkiye'nin en meşhur davulcuları, kemancıları, klarnetçileri hep bu semtte doğmuş ve büyümüşü. Bugünkü yoksulluğunun ve sefaletinin aksine eski dönemlerde İzmir'in varlıklı ailelerine ev sahipliği yapmıştı. Şimdi mahalle aralarında kalan bahçeli evlerin varlığından, o dönem köklü ailelerin oturduğu açıkça anlaşılıyordu. 1960'lı yıllara kadar kalabalık olmayan semt, 1960'lardaki göç hareketleri ve gecekondulaşmalardan etkilenerek bugünlere kadar uzandı⁵⁹.

⁵⁶“Sisin Ardındaki Gökkuşağı İkiçeşmelik”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:60, (Ağustos, 2006), s.s. 73-76.

⁵⁷“Belediye Zabıta Müdürü Havra Sokağı'ndan Haberdar mı?”, **Ege Ekspres**, 10 Nisan 1967.

⁵⁸Yaşar Üruk, “İkiçeşmelik'in Çeşmeleri”, **KNK Dergisi**, Sayı:29, (Sonbahar, 2016), s. 6.

⁵⁹Şan, “Tepecik'in İkiyüzü”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 73, (Eylül, 2007), s.s. 76-80.

Tıpkı İkiçeşmelik ve Tepecik gibi Tilkilik de, bugünün aksine İzmir'in köklü ailelerinin yaşam sürdürdüğü, varlıktan yokluğa geçen bir semtti. Tarihi 16. yüzyıla kadar uzanıyor, yerli halkı olan Müslüman Türklere, İspanya'dan kaçan Yahudilerin eklenmesiyle Müslüman ve Musevi mahalleleri kuruluyor ve semtte müslim ve gayrimüslimler iç içe yaşıyorlardı. Musevilerin büyük bir kısmı İsrail'in kurulmasıyla semti terk ettiler. Zengin Müslüman aileler ise Karşıyaka, Alsancak ve Şirinyer gibi semtlere taşındılar. Osman Kibar'ın belediye başkanlığı yaptığı 1960'lı yıllarda bu semte imar izni verilmedi ve hatta restorasyon yapılması bile yasaklandı. Semt sakinleri çözümü başka semtlere taşınmakta buldu. Nüfus artışı ve konut ihtiyacının karşılanamaması ve 1960'lı yıllarda gelen göç dalgası ile birlikte Doğu ve Güneydoğu'dan gelenler boşluğu doldurdu ve bu semte yerleşti⁶⁰.

Duygu Özsüphandağ Yayman'ın "*Memleket Kolay Terk Edilmiyor Tilkilik*" isimli kitabından aktardığı bilgilere göre semtin sokaklarında İzmir'in elit tabakasından beyefendilerin Impalaları, Playmouthları ve Chevroletleri dolaşmış. Arabalar yepyeniymiş. Duygu Özsüphandağ Yayman'ın, Dönertaş Taksi Durağı ile ilgili anlattığı bilgilerden 1960'lı yıllarda Tilkilik Mahalle yaşantısına dair izlenimler elde edilmektedir. Bu taksi durağı Dönertaş Sebili'nden Hatuniye Camiisi'ne kadar uzanmaktadır. Bu bilgiler aşağıya olduğu gibi aktarılmıştır:

1958 yılında Dönertaş Sebili'nin önünde Dönertaş Taksi Durağı kurulmuş. '59 Chevroletler varmış, kuyruklu, '60 Chevroletler, Playmouthlar, Impalalar... Duraktaki 13 taksiden birinin sahibi olmauş Yılmaz Amasyalı. 20 yıl boyunca çalıştığı durağın şoförleri, sanki mahallenin özel şoförleri... Söz misal Kambiyo Müdür Şükrü Bey ya da Gümrük Müdürü Şevki Bey mesaiyi bitirir, Tilkilik'teki evlerine girmeden önce durakta Amasya'ya not bırakırlar:

"Akşam gel bizi al."

"Hanımla çocukları al, falan yere götür"

"Şu saatte git çocukları al, filanca yere bırak. Akşam da al gel, sonra hesaplaşırız⁶¹."

Anlaşıldığı üzere 1960'lı yıllarda Tilkilik, bugünkünün aksine güvenli, hala elit kesimin yaşantısını sürdürdüğü İzmir'in nezih bölgelerinden biriydi.

⁶⁰Özsüphandağ, "Tilkilik", *İzmir Life Dergisi*, Sayı:2, (Ekim, 2001), s.s. 65-68.

⁶¹Özsüphandağ Yayman, *Memleket Kolay Terk Edilmiyor Tilkilik*, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. s. 86-87.

Osmanzade Yokuşu'nu çıkarken, Tilkilik'in en meşhur fotoğrafçısı Foto Park görülürdü. Tilkilik'te oturan bütün vatandaşların sünnet, düğün, nişan, özel gün fotoğraflarını Foto Park çekerdi. Bu nedenle Tilkilik'te oturup da albümünde Foto Park imzası taşımayan hiçbir vatandaş yoktu. Dönertaş Sebili'nin arkasında Algül Düğün Salonu vardı. Mahallenin bütün düğünleri burada yapılırdı. 1960'larda düğün salonunun altında bayanlara yinelik dans okulu faaliyet gösterirdi. Burada genç kızlara latin dansları öğretilirdi. Osmanzade Yokuşu'nun başında ise Altınordu Spor Kulübü bulunurdu. Kulübün çevresinde bayram günlerinde atlıkarıncalar, dönem dolaplar yer alır, çocuklar için burası tam bir şenlik alanı olurdu. Bu nedenle olsa gerek, bu bölgeye Bayramyeri denirdi. Bayramyeri'nde kader kısmetçilik yapan Turgay Gönenç o yıllara ait anılarını şu cümleler ile anlatmaktadır:

Çocukluğun en keyifli anları Bayramyeri'nde geçerdi. Salıncaklarımız, Karagöz-Hacivat oyunları, kader kısmetçiler vardı. Bunlardan birisi de bendim. Ağabeyim kader-kısmetçilik yapardı, ben de o günkü koşullarda onun dümencisiydim. Dümenciye hep iyi şeyler çıkar, herkes özenir ondan; kısmet çeker. Bu işin kuralıdır bu. Küçük bir şekerin içine bir kâğıt sarılır; radyodan bir şişe şaraptan tutun firketeye kadar çeşitli hediyeler çıkar. Beş kuruşa çekersin sen onu, başkalarında boş da vardı. En keyif aldığımız şey, nedir diye sorarsanız; bayram yerine Agora tarafından geliyorsanız faytona binmek⁶² ...

Ve Kadifekale... İzmir'in, M.Ö. 334 yılında Büyük İskender tarafından ikinci kez kurulduğu yerd. İzmir, Kadifekale eteklerinde yani Pagos'ta yeniden kurulmuştu; ancak 1700'lü yıllara kadar Kadifekale civarında pek bir yerleşim olmadı. 1800'lü yıllarda nüfus artışıyla beraber yerleşim başladı ve 1960'lı yıllara kadar kalenin etrafı evlerle doldu. Nüfus artışı ve iç göçlerle birlikte 1960 yılında ilk olarak Konyalılar Kadifekale'ye yerleşmeye başladılar. Ardından Tokatlılar, Erzurumlular, Şanlıurfalılar, Diyarbakırlılar ve Mardinliler geldi. Çoğunlukta olan grup ise Mardinliler, Diyarbakırlılar ve Şanlıurfalıları⁶³. Yani Kadifekale'de asıl yerleşimin ve gecekondulaşmanın başladığı tarih 1960'lar oldu. 60'lı yıllarda kale surlarının önündeki yamaç aşağılara kadar boştu. Sementin sağında Hacılar Kırını'na kadar dümdüz ovalar uzanmaktaydı. Alt tarafı ise göz alabildiğine körfezdi. Sementin büyük çoğunluğu yeşil alandan oluşuyordu; fakat bu yeşil alanlar günümüzdeki park

⁶²A.g.e., s. s. 93-95.

⁶³Özsüphanadağ, "Kadifekale'ye En Kritik Soru: Kurtarılmış Bölge Mi?", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:110, (Ekim, 2010), s.s. 48-51.

ve bahçelerden oluşan yeşil alanlara benzemezdi. Belediyenin el sürmediği, tapulu olmasına rağmen vatandaşların konut yapamadıkları arsalardan oluşuyordu. Bu nedenle 60'lı yıllarda yeşil alan damgasını yiyen bölgeler, neredeyse terk edilmiş bölgelere eş değer görülmekteydi. Belediye Kadifekale bölgesinde konut yapımına müsaade etmiyordu. Vatandaşlar kendi arsaları bile olsa kaçak inşaat yapımına yöneliyorlardı. Arsalar ucuz olmasına rağmen, konut yapımına izin verilmediği için ne satılıyor ne de sahipleri tarafından kullanılabilirdi. Ballıkuyu'nun 1048 nolu sokağından Yeşildere'nin 1090 nolu sokağına kadar olan bölge belediye tarafından iskân dışı kabul edilmişti. Halbûki 60'ların başında bu bölgede aşağı yukarı 70.000 insan ikamet etmekteydi. Buna rağmen belediye bölgeyi yerleşim alanı dışında tutuyordu. Kadifekale Mahallesi'nde 1006 numaralı sokaktan Ballıkuyu'ya inilirdi; fakat yolun dar ve toprak olması nedeniyle araçların geçmesi mümkün değildi. Özellikle yağmurların başladığı mevsimlerde Kadifekale sokakları çamurdan geçilmez ve kanalizasyon eksikliğinden dolayı evleri su basardı. Kale içlerinde biriken sular, taşarak aşağı mahallelere iner ve evlerin damlarından içeri girerdi. Semt yamaç üzerine kurulu olduğu için, evlerin etrafında dik uçurumlar vardı⁶⁴.

1.2.4. Buca ve Çevresi

Buca, 1960'lı yıllarda bağlar, bahçeler ve zeytinliklerle dolu bir sayfiye yeri idi. Özellikle Buca'nın üzüm bağları çok meşhurdur. Bağlarında sarı, sert ve günlerce salkım salkım duran Sultaniye üzümü yetişirdi. Misket üzümü, kıbrıs üzümü ve çekirdeksiz üzüm en çok tercih edilen üzüm çeşitleriydi. Prof. Dr. Ahmet Bülent Göksel bağlardan bahsederken o günlere ait şu bilgileri vermiştir:

Şirinyer-Buca arası tamamen bağıktı. Bizler de zaman zaman Tahir ve Sit amcaların şimdiki Buca Kaynakamlığı yanındaki bağına gider ve oradan üzüm toplardık. Bu gidişler, Tahir Amcaların Buca Lisesi'nin karşısındaki evine ulaşmamızla başlardı. Sonra yan taraftaki ahırdan Tahir Amca'nın eşiği çıkartılır, semerlenir ve bizler üstünde, babamlar araba ile bağa ulaşırdı. Bağdaki kulübeyi asla unutmam. İkinci kata çıktıktan sonra merdiven yukarı çekilir ve aşağı ile bağlantı kesilirdi. Sanırım eşkiya korkusundan ya da domuz gelir diye böyle yapılmıştı. Üst katta bir de ağızdan dolmalı martin vardı⁶⁵.

⁶⁴Hayrullah Gülal, "Kadifekale'de 'Yeşil Saha' Çok Ama Yeşillik Yok", *Yeni Asır*, 30 Ocak 1962.

⁶⁵Tayfur Göçmenoglu, *Beşonsekiz Treni-Buca'nın Yaşanmış Güzel Yıllarına Dair-*, Belsan Basın Yayın Medya Hizmetleri Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., Alsancak, İzmir, s. 40, 122.

1960'lı yıllarda yavaş yavaş Buca'yı terk etmeye başlamakla birlikte, Buca o yıllara kadar Levantenlere ev sahipliği yapan bir semt oldu. 1838 yılında Osmanlı Devleti Dönemi'nde Balta Limanı anlaşmasıyla ilk olarak İngilizler gelmiş, ardından Almanlar, Fransızlar ve İtalyanlar Buca'ya yerleşmişti. Levantenler büyük konaklar ve köşkler yaparak yaşamayı tercih ederken, Buca sokaklarında faytonlarla birbirlerine gidip gelen şık bayanları görmek olağan bir durum olmuştu. Bayanlar beş çayı için dönemin meşhur kulübü olan Güzel Hava Kulübü'nde buluşurlar, eşleri ise kortlarda tenis oynarlardı. Dönemin ünlü köşklere sahiplerinin isimleriyle anılırdı. Bunlar: Rees'ler, Filipucci'ler, Mikalef'ler, Aliberti'ler, Revans'lar, Corsini'ler, Misir'lar, Sponza'lar, Forbes'ler, Ikard'lar, Douls'lar ve Giraud'lar idi. Levantenlerin Buca'yı terk etmeye başlamaları 1960'lı yıllardan sonra oldu. 60'ların ortalarında Buca Doğu'dan göç almaya başladı ve Levantenler de belki kalabalıktan belki de oturdukları köşklere eskimeye başlamasından dolayı yavaş yavaş semti terk etmeye başladılar. Levantenlerin çoğu Alsancak'a taşınmayı tercih etti. Levantenler çok zengin ve köklü ailelere sahip olmalarına rağmen, Buca'nın yerlisi Türklerle iyi ilişkiler kurmayı başarmışlardı. Yollarda gördükleri Türklere zengin fakir ayrımı yapmadan selam verirlerdi ve aynı selamı alırlardı. Bu nedenle Bucalılar Levantenlerden hiçbir zaman şikâyetçi olmamışlardı⁶⁶.

60'larda Buca'nın yolları topraktı. Tozdan çamurdan geçilmezdi. Dönemin belediye başkanı ilk olarak Postane Sokağı ile Zafer Caddesi'ni asfaltlamıştı. Bu sokakları gören Bucalılar kendi sokaklarının da betonlanması için belediyeye istekte bulunmaya başlamışlardı. Buca'ya ait ilk imar çalışmaları da 1960'lı yıllarda oldu. Doğu'dan gelen göçlerle gecekondu yapılmaya ve Buca'nın çehresi yavaş yavaş değişmeye başladı⁶⁷.

Sancar Maruflu'nun Buca ile ilgili anlattıkları ise şunlardı:

Buca'da tıpkı Bornova gibi aynı şekilde bağlar vardı. Bütün tepeler, Buca'daki Mevlana Heykeli'nin yapıldığı yer hep bağ idi. Sonra yavaş yavaş yerleşme başlayınca, 60'lı yıllardan itibaren, özellikle 60'lı yılların sonlarında Doğu'dan gelen göçlerle semtin havası değişti⁶⁸.

⁶⁶A.g.e., s.s. 145-146.

⁶⁷A.g.e., s.s. 76-77.

⁶⁸Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

1.2.5. Bornova ve Çevresi

Bornova, çok eski yıllardan beri verimli toprakları ve geniş ovası ile tarımsal üretimin yapıldığı büyük arazilere sahipti. Semt, kuruluşundan itibaren değişik isimlerle anılmıştı. Evliya Çelebi, Bornova'ya “*Burunabad*” yani İzmir'in altıncı sancağı ismini verirken, kimilerine göre, şehir surlarının dışında yer aldığı için, “*dıştaki şehir*”; kimilerine göre ise burun şeklinde bir ovaya sahip olduğu için “*Burunova*” idi. Verimli topraklarından dolayı semte Ziraat Mektebi kurulmuş ve 1955 yılında açılan Ege Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturmuştu. Zamanla Bornova bir üniversite ve sanayi bölgesi olarak büyüdü ve genişledi⁶⁹. 1960 yılında Bornova 52.019 kişilik nüfusu ile İzmir'in küçük bir ilçesi görünümündeydi. Nüfusunun yarısından biraz fazlası köylerden ve bucaklardan oluşuyordu. 27.004 kişi kırsal alanda yaşarken, 25.015 kişi kent merkezinde ikamet etmekteydi⁷⁰. Bornova kent merkezi 19. yüzyıldan beri bir sayfiye yeri olarak kullanılmaktaydı ve 1960'lı yıllara kadar da bu özelliğini korumaya devam etti.

1965 Yılında Bornova Cumhuriyet Meydanı, Başdurak ve Park
(Kaynak: Hasan Arıcan, **Bornova Albümü**, Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir, Haziran 1999, s. 134.)

1960'lara gelindiğinde büyük bahçeler içerisindeki köşklerle dolu olan Bornova yavaş yavaş kimlik değiştirmeye başladı. Fiziki anlamda İzmir merkezden uzak olmakla birlikte, kentin tüm karakteristik özelliklerini taşımakta ve kentin fonksiyonel büyümesine paralellik göstermekteydi. Semt sakinlerinin işleri genellikle

⁶⁹Özsüphandağ, “Dıştaki Şehir-Burunova”, **İzmir Life Dergisi**, (Mart, 2002), s. 57.

⁷⁰T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl ve İlçeler İtibariyle Kesin Neticeleri-, s. 14.

İzmir merkezde olur ve bu kişilerin hem İzmir’de evleri hem de Bornova’da yazlıkları bulunurdu. 1960’lı yıllarda durum değişmeye başladı. Bornova ve Buca’nın İzmir büyükşehir bütününe dâhil edilmesiyle birlikte buralar yazlık mekânlar olmaktan çıktı. Bornova’da 1960’larda başlayan yeniden yapılanma süreci 1970’lerde yoğunluk kazandı.

1960’larda Bornova Ağaçlı Yol

(Kaynak: Altan Altın, **Bornova’m Mor Salkımların Masalı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konak, s. 118.)

Sancar Maruflu’nun 1960’lı yıllarda Bornova ile ilgili anlattıkları ise şöyledir:

1960’lı yıllarda Bornova daha çok Levanten evlerinin olduğu gayrimüslümlerin yaşadığı bir yerdı. Ege Üniversitesi’nin yapılmasıyla birlikte Bornova’da bir canlanma başladı. Üniversite, hem profesörlerin hem de öğrencilerin semte yerleşmesini sağladı. Semtteki evler üniversite hocaları tarafından kiralanmakta, Bornova gelişmekteydi. Yavaş yavaş Levantenlerin saltanatı sona eriyor, onların evleri Türkler tarafından satın alınıyordu. Üniversite, semtin çehresini değiştirmiş, adeta Bornova’ya yeniden hayat vermişti. Farklı bir Bornova ortaya çıkmaya başladı. 1960’ların başında Bornova hala “Yeşil Bornova” olarak anılmaktaydı. Manavkuyu’da apartmanların, binaların yapıldığı yerde o zamanlar bamy tarlaları vardı. Bornova yemyeşildi. Bağlar vardı. Misket üzümü denilen bir üzüm vardı⁷¹.

⁷¹Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

1960'lı Yıllarda Bornova

(Kaynak: Kemal Arı, **Bornova ve Balkanlar'dan Göç**, İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti., İzmir, 2014, s. 105.)

Günümüzde Forum Bornova Olan Bölge, 1965

(Kaynak: Altın, **a.g.e.**, s. 153.)

Çamdibi, 1960 yılında Bornova ilçe sınırları içerisinde, 15.644 kişilik nüfusa sahip küçük bir köy idi. Biraz ilerisinde Mersinli bulunurdu. Daha çok, fakir vatandaşların ve işçilerin ikamet ettikleri bir semtti. Semtin içinden ve yanından Manda Çayı geçer ve 1960'lı yıllar boyunca, Çamdibi köyü için tehlike oluşturmaya devam ederdi. Manda ve Arapderesi çayları bahar ve kış aylarında, yağın yağmurların etkisiyle taşar ve etrafındaki evleri sular altında bırakırdı. Çamdibi ve

Mersinli'nin büyük bir bölümü hasar görürdü. Her yıl tekrarlanan “*taşma olayı*” 1967 yılına gelindiğinde hala çözümlenememişti. Devlet Su İşleri Müdürlüğü, yaptığı tetkikler sonunda Manda Çayı'nın Çınarlı'daki bir arsa içinden geçirilmesine karar verdi. Ancak, program daha uygulanmadan, o arsanın satıldığı ve üzerine süt fabrikası inşa edileceği söylenmeye başlandı. Böylece Manda Çayı, Çamdibi halkı için 15 yıldır tehlike oluşturmakta olan ve 1960'lı yıllar boyunca da çözümlenemeyen bir sorun olarak kalmaya devam etti⁷². Bornova'nın sanayi bölgesi olmasıyla birlikte, Bornova'ya bağlı Çamdibi köyünde de 1960'lı yılların başında düzensiz bir yapılaşma başladı. Fen İşleri Müdürlüğü 1961 yılında düzensiz inşaat yapımını engellemek amacıyla Çamdibi köyünde kadastralama işlemlerine başladı⁷³. 1963 yılında da Çamdibi köyü, Bornova ilçesine bağlı bir belediye oldu⁷⁴.

1960'lı yıllarda Altındağ da Bornova ilçesine bağlı küçük bir köydü. 1965 genel nüfus sayımına göre nüfusu 8069 kişi idi. Bir yerleşim yerinin belediye olarak kabul edilebilmesi için nüfusunun 2000 kişiden fazla olması koşulu Altındağ için 1966 yılında gerçekleşmişti. Bunun üzerine köy halkının ihtiyar heyeti öncülüğünde İzmir Valiliğine başvurmaları sonucunda 19.01.1966 tarihinde 26/D-13 sayılı kararla Altındağ, İzmir'in Bornova ilçesine bağlı bir belediye olarak kabul edildi⁷⁵.

Pınarbaşı ise 1960'lı yıllarda 2243 nüfusa sahip çok küçük bir köydü. 1968 yılında köy halkının İzmir Valiliğine başvurması sonucunda belediye olarak teşkilatlanmasına karar verildi. Böylece belediye teşkilatı olmanın verdiği hak ve sorumluluklardan faydalanarak daha hızlı büyüyeceği ve gelişeceği düşünülüyordu⁷⁶.

Altındağ, Cumhuriyet'in ilanından önce bir Rum köyü idi. Cumhuriyet'in ilanından sonra mübadele sırasında Selanik'ten, Makedonya'dan ve diğer Balkan ülkelerinden getirilen Türkler bu bölgeye yerleştirilmişlerdi. Kişi başına verilen 2 dönümlük arazilerde tarım ve hayvancılık yapmışlar ve Rumlardan kalan evlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdi. 1960 yılında sanayi alanındaki gelişmelere paralel olarak köylülükten işçiliğe yönelmişler ve yeni açılan fabrikalarda işçi olarak

---

⁷²Kemal Ormancıoğlu, “15.644 Vatandaşın Huzurunu Kaçıran Manda Çayı Mecrasının Derhal Düzenlenmesi İsteniyor.”, **Ege Ekspres**, 1 Kasım 1962; **Ege Ekspres**, 9 Ocak 1967.

⁷³**Ege Ekspres**, 15 Ocak 1961.

⁷⁴BCA, 030.11.1/296-7-2, Dosya No: 1671-1030, 28.02.1963.

⁷⁵BCA, 030.11.1/317-10-20, Dosya No: 4I25/1665, 28.02.1966.

⁷⁶BCA, 030.11.1/333-11-14, Dosya No: 6076/2581, 29.02.1968.

çalışmaya başlamışlardı. Özellikle gençler tarımla uğraşmayı bırakıp, fabrikalarda işçi statüsünde çalışmaya başlamışlardı⁷⁷.

Fergül Yücel, 1960'lı yıllarda Altındağ ve çevresi ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Dağın yukarı kısmına köy deniyordu, muhtarlık ve köy merkezi dağın tepesindeydi. Aşağılara doğru yayılan uçsuz bucaksız zeytin tarlaları vardı. Daha sonradan belediye olduğunda, belediye binasının bulunduğu, benim yaşadığım Birlik Mahallesi ve Zafer Mahallesi'nin de içinde olduğu aşağıdaki merkez 60'lı ve 70'li yıllarda Altındağ'ın kalbidir. Yukarı ve aşağı orta yerden ikiye ayrılan Kemalpaşa Caddesi'nin üzerinde Şehitler İlkokulu ile Şehitlik Anıtı arasındaki 300 metrelik mesafede yer almıştı tüm alışveriş dükkânları ve eğlence merkezi Zararsız Sineması.

Amerikan Marshall yardımı ile köylülükten sanayi işletmeciliğe geçişin ilk kıvılcımlarını yeni fabrikaların kurulması burunlarının dibinde gerçekleşince arsaları daha bir kıymete binmiş.

Çimentoş bu dönemin ilk habercisi olmuş. İzmirli Tüccar Bedri Akgerman'ın başını çektiği tüccarlar, aralarında topladıkları, 1,5 milyon lira ve İş Bankası ve Marshall kredileriyle çimento fabrikasını Altındağ'ın yerleşim alanının hemen bitiminde, Yahudi mezarlığının az ötesinde dağın eteğine kurmuşlar. Ardından Durmuş Yaşar'ın Mersinli yolu üzerine açtığı, Türkiye'nin boya ve vernik ihtiyacının %40'unu karşılayabilecek kapasitede, 260 işçi çalıştıran büyük bir fabrika açılmış. Sanayileşme endüstri kuruluşları şehrin dışına doğru, ana kara yolları ile bağı olan ucuz arsa aradıkları için Mersinli, Halkapınar ve Altındağ'dan Ankara yoluna doğru Pınarbaşı, Işıklar, Hacılarkırı yönüne doğru yoğunlaşmaya başlamışlar.

Otomobil, metal, bira, süt mamulleri, plastik, elyaf, boya-kimya, sabun ve cam, seramik gibi çok sayıda sanayi kuruluşu Bornova'ya bağlı Çamdibi, Mersinli, Yeşilova, Altındağ, Pınarbaşı, Işıklar içinde ve çevresinde faaliyete geçmiş.

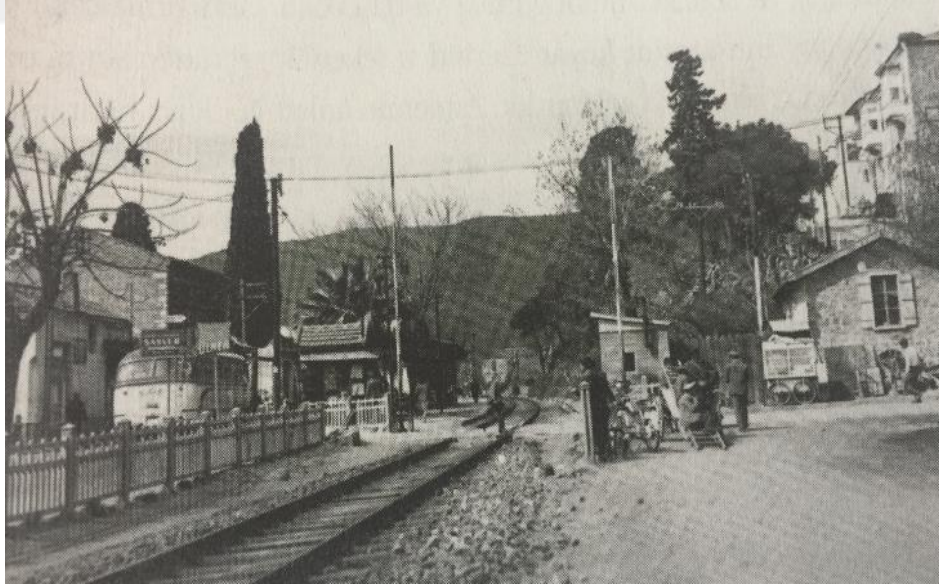
Bornova artık bağları bahçeleriyle ünlü tarım kimliğinden sanayi kimliğine geçince, Altındağ'ın kısmetine de bu fabrikalarda işgücünü karşılayacak işçilerin yerleşim yeri olmak düşmüştü. Önceleri tarlaların bir kısmı, tüccar sanayicilere fabrika yeri olarak satılmış, sonra kalan yeşil arazilerin

⁷⁷Fergül Yücel, **Affet Beni Altındağ**, İzmir Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 123-125.

üzerine beton dökülüp, buralarda çalışacak işçilere kiraya verilecek çok katlı evler yapılmıştır⁷⁸.

1.2.6. Alsancak ve Çiğli Arasındaki Bölge

1960'lı yıllarda Karşıyaka ile İzmir arasında çok seyrek bir yerleşim vardı. İzmir'e kuzey yönünden girildiğinde Karşıyaka'yı geçtikten sonraki ilk yerleşim yeri Bayraklı idi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde gayrimüslimlerin yaşadığı, Cumhuriyet'in ilanından sonra ise göçmenlerin yerleştikleri bir bölgeydi. Semte, Bayraklı ismi 1800'lü yıllarda, orada yaşayan halk tarafından konmuştu. Hikâyeye göre, bölge halkı, belediyeden kendilerine bir tren durağı yapılmasını talep edince, belediye bu isteği kabul etti. Tren durağının yerini de halkın belirlemesini istedi. Halk, o bölgede yaşayan, çok sevilip sayılan bir kişi olan Yahya Hayati Paşa'ya giderek, durak yerini ona danıştı. O da, vatandaşların eline bir bayrak vererek, belirlediği noktaya bayrağı dikmelerini istedi. Vatandaşlar, tren durağa yaklaşınca, "Bayraklı yerde ineceğiz!" diye bağırıyorlardı. O günden beri de semtin adı Bayraklı olarak kaldı. Bayraklı, 1960'lı yılların başında hala bir köy görünümünde idi⁷⁹.

1960'lı Yıllarda Bayraklı İstasyonu- Birinci Tantanlar
(Kaynak: Hakan Kâzım Taşkiran, **Bayraklı Eski İzmir'den Hatıralar**", İzmirim Serisi
Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 83.)

⁷⁸A.g.e., s.s. 121-122, 125-127.

⁷⁹Necip Alpan, "Şehircilik Bakımından Dünkü ve Bugünkü Bayraklı", **Yeni Asır**, 9 Ocak 1960.

Hakan Kâzım Taşkırın, “*Bayraklı Eski İzmir’den Hatıralar*” isimli kitabında dönem ile ilgili şu bilgileri vermekteydi:

Dönemin bir özelliği de 1965 yılının ardından çok katlı yapılara izin veren kanunun çıkması, İzmir’de 1950’li yıllarda provası yapılmış olan 4 katlı mini apartmanlardan, çok katlı apartman dönemine geçilmesi, bir başka deyişle “apartman çocukları” döneminin başlamış olmasıydı, ancak bayraklı bu döneme biraz geç girdi. İyikide öyle oldu, bizim çocukluğumuzda yaşadıklarımızın bizden önce doğan ve şehir merkezine göç etmiş kişilerin anılarıyla örtüşmesi de bundandır. İzmir’de apartman hayatına geçen yaşutlarımıza oranla, biz hala kuyulu evlerde ve o evlerin meyve ağaçlarıyla dolu bahçelerinde geniş aralarda koşuyor ve oynuyorduk..... Ben 3 yaşındayken (1969) Leylekli Ev’in yokuşuna taşınmışız. Köşede karakol, yokuşun sağındaki ikinci ev, aynı zamanda ailemizin de ikinci eviydi ve yanımızdaki ev sahibinin evi gibi, Rum mimarisi özellikleri taşıyordu. Eskiden “Muradiye Caddesi’nin bir Kısmı” olarak geçen 1642 Sokak numara 4’te bulunan istasyona nazır bu ev, ilk evimize çok yakındı. İkinci ev Bayraklı üzerine bugün hatırlayabildiğim ve Bayraklı üzerine ilk anılarımın oluştuğu yerdı. Konumu itibariyle Birinci tantanlar dediğimiz Bayraklı’nın eski merkezinde oluşuyla, ayrıca dikkati çekerdı. Kapımızdan istasyon ve Yahya Paşa Konağı görünürdü. Önümüzde demiryollarının küçük lojmanı, hemen altında, yokuşun başında oyuncakçı Ali Efendi’nin mekânı vardı. Babaannem herkese takılmasından ve çene yarıştırmasından dolayı Ali Efendi’ye “Horoz” lakabını takmıştı. Ali Efendi’nin mekânındaki oyuncakların yanısıra, kâğıt maskeler, çiğdem külahları ve horoz şekerleri aklımda kalanlar. Evimizin iki kanatlı giriş kapısı kare şeklindeki avluya açılırdı. Bahçede bir iki ağaç, çeşitli çiçekler ve küçük bir bodrum vardı. Sokak kapısıyla paralel eve giriş kapısı, koridor, solda bir oda, odayı geçince merdivenlerle çıkılan ikinci kat, merdivenin altında tuvalet, banyo ve mutfaka geçiş, ikinci kat sahanlığı, iki oda ve arkadan taraçaya çıkış⁸⁰.

⁸⁰Hakan Kâzım Taşkırın, **Bayraklı Eski İzmir’den Hatıralar**”, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 45-50.

1960'lı Yıllarda Bayraklı Sahili
(Kaynak: Taşkıran, a.g.e., s. 83.)

Bayraklı'nın bir diğer özelliği de İzmir'in ilk kuruluş yeri olmasıydı. M.Ö. 300 civarında İzmir, Bayraklı Tepekule'de kurulmuştu. Daha önceki dönemlerde yapılmakla birlikte uzun bir aradan sonra ilk kazı çalışmaları 1965 yılında Ekrem Akurgan tarafından yapılmaya başlandı. O dönemde Tepekule, üzüm bağları ile kaplı bir tepeydi.

1960'lı Yıllarda Tepekule'nin Bağlık Bahçelik Olduğu Dönemler
(Kaynak: Taşkıran, a.g.e., s. 36.)

Erdal Önal unutulmasına kıyamadıklarım başlığı altında Karşıyaka ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

Karşıyaka ile İzmir kent merkezi (Konak) arasındaki ulaşım genelde vapurlar ile sağlanırdı. O dönemde Altınyol yapılmadığı için dolmuşlar

Basmane'ye kadar giderlerdi. Karşıyaka'dan Bostanlı'ya doğru gidildikçe yol tenhalaşır, özellikle Çamlık'tan sonra pek gidilmezdi. Bostanlı sahili çok tenha idi. Zaten 1960'larda Bostanlı sahili büyük oranda bataklıklardan oluşuyordu. Denizin yükseldiği zamanlarda ise sahili su basar ve büyüyen otlar, insanların bellerine kadar gelirdi. Bataklıkların çok olmasından dolayı arsalar çok ucuza satılır, vapur biletinin 45 kuruş olduğu düşünülüğünde, tarlaların metrekaresi 25 kuruştan alıcıya çıkarılırdı. Şimdiki Girne Caddesi ise 1960'larda toprak yoldu ve çok seyrek yerleşim görülüyordu. Yürüyüşler genelde çarşı ile Çamlık arasında yapılır, özellikle Reşadiye'den sonraya geçilmezdi. Karşıyaka'da iki kız koleji vardı. Birisi "Yamanlar Kız Koleji", diğeri ise "Numune Kız Koleji" idi. Karşıyaka'nın tek havuzu ise Alaybey tarafında bulunan Hipokampus Denizaltı idi. 1960'lı yıllarda Karşıyaka çarşı çok kalabalık değildi. Özellikle öğleye kadar pek kimse olmaz, esnaf sandalyelerini dükkânlarının önlerine çıkartarak vakit geçirirdi. İskeleden İstasyona doğru bakıldığında ancak 10-15 kişi görülürdü.⁸¹

1960'lı yıllarda Karşıyaka'daki evlerin büyük bir çoğunluğu müstakil ve bahçeli evlerdi. Özellikle sahil şeridindeki evler büyük bahçeler içerisinde, palmyeler ve rengârenk çiçeklerle süslü, iki katlı gösterişli yapılarıydı. Evlerin önünden denize giriliyor, denizin keyfi doyasıya çıkarılıyordu⁸². Hemen hemen her evin bir iskelesi vardı. 60'lı yılların sonlarına doğru deniz kirlenmeye ve yosunlar üremeye başladı. Deniz, kirlenmeye başlamış olmasına rağmen mahallenin çocukları uzun süre denize girmeyi bırakmadı.

Karşıyaka sahil şeridinden Alsancak'a doğru yaklaştıkça pis bir koku etrafı kaplardı. Burası Salhane idi. Sanayileşmenin başladığı, deri tabakhanelerinin bulunduğu, ham derinin alınıp işlendiği yerdirdi. Bu işleme sırasında kullanılan kimyasallar etrafa çok kötü bir koku yayardı. Kimyasallar ve kullanılan atıklar hepsi birlikte denize dökülürdü. Arıtma yoktu. Dolayısıyla bu bölge pisti⁸³.

Karşıyaka sınırları içerisinde bulunan bir diğer semt Alaybey idi. Alaybey, Manisa ve çevresinden çok sayıda göç aldığı için hem bir kent hem de bir taşra görünümü sergilemekteydi. Eski bir futbolcu olan ve şimdilerde kasaplık yapan Avni Ateşalp'in bu semt ile ilgili anlattıkları göre, Alaybey'deki evlerin hemen hemen

---

⁸¹Erdal Önal, "Yazmam Gerek", <http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com/2007/11/yazmam-gerek.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2013).

⁸²Aksoy, **Karşıyaka -Bir Aşkın Hikâyesi-**, Tükelmat A.Ş. Yayınları, İzmir, Ekim 1999 s.393.

⁸³Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

tamamı bahçeli ve tek katlı evlerden oluşmaktaydı. Geri kalan kısmı ise bataklıktı. Semtin en büyük özelliği İzmir Tersanesi'nin burada olmasıydı, fakat zamanla Tersana küçülmüş ve Alaybey'den kopmuştu. Avni Ateşalp'in unutamadığı anılarından birisi de 1960'lı yıllarda meydana gelen sel felaketi idi. Semtin bütün sokakları sel altında kalmıştı. Arabalar direklere bağlanmak zorunda kalınmış ve evlere kayıklarla ekmek dağıtılmıştı. Ayrıca Avni Bey, semtle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Bir zamanlar Alaybey Yalısı'nda, deniz kenarından denize girilirdi. Çoğu ailenin teknesi ve iskelesi vardı. Ben Alaybey'den en son 1964 yılında denize girdim. Bizim evler eski Rumlardan kalma saman karışımı kerpiç evlerdi. 1958'de evin altını kazarken ilginç bir kılıç ile bir sandık dolusu Yunan parası bulduk. Bu paraları düğünlerde takardık. Şeref Sineması'nın olduğu yer eskiden kiliseydi, sonra cambazhane oldu. 1965'lerde de Şeref Sineması oldu⁸⁴.

Sancar Maruflu, "Bostanlı" isimli kitabında İzmir'in kıyı şeridinde bulunan Bostanlı ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Bu güzel Karşıyaka'da "Bostanlı" diye adlandırılmış bir semt vardı. Korulukları, meyve bahçeleri, villaları ve ağaçlı ara yolları, hatta bağı bostanı, yel değirmenleri olan bir semtti orası. Lafını ettiğim villalar ve evlerin çevirdiği bir de meydancık vardı Bostanlı'da. Aramızda Levanten, Musevi, Göçmen, Doğulu, Laz arkadaşlarımız da vardı. Hiçbir zaman bir etnik ayrımcılığın olduğunu yaşamadım, görmedim. Hepimiz kardeş gibiydik. Altmışlı yıllarda Bostanlı'ya Karşıyaka'ya yerleşmiş Amerikalı ailelerin çocuklarını bile bağrımıza basmıştık. Futbol, çeşitli oyunlar oynardık. Süslü bir yoldan sahile ulaşılırdı⁸⁵.

Bostanlı'nın iç kesimlerindeki meyve ağaçlarına karşılık kıyı şeridi bataklıklarla doluydu. Hatta 1960'larda denizin içindeki arsalar satışa çıkarılmaya başlanmıştı. Bataklıklar içerisindeki arsalar ev yapılamayacağı düşüncesiyle, birçok kişi bu arsaları satın almak istememişti. Üstelik fiyatları sudan ucuzdu. Satın alanlar ise sonradan çok şanslı olacak ve Bostanlı, İzmir'in en modern semtlerinden birisi haline gelecekti⁸⁶.

⁸⁴Mehmet Şakir Örs, **Sen Ne Alasın Alaybey**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 73-74.

⁸⁵Sancar Maruflu, **Bostanlı**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 53.

⁸⁶Eftal Sevinçli, **Şemikler... Şemikler...**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 40.

Karşıyaka belediye sınırları içerisinde bulunan Şemikler köyü ise 1960'lı yılların başında Karşıyaka'nın bir mahallesi idi. Eski adı Hacı Hüseyinler olan köy, belediye sınırları içerisine alınca ismi değiştirilmiş, Şemikler olmuştu. Nüfusunun her geçen gün artması sonucu, Şemikler, Cumhuriyet ve Yalı olmak üzere üç mahalleye ayrıldı⁸⁷. Şehir dışından gelen göçmenlerin yerleşmesi neticesinde 1960'lı yılların başında semtte hızlı bir gecekondulaşma başlamıştı. İnşaat yapılmasının yasak olmasına rağmen, semtte büyük bir hızla gecekondular yapılıyordu. 1953 yılından 1962 yılına kadar 80.000'den fazla gecekondular inşa edilmişti⁸⁸.

1960'lı yıllarda Şemikler bağlar ve bahçeler içerisinde bir köy görünümündeydi. Evlerin arkasında çilek tarlaları olurdu. Şemikler'in çileği çok meşhurdur. Demiryolunun her iki tarafında ise narenciye ağaçları vardı. Narenciye bahçelerinden yayılan portakal çiçeği kokuları tüm semti kaplardı. 1960'lı yıllarda Nergiz, Şemikler, Manavkuyu, Narlıdere ve Balçova İzmir'in meyve ve sebze yatağı olarak anılırdı. Dut ağaçları, erik ve şeftali ağaçları, çilek tarlaları İzmir ekonomisine büyük katkı sağlardı. Buralarda yetişen ürünler kamyonlarla sadece İzmir sebze haline değil, Ankara ve İstanbul'daki sebze hallerine de gönderilirdi. O dönemde taşımacılıkta kullanmak amacıyla kamyon bulmak oldukça güçtü. Ürünler atlı arabalarla yük trenlerine taşınırdı. Ürünlerin vagonlara kolay yerleşmesini sağlamak amacıyla, Şemikler tren istasyonuna özel bir rampa yapılmıştı. Bağ ve bahçesi olanlar at arabacılarıyla iyi geçinmek zorundaydılar. At arabacılığı çok önemli bir meslekti. Ürünlerin tren garına taşınmasını sağlarlardı. Şemikler'in bağ ve bahçeleri sadece İzmir ekonomisine katkıda bulunmak için değil, aynı zamanda bir dinlenme ve mesire yeri olarak da kullanılırdı. Özellikle pazar günleri Alsancak'ın zenginleri Şemikler'e pikniğe gelirlerdi. Gelenler arasında çoğunluğu Museviler ve Rumlar oluştururdu. Mangal partileri düzenlerlerdi. Şemiklerli gençler de gelen misafirlere su, gazoz ve marul satarak eğlencelerini renklendirirlerdi⁸⁹.

Lütfü Dağtaş, çocukluğunun geçtiği Şemikler ile ilgili anılarını şu cümleler ile anlatmaktadır:

Şemikler, annem ile babamın aralarındaki konuşmalarından öğrendiğim kadarıyla Balkanlardan göçenlerin yoğun olduğu bir yerdi. Evde sıklıkla Boşnak, Selanik muhaciri, Yugoslav göçmeni sözlerini duyar olmuştum. Haliyle

⁸⁷Ege Ekspres, 6 Aralık 1961.

⁸⁸Ormancioğlu, "Şemikler'de Kasten Ev Yıkıyorlar.", Ege Ekspres, 21 Ekim 1962.

⁸⁹Sevinçli, a.g.e., s.s. 26-28.

kentin bu yakası büyümüş, ulaşım demiryolu ağırlıklı olduğu için Şemikler'e de Yalı İstasyonu'nun dışında bir istasyon binası daha yapılması gerekmişti. Şemikler'de iki ayrı istasyon vardı. Yalı İstasyonu, eski istasyon olup, burada salt banliyö trenleri durmaktaydı. Babamın görev yaptığı yeni istasyon ise uzun yol trenlerinin yolcu indirip bindirdiği, dizi dizi vagonların sıralandığı marşandizin mola verdiği diğer istasyondur.

..... Şemikler'de henüz toz toprak içindeki yağmur yağdığında da çamur içinde kalan, adı bizce konulduğu için resmi olmayan "Kasap Ali'nin Sokağı"nda bir ev bulundu taşındık. Sokağın resmi olmayan, o sokakta yaşayan bizlerce konulan adı, istasyonun arkasında, hemen girişte Ali Bey'in kasap dükkânının yer almasından geliyordu. Beni de Şemikler İlkokulu'na yazdırdılar. İkinci sınıfa burada başladım. Okulum, demiryolunun kıyısında. Babam demiryolcu olduğu, çocukluğum demiryoluna bitişik lojmanlarda geçtiği için ders saatlerinde, teneffüslerde gidip gelen banliyö treninin çelik raylarda çıkardığı yankılı sesi hiç yadırgamıyordum⁹⁰.

Şemikler köyü kısa süre içerisinde büyümüş Nergiz taraflarına kadar uzanmıştı. Tren yolunun üzerinde bulunan demir köprü'nün çevresi de "Demirköprü Mahallesi" olmuştu. Göçmenlerin çocuklarının evleri ve yeni gelenlerle birlikte mahalle hızla büyüyordu. Eftal Sevinçli'nin Şemikler ile ilgili anıları şöyle devam etmektedir:

Yalı İstasyonu'nun alt tarafı pazar yerimizdi. Şemiklerin gerçek bir köy olduğu günlerde, şimdiki Atatürk Büstü'nün olduğu yerde, köy pazarının kurulduğunu, var olan çam ağaçlarının bitişiğinde bir köy odasının, konuk odasının bulunduğunu dostlardan dinledikçe, inanın bu binaları 'tahayyül' bile edemiyorum. İşte, şimdide Şemikler pazar yerinin çevresinin portakal bahçeleri olduğunu çocuklarımızın hayal edemeyişleri gibi. İlkbaharın başlangıcında, Yalı İstasyonu'nda banliyö trenini beklerken portakal çiçeklerinin kokusundan boğazlarımız yanardı. Bu güzel kokulu manzara Karşıyaka İstasyonu'nun girişine kadar sürerdi. Narenciye bahçeleri Bostanlı'ya uzanır, bahçeler içinde tek tük var olan evler, gerçekte birer bağ eviydi ya da mal sahiplerinin yeni yaşam alanları olarak yaptıkları villa taklidi iki katlı, üstü teraslı güzel evlerdi.

Düşündükçe, geçmişe yöneldikçe anılar tek tek canlanıyor. Gençlik günlerimizde Şemikler'den Karşıyaka'ya, Bostanlı yoluyla uzun yürüyüşler

⁹⁰Lütfü Dağtaş, **Gözbebeğim Deltam Çiğli**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 16-17.

yapar, yol üstünde, Kâğıtçı durağındaki Kâğıtçı Apartmanı'na KSK stadının önündeki, cephesi kırmızı tuğlalı 4-5 katlı apartmanlara hayranlıkla, şaşkınlıkla bakardık. Karşıyaka sahili, tümüyle bir duvar gibi betona teslim olmamıştı.

1965-1970 yılları arasında İzmir'i bugün boğan, düzensiz kentleşmenin temelleri atıldı, örnekleri hızla çoğaldı. Ne sokak ne kaldırım düşünen, ne yay yolunu, ne araç yolunu düşünen bir uygulama güzelim bahçeleri yuttu. .... Gecekondulaşmanın adımları çok hızlı atıldı. Acımasız bir rant kavgası içinde, bahçe sahipleri, aracı görünümündeki ik arsa komisyoncuları, Şemikler'in bahçelerini, hürsle, imar, plan, program nazım planı demeden parsellediler... parsellediler... parsellediler...⁹¹

1960'lar kent içi yerleşime dâhil olan bir diğer yer Örnekköy idi. Örnekköy, 1900'lü yılların başında Yörüklerin geldiği, 1930'lu yıllarda Arnavutların yerleştiği, sonrasında Giritlilerin, Yugoslavların ve Makedonların ikamet ettiği, Kars, Ağrı, Konya, Erzurum, Afyon, Çanakkale, Bursa'dan göçmenlerin yerleştiği bir köydü. 1964 yılında aşağı yukarı 20 haneden oluşan, kerpiç evlerde oturlan küçük bir yerleşim yeri idi. 60'lı yılların başına kadar Dedebaşı ile Örnekköy arasında bir yerleşim yoktu. Örnekköy, düz bir arazi üzerine kurulmuş, insanların hayvancılık ve çiftçilik ile geçimlerini sürdürdükleri bir yerdi. Tarlalarında patates, patlıcan, domates; bağlarında üzüm yetiştirilirdi. Tarlalar zeytin ve erik ağaçları ile doluydu. Evler, bahçe içinde tek ya da iki katlıydı. Hemen hemen her evin bahçesinde incir ağacı bulunurdu. Örnekköy'ün ilk merkezi bugünkü İmbatlı Mahallesi'ydi, ancak 1961 yılında merkezi şimdiki yerine taşındı⁹².

Çiğli, 300 yıllık geçmişi ile Rumların ve Türklerin bir arada yaşadıkları en eski yerleşim yerlerinden biriydi. Halkı tarım ve hayvancılık ile uğraşır, geçimlerini zar zor sağarlardı. Çiğli'nin en popüler ve en modern yeri bugün Kipa'nın bulunduğu Büyükçiğli idi. 1936 ve 1950 yıllarında Bulgaristan Türklerinin, 1952 yılında da Yugoslav Türklerinin buraya göçmeleriyle birlikte Çiğli'nin çehresi değişmeye başladı. Özellikle Yugoslavlar bölgeye medeniyet getirdiler. Örneğin, Türk evlerinde tuvalet yokken, onlar tuvaleti ev içine inşa etmişlerdi. Türkler o dönemde ocak yakarak ısınırken, onlar soba kullanıyorlardı. Yine de Çiğli uzun yıllar gelişmemiş ve kent içi yerleşime dâhil olamamış bir semtti. 1958 yılında Çiğli'de

⁹¹Sevinçli, a.g.e., s.s. 43-44, 50.

⁹²Özsüphandağ Yayman, "Ötekileştirmeye Karşı Örnekköy Modeli", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:74, (Ekim, 2007), s.s. 74-78.

belediye kurulunca semtin çehresi değişmeye başladı. İnsanlar çiftçiliğin yanı sıra kurulan fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başladılar⁹³. Çiğli 60'lar boyunca meyve ağaçlarının ve bahçelerin bol olduğu bir bölge olarak kaldı. Batı Trakya'dan ve Balkanlar'dan aldığı göçlere 1966 yılında yenileri eklendi. Bu seferde Muş ve Erzurum depremlerinde evlerini kaybedenlere evsahipliği yaptı. Daha sonra Doğu ve Güneydoğu'dan gelenlerle nüfusu giderek artmaya başladı. Çiğli'yi İzmir kent merkezi ile birleştiren en önemli ulaşım aracı Basmane-Çiğli treniydi. Tren sabahın erken saatlerinde çalışmaya başlar, geç saatlere kadar yolcu taşırdı. Memurlar, esnaf, ırgatlar, işçiler, alışverişe gidenler hep bu treni kullanırlardı⁹⁴.

1.3. Nüfus Yapısı

Türkiye'de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış, ikinci nüfus sayımı ise 1935 yılında yapılmıştı. Bu tarihten itibaren de her beş yılda bir nüfus sayımı yapılmaya devam etti. 1927 yılında İzmir ili nüfusu 531.579⁹⁵ iken 1935 yılında 596.850, 1940 yılında 610.107, 1945 yılında 673.581, 1950 yılında 768.411 ve 1955 yılında 910.496'ya yükselmişti⁹⁶. 1960 yılına gelindiğinde İzmir ilinin nüfus sayım sonuçları 1.063.490, 1965 nüfus sayım sonuçları ise 1.234.667 olarak saptanmıştı⁹⁷. Rakamlardan anlaşıldığına göre İzmir ili nüfus artışının en yavaş olduğu dönem 1940-1945 yılları arasındaydı. Bunun sebebi de doğal olarak 2. Dünya Savaşı'nın varlığı ve etkileriydi. Savaşın bitimi ile birlikte hem kentleşme hem de iç göçlerin etkisiyle hızlı bir nüfus artış süreci başladı ve 1960-1965 yılları boyunca nüfus artışı iç göçlerin de etkisiyle hızla devam etti. İzmir il nüfusunun artış hızı Türkiye nüfus artış hızı ile paralellik gösteriyordu. 1950'lerde başlayan kentleşme süreci tüm Türkiye'yi etkilemiş, sadece İzmir ilinde değil, diğer illerde de iç göçlere ve nüfus artışlarına sebep olmuştu.

---

⁹³Özsüphandağ Yayman, "Çiğli'nin Köy İçi Bahçeleri", **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 33, (Mayıs, 2004), s. 66.

⁹⁴Dağtaş, **Gözbebeğim Deltam Çiğli**, İzmir Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.17, 23.

⁹⁵**1967 İzmir İl Yıllığı**, s. 92.

⁹⁶**T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1961, s. X.

⁹⁷**T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye İstatistik Yıllığı 1968**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 31.

Tablo 7: 1960 ve 1965 Nüfus Sayımlarına Göre 5 Büyük İlin Nüfus Sayım Sonuçları

İller	1960			1965		
	Nüfus	Yüzölçümü	Yoğunluk	Nüfus	Yüzölçümü	Yoğunluk
İstanbul	1.882.092	5.712	329	2.293.823	5.712	401
Ankara	1.321.380	30.691	43	1.644.302	30.715	53
İzmir	1.063.490	11.973	89	1.234.667	11.973	103
Adana	760.803	17.249	44	902.712	17.253	52
Bursa	693.894	10.609	65	755.504	11.053	68

(Kaynak: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Türkiye İstatistik Yılı 1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s.31'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo incelendiğinde İzmir nüfus artış oranının, tablodaki diğer illere oranla 1960-1965 yılları arasında daha düşük olduğu görülmüştür. İstanbul nüfusu 1960 yılına göre 1965 yılında %22'lik bir artış, Ankara %24'lük bir artış, Adana %19'lük bir artış, Bursa %9'lük bir artış ve İzmir %16'lık bir artış göstermişti.

1.3.1. İzmir İl Merkezi ve İlçelerinin Nüfus Dağılımı

Tablo 8: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İline Bağlı İlçelerin Nüfus Miktarları

İlçeler	1960	1965	1970
Toplam	1.063.490	1.234.667	1.427.173
Merkez	405.129	479.495	582.550
Karşıyaka	77.877	96.344	141.728
Bayındır	37.031	38.763	41.870
Bergama	73.119	82.373	86.169
Bornova	52.019	70.261	89.321
Çeşme	9.752	10.400	10.186
Dikili	16.307	18.203	18.348
Foça	9.973	11.793	11.784
Karaburun	6.665	6.867	6.683
Kemalpaşa	32.404	35.025	35.710
Kınık	19.755	22.205	24.621
Kiraz	28.864	31.185	32.538
Menemen	54.606	68.523	66.739
Ödemiş	104.274	112.902	117.842
Seferihisar	9.380	9.661	10.235
Selçuk	13.126	15.640	16.757
Tire	57.428	60.640	62.601
Torbalı	37.027	43.762	50.321
Urla	18.754	20.625	21.170

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl ve İlçeler İtibariyle Kesin Neticeleri-, s. 14; DİE 1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s.s. 341-351; DİE 1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 308.)

1960-1970 yılları arasındaki genel nüfus sayım sonuçlarına göre İzmir il nüfusunun bütün ilçelere eşit oranda dağılmadığı görülmektedir. Bunun temel sebebi, doğal olarak coğrafik alanın özellikleri ile ilgilidir. Örneğin, Foça, Çeşme, Karaburun, Seferihisar ve Urla dağlık bir araziye sahip olduğu için buralarda yerleşim daha seyrek ve diğer ilçelere göre nüfus daha azdır. Oysaki Menemen, Ödemiş ve Torbalı gibi daha düz bir araziye sahip, ova niteliğinde olan, verimli ve eğim yönünden elverişli toprakları bulunan yerlerde nüfusun daha fazla olduğu görülür. Bu ilçelerde kırsal nüfus, kentsel nüfustan daha fazladır. Örneğin 1960 nüfus sayımına göre Menemen, 15.555 kentsel nüfusa sahipken, 39.451 kırsal nüfusa

sahiptir. Ödemiş'in ise 28.482 kentsel nüfusu varken, kırsal nüfus miktarı 75.792'dir. Torbalı da 8.010 kentsel nüfusa sahipken, 29.017 kırsal nüfus vardır. 1965 ve 1970 yıllarında kentsel ve kırsal nüfus arasındaki oranın pek fazla değişmediği görülmektedir. Aslında İzmir il genelinde bakıldığında kentsel ve kırsal nüfus oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülür. Sadece İzmir merkez ve Karşıyaka'da oranlar arasında bir hayli fark vardır. 1960 yılında İzmir merkezde 296.635 kentsel nüfus varken 108.494 kırsal nüfus vardır. Karşıyaka'da ise 64.194 kentsel nüfus varken, 13.683 kırsal nüfus olduğu görülür. 1965 yılına gelindiğinde durumun değişmez. İzmir merkez ilçesi 329.052 kentsel nüfusa, 150.443 kırsal nüfusa sahiptir. Karşıyaka'da ise 82.574 kentsel nüfus varken, kırsal nüfus miktarı 13.770'dir. 1960 ve 1965 yıllarında kent içi yerleşim alanına dâhil olan Bornova'da ise durum farklıdır. Bornova, tıpkı İzmir geneli gibi hemen hemen eşit oranda kentsel ve kırsal nüfusa sahiptir. 1960 yılında kentsel nüfus 25.015 iken kırsal nüfus 27.004'dür. 1965 yılında ise kentsel nüfus 30.445, kırsal nüfus 39.816'dır. Buradan anlaşıldığı üzere Bornova henüz tam anlamı ile kent içi yerleşime dâhil olmamış, verimli topraklarından dolayı tarımın yoğun olarak yapıldığı bir ilçe durumundadır.

Tablo 9: 1960-1970 Yılları Arasında Kent Nüfusunun Bölgesel Dağılımı

Yerleşim Yerleri	1960	1965	1970
Merkez İlçe (Konak)	405.129	479.495	582.550
Merkez İlçe Merkezi	271.023	263.521	400.038
Merkez Bucağı	31.568	48.997	93.590
Buca Bucağı	32.555	41.616	55.276
Buca Merkez	30.170	38.979	52.526
Cumaovası Bucağı	14.349	16.337	16.242
Cumaovası Merkez	3.590	3.950	4.077
Değirmendere Bucağı	9.106	10.057	11.097
Değirmendere Merkez	1.098	1.362	1.208
Eşrefpaşa Bucağı	15.938	27.916	*-
Eşrefpaşa Merkez	25.612	65.531	*-
Güzelbahçe Bucağı	4.978	5.520	6.307
Güzelbahçe Merkez	2.469	2.880	3.605
Karşıyaka İlçesi	77.877	96.344	141.728
Karşıyaka Merkez	64.194	82.574	120.794
Karşıyaka Merkez Bucağı	13.683	13.770	20.934
Bornova İlçesi	52.019	70.261	89.321
Bornova Merkez	25.015	30.445	33.273
Bornova Merkez Bucağı	27.004	39.816	56.048

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı; s.s. 299-304; DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş –İl, İlçe, Bucak ve Köy(Muhtarlık) Nüfusları, s.s. 341-344; DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş –İl, İlçe, Bucak, Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s.s. 309-312; Eşrefpaşa Bucağı 1970 genel nüfus sayımında merkez ilçe şehir nüfusu içerisinde alınmıştır.)

1960-1970 yılları arasında kent nüfusunu oluşturan bölgeler İzmir merkez, Karşıyaka, Örnekköy, Bornova, Çamdibi, Gültepe, Altındağ, Yeşilyurt, Buca ve

Bornova yerleşkeleri idi. Biraz daha uzak olmakla birlikte, yakın bir zamanda İzmir kent merkezi ile fiziki bir bütünlük oluşturacak olan Narlıdere, Çiğli, Ulucak, Gaziemir ve Işıklar köyü de kent nüfusu hakkında detaylı bilgiler vermekteydi. Bu yıllarda Çamdibi, Gültepe, Altındağ ve Yeşilyurt birer gecekondu semti olarak büyümeye ve gelişmeye başladı. Özellikle sanayi kuruluşlarının Bornova ve Işıklar köyü yönünde gelişmesiyle birlikte, bu kuruluşlarda çalışan işçi kesimi Çamdibi, Altındağ ve Gültepe'ye yerleşmeye başladı. Örneğin Gültepe, 1960 nüfus sayımına göre, merkez bucağına bağlı 16.803 nüfusa sahip bir yerleşke iken 1965 sayımında nüfusu 28.115'e çıktı. 1970 nüfus sayımında ise rakam 38.586'ya yükseldi. Semtteki nüfus artışının sebebi sanayi kuruluşlarının artmasıyla ortaya çıkan işçi nüfusundaki artışı. Çamdibi 1960 nüfus sayımına göre 15.587 nüfusa sahipken, 1965 nüfus sayımında 23.993 olmuş, 1970 sayımında da 32.530'a yükselmişti. Aynı doğrultuda olan Işıklar köyü 1960 yılında 1228 nüfusa sahip bir köy iken, 1965'te 1588, 1970'te 2235 nüfusa yükselmişti. Görüldüğü üzere Işıklar köyü henüz tam anlamı ile bir gelişme gösterememiş; fakat nüfus artışı ile İzmir içine dâhil olma yolunda önemli bir adım atmıştı. Tıpkı Işıklar köyü ve Çamdibi gibi Bornova ilçesinin merkez bucağına bağlı bir diğer yerleşke Altındağ idi. Altındağ'ın nüfusu 1960 yılında 4.436 iken, 1965 yılında neredeyse iki katı bir artış göstererek 8.077'e yükselmiş, 1970 yılında ise 13.320 olmuştu. Görüldüğü gibi, Altındağ da 1960 ve 1970 yılları arasında hızlı büyüme gösteren bir yerleşim yeri idi. Bölgede sanayi tesislerinin kurulmasıyla Çamdibi ve Altındağ gibi gecekondu semtlerinin ortaya çıkışı, Bornova ilçesinin nüfus yapısını da tabii ki etkiledi; ancak Bornova merkezin kendisini koruma sebebi, Bornova'nın yüzyıllardır Levanten semti olarak büyümesi ve gelişmesi oldu. Bornova, zengin kesimin yaşam sürdüğü, özellikle Levantenlerin köşkleri ile yapılandırılmış bir sayfiye yeri idi. Zamanla İzmir merkez ile fiziki bütünlük oluşturmuş, sayfiye yeri olmaktan çıkmış, yaz-kış oturulan konut alanı haline gelmişti. 1960 nüfus sayımına göre Bornova merkezi 25.015 nüfusa sahip iken 1965 yılında 30.445 nüfus olmuş, 1970 sayımında da 33.273'e çıktı. Görüldüğü gibi 1960 ve 1970 yılları arasında Bornova şehir merkezinin nüfusunda fazla bir artış gerçekleşmemişti. Bornova'nın bir üniversite semti olması, aynı zamanda sanayi kuruluşlarına yakın olması merkezi değil, çevreyi etkilemiş ve çevre semtlerde gecekondu bölgelerinin oluşmasına sebebiyet vermişti.

Buca da tıpkı Bornova gibi yüzyıllardır Levanten ailelerin yaşadığı bir semt iken 1960 ve 1970 yılları arasında İzmir ile fiziki bütünlük teşkil etmiş ve kent nüfusuna dâhil olmuştu. Buca çok eski zamanlardan beri varlıklı kesimin yaşam sürdürdüğü, tamamen şehirselleşmiş özelliklere sahip bir yerleşim yeri idi. Buca'da ikamet edenlerin işleri genelde İzmir merkezde olur ve kişiler merkez ile Buca arasında gidip gelirlerdi. Bu nedenle Buca uzun yıllar sayfiye yeri olarak kullanıldı. Hızlı kentleşme ile birlikte bu özelliğini yitirdi ve kent içi yerleşime dâhil oldu. Burada oturanlar da yazlık olarak kullandıkları konutları, hem yaz hem kış kullanılan konutlara dönüştürdüler. 1960 nüfus sayımında İzmir merkeze bağlı bir bucak olarak 32.555 nüfusa sahip olmakla birlikte, merkezi 30.170 nüfusa sahipti. Görüldüğü gibi Buca'nın kırsal nüfusu, kent nüfusuna göre fazlaydı. 1965 ve 1970 nüfus sayım sonuçlarına bakıldığında Buca bucağının nüfusunun 60'lı yıllar boyunca merkezinden daha fazla nüfusa sahip olduğu görülüyordu.

Tıpkı Çamdibi, Gültepe, Altındağ gibi Yeşilyurt'un da önemli bir kısmı gecekondu bölgesinden oluşmaktaydı. Yeşilyurt 1960 ve 1965 nüfus sayımlarında Eşrefpaşa bucağına bağlı gösterilirken 1970 nüfus sayımında merkez bucağına bağlı bir yerleşke olarak gösterilmişti. 1960 nüfus sayımına göre 5.642 nüfusa⁹⁸, 1965 nüfus sayımına göre 9.250 nüfusa⁹⁹, 1970 nüfus sayımına göre ise 14.075 nüfusa¹⁰⁰ sahipti. 1960'lı yıllarda tam anlamıyla İzmir merkez ile bütünlük oluşturmasa da Gaziemir de büyüme eğilimi içerisine girmişti. Gaziemir'in nüfusu 1960 yılında 9.826¹⁰¹ iken 1965 yılında iki kat artış göstererek 18.142¹⁰²'ye yükselmişti. 1970 yılında ise nüfusu 15.409¹⁰³ oldu. 1970 yılında nüfusunun düşme sebebi; 1960 ve 1965 yıllarında Eşrefpaşa bucağına bağlı bir yerleşim yeri iken, 1970 yılında merkez bucağına bağlanmasıyla gerçekleşen idari bir azalış olabilir; yoksa sayısal anlamda nüfus azalmamıştı.

---

⁹⁸T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İl, İlçe, Bucaklar İtibariyle), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963, s. 299.

⁹⁹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, (İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s. 341.

¹⁰⁰T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, (İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları), s. 309.

¹⁰¹DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İl, İlçe, Bucaklar İtibariyle), s. 299.

¹⁰²DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, (İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları), s. 341.

¹⁰³DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı (İdari Bölünüş), s. 309.

1960 ve 1970 yılları arasında kent nüfusuna dâhil olan yerlerden bir tanesi de Balçova idi. Balçova 1960'lı yıllar boyunca merkez bucağına bağlı bir yerleşke olarak varlığını sürdürdü ve hızlı bir nüfus artışına maruz kaldı. 1960 nüfus sayımına göre 3.114 nüfusa sahip iken 1965 yılında iki katı artış göstererek 6.387, 1970 yılında da 11.432'ye yükseldi. 1960 yılında Balçova'dan daha fazla nüfusa sahip olan; fakat İzmir merkez ile fiziki bir bütünlük henüz oluşturamamış olan Narlıdere ise 1960 yılında 11.176 nüfusa sahipti. 1965 yılına gelindiğinde nüfusu 14.147'ye yükselmiş ve 1970 yılında da 12.853 olmuştu.

Görüldüğü üzere 1960-1970 yılları arasında Balçova hızlı bir büyüme ve kentleşmeye sahne olurken Narlıdere hemen hemen yerinde saymış ve fazla büyümemişti. Balçova'nın nüfusu Narlıdere'ye yaklaşmıştı. Narlıdere 1960'lı yıllar boyunca tamamen tarım arazisi olarak kullanılmakta, ekilip biçilmekteydi. Hem Balçova hem de Narlıdere verimli topraklara sahip olup, sakinlerinin bir kısmı çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşmakta, bir kısmı da İzmir merkezde çalışmaktaydı¹⁰⁴. 1960-1965 yılları arasında yapılan anket çalışmasına göre Balçova nüfusunun %38'i, Narlıdere nüfusunun ise % 50'si tarım ile uğraşıyordu¹⁰⁵. Narlıdere 60'lı yıllar boyunca tam anlamı ile kent merkezi içine girememiş; fakat gösterdiği gelişim açısından kısa süre içerisinde kent nüfusuna dâhil olacağına sinyallerini vermişti. 60'lı yıllar boyunca İzmir'in batısı Üçkuyular ile sınırlı kalmış ve buradaki askeri tesislerden dolayı uzun yıllar gelişememişti. Ancak zamanla Balçova'nın nüfusunun artması ve büyümesi ile Balçova merkez ile birleşmiş ve şehir Narlıdere'ye doğru büyümüştü.

İzmir'in kuzey yönündeki kent içi yerleşim alanı Karşıyaka idi. Karşıyaka, demografik yapı açısından İzmir genelinden farklı bir özelliğe sahip, her dönem şehir nüfusunun köy nüfusundan fazla olduğu bir yerleşim yeri idi. 1960 yılında Karşıyaka'nın merkez nüfusu 64.194, 1965 yılında 82.574 ve 1970 yılında 120.794'tü. İlçenin merkez bucağına bağlı Örnekköy yerleşkesi ise 1960 yılında 6.448 nüfusa sahipti. Yavaş yavaş kent nüfusuna dâhil olmaya başlayan Örnekköy, 1965 yılında 3.120 ve 1970 yılında 4.722 nüfusa sahip oldu. 1960 yılında Örnekköy nüfusunun fazla olmasının sebebi, 1960 sayımında Küçükçiğli nüfusunun önemli bir kısmının Örnekköy nüfusu içerisinde gösterilmiş olmasıdır. Oysaki 1965 ve 1970

---

¹⁰⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s. 94.

¹⁰⁵Beyru, a.g.e., s. 64.

sayımlarında Küçükçiğli'nin büyümesi ve varlık göstermesiyle birlikte nüfus ayrımı yapılmış ve Örnekköy nüfusu düşük görülmüştür. Küçükçiğli'nin nüfusu 1960 yılında 876 iken 1965 yılında 1.154 olmuş, 1970 yılında da 1.572 olmuştur.

Çiğli ise 60'lı yıllar boyunca İzmir'in kuzey yönündeki gelişimine tanıklık etmişti. Büyükçiğli ve Küçükçiğli olarak ikiye ayrılan Çiğli'nin nüfusu 1960 yılında 6.396 iken, 1965 yılında 9.849 olmuş ve 1970 yılında da 14.584'e yükselmişti.

Şimdiye kadar bahsedilen bütün bu yerleşim yerleri içerisinde belediye sınırlarının içinde kalan bölge Karşıyaka merkez ve İzmir merkezdi. İzmir Belediye sınırları içi 1960 sayımına göre 360.829¹⁰⁶ iken, 1965 yılında 411.626¹⁰⁷, 1970 yılında da 520.832¹⁰⁸ idi.

1.3.2. Cinsiyet, Yaş Grupları ve Medeni Duruma Göre İzmir Nüfusu

Tablo 10: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı

	1960		1965		1970	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
İl Geneli	510.992	552.498	593.549	641.118	687.744	739.429
Kent Merkezi	173.908	186.921	200.148	211.478	251.408	269.424

(Kaynak: DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus-, s. 297; DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 341; DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 308.)

İzmir nüfusunun kadın-erkek ayrımı açısından bir değerlendirilmesi yapıldığında İzmir'de her dönem erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmüyordu. 1927 yılında İzmir kent merkezinde 81.996 erkek nüfusa karşılık 71.928 kadın nüfus yaşıyordu. 1935 yılında İzmir il genelinde toplam nüfusun %51,1'i erkek, %48,9'u kadındı. Kent merkezinde ise erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %52 iken kadın nüfusun oranı %48 idi¹⁰⁹. 1940 yılında İzmir il genelinde nüfusun %50,8'ini erkekler oluşturuyor, %49,2'sini ise kadınlar oluşturuyordu. Kent merkezinde erkek nüfus oranı % 51,6, kadın nüfus oranı % 48,4

¹⁰⁶T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. XXXVIII.

¹⁰⁷T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 27.

¹⁰⁸T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, s. 49.

¹⁰⁹20 İkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 31.

idi¹¹⁰. 1945 yılına gelindiğinde İzmir il genelinin %50,9'u erkek, % 49,1'i kadın idi¹¹¹. 1950 ve 1955 genel nüfus sayımlarında da durum değişmedi, erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından daha fazla oldu.

1960 genel nüfus sayımına göre, İzmir il genelinde toplam nüfusun % 51,95'i erkek, %48,05'i kadındı. Kent merkezinde ise nüfusun %51,8'i erkek, %48,2'si kadındı.¹¹² 1965 genel nüfus sayımında İzmir il genelinde yaşayan nüfusun %51,9'u erkek, %48,1'i kadın idi. Kent merkezine gelince nüfusun %51,3'ünün erkek, %48,7'sinin kadın olduğu görülüyordu. 1970 sayımında da sonuç çok farklı değildi. İzmir geneline bakıldığında toplam nüfusun % 51,8'inin erkek, % 48,2'sinin kadın olduğu anlaşılıyordu. Kent merkezinde ise nüfusun % 51,7'si erkek, % 48,3'ü kadındı.

Tablo 11: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelinde Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı

	Yaş Grupları								
	Toplam	0-9	10-19	20-34	35-44	45-54	55-64	65+	Bilmy.
1960	1.063.490	253.308	203.766	273.404	108.381	100.796	72.926	49.696	1.213
1970	1.427.173	308.572	323.788	329.030	190.544	107.622	91.872	75.571	174

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.s. 10-11; **T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, s.s. 6-12.)

1960 yılında İzmir ilinde toplam nüfusun %23.81'i 0-9 yaş aralığında, %19.16'sı 10-19'u yaş aralığında, %25.70'i 20-34 yaş aralığında, %10.19'u 35-44 yaş aralığında, %9.47'si 45-54 yaş aralığında, %6.85'i 55-64 yaş aralığında ve %4.67'si 65 yaş üzerindeki aralıkta yer alıyordu. Nüfusun büyük çoğunluğu üretken yaş grubunda bulunmaktaydı. 1970 yılında da durum değişmemiş ve 20-34 yaş aralığı toplam nüfus içerisinde en fazla yüzdeye sahip olan aralık olarak kalmıştı. 0-9 yaş aralığında 1960 yılına göre düşme yaşanırken, 10-19 yaş aralığında artış olduğu göze çarpıyordu. 1970 yılında nüfusun %21.62'si 0-9 yaş aralığında, %22.68'i 10-19 yaş aralığında, %23.05'i 20-34 yaş aralığında, %13.35'i 35-44 yaş aralığında, %7.54'ü 45-54 yaş aralığında, %5.29'u 65 yaş üstü aralıkta bulunuyordu. 1970 yılında 65 yaş üstündeki nüfus oranının yükselmesi, İzmir'deki sağlık koşullarının iyiye gittiği yönünde fikir de vermekteydi.

¹¹⁰T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, s.s. 324-325.

¹¹¹21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, s. 297.

¹¹²DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı, s. 39'dan faydalanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İzmir kent merkezi açısından bir değerlendirme yapıldığında 1965 yılında İzmir'deki nüfusun büyük çoğunluğunun 20-34 yaş aralığında olduğu görülmekteydi. Elde edilen verilere göre kent merkezi ile il genelinin oranları birbirine paralellik gösteriyordu. 1965 yılında kent merkezinde yaşayan 411.626 kişinin %20.79'u 0-9 yaş aralığında, %21.20'si 10-19 yaş aralığında, %23.93'ü 20-34 yaş aralığında, %13.61'i 35-44 yaş aralığında, %8.47'si 45-54 yaş aralığında, %6.86'sı 55-64 yaş aralığında ve %5.05'i 65 yaş üstü aralıkta bulunmaktaydı¹¹³.

Tablo 12: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelindeki Nüfusun Medeni Durumu

	1960 (15 yaş ve üstü)	1965 (14 yaş ve üstü)	1970 (12 yaş ve üstü)
Toplam	699.684	843.682	1.050.310
Evli	503.605	541.571	605.275
Bekâr	132.976	225.873	314.876
Eşi Ölmüş	48.028	62.711	60.770
Boşanmış	11.688	13.079	12.241
Bilinmeyen	3.387	448	57.148

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. 202; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s. 259; DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-, s. 14.)

1960 genel nüfus sayımında İzmir il nüfusunun medeni durumu incelenirken 15 yaş ve üzeri nüfus dikkate alınmıştı. 1965 genel nüfus sayımında ise 14 yaş ve üzeri nüfusun medeni durumu incelenmiş ve 1970 genel nüfus sayımında yaş sınırı 12'ye kadar düşmüştü. 1960 yılında İzmir ilinde yaşayan nüfusun %71.97'si evli, %19'u bekârdı. 1970 yılında ise evli olanların oranı %57.62'ye düşerken, bekârların oranı % 29.97'ye yükseldi. 10 yıllık süre içerisinde evlilik oranı giderek düşmüştü. Kadın-erkek nüfusu açısından bir değerlendirme yapıldığında evlenmemiş kadınların sayısının evlenmemiş erkeklere kıyasla daha az olduğu görülmüyordu. Bu durum kadınların daha erken yaşta evlendiklerini gösteriyordu. 1960 yılında eşi ölenlerin oranı %6.86, 1965 yılında %7.43, 1970 yılında ise %5.78 idi. 1960 yılında eşi ölmüş 48.028 toplam nüfusun 39.625'i kadın, 8.403' erkek; 1965 yılında eşi ölmüş 62.711 kişinin 53.125'i kadın, 9.586'sı erkek; 1970 yılında ise eşi ölmüş 60.270 kişinin 50.405'i kadın, 9.865'i erkek idi. Bu durum evli çiftler arasında erkek ölümlerinin daha fazla olduğunu gösteriyordu. 1960 yılında boşananları oranı %1.67, 1965 yılında %1.55 ve 1970 yılında %1.16 olarak kayıtlara geçti.

¹¹³DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s.s. 60-61.

1970 yılında İzmir il genelinde 12 yaşında evlenen 423 kişi, 13 yaşında evlenen 865 kişi, 14 yaşında evlenen 555 kişi vardı. Çocuk yaşta yapılan bu evliliklerin çok az bir kısmı boşanmayla veya eş ölümüyle sonuçlanıyordu. 12 yaş grubunda 21 kişi, 13 ve 14 yaş grubunda 17’şer kişi eşinden ayrılmıştı. Geri kalan evliliklerin hemen hemen hepsi birlikteliklerine devam ediyorlardı. En çok evli çiftlerin görüldüğü yaş aralıkları 30-44 yaş aralığı idi. 45 yaşından itibaren evli kalanların sayısı azalmaya başlıyordu. Azalmanın sebebi, genellikle boşanmalar değil, eş ölümleri idi¹¹⁴.

1.3.3. İzmir’in Etnik Yapısı

Tablo 13: 1960 Yılında İzmir Kent Merkezinde Nüfusun Dinlere Göre Dağılımı

	Toplam	Müslüman	Hristiyan	Musevi	Diğer
1960	360.829	350.532	5.325	4.885	87

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s. 190.)

İzmir, 1960’lı yıllarda hala farklı dinlerin ve mezheplerin birarada yaşadığı, etnik yapısı çeşitlilik arz eden bir kentti. İzmir’e “*Gavur İzmir*” denmesinin sebebi de, kentte yaşayan azınlık ve yabancı grupların sayıca çok olması idi. 1960 yılında kent merkezindeki nüfusun %97.1’i Müslüman, %1.47’si Hristiyan, %1.35’i Musevi ve %0.02’si diğer dinlere mensup olanlar, ataistler ve dini tespit edilemeyenlerdi. Hristiyan topluluklar içerisinde Katolikler ilk sırada yer alırken, Protestonlar ikinci, Ortodokslar üçüncü, Gregoryanlar dördüncü ve diğer Hristiyan topluluklar beşinci sırada yer alıyordu. 1960 yılında İzmir kent merkezinde farklı dinlere mensup olup, Türk vatandaşı olanların yanısıra, 6.268 kişi de yabancı uyruklu idi. 1960 genel nüfus sayımına göre, İzmir kent merkezinde yaşayan Amerikan vatandaşı 2.739 kişi, Yunanistan vatandaşı 981 kişi, İtalya vatandaşı 800 kişi, Yugoslavya vatandaşı 329 kişi, İngiltere vatandaşı 294 kişi, Batı Almanya vatandaşı 196 kişi, Fransa vatandaşı 190 kişi, İsrail vatandaşı 131 kişi, İran vatandaşı 88 kişi, Hollanda vatandaşı 77 kişi, Avusturya vatandaşı 34 kişi, Bugaristan vatandaşı 33 kişi, Suriye vatandaşı 27 kişi, Belçika vatandaşı 22 kişi, Irak vatandaşı 14 kişi, İsviçre vatandaşı 12 kişi, Macaristan vatandaşı 11 kişi, Çekoslovakya vatandaşı 11 kişi, Kıbrıs vatandaşı 10 kişi, Mısır vatandaşı 7 kişi, İspanya vatandaşı 8 kişi, Polonya vatandaşı 5 kişi, Romanya

¹¹⁴DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-, s. 20.

vatandaşı 4 kişi, Rusya vatandaşı 3 kişi, Arnavutluk vatandaşı 3 kişi, Doğu Almanya vatandaşı 3 kişi, Suudi Arabistan vatandaşı 2 kişi ve Afganistan vatandaşı 1 kişi vardı. Ayrıca, kent merkezinde yaşayan diğer ülkelere ait vatandaşlar 106 kişi, uyruksuzlar 70 kişi ve uyruğu bilinmeyenler 57 kişi olarak tespit edilmişti¹¹⁵.

Tablo 14: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir Kent Merkezindeki Nüfusun Anadile Göre Dağılımı

Anadiller	1960	1965
Toplam	360.829	411.626
Türkçe	352.605	403.574
İngilizce	2.741	3.635
Yahudice	1.379	738
Rumca	1.025	420
Ermenice	32	13
Kürtçe	171	167
Latin Dilleri	1.636	1.238
Diğer	1.240	1.841

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s. 165; **DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 222.)

1960 yılında İzmir kent merkezinde Türkçeden sonra en çok konuşulan dil İngilizce idi. Nüfusun %97.72'si Türkçe konuşurken %0.75'i İngilizce konuşuyordu. 1960 yılında İngilizce konuşan nüfusun büyük çoğunluğunu Amerikalılar oluşturuyordu. Türkiye'nin Nato'ya üye olmasıyla birlikte Amerikalı askerler İzmir'e yerleşmeye başlamışlardı. 1965 yılında kent içinde İngilizcenin konuşma oranı %0.88'e yükseldi. Bu artışın sebebi, subayların önceleri görev amacıyla tek başlarına İzmir'e gelmeleri, ardından da ailelerini yanlarına almalarıydı. Anadiller içerisinde üçüncü sırayı, %0.38 ile Yahudice alıyordu. 1965 yılında Yahudice konuşanların oranı %0.18'e düştü. Bu düşüş, kentte yaşayan Yahudilerin İzmir'i terk ettiğini ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte başlayan göçün devam ettiğini gösteriyordu. Dördüncü sırada %0.28 ile Rumca geliyordu. 1965 yılında anadili Rumca olanların oranı %0.10'a düştü. 1960'lı yıllar boyunca Kıbrıs olayları ve Yunanistan ile yaşanan sorunlar yüzyıllardır İzmir'de yaşayan Rumların kenti terk etmelerine sebep olmuştu. Kent nüfusu içerisinde anadili Latince olanların sayısı da bir hayli fazlaydı. %0.45'lik bir dilimi kapsayan Latin dilleri arasında Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca dilleri vardı. Oran, İzmir'de halen yaşamını sürdüren Levantenler

¹¹⁵DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. 196.

hakkında genel bir bilgi vermekteydi. 1965 yılında anadili Latince olanların oranı %0.30'a düştü. Anadili Ermenice ve Kürtçe olanların sayısı ise oldukça azdı. 1960 yılında kent nüfusunun %0.00'ının anadili Ermenice ve %0.4'ünün anadili Kürtçe idi. Bu oranlar, 1960'lı yıllar boyunca İzmir'de farklı dillere mensup milletlerin birarada yaşadıklarının en önemli göstergesi idi.

İzmir nüfusu içerisinde Türklerden sonra ikinci sırayı Amerikalılar alıyordu; ancak bu geçici bir nüfustu. Görev vasıtasıyla İzmir'e gelen Amerikalıların aileleri ile birlikte oluşturdukları geçici bir nüfus yoğunluğu idi. Amerikalılar bir süre sonra İzmir'i terkedecek ve İngilizce konuşan nüfus azalacaktı. Oysaki Musevi nüfus, Amerikalı nüfustan farklılık arz ediyordu. Museviler aşağı yukarı 450-460 yıl evvel İzmir'e yerleşmiş ve Türk vatandaşı olmuşlardı. İspanya Kralı'nın Musevileri İspanya'dan sürmesi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu kapılarını Musevilere açmıştı. 60'lı yıllarda İzmir'de yaşayan Musevilerin hepsi Türk vatandaşı idi. Dedeleri ataları İzmir'de doğmuş ve ölmüştü. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte yavaş yavaş İzmir'i terk etmeye başladılar. İsrail Devleti'nin bütün Musevilere çağrı yapması ve tek bir çatı altında toplama isteği İzmirli Museviler tarafından da kabul gördü ve Museviler yavaş yavaş İzmir'i terk ettiler.

Alaattin Süberoğlu o yıllara ait anılarını şu cümlelerle dile getirmektedir:

Museviler bizim insanımızla kaynaşmış vaziyetteydi. Bir defa dostluklar çok iyi idi. Türktüler ama örf ve adetlerinde bir Museviydiler. Hiç taviz vermezlerdi. Tatili yapar, eğlencesini yapar ama bizim milli bayramlarımızı da bizimle birlikte paylaşırlardı. Ekonomileri düzgündü. Kimseye bir zararları yoktu. Onların yerleşimi genelde Alsancak'tı. Bir kısmı da Güzelyalı'da otururdu. İlk yıllarda gelip Karataş'a yerleşenler de vardı. Karataş'ta %50'nin üzerinde cumbalı evlerde yaşarlardı. Apartmanlar yoktu. Apartmanlaşma O yıllarda başladı. Ekonomisi daha düzgün olanlar Alsancak'a geçti. Plaj ve deniz olarak Urla'ya ve Çeşme'ye giderlerdi. Çok Musevi arkadaşım oldu. Ben hiçbir Musevi'yi İnciraltı plajlarında görmedim. Onlar daha elit yerlerde denize girerlerdi.

Rumlar pek yoktu. Olsalar da gizliyorlardı kendilerini; ama Yunanca konuşan Türkler vardı. Türktüler, Yunanistan'dan gelmişlerdi ama Yunanca konuşuyorlardı. Genelde yaşlılar Türkçe bilmiyor ve öğrenemiyorlardı. Onlar

çocukların tercümanlığıyla iletişim kuruyorlardı. Onların da büyük bir kısmı İzmir çevresine, banliyölere ve Güzelbahçe'ye yerleştiler¹¹⁶.

1960'lı yıllarda çocukluğunu İzmir'de yaşamış bir Yahudi olan Joe Cohen, “Körfezin Mavi Kucağında Konak” isimli kitapta o yıllara ait anılarını şu cümleler ile anlatmıştır:

Ben 1956 yılında İzmir'de doğdum. Babam Fransa'da doğdu ama Türk'tü. Benim bildiğim 4 nesildir Türkiye'de yaşayan Yahudilerdeniz. Alsancak Mustabey'de Kantin denilen bir yer vardı. Onun tam karşısında 2 katlı bir apartmanda doğdum. Ailemin İzmir'e ne zaman geldiklerini bilmiyorum ama en az 4 nesildir buradalar. Ben farklı ve güzel bir yerde yaşadığı ilk defa çocukken annemin işi nedeniyle birkaç defa İstanbul'a gidince anlamıştım. İzmir'in ne kadar daha Avrupalı olduğunu fark etmiştim. 1960'lı yıllarda İzmir'de yaşamının bir insana bahsedilecek en güzel şey olduğunu düşünüyorum. Burada ne din farklılığı, ne dil farklılığı, ne bütçe farklılığı gözetmeksizin herkesin bir seviyede yaşadığı bir ortam vardı. Çok şanslıyız o günleri yaşadığımız için. Toplum hem kültür hem insanlık açısından bambaşka idi. Şimdi herşey gibi bunlar da kayboldu ve açıkçası o günleri özliyorum. Herkes hiç korku duymadan birbiriyle tanışık bir haldeydi¹¹⁷.

1.3.4. Çevre İllerden ve Yurtdışından İzmir'e Yapılan Göçler

1960'lı yıllarda yoğunlaşan kentleşme olgusu, köyden kente göçü zorunlu kılmış, çevre illerden ve ilçelerden çok sayıda göçmen İzmir'e yerleşmişti. 1950'lerde başlayan göç hareketi 1960'lı yıllarda yoğunlaştı. İzmir, sadece ülke içinden değil ülke dışından da göç aldı. 1960 yılında Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Türkistan'dan çok sayıda göçmen Türkiye'ye geldi. 1960 yılı içinde Yugoslavya'dan 13.805, Yunanistan'dan 1.268 göçmen Türkiye'ye gelmiş ve 3.900 aile serbest olarak değişik bölgelere yerleştirilmişlerdi¹¹⁸.

Kentleşmenin varlığını tam olarak hissettirdiği 1960'lar da İzmir özellikle iç göçlere sahne oldu. Türkiye'nin üçüncü büyük ve gelişmiş kenti olarak en çok göç alan iller arasında yer aldı. İzmir'in net göç hızı* %83,13 idi. İstanbul ve Ankara'dan

¹¹⁶Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10. 2016).

¹¹⁷Kemal Arı, Alev Gözcü, Fevzi Çakmak, **Körfezin Mavi Kucağında Konak**”, Konak Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2014, s. 156.

¹¹⁸Ege Ekspres, 16 Ekim 1961.

sonra net göç hızı en fazla olan kent İzmir oldu¹¹⁹. 1960 yılında İzmir’de 698.308 kişi İzmir doğumluydu. 223.227 kişi Türkiye’nin başka illerinde, 140.306 kişi yurtdışında dünyaya gelmişti. Tespit edilemeyenlerin sayısı ise 1.649 idi¹²⁰. Bu durumda il nüfusunun %66’sı İzmir doğumluyken, %34’ünün farklı il ve farklı ülkelerden göç ettiği anlaşılıyordu. 1970 yılında ise İzmir doğumluların sayısı 872.052’ye yükselirken, farklı illerde doğanların sayısı 430.755 olarak tespit edilmişti. Yurtdışı doğumlular 123.886 ve bilinmeyenler 480 idi¹²¹. 1970 yılında nüfusun %61’i İzmir doğumluyken, %39’u İzmir’e göç edenlerdi. 1960 yılından 1970 yılına kadar, İzmir doğumluların genel nüfus içindeki oranının azalmasının sebebi, dışarıdan yapılan göçlerdi. 1965 verileri de dikkate alındığı zaman göçlerin yoğunluk kazandığı dönemin 1965’den sonra gerçekleştiği açıkça görülüyordu. 1965 yılında İzmir doğumluların sayısı 800.601, göç edenlerin sayısı 433.450 ve tespit edilemeyenlerin sayısı 616 idi¹²². İzmir doğumluların 1960 yılından 1965 yılına kadarki artışı %15; 1965’den 1970 yılına kadarki artışı %9 idi. Yani doğum yoluyla gerçekleşen artış oranı düşmüştü. Göç edenlerin 1960 yılından 1965 yılına kadarki artışı %19 iken, 1965’den 1970 yılına kadarki artışı %28 idi. Görüldüğü gibi nüfusu arttıran asıl unsur 1965 yılından sonra İzmir’e yapılan göçlerdi.

1965-1970 yılı verilerine göre 5 yıllık süre içerisinde İzmir’e göç edenlerin sayısı yaklaşık 230.000, İzmir’den göç edenlerin sayısı ise yaklaşık 120.000 kişi idi. Yani bu süre içerisinde İzmir 110.000 net nüfus kazancına sahip olmuştu¹²³.

---

¹¹⁹Tuncer Kocaman, *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 2008, s. 26 * Net göç hızı: Bir yerleşim biriminin net göç eden nüfusunun, o yerleşim biriminin iki sayım arasındaki ortalama toplam nüfusuna oranıdır. Bkz. *a.g.e.*, s. 3.

¹²⁰**DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s. 32.

¹²¹**DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-**, s. 15.

¹²²**DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 72.

¹²³**Yurt Ansiklopedisi 6**, “Göç”, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4375.

Tablo 15: 1960 ve 1965 Yıllarında İzmir Kent Merkezinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımında Öncelikli Yerler

	1960			1965		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Toplam	173.908	186.921	360.829	200.148	211.478	411.626
İzmir	87.964	83.882	171.846	103.422	98.206	201.628
Afyon	1.948	2.513	4.461	2.367	3.300	5.667
Antalya	1.500	1.853	3.353	1.494	1.305	2.799
Aydın	3.703	3.536	7.239	4.935	4.651	9.586
Balıkesir	2.847	3.119	5.966	3.385	3.563	6.948
Çanakkale	1.264	1.353	2.617	1.667	1.769	3.436
Denizli	2.046	2.627	4.673	2.890	3.384	6.274
Erzurum	849	1.719	2.568	1.429	2.357	3.786
İstanbul	4.655	4.270	8.925	4.725	4.596	9.321
Konya	3.878	6.601	10.479	4.964	7.843	12.807
Manisa	9.210	8.609	17.819	10.456	9.596	20.052
Muğla	2.095	2.028	4.123	2.793	2.778	5.571
Uşak	1.711	1.834	3.545	2.031	2.169	4.200
Diğer	50.238	62.977	113.215	53.590	65.961	119.551

(Kaynak: DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s.s. 126-127; DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s.s.159-160'dan uyarlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1960 yılında İzmir kent merkezinin %47.62'si, 1965 yılında da %48,9'u İzmir doğumlulardı. Nüfusun geri kalan kısmını ise farklı illerden ve farklı ülkelerden göç edenler oluşturuyordu. Aydın, Balıkesir, Manisa, Muğla, Uşak, Afyon, Denizli gibi çevre illerden yapılan göçlerin yanısıra, Türkiye'nin farklı kentlerinden yapılan yerleşimler de sözkonusu idi. İstanbul, Konya, Antalya, Erzurum ve Çanakkale İzmir'e yapılan göçler arasında öncelikli sıraları alıyordu. (Tablo 1.13)

Göçlerin yoğunluk kazandığı ve İzmir'in göç nüfusunu etkileyen asıl yıllar olan 1965-1970 arasında İzmir'e daha çok, yine çevre illerden göçler yapıldı. Öncelikli sırayı Balıkesir, Manisa, Afyon, Denizli, Aydın, Niğde ve Samsun illeri aldı. 1965-1970 yılları arasında İzmir'e yapılan göçlerin büyük çoğunluğunu 25-44 yaş arası grup oluşturuyordu. İkinci sırada 15-24 yaş arası, üçüncü sırada 45-64 yaş arası ve dördüncü sırada 5-14 yaş arası vardı. 65 yaşın üstündekilerin oranı ise son derece düşüktü. Göç eden toplam nüfusun %43,4'ünü 25-44 yaş arası, %28,9'unu

15-24 yaş arası, %12,7'sini 45-64 yaş arası, %10,2'sini 5-14 yaş arası ve %4,8'ini 65 yaş üstü grup oluşturuyordu. Bu bilgiler ışığında, göç eden nüfusun büyük çoğunluğunu üretim çağındaki grubun oluşturduğu anlaşılıyordu. Çocukların da göç etmiş olması, göçlerin aile göçü niteliğinde olduğunun ve eğitim amacı taşıdığı sınıyallerini veriyordu. Göç edenlerin büyük çoğunluğu ilkokul mezunları idi. Hiç okuma yazma bilmeyen kadınlar da göç edenler arasında çoğunluğu oluşturuyordu. İşgücüne katkıda bulunan yaş aralığı 15-64 yaş arası idi. Göç edenlerin 65 yaşına kadar aktif olarak çalıştıkları ve aile ekonomisine katkıda buldukları görülüyordu. Kadınların çalışma oranı düşüktü. Kadınlarda en çok çalışılan yaş aralığı 15-19 yaş arası idi ve çalışma oranı %37,95 olarak tespit edilmişti. En üretken yaşlarda bayanların çalışma oranı %20 ile %23 arasında değişiyordu. %44,34'ü hizmet sektöründe, %35,77'si sanayide, %13,44'ü tarımda ve %6,45'i diğer sektörlerde çalışıyorlardı¹²⁴.

Tablo 16: 1965-1970 Yılları Arasında İzmir'e Göç Edenlerin Mesleklere Göre Dağılımı

Meslek Grupları	Kadın %	Erkek %
İlmi ve Teknik Eleman, Serbest Meslek Sahipleri	13.1	9.7
Müteşebbisler, Direktörler ve Üst Kademe Yöneticiler	0.7	1.4
İdari Personel vb Çalışanlar	6.1	5.7
Ticaret ve Satış Personeli	2.9	7.6
Şahsi Hizmet Üzerinde Çalışanlar	6.5	10.9
Tarımcı, Hayvancı, Balıkçı, Ormancı, Avcı	39.1	13.3
Tarım Dışı Üretimde Çalışanlar, Ulaş. Mak. Kullananlar	16.6	23.2
Diğerleri	15.0	28.2
Toplam	100	100

(Kaynak: **Yurt Ansiklopedisi 6**, s. 4377.)

¹²⁴Samira Yener, **1965-1970 Döneminde İllerarası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1977, s. 33, 38, 42, 51, 83. Bkz. **DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı**, doğum yerlerine göre il genelinde bir sınıflandırmaya gidilmediği için 1965-1970 yılları arasında İzmir'e yapılan göçlerin miktarı tespit edilememiştir.

Tablo 17: 1965-1970 Yılları Arasında İzmir'e Göç Edenlerin İşteki Yerine Göre Dağılımı

	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Ücretli	77.5	57.1	72.7
İşveren	1.7	1.7	1.7
Kendi Hesabına	17	15.7	16.7
Aile İşçisi	3.8	25.5	8.9
Toplam	100.0	100.0	100.0

(Kaynak: **Yurt Ansiklopedisi 6**, s. 4377.)

Tablodan anlaşıldığı üzere, İzmir'e göç eden kesimin büyük çoğunluğu ticari alanda faaliyet gösteren kurumlarda ücretli olarak çalışmaktaydı. Göç edenlerin büyük bir kısmı ise gelir ve eğitim seviyesi düşük olan gruptu. Kendi memleketlerinde tarımlar uğraşırlardı. Fakat bu grubun İzmir'e göç ettikten sonra tarım dışı alanlara yöneldikleri görülmüyordu. Bu nedenle "*aile işçisi*" oranı da oldukça düşüktü. İzmir il genelinde kendi hesabına çalışanların oranı % 8.9 olarak tespit edimişti. Bunlar, genellikle seyyar satıcılık, işportacılık, simitçilik gibi küçük çaplı ticaret alanlarıydı. Bu alanlar aile bireylerinin ücretsiz katılımını gerektirmediği için aile işçisi oranı da düşüyordu¹²⁵.

Göç yoluyla İzmir'e gelen nüfus öncelikli olarak 1950'lerden sonra Meles Çayı'nın batı yamaçlarına, körfezin kuzeye bakan yamaçlarına ve Kadifekale sırtlarına yerleşmeye başlamıştı. Sonra Gültepe, İstiklal, Samantepe, Boğaziçi, Ferahlı, Altındağ ve Kadifekale'nin diğer bölgelerine yerleştiler ve zamanla şehrin merkezine doğru ilerlediler. 1960'lı yıllarda yeni göçlerle birlikte hem bu bölgeler genişledi hem de yeni mahalleler kuruldu. Bayraklı'da Muhittin Erener, Çay ve Çiçek mahalleleri, Yeşildere'de Meles Çayı civarı, Kemalpaşa yolu üzeri, Çamdibi ve Mersinli göçmenlerin oturduğu yeni mahalllerdi¹²⁶. Ayrıca, idari yönden İzmir'e bağlı; fakat ayrı bir belediye olan Buca, Bornova, Gaziemir ve Narlıdere de göçmenler tarafından tercih edilen bölgelerdi. 1960-1965 yılları arasında Bornova'ya 2.921 erkek, 1.168 kadın olmak üzere toplam 4.989 göçmen, Buca'ya 3.512 erkek, 2.688 kadın olmak üzere toplam 6.200 göçmen, Gültepe'ye 3.952 erkek, 4.580 kadın olmak üzere toplam 8.532 göçmen, Narlıdere'ye 1.970 erkek, 736 kadın olmak üzere toplam 2.706 göçmen, İzmir'e 12.798 erkek ve 14.375 kadın olmak üzere toplam

¹²⁵**Yurt Ansiklopedisi 6**, "Göç", Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, s. 4377.

¹²⁶Mümtaz Peker, **Sahil Kasabasından Büyükşehir Evrimleşme Sürecinde İzmir'e Göç**, Anadolu Yayıncılık, İzmir, 2017, s.s. 255-256.

27.173 göçmen ve Çamdibi'ne 3.202 erkek göçmen yerleşmişti. Rakamlar incelendiğinde İzmir belediyesi ve İzmir'e bağlı diğer belediyelerin söz konusu yıllarda büyük bir göç aldığı görülmüyordu. Oransal açıdan incelendiğinde İzmir belediyesinin diğer belediyelere oranla daha düşük düzeyde göç aldığı anlaşıyordu. İzmir %070.7, Bornova %0141, Buca %0180, Gültepe %0394 ve Narlıdere %0265 oranında göç almıştı¹²⁷. Anlaşıldığı üzere göçmen nüfusun en yoğun olduğu bölgeler sırasıyla Gültepe, Narlıdere, Buca, Bornova ve İzmir merkez idi.

Tablo 18: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir'in Anadil Kriterine Göre Nüfus Hareketliliği

Anadil	1960 (İl Geneli)	1960 (Merkez)	1965 (İl Geneli)	1965 (Merkez)
İngilizce	2.973	2.741	5.917	3.635
Arnavutça	691	129	1.265	111
Çerkesce	863	5	1.287	15
Pomakça	251	50	1.289	14

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.s. 152-153, 165; **DİE 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s.s.186-187, 222.)

Tablo incelendiğinde anadili Pomakça, Çerkesce ve Arnavutça olan milletlerin 1960'lı yıllarda İzmir'e yoğun olarak göç ettikleri görülmüyordu. Özellikle 1960 yılında anadili Pomakça olanların sayısı 1965 yılına gelindiğinde 1.289'a ulaşmıştı. Kent merkezindeki rakamlardan İzmir'e göç eden Pomakların kent merkezine yerleşmedikleri anlaşıyordu. Çerkesce konuşanların nüfus hareketliliğine bakıldığında da 1960 yılından 1965 yılına kadar yoğun göçler yapıldığı görülmüyordu. Tıpkı Pomaklar gibi, Çerkesler de kent merkezine yerleşmemişlerdi. 1960'lı yıllarda anadili İngilizce olan göçmenler Amerikalılardı. Amerikalılar, Pomakların, Çerkeslerin ve Arnavutların tersine İzmir'e geliş amaçlarına göre kent merkezine yerleşmeyi tercih etmişlerdi. (Tablo 1.14)

1960 yılı içerisinde Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve Türkistan'dan 20.000 göçmen Türkiye'ye geldi. Göçmenlerin büyük bir kısmını Yunanistan'dan ve Yugoslavya'dan gelenler teşkil ediyordu. 1960 yılı içinde Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin sayısı 13.805, Yunanistan'dan gelen göçmenlerin sayısı 1.268 idi. Gelen göçmenler yurdun çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdi¹²⁸. Yugoslavya'dan İzmir'e gelen göçmenlerin büyük bir kısmı Çamdibi'ne yerleşti. Yugoslavya göçmeni olan Gülsüm Çalışkan'ın anlattıklarına göre, 1960 yılında aile

¹²⁷A.g.e., s. 250.

¹²⁸Ege Ekspres, 16 Ekim 1961.

büyüklerinin aldıkları karar neticesinde Yugoslavya'nın Usturumca kasabası Ladevsa köyünden ayrılarak İzmir'de Çamdibi'ne yerleşmişlerdi. Bu semti tercih etmelerinin sebebi, daha önceden Çamdibi'ne gelmiş ve buraya yerleşmiş akrabalarının olması idi. Akrabalarının istek kâğıdı göndermeleri ile İzmir'e gelmişler ve fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamışlardı. Aile de eli ekmek tutan kadınlı erkekli bütün bireyler çalışırdı. 60'lı yıllar boyunca Çamdibi semti bir göçmen semti olarak büyüdü ve genişledi¹²⁹.

1950-1956 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu ticaretle uğraşan serbest meslek sahipleriydi. 1960'lı yıllarda gelenler ise tarımla uğraşan çiftçilerdi. 60'lı yıllarda gelenler ilk önce tarıma dayalı sektörlerle yöneldiler de, ülkenin o dönem endüstriyel iş kollarına ağırlık vermesinden dolayı, onlar da fabrikalara yöneldiler ve işçi statüsünde toplumdaki yerlerini aldılar. 1956 yılından sonra gelen ve 60'lı yıllarda yaşamlarına Türkiye'de devam eden göçmenlerle ilgili Kemal Arı "*Bornova ve Balkanlar'dan Göç*" isimli kitabında şu bilgileri aktarmaktadır:

1956'dan sonra Türkiye'ye gelen göçmenlerden özellikle kentlerde yerleşmiş olanlar, önemli ekonomik zorluklarla karşılaşmış, uyum sorunları çekmişlerdir. Bu tarihe kadar gelenler, gerçekten büyük çoğunluğu Türkiye'de akrabaları olan göçmenlerden oluşuyordu. Bu insanların iş bulmalarında ya da iş bulamazlarsa, aile dayanışması çerçevesinde barınma ve beslenme gibi temel gereksinimlerinin sağlanmasında büyük sorunlar yaşanmamıştı. Gerek bu tarihlerde gerekse bu tarihlerden sonra Türkiye'ye gelen göçmenlerin birçoğu da ne yazık ki aile dayanışmasından mahrum kalmış göçmenlerdi. Gerçi Yugoslavya'dan gelebilmeleri için Türkiye'ye önceden yerleşmiş bir ailenin garanti belgesi verme koşulu bulunuyordu; ama çoğu kez bu bir yardımlaşma olsun düşüncesiyle, pek az tanıdık olan ailelere de verilmişti ve bunların sayısı oldukça fazlaydı. Oysa bunlar serbest göçmen statüsüne sahip bulunuyorlardı. Bu nedenle devletten doğrudan herhangi bir yardım alamıyorlar, Türkiye'de kendi olanaklarıyla yerleşmek, çalışma ortamları bulmak ve üretici duruma gelmek durumundaydılar. Bu insanlar herhangi bir ekonomik destekten ve dayanaktan yoksun bulunuyorlardı¹³⁰.

¹²⁹Yugoslavya Göçmeni Gülsüm Çalışkan İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 08.04.2013).

¹³⁰Arı, **Bornova ve Balkanlar'dan Göç**, İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti., İzmir, 2014, s.s. 114-115.

Alaattin Süberoğlu'nun İzmir'in 1960'lı yıllarda Yugoslavya'dan aldığı göçlerle ilgili anlattıklarına göre; Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Mersinli ve Çamdibi'ne, bir kısmı da Dedebaşı ve Örnekköy'e yerleşmişlerdi. İki odalı, tek katlı projersiz evler yaparak kendi gecekondularını oluşturmuşlar ve zamanla çoğalmışlardı. Orada oturanların büyük bir kısmı Kemeraltı'ndaki İncir atölyesinde çalışırdı. İzmir, Türkiye'de ve Ege'de incir üretiminin merkeziydi ve yurtdışına ihraç ederdi. “Haydar Nazlı ve Ortakları” adıyla tanınan bu firmada göçmen kızları anneleri ve ablaları ile birlikte çalışırlardı. Yugoslavya'dan gelenler kendi örf ve adetlerini aynen devam ettirirlerdi. Düğünlerinde akordeon, trompet mutlaka olurdu. Balkan müziği çalınırdı. Örf-adetlerine uygun yaşarlardı. Kız alışverişi genelde kendi aralarında idi. Uyum sıkıntısı olmadı. Bir sosyal problem yaşanmadı. O yıllarda bir grup göçmen de Altındağ'a yerleşti. Altındağ'a yerleşenler genelde Anadolu'dan gelenlerdi. Çok azı Doğu'dan gelmişti. Anadolu'nun muhtelif yerlerinden mesela Yozgat, Çorum, Sivas ve Konya'dan gelenler çoğunlukta¹³¹.

1.3.5.İzmir'den Yurtdışına Yapılan Göçler

1960 yılında İzmir dış göçler açısından hem göç veren hem de göç alan kent özelliğini taşıyordu. 60'lı yıllar boyunca dış siyasette yaşananlar, kenti terk edenleri ve kente yerleşenleri karşı karşıya getirdi. Sanayileşme hareketleri, işsizlik problemi, dış siyasetteki gelişmeler 1950 yılında başlayan göç hareketlerinin 1960'lı yıllarda devam etmesini sağlarken bazı milletler için de göç yoğunluklarının artmasında etkili oldu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri hızlı bir kalkınma sürecine girmişlerdi. Artan işgücü ihtiyaçlarını kendi ülkelerinden karşılayamayınca, az gelişmiş ülkelere işgücü talebinde bulunmaya başladılar. Türkiye'ye bu istek 1960'lı yılların başında geldi. 1961 yılında Almanya ile yapılan ikili anlaşma neticesinde, Türkiye ilk defa bir Batı Avrupa ülkesine göç vermeye başladı. 1964 yılında Avusturya, Belçika, Hollanda; 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında İsviçre bunu takip etti. İkili anlaşmaların yapılmaya başlanması ile birlikte Türkiye'de “Tercüme ve İş Bulma Kurumları” açıldı. Türkiye'de işsizliğin artması ve başa gelen hükümetlerin yurtdışına göç politikasını desteklemeleri, Türk vatandaşlarının Batı Avrupa'ya işçi olarak gitme sürecini teşvik etti. 1960'lı yıllardan önce de yurtdışına

¹³¹Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

çalışmak amacıyla giden Türk vatandaşları vardı. Ancak, girişimler bireysel düzeyde kalır, isme davet şeklinde gerçekleşirdi. İşveren, gelecek olan işçinin adına yazılı bir davet çıkarır, yol masraflarını karşılayacağını belirterek işçi talep ederdi. Oysaki 1960'lı yıllardan itibaren iş ve işçi bulma kurumları aracılığıyla göç edenlerin sayısı hızla arttı.

Yurtdışına Gitmek İsteyen Vatandaşların “İzmir İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun” Önünde Oluşturdukları Kuyruk
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 28 Eylül 1967.)

1964 yılında Avusturya-Türkiye arasında yapılan işgücü anlaşması ile Avusturya Türkiye’den yoğun olarak göçmen almaya başlamıştı. Türkiye, ülkedeki işsizliği azaltmak ve yurtdışındaki işçilerden ülkeye döviz geliri sağlamak amacıyla bu göçleri desteklerken, Avusturya da ihtiyacı olan ucuz işgücünü karşılamak amacıyla Türkiye’den göç kabul etmeye başlamıştı. Böylece Avusturya, Almanya, Fransa ve Hollanda’dan sonra Türkiye’den en fazla göç alan 4. Avrupa ülkesi olmuştu. Avusturya’ya giden vatandaşlar genellikle gelir seviyesi çok düşük, çiftçilik ve tarımla uğraşan nüfustu. Avusturya’ya gittiklerinde de tekstil ve maden endüstrisinde çalışıyorlardı. Bu dönemde eğitim ve gelir seviyesi biraz daha yüksek olanlar Almanya’ya gitmeyi tercih ediyordu. Gidenlerin çoğunun amacı yurtdışında para biriktirmek, ev almak ve bir an önce Türkiye’ye geri dönmektir; fakat 90 ‘lı yıllarda durumun düşünülen gibi olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır. Göçmenler gittikleri ülkede yaşamaya devam ediyorlardı¹³².

¹³²Esra Sağlam, “Avusturya’daki Türk Göçmenlerin Entegrasyon Algıları”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.III/1, (Ocak-Haziran 2017), s. 142-143.

1964 yılında “İzmir İş ve İşçi Bulma Kurumu” tarafından 1.500 işçi Avusturya’ya gönderildi. Aynı yılın ilk üç ayında ise kuruma başvuran 4.396 işçiden, 1.021’inin Batı Almanya, Avusturya, Belçika ve Hollanda’ya gönderimi sağlanmıştı¹³³. “İş ve İşçi Bulma Kurumu”na başvuru yapan vatandaşların kayıtları, dış memleketlerde çalışmak isteyenler diye alınıyordu. İlk etapta gidecekleri ülkeler belirtilmiyor, koşullara göre hangi ülkeye gidecekleri sonradan kararlaştırılıyordu. 1964 yılında İzmir İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun verdiği bilgilere göre, yurtdışında çalışmak için yapılan müracatlardan 1963 yılından kalanlar ve 1964 yılında yapılanların toplamı 8.000’i geçmişti. 7.951 erkek ve 139 kadın işçi Almanya, Hollanda ve Belçika’ya gitmek için başvuru yapmışlardı. Batı Avrupa ülkelerinin talep ettikleri işçiler genelde maden işçisi, tesviyeci, kaynakçı ve dülgerlerdi. Verilen bilgilere göre İzmir’de her ay ortalama 300-400 arası işçi yurtdışına gönderiliyordu¹³⁴. 1966-1967 yılında Alman otomotiv sektöründe meydana gelen kriz, Almanya’ya işçi göçünü bir müddet duraklattı. Hatta Almanya’da bulunan işçilerin büyük bir bölümü işsiz kaldı. Özellikle elektrik, otomotiv ve inşaat sektöründe çalışan işçiler işten çıkarılıyordu. 1967 yılında 20.000 civarında tahmin edilen Türk işçilerinden 1.500 kadarı işsizlik sigortasına başvurmuştu¹³⁵. Almanya’ya işçi göçlerinin azaldığı yıllarda Avusturalya’ya olan talep artmaya başladı. Hem Almanya’nın krize girmiş olması hem de çok çocuklu (3-4 çocuktan fazla) aile istememesi nedeniyle Almanya’ya müracatlar kısa bir süre için yavaşladı. 1960’lı yılların sonunda Avustralya ile yapılan bir anlaşma ile işçi göçlerinin yönü Avustralya’ya da dönmüştü. Kısa bir sonra Almanya’ya göçler tekrar hızlandı. İlk etapta yurtdışına, sağlık kontrolünden geçen, fiziksel olarak sağlıklı erkekler giderken, 1960’lı yılların sonlarında kadın işçiler de göç etmeye başladılar. Özellikle 35 yaşın altındaki okur-yazar kadınların talepleri kabul ediliyordu¹³⁶.

İzmir’den işçi olarak yurtdışına giden Türk göçmenlerin dışında bir de İzmir’de yaşayan ve çeşitli sebeplerle kenti terk eden gayrimüslimler vardı. Bilindiği gibi İzmir farklı dillere, dinlere ve etnik gruplara mesup milletleri bünyesinde barındıran bir kentti. 1960 yılında İzmir il nüfusunun 140.306’sı yabancı ülke

---

¹³³Yeni Asır, 28 Nisan 1964.

¹³⁴Demokrat İzmir, 27 Ocak 1964.

¹³⁵Ege Ekspres, 8 Ocak 1967.

¹³⁶ Hulusi Şenel, “İzmir’den Avustralya’ya Gitmek İçin Binlerce İşçi Sıra Bekliyor.”, Ege Ekspres, 28 Eylül 1967.

doğumluydu¹³⁷. Yani toplam nüfusun %13.20'sini yabancılar oluşturuyordu. 1965 genel nüfus sayımında sayınının 137.696 olduğu tespit edildi¹³⁸. Toplam nüfusun %11.15'i yabancı ülke doğumluydu. 1970 yılında, yabancı ülke doğumlarının sayısı 123.886'ya düşerken¹³⁹, toplam nüfus içerisindeki oranı ise %8.7'ye indi. Bu rakamlara bakıldığında il genelinde 1960 yılından 1970 yılına kadar İzmir'in daha çok yurtdışına göç verdiği anlaşıyordu. İl genelindeki yabancı ülke doğumlarının sayısı her geçen gün azalmıştı. Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'dan gelen göçmenlerin küçük bir kısmı kenti terk etmişti. Rakamları etkileyen asıl göçler Rum ve Yahudilerin 1960'lı yıllar boyunca İzmir'i terk etmeleri oldu.

Tablo 19: 1960-1965 Yıllarında İzmir Kent Merkezinde Yabancı Ülke Doğumları Arasında Öncelikli Sırada Yer Alan Ülkeler

	1960			1965		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
B. Amerika	1.422	997	2.419	1.687	1.497	3.184
Bulgaristan	3.617	3.668	7.285	3.406	3.614	7.020
Yugoslavya	10.939	10.380	21.319	10.344	10.548	20.892
Yunanistan	13.142	14.151	27.293	11.236	12.587	23.823
Diğer Ülk.	2.657	2.122	4.779	2.405	1.991	4.396

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s. 127; **DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 160.)

1960 yılında kent merkezindeki nüfusun %17,5'i yabancı ülke doğumlulardı. Bu rakamın %0.67'sini Amerika, %2.01'ini Bulgaristan, %5.90'ını Yugoslavya, %7.56'sını Yunanistan ve %1.32'sini diğer ülke göçmenleri oluşturuyordu. 1965 yılında kent merkezindeki nüfusun %14.40'ı yabancı ülke doğumluydu. Bu rakamın %0.78'ini Amerika doğumlular, %1.70'ini Bulgaristan doğumlular, %5.07'sini Yugoslavya doğumlular, %5.78'ini Yunanistan doğumlular ve %1.06'sını diğer ülke doğumlular oluşturuyordu. Kent merkezindeki nüfus hareketlerine dikkat edildiğinde 1960 yılından 1965 yılına doğru İzmir'den yurtdışına göçlerin başladığı görülüyordu; fakat göç oranları yüksek rakamlarda değildi. Sadece 1960 yılından 1965 yılına kadar Amerikalıların sayısı artmış ve kent merkezindeki oranları yükselmişti. (Tablo 1.13) Bunun sebebi de Türkiye'nin Nato'ya üye olmasıyla, 1960 yılından sonra Nato'da görevli Amerikalı subayların İzmir'e yerleşmeye başlaması ve aileleri ile

¹³⁷DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. 33.

¹³⁸DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s. 72.

¹³⁹DİE 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-, s. 15.

birlikte göç etmeleri idi. Tabi ki Amerikalıların bu dönemdeki göçleri geçici nitelikte olup, görev süreleri ile sınırlıydı.

Tablo 20: 1960-1965 Yılları Arasında Rum ve Yahudi Nüfusun Anadil Kriterine Göre Nüfus Hareketliliği

Anadil	1960(İl Geneli)	1960(Merkez)	1965(İl Geneli)	1965(Merkez)
Rumca	1.676	1.025	898	420
Yahudice	1.467	1.379	753	738

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.s. 152-153, 165; **DİE 24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 187, 222.)

İzmir’de yaşayan Rumların büyük çoğunluğu kent merkezinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. 1960’lı yıllarda dış siyasette yaşanan gelişmeler Rumların yavaş yavaş kenti terk etmelerine sebep oldu. Özellikle Kıbrıs olayları Rumların İzmir’den göçünde en etkili unsurdu. 1965 yılına gelindiğinde neredeyse İzmir’deki Rum nüfus yarıya inmişti.

Kıbrıs Rum kesimi ve Türk kesimi arasında uzun yıllardır devam eden gerginlik 1960’lı yıllar boyunca da sorun olarak kalmaya devam etti. İngiltere’nin ve Amerika’nın olaya dâhil olmak istememeleri ve çözüm konusunda çekimser davranmaları Türkiye’yi kendi imkânları ile önlem almaya itiyordu. 1963 yılında Kıbrıs’ta gerginlik doruk noktaya ulaşmış ve Kıbrıs’ta yaşayan Türklere saldırılar artmıştı. 15 Ocak 1964 tarihinde Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Rum ve Türk temsilcilerinin katılımı ile Londra’da bir konferans toplandı. Konferans hiçbir netice elde edemedi. Bunun üzerine asayişin sağlanmak amacıyla 10.000 kişilik bir Nato kuvveti Kıbrıs’a gönderildi; fakat Nato askerlerinin olaylara müdahale etmekten kaçınan tavırları neticesinde Türklere olan saldırılar daha da arttı ve Türkiye Kıbrıs’a müdahalede bulunmaya karar verdi. Bütün bu yaşanan gerginlikler Türkiye’de ve İzmir’de yaşayan Rumları da endişelendiriyordu.

Kıbrıs Rum kesimi ve Türk kesimi arasındaki gerginlik 1964 yılının mart ayında Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerginliği doruk noktasına ulaştırdı. Türk hükümeti, Yunan hükümetine gönderdiği bir nota ile gelinen noktayı şöyle özetlemişti:

9-10-11 Martta Limasol ve Larnaka’da Türkler otomatik silahlarla ateş yağmuruna tutuldu. Türkleri aç ve susuz bırakmak için su tankerleri ve Kızılhaç yiyecek araçları şehirlere sokulmadı. Bir köy okuluna sığınan 450 Türk bozuka

ateşine maruz bırakıldı. Yaşlı kimseler arkadan vuruldu. Ciko'da 15 yaşında bir kız öğrenciye ve evli bir kadına tecavüz edildi. Bu çirkin tecavüzü seyreden kocası çıldırdı. Yaşlı Türk kadınlarına kendi mezarları kazdırıldı. Yüzlerde Türkün tırnakları ve dişleri söküldü. 3000 Türk, 4000 metrekairelik yerde aç ve susuz bırakıldı. Bütün bu olaylar İngiliz kumandanlığının ve dünya kamuoyunun gözü önünde oldu ve resimlerle tespit edildi¹⁴⁰.

Türk hükümetinin bu açıklamasından sonra, Türk Büyükelçisi, Rumlar tarafından yazılı olarak verilen cevabı bile almadı. Türk-Yunan ilişkilerinin geldiği nokta, Türkiye'de bulunan Yunanlıları ve Rumları endişelendiriyordu. Bunun üzerine, İzmir'de yaşayan Yunanlı aileler yavaş yavaş İzmir'i terk etmeye başladılar. 14 Mart 1964 tarihinde Nato'da görevli Yunanlı subaylardan bir kısmı ailelerini Yunan Hava Kuvvetlerine ait bir uçakla Yunanistan'a gönderdi. İki katile halinde giden Yunanlıların ilki, Cumaovası Havaalanı'ndan kalkan bir uçakla Yunanistan'a hareket etti. İkinci katile ise aynı gün başka bir uçakla İzmir'den ayrıldı. İzmir'de kalan Rum ve Yunanlılar ise tedirgindiler. Yunanlı ailelerin oturdukları semtlerde sıkı güvenlik önlemleri alınıyordu. Motorlu polis ekipleri semtler arasında dolaşıyor, kilise etrafında sivil ve resmi polisler nöbet tutuyorlardı¹⁴¹.

Önce kadınlar ve çocuklar İzmir'i terk etti, ardından Yunanlı subaylar İzmir'den ayrılmaya başladı. 1964 yılının ağustos ayında, Yunan hükümetinin, hava, kara ve deniz kuvvetlerini Nato'dan çekmesi üzerine, Yunanlı askerlerin de büyük bir kısmı Yunanistan'a döndü. İlk olarak 18 Ağustos gecesi, 17 kişilik bir katile havayoluyla Yunanistan'a hareket etti, ertesi gün ise 133 kişilik bir katile, Yunan bandıralı bir gemi ile Alsancak limanından ayrıldı. Aegaeon isimli Yunan gemisi, tamamı erkek olan askeri ve teknik personeli alarak yola çıktı. Yunanlı subayların gemiye yerleşmeleri sırasında tedirgin oldukları görülüyor, gemi civarında ve rıhtımda alınan güvenlik önlemlerine rağmen Türk subaylarından mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışıyorlardı¹⁴².

Nato'daki Yunan askerlerinin İzmir'i terk etmeleri bir yana İzmir'de yaşayan Rumlar da kenti terk ediyorlardı. 1964 yılından 1965 yılına kadar neredeyse kent merkezindeki Rum nüfus yarı yarıya azalmıştı. Tıpkı Rum nüfusun göç etmesi gibi

¹⁴⁰Demokrat İzmir, 15 Mart 1964.

¹⁴¹Demokrat İzmir, 15 Mart 1964.

¹⁴²Demokrat İzmir, 19 Ağustos 1964.

Yahudi nüfus da yıllar içerisinde giderek azaldı. Yahudilerin neredeyse tamamı kent merkezinde oturuyordu. (Tablo 1.15)

1.4. Yeniden yapılanma Hareketleri

1.4.1. Kentleşme Süreci

1960-1970 yılları arasında İzmir'in kent içi yerleşim alanı Karşıyaka'dan başlayıp, Turan, Bayraklı, Alsancak, Basmane yönünde ilerleyerek, Kadifekale yamaçlarını içine alıp Karataş, Küçükyalı, Göztepe, Güzelyalı'ya kadar uzanmaktaydı. İlk yerleşimler, körfezi bir at nalı şeklinde çevreleyecek biçimde kıyı şeridinde kurulmuş, daha sonra Bornova Ovası'nı da içine alarak genişlemişti. Ancak Bornova 1960'lı yılların sonlarına kadar tarımsal özelliğini kaybetmeyerek, verimli topraklarından dolayı sebzeçilik ve meyvecilik yapılan bir bölge oldu. Tıpkı Bornova gibi Balçova ve Buca'da da 1960'lı yılların sonlarına kadar tarımsal etkinlikler devam etti. Özellikle Bornova ve Buca Levanten ailelerin ikamet ettiği, en eski İzmirliilerin yaşadığı, son derece nezih ve sakin semtlerdi. Balçova ise seyrek yerleşimlerin görüldüğü, sakinlerinin daha çok çiftçilik ve seracılık yaparak geçindiği bir bölge idi. Bu özelliğini 1960'lı yıllar boyunca korumuştur; ancak 60'lardan sonra konut alanı olarak kullanılmaya başlanacaktı.

Tablo 21: 1960-1970 Yılları Arasında 3 Büyük İlin Kentleşme Düzeyi

		1960	1965	1970
İstanbul	Bucak ve Köy Nüfusu	376.052	501.752	815.695
	Şehir Nüfusu	1.506.040	1.792.071	2.203.337
	Toplam	1.882.092	2.293.823	3.019.032
Ankara	Bucak ve Köy Nüfusu	537.529	574.541	574.354
	Şehir Nüfusu	783.851	1.069.761	1.467.304
	Toplam	1.321.380	1.644.302	2.041.658
İzmir	Bucak ve Köy Nüfusu	515.163	613.114	674.132
	Şehir Nüfusu	548.327	621.553	753.041
	Toplam	1.063.490	1.234.667	1.427.173

(Kaynak: DİE 23.10.1960 Genel Nüfus Sayımı, s.s. XX-XXI, XIII; DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s. 8, 17; DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 47, 301, 308.)

Tablodan da anlaşıldığı gibi, 1960 genel nüfus sayımına göre İzmir ilinin şehir nüfus oranı toplam nüfus içerisinde %51.56 paya sahipken, bucak ve köy nüfus oranı %48.44 pay almıştı. Aynı yıllarda İstanbul'un şehir nüfus oranı %80, bucak ve köy nüfus oranı ise %20 idi. Türkiye'nin 2. büyük ili olan Ankara da ise %59.32 şehir nüfusu, %40.68 bucak ve köy nüfusu vardı. 1965 genel nüfus sayımında İzmir %50.34 şehir nüfusuna, %49.66 bucak ve köy nüfusuna sahipti. Ankara'nın %65.06 şehir nüfusu, %34.94 bucak ve köy nüfusu varken, İstanbul'un %78.13 şehir nüfusu, %21.87 bucak ve köy nüfusu vardı. 1970 yılına gelindiğinde İzmir %52.76 şehir nüfusuna, %47.24 bucak ve köy nüfusuna sahip oldu. Aynı yılda, Ankara %72 şehir nüfusuna, %28 bucak ve köy nüfusuna, İstanbul ise %73 şehir nüfusuna, %27 bucak ve köy nüfusuna sahipti. Görüldüğü üzere İzmir kentleşme süreci açısından yavaş büyüyen ve nüfusu hızlı artmayan bir kentti. 1960 ve 1970 yılları arasında üç büyük kent arasında en hızlı kentleşme düzeyini yaşayan Ankara olmuştu.

Tablo 22: 1960-1970 Arasında İzmir Kent Merkezinin Şehir ve Bucak-Köy Nüfus Dağılımı

		1960	1965	1970
Merkez İlçe	Bucak ve Köy Nüfusu*	108.494	150.443	182.512
	Şehir Nüfusu**	296.635	329.052	400.038
	Toplam	405.129	479.495	582.550
Karşıyaka İlçesi	Bucak ve Köy Nüfusu	13.683	13.770	20.934
	Şehir Nüfusu	64.194	82.574	120.794
	Toplam	77.877	96.344	141.728
Bornova İlçesi	Bucak ve Köy Nüfusu	27.004	39.816	56.048
	Şehir Nüfusu	25.015	30.445	33.273
	Toplam	52.019	70.261	89.321

(Kaynak: DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. XXI; DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, s. 17; DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 308.)* Köy: il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları dışında kalan alanı.**Şehir: il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içinde kalan alanı.

1960'lı yıllar İzmir için bir dönüm noktası oldu. 1950'lerde başlayan hızlı büyüme, kentleşme ve büyük şehirler yaratma hedefi ancak 1960'lı yıllarda uygulama alanı buldu ve İzmir metropol olma yolunda büyük ilerlemeler kaydetti. İzmir ilindeki kentleşme oranını arttıran en etkin bölge İzmir kent merkezi ve Karşıyaka ilçesi idi. Karşıyaka'nın 1960 yılındaki şehir nüfus oranı %82.43, 1965 yılındaki şehir nüfus oranı %85.71, 1970 yılındaki şehir nüfus oranı ise %85.23'dü. 1960 ve 1970 yılları arasında Karşıyaka fazla göç almamış ve fazla gecekondu

bölgeleri oluşmamıştı. 1960'lı yıllarda İzmir merkez ilçe, kuzeyde Turan'a, doğuda Mersinli'ye, batıda Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe'ye kadar, güneyde ise Buca hatta Gaziemir'e kadar uzanmaktaydı¹⁴³. Tablo 1.8'den edinilen bilgilere göre hizmet alanı en geniş ilçe olan merkez ilçenin 1960 yılında şehir nüfus oranı %73,22, bucak ve köy nüfus oranı %26.78'idi. 1965 genel nüfus sayımına göre ilçenin %68.62'si şehir, %31.38'i bucak ve köy olarak tanımlanıyordu. 1970 yılında da şehir nüfus oranı %68.67 iken bucak ve köy nüfus oranı %31.33 olarak kaldı. Bornova ilçesi ise, Merkez ilçe ve Karşıyaka'nın tersine bucak ve köy nüfus oranı şehir nüfus oranından daha fazla olan bir ilçeydi. 1960 yılından 1970 yılına kadar geçen süre içerisinde de aradaki oran farkı hızla artmış ve kırsal nüfus oranı kentsel nüfus oranının bir hayli önüne geçmişti. Bu durum Bornova ilçesinin hızla göç aldığını ve merkezin çevresinde gecekondulu bölgelerinin oluştuğunu net olarak göstermekteydi. 1960 nüfus sayımına göre Bornova'nın şehir nüfus oranı %48.09, bucak ve köy nüfus oranı %51.91 idi. 1965 yılında aradaki fark açılmış ilçenin %56.67'si bucak ve köy nüfusu olurken, %43.33'ü şehir nüfusu olmuştu. 1970 yılına gelindiğinde ise Bornova'nın %62.75'inin bucak ve köy nüfusu, %37.25'inin şehir nüfusu olduğu görülmüştü.

1.4.2. Gecekondulaşma

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gecekondulaşma hareketleri endüstri ve sanayi kuruluşlarının artması ve kırsal kesimde yaşayan vatandaşların çalışmak amacıyla kentlere göç etmesi neticesinde ortaya çıkan bir olgu idi. Avrupa, 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte bu süreci yaşarken, Türkiye ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstrileşme ve kentleşme sürecini yaşamaya başladı. Türkiye'de 1960'lı yıllar planlı kalkınma yılları oldu. Tarımda makineleşmenin başlaması, kentlerde sanayi tesislerinin kurulması, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan nüfus artışının giderek çoğalması ve iktidarın "kentlere gelin" çağrısı köyden kente göçü hızlandırdı. Ancak, doğup büyüdüğü yerleri bırakıp iş bulmak amacıyla kentlere göç eden insanlar, şehirlerde barınma sorunu ile karşı karşıya kaldılar ve kendi imkânları çerçevesinde yaşam alanlarını oluşturdular. Kentlere göç talebinin artmasıyla birlikte, kentlerdeki arazilerin değeri artmış, fiyatlar yükselmiş, ev kiralari kırsal kesimden gelen insanların ödeyemeyeceği düzeye çıkmıştı. Hal böyle olunca da insanlar normal konut alanlarının çevresinde kendi konut alanlarını

¹⁴³Karadağ, a.g.t., s. 176.

oluşturdular. Böylece gecekondu bölgeleri kurularak, sağlıksız, düzensiz, çarpık, alt yapıdan yoksun yapılaşma kendini gösterdi.

Gecekondulaşma, kelime anlamı itibariyle bir başkasının arazisi üzerinde, izin almadan, imar ve iskân mevzuatına aykırı olarak kaçak yapı inşa etmektir. İzmir’deki problem sadece gecekondulaşma ile sınırlı değildi, aynı zamanda İzmir kaçak yapı problemi de yaşamaktaydı. Kaçak yapı, gecekondulaşmadan biraz farklılık arz ediyordu. Kaçak yapı, kişinin kendi arazisi üzerinde mühendislik hizmeti almadan, mevzuata aykırı bina inşa etmesiydi¹⁴⁴. İster kaçak ister gecekondu yapılaşması olsun, İzmir’in mimari yapısı bozulmuş, devletin çözmek zorunda kaldığı bir problem olarak çığ gibi büyümüştü. Gecekondulaşmanın birçok sebebi vardı. Bunlardan bir tanesi hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun yaşadığı bölgede iş bulamayarak kentlere göç etmesiydi. Üstelik ziraat alanında makineleşmenin başlaması ve kentlerdeki sanayileşme çabaları kırsal kesimde yaşayan insanlar için umut kaynağı olmuş ve şehirlere göçler başlamıştı. Göçlerle birlikte köylü nüfus yerini işçi nüfusa bıraktı. Kırsal alanda köylü olarak nitelendirilen kesim, şehirlere geldiğinde fabrikalarda çalışan işçilere dönüştü ve yeni bir sosyal sınıfın oluşumunu sağladı. Gecekondulaşmanın bir diğer sebebi de kente gelen insanların barınacak konut bulamamaları idi. Üstelik kentlerdeki nüfusun artmasıyla birlikte kent içi yerleşim alanlarının fiyatları yükselmiş, konutların kira bedelleri artmıştı. Şehirlerde normal nüfus artışını karşılayacak konut bile yokken, göçlerle gelen kitlelerin barınma ihtiyaçları karşılanamıyordu. Buna rağmen geçici bir süre de olsa çalışmak amacıyla gelen insanlar, zamanla ailelerini de yanlarına alarak şehre taşınmaya başladılar. Yani mevsimlik işçi olarak inşaat dönemlerinde gelen insanlar, hemşerilerinin de baskısı üzerine şehre yerleşmeye karar veriyorlardı. Dolayısıyla da kendi konutlarını kendi imkânları çerçevesinde yapıyor, bir çırpıda inşa ettikleri yapılarda yaşamlarına başlıyorlardı. Üstelik ilk başlarda devlet politikaları da gecekondu yapılaşmasına karşı sert önlemler almamışlardı. Kimi zaman göz yummuşlar, kimi zaman gecekondu yapıları iyileştirme yoluna gitmişler, kimi zaman gecekondu semtlerine elektrik, su, yol yapımı gibi alt yapı hizmetleri götürmüşler, kimi zamanda imar aflarıyla adeta gecekondu yapımını teşvik etmişlerdi.

Devlet politikalarındaki aksaklıklar gecekondu yapılarının yanı sıra kaçak yapılarında çoğalmasında etkili oldu. İzmir imar planında imar talimatnamesine göre

¹⁴⁴Şan, “Gecekondu Niye Önlenemiyor?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:86, (Ekim, 2008), s. 43.

sadece 20.000 m² olan parsellerde inşaatı izin verilmekteydi. Bu durumda hisseli mülkiyete gidildiği görülmüyordu. Hisse sahipleri arazileri üzerinde mülkiyet hakkı elde edemeyince kaçak yapı yoluna gidiyorlardı. Bazen durum öyle bir hal alırdı ki, binanın ilk iki katı mevzuata uygun üçüncü katı kaçak yapıldı. Bu durumda belediyeler yıkım işlemine yanaşmak istemezlerdi. Durum böyle olunca da 1960'lı yıllar boyunca çarpık kentleşme tüm hızı ile devam etti¹⁴⁵.

1.4.2.1. Gecekondu Bölgeleri ve İmar Çalışmaları

İzmir, 1960'lı yıllarla beraber adeta kabuk değiştiriyordu. Büyük yatırımlar yapılıyor, fabrikalar kuruluyor, apartman sayıları artıyor, yol ve asfaltlama işlemleri yoğunlaşıyor ve gecekondu yapımı hızla çoğalıyordu. Bütün bu imar ve iskân işlemleri yapılırken, bir taraftan da hâlâ kadastro faaliyetleri devam etmekteydi. Bir kentte, gayrimenkulların miktarı ve kime ait oldukları hukuki yönden tespit edilmedikçe, yatırımların yapılması ve istimlak olaylarının gerçekleşmesi mümkün değildi. Amerika, Fransa, Almanya, Avusturya, İsviçre ve İtalya gibi gelişmiş ülkelerde kadastro çalışmaları yaklaşık 1920'li yıllarda başlamıştı. Hatta Fransa'da çalışmaların I. Napolyon Dönemi'ne kadar uzandığı biliniyordu. Türkiye'deki çalışmalar ise Cumhuriyet'in ilanı ile başlamış ve ardından 1934 yılında çıkarılan "*Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu*" ile devam etmişti. İlk olarak il ve ilçelerin belediye sınırları içerisinde kalan alanlarının kadastralama işlemleri başladı. 1950'li yıllarda yol, fabrika, liman, baraj gibi büyük yatırımların başlamasıyla birlikte, öncelik yatırım yapılacak şehir, köy veya kasabanın kadastrasının yapılmasına verildi. O bölgedeki gayrimenkulların kime ait olduğu ve miktarı belirlendikten sonra, bedeli ödenerek istimlak ve imar işlemlerine geçiliyordu. Ancak Türkiye'nin yüzölçümü dikkate alındığında, 67 il 500'den fazla ilçe ve 40.000'den fazla köye sahip olduğu düşünüldüğünde, kadastro işlemlerinin ne kadar uzun süreceği görülmüyordu. Bu nedenle 1950 yılında kabul edilen 5602 sayılı Kanun ile il ve ilçe sınırları içerisinde kalan tüm bölgelerin kadastro faaliyetlerinin daha kısa ve basit bir şekilde yapılabilmesi için harekete geçirildi. Bu doğrultuda tapulama kanunu ile köy teşkilatları oluşturuldu ve bu teşkilattan büyük faydalar elde edildi. Kadastralama faaliyetleri fotogrametri metodu ile kısmen hızlandırılmıştı, fakat gayrimenkulların %60'dan fazlası tapuya kayıt ettirilmediği için, gayrimenkulün kime ait olduğunu

---

¹⁴⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s. 224.

tespit etmek yine de zor oluyordu. Aksaklıkları gidermek amacıyla 1959 yılında yeni bir kanun hazırlanarak meclise sunuldu; ancak 27 Mayıs İhtilali'nin çıkması ile kanun ortada kaldı. 1961 yılında kanun tekrar ele alındı, 1964 yılında 509 sayılı Tapulama Kanunu gündeme geldi; fakat anayasa mahkemesi tarafından aynı sene iptal edildi. Bunun üzerine tasarıda bazı değişiklikler yapılarak 776 sayılı Kanun ile meclis tarafından onaylandı. 1965 seçimlerinden sonra ise çalışmalar daha düzenli olarak yürütülmeye başlandı. İzmir ilinde tapulama işlemleri 1952 yılında başladı. 1967 senesinde Torbalı, Menemen, Bergama, Dikili, Kınık ve Ödemiş ilçerinin köylerinde tapulama işlemleri devam ediyordu. 15 sene boyunca İzmir'de 176 köyün tapulama işlemleri tamamlandı. 1967 yılında kadastralama faaliyetlerinde çalışan 60'tan fazla müdür, mühendis, teknisyen ve eleman bulunuyordu. 480 köyün tapulama işlemleri ise devam ediyordu. Görüldüğü gibi, özellikle yatırımların arttığı ve gecekondulaşmanın yoğunlaştığı 1960'lı yıllarda kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması imar ve iskân sorunlarını beraberinde getiriyordu¹⁴⁶.

İzmir kenti plansız büyümekte ve yayılmaktaydı. İzmir'e ana giriş ve çıkış yollarının olmaması; çevre bağlantı yollarının zayıflığı, her geçen gün çoğalan gecekondu İzmir'in en temel imar ve iskân problemlerini oluşturuyordu. Bu nedenle 1960'lı yıllarda İzmir'de imar çalışmalarının büyük bir kısmını gecekondu bölgelerinin ıslahı ve kadastro faaliyetleri oluşturuyordu. İzmir, ilk gecekondulaşmanın başladığı 1950'li yıllardan itibaren hazırlanan imar planları ile kentleşme sürecini sancısız geçirme yolunda önemli adımlar atmıştı; ancak hazırlanan planların uygulamadaki yetersizliği sorunların çözüme kavuşmasını engellemişti. 1951 yılında hazırlanan İzmir Nazım İmar Planı'na göre, sadece belediye sınırları içerisinde kalan bölgelerin planlaması yapılmış, yani sadece merkez ilçe ve Karşıyaka plan dâhiline alınmıştı. Üstelik İzmir'in 50 yıl sonraki nüfusu 400.000 olarak tahmin edilmiş, ancak İzmir çok kısa süre içerisinde 400.000'i aşmıştı. 1960'lı yıllarda çok seyrek yerleşimlerin görüldüğü ve hatta köy niteliğinde bulunan Gaziemir, Çiğli, Narlıdere ve Güzelbahçe gelişmiş, buralarda konut alanları artmış ve plan dışında kalmıştı. Bu durumda 1951 İmar Planı kentin ihtiyaçlarını karşılayamayarak yetersiz kalmıştı¹⁴⁷.

---

¹⁴⁶Enis Kansu, "İzmir'de Kadastro Faaliyetleri ve Sonuçları", **Ege Ekspres**, 16 Ağustos 1967; **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1967.

¹⁴⁷Karadağ, **a.g.t.**, s.s. 167-168.

1958 ve 1963 yıllarında tekrar planlama denemeleri yapıldı. 1958 yılındaki planlama denemesi Lurgi Piccinato, 1963 yılındaki planlama denemesi Albert Bodmer tarafından gerçekleştirildi. 1963 yılında hazırlanan İzmir İmar Planı'nın en önemli özelliği gecekondu olgusuna geniş yer vermesi ve kentleşme sürecindeki gecekondu yapım faaliyetlerine çözüm önerileri getirmesiydi. Öncelikle plan dâhiline alınan bölgeler genişletildi. Hızlı kentleşme ve göç olgusunun dikkate alınmadığı bir önceki planın tersine 1963 yılında hazırlanan plan köyden kente göç sonucunda oluşabilecek kaçak yapıların önlenmesine veya o güne kadar inşa edilmiş yapıların ıslah edilmesi hususuna geniş yer veriyordu. Belediye sınırları içerisinde bulunmamasına rağmen Buca, Bornova, Gültepe, Şemikler ve Yeşilyurt plan dâhiline alındı¹⁴⁸. Çünkü başta Gültepe ve Çamdibi olmak üzere, İzmir'de gecekondu bölgeleri hızla artmaya başlamıştı. 1960 genel nüfus sayımına göre Gültepe'nin nüfusu 16.803'tü. 1965 yılına kadar nüfus %67 oranında artış göstermiş, 1970 yılında ise 1965 yılına göre %37 nüfus artışı gerçekleşmişti. Gültepe gecekondu semti olarak hızla büyüyordu. Aynı şekilde gecekondu bölgesi olan Çamdibi'nde de nüfus hızla artmaktaydı. 1970 yılında Çamdibi'nin nüfusu 1965 yılına oranla %35 artmış, 1965 yılında ise 1960 yılına oranla %53 artmıştı. Bornova'nın merkez bucağının bir bölgesi olan Altındağ da 60'lı yıllar boyunca gecekondu semti olarak büyüdü. 1965 yılında 1960 yılına oranla %82 oranında büyümüş, 1970 yılında 1965 yılına oranla %64 oranında büyümüşü. Yeşilyurt ise 1965 yılında 1960 yılına oranla %63 oranında büyümüş, 1970 yılında ise 1965 yılına oranla %52 oranında büyümüşü (Tablo 1.11'e göre). Görüldüğü üzere adeta Buca ve Bornova kabuk değiştirmeye başlamış, kent merkezinin çevresinde gecekondu bölgeleri oluşmuştu. Keza Karşıyaka yönünde de Şemikler gecekondu bölgesi olarak hızla büyümekteydi.

Tablo 23: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir Kentindeki Öncelikli Gecekondu Bölgelerinin Nüfus Miktarları

Bölgeler	1960	1965	1970
Gültepe	16.803	28.115	38.586
Yeşilyurt	5.642	9.250	14.075
Altındağ	4.436	8.077	13.320
Çamdibi	15.587	23.993	32.530

(Kaynak: DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus-, s. 299, 302; DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy(Muhtarlık) Nüfusları-, s. 341, 344; DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s. 309, 312.)

¹⁴⁸A.g.t., s. 170.

1960 genel nüfus sayımına göre İzmir’de gecekonduda yaşayan nüfus oranı şehir nüfusuna oranla %33,42 idi. Bu oran İstanbul’da %45, Ankara’da %59.22 idi¹⁴⁹. Rakamlardan da anlaşıldığı üzere, İzmir 3 büyük il içerisinde gecekondulu nüfusunu en az barındıran ildi. Gecekondular, ulaşım ağının olduğu, sanayi tesislerinin bulunduğu, kentin sunduğu imkânlarla yakın bölgelerde kuruluyorlardı. İzmir’de 1960 yılından itibaren 1970’li yılların ortalarına kadar 7 yeni gecekondulu mahallesi kuruldu. Şirinyer’in su kemerine kadar olan bölgesi, Bayraklı, Naldöken civarı, Kadifekale ile Altındağ arasında kalan alan, İzmir’in dönem boyunca oluşan gecekondulu bölgeleriydi. 1965 yılında İzmir’deki gecekondulu mahalleleri Kadifekale, Gültepe, Cennetiçi, Tepecik, Samantepe, Telsizler, Kahramanlar, Bayramtepe, Çay Mahallesi, Çiçek Mahallesi, Yeşildere, Naldöken, Beştepeliler, Yeşilyurt, Boğaziçi, Bozyaka, ayrıca Bornova ve Buca’nın çevre yerleşimleriydi¹⁵⁰. Yamanlar Dağı’nın kuzey eteklerinde M. Erenler Mahallesi ve Kadifekale’nin güneybatı yamacında İmraniye ve Vezirağa mahalleleri de 1960’larda kurulan gecekondulu mahalleleri arasındaydı¹⁵¹. Görüldüğü gibi, gecekondular, şehirden çok uzak olmamakla birlikte şehir merkezinin çevre bölgelerinde kurulmuşlardı. 1969 yılında yapılan tespitlere göre, yılda ortalama 8.000 gecekondulu yapılmaktaydı. Gecekondulu sayısı 80.000’e kadar ulaşmıştı. Bu hızla devam ettiği takdirde, İzmir’in ileriki yıllarda “*Gecekondulu Şehri*”, olacağı söyleniyordu. 1969 yılına gelindiğinde Şirinyer, Kadifekale, Naldöken, Boğaziçi, Gürçeşme, Zeytinlik, Mehtaptepe, Bayraklı, Çay Mahallesi, Karabağlar ve Cennetoğlu kayalıkları tamamen gecekondularla dolmuştu. Zamanla aralar da birleşmiş ve gecekondular kentin çevresinde bir şerit oluşturmuşlardı. Sadece hazineye ve belediyeye ait arsalar üzerinde değil, şahıslara ait tapulu arsalar üzerinde de inşaatlar yapıldığı görülmüyordu. Gecekondulu ticareti yapan kişiler, başkasına ait tapulu arazileri kendi arazileriymiş gibi satıyorlar ve ilgililer de bu yapılara göz yumuyorlardı. Yapılan gecekondunun da yıkımı zorlaşıyordu¹⁵². Kimi zaman da, yıkma işlemi sırasında gecekondulu sahibi, arsanın başkasına ait olduğunu ve dolandırıldığını anlıyordu. Bu tarz olaylar gittikçe de çoğalıyordu.

Karşıyaka’da doğmuş ve bir Göztepelili olarak büyümüş olan Ersin Doğer’in anlattıklarına göre, Doğu’dan ve Güneydoğu’dan gelen vatandaşlar izinsiz olarak

¹⁴⁹1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 221-222.

¹⁵⁰1967 İzmir İl Yıllığı, s. 224.

¹⁵¹Cezmi Sevgi, *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, Kuvvet Matbaacılık, Aralık, İzmir, 1988, s. 124.

¹⁵²*Demokrat İzmir*, 6 Şubat 1969.

devlet arazisine sahip çıkıyorlar ve arsa üzerinde hak iddia ediyorlardı. Devletin, şehir dışından gelen göçmenlere yerleşmeleri için bir bölge tahsis etmemesi, bu kişileri kaçak yapılara yönlendiriyordu. Vatandaşlar taşları yan yana koymak suretiyle gözlerine kestirdikleri arsaları kendilerince parselliyorlardı. Birkaç gün içerisinde de kendi evlerini yapıyorlardı. Devlet ise bütün bu olan bitenlere göz yumuyordu. Naldöken, Bayraklı, Çiğli ve Karşıyaka'nın bazı bölgeleri sanki gelenlere terkedilmiş gibiydi. Böylece “*Gettolar*” oluşmuştu¹⁵³.

Barınma ihtiyacının karşılanması, gecekonduların sakınlarının yaşamlarını sağlıklı koşullarda sürdürmeleri için elbette ki yeterli değildi. Asıl problemler gecekonduların yapımından sonra başlıyordu. Mesela Zeytinlik Mahallesi, 9 Şubat 1960 tarihinde iskân alanı içerisine alınmış olmasına rağmen, belediye hizmetlerinden yoksundu. Samantepe, Kadifekale ve Zeytinlik mahalleleri 60'lı yılların başında hala elektriği, suyu, kanalizasyonu, karakolu, okulu hatta yolu olmayan gecekondular mahallelerinden bazıları idi. Bu bölgelerde oturan vatandaşlar sağlıksız koşullarda belediye hizmetlerinden tamamen mahrum bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlardı. Evlerin kanalizasyonu olmadığı için pis lağım ve bulaşık suları sokaklara akıtılıyor, toprak yollar çamur ve pis sular ile karışarak yürünemez hale geliyordu. Evlerde suyun olmaması vatandaşları mahallelerdeki çeşmelere yönlendiriyor, çeşme başlarında su almak için mücadele eden kadınların kavgaları, bağırışları eksik olmuyordu. Sokaklar, çöp yığınları ile dolu idi. Mahallelere çöp arabası gönderilmiyordu¹⁵⁴. Mahallelerde karakolun bulunmaması güvenlik hizmetlerinin sağlıklı yürütülmesini engelliyordu. Kısacası gecekondular bölgeleri İzmir'in gittikçe büyüyen problemi idi.

1.4.2.2. Gecekondulaşmaya Karşı Alınan Önlemler

İzmir'de en yoğun gecekondulaşmanın yaşandığı dönem 1960 yılından sonraki dönemdi. Oysaki ilk gecekondulaşma hareketleri 1950 yılından itibaren

---

¹⁵³Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ersin Doğer ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 15.04.2016).

¹⁵⁴Hayrullah Güral, “Gecekonduların Sakinleri Kendi İşlerini Kendi Başlarına Görüyor.”, *Yeni Asır*, 22 Ocak 1962; Hayrullah Güral, “Samantepe'nin Büyük Dertlerinden Biri De Yolsuzluk”, *Yeni Asır*, 28 Ocak 1962; Hayrullah Güral, “ Bir Yangın Olsa İtfaiye Nasıl Çıkacak, Ölüm Olsa Tabut Kayıp Düşecek”, *Yeni Asır*, 29 Ocak 1962; Hayrullah Güral, “ Ankara, Zeytinlik Mahallesi İskân Dâhiline Alınsın Demiş; Fakat...”, *Yeni Asır*, 5 Şubat 1962; Hayrullah Güral, “ Kadifekale'de ‘Yeşil Saha’ Çok; Ama Yeşillik Yok”, *Yeni Asır*, 30 Ocak 1962; (Hayrullah Güral'ın “Mahalle Mahalle İzmir” yazı dizisinden edinilen bilgiler ışığında yazılmıştır).

başlamıştı. Hatta Türkiye geneli düşünüldüğünde gecekondulaşma faaliyetlerinin 1930'lu yıllara kadar uzandığı görülüyordu. Ancak o dönemdeki gecekondulaşma sadece Ankara'ya mahsustu ve Türkiye adına bir genelleme yapmak doğru olmazdı. 2. Dünya Savaşı'na kadar Ankara yoğun bir gecekondulaşma yaşamış, %204 oranında büyümüşü. Oysaki aynı dönemlerde Türkiye'nin diğer büyük illeri olan İstanbul'da büyüme %25, Bursa ve Adana'da %39, Konya'da %23, Eskişehir'de %147, Gaziantep'te %57 ve İzmir'de %29'du¹⁵⁵. Görüldüğü gibi, İzmir kentleşme sürecini yavaş yaşayan ve daha yavaş büyüyen bir kent olmuştu.

Gecekondulaşma faaliyetleri bu kadar gerilere doğru uzanınca, tabii ki önlem alma çabaları da 1940'lı yıllara kadar iniyordu. Gecekondularla ilgili ilk düzenleme 1948 yılında yapıldı. 1948 tarihli gecekondular kanunu sadece Ankara'ya yönelik çıkarılmış bir kanundu. Kanunun 5218 sayılı yasası gereğince, Ankara Belediyesi tarafından, dar gelirli ailelere arsa temin edilmesi bazı koşullara bağlandı. Belediyenin aileye arsa temin edebilmesi için en az 1 yıl belediye sınırları içerisinde oturmuş olmak gerekiyordu. Kişinin kendine, eşine veya reşit olmayan çocuğuna ait ev veya arsası olmayacaktı. Temin edilen arsa sadece ev yapmak amacıyla kullanılacaktı. Arsa sahipleri, faizsiz olarak borçlarını 10 yılda taksitler halinde ödeyebileceklerdi. Bu anlayış çerçevesinde 1.000.600 metrekare alan belediyenin mülkiyetine geçirilmiş ve parsellenmişti. Parsellerin büyüklükleri 175 metrekare ile 300 metrekare arasında değişmekteydi. Bu bölge 2915 arsaya ayrılmış ve 2900 adedi halka satılmıştı¹⁵⁶. Aynı yıl 5228 sayılı yasa gereğince "*Bina Yapımını Teşvik Kanunu*" çıkarıldı; Emlak ve Kredi Bankası'na koşulları sağlamak şartı ile dar gelirli ailelerden ev yapmak isteyenlere uygun oranlarda kredi imkânı sağlandı. Bu tarihten itibaren de 1966 yılına kadar gecekondular kanunları çıkmaya devam ederek karşılaşılan problemler çözülmeye çalışılmıştı.

İlk defa 1949 yılında tüm kentlere yönelik 5431 sayılı Kanun çıkarıldı. Bu kanununa göre imar affı tüm ülkede yaygınlaştırıldı. Ardından 1953 yılında 6188 sayılı Kanun ile "*Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun*" yayınlandı ve ilk defa gecekondular yasallaştırıldı. 1957 yılında yeni bir kanun ile belediyelere kendi imar planlarını hazırlama, belediye sınırları içerisinde yapılacak

---

¹⁵⁵Erdoğan Bayraktar, **Gecekondular ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 135.

¹⁵⁶**Dar Gelirli Kesime Alt Yapısı Hazır Arsa Sunumu**, Konut Araştırmaları Dizisi 11, Ankara, 1996, s. 20.

olan bütün yapılar için belediyen ruhsat alma zorunluluğu getirildi. Ayrıca imar kanununun 18. maddesi gereği gecekonduların belediye hizmetlerinin götürülmesi yasaklandı. 1958 yılında 7116 sayılı Kanun ve 1959 yılında 7367 sayılı yasa ile yeni düzenlemeler yapıldı. 1963 yılına gelindiğinde, 1957 yılındaki kanunun 18. maddesinin tersine, 1962 yılına kadar inşa edilen gecekonduların belediye hizmetlerinin götürülmesi hususunda yeni bir düzenleme yapıldı¹⁵⁷.

1960'lı yıllar boyunca İzmir yoğun gecekondulaşma olgusu ile iç içe kalmış, yerel yönetimlerin gündemini meşgul etmiş ve belediyelerin çözüm çabalarına sahne olmuştu. Gecekondulaşmayı önleme çabalarından bir tanesi de 27 Mayıs 1960 tarihinden önce inşa edilen gecekonduların yıkılmayacağı, ancak bu tarihten sonra yapılanların anında yıkılacağına yönelikti. 6188 sayılı Kanun'un 28. maddesi gereğince binanın önceden inşa edilmiş olması durumunda 15 günlük mühlet süresinin sonunda, inşaa faaliyetinin devam etmesi durumunda ise derhal, hiçbir gerekçe bildirmeden belediye encümenleri kararı ile binalar yıktırılacaktı. Yıkım masrafı da bina sahibinden alınacaktı. Bu binaları yapan, yaptıran veya yapılan binaları devralan kişilere 1 aydan 3 aya kadar hapis cezası verilecek ve bu kişiler 50 liradan 500 liraya kadar para cezasına çarptırılacaklardı. Bu hükümleri yerine getirmeyen belediye başkanı ve belediye memurları da cezalandırılacak, 3 aydan 1 yıla kadar hapis yatacaklardı. Ev yapmak isteyen vatandaşlar öncelikle belediyelerin fen işleri müdürlüklerine başvurmalı ve ev yapmayı düşündükleri arsanın imar durumunu öğrenmeliydiler. Belediyenin belirlediği imar planının dışına çıkmak, evlerde tamirat yapmak veya ilaveler inşa etmek yasaktı. Tamirat ve ilaveler yapabilmek için belediyeden ruhsat almak gerekiyordu. Ruhsat alınmadığı takdirde inşaat belediye tarafından mühürlenecek ve inşaatı durdurulacaktı. Eğer mühürlendikten sonra inşaat devam edilirse, mühürlendiği zamandan itibaren yapılan ek inşaat masrafı, bina sahibinden para cezası olarak tahsil edilir ve inşaat yıkılarak, mühürlendiği duruma getirilirdi¹⁵⁸. Gecekondular kanunu uyarınca, belediyeler yoğun bir çalışma temposu içine girmiş, sıkı bir kontrol süreci başlamıştı. Belediye zabıtalı sadece gündüzleri değil, geceleri de gecekonduların belediyeleri dolaşmakta ve izinsiz yapılan binaları derhal yıkmaktaydılar. 1960 yılının temmuz ayında Bozyaka Cennetoğlu kayalıkları mevkiinde 2 gecekondunun inşa edildiği görülmüş ve belediye tarafından derhal yıkılmıştı. Ayrıca yine Bozyaka mevkiinde

¹⁵⁷Bayraktar, a.g.e., s.s. 136-138.

¹⁵⁸Demokrat İzmir, 15 Temmuz 1960.

bir gecekondunun içinde inşaat malzemelerinin depo edildiği öğrenilmiş, Tepecik Bölge Amirliği, gecekondunun yapımında kullanılmak üzere depo edildiğini düşündüğü malzemelerin 24 saat içerisinde kaldırılmasını istemişti. Kaldırılmayan malzemeler belediye tarafından temizlik hanına kaldırılacak ve ulaşım masrafları sahiplerinden temin edilecekti¹⁵⁹. O döneme kadar gecekondularla ilgili yapılan tüm çözüm önerileri gecekondulaşmayı önleyemediği gibi, artarak devam etmesine de imkân tanımıştı. Dönemin koşulları dikkate alındığında gecekondulaşmanın doğal ve olağan bir durum olduğu net olarak görülüyordu. Çünkü şehirlerin büyüebilmesi, sanayi de ve endüstride görev alacak işçilerin kente gelmeleri ve geldiklerinde başlarını sokacak konut ihtiyacının ortaya çıkması, devletin, hızlı nüfus artışı karşısında konut ihtiyacının karşılanamaması gecekondulaşma olgusunu olağan kılmıştı. İnsanlar sokakta kalmak yerine bir gecede inşa ettikleri yapılara aileleri ile birlikte sığınmışlardı. Dönemin yetkili makamları da gecekondulaşma faaliyetlerine karşı bu nedenle sert ve kesin tedbirler alamamışlardı. Hatta çözümü gecekonduların tamir edilmesi, badana boya yapılması ve iyileştirilmesi yönünde bulmuşlar, ıslah edilemeyecek durumda olanların yıkılmasını uygun görmüşlerdi. Yıkılması düşünülen gecekondunun sahiplerine de ikamet edecekleri bir konut bulduktan sonra, gecekondunun yıkımı planlanmıştı. Hatta var olan gecekonduların bölgelelerinde yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin de tamamlanması sağlanarak, bu bölgelere belediye hizmeti götürülmüştü.

Bazı gecekonduların altyapı hizmetleri bakımından desteklenmesi yapılırken, bazı gecekondular da yıkılıyordu. Mesela 1963 yılında 6188 sayılı Kanun'un 28. maddesi gereği 200 gecekondunun yıkılmış, yine aynı kanun gereğince 1964 yılında 320 yıkım kararı alınmıştı. Bu rakamın 130 tanesi gecekondunun yıkılması olarak saptanmıştı. İmar Kanunu'ndan önce yapılmış olan 330 tapulu mekâna ise elektrik ve su verilmiş, 1964 yılında ise 2.020 gecekonduya elektrik ve su sağlanmıştı. Aynı yıl, Emlak ve İstimlak Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmalar neticesinde Gürçeşme ve Samantepe bölgesinde bulunan gecekondulara tapu verilmesi kararlaştırıldı. Gecekonduların zeminini oluşturan 129 numaralı arazi 676 parçaya ayrıldı ve uygun fiyatlarla satışa çıkarıldı. Bu araziler bedeli ödenmek koşuluyla belediyeye müracat eden vatandaşlara satıldı. Buna benzer ucuz mesken uygulaması Karşıyaka, Şemikler ve Cumhuriyet mahallesinde de gerçekleştirildi. 74 hektar 4060 m² lik bir alan 964 parçaya ayrıldı

---

¹⁵⁹Demokrat İzmir, 22 Temmuz 1960.

ve kentin farklı kesimlerinde oturan vatandaşlara uygun fiyatlar karşılığında satıldı. Özellikle İmar Kanunu gereğince yıkımı kararlaştırılan Turan ve Naldöken mahallerindeki aşağı yukarı 200 gecekonduların sahibine öncelik verildi. Bu bölgede ve kentin farklı kesimlerinde oturan gecekonduların sahipleri ve evsiz vatandaşlar Karşıyaka, Şemikler ve Cumhuriyet mahallelerindeki arsalardan satın alma yoluna giderek tapularını ellerine aldılar¹⁶⁰.

1966 yılında yürürlüğe sokulan 775 sayılı Gecekondular Kanunu en son hazırlanan ve günümüzde de geçerliliği hala devam eden kanundur. Kanun'un 1. maddesinde gecekonduların iyileştirilmesi, yıkımı ve yeni gecekonduların yapılmasının önlenmesi üzerinde durulmuştu. Gecekondular meselesinin önemi vurgulanarak ilk defa yasal tanımlaması yapılmıştı. 1967 yılında İmar ve İskân Bakanı Haldun Mentешеoğlu, İzmir'e yaptığı ziyarette gecekondular bölgelerini ziyaret ettikten sonra, İzmir gecekondularına öncelik verileceğini açıklamıştı. Özellikle Tenekeli Mahalle ve Kuruçay semtlerinin buldukları bölgeden kaldırılarak kendileri için ayrılan bölgelere yerleştirilmesi gündeme gelmişti. Tenekeli Mahalle için Halkapınar civarında bir bölge düşünülüyordu. Bornova, Buca ve Yeşilyurt da gecekondular önleme çalışmaları yapılacaktı. İller Bankası tarafından 19.547.000, Mesken Genel Müdürlüğü tarafından 9.300.000, Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 1.006.000 liralık yatırım yapılacaktı. Yapılan yatırımlardan 10.500.000 lira İzmir Belediyesine, 500.000 Buca Belediyesine, 2.750.000 Yeşilyurt Belediyesine, 500.000 Bornova Belediyesine, 150.000 Narlıdere Belediyesine, 100.000 Urla Belediyesine, 150.000 Altındağ Belediyesine ve 100.000 Çamdibi Belediyesine verilmesi planlanmıştı¹⁶¹.

Buca, Buca Belediyesi ve İmar İskân Bakanlığı tarafından Türkiye'nin en büyük gecekondular önleme bölgesi olarak tespit edildi ve 1967 yılında parsellasyon işlemleri tamamlandı. Bölge içerisinde kalan gayrimenkul sahiplerinin konutları istimlak edilirken, ıslahı mümkün görülen gecekondulara da belediye hizmetlerinin getirilmesi için çalışmalara başlandı. Buca'daki gecekondular bölgesi 4 milyon metrekare olarak tespit edildi. İşlemlerin hızlı ilerleyebilmesi için de bir gecekondular bürosu kuruldu¹⁶².

¹⁶⁰İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporu, s. 24, 41.

¹⁶¹Erel Şarman, "Gecekondular İmarı İçin İzmir'e Öncelik Tanındı", Ege Ekspres, 13 Haziran 1967.

¹⁶²Ege Ekspres, 15 Ağustos 1967.

775 sayılı Gecekondu Kanunu'na göre, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren devlet, belediye veya özel idare toprakları üzerinde izinsiz yapılan, inşaat halinde olan veya iskân edilmiş durumda bulunan bütün yapılar herhangi bir karar alınmasına gerek olmadan yıkılacaktı. Şahıslara ait topraklar üzerinde yapılan binalara ise, toprak sahibinin müracaatta bulunması ve toprağın kendisine ait olduğunu belgelemesi koşuluyla müdahale edilecekti. Devlet zabıtası veya belediyeler tarafından yapılan yıkım işlemleri sırasında gerekirse Mülkiye Amirlerinden de yardım alınabilecekti. Kanunun çıktığı tarihten önce yapılmış olan ve belediyeye ait arsalar üzerinde bulunan yapılar ise belli koşulları yerine getirmeleri durumunda yıkılmayacaklardı. Bu koşullar; eğer kişi gecekondu sahibisi ise borçlanmak suretiyle, konut temin edilinceye kadar veya gecekondu sahibisi değilse, konut kiralancaya kadar ve her ikisi içinde konut yapmak üzere arsa temin edilinceye kadar 27. maddedeki süre ve şartlara uygun olarak gecekonduları yıktırılmayacaktı¹⁶³.

26 Mart 1968 tarihinde yapılan “Büyük Belediyelerde Şehirleşme Konferansı'nda” görüş bildiren İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar İzmir gecekondu ile ilgili düşüncelerini şu cümleler ile ifade etmişti:

Evlerini yapmış olan gecekondu sahipleri şimdi evlerini düzeltmek arzusundadırlar. Fakat kendilerine bu hak tanınmamaktadır. Çünkü evleri kanunun yasakladığı şekilde yapılmıştır ve bu şekil yapıları düzeltmek için istedikleri izin kendilerine verilmemektedir. ....”Gecekondu sakini evini tamir edebilmeli, yıkıp yeniden yapabilmelidir. Hali hazırdaki kanunlara göre her ne kadar gecekondu yıktırılmıyorsa da, evleri güzelleştirmek için yapılan ilavelerde yıktırılmamalıdır. İlerlemeyi kısıtlayan bu tersi kurallar birçok gecekondu dış görünüşlerinin içlerine nazaran çok daha fena olmasına sebebiyet vermektedir. Bugün İzmir'de birçok gecekondu sakini, tapulu arazi sahiplerinden hisse esasına göre, evlerinin arsalarını satın almışlardır. Fakat burada ıslahat ve inşaat yapamamaktadırlar. Şehrimizde olduğu gibi çok acele olarak medeni ve mübrem ihtiyaçlarına kavuşturmak, bu semtlerdeki vatandaşları inşa ettikleri evlerinin arsasına sahip kılmak ve bunlara tamirat, yıkıp yeniden hiç olmazsa iki kata kadar inşa müsaadesi vermek gerekmektedir. Ayrıca gecekondu önleme bölgelerinde vatandaşlara

¹⁶³T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü 775 Sayılı Gecekondu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği, Ankara, s.s. 9-10.

arsa dağıtımı ve tip projelere göre inşaat yapmak hakkının sağlanmasını hükümet olarak takip etmek ve icap eden bütün yardımları yapmak elzemdir”¹⁶⁴.

Devlet politikalarını etkileyen, yerel yönetimlerin gündemini meşgul eden, önemli sorunlarından biri haline gelen gecekondulaşma tüm çözüm önerilerine rağmen 1960’lı yıllar boyunca da sorun olmaya devam etti. Seçimlerden önce yapımına göz yumulan gecekondular, seçimlerin tamamlanmasından sonra birer birer yıkılıyorlardı. Bunlardan bir tanesi, belediye seçimlerinden önce, CHP tarafından yapımına göz yumulan Naldöken’deki gecekonduları. AP’nin iktidara gelmesiyle birlikte 1966 yılının Nisan ayında yıkılma kararı alındı¹⁶⁵. Gecekondular sahiplerinin tapulu arazi üzerine inşa ettikleri gecekondulardan dolayı, arsa sahipleri 10 yıldır vergi ödemekten bunalmışlar ve arsalarını geri alabilmek için hukuki yollara başvurmuşlardı. Böylece, 1966 yılında Naldöken’deki 130 gecekondudan 60 tanesinin yıkılma kararı alındı; ancak 41 gecekondular yıkılabildi. Hükümet, gecekondular sahiplerinin de mağdur olmaması için Cumhuriyet Mahallesi’nde 2 oda ve 250 m² bahçeden oluşan konutlar inşa ettirmişti. Bu sosyal meskenlerin elektrik, su ve yol yapım çalışmaları tamamlanmış anahtar teslimleri yapılmıştı¹⁶⁶. Ancak her gecekondular yıkımında yaşanan üzücü olaylar, burada da günlerce devam etti. Gecekondular sakinlerinin ağlamaları, bağırmaları, taş ve sopalarla görevlilere saldırmaları, tutuklama olayları ve kanlı hadiseler gerçekleşti¹⁶⁷. Aşağı yukarı 10 gün süren yıkım işlemlerinin sonunda Naldöken’deki gecekondular sakinleri Cumhuriyet Mahallesi’nde yeni konutlarına taşınmışlardı. Böylece, Cumhuriyet Mahallesi de 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren oluşum sürecine başladı. Gecekondular sahipleri ilk etapta Belediye Gecekondular Servisi Zabıtası’na büyük tepki gösterecekler de, yeni evlerine taşındıktan sonra büyük bir çoğunluk memnuniyetini dile getiriyordu. Yeni konutların mülkiyeti kendilerine aitti ve hükümet tarafından ödeme kolaylıkları sağlanmıştı. Üstelik evler daha sağlıklı ve kullanışlı idi¹⁶⁸. 1960’lı yıllar bu tarz olaylara sık sık sahne oluyordu. Bir taraftan gecekondular yapımı, diğer taraftan gecekondular yıkımı aralıklarla devam ediyordu.

---

¹⁶⁴Osman Kibar, “Gecekondularda Mülkiyet Sorunu”, **Büyük Belediyelerde Şehirleşme Sorunları Konferansı –Tebliğler ve Tartışmalar-**, Türk Belediyecilik Derneği Yayınları, 26 Mart 1968 Tarihli Dördüncü Oturumdan. s.s. 112-113.

¹⁶⁵Nihad Silahdaroğlu, “Naldöken Gecekonduları Arasında Adım Adım”, **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.

¹⁶⁶**Ege Ekspres**, 25 Nisan 1966.

¹⁶⁷Önder Özçorlu, “Gecekondularda Kan Döküldü”, **Ege Ekspres**, 26 Nisan 1966.

¹⁶⁸Şadan Gökova, “Şimdi Hepsi Huzur İçinde”, **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.

1966 yılında Naldöken'deki Gecekondu Yıkımından Bir Sahne. Resimde Güvenlik Güçleri Tarafından Alınan Önlemler Görülüyor.
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.)

Naldöken'deki Gecekondu Sahipleri İçin Cumhuriyet Mahallesinde Yapılan Yeni Konutlar
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.)

1968 yılında Gürçeşme'deki 150 gecekondu yıkılmış ve 1000'e yakın gecekondu sakini evsiz kalmıştı. Gecekondu sakinleri evlerinin yıkılmasına büyük tepki göstermişler, 150 kadın, yanlarında çocuklarını da alarak Buca Belediye Başkanı Süha Göksel'in evini basarak yıkım işleminin durdurulmasını istemişlerdi¹⁶⁹. Evleri yıkılan Buca'daki gecekondu sahipleri 3 gün sonra ellerinde "Ata'm evimizi yıktılar üşüyoruz." yazılı pankartlarla Cumhuriyet Meydanı'na yürümüşler ve Atatürk heykeline pankart bırakmışlardı¹⁷⁰.

Görüldüğü gibi belediyeler ve iktidar, seçim öncesinde çıkardıkları yasalar ve verdikleri sözler doğrultusunda bir nevi gecekonduların yapımını teşvik ederken, seçimlerden sonra, gecekonduların yıkım çalışmaları başlıyordu. İzmir'de öncelikle

¹⁶⁹Demokrat İzmir, 16 Ekim 1968.

¹⁷⁰Demokrat İzmir, 19 Ekim 1968.

İzmir merkez ve Buca Belediye sınırları içerisinde bulunan yüzlerce gecekondular yıkıldıktan sonra, Bornova Belediye sınırları içerisindeki gecekonduların yıkım çalışmaları başladı. 1968 yılının Kasım ayında Bornova Belediyesi'ne bağlı, Topüstü Taşocağı mevkiinde bulunan 12 gecekondular yıkıldı. Hâlbuki seçimlerden önce, gecekondular sahiplerine arsalarının parselleneneğine ve tapularının verileceğine dair söz verilmişti¹⁷¹.

1.4.3. Konut Yapımı ve Apartmanlaşma

1960'lı yıllar konut mimarisi açısından İzmir'in kabuk değiştirmeye başladığı ve apartmanlaşmanın yaygınlaştığı yıllar oldu. İnşaat teknolojisinin gelişmesi ve binalarda betonarmenin kullanılmasıyla birlikte ilk apartman örnekleri 1950'li yıllarda vermeye başlanmıştı. 4-5 katlı inşaa edilen bu apartmanlar, bahçelerini de içine alacak şekilde planlanırdı. Böylece İzmir'in bahçe içinde tek katlı veya iki katlı villa tipi evleri yavaş yavaş yıkılmaya ve bahçesi olmayan bitişik nizam apartmanlar inşa edilmeye başlandı. Mülkiyeti tek bir kişiye ait olan bu apartmanlar aile apartmanı olarak adlandırılıyordu. Apartman sahibi istediği daireleri kiraya verirdi. 1960'lı yıllara gelindiğinde durum biraz farklılaştı ve apartman yapımı ticari bir gelir kaynağı olarak görülmeye başlandı. 1965 yılında çıkan "*Kat Mülkiyeti Kanunu*" ile birlikte apartmanların mülkiyet durumu ve kat sayısında değişiklikler yaşandı. Artık, her daire sahibi mülkiyet hakkına sahipti. Kent içindeki arsaların değer kazanması ve çok talep edilmesi kat sayılarının da artmasını sağladı¹⁷². Gülnur Ballice'nin, mimar ve öğretim üyesi Güngör Kaftancı ile 2004 yılında yaptığı röportajdan alınan bilgilere göre; İzmir'de kat adedi 60'lı yıllar boyunca her geçen gün arttı. 1960'lı yıllara kadar bahçeli evler varken, 1960'dan sonra aile apartmanları inşa edilmeye başlandı. Alsancak'ta ve Kordon'da 4-5 katlı binalar yapıldı. Birinci Kordon'da Gündoğdu'dan Alsancak'a doğru 4 kat, Heykel'e doğru 5 kat verildi. Hatta gabariler (yükseklikler) sokak sokak arttı. 60'larda mimari açıdan en fazla değişime uğrayan semtlerden birisi de Hatay oldu. Hatay Caddesi'nin imara açılması, semti hızla değiştirdi. İki katlı evler yıkılarak yerlerine 3-4-5-6 katlı apartmanlar inşa edildi.

¹⁷¹Demokrat İzmir, 1 Kasım 1968.

¹⁷²Belgin Terim, "İzmir'de Çok Katlı Konutlara Dünden Bugüne Bir Bakış.", *Ege Mimarlık Dergisi*, Sayı:57, (Şubat, 2006), s. 37.

1962 yılında 1970 yılına kadar, 8 yıl içerisinde Hatay semti bitişik nizam apartmanlarla doldu¹⁷³.

1958 yılında yürürlüğe giren İmar Yönetmeliği 1966 yılına kadar yürürlükte kaldı. 19 Ekim 1966 tarihinde İmar Yönetmeliği'nin değiştirilmesi ile bina yapımını kolaylaştırıcı ve teşvik edici maddeler içermekteydi. 1966 yönetmeliği 1970 yılına kadar yürürlükte kaldı ve kat adetlerinde aşağıdaki gibi değişiklikler yaşandı¹⁷⁴.

Tablo 24: 1958-1970 Yılları Arasında Kat Âdeti ve Bina Yüksekliklerindeki Değişim

Yol Genişliği (m)	Bina Yüksekliği ve Kat Âdeti		
	1958	1966	1970
9.50	9.80 (3 kat)	12.80 (4 kat)	25.80 (5 kat)
12.00	12.80 (4 kat)	15.80 (5 kat)	18.80 (5 kat)
14.50	15.80 (5 kat)	18.80 (7 kat)	21.80 (8 kat)
17.00	18.80 (7 kat)	18.80 (7 kat)	21.80 (8 kat)
19.50	18.80 (7 kat)	21.80 (8 kat)	24.80 (9 kat)
22.00	21.80 (8 kat)	21.80 (8 kat)	24.80 (9 kat)

(Kaynak: Gülnur Ballice, “İzmir’de 20.yy Konut Mimarisindeki Değişim ve Dönüşümlerin Genelde ve İzmir Kordon Alanı Örneğinde Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 2006, s. 166.)

1960’larda Karşıyaka, Alsancak, Göztepe ve Güzelyalı kıyı şeridi yüksek gelir grubunun ikamet ettiği; Hatay ve Karşıyaka’nın iç kesimleri orta gelir grubunun ikâmet ettiği, kent merkezi de düşük gelir grubunun ikamet ettiği bölgeler idi. Dolayısıyla ilk apartman örnekleri İzmir’in kıyı şeridinde yükselmeye başladı ve sonrasında tüm kente yayıldı. Elit nüfusun oturduğu bu bölgelerin arka planlarının dar olması, konutları dikey büyümeye teşvik etti. 1960’larda inşa edilen apartmanların tipik özellikleri zemin, gövde ve çatı katından oluşmasıydı. Çatı katlarına “çekme kat” denirdi. Yani bu katlar son kat ile çatı katı arasında kalan, terasın tam ortasına konumlandırılmış ve dört tarafı balkonla çevrilmiş katlardı. Çekme katın üst tarafına betonarme pergolalar inşa edilirdi. Yatay geniş pencerelerde ahşap doğrama kullanılırdı. Apartmanlarda çift daireler görülüyordu. Balkon korkuluklarında, görüntüyü kesmemek için ince demir çubuklar kullanılıyordu. 1960’lı yılların sonlarına doğru, ticari kaygı neticesinde yap-sat anlayışı hızla

¹⁷³Gülnur Ballice, “İzmir’de 20.yy Konut Mimarisindeki Değişim ve Dönüşümlerin Genelde ve İzmir Kordon Alanı Örneğinde Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 2006, s. 154.

¹⁷⁴A.g.t. s.s. 163-164.

yayılmaya başladı. Mimari nitelik kaygısı azaldı ve piyasaya tecrübesiz müteahhitler çıkmaya başladı¹⁷⁵.

Gülnur Ballice'nin, 2004 yılında S. Tümer ile yaptığı röportajdan alınan bilgilere göre, İzmir'de asansör üretimi ilk defa 1962 yılında gerçekleşmişti. Asansörün ilk kullanıldığı bina Alsancak Camii karşısındaki İdil Apartmanı idi. Daha sonra, Cumhuriyet Bulvarı'ndaki Bahis Apartmanı'nda, İnönü Caddesi'ndeki Ay, Güneş, Venüs, Deniz ve Dünya apartmanlarında, Fevzipaşa Bulvarı'nda Beç Mağazası'nda ve Gazi Bulvarı'ndaki Emlak İşhanı'nda da asansör kullanılmıştı¹⁷⁶.

1960'larda Apartman Balkonlarında Kullanılan Demir Parmaklıklar
(Kaynak: Deniz Güner, "İzmir'de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006", **Planlama Dergisi**, (Mart, 2006), s. 131.)

Fuar Apartmanı, Alsancak, 1965

Eğinli Apartmanı, Alsancak, 1962

(Kaynak: Belgin Terim, "İzmir'de Çok Katlı Konutlara Düünden Bugüne Bir Bakış.", **Ege Mimarlık Dergisi**, Sayı:57, (Şubat, 2006), s.s. 37-38.)

1960'lı yılların sonlarına doğru, İzmir'de bina yapımı rekor seviyeye ulaştı. Ege Bölgesi mimar ve mühendisler odasından 1968 yılında alınan bilgilere göre,

¹⁷⁵Deniz Güner, "İzmir'de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006.", **Planlama Dergisi**, (Mart, 2006), s. 128, 130.

¹⁷⁶Ballice, **a.g.t.**, s. 154.

İzmir kentinde 1967 yılında beş kat ve üzerinde 1.096 bina inşaa edilmişti. Binaların büyük çoğunluğu 5,5 veya 7,5 katlı idi. Bu binaların yapımı için yaklaşık 213.000.000 lira para harcanmıştı. İzmirliiler 1960'lı yıllarda tek katlı veya iki katlı bahçeli evlerinden çıkarak apartmanlara taşınmaya başlamışlardı. Bu nedenle evlerini müteahhitlere veriyorlar ve karşılığında arsanın değeri oranında daire veya dükkân sahibi oluyorlardı. 1968 yılında İmar Müdürlüğü'ne yapılan başvurular o kadar çoktu ki, İmar Müdürlüğü eleman yetersizliğinden başvuruları sağlıklı koşullar altında inceleyemiyordu. Hazırlanan plan ve projeler imar müdürlüğüne gönderiliyor; ancak bir kısmında projenin dışında ilaveler yapıldığı görülüyordu. Ek bir balkon veya projede olmayan pencereler sözkonusu olabiliyordu. Belediyenin üç ekiple çalışması, projelerin kontrolünü zorlaştırıyordu. Bu nedenle yapılan inşaatların, belediyenin kontrolü dışında ilerleme tehlikesi bile ortaya çıkmıştı¹⁷⁷. Ayrıca İmar Kanunu'nun 57. maddesine göre bina inşaatlarının yapımı meselesinde kanunda bazı eksiklikler vardı. Mesela, inşaatı yapılan binanın kanalizasyon, elektrik ve su tesisatını inceleme görevi belediyeye ait değildi. Bu nedenle bu tesislerin projeye uygunluğu denetlenemiyordu. Binanın sadece projesi belediye tarafından onaylanır, dairelerin lağım sularının nereye ve nasıl bağlanacağı veya septik çukur açılıp açılmayacağı, asansör ile ilgili teknik konular yapı talimatnamesinde yer almazdı. Müteahhitler de bazen 2-3 kişinin zor sığabileceği büyüklükte asansör inşa ediyorlar ve teknik hususlara dikkat etmiyorlardı. Bina tamamlandıktan sonra daire sahiplerine oturma raporu veriliyor; ancak kat sahipleri kanal sularını akıtacak yol bulamıyorlardı. Ayrıca, 44 daireli apartmanlarda su deposu yapılma zorunluluğu olmadığı için, su ihtiyacı yarım veya 1 inçlik borularla halledilmek zorunda kalınıyordu. İzmir belediyesi, şehir meclisinde bu hususları tartışmış ve özellikle üç konu üzerinde durulmuştu. Proje belediyeye geldiğinde kanal projesi incelenmeli, su deposu mecbur kılınmalı ve asansör tesisatı, şehir yapı talimatına uygun olmalıydı. Ayrıca, yapı talimatnamesinde, büyük binaların ısıtma tesisatı konusunda da bir madde yoktu. Müteahhitler uygun gördükleri şekilde ister kalorifer tesisatı döşüyorlar isterlerse döşemiyorlardı. Kat sahiplerinin isteklerinden birisi de kalorifer projelerinin de belediye tarafından incelenmesi ve onaylanmasıydı. Kaloriferli bir apartman, konunun uzmanı tarafından incelendiğinde çoğu zaman kalorifer tesisatındaki

---

¹⁷⁷Demokrat İzmir, 19 Ocak 1968; 20 Nisan 1968.

noksanlıkları göze çarpıyordu¹⁷⁸. 1960'lı yıllarda apartmanlaşmanın yoğunlaşması, bu ve buna benzer sorunları da beraberinde getirmişti.

“*Körfezin Mavi Kucağında Konak*” isimli kitapta Osman Kibar döneminde yapılan asfaltlama ve imar çalışmalarına ilişkin şu bilgiler yer alıyordu:

O zamanlar İzmir'in nüfusu çok fazla değildi. Büyük nüfus yığılmaları yaşanmamıştı. Bu nedenle kimi çalışmalar daha düzenli yapılabiliyordu. Osman Kibar zamanında yeni yollar ve kaldırımlar yapıldı. Kaldırımlar için tek tip bir model uygulanıyordu. Kaldırımlar arasında düzenli aralıklarla ağaçlar dikilmekte ve İzmir'in daha yeşil bir duruma gelmesi için çaba gösteriliyordu. Ancak yine de bu yıllarda çarpık kentleşme başlamıştı. Artık yapı sektöründe beton ve çimento daha yoğun kullanılıyordu. Kordon'da eski binalar yıkılarak yerlerine sık aralıklı apartmanlar dikilmeye başlandı. Erdoğan Özgörkey'e göre, bu çarpık yapılaşmadan önce Alsancak sokaklarında İzmir'in bilindik imbatı eksik olmazdı. Bu imbatın etkisiyle Alsancak ve çevresi daha serindi ve insanlar daha rahat nefes alıp verebiliyorlardı. Bu beton binaların yapılması İzmir'de adeta bir set meydana getirmiş ve boğucu bir hava yaratmıştı¹⁷⁹.”

İzmir'in apartmanlarla tanışması 1960'lı yıllarda olmuştu ve apartmanlaşmanın getirdiği dezavantajlar da yavaş yavaş dillendirilmeye başlanmıştı. Mesela, Karşıyaka, Alsancak ve Göztepe sahil şeridi apartmanlarla dolmaya başladı. Yıllardır, imbat rüzgârını almaya alışkın olan İzmirli apartmanlaşmanın başlamasıyla birlikte imbattan mahrum kalmışlardı. Yan yana dizilen ince uzun apartmanlar bir duvar gibi sahil şeridini iç kısımdan ayırıyordu. Uzmanlar sahilin kamulaştırılması gerektiğini, deniz kenarının sadece bir iki kişiye ait değil, tüm İzmirliyle ait olduğunu dile getiriyorlardı. Üstelik Türk mimari yapısını yansıtan evlerin yıkılıyor olması, tarihi eser kaçakçılığına benzetiliyor, İzmirliğin göz göre göre kendi değerlerine sahip çıkmadıkları söyleniyordu. İzmir dikey olarak geliyordu. Aslında Buca, Bornova, Üçkuyular, Balçova ve Hatay'ın arka taraflarına doğru yatay bir genişleme pek ala mümkün olabilirdi. Fakat hükümetin ilgisizliği ve yetkililerin ticari kaygılarından dolayı sahil şeridi 1960'lı yıllar boyunca bir baştan bir başa apartmanlarla doldu¹⁸⁰.

¹⁷⁸Demokrat İzmir, 25 Kasım 1968.

¹⁷⁹Arı ve v.d..., a.g.e., s. 90.

¹⁸⁰Tunç Saruhanlı, “Mesken Problemi ve Çirkinleşen İzmir”, Demokrat İzmir, 8 Mart 1968; Tunç Saruhanlı, “Sahil Şeritlerimiz Kamulaştırılmalı”, Demokrat İzmir, 9 Mart 1968.

2. SİYASİ HAYAT

1960-1970 yılları arasındaki dönem Türkiye'nin siyasal tarihi açısından bir ilki işaret etmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi bu dönemde gerçekleşmiş, 27 Mayıs 1960 tarihi, belleklerden silinmeyecek anılar bırakmıştı. Nasıl ki 1946 yılında Türkiye'nin çok partili hayata adım atması ve 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesi ülkede yeni bir dönemin başlangıcını işaret ediyorsa, Türkiye'nin ilk askeri darbesi de yine yepyeni bir dönemin başlangıcını gösteriyordu. DP'nin seçimleri kazanmasıyla birlikte halk, geleceğe dair büyük umutlar beslemiş, ülke coşkun gösterilere sahne olmuş, sevinç gözyaşları akıtmıştı. Tuhaftır ki, üzerinden 10 yıllık bir süre geçtikten sonra aynı halk, DP'nin iktidardan düşmesiyle de aynı sevinç gözyaşlarını akıtacak, yeni umutlara ve yeni geleceğe doğru yol alacaktı.

Evet, 1960 darbesiyle birlikte ordu yönetime el koymuş ve Cemal Gürsel başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini üstlenmişti. Darbe, hiçbir ülkenin sevinçle karşılayamayacağı bir siyasal olay olmasına rağmen, dönemin Türkiye'si için bir umut olmuş, halkın derin bir nefes almasını sağlamıştı. Nitekim sokaklar güvenliğini yitirmiş, demokrasi ve özgürlük sloganları ile başa gelen DP iktidarı, özgürlüğün ve demokrasinin celladı olmuştu. DP'nin kalesi olarak nitelendirilen İzmir'de bile darbe haberleri coşkuyla karşılanmış ve sokaklarda mitingler yapılarak özgürlük üzerine demeçler verilmişti. Halkın darbe haberine olan sevinci "*Paşam bizi kurtar*" sloganı ile had safhalara ulaşmıştı. Tabi ki, siyasal alanda yaşanan bu gelişmeler gündelik yaşantıya da yansdı ve halkın gerek toplumsal gerekse ekonomik alandaki yaşantısına etki etti.

Askeri yönetim yaklaşık 1,5 yıl sürdü. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerle ülke tekrar demokrasi sürecinde ilerlemeye başladı. Ne tuhaftır ki, ülke yönetiminde, yine DP'ye olumlu bakan grubun oluşturduğu yeni bir parti iktidara gelecekti. 1961 seçimlerinde koalisyon hükümeti kuran bu parti, 1965 seçimlerinde tek başına iktidara gelmeyi başardı. 68 Kuşağı olarak tarihe geçecek olan gençlik olayları döneme damgasını vururken; 1961, 1965 ve 1969 seçimleri de dönemin

siyasal belirleyicileri oldu. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile başlayan bu dönem, bir uyarı niteliğinde olan 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası ile son buldu.

2.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

2.1.1. Adnan Menderes'in 15 Mayıs 1960 İzmir Mitingi

DP'nin iktidara geldikten kısa bir süre sonra uygulamaya başladığı antidemokratik politikalar, partinin Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı aykırı tutumu, orduda girişilen tasfiye işlemleri, basın mensupları, yargı mensupları, profesörler ve muhalefette güçlü yerel nüfuza sahip bireylerin birer birer emekliye sevk edilmesi, DP'nin yargı ve yürütme üzerinde siyasal otorite kurmaya başlaması, özgürlüklerin kısıtlanması ve uygulanan ekonomi politikalarının istenilen sonuçları vermemesi ülkeyi sarsmaya başlamıştı.

Adnan Menderes'in otoriter tutumu her geçen gün artıyor, ülke diktatörlük rejimine doğru adım adım ilerliyordu. DP, iktidara geldiği günden itibaren laiklik ilkesine aykırı uygulamalarda bulunmaya başlamıştı. Öncelikle ezanın Arapça okunma yasağı kaldırıldı. Okullarda verilen din eğitimi genişletildi. İmam hatip okullarının sayısı artırıldı. Dini yayınların satışı serbest bırakıldı. Tarikatlar gibi özerk dini kuruluşların varlığına ve çalışmalarına izin verildi. Menderes'in amacı halkın dini duygularına hitap ederek oy toplamaktı. Bunda da başarılı oldu, hatta 1954 ve 1957 seçimlerinde Nurcuların desteğini kabul etti. Ülke her geçen gün Atatürk İlke ve İnkılaplarından uzaklaşıyor, Atatürk'e yapılan saldırılar artıyordu. Durum öyle bir hale geldi ki, Türk gençliği ve ordu mensupları, Atatürk'ün mirasının bekçisi oldukları düşüncesi ile yaşanan gelişmeler karşısında büyük üzüntü duymaya ve olaylara müdahale etme gereği hissetmeye başladılar¹⁸¹.

İşte böyle bir ortamda Adnan Menderes Mayıs'ın 15'inde İzmir'e gelerek vatandaşlara son mitingini verdi. Öyle samimi ve coşkun gösterilerle karşılaşmıştı ki, bu mitingin son miting olacağını büyük ihtimalle tahmin bile etmemişti. Ülke son şiddeti ile iktidar-muhalefet mücadelesini yaşıyordu. 18 Nisan'da kurulan Tahkikat Komisyonu'na yapılan eleştiriler basında yer almıyordu bile. Muhalefetin siyasi faaliyetleri durdurulmuş, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmişti. Üniversite öğrencilerinin, İstanbul ve Ankara'daki bazı profesörlere verilen disiplin cezalarına

---

¹⁸¹Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.s. 340-341.

tepkileri artmaya başlamış, yurdun dört bir yanında protesto gösterileri yoğunlaşmıştı. Böyle bir ortamda Adnan Menderes İzmir’de törenlerle karşılanınca duygularını saklayamamış, vatandaşlara engel olan emniyet mensuplarına: “*Bırakın vatandaşlarımla kucak kucağa olayım, yanıma gelsinler.*” diye seslenmişti¹⁸².

Menderes’in 15 Mayıs mitingi, darbeden önceki son miting olması ve ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamı karşısında düşüncelerini açıklıkla beyan etmesi bakımından son derece önemliydi. Adnan Menderes, İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde gösteriler yapan, ülkenin geldiği konumu protesto eden gençlerden, “*küçük çocuklar*” olarak bahsederek, onların masum bir talebe takımı olduğunu söylemekteydi. Asıl onları kışkırtan, örgütleyen, olayları teşvik eden ve tertipleyen başka güçler olduğunu dile getirir. Sokaklarda meydana gelen olayların rastgele ve anlık bir tepkinin eseri olmadığını düşünmekte; olayları, başka güçler tarafından önceden planlanmış, hesaplanmış, uzun bir sürenin sonunda hazırlanmış bir ayaklanma hareketi olarak görmekteydi. Tertipçilerin amacının, halkı yalan ve aldatmacalı bilgiler ile kandırarak, onların akıllarını karıştırmak, onları farklı farklı heyecanlara sürüklemek ve iktidar hakkında yanlış yorumlara sebebiyet vermek olduğunu belirtmişti. Hatta halkın iktidara başkaldırması ve ülkede bir ihtilal ortamının yaratılması için haklı sebepler olmadığını belirtmiş, devlete, kanuna, nizamaya karşı harekete geçmeye zorlayacak sebeplerin mevcut olmadığını söylemişti. Konuşmasında, tam tersine, halkın maddi, manevi bakımdan gelir seviyesinin yükseldiğinden, hayat şartlarının eskiye oranla düzeldiğinden bahsetmişti. Asırlarca geriye gitmek şartıyla da olsa, herhangi bir dönemle mukayese edildiğinde bugün gelinen noktanın kalkınma, ilerleme, huzur ve refah derecesi bakımından iyileşme gösterdiğini söylemişti. Bu nedenle de ihtilal iddialarının uydurma ve suni olduğunu belirtmiş ve bu haberlerin maksatlı olarak tertiplendiğini iddia etmişti¹⁸³.

---

¹⁸²Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

¹⁸³Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

Adnan Menderes'in İzmir'deki Son Mitingi
(Kaynak: **Yeni Asır**, 16 Mayıs 1960.)

Adnan Menderes memleketin içinde bulunduğu durumun önemini küçümseyerek, sokaklarda yaşanan hadiselerin ufak-tefek olaylar olduğunu düşünmüştü. Yaşananların bir-iki gün içerisinde unutulabilecek vakalar olduğuna İzmir halkını inandırmaya çalışmıştı. Yaşanan hadiselerden bahsederken şu cümleleri tekrarlamıştı:

“Huzurunuzda ve Türk milletinin huzurunda işte hakikati haykırıyorum: ne yüzlerce ölü var, ne de Ankara yahut İstanbul ateş ve ihtilal içindedir. Ne başvekil istifa etmiş veya taarruza uğramıştır ne de etrafında bu kadar muazzam gürültü koparılmış olmasına rağmen, yüzlerce ölü ve yaralı vardır. Ne de yüzlerce talebimizin, alınlarından kurşun sıkılmış olmak suretiyle öldürülmüş oldukları hakkındaki meşum yalanların hakikatle bir alakası var. Bunlar melunca ve maksatla uydurulmuş yalanlardır. 15 günün bilançosu şudur: Yalnız bir tek talebemiz ölmüştür. Bir de tankın üzerine çıkan bir çocuğun, inerken maalesef altında kalması ile hayata gözlerini kapamasından başka hiçbir ölüm vakası mevcut değildir. Ayrıca, bu itişme kakışmalarda ufak tefek yara ve bere alanlar da polisten ve nümayişçilerden hepsi iyileşmiş ve hastanelerden çıkmışlardır¹⁸⁴.”

İzmir, tıpkı DP'nin kuruluş aşamasında olduğu gibi, darbeye giden süreçte de DP'yi bağrına basmakta ve Adnan Menderes'i desteklediği görülmekteydi. DP Döneminde İzmir'de sanayi alanında büyük atılımlar gerçekleşmiş, fabrikalar kurulmuş, çok sayıda insan bu fabrikalarda istihdam edilmişti. Bu nedenle olsa

¹⁸⁴Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

gerek, İzmirli vatandaşların gönlünde Adnan Menderes'in özel bir yeri vardı. Adnan Menderes, esnaf ve sanatkârları kazanç ve muamele vergisinden muaf tutarak hayat standartlarını yükseltmelerine vesile olmuştu. 1950 yılına kadar esnaf ve sanatkârlar 200 lira kredi bulamazken, 1960'lı yılların başında Halk Bankası'ndan kefalet kooperatifleri vasıtasıyla esnafa, milyonlarca lira kredi verilmişti. Esnafın bir kısmı da ticari bankalardan kredi alabilmişlerdi¹⁸⁵.

2.1.2. 27 Mayıs İhtilali'nin İzmir'deki İlk Günleri

27 Mayıs sabahı Türkiye, Albay Alparslan Türkeş'in sesiyle sabaha uyandı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin saat 3.00 itibariyle tüm yurttaki idareyi eline aldığı duyurdu. Askerin yönetime el koymasıyla birlikte Türkiye'nin gündemi darbe haberleri ile çalkalanmaya başladı. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde ordu mensuplarına yönelik coşkun tezahüratlarda bulunuluyor, halk sevinç gözyaşları içerisinde sokaklara dökülüyordu. Gündem gün gün hatta saat saat değişmekte, olayların ardı arkası kesilmemekteydi. Türkiye, tarihi günlerini yaşamakta olduğunu farkındaydı. Basın üzerindeki yasak kalkmış, sokaklarda gerçekleşen coşkun hareketlilik, kamuoyunun gözleri önüne serilmişti.

İzmir halkı 29 Mayıs günü sabahın erken saatlerinden itibaren sokaklara çıkarak orduya olan minnetlerini tezahürat yaparak bildirmişlerdi. Gece geç saatlere kadar şenlikler yapılmış, talebe teşekkürleri, üniversite gençliği ve halk el ele vererek tüm kenti bayraklarla donatmışlar ve eğlenceler tertiplemişlerdi. Zaman zaman ordu mensuplarının halk arasına karışarak eğlencelere eşlik ettikleri hatta halk ile birlikte halay çektikleri görülüyordu. Emniyet Müdürü Sefa Poyraz, Varyant'tan geçişi sırasında tezahüratlara mukabele etmişti. Ticari İlimler Akademisi öğrencileri kanları ile "*minnet, sevgi ve şükran*" yazılı bir bayrak hazırlamışlar, Ege Bölgesi Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Canip İskilipligil'e hediye etmişlerdi¹⁸⁶.

Ertesi gün Hemşire Okulu öğrencileri ellerinde çelenkler ve hemşire kıyafetleri ile Atatürk heykeline çelenk koydular. Aynı gün, Hava Harp Okulu, Hava Eğitim Kumandanlığı, Hava Lisesi talebe ve öğretim üyeleri ortaklaşa bir merasim düzenlemişler; marşlar söyleyerek Cumhuriyet Meydanı'na gelmişlerdi. Ege Bölgesi Milli Birlik Komitesi Başkan Yardımcısı Tümgeneral Gavsî Uçagök, Kore

¹⁸⁵Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

¹⁸⁶Ege Ekspres, 30 Mayıs 1960; Demokrat İzmir, 30 Mayıs 1960; Yeni Asır 30 Mayıs 1960.

Değiştirme Tugayı Kumandanı Tuğgeneral Lütfi Hancıoğlu, öğrenciler tarafından getirilen çelengi Atatürk heykeline bırakmışlardı. Askerlerin Cumhuriyet Meydanı'na gelişleri sırasında halk, apartmanların ve devlet dairelerinin pencere ve balkonlarına çıkarak tezahüratta bulunmuştu. Bandonun refakatiyle istiklal marşının söylenmesinin ardından vatandaşlar paşaları omuzlarına alarak "ya ya ya" "şa şa şa" sesleri ile alkışlamışlardı¹⁸⁷.

Gösterilere ve merasimlere katılanlar sadece askeri öğrenciler ve vatandaşlar değildi. Aynı gün 200 kadar avukat Atatürk heykeline giderek çelenk koymuş, Demokrat Parti'yi protesto yürüyüşü sırasında bıraktıkları cübbelerini, halkın huzurunda tekrar giymişlerdi. 1 saat sonra Ulaştırma Yedek Subay Okulu kumandanları, sınıf subayları ve öğretmenleri ile birlikte Atatürk heykeline çelenk koydular. 17.15'te de Sıhhiye öğrencileri Atatürk heykeline gitmişlerdi. Bu arada Konak şoförleri, Motor Tekniker Okulu talebeleri de heykele birer çelenk bırakmışlardı. Ticaret ve sanayi odaları, borsa mensupları, ebe, hemşire ve laborant okulu öğrencileri merasime katılmış ve heykele çelenklerini bırakmışlardı. 11. Kore Değiştirme Tugayı Tepecik'ten hareketle Cumhuriyet Meydanı'na gelmiş ve heykele çelengini koymuştu. Merasimden sonra, Kore Eğitim Tugayı Kumandanı Tuğgeneral Lütfi Hancıoğlu ile kumandan ve subayları halk tarafından omuzlarda taşınmıştı. Aynı gün son olarak Cumhuriyet Meydanı'na gelen grup, iktisadi ve ticari ilimler akademisi öğrencileri ve profesörleri oldu. Merasimlerden sonra kutlamalar devam etmiş, gece fener alayı tertip edilmiş, kurbanlar kesilmişti¹⁸⁸.

Gösteriler sadece İzmir merkez ile sınırlı değildi. Civar köy ve kasabalarda da kutlamalar sevinç gözyaşları ile devam etmişti. İzmir'in Buca ilçesinde başta kız yetiştirme yurdu olmak üzere, Buca'daki tüm okullar Buca Belediyesi ve Nahiye Müdürlüğüne gelmişler, askeri belediye başkanı yüzbaşıya tezahüratta bulunmuş ve çiçek vermişlerdi. Ardından İzmir'e gelip Canip İskilipligil'i ziyaret etmişler ve minnetlerini bildirmişlerdi. İzmir'in bir diğer ilçesi olan Torbalı'da da halk marşlar okuyarak Askeri Kaymakam Albay Yaşar Karacay'ı omuzlarda taşıyarak, bayramın kutlandığı meydana kadar gelmişlerdi. Aynı gün başta Muğla ve Antalya olmak üzere yurdun değişik kentlerinde kutlamalar yoğun olarak devam etmişti¹⁸⁹. 1 Haziran tarihinde Devlet Başkanı Cemal Gürsel, radyodan gençlere seslenerek,

---

¹⁸⁷Yeni Asır, 3 Mayıs 1960.

¹⁸⁸Yeni Asır, 31 Mayıs 1960.

¹⁸⁹Demokrat İzmir, 4 Haziran 1960.

yurdun geleceğinin onların elinde olduğundan bahsetmiş, sözlerini “*hak için, adalet için, hürriyet için kendilerini her an fedaya hazır binlerce gencin bulunduğunu*” söyleyerek tamamlamıştı. Gürsel’in radyo konuşmasını dinleyen İzmirli gençler başta olmak üzere tüm yurttaki gençler büyük tezahüratlarda bulunmuşlardı¹⁹⁰.

28 Nisan 1960 tarihinde başlayıp 27 Mayıs 1960 tarihine kadar geçen süre zarfında hürriyet ve adalet isteyen üniversiteli gençler, polisin coplari ve kılıçları altında can vermişlerdi. Üstelik kaç kişinin hayatını kaybettiği ve hayatını kaybedenlerin cesetlerinin nerede olduğu konusu uzun süre belirsizlik içerisinde kaldı. Nitekim DP lideri Adnan Menderes yaptığı açıklamalarda olayları yalanlamakta, basına getirdiği yasak dolayısıyla korkunç gerçekler açığa çıkmamaktaydı. Darbenin gerçekleşmesi ile birlikte yeni hükümet, suçluları araştırmaya başladı. Yurdun dört bir tarafında hürriyet şehitleri adına yardım kampanyaları başlatılarak, hayatlarını kaybeden gençler için üniversitelerinin bahçesinde anıtlar dikilmesi kararlaştırıldı. İzmir basını, hürriyet şehitleri için, 10 Haziran’da Anıtkabir’de yapılacak töreni tüm İzmirliyle duyurdu. Bir tarafta anma törenleri devam ederken diğer tarafta Ankara ve İstanbul üniversitelerine tahsil görmek amacıyla giden İzmirli gençlerden haber alamama telaşı sürüyordu. İzmirli aileler, İzmir Askeri Valiliği’ne müracaat ediyorlar, çocuklarından haber gelmesini bekliyorlardı¹⁹¹.

10 Haziran’da hürriyet şehitleri için İzmir’de de anma töreni yapıldı. Ordu mensupları, eğitim müesseseleri, üniversite, yüksekokullar, tekniker okulu, orta öğretim kız-erkek öğrenci ve izcileri, iktisadi devlet teşekkülleri, esnaf teşkilatları ve çok kalabalık halk toplulukları Basmane’ de toplandı ve Atatürk heykeline doğru hareket etti. Tüm kentte olduğu gibi İzmir’deki devlet daireleri ve özel kurumlar bayraklarını saat 12.30 itibariyle yarıya indirmişlerdi. Anma törenleri geç saatlere kadar sürmüş, geceleyin de hürriyet şehitlerinin ruhuna mevlüt okutulmuştu¹⁹².

İzmir halkı, öğrencisi, gençliği ve aydın kadrosuyla merasimlere katılmış ve memnuniyetlerini büyük bir içtenlikle göstermişlerdir. Ancak; ülke genelinde halkın tepkisine bakıldığında özellikle üç büyük kentte, darbenin sevinç gözyaşları ile karşılandığı görülür. Bilhassa, üniversite gençliği, öğretim üyeleri, gazeteci ve

---

¹⁹⁰Tercüman, 2 Haziran 1960.

¹⁹¹Milliyet, 9 Haziran 1960; Yeni Asır, 2 Haziran 1960.

¹⁹²Yeni Asır, 10-11 Haziran 1960.

yazarlardan oluşan aydın kesim, muhalif partilerin taraftarları arasında tarifi mümkün olmayan sevinç ve mutluluk vardı. Zaten, son aylarda gerçekleşen karışıklıklar neredeyse sadece Ankara ve İstanbul ile sınırlıydı. Ülkenin geri kalanında özellikle kırsal kesimde darbeye karşı vatandaşları bir sessizlik ve bir tepkisizlik bürümüştü. Başka kentlerde Adnan Menderes'e karşı sevginin azaldığına dair bir gösterge de yoktu¹⁹³. Nitekim 1961 seçimlerinde bu tespitlerin doğruluğu ortaya çıkacak ve seçimleri DP taraftarları öncülüğünde kurulan Adalet Partisi kazanacaktı.

2.1.3. DP İzmir Milletvekillerinin Tutuklanması

Darbenin yapıldığı 27 Mayıs sabahından itibaren DP milletvekilleri ve hükümet üyeleri birer birer tutuklanmaya başlandı. Celal Bayar, o sırada Çankaya Köşkü'nde bulunuyordu. Yanında eşi Reşide Bayar, kızı Nilüfer Gürsoy ve Celal Bayar'ın özel kalemi Özel Şahingiray vardı. Celal Bayar'ı Harp Okulu'na götürmek üzere almaya gelen isim ise teğmenleri ile birlikte Burhahettin Uluç'tu¹⁹⁴. Celal Bayar Ankara'da, Adnan Menderes ise Kütahya'ya girerken Albay Muhsin Batur öncülüğünde tutuklanıp Harp Okuluna götürüldüler. Aynı gün içerisinde çok sayıda DP milletvekili de tutuklandı. İlk etapta gözaltına alınan isimler arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Ethem Menderes, Refik Koraltan, Namık Gedik, H. Erkman, Hadi Hüsman, Rüştü Erdelhun, Suat Kuyaş, Namık Argüç, T. Çelebican ve Hasan Polatkan vardı. Şem'i Ergin, Sıtkı Yırcalı ve Budakoğlu ilk tutuklamanın ardından serbest bırakıldı¹⁹⁵. Ankara ve İstanbul'da hızla başlayan tutuklama sürecine İzmir 1-2 gün sonra iştirak etti. Orgeneral Canip İskilipligil 28 Mayıs günü yaptığı açıklamada İzmir'de tutuklanan kimsenin olmadığını, İzmir savcısının görevinin başında, İzmir valisinin ise evinde olduğunu dile getirmişti. Merkez Bankası Genel Müdürü, Para Mübadelesi Komisyonunda Türkiye'yi temsil etmek üzere İsviçre'ye giderken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin idareyi eline aldığını öğrenmesi üzerine vapurla İzmir'e geldi. Daha sonra Askeri Komite Başkanlığı ile

---

¹⁹³Zürcher, a.g.e., s. 351.

¹⁹⁴Soner Yalçın, **Efendi-Beyaz Türklerin Büyük Sırrı-**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 503-504; Nilüfer Gürsoy, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler** isimli anı kitabında Celal Bayar'ı götürmeye gelen kişiyi uzun müddet Burhanettin Uluç zannettiğini; fakat meclise gidip Sıtkı Ulay'ı görünce yanlış olduğunu anladığını belirtmiştir. Bkz. Nilüfer Gürsoy, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33.

¹⁹⁵**Yeni İstanbul**, 29 Mayıs 1960.

temasa geçerek Ankara'daki görevinin başına geçti. DP İl İdare Kurulundan da gözaltına alınan kimse yoktu¹⁹⁶.

Ege Bölgesi Milli Birlik Komite Başkanı Canip İskilipligil'in bu açıklamasının ardından 1-2 gün içerisinde İzmir DP milletvekilleri de tutuklanmaya başlandı. Eski İzmir Valisi Kemal Hadımlı, İzmir milletvekillerinden İlhan Sipahioğlu, Ahmet Ünal, Sadık Giz, Danyal Akbel, Osman Kapani, Kemal Serdaroğlu, Rauf Onursal, Yeni Asır gazetesi sahiplerinden ve İzmir milletvekillerinden Behzat Bilgin, Demokrat Ege Gazetesi Sahibi ve Manisa Milletvekili Sezai Akdağın ve pek çok DP'li milletvekili Yassıada'ya götürülerek gözaltına alındı. Aynı gün, Askeri Emniyet Müdürlüğü tarafından 27 DP'li daha yakalandı ve 16'sı tutuklanarak askeri uçakla İstanbul'a gönderildi. Tutuklananların, DP'li oldukları için değil, zararlı faaliyetlerde buldukları için tutuklandıkları söylendi. Hatta tutuklananların bir kısmı hakkında da zararlı faaliyetlerde bulunma şüphesi taşıdıkları ve bu nedenle gözaltına alındıkları açıklaması yapıldı. Öğleden önce yakalanarak Poligon'a götürülen isimler şunlardı: DP İl İdare Kurulu Üyesi Eski DP İzmir Milletvekili, Vatan Cephesi Gazetesi'nin Sahibi Muzaffer Balaban, Buca'nın Tepecikli Belediye Reisi ve Tepecik DP İlçe Başkanı İsmet Uç, İşçi Sigortaları Kurumu Ege Bölgesi Başkanı Dr. Enver Şenerdem, İl İdare Heyeti Üyesi Burhan Maner, DP Milletvekili ve Eski Sağlık Bakanı Behçet Uz. Öğleden sonra gelenler ise; DP İl İdare Kurulu Üyesi ve Vilayet Meclisi Azası Belig Beler, DP İl İkinci Başkanı Ömer Atavardar, Tepecik İlçe Başkanı ve Otobüs Trolleybüs Hareket Müdür Muavini Yaşar Öndeş, DP Karşıyaka İlçe Başkanı ve Belediye Meclisi Azası Fazlı Arınç, Belediye Meclis Azası Nevres Gökçe, Eski Belediye Reisi ve devrik iktidarın İzmir DP Milletvekili Dr. Selahattin Akçiçek, eski bakanlardan ve Aydın Milletvekili Nihat Eğriboz, Belediye Reis Muavini ve İl İdare Kurulu Azası Dr. Mustafa Bozoklar, İzmir Milletvekili Sebahattin Acun idi. Bu kişiler daha sonra askeri havaalanına götürülerek uçakla İstanbul'a sevk sedildiler. Bundan başka Güzelyalı DP İlçe Başkanı ve Adnan Menderes'in avukatı Adnan Uras, Belediye Meclisi Azası Cihat Aksel, Esnaf Kefalet Kooperatifi Başkanı Saim Çıkrıkçı, Raşit Gökkyaya, DP Eşrefpaşa İlçe İdare Kurulu Üyesi ve Anadolu Ajansı Memuru Mehmet Ali Keskin, Kenan Özışıldak, Selahattin Erdönmez, M. Ali Yeşilpınar, Mustafa Nalbantoğlu ve Ali Akman yakalanarak Emniyet Müdürlüğü avlusundan

---

¹⁹⁶Yeni Asır, 29 Mayıs 1960.

Poligon'a götürülmüşlerdi¹⁹⁷. Ayrıca İbrahim Yavuz ve Mehmet Yorgancıoğlu da Yassıada'ya gönderilmek üzere İstanbul'a götürülenler arasındaydı¹⁹⁸.

Tutuklama işlemlerinin tamamlanmasının ardından Yüksek Adalet Divanı kuruldu ve DP milletvekillerinin yargılama süreci başladı. Sürecin sonunda 15 kişi idam cezasına çarptırılırken, 32 kişi ömür boyu hapis cezası aldı¹⁹⁹. 123 kişi beraat etti; 418 kişi hafif cezalarla olayı kurtardı²⁰⁰. Adnan Menderes, Celal Bayar, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın cezaları MBK tarafından onaylandı; ancak Celal Bayar'ın 65 yaşın üstünde olmasından dolayı suçu ömür boyu hapse çevrildi. 16 Eylül tarihinde Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan idam edilirken, 17 Eylül'de de Adnan Menderes'in idamı gerçekleşti. Böylece bir dönem kapanmış, yeni bir dönem başlamıştı.

Cezaların kesinleşmesinin ardından, mahkûm edilen DP'lilerin aileleri geçim sıkıntısı yaşamaya başlamışlardı. Çocuklar eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalıyorlardı. Yaklaşık 1 yıl sonra Ege Ekspres gazetesi tarafından İzmir mahkûmlarının ailelerine yardım kampanyası başlatıldı. Kampanyaya katılanların isimleri hergün gazetede yayınlanıyor, yatırdıkları miktarlar listeler halinde açıklanıyordu²⁰¹.

Yardımlar Devam Ediyor
(Baştafı 1 inci sahifede)

İSİMLER DE NESREDELECEK
Yardımda bulunanların isimleri ve yatırdıkları para miktarı gazetemizde ilân edilmeye başlanmıştır. Arzu etmişlerin adları ise mahfuz tutulacaktır. Yardımlar gazetemiz idarhanesine de bırakılabilir veya gönderilebilir.
Bu şekilde yapılan yardımlar da aynı şekilde ilân edilecek ve bankaya, hey'ete teslim edilmek üzere yatırılacaktır.

BANKA HESAP DURUMLARI
Yardım kampanyası için bir bankada hesap açılmıştır. Bunlardan Vakıflar Bankası Merkez Şubesindeki hesap numarası 10564, Karsyaka Şubesindeki 3000, Eskişehir Şubesindeki ise 15001'dir.

TEBERRÜTLER:

Dünkü yekûn:	1995 Lira
İbrahim Güntüştas	10 >
Hüseyin Toyçanlar	5 >
İbrahim Mert	10 >
Bir vatandaş	10 >
Samil Özgen	30 >
Naciye Onaktı	10 >
Bir vatandaş	10 >
Hüseyin Sultanoğlu	20 >
Osman Basmacı	25 >
İbrahim Vural	100 >
İbrahim Ocak	10 >
Bir vatandaş	10 >
Ahmet Yurttaner	10 >
Hüseyin Ersoy	25 >
Bir vatandaş	10 >
Nurettin Boçalı	10 >
Bir vatandaş	25 >
Fehmi Sezgin	10 >
İbrahim Avcı	10 >
Hasan Akşir	50 >
Bir vatandaş	10 >
Tire'den Odemisik mülhine giden	75.25 >
A.P. ilerin etobüste topladıkları	
Yekûn	2480.25 >

(Kaynak: Ege Ekspres, 14 Ekim 1961.)

¹⁹⁷Demokrat İzmir, 2 Haziran 1960.

¹⁹⁸Yeni Asır, 2 Haziran 1960.

¹⁹⁹N. İter Ertuğrul, Cumhuriyet Tarihi El Kitabı 1923-2008, ODTU Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 104.

²⁰⁰Zürcher, a.g.e., s. 360.

²⁰¹Ege Ekspres, 10-15, 18, 27 Ekim 1961. Kampanya, Ege Ekspres gazetesi tarafından yürütüldüğü için diğer gazetelerde konu ile ilgili haberlere rastlanmamaktadır. Kampanyanın ne kadar süre devam ettiği ve amacına ulaşip ulaşmadığı ile ilgili detaylı bilgiler de edinilememiştir.

2.1.4. Siyasi Partilerin İzmir'deki Örgütlenişi

7 Aralık 1960 tarihinde Kurucu Meclis Yasası kabul edilmiş ve yasa gereğince meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki yapıya ayrılmıştı. Temsilciler Meclisi bünyesinde Devlet Başkanı, Bakanlar Kurulu, MBK üyeleri, siyasi parti temsilcileri, il temsilcileri, basın, baro ve ticaret odası temsilcileri, üniversite temsilcileri, gençlik kuruluşları, eski muharipler birliği, esnaf teşekkülleri, odalar birliği, öğretmen teşekkülleri, tarım teşekkülleri, yargı organları ve sendikacılar yer alıyordu. Siyasi parti temsilcilerinden sadece CKMP ve CHP temsilcileri meclis içerisinde bulunacaktı. Temsilciler Meclisi ilk toplantısını 6 Ocak 1961 günü gerçekleştirdi²⁰². Meclis'in açılışı 2. Cumhuriyet'in kuruluşu olarak nitelendirildi. İlk gündem, 2. Cumhuriyet'in esaslarını belirlemek ve yeni seçim kanununu hazırlamaktı. Özellikle meselelerin, partiler yönünden ele alınmaması hususunda açıklamalar yapıldı²⁰³. Ardından, üniversite hocaları tarafından hazırlanan Anayasa tasarısı Kurucu Meclis'in çalışmalarına bırakıldı.

13 Ocak tarihinde yeni siyasal partilerin kurulmasına imkân tanımak amacı ile siyasal faaliyetler üzerindeki yasak kaldırıldı. Var olan CHP ve CKMP'den başka yeni partiler kurulmaya başlandı. 11 Şubat'ta Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Adalet Partisi, Çalışma Partisi, Memleket Partisi, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi ve Mutedil Liberal Partisi, kuruluş müracaatlarını yaptılar²⁰⁴. Partilerin büyük çoğunluğu varlıklarını kısa süre devam ettirirken, en uzun süreli parti Adalet Partisi oldu. DP'nin kapatılmasıyla birlikte, DP seçmenine hitap eden iki önemli parti kurulmuştu. Bunlardan bir tanesi Ekrem Alican liderliğindeki Yeni Türkiye Partisi, diğeri ise Ragıp Gümüşpala liderliğindeki Adalet Partisi idi. AP'nin kurucusu ve genel başkanı olan Ragıp Gümüşpala, hapiste olan DP milletvekillerinin sözcüsü ve Demokrat Partili vatandaşların temsilcisi olarak özellikle İzmir'de yaygın bir örgütlenme içerisine girdi. AP hiçbir dönemde DP'nin devamı olduğunu ve onun sözcülüğünü yaptığını itiraf etmemiş olsa da, seçmen kitlesine ve savundukları ideolojilere bakıldığında DP'nin devamı niteliğinde olduğu açıkça görülüyordu.

²⁰²Fevzi Çakmak, "27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir, **İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih 2-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 374.

²⁰³**Akşam**, 7 Ocak 1961.

²⁰⁴**Cumhuriyet**, 12 Şubat 1961.

Tablo 25: Temsilciler Meclisi İzmir Üyeleri

Üyelerin İsimleri	Üyelerin Temsilcilikleri
Şevket Adalan	İl Temsilcisi
Nazif Çağatay	İl Temsilcisi
Hulusi Selek	Baro Temsilcisi
Şeref Bakşık	Basın Temsilcisi
İlhan Esen	Basın Temsilcisi
İ. Hakkı Ulutaş	Ege Üniversitesi Temsilcisi
Tekin Çullu	İşçi Sendikaları Temsilcisi
Dündar Soyer	Odalar Temsilcisi
Halil Akyavaş	Öğretmen Teşekkülleri Temsilcisi
İsmail Hakkı Ulutaş	Ege Üniversitesi Temsilcisi
Hüseyin Avni Başman	Milli Birlik Komitesi Temsilcisi
Cihat Baban	CHP Temsilcisi

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 6; Çakmak, a.g.m., s. 374.)

Siyasal faaliyetlerin kısmen serbestleştirilmesiyle birlikte var olan partilerin teşkilatlanma ve yeni partilerin kurulma çabaları 13 Ocak'tan 13 Şubat'a kadar yoğun olarak devam etti. İç İşleri Bakanlığı, bütün partilerin tüzüklerini en geç 1 ay içerisinde tamamlamalarını istemişti. 13 Şubat tarihinde Yeni Türkiye Partisi'nin yanı sıra, Türkiye İşçi Partisi, Düstur, Güven, Millete Hizmet, Muhafazakâr ve Kemalist Gençlik partileri de kuruluş aşamalarını tamamladılar.

1961 yılının ilk aylarıyla birlikte İzmir kentinde de parti çalışmaları başladı. Uzun süre CKMP kendi içinde huzursuzluklar yaşamış, Köylü Partisi ile Millet Partisi'nin ayrılması ve Köylü Partisi'nin tekrar kurulması sık sık gündeme gelmişti. Hatta eski DP'lilerin bir kısmının eski Köylü Partililer ile temasa geçtikleri tespit ediliyordu²⁰⁵. Köylü Partisi'nin kurulmasının netleşmesiyle birlikte parti merkezinin de İzmir olması kararlaştırıldı²⁰⁶.

CHP ve CKMP'nin dışında 3. partinin kurulması ocak ve şubat ayları boyunca siyaset çevrelerini uzun süre meşgul eden bir konu oldu. Başta Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala olmak üzere emekli inkılap subaylarının siyasete girmeleri konusunda değişik partilerden teklifler gelmeye başladı. Emekli inkılap subayları ise, var olan bir partiye mi dâhil olacakları yoksa kendileri ayrı bir parti mi

²⁰⁵Demokrat İzmir, 15 Ocak 1961.

²⁰⁶Demokrat İzmir, 25 Ocak 1961.

kuracakları konusunda uzun süre düşünmüş ve müzakerelerde bulunmuşlardı. Siyasete atılmaya kesin olarak karar veren Ragıp Gümüşpala nasıl bir süreç izleyeceği konusunda uzun bir düşünme evresi geçirdi. Ortak verilen tek karar yeni kurulacak olan partinin genel merkezinin İzmir’de olması gerektiği idi. Ege’nin kalbine hitap edemeyen ve Egeli seçmenleri yanına alamayan bir partinin uzun süre varlığını devam ettiremeyeceği düşünülüyordu.

AP İl İdare Heyeti Başkanlığı’na Emekli Orgeneral Mehmet Ali Aytaş, ikinci başkanlığa da Mehmet Karaoğlu getirildi. Diğer üyeler ise Yüksek Mühendis Hayri Yorgancıoğlu, Doktor Muzaffer Döşemeci, Avukat Kadri Özek, Gazeteci Nihad Kürşad, Avukat Naili Erdem, Bankacı Bedii İdrisoğlu, Eczacı Nevzat Özerdemli, Avukat Memduh Karazincir ve Sendikacı Saim Kaygan olarak belirlenmişti²⁰⁷.

YTP İzmir İl İdare Kurulu Başkanlığı’na Avukat Fethi Pekin, ikinci başkanlığa Tüccar Haydar Dünder, sekreterliğe Avukat Süha Göksal ve muhasipliğe Tobacco Müdürü Hayrettin Bener getirildi. Avukat Cavidan Arbil, Pamuklu Dokuma Mütenassısı Halit Arpaç, Tüccar Haydar Aryal, Tüccar Kadir Ergüven, Çiftçi Şahamettin Madran, Demir Sanayi Kooperatifi Başkanı Cevat Sapan ve Tüccar Ali Şahinkaya ise üyeliğe seçilmişlerdi²⁰⁸.

25 Haziran 1961 tarihinde CKMP il kongresi için delege seçimi tamamladı. İl idare heyetine seçilen kişiler Nami Çağatay, Hasan Koçdemir, Musa Köstepen, Cemal Oku, Kudret Sivaslı, Hüseyin Canlı, Celil Kiremitçi, Hayrettin Ölçer, Süleyman Acır, Şaban Ünlü, Hasan Dikmen, Neşet Masat, Abdullah Altay, Kadri Kılıç, Haydar Ufak, Saffet Temizer, Mustafa Sarıkaya, Muzaffer Anayurt, Enver Ayten, Nihat Şenözer, Hüsnü Hepgülşenler, Niyazi Türk, Ali Tosun, Osman Türkcan, Hasan Körük ve İbrahim Özcan olarak belirlendi²⁰⁹. Siyasi havanın sık sık değişmesi idare heyeti üyelerinin de sık sık değişmesi ile neticeleniyordu. 1961 anayasasının halk oylamasına sunulmasının ardından CKMP il idare heyeti seçimleri yenilendi. CKMP İl Başkanı olarak Tevfik Güner seçilirken, diğer üyeler de Şemsettin Yaşatan, Osman Zeki, Ethem Sarioğlu, Süleyman Çoruh, Osman İnal, Nihat Keskin, İsmail Adalı, Nami Çağatay olarak belirlenmişti²¹⁰.

---

²⁰⁷Ege Ekspres, 28 Şubat 1961.

²⁰⁸Ege Ekspres, 6 Mart 1961.

²⁰⁹Yeni Asır, 26 Haziran 1961.

²¹⁰Yeni Asır, 17 Temmuz 1961.

2.1.5. 1961 Anayasası için İzmir Referandum Sonucu

9 Temmuz 1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası halk oylamasına sunuldu. 1961 Anayasası halk oylamasına sunulan ilk anayasa idi. Sonuçları merakla bekleniyordu. Çünkü darbenin üzerinden geçen 1 yıllık sürenin sonunda halkın siyasi tercihleri büyük merak konusuydu. 15 Ekim tarihinde yapılacak milletvekili seçimlerinde bu durum daha net ortaya çıkacaktı; fakat anayasaya verilen “*evet*” ve “*hayır*” oyları da Türkiye’nin siyasi havası konusunda aşağı yukarı bir bilgi verecekti. 22 Haziran tarihinde siyasi partilere propaganda yapma hakkının tanınmasıyla birlikte, partiler radyo aracılığı ile genel kararlarını halk ile paylaşmaya başladılar. Devlet ve hükümet başkanı olarak Cemal Gürsel de 22 Haziran tarihinde anayasa ile ilgili düşüncelerini halka aktararak, vatandaşlardan anayasaya evet demelerini istedi. Konuşmasında, 1961 Anayasası’nın, tüm siyasi partileri, demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul ettiği belirtiliyordu. 1961 Anayasası’na göre, radyo tarafsız olacaktı. Yani sadece iktidarın elinde oyuncak olmaktan kurtarılacak ve yansız bir iletişim aracı olacaktı. Anayasa Mahkemesi kurulacak ve yargı bağımsızlaştırılacaktı. Anayasa, hâkimlerin teminatını ve üniversitelerin bağımsızlığını sağlayacaktı. Yalnızca idare edilenleri değil, idare edenleri de sıkı sıkıya hukuk kuralları ile bağlayacaktı. Kanunların daha olgun ve gelişmiş bir şekilde çıkmasını ve dengeyi sağlayacak ikinci meclisi getirecekti. Vatandaşın gücü ile orantılı vergi ödemesini sağlayacak, grev hakkı tanınacak, vatandaşın mesken sahibi ve köylünün toprak sahibi olması sağlanacaktı²¹¹.

Temsilciler Meclisi üyelerinden Mehmet Beşerler, Hulusi Selek, Reşat Tardu, İlhan Esen ve Alev Coşkun İzmir’e gelerek önce Vali Burhanettin Uluç’u ziyaret etmişler, ardından da iki grup halinde İzmir’in ilçe ve bucaklarını gezerek İzmirliileri Anayasa konusunda bilgilendirmişlerdi. Dönemin koşullarında, radyo haber alma aracı olarak aktif kullanıldığı için siyasi partilerin de önemli propaganda aracı olmuştu. Siyasi partiler 5 Temmuz’a kadar halkı anayasa konusunda bilgilendirme amaçlı sırayla demeç veriyorlardı²¹². Kurucu Meclis üyeleri Kiraz, Bornova, Ödemiş ve Foça’yı da ziyaret ederek ilçelerdeki vatandaşları Anayasa konusunda bilgilendiriyorlardı. İzmir işçi temsilcileri Tekin Çullu, Ferdun Şakir Övünç, Kerim

²¹¹Yeni Asır, 5 Temmuz 1961.

²¹²Yeni Asır, 28 Haziran 1961.

Akyüz ve Ömer Karaaslan İzmir İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nde konuşmalar yaparak hür ve müstakil sendikacılık, iş akdi, çalışma emniyeti ve sosyal sigortalar hususunda halkı aydınlatıcı bilgiler vermişlerdi. Konuşmanın ardından işçi temsilcileri anayasaya “*evet*” denmesi gerektiğini de vurgulamışlardı²¹³.

AP lideri Ragıp Gümüşpala, İzmir'e yaptığı ziyaret sırasında İzmir il merkezinde bir basın toplantısı düzenleyerek anayasa konusundaki düşüncelerini açıkladı. Gümüşpala gerek il merkezindeki basın toplantısında gerekse İzmir'in ilçelerine yaptığı ziyaretler sırasında AP'nin Anayasa'ya evet diyeceğini ve bunun bir vatanseverlik vazifesi olduğunu belirtmiş; ancak her cümlesine ama ile devam etmişti. Genel kurul olarak vatandaşların vicdanına hükmetmenin mümkün olamayacağını, bu bakımdan da genel kurulun Anayasa konusunda ortak bir karar almadığını da eklemişti²¹⁴. Halkın vereceği karara saygı duyulması gerektiğini söylemesi, Anayasa'nın kabulü konusunda net bir tutum sergilemediğini de açıkça ortaya koyuyordu²¹⁵. AP'nin en etkin olduğu İzmir ilinde Anayasa'ya hayır oyunun çoğunlukta olması da bu tespiti doğrular nitelikteydi.

9 Temmuz günü, Türkiye genelinde 12.747.901 kayıtlı seçmen arasından 10.321.111 kişi oy kullandı. Yani katılım oranı %81 idi. Oylama sonuçlarına göre, %61,7 “*Evet*” oyuna karşılık %38,3 “*Hayır*” oyu ile 1961 Anayasası kabul edildi²¹⁶. Anayasa'nın Türk milleti tarafından kabul edilmesi Ankara Hükümeti çevrelerinde büyük memnuniyet uyandırdı. CHP, CKMP ve YTP genel merkezlerinde de seçim sonuçları aynı memnuniyetle karşılandı. Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanan sonuçlara göre sadece 11 il Anayasa'ya hayır demişti. Bu iller İzmir, Bursa, Samsun, Aydın, Bolu, Zonguldak, Sakarya, Denizli, Manisa, Çorum, Kütahya idi²¹⁷.

1961 Anayasası kabul edilmişti; fakat hayır oylarının yüksekliği aslında MBK içerisinde bir hayal kırıklığı yaşattı. Çünkü %38,3²¹⁸ hayır oranı hiç de küçümsenecek bir oran değildi. Bu durum Türkiye genelinde hala vatandaşlar arasında DP yanlılarının sayıca çok olduğunu açıkça gösteriyordu. Zaten Anayasa'ya hayır diyen iller, DP'nin güçlü olduğu illerdi. Görüldüğü üzere, DP kapanmış

---

²¹³Yeni Asır, 1 Temmuz 1961.

²¹⁴Yeni Asır, 1 Temmuz 1961.

²¹⁵Yeni Asır, 30 Haziran 1961.

²¹⁶Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961, TÜİK Yayınları, Ankara, 2008, s. 197.

²¹⁷Tercüman, 11 Temmuz 1961.

²¹⁸Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961, s. 197.

olmasına ve aktif bir siyaset izlememiş olmasına rağmen DP yanlıları mevcudiyetlerini ısrarla devam ettirmektedirler.

İzmir’de toplam sandık sayısı 1.945’ti. Kayıtlı seçmen sayısı 535.614 iken bunun 436.582 kişisi oy kullanmıştı. Yani referanduma katılım oranı %81,5 oldu. Oyların 1.552’si geçersiz, 435.030’u geçerliydi. Evet diyenlerin sayısı 216.558, hayır diyenlerin sayısı ise 218.472 idi²¹⁹.

Tablo 26: 9 Temmuz 1961 Anayasası İçin Referandum Sonuçlarına Göre İzmir’in Seçmen Bilgisi

İlçe	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seç. Sayısı	Katılım Oranı
Merkez	200.402	159.994	%79.8
Bayındır	20.258	16.300	%80.5
Bergama	37.466	33.355	%89.0
Bornova	22.513	19.130	%85.0
Çeşme	5.257	3.995	%76.0
Dikili	8.372	6.784	%81.0
Foça	5.452	4.509	%82.7
Karaburun	4.159	3.315	%79.7
Karşıyaka	41.468	32.579	%78.6
Kemalpaşa	17.653	15.229	%86.3
Kınık	10.312	8.945	%86.7
Kiraz	14.241	12.406	%87.1
Menemen	26.257	21.082	%80.3
Ödemiş	53.661	42.609	%79.4
Seferihisar	5.307	3.684	%69.4
Selçuk	6.373	5.579	%87.5
Tire	29.004	23.440	%80.8
Torbali	17.780	15.871	%89.3
Urla	9.679	7.776	%80.3

(Kaynak: **Halk Oylaması Sonuçları 2007,1988, 1987, 1982, 1961**, TÜİK Yayınları, Ankara, 2008, s.s. 218-219.)

Genel olarak İzmir ilinin 1961 Anayasası için referanduma katılma oranı % 80 civarındaydı. Bu rakam, halkın yeni Anayasa’ya ve bir iki ay sonra gerçekleşecek olan milletvekili seçimlerine ilgisinin yüksek olduğunu gösteriyordu. Hatta İzmir’de bucak ve köylerde katılım oranı, ilçe merkezlerinden daha yüksekti. Sadece merkez

²¹⁹Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961, s. 218.

ilçe, Karşıyaka ve Menemen'in köy-bucak katılım oranı ile merkezleri arasındaki oran aynı veya çok az farklıydı. Bu durum, tarım arazisinin geniş yer kapladığı, kırsal kesim vatandaşının çoğunlukta olduğu bölgelerde katılımın yüksekliğini net olarak ortaya koyuyordu.

Tablo 27: 9 Temmuz 1961 Referandum Sonuçlarına Göre İzmir İçin Oy Tablosu

İlçe	“Evet” oyu	Yüzde oranı	“Hayır” oyu	Yüzde oranı
Merkez	76.431	% 47.9	83.039	% 52.1
Bayındır	7.482	% 46.1	8.754	% 53.9
Bergama	14.885	% 44.6	18.470	% 55.4
Bornova	9.075	% 47.8	9.914	% 52.2
Çeşme	2.834	% 71.5	1.130	% 28.5
Dikili	2.991	% 44.2	3.775	% 55.8
Foça	2.359	% 52.5	2.131	% 47.5
Karaburun	1.894	% 57.3	1.412	% 42.7
Karşıyaka	17.376	% 53.5	15.100	% 46.5
Kemalpaşa	7.764	% 51.2	7.400	% 48.8
Kınık	3.431	% 38.5	5.488	% 61.5
Kiraz	6.803	% 55.0	5.562	% 45.0
Menemen	9.674	% 46.1	11.311	% 53.9
Ödemiş	25.748	% 60.6	16.741	% 39.4
Seferihisar	2.291	% 62.5	1.377	% 37.5
Selçuk	3.091	% 55.7	2.459	% 44.3
Tire	9.820	% 42.1	13.525	% 57.9
Torbalı	8.877	% 56.4	6.854	% 43.6
Urla	3.732	% 48.1	4.030	% 51.9
İzmir İl Geneli	216.558	% 49.8	218.472	% 50.2

(Kaynak: **Halk Oylaması Sonuçları 2007,1988, 1987, 1982, 1961**, s.s. 218-219.)

İzmir referandum sonuçlarına bakıldığında %49,8 evet oyuna karşılık %50,2 hayır oyu ile 1961 Anayasası İzmir’de reddedilmişti. Evetler ve hayırlar arasındaki %0,4 farkı küçük bir oranı ifade etse de, İzmir’de hala DP’lilerin aktif olarak varlıklarını korudukları açıkça görülüyordu. Üstelik hayır oyu verenlerin büyük bir çoğunluğu şehir merkezinde oturmaktaydı. Köy ve bucaklarda yaşayan vatandaşın oyları daha çok evet yönünde olmuştu. DP’nin kalesi olan İzmir’de hayır oylarının çokluğuna rağmen evet oyları da küçümsenemeyecek orandaydı. Bu durum aynı zamanda DP’nin kan kaybettiğini de gösteriyordu. Çeşme, Seferihisar ve Ödemiş,

1961 Anayasası'na büyük farklarla evet derken, Karaburun, Foça, Karşıyaka, Torbalı, Selçuk, Kemalpaşa ve Kiraz Anayasa'ya evet diyen diğer ilçeler olmuştur. İzmir'in 10 ilçesi oyunu "evet" yönünde kullanırken, 9 ilçesi "hayır" yönünde kullanmıştı.

2.2. 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri

2.2.1. Seçimlerden Önce Siyasi Partilerin Propaganda Çalışmaları

Türkiye, 1.5 yıllık askeri yönetimin ardından 15 Ekim 1961 tarihinde sivil yönetime geçmek üzere milletvekili seçimlerine gitti. Tüm partilerin ortak düşünceleri bir an evvel, askeri yönetime son verilmesi ve sivil yönetime geçilmesiydi. Bu nedenle gerek 1.5 yıllık süre zarfında gerekse propaganda sürecinde, tüm partiler birlik ve beraberlikten, kardeşlikten söz ederek uyumlu bir süreç geçirmişlerdi. Halk da, partiler de toplumsal ve ekonomik reformları gerçekleştirme hususunda gelecekte umutluydular. Eylül ayının ortalarında siyasi partiler ortak bir beyanname yayımlayarak 27 Mayıs İhtilali'nin siyasi amaçlar doğrultusunda, her ne suretle olursa olsun istismarına müsaade etmeyeceklerini kesin olarak ifade etmişlerdi²²⁰. Siyasi partilerin ortak kararıymış gibi görünen bu bildiri aslında ordu mensuplarının siyasi hayattan ellerini çekmediklerinin de bir göstergesiydi. Siyasi partiler, komutanların önünde 27 Mayıs İhtilali'ne karşı çıkmayacaklarına, 27 Mayıs'ı propaganda aracı olarak kullanmayacaklarına, DP milletvekillerinin affı konusunu gündeme getirmeyeceklerine ve Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel dışında kimseyi önermeyeceklerine dair ortak bir protokol imzaladılar²²¹. Ancak, partilerin seçim propagandasına başlamalarıyla birlikte özellikle AP, ortak beyannameye aykırı açıklamalar yapmaya ve faaliyetlerde bulunmaya başladı. Örneğin, Mehmet Ali Aytaç, Kınık'ın Poyracık köyünde yaptığı konuşma sırasında Yassıada kararlarına değinmiş, idam cezaları hakkında konuşmuş ve 10 yıllık DP Dönemi'ni övmüştü²²². Bunun üzerine Mehmet Ali Aytaç hakkında soruşturma açıldı. Soruşturmanın ardından Mehmet Ali Aytaç tutuklanarak Buca Savcılığına götürüldü ve Ceza Mahkemesine sevk edildi. Yapılan duruşmanın neticesinde 5 ay hapis cezasına çaptırılarak, Buca Cezaevi'nde kalması

²²⁰Yeni İstanbul, 17 Eylül 1961.

²²¹Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980", Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınları, s. 209.

²²²Milliyet, 28 Eylül 1961.

kararlaştırıldı. Mehmet Ali Aytaç, memleketin en çok huzura ve sükûnete ihtiyaç duyduğu bir dönemde yuvarlak masa anlaşmasını ihlal ederek, sırf oy avcılığı maksadı ile Türk ahlak ve adab törelerine aykırı hareket etmekle suçlanmıştı²²³.

Eski DP Ödemiş İlçe Başkanı Baki Marmaralı ve Hasan Demirtaş da MBK aleyhinde propaganda yapmaya başlamışlardı. AP'liler verdikleri demeçte “ *Kefensiz yatan şehitlerimizin ruhları şad olsun. Sizi ancak AP kurtarabilir*” demişti²²⁴. AP'lilerin bu ve buna benzer propagandaları, Devlet Başkanı Cemal Gürsel'i rahatsız etmiş ve partilere uyarılarda bulunmuştu. Cemal Gürsel, 27 Mayıs sürecinin hassasiyeti üzerinde durarak, DP milletvekilleri hakkında verilen kararların eleştirilmemesini ve siyasete alet edilmemesini istedi. Ortak beyanata uyulmamasından dolayı rahatsızlığını da birkaç kez dile getirdi. Özellikle AP'lileri sık sık uyarmak zorunda kalıyor, bazı adaylar hakkında da ceza-i işlemlere başvuruluyordu. Örneğin, Ödemiş de İbrahim Akbaş, Hüseyin Güvenel ve Mehmet Emin isimlerinde 3 AP'li tutuklanmış, AP İzmir adaylarından Kadri Özek ve Orhan Hamurcu hakkında da soruşturma açılmıştı²²⁵.

Partiler eylül ayının sonlarına doğru aday listelerini tamamlayarak, kamuoyuna açıkladılar. CHP'nin senato adayları şunlardı: Selim Remzi Reyent, Şevket Adalan, Nazif Çağatay, Mustafa Kentli, Reşat Tardu, Selim Akelinli, Selim Beşerler, Selami Kızıltuğ olarak belirlendi. CHP'nin milletvekili adayları ise, Lebit Yurtoğlu, Haluk Kralyalı, Fitnat Saltuğ, Nihat Kınay, Osman Sabri Adal, Gerşun Özel, Adnan Berik, Orhan Sunar, Mustafa Uyar, Ahmet Elifoğlu, Ziya Hanhan, Muammer Eriş, Talat Orhon, Hasan Adanır, Hüsamettin Balkanlı, Nuri Oz, Osman Ersürer, Nusret Avşar, Şükrü Dinçer, Cahit Nekin, Arif Ertuna, Necip Mirkelamoğlu, Şeref Bakşık, Selami Savran, Adnan Yurttan, Meliha Soykan, Dündar Soyer, Tengiz İlhan ve Hulusi Selek²²⁶.

AP Senato adayları, Hamdi Balaban, Nevzat Özerdemli, Ali Rıza Levent, Cahit Okurer, Ömer Lütfi Boralı, Hilmi Onat, Nihat Tunaşar, Hamdi Tümer idi. AP milletvekili adayları ise, Ali Akdeniz, Şükrü Akkan, Mehmet Ali Aytaç, Ahmet Berik, Muzaffer Döşemeci, Ali Naili Erdem, Nuri Erdal, Suat Göksel, Mustafa Güngör, Hüseyin Gürkan, İhsan Gürsan, Orhan Hamurcu, Erdoğan Ker, Osman

---

²²³Milliyet, 30 Eylül 1961.

²²⁴Milliyet, 28 Eylül 1961.

²²⁵Milliyet, 30 Eylül 1961.

²²⁶Milliyet, 13 Eylül 1961.

Kibar, Mümin Kırılı, Hami Kural, Nihat Kürşat, Kadri Özek, Ali Necdet Konabar, Suphi Hasan Sarıgöllü, Hüseyin Cahit Taner, Adnan Tanık, İsmail Taşlıoğlu, Sabri Tonguç, Musa Soygenç olarak belirlendi²²⁷.

2.2.2. 15 Ekim 1961 Milletvekili Seçim Sonuçları

Tablo 28: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerde İzmir Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	547.336
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	450.748
Katılım Oranı (%)	% 82,4
Geçerli Oy Sayısı	439.266
Milletvekili Sayısı	17

(Kaynak: **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012, s. 60.)

Tablo 29: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı

Siyasi partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	241.753	% 55.0	10
CHP	174.014	% 39.6	7
CKMP	13.456	% 3.1	-
YTP	6.388	1.5	-
Bağımsızlar	3.409	0.8	-

(Kaynak: **T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) İstatistik Yıllığı 1960-1962**, s.s. 204-205.)

²²⁷Milliyet, 13 Eylül 1961.

Tablo 30: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçlarının İzmir İlçelerindeki Oy Dağılımı

İlçeler	AP	CHP	CKMP	YTP
Ödemiş	19.177	23.929	899	429
Bergama	20.056	11.226	617	512
Tire	14.485	8.748	410	156
Bayındır	9.882	6.605	349	110
Menemen	12.624	7.988	542	274
Karaburun	1.851	1.614	79	30
Urla	4.470	3.265	144	79
Selçuk	2.741	2.815	59	52
Çeşme	2.118	2.479	40	28
Seferihisar	1.620	2.648	55	11
Kemalpaşa	7.976	7.099	250	109
Torbali	8.113	7.295	147	119
Dikili	4.303	2.678	151	57
Kınık	9.522	5.154	1.231	427
Kiraz	6.344	4.984	929	517
Bornova	10.594	6.513	696	284
Foça	2.612	1.974	33	55
Karşıyaka	17.854	13.124	929	517

(Kaynak: **Yeni Asır**, 17 Ekim 1961.)

Milletvekili seçimleri son derece güvenilir bir ortamda ve dürüstçe gerçekleştirilmişti. Seçime girmeden önce CHP, oyların büyük çoğunluğunu alacağına inanmakta ve kendisine güçlü bir rakip görmemekteydi. Oysaki sonuçlar CHP açısından hayal kırıklığı oldu. DP'nin mirasçıları olarak kabul edilen AP ve YTP, toplamda oyların % 56,5'ini aldılar. Bu orana CKMP'de eklenince % 59,6 oy oranıyla Menderes taraftarlarının İzmir genelindeki çokluğu açıkça görülüyordu. (Tablo 2.5) Türkiye genelinde de durum çok farklı değildi. 12.925.395 kayıtlı seçmen arasından, oy kullananların sayısı 10.522.716 olarak belirlenmişti. Katılım oranı % 81,4'tü. AP % 34,8 oy oranı ile 158 milletvekili, CHP %36,7 oy oranı ile 173 milletvekili, CKMP %14 oy oranı ile 54 milletvekili ve YTP %13,7 oy oranı ile 65 milletvekili çıkarmıştı. Bağımsızlar ise % 0,8 oy oranı ile hiç milletvekili çıkaramamıştı²²⁸. AP, CKMP ve YTP toplamda % 62,5 oy oranıyla Türkiye'de DP taraftarlarının varlığını bir kez daha açıkça ortaya koymaktaydı.

²²⁸Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012, s. 25.

MBK'nin yönetime el koyduğu ilk dönemlerde durum CHP lehine evrilmişken, askerinin sıkıyönetimi, antidemokratik uygulamaları ve özellikle DP liderleri hakkındaki idam kararları halkın MBK'den soğumasına yol açmıştı. Siyasi propaganda döneminde de MBK'nin CHP dışındaki diğer parti liderlerine uyguladığı baskı ve liderlerin tutuklanmaları da halk üzerinde acıma hissi yaratmış ve oyların yn değiştirmesine sebebiyet vermişti. Üstelik halk arasında her zaman CHP'nin ordu ile işbirliği içinde olduğu inancı yaygındı. Nitekim İsmet Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Batı Cephesi Komutanı, 1. ve 2. İnönü Muharebeleri'nin kahramanı olarak asker arasındaki konumu ve saygınlığı farklıydı. Bu nedenle, MBK'nin ülke yönetimindeki uygulamalarına verilen tepkiler CHP'nin oylarına yansımış ve sonuç CHP için hayal kırıklığı olmuştu.

AP İzmir'den 10 milletvekili çıkarırken, CHP 7 milletvekili çıkardı. CKMP ve YTP, barajı aşamadıkları için İzmir'den milletvekili ıkaramamışlardı. AP'den İzmir milletvekilleri Ragıp Gümüşpala, şinasi Osmay, Mehmet Ali Aytaş, Saim Kaygan, Muzaffer Döşemeci, Naili Erdem, Nihad Kürşad, şükrü Akkan, İhsan Gürsan ve Kadri zek'tir. CHP'den seçilen İzmir milletvekilleri ise, Lebit Yurtoğlu, Mustafa Uyar, Necip Mirkelamoğlu, Arif Ertunga, Osman Sabri Adal, şeref Bakşık ve Ziya Hanhan idi²²⁹.

Senatör seçimleri açısından sonuçlara bakıldığında İzmir il genelinde 547.092 seçmen olduğu görülüyordu. Bu sayı içerisinden 450.891 kişi oy kullanmış ve geçerli oy sayısı 437.356 olarak tespit edilmişti. AP oyların %55.8'ini alarak 243.297'ye ulaşmış ve 6 senatör kazanmıştı. CHP ise % 39.96 oy oranıyla 175.508 oy sayısına ulaşmış ve hiç senatör kazanmamıştı. CKMP, oyların % 2.86'sını almış, 12.829 oy sayısına ulaşmış; YTP ise % 1.3 rakamıyla 5.628 oy almıřtı²³⁰. AP'nin İzmir'den çıkardığı senatörlerin isimleri ve aldıkları oy sayıları şöyleydi: Nevzat zerdemli 99.910 oy, İzzet Birant 100.007 oy, Emin Kansu 99.770, Cahit Okurer 63.047, Hilmi Onat 80.243, Ömer Lütfi Bozcalı 80.097 oy aldı²³¹.

²²⁹Yeni Asır, 19 Ekim 1961.

²³⁰T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) İstatistik Yıllığı 1960-1962, s.s. 206-207'den yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

²³¹Yeni Asır, 19 Ekim 1961.

Tablo 31: 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimlerinde İzmir İlçeleri Bazında Oy Sonuçları

I. BÖLGE	CHP	AP	CKMP	YTP
Seferihisar	2.638	1.628	52	20
Urla	3.304	4.584	134	67
Çeşme	2.406	1.908	21	19
Karaburun	1.602	1.875	68	34
II. BÖLGE				
Karşıyaka	12.970	17.454	860	575
Menemen	5.860	8.706	-	-
Foça	1.959	2.652	26	41
Dikili	2.675	4.321	117	103
Bergama	11.264	20.631	553	444
Kınık	4.989	9.405	1.074	354
III. BÖLGE				
Bornova	6.633	10.645	654	221
Kemalpaşa	7.256	8.068	142	108
Torbalı	7.284	8.157	166	127
Selçuk	2.339	2.750	31	21
Bayındır	6.681	9.776	204	85
Tire	8.801	14.358	415	151
Ödemiş	24.121	19.640	900	417
Kiraz	5.041	6.509	395	157

(Kaynak: **Yeni Asır**, 17 Ekim 1961.)

Seçim sonuçlarının ardından bir taraftan koalisyon için parti liderleri arasında görüşmeler yapılırken, diğer taraftan cumhurbaşkanı için öneriler ortaya atıldı. Ortak beyannamedeki kararlardan bir tanesi de Cumhurbaşkanlığı seçiminde tüm partilerin Cemal Gürsel'i desteklemesi yönündeydi. Oysaki CKMP ve AP, Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel'i değil, bir sivil olan Prof. Ali Fuat Başgil'i destekledi.²³² Ancak silahlı kuvvetlerin baskısıyla ve emekli bir orgeneral olan Ragıp Gümüşpala'nın ılımlı tavırları ile AP ikna edildi²³³. 607 oydan 434'ünü alarak Cemal Gürsel Cumhurbaşkanlığına seçildi. Oylamada 3 çekimser ve 156 da boş pusula çıkmıştı²³⁴.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından sıra koalisyon tartışmalarına gelmişti. Partiler, çeşitli koalisyon önerilerini dikkate almakta ve yoğun müzakereler

²³²Hürriyet, 20 Ekim 1961.

²³³Özdemir, **a.g.m.**, s. 209.

²³⁴Hürriyet, 27 Ekim 1961.

yapmaktaydı. En çok tartışılan koalisyon şekli 4'lü koalisyondu. Özellikle YTP, 4'lü koalisyondan başka hiçbir koalisyona katılmayacağını açıkça belirtirken, AP, CHP'nin içinde olduğu 4'lü koalisyona asla yanaşmayacağını söylüyordu. CKMP ise hiçbir parti ile iyi münasebetler kuramamış ve koalisyonun hiçbir şeklinden memnun kalmayacağını açıkça dile getirmişti. CKMP'nin amacı muhalefette kalıp oy toplamak olacaktı. Görüldüğü üzere hiçbir parti CHP ile ikili veya üçlü koalisyona gitmek istemiyordu. CHP de diğer partiler ile aynı görüşteydi, ikili veya üçlü koalisyona yanaşmıyordu. Ortak görüş tüm partilerin içinde olduğu milli koalisyondu. Cemal Gürsel de milli koalisyonu savunuyordu²³⁵.

Bütün bu tartışmaların nezaretinde 4'lü koalisyon gerçekleşmedi ve 20 Kasım günü CHP ve AP ikili koalisyon oluşturarak yeni kabineyi kurduklarını açıkladılar. Başbakanlığa İsmet İnönü seçilirken, AP'den İzmir milletvekili İhsan Gürsan Ticaret Bakanlığı görevini üstlendi²³⁶. İnönü 1. koalisyonunu AP ile gerçekleştirmişti; fakat bu koalisyon bir zorunluluktan kaynaklanmış ve her iki parti hemen hemen her konuda farklı görüşlere sahip olmuştu.

Nitekim haziran ayında AP-CHP koalisyonu sona erdi ve 25 Haziran 1961 tarihinde İsmet İnönü liderliğinde, CKMP-YTP-CHP koalisyonu oluşturuldu. Bu koalisyon da diğerinden çok farklı neticeler vermedi. 1963 yılının ekim ayında yapılan yerel seçimler de AP'nin oy oranının artması CKMP ve YTP'nin koalisyondan çekilmesi ile sonuçlandı. Bunun üzerine İsmet İnönü istifa etti ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya hükümeti kurma yetkisini verdi; fakat Gümüşpala bunu başaramayınca İsmet İnönü 3. kez hükümet kurmakla görevlendirildi. Böylece 25 Aralık 1963 tarihinde bağımsızlardan oluşan 3. koalisyon hükümeti kuruldu.

2.2.3. 17 Kasım 1963 Yerel Seçimler

2.2.3.1. 1963 Yerel Seçimlerinde Aday Listelerinin Belirlenmesi

Siyasi partiler 13 Ekim tarihi itibarıyla yerel seçimlerle ilgili aday yoklamalarını tamamladılar. Her parti İzmir'de belediye meclisi için 44, il genel meclisi için 20 kişilik aday listesini hazırlayıp, seçim kuruluna verdi. Aday yoklamalarını CHP, İzmir Fuarı'ndaki İtalyan Pavyonu'nda, AP, eski Sovyet

²³⁵Yeni Asır, 21 Ekim 1961.

²³⁶Ege Ekspres, 18 Kasım 1961.

Pavyonu'nda²³⁷ yaptı. Seçilen delege sayısı ise, partilere kayıtlı üye adediyle orantılı olarak belirlendi. Kayıtlı üye sayısı fazla olan CHP'de il genel meclis adayları 1.453, belediye meclis adayları 1.053 delege tarafından seçildi. AP, belediye meclisi yoklamalarına 460, il genel meclisi yoklamalarına da 680 delege katıldı²³⁸

Aday yoklamalarının yapıldığı gün AP belediye başkan adayları arasında da kıyasıya bir mücadele vardı. Birinci aday Osman Kibar, ikinci aday Dr. Mustafa Bozoklar, üçüncü aday ise Menderes'in eski savcısı Radi Ökbay'dı. Osman Kibar, seçimleri kazanacağından emin bir şekilde hem yoklamaların yapıldığı pavyonun içindekilerle hem de dışarıdaki AP'liler ve basın mensupları ile temaslar kuruyor şakalar yapıyordu. Yoklamada alacağı oy adedini bile hesaplamış, gazetecilere hesap listesini gösteriyordu. Ona göre Mustafa Bozoklar karşısında 143 oya karşılık 317 oy alacaktı. Mustafa Bozoklar ise Karşıyaka'daki yoklamalarla meşgul olurken, Bozoklar'ı destekleyen Hayri Yorgancıoğlu, Dr. Selahattin Akçiçek, Sabri Süphandağlı ve İlhan Sipahioğlu ise fuar alanında bulunuyordu. Üçüncü aday Radi Ökbay ise AP'liler arasında tek başına dolaşiyor, kulis yapmaya bile cesaret edemiyordu. 13 Ekim saat 18.45'te aday isimleri açıklandı. AP belediye başkan adayı 176 oya karşılık 339 oy ile Osman Kibar olmuştu²³⁹.

CHP'nin İzmir belediye başkanlığı için bir adayı yoktu. Rebi Başol, bağımsız belediye başkanı olarak CHP tarafından destekleniyordu. Bu nedenle CHP'nin aday yoklaması sakin ve sorunsuz geçti. YTP için aday yoklaması 17 Ekim'e ertelenmiş ve yoklamanın genel merkezde yapılması kararlaştırılmıştı. 17 Ekim'de aday yoklamasının tamamlanmasıyla birlikte Burhan Maner YTP belediye başkan adayı oldu²⁴⁰. CKMP ise İzmir'de belediye başkanlığı seçimlerine katılmadı.

Aday yoklamalarının tamamlanmasıyla birlikte, İzmir'in ilçelerinde de belediye başkan adayları belli oldu. Foça'da CHP'den Selçuk Dirim; Kemalpaşa'da bağımsız aday Orhan Zaimoğlu; Torbalı'da CHP'den Şükrü Gürol seçildi. Ödemiş'de AP'den Baki Marmara'yı belediye başkan adayı olurken; Hasan Demirtaş, Ahmet Karhan, Hüseyin Düzgüner, Ali Necdet Ronadar ve Faik Onan ise il genel meclis üyeleri olarak seçildiler. CHP'den ise Hüseyin Bozcayakalı başkan adayı; Orhan Gök, Coşkun Karagözoğlu, Mustafa Haciraifoğlu, Osman Günay ve

²³⁷Demokrat İzmir, 14 Ekim 1963.

²³⁸Demokrat İzmir, 13 Ekim 1963.

²³⁹Demokrat İzmir, 14 Ekim 1963.

²⁴⁰Demokrat İzmir, 19 Ekim 1963.

Şerif Başoğlu il genel meclis üyesi olarak belirlendiler. Tire’de yapılan yoklamalarda CHP’den Gazeteci Mehmet Kürşatlıoğlu belediye başkan adaylığına, Cemil Kocabey, Nail Arman, Bedri Kardeşler ve İsmet Çakıcı il genel meclis üyeliklerine seçildiler. AP listesinde ise Avukat Ali Ülker belediye başkan adayı, Turgut Aslan, Adnan Akhunlar, Tevfik Ersoy, Durmuş Evrensel il genel meclis üyeleri olarak seçildiler. Urla’da CHP’den Eczacı Mithat Tekbaşaran, AP’den Ziraat teknisyeni Erdoğan Ker; Menemen’de CHP’den Hamdi Pekin, AP’den Yücel Dirlik, MP’den Şefik Ürgen; Selçuk’ta AP’den Tüccar Ahmet Ferahlı, CHP’den Çiftçi Rıfat Varan; Bayındır’da CHP’den Doktor Sadık Erişen, AP’den Tüccar Akın Özdemir; Bergama’da CHP’den Fabrikatör Mustafa Yazıcı, AP’den Tüccar Âdem Özelli; Çeşme’de AP’den Çiftçi Mehmet Aldemir, CHP’den Otelci Hulusi Öztin; Torbalı’da CHP’den Şükrü Gürel; Seferihisar’da CHP’den Rahmi Ergun seçildi. AP’nin merkez ilçe adayları ise Narlıdere’den A. Fuat Çetinkılıç, Balçova’dan Ercüment Uysal, Buca’dan Süha Göksel, Şeref Balkanlı, Nejat Yada, Yeşilyurt’tan Şükrü Karaduman, Gaziemir’den Abdül Yavuz, Güzelbahçe’den Ali Gedik seçildi²⁴¹.

CHP’den belediye meclisi adayları şunlardı: Nazif Çağatay, Tekin Çullu, Fikret Filorat, Talat Orhun, Hüsamettin Akgüllü, Ali Egeli, Selahattin Barutçu, Seyfettin Özgizler, Hüseyin Avni Leblebici, Yusuf Durmaz, Mehmet Buldanlıoğlu, Ahmet Kalfaoğlu, İhsan Alyanak, Turhan Tekin, Seyfi Özgenel, Fethi Alpdoğan ve Lütfi Krom. AP’den belediye meclisi adayları; Mehmet Karaoğlu, Ömer Çetin, Ali Kinsizer, Naim Karaosman, Nuri Erdöl, Hüsnü Par, Harbi Otan, Halil Ünal, İlyas Sipahi, Mustafa Usmen, Ali Akman, Doğan Toptancı, Salih Kosova, Emin Başkürkçü, Ömer Beşe, Muammer Sağkol, Ali Bodur, Kenan Özışıldar, İskender Yüce, Tahsin Ateşin, Süleyman Özçalışkan, İsmail Adalı, Mehmet Aydın, Latif Tokgöz, Mehmet Usalan, Cemal Nallı, Orhan Kuntal, İsmet Özbakırcı, Şefik Bayat, Halit Ziya Kasapoğlu, Necati Köksal, İsmet Teoman, Mehmet Kurt, Mehmet Kavour, İ. Hakkı olarak belirlendi. CHP’den il genel meclisi adayları; Turhan Altıok, Dündar İzgi, Kemal Önder, Ali Doğan, Reşit Soyer, Muammer Apaydın²⁴², Zekai Oral, Kerim Akalınlı, Muammer Apaydın, Saadettin Akyol, Fuat Behzat Aksoylu, Tuğrul Tamer, Ayhan Oğuzhan, Emin Ünveren, Mustafa Güç, Muammer Karaşahin, İhsan

²⁴¹Demokrat İzmir, 14 Ekim 1963.

²⁴²Demokrat İzmir, 18 Ekim 1963; Bkz. 14 Ekim 1963 tarihli Demokrat İzmir gazetesinde Burhan Tanık CHP İl genel meclis adayı olarak açıklanmıştır; fakat Burhan Tanık istifa etmiş, yerine fabrikatör Muammer Apaydın geçmiştir.

Çelikten'di. AP'den il genel meclis adayları ise; Muzaffer Balaban, Orhan Hamurcu, Orhan Kor, Adnan Çağaloğlu, Nazım Oymakbaşı, Muzaffer Kara, Haşim Önder, Orhan Sorguç, Aydın Kaymak, Neviye Sayit, Ekrem Ataman, Necati Altiner, O. Zeki Efeoğlu, Rüstem Özdemir, Galip Çetin ve Sezai Esen'di²⁴³.

YTP belediye meclisi adayları şunlardı: Avukat Fethi Pekin, Bankacı Seydi Pamir, Doktor Mustafa Topal, Emekli Öğretmen Muhlis Öktemer, Şoför Ekrem Tüzemay, Gazeteci Çetin Eren, Avukat Cavidan Arbil, Eczacı Hasan Edgüer, Madenci Ragasgen, Eskinazi, Müteahhit Ahmet Yersu, Ecza Depocusu İlyas Zalombe, Geri Tabaco Firması Müdürlerinden Hayrettin Bener, Yüksek Mühendis Melih Selvili, Neriman Dramalı, Tüccar Osman Boyacıoğlu, Muhasebeci Halit Noyan, Fotografçı Şükrü Nurkent, Sütçü Salih Hepdemirgil, Avukat Kamil Bayter, Kimyager ve Yüksek Ziraat Mühendisi Dr. Süreyya Güden, Kimyager Vecdi Dramalı, Tesviyeci Zeka Babaoğlu, Avukat Hüseyin Kızılay, Kasap Remzi Keskin, Kahveci Hasan Erdem, Tüccar Habil Tanyalçın, Ziraatçı Kazım Turkal, Fırıncı yaşar Zeki Kurudak, Serbest Meslek Nihat Dinç, Ev Kadını Ayşe Çelebi, Manifaturacı Mehmet Yeniler, Tüccar Erdoğan Öngör, Tüccar Fethi Şengül, İnşaat Ustası Bedri Mihçioğlu, Emekli Memur Kemal Zengin, İnşaat Boyacısı İbrahim İtki, Komisyoncu Şevket Öndersev²⁴⁴.

2.2.3.2. Yerel Seçimler Öncesinde Siyasi Parti Çalışmaları

Siyasi parti liderlerinin radyo konuşmaları ve propaganda faaliyetleri kasım ayının ilk haftasıyla birlikte başladı. Yüksek seçim kurulu tarafından kura ile belirlenen saatlere göre 3 Kasım günü parti liderlerinin radyo konuşmaları gerçekleşecekti. Saat, 17.00'de TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, 17.25'te YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, 17.50'de MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, 19.10'da CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 19.35'te AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 20.30'da CKMP Genel Sekreteri Mustafa Kepir sırayla konuşmalarını yapacaklardı²⁴⁵. MP dışında, parti liderleri belirlenen program çerçevesinde konuşmalarını sundular. MP adına da Osman Bölükbaşı değil, Genel Başkan Vekili Hüseyin Ataman mahalli seçim konuşmasını yaptı²⁴⁶.

²⁴³Demokrat İzmir, 14 Ekim 1963.

²⁴⁴Demokrat İzmir, 19 Ekim 1963.

²⁴⁵Ege Ekspres, 2 Kasım 1963.

²⁴⁶Ege Ekspres, 3 Kasım 1963.

28 Ekim günü, İzmir’de siyasi partilerin propaganda çalışmaları başladı. En yoğun ve aktif propaganda yapan parti, 1961 seçimlerinde olduğu gibi yine AP idi. 30 Ekim günü AP adayları İzmir’in çeşitli semtlerine giderek, kahveleri ziyaret etmişler ve vatandaşlarla görüşmüşlerdi. Tepecik, Birinci Kadriye ve Beştepeler’de yapılan toplantılarda belediye meclis adayları ve belediye başkan adayı Osman Kibar birer konuşma yaptılar. Konuşmalarında seçimi kazandıkları takdirde yapacakları işlerden bahsettiler. AP’nin izlediği aktif propaganda çalışmalarının yanında CHP, daha ziyade sessiz kalmayı tercih ediyordu. CHP belediye başkan adayı Rebi Başol propaganda yapmaktan ziyade daha çok kentin gecekondur meselesi ile meşgul oluyor; İzmirliilerin kendisine oy vereceğinden emin görünüyordu²⁴⁷.

Rebi Başol, mevcut belediye başkanı olarak gecekondur semtlerinin sorunları ile yakından ilgileniyor ve bu semtlerde büyük sempati topluyordu. Ekim ayının sonuna kadar İzmir Belediyesi gecekondur semtlerine 8,5 milyon harcamıştı. Hemen hemen her gün 70 vatandaşa tapuları veriliyordu²⁴⁸. Özellikle gecekondur meselesi AP tarafından etkin bir propaganda aracı olarak kullanıldı. Rebi Başol’a 8,5 milyonun nereye harcandığına dair hesap soruluyordu. Kasım ayı itibariyle AP İzmir’de 14 toplantı yapmış ve toplantılarında CHP adaylarına ağza alınmayacak sözlerle hücum etmişti. Bunun üzerine Emniyet 1. Şube Müdürlüğü AP toplantılarına sivil polisler göndermeye başlamıştı. Polisler, toplantıların sonlarına kadar not tutmakta ve suç işleyen adaylar hakkında raporlar hazırlamaktaydılar. CKMP’nin ise seçimlere girmeyeceğinin kesinleşmesinin ardından CKMP yetkilileri, il başkanlığı seçimlerinde CHP’nin desteklenmesi hususunda bir bildiri yayınladılar. Seçimlere katılacak olan YTP yetkilileri de AP’nin halkın duygularını suiistimal eden hareketlerini onaylamıyorlardı. Eski DP’lilerin de CHP tarafına geçtikleri zaman zaman görülüyordu. Örneğin, Bozyaka ve Yeşilyurt’taki belediye hizmetlerini en iyi şekilde yapan, kısa zamanda yol, su, elektrik davalarını halleden Rebi Başol’a eski DP Ocak Başkanı Hasan Karanfil ile Mehmet Özbayur eski DP’lilerin kendisini desteklediklerini bildirmişti²⁴⁹. Rebi Başol 6 aylık belediye başkanlığı görevindeyken yatıklarını ve seçildiği takdirde yapacaklarını belirten beyannamesini halka açıklarken, Osman Kibar ve belediye meclis adaylarından İsmail Adalı, daha ziyade CHP adaylarının aleyhinde konuşmalar yaparak ve 38 sayılı Tedbirler Kanunu’na

²⁴⁷Demokrat İzmir, 31 Ekim 1963.

²⁴⁸Demokrat İzmir, 1 Kasım 1963.

²⁴⁹Demokrat İzmir, 5 Kasım 1963.

muhalefet ederek propaganda çalışmalarını yürütüyordu. Nitekim savcılık 15 AP adayı hakkında soruşturma açmış, İsmail Adalı tutuklanarak cezaevine gönderilmişti²⁵⁰. Aynı gün, Osman Kibar da Eşrefpaşa Camii'nin karşısındaki kahvede yaptığı konuşmada DP'yi övmesinden ve 27 Mayıs harekâtının aleyhinde konuşmasından dolayı tutuklandı; ancak sorgusunun ardından serbest bırakıldı²⁵¹.

Sadece AP değil, zaman zaman diğer partiler de propaganda çalışmaları sırasında uyarılıyorlardı. Örneğin, CHP tarafından Ödemiş'te inkılap kahvesinde düzenlenen bir toplantıda CHP idare kurulundan 4 kişi gösteri ve yürüyüş kanununa aykırı hareket ettikleri için mahkemeye verilmişlerdi. Önce, toplantıya katılan Cumhuriyet Savcısı hoparlörleri kapatarak sesin dışarıya verilmesini engellemiş, ardından da kapıları kapatarak ihtarda bulunmuştu. Coşkun Karagözoğlu, Mustafa Hacıraifoğlu, Dr. Orhan Gök ve Şeif Müldür hakkında soruşturma açılarak mahkemeye sevk edilmişlerdi²⁵². 17 Kasım gününe kadar partiler aktif olarak çalışmalarını devam ettirmişler ve İzmir'in birçok semtinde sohbet toplantıları düzenlemişlerdi.

2.2.3.3. 17 Kasım 1963 Yerel Seçim Sonuçları

17 Kasım günü tüm Türkiye genelinde mahalli seçimler gerçekleşti. Seçimlerde 3 renkli zarf kullanıldı. Belediye başkanları ile belediye meclislerine ait oy pusulaları için turuncu renkli zarflar, il genel meclisi oy pusulaları için yeşil renkli zarflar, muhtar ve ihtiyar heyetlerine ait oy pusulaları için pembe renkli zarflar kullanıldı. Seçimlerin sağlıklı yürütülebilmesi için, seçim günü eğlence yerleri kapatıldı, içki satılması ve kullanılması yasaklandı, sokaklarda güvenliği ve asayışı sağlamak amacı ile görevlilerin dışında, vatandaşların silah taşımaları yasaklandı. AP ve CHP seçimlere büyük ölçüde katılırken, diğer partiler kuvvetli oldukları bölgelerde seçimlere katılmayı tercih ettiler. CHP 67 ilde, AP 63 ilde, YTP 24 ilde, CKMP 16 ilde, MP 14 ilde, TİP 9 ilde ve Bağımsızlar da 13 ilde seçimlere katıldılar²⁵³.

17 Kasım 1963 İzmir belediye başkanı seçimlerinde tüm belediyeler itibariyle yapılan sayımda nüfus toplamı 704.801 olarak tespit edilmişti. Bilindiği gibi İzmir il

²⁵⁰Demokrat İzmir, 7 Kasım 1963.

²⁵¹Demokrat İzmir, 8 Kasım 1963.

²⁵²Ege Ekspres, 6 Kasım 1963.

²⁵³Ege Ekspres, 17 Kasım 1963.

nüfusu 1960 yılı verilerine göre 1.063.490'dı; fakat belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeleri seçimlerinde sadece belediye örgütü olan seçmenler oy kullandıkları için oy sayısı 704.801 olarak belirlenmişti. Toplam sandık sayısı 1.190 ve listedeki seçmen sayısı 366.519'du. Seçmenler arasından oy kullananlar 245.621 ve geçerli oy sayısı 225.136 olarak belirlendi. Sayım sonucunda İzmir ili genelinde belediyeler toplamında AP ilk sırayı alırken, CHP ise ikinci sırada yer aldı. AP 118.532, CHP 73.680, CKMP 258, MP 171, TİP 2.202, YTP 3.488 ve bağımsızlar 18.506 oy sayısına sahip oldular²⁵⁴.

Tablo 32: 17 Kasım 1963 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir İlçeleri İtibariyle Siyasi Partilerin Aldıkları Oy Sayıları

İlçeler	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	BĞMZ
Merkez	62.317	34.582	-	-	1.563	1.234	5.170
Karşıyaka	12.087	9.074	-	-	395	202	615
Bayındır	2.537	1.432	-	-	-	485	-
Bergama	5.513	2.235	-	-	-	-	140
Bornova	4.177	3.159	-	-	185	1.249	1.866
Çeşme	1.455	1.563	-	-	-	-	-
Dikili	2020	854	44	-	-	-	42
Foça	319	431	-	-	-	318	268
Karaburun	306	194	-	-	-	-	-
Kemalpaşa	4.209	1.592	-	-	-	-	1.165
Kınık	1.365	1.180	214	-	-	-	1000
Kiraz	624	484	-	-	-	-	373
Menemen	3.795	1.634	-	171	-	-	-
Ödemiş	9.241	8.648	-	-	-	-	1.442
Seferihisar	670	907	-	-	-	-	278
Selçuk	1.751	966	-	-	-	-	609
Tire	1.904	2.327	-	-	59	-	5.488
Torbalı	1.812	1.308	-	-	-	-	-
Urla	2.430	1.110	-	-	-	-	50

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965, s.s. 35/2-35/5.)

²⁵⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965, s.s. 35/2-35/3.

Türkiye genelinde 67 il içerisinde AP 42, CHP 23 ve YTP 1 merkez belediye başkanlığı kazandı²⁵⁵. İzmir’de ise 30 belediye başkanlığını AP, 10 belediye başkanlığını CHP ve 2 belediye başkanlığını bağımsızlar aldı²⁵⁶. İzmir’de 59.636 oy ile Osman Kibar belediye başkanlığı görevini devralırken, Rebi Başol 38.136 oy alarak ikinci sırada yer aldı²⁵⁷. İzmir belediyeleri içerisinde Çeşme, Seferihisar ve Tire dışındaki tüm belediyelerde, belediye başkanlığı seçimlerini AP kazandı. Bayındır Belediye Başkanlığını AP’den Akın Özdemir, Ödemiş Belediye Başkanlığını AP’den Abdülbaki Marmara, Urla Belediye Başkanlığını AP’den Erdoğan Ker, Selçuk Belediye Başkanlığını AP’den Ahmet Ferahlı, Torbalı Belediye Başkanlığını AP’den Haluk Alpsu, Tire Belediye Başkanlığını bağımsız aday İsmail Taşlıoğlu, Karaburun Belediye Başkanlığını AP’den İsmet Kırant, Seferihisar Belediye Başkanlığını CHP’den Rahmi Ergun, Kemalpaşa Belediye Başkanlığını AP’den Nephân Taşlıoğlu, Foça Belediye Başkanlığını AP’den Nusret Çalışır, Bergama Belediye Başkanlığını AP’den Âdem Özelli, Kiraz Belediye Başkanlığını AP’den Mehmet Niğde, Kınık Belediye Başkanlığını AP’den Mehmet Soyer, Menemen Belediye Başkanlığını AP’den Yücel Dirik kazanmıştı²⁵⁸. Ayrıca Dikili Belediye Başkanlığını AP’den Seniha Tınay ve Çeşme Belediye Başkanlığını CHP’den Ahmet Hulusi Öztin kazandı²⁵⁹.

İzmir’de belediye başkanlığı seçimini Rebi Başol’un kazanacağı düşüncesi ön plandaydı; fakat kazanan AP belediye başkan adayı Osman Kibar oldu. Tıpkı 1961 seçimlerinde olduğu gibi AP adaylarının tutuklanmaları ve toplantılarının sivil polisler tarafından rapor edilmesi halkta acıma hissi yaratmış ve AP’nin oy toplamasına yaramıştı.

Tablo 33: 17 Kasım 1963 İzmir İl Genelinde Belediye Meclisi Üyeleri Seçim Sonuçları

	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	BĞMSZ
Oy Sayısı	118.424	68.252	1.186	-	3.450	3.259	2.196

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s.s. 35/6-35/9.)

²⁵⁵Demokrat İzmir, 19 Kasım 1963.

²⁵⁶Demokrat İzmir, 30 Kasım 1963.

²⁵⁷Ege Ekspres, 19 Kasım 1963.

²⁵⁸Demokrat İzmir, 19 Kasım 1963.

²⁵⁹Çakmak, a.g.m., s. 384.

Tablo 34: İzmir Merkez İlçeye Bağlı Belediyelerde Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları

Belediyeler	Belediye Başkanı	Siyasi Partiler
Narlidere	A.Fuat Çetinkılıç	AP
Balçova	Ercüment Uysal	AP
Yeşilyurt	Şükrü Karaduman	AP
Gaziemir	Abdül Yavuz	AP
Cumaovası	İbrahim Turhan	CHP
Güzelbahçe	Ali Gedik	AP
Buca	Süha Göksel	AP
Bornova	Ali Uslu	AP

Kaynak: **Demokrat İzmir**, 19 Kasım 1963.

İzmir belediye meclis seçimlerinde, İzmir kentinde AP 44.585²⁶⁰ oy ile 25 üye, CHP 23.290 oy ile 13 üye kazandı²⁶¹. Böylece İzmir belediye meclisini AP'den Mehmet Karaoğlu, Ömür Çetin, Ali Kinsizer, Naim Karaosman, Nuri Erdöl, Hüsnü Par, Harbi Hotan, Halil Ünas, İlyas Sipahi, Mustafa Hüsmen, Ali Akman, Doğan Toptancı, Salih Kosova, Emin Başkürkçü, Ömer Beşer, Muammer Sağkol, Ali Bodur, Kenan Arar, Kenan Özışıldak, İskender Yüce, Tahsin Ateşin, S. Özçalışkan, İsmail Adalı, Mehmet Aydın, Latif Tokgöz; CHP'den Selami Savran, Nazif Çağatay, Tekin Çullu, Fikret Florat, Celal Olcay, Talat Orhon, Hüsamettin Akgüllü, Fıtnat Saltuğ, Ali Egeli, Selahattin Barutçu, Nevzat Ortabaş, Seyfi Özgizler, Avni Leblebicioğlu oluşturdu²⁶². Belediye meclisi AP grubu ilk toplantısını 24 Kasım'da il merkezinde gerçekleştirerek grup idare heyetini belirledi. Mehmet Karaoğlu, İsmail Adalı, Ali Kinsizer, Ömer Çetin ve Ömer Beşer grup idare heyetine seçilirken; İlyas Sipahi, Nuri Erdöl, Ali Bodur belediye daimi encümen azalıklarına, Muzaffer Atabey, Doğan Toptancı, Süleyman Özçalışkan ve Muammer Sağkol meclis kâtipliklerine getirildiler. Başkan vekilliklerine de Mehmet Karaoğlu ve Dr. Mustafa Uzman seçildi²⁶³. 29 Kasım günü de CHP ve AP'lilerin katılımıyla belediye encümen üyeleri seçimle göreve geldi. Belediye encümeni toplantısını Kültürpark Evlendirme Salonu'nda gerçekleştirdi. CHP meclis üyeleri sol, AP meclis üyeleri sağ tarafta oturdular. Meclise Belediye Başkanı Osman Kibar başkanlık etti. 27 oy ile AP'li Mehmet Karaoğlu'nun başkan vekilliği, yine 27 oy ile AP'li Doktor Mustafa

²⁶⁰DİE 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s. 35/7.

²⁶¹Demokrat İzmir, 20 Kasım 1963.

²⁶²Ege Ekspres, 19-20 Kasım 1963.

²⁶³Ege Ekspres, 25 Kasım 1963.

Usmen'in ikinci başkan vekilliği kesinleşti. Daimi encümen üyeliklerine AP'den Ali Kinsizer, AP'den Nüret Bardük, AP'den Ali Bodur; kâtipliklere AP'den Mustafa Atabay, AP'den Doğan Toptancı, AP'den Süleyman Özçalışkan, AP'den Muammer Sağkol 27 oy ile seçildi. CHP beyaz kâğıt kullanarak seçimleri protesto etti ve seçim kâğıtlarına “boş” yazdı²⁶⁴.

Tablo 35: 17 Kasım 1963 İzmir İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları

	AP	CHP	CKMP	MP	TİP	YTP	BĞMSZ
Oy sayısı	210.720	141.451	-	-	7.393	2.461	1.481

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s.s. 35/10-35/13.)

İzmir il genel meclis seçimlerinde, ilçeler dışındaki İzmir kentinde AP 74.200 oy ile 11 üye ve CHP 41.237 oy ile 6 üye kazandı²⁶⁵. AP'den il genel meclisine seçilen isimler şunlardı: Muzaffer Balaban, Orhan Hamurcu, Orhan Kor, Muzaffer Kuru, Adnan Çağaloğlu, Haşim Önder, Orhan Sorguç, Nazım Oymakbaşı, Aydın Kaymak, Ekrem Ataman, Yusuf Yavman. CHP'den seçilenler ise; Turhan Altıok, Dünder İzgi, Kemal Önder, Ali Doğan, Reşit Soyer, Zekai Oral'dı²⁶⁶.

Aynı tarihte İzmir'in köy ve mahallelerinde muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri de gerçekleşti. Seçimlere İzmir il genelindeki tüm seçmenler katıldı ve çoğunluk sistemine göre muhtar, ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi üyeleri tespit edildi. İzmir il genelinde 2.013 sandıkta 549.215 seçmen oy kullanma hakkına sahip oldu. Ancak, 395.328 kişi oy kullanırken, geçerli oy sayısı 368.572 olarak belirlendi. İzmir il genelindeki seçmen sayısının neredeyse yarısını teşkil eden Merkez ilçe genelinde ise seçmen sayısı 202.294'tü. Oy kullanan seçmen sayısı 130.540 olarak belirlenirken, geçerli oy sayısı 119.864 olarak tespit edildi²⁶⁷.

Seçilen bazı muhtarların ve bağlı oldukları yerleşkelerin isimleri şöyleydi: Merkez ilçeye bağlı Kurtuluş Mahallesi'nde Saim Saatçioğlu, Yeni İstiklal Mahallesi'nde İzzet Peçenek, Yeşilyurt Atatürk Mahallesi'nde Yusuf Can, İsmet Kaplan Mahallesi'nde Suat Aytekin, Tırazlı'da Salih Palas, Uzundere'de Murat Aytekin, Değirmendere'ye bağlı Ahmetli'de Mehmet Sayın, Çakaltepe'de Veli

²⁶⁴Ege Ekspres, 30 Kasım 1963.

²⁶⁵DİE 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s. 907; Demokrat İzmir, 20 Kasım 1963.

²⁶⁶Demokrat İzmir, 20 Kasım 1963.

²⁶⁷DİE 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s. 910.

Güler, Çileme’de Hakkı Gököğlü, Çile’de Tefvik Şakan, Gölova’da İbrahim Ay, Karakuyu’da Hüseyin Torun, Karacadağ’da Ahmet Altılı, Sancaklı’da Ali Yoldaş, Çamönü’nde Nazmi Kırılı seçimleri kazandı. Cumaovası’na bağlı Akçaköy’de Abdullah İnel, Gölcükler’de Hasan Gürsoy, Çamköy’de Ahmet Karaca, Develiköy’de Mehmet Yiğit, Künerköy’de Seyit Ali Akduman, Narlıdere’ye bağlı Yenikale’de Nazmi M. Ali Uzun, Narlı’da Sefa Dönmez, Pazaryeri’nde Kemal Baysongur seçildi²⁶⁸ Ayrıca, Merkez ilçeye bağlı Zeytinlik’te Hasip Duran, Samantepe’de Rafi Sazan, Etiler’de Mahmut Zaimoğulları, Duatepe’de Ali Tunçkol, Tan’da Muharrem Koçoğlu, Akıncı’da Ramazan Tanık, Altınordu’da Abdurrahman Kayalı, Murat Reis’te Ethem Aykoç, Kirazlı’da Salih Kalas, Bozkurt’ta Remzi Çayeli, Odunkapı’da Tahsin Akkış, Sümer’de Fevzi Keçeci, Fevzipaşa’da Ethem Özgüler, Kahramanmescit’te Süleyman Barış, Erler’de Süleyman Özfeşi, Balçova’da Kazım Dirik mahallesinde Bekir Özenler seçildi²⁶⁹.

7 Haziran 1964 tarihinde Türkiye genelinde kısmi senato seçimleri yapıldı. İzmir’in katılmadığı seçimlerinde 51 senatör seçildi. 26 ilde gerçekleştirilen seçimler de AP 31 senatör çıkarırken, CHP 19 senatör ve bağımsızlar 1 senatör çıkardı. YTP ve CKMP ise hiç senatör çıkaramadı²⁷⁰. Seçimlerde, Türkiye genelinde seçmen sayısı 4.668.865 olarak belirlendi. Seçimlere katılanların sayısı 2.808.592 idi. Siyasi partilerin aldıkları oy sayıları AP 1.385.655, CHP 1.125.783, CKMP 83.400, YTP 96.427, bağımsızlar 64.498 olarak tespit edildi²⁷¹ AP oyların % 49’undan biraz fazlasını, CHP ise oyların %41’inden biraz fazlasını almıştı. Geriye kalan oylar YTP, CKMP ve bağımsızlar arasında paylaşıldı²⁷².

Kısmi senato seçimlerinden 2 gün önce yani 5 Haziran tarihinde AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala aniden yaşamını kaybetti. Gümüşpala’nın ölümü ile birlikte Dr. Saadettin Bilgiç ve Süleyman Demirel arasında başkanlık yarışı başladı. 28 Kasım’da Demirel yarışı kazanmış, AP’nin yeni genel başkanı olmuştu. Bundan sonraki süreçte, Süleyman Demirel ismi sık sık duyulacak, Türkiye’nin gündemini hep meşgul edecekti.

²⁶⁸Demokrat İzmir, 19 Kasım 1963.

²⁶⁹Ege Ekspres, 19 Kasım 1963.

²⁷⁰Milliyet, 9 Haziran 1964.

²⁷¹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 7 Haziran 1964 Kısmi Senato Üyeleri Seçimi Sonuçları (il, ilçe ve sandık bölgeleri itibariyle), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965, s. V.

²⁷²Metin Toker, “Yurtta Olup Bitenler”, Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası, XXX/522, 19 Haziran 1964, C:XXX, s. 16. http://www.inonuvakfi.com/akis/1964_522.pdf (Erişim Tarihi: 07.02.2018).

2.3. 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri

2.3.1. Seçim Öncesinde Siyasi Ortam ve Partilerin Propaganda Çalışmaları

1964 yılı Kasım ayının sonlarında AP genel başkanlığı için seçim yapıldı. Seçime Dr. Saadettin Bilgiç, Süleyman Demirel ve Tekin Arıburun katıldı. 1.679 delegenin katıldığı genel başkan seçiminde 1.072 üye Süleyman Demirel'e, 565 üye Sadettin Bilgiç'e, 34 üye Tekin Arıburun'a ve 6 üye aday olmayan Ali Fuat Başgil'e oy verdi. İki üye ise boş oy kullandı²⁷³. Sertlik yanlısı aşırı milliyetçilerin lideri olan Sadettin Bilgiç seçimi kaybetmiş, ılımlı lider Süleyman Demirel ise kazanmıştı. Süleyman Demirel'in seçimleri kazanması AP için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Demirel, Isparta'nın bir köyünde doğmuş, kendi imkânları ile okumuş ve yüksek mühendis olmuştu. Köy kökenli olmasının yanı sıra modern bir insandı. İlimli kişiliği ve düşünceleri ile askeri ve hükümeti uzlaştırma yanlısıydı. Hedef kitle olarak kırsal kesimi ve çiftçiyi belirlemesine rağmen, askerler, girişimciler, meslek sahipleri ve eski DP'lileri de ihmal etmiyordu. Tüm bu seçmen tabanını tek bir çatı altında toplamaya ve hiçbirini küstürmemeğe çalışıyordu.

Süleyman Demirel AP Genel Başkanlığına seçildikten kısa bir süre sonra genel idare kurulunun yeni üyeleri belirlendi. Üyeler arasında İzmir Milletvekili İhsan Gürsan da yerini aldı²⁷⁴. İhsan Gürsan, Maliye Bakanı olarak genel idare kurulunda görev alırken, AP'nin iktidara gelmesi ile Çalışma Bakanlığına İzmir Milletvekili Ali Naili Erdem, Turizm ve Tanıtma Bakanlığına da Nihat Kürşad getirilecekti²⁷⁵.

13 Şubat 1965 tarihinde İsmet İnönü'nün bütçe teklifinin reddedilmesiyle birlikte İsmet İnönü istifa etti. Bütçe önerisi, 197 oya karşı 225 oy ile reddedilmişti²⁷⁶. Hükümetin düşmesinin ardından Cemal Gürsel, CHP dışındaki diğer partilerin koalisyona yönelmelerini teklif etti. Gürsel, yeni başbakanın tarafsız olması konusunda ısrar ediyordu. Önerdiği isimler, Kemal Kurdaş, Suat Hayri Ürgüplü ve İhsan Doğramacı oldu. AP, CKMP, YTP ve MP'nin yaptığı görüşmeler neticesinde Cumhuriyet Senatosu Kayseri Bağımsız Üyesi Suat Hayri Ürgüplü,

²⁷³Hürriyet, 30 Kasım 1964.

²⁷⁴Milliyet, 1 Aralık 1964.

²⁷⁵1967 İzmir İl Yılığ, s.7.

²⁷⁶Cumhuriyet, 14 Şubat 1965.

hükümeti kurmakla görevlendirildi. Ürgüplü liderliğindeki hükümet ekim ayında yapılacak seçimlere kadar ülkeyi yönetecek geçici bir hükümetti.

1961 Anayasası, ülkeye genel anlamda özgürlükçü bir ortam sunmuştu. Toplumsal yaşamdaki özgürlüğün yanısıra siyasi yaşamda da partilerin ideolojik düşüncelerini net olarak ortaya koymalarına imkân tanıyordu. Bu dönem, aşırı sağcı ve aşırı solcu grupların, üniversitelerde sosyalist fikir kulüplerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Örneğin, Mehmet Ali Aybar'ın liderliğini yaptığı Türkiye İşçi Partisi bu dönemde kuruldu. CHP'nin koalisyon hükümetleri sırasında örgütlenen TİP'in hedef kitlesi kırsal kesimdeki yoksul vatandaşlar ve işçilerdi. CHP, bu örgütlenmeye 1961 Anayasası'nın zorunlu kıldığı maddeler nedeni ile izin verdiğini belirtse de, gerçek anlamda TİP'in AP'nin oylarını azaltacağını düşünüyordu. AP seçmeni kırsal kesim vatandaşından oluştuğuna göre TİP, AP oylarının bir kısmını alabilecekti. Böylece AP'nin oy kaybına uğraması bekleniyordu. CHP, TİP'in taraftarlarının artmaya başlamasıyla birlikte, ideolojik düşüncesinde bir farklılık yaratarak yeni sloganını vatandaşa duyurdu. Yeni sloganı "*ortanın solu*" idi.

Muhafazakâr ve aşırı milliyetçi parti olarak bilinen CKMP ise 30 Temmuz'da genel başkanlık seçimlerini yeniledi. CKMP'nin büyük kongresinde iki önemli aday olan Ahmet Tahtakılıç ve Alparslan Türkeş karşı karşıya geleceklerdi. CKMP İzmir İl Başkanı Lütfi Doğutürk, İzmir ve Ege Teşkilatı'nın, genel başkanlık için Alparslan Türkeş'i desteklediğini bildiriyordu. Diğer taraftan CKMP Ege Bölgesi Gençlik Teşkilatı da yine Türkeş'i desteklemekteydi²⁷⁷. Birkaç gün sonra yapılan genel başkanlık seçimlerini Alparslan Türkeş kazandı. Alparslan Türkeş'in genel başkanlığı alması, faşist eğilimlerin artmasına ve ilerleyen dönemlerde gençler arasındaki sağ-sol kavgalarının da şiddetlenmesine sebep olacaktı.

Partiler kadrolarını oluşturduktan sonra mitingler vasıtasıyla halkla buluşmaya ve propaganda çalışmalarına başladılar. İzmir ilk ev sahipliğini CKMP lideri Alparslan Türkeş'e ve TİP Başkanı Mehmet Ali Aybar'a yaptı. Her iki lider de İzmir ziyareti için 2 Ekim tarihini seçmişti. Türkeş, Konak Meydanı'nda halka seslenirken, Mehmet Ali Aybar, Albayrak Sineması'nın toplantı salonunda konuşmayı uygun buldu.

---

²⁷⁷Milliyet, 27 Temmuz 1965.

TIP'in Albayrak Sineması'nda gerçekleştirdiği konuşma 3.000'e yakın vatandaş tarafından büyük bir ilgiyle dinlendi. Kalabalık adeta, TIP'in, CHP ve AP'den sonra İzmir'deki 3. büyük parti olduğunu gösterir nitelikteydi. İlk konuşmayı yapanlar İzmir milletvekili adaylarından Rahmi Eşsizhan ve Aslan Başer Kafaoglu oldu. Ardından Mehmet Ali Aybar kürsüye geçti. Aybar konuşmasının genelinde iktisadi bağımsızlıktan bahsetti. Türkiye'nin Amerika ile yaptığı ikili anlaşmalar neticesinde Amerikan'ın uydusu olduğundan ve milli servetin tıpkı Amerika'da olduğu gibi Türkiye'de de küçük bir grubun elinde olduğundan bahsetti. Köylünün, işçinin, küçük esnafın ve memurun ezildiğini; toprak ağalarının ve zenginlerin gücü elinde bulundurduğunu ve zenginlerin iktidarda kaldıkça, vatandaşın lehine kararlar alınmayacağını ve kanunlar çıkmayacağını vurguladı. Türkiye'de emek gücünün arttığını ve hâkim sınıfların bunu göz ardı ederek, kullanma kabiliyetinden yoksun olduklarını dile getirdi. Toplantıda en çok ilgi gören konuşmacılardan bir tanesi Çetin Altan, diğeri ise Yaşar Kemal'di. Gazeteci Çetin Altan İstanbul Milletvekili adayı olarak konuşmasını yaparken, Yaşar Kemal'de yönetim kurulu üyesi sıfatı ile konuşmasını sundu²⁷⁸.

Aynı gün yapılan CKMP mitingi ise İzmir'de pek fazla ilgi görmemişti. Mitinge sadece 200-300 civarında vatandaş katılmış ve çoğunluğunun da farklı illerden geldiği görülmüştü. İlk konuşmayı İzmir adaylarından Rıdvan Burteçin, ardından ise Rıfat Baykal yaptı. Daha sonra kürsüye gelen Alparslan Türkeş, sosyal adalet konusundaki eşitsizlikten bahsetti. Tütün konusunda AP'nin yanlış tutum içerisinde olduğunu söyleyerek kredilerin tekel yerine tüccara verildiğini dile getirdi ve ülkede tütün bankası kurulması gerektiğini de ekledi²⁷⁹.

MP lideri Osman Bölükbaşı ise 3 Ekim tarihinde İzmir'e gelerek, Cumhuriyet Meydanı'nda İzmirli'lere seslendi. Yaklaşık 5.000 kişinin katıldığı mitingte, Bölükbaşı yapacağı işlerden ziyade İnönü ve Demirel'e yönelik eleştirilerde bulundu. Özellikle İnönü'nün Malatya'daki konuşması sırasında 27 Mayıs öncesinin tutumunu sergilediğini ve bu durumun ülkedeki huzuru bozabileceğini belirtti. MP lideri Bölükbaşı, iktidara tek başına gelemeyeceğinden emin olmalı ki, AP ile koalisyon

---

²⁷⁸Demokrat İzmir, 3 Ekim 1965.

²⁷⁹Yeni Asır, 3 Ekim 1965.

istediğini açıkça dile getiriyordu. Hatta konuşması sırasında vatandaşlara kendiniz MP'ye eşiniz AP'ye oy versin diye de belirtti²⁸⁰.

8 Ekim tarihi AP'nin İzmir mitingini gerçekleştirdiği tarih oldu. Süleyman Demirel'in son mitingi olduğu için, İzmir mitingine ayrı bir önem veriliyor ve İstanbul'dan daha kalabalık olması için uğraşılıyordu. Bu arada İzmir'in Selçuk ilçesinde yapılan AP'li kadınlar birliğinin toplantısında CHP için “*ortanın solu, Moskova yolu*” şeklinde sloganlar atılıyordu²⁸¹.

Cumhuriyet Meydanı'nda gerçekleşen AP'nin İzmir mitingine 100.000 vatandaş katılmıştı. Sadece İzmirli değil, civar il ve ilçelerden de büyük kalabalık göze çarpıyordu. Süleyman Demirel'in Cumaovası Havaalanı'ndan karşılanması ve miting alanına gelişi büyük tezahüratlarla gerçekleşti. AP mitingi, düşünüldüğü gibi İzmirli tarafından rağbet görmüş ve mahşeri bir kalabalıkla gerçekleşmişti. Süleyman Demirel yaklaşık 2 saat süren konuşması sırasında sık sık tezahüratlarla ve sloganlarla karşı karşıya kaldı²⁸². Ve 9 Ekim tarihi itibarıyla propaganda çalışmaları sona erdi.

2.3.2. 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları

1965 yılının 10 Ekim günü Türk siyasal tarihinin 19. genel seçimleri yapıldı. Seçimlere AP, CHP, CKMP, MP, TIP ve YTP olmak üzere 6 siyasal parti ve 171 bağımsız aday katıldı. CHP 67 ilde, MP 52 ilde, TIP 51 ilde, AP 67 ilde, YTP 48 ilde ve CKMP 47 ilde seçimlere katıldılar. İzmir ilinde YTP dışında bütün partiler seçimlere katıldı²⁸³. Birleşik oy pusulaları ilk defa 1965 seçimlerinde kullanıldı. Yüksek Seçim Kurulu tarafından filigranlı özel kâğıtlar bastırıldı. Seçmenler oy vermek istedikleri partiye ayrılan yere “*evet*” mührünü basmakla oylarını kullandılar²⁸⁴.

İlk defa nisbi temsil usulüne göre yapılan seçimlerde AP 4.921.235 oy alarak 240 milletvekili, CHP 2.675.785 oy ile 134 milletvekili, CKMP 208.696 oy ile 11 milletvekili, MP 582.704 oy ile 31 milletvekili, TIP 276.101 oy ile 14 milletvekili, YTP 346.514 oy ile 19 milletvekili, Bağımsızlar ise 296.528 oy ile 1 milletvekili

²⁸⁰Yeni Asır, 4 Ekim 1965.

²⁸¹Demokrat İzmir, 7 Ekim 1965.

²⁸²Yeni Asır, 9 Ekim 1965.

²⁸³Demokrat İzmir, 10 Ekim 1965.

²⁸⁴Yeni Asır, 10 Ekim 1965.

çıkardı.Katılım oranı ise %71.26 olarak belirlendi²⁸⁵. İzmir’de de sonuçlar çok farklı değildi. İzmir’in katılım oranı % 72,4 olarak belirlenirken, % 62,2 oy oranı ile AP ilk sırada, % 29,8 oy oranı ile CHP ikinci sırada yer aldı.

Tablo 36: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimlerde İzmir Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	578.762
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	418.993
Katılım Oranı (%)	72,4
Geçerli Oy Sayısı	403.948
Milletvekili Sayısı	17

(Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, s. 60.)

Tablo 37: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı

Siyasi Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	251.189	% 62,2	11
CHP	120.337	% 29,8	5
CKMP	4.371	% 1,1	-
MP	11.461	% 2,8	-
TİP	15.840	% 3,9	1
Bağımsızlar	750	% 0,2	-

(Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, s. 60.)

²⁸⁵ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara, 1966, s. y.

Tablo 38: 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinde Siyasal Partilerin İzmir İlçeleri İtibariyle Aldıkları Oy Sayıları

İLÇELER	AP	CHP	CKMP	MP	TIP	BĞMSZ
Merkez	97.088	37.218	1.453	3.844	7.106	336
Bayındır	8.228	3.835	107	460	211	22
Bergama	19.014	7.759	344	1.211	623	73
Bornova	13.097	5.202	222	542	1.496	42
Çeşme	2.067	1.884	21	100	63	6
Dikili	4.198	2.267	42	168	178	8
Foça	2.629	1.343	33	127	80	4
Karaburun	1.879	1.175	17	44	67	4
Karşıyaka	19.465	10.054	482	743	2.246	45
Kemalpaşa	8.175	5.594	120	259	150	24
Kınık	4.821	2.438	114	453	214	17
Kiraz	6.602	2.834	239	585	245	15
Menemen	11.881	4.906	263	701	617	28
Ödemiş	19.754	15.758	496	1.021	854	44
Seferihisar	1.717	1.762	19	73	120	4
Selçuk	2.985	1.928	45	91	554	8
Tire	14.413	6.215	208	605	428	28
Torbalı	8.909	5.653	103	311	414	22
Urla	4.267	2.512	43	123	174	20

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1950-1965 Milletvekili ve 1961,1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara, 1966, s.s. 723-770.)

Tablodan anlaşıldığı üzere Seferihisar dışındaki bütün ilçelerde AP'nin oy sayısı CHP'den fazlaydı. Seferihisar'da da AP, hemen hemen aynı oyu almış, çok az bir farkla CHP öne geçmişti.

Katılım oranının 1961 seçimlerine göre daha yüksek olması mesela %80'lerde olması bekleniyordu, fakat durum tam tersi oldu. Katılım oranı hem Türkiye genelinde hem de İzmir kentinde 1961 seçimlerine göre azalmıştı. Katılım oranının azlığının sebebi CHP seçmeninin sandık başına gitmemiş olmasıydı. Çünkü "ortanın solu" sloganı, seçmenler tarafından tam olarak anlaşılammış ve vatandaşların çekimser kalmalarına sebep olmuştu. Neticede seçim sonuçları CHP açısından büyük bir hayal kırıklığı oldu. AP, tek başına iktidara gelmeyi başarmış ve Süleyman Demirel Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başbakanı olmuştu.

İzmir'den AP 11 milletvekili, CHP 5 milletvekili ve TIP 1 milletvekili çıkardı. AP'den ilk etapta milletvekili seçilenlerin isimleri Ali Naili Erdem, İhsan Gürsan, Şükrü Akkan, Şinasi Osma, Zeki Efeoğlu, Nihat Kürşat, Settar İlksel, Mehmet Ali Aytaş, Hüsamettin Gümüşpala ve Muzaffer Döşemeci idi. CHP'den seçilen milletvekillerinin isimleri ise, Mustafa Uyar, Lebit Yurdoğlu, Şevket Adalan, Arif Ertunga ve Şeref Bakşık idi. 2 milletvekilinin tayini Yüksek Seçim Kurulu tarafından milli bakiye usulüne göre değerlendirilecekti. İzmir'de alınan oy miktarlarına bakıldığında TIP ve MP'den birer adayın milletvekili seçilme olasılığı muhtemel görünüyordu. İki aday MP'den Celallettin Uzer ve TIP'ten Cemal Hakkı Selek idi²⁸⁶. Bir iki gün sonra açıklanan milli bakiye sonuçlarına göre AP'den Enver Turgut ve TIP'ten Cemal Hakkı Selek iki milletvekilliği kadrolarını doldurdular²⁸⁷

CHP'nin istenilen sonuca ulaşamaması, parti içerisinde genel başkanlık sorununu gündeme getirdi. İnönü'nün de desteği ile Bülent Ecevit 1966 yılının ekim ayında CHP genel başkanı oldu. Bülent Ecevit ile birlikte Türkiye "*ortanın solu*" sloganını daha iyi anlamaya ve benimsemeye başladı. Fakat parti içinde de "*ortanın solu*" sloganına karşı çıkan bir grup milletvekili vardı. Turhan Feyzioğlu liderliğinde olan bu grup CHP'den ayrılarak Güven Partisini kurdu.

Süleyman Demirel 5 yıl boyunca tek başına iktidarda kalmayı başarmış ve farklı grupları bir denge içerisinde tutabilmişti. İktidarlığı boyunca, Demirel'in nurcularla yakınlaşması ve partisinin İslami geleneksel çizgide ilerlediğini göstermesi, aydınlar, entelektüeller ve özellikle sol kanat tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Sosyalizm ve komünizm ile mücadele, üniversitelerdeki solcu öğretmenlerin görevlerine son verilmesi, sol yayınların yasaklanması, ülkeyi 1966 yılından itibaren büyük bir karmaşaya sürükledi.

2.3.3. 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler

2.3.3.1. Aday Listelerinin Belirlenmesi

İzmir'de 6 siyasi partinin katıldığı ön seçimler 28 Nisan tarihinde gerçekleştirildi. CHP ve AP, ön seçimler için İzmir Fuarı'nı tercih ederken, diğer partiler seçimleri kendi il merkezlerinde yaptılar. CHP'nin, Fuar Evlendirme Dairesi'nde gerçekleştirdiği ön seçimlerde belediye meclisi için 30, il genel meclisi

²⁸⁶Demokrat İzmir, 12 Ekim 1965.

²⁸⁷Demokrat İzmir, 13 Ekim 1965.

için 18 partili adaylığını koydu. Kapalı spor salonunda delegelerini seçen AP'den ise, belediye meclis üyeliği için 87 kişi, il genel meclis üyeliği için 37 kişi aday oldu. Gazi Bulvarı'ndaki il merkezinde ön seçimlerini gerçekleştirecek olan TIP'te ise, her iki meclis için 20'şer delege adaylığını koydu. CKMP, ön seçimleri partisinin 2. Beyler Sokağı'ndaki il merkezinde gerçekleştirdi. Belediye meclisi için 48 kişi, il genel meclisi için 36 kişi adaylıklarını koydular. İl merkezinde seçimleri gerçekleştirecek olan MP'de, her iki meclis içinde 48'er kişi adaylıklarını koydular. GP ise belediye meclisi için 43, il genel meclisi için 22 kişi adaylığını koydu. 28 Nisan'da gerçekleştirilen ön seçimler 3 Mayıs'ta geçici olarak ilan edildi ve 5 Mayıs'a kadar itiraz hakkı tanındı. 11 Mayıs gününe kadar süren itirazlar, 13 Mayıs tarihi itibarıyla kesinleşti ve adayların kesin listeleri, ilçe seçim kurulu tarafından ilan edildi²⁸⁸.

Ertesi gün açıklanan seçim sonuçlarına göre AP için Osman Kibar, rakibi Fazlı Arınç karşısında 232 oya karşılık 374 oyla AP belediye başkan adayı olarak seçildi. CHP'den ise tek aday olan İzmir İl Başkanı Talat Orhon, partisi tarafından İzmir belediye başkan adayı olarak belirlendi²⁸⁹. GP'den Turan Tekin²⁹⁰ belediye başkan adayı olurken, TIP'ten Cemal Kırıl²⁹¹, MP belediye başkan adayı Kemal Kunter, CKMP belediye başkan adayı Şeref Üsküp, BP²⁹² belediye başkan adayı Hürşit Talipler idi.

CHP'den aday olan senatörler Necip Mirkelamoğlu, Nazif Çağatay, Kaya Bengisu, Fikret Florat, Hayrettin Öngünşen ve Kerim Beşerler'di. 6 senatör adayından en kuvvetli iki isim ise Necip Mirkelamoğlu ve Nazif Çağatay olarak görülmekteydi. CHP'nin İzmir'den en iyi ihtimalle 3, en kötü ihtimalle 2 senatör çıkaracağı fikri düşünüldüğünde üçüncü kuvvetli isim Kaya Bengisu olarak görülmüyordu²⁹³.

---

²⁸⁸ **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1968.

²⁸⁹ **Demokrat İzmir**, 29 Nisan 1968.

²⁹⁰ **Demokrat İzmir**, 29 Nisan 1968.

²⁹¹ **Demokrat İzmir**, 29 Nisan 1968.

²⁹² Birlik Partisi, daha önce İzmir'de seçimlere katılmamış olan yeni bir parti idi. Seçilme şansı olmamakla birlikte, her ihtimale karşı bir belediye başkan adayı belirlemişti. Çevre ilçelerdeki belediye başkanları hususunda ise daha çok bağımsız adayları destekliyordu.

²⁹³ **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1968.

TIP'ten senatör adayları Nihat Sargın, Samim Kocagöz, Nuran Yuhıg, Hamdi Duranaslan ve Hüseyin Savaş'tı. TIP, senatör seçimlerinde 1 senatör çıkaracağına inanıyor ve Dr. Nihat Sargın'ı mutlak aday olarak görüyordu²⁹⁴.

İzmir çevre belediyelerdeki CHP belediye başkan adayları şunlardı: Yeşilyurt'ta Abdi Baklan, Gültepe'de Ali Doğan, Buca'da İlhan Yalçınsozan, Balçova'da Şaban Angın, Gaziemir'de Mustafa Çetinkaya, Güzelbahçe'de Abdullah Haydar, Cumaovası'nda İbrahim Etem Turan ve Narlıdere'de Hüseyin Aygün²⁹⁵. İzmir çevre belediyelerdeki AP belediye başkan adayları ise; Yeşilyurt'ta Şükrü Karaduman, Buca'da Süha Göksel, Balçova'da Dinçer Tuğsuz, Bornova'da Ali Uslu, Gültepe'de İsmet Uç, Çamdibi'nde Emin Gülgeze, Narlıdere'de Ali Fuat Çetinkılıç, Gaziemir'de Abdülhamit Yavuz ve Güzelbahçe'de Ali İhsan Gedik'di²⁹⁶.

TIP'in çevre belediyelerdeki başkan adayları Bornova'da Necati Doluorman, Çamdibi'nde Salih Çınar, Buca'da Ömer Sıtkı Gökal idi. GP'nin çevre belediye başkan adayları ise Yeşilyurt'ta Abdurrahman Köseoğlu, Gültepe'de Abdi Şimşek, Bornova'da Hüseyin Ulu idi²⁹⁷. MP'nin çevre belediye başkan adaylar, Bornova'da Hasan Koçdemir, Çamdibi'nde Yusuf Tırpancı, Altındağ'da da Hilmi Bayraktar idi²⁹⁸.

Bağımsız adayların da seçimlere katılma kararı almasıyla birlikte İzmir'in ilçelerindeki belediye başkan adaylarının sayısı her geçen gün artmıştı. Yeşilyurt'ta 11 kişi adaylığını koyarken, Buca'da 7 kişi belediye başkanlığına aday olduklarını açıklıyorlardı. Buca belediye başkan adayları CHP'den İlhan Yalçınsozan, TIP'ten Ömer Sıtkı Gökel, CKMP'den Mustafa Öztürk, AP'den Süha Göksel, bağımsız adaylar Mehmet Özyenidünya ve Mustafa Ertek olarak belirlenmişti²⁹⁹. Özellikle Yeşilyurt, Gültepe ve Balçova bağımsız adaylar yönünde zengin ilçelerdi. Tabi ki, kimi ilçelerde bağımsız adaylar güçlü rakipleri oluştururken, kimi ilçelerde de hiç şansa sahip değillerdi. Örneğin Gültepe'deki bağımsız belediye başkan adayı Hüseyin Polat en az CHP ve AP adayları kadar şansa sahip idi. Bağımsız adayların en bol olduğu bir diğer yer ise Yeşilyurt idi. Yeşilyurt'taki bağımsız belediye başkan adaylarından ismi en çok konuşulanları Nadir Öztürker, Cavit Çubukçuoğlu, Sezai

²⁹⁴Demokrat İzmir, 26 Mayıs 1968.

²⁹⁵Demokrat İzmir, 24 Mayıs 1968.

²⁹⁶Demokrat İzmir, 25 Mayıs 1968.

²⁹⁷Demokrat İzmir, 26 Mayıs 1968.

²⁹⁸Demokrat İzmir, 27 Mayıs 1968.

²⁹⁹Demokrat İzmir, 7 Mayıs 1968.

Zorlu ve Muharrem Bollukçu idi. Balçova belediye başkan adayı da yine bağımsızlardan Ercüment Uysal³⁰⁰.

Ön seçimlerin tamamlanmış olmasına rağmen AP içerisindeki rekabet artarak devam ediyordu. 2 Haziran seçimlerine doğru giderken AP'nin asıl sorunu, diğer partiler ile olan rekabeti değil, kendi partisi içindeki sürtüşmeler ve mücadelelerdi. Nitekim ön seçimlerin tamamlanmış olması, parti içindeki huzursuzlukları sona erdirmemiş, aksine şiddetlendirmişti. Aday adayların netleşmesiyle birlikte bazı AP'liler partiden ayrılarak, bağımsız aday olarak seçimlere katılmaya karar vermişlerdi. Bağımsız aday adaylarının sayısı o kadar fazlaydı ki, seçimlerin "bağımsız adaylar seçimi" olacağı dahi söyleniyordu. Örneğin Osman Kibar'a karşı, AP İl genel meclisi adaylarından Şakir Güner partisinden ayrılarak bağımsız olarak adaylığını koymuştu. Buca'da ise aday adayı olarak mevcut belediye başkanı Süha Göksel'in seçilmiş olması, bir din adamı olan Mustafa Öztürk'ün AP'den ayrılarak, CKMP'ye geçmesi ve adaylığını koymasına ile sonuçlandı³⁰¹.

Parti içerisindeki huzursuzluklar öyle had safhaya ulaşmıştı ki, bazı bağımsız adaylar, adaylıklarını çekmek zorunda kaldılar. Şakir Güner, bunlardan bir tanesi oldu. Adaylığını geri çekmesi için evine taş, portakal kabuğu ve hayvan pislikleri atılarak protesto ediliyor, evinin önünden geçen bazı partililer tarafından tehdit yağmuruna tutuluyordu. Şakir Güner'in çocuğunu kaçırmakla tehdit edilmesi üzerine, Güner ailesi seçimlerden çekilme kararı almak zorunda kalmıştı³⁰².

2.3.3.2. Siyasi Partilerin İzmir Mitingleri

Ön seçimlerin gerçekleşip aday listelerinin netleşmesi ile birlikte siyasi parti liderleri Türkiye genelinde mitinglere ve radyo konuşmalarına başladılar. İzmir'in ilk mitingini 12 Mayıs'ta TIP yaptı. 18 Mayıs'tan itibaren de yetkililerin radyo konuşmaları başladı.

İzmir, 26 Mayıs günü AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel'e ev sahipliği yaptı. Mitingin yapılacağı günler öncesinden halka duyurulmuş, civar köy ve kasabalardan gelecek olan kabileler için ulaşım fırsatları yaratılmıştı. Süleyman Demirel, aynı gün 15.30'da özel bir uçak ile Çiğli Havaalanı'na indi. Demirel'i

³⁰⁰Demokrat İzmir, 27 Mayıs 1968.

³⁰¹Demokrat İzmir, 2 Mayıs 1968.

³⁰²Demokrat İzmir, 3 Mayıs 1968.

karşılamaaya gelen kalabalık arasında takım elbiselilerin yanı sıra en çok dikkat çeken gruplar çember sakallı erkekler ve mini etekli bayanlardı. Bu ilginç durum AP'nin kozmopolit yapısını bir kez daha gözler önüne seriyordu.

Süleyman Demirel, İzmir mitingine eşi Nazmiye Demirel, Devlet Bakanı Seyfi Öztürk, Maliye Bakanı Cihat Bilgehan, Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, Ulaştırma Bakanı Dr. Saadettin Bilgiç, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin, Köyişleri Bakanı Turgut Toker, AP Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Gülcügil, Genel İdare Kurulu üyelerinden bazıları ve milletvekilleri ile birlikte gelmişti. Demirel, konuşmasında muhalefet partilerine yönelik “*Anarşik bir ortam yaratmak için zümreler arası bir denge yerine sınıflar arası çatışmayı teşvik ederler. Hiçbirisi ne meşakkati, ne çileyi, ne pazarlığı ne fukaralığı bilmez. Hepsi siyasi komisyoncu yahut anarşisttirler. Maksat ya muayyen koltukları ele geçirmektir yahut her şeyi rayından çıkarmaktır. Bunların bonoları karşılıksız, sürdükleri akça kalptir. Eninde sonunda giderler ve ya marksizmin ya faşizmin denizinde boğulurlar*” dedi³⁰³.

İzmir'in son mitingi CHP tarafından yapıldı. 26 Mayıs saat 13.00'de yapılması düşünülen miting, Bülent Ecevit'in ses tellerinde meydana gelen tahribat nedeniyle 1 Haziran tarihine ertelendi. Sadece tarihinde değil, yerinde de değişiklik yapılan miting, Cumhuriyet Meydanı'ndan Konak Meydanı'na alındı. CHP'nin 1968 mitingi “*ortanın solu*” sloganı ile anılmaktaydı. Mitingin öncesinde ortanın solu kavramı CHP'liler tarafından vatandaşa anlatılmaya çalışılmış, il ve ilçe başkanları köy ve kasabaları tek tek dolaşarak konuşmalar yapmışlardı. Şimdi de Bülent Ecevit İzmir kentinde “*ortanın solu*” sloganı ile büyük kitlelere ulaşacağına inanıyordu. CHP'nin hedef kitlesi TIP'in hedef kitlesine yöelmiş. CHP işçinin, esnafın ve vatandaşın yanında olduğunu bu slogan ile daha iyi anlatacağını düşünmüştü. Gerçekten de mitingte vatandaşların tuttıkları pankartların üzerinde, “*Ortanın solundayız, Ata'nın yolundayız, Ecevit'in yanındayız*”, “*İşçi babası Ecevit, millet babası olmaya hazırlan*”, “*Ortanın solu, sömürgeciliğin sonu*” gibi sloganların yazılı olması, halkın “*ortanın solu*” kavramından korkmadığını gözler önüne seriyordu³⁰⁴.

³⁰³Ege Ekspres, 27 Mayıs 1968.

³⁰⁴Demokrat İzmir, 1 Haziran 1968.

2.3.3.3. Seçim Sonuçları

2 Haziran seçimleri, o güne kadar yapılan seçimler arasında en az ilgi gören seçim oldu. İzmir ilinde seçime katılma oranı % 55,8 olarak belirlenmişti. 432.558 seçmen arasından sadece 241.690 kişi seçime katılmış, bunların da 221.470 kişisi geçerli oy kullanmıştı³⁰⁵. Seçim sonuçları İzmir büyükşehir belediye başkanı olarak Osman Kibar'ı gösteriyordu. Karşıyakalı seçmenlerin verdikleri oylarla birlikte toplamda adayların kazandıkları oy sayıları ise şöyleydi: Osman Kibar (AP) 58.808 oy, Talat Orhon (CHP) 23.640 oy, Cemal Kıral (TIP) 3.828 oy ve Turan Tekin (GP) 2.352 oy³⁰⁶. Bununla birlikte İzmir kentine ait merkez yerleşimlerdeki belediye başkanlıklarını kazanan isimler; Güzelbahçe'de Abdullah Baydır (CHP), Balçova'da Ercüment Uysal (Bağımsız), Yeşilyurt'ta Şükrü Karaduman (AP), Gültepe'de İsmet Uç (AP), Buca'da Süha Göksel (AP), Çamdibi'nde Emin Gülgeze (AP), Altındağ'da Şefik Ok (AP), Gazimir'de Abdülhamit Yavuz (AP), Narlıdere'de Ali Fuat Çetinkılınç (AP), Zeytinadağ'da Mehmet Akça (AP), Büyükçiftliği'de Hayrettin Piyango (AP), Pınarbaşı'nda Halil Tuna (AP) idi³⁰⁷.

Tablo 39: 2 Haziran 1968 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir İl Genelinde Siyasi Partilerin Aldıkları Oylar

Partiler	AP	BP	CHP	CKMP	GP	MP	TIP	BĞMZ
Oylar	124.671	896	58.040	552	4.264	1.332	5.571	19.823

(Kaynak: **DİE 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler Sonuçları**, s. IX.)

³⁰⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2 Haziran 1968 Mahalli Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. IX.

³⁰⁶Ege Ekspres, 5 Haziran 1968.

³⁰⁷Demokrat İzmir, 3 Haziran 1968.

Tablo 40: 2 Haziran 1968 Belediye Başkanlığı Seçimlerinde İzmir Kentine Ait Yerleşim Birimlerinde Belediye Başkanlarının Aldıkları Oylar

	AP	BP	CHP	CKMP	GP	MP	TIP	BĞMZ
Merkez	46.942	627	17.697	510	1.890	974	2.480	-
Balçova	675	-	299	-	-	-	-	1.856
Gültepe	4.163	-	1.088	-	120	-	-	1.788
Narlidere	1.470	108	52	-	-	-	-	759
Buca	4.951	-	2.470	-	-	-	77	1.547
Gaziemir	1.351	-	711	-	-	-	-	595
Yeşilyurt	1.236	-	584	-	44	-	-	912
Güzelbahçe	587	-	656	-	-	-	-	-
Çamdibi	3.196	-	952	-	105	77	300	3.149
Altındağ	1.717	-	310	-	-	49	-	1.065
Karşıyaka	11.836	161	5.943	42	512	150	1.348	-
Bornova	2.987	-	2.793	-	742	82	234	-
Pınarbaşı	401	-	304	-	-	-	-	325
Büyükçiftlik	883	-	312	-	287	-	66	-

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2 Haziran 1968 Mahalli Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 1. -İzmir Bölümü-.)

Tablo 41: 2 Haziran 1968 Yılı İzmir İl Genelinde Belediye Başkanı Seçim Sonuçları

İlçeler	Belediye Başkanları	Seçildikleri Partiler
Bornova	Ali Uslu	AP
Urla	Erdoğan Ker	AP
Bayındır	Mustafa Saraçoğlu	AP
Torbali	Haluk Alpsu	AP
Tire	İsmail Taşlıoğlu	AP
Ödemiş	Muzaffer Günen	AP
Seferihisar	Rahmi Ergun	CHP
Kemalpaşa	Nephan Taşlı	AP
Foça	Mustafa Konuk	AP
Selçuk	Ahmet Feraklı	AP
Bergama	Âdem Özel	AP
Dikili	Seniha Tınay	AP
Kiraz	Mustafa Korkmazer	Bağımsız
Çeşme	Kelami Ertan	AP
Kınık	Mehmet Soyer	AP
Karaburun	İsmet Kırout	AP
Menemen	Yücel Dirik	AP

(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 3-4 Haziran 1968.)

Tablo 42: 2 Haziran 1968 İzmir Senatörleri

Senatörler	Siyasi Partiler
Mustafa Bozoklar	AP
Orhan Kor	AP
Beliğ Beler	AP
Mümin Kırılı	AP
Necip Mirkelamoğlu	CHP
Nazif Çağatay	CHP

(Kaynak: **Milliyet**, 5 Haziran 1968.)

2 Haziran 1968 tarihi senato seçimlerinde İzmir il genelinde 362.413 oy kullanan seçmenin 339.215'i geçerli oya sahip olmuştu. 2.206 sandığın kullanıldığı seçimlerde AP 185.547 oy, CHP 101.104 oy, CKMP 4.688 oy, GP 23.201, MP 6.988 oy ve TIP 17.757 oy almışlardı³⁰⁸. Sonuçlara göre AP 4 senatör çıkarırken, CHP 2 senatör çıkardı.

İzmir il genel meclisi seçimlerinde toplam seçmen sayısı 617.302 olarak belirlendi. 362.983 oy kullandığı seçimlerde, geçerli oy sayısı 343.512 iken seçime katılma oranı %58.8 idi. Siyasi partilerin aldıkları oylara gelince, AP 192.668, BP 2.479, CHP 106.179, CKMP 1.717, GP 16.632, MP 2.952, TIP 18.217 ve bağımsızlar 2.668 olarak tespit edilmişti³⁰⁹.

İzmir il genel meclis üyeliği AP, CHP ve TIP olmak üzere 3 parti arasında paylaşıldı. AP'den meclise giren isimler; Tahir Lengerli, Selma Göksel, Çetin Göçer, Muzaffer Balaban, Seydi Pamir, Kemal Köken, Muzaffer Kuru, Cemal Tercan, Mustafa Beyat, Hüseyin Uslu, Galip Çetin, Haşim Önder, Kamuran Güralp, Mustafa Öklü, CHP'den meclise giren isimler Turan Altıok, Mahmut Türkmenoğlu, İsmet Cangüner, Reşit Soyer, Zerrin Balkanlı ve TIP'ten meclise giren isim Güney Dinç idi³¹⁰.

Belediye meclis üyeleri seçim sonuçları incelendiğinde AP'nin aldığı oy sayısı 109.534, BP 981, CHP 54.644, CKMP 1.004, GP 5.630, MP 4.381, TIP 6.519

³⁰⁸T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2 Haziran 1968 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 199.

³⁰⁹DİE 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler Sonuçları, s. VI.

³¹⁰Ege Ekspres, 5 Haziran 1968.

ve bağımsızlar 1.043 idi. Katılma oranının %53.8 olduğu seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 232.895 iken, geçerli oy sayısı 200.689 idi³¹¹.

Seçim sonuçlarına göre İzmir belediye meclisine AP'den 25 aday, CHP'den 10 aday ve TIP'ten 3 aday girmişti. AP'den belediye meclisine giren isimler Halil Ünalp, Suad Yurdkoru, Kemal Özen, Orhan Erdem, Muammer Sağkol, Süleyman Özçalışkan, Engin Tümen, Emin Başkürkcü, Mehmet Aydın, Doğan Toptancı, Ali Kinsizer, Mustafa Usmen, Orhan Kuntalp, Pertev Arat, Kenan Özışıldak, M. Ali Keskin, Fadıl Yeşilpınar, Yaşar Tekşen, Mehmet Evirgen, Salih Kosova, Latif Tokgöz, Naim Karaosman, Naim Değer, Şefik Beyat ve Ali Kaban'dı. CHP'den belediye meclisine giren isimler; İhsan Alyanak, Burhanettin Asutay, Yusuf Durmaz, Akif Kınay, Seyfi Özgizler, Avni Leblebicioğlu, Muzaffer Sorguç, Rüştü Şardağ, Mehmet Dursun, Nail Eken idi. TIP'ten ise Mehmet Ayas, Hüseyin Özkan ve Erdoğan Biber idi³¹².

2.4. Öğrenci Olayları

1968 olayları, o güne kadar yerleşmiş olan düzene karşı bir başkaldırıydı ve tüm dünyada geniş yankılar uyandırdı. Her ülkenin kendi değerleri, koşulları ve ilkeleri doğrultusunda farklı bir seyir gösterdi ve farklı sonuçlarla tamamlandı. 2. Dünya Savaşı'nın, hem savaşa katılan hem de katılmayan ülkelerin ekonomilerini alt üst etmesi, beraberinde siyasal ve toplumsal yapıları değiştirmesi bir nevi 68 olaylarının çıkış noktasını temsil ediyordu.

2.4.1. Türkiye'de ve İzmir'de 68 Kuşağı

Amerika ve Avrupa başta olmak üzere, tüm dünyada başlayan gençlik hareketleri Türkiye'ye de ulaştı; ancak Türkiye'nin 68 Kuşağı ile Batı'nın 68 Kuşağı arasında farklı sosyo-kültürel yapıya sahip olunmasından dolayı bir takım farklar vardı. Dolayısıyla Batı'daki 68 olayları kısa süre içerisinde biterken Türkiye'de uzun yıllar devam etti.

Gençlik hareketleri, DP döneminde de zaman zaman görülüyordu; ancak 60'lı yıllarda boyut değiştirdi ve yaygınlaştı. 1960 İhtilali ve beraberinde getirdiği 1961 Anayasası ile olaylar farklı bir nitelik kazandı. Gençlik, akademik taleplerle ve

³¹¹DİE 2 Haziran 1968 Mahalli Seçim Sonuçları, s. XII.

³¹²Ege Ekspres, 5 Haziran 1968.

üniversitelerde özgürlük ve demokrasi istekleri ile başladığı boykotlara yeni bir boyut kazandırıyor. DP'nin mirasını devralan Adalet Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra düzeni değiştirme, devrim ve sosyalizm söylemleri gündeme gelmeye başlamıştı.

1968 yılına gelindiğinde Türkiye'nin temel sorunları üç ana başlık altında toplanıyordu. Birincisi, gençlerin üniversite yönetiminde söz hakkına sahip olmak istemeleri ve akademik talepler; ikincisi Türkiye'nin Amerika'yla yakınlaşması ve işbirliği yapması, bunun sonucunda ekonomik, siyasal ve kültürel bağımsızlığın elden gidiyor olması; üçüncüsü ise, Türk devriminden uzaklaşarak rejimi tehdit eden politikaların güdülmesiydi.

Öğrenciler öncelikle eğitimdeki eşitsizlikten yakınıyorlar, öğretim üyelerinin özel yüksekokullarda daha fazla vakit geçirdiklerini ve devlet okulları ile özel okullar arasındaki öğrenciye yapılan muamelenin farklılığından şikâyet ediyorlardı. Bu nedenle bazı özel üniversitelerin devletleştirilmesinden yanaydılar. Üstelik öğretim üyelerini, öğrenciye ayrılan zamanlarda odalarında bulamıyorlar ve iletişim kuramıyorlardı. Ders esnasında ise, öğretim üyesi otoriter bir tutum takınıyor ve öğrenciye söz hakkı tanımıyordu. Üniversite hocaları, özel okullarda daha fazla ücret almalarından dolayı, çoğu zaman devlet okullarındaki derslere dahi gelmiyorlardı. Sınavlara gereken özeni göstermiyorlar ve öğrenci ile iletişim kurmaktan kaçınıyorlardı.

Bölgelerarası eşitsizlik de eğitimin bir diğer önemli problemi. Öğrenciler, Doğu'da bazı büyük merkezlerde üniversitelerin açılmasını talep ediyorlardı. Üstelik özel yüksekokullarda sınıflar para karşılığı geçiriliyor ve başarısız öğrencilere dahi diploma veriliyordu. Yani eğitimde eşitsizlik had safhadaydı.

Yoksul ailelerin çocukları eğitim almakta zorlanıyordu. Çünkü yurtların yetersizliği, burs imkânlarının azlığı önemli sorunlardı. 1950'li yıllardan itibaren köyden kentlere göç başlamış ve bununla birlikte işçi ve köylü ailelerin çocukları da eğitim imkânlarından faydalanmak istemişlerdi; fakat imkânsızlıklardan dolayı eğitimlerini sürdüremiyorlardı.

Öğrenci istekleri arasında yoksul öğrencilere kitapların ücretsiz dağıtılması, yemekhanelerde kaliteli ve ucuz gıda temin edilmesi, burs imkânlarının tanınması, öğrenci yurtlarının çoğaltılması, tiyatro, müzik ve folklor gibi kültürel etkinliklerin

geliştirilmesi, akademik konferansların yapılması, kütüphane ve kitap okuma salonlarının çoğaltılması vardı. Başlangıçta, öğrencilerin bu istekleri üniversite yönetimi tarafından haklı görülüyor ve üniversite hocaları tarafından destekleniyordu.

1961 Anayasası'nın tanıdığı kısmi özgürlük ortamı ile birlikte aşırı sağ ve aşırı sol gruplar oluşmaya başladı. Üniversite bünyesi altında masum birkaç klüp olarak kurulan ve öğrenci haklarını savunmayı amaç edinen bu klüpler zamanla amaçlarından uzaklaşarak örgütlemeye başladılar. Bu bağlamda, TİP paralelinde solcu-sosyalist öğrencilerden oluşan Devrimci Gençlik Teşkilatı; MHP paralelinde aşırı sağcı öğrencilerden oluşan ülkü ocakları ve Ülkücü Gençlik ve Milli Selamet Partisi paralelinde dinci öğrencilerden oluşan akıncılar örgütleri kuruldu.

1968 yılının bahar aylarına kadar zaman zaman patlak veren; fakat çok uç boyutlara ulaşmayan öğrenci hareketleri nisan ayı ile birlikte yoğunlaştı ve şiddetlendi. İlk boykotlar 1968 yılının Nisan ayında Ankara Üniversitesi'nde çıktı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Hatice Babacan isimli bir kız öğrencinin derslere türban ile girmek istemesi fakülte yönetimi tarafından tepkiyle karşılandı. Kız öğrencinin disiplin cezası alması üzerine bu olayı protesto eden sağ görüşlü öğrenciler boykota yöneldiler. Boykot kısa süre içerisinde sona erdi ve başka fakültelere sıçramadı; fakat böylece "*türban meselesi*" Türkiye'nin gündemine de girmiş oldu³¹³. Hatice Babacan ve Mustafa Demirsöz isimli iki öğrencinin okul ile ilişkilerinin kesilmesi, sağcı ve ümmetçi öğrenciler tarafından tepkiyle karşılandı. Okuldan uzaklaştırılma cezaları kesinleşen öğrenciler, sağcı öğrencilerin de desteğini alarak İlahiyat Fakültesi'ni işgal etmişler ve fakülte dekanı Prof. Dr. Hüseyin Yurdaydın'ın yolunu keserek tartaklamışlardı. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencilerinin yardımı ile dekan, güçlükle kurtarılmıştı³¹⁴.

Nisan ve Mayıs ayları öğrenci eylemlerinin başlangıcını oluştururken, kanlı ve şiddetli eylemler Haziran ayı ile birlikte yoğunluk kazanmaya başladı. Ankara ve İstanbul üniversitelerinde başlayan boykotlar kısa süre içerisinde İzmir'e de sıçradı ve haziran ayı ile birlikte olaylar şiddetlendi. Temmuz ve Ağustos ayları öğrenci olaylarının had safhaya ulaştığı aylar oldu.

³¹³Şerafettin Turan, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 181.

³¹⁴*Milliyet*, 23 Mayıs 1968.

10 Haziran günü Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencileri eğitimde reform istekleri ile üniversiteyi işgal etmişler ve boykota yönelmişlerdi. 10 Haziran 1968 tarihinde, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde saat 12.00'de yapılması gereken Latince sınavı, öğretim üyesinin gelmemesi üzerine ertelendi. Öğrencilerin istekleri ders ve sınav tarihlerinin ciddiye alınması ve sınavın olduğu gün öğretim üyesinin zamanında gelmesiydi. Öğrenciler bu talepleri ileri sürerek, üniversiteyi işgal ettiler ve 13 maddelik isteklerini sıraladılar³¹⁵:

- Fakülte Dekanı Atatürk ilkelerine saygılı olmalıdır ya da görevini derhal terk etmelidir.
- Fakülte mezunları layık oldukları görevlere layık oldukları ücretle atanmalıdır.
- Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.
- Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.
- Öğrencilere Şubat hakkı verilmelidir.
- Belge tamamen kaldırılmalıdır.
- Harçlar dondurulmalıdır.
- Birinci sınıfta sınav kaldırılmalıdır.
- Filolojilerde 3. sınıfta sınav kaldırılmalıdır.
- Yönetmelik öğrenci lehine değiştirilmelidir.
- Fakülte yönetimine öğrenciler de katılmalıdır.
- Fakülteye öğrenci alımı belirli bir oranda yapılmalıdır.
- Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır.

Masum isteklerle başlayan protesto süreci, bir iki gün içerisinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne sıçramıştı. İstanbul Üniversitesi öğrencileri ilk olarak imtihan kâğıtlarını yakmış, santrale el koymuş ve ardından dekanlık ve rektörlüğü işgal etmişlerdi. Öğrenciler rektörün oturduğu profesörler evine gitmişler ve evin kapısını kırarak rektörün istifasını istemişlerdi. Ankara Üniversitesi'nde öğrencilerin bazı istekleri kabul olunurken, İstanbul Üniversitesi'nde de imtihanlar ertelenmişti³¹⁶. Yine de olaylar kısa sürede daha da büyüdü ve başka fakültelere de yayıldı. İzmir'de Tıp ve Ziraat Fakülteleri boykota öncülük yaparken, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri sınavlara girmeme kararı aldılar. Tıp öğrencileri 10 kişilik bir komite oluşturmuşlar ve eğitimde reforma gidilene kadar derslere girmeyeceklerini bildirmişlerdi. Ertesi gün Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde boykot yapılacağı haberleri yayılmaya başlamıştı. Büyük bir kısmını son sınıf öğrencilerinin

³¹⁵Hikmet Çetinkaya, **Sancılı Yıllar (1965-1971)**, Tekin Yayınları, Ankara, 1986, s. 44.

³¹⁶**Cumhuriyet**, 13 Haziran 1968.

oluşturduğu bir grup, haberi alır almaz akademiye gelmişler ve ellerinde sopalar ile Akademinin önünde nöbet tutmaya başlamışlardı. Boykotun yersiz ve zamansız olduğunu söyleyerek, boykota engel olmaya çalışıyorlardı. Boykota karşı olan AP'li ve CKMP'li öğrenciler, ilahiyat fakültesinden de destek alarak, ellerinde taş, sopa, sustalı bıçak, demir çubuk ve tabancalar ile boykotçu öğrencilere saldırdılar. Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden başka, Ziraat Fakültesi ve Fen Fakültesi de boykota katılmış ve derslere girmemişlerdi. Eğitim konusundaki istekleri kabul edilinceye kadar da derslere girmeyeceklerini söylemişlerdi. Son derece masum ve yerinde olan istekler şunlardı: Vizelerin baraj teşkil etmemesi, yüksek lisans ve yüksek kimyagerlik öğrenimi yapmak isteyen Fen Fakültesi öğrencilerine şartsız olarak bu imkânların sağlanması, fakülte yönetim kurulu oturumlarında bir öğrenci temsilcisinin de tabii üye olarak bulunması, Latin derslerinin mümkünse iki yılda en iyi şekilde öğretilmesi, mümkün değilse öğrencilerin lisandan muaf tutulması, fakülte öğrencilerine staj yapma imkânının dekanlıkça sağlanması, ders kitap ve teksirlerinin kazanç amacı gütmeksizin çıkarılması³¹⁷.

Bir taraftan Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde boykot ve işgaller devam ederken diğer tarafta İzmir'de Ege Üniversitesi'nin başka fakültelerinde de işgaller çoğalarak yayıldı. Birkaç gün içerisinde Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksekokulu, Bornova Öğretmen Okulu, Yüksek Hemşire Okulu ve Olgunlaşma Enstitüsü'nde de öğrenciler dersleri bıraktı. Fakültelerin bir kısmında öğrencilerin istekleri haklı bulunup kabul edilirken, bazılarında öğretim üyelerinin istifası ile sonuçlandı. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Prof. Kemal Karhan, Prof. Yusuf Vardar, Prof. Celal Saraç, Prof. Abdullah Kızılırmak, Prof. Duran Tekin, Prof. Dilşat Elburuz, Doç.Dr. Necmettin Zeybek ve Doç. Dr. İsmet Ertaç görevlerin istifa etmişlerdir³¹⁸.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bu kaos ortamında Amerikan 6. Filosu 15 Temmuz'da İstanbul'a geldi. 6. Filo'nun gelişi üniversite öğrencileri arasında tepkiyle karşılandı. Üzerlerine yağlı boya atılmak, taş ve sopalarla saldırılmak suretiyle Amerikalı subaylar protesto edildi. Protesto gösterileri sırasında polislin gençleri durdurmak için yaptığı müdahaleler kanlı olaylarla sonuçlandı. Gösteriler

---

³¹⁷Demokrat İzmir, 14-16 Haziran 1968.

³¹⁸Demokrat İzmir, 18 Haziran 1968.

sırasında öğrenciler polisten kaçarak İstanbul Teknik Üniversitesi Gümüşsuyu Öğrenci Yurdu'na sığındılar. Polisin yurdu basması, öğrencilerin polisle çatışması sırasında Hukuk Fakültesi öğrencisi olan Vedat Demircioğlu yaşamını yitirdi. Bu olay tüm yurttaki büyük bir tepkiyle karşılandı ve 6. Filo aleyhine yapılan gösteriler artarak devam etti.

6. Filo'nun İzmir'de de Pasaport iskelesi önüne demirlediği gemisi İzmirli devrimci gençler tarafından tepkiyle karşılandı. Karaya çıkan ve gece kulüplerinde sınırsızca eğlenen Amerikalı askerler, Türk gençleri tarafından sık sık tartaklandı. Toplum polisinin öğrencilere sopa ve coplarla saldırması ve Amerikalı askerleri korumaları olayları daha da şiddetlendirdi. Olaylar 6 öğrencinin nezaret altına alınması ile sonuçlandı. İzmirli gençler 3-5 kişilik gruplar halinde dolaşarak Amerikalı askerleri yakaladıkları yerde döverek protesto ediyorlardı. 20 Temmuz gecesi Amerikalı askerler Büyük Efes Otelinin karşısındaki U.S.O. kulüpte yüksek sesli müzik eşliğinde eğleniyorlardı. Üstelik Türk kızlarının da eğlenceye dâhil oldukları ve gürültülü müzik sesinin Cumhuriyet Meydanı'na kadar gelişi üzerine Türk gençleri U.S.O kulübü'nün önünde toplanmaya başladılar. Toplum polisinin müdahale etmesi ile olaysız olarak gece sona erdi. Bütün bu yaşananların üzerine Vedat Demircioğlu'nun ölümü olayları doruğa çıkardı. İzmir'deki öğrenci dernekleri ve diğer devrimci kuruluşlar 5 gün boyunca İzmir'de ulusal matem ilan ettiler. Öğretmen ve öğrenci kuruluşları ortak bir bildiri yayınlarak "*Hükümetin bindiği dalı kestiğini ve gericiler ile onları destekleyenlerin kendi mezarlarını kazmakta olduklarını*" söylediler³¹⁹.

6. Filo olayları Türkiye tarihinde bir dönüm noktası oldu. Çünkü o tarihe kadar üniversite talepleri konusunda birlikte hareket eden sağ ve sol gençlik ilk defa 6. Filo'nun gelmesiyle ayrılmaya başlamıştı.

11 Ağustos'ta "*Komünizm ile Mücadele Derneği*" tüm Ege illerini kapsayan büyük bir organizasyon yapmıştı. İzmir'deki Hisar Camii'nde tüm Müslümanları toplu namaz kılmaya davet etmiş ve ülkenin refahı ve huzuru için dua edileceğini duyurmuştu. Organizasyon halk arasında büyük ilgi gördü. Namazın kılınacağı günün gecesinden civar ilçe ve köylerden çok sayıda vatandaş Hisar Camii'ne geldi. Namazın ismi "*Komünizmi sindirme*" namazıydı. Kalabalığın toplandığı sırada camii önünde büyük bir patlama gerçekleşti. Hemen hemen aynı saatlerde İzmir Amerikan

³¹⁹Demokrat İzmir, 19-20, 26 Temmuz 1968.

Haberler Merkezi, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ve Milliyetçi Öğretmenler Derneği'nde de bomba patlatmak isteyen kişiler yakalandılar. İlk etapta, komünist olduklarını söyleyen Osman Başdemir, Şükrü Kurt, Erol Akdoğan ve İsmet Kurtuluş isimli kişiler gözaltına alındılar³²⁰. Bir iki gün içerisinde Nevres Kurtuluş, Ünal Ayyıldız, İsmail Doğrukaş, Ertuğrul Destan, Muharrem Eratik, İbrahim Uçal ve Esat Elmalı isimli sabotajcılar da ele geçirildi. Sabotajcılardan 4'ü TIP'e kayıtlı idi. Nevres Kurtuluş ve Erol Akdoğan'ın olayla ilgisi olmadığı anlaşılacak şekilde serbest bırakıldı³²¹; fakat diğer kişiler hâkim karşısına çıkarılarak tutuklandılar.

Toplu namaz kılma eylemi, Türkiye'nin sık sık karşılaştığı sahnelerden biriydi. Bu sefer olay İzmir'de gerçekleşmişti; fakat amacı, içeriği ve etkileri ile tüm Türkiye'yi yakında ilgilendiriyordu.

29 Ağustos tarihinde Amerikan 6. Filosu'nun İzmir'i ziyareti de yine hadiselere yol açmıştı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ile Ankara ve İstanbul öğrenci kuruluşları temsilcilerinin ortaklaşa düzenledikleri miting "*Rus saldırganlığı ve Amerika emperyalizmini kınama*" amacı taşıyordu. Çekoslovakya'nın bağımsızlık ve özgürlük uğruna verdiği mücadele Rus işgali ile neticelenmişti. Komünist Partisi Sekreteri Dubçek'in ülkedeki baskıcı rejimi hafiflete teşebbüsleri Sovyetler Birliği'nin ülkeye askeri birlik göndermesine neden oldu. 21/22 Ağustos gecesi Varşova Paktı ve Sovyet askeri Çekoslovakya'ya girerek Dubçek'i tutukladılar. Çekoslovakya'nın bağımsızlık mücadelesi Türkiye'deki sol cepheyi ikiye bölmüştü. Bir tarafta Sovyet işgalini komünizmin bir gereği olarak gören grup, diğer tarafta olayı vahşet olarak değerlendiren bir grup vardı. TIP genel başkanı Mehmet Ali Aybar olayı kınarken, Behice Boran ve Sadun Aren gibi isimler olayı normal karşıyorlardı³²². İşte, İzmir'deki mitingi düzenleyen TMTF, tıpkı Amerikan emperyalizmini istemedikleri gibi Rus saldırganlığını da kınadıklarını göstermek istiyorlardı. 29 Ağustos günü Cumhuriyet Meydanı'nda gerçekleşen mitingin olaysız geçmesi için Ankara ve İstanbul'dan gelen 300 takviye polis de görev almıştı. Miting ufak tefek olayların dışında sorunsuz geçti. Mitingin dağılmasının ardından solcu gruplar Efes Oteli'nin önünden geçerken karşılarına çıkan iki Amerikan askerine "*yuh*" çekmişler ve küfür etmişlerdi. Askerlerden birini

---

³²⁰Milliyet, 12 Ağustos 1968.

³²¹Ege Ekspres, 14 Ağustos 1968.

³²²Turan, a.g.e., s. 185.

ise taş ve sopalar ile tartaklamışlardı. Amerikan askeri, yanındaki Türk inzibatının yardımı ile kendini kurtarabilmişti³²³.

İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda, solcu görüşü benimseyen Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun (TMTF) düzenlediği mitingin üzerinden çok geçmeden, sağcı görüşü benimseyen Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) mitingi gerçekleşti. MTTB ile milliyetçi kuruluşlar tarafından düzenlenen miting, Egeliler tarafından büyük ilgi gördü. Mitingde “*Sosyalist değil, Müslüman Türkiye*”, “*Nato'ya evet Komünizme hayır*”, “*İrtica yok, diriliş var*”, “*ya susturacağız ya da bunlara kan kusturacağız*” sloganları ile milliyetçi gruplar yürüyüş yapmışlar ve sloganlar atmışlardı. Eşrefpaşa, Tepecik ve Alsancak'tan üç kol halinde yürüyüşe geçen grup, olaysız mitingi tamamlamıştı³²⁴.

Tüm öğrencilerin ortak görüşü olan eğitim reformu isteği ile başlayan eylemler, kısa süre içerisinde boyut ve içerik değiştirmişti. Öğrencilerin bir taraftan işçi kesimine destek vermeleri, diğer taraftan Batı emperyalizmini kınamaları olayları siyasal boyuta taşıyordu. Türkiye kanlı olaylara sahne olmaya başlamıştı. Süleyman Demirel'in olayları durdurmak yerine yaşananlara seyirci kalması sağ-sol kavgalarını daha da şiddetlendirdi. Demirel'e göre sorun, 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamından kaynaklanıyordu. Demirel, işçi grevlerini, sokaklarda kanla sonuçlanan ve anarşi doğuran üniversite eylemlerini çözmeyi başaramıyordu. Üstelik enflasyon da giderek yükseliyor ve halk arasında hoşnutsuzluk ve gerilim yaratıyordu. İşadamları gerekli önlemler alınmadığı takdirde büyük bir ekonomik krizin çıkacağından bahsediyorlardı. Çözüm önerisi olarak alternatif bir partinin gündeme gelmesi gerektiğinden bahsediyorlardı³²⁵. Demirel tüm bu yaşananlar karşısında öğrenci eylemlerini değerlendirirken “*yürümekle yollar aşınmaz, yeter ki yürüyüş yasal olsun*” mantığı içerisinde hareket ediyordu³²⁶.

16 Şubat 1969 tarihinde, 6. Filo bir kez daha İstanbul'a geldi. Sol görüşlü öğrenciler, 6. Filo'yu protesto etmek için organize oldular. “*Emperyalizm ve yerli uşaklarına karşıyız*”, “*Amerikan iti toprağımızda havlayamaz*”, “*Geldikleri gibi giderler*” sloganları ile protesto mitingi düzenliyorlardı. Bu sefer mitinge, sendikalar

³²³Ege Ekspres, 30 Ağustos 1968.

³²⁴Ege Ekspres, 15-16 Eylül 1968.

³²⁵Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul, 1994, s.s. 288-289.

³²⁶Turan, **a.g.e.**, s. 192.

ve meslek kuruluşları da katılmış ve dev bir organizasyon yapılmıştı.³²⁷ Bugün gazetesi, günler öncesinden “*Müslüman kardeşler bu vahşete dur deyin*”, “*cihat için hazır olun, sağ kalırsanız gazi olur, ölürseniz şehit olursunuz*“, sloganları ile milliyetçi gençleri tahrik etmiş ve Türkiye’nin sağ-sol kavgasına öncülük etmişti.

16 Şubat sabahı, solcu gençlik, çember sakallı ve bereli gençlerden oluşan bir grup tarafından saldırıya uğradı ve solcu gençler kıyasıya dövüldü. Güvenlik güçlerinin gözleri önünde, sağcı gençler sopalarla ve demir çubuklarla, solcu gençliği kıyasıya dövüyorlardı.³²⁸ Artık, milliyetçi gençlerin yanı sıra, İslamcı gençlerde olaya dâhil oluyor, solcu gençliğin karşısında bir tehdit olarak beliriyorlardı. Solcu gençlik “*Bağımsız Türkiye*” , “*6. Filo go home*” sloganları ile Amerikan askerlerini tehdit ederken, sağcı ve İslamcı gençlik “*kahrolsun komünistler*”, “*vurun Allah aşkına*” naraları ile solcu gençliğe saldırıyorlardı. Güvenlik güçleri ise engel olmak için hiçbir müdahalede bulunmuyorlardı. Türk tarihi açısından son derece önemli olan o gün tarihe “*Kanlı Pazar*” olarak geçecekti.

Amerikan 6. Filosu’nun İzmir’e gelişi üzerine Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve ona bağlı kuruluşlar tarafından “*Tam Bağımsız Türkiye*” mitingi gerçekleştirildi. Mitingin yasal olması ve kanuni olarak izin alınmış olmasına rağmen toplum polisin tarafından hiçbir önlem alınmadığı görülüyordu. Miting alanına gelen öğrenciler, AP’li militanlar ve Komünizmle Mücadele Derneği mensuplarının saldırısı ile karşılaştılar. Polis mitingci öğrencileri korumak bir yana, ellerindeki sopa ve coplarla mitingci öğrencilerin üzerlerine saldırdılar, Molotof kokteylleri attılar. Öğrenciler ellerindeki Türk bayraklarının altına saklanmaya çalışmalarına rağmen, ne polis ne de AP’li militanlar durdu. Tekme tokat ve sopalarla öğrencileri kıyasıya dövdüler. Çok sayıda devrimci öğrencinin yaralandığı, toplum polisinin önce seyirci kaldığı daha sonra ise mitingci gençlere saldırdığı olaylar tüm Türkiye’de geniş yankılar uyandırdı. Devrimci liderlerden Süleyman Genç toplum polisinin taraf tuttuğunu, saldırganlara göz yumduğunu ve hatta onları desteklediği söylemiştir. Toplum polisinin artık meşru olmadığını ve kanunsuzluğunu dile getirmişti. Olaylar durulmak yerine daha da şiddetlenerek devam ediyordu. Birkaç gün sonra Ege

---

³²⁷Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **12 Mart -İhtilalin Pençesinde Demokrasi-**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 171.

³²⁸A.g.e., s. 171.

Üniversitesi Fen Fakültesi'nde devrimci gençler ile sağcı gençler arasında tekrar bir çatışma yaşanmış; sağcı bir gencin silahını çıkarması ile olaylar büyümüştü³²⁹.

1961 Anayasası, halk oylaması ile kabul edilmiş, Türkiye'nin geleceği için umut vaat eden bir anayasaydı; fakat Türkiye için istenilen sonuçları yaratmadı. Sağladığı özgürlükçü ortam aşırı sağ ve aşırı sol grupların ortaya çıkmasına ve silahlı saldırılara yol açtı. Hükümetin sadece izlemekle yetindiği olaylar çığırdan çıktı ve sokakları güvenlikten uzak, anarşinin kol gezdiği bir ortama sürükledi. Üstelik toprak reformundaki başarısızlık, gelir dağılımındaki bölgesel adaletsizlik, orta sınıfın örgütlenememesi, yönetime katılamaması, zengin kesimin gücü ve zenginliği elinde tutması, vergi dağılımının adaletsizliği, Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaşılması ve gericiliğin ülkede kol gezmesi ülkeyi geri dönülemez bir karmaşanın ortasına atmıştı. Demirel'in 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi isteği, onun zamanında gerçekleşmedi; fakat 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesi ile uygulamaya konuldu. Anayasa'nın 55. maddesi değiştirilmiş, Türkiye 1961 Anayasası'nın sağladığı ortamdan daha geriye doğru yönelmiştir³³⁰.

2.4.2. Alparslan Türkeş'in Komando Kampları

Gençlik tarafından yapılan ilk eylemler planlı ve örgütlü çalışmalar değildi. Öğrenci liderlerinin ansızın karar vermeleri neticesinde başlayan ve yayılan bojkotlar niteliğindediydi. Sloganlarında “sağ yok- sol yok” ifadesini kullanmaları, hareketlerinin ideolojik ve siyasal bir içerik taşımadığını göstermesi açısından son derece önemliydi. Ancak iktidardaki partinin Amerika yanlısı siyasal ve ekonomik bir politika gütmesi, zamanla gençleri emperyalizme karşı mücadeleye itmeye başladı ve sol akımlar ön plana çıktı. Olayların siyasal bir boyut kazanması; sol grupların silahlanması ve silahlı çatışmaların başlaması ile gerçekleşti. İktidardaki parti, olayları hukuki yönden çözümlenmek yerine karşıt görüşlü olan gençleri örgütleyerek, komando kampları oluşturarak, olayların şiddetinin daha fazla artmasına sebep oldu. Örneğin, 1968 yılının yaz aylarında Gümüldür yöresinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne bağlı bir komando kampı çalışmalarına devam ediyordu. Alparslan Türkeş'e bağlı olan bu kampta gençler özel olarak eğitiliyorlar, judo dersleri alıyorlar, taş ve sopa kullanma, açlığa ve eziyete dayanma teknikleri

³²⁹Demokrat İzmir, 16-18 Şubat 1969.

³³⁰Suna İkili, **Türk Devrim Tarihi**, Kültür Yayınları, İstanbul, s.s. 364-365.

konusunda eğitiliyorlardı³³¹. Kendilerine “*Ergenekon Askerleri*” veya “*Başbuğ’un Fedailerini*” isimlerini veren gençler kamplarda hem bedenen hem de fikren sıkı bir eğitimden geçiriliyorlardı.

Komando kampları, MHP Gençlik Kolları, Milli Türk Talebe Birliği, Ülkü Ocakları Birliği ve Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından kurulan ve yönetilen kamplardı. Burada gençlere komando eğitimi verilir, Turancılık ülküsü aşılırdı³³². En büyük düşmanları sosyalist ve devrimci gençler idi. Bu nedenle devrimci gençlerin Amerika ve Batı emperyalizmine karşı yaptıkları protestolara en büyük tepki ülkücü gençlikten gelirdi. Özellikle Amerikan 6. Filosu’nun Türkiye’ye geliş dönemlerinde kanlı olaylar yaşanır, ülkücü gençler, Amerikalı askerleri korumak uğruna Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olan devrimci gençleri öldürürlerdi.

Komando Kampları Türkiye’nin birçok il ve ilçesinde kurulmuştu; bunlardan iki tanesi İzmir bölgesindeki Gümüldür Komando Kampı ve Karaburun/Balıkova Komando Kampı idi. Gümüldür Akrepkaya mevkiinde kurulan kamp, 1968 yılının Ağustos ayında faaliyete geçmiş, 150-200 gence eğitim vermişti. Mardin MHP milletvekili Rıfat Baykal’ın arazisi üzerinde kurulan kamp, yine Rıfat Baykal tarafından yönetiliyordu. Diğer kamp ise Karaburun Balıkova mevkiinde kurulmuş, 15 gün süren kısa vadeli bir kamp olmuştu. 3 Temmuz 1968 tarihinde eğitim veren kamp İzmir MHP İl Yönetim Kurulu üyesi Celal Turbay’a ait arazi üzerinde faaliyete geçti. Kampların günlük çalışma programları şöyle idi³³³:

- 03.30 kalkış ve temizlik
- 03.30 — 03.45 içtima ve iyi günler
- 03.45 — 03.50 kamp yemini
- 03.50 — 04.15 sabah namazı
- 04.15 — 05.30 koşu, kültüf fizik
- 05.30 — 06.30 sabah kahvaltısı
- 06.30 — 07.15 dinlenme
- 07.15 — 08.45 judo, karate ve güreş çalışmaları
- 08.45 — 09.45 yürüyüş
- 09.45 — 10.30 marş çalışmaları
- 10.30 — 11.30 günlük aktüalite ve tartışmalar
- 11.30 — 12.15 öğle namazı
- 12.15 — 13.00 öğle yemeği

³³¹Hikmet Çetinkaya, **68’den 78’e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s. 81.

³³²Ülkücü Komando Kampları, AP Hükümetinin 1970’te hazırlattığı MHP Raporu, s.yok, <http://www.turktoresisi.com/viewtopic.php?f=32&t=5313> 19 Mart 2015.

³³³Ülkücü Komando Kampları, AP Hükümetinin 1970’te hazırlattığı MHP Raporu, s.yok, <http://www.turktoresisi.com/viewtopic.php?f=32&t=5313> 19 Mart 2015.

- 13.00 — 13.15 dini konularda sohbet
- 13.15 — 14.15 ikindi namazı
- 14.15 — 16.00 judo, karate ve güreş çalışmaları
- 16.00 — 17.00 serbest dinlenme
- 17.00 — 18.00 dini konularda sohbet
- 18.00 — 19.00 miting dağıtma ve düzenleme usulleri
- 19.00 — 20.00 akşam namazı ve yemeği
- 20.00 — 21.00 akşam yürüyüşü
- 21.00 — 21.20 yatsı namazı
- 21.20 — 22.15 içtima, iyi geceler ve yatış

Komando kamplarında eğitim alan gençler, ülkenin birçok bölgesinde silahlı çatışmalara giriyorlardı. 1969 yılı Nisan ayının ortalarında MHP'den ayrılarak Nasyonel Aktivite ve Zinde İnkişaf Derneği'ni kuran 8 genç İzmir'deki bir gazinoda basın toplantısı düzenlemişlerdi. Ancak Türkeş'e bağlı komandolar tarafından gazino basılmış NAZİ Derneği kurucusu Gündüz Kapani, Yaşar Demiray ve Özcan Konut ağır yaralanmışlardı. Gençlerin açıklamalarına göre, Alparslan Türkeş kendi idealleri uğruna gençleri kullanmaktaydı. Gençler eski sempatizanı olmalarına rağmen MHP'ye kin beslediklerini söylüyorlardı³³⁴.

Türkeş'e bağlı komando kamplarının, siyasi partiler kanununun 57. maddesine aykırılığı gerekçe gösterilerek partinin kapatılması hususu gündeme geldi. Anayasa profesörleri komando kamp çalışmalarının demokratik cumhuriyet ilkelerine aykırı olduğunu ve bir siyasi parti bünyesinde yapılmasının yasal olmadığını söylüyorlardı³³⁵. İktidarın da komando kamplarından haberdar olması ve kapatma teşebbüsünde bulunmaması, tepkiyle karşılanıyordu. Süleyman Demirel'in izlediği politika ise ayrı bir eleştiri konusuydu. Süleyman Demirel, içinde bulunulan durumdan halkı ve anayasayı sorumlu tutuyor, sorunu hukuki yollarla çözmek yerine, gençleri birbirine kırdırıyordu. Bu durum, Türkiye'yi her geçen gün biraz daha kaos ortamına sokuyordu.

2.4.3. Öğrenci Liderleri

1968 yılının bahar aylarında başlayan ve 3 yıl boyunca en şiddetli dönemini yaşayan gençlik olayları Türkiye siyasi tarihine damgasını vurmuştu. İlk olaylar Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde başlamakla birlikte kısa süre içerisinde İstanbul ve İzmir'deki üniversitelere ve birçok fakülteye de yayıldı. İlk

³³⁴Milliyet, 14 Nisan 1969.

³³⁵Demokrat İzmir, 11 Ocak 1969.

başlarda Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi olaylara öncülük etti. Ankara Üniversitesi'nde öne çıkan isim Celal Kargılı, İstanbul Üniversitesi'nde ise Deniz Gezmiş idi.

Kısa süre içerisinde Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi olaylarda merkez görevi görmeye başladı. Buralarda ön saflardaki liderler Mahir Çayan ve Sinan Cemgil oldu. Deniz Gezmiş'in de ODTÜ'yü merkez kabul edip Ankara'ya gidişiyile birlikte ODTÜ, olaylarda başrol oynamaya başladı. Yusuf Küpeli, Hüseyin inan, Yusuf Aslan önemli öğrenci liderleri olarak gençler arasında ön plana çıktı.

İzmir'de Ege Üniversitesi, olayları yakından takip ediyor; özellikle Ziraat Mektebi, Fen Fakültesi ve Ege Üniversitesi'nden bağımsız olan İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, işgallere ve boykotlara yöneliyordu. İzmir'de Süleyman Genç ismi ön plana çıkmış, hemen hemen yaşanan tüm olaylarda ismi anılır olmuştu. Süleyman Genç, 1965 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu Ege Bölge Temsilciliği yapmış ve CHP İzmir İl Gençlik Kolları'nda aktif görevlerde bulunmuştu. 1968 yılında Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun olduysa da mücadeleyi bırakmadı.

68 Kuşağı'nı yaşamış ve olayların içinde yer almış bir kişi olarak Sancar Maruflu'nun anlattıklarına göre İzmir'de gençlik olaylarına öncülük eden isimlerin başında Süleyman Genç, Yalçın Dağgüden, Aydın Ertenler, Okan Yüksel, Ünal Baysam ve Ümit Erdem gibi isimler gelmekteydi. İzmir, İstanbul ve Ankara kadar hareketli olmasa da, olayları yakından takip ediyor ve boykotlara katılıyordu. İzmir'de gençlik olaylarının merkezi Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve sonradan Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlanacak olan İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi idi. Diğer fakülteler Ziraat Fakültesi ve İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden sonra gelirdi³³⁶.

1968 yılı, Türkiye'yi çok sayıda devrimci lider ile tanıştırmıştı; fakat bir tanesi vardı ki milyonları peşinden sürüklemiş ve gençlik hareketinin en önemli lideri kabul edilmişti. O da Deniz Gezmiş idi... Babası ilköğretim müfettişi, annesi ilköğretim öğretmeni olan Deniz Gezmiş, 1947 yılında Ankara'da doğdu. Babasının adı Cemil

³³⁶Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

Gezmiş, annesinin adı Mukaddes Gezmiş'ti. Deniz Gezmiş ilk olarak, 1965 yılında Çorum temizlik işçilerinin Ankara'dan İstanbul'a yürüyüşlerine katılmış ve Türk-iş yöneticilerini protesto eden gösterilerde yer almıştı. 1 yıl sonra yani 1966 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandı ve kendisini gençlik eylemlerinin içinde buldu. Bu tarihten itibaren birçok defa tutuklandı ve serbest bırakıldı. 30 Ocak 1968 tarihinde arkadaşları ile birlikte "*Devrimci Hukukçular Örgütü'nü*" kurdu. 7 Mart'ta İstanbul Üniversitesi'nde konuşma yapan Seyfi Öztürk'ü protesto ettiği için tutuklandı. 2 Mayıs'ta serbest bırakıldıktan sonra 6. Filo'nun Türkiye'ye gelişine tepki göstermesi üzerine 30 Mayıs'ta yargılandı; ancak beraat etti. 12 Haziran'da İstanbul Üniversitesi'nin işgalinde aktif rol oynayarak öğrenci haklarını savundu. 15 Temmuz'da 6. Filo'nun Türkiye'ye tekrar gelmesine tepki göstererek tutuklandı ve 20 Eylül'e kadar hapiste kaldı. 1 Eylül 1969 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nden ihraç edildi ve arkadaşları ile "*Türkiye Halk Kurtuluş Ordusunu*" kurdu. 4 Mart 1971 tarihinde 4 Amerikan askerinin kaçırılması olayında yer aldı; ancak daha sonra Amerikan askerlerine hiçbir zarar vermeden serbest bıraktı. 16 Mart 1971 tarihinde teslim oldu. Yaklaşık 6 ay sonra, 9 Ekim 1971 tarihinde Deniz Gezmiş ve arkadaşları hakkında idam cezası istendi.

1971 yılının Mart ayında Deniz Gezmiş ve arkadaşları 4 Amerikalı askeri esir aldılar. Amaçları hapisteki bütün devrimcilerin serbest bırakılmasıydı. 400 bin dolar fidye karşılığında askerleri serbest bırakacaklarını söylüyorlardı. Şimdiye kadar hiç kimseyi öldürmemiş olan bu gençler Amerikalılara zarar vermek niyetinde değillerdi. Onlara sürekli olarak, korkmamaları gerektiğini ve kendilerine bir zarar verilmeyeceğini söylüyorlardı. Hatta Deniz Gezmiş bir Amerikalı askerın karısına yazdığı mektubu görmüş ve hüzünlenmişti. Amerikalılar son iki gün kalana kadar öldürölme korkusuyla yaşamış; ancak son iki gün onlar da öldürölmececeklerini anlamışlardı. O güne kadar tek bir kişiyi bile öldürölmemiş olan Deniz Gezmiş ve arkadaşları bildiride açıkladıkları kararı uygulamadılar ve Amerikalı askerleri kıllarına bile zarar vermeden serbest bıraktılar.³³⁷

Ülke alabildiğine karışık, sokaklar gerilla çeteleri ile dolu ve hükümet huzursuzluk içerisindeydi. Ülkede askeri bir darbenin olacağı söyleniyordu. Sokaklarda bombalar atılıyor, banka soygunları gerçekleşiyordu. Deniz, Yusuf ve Sinan emniyet güçleri tarafından ülkenin dört bir yanında aranıyorlardı. Zaten Deniz

³³⁷Erdal Öz, *Gülünün Solduğu Akşam*, Can Yayınları, İstanbul, 1987, s. 24.

Gezmiş hakkında her zaman bir arama emri ve tutuklama karar olurdu. O güne kadar gerçekleşmiş olan bütün eylemlerden sonra, içinde Deniz Gezmiş olsun olmasın mutlaka Deniz Gezmiş hakkında tutuklama kararı çıkarılıyordu.

Takvimler 12 Mart 1971’i gösterdiğinde tarihe “12 Mart Muhtırası” olarak geçecek olan askeri müdahale gerçekleşti. Bu, Türkiye Cumhuriyeti’nin tanık olduğu ikinci askeri müdahale idi. Ancak, bu sefer ordu doğrudan hükümete bir darbe uygulamamış, sadece bir uyarıda bulunmuştu. Hükümetin istifa etmemesi halinde iktidarı ele geçirecekti. 12 Mart 1971 günü saat 13.00’de radyodan şu bildiri yayımlandı³³⁸:

- Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu, anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceğini ağır bir tehlike içine düşürmüştür.
- Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak, kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruridir.
- Bu husus, süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Bir gün sonra gazetelerde Başbakan Süleyman Demirel’in istifa haberi yayımlandı. Özellikle solcu gruplar ve dernekler, askeri müdahaleye sevinmişler ve amaçlarına ulaştıklarını düşünmüşlerdi. Oysaki durum zannettikleri gibi olmadı. 12 Mart Muhtırası, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında idam kararı verecek olan yeni bir hükümetin kurulmasına öncülük yapacaktı.

---

³³⁸Mehmet Ali Birand vd..., a.g.e., s. 233.

Muhtıra'nın üzerinden sadece 4 gün geçtikten sonra 16 Mart 1971 tarihinde Deniz Gezmiş Gemerek'te yakalandı ve 18 Mart'ta hakkında tutuklama kararı verildi. Deniz Gezmiş ile birlikte yakalanan Yusuf Aslan hakkında da 5 Nisan 1971 tarihinde tutuklama kararı çıkarıldı. Hüseyin İnan ise, 24 Mart 1971 tarihinde tutuklanmıştı³³⁹.

16 Temmuz 1971 tarihinde Türkiye Halk Kurtuluş Ordusuyla ilgili dava “Deniz Gezmiş Davası” adıyla açıldı. Mahkeme başkanı Ali Elverdi, savcı ise Baki Tuğ idi. Ali Elverdi daha sonra Adalet Partisi milletvekili, Baki Tuğ ise DYP milletvekili olacaktı. Dava, 9 Ekim 1971 tarihinde karara bağlandı. Senato Araştırma Komisyonu'nun raporu şu şekildeydi:

“Deniz Gezmiş ile Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ı; Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tamamını veya bir kısmını tağyir, tebdil veya ilgaya ve bu yasa ile teşekkül etmiş olan TBMM'yi iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs etmek suçlarını işlemiş buldukları anlaşılmış olduğundan, idam cezasına çarptırılmaları gerekmektedir³⁴⁰.”

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkında verilen idam kararının ardından, kararı bozmak ve idamı engellemek için tarafların aileleri ve avukatları bir dizi girişimde bulundu; fakat ne yazık ki idam kararını değiştiremeyeceklerdi. 16 Temmuz 1971 tarihinde çıkarıldıkları mahkemede ortak savunmalarını Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve Atilla Keskin birlikte yaptılar: Savunma şu şekildeydi:

İçinde bulunduğumuz şartlar geniş bir savunma yapmamızı ve şahıslarımızda zincire vurulmak istenen bilimi ve gerçekleri savunmamızı gerektiriyor. Amacımız aleyhimize verilecek cezayı önlemekten çok, doğruluğuna inandığımız toplum kanunlarının insanlık tarihine nasıl yön verdiğini açıklamaktır.

Toplumların tarihi, ezenler ve ezilenler arasındaki mücadelelerin tarihidir. Çağımıza kadar bu mücadelelerde ezilenler daima yenilmişlerdir. Fakat 20.yy tarihimiz, ezenlerin barbarlığına ve bütün baskalarına rağmen ezilenlerin kurtuluşuna sahne olmaktadır.

Günümüzde ezenleri temsil eden ve çıkar uğruna yoksul ulusları boyunduruğu altında tutan EMPERYALİM'dir. İnsanlık tarihi, gericiliğin,

³³⁹Nihat Behram, **Darağacında Üç Fidan**, Everest Yayınları, 2013, s.13.

³⁴⁰**12 Mart Muhtırası Araştırma Raporu**, 2012, Kasım, s. 110.

barbarlığın ve vahşetin son kalesi olan emperyalizmde sonunu müjdeliyor. Bütün ezilen uluslar, emperyalizme her gün darbe üstüne darbe vuruyorlar. Asırlardır ezenlere karşı mücadelelerde hayatlarını feda edenlerin çabaları boşa gitmemiştir. Dünyamız zafer türkülerini söylemek üzeredir.

Ezenlere karşı verdikleri mücadelelerde ölen tüm ezilenlere selam olsun...

Dünyanın ve Ortadoğu'nun en eski devletlerinden biri olan Türkiye, hala kalkınamamış olup, yarı bağımlı durumdadır. Bir avuç sermaye çevresi Amerikan doları uğruna ulusumuza ihanet etmiş ve bağımsızlığımızı yabancılara ticaret konusu yapmışlardır. Yurdumuzun bağımsızlığı için giriştiğimiz bu kavgada Kurtuluş Savaşı'mızda şehit olanların onurlarını ve ulusumuzun kaderini korumaya kararlı olduğumuzu bildiriyoruz.

Kurtuluş Savaşı'mızın tüm şehitlerine selam olsun...

Çağımıza damgasını vuran en güçlü silah bağımsızlık ve kurtuluş savaşlarıdır. Emperyalizme karşı verdikleri mücadelelerinde başlarını eğmeden kahramanca savaşan tüm ezilen uluslara selam olsun...

İşçiler, köylüler, öğrenciler ve tüm yurtseverler, gericilere kahramanca karşı koymuşlar ve bu uğurda birçokları şehit olmuştur.

Emperyalizme ve onun emrindeki uşaklara karşı verdiğimiz kutsal bağımsızlık kavgamızın şehitlerine selam olsun...

- *Amerikan Emperyalizmi gayri millidir.*
- *Ona ortaklık edenler ulusumuza ihanet etmişlerdir.*
- *Empeyalizme karşı mücadele suç değildir, silahlı mücadele ise anayasayı ihlal değildir.*
- *Gayri milli olan, emperyalizm ve ortaklarının sömürüsü Anayasa'ya aykırıdır.*

Buna göre iki şey vardır:

1. *Eğer belli bir hata sonucu, iddianame ve mutalayı hazırladıysanız, dikkatli olunuz, idamını istediğiniz kişiler kasaplık koyun değildir ve siz savcısınız...*
2. *Yok eğer yaptığınızın bilincindeyseniz, yolunuz açık olsun³⁴¹."*

2 Mayıs 1972 tarihinde idam kararı bütün çabalara rağmen kaldırılmadı ve 6 Mayıs 1972 tarihinde idam cezası uygulandı. İdamlar sabaha karşı gerçekleştirildi. Deniz Gezmiş, idamın gerçekleştirileceği dakikalarda başgardıyanın odasında babasına şu mektubu yazmıştı:

³⁴¹Behram, a.g.e., s.s. 22-23.

“Baba,

Mektup eline geçtiğinde aranızdan ayrılmış bulunuyorum. Ben ne kadar üzülmemin desem de üzüleceğini biliyorum. Fakat bu durumu metanetle karşılamamı istiyorum. İnsanlar doğar, büyür, yaşar ve ölürlür. Önemli olan yaşamak değil, yaşadığı süre içinde fazla şeyler yapabilmektir. Bu nedenle ben erken gitmeyi normal karşılıyorum. Oğlun bu yola bilerek girdi ve sonunun da bu olacağını biliyordu.

Cenazem için avukatlarıma gerekli talimatları verdim. Taylan Özgür’ün yanına gömülmek istiyorum. Annemi teselli etmek sana düşüyor. Kitaplarımı küçük kardeşime bırakıyorum. Kendisine özellikle tembih et. Onun bilim adamı olmasını istiyorum. Bilimle uğraşsın ve unutmasın ki, bilimle uğraşmak da insanlığa hizmettir. Son anda yaptıklarından en ufak bir pişmanlık duymadığımı belirtir, seni, annemi, abimi ve kardeşimi devrimciliğimin olanca ateşi ile kucaklarım.

Ya vatan ya ölüm³⁴² ...

Oğlun Deniz Gezmiş

2.4.4. İşçi Grevleri

1960 yılında gerçekleşen 27 Mayıs Askeri Darbesi’nden sonra işçilerin hak ve özgürlüklerinde yasal düzenlemelere gidildi. Bu durum sendikal faaliyetlerin canlanmasını ve işçi hareketlerinin güçlenmesini sağladı. 1960’lı yıllarda özel sektör yatırımları azdı. İşçilerin istihdam edildiği sektör ise daha çok kamu sektörü idi. Bu nedenle 60’lı yıllardaki işçi hareketleri incelendiğinde grevlerin genellikle kamu sektöründe çıktığı görülüyordu. Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde uzlaşmacı bir tutum sergileniyor ve görüşmeler genellikle işçilerin haklarını almaları ile sonuçlanıyordu. 1960’lı yılların ilk yarısında grevlerin sayısı azdı. 1967 yılında DİSK’in kurulmasıyla birlikte grev sayıları giderek arttı³⁴³. Özellikle 1968 yılında İzmir, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde sık sık grev haberlerine rastlanırmıştu.

1966 yılında Kula Mensucat Fabrikası işçileri tarafından yapılan grev, İzmir’in o güne kadar karşılaştığı, belki de en çok ses getiren grev oldu. Bu grev, İzmir grevler tarihinde büyük tahribatlara sebep olan bir grev olarak kayda geçecekti.

³⁴²Oral Çalışlar, **Deniz Gezmiş’ten Yaşar Kemal’e Portreler**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s.s. 21-22.

³⁴³Özgün Millioğulları, “Türkiye’de 1960-1980 ve 1980-2005 Dönemlerinde Grev Hareketlerinin Karşılaştırılması”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2007, s.s. 64-65, 41.

Kula Mensucat ve Yün Mensucat fabrikalarında çalışan işçiler, maaşlarına zam talebinde bulunmuşlar; fakat işverenlerin bu talebi kabul etmemeleri üzerine greve gitmişlerdi. Grevin sebebi, -özellikle 60'lı yılların ikinci yarısında sıklıkla karşılaşılabileceği üzere- sadece bir işçi-işveren anlaşmazlığı değildi. Grev, komünistler tarafından da destekleniyor ve mevcut düzene karşı bir başkaldırı özelliği taşıyordu. İşçiler ve işveren arasında uzun bir süreden beri anlaşmaya varılamaması üzerine 8 Şubat'ta Salhane'deki Kula Mensucat Fabrikası önünde başlayan protesto gösterileri başladı. Toplanan kalabalık Şehitler Caddesi, Birinci Kordon ve Cumhuriyet Meydanı'na kadar uzandı. İşçiler arasında bulunan tahrikçiler sebebiyle, olaylar hızla çığırdan çıkmaya başladı. Özellikle Karşıyaka tarafından gelen araçlar göstericiler tarafından durduruluyor, şoförler dövülüyor, arabaların camları kırılıyordu Polis ve işçiler arasında çatışmalar başlamıştı. Çok sayıda kişi yaralanarak hastaneye kaldırıldı. Evler ve dükkânlar tahrip edildi³⁴⁴. Olayların çığırdan çıkması üzerine hükümet yetkilileri devreye girmiş, Süleyman Demirel İzmir'e gelerek aracılık görevi üstlenmişti. 27 Şubat tarihinde Konak Meydanı'nda gerçekleşen işçi mitingine binlerce işçi katıldı. Civar kentlerden gelen işçilerin sayısı 3.000'i bulmuştu. Teksif sendikasının farklı kentlerdeki bütün şubeleri mitinge katıldı³⁴⁵. Nihayet yapılan görüşmeler olumlu sonuçlar vermeye başlamış ve 87 gün süren grevin sonunda 2 Mart 1966 tarihinde işçiler ile işveren arasında bir anlaşmaya varılmıştı. İşçiler maaşlarına 225 kuruş zam talebinde bulunmuşlar, işveren 200 kuruş zam vermeyi kabul etmiş, bir sonraki yıl için 75 kuruş daha vermeyi kabul etmişti. Ayrıca, işçilere her gün 2'şer kap yemek verilecek ve tutuklu 35 işçi beraatleri halinde yeniden işe alınacaklardı. İşveren işçiler alyhine açılan bütün davalardan vazgeçecekti³⁴⁶. Bu grev, kurulu düzene yapılan başkaldırıların sadece bir başlangıcı idi ve 60'lı yılların ikinci yarısında grevleri sayısı hızla arttı.

Sosyalist hareketlerin güçlenmesi, sadece öğrencilerin değil işçilerin de kurulu düzene tepki göstermelerine sebep oluyordu. 1968 yılındaki grevlerin özelliği diğerlerinden farklıydı. 68'deki grevler işçilerin sadece menfi isteklerinin yerine getirilmesi değil, Türkiye'deki mevcut düzene karşı bir başkaldırı idi. İşçiler seslerini duyurmak ve gidişata dur demek istiyorlardı. Bu nedenle, 1968 yılında kalabalıkların toplandığı büyük grevler yapıldı. Artık, işçiler sömürülmek değil, haklarını almak

³⁴⁴Ege Ekspres, 8-9 Şubat 1966.

³⁴⁵Önder Özçorlu, "Teksif Mitingi Olgun Şekilde Geçti.", Ege Ekspres, 27 Şubat 1966.

³⁴⁶Ercan Erbaş, "Teksif Grevinde Anlaşma Oldu.", Ege Ekspres, 2 Mart 1966.

istiyor ve bu isteklerini, haykırarak söylüyorlardı. Özellikle 1968 yılı Mayıs ve Haziran ayları grevlerle geçti. İzmir adeta bir grevler kenti haline gelmişti.

Bu grevlerden bir tanesi 1968 yılının Mayıs ayında başlayan temizlik işçileri grevi idi. Grevin sebebi, Belediye Başkanı Osman Kibar'ın kurduğu ve başkanlığını Encümen üyesi Ali Kinsizer'in yaptığı Kamu İş sendikasına verilen hakların Genel İş sendikasına bağlı işçilere verilmemesi idi. Türk-İş'te 3. Bölge temsilcisi Burhanettin Asutay'ın başkanlığında bir toplantı yapıldı ve 5 kişilik grev komitesi kuruldu. Toplantıda cami, okul, hastane ve düşkünler evinin dışında kentin çöplerini toplamama kararı alındı. Diğer sendikaların da greve destek verdikleri görülüyordu. Yaklaşık 15 gün süren grev, Vali Namık Şentürk'ün arabuluculuk yapmasıyla sona erdi. Genel İş sendikası yöneticileri ile İzmir belediyesi yetkilileri, Eshot Genel Müdürlüğü'nde toplanarak ortak bir noktaya ulaştılar ve toplu sözleşme imzaladılar. Bu sözleşmeye göre, sendika üyesi 400 park işçisi, yevmiyelerine 2 liralık zam alırken, çocuk zamları 10 liradan 15 liraya, yemek zamları da 2 liradan 3 liraya yükseldi³⁴⁷.

Mayıs ayının sonunda kentte 12 ayrı işyeri çalışmalarını tamamen durdurdu. Bir tarafta işçi sendikaları greve giderken, diğer tarafta işverenler lokavta gitmek suretiyle önlem almaya çalışıyorlardı. 275 sayılı Grev ve Toplu Sözleşme Kanunu uyarınca lokavta giden işyerlerinde greve gidilemiyordu. Lokavta giden iş yerleri; Ankara Palas, Ekmekçibaşı Lokantası, Şark Şato Gazinosu, Şükran Lokantası, Şükran Kebap Salonu, Toros Lokantası, Santral Restoran, Atlantik Palas Otel ve Ada Gazinosu idi. Diğer taraftan Atıf Kebap Salonu ve Gazinosu'nda, Atlas Otel'inde greve devam edilmekteydi³⁴⁸.

Eshot Genel Müdürlüğü bünyesinde, işçilerin haklarını savunan iki ayrı sendika vardı. Bunlardan birisi, elektrik, su ve havagazı işletmelerinde çalışan işçilerin haklarını koruyan Eşiş sendikası; diğeri ise otobüs, trolleybüs ve atelyelerde çalışan işçileri koruyan Tüm-Tis sendikası idi. 1968 yılında Tüm-Tis sendikası, istekleri kabul olmadığı takdirde greve gidileceği haberini duyurdu. 28 Mart 1968 tarihinde Eshot Genel Müdürlüğü ile Tüm-Tis sendikası arasında yapılan görüşmeler 15 Mayıs 1968 tarihine kadar devam etti. Eshot Genel Müdürlüğü, işçiler lehine birçok maddeyi kabul ederken, yemek ücretleri ve saat başına istenen zam

³⁴⁷Demokrat İzmir, 30 Mayıs 1968; 14-15 Haziran 1968.

³⁴⁸Ergin Esin, "Temizlik İşçilerinin Grevi Kavga İle Başladı.", Ege Ekspres, 31 Mayıs 1968.

konusunda anlaşmaya varamamıştı. 1968 yılı için anlaşmaya varılan ve işçilere tanınan haklar şunlardı: Ayda 10 lira olarak ödenen çocuk zamları 20 liraya çıkarıldı. Şoförlere ayda 60 lira direksiyon primi, biletçilere ayda 20 lira telefata* primi verildi. Kıdem zamları farkı 75.000 lira olacaktı. İşçilere verilen deri gocukların 5 yılda değil, 3 yılda bir verilmesi kararlaştırıldı. Yıllık ücretli izinlerde yemek parası verilecekti. Ölüm, doğum, cenaze masrafları, tazminat ve diğer sosyal yardımlar 52.750 lira ayrılacaktı. Hastalık anında vizite çıkma izni işçi başına ayda 4 saat olacaktı. Günde 100 kuruş yemek zammı verilecekti. İşçi ücretlerine saat başı 40 kuruş zam yapılacaktı. 40 kuruş zammın %20'si prim karşılığı olacaktı. 40 kuruş zammın yılda verilekte olan 2 aylık ikramiyeye tesiri 224.307 lira 20 kuruş olacaktı. Tüm-Tis sendikasına bağlı 1.348 işçi olduğuna göre, işçi başına ayda 219 lira 67 kuruş zam yapılmış oluyordu. 1969 yılı için ise işçilere tanınan haklar: 1969 yılında işçi başına 20 kuruş zam, 20 kuruş zammın %20'si prim karşılığı, 20 kuruş zammın, yılda verilmekte olan 2 aylık ikramiyeye tesiri 112.153 lira 60 kuruş olacaktı. Böylece 1969 yılında işçiye ayda 59 lira daha zam yapılıyordu. Eshot Genel Müdürlüğü'nün işçilere tanıdığı haklar, genel itibariyle olumlu karşılanmış olmasına rağmen Tüm-Tis sendikası 1968 yılı için saat başına 45 kuruş, 1969 yılı için ise 25 kuruş istemişti. 5 kuruşluk fark nedeniyle Tüm-Tis sendikası anlaşmaya yanaşmıyordu. Eshot Genel Müdürlüğü, Tüm-Tis sendikası ve Eşiş sendikası ile aynı anda görüşmelere başlamıştı. Eşiş sendika temsilcileri Eshot'un verdiği bütün hakları kabul ederek, 17 Mayıs 1968 tarihinde sözleşmeyi imzalamışlardı. Tüm-Tis sendikası ise, eshiş'in kendilerinden önce sözleşmeye imzalamalarını bir prestij kaybı olarak görmüş, bu nedenle de en azından saatlik ücretlere 5 kuruş daha fazla ödemem yapılmasını istemişti. Eshot yaptığı açıklama da her iki sendikanın kardeş sendika olduğunu ve birine tanıdığı hakların aynısı diğerine de tanınması gerektiğini söylüyor ve Tüm-Tis üyelerine farklı bir muamale yapamayacağını bildiriyordu. Üstelik 5 kuruşluk zamların yapılmasıyla birlikte, kentin ihtiyacı olan su ve elektrik yatırımlarının da aksayacağına değiniyordu³⁴⁹.

Anlaşmaya varılamaması üzerine, 5 Haziran günü Tüm-Tis sendikası Bornova Belediyesi'nde greve gitti. Greve, 76 şoför, biletçi, hareket memuru ve fen işlerinde çalışan 9 işçi katıldı. Şoförlerin greve gitmesi ile birlikte, Bornova-İzmir arasındaki otobüs seferleri yapılamadı. Vatandaşların mağdur olmamaları için İzmir

³⁴⁹Demokrat İzmir, 22 Haziran 1968.

belediyesi, önceden aldığı tedbirleri uygulamaya başladı. Birincisi, Bornova-İzmir arasında 10 dakikada bir karşılıklı olarak hareket eden moto-trenler sefere başladı. Diğer taraftan minibüsler hat güzergâhı gözetmeden çalışıyorlardı³⁵⁰. Belediye Başkanı Osman Kibar, özel arabası olanların da, yolda gördükleri vatandaşları arabalarına almalarını rica etmişti. Karşıyaka-İzmir arasında sefer yapan vapurların sefer sayıları da sıklaştırılacaktı. Hatta ulaşımının aksamaması için otobüslerin, grev süresince özel sahişlara kiralanabileceği bile duyurulmuştu. Osman Kibar'ın açıklamasına göre, taksilere, minibüslere ve otobüslere geçici olarak dolmuş ruhsatı verilecekti. Dolmuşların fiyat artışına gitmememeleri için ekipler tarafından sık sık kontrol edileceği söylenmişti. Grev boyunca Eshot'ta yaz mesaisi kaldırılacak ve ücretler normal mesai üzerinden fiyatlandırılacaktı³⁵¹.

22 Haziran günü, Eshot Genel Müdürlüğü binasında görüşmeler neticesinde Tüm-Tis sendikası ile anlaşmaya varıldı. Belediye Başkanı Osman Kibar ve Vali Namık Kemal Şentürk'ün de katıldığı görüşmelerden nihayet olumlu bir sonuç alınmıştı. Saat ücretlerine yapılan zamlarda bir değişiklik olmamasını sendika üyeleri kabul etti. Eshot Genel Müdürlüğü de çocuk zammının dışında ayda 10 lira aile parası ve 4 lira yemek parası vermeyi kabul etti. Böylece, 1968 yılı itibariye bir işçiye ayda 279 lira 28 kuruş zam yapılmış oluyordu. Eshot'ta 1968 yılında 103 hareket memuru ve kontrolör, 327 şoför, 803 biletçi, 521 atelye işçisi, 52 temizlik işçisi ve 22 ihtiyaç anında çalıştırılan (müteferrik) işçi görev yapıyordu. Hareket memuru ve kontrolör maaşı 1.006 lira 83 kuruş, şoför maaşı 898 lira 76 kuruş, biletçi maaşı 749 lira 87 kuruş, atelye işçisinin maaşı 807 lira 34 kuruş, temizlik işçisinin maaşı 618 lira ve müteferrik işçinin maaşı 746 lira 20 kuruş idi. Alınan zamlarla birlikte her bir çalışanın ücretine 279 lira 28 kuruş daha ilave edildi. Yapılan sözleşmeye göre, işçiye, senede 2 defa ikramiye verildi. İşçinin evi ve çocukları için ilaç bedelleri ve tahlil ücretlerinin ödenmesi kararlaştırıldı. Kıyafet yardımı kapsamında senede iki çift ayakkabı, yazlık iki gömlek, iki pantolon ve şapka, kışın iki yılda bir takım elbise, şapka ve 2 gömlek, üç yılda bir deri gocuk verilmesi kararlaştırıldı. Başarılı olan işçi çocuklarının %1'ine üniversiteye gitmesi için burs imkânı sağlandı. İşçinin evlenmesi, boşanması veya çocuğunun olması

³⁵⁰Ege Ekspres, 6 Haziran 1968.

³⁵¹Demokrat İzmir, 22 Haziran 1968.

durumunda ücretli izin imkânı sağlandı. İş kazasında ölen işçinin ailesine tazminat dışında 1000 lira yardım yapılması netleşti³⁵².

İzmir’de bir taraftan greve giden işçilerle ve sendikalar ile uzlaşma yolları aranırken, diğer taraftan yeni grev kararları alınmaya devam ediliyordu. Ege Bölgesi’ndeki bütün turistik tesisler, motel, lokanta ve oteller kapanma tehlikesi ile karşı karşıya idi. Buradaki işçiler, Türkiye’de en fazla iş yapan; fakat en az ücret alan işçiler olduklarını söylüyorlar ve greve gideceklerini bildiriyorlardı. İzmir’de Toleyis sendikasına bağlı 4590 işçi bulunmakta; tüm Ege Bölgesi’nde ise 3550 turistik tesis ile 11.000 işçi Toleyis sendikasına bağlı olarak çalışmaktaydı. Bütün işçilerin genel greve gitmeleri durumunda Ege Bölgesi döviz kaybı açısından büyük zarar görecekti. Özellikle turizm cenneti olan İzmir’in çok büyük bir zarar göreceği açıktı. Otel, motel, gazino, kafeterya, gece kulübü, bar ve pavyonların kapatılması ile turizme büyük bir darbe vurulacaktı. İzmir’de özellikle Büyük Efes Oteli, Kısmet Oteli, Kilim Oteli, Kuşadası ve Foça’daki tatil köylerinin kapanması söz konusu idi. Toleyis sendikası genel başkanı turistik tesislerin kapatılmasının büyük bir döviz kaybına sebep olacağını farkındaydı; fakat yıllar yılı ezilen işçilerin de haklarının savunulması gerektiğini düşünüyordu. Toleyis sendikası ve eğlence yerleri işverenleri ile yapılan mülakatlar işverenlerin lokavt kararı alması ile sonuçlandı. Pavyon, gece kulübü ve diğer eğlence yerleri işverenler sendikası Pav-iş toplu bir lokavta gidileceğini duyurdu. Toplu lokavta gidildiği takdirde 200 müzisyen, 300’den fazla artist ve konsomatrist, 500 garson ve personel işsiz kalacaktı³⁵³.

1968 bahar aylarında başlayan işçi grevleri, tıpkı öğrenci boykotları gibi 1969 yılı boyunca da devam etmişti. Aslında öğrenci olayları ile işçi grevlerinin ortak noktası var olan düzene bir başkaldırı idi. Bu nedenle çoğu zaman öğrencilerin işçi grevlerine işçilerin de öğrenci boykotlarına destek verdikleri görülüyordu.

Türkiye, 1969 yılına Sümerbank grevi ile girdi. Türk ekonomisinin belkemiğini oluşturan Sümerbank, işçi grevi ile karşı karşıya idi. Kısa süre içerisinde Ege Bölgesi’ne sıçrayan grev haberleri İzmir’de 1900 işçinin greve gideceği söylentileri ile çalkalanmaya başlamıştı. Sümerbank ile Teksif sendikası arasında anlaşmazlık, yapılan görüşmelere rağmen çözülemiyordu. Sümerbank Genel Müdürlüğü’ne bağlı 25 fabrikada grev ilan edilmiş, Defterdar, Hereke ve Kayseri

³⁵²Ege Ekspres, 23 Haziran 1968.

³⁵³Demokrat İzmir, 23-24 Haziran 1968; 12 Temmuz 1968.

dokuma fabrikaları greve başlamıştı bile. 28 Ocak tarihinde de Teksif sendikası, İzmir Basma Sanayi ile Manisa Pamuklu Sanayi’nde grevi başlattığını duyurdu. İzmir Basma Sanayi’nde çalışan 1.750 işçi fabrikayı boşaltarak işi bıraktı Böylece 944 tezgâh, 33.000 iğlik iplik makinası, 700 iğlik bobin makinası, 6 basma ve 1 flindruk makinası durduruldu. İşçiler ilk yıl için saat başına 35 kuruş, ikinci yıl içinde saat başına 20 kuruş zam istemişler; ancak Sümerbank Genel Müdürlüğü tarafından kabul edilmemişti³⁵⁴.

Teksif sendikası ve Sümerbank Genel Müdürlüğü arasındaki anlaşmazlık, Devlet Bakanı Seyfi Öztürk’ün arabuluculuk yapması ile sona erdi. Sümerbank Genel Müdürlüğü geriye dönük olarak 1968 Ağustos ayından itibaren işçilerin ücretlerine 30 kuruş, sonraki 14 aylık dönemde 10 kuruş ve son 4 aylık dönemde de 15 kuruşluk zam yapmayı kabul etmişti. İşçilere verilen primlerde de iyileşme gerçekleşmiş; 1 Ocak 1969 tarihinden itibaren %15 oranında verilen prim %20’ye çıkarılmıştı. Üstelik işçilerin yıllık izinleri de arttırılmıştı³⁵⁵.

2.5. 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri

2.5.1. Aday Listelerinin Belirlenmesi

31 Ağustos’ta yapılan ön seçimler için, aday adayları yoğun bir çalışma temposuna girmişlerdi. AP’nin aday adayları arasında “*Demirelciler*” ve “*Bayarcılar*” olmak üzere iki grup oluşmuş ve gruplar arasındaki çekişmeli mücadeleler zaman zaman tartışma boyutuna kadar uzanmıştı. AP aday adaylarının birbirine girmiş olmaları parti içerisinde huzursuz bir ortam yaşanmasına neden oluyordu. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Genel Sekreter Nizamettin Erkmen’in imzalarını taşıyan bir genelge bütün il teşkilatlarına gönderilmiş ve uyarılar yapılmıştı. Genelge de şu ifadeler yer alıyordu:

“Partimize mensup arkadaşlarımızın kendilerinin seçilmelerini temin için diğer arkadaşlarımıza muhalif ve muarızlarımızın dahi reva görmeyeceği isnatlarda bulunmaları parti şuurunu, parti disiplini ve insafla kabili telif değildir. Ön seçime tekaddüm eden günlerde birbirini kıyasıya kötileyen arkadaşlarımızın daha sonra bir araya gelerek parti programını yürütmeleri nasıl mümkün olacaktır³⁵⁶?”

³⁵⁴Demokrat İzmir, 28 Ocak 1969.

³⁵⁵Milliyet, 2 Şubat 1969.

³⁵⁶Milliyet, 20 Ağustos 1969.

İzmir İl Teşkilatı'nda da adayların birbirlerini kötüyerek kendi isimlerini ön plana çıkarmak için yaptıkları muhalefet, partiye zarar vermeye başlamıştı.

CHP'de ise AP'deki gergin ortam yoktu. CHP aday adayları daha sistemli çalışmalara başlamışlar, halka; iktidara geldikleri takdirde memleket için neler yapacaklarını anlatıyorlardı. CHP aday adaylarının daha uyumlu, daha dayanışma içerisinde ve daha telaşsız oldukları göze çarpıyordu. CHP'li aday adayları ön seçimlerden ziyade yurt sorunlarına değinmekteydiler. İzmir İl Başkanı Buğra Vasıf Anal, seçimlerden 1 gün önce yaptığı açıklama da; partideki bütün aday adaylarının birbirinden daha değerli olduğunu ve yoklama da hangi sırayı alırlarsa alsınlar güç birliği için de “*ortanın solu*” ülküsünü Türk milletine armağan edeceklerini bildirmişti³⁵⁷.

İzmir'de MP ve YTP dışında tüm partiler ön seçimlere katıldılar. 6 siyasi partinin katıldığı ön seçimlerde AP, GP ve MHP delegeleri Atatürk Lisesi'nde; CHP, TIP ve BP delegeleri ise Eşrefpaşa Askerlik Dairesi yanındaki Tınaztepe İlkokulu'nda oylarını kullandılar. Siyasi partiler, ön seçimlerde milletvekilliği adaylığını kazananların listesini belirledikten sonra merkez kontenjan adaylarını da belirlemiş ve kesin listeleri böylece oluşturmuştu³⁵⁸. CHP'den ön seçimleri kazanan adaylar ve aldıkları oylar şöyle idi: Şeref Bakşık 2.420 oy, Şevket Adalan 2.044 oy, Coşkun Karagözoğlu 2.030 oy, Talat Orhon 1.831 oy, Kemal Önder 1.561 oy, Hulusi Çakır 1.520 oy, Mahmut Türkmenoğlu 1.506 oy, Lebit Yurdoğlu 1.475 oy, Kerim Beşerler 1.325 oy, Atilla Elbeyli 1.321 oy, Fitnat Saltuğ 1.305 oy, Fikret Florat 1.279 oy, Zerrin Balkanlı 1.097 oy, Orhan Sunar 1.087 oy, Ramazan Arslan 1050 oy, İsmail Hakkı İşgüder 1002 oy, Hayrettin Öngünşen 962 oy, Raşit Aytuğ 913 oy, AP'den ön seçimleri kazanan adaylar ise şu şekilde sıralanıyordu: Şükrü Akkan 3.297 oy, Naili Erdem 2.828 oy, Münir Daldal 2.408 oy, Şinasi Osma 1.937 oy, Mustafa Akan 1.883 oy, Naki Üner 1.810 oy, İhsan Gürsan 1.646 oy, Fazlı Arınç 1.639 oy, Akın Özdemir 1.634 oy, Nihat Kürşat 1.401 oy, Cemal Tercan 1.333 oy, Sabri Süphandağlı 1.287 oy, Sadrettin Sağlık 1.258 oy, Baki Marmara 1.241 oy, Ömer Atavardar 1.165 oy ve Zeki Efeoğlu 1.099 oy almışlardı. GP'den Mustafa Uyar 440 oy, Arif Ertunga 331 oy, Aycan Dirim 277 oy, Celal Kızılkaya 274 oy,

³⁵⁷Demokrat İzmir, 31 Ağustos 1969.

³⁵⁸Demokrat İzmir, 31 Ağustos 1969.

Nazım Kılıç 268 oy, Hüsnü Atakan 265 oy, Cemal Aysal 253 oy olarak listeye girmişlerdi. MHP'den ise Zeki Özkaner 43 oy, Burhanettin Semerkantlı 42 oy, Yaşar Karpat 42 oy, Ruhi Cebeci 41 oy, Raci İnkaya 39 oy, İsmail Erdölen 37 oy ve Ahmet İncekarasu 33 oy almışlardı. BP'den Ali Rıza Uzun 185 oy, Rıza Bektaş 184 oy, Mustafa Sabri Banal 182 oy, Mahmut Uludağ 182 oy, Hakkı Yeşiltuna 178 oy alırken, TIP'ten Mehmet Selik 167 oy, İsmail Derman 165 oy ve İsa Vardar 164 oy almışlardı³⁵⁹.

Tabi ki bu listeler kesin listeler değildi. 5 Eylül tarihinde yapılan merkez kontenjan isimleri de belli olduktan sonra listeler son şeklini aldı. AP'den Demirali Kırıcıoğlu 15. sıraya ve Orhan Sorguç 11. sıraya yerleşirken; CHP'den Burhanettin Asutay 5. sıraya, MP'den Hasan Özcan 1. sıraya, BP'den Fikret Piroğlu 1. sıraya, TIP'ten Ayata Beğensel 1. sıraya ve MHP'den İffet Halim Oruz 1. sıraya yerleşmişti³⁶⁰.

2.5.2. Siyasi Partilerin İzmir Mitingleri

İzmir'deki seçimlere katılan partiler içerisinde iki büyük mitingden birisi AP'ye aitti. AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel 8 Ekim günü özel bir uçak ile Çiğli Havaalanı'na inmiş ve doğrudan mitingin gerçekleşeceği Cumhuriyet Meydanı'na gitmişti. Beraberinde eşi Nazmiye Demirel, AP Genel Başkan Vekili Mustafa Gülcügil, bazı bakanlar, senatörler ve milletvekilleri vardı. Süleyman Demirel'i karşılamaya gelenler arasında eski DP'lilerin olması; DP'lilerin ve AP'lilerin hala yan yana olduklarını gösteriyordu. Karşılama töreninde eski DP'lilerden Dr. Behçet Uz, bakanlardan Menteşe, Menteşeoğlu, Kürşad, AP'li milletvekilleri ve senatörler vardı. Havaalanına saat 13.30'da inmesi beklenen uçak 14.10'da inmiş ve 100 toplum polisi tarafından mahşeri kalabalık kontrol altında tutulmaya çalışılmıştı. Yol boyunca Süleyman Demirel'e yoğun tezahüratlar yapılmış, arabası sık sık durdurulmuştu ve kurbanlar kesilmişti. Hatta Soğukkuyu'da Demirel için bir dana kurban olarak kesilmişti. Miting alanı da yol boyunca karşılaşılan mahşeri kalabalıktan farklı değildi. Alanı döviz ve pankartlarla süslenmişti. En çok göze çarpan sloganlar; *“Orduyu bırakın o milletindir”*, *“Ne sağdayız ne soldayız Ata'nın yolundayız”*, *“Tapu ve nikâha el sürdüremeyeceğiz”*,

³⁵⁹Demokrat İzmir, 2 Eylül 1969.

³⁶⁰Milliyet, 6 Eylül 1969.

“Demirel Türkiye'nin ikinci mimarı” idi. Miting alanının en dikkat çekici taraflarından birisi ise mitin alanını İzmirli AP'lilerden ziyade Ege'nin değişik bölgelerinden gelen devşirme toplulukların doldurmuş olması idi³⁶¹.

Miting 1 saatlik gecikme neticesinde başladı³⁶² ve yaklaşık 85 dakika sürdü. Süleyman Demirel'in en çok üzerinde durduğu ve en çok alkış alan konu “*Tabi senatörlüğün kaldırılacağını*” açıklayan sözleri oldu³⁶³. Demirel konuşmasında “*Atatürk bile kendisine imtiyaz tanımamıştır. Politika mı yapmak istiyorsun? Gel, meydanlarda konuş, seçil, politika yap...*” demişti. CHP'yi “*huzur bozuculuğun kışkırtıcısı*” olarak gördüğünü ve üniversitelere siyaseti sokan organın CHP olduğunu vurgulayarak da konuşmasına devam etmişti. “*Sol CHP'nin koltuğu altında yeşermiştir. CHP'nin 6 oku sadece bayrağında kalmıştır. Atatürkçüyüz deyip, arkadan sosyalist Türkiye istemek, Atatürk'e ihanetin, ikiyüzlülüğün ta kendisidir. Her fikri yaymak hürdür. Ama memleketin temelini dinamik koymak hür değildir...*” sözleri ile konuşmasına devam etmişti³⁶⁴.

Ertesi gün de İzmir Konak Meydanı'nda saat 16.00'da CHP mitingi gerçekleşti. 8 Ekim günü saat 20.30'da Bülent Ecevit, eşi Rahşan Ecevit, bazı senatör ve milletvekilleri ile birlikte Seç yolcu uçağı ile Çiğli Havaalanı'na indi. Büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Tezahüratlar arasında uçağın merdivenlerinden inmekte zorlandı. Yaklaşık 300 arabalık bir konvoyla İzmir'e doğru hareket etti. Ecevit'in arabası yolda sık sık durdurulmuş ve “*ümidimiz sensin*” sloganları ile tezahürat yapılıyordu. Havanın kararmış olmasına rağmen halk sokaklara dökülmüş Karşıyaka, Alsancak, Tepecik ve Basmane'de binlerce İzmirli sevgi gösterisi yapmıştı. Ecevit o geceyi Kısmet Otel'de geçirmiş ve ertesi gün İzmirli'lere 90 dakikalık bir konuşma yapmıştı³⁶⁵.

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, konuşmasında daha çok AP'nin ekonomi ve kalkınma politikalarını eleştirmiş ve izlenilen sistemin yanlışlığı üzerinde durmuştu. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik düzenini değiştirmeden, ortak pazarın tam üyesi haline getirmenin, Türk sanayiini ölüme mahkûm etmek olduğunu belirtmişti. AP'nin izlediği ortak pazar, yabancı sermaye ve sanayileşme

³⁶¹Demokrat İzmir, 9 Ekim 1969.

³⁶²Yeni Asır, 9 Ekim 1969.

³⁶³Demokrat İzmir, 9 Ekim 1969.

³⁶⁴Yeni Asır, 9 Ekim 1969.

³⁶⁵Demokrat İzmir, 10 Ekim 1969.

politikalarının Türkiye'nin bağımsızlığına darbe vurduğunu ve politikaların ekonomik bağımsızlık ilkesini zedelediğini söylemişti. Ecevit'e göre AP'nin ekonomi politikaları köylüyü her geçen fakirleştirmekte ve bunu da bilerek yapmaktaydı. Sözlerine *“Türk ekonomisi birkaç yıla kalmadan ezilebilir, ulusal sanayi yok olabilir ve bağımsızlık kâğıt üzerinde kalabilir.”* diyerek devam etmişti³⁶⁶. Çözüm önerisi olarak önce yerli sanayinin uluslararası rekabet denizine dayanabilecek kadar güçlenmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bunun için de gerek kamu sektörünün gerekse özel sektörün kendi ihracat ve ithalatlarını kendilerinin yapmaları gerekiyordu. Böylece bir grup insanın cebine giden, oradan da yabancı sermaye adı altında yurtdışına kaçan paranın ülkede kalacağını ilave etmişti³⁶⁷.

Aynı gün Cumhuriyet Meydanı'nda MHP lideri Alparslan Türkeş'in mitingi vardı. Türkeş, İzmir'e Ecevit ile aynı uçakla gelmiş Çiğli Havaalanı'na inmişti. Önce Manisa mitingini gerçekleştirmiş, ardından İzmir'e doğru yola çıkmıştı. Türkeş, Bornova girişinde 8-10 araba ve motosikletli komandolar ile karşılandı. Cumhuriyet Meydanı'nda verdiği mitingde, komünizme karşı düşüncelerini dile getirmiş ve komünizme karşı birlik olmaktan bahsetmişti. Sözlerine *“Devlet meyhaneci, devlet eğlenceci değildir. Pabuçtan beze kadar her sahayı inhisarına almış bir devlet, vatandaşına rakip ve yük olmaktan ileri gidemez. Mevcut hükümet Türkiye'nin meselelerine doğru teşhis koyup ciddi bir tedaviye girecek kudret ve azimde değildir. İş ve işçi bulma kurumunun kapısı, ekmeğini Avrupa'da arayanlarla doludur. Türkiye'ye başını ortaya koymuş bir lider lazımdır”* diyerek devam etmişti³⁶⁸.

2.5.3. Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

AP, CHP VE MHP'nin İzmir mitinglerinin ardından 12 Ekim tarihinde milletvekili genel seçimleri yapıldı. Seçimlere katılım oranı 1965 yılı ile kıyaslandığına bir hayli düşüktü. Süleyman Demirel liderliğindeki AP 256 milletvekili ile bir kez daha tek başına iktidara gelmiş ve 4 yıl boyunca ülkeyi yönetme hakkını elde etmişti. CHP, 143 sandalye ile *“Ana Muhalefet Partisi”* olma özelliğini korurken, GP, 14 milletvekili ile üçüncü sırada yer almıştı. Seçimlerden en kârlı çıkan parti CHP, ikinci parti BP ve üçüncü parti AP olmuştu. BP, meclisteki

³⁶⁶Yeni Asır, 10 Ekim 1969.

³⁶⁷Demokrat İzmir, 10 Ekim 1969.

³⁶⁸Yeni Asır, 10 Ekim 1969.

sandalye sayısını arttırmış olmakla beraber, grup kurabilecek çoğunluğa ulaşamamıştı. BP'nin milletvekili sayısı 8'di. GP ise seçimlerden en zararlı çıkan parti olmasına rağmen, mecliste grup kurmayı başaran 3. Parti olmuştu. YTP'nin milletvekili sayısı 6, TIP'in milletvekili sayısı 3, MHP'nin milletvekili sayısı ise 1 olarak belirlendi. Bu üç parti mecliste grup kuramamışlar ve büyük bir hezimetle uğramışlardı. Bağımsızlar ise 13 milletvekili çıkarmışlardı³⁶⁹.

Tablo 43: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	632.132
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	401.581
Katılım Oranı (%)	% 63,5
Geçerli Oy Sayısı	387.272
Milletvekili Sayısı	18

(Kaynak: **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, s. 60.)

Tablodan da anlaşıldığı üzere İzmirli vatandaşların seçime katılma oranı bir hayli düşüktü. İzmir il genelinde %63,5 olarak kaydedilen katılım oranı, İzmir merkezde %50,7 idi. Neredeyse İzmir halkının yarısı oy kullanmamıştı. Katılım 1965 yılına oranla %9 daha az olmuştu. Netice olarak AP oyları %8,8 gerilerken, CHP oyları %5,2 ilerleme kaydetmişti³⁷⁰.

Tablo 44: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı

Siyasi Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	206.198	% 53,2	11
CHP	136.071	% 35,1	7
GP	15.050	% 3,9	-
MP	4.201	% 1,1	-
MHP	4.319	% 1,1	-
BP	6.225	% 1,6	-
TİP	11.085	% 2,9	-
YTP (VP)	2.482	% 0,7	-
Bağımsızlar	1.641	% 0,4	-

(Kaynak: **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, s. 60.)

³⁶⁹Yeni Asır, 14 Ekim 1969.

³⁷⁰Yeni Asır, 14 Ekim 1969.

AP'nin 11, CHP'nin 7 milletvekili çıkardığı 1969 genel seçimlerinde AP'den seçilen adayların isimleri şunlardı: Şükrü Akkan, Ali Naili Erdem, Münir Daldal, Şinasi Osma, Mustafa Akan, Ali Naki Üner, Fazlı Arınç, Akın Özdemir, İhsan Gürsan, Nihat Kürşat, Orhan Demir Sorguç iken, CHP'den seçilen milletvekillerinin isimleri Şeref Bakşık, Şevket Adalan, Coşkun Karagözoğlu, Talat Orhon, Burhanettin Asutay, Kemal Önder ve Hulusi Çakır³⁷¹.

Tablo 45: 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinin İzmir İlçeleri İtibariyle Siyasi Partilerin Aldıkları Oy Sayıları

	AP	BP	CHP	GP	MP	MHP	TİP	YTP	BĞMZ
Merkez	77.759	1.967	45.072	3.969	1.563	1.695	4.679	879	684
Bayındır	6.229	557	3.620	563	169	161	211	79	18
Bergama	14.330	576	7.505	1.420	389	210	474	159	179
Bornova	12.245	243	6.480	649	272	231	1.307	214	102
Çeşme	1.873	31	1.938	86	9	19	40	14	3
Dikili	2.771	240	2.388	223	75	50	185	58	36
Foça	1.894	29	1.524	281	17	22	56	29	-
Karaburun	1.737	11	1.235	87	12	7	35	16	-
Karşıyaka	19.197	623	13.540	832	370	537	1.717	260	114
Kemalpaşa	6.793	359	5.172	679	128	54	93	41	45
Kınık	3.965	347	2.427	268	120	86	143	74	46
Kiraz	5.832	135	3.704	678	173	234	157	90	31
Menemen	7.890	176	4.954	932	198	322	370	95	50
Ödemiş	17.643	307	15.965	2.148	340	397	415	193	108
Seferihisar	1.385	28	2.093	146	27	14	38	10	-
Selçuk	2.641	55	2.373	111	19	36	545	23	3
Tire	11.062	189	6.528	1.220	173	121	230	119	59
Torbalı	7.567	284	6.783	519	110	73	291	88	129
Urla	3.385	77	2.769	239	47	50	104	38	20

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970, s. 17.)

Tablodan da anlaşıldığı üzere Çeşme ve Seferihisar hariç, İzmir'in tüm ilçelerinde AP açık farkla öndeydi. Sadece Çeşme ve Seferihisar'da oyların çoğunluğunu CHP almayı başarmıştı. Ancak aradaki fark yine de fazla değildi.

³⁷¹Yeni Asır, 14 Ekim 1969.

Çeşme’de, AP oyların %46,7’sini alırken, CHP %48,3’ün almıştı. Seferihisar’da ise AP %37 oy oranına sahipken, CHP %55,9 oya ulaşmıştı.

3. EĞİTİM-ÖĞRETİM HAYATI

3.1.Eğitim

Günümüzde olduğu gibi 1960'lı yıllarda da Türkiye'de eğitim; örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki koldan ilerlemekteydi. Örgün eğitim, vatandaşların kendi yaş gruplarına ve zekâ seviyelerine uygun, düzenli olarak aldıkları eğitim idi. İlköğretim, orta ve lise eğitimini içine alan ortaöğretim, yükseköğretim, meslek ve teknik öğretim örgün eğitime giriyordu. Örgün öğretim içerisinde sadece ilköğretim zorunlu olmakla birlikte, diğerleri isteğe bağlı devam ederdi. Bir de, düzenli eğitim alamamış veya düzenli eğitimi belirli bir aşamada bırakmış vatandaşların devam ettikleri programlar mevcuttu. Kurslar, meslek kuruluşları, halk eğitim merkezleri, halk dershaneleri, dışarıdan ilk, orta, lise veya üniversite eğitimi bunlardan bazıları idi. İşte bu eğitim çeşidine de yaygın eğitim deniliyordu.

1960'lı yıllar, devletin eğitime daha fazla bütçe ayırdığı yıllardı. Toplam kamu yatırımları içerisinde eğitim yatırımlarının payı oldukça artmıştı. 1963-1967 yılları arasında İzmir'de eğitim yatırımlarının oranı devlet yatırımları içerisinde %30'luk bir paya sahipti. Böylece kamu yatırımları içerisinde 1. sırada yer alıyordu. Sonra giderek devletin eğitim için ayırdığı bütçe azalmaya başladı. 1968-1972 yılları arasında toplam kamu yatırımları içerisinde eğitim yatırımlarının payı %16.4'e düştü³⁷².

1965 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın programı neticesinde 271 dershanenin yapımı tamamlanmıştı. 25'i şehir, 77'si köyde olmak üzere 102 okul, 97 öğretmen evi, 89 depo inşa edilmişti. Bu binalar için, Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 4500 tane sıra, 250 tane öğretmen masası, 250 tane yazı tahtası, 350 tane sınıf dolabı, 400 tane döşemeli sandalye, 450 tane hazeran sandalye, 50 tane döşemeli koltuk, 100 tane çelik dolap, 100 tane masa ve 400.000 liralık eğitim araç gereci temin edildi. Böylece İzmir ilinde nüfusu 250'den fazla olan bütün köyler okula kavuşmuş oluyordu. Nüfusu 250'den az olan ve okulu bulunmayan köy sayısı

³⁷²Yurt Ansiklopedisi 6, "Eğitim", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4389.

ise 2 idi. Ayrıca nüfusu 250'den az olmakla birlikte, okulu bulunan 2 köy vardı. Bu köyler, başka amaçlarla kullanılan binaları okul binası haline getirmişler ve köylerindeki çocukların eğitim almasını sağlamışlardı. Yine 1965 yılı içerisinde İzmir'de 5 tane ortaokul inşaatı tamamlanmış ve eğitime başlamıştı³⁷³.

3.1.1. İzmir Nüfusunun Okuryazarlık Açısından Değerlendirilmesi

1928 yılında Latin alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte okuma yazma seferberliği başlamış ve 1960'lı yıllara gelindiğinde Türkiye okuma yazma oranı konusunda epey yol kat etmişti. İzmir, Türkiye'nin 3. büyük şehri olarak, modern kimliği ile okuma yazma oranı açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir gösteriyordu. 100.000 ve daha fazla nüfuslu 9 şehir incelendiğinde İzmir'in % 69.96 okuma yazma oranına sahip olduğu görülmekteydi. Diğer büyük şehirlerle karşılaştırıldığında Ankara'da okuma yazma oranı %73.79, İstanbul'da %75.18, Eskişehir'de %70.11, Adana'da %55.65, Bursa'da %67.79, Gaziantep'te %41.19, Kayseri'de % 58.67 ve Konya'da %62.34 idi. Bu demek oluyor ki 100.000 ve daha fazla nüfuslu şehirler arasında İzmir okuma yazma oranı açısından 4. sıradaydı. 313.362 olarak tespit edilen şehir nüfusuna göre, okuma yazma bilenlerin sayısı 219.237, bilmeyenlerin sayısı 94.066 ve bilinmeyenlerin sayısı 59 idi³⁷⁴.

1965 yılında ise İzmir kent merkezi 6 ve daha yukarıdaki yaş nüfusu açısından %73.50 okuma yazma oranına sahipti. Kent merkezinde 6 ve daha yukarı yaşlarda 418.268 kişi vardı. Bu nüfusa göre 307.444 kişi okuma yazma biliyor, 110.733 kişi bilmiyor ve 437 kişinin durumu ise bilinmiyordu. 1965 yılında İzmir il genelinde okuma yazma oranı en yüksek olan ilçe, merkez ilçeden sonra % 67,22 ile Karşıyaka idi. Bayındır %44.77, Bergama %49.65, Bornova %61.02, Çeşme %63.79, Dikili %50.95, Foça %60.95, Karaburun %66.98, Kemalpaşa %51.71, Kınık %43.20, Kiraz %29.59, Menemen %56.09, Ödemiş %44,90, Seferihisar %58.21, Selçuk %49.29, Tire %47.53, Torbalı %49,67 ve Urla %57.20 okuma yazma oranına sahipti³⁷⁵.

³⁷³Demokrat İzmir, 20 Ekim 1965.

³⁷⁴DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s.209'dan faydalanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

³⁷⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş -İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları-, s.s. 340-351'den faydalanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 46: İzmir İl Genelinde 1960-1970 Yılları Arasında Okuma Yazma Durumu

	1960	1965	1970
Okuma yazma bilenler	509.299	701.978	881.202
Okuma yazma bilmeyenler	399.744	369.694	356.408
Bilinmeyenler	304	437	-
Toplam	909.347	1.072.109	1.237.610

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s. 214; **DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s.s. 272-273, **DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-**, s. 21'den faydalanılarak yazar tarafından 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusa göre hazırlanmıştır.)

İzmir il genelinde 1960 yılında okuma yazma bilenlerin oranı %56, 1965 yılında %65.47 ve 1970 yılında %71.20 idi. 1960 genel nüfus sayımına göre 316.018 erkek okuma yazma biliyor, 157.404 erkek bilmiyordu. Buna karşılık 193.281 kadın okuma yazma biliyor, 267.138 kadın bilmiyordu. Yani okuma yazma bilen toplam nüfusun %62.04'ünü erkekler, %37'sini kadınlar teşkil ediyordu. Görüldüğü üzere, kadın erkek nüfusunun birbirine çok yakın olmasına rağmen okuryazarlık oranı erkeklerde daha fazla idi. 1965 yılına gelindiğinde oranlarda pek fazla bir değişiklik olmadı. Okuma-yazma bilen nüfusun %61.16'sını erkekler, %38.83'ünü kadınlar oluşturdu. 429.360 erkek okuma yazma bilirken, 272.618 kadın okuma yazma biliyordu. 1970 yılında ise okuryazar nüfusun %58.68'i erkek, %41.31'i kadın idi. 517.154 erkeğe kıyasla 364.048 kadın okuryazar idi³⁷⁶.

1960 yılı itibariyle İzmir diğer büyük şehirlerle kıyaslandığında, 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus itibariyle Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir gösteriyordu. Türkiye'de nüfusun %39.48'i okuma yazma bilirken, Ankara'da bu oran %54.99, İstanbul'da %72.89 ve İzmir'de %56 idi. 1965 yılında İzmir'de nüfusun %65.47'si, İstanbul'da %77.26'sı ve Ankara'da %65.22'si okuma yazma biliyordu. 1970 verileri İzmir için okuryazarlık oranını %71.20 olarak gösterirken, İstanbul'da %79.36, Ankara'da ise %71.25 idi³⁷⁷.

³⁷⁶**DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı** s. 214; **DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 272; **DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-**, s. 22.

³⁷⁷**DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.s. 213-214; **DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s. 270, 272; **DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir İli-**, s. 22; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü **25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İstanbul-**, s. 21; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü **25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Ankara-**, s. 21.

İzmir genelinde yapılan bu değerlendirmeden sonra, 1965 yılı sonunda yapılan anket sonuçlarına göre, İzmir ilçe ve köyleri itibariyle bir değerlendirme yapıldığında, okur-yazar oranının en yüksek olduğu ilçenin merkez ilçe olduğu görülmüyordu. Merkez ilçenin okuryazar oranı %85 civarında idi. İlçeler itibariyle incelendiğinde okuryazar oranının Karşıyaka'da %76, Foça'da %70, Bornova, Çeşme ve Karaburun'da %67, Urla'da %65, Menemen'de %63, Tire ve Kemalpaşa'da %60, Bergama'da %59, Bayındır'da %57, Torbalı'da %56, Selçuk'ta %55, Ödemiş'te %52, Kınık ve Seferihisar'da %50, Kiraz'da %36 civarında olduğu görülmüyordu. İzmir'in köyleri incelendiğinde okuma yazma oranlarındaki dengesizlik göze çarpıyordu. Köylerin bazılarında okuma yazma oranları bir hayli yüksekken, bazı köylerde ise oran çok düşüktü. Okuma yazma oranı en düşük olan köyler Kiraz'ın Karabulu (Karaboloğ) köyü, Foça'nın Bayramlı (Kadiriye) köyü, Bergama'nın Kaplan, Yalnızadam, Tekke, İneşir, Çobanlar, Katrancı ve Hacılar köyleri, Dikili'nin Karacalar (Çukuralan) köyleri idi. Okuryazar sayısı en düşük olan köy ise Kiraz'ın Karabulu köyü idi. Köydeki 767 kişinin sadece 5 kişisi okuryazardı. Oran olarak bakıldığında ise en düşük oran Bergama'nın köyelerine aitti³⁷⁸.

3.1.2. İzmir Nüfusunun Tahsil Durumu

Tablo 47: 1960 Yılında İzmir İlinde Öğrenim Durumu Bilgileri

	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	460.224	289.671	170.553
İlkokul	288.312	185.234	103.078
Ortaokul	35.492	23.322	12.170
Lise	12.360	8.438	3.922
Meslek Okulları	12.332	7.819	4.513
Yüksekokul	8.163	6.787	1.376
Derecesi tayin edilemeyen	196	132	64
Mezun olmayan	102.870	57.610	45.260
Bilinmeyenler	499	329	170

(Kaynak: **DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.s. 222-225.)

1960 genel nüfus sayımına göre İzmir'de herhangi bir öğrenim kurumundan mezun olmayanların oranı %22.35, ilkokul mezunlarının oranı %62.64, ortaokul

³⁷⁸Kaya Çelikkat, "Yaşadığımız Şehrin Yaşantısı", **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1968.

mezunlarının oranı %7.6, lise mezunlarının oranı %2.68, meslek okullarından mezun olanların oranı %2.67, yüksekokuldan mezun olanların oranı %1.77, derecesi tayin edilemeyen okullardan mezun olanların oranı %0.04 ve bilinmeyenlerin oranı %0.10 idi. Eğitim kademeleri yükseldikçe mezun olanların oranı da giderek düşmekteydi. Nüfusun büyük çoğunluğunu ilkokul mezunları ile okula kayıt olmakla birlikte mezun olmayan kesim oluşturuyordu. Yüksekokullardan mezun olanlar ise sayıca oldukça azdı. Erkek nüfusun kendi içerisindeki eğitim oranına bakıldığında, nüfusun %63.94'ünü ilkokul mezunları ve %19.88'ini mezun olmayanlar oluşturuyordu. Erkek nüfus azalan oranlarda eğitimine devam etmekle birlikte yükseköğrenime kadar gelen nüfus, kadın nüfustan daha fazla idi. Kadınlar genelde lise veya meslek okulları ile eğitim hayatlarına son veriyorlardı. Erkek nüfusun %8.05'i ortaokul, %2.91'i lise, %2.69'u meslek okulu, %2.34'ü yüksekokul, %0.04'ü tayin edilemeyen okullar ve %0.11'i bilinmeyenlerdi. Kadın nüfusun kendi içerisindeki dağılımı ise %60.43 ilkokul mezunu ve %26.53'ü mezun olmayan kesim oluşturuyordu. Ortaokul mezunları %7.13, lise mezunları %2.29, meslek okul mezunları 52.64, yüksekokul mezunları %0.8, tayin edilemeyenler %0.03 ve bilinmeyenler %0.09 idi. (Tablo 3.2)

Tablo 48: 11 ve Daha Yukarı Yaşlar İtibariyle İzmir İlinin 1965 Yılındaki Eğitim Durumu

	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	609.302	380.548	228.754
Mezun olmayan	144.348	91.842	52.506
İlkokul	365.258	221.101	144.157
Ortaokul	50.150	33.330	16.820
Lise	20.766	13.971	6.795
Meslek okulları	16.891	10.570	6.321
Yüksekokul ve fakülte	11.544	9.494	2.050
Derc. tayin edilemeyen	345	240	105

(Kaynak: **DİE 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-**, s.s. 296-297.)

1965 yılında İzmir ilinde 11 ve daha yukarı yaşlardaki vatandaşların eğitim durumları incelendiğinde nüfusun %23.69'unu herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanlar ve % 59.94'ünü ilkokul mezunları oluşturuyordu. Ortaokul mezunlarının oranı %8.23, lise mezunlarının oranı %3.4, meslek okullarından mezun olanların oranı %2.77, yüksekokul ve fakülteden mezun olanların oranı %1.89 ve derecesi tayin edilemeyen okullardan mezun olanların oranı %0.05 idi. Tıpkı 1960

yılındaki gibi nüfusun büyük çoğunluğunu herhangi bir eğitimi kurumuna gitmekle birlikte mezuniyetini tamamlayamayanlar ve ilkokul mezunları oluşturuyordu. Eğitim kademeleri yükseldikçe, okula devam eden öğrenci sayısı da giderek azalıyordu. Erkek nüfusun kendi içindeki dağılımına göre mezun olmayanların oranı %24.13 ve ilkokul mezunlarının oranı %58.10 idi. Yani erkek nüfusun da büyük çoğunluğunu bu grup oluşturuyor idi. %8.75'i ortaokul, %3.67'si lise, %2.77'si meslek okulları, %2.49'u yüksekokul ve fakülte ve %0.06'sı derece belli olmayan okul mezunu idi. Bayanların kendi içlerindeki eğitim durumlarına gelince, kadın nüfusun %22.95'i mezun olmayanlar, %63.01'i ilkokul mezunları, %7.35'i ortaokul mezunları, %2.97'si lise mezunları, %2.76'sı meslek okul mezunları, %0.89'u yüksekokul ve fakülte mezunları ve %0.04'ü derecesi belli olmayan okul mezunları idi. Kadınların eğitim basamaklarını tırmanışı tıpkı 1960 yılındaki gibi lise veya meslek okulları ile hemen hemen son buluyordu. Yükseköğrenim için devam eden bayanların oranı birden bire azalıyordu. (Tablo 3.3)

Tablo 49: 6 ve Daha Yukarı Yaşlar İtibariyle İzmir İlinin 1970 Yılındaki Eğitim Durumu

	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	881.202	517.154	364.048
Mezun olmayanlar	222.821	143.961	108.860
İlkokul	464.084	275.025	189.055
Ortaokul	62.606	40.780	21.826
Orta dengi okul	1.981	1.269	712
Lise	30.476	18.282	12.194
Lise dengi okul	19.989	11.502	8.487
Yüksekokul ve fakülteler	20.560	13.355	7.205
Öğrenim kurumu bilinmeyenler	28.689	12.980	15.709

(Kaynak: **DİE 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı -Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-**, s. 22.)

1970 genel nüfus sayımına göre, 6 ve daha yukarı yaşlar itibariyle İzmir ilinde toplam nüfusun %25.28'ini okuma yazma bilmekle birlikte herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanlar ve %52.66'sını ilkokul mezunları oluşturuyordu. Bu oran geçen beş yıl süresince eğitim seviyesinin pek fazla değişmediğini açıkça ortaya koymaktaydı. Yine nüfusun büyük çoğunluğu ilk kademedeki eğitimini bırakıyordu. İlkokuldan sonra oran birden bire düşüyor ve ortaokul mezunları nüfusun %7.10'unu teşkil ediyordu. Orta dengi okullardan mezun olanlar %0.22, liseden mezun olanlar %3.45, lise dengi okullardan mezun olanlar %2.26, yüksekokul ve fakülteden mezun

olanlar %2.33 ve derecesi bilinmeyen okullardan mezun olanlar %3.25 idi. Erkek nüfusun %27.83'ü mezun olmayanlar, %53.18'i ilkokul mezunları, %7.88'i ortaokul mezunları, %0.24'ü orta dengi okullar, %3.53'ü lise, %2.26'sı lise dengi okular, %2.58'i yüksekokul ve fakülteler ve %2.50'si derecesi bilinmeyen okullar mezunu idi. Kadın nüfusunun da geçen 10 yıl içerisinde gidişatı değişmemişti. Kadın nüfusunun % 29.90'ı mezun olmayanlar, %51.93'ü ilkokul mezunları, %5.99'u ortaokul mezunları, %0.19'u orta dengi okul mezunu, %3.34'ü lise mezunları, %2.33'ü lise dengi okul mezunları, %1.97'si yüksekokul ve fakülte mezunları ve %4.31'i derecesi bilinmeyen okullar mezunu idi. (Tablo 3.4)

3.1.3. Örgün Eğitim

3.1.3.1. Okul Öncesi Eğitim

1960'lı yıllarda Türkiye'de ilköğretim öncesi eğitim pek fazla yaygın değildi. Çocukların resmi eğitimi genelde ilkokul 1. sınıf ile başlar ve devam ederdi. Ancak azınlıklar, ilköğretim öncesi eğitime Türklerden daha fazla itibar eder ve çocuklarını anaokullarına gönderirlerdi.

Tablo 50: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Anaokulları

Anaokulları	Öğrenci Sayıları			Öğretmen Sayıları		
	Erkek	Kız	Toplam	Asil	Vekil	Toplam
Şafak	8	9	17	1	-	1
Yusuf Rıza	27	11	38	2	-	2
Ümit	7	3	10	1	-	1
Yamanlar	11	13	24	1	-	1
Musevi	11	10	21	1	-	1
Musevi Yetimevi	29	19	48	2	-	2
İtalyan	20	16	36	1	-	1
Fransız	36	31	67	1	-	1

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965. s.s. 402-405.)

1960-1961 eğitim öğretim yılında Türkiye'de anaokullarına devam eden öğrenci sayısı 2.730 idi. Bu rakamın 812'si Türk öğrenci, 1.918'i ise yabancı öğrenci idi. İzmir'deki durumda Türkiye genelinden pek farklı değildi. Anaokullarına devam eden 261 öğrencinin 89'u Türk ve 172'si yabancı idi. Bu dönemde İzmir'deki

anaokullarının hepsi özel okullardı, devlete ait bir anaokulu henüz yoktu. İzmir kent merkezinde 4 tane azınlıklara ait ve 4 tane de Türklere ait toplamda 8 tane anaokulu vardı. Bağımsız Türk anaokulu hiç olmamakla beraber İlkokula bağlı 3 tane Türk anaokulu bulunuyordu. Bunlar; İzmir Özel Şafak, Yusuf Rıza ve Ümit anaokulları idi. Ortaokula bağlı hiç anaokulu yokken, bir tane liseye bağlı anaokulu vardı O da Yamanlar Anaokulu idi. Azınlık okullarına ve yabancı okullara gelince; Musevi İlkokulu'na bağlı bir anaokulu ve yine Musevi İlkokulu bünyesinde Yetimevi Anaokulu eğitim hayatına devam ediyordu. İtalyan Kız İlkokulu bünyesinde 1 tane İtalyan Anaokulu ve Fransız Kız İlkokulu bünyesinde de 1 tane Fransız Anaokulu varlığını sürdürüyordu. Ermeni ve Rumlara ait ise hiç anaokulu yoktu. Okul bütçeleri genelde öğrencilerden alınan aidatlar, cemaat ve çeşitli cemiyetlerden alınan gelirler, il bütçelerinden alınanlar ve diğer gelirlerden oluşmaktaydı. Bu gruplandırma içerisinde özel anaokullarını ayakta tutan velilerden alınan gelirlerdi³⁷⁹.

İlkokula bağlı olarak varlığını sürdüren Özel Şafak, Yusuf Rıza ve Ümit anaokulları 1970 yılına kadar eğitimlerini devam ettirdiler. Sadece Ümit Anaokulu 1961-1962 ve 1964-1965 eğitim öğretim yıllarında kısa süreliğine eğitimine ara vermişti. Liseye bağlı Türk anaokulu olan Yamanlar ise eğitimine ara vermeksizin 1970 yılına kadar devam etti. 1965 yılında ise İzmir'de 2 yeni Türk anaokulu daha açıldı. Bunlardan bir tanesi bağımsız bir anaokulu olan Kaytancı Anaokulu, diğeri ise Çamlaraltı Ortaokulu bünyesinde açılan Çamlaraltı Anaokulu idi. 1960'lı yılların başında 2 tane olan Musevi anaokulu 1965 yılı itibariyle 1 taneye inmiş ve 1970 yılına kadar da tek Musevi anaokulu olarak eğitim hayatına devam etmişti. Fransız Anaokulu önceleri ilkokul çatısı altında eğitim verirken 1964-1965 eğitim öğretim yılında bağımsız olarak eğitimine devam etti. 1967 yılına kadar bağımsız eğitim verdikten sonra Fransız Anaokulu kapandı. Eğitim hayatına uzun yıllar devam eden bir diğeri yabancı okul ise İtalyan Anaokulu idi. İtalyan Anaokulu mevcudiyetine ara vermeksizin 60'lı yılların sonlarına kadar varlığını sürdürdü³⁸⁰.

³⁷⁹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965, s.s. 402-405.

³⁸⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, s.s. 402-405'den, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1967, s.s. 474-482'den, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik (DİE) Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1969, s.s. 276-281'den ve T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1967-1972, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977, s.s. 456-457'den faydalanılarak yazar tarafından yazılmıştır.

3.1.3.2. İlköğretim

1960-1970 yılları arasında ilköğretim, 6 yaşını dolduran tüm çocukların mecburi olarak katıldıkları bir eğitim süreci idi. 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen ilköğretim yasasına göre 6-14 yaş arasındaki tüm çocukların ilkokulda okutulması bir zorunluluktur. Yeni yasa eğitim öğretime son derece önem veriyor ve vatandaşların çocuklarını okula göndermeleri için anne-babalara bir takım zorunluluklar ve yükümlülükler getiriyordu. Mesela, yasaya göre çocuğunu ilkokula göndermeyen ailelere günde 2 lira ceza uygulanır ve bu durumun tekrar etmesi üzerine ceza günde 100 liraya kadar çıkarılırdı. Hatta çocuğunu okula göndermemekte ısrar eden ve 10 günden 30 güne kadar okula göndermeyen velilere hapis cezası uygulanır ve alınan karar temyiz edilmezdi. Yasa, 1960'lı yıllar boyunca birçok şehir ve köylere okul yapımını öngörmüş, her öğretmene en fazla 40 öğrencinin düşmesini planlamıştı. Okula gitmeyi özendirmek amacı ile ilkokul mezunu olan erkeklere, okuma yazma bilmeyenlere kıyasla askerliklerini daha kısa yapma hakkı tanınmıştı. İlkokul mezunu olan yoksul kızlar ise evlenmeleri durumunda 300 liraya kadar yardım alıyorlardı³⁸¹. 1960'lı yılların başında birçok köyde ilkokul yoktu. Kemalpaşa'nın Beşpınar, Yenikurudere, Kadriye, Kanberler, Zeamet köylerinde ilkokul olmadığı için çocuklar okula gidemiyorlardı. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin ikamet ettikleri söz konusu köylerde halk Pomakça konuşuyor ve çocuklar okula gidemedikleri için Türkçe öğrenemiyorlardı³⁸². 1964 yılından itibaren 3-5 köye yakın ortak bir mesafede yatılı bölge okulları açılmaya başlandı.

Okullar, resmi okullar ve özel okullar olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Özel okullar sadece kent merkezlerinde olur, resmi okullar hem kent merkezlerinde hem de köylerde eğitim verirdi. Köy ilkokullarında öğretmenin olmadığı durumlarda, eğitim konusunda kurslara katılmış ve başarı göstererek sertifika almış öğretmenler ders veriyordu. Sayıca az olmakla birlikte, öğretmenli ilkokulların eğitim süresi 3 yıl idi ve öğretmenli ilkokullara denk sayılmıyordu. Her geçen yıl da öğretmenli ilkokulların sayısı azalıyordu. Bir de yatılı bölge okulları vardı. Birbirine yakın olan birkaç köy baz alınarak ortak bir bölgede 5 yıllık yatılı okullar açılırdı³⁸³.

³⁸¹Demokrat İzmir, 9 Ocak 1961.

³⁸²Ege Ekspres, 8 Ocak 1961.

³⁸³DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1961-1965, s. y. (Önsöz bölümünden faydalanılmıştır.)

Tablo 51: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir İl Genelinde Resmi İlkokul Sayıları

	Köyler				Şehirler	Toplam
	Öğretmen	Öğr.-Eğit	Eğitmen	Toplam		
İl Geneli	505	10	16	531	111	642
Merkez	41	-	-	41	46	87
Bayındır	34	-	-	34	4	38
Bergama	64	5	10	79	6	85
Bornova	11	-	-	11	4	15
Çeşme	9	-	-	9	2	11
Dikili	20	-	-	20	2	22
Foça	9	-	-	9	1	10
Karaburun	15	-	-	15	1	16
Karşıyaka	5	-	-	5	11	16
Kemalpaşa	25	-	-	25	1	26
Kınık	17	-	3	20	3	23
Kiraz	26	-	-	26	1	27
Menemen	45	4	-	49	4	53
Ödemiş	75	1	2	78	7	85
Seferihisar	8	-	-	8	2	10
Selçuk	6	-	-	6	2	8
Tire	47	-	-	47	7	54
Torbalı	31	-	-	31	2	33
Urla	17	-	1	18	5	23

(Kaynak: **DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961**, s.s. 55-57'den faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1960 yılının başında İzmir il genelinde 111'i şehir merkezlerinde, 531'i köylerde olmak üzere toplamda 642 resmi ilkokul vardı. Bu okulların 87 tanesi merkez ilçeye bağlı olmakla birlikte 46'sı kent merkezinde, 41 tanesi ise kırsal kesimde idi. Karşıyaka'da 16, Bornova'da ise 15 resmi ilkokul vardı. İl genelinde okullar daha çok köylerde konumlanmıştı. İlkokulların %17.28'i şehirlerde, %82.71'i köylerde idi. (Tablo 3.6) Bu istatistiklerden İzmir nüfusunun büyük çoğunluğunun hala köylerde yaşadığı açıkça görülüyordu. Sadece, Karşıyaka'da şehir merkezindeki okul sayısı köydekinden fazla idi. Karşıyakalılar eğitime önem veriyor ve her dönem olduğu gibi 1960'lı yılların başında da merkezdeki okul sayısının fazlalığı ile kültür seviyelerinin yüksekliğini ortaya koyuyorlardı.

Devlet okullarının yanı sıra özel okullar da 1960'lı yıllarda eğitim hayatına katkıda bulunuyorlardı. Özel Türk ilkokulları 5 yıl, Rum ilkokulları 6 yıl, Ermeni, Musevi ve tüm yabancı ilkokullar 5 yıl eğitim verirdi. 1960-1961 eğitim öğretim yılında İzmir kentindeki özel ilkokulların sayısı 11 idi. Bunlar içerisinde Ümit, Yusuf Rıza ve İzmir Şafak bağımsız Türk ilkokulları iken Çamlaraltı Koleji, Yamanlar Koleji ve Karşıyaka Koleji de liseye bağlı ilkokullardı. Azınlıklardan Karataş Musevi İlkokulu ve Musevi Yetimevi İlkokulu bağımsız okullardı. Yabancı okullara gelince, Fransız Kız Gündoğdu İlkokulu bağımsız bir ilkokul iken Sen Jozef, ortaokula bağlı Fransız İlkokulu idi. Bir de İtalyanlara ait bir okul vardı. O da Bağımsız İtalyan Kız İlkokulu olarak eğitimini devam ettiriyordu³⁸⁴.

1961-1962 eğitim öğretim yılında resmi devlet okullarının sayısı İzmir il genelinde 648 olmuştu. Bu rakamın 103'ü şehirlerde, 545'i ise köylerde idi. 1962-1963 eğitim öğretim yılında 124'ü şehirlerde, 556'sı köylerde olmak üzere 680 ilkokul, 1963-1964 eğitim öğretim yılında 128'i şehirlerde, 578'i köylerde toplam 706 ilkokul ve 1964-1965 eğitim öğretim yılında 129'u şehirlerde ve 607'si köylerde olmak üzere 736 ilkokul eğitim vermeye devam ediyordu³⁸⁵. 1965-1966 eğitim öğretim yılında 136'sı şehirde ve 626'sı köylerde olmak üzere 763 ilkokul, 1966-1967 eğitim öğretim yılında 144'ü şehirlerde ve 646'sı köylerde olmak üzere 790 ilkokul vardı³⁸⁶. Bu yıllarda şehirlerdeki en büyük sıkıntılardan biri okulların yetersiz olması idi. Nüfus artışları yaşanıyor, köyden kente göçler artıyor, fakat şehirdeki okulların sayısında fazla bir artış yaşanmıyordu. Bu nedenle köylerde genellikle normal öğretim yapılırken, şehirlerde genelde ikili öğretim yapılıyordu. Yani şehirdeki okullar sabahçı ve öğleci olmak üzere yarım gün idi. Sabah giden grubun erken saatlerde eğitime başlaması ve öğlen giden grubun hava karardıktan sonra eğitimini bırakması anlamına geliyor idi. Şehirlerdeki okulların bazıları da üçlü eğitim yapıyorlardı. Öyle ki 1960'lı yılların başında eğitim ve öğretimdeki sıkışıklığı biraz gidermek amacıyla ilkokulların bahçelerine baraka okullar yapılmaya başlanmıştı. Özellikle üçlü eğitim veren okulların şubat tatiline girmeleri ile birlikte okul inşaatları da başlıyordu. İlk baraka okul Tire merkez okuluna inşa edilmekle birlikte ilk etapta temelleri atılan baraka okullar Vali Kazım Dirik

³⁸⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, s.s. 107-112.

³⁸⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1961-1965, s. 77.

³⁸⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1965-1967, s. 8.

İlkokulu, Necatibey İlkokulu, Bostanlı İlkokulu, Yeşildere, Gültepe, Mersinli, Hilal ve Karabağlar ilkokulları idi³⁸⁷.

1967-1968 eğitim öğretim yılında şehirlerde 149, köylerde 676 olmak üzere 825 ilkokul, 1968-1969 eğitim öğretim yılında 163'ü şehirlerde, 697'si köylerde olmak üzere 860 ilkokul ve 1969-1970 eğitim öğretim yılında 165'i şehirlerde ve 710'u köylerde olmak üzere 875 resmi ilkokul vardı³⁸⁸. Görüldüğü üzere 1960'lı yıllarda hala köy ilkokullarının sayısı, şehir ilkokullarından çok daha fazlaydı. Bu nedenle, köy ilkokullarının eğitim koşulları, üzerinde özellikle durulması gereken bir konu idi. Çünkü ilköğretimdeki en büyük sorunlardan bir tanesi köy ilkokulları ile şehir ilkokullarındaki eğitim müfredatının gerçek hayat koşullarına uygun olmaması idi. Bir defa köyler ve şehirler birbirlerinden farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip birimlerdi. Köy ilkokulunda okuyan çocuğa öğretilen bilgiler, onun günlük hayatında işe yaramayan bilgilerdi. Oysaki okullardan beklenen, edinilen bilgilerin insanların hayatlarını kolaylaştıracak nitelikte olması idi. Köy; tarlası, harmanı, biti, piresi, tezeği kısacası her yönü ile şehirden farklı bir hayat sürmekteydi ve hayat koşulları şehrin çok gerisindeydi. Köylerin de şehirlerin seviyesine ulaştırılabilmesi için, köye göre okul, köye göre öğretmen yetiştirilmeliydi. Şehir okullarındaki sorunlar biraz daha farklı bir nitelik gösteriyordu. Öğretilen bilgiler, yüzyıl öncesindeki olayları ezberletmekten daha ileri gitmiyordu. Çocuk yaşadığı şehri ve hatta mahalleyi bilmezken, ona Orta Asya'dan bahsetmek ya da yaşadığı kentin ürünlerini bilmezken Kanada'daki kereste ihracatını öğretmek çocukları okul ve kitaptan soğutuyordu³⁸⁹.

Tablo 52: İzmir'de Kent ve Köy İlkokullarındaki Öğrenci Sayısı

Yıllar	Kent		Kent Toplamı	Köy		Köy Toplamı	Genel Toplam
	Erkek	Kız		Erkek	Kız		
1961-62	37.624	32.960	70.584	33.501	26.516	60.017	130.601
1970-71	49.811	45.032	94.843	44.386	38.101	82.487	770.330

Kaynak: **Yurt Ansiklopedisi 6**, "İlköğretim", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4390.

60'lı yıllarda köyden kente göç olgusu ile birlikte kent nüfusları hızla artmaya başlamıştı. Bu bağlı olarak kent ilkokul sayıları da köy ilkokul sayılarına oranla 60'lar boyunca daha fazla artış gösterdi. 1961-62 eğitim öğretim yılında kent

³⁸⁷Yeni Asır, 18 Ocak 1960, 4 Şubat 1960, 20 Şubat 1960, 7 Mart 1960.

³⁸⁸DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1967-1972, s. 126.

³⁸⁹Demokrat İzmir, 31 Ekim 1963.

ilkokullarındaki öğretmen sayısı 1.511 iken, köy ilkokullarındaki öğretmen sayısı 1.280 idi. 1970-71 Eğitim öğretim yılında ise kentlerdeki öğretmen sayısı 2.551, köylerdeki öğretmen sayısı 2.255 oldu³⁹⁰.

İlkokullardaki eksikleri tespit etmek ve koşulları iyileştirmek amacıyla 1962 yılında Bakanlık Komisyonu, ilkokul programı hakkında İzmir raporu hazırlamıştı. Bu raporun bazı maddeleri şunlardı:

1. *İlkokul öğrencilerine verilecek kitaplar, araç ve gereçler devlet tarafından karşılanmalı ve öğrencilere parasız olarak verilmelidir.*
2. *Alfabe, alıştırma kitabı, öğretmene verilecek olan klavuz, büyük ve küçük cümle fişlerinden oluşan ayrı bir okuma yazma klavuzu oluşturulmalıdır.*
3. *Devlet kitaplarının dergilerin dışında, öğrenci seviyesine uygun kaynak kitaplar hazırlanmalıdır. Bunlar yardımcı ders aracı olarak kabul edilmelidir.*
4. *Yardımcı kitapların yeni programa göre düzenlenmesi ve basılma gereklidir.*
5. *Kitaplar ciltli, kapakları renkli olmalıdır.*
6. *Kitaplarda kullanılan kâğıtların en iyi kalite olması ve puntolarının sınıf seviyesine uygun olması gerekmektedir.*
7. *Haritalar ve resimler renkli basılmalıdır.*
8. *Kitaplarda kullanılan kelime sayısı ve seviyesi sınıf seviyelerine uygun olmalıdır.*
9. *Kitapların sayfa sayısı az olmalı ve fiyatları ucuz olmalıdır.*
10. *Türkçe kitapları sadece okuma metinlerini içermemelidir. Kitabın içeriğinde öğrencilerin aktif olarak derse katılımını sağlayacak etkinlikler bulunmalıdır. Öğrenciyi düşünme ve araştırma yöneltten bölümler bulunmalı, basit dil çalışmaları ve ayrıca kompozisyon bölümü bulunmalıdır.*
11. *Eski programı uygulayan okullar ve yeni programı uygulayan okullar sık sık denetlemeli ve hangi programın öğrenciyi başarıya götürdüğü tespit edilmelidir³⁹¹.*

Yeni ilkokul müfredatı 1967-1968 eğitim öğretim yılında da ilkokul müfredatında bir takım değişiklik yapıldı; fakat sonuçlar beklenildiği gibi olmadı ve hem öğretmenler, hem de öğrenciler yeni eğitim müfredatından memnun kalmadılar.

³⁹⁰Yurt Ansiklopedisi 6, "İlköğretim", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4390-4391.

³⁹¹"İlkokul Programı Hakkında İzmir Raporu II", İmbat- Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi, Sayı:17, Haziran 1962, s. 18.

En çok eleştirilen konulardan birisi 1. ve 2. sınıflarda sınıfta kalmanın kaldırılmış olması idi. Böylece hiç okuma yazma öğrenemeyen çocuklar bir üst sınıfa geçebiliyorlar ve 3. sınıfa geldiklerinde yaşitlarının hayli gerisinde kalıyorlardı. Bu durum hem derslerinde geri olan çocuğun psikolojisini bozmakta, hem de ileri de olan öğrencilerin eğitimlerinin aksamasına sebep olmaktaydı. Öğretmenler de sınıflarda seviyelere uygun program hazırlamak durumunda kalıyor, okuma yazma bilmeyenlere ayrı program, az bilenlere ayrı program ve daha ileri düzeyde olanlara ayrı bir program yapıyorlardı³⁹².

Tablo 53: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Özel İlkokullar

Okul İsimleri	Öğretmen Sayıları	Öğrenci Sayıları
Şafak İlkokulu	3	22
Ümit İlkokulu	5	79
Yusuf Rıza İlkokulu	8 ve daha fazla	226
Çamlaraltı ilkokulu	8 ve daha fazla	212
Yamanlar İlkokulu	5	125
Karşıyaka İlkokulu	5	62
Karataş Musevi İlkokulu	6	71
Musevi Yetim İlkokulu	8 ve daha fazla	260
Fransız Kız İlkokulu	5	26
İzmir Saint Joseph	3	14
İzmir İtalyan Kız	7	77

(Kaynak: **DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961**, s.s. 107-112'den ve s.s. 352-364'den faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

İzmir'de devlet ilkokullarının yanı sıra şehir merkezlerinde konumlanan özel ilkokullar da vardı. Bunlardan Şafak, Ümit ve Yusuf Rıza bağımsız Türk ilkokulları; Çamlaraltı, Yamanlar ve Karşıyaka, liseye bağlı ilkokullar; Karataş Musevi ve Musevi Yetim, bağımsız Musevi ilkokulları; Fransız Kız Koleji, bağımsız Fransız İlkokulu; İzmir Saint Joseph, ortaokula bağlı Fransız İlkokulu ve İzmir İtalyan Kız Koleji, bağımsız İtalyan İlkokulu idi. 1963 yılında İzmir Sanit Joseph, 1964'te İzmir Fransız Kız İlkokulu ve 1966'da Karşıyaka Özel İlkokulu eğitim öğretim hayatına son verdi³⁹³.

³⁹²Ali Bilhan, "İlkokullar Yönetmeliği", **Demokrat İzmir**, 7 Şubat 1968.

³⁹³**DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961**, s.s. 352-364; **DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1961-1965**, s.s. 431-446; **DİE Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1965-1967**, s.s. 250-258.

Özel Ümit İlkokulu, 1956 yılında Alsancak polis karakolunun karşısına düşen sokaktaki bir binada eğitim hayatına başlamıştı³⁹⁴. Öğretmen Mefharet Akdurak tarafından kurulan okul kısa süre içerisinde öğrenci sayısını arttırmış ve Alsancak tren istasyonunun karşısındaki binada eğitim hayatına devam etmişti. Okul, anaokulu ve ilkokul bölümlerinden oluşur ve seçkin bir eğitim verirdi. Anaokuluna 2 yaşından itibaren alınan çocuklar 7 yaşına kadar eğitim görür, daha sonra ilkokul kısmına geçerlerdi. Okulun yatılı bölümü de vardı ve Almanya'ya çalışmak amacı ile giden veliler çocuklarını yatılı olarak anaokuluna bırakırlardı. Burada çocukların oyun, sinema, gezinti, resim, masal, çiçek ve hayvanları işleme konuları ile meşgul olunur, beslenme ve uyku ihtiyaçları özenle takip edilirdi. Okulun ilkokul kısmında günde 6 saat ders verilirdi. Devlet ilkokullardan 1 saat daha fazla olan eğitim 2 kısma ayrılmış, sabah 3 ders, öğlen yemeğinden sonra 3 ders şeklinde programlanmıştı. Dersler film ve projeksiyonlarla öğretilmekte, isteyenlere bale, piyano ve mandolin dersleri verilmekteydi. 3. sınıftan itibaren İngilizce dersi başlar ve tüm öğrencilerin katılması zorunlu olurdu. İlkokul kısmının da yatılı bölümü mevcuttu ve öğrenciler okul dışındaki zamanlarını öğretmenleri ile birlikte sosyal aktiviteler yaparak geçirirlerdi³⁹⁵.

3.1.3.3. Ortaöğretim

3.1.3.3.1.Ortaokullar

Ortaokul, ilkokuldan sonra 3 yıl boyunca eğitim veren, vatandaşları daha ileri kültür seviyesine yükselten eğitim kurumu idi. Ortaokullar bağımsız faaliyet gösterdikleri gibi liselere bağlı olarak da eğitim verirlerdi. Çoğu Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılmasına rağmen, şahıslar ve cemaatler tarafından açılan ortaokullar da vardı. Bunlar Türk, azınlık ve yabancı okullar adı altında özel olarak eğitimlerine devam ederlerdi. 1965-1966 yılında ilk defa akşam ortaokulları açılmaya başlandı. Herhangi bir sebepten dolayı gündüz eğitim alamayan öğrencilere 4 yıl boyunca akşam ortaokullarında eğitim veriliyordu.

1960'lı yıllara kadar hem Türkiye genelinde hem de İzmir özelinde ortaokul ve liselerdeki artış oranı düşüktü. Bunun sebebi, eğitim imkânlarının ilkokullara yönlendirilmiş olması ve öncelikle temel eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışılmasıydı.

³⁹⁴Fuat Ay, "Özel Ümit İlkokulu Kolej oluyor", *Yeni Asır*, 30 Haziran 1964.

³⁹⁵*Ege Ekspres*, 21 Ağustos 1968.

1960'lı yıllardan itibaren özellikle 1965 yılından itibaren temel eğitim alanında belirli bir seviyeye ulaşılmış ve kentleşmenin baskısı artmıştı. Durum böyle olunca yatırımlar ortaokullara da yönlendirilmeye başlandı ve ortaokul sayısı hızla çoğaldı. 1954-1955 eğitim öğretim yılında İzmir'de 24 olan ortaokul sayısı 1964-1965 eğitim öğretim yılında 50'ye yükseldi. Yani ortaokul sayısında iki katından daha fazla bir artış gerçekleşmişti. 1954-1955 eğitim öğretim yılında 4.273 olan erkek öğrenci sayısı ve 3.318 olan kız öğrenci sayısı 1964-1965 eğitim öğretim yılında sırasıyla 12.760 ve 7.638'e yükselmişti. Toplam artış sayısı sözkonusu dönemlerde 7.591'den 20.398'e çıkmıştı. Öğrenci sayısında olduğu kadar öğretmen sayısında da iki katına yakın bir artış görülüyordu. 1954-1955 yılları arasında 451 öğretmen görev yaparken 1964-1965 yılları arasında sayı 984'e yükselmişti³⁹⁶.

Tablo 54: 1960 Yılında İzmir İl Genelinde Resmi Ortaokullar ve Öğrenci Sayıları

Ortaokullar	Öğrenci Sayısı	Ortaokullar	Öğrenci Sayısı
Karşıyaka	769	Kınık	176
Bayraklı	216	Kiraz	163
Bayındır Üflet Onat	288	Menemen	498
Bergama	416	Seferihisar	196
Bornova Suphi Koyuncu	544	Selçuk	204
Buca	1.250	27 Mayıs Tepecik Kocakapı	1.159
Çeşme Ertan	150	Hürriyet	706
Dikili	194	Tire	491
Eşrefpaşa	1.220	Torbalı	458
Foça	65	Urla	215
Hacışakir	444	Kemalpaşa	178
Karataş	1.125	Kestelli Kız	525
Karaburun	92	Kız Lisesi orta bölümü	886
Karşıyaka Lisesi orta bl.	1.738	Namık Kemal	1.097
Ödemiş	746		
Toplam	16.209		

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965, s.s. 68-74.)

Karşıyaka Lisesi'nin orta bölümü, Kız Lisesi'nin orta bölümü, Namık Kemal Lisesi'nin orta bölümü ve Ödemiş Lisesi'nin orta bölümü hariç, diğer tüm okullar

³⁹⁶Yurt Ansiklopedisi 6, "Ortaöğretim" Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4391.

bağımsız ortaokul niteliğinde eğitim veriyorlardı. 191 öğrencisi olan 1 tane de liseye bağlı Resmi İzmir Koleji vardı. Öğrenciler ortaokul 1. sınıftan itibaren Almanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere yabancı dil dersleri almaya başlıyorlardı. 1960'lı yılların başında en revaçta olan yabancı dil İngilizce idi. İzmir il genelinde resmi ortaokullarda İngilizce dersi alan öğrenci sayısı 10.045 idi. İngilizceyi, 4.752 öğrenci ile Fransızca takip ediyor ve 1.412 öğrenci ile Almanca üçüncü sırada yer alıyordu³⁹⁷.

1960'lı yıllar eğitimde yeni arayışların başladığı yıllardı. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin mevcut eğitim öğretim yönetmeliğinden memnun olmamaları üzerine 1967-1968 eğitim öğretim yılında “*yeni sınıf geçme ve imtihan yönetmeliği*” yürürlüğe girdi. Okulların kapanış ve açılış tarihleri değiştirilerek açılış tarihi eylül başı, kapanış tarihi mayıs ortası olarak belirlendi. Ara tatil ise 5 Ocak ve 15 Ocak tarihleri arasına alındı. Öncelikle bu maddeler veliler tarafından tepkiyle karşılandı. Çünkü tarihler belirlenirken, bölgesel özellikler ve iklim koşulları dikkate alınmamıştı. 1960'lı yıllarda Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu ve nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı düşünülürken eylülün başında okulların açılması uygun değildi. Çünkü özellikle Ege Bölgesi ve güney bölgelerde eylül ayı hasat mevsimi idi ve orta öğretimdeki çocukların büyük çoğunluğu ailelerine zirai işlemlerde yardım ediyorlardı³⁹⁸. Eski yönetmeliğe göre 1 dersten zayıf olan öğrenciler orta son sınıf ve lise son sınıfta iseler, sınıfta kalıyorlar ve bir yıl okula gitmeksizin bekliyorlardı. Özellikle okul bitirme sınavlarında geçerli olan bu uygulama, sınıfta kalan öğrencilerin 1 yıl sokaklarda işsiz güçsüz dolaşmalarına sebep oluyordu³⁹⁹. Büyük tepki toplayan bu uygulama 1968 yılında bazı değişikliklere uğradı. Eski yönetmeliğe göre 1 dersten zayıf olan öğrenciler sınıfta kalırken yeni yönetmeliğe göre 3 dersten zayıf olan öğrencilerin bazı koşulları yerine getirdikleri takdirde sınıf geçme imkânları olacaktı. Böylece müzik veya resim gibi bir dersten zayıf alan öğrencinin sınıfta kalma ihtimali ortadan kalkıyor, not ortalamasının yüksek olması ile sınıfını geçebiliyordu. 3'ten fazla zayıf olanlar ile not ortalaması 60'dan aşağı olanların sınavlara girme hakkı kaldırılmaktaydı. Yazılı sınavlar önceden olduğu gibi ansızın değil, haber verilerek yapılacaktı. Din dersi

---

³⁹⁷T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965, s.260, 297'den faydalanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

³⁹⁸Hasan Olalı, “Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği”, **Demokrat İzmir**, 28 Ocak 1968.

³⁹⁹Suat Eryalman, “Tek Dersten Kalma Faciası”, **Ege Ekspres**, 17 Eylül 1967.

konusunda da bir yenilik getirilmiş ve diğer derslerin ortalaması ne olursa olsun, din dersinin 50'nin altında olması, öğrenci için sınıfta kalma anlamına gelmişti⁴⁰⁰. Devamsızlık süresi ve not sistemi de en çok tartışılan konulardan birisiydi. Yeni yönetmelikte ikinci bir değişiklik yapılmış, 100'lük sistem olarak belirlenen puan sisteminden 10'luk sisteme dönülmüştü. Devamsızlık süresi ise 20 günden tekrar 30 güne çıkarılmıştı. Yönetmeliğin bazı maddelerine tepkiler İzmir'deki okulların yürüyüş ve protesto yapmaları ile sonuçlandı. Çınarlı Erkek Sanat Enstitüsü öğrencileri, Karşıyaka Erkek ve Kız Lisesi öğrencileri başta olmak üzere, Karşıyaka okullarında ve İzmir merkez okullarında, yeni yönetmeliğin bazı maddelerine karşı yürüyüş ve boykotlar yapıyordu⁴⁰¹.

Tablo 55: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında İzmir Kent Merkezindeki Özel Okullar, Kolejler ve Öğrenci Sayıları

Okullar	Öğrenci Sayıları
Bağımsız İzmir Özel Kültür Ortaokulu	116
Liseye bağlı İzmir Özel Konak Ortaokulu	65
Liseye bağlı İzmir Türkay Koleji	103
Liseye bağlı İzmir Özel Türk Koleji	837
Liseye bağlı İzmir Özel Karşıyaka Okulu	89
Liseye bağlı İzmir Özel Yamanlar Okulu	79
Liseye bağlı İzmir Özel Çamlaraltı Okulu	169
Liseye bağlı Resmi İzmir Koleji	191
Liseye bağlı Özel İzmir Numune Okulu	144
Liseye bağlı Amerikan Kız Koleji	318
Bağımsız Fransız Ortaokulu Saint Joseph	251
Toplam	2.362

(Kaynak: **DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961**, s.s. 306-315'den faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Devlet ortaokulları ile kıyaslandığında, özel ortaokullara giden öğrencilerin oranı %14.57 idi. Bu oranın da %11.06'sı Türk özel okullarına, %1.96'sı Amerikan Kız Koleji'ne ve %1.54'ü Fransız Saint Joseph Ortaokulu'na gidiyordu. 2.362 özel okul öğrencisinin 1.794'ü Türk okullarına, 318'i Amerikan Kız Koleji'ne ve tamamı erkek olmak üzere 251 öğrenci Fransız Saint Joseph Ortaokulu'na devam ediyordu. Özel Türk okullarından Numune ve Yamanlar ortaokullarındaki öğrencilerin tamamı

⁴⁰⁰Halil Akyavaş, "Sınıf Geçme Yönetmeliği", **Demokrat İzmir**, 2 Şubat 1968.

⁴⁰¹**Demokrat İzmir**, 1 Şubat 1968.

kız idi. Liseye bağılı özel Türk okullarının tümünde İngilizce eğitim verilirken sadece Bağımsız İzmir Özel Kültür Ortaokulu'nda hem İngilizce hem de Fransızca eğitim verilmekteydi. Amerikan Kız Koleji'nde sadece İngilizce ve Fransız Saint Joseph Koleji'nde sadece Fransızca eğitim verilirdi. 1961-1962 eğitim öğretim yılında İzmir'de resmi devlet ortaokullarının sayısı 30, resmi kolej sayısı 1 ve özel okul sayısı 10 idi. 1962-1963 eğitim öğretim yılında resmi devlet okullarının sayısı 34'e ve özel okulların sayısı 14'e yükseldi. 1963-1964 eğitim öğretim yılında okul sayılarında bir değışiklik olmazken, 1964-1965 eğitim öğretim yılında sadece 1 resmi devlet okulu daha ilave olmuştu⁴⁰². 1965 yılına gelindiğinde akşam ortaokulları eğitim hayatına başladı. İzmir'de 1 tane akşam ortaokulu açıldı. Devlet ortaokullarının sayısı 39'e çıkarken özel okullarda 15'e yükseldi. 1966-1967 eğitim öğretim yılında liseye bağılı devlet okullarında artış yaşandı ve toplam devlet okullarının sayısı 43 oldu⁴⁰³.

Liseye bağılı Özel Batı Ortaokulu 21 öğrenci, Özel Çınar Ortaokulu 82 öğrenci, Özel Ege Ortaokulu 15 öğrenci ve Özel Erdem Ortaokulu 6 öğrenci ile 1962 yılında eğitim öğretim hayatına başladılar⁴⁰⁴. Yeni açılan özel okulların tümü de İngilizce eğitim veriyordu. Özel Konak, Özel Kültür, Özel Karşıyaka, Özel Türkay ve Fransız Saint Joseph ortaokulları dışında diğere özel okullar yatılıydı. Devlet okullarından sadece, Bağımsız Buca Ortaokulu, liseye bağılı İzmir Kız Ortaokulu ve Resmi İzmir Koleji yatılı eğitim verirdi⁴⁰⁵. 1964 yılında İzmir Koleji'nde İngiliz Charles Steward Watkinson⁴⁰⁶ ve R.A. Blatherwick⁴⁰⁷, 1966 yılında da Avustralyalı Ronald Charles Baddeley⁴⁰⁸ öğretmen olarak görev yapıyorlardı. 1968 yılında Amerikalı Rowana Everlyn Wofford biyoloji öğretmeni olarak görev almıştı⁴⁰⁹. Kolejlerde hem Türk hem yabancı öğretmenler görev yapabiliyordu. Görev süreleri 1 yıl ile sınırlıydı. Sene sonunda sözleşmelerini yenilerlerdi. 1965 yılında açılan Özel

⁴⁰²T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s. 3.

⁴⁰³T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970, s. 1.

⁴⁰⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1961-1965, s. 156.

⁴⁰⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961, s.s. 348-349.

⁴⁰⁶T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01/176-9-4, Dosya No: 27/4-B/259, 14.02.1964.

⁴⁰⁷BCA, 030.18.01/182-74-14, Dosya No: 27-4/B/1681, 07.12.1964.

⁴⁰⁸BCA, 030.18.01/200-75-9, Dosya No: 27-18/1672, 08.11.1966.

⁴⁰⁹BCA, 030.18.01/227-83-20, Dosya No: 27-18/1760, 18.11.1968.

Farabi Akşam Okulu'nun ilk sene öğrenci mevcudu 10 idi. Bir sonraki sene yani 1966-1967 eğitim öğretim yılında öğrenci mevcudu 32'ye yükseldi⁴¹⁰.

İzmir Koleji, orta ve lise bölümü olan paralı bir devlet kurumuydu. Sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü yatılı bir okuldu. Parasız ve gündüzlü öğrenci kabul edilmezdi. Öğrenim süresi hazırlık sınıfı ile birlikte 7 yıldır. Okulun eğitim dili İngilizceydi. Matematik, ticaret, psikoloji, fen ve mantık dersleri İngilizce olarak işlenmekteydi. Pazartesi, salı, perşembe ve cuma günleri 7 saat, çarşamba günleri 5 saat ve cumartesi günleri ise 4 saat eğitim verilirdi. İzmir Koleji'nde 8 orta sınıf ve 5 lise sınıfı olmak üzere toplam 13 sınıf vardı. Sınıf mevcutları 11 ve 40 öğrenci arasında değişirdi. Öğrencilerin çoğu fen sınıflarını tercih ettikleri için, şubelerin çoğunluğu fen sınıflarından oluşmaktaydı. Toplamda 325 öğrenci ile eğitim-öğretim hayatına devam ediyordu. 7.000 ciltli büyük bir öğrenci kitaplığı vardı. 12'si yabancı olmak üzere 25 öğretmen görev yapardı. 1961 yılında İzmir Koleji'nin öğretmen kadrosu şu isimlerden oluşmaktaydı: Okul Müdürü Muammer Ok, Müdür Yardımcısı Reşat Eroğlu, Tarım Öğretmeni Mustafa Şölen, Beden Eğitimi Öğretmeni Ahmet Dökmeoğlu ve Resim Öğretmeni Hulusi Ünlüönen idi. Ayrıca, Hamdi Akay, İhsan Ühri, Nuran Kayacan, Cemal Kazım Tunç, Meziyet Cüydan, Münip Kaptanoğlu, Mehmet Ezilmez, Mr. Mackintosh, Mrs Mackintosh, Mr. Dufton, Mrs. Dufton, Mrs. Macfie, Mr. Craigh, Mr. Mac Intosh, Mr. Huff., Miss Barbara'da okulun eğitim hayatına katkıda bulunan önemli isimlerdi⁴¹¹.

1966 yılında Merkez-Gürçeşme, Sıdika Rodop, Balçova ve Beştepeler bağımsız ortaokulları da eğitim hayatlarına başladı. Sırasıyla bu okulların ilk senelerindeki öğrenci sayıları 301, 476, 113 ve 284 idi⁴¹². 1966 yılında Buca Ortaokulu genişletilerek Buca Lisesi olarak eğitim vermeye başlamış ve orta kısmı 1966 yılında 1.046 öğrenci ile eğitime devam etmişti. Yine 1966 yılında Suphi Koyuncu ve Tire ortaokulları da lise eğitimine geçtiler. 1966 yılında Suphi Koyuncu'nun orta bölümü 747 ve Tire'nin orta bölümü 647 öğrenciye sahipti⁴¹³.

1960'lı yılların sonunda yani 1969-1970 eğitim öğretim yılında resmi ortaokullardan mezun olan öğrencilerin sayısı 3.417 erkek ve 2.360 kız olmak üzere

---

⁴¹⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, s. 61.

⁴¹¹ Necip Alpan, "Kolejlerimiz Tanıyalım", İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi, Sayı:11, Aralık 1961, s.s. 14-15.

⁴¹²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, s.s. 29-30.

⁴¹³DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, s. 55.

toplamda 5.777 idi⁴¹⁴. Bornova'daki resmi kolejden mezun olan öğrenci sayısı ise 100 erkek ve 8 kız olmak üzere 108 idi⁴¹⁵. Özel Türk ortaokullarından mezun olan öğrenciler 412 erkek, 345 kız olmak üzere toplamda 757, Amerikan Kız Koleji'nden mezun olanlar 73 kız öğrenci ve Fransız Saint Joseph Ortaokulu'ndan mezun olanlar da 43 erkek öğrenci idi⁴¹⁶.

Tablo 56: 1965 yılında İzmir İl Genelinde Resmi Devlet Ortaokulları ve Öğrenci Sayıları

Ortaokullar	Öğrenci Sayıları	Ortaokullar	Öğrenci sayıları
Merkez-Alsancak	830	27 Mayıs	1.296
Buca	899	Karşıyaka	637
Eşrefpaşa Kız	1.168	Bayraklı	415
Gültepe	210	Şemikler-Nergiz	229
H.Şakir Eczacıbaşı	840	Bayındır Ülfet Onart	267
Hürriyet Erkek	657	Bergama	505
Karataş	808	Bornova S. Koyuncuoğlu	621
Kestelli Kız	458	Çeşme Ertan	163
Narlıdere M. Seyfi Eraltay	325	Dikili	237
Şehit Fethi Bey	313	Foça	85
H.Tahsin Yeşilyurt	160	Karaburun	81
Şerife Eczacıbaşı	470	Kemalpaşa	236
Şirinyer	701	Kınık Şehit Cafer Atilla	177
Vedide Baha Pars	1.011	Kiraz	138
Menemen	522	Ödemiş Ovakent	102
Seferihisar	193	Selçuk	256
Tire	591	Torbali	519
Urla	250	Kız Lisesi Orta bölümü	726
Karşıyaka Lisesi Erkek Orta	792	Karşıyaka Lisesi Kız Orta	661
Ödemiş Lisesi Orta Böl.	627		

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s.s. 29-31, 55.

3.1.3.3.2. Liseler

Liseler, ortaöğretim çatısı altında faaliyet gösteren, ortaokuldan sonra 3 yıllık süreyi kapsayan ve zorunlu olmayan eğitim kurumları idi. İkinci sınıftan itibaren fen

⁴¹⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1967-1971, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976, s. 40.

⁴¹⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1967-1971, s. 70.

⁴¹⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1967-1971, s.s. 73-76.

ve edebiyat olarak iki alana ayrılırdı. Böylece öğrenciler isteklerine, yeteneklerine göre ilgilendikleri alanlara yönelirlerdi.

Tıpkı ortaokullarda olduğu gibi lise sayısındaki artış da 1960'lerden sonra gerçekleşti; fakat asıl patlama 1970'lerde yaşandı. 1954-1955 eğitim öğretim yılında İzmir'de sadece 6 lise varken, 1964-1965 eğitim öğretim yılında sayı 19'a yükselmişti. Sözkonusu dönemlerde öğretmen sayısı da 368'den 503'e çıkmıştı. 1954-1955 eğitim öğretim yılında liselerde okuyan 2.443 öğrencinin 1.655'i erkek, 788'i kızdı. 1965-1966 eğitim öğretim yılında ise toplam 7.264 öğrencinin 4.444'ü erkek, 2.820'si kızdı⁴¹⁷.

Tablo 57: 1960 Yılında İzmir İl Genelinde Resmi ve Özel Liseler ve Öğrenci Durumları

Liseler	Öğrenci sayısı	Liseler	Öğrenci Sayısı
Atatürk Lisesi	1.129	Özel Karşıyaka Lisesi	99
Karşıyaka Lisesi	800	Özel Konak Lisesi	62
İzmir Kız Lisesi	1.204	Karşıyaka Numune Lis.	52
Namık Kemal Lisesi	1.025	Türkey Koleji	114
Ödemiş Lisesi	343	Özel Türk Koleji	387
Resmi Kolej Lise Kısmı	131	Özel Yamanlar Lisesi	21
Özel Ak Ay Akşam Lis.	18	Amerikan Kız Koleji	246
Özel Çamlaraltı Lisesi	96		
Toplam	5.727		

Kaynak: **DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961**, s.s. 410-412, 430 ve s.s. 438-440, 448.

1960-1961 eğitim öğretim yılında İzmir il genelinde liselere devam eden öğrenci sayısı 5.727 idi. Eğitim basamakları yükseldikçe eğitim kurumlarının sayısı da azalıyordu. Üstelik kurumlar daha çok İzmir merkezde toplanıyordu. 1960 yılında 5 tane resmi devlet lisesi, 1 tane resmi kolej, 8 tane özel Türk lisesi ve 1 tane de yabancı lise eğitim vermekteydi. Öğrencilerin büyük çoğunluğu da devlet liselerini tercih ediyorlardı. Liseye giden öğrencilerin %80.88'i resmi liseleri, %14.82'si özel Türk liselerini ve %4.29'u yabancı liseyi tercih etmişti. Özel Türk liseleri içerisinde en kalabalık olanı Özel Türk Koleji idi. Liselerde en çok tercih edilen dil ise İngilizce oluyordu. İkinci sırada Fransızca ve üçüncü sırada Almanca gelirdi. (Tablo 3.10)

⁴¹⁷Yurt Ansiklopedisi 6, "Liseler", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.4391.

Lise öğrencilerinin bir kısmı eğitimine yatılı olarak devam ediyordu. Atatürk Lisesi 220 yatılı erkek öğrencisi ile İzmir Kız Lisesi 268 yatılı kız öğrencisi ile eğitim veren resmi liseler idi. Buradaki öğrencilerin çoğunluğu paralı yatılı öğrencilerdi. Özel Çamlaraltı Lisesi'nde 28 kız öğrenci, Özel Numune Lisesi'nde 7 kız öğrenci, Özel Türk Koleji'nde 103 erkek öğrenci, Özel Yamanlar Lisesi'nde 4 kız öğrenci yatılı eğitim alıyorlardı. Özel Karşıyaka İzmir Kız Lisesi de 32 yatılı öğrenciye sahipti⁴¹⁸.

1961-1962 eğitim öğretim yılında Namık Kemal Lisesi, akşam eğitimine de başladı. İlk senesinde 82 öğrenciye sahipti. 1. sınıfta 63 erkek, 5 kız öğrenci eğitim alıyordu. 2. sınıf, 8 erkek 1 kız öğrencinin eğitim aldığı edebiyat sınıfıydı. 3. sınıf ise sadece 5 erkek öğrencinin devam ettiği edebiyat sınıfı idi. 1962 yılından itibaren öğrenci nüfusu hızla arttı ve fen sınıfı da açıldı. 1962-1963 eğitim öğretim yılında Özel Çınar Ortaokulu lise bölümünü açtı ve ilk senede 34 öğrenci ile eğitim hayatına katıldı. 1963 yılında 82 öğrenci ve 1964 yılında 114 öğrenci ile öğrenci sayısını hızla arttırdı. 1962-1963 eğitim öğretim yılında Özel Ege Lisesi 50 öğrenci ve Özel Erdem Lisesi 57 öğrenci ile açıldı. Kısa süre içerisinde her iki okulun da öğrenci sayıları arttı⁴¹⁹. 1961 yılında Özel Türkay Lisesi yatakhane kısmını açarak 35 erkek yatılı öğrenci kabul etti. 1962 yılında Özel Çınar Lisesi 8 erkek öğrenci ve Özel Erdem Lisesi 5 erkek öğrenci ile yatılı okul kategorisine girdi. 1963'te Özel Karşıyaka Lisesi 16 erkek öğrenci ve Özel Ege Lisesi de 24 erkek yatılı öğrenci aldı. Yatılı öğrencilerin büyük çoğunluğu paralı öğrenciydi⁴²⁰.

1966 yılında Buca Lisesi 159 öğrenci ile Bergama Lisesi 137 öğrenci ile Bornova Suphi Koyuncu Lisesi 160 öğrenci ile Tire Lisesi 131 öğrenci ve Özel Batı Lisesi 21 öğrenci ile eğitim hayatına başladı. Batı Lisesi aynı zamanda yatılı lise olarak eğitim veriyordu ve ilk senesinde 5 yatılı erkek öğrencisi vardı⁴²¹. 1968 yılında Menemen Lisesi 168 öğrenci ile Urla Lisesi 80 öğrenci ile eğitime katıldı. 1969 yılında Torbalı Lisesi, Kemalpaşa Lisesi; 1970 yılında da Bayındır Lisesi açıldı. Sırasıyla öğrenci sayıları 123, 47 ve 114 idi⁴²².

⁴¹⁸DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961, s.s. 509-510.

⁴¹⁹DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1961-1965, s.s. 352-369.

⁴²⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1961-1965, s.s. 416-419.

⁴²¹DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, s. 236, 269, 303.

⁴²²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1967-1971, s. 166.

Atatürk Lisesi 1800'lü yıllarda azınlıkların eğitime son derece önem verdikleri bir dönemde İzmir'de Türk okulu olarak kurulan nadir eğitim kurumlarından birisiydi. İzmir'in en eski okullarından biri olan Atatürk Lisesi ilk kurulduğunda Mekteb-i İdadi adını almıştı. Kuruluşundan kısa bir süre sonra erkek yatılı okulu olarak eğitimine devam etti. 1960 yılına gelene kadar birkaç defa isim değişikliğine uğradı. 1908 yılında İzmir Mekteb-i Sultanisi adını aldı. Cumhuriyetin ilanından sonra İzmir Erkek Lisesi adıyla eğitimine devam etmiş ve 1942 yılından sonra da ismi Atatürk Lisesi olarak değiştirilmişti. 1950'li yıllarda öğrencilerin %80'i yatılı olarak eğitim alıyorlardı⁴²³. 1960'lı yıllarda ise yatılı öğrenci sayısı azalmakla birlikte, Atatürk Lisesi, erkek lisesi olarak İzmirliilerin en çok tercih ettikleri eğitim kurumu idi. Liseden mezun olan öğrenciler, her yıl mutlaka toplanır, pilav günü düzenlerlerdi.

Alsancak'ta bulunan Atatürk Lisesi, İzmir'in en başarılı liselerinden biriydi. 1959-1960 eğitim öğretim yılında mezun olanların hemen hemen hepsi fakültelere ve yüksekokullara yerleşmişlerdi. Bunların içerisinde 1 öğrenci İstanbul Amerikan Koleji'nin mühendislik bursunu kazanmıştı. 1960 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nin giriş sınavlarında Atatürk Lisesi, fizik birinciliği ve matematik üçüncülüğü almıştı⁴²⁴.

1969 yılında İzmir şehrinde Türk Amerikan okulları arasında ilk öğrenci mübadelesi de Atatürk Lisesi ile Amerikan High School arasında gerçekleştirildi. Atatürk Lisesi'nden İngilizceyi iyi konuşabilen bir öğrenci Amerikan Lisesi'ne giderek 1 tam gün boyunca eğitim aldı. Amerikan Lisesi'nden de Türkçeyi iyi konuşabilen bir öğrenci Atatürk Lisesi'ne gelerek buradaki eğitim sistemini tanımaya çalıştı⁴²⁵.

İzmir'in en eski okullarından bir tanesi de Namık Kemal Lisesi idi. 1853 yılında İzmir'in ilk ortaokulu olarak kurulmuş, 1887 yılında lise kısmı açılmış, 1924 yılında ise Kız Lisesi adını almıştı. Şimdiki Konak Kaymakamlığı okulun lise binası olarak inşa edilmişti. Cumhuriyetin ilanından sonra kız ve erkek öğrencilerin eğitimlerinin birleştirilmesiyle birlikte bir süre karma eğitim verdi. Mevcudunun çoğalmasıyla birlikte kız öğrenciler başka bir binaya geçerek bu bina erkek

---

⁴²³Çaba, "İzmir Atatürk Lisesi", *İzmir Life Dergisi*, Sayı:8, (Nisan, 2002), s.s. 85-87.

⁴²⁴*Yeni Asır*, 18 Şubat 1960.

⁴²⁵*Yeni Asır*, 17 Mart 1960.

öğrencilere bırakıldı. Sadece erkek öğrencilerin eğitim aldığı bu bina, Atatürk Lisesi'nin bir şubesi ve İzmir'in ikinci erkek lisesi oldu. 1942 yılında da ortaokul kısmı kaldırıldı ve sadece lise olarak eğitimine devam etti. Yıllar içerisinde program ve isim değişikliğine uğrayarak 1952-1953 eğitim öğretim yılında Namık Kemal Lisesi adını aldı⁴²⁶.

1960'lı Yıllarda Namık Kemal Lisesi
(Kaynak: Okan Yüksel, **Kahramanlar**, İzmirim Serisi, Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 63.)

Namık Kemal Lisesi 1960'lı yıllarda İzmir'in hem ilim hem de sporcu yuvasıydı. Özellikle 1960-1965 yılları arasında lisenin futbol takımı çok meşhurdu. Herkes Namık Kemal Lisesi'nin formasını giymek isterdi. O dönem çok meşhur olan ve Namık Kemal Lisesi'nde okuyan sporcular vardı. Bunlardan bazıları; Göztepe futbol takım oyuncuları Ertan Öznur, Nevzat Güzelırmak, Ali Artuner, Galatasaray futbol takım oyuncusu Ayhan Elmastaşoğlu, basketbolcu Alpan Çal, Kemal Egeli, Gürkan Ertaç, Sürhay Resmor, Hamdi Erişçi, Cengiz Sağcan ve Nuri idi⁴²⁷.

⁴²⁶Halime Sürek Kahveci, "Namık Kemal Lisesi", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:5, (Ocak, 2002), s.s. 82-85.

⁴²⁷Okan Yüksel, **Kahramanlar**, İzmirim Serisi, Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 58-62.

Namık Kemal Lisesi'nin 1960'lı Yıllardaki Basketbolcuları
(Kaynak: Okan Yüksel, **Kahramanlar**, İzmir Serisi, Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 60.)

İzmir Kız Lisesi 1923 yılında eğitim öğretim hayatına başlamış, 1936 yılına kadar farklı binalarda eğitim vermeye devam etmişti. Önce Karataş Ortaokulu'nun olduğu yerde, sonra Namık Kemal Lisesi'nin ve ardından da Erkek Ortaokulu'nun bulunduğu yerde hizmet verdi. 1964 yılında İzmir Kız Lisesi'nde yatılı öğrenciler de dâhil 2.500 öğrenci vardı. Bu öğrencilerin 1.000 tanesi ortaokul öğrencileri 1.500 tanesi de lise öğrencileri idi. Okul kapsamında 950 yatılı öğrenci vardı. 25 lise ve 15 ortaokul ile eğitim veren kurum da çift eğitim-öğretim yapılmaktaydı. İzmir Kız Lisesi, kapalı spor salonu, konferans salonu, tenis kortu ile dönemin popüler okulları arasında idi. Hatta öğrencileri arasında Amerika'daki öğrenci değişim programlarına katılan öğrenciler bulunurdu. Bir süre karma eğitim veren okul, 1960'lı yıllar boyunca sadece kız lisesi olarak eğitimine devam etti⁴²⁸.

Karşıyaka Lisesi'nin tarihçesi 1915 yılına kadar uzanıyordu. İlk olarak “Kız Öğretmen Okulu” olarak açıldı; 1932 yılında Karşıyaka Ortaokulu oldu ve 1945 yılında ortaokul bünyesine lise kısmı eklendi. 1946 yılında bugünkü yerine taşınarak Karşıyaka Lisesi olarak eğitim hayatına devam etti. 1961 yılında ise ortaokul kısmından ayrıldı ve sadece lise olarak eğitim vermeye başladı⁴²⁹. Erdal Önal, “Unutulmasına Kıyamadıklarım” başlığı altında yayınladığı anılarında Karşıyaka Lisesi'nin bölgedeki tek lise olduğunu, sadece Karşıyaka'dan değil, Menemen'den,

⁴²⁸Macit Ulubelde, “İzmir Kız Lisesi Cumhuriyet İle Yaşıt”, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1964.

⁴²⁹http://ikl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/12/964083/icerikler/tarihcemiz_496759.html?CHK=4948f2e659bbda0461b12788c4b4da39.

Bergama'dan, Ayvalık'tan da çok sayıda öğrencisinin olduğunu söylüyor. Ve lise ile ilgili anımsadıklarını şu cümleler ile anlatıyor:

Karşıyaka Lisesi 1945 yılına kadar 'Kız Öğretmen Okulu' olarak kullanıldığı için çevredeki pek çok kişi okula "Kız Muallim Okulu" derdi. Çok bakımlı bir okuldu. Şimdiki metruk kapıdan, o zamanlar girdiğinizde girişte sağda kalan bina öğrenci işleri olarak kullanılırdı. Havuzlu yemyeşil bir avludan sonra, 10-15 mermer basamakla girdiğiniz binanın, soldaki ilk odası okul müdürü, sağda kalan ise öğretmenler odasıydı. 3-4 bina koridorlarla birbirine bağlanmıştı. Tüm bu binalarda ortaokullar okurdu. Liselilerin binası ise şimdi de var olan köşedeki eski binaydı..... Okulumuzdaki sportif etkinlikler çok fazlaydı. Öğle tatillerindeki sınıflar arası maçlar kızlar da dâhil aç kalma pahasına izlenirdi. Şimdiki Karşıyaka Lisesinin binasının bulunduğu yer futbol sahasıydı. Atatürk ve Namık Kemal Lisesi ile yapılan futbol maçları derbi gibiydi..... O yıllarda lisedeki bütün giriş-çıkışlar 1850 sokaktaki ana kapıdan olurdu⁴³⁰.

Özel Türk Koleji 1950 yılında bir matematik öğretmeni olan Bahattin Tatış tarafından Talatpaşa Bulvarı'nda kurulmuştu. Kurulduğunda 29 öğrenci ve 16 öğretmenle eğitim hayatına başlamış, 1967 yılında ise öğrenci sayısını hayli arttırmıştı. Kolej, merkez binası ve şubeler olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Türkiye'nin her tarafından öğrenciye sahip olan okul aynı zamanda bir yatılı okul idi. Çamlı Köşk ve Uşakizade Köşkü o dönemde yatakhane olarak kullanılıyordu. 5 bloktan meydana gelen merkez teşkilatının her bir binasına değerli öğretmenlerin isimleri verilmişti. Mesela Cevdet Bilsay'ın isminin verildiği bina da yatakhane dışında öğrenci lokâli, çalışma odası, berber salonu, öğrenci birliği, özel fizik biyoloji laboratuvarı, kız sınıfları ve Bahattin Tatış'ın bürosu bulunuyordu. Kütüphanesi, özel fizik ve kimya laboratuvarı, yemekhane ve müdür yardımcısı odaları ve sınıflar, Orhan Edgüer'in ismini taşıyan binadaydı. 400 kişilik sinema salonuna sahip olan kolejde kız ve erkek şubeleri birbirinden ayrıydı. 1960'lı yıllarda Özel Türk Koleji, İzmir'in eğitim hayatında çok önemli bir yere sahipti. Sadece eğitim alanında değil, sosyal ve kültürel alanlarda da birçok ilke imza atıyordu. 1966 yılında TRT'nin bilgi yarışmasında İzmir birincisi ve Türkiye ikincisi olmuşlardı⁴³¹.

⁴³⁰Erdal Önal, "Karşıyaka Lisesi", <http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/> (11.08.2016)

⁴³¹Ege Ekspres, 23 Ocak 1967.

Özel Çamlaraltı Koleji bir eğitimci olan Mehmet Ali Sertatıl tarafından Konak'ta Mektupçular mevkiinde 1954 yılında kuruldu. Okul, anaokulu, ilkokul ve kolej kısmından oluşuyordu. Anaokulu ve ilkokulda karma eğitim verilirken, ortaokul kısmında kız ve erkek öğrenciler ayrılıyordu. Çamlaraltı Koleji, Mektupçular'daki binasında kız koleji ve Buca'daki binasında erkek koleji olarak 1960'lı yıllar boyunca öğrencilere eğitim vermeye devam etti⁴³². İngilizce, ilkokul 3. sınıfta başlar ve ortaöğretimin son sınıfına kadar devam ederdi. 3.sınıfta haftada 6 saat olarak verilen İngilizce ortaokula geçince 15 saate çıkardı. Çamlaraltı Koleji'nin kurucusu olan Mehmet Ali Sertatıl tarafından 1 Kasım 1968 tarihinde de Efes eczacılık ve diş hekimliği bölümlerinden oluşan yüksekokul açıldı. Çankaya'daki 7 katlı binada eğitime başlayan okul, Efes Eczacılık ve Diş Hekimliği Özel Yüksekokulu adını aldı. Yüksekokulun eğitim kadrosu, Ege Üniversitesi Eski Rektörü Ord. Prof. Dr. Muhittin Erel müdürlüğünde İstanbul, İzmir, Ankara'dan gelen akademisyenlerden oluşuyordu. Böylece hem Çamlaraltı Koleji'ni başarıyla bitiren öğrenciler için hem de tüm İzmirli öğrenciler için üniversite eğitiminde yeni bir tercih ile doğmuştu⁴³³.

Ege Koleji, İsmet Süner tarafından Mithatpaşa Caddesi'nde Vali Konağı yanında kurulmuş ve eğitimine başlamıştı. Kız ve erkek öğrencilerin karma eğitim aldığı kolejde haftada 10 saat İngilizce dersi olurdu. İngilizce dersleri Türk ve yabancı İngilizce öğretmenleri tarafından verilirdi. Kolej, erkek öğrenciler için yatılı ve gündüzlü olmak üzere iki seçenek sunarken, kız öğrenciler için sadece gündüzlü idi⁴³⁴.

1962 yılında Bornova'da Ege Üniversitesi'ne yakın bir mesafede kurulan Özel Çınar Koleji, öğrencilere günde 7 saat ders vermekteydi. İngilizce ve Fransızca eğitim olanakları bulunan kolejde, öğrenciler 11 saat İngilizce dersi alıyorlardı. Yatılı öğrencilerin de eğitim aldıkları okulda ders yılı içerisinde ve tatillerde parasız özel kurslar düzenlenirdi. Öğrencilerin ulaşımı sağlamak amacı ile Karşıyaka-Bornova arasında hizmet veren okulun özel servisi bulunurdu⁴³⁵.

---

⁴³²Demokrat İzmir, 24 Eylül 1969.

⁴³³Semra Konak, "Öğrencinin Tüm Eğitim Sorununa Cevap Veren Müessesese Özel Çamlaraltı Koleji", Ege Ekspres, 11 Eylül 1968.

⁴³⁴Ege Ekspres, 22 Ağustos 1968.

⁴³⁵Demokrat İzmir, 23 Eylül 1969.

1958 yılında Lütfi Türkay tarafından Konak'a bağlı Arap Fırını Caddesi'nde kurulan Özel Türkay Koleji, ilk kurulduğu sene orta 1 ve lise 1. sınıfları ile eğitime başladı. 2-3 yıllık eğitim süresi sonunda öğrenci sayısı artan kolej Üçkuyular'daki yeni binasına geçti. 11.000 m² bir alan içerisinde 1.000 m²'lik binaya sahip olan kolejin, diğer alanları sosyal, kültürel, sportif amaçlara ayrıldı. Barfiks tesisleri, basketbol alanları, 100 metre koşu pisti, yüksek ve uzun atlama havuzları kolejin bahçesinde konumlanmıştı. Okul, İngilizce, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç dilde eğitim vermekteydi⁴³⁶.

Ahmet Piriştina'nın yaşam öyküsünü anlatan "*Nergis Kokar mı İzmir Sokakları*" isimli kitapta Özel Türkay Koleji ile ilgili şu bilgiler verilmekteydi:

Türkay Koleji çok popüler bir okuldu. Bana soracak olursanız o okulda okumayı çok isterdim. Çünkü o günün koşullarında öğrencinin kendi kişiliğini bulmasını sağlayan bir okuldu. Oradan mezun olan birçok arkadaş, hayatta başarılı oldu. İyi bir meslek sahibi oldu, ünlü oldu. Mesela Ahmet Çalık; iyi bir hukuk profesörü çıktı. Emin Yeğinboy gibi bir genel cerrah çıktı. Mezun olanların %70-80'i üniversiteye kapak attı. Çocuklara daha serbest bir havada şahsiyetini kazandıran ama derslerinden de taviz vermeyen bir okuldu. Atatürk Lisesi'nin baskıcılığına biraz başkaldıranların, orada bocalayanların kapağı Türkay'a attığı bir dönemdi. Hiç öyle hafif, kolay geçilen bir okul aklınıza gelmesin⁴³⁷.

Özel Konak Koleji 1958 yılında 23 idealist öğretmenin bir araya gelmesiyle kurulmuş bir kolejdi. Kurulduğu ilk sene 40 öğrenci ile eğitim öğretim hayatına başlamış 1967 yılına geldiğinde öğrenci sayısını 200'e, öğretmen sayısını ise 30'a çıkarmıştı. Yani ortalama olarak 6-7 öğrenciye 1 öğretmen düşüyordu. Sınıf mevcutları azdı. Günde 7 saat ders verilirdi. Çarşamba günleri öğleden sonraları dersler müzik, fotoğrafçılık ve kooperatifçilik gibi sosyal konulara ayrılır ve öğrencilerin bu alanlarda inceleme yapmalarına imkân tanınırdı. Dersler genellikle projeksiyon ile yapılırdı. Öğrencilere sık sık eğitici filmler izlettirilirdi. Diğer kolejlerden farklı olarak Konak Koleji'nde ara karneler dağıtılır, öğrencinin durumu ile ilgili tespitler yapılırdı. Dersleri zayıf olan öğrenciler için de kurslar açılırdı. Kurslar ücretsiz olarak verilir, sadece öğrencinin eksik konuları tamamlaması

⁴³⁶Ege Ekspres, 2 Ocak 1967.

⁴³⁷Özsüphandağ Yayman, *Ahmet Piriştina Yaşam Öyküsü –Nergis Kokar mı İzmir Sokakları-*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Mart 2007, s. 31.

amaçlarıydı⁴³⁸. 1963 yılında yani kurulduktan sonraki 5 yıl içinde kültür-edebiyat kolu, gezi ve inceleme kolu, bahçe ve hayvanları koruma kolu ve fotoğrafçılık kolu kolejde değerli çalışmalarda bulunmuştu. Mesela kültür-edebiyat kolu bilgi yarışması düzenlemiş, türkçe, matematik, ingilizce, resim ve tabiat bilgisi alanlarında ilgi çekecek organizasyonlar yapmıştı. Bu kol, zaman zaman okulda şiir saatleri düzenlerdi. Gezi ve inceleme kolu aktif olarak çalışan bir koldu. 1963 yılı içinde Bafa Meryem Ana, Demirköprü Barajı, Salihli-Sart Bergama Harabeleri, Soma Termik Santrali'ne geziler düzenlemişti. Fotoğrafçılık kolu ise yapılan bütün gezileri resmeder ve her gezite ait bir albüm oluşturdu. Fotoğraf merakı olan öğrencilere de fotoğraf çekmenin incelikleri anlatılırdı⁴³⁹.

3.1.3.4. Mesleki ve Teknik Öğretim

İzmir, bir ticaret kenti olmasından dolayı, Osmanlı İmparatorluğu Döneminden beri meslek, ticaret ve sanat okullarına önem veren bir kent olmuştu. Eğitimli ve deneyimli eleman yetiştirmek amacıyla 19. yy'dan itibaren meslek okulları açılmaya başlanmıştı. İlk olarak sanat okulları açılmış; ancak savaşların devamlılığından dolayı okulların sürekliliği sağlanamamıştı. 1927-1928 eğitim öğretim yılında İzmir'de mesleki ve teknik orta eğitim kurumlarının sayısı sadece 5 idi. Sayı, 1931 yılında 6, 1936 yılında 10, 1949'da 17, 1955'te 25, 1962'de 36 ve 1971'de 40'a yükselmişti. Anlaşıldığı üzere 1960'lı yılların sonuna kadar teknik ve mesleki orta eğitim kurumlarının sayısında hızlı bir artış olmamıştı⁴⁴⁰.

1960 yılında İzmir'de 1 tane İmam Hatip Okulu vardı. İmam Hatip okulları ilkokuldan sonra 7 yıl eğitim veren, orta ve lise olmak üzere iki kısımdan oluşan eğitim kurumları idi. İlk bölüm ilkokul mezunlarının eğitim aldığı 4 yıllık okullardı. Başarı gösterenler ikinci bölüme devam eder ve lise düzeyinde 3 yıl eğitim alırlardı. İzmir İmam Hatip okulunun orta kısmında tümü erkek 154 öğrenci, lise kısmında ise 65 erkek öğrenci vardı⁴⁴¹. Orta kısmında öğrencilerin tümü yabancı dil olarak Fransızca'yı tercih ediyorlardı. Lise kısmında ise ağırlıklı olarak Fransızca tercih edilmesine rağmen az sayıda İngilizce tercih eden öğrencilerde bulunuyordu.

⁴³⁸Feridun Yazıcıoğlu, "Özel Konak Koleji Gittikçe Gelişiyor", **Ege Ekspres**, 6 Şubat 1967.

⁴³⁹"Konak Koleji", **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:29, Haziran 1963, s. 21.

⁴⁴⁰**Yurt Ansiklopedisi** 6, "Mesleki ve Teknik Öğretim", Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983-1983, s. 4392.

⁴⁴¹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) **Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965, s. 21, 28.

1960'lı yıllarda kız öğrencilerin en gözde eğitim kurumlarından bir tanesi kız enstitüleri idi. Kız enstitüleri, ilkokul mezunu olan tüm kızların katılabildiği el sanatları alanında eğitim veren 5 yıllık eğitim kurumları idi. 1943-1944 eğitim öğretim yılında ilk 3 yıl bağımsızlaştırılarak “*kız orta sanat okulu*” ismini aldı. Diğer 2 yıl ise “*kız enstitüsü*” olarak ihtiyaca bağlı eğitim vermeye başladı. 1959-1960 eğitim öğretim yılına kadar ortaokul mezunları da 4.sınıftan itibaren kız enstitülerine kayıt yaptırabilmekte ve kendileri için açılan özel sınıflarda eğitim alabilmekteydiler. 1964 yılından itibaren enstitülerin eğitim süresi 3 yıl olarak uzatıldı. 1960 yılında İzmir’de 6 tane kız enstitüsü vardı. Bergama Kız Enstitüsü’nde 25 öğrenci eğitim alıyordu. Bu öğrencilerin tamamı ortaokuldan mezun olduktan sonra kayıt yaptırarak enstitüye geçmiş ve özel sınıflarda okuyan öğrencilerdi. Cumhuriyet Kız Enstitüsü’nde 740 öğrenci, Göztepe Kız Enstitüsü’nde 349 öğrenci, Karşıyaka Kız Enstitüsü’nde 276, Ödemiş Kız Enstitüsü’nde 124 öğrenci ve Tire Kız Enstitüsü’nde 84 öğrenci eğitim almakta idi⁴⁴². Kız Enstitüleri, kız orta sanat (3 yıl) ve enstitü (2 yıl) bölümlerinden oluşuyordu. 1965 yılında Bornova Kız Orta Sanat Okulu ve Enstitüsü açıldı. Orta Sanat kısmı ilk senesinde 110 öğrenciye enstitü kısmı ise 47 öğrenciye eğitim veriyordu⁴⁴³. Kız enstitüleri sadece öğrencilerini meslek sahibi yapan kurumlar değil idi. Aynı zamanda sosyal sorumluluk projelerine de katılır ve öğrendikleri bilgileri hanımlarla paylaşırlardı. Öğrenciler öğretmenleri ile birlikte civardaki köy ve kasabaları ziyaret ederek, hanımlara çeşitli konularda bilgi verirlerdi. Biçki dikiş, beslenme, çocuk gelişimi, hamilelik süreci, çocuk bakımı gibi konularda köylü vatandaşları bilgilendirirlerdi. Bilgiye aç olan vatandaşların, bu tür etkinliklere olan ilgileri hayli fazla olurdu.

İzmir’de tıpkı kız enstitüleri gibi erkek sanat okulları ve enstitüleri de vardı. Erkek enstitüleri demircilik, dökümcülük, terzilik ve marangozluk gibi sanat eğitimi veren ve erkeklerin meslek sahibi olmalarını sağlayan okullar idi. Eğitim süreleri ilkokuldan sonra 5 yıldır. 1941-1942 eğitim öğretim yılından itibaren erkek orta sanat okulu ve erkek enstitüsü olarak iki kısma ayrıldı. Erkek orta sanat okullarına ilkokul mezunları, erkek enstitülerine ortaokul mezunları veya erkek orta sanat okullarını bitirenler alınmaya başlandı. 1960 yılında İzmir’de Bergama Erkek Sanat Okulu, Mithatpaşa Erkek Sanat Okulu, Ödemiş Erkek Sanat Okulu ve Tire Erkek Sanat

⁴⁴²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 58-60.

⁴⁴³T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, ss.50, 91.

Okulu olmak üzere toplamda 4 okul vardı. Bunların öğrenci mevcutları sırasıyla 129, 260, 227 ve 213 idi. Bu okulların eğitim süreleri 3 yıldır⁴⁴⁴. 1963-1964 eğitim öğretim yılında erkek orta sanat okulları ilk defa yatılı öğrenci kabul etmeye başladı. İlk sene yatılı öğrenci mevcutları toplamda 24 idi⁴⁴⁵. Erkek sanat enstitülerinde ise eğitim süresi 2 yıl idi. İzmir’de 4 tane erkek sanat enstitüsü vardı. Bergama Enstitüsü’nün, Bergama Sanat Okulu’ndan devam eden 45 öğrencisi, Mithatpaşa Enstitüsü’nün ortaokul mezunu olan 466 öğrencisi, Ödemiş Enstitüsü’nün, Ödemiş Sanat Okulu’ndan gelen 49 öğrencisi ve Tire Enstitüsü’nün normal ortaokuldan gelen 96 öğrencisi vardı⁴⁴⁶. 1963-1964 eğitim öğretim yılında Tire Erkek Enstitüsü 33 öğrenci ile yatılı öğrenci kabul etmeye başladı⁴⁴⁷. 1965 yılında Çınarlı Erkek Enstitüsü 296 öğrenci ile eğitim öğretim hayatına başladı⁴⁴⁸.

Erkek enstitüleri de tıpkı kız enstitüleri gibi toplum hayatına faydalı olacak buluşları ve atölye çalışmaları ile İzmirliyle yenilikler getiriyorlardı. Mesela Çınarlı Erkek Enstitüsü, henüz yeni açılmış bir okul olmasına rağmen, 1967 yılında transistörlü radyodan, redresör sinyal jeneratörü, lambalı Voltmetre, kondansatör gibi elektronik ölçü aletlerine kadar her şeyi yapabiliyorlardı ve orijinaleri gibi monte edebiliyorlardı. Çınarlı Erkek Enstitüsü, 1960’lı yıllarda İzmir’deki teknik personel ihtiyacının giderilmesinde son derece önemli yere sahip olan okullar içerisinde en yenilerinden birisiydi⁴⁴⁹.

İzmir Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü ise 1880 yılında Islahane (Sanayi İdadisi) yanında kurulmuştu. 1961 yılında İsmail Güngör’ün müdürlüğünü yaptığı Enstitü’de 700 öğrenci ve 86 öğretmen vardı. Enstitü kent, mobilya, makine ve teknik konulardaki kalifiye eleman ihtiyacını önemli ölçüde karşılıyordu. Şimdi bağımsız birer okul olan İzmir Motor Teknik Okulu, İzmir Akşam Teknik Okulları ve Radyo ve Elektrik Enstitüsü, Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü’nün bünyesinden ayrılarak varlıklarına devam etmekte olan okullardı. Enstitü’nün marangoz atölyesinde, makine model atölyesinde ve tesviye atölyesinde işinin uzmanı öğretmenler ve öğrenciler tarafından çeşitli ürünler üretilirdi. Bunların bir kısmı piyasada yüksek fiyatlarla satışa sunulur bir kısmı da sergilerde teşhir edilirdi.

⁴⁴⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 96.

⁴⁴⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s. 392.

⁴⁴⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 122-124.

⁴⁴⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s. 393.

⁴⁴⁸DİE Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1965-1967, s. 111.

⁴⁴⁹Erel Şarman, “Çınarlı Sanat Enstitüsü Öğrencileri Radyo Yapıyor”, Ege Ekspres, 19 Haziran 1967.

Enstitü’de sanat eseri değerinde mobilyalar yapılır, formika kaplama ev ve salon eşyaları göz doldururdu. Ayrıca, Enstitü, İzmir’in büyük imalathaneleri ve fabrikaları ile işbirliği yaparak hem buralara kalifiye elaman ihtiyacını karşılıyordu hem de piyasaya çıkarılacak ürünlerin üretimini gerçekleştiriyordu. Mesela 1961 yılında Enstitü, Nuri Öz’e ait Özler Fabrikası ile işbirliği yapmıştı. Enstitü’nün dökümhanesinin de fabrikanın ihtiyacına uygun üretim gerçekleştirilirdi. Zeytin odunundan vazolar, spor kulüpleri için kupalar, biblolar, sigaralık abajurlar ve şekerlikler öğrencilere yaptırılır ve ürünlere bir değer biçilirdi. 1961 yılında Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü’ndeki öğretmenlerden bazıları şunlardı: Halit Gümüşkesen, Nüzhet Özbudak, Mustafa Esenergül, Murat Tunalıgil, İhsan Özbilgin, Hüseyin Demiren, Necati Gülbahar, Kadri Benli, Tevfik Erel, Kemal Elçin, Ömer Özdoğanlı, Ahmet Akpınar, İbrahim Günç ve Suat Kaşkı⁴⁵⁰.

Tüm Türkiye’de motorlu vasıtaların sayılarının artmasıyla birlikte motor-makine enstitüleri açılmaya başlanmıştı. 1960 yılının başında da İzmir’de 1 tane motor-makine enstitüsü ve 1 tane de motor tekniker okulu faaliyet gösteriyordu. 108 öğrenciye sahip olan Motor Makine Enstitüsü ve 87 öğrenciye sahip olan Motor Tekniker Okulu, motorlu araçların bakım ve onarımını tekniğe uygun olarak yapacak eleman yetiştiriyorlardı. Tekniker okulları gündüz eğitim verdiği gibi çalışanlar için akşam eğitim verenleri de vardı. İzmir’de Makine Tekniker Okulu 185 öğrenciyle, Elektrik Tekniker Okulu ise 77 öğrenci ile eğitim veriyordu. Tekniker okulları 1952 yılında ülkedeki tekniker ihtiyacının ortaya çıkmasıyla açılmış 2 yıllık okullardı. 1954-1955 eğitim öğretim yılında, gündüz çalışanlar için akşam tekniker okulları açıldı ve bu okulların süresi 3 yıl olarak belirlendi. Bu okullara Erkek Sanat ve Yapı Enstitüsü’nü bitirenler sınavla alınırdı⁴⁵¹.

Ticaretin revaçta bir meslek olmaya başlamasıyla birlikte ticaret okulları da açılmaya başlamıştı. Bankacılık, sigortacılık, nakliyatçılık gibi konularda eğitim veren ticaret okulları orta ticaret okulları ve ticaret liseleri olmak üzere iki bölüme ayrılıyordu. Orta ticaret okullarının süresi 3 yıl olur ve ilkokuldan sonra gidilirdi. Ticaret liselerine ise orta ticaret okulu mezunları veya düz ortaokul mezunları giderdi. Eğitim süresi yine 3 yıl olurdu. 1960 yılının başında İzmir’de 1 tane orta ticaret okulu vardı. 330 öğrenciye sahip olan bu okul 3 yıl eğitim verir ve ticaret

⁴⁵⁰İsmail Gün, “İzmir Erkek Sanat Enstitüsü”, **İmbat –Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:9, Ekim 1961, s.s. 14-15.

⁴⁵¹**DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961**, s. 140, 142, 148.

lisesine öğrenci yetiştirirdi. İzmir orta ticaret okulunu bitiren öğrenciler için 468 öğrenciye sahip 1 tane de ticaret lisesi vardı. Akşam eğitim almak isteyen öğrenciler için ise, İzmir’de 2 tane özel orta ticaret okulu mevcuttu. Bunlardan bir tanesi 52 öğrenciye sahip Özel Akşam Ticaret Okulu, diğeri ise 39 öğrenciye sahip Özel Türk Ticaret Koleji idi. Her iki okulun da lise kısımları olmakla birlikte, özel akşam ticaret lisesinin 297 öğrencisi ve Özel Türk Ticaret Koleji’nin 85 öğrencisi bulunmaktaydı⁴⁵². Çalışanların devam ettiği akşam ticaret liselerin de eğitim süresi 4 yıl idi. Ticaret liseleri, tüm dünyada özellikle de ileri ülkelerde ticari ve kültürel hayatın önem kazanması ile ön plana çıkan okullardı. Kültür seviyesi yüksek olan ülkelerde vatandaşların neredeyse %75’i çocuklarını teknik ve ticari eğitime yönlendiriyordu. Oysaki Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerde vatandaşlar mesleki eğitim veren ticari ve teknik okullara pek rağbet etmiyorlardı. 1955 yılında kurulan Özel Ticaret Koleji’nde öğrenciler ekonomi, hukuk, muhasebe, maliye bilgisi, daktilo öğretimi gibi ticari ve gündelik hayatta işe yarayacak dersler alıyorlardı. Üstelik kuvvetli bir İngilizce ile de desteklenen okul, karma bir eğitime sahipti⁴⁵³. Okul, İkinci Beyler Sokağı’nda İzmir’in tanınmış tüccarlarından İbrahim Turgay ve Serbest Muhasip-Müşavir Nuri Gencay tarafından açılmıştı. Akşam eğitimi verirdi. 1962 yılında 12 sınıf, 397 öğrenci ve 37 öğretmene sahipti. Sınıf mevcutları 30’dan fazla olmazdı. Okulda daktilo laboratuvarı, fizik-kimya tabiat anfisi, mal laboratuvarı ve sağlık bölümü vardı. Özellikle fizik-kimya tabiat anfisi öğrencilerin bireysel çalışmalar yapmasına imkân tanıyan özel bir bölüm idi. Aynı yıl Özel Türk Ticaret Koleji’nde 12 öğrenci, Akşam Ticaret Özel Lisesi’nde ise 26 öğrenci burslu olarak okumaktaydılar. Her iki okulda yatılıydı ve öğrencileri Konak Öğrenci Yurdu’nda kalıyorlardı⁴⁵⁴.

Sağlık okulları ebe, hemşire ve laborant gibi sağlık personeli yetiştiren, eğitim süreleri ortaokuldan sonra 4 yıl olan okullardı. 1960 yılında İzmir’de devlet hastanesi bünyesinde 1 tane ebe laborant hemşire ve sağlık okulu, sahip olduğu 134 öğrencisi ile eğitim vermekteydi. Ayrıca ilkokul mezunu olan öğrencilerin köy ebe okullarına devam etmeleri mümkündü. Bu öğrenciler 3 yıl eğitim alır ve köy ebesi olurlardı. İzmir’de 1960 yılında 13 öğrenciye sahip 1 tane köy ebe okulu mevcuttu.

---

⁴⁵²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 156-168.

⁴⁵³Ege Ekspres, 20 Ağustos 1968.

⁴⁵⁴Gün, “Akşam Ticaret Özel Lisesi ve Özel Türk Ticaret Koleji”, İmbat-Eğitim-Kültür-Sanat-Dergisi, Sayı:14, Mart 1962, s. 18.

Teknik ve meslek okulları içerisinde İzmir’de sadece sağlık okulları yatılı öğrenciye sahipti. Çocuk Hastanesi’nde eğitim verilen Köy Ebe Okulu’nda da Ebe Laborant Hemşire Sağlık Okulu’nda da tüm öğrenciler yatılı olarak eğitim alırlardı⁴⁵⁵.

Ticaret liseleri, kız enstitüleri ve lise düzeyinde eğitim veren diğer kurumlardan mezun olan öğrencilerin devam ettikleri 2 yıllık sekreterlik okulları vardı. İzmir’de 1960 yılında 45 öğrenciye sahip 1 tane sekreterlik okulu vardı. 55 öğrenciye sahip 1 tane devlet konservatuvarı, 23 öğrenciye sahip 1 tane sağır-dilsizler okulu vardı⁴⁵⁶. Devlet konservatuvarı 1963-1964 eğitim öğretim yılında 12 öğrenci ile yatılı okullar listesine girdi⁴⁵⁷.

Devlet Konservatuvarı 1960’lı yıllarda lise seviyesinde eğitim veren bir meslek okulu idi. Eğitim süresi öğrencilerin devam ettikleri bölüme göre farklılık gösterirdi. Yaylı sazlar ve piyano bölümlerinde okuyanlar dokuzar yıl, nefesli sazlar ve şan bölümlerinde okuyanlar yedişer yıl, tiyatro bölümü ise beş yıl sürerdi. Tiyatro ve şan bölümlerine ortaokul mezunu öğrenciler, diğer tüm bölümlere ilkokul mezunu öğrenciler kabul edilirdi. Her senenin sonunda öğrenciler sınava tabi tutulur ve başarısız görülen öğrenciler bir sonraki sene eğitimlerine devam edemezlerdi. Öğrencilerin hepsi ayrı ayrı ders gördükleri için öğrenci sayısı arttırılamazdı. Yaylı sazlarda Peter Catoire, Francis Morin, Piyano’da Seride Barlas, nefesli sazlarda Bernard Hübner, Valter Doanlato, Şahap Ruhselman ve Jean Pierre Lepetit gibi her bölümde Türk ve yabancı öğretmenler görev yapardı. Konservatuar binası temiz ve bakımlı bir bina idi. Üç odanın iç içe geçmesiyle oluşan bir idare bölümü, idare bölümünün karşısında 450 kişilik konser salonu mevcuttu. Binanın sağ kısmında da duvarları ses geçirmeyen çalışma odaları vardı⁴⁵⁸.

1960’lı yıllar boyunca Alman, Fransız, İtalyan, İngiliz ve İspanyol uyruklu ve Hollandalı birçok öğretmen İzmir Devlet Konservatuvarı’nda ders vermeye devam etti. Yabancı uyruklu öğretmenlerin sözleşmeleri yıllık olarak yapılır ve her yılın sonunda yenilenmesi gerekirdi. Sözleşmesi yenilenmeyen öğretmenlerin görevlerine son verilmiş oluyordu. 1960 yılında yardımcı piyano öğretmeni olarak Hollanda

---

⁴⁵⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.176, 180, 268.

⁴⁵⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.180, 182, 184.

⁴⁵⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s. 394.

⁴⁵⁸Figen Akünel, “İzmir’de Yarının Suna Kanları ve İdil Biretleri Yetiştiriyor”, **Ege Ekspres**, 9 Aralık 1961.

uyruklu Annelore Lütjens konseptuvarında görev yaptı⁴⁵⁹. Obua derslerine 1961 yılında İtalyan Profesör Walter Donolato⁴⁶⁰, 1968 yılında Fransız Yvan Sernic⁴⁶¹ ve 1969 yılında Fransız Geard Frank İnnocent⁴⁶²; keman derslerine 1963 yılında Fransız Jacques Durand⁴⁶³ ve 1968 yılında Alman uyruklu Fritz Görle⁴⁶⁴; korno derslerine 1963 yılında Alman uyruklu Hermann Neuling⁴⁶⁵, 1965-1968 yılları arasında da Hans Joachin Nicolai⁴⁶⁶ geliyordu. Solfej derslerine 1968 yılında Fransız Yvan Sernic⁴⁶⁷; Viyolonsel derslerine 1968 yılında Alman uyruklu Willy Rebhön⁴⁶⁸; klarnet derslerine 1968 yılında Fransız Alain Boeglin⁴⁶⁹; flüt derslerine ise 1966 yılında İtalyan Minella Antonia⁴⁷⁰, 1968 yılında İtalyan Guglielmo Rispoli⁴⁷¹ ve 1970 yılında da İtalyan Vincenzo Caroli⁴⁷² geliyordu. Fransız Michel Aubry ve Fransız François Melchior ise 1963 yılında obua ve klarnet öğretmeni olarak⁴⁷³, İngiliz Miss June Turner⁴⁷⁴ da bale öğretmeni olarak görev yapıyorlardı. İspanyol Pedro Corostole ve Fransız Jean Pierre Lepetit 1960 yılında⁴⁷⁵, Alman uyruklu Bernard Hübner⁴⁷⁶ 1961 yılında, Alman uyruklu Barbara Fleisehhauer ve Curt Wallner 1967 yılında İzmir Devlet Konservatuvarı'nda uzman olarak görev yapmışlardı⁴⁷⁷.

Konservatuar salonunda zaman zaman öğrenciler tarafından zaman zaman da orkestralar tarafından konserler verilirdi. İzmir Valisi ve Belediye Başkanı Burhanettin Uluç, Nato Kara Kuvvetleri Kumandanı Stork, İzmir'deki kordiplomatik Nato subayları aileleri ile birlikte konserleri dinlemeye gelir ve büyük keyif alırlardı⁴⁷⁸.

⁴⁵⁹BCA, 030.18.01.02/154-72-1, Dosya No: 27-6/2/5, 13.01.1960.

⁴⁶⁰BCA, 030.18.01.02/158-44-8, Dosya No: 27-6-B, 25.02.1961.

⁴⁶¹BCA, 030.18.01.02/215-5-16, Dosya No: 27-2/213, 27.01.1968.

⁴⁶²BCA, 030.18.01.02/242-81-11, Dosya No: 27-2/1732, 09.12.1969.

⁴⁶³BCA, 030.18.01/168-9-18, Dosya No: 27-6/B/182, 09.02.1963.

⁴⁶⁴BCA, 030.18.01.02/220-39-2, Dosya No: 27-2/761, 01.06.1968.

⁴⁶⁵BCA, 030.18.01/168-9-18, Dosya No: 27-6/B/182, 09.02.1963.

⁴⁶⁶BCA, 030.18.01.02/191-78-20, Dosya No: 27-2/1802, 17.12.1965; BCA, 030.18.01.02/215-10-5, Dosya No: 27-2/172, 03.02.1968.

⁴⁶⁷BCA, 030.18.01.02/215-5-16, Dosya No: 27-2/213, 27.01.1968.

⁴⁶⁸BCA, 030.18.01.02/220-41-15, Dosya No: 27-2/823, 01.06.1968.

⁴⁶⁹BCA, 030.18.01.02/218-28-4, Dosya No: 27-2/519, 06.04.1968.

⁴⁷⁰BCA, 030.18.01.02/192-12-20, Dosya No: 27-2/272, 23.02.1966.

⁴⁷¹BCA, 030.18.01.02/215-8-20, Dosya No: 27-2/112, 27.01.1968.

⁴⁷²BCA, 030.18.01.02/258-77-5, Dosya No: 27-2/1695, 28.10.1970.

⁴⁷³BCA, 030.18.01.02/174-60-10, Dosya No: 27-6/B/1436, 02.12.1963.

⁴⁷⁴BCA, 030.18.01.02/226-80-17, Dosya No: 27-2/1683, 11.11.1968.

⁴⁷⁵BCA, 030.18.01.02/158-34-13, Dosya No: 27-6/B/901, 23.12.1960.

⁴⁷⁶BCA, 030.18.01/161-33-9, Dosya No: 27-6-B/777, 24.06.1961.

⁴⁷⁷BCA, 030.18.01/213-85-20, Dosya No: 27-2/1780, 09.12.1967.

⁴⁷⁸Ege Ekspres, 21 Ocak 1961.

Tablo 58: 1960 yılında İzmir İlinde Teknik ve Meslek Okullarındaki Öğretmen Durumu

Okul İsimleri	Öğretmen Durumu					
	Asil	Stajyer	Yardımcı	Ücretli	Vekil	Toplam
İmam-Hatip (Orta)	7	3	1	3	-	14
İmam-Hatip (Lise)	7	3	2	4	-	16
Kız Enstitüsü	112	3	4	14	2	135
Erkek Sanat Ok.(Bergama)	10	-	-	3	-	13
Erkek Sanat Enstitüsü	124	3	-	10	-	137
Motor-Makine Enstitüsü	24	-	-	5	-	29
Motor Tekniker Okulu	-	-	-	-	-	-
Akşam Tekniker Okulu	-	-	-	31	-	31
Orta Ticaret Okulu	7	-	-	4	-	11
Resmi Ticaret Lisesi	26	-	-	1	-	27
Özel Akşam Ticaret Ok.*	9	-	-	27	-	36
Özel Türk Ticaret Koleji*	12	-	-	17	-	29
Ebe Lab. Hemş. Sağl. Ok.	7	-	8	-	7	22
Köy Ebe Ok. (Çocuk Hast)	1	-	8	-	-	9
Sekreterlik Okulu	1	-	-	4	4	9
Devlet Konservatuvarı	6	4	2	2	-	14
Sağır-Dilsizler Okulu	15	-	-	-	-	15

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965, ss. 303-316.)

1961 yılında İzmir’de 180 öğrenciyle Elektrik-Radyo Sanat Enstitüsü açıldı. 1963-1964 eğitim öğretim yılında okulun isminde değişiklik yapılarak Elektrik-Elektronik Sanat Enstitüsü adını aldı⁴⁷⁹.

1964 yılında İzmir’de 77 öğrenci ile polis okulu açıldı. Öğrencilerin tümü erkek olan okulun yine tüm öğrencileri yatılı idi⁴⁸⁰.

⁴⁷⁹DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s.193.

⁴⁸⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s. 235, 394.

Tablo 59: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İlinde Teknik ve Meslek Okullarının Durumu

Okullar	1960		1970	
	Öğrenci S.	Öğretmen S.	Öğrenci S.	Öğretmen S.
İmam-Hatip Okulları	219	30	422	27
Kız Sanat Okulları	1.598	135	2.021	246
Erkek Sanat Okulları	1.485	150	2.044	190
Motor Sanat Enstitüsü	108	29	411	42
Teknisyen Okulları	349	31	99	25
Ticaret Okulları	1.271	103	1.684	121
Sağlık Okulları	147	31	258	36
Sekreterlik Okulu	45	9	72	*
Devlet Konservatuvarı	55	14	84	23

(Kaynak: **DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961**, ss. 22-182 ve ss.303-316'dan ve **T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1967-1973**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977, ss. 17-127'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. *1969-1970 yılına ait sekreterlik okulu dersleri ticaret liselerindeki öğretmenler tarafından verildiği için burada öğretmen sayısı belirtilmemiştir.)

1960-1970 yılları arasında teknik ve meslek okulları içerisinde en çok tercih edilenler kız sanat, erkek sanat ve ticaret okullarıydı. Son 10 yıl içerisindeki artış oranlarına bakıldığında en fazla artışın motor sanat enstitüsünde olduğu görülüyordu. Öğrenci sayısı neredeyse 4 katına çıkmıştı. İkinci sırada imam-hatip okullarındaki artış göze çarpıyordu. Orta ve lise kısımları bir arada düşünüldüğünde %92.69 oranında artış vardı. Kız sanat okullarında %26.47 oranında artış, erkek sanat okullarında %37.64 oranında artış, ticaret okullarında %32.49 oranında artış, sağlık okullarında %75.51 oranında artış, sekreterlik okulunda %60 oranında artış ve İzmir devlet konservatuvarında %52.72 artış vardı. Öğrenciler arasında talebin azaldığı tek okul teknisyen okullarıydı. Son 10 yıl içerisinde %28.36 oranında azalış görülüyordu. İstatistiklere bakıldığında 1969 yılında gündüz tekniker okulunun ve akşam tekniker okulunun kapalı olduğu görülmekteydi. (Tablo: 3.13)

1970 yılına kadar İzmir'de ilköğretmen okulu yoktu. İlk defa 1970-1971 eğitim öğretim yılında 3 sınıflı ilköğretmen okulu açıldı. 3 sınıflı ilköğretmen okulları ortaokul mezunlarını kabul eden ve öğretmen yetiştiren okullardı. İzmir'in Kınık ilçesinde açılan okul, ilk senesinde 32 erkek ve 22 kız öğrenci ile eğitim öğretim hayatına başladı. 6 erkek ve 1 bayan öğretmenin görev yaptığı okulda ilk sene toplam 7 öğretmen vardı⁴⁸¹. 1968 yılında İzmir kent merkezinde 77 öğrenciye sahip bir tane erkek sanat öğretmen okulu açıldı⁴⁸². 1967 yılında Menemen'de ziraat

⁴⁸¹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1967-1973, Ankara, 1977, s. 11.

⁴⁸²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1967-1973, s. 72.

meslek okulu açıldı. Okul ilk senesinde 29 erkek öğrenci ve 16 öğretmen ile eğitim öğretim hayatına başladı⁴⁸³.

3.1.3.5. Yükseköğretim

Lise ve dengi okulları bitiren öğrenciler için ülkenin ihtiyaçları ve öğrencilerin istekleri doğrultusunda açılan ve sınavla öğrenci kabul eden eğitim kurumlarına yükseköğretim kurumları adı verilmektedir. Yükseköğretim kurumları üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar olarak eğitim hayatına katkıda bulunurlar. 1960'lı yılların başında Türkiye'de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin dışında yükseköğretim pek yaygın olmayan bir eğitim kurumu idi. Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Zonguldak Maden Teknik Okulu gibi birkaç okulun dışında tüm üniversite ve yüksekokullar İstanbul, Ankara ve İzmir'de toplanmıştı. Hatta 1960 yılında İzmir'de yükseköğretim yapmak isteyen öğrenciler için sadece bir üniversite vardı. O da Ege Üniversitesi'ydi. Ege Üniversitesi 1960-1961 eğitim öğretim yılında Tıp Fakültesi'nde 648 öğrenci ve Ziraat Fakültesi'nde 465 öğrenci ile eğitim veriyordu. İzmir'de 3 tane de yüksekokul vardı. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi 2.257 öğrenci, Yüksek Hemşire Okulu 11 öğrenci ve Buca Eğitim Enstitüsü, edebiyat bölümünde okuyan 38 öğrenci ve fen bölümünde okuyan 86 öğrenci ile eğitim hayatına devam ediyordu⁴⁸⁴.

Tablo 60: 1960-1961 Eğitim Öğretim Yılında Yükseköğretimdeki Akademik Kadro

Fakülte ve Yüksekokul	Prof.	Doç.	Öğr. Görevlisi	Uzman	Öğretmen	Asistan
Tıp Fakültesi	-	17	18	11	3	142
Ziraat Fakültesi	12	3	2	2	5	57
İkt. Tic. Bil. Akad.	11	1	14	1	-	9
Buca Eğitim Enst.	-	-	-	-	15	-
Yüksek Hemşire Ok.	-	-	1	1	2	-

(Kaynak: DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim, 1960-1961, Ankara, s. 434.)

1961-1962 eğitim öğretim yılında Fen Fakültesi 47 öğrenci ile açıldı. 1963-1964 eğitim öğretim yılında İzmir'de Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksekokulu 111 öğrenci ile eğitim hayatına başladı. Makine, inşaat ve mimarlık bölümleri olan yüksekokul Buca'da 67.000 m²'lik bir arazi üzerine inşa edilmişti. Türkiye'nin ilk

⁴⁸³DİE Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1967-1973, s. 75.

⁴⁸⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 403-404.

özel teknik okulu olarak öğrencilere geniş imkânlar sunuyordu. Öğrencilerin tatbiki hidrolik çalışmaları için yüksekokulun bahçesine Keban Barajı'nın 1/200 mikyaslı modeli ile Pamukova sulama regülatörünün bir modeli yapılmıştı⁴⁸⁵. Okul, sadece öğrencilere değil, Ege Bölgesi'ndeki büyük inşaat faaliyetlerine de yardımcı oluyordu. Okul bünyesinde, inşaat malzemesi, makina, metalografi, fizik, kimya, topografya laboratuvarları vardı. Mesela Ege Üniversitesi, Faruk San Ortaklığı, Türk Tuborg, Batı Anadolu Çimento Fabrikası inşaat malzemeleri Mimarlık ve Mühendislik Özel Yüksekokulu'nda yapılmıştı⁴⁸⁶.

1964-1965 eğitim öğretim yılında Yüksek Öğretmen Okulu 149 öğrenci ile eğitime katıldı⁴⁸⁷. 1966-1967 eğitim öğretim yılında ise İzmir Tekstil Teknik Okulu 114 öğrenci ve İzmir Teknik Okulu 61 öğrenci ile eğitime başladı⁴⁸⁸.

Sanayinin gelişmesi, mesleki bilgi gerektiren sanayi kollarının çoğalması ve giderek büyüyen bir sanayi kenti olmasından dolayı 1960'lı yıllarda İzmir, yüksek tekniker okullarına ihtiyaç duymaya başlamıştı. 1966 yılında Türk Teknikerler Talebe Birliği Akşam Tekniker Okulu Talebe Cemiyeti, Milli Eğitim Müdürlüğüne bir dilekçe yazarak durumu açıklamış ve İzmir'de bir yüksek tekniker okulunun açılması için talepte bulunmuştu. Dilekçede yazılanlar şunlardı:

Takdir edilirki İzmir sanayi alanında İstanbul'dan sonra gelen ikinci büyük şehrimizdir. 27 Aralık 1965 tarihinde Ankara ve İstanbul'da açılan iki ayı yüksek tekniker okulunun üçüncüsünün sanayi bölgesiçeşitli akademi, enstitü ve yüksekokulları bünyesinde toplamış olan İzmir'de açılması memleketimiz, sanayimiz ve Türk gençliği için faydalı olacağı aşikârdır.

İzmir'de açılması elzem olan yüksek tekniker okulu binası hazır olup talebe beklemektedir. Bu bina açılması kararlaştırılan tekstil teknik okul binası olup adı geçen binada iki okul istifade edebilecek durumdadır. Öğretim üyeleri mevzuuna gelince Türkiye sanayisinin ve çeşitli yüksekokulları bünyesinde toplamış olan bir şehirde böyle bir şeyin mevzu bahis olmayacağı kanaatindeyiz.

Yüksek tekniker okulunun İzmir'de en kısa zamanda gerçekleşmesi için Teknik Müsteşar Prof. Melih Koçer, Vali Namık Kemal Şentürk, Sanayi Odası

⁴⁸⁵Demokrat İzmir, 3 Kasım 1968.

⁴⁸⁶Ege Ekspres, 20 Ağustos 1968.

⁴⁸⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s.s. 515-516.

⁴⁸⁸T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 27.

Başkanı Yusuf Tanık, Milli Eğitim Müdürü Hüseyin Atmaca, Okul Müdürümüz A. Muhtar Fildiş, Belediye Başkanı Osman Kibar, İzmir’de bulunan diğer birçok mühendis ve büyük küçük bütün sanayicilerle müştereken yapmış olduğumuz temaslar neticesinde, tasvipleri alınarak bizlerle hemfikir olduklarını bildirmek suretiyle yardımcı olacaklarını beyan ettiler.

Şu anda İzmir ve civarında 800 kişi tekniker okulu mezunt olup, ayrıca 400 öğrencisiyle derslerine devam eden tekniğe, istikbale, tahsile karşı kucak açmış genç arkadaşlarımız, istikballerinin ve iş hayatındaki istihdam politikasının ne olacağı düşüncesi içinde, açılması elzem olan yüksek tekniker okulunu beklemektedirler⁴⁸⁹.

Talebe Cemiyeti yazdığı bu dilekçe ile İzmir’de yüksek tekniker okuluna olan ihtiyacı açık bir dille anlatmıştı. Neticede 1966-1967 eğitim öğretim yılında İzmir Yüksek Teknik Okulu eğitim hayatına başladı.

Aynı yıl Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. Enstitü’de ilk sene 42 öğrenci eğitim alırken 2 öğretim görevlisi görev yapıyordu⁴⁹⁰. 1967 yılında İran uyruklu Dr. Fares İbrahim Hariri Yüksek İslam Enstitüsü’nde öğretim üyesi olarak görev aldı⁴⁹¹. 1967-1968 eğitim öğretim yılında ise tabii ilimler akademisi eğitim hayatına başladı. 1968-1969 eğitim öğretim yılında da Mühendislik Bilimleri ve Dış Hekimliği Fakültesi açıldı ve aynı yıl İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi olarak değiştirildi⁴⁹². 1968-1969 eğitim öğretim yılında Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi bünyesinde makine ve tekstil bölümleri açıldı. 1967 yılında Özel İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi, yükseköğrenim görmek isteyen öğrencilere eğitim vermeye başladı; 1 yıl sonra aynı akademinin akşam bölümü açıldı. Ve yine aynı yıl Özel Yakındoğu Akademisi, iktisadi ve ticari ilimler alanında eğitime başladı⁴⁹³.

1968-1969 eğitim yılında Özel Karataş Yüksekokulu açılarak eczacılık, kimya mühendisliği ve gazetecilik bölümlerinde eğitim vermeye başladı; ancak 1 yıl sonra kimya mühendisliği bölümü kapandı. Karataş Kız Lisesi karşısında inşa edilen yüksekokulda aynı zamanda iktisadi ve ticari bilimler eğitimi de veriliyordu.

⁴⁸⁹BCA, 030.01/124-795-7, 13.01.1966.

⁴⁹⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1965-1967, s. 30, 54.

⁴⁹¹BCA, 030.18.01/202-2-4, Dosya No:27-3/2011, 04.01.1967.

⁴⁹²T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1967-1970, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1972, s.s. 29-30.

⁴⁹³DİE Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1967-1970, s. 34, 37.

Gazetecilik dışında okulun tüm bölümleri 4 yıl idi, sadece gazetecilik bölümü 3 yıl eğitim verirdi. 6 yıllık kız ve erkek sanat enstitüsü mezunları kimya bölümüne, ticaret lisesi mezunları da iktisadi ve ticari ilimler ile gazetecilik bölümlerine kayıt yaptırabiliyorlardı⁴⁹⁴.

1968 yılında Özel Yakınoğu Yüksekokulu'nda eczacılık, diş hekimliği ve kimya mühendisliği bölümleri açıldı. Bahattin Tatiş tarafından açılan Yüksekokul, İnciraltı'nda 80.000 m²'lik bir alana yayılmıştı. İlk etapta, kimya, jeoloji, botanik, fizik, biyoloji, mikro-biyoloji, fiziko-kimya, mineroloji-jeoloji, elektronik laboratuvarları açıldı. 200 kişilik teknik resim atölyesi ve 300 kişilik anfisi mevcuttu. Kütüphane, öğrenci lokâli, yemekhane, yatakhane, 200 kişilik konferans ve sinema salonu, okul müzesi, revir binası, mühendislik ve mimarlık okuluna ayrılan bina, 1.000 kişilik kapalı spor salonu, tenis kortları ve yüzme havuzu ile İzmir kentine modern bir eğitim tesisi sunuldu⁴⁹⁵.

1960'lı yılların sonlarına doğru Bornova'da Tatbiki Güzel Sanatlar Özel Yüksekokulu açıldı. Cemal Kıran tarafından açılan okul, Ege Bölgesi'nin güzel sanatlar alanındaki önemli bir ihtiyacını karşılamış bulunuyordu. Keza, kız enstitüsü, erkek sanat enstitüsü, yapı sanat enstitüsü, mensucat sanat, matbaacılık okulu, kız ve erkek öğretmen okulu, lise veya ticaret lisesi mezunları ve bu okullara denkliği bakanlıkça kabul edilmiş okulların öğrencileri Tatbiki Güzel Sanatlar Özel Yüksekokulu'na kayıt yaptırabiliyorlardı. Yüksekokul'da, iç mimarlık, dekoratif resim, tekstil sanatlarında ders veriliyordu. Türkiye'nin hemen her tarafından öğrenci kabul eden okulda, Artvin'den, Maraş'tan ve Gaziantep'ten de çok sayıda öğrenci vardı⁴⁹⁶.

1961 yılında, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrencilerinin eğitim gördükleri bina, kapasite olarak yetersiz ve bakımsızdı. Binada 1 tane 400 kişilik 1. sınıf salonu, 200 kişilik 2. sınıf salonu, 75-80 kişilik 2 tane de 3. sınıf salonu vardı. Dersliklerin dışında kantini, bahçesi ve büyük bir kütüphanesi yoktu. Üstelik okulda kalorifer tesisatı olmadığı için, havaların soğuduğu kış günlerinde öğrenciler sobalarla idare etmek durumunda kalıyorlar ve çoğu zaman üşüyorlardı. Alsancak'ta Cumhuriyet Kız Enstitüsü'nün İzmir Palas'a bakan kısmındaki arazi İktisadi ve

---

⁴⁹⁴Yeni Asır, 26 Ekim 1969.

⁴⁹⁵Semra Konak, "Yakınoğu Özel Yüksekokulları 1 Kasımda Açılıyor", Ege Ekspres, 27 Ağustos 1968.

⁴⁹⁶Demokrat İzmir, 17 Ocak 1969.

Ticari İlimler Akademisi²ne aitti ve 1969 yılında öğrenciler oraya yeni bina yapılmasını talep ediyorlardı⁴⁹⁷.

Üniversite öğrencileri derslerin yanı sıra sosyal sorumluluk projelerinin içinde de yer alıyorlar ve ülkenin eğitim ihtiyaçlarını gidermeye ve çözüm bulmaya çalışıyorlardı. Mesela 1961 yılının Ocak ayında Ege Üniversitesi Tıp ve Ziraat Fakültesi öğrenci derneklerinin ortaklaşa düzenledikleri köy okullarına yardım kampanyası büyük ilgi görmüştü. Üniversite öğrencileri köy okullarının defter, kitap, kalem, silgi, harita, sıra, tebeşir gibi ihtiyaçlarını tespit etmişler ve bölgede bulunan ortaokul ve liselere giderek kampanyaları ile ilgili bilgi vermişlerdi. Ortaokul ve lise öğrencilerinin de konuya duyarlı davranması neticesinde, çok sayıda yardım toplanmış ve köy okullarına gönderilmişti. Hatta kampanya o kadar hızlı yayılmıştı ki, farklı illerdeki köy öğretmenleri de kendi okulları için yardım talep etmiş ve Ege Üniversitesi öğrencileri ile irtibata geçmişlerdi⁴⁹⁸.

3.1.4. Yaygın Eğitim

3.1.4.1. Halk Dershaneleri (Okuma Yazma Kursları)

Halk Dershaneleri, örgün okullara gidememiş ve okuma yazma öğrenememiş vatandaşlara okuma yazma öğreten veya okuma yazmayı kendi çabası ile öğrenenlere temel düzeyde vatandaşlık bilgisi veren kurumlardı. A,B,C şubeleri olmak üzere 3 ayrı koldan eğitim verir ve vatandaşları hayata hazırlardı. A tipi dershanelerde hiç okuma yazma bilmeyenler eğitim alır; B tipi dershanelerde ise kendi çabaları ile okuma yazma öğrenenler eğitim alırdı. B tipi dershanelere A tipi dershanelerinden mezun olanlar kayıt edilir ve temel vatandaşlık dersleri verilirdi. 1961 yılına kadar sadece A ve B tipi dershaneler eğitim hayatındayken 1961 yılında C tipi dershaneler de eğitime katıldı. C tipi dershanelere B tipi dershaneleri bitirenler kayıt edilir ve daha ileri düzeyde bilgi verilerek ilkokulu bitirme sınavlarına hazırlık yapılırdı. 1960 yılında İzmir’de köylere oranla şehirlerde daha fazla halk dershanesi vardı. 19 tane A tipi dershane, 2 tane de B tipi dershane eğitim veriyordu⁴⁹⁹. A tipi dershane 655 öğrenci, B tipi dershane ise 38 öğrenci ders alıyordu. 1969 yılına

⁴⁹⁷Gülseren Serbester, “Akademinin Bina Derdi Artık Hal Yoluna Girmeli”, **Ege Ekspres**, 23 Ocak 1961.

⁴⁹⁸**Ege Ekspres**, 16 Ocak 1961.

⁴⁹⁹**DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961**, s. 414.

kadar pek fazla öğrenci artışı yaşamayan halk dershaneleri 1969 yılında 1.946 öğrenciyeye eğitim vermeye başlamıştı⁵⁰⁰.

1961 yılının kasım ayından itibaren İzmir kent merkezinde ve ilçelerinde yeni halk dershaneleri açılmaya başlandı. A, B, C tipinde açılan halk dershaneleri hem vatandaşlara hem de bazı devlet kurumlarında çalışan personele yönelik hizmet veriyordu. Belediye ve belediyeye mensup dairelerde, ESHOT Genel Müdürlüğü'nde, Turizm ve Fuar Müdürlüğü'nde ve Mezbaha Müdürlüğü'nde çalışan işçi ve müstahdemlerden okuma yazma bilmeyenler veya çok az okuma yazma bilenlerin halk dershanelerine devamları mecbur kılındı. Halk dershanelerinin süresi 4 ay olarak belirlendi. Dershanelere devam etmeyenler hakkında 222 sayılı Kanun'un 6. ve 7. maddelerindeki cezai hükümlerin uygulanması kararlaştırıldı. Ayrıca söz konusu kurumlarda çalışan işçi ve müstahdemlerden okuma yazma bilmekle birlikte bilgisini bir üst seviyeye taşımak isteyenler veya ilkökul bitirme sınavlarına hazırlanmak isteyenler de halk dershanelerine devam ediyorlardı. Bu dershanelerin her türlü masrafları ve öğretmen ücretleri de kurumlar tarafından karşılanıyordu⁵⁰¹.

Halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek, okuma yazma oranını arttırmak amacıyla sadece kurumlarda çalışan persone değil, vatandaşa yönelik de halk dershaneleri açılmaya başlanmıştı. 1 Kasım 1961 tarihinden itibaren Eşrefpaşa'da Fatih Mehmet İlkokulu'nda, Konak'ta İsmetpaşa İlkokulu'nda, Tepecik'de Şehit Fazılbey, Turgutreis, Vasıfçınar ilkokullarında, Buca Şirinyer'de Tuğsavul İlkokulu'nda, Merkeze bağlı köylerden Balçova ve Cumaovası köyleri ilkokullarında ve Karşıyaka Şemikler İlkokulu'nda halk dershaneleri açıldı. İl merkezinde Kadınlar Birliği tarafından Barbaros Hayrettin ve Vali Kazımpaşa ilkokullarında 2 halk dershanesi faaliyete geçti. Aynı yıl, ESHOT İdaresi tarafından 12 halk dershanesi hizmete girdi. Bunlar: Güzelyalı Trolleybüs Deposu'nda, ESHOT Karşıyaka Şube Müdürlüğünde, Şehitler Elektrik Fabrikası'nda, Basmane Otobüs Atölyesi'nde 4 tane 152 kişilik A tipi dershane, 4 tane 140 kişilik B tipi dershane ve 4 tane 181 kişilik C tipi dershane idi. Ayrıca İzmir Belediyesi Mezbaha Müdürlüğü tarafından A, B, C tipi olmak üzere 3 tane dershane, Fuar ve Turizm Müdürlüğü tarafından 98 kişilik A tipi, 46 kişilik C tipi dershane açılacağı duyuruldu. Petrol Ofisi Bölge Müdürlüğü tarafından 1 tane C tipi halk dershanesi, Sümerbank Basma Sanayi tarafından 1 tane

⁵⁰⁰T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü DİE Yaygın Eğitim 1967-1974, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976, s. 74.

⁵⁰¹Ege Ekspres, 27 Ekim 1961.

A tipi okuma yazma kursu ve Türk Sanayi ve Ticaret A.Ş. Palamut Hülasesi tarafından 1 tane A tipi okuma yazma dershanesi açılmıştı. Dışardan ilkokulu bitirme sınavlarına girmek isteyenleri yetiştirmek için de Merkez İstiklal İlkokulu'nda ilkokul seviyesinde bir halk dershanesi ve Merkez Cumhuriyet İlkokulu'nda A, B, tipi halk dershanelerinin hizmete gireceği duyurulmuştu. Bu dershanelerin bütçesi, Karşıyaka Halk Eğitim Merkezi ve İzmir Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü tarafından karşılanacaktı⁵⁰².

Vatandaşların halk dershanelerine gitmeleri devlet tarafından özellikle teşvik edilirdi. Bu konuda zaman zaman halka duyurular yapılırdı ve kurumların, derneklerin, özel girişimlerin ve fabrikaların çalışanlarını halk dershanelerine göndermeleri beklenirdi. Halk dershaneleri parasızdı. Haftada 2 ya da 3 gün 2'şer saatten 4 aylık süre zarfında eğitim verilirdi. 1961 yılının Kasım ayında en az 15 işçi çalıştıran işyerlerinin, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun, Liman ve Demir Yolları İdaresi'nin, Tekel'in, Meslek ve Esnaf Birlikleri'nin, bankaların ve derneklerin halk dershaneleri açmaları yönünde duyurular yapılmıştı⁵⁰³.

1962 yılının Kasım ayında İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 80 değişik bölgede 80 halk dershanesi açıldı. Ayrıca özel işyerlerinde ve fabrikalarda çalışanlar için de bilgili işçi yetiştirme, kalfalık ve çıraklık kursları hizmete girmişti. Bunların dışında vatandaşların faydalanması için dershanelerde ve okullarda Fransızca, Almanca ve İngilizce kursları, halk oyunları ve saz kursları da faaliyete geçmişti⁵⁰⁴.

3.1.4.2. Mesleki Kuruluşlar (Akşam Sanat Okulları ve Olgunlaşma Enstitüsü)

Eğitimini normal okullarda tamamlayamayan, öğrenim çağını geçirmiş veya düzenli olarak bir okula devam edememiş yetişkinler için okuma yazma öğreten ve meslek sahibi olmalarını hedefleyen eğitim kurumları vardı. Bunlardan bir tanesi resmi akşam kız sanat okulları idi. Herhangi bir sebepten dolayı gündüz okullara devam edemeyen öğrenciler için açılan bu eğitim kurumlarının süresi 2 yıl idi. Bu kurumlarda dersler akşam saatlerinde başlar ve mezun olan öğrencilere sertifika

---

⁵⁰²Sıtkı Paksoy, "Halk Eğitimi ve Halk Dersaneleri", **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:11, Aralık 1961, s.s. 20-21.

⁵⁰³**A.g.m.**, s.s. 20-21.

⁵⁰⁴Hasan Çalış, "Halk Dershaneleri Açılırken", **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:21-22, Ekim-Kasım 1962, s. 21.

verilirdi. Okullarda biçki-dikiş, nakış, çiçek yapımı, çocuk bakımı, ev idaresi, moda, pastacılık, resim, yemek pişirme, örgü örme, yün işi ve karo dantel gibi el becerileri öğretilirdi. Okullara devam eden öğrenciler genelde 12-20 yaş aralığındaki genç kızlar olurdu. Bu okullarda yaş sınırlaması yoktu. Bu nedenle isteyen tüm bayanların akşam kız sanat okullarına devam etmesi mümkündü. 1960'lı yılların ortalarından itibaren akşam kız sanat okullarını tercih eden bayanların yaş ortalaması da yükselmeye başladı. Çoğunluk yine 12-20 yaş arası olmakla birlikte 40-45 yaş aralığındaki bayanlar da sanat okullarına devam ediyorlardı. 1960-1961 eğitim öğretim yılında Bayındır, Menemen ve Urla olmak üzere il genelinde toplam 3 tane bağımsız akşam kız sanat okulu mevcuttu. Bayındır'da 253 öğrenci, Menemen'de 258 öğrenci, Urla'da 239 öğrenci olmak üzere toplamda 720 kız öğrenci eğitim almaktaydı⁵⁰⁵.

Bağımsız akşam kız sanat okulları olduğu gibi, enstitüye bağlı faaliyet gösteren akşam kız sanat okulları da vardı. 1960-1961 eğitim öğretim yılında İzmir il genelinde Cumhuriyet, Göztepe, Karşıyaka, Bergama, Ödemiş ve Tire olmak üzere 6 akşam kız sanat okulunda toplam da 2.287 öğrenci eğitim almaktaydı. Bergama'da 186 öğrenci, Cumhuriyet'te 363 öğrenci, Göztepe'de 559 öğrenci, Karşıyaka'da 698 öğrenci, Ödemiş'te 170 öğrenci ve Tire'de 311 öğrenci enstitüye bağlı akşam kız sanat okullarına devam ediyorlardı⁵⁰⁶.

İzmir'de 1960-1961 eğitim öğretim yılında 1 tane olgunlaşma enstitüsü açıldı. İzmir olgunlaşma enstitüsü ilk yılında 44 öğrenci ile eğitim hayatına başlamıştı ve öğrencilerin hemen hemen hepsi biçki-dikiş sınıfına kaydolmuştu. Olgunlaşma enstitüleri, akşam sanat okullarından ve enstitülerden mezun olan öğrencilerin, yetenekli oldukları bir sanat dalı üzerinde eğitim almalarına imkân tanıyan kurumlardı. Eğitim süreleri 2 yıl olur ve 2 yıl sonunda başarı gösteren öğrenciler diplomaya almaya hak kazanırlardı. 1960-1961 eğitim öğretim yılında 1 tane de akşam erkek sanat okulu eğitim verirdi. Okulda, 36 öğrenci eğitim alır, 19'u elektrik sınıfında okurken, 17'si tasfiye torna sınıfında okurdu. Akşam erkek sanat okulları, örgün eğitim alamayan yetişkinlerin meslek sahibi olmalarını veya endüstri

⁵⁰⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 334-335.

⁵⁰⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 364.

alanında yetişmelerini sağlamak amacıyla eğitim veren kurumlardı. Eğitim süreleri 6 ay ile 2 yıl arasında değişirdi⁵⁰⁷.

Okul niteliğinde olmamakla birlikte İzmir'in çeşitli semtlerinde bulunan meslek kuruluşları da mevcuttu. Bunlardan bir tanesi 1958 yılında açılan ve 1960'lı yılların başında faaliyet gösteren Karşıyaka Ana Eğitim Kulübü idi. Kulüp, halk eğitiminin anne ile başladığını, çocuklara ilk eğitimin anne tarafından verildiğini ve çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri için, gereken bilgi ve ruh seviyesini annelere öğretmeyi amaç edinmişti. Ev ekonomisi, fakir ve hamile annelere kundak hazırlama, biçki dikiş, yemek, pasta, piyango eşyası hazırlama, çocuk sağlığı ve eğitimi gibi çeşitli kollarında faaliyet gösteren kurum, Karşıyakalı hanımlar tarafından büyük ilgi görüyordu. Ana Eğitim Kulübü zaman zaman İzmir kentinde konferanslar verir, halkın özellikle bayanların bilinçlenmesi için konuşmalar yapardı. İzmir radyosunda haftada bir gün kadın saati programını hazırlayan kulüp, kadınlara yönelik değerli bilgiler aktarmakta idi⁵⁰⁸. Kurumu ait her meslek kolu, halk ziyaretleri yapmaya da özen gösterirdi. Örneğin 1960 yılının haziran ayında çocuk ve halk sağlığı kolu Örnekköy'de ev ev dolaşarak hamile annelerin ve zayıf bünyeli çocukların muayenelerini gerçekleştirmiş ve ilaçlarını temin etmişti⁵⁰⁹.

3.1.4.3. Kurslar

İzmir kenti, örgün eğitimi tamamlayamamış, meslek sahibi olmak veya kendini geliştirmek isteyen genç kızlara ve yetişkinlere 1960'lı yıllarda da birçok seçenek sunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi de kızlar için biçki-dikiş kursları idi. Köydeki, kentteki tüm vatandaşların faydalanabilmesi için kursların bir kısmı kent merkezinde sabit olarak, bir kısmı da köylerde gezici olarak görev yapardı. Kursların süresi 6 ay ile 10 ay arasında değişirdi. 1960 yılında İzmir'de 4 tane sabit biçki dikiş kursu, 16 tane gezici biçki dikiş kursu vardı. Öğrencilerinin çoğunluğu 12-25 yaş aralığında olmakla birlikte, bu kurslar yaş sınırlaması olmaksızın tüm vatandaşlara açıktı. 1960 yılında sabit biçki dikiş kurslarında 83 öğrenci, gezici biçki dikiş kurslarında 495 öğrenci eğitim almaktaydı. Öğrenci sayısı ile orantılı olarak sabit biçki dikiş kurslarında 4 öğretmen, gezici biçki dikiş kurslarında 16 öğretmen görev

⁵⁰⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 378, 380.

⁵⁰⁸Rumuz: Gazeteci, "Ana Eğitim Kulübü Başkanı- Nerime Doğrul", Aile Aylık Sosyal ve Kültürel Mecmua, C:I/2, (Ekim, 1960), s.s. 9-10.

⁵⁰⁹Ege Ekspres, 15 Haziran 1960.

yapıyordu. İzmir’de 1960 yılında 5 tane de özel biçki-dikiş kursu vardı. 558 öğrencinin eğitim aldığı özel kursta 9 öğretmen görev yapıyordu⁵¹⁰. Biçki dikiş kurslarını tercih eden bayanların büyük çoğunluğu ilkokul mezunu idi. 1970 yılına doğru sabit biçki dikiş kurslarının sayısında fazla bir artış olmazken, gezici biçki dikiş kursları hızlı bir yükselme göstermiş ve 47’ye kadar çıkmıştı.

Orman mahsullerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde ise orman yapı kursları açılırdı. Bu kurslarda orman mahsullerinin israf edilmeden kullanılması ve değerlendirilmesi amaçlanır; ucuz ve kaliteli ev yapımı öğretilirdi. Kursların süresi 6 ay idi. İzmir’de 1960 yılında 1 tane orman yapı kursu 9 öğrenci ve 2 öğretmen ile faaliyet gösterirdi⁵¹¹; fakat bu kursu ömrü uzun süreli olmadı. 1961 yılında kurs kapandı ve 1970 yılına kadar bir daha faaliyet göstermedi.

İzmir’de 1960 yılında ticaret öğretim kursları bünyesinde 84 tane öğrenci daktilografi kursuna devam ediyordu. 2 öğretmenin görev yaptığı bu kursta, öğrencilerin büyük çoğunluğu 25-27 yaş aralığındaydı. Yaş sınırlaması olmaksızın tüm vatandaşların katılabildiği daktilografi kursları daha çok 35 yaşına kadar olan yetişkinler arasında rağbet görürdü. Aynı yıl 56 öğrenci İngilizce kursunda, 55 öğrenci kuaför kursunda, 78 öğrenci muhasebe kursunda ve 32 öğrenci turizm kursunda eğitim alırdı. 1960 yılında mevcudu en kalabalık olan kurslar kuran kursları idi. Tüm yaş grubundaki vatandaşların sıklıkla tercih ettiği bu kurslara en büyük rağbet 12-16 yaş aralığındaki öğrencilerden gelmekteydi. İkinci sırada ise 17-25 yaş aralığındaki yetişkinler kuran kurslarına kayıt yaptırıyordu. Diğer kursların aksine 36 yaş ve üstü olan vatandaşlar da genellikle kuran kurslarını tercih ediyorlardı. Kursların süresi 6 ay le 8 ay arasında değişirdi. 1960 yılında İzmir’de 13 kuran kursunda 1.174 öğrenci kuran öğreniyordu⁵¹². 1965 yılından itibaren kuran kurslarının sayısı daha da arttı ve 25 kursta 5378 öğrenci ders alıyordu. 1970 yılına kadar zaman zaman öğrenci sayılarında azalmalar olsa da İzmir’de kuran kursu sayıları her geçen gün arttı.

1963 yılında İzmir’de 1 tane steno kursu açıldı. İlk senesinde 32 öğrenci ile açılan kurs, daha çok kız öğrenciler tarafından tercih edilmişti⁵¹³. Tercih eden öğrencilerin de büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunu idi. Stenografi, kelimeler ve

⁵¹⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 382, 384, 392.

⁵¹¹DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 387.

⁵¹²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 388-389.

⁵¹³DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, s. 495.

noktalama işaretleri yerine semboller ve kısaltmalar kullanan çabuk yazma sistemi idi. Steno kursu da uzun ömürlü olmamış ve 1 sene sonra kapanmıştı.

Hastanelerde yardımcı hemşire yetiştirmek üzere açılan ve eğitim süresi 8 ay olan yardımcı hemşire kursları da genç kızlara meslek edinmeleri konusunda bir alternatif idi. 1960 yılında İzmir’de 90 öğrenci bu kurslara devam ediyordu⁵¹⁴; fakat her geçen sene öğrenci sayısında azalma yaşayan kurs 1968 yılında 29 öğrenciye kadar düşmüştü. Gönüllü olarak hemşirelik yapan ve kurs açan kurumlarda mevcuttu. Bunlardan bir tanesi gönüllü hemşirelik yapan Nermin Arpacıoğlu’nun açtığı kurs idi. 1960’lı yılların başında faaliyet gösteren kurumda 15 ay içerisinde 3 kurs açılmış ve 200’ü aşkın mezun vermişti. İlkokul mezunundan üniversite mezununu kadar 18 yaşını dolduran her bayanın tercih edebildiği gönüllü hemşirelik kurslarına her semtten katılımcılar vardı⁵¹⁵.

İzmir Sümerbank kurumuna ait okuma yazma kursu ve işçi kursları da kurum personelinin ihtiyaçları doğrultusunda açılmış olan kurslardı. Bu tarz kursların amacı, kurum personelinin terfi etmesi için gereken niteliklere ulaşması veya işe yeni giren personelin mesleki bilgi ve beceri kazanması idi. Sümerbank okuma yazma kursunda 85 vatandaş, Bergama okuma yazma kursunda 76 vatandaş ve Sümerbank Basma Sanayi işçi kursunda 74 vatandaş eğitim alıyordu. 1960 yılında 1 tane ilk tahsil polis kursu ve 1 tane İzmir Madanoğlu şoför kursu faaliyet gösteriyordu. Polis kursunda 191 vatandaş eğitim alırken, şoför kursunda 181 vatandaş eğitim alıyordu⁵¹⁶. 1965 yılında Denizbank’ın kendi personeli için açtığı İzmir Alaybey teknoloji kursu ve İzmir Alaybey inşaat makine resim kursu faaliyet gösteriyordu⁵¹⁷. 1968 yılında ise Turizm ve Tanıtma Bakanlığı personeli için bir kurs açmıştı.

3.1.4.4. Rehberlik ve Araştırma Merkezi

Rehberlik ve Araştırma Merkezi 1960’lı yıllarda tüm Ege Bölgesi kapsamında sadece İzmir’de bulunan ve özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren bir kurumdu. İlk olarak 9 Mart 1959 tarihinde kiralık bir binada kuruldu ve 3 Ocak 1967 yılında devlet tarafından yaptırılan Hatay’daki binaya geçti. Rehberlik Araştırma Merkezi, okullarla bağlantılı olarak çalışmakta, zaman zaman okullarda

⁵¹⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s. 391.

⁵¹⁵Rumuz: Gazeteci, “Gönüllü Abla -Şehrimizin Sosyal Hizmetleriyle Tanınmış Siması Nermin Arpacıoğlu İle Bir Konuşma-“ Aile- Sosyal ve Kültürel Mecmua, C:I/1, (Eylül,1960) s. 6.

⁵¹⁶DİE Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, s.s. 393-394.

⁵¹⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1965-1967, s. 319.

test uygulamaları yaparak sınıflardaki embesil, idiot, debil, sınır hattı, normal zekâlı, öğrenme güçlüğü olan, geri zekâlı ve üstün zekâlı çocukların tespit edilmesinde önemli görevler üstlenmekteydi. Okullar, hastaneler, veliler ve özel doktorlar ile işbirliği yaparak bu çocukların seviyelerine uygun eğitim almaları için velileri yönlendirirdi. 1960'lı yılların başında ilkokullarda özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için özel sınıflar pek bulunmuyordu⁵¹⁸.

Rehberlik ve Araştırma Merkezi ilkokula kayıt yaptırmış çocuklar üzerinde, okul idaresinin edindiği bulgulara dayanarak testler yapmaktaydı. Bunların bir kısmı bireysel düzeyde yapılır, bir kısmı da grup testi şeklinde uygulanırdı. Ayrıca öğrenciler merkez doktoruna muayene ettirilir, velilerle görüşmeler yapılır ve gerekli bilgiler edinildikten sonra teşhis konurdu. “Okul çağına uygundur” veya “değildir” şeklinde bir sonuca varılırdı. 1962 yılında İzmir Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından 5.000 öğrenci üzerinde yapılan testler sonucunda 500 öğrencinin özel eğitime ihtiyacı olduğu tespit edilmişti. Oysaki İzmir’de özel eğitim veren 9 sınıf vardı. Bu durumda sadece 150 öğrencinin eğitim ihtiyacı özel sınıflarda karşılanıyordu. Geriye kalan öğrenciler ise normal okullara devam etmekte, eğitim ve öğretim hayatında güçlüklerle karşılaşmaktaydılar. Bu çocukların normal okullara gitmesi birçok açıdan zararlı sonuçlar doğuruyordu. Öncelikle çocuklar sınıf seviyesine ayak uyduramadıkları için kendilerini yetersiz görüyorlar ve özgüvenleri gittikçe azalıyordu. Diğer taraftan normal çocukların alması gereken eğitim seviyesi düşüyor ve öğretmenler oldukça yıpranıyorlardı. Üstelik normal çocuklar için ayrılan kontenjanı özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar doldurduğundan, o yıl okula başlaması gereken bir çocuk başlayamıyordu. 1962 yılında ilkokullarda %35-40 oranında öğrenci sınıfta kalmıştı; ortaokul ve liselerde sınıfta kalan öğrenci oranı ise %70-75 civarındaydı. Bu istatistikler, öğrencilerin kendi seviyelerine ve kabiliyetlerine uygun sınıflarda eğitim alamadıklarını gösteriyordu. Özellikle bazı semtlerdeki okullarda özel sınıfların açılmasına ihtiyaç vardı: Tespit edilen semtler şunlardı: Karşıyaka’da Deniz Bostanlısı, Cumhuriyet Mahallesi ve Alaybey, Alsancak’ta Kahramanlar semti, Tepecik, Gültepe-Güney mahallesi semtleri, Eşrefpaşa’da Yağhaneler ve Beştepeler semtleri, Basmane’de Tilkilik semti, Yeşildere, Bayraklı, Şirinyer ve Güzelyalı semtleri idi. Ayrıca, Urla, Ödemiş, Tire ve

---

⁵¹⁸1967 İzmir İl Yıllığı, s. 270.

Bergama’da da ilkokul sayısı 4-5 olan ilçe merkezlerinde özel sınıfı olan okulların açılması gerekiyordu⁵¹⁹.

Yapılan çalışmalar neticesinde 1960’ların sonlarına doğru özel sınıfı olan ilkokullar çoğalmaya başladı. 1967 yılında 9 tane İzmir merkezde, 1 tane Buca’da, 2 tane Karşıyaka’da, 2 tane Bayraklı’da ve 2 tane de Bornova da özel sınıfı olan ilkokul vardı⁵²⁰.

Tablo 61: 1967 Yılında İzmir’de Özel Sınıfı Bulunan İlkokullar

İlçe	İlkokul adı	Erkek	Kız	Toplam
Buca	Çakabey İlkokulu	12	5	17
İzmir	Misakımilli İlkokulu	8	14	22
İzmir	Necatibey ilkokulu	11	6	17
İzmir	Dumlupınar İlkokulu	14	10	24
İzmir	İnkılap İlkokulu	13	8	21
İzmir	İnkılap İlk. 2. özel sınıf	9	11	20
İzmir	B. Hayrettin İlkokulu	20	3	23
İzmir	Gazi İlkokulu	9	5	14
İzmir	19 Mayıs İlkokulu	16	5	21
İzmir	Çimentepe İlkokulu	10	9	19
Karşıyaka	Alaybey İlkokulu	12	4	16
Karşıyaka	Fevzipaşa İlkokulu	11	7	18
Bayraklı	Talatpaşa İlkokulu	12	6	18
Bayraklı	Talatpaşa İlk. 2. özel sınıf	8	7	15
Bornova	Hilal İlkokulu	16	2	18
Bornova	Mersili Uzun Hasan İlk.	15	7	22
Toplam		196	109	305

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 270.)

Rehberlik ve Araştırma Merkezi, sadece özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere hizmet etmiyordu. Aynı zamanda normal öğretim yapan öğrencilere de zaman zaman okullarda anketler uygulanıyordu. Bu suretle öğrencilerin eğilimleri tesbit ediliyordu. Genellikle ilkokul öğrencilerine uygulanan bu anketler, ilkokuldan sonra öğrencilerin izleyecekleri eğitim sürecini istatistiksel olarak belirliyordu.

3.1.4.5. Kütüphaneler

3.1.4.5.1. İzmir Milli Kütüphanesi

1911 yılında İzmir Milli Kütüphanesi İlm’i İrfan Encümeni adı ile genel kitaplık niteliğinde kurulmuştu. 23 Haziran 1912 tarihinde ise İzmir Milli Kütüphane Cemiyeti adını alarak günümüze kadar hizmet vermeye devam etti. 1960’lı yıllarda

⁵¹⁹Sabri Kolçak, “Özel Eğitim ve Rehberlik”, **İmbat –Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:12, Ocak 1962, s. 4, 24; Sabri Kolçak, “Yatılı Özel Eğitim Okulu”, **İmbat- Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:13, Şubat 1962, s. 6.

⁵²⁰1967 İzmir İl Yıllığı, s. 270.

İzmir Milli Kütüphanesi'nin ödünç kitap verme servisi, köylerde ödünç kitap verme servisi şubeleri, gezici kitaplık çalışmaları ve halkı aydınlatıcı film ve seminer çalışmaları vardı. Kütüphane eserlerinden faydalanmak isteyen vatandaşlar 15 gün süre ile kitapları ücretsiz olarak eve götürebiliyorlardı. Bu servisten faydalanmak isteyen vatandaşlar önce belli bir miktar depozito ücreti yatırıyorlar ve kütüphaneye üye oluyorlardı. İstedikleri zaman kütüphane üyeliklerini sildirebilir ve depozito ücretlerini geri alabiliyorlardı⁵²¹. Bu uygulama halkın kitap okuma alışkanlığını arttırmak amaçlı yapılıyor olmasına rağmen bazen aksaklıklar da yaşanabiliyordu. Mesela, kitap eve ödünç verilirken, fişe sadece kitabın ismi yazılıyor, kitapla ilgili detaylar (kaçıncı cilt olduğu vs...) not edilmiyordu. Bu durumda hangi kitabın verildiği anlaşılamıyor ve kaybolan kitapların sayısı her geçen gün artıyordu⁵²².

Tablo 62: 1963-1967 Yılları Arası İzmir Milli Kütüphanesi'nin Okuyucu Durumu

	1963	1964	1965	1966	1967
Okuyucu Sayısı	48.520	44.280	38.040	39.169	37.670
Kitap Sayısı	88.457	89.230	90.176	91.732	94.296

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 277.)

11 Mayıs 1960 tarihinde de gezici kitaplık servisi hizmet vermeye başlandı. Milli kütüphane kendi otomobili ile köyleri dolaşmakta ve köydeki vatandaşların kitap okuma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktaydı. Hatta gezici kütüphane üyelerinin sayısının artmasıyla birlikte köylere ödünç kitap verme servisi şubeleri açılmaya başlandı. Yeri, eşyaları ve yöneticisi köyün muhtarlığı tarafından karşılanan şubelere, her 3 ayda bir 250 kitap ödünç verilirdi. 3 ay sonra eski kitaplar alınır, yeni 250 kitap raflara konurdu. Bu servislerin dışında milli kütüphane, vatandaşlara zaman zaman halkı aydınlatıcı filmler izletir, günlük yaşantıyı kolaylaştırıcı bilgiler içeren seminerler verirdi. İzmir Milli Kütüphanesi'nin giderleri ise Elhamra Sineması tarafından karşılanırdı. Elhamra Sineması'nın giderleri karşılamada yetersiz kalmasıyla birlikte belediye, il özel idaresi, hükümet ve başka kuruluşlardan alınan yardımlar önemli bir gelir kaynağı oldu⁵²³.

⁵²¹1967 İzmir İl Yıllığı, s. 272, 274.

⁵²²Ege Ekspres, 13 Mart 1966.

⁵²³1967 İzmir İl Yıllığı, s. 274.

3.1.4.5.2. İzmir Halk Kütüphaneleri

Halk kütüphaneleri her yaştan, her meslekten, her kesimden insanın, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin ücretsiz ve serbestçe faydalanabildiği, tüm vatandaşlara açık kütüphanelerdi. Çoğunluğu Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan halk kütüphanelerinin bir kısmı da vakfa, belediyeye veya özel kişilere aitti. Halk kütüphanelerinde felsefi, dini, edebi, tarihi, coğrafi kitaplar; sosyal ve teknik konuları içeren genel eserler olduğu gibi, o bölgeye has kitap koleksiyonları da mevcuttu.

Tablo 63: 1960-1970 Yılları Arasında İzmir İl Genelinde Halk Kütüphanelerinin Durumu

Yıllar	Kütüphane Sayısı	Kitap Sayısı	Çalışan Sayısı
1960	4	31.248	30
1961	4	34.400	37
1962	4	37.309	25
1963	4	40.244	17
1964	4	43.682	27
1965	4	45.838	23
1966	4	49.261	24
1967	6	53.733	27
1968	6	56.652	29
1969	7	56.464	30
1970	7	65.152	35

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1972, s. 18; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977, s. 23.)

1960'lı yılların başında İzmir İl genelinde 4 tane halk kütüphanesi hizmet vermekteydi. 1967 yılına gelindiğinde halk kütüphanesi sayısı 6'ya, 1969 yılında ise 7'ye çıktı. En çok kitaba sahip olan ve okuyucu sayısı en fazla olan kütüphane İzmir kent merkezindeki Atatürk İl Halk Kütüphanesi idi. 1775 tarihinde bir vakıf kütüphanesi olarak kurulan Atatürk Kütüphanesi'nin ilk adı Hisar Cami-i Şerif Kütüphanesi idi. Pazaryeri, Hatuniye, Şadırvan, Başdurak, Tuzcuzade ve Bitpazarı kitaplıkları ile birleştirilerek geliştirildi ve Salepçioğlu Cami-inin alt katına taşındı. 1952 yılına kadar birkaç defa yer ve isim değiştiren kütüphane 1952 yılında Atatürk Kütüphanesi ismini almış ve Atatürk Müzesi'nin alt katına yerleşmişti. 1962 yılının kasım ayında ise Atatürk İl Halk Kütüphanesi ismini aldı⁵²⁴.

Atatürk Kütüphanesi dönemin en modern teknik cihazları ile donatılmış ve İzmir halkının kültürel eğitimine önem vererek çeşitli projelere imza atmıştı. 70

⁵²⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s. 277.

kişilik okuma salonu ve büyük bir merkez kitaplığı vardı. Sinema makinası, mikrofon, teyp cihazı, hoparlör, diyapozitif projeksiyon cihazı, episkop, mütiskop, amplifikatör, plak çalma cihazı, el projeksiyonu ve çeşitli müzik çalma plaklarına sahipti. Belli dönemlerde halkın aydınlatılması ve bilgilendirilmesi amacıyla konferanslar vermekte, sergiler açmakta ve diğer kültür dernekleri ile ortak projelere imza atmaktaydı. 1963 yılından itibaren yaz ayları dışında haftada bir gün plak konserleri verilirdi. Bu konserler, birkaç aydının açıklamalı sunumları ile gerçekleşir, halkın müzik kültürü arttırılmaya çalışılırdı. Batı sanat müziği, Batı tekniği ile işlenmiş Türk müziği binlerce vatandaşa dinlettirilirdi. Tanınmış şairlerin kendi sesleri ile okudukları şiirler fon müziği eşliğinde teybe alınır ve belli dönemlerde halka sunulurdu. Kütüphane çocukların eğitimine yönelik çocuk sinemaları yayınlardı. Ayrıca bir meslek okulu niteliği taşıyarak kütüphaneci yetiştirme de ve kütüphaneciliğin temel bilgilerini öğretir ve isteyen vatandaşları meslek sahibi yapardı⁵²⁵.

1966 yılında perşembe geceleri saat 18.00'de Atatürk İl Halk Kütüphanesi'nde İzmirli sanatseverler için etkinlikler düzenlenirdi. Her perşembe yapılan bu etkinliklere sanat ve müzik alanında isim yapmış kişiler ve onları dinlemeye gelen İzmirli katılırdı. Önce, sıcak, sakın ve temiz bir ortam sanatseverleri karşılar, fonda çalan müzik onları tatlı bir hayal âlemine götürürdü. Sonra bir başka odadan bir sanatçının sesi duyulur ve o tarafa yönelinirdi. O sanatçı, çeşitli sanatkârların hayat hikâyelerini anlatır; ardından onlara ait bir eserleri plaktan dinletirdi. Plaktan dinletilen konser sona erdiğinde sanatçı ve eseri ile ilgili kısa bir müzakere yapılırdı. Gece sona ererken kütüphane memuru sanatseverlerin yanına gelir ve onların adreslerini beyaz bir kâğıda yazardı. Böylece bir sonraki kütüphane etkinliklerinin, konserlerin ve kütüphaneye gelecek olan sanatkârların duyuruları önceden adreslere postalanırdı⁵²⁶.

Atatürk Müzesi ile birleşen Atatürk Kütüphanesi 1964 yılında Atatürk Araştırma Merkezi'ni açtı. Türk Devrim Tarihi ve Atatürk ile ilgili 3.000 cilde yakın eseri bünyesinde topladı. Atatürk'e ait hatıralar, dokümanlar, edebi eserler ve TBMM'nin kurulduğu ilk günden 1960'lı yıllara kadar olan Meclis tutanakları kütüphane kapsamında halkın hizmetine sunuldu. Kütüphane halkın eğitim ve kültür

⁵²⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s. 279.

⁵²⁶Demir Özgen, "Perşembe Gecesi Meşgul Değilseniz Atatürk Kütüphanesi'ne Buyurun!..", **Ege Ekspres**, 11 Ocak 1966.

seviyesini yükseltmek için kentin bazı bölgelerine ödünç kitap verme servisi açmıştı. Başta merkez ödünç kitap verme servisi 15 gün süreyle halkın kitapları eve götürmesine müsaade ediyordu. 1959 yılında İkiçeşmelik ödünç kitap verme servisi, 1960 yılında Tepecik ödünç kitap verme servisi, 1962 yılında Şirinyer ödünç kitap verme servisi hizmete açıldı. 1961 yılında Urla'nın Bademler köyüne, Atatürk İl Halk Kütüphanesi'nin şubesi açıldı ve köy kütüphanesi, civardaki köylere de ödünç kitap vermeye başladı. Şubelerin yanı sıra, gezici ödünç verme servisleri de vardı. Şirinyer Nato Türk Müfrezesine, Ulaşmış köyü okuma odasına ve İzmir halk evine 3 ayda bir değiştirilmek üzere ödünç kitap verilir⁵²⁷.

İzmir kentindeki bir diğer kütüphane Karşıyaka'daki Hoca Mithat Kütüphanesi idi. 1954 yılında Karşıyaka Genel Kütüphanesi adıyla, Karşıyaka eski halk evinde kurulan kütüphane 1961 yılında isim değiştirerek Hoca Mithat Kütüphanesi adını aldı. Emekli Öğretmen Mithat Arukan'ın Milli Eğitim Bakanlığı'na hibe ettiği eve taşınmasıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı kütüphanenin ismini bu şekilde değiştirmeyi uygun buldu⁵²⁸.

İzmir kütüphanelerine gelen kitapların büyük çoğunluğu bağış yoluyla gelen kitaplardı. Bir kısmı da resmi kurumlar tarafından gelir veya satın alma yoluyla edinilirdi. İzmir kütüphanelerinde Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rusça, Yunanca eserlere ulaşmak son derece kolaydı.

3.1.4.5.3. İzmir Çocuk Kütüphaneleri

Çocuk kütüphaneleri 1950 yılından itibaren oluşturulmaya başlanmıştı. 16 yaşına kadar olan çocukların okuma heveslerini arttırmak ve merak ettikleri konularda, yaşlarına uygun kitaplara ulaşmalarını sağlamak amacıyla kurulan kütüphaneler idi. 1968 yılında İzmir Merkez Çocuk Kütüphanesi başta olmak üzere merkez kütüphaneye bağlı 4 tane daha çocuk kütüphanesi mevcuttu. Merkez Çocuk Kütüphanesi'nde 4.871 kitap, Asansör Çocuk Kütüphanesi'nde 1.452 kitap, Ballıkuyu Çocuk Kütüphanesi'nde 2.216 kitap, Buca Çocuk Kütüphanesi'nde 3.471 kitap ve Güzelyalı Çocuk Kütüphanesi'nde 3.003 kitap çocuk okuyucuların hizmetine açıktı. Merkez Çocuk Kütüphanesi'ndeki ve Buca'daki kitapların büyük çoğunluğunu resmi kurumlardan gelen kitaplar oluştururken; Asansör, Ballıkuyu ve

⁵²⁷1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 278-279.

⁵²⁸1967 İzmir İl Yıllığı, s. 282.

Güzelyalı kütüphanelerinin kitaplarını ise büyük çoğunlukla bağış yoluyla edinilen kitaplardan oluştururdu. İzmir, çocukların eğitimine son derece önem veren bir kentti. Sadece il merkezinde değil, ilçelerinde de çocuk kütüphaneleri vardı. Bayındır, Bergama, Karşıyaka, Kiraz, Ödemiş, Selçuk ve Urla kütüphanelerinde toplam 10.887 kitap çocuk okuyucuların hizmetine sunulmuştu. İzmir kent merkezindeki çocuk kütüphanelerinde hemen hemen her alanda kitaplar mevcut olmakla birlikte büyük çoğunluğunu 7.795 kitap ile edebi eserler oluştururdu. Genel eserler, felsefi eserler, dini eserler, sosyal eserler, filoloji ile ilgili eserler, nazari bilimler, tatbiki bilimler, güzel sanatlar, tarih, coğrafya ve biyoloji ile ilgili eserler kütüphane raflarını dolduran diğer eserlerdi⁵²⁹. Memurlar genellikle lise ve dengi okulu bitirenler arasından seçilir, bazen de ortaokul mezunları alınır. İzmir merkez çocuk kütüphanesinde 1968 yılında 2 memur, 4 hizmetli; Asansör, Ballıkuyu, Buca kütüphanelerinde 1'er memur ve 1'er hizmetli görev yapardı. Buralardaki memurlar lise ve dengi okul mezunları idi. Güzelyalı Çocuk Kütüphanesi'nde ise lise ve dengi okul mezunu 1 memur ve 2 hizmetli çalışırdı⁵³⁰. 1969 yılında Dikili, Foça Menemen ve Tire'de birer çocuk kütüphanesi açıldı. Dikili Kütüphanesi ilk senesinde 420 kitap ile 1.309 okuyucuya, Foça Kütüphanesi 536 kitap ile 8.303 kitap ile Menemen Kütüphanesi 872 kitap ile 3.716 okuyucuya ve Tire Kütüphanesi 304 kitap ile 2.241 okuyucuya hizmet vermişti⁵³¹.

İlçe çocuk kütüphanelerinden en büyüğü Karşıyaka Çocuk Kütüphanesi idi. 4.744 esere sahip olan kütüphanede 310 genel eser, 6 felsefi eser, 24 dini eser, 891 sosyal eser, 49 filoloji ile ilgili eser, 160 nazari bilimler, 74 tatbiki bilimler, 89 güzel sanatlarla ilgili eserler, 2.707 edebi eserler ve 434 tarih, coğrafya ve biyoloji ile ilgili eserler mevcuttu⁵³². Karşıyaka Çocuk Kütüphanesi'nde yabancı dildeki eser sayısı, İzmir kent merkezindeki yabancı eser sayısından daha fazla idi. 4.635 kitap Türkçe, 5 kitap Fransızca, 101 kitap İngilizce ve 3 kitap Almanca idi⁵³³. İzmir kent merkezindeki kitapların 14.951 tanesi Türkçe, 11 tanesi Fransızca, 47 tanesi

⁵²⁹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1972, s. 85.

⁵³⁰DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, s.s. 106-107.

⁵³¹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977, s. 98.

⁵³²DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, s. 85.

⁵³³DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, s. 91.

İngilizce, 4 tanesi de Almanca idi⁵³⁴. 3 memurun görev yaptığı kütüphanede 1970 yılında 5.370 kitap 40.492 kişi tarafından okunmuştu⁵³⁵. 1960'lı yıllarda kütüphaneler vatandaşların sosyal ihtiyaçlarını karşılama konusunda da kendilerini sorumlu hissediyorlardı. Bu kapsamda Karşıyaka Çocuk Kütüphanesi bale kursları açarak, 4-12 yaşları arasındaki kız çocuklarına bale eğitimi veriyordu⁵³⁶.

3.1.4.5.4. Üniversite ve Okul Kütüphaneleri

1968 yılında Ege Üniversitesi Kütüphanesi'nde öğrencilerin, öğretim üyelerinin ve akademisyenlerin hizmetine sunulmuş 25.260 adet eser vardı. Bunların 6.504 tanesi üniversitenin merkez kütüphanesinde, 10.885 tanesi Ziraat Fakültesi'nde, 4.100 tanesi Tıp Fakültesi'nde ve 3.771 tanesi Fen Fakültesi'nde yer alıyordu. Üniversite kütüphanelerinin temel amacı meslek dallarına ilişkin ilmi kaynakları toplu halde bulundurmak, araştırma ve yayıncılık faaliyetlerine imkân tanımaktı. Ege Üniversitesi'nin dışında resmi ve özel yüksekokul kütüphaneleri de mevcuttu. Her fakültenin, her yüksekokulun ve her enstitünün kendine ait bir kütüphanesi vardı. Resmi yüksekokul kütüphanelerinde 18.337 kitap, özel yüksekokul kütüphanelerinde ise 5.953 kitap olmak üzere toplamda 24.290 kitap araştırmacıların hizmetine açıktı⁵³⁷.

Normal liselere, ticaret liselerine, ortaokullara, sanat okullarına ve meslek okullarına ait kütüphaneler de öğrencilerin faydalanması için okulların kendi bünyelerinde açtıkları kütüphanelerdi. 1968 yılında 12 resmi lise kütüphanesinde 85.336 kitap, 12 özel Türk lisesinde 31.273 kitap, İzmir Amerikan Lisesi'nde 14.000 kitap mevcuttu. İzmir'in en büyük kütüphanelerinden birisi de Amerikan Lisesi'ne ait olan kütüphane idi. Resmi ortaokullara ait 35 kütüphanede toplam 63.789 kitap, 2 özel Türk ortaokulunda 484 kitap, kız sanat ortaokulunda 1.373 kitap, 6 kız enstitüsünde 8.965 kitap, 5 sanat enstitüsünde 28.122 kitap, motor sanat enstitüsünde 4.909 kitap, resmi ticaret lisesinde 7.946 kitap, özel ticaret lisesinde 625 kitap, resmi sekreterlik okulunda 550 kitap, İzmir konservatuvarında 1.221 kitap, sağlık

⁵³⁴DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, s. 91.

⁵³⁵DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973, s. 97.

⁵³⁶Demokrat İzmir, 22 Ekim 1965.

⁵³⁷DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973, s.s. 119-120, 116.

kolejlerinde 836 kitap ve sağlık köy ebe okulunda 329 kitap öğrencilerin hizmetine açıldı⁵³⁸.

3.1.4.5. Alman Kütüphanesi

Türk-Alman ilişkilerini arttırmak ve kültürlerin birbirlerini tanımalarını sağlamak amacıyla 1950'li yılların ortalarında Ankara'da Türk-Alman Kültür İstişare Kurulu açılmıştı. Merkezi Ankara'da bulunan bu kurumun İstanbul ve İzmir'de de şubeleri vardı. Ankara'daki kurum binasının hemen yanında bir de Alman Kütüphanesi yer alıyordu. Kütüphaneye olan ilginin yüksek olmasından dolayı 1960'lı yılların başlarında İzmir'de de bir Alman kütüphanesinin açılması gündeme geldi. Türk-Alman Kültür İstişare Kurulu, Goethe Enstitüsü Doçentliği ve Federal Almanya Konsolosluğu'nun gayretleri sonunda İzmir'de Alman Kütüphanesi'nin açılması netleşti. Bu amaçla, Atatürk Caddesi üzerindeki 174 numaralı bina kiralanarak tadilat işlemleri başladı. Uzun süren bir tadilat döneminin ardından 1964 yılının Şubat ayında Alman Kütüphanesi hizmete açıldı. Binanın en üst katında Almanca derslerinin verildiği sınıflar yer alıyordu. Zemin kat, konser, konferans ve sinema gibi kültürel etkinliklere ayrılmıştı. 120'den fazla koltuğa sahip büyük bir salon inşa edildi. Binada, 50'den fazla Alman gazete ve dergilerinin yer aldığı bir salon, küçük bir kütüphane ve diğer bazı odalar bulunuyordu. Bina, henüz açılma aşamasındayken bile, İzmirlilerin kütüphaneye ilgi gösterdikleri gözden kaçmıyordu⁵³⁹. Kültürel faaliyetlere ayrılan salonda zaman zaman sergiler açılırdı. Mesela 1966 yılının Mart ayında İ. Hakkı Öcal, Abstre sanatına ait tablolarından oluşan bir sergi açmış ve İzmirli tarafından büyük ilgi görmüştü. Bu tür kültürel etkinliklere İzmirli sanatçı ve sanatseverlerin yanısıra Alman Konsolosu, Türk-Alman Kültür Elçisi ve yabancı misafirler de katılırdı. Önce sergi hakkında ve sergide yer alan tablolar hakkında detaylı açıklamalar yapılır ve gelen misafirlerin tabloları daha bilinçli gezmeleri sağlanırdı⁵⁴⁰.

⁵³⁸DİE Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, s. 157, 176.

⁵³⁹Dr. Hanns Wildermann, "İzmir'de Alman Kütüphanesi", **Demokrat İzmir**, 1 Eylül 1964.

⁵⁴⁰Özgen, "Plastik Sanatlarda Yeni Bir Akım: Abstre", **Ege Ekspres**, 14 Mart 1966.

3.1.4.6. Yabancı Dernekler

1960'lı yıllarda İzmir kentinde 4 ayrı yabancı dernek faaliyet göstermekteydi. Türk-Amerikan Derneği, Türk-İtalyan Derneği, Türk-Alman Derneği ve Türk-Fransız Derneği... İzmir'in en güzel muhitlerinde yer alan bu dernekler, faal olarak çalışmakta, kendi kültürlerini tanıtmak ve Türk kültürünü tanımak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemekteydi. Bünyelerinde bulunan kurslarda en son teknoloji ile eğitim verilirdi. 1954 yılında kurulan Türk-Amerikan Derneği, İzmir'deki en eski yabancı dernekti. 1960'lı yılların başında, İzmir'de Amerikalıların sayısının artmasıyla birlikte Türk-Amerikan Derneği'nin çalışmaları da aynı paralelde artmıştı. 1954 yılında Ankara'nın bir şubesi olarak açılan dernek, Türkler ve Amerikalıları kaynaştırmak ve kendilerine has kültürel değerleri birbirlerine tanıtmak amacı güdüyordu. Derneğin idare heyetinde bulunan 7 kişinin 4'ü Türk, 3'ü Amerikalı idi. 1961 yılında, dernekte 200 Türk öğrenci ve 126 Amerikalı öğrenci vardı. Türk kültürünü ve Amerikan kültürünü tanıtmak amacıyla, tarihi yerlere geziler düzenlenir, yöresel sanat etkinliklerini tanıtan organizasyonlar yapılırdı. Tüm öğrencilere resim dersleri verilir, İngilizce ve Türkçe öğrenmek isteyenlere kurslar düzenlenirdi. Amerikalı öğrencilere, Harmandalı, Zeybek, Bengi gibi Türk oyunları öğretilirdi. Amerikalılar Şükran Günleri'nden, Paskalya Bayramı'ndan bahsederken, Türkler Ramazan Bayramı'ndan, Cumhuriyet Bayramı'ndan bahsederlerdi⁵⁴¹. 1968 senesinde 2100 kayıtlı üyesi ve 400.000 TL yıllık geliri ile son derece büyük bir bütçeye sahipti. Üyelerinin üçte ikisini Türkler, üçte birini Amerikalılar oluşturuyordu. 7 kişilik idare heyetinin ise 4 üyesi Türk, 3 üyesi Amerikalı idi. Derneğin müdürü Abdurrahman Atatür idi. Türk-Amerikan Derneği, ilk olarak Birinci Kordon'daki binasında faaliyete başlamış, ardından Çocuk Hastanesi'nin karşısına taşınmıştı. Yeni Bina, diğerine göre daha geniş ve birçok etkinliğin yapılmasına imkân tanıyacak büyüklükteydi. Dernek bünyesinde, fiyatları 60 TL-120 TL arasında değişen çeşitli kurslar düzenlenirdi. Çaylı ve danslı balolar yapılır, konferanslar verilir, sinema filmleri oynatılırdı. Haftada 1 veya 2 gün Amerika'dan gelen filmler, İzmirli sinemaseverler ile buluşurdu. Dernek çatısı altında bulunan Amerikan Kütüphanesi, İzmir'in sayılı kütüphaneleri arasındaydı. Türk-İtalyan Derneği'ne gelince, aynı konfor ve aynı özen bu dernekte de göze çarpıyordu. Binası, Birinci Kordon'da denize nazır bir konumdaydı. 130.000 TL yıllık geliri ve 275

⁵⁴¹Ege Ekspres, 24 Kasım 1961.

kayıtlı üyesi vardı. Üyelerden alınan aidatlar 30 tl – 80 tl arasında değişmekteydi. Müdürlüğünü Emine Ozan'ın yaptığı derneğin idare heyetinin beşi Türk, dördü ise İtalyan'dı. Türk-Fransız Derneği ise 1000'e yakın Türk üyesi vardı. Gelirinin büyük bir kısmı Türk üyeler tarafından karşılanırdı. Haftada üç gün Fransa'dan getirilen sinema filmleri gösterilirdi. Sergi salonları, konferans salonu ve çeşitli kursları ile İzmir'in kültürel hayatına katkıda bulunurdu. Türk-Alman Derneği'nin binası ise Birinci Kordon'daydı. Anfileri, kütüphanesi ve konferans salonu ile üyelerine hizmet verirdi. Geliri, her yıl Almanya'da gelen 20.000 tl ve kurs aidatları idi⁵⁴².

3.1.4.7. Müzeler

İzmir'de arkeolojik kazı ve müzecilik faaliyetleri ilk olarak 1920'li yıllarda başladı. 1927 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi, 1929'da Efes Arkeoloji Müzesi, 1935'te Tire Müzesi, 1936'de Bergama Müzesi ve 1941'de İzmir Atatürk Müzesi açıldı. Ayrıca, 1960'lı yıllarda Bergama'da Akropol, Kızılavlu, Asklepeion, Efes'te St. Jean Kilisesi, Lysimakhos Kenti ve Meryem Ana Evi gibi bazı tarihsel alanlar açık hava müzesi olarak düzenlenmeye başlandı.

Efes Arkeoloji Müzesi, 1960'lı yılların başında restore edilmiş ve müzaseverlerin hizmetine açılmıştı. Müze iki salondan ve bir avludan oluşmaktaydı. Birinci salonda heykeller ve büstler yer alırken, ikinci salonda Grek ve Roma dönemlerine ait küçük heykeller, vazolar, lambalar; Bizans Dönemi'ne ait St. Jean Bazilikası'ndan buluntular ve Hadrianus Tapınağı frizleri sergilenmekteydi. Avluda ise mezar taşları, güneş saati, Bizans mozaikleri ve Domitien Tapınağı'ndan çeşitli kalıntılar bulunuyordu. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde ise ilk açıldığı yıllarda az sayıda yapıt vardı. Zamanla kazı çalışmalarının artmasıyla birlikte, sergilenen eser sayısı da artmıştı. Müzede sergilenen yapıtlar arasında Helenistik Döneme ait Belevi Mezar Anıtı kabartmaları, Roma Dönemine ait Afrodisias heykelleri, Erken Bizans Dönemi'ne ait mozaikler ve sütun başlıkları, geometrik çağ keramikleri, Yorgan tipi kaplar, mezar taşları, mermer lahitler ve heykeller bulunuyordu. 60'lı yıllarda varlığını sürdüren ve İzmir kenti için son derece önemli olan bir diğer müze, İzmir Atatürk Müzesi idi. Müze 1964 yılında Atatürk Araştırmaları adını aldı. Atatürk'e ait eşyalar, Atatürk fotoğrafları, çeşitli yağlıboya tablolar ve büstler ve Atatürk'ün kullandığı kayık Atatürk Müzesi'nde sergilenmekteydi. Bergama Müzesi ise iki ayrı

⁵⁴²Demokrat İzmir, 10 Ocak 1968.

bölümden oluşuyordu. Bunlar arkeoloji ve etnografya bölümleri idi. Etnografya bölümünde daha çok Bergama yöresine ait halı, kilim ve giysiler; arkeoloji bölümünde ise Helenistik, Bizans ve Roma dönemlerine ait eserler bulunuyordu⁵⁴³. 1963 yılında Bergama Müzesi'ni 57.840 kişi ziyaret etmişti. Ziyaretçilerin sayısı 1964 yılında 48.750, 1965 yılında 68.650, 1966 yılında 22.582, 1967 yılında 100.964, 1968 yılında 125.287, 1969 yılında 103.913 ve 1970 yılında 112.528 kişi oldu. Müzede etnografik eser sayısı 1960 yılında 11, 1961 yılında 24, 1962 yılında 5, 1963 ve 1964 yıllarında 3, 1965 yılında 20, 1966 yılında 80, 1967 yılında 608, 1968 yılında 39, 1969 yılında 93 ve 1970 yılında 2 idi. Arkeolojik eser sayısı ise 1960 yılında 28, 1961 yılında 13, 1962 yılında 10, 1963 yılında 3, 1964 yılında 64, 1965 yılında 15, 1966 yılında 939, 1967 yılında 389, 1968 yılında 529, 1969 yılında 160 ve 1970 yılında 62 idi. Müzede, etnografik ve arkeolojik eserlerin yanısıra kitap sergileri de yapılırdı. 1960 yılında 36 kitap sergilenirken, 1970 yılında kitap sayısı 147'ye çıkmıştı⁵⁴⁴.

Tire Müzesi'nde ağırlıklı olarak Roma Dönemine ait bulgular yer alıyordu. Roma Döneminin dışında Bizans ve İslam dönemlerine ait eserler de sergileniyordu⁵⁴⁵.

1952 yılında İzmir'de sanatseverlerin hem atölye çalışmaları yapmalarını sağlayan hem de ünlü sanatçılara ait resim ve heykellerin bulunduğu İzmir Resim ve Heykel Galerisi açıldı. Kültürpark'ta belediyenin izin verdiği bir salonda açılan galeri 1968 yılında Konak'taki modern binasına taşındı. 1963 yılından sonra müzecilik faaliyetlerinin dışında, halkın sanatsal eğitimini de amaçlayan bir yapıya büründü. 1960'lı yıllarda 40'ar m²'den 5 tane atölyede sanata meraklı olan İzmirli'lere eğitim veriliyordu. Müze 1.000 m²'lik bir müze salonuna ve 660 m²'lik bir sergi salonuna sahipti. Burada yerli sanatçılara ait 124 resim ve heykel ve Batı'nın ünlü sanatçılarına ait 100'e yakın eser bulunuyordu. 1965 yılında hizmete açılan bir diğer müze Çeşme Müzesi idi. Çeşme Müzesi'nde açıldığı yıllarda sadece Osmanlı Dönemi'nden kalan ve denizden çıkarılan bazı eserler sergileniyordu⁵⁴⁶.

⁵⁴³Yurt Ansiklopedisi 6, "Müzeler", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.4445.

⁵⁴⁴1973 İzmir İl Yıllığı –Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, s. 285.

⁵⁴⁵Yurt Ansiklopedisi 6, "Müzeler", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.4445.

⁵⁴⁶1973 İzmir İl Yıllığı –Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, s. 286.

Tablo 64: İzmir İl ve İlçelerindeki Bazı Müzelerin Eser, Kitap, Personel ve Ziyaretçi Sayısı

Müze Adı	Yıl	Eser	Kitap	Ziyaretçi	Uzman	Memur
İzmir Müzesi	1967	12.868	2.329	44.617	4	17
	1968	13.049	2.218	58.027	5	17
	1969	13.214	2.529	84.908	6	17
	1970	13.792	2.861	65.808	6	19
Efes Müzesi	1967	2.646	599	225.420	2	17
	1968	4.483	625	323.295	3	20
	1969	5.955	1.005	358.171	3	21
	1970	8.081	1094	451.117	3	22
Tire Müzesi	1967	-	-	-	1	1
	1968	-	-	-	1	3
	1969	2.092	3.586	3.586	1	3
	1970	1.383	663	4.816	3	1
Çeşme Müzesi	1967	92	-	2.000	-	-
	1968	92	-	2.300	-	-
	1969	92	-	2.800	-	1
	1970	92	538	3.000	-	1

Kaynak: 1973 İzmir İl Yıllığı –Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, s. 284.

4. KÜLTÜREL ETKİNLİKLER VE SPOR HAYATI

4.1. İzmir Festivalleri ve Şenlikler

İzmir çok eski dönemlerden beri festivalleri ve şenlikleri ile ünlü bir kentti. Hemen hemen her ilçede ve bazı köylerde çeşitli şenlikler düzenlenir, eğlenceler yapılırdı. Şenliklerde bölgenin yöresel ürünleri tanıtılırken aynı zamanda müzik dinletileri, folklör oyunları ve tiyatro gösterileri de düzenlenirdi. Sadece köy içinden değil, çevre ilçelerden ve İzmir merkezden de çok sayıda katılımcı bu festivallere gelirdi. Festivallerin ve şenliklerin tarihleri önceden belirlenmiş olurdu. Her yılın aynı ayında hatta aynı gününden yapılırdı.

Urla, şenlikler yönünden zengin bir ilçe idi. 22 Mart'ta "*Mart Dokuzu Şenlikleri*" 13 Ağustos'ta "*Üzüm Festivali*" ve her yılın 1 Mayıs'ında Bademler köyünde halk oyunları ve tiyatro gösterilerinin olduğu şenlikler düzenlenirdi. Kasım ayının ortalarında Seferihisar'da "*Mandalina Festivali*", Mayıs'ın son haftasında Ödemiş'in Bademli köyünde "*Kiraz Festivali*" ve aynı dönemde Kemalpaşa'da "*Kemalpaşa Festivali*", Ekim'in son haftasında Bayındır'da "*Üzüm Festivali*", 30 Haziran'da "*Aliğa Festivali*", Temmuz'un 3. haftasında "*Foça Festivali*" ve 19 Mayıs'ta da Bergama'da "*Kermes*" yapılırdı. 20 Nisan'da ise kent merkezinde "*İzmir Sergileri*" açılırdı. Sergide sanatçılar el emeği ürünlerini teşhir eder; tablolar, mozaik ve seramik ürünler yer alırdı. Mayıs ayında düzenlenen Efes Festivali, Ağustos-Eylül ayları arasındaki İzmir Fuarı ve Akdeniz Festivali de uluslararası boyutta olan İzmir festivalleri idi⁵⁴⁷.

Kentte, yöresel ürünlerin tanıtımının yapıldığı şenliklerin dışında spor şenlikleri de düzenlenirdi. Bunlardan bir tanesi Foça Festivali idi. Foça Festivali'nde su sporu karşılaşmaları ve çeşitli yarışmalar yapılırdı. Her yılın Ocak ayının 3. pazarında Karşıyaka'da düzenlenen "*Zübeyde Hanım Koşusu*" da spor şenliklerinden bir tanesi idi. En büyük ve en gösterişli olan spor festivali ise

⁵⁴⁷Yurt Ansiklopedisi 6, "Şenlikler", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.4446.

1971'deki Akdeniz Oyunları oldu. 6-17 Ekim tarihleri arasında yapılan Akdeniz Oyunları'na 14 ülke katılmıştı⁵⁴⁸.

4.2. Sanat

4.2.1. Görsel Sanatlar

1960'lı yıllara gergin bir siyasi ortamla giren Türkiye, 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleşmesiyle birlikte umut ve endişeyi içinde barındıran bir belirsizlik süreci yaşadı. 1961 Anayasası'nın kabul edilmesi ise toplumun her alanında olduğu gibi kültür ve sanat alanında da yeni bir nefes ve taze bir soluk olarak görüldü. Türkiye, 1960'lı yıllara büyük umutlar bağlamıştı. Tüm enerjisi ve heyecanı ile bir tarafta yeni tiyatro grupları oluşturuluyor, yeni sinema filmleri çekiliyor, diğer tarafta yeni müzik grupları ve orkestralar kuruluyor, bir başka tarafta sanatsal etkinlikler ülkenin dört bir tarafına yayılıyordu. Türkiye, umutluydu, heyecanlıydı, enerjikti, anayasanın getirdiği özgürlükleri sonuna kadar kullanmaya hazırdı.

Bu nedenle, 1960'lı yılların başında İzmir'de özellikle Türk-Amerikan ve Türk-İtalyan derneklerinin organize ettiği çok sayıda sanat etkinliği vardı. Bu etkinlikler henüz halk tabanına inememiş, sadece bir grup sanatsever tarafından takip edilen etkinlikler olarak kalmıştı. Mesela 1962 yılında Türk-Amerikan Derneği'nde Amerikalı bir ressam olan Marian Butterfield'in resim sergisi sanatseverlerle buluştu. 5 yıldır İzmir'de yaşayan ve 1959 senesinde 2 sergi açan Butterfeld'in 1962 yılındaki sergisinde 16 yağlıboya, 29 suluboya eser yer aldı. Dönemin klasik özelliği olan Doğu ile Batı kültürünü sentezleme modeli Amerikalı ressamın eserlerine yansımış ve şark usulü ürünler ortaya çıkarmıştı⁵⁴⁹. Yine 1962 yılının nisan ayında Türk – Amerikan Derneği salonunda yeni bir resim sergisi açıldı. İzmirli bir grup ressam tarafından açılan sergide 60'a yakın tablo teşhir edildi. Emprestyonist ressamlardan Suzan Akbazdar'ın "*Balerin*" isimli tablosu, Rıza Hiti'nin abstre resimleri, Emel Ünver'in ve Refik Gürsoy'un manzara resimleri, Hasbiye Balkan'ın mozayık stildeki köylü güzelleri teşhirde bulunan eserler arasında idi⁵⁵⁰. Aynı sene Türk-İtalyan Derneği'nin organizatörlüğünde İzmir Kız Lisesi'nde ravenna mozayıkları sergisi açıldı. İtalya'da Dış İşleri ve Milli Eğitim bakanlıkları tarafından düzenlenen,

⁵⁴⁸Yurt Ansiklopedisi 6, s. 4446.

⁵⁴⁹Emine Ozan, "Bir Resim Sergisi ve Konser Münasebetiyle", *Yeni Asır*, 3 Nisan 1962.

⁵⁵⁰Necmiye Atalan, "İzmir'de Sanat Hareketleri Vesilesiyle Bir Sergi ve Devlet Tiyatrosunun Acıklı Hali", *Yeni Asır*, 19 Nisan 1962.

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı İtalya Sefareti himayesinde, Türk-İtalyan kültür anlaşması çerçevesinde açılan ravenna mozayikleri sergisi 10 gün boyunca İzmir’de kaldı. Daha çok Türk-İtalyan dostluğunu pekiştirmek amacı güden sergi, bir grup sanatsever tarafından takip edildi⁵⁵¹. 1960’larda İzmir’de sanatsal anlamda bir uyanış göze çarpıyordu; fakat İzmirliilerin öteden beri sanata olan soğuklukları hala devam ediyordu. İzmirliilerde sanat eserlerine karşı bir ilgisizlik ve kayıtsızlık vardı. Sergilere gelen ziyaretçilerin çok az bir kısmını gerçek sanatseverler oluştururken, büyük çoğunluğunu nezaket icabı gelen ziyaretçiler teşkil ederdi. 1968 yılında seramik sanatçısı Füreya Koral’ın İzmir’e gelişi ve ikinci sergisini açışı İzmirliiler tarafından memnuniyetle karşılandı. Dünyaca tanına bir seramik sanatçısı olan Füreya Koral, Paris, İstanbul, İzmir, Ankara, Prag, Washington, Newyork, Köln, Milano ve Mexico gibi belli başlı sanat merkezlerinde sergiler açmış ve ödüller almıştı. 1955 ve 1967 yılında gümüş, 1962 yılında altın madalya alan Füreya Koral, 1968 yılında Türk-Amerika Derneği’nde İzmir’de ikinci sergisini açtı. 1968 yılına kadar 29 sergi açan sanatçı, 1968 yılındaki İzmir sergisinde 25 duvar panosu, 15 kadar duvar tabağı, 30 kadar kuş, vazo ve çeşitli heykeller yer aldı⁵⁵².

Fuar sezonu boyunca pavyon olarak kullanılan mekânlar, fuar sezonunun dışında sergi salonu olarak da kullanılırdı. 1964 yılının Haziran ve Temmuz ayları içerisinde Odalar Birliği pavyonunda pul, kuş ve çocuk resimleri sergisi açıldı. İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü ve Flatorist Kulübü’nün işbirliği ile açılan bu sergi de çeşitli çocuk resimleri, hayvanat bahçesindeki hayvan figürleri sergilenmişti. İzmir’deki 8 ilkokuldan ve 9 ortaokuldan öğrenciler yaptıkları resimler ile sergiye katılmışlar, 18 Flatorist Kulübü üyesi de kendi koleksiyonlarından eserleri teşhir etmişlerdi. Sergi boyunca Kültürpark’ı 158.220 kişi ziyaret etmiş, bunlardan 16.148 kişisi çocuk ve kuş resimleri sergisini gezmişti. Ayrıca, Türkiye Milli Federasyonu Devlet Su İşleri’nin kullandığı pavyonda da Kıbrıs sergisi düzenlenmişti⁵⁵³.

1965 yılında İzmir’de Alsancak vapur iskelesinin karşısında müdürlüğünü Turgut Pura’nın yaptığı resim ve heykel galerisi, dönemin sayılı sanat galerilerinden birisi idi. 1960’lı yılların başında kurulan bu sanat galesi, Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Akademisi Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak faaliyet gösteriyordu. Galeri içerisindeki eserlerin büyük çoğunluğu Batı’ya duyulan ilgi neticesinde

⁵⁵¹Ozan, “Ravenna Mozayıkları Sergisi”, *Yeni Asır*, 24 Ocak 1962.

⁵⁵²*Demokrat İzmir*, 10-22 Ekim 1968.

⁵⁵³*İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları*, s.s. 67-68.

gelişen Doğu-Batı kültürünü sentezleyen eserlerdi. Türk kültürünü yansıtan klasik eserler ve non figüratif denilen modern anlayış heykellerin şekillenmesinde önemli bir yere sahipti. Bu müessese İzmir'in sanat hayatına canlılık getiren, resme ve heykele yetenekli olan herkese açıldı. Hatta ilk kurulduğu sene bina içerisinde baraka şeklinde küçük bir atölye inşa edilmişti. Yetenekli öğrenciler parasız olarak kayıt ediliyor, üç yıl eğitim aldıktan sonra mezun ediliyorlardı. Dersler güzel sanatlar akademisine uygun olarak verilir ve akademiye gitmek isteyen öğrenciler için ciddi bir ön hazırlık programı takip edilirdi. Öğrencilere ilk olarak sanat tarihi dersleri verilir ve ardından desen çalışması yapılırdı. Belli bir sürenin sonunda ilk renkli resim çalışmalarına geçilir, ardından röprodüksiyon ve tabiat çalışmaları yapılırdı. Öğrenci resmin temel kavramlarını ve temel çalışmalarını öğrendikten sonra serbest bırakılır ve yaratıcılığını kullanmasına izin verilirdi. Burası, sadece güzel sanatlar akademisine girmek isteyen öğrencilerin değil, amatörce resim ve heykel ile ilgilenen vatandaşların da tercih ettikleri bir sanat galerisiydi⁵⁵⁴. Alsancak resim ve heykel galerisi, İzmirli sanatseverler için zaman zaman dünyaca tanınan çalışmaları ve sergileri de İzmir'e getirtirdi. Bunlardan bir tanesi Unesco'nun düzenlediği uluslararası yazı sergisi idi. Sergi yazı, resim ve şekillerden oluşan bir koleksiyondu. Osmanlı Devleti dâhil bütün milletlere ait yazı örneklerini bu sergide görmek mümkündü. Sergideki eserler ilk insanın yazılı ifadesini, resim, heykel, kabartma ve yazı arasındaki ilişkiyi net olarak gözler önüne seriyordu. İzmir'de bir ilk olan be sergiye ise, katılım son derece azdı. Birkaç öğretmen, akademisyen ve sanata ilgi duyan birkaç öğrencinin dışında İzmirli sergiye ilgi göstermemişlerdi⁵⁵⁵.

İzmir'in kültür hayatına katkıda bulunan kurumlardan bir tanesi de, sanat okulları idi. Pek yaygın bir davranış olmamakla birlikte 1965 yılında Kız Enstitüsü, tüm halka açık yöresel el işleri sergisi açmıştı. Sergide, ortaokula dayalı Kız Enstitüsü birinci ve ikinci sınıf öğrencileri ile ilköğretime dayalı akşam sanat kursları öğrencilerinin el emekleri ile oluşturdukları eserler yer alıyordu. Nineden toruna geçen, sandıktan sandığa ulaşarak günümüze kadar gelen yöresel el işleri, öğrenciler tarafından canlandırılarak halka yeniden hatırlatılıyordu. Sergide, örtü, uçkur, peşkir ve benzeri eşyalar; kuş, hayvan, yaprak, çiçek, ağaç motifleri ile süslenmiş tahta kaşıklar gibi pekçok yöresel eser vardı. Büyük bir özenle hazırlanan sergi, seçkin bir

⁵⁵⁴Demokrat İzmir, 16 Ekim 1965.

⁵⁵⁵Ayhan Can, "Şehrimizdeki Unesco Yazı Sergisi -Sergi İnsanların Birbirleriyle Anlaşma Çabasını Gösteriyor-", Demokrat İzmir, 20 Ekim 1965.

grup tarafından gezilmişti⁵⁵⁶. 1960'lı yıllar boyunca gerek sanat okullarının gerekse sanat galerilerinin zaman zaman düzenlediği bu tarz sergiler, İzmir'in kültür hayatına farklı bir bakış kazanması amacıyla yapılmaya devam ediyordu. Katılımcı sayısı az bile olsa, İzmir'in zamanla sanat etkinliklerine olan ilgisinin artması amaçlanıyordu.

1966 yılında, “27. Devlet Resim ve Heykel Sergisi” 316 tablo ve 35 heykel ile İzmirliilere kapılarını açtı. İzmir'e ilk defa tam olarak getirilen sergiye, 210 ressam katılıyordu. Bir önceki sene 96 parça resim ve heykelle özet sergi şeklinde açılan “Devlet Resim ve Heykel Sergisi” sanatseverlerden gördüğü ilgi üzerine 1966 yılında tam sergi olarak yeniden açıldı⁵⁵⁷.

1960'lar İzmir'de sanat etkinliklerinin daha önceki yıllara göre hareketlendiği dönemdi; fakat henüz sanat, yeteri kadar ilgi görmüyordu. İzmir kenti, İstanbul ve Ankara'ya oranla sanat ve kültürel anlamda geriden gelmekteydi. Bu nedenle zaman zaman kentteki kültür sanat ortamını canlandırmak amacıyla yerli ve yabancı sanatçılara ait eserler İzmir'e getirilir ve sanatseverlerin beğenisine sunulurdu. Ancak, Asım Kültür'ün, İzmir'deki sanat ortamının gelişmeme sebebi olarak gördüğü ticari yapının önceliği, İzmir'i bir sanat kenti olmaktan alıkoyuyordu. Osmanlı döneminden beri İzmir, ticari çıkarların ön planda tutulduğu bir kentti ve 1960'lı yılların başında da bu durum fazla değişmemişti⁵⁵⁸.

4.2.2. Sahne Sanatları

İzmir'in yüzyıllardan beri ileri gelen sanatsal tarihine bakıldığında, İzmirliilerin her dönem tiyatroya olan düşkünlüğü, Efes, Bergama gibi kentlerin antik tiyatrolarından net olarak anlaşılıyordu. Sanatkâr ruhlu insanların varlığı Egelilerin sanata ve sanat eserlerine düşkünlüğünün göstergesiydi. Osmanlı Dönemi'nde daha çok azınlıkların ve yabancı nüfusun elinde olan tiyatro sektörü, 2. Meşrutiyet'ten sonra Türkler arasında da canlanmaya başladı. Ardı ardına gelen savaşlar, tiyatroyu büyük bir durağanlık dönemine sürüklerken; 1922 yılında çıkan İzmir yangını tiyatro oyunlarının oynandığı meydanları da yakıp kül etti. Uzun yıllar İzmir'de ne aktif bir tiyatro yaşantısı oldu ne de var olan az sayıdaki oyunu teşhir edecek sahne. Ertuğrul Korkut'a göre, tiyatronun halk arasında ilgi görmemesinin sebebi, ülkenin zenginlik

⁵⁵⁶M. Agâh Önen, “Yöresel El İşlerini Değerlendirme Sergisi”, **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1965.

⁵⁵⁷**Demokrat İzmir**, 29 Haziran 1966.

⁵⁵⁸Asım Kültür, “İzmir'in Sanat Hayatı”, **Yeni Asır**, 31 Ağustos 1960.

ve fakirlik anlayışı ile bağlantılı değildi. İkinci Dünya Savaşı'nda maddi ve manevi açıdan en çok zarar gören ülke Almanya olmasına rağmen, tiyatro yaşantısı Almanya'da kısa süre içerisinde dünya milletlerine örnek bir seviyeye ulaşmıştı. Almanlar, savaşlarda bozulan morallerini düzeltmek için tiyatroya eğilmiş, sahneye koydukları oyunlar ile toplumsal dinamizmi tekrar ayağa kaldırmışlardı. İlk olarak zarara uğrayan tiyatroları onarmak ardından tamamen yıkılan tiyatro binalarının yerine yenilerini inşa etmek yoluna gitmişler ve halkın moralini yükseltecek sanat eserlerini sahneye koymuşlardı. Oysaki Türkiye'de uzun yıllar sanat ve tiyatroya ilgi gösterilmemiş, halk sanat eserlerine karşı soğuk durmuştu. Tiyatro bir kültür meselesiydi ve Türk toplumunun sosyal ve kültürel durumunu bir an evvel çağdaş milletler seviyesine yükseltebilmek için sanat ve tiyatroya yatırım yapmak ve halkı bilinçlendirmek gerekiyordu⁵⁵⁹.

1946 yılında, İzmir Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu'nun döneminde belediye meclisinin kararı ile İzmir şehir tiyatrosu kuruldu. Ankara Devlet Tiyatrosu sanatçıları ve İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçılarından seçilen bir kadro ile İzmir'de tiyatro hayatı böylece başlamış oldu. Ne yazık ki, tiyatronun ömrü uzun sürmedi ve 1950 yılında sanatçılar arasında çıkan sorunlar neticesinde tiyatro kapandı. 5 yıllık süre içerisinde İzmir Şehir Tiyatrosu 2 farklı yapıt ortaya koymuş ve 1.500.000 izleyiciye ulaşmıştı. Şehir Tiyatrosu'nun kapanmasıyla birlikte uzun süre İzmir'de yeni bir tiyatro kurma çabası görülmedi. Ta ki, 1957 yılında şehir tiyatrosu tekrar açılana kadar... İzmir Şehir Tiyatrosu açıldıktan kısa bir süre sonra da devlet tiyatrosuna dönüştürüldü. Melek Ökte de İzmir Devlet Tiyatrosu'nun ilk müdürü oldu⁵⁶⁰.

1960 yılına gelindiğinde İzmir Devlet Tiyatrosu'nun en temel sorunlarından bir tanesi, yapımına 1950 yılında başlanan tiyatro binasının henüz tamamlanmamış olmasıydı. Konak'ta inşa edilmeye başlanan bina, iskeletinin bir kısmı yapıldıktan sonra kendi haline bırakılmıştı. Seçimler yenilendikçe, binanın yapımına devam ediliyor; ancak her nedense kısa süre içinde inşaat tekrar duruyordu. Dönemin köşe yazarları tarafından yarım kalan tiyatro binası sık sık gündeme getiriliyor ve hatta çözüm önerilerinde bulunuluyordu. Mesela, 1961 yılında, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir'de tiyatro binasının tamamlanamamış olması İzmir'in bir ayıbı

⁵⁵⁹Ertuğrul Korkut, "Tiyatrodaki Hayalet", **Yeni Asır**, 3 Şubat 1962.

⁵⁶⁰Haluk Işık, "Repliklerini Arayan Bir Kent Üstüne...", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:1, İzmir, 2000, s.s. 192-193.

olarak görülüyordu. Ege Ekspres gazetesinin köşe yazarı Nihat Paykoç'a göre inşaatın yarım kalmasının sebebi olarak bütçe yetersizliği gösterildiğine göre, halkın ele ele vererek, tiyatro binasını tamamlaması teklif edilebilirdi. Bir yardım kampanyası başlatılabilirdi. Önceden tespit edilen miktarda para bağışında bulunan vatandaşlar özel localara veya koltuklara isimleri yazılarak, onurlandırılabilirdi. Perde, koltuk, halı gibi ürünleri tiyatroya bağışlayan şahısların veya firmaların markalarını üzerlerine yazmalarına müsaade edilebilirdi. 1961 yılında bina, yağmur ve fırtınaların etkisiyle, daha tamamlanmadan eskimeye ve yıpranmaya başlamıştı. Ne yazık ki, verilen hiçbir tavsiye, yapılan hiçbir uğraş işe yaramadı ve 1968 yılında bina yetkililer tarafından yıkılmaya başlandı. Yıkılma sebebi ise, binada düşük dozda çimento ve gereğinden az demir kullanılmasıydı. Yapılan sütunlar binayı taşıyamayacak kadar ince idi ve kendi kendine yıkılma tehlikesi altında idi. Halbûki kâğıt üzerinde herşey normaldi ve hesaplar tamdı. Ancak, inşaat yapım aşamasında iken usulüne uygun davranılmamıştı⁵⁶¹.

Mevcut bina ise 220 kişilik salonu ile mütevâzi bir görünüme sahipti. Belki de İzmirliilerin tiyatroya yeteri kadar ilgi göstermemeleri, belediye meclisinin tiyatro binasını tamamlama konusundaki ilgisizliğinin sebebiydi. Halk, dışarıdan gelen topluluklara daha fazla ilgi gösteriyor, fiyatları daha pahalı ve ünleri daha fazla olan tiyatro grupları daha coşkuyla takip ediliyordu. İzmir devlet tiyatrosundaki oyunlar ve oyuncular yeterli ilgiyi görmüyor bu nedenle de, tiyatro her sene zarar ediyordu. İzmir Devlet Tiyatrosu'na gönderilen sanatçılar yeni mezunlar arasından seçiliyordu. Ankara ve İstanbul devlet tiyatrolarında sahne alan oyuncular İzmir Devlet Tiyatrosu'nu tercih etmiyorlardı. Sanatçıların bir kısmı İzmir'deki tiyatro binasının küçüklüğünden şikâyet ederken, var olan salon dahi tam olarak dolmuyordu. Sahnelenen oyunlar, özenle seçilmiyor, Ankara ve İstanbul'daki birçok oyun İzmir'e gelmiyordu bile. Eserler İzmirli tiyatro severleri çoğu zaman tatmin etmiyordu. İzmir'de tiyatro faaliyetleri yaz aylarının ilk haftalarında başlardı. Oysaki Ankara ve İstanbul kentlerinde yaz ayları ölü mevsim idi. Tiyatro toplulukları İstanbul ve Ankara'daki gösyerileri tamamladıktan ve bu kentler için tiyatro mevsîmi kapandıktan sonra İzmir'e gelmeye başlardı. Tiyatroseverler tarafından devlet tiyatrosu, İzmir'e üvey evlat muamelesi yapmakla suçlanıyordu. Buna rağmen tiyatro mevsiminin başlamasıyla beraber İzmirliiler kent dışından gelen topluluklara büyük

---

⁵⁶¹Nihat Paykoç, "Tiyatro Binası", **Ege Ekspres**, 28 Ocak 1961; **Demokrat İzmir**, 20 Nisan 1968.

ilgi gösterirlerdi. Şehir dışından gelen Kent Tiyatrosu, Oraloğlu Tiyatrosu gibi özel tiyatrolar İzmir’de sahne alacakları zaman seyirciler salonu hınca hınç dolduruyor ve oyunları coşkuyla izliyorlardı. Çoğu zaman bilet bulmakta dahi zorlanan tiyatro severler bazen torpil aracılığı ile bilet alabiliyorlardı. Torpil bulamayanlar ise sabah 3’te henüz hava aydınlanmadan gişe kuyruğuna giriyor ve bilet alıyorlardı. İstanbul ve Ankara’dan gelen tiyatroların bu kadar rağbet görmesi İzmirliilerin iyi eserlere ilgi gösterdiklerini gözler önüne seriyordu. İzmir’in ihtiyacı olan tek şey, tiyatro konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve İzmir Devlet Konservatuarı’nın tiyatroya önem vermesiydi⁵⁶².

1960’lı yıllar boyunca İzmir Devlet Tiyatrosu’nun zaman zaman sahneye koyduğu temsiller olurdu. İzmir Devlet Tiyatrosu bir bölge tiyatrosu idi ve civardaki il ve ilçelerde temsiller verirdi. O dönem tiyatro yaygın bir kültürel araç olmadığı için ilçelerde ve kasabalarda tiyatro izleme olanağı pek yoktu. Bu nedenle dışarıdan gelen topluluklar, bölge halkına tiyatroyu tanıtmayı ve sevdirmeyi amaçlıyordu. Tiyatro sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda eğitici rolü olan bir okuldu. Mesela, 1964 yılının şubat ayında, İzmir Devlet Tiyatrosu, Manisa, Aydın, Nazilli, Uşak, Turgutlu, Salihli ve Akhisar gibi Ege il ve ilçelerini kapsayan bir turniye çıkmıştı. “*Üç Duvarlı Dünya*”, “*Pusu*”, “*Düşman Çiçek Göndermez*”, ve “*Bir Komiser Geldi*”, oyunlarını sergilemişlerdi. 1964 yılında İzmir Devlet Tiyatrosu’nun kadrosunda, Serpil Bodrumlu, Erol Amaç, Turgut Okutman, Dinçer Sümer ve Özdemir Karaduman vardı. 1967 yılında Tarık Buğra’nın yazdığı ve Raik Alınacak’ın sahneye koyduğu “*Ayakta durmak istiyorum*”, ve hemen öncesinde sahneye konulan “*Yedi Balkonlu Ev*”, ocak ayında izleyiciler ile buluştu. Aynı senenin Ekim ayında ise Emlyn Williams’ın “*Ekinler Yeşerince*” adlı eseri İzmirliilere perdelerini açtı⁵⁶³. Yine, 1967 yılının Nisan ayında İzmir Devlet Tiyatrosu tarafından Fransız yazar Marguerite Duras’ın yazdığı “*Bütün Gün Ağaçlarda*” oyunu sahneye kondu. Melek Ökte, Haldun Marlalı, Meral Gözendor ve Nur Subaşı oynadığı oyun, izleyici tarafıdan büyük ilgi görmüştü⁵⁶⁴.

Her yıl fuar mevsiminde devlet tiyatrosu İzmir’e gelir ve bir önceki senenin en çok oynanan ve beğenilen oyunlarını sahneye koyardı. İzmir izleyicisi İstanbul’dan gelen devlet tiyatrosuna büyük ilgi gösterir, belki de oyuncularının meşhur

⁵⁶²Demokrat İzmir, 4-5 Mayıs 1964; Yeni Asır, 20 Mayıs 1964.

⁵⁶³Demokrat İzmir, 15 Şubat 1964; Ege Ekspres, 15 Ocak 1967, 27 Eylül 1967.

⁵⁶⁴Gani Dikmen, “İzmir Devlet Tiyatrosunda -Bütün Gün Ağaçlarda-”, Ege Ekspres, 16 Nisan 1967.

olmasından dolayı büyük bir merakla oyunları takip ederlerdi. 1964 yılında da Devlet Tiyatrosu İzmir seyircisi için 4 oyun sahneye koydu. Bunlardan ilk oyun, William Shakespeare'nin "*Julius Caesar*", ikinci oyun G. Durrenmat'ın "*Fizikçiler*", üçüncüsü Çetin Altan'ın "*Yedinci köpek*", ve dördüncüsü Andre Roussin'in "*Bitmeyen aşk*" idi. Oyunlar arasından sadece "*yedinci köpek*" telif eser, diğerleri tercüme idi⁵⁶⁵. 1968 yılının Ağustos ayında Cüneyt Gökçer ve Ayten Gökçer'in başrollerini oynadığı "*My Fair Lady*", devlet tiyatrosunun İzmir'de sahnelediği ve çok ilgi toplayan bir oyun oldu. Fuar Açık Hava Tiyatrosu'nda verilen temsile İzmirli tiyatro severler yoğun ilgi gösterdiler. Aynı yılın Eylül ayında Cihan Ünal, Gülgün Kutlu, Mediha Gökçer ve Nuri Altınok gibi isimlerin oynadığı "*Bir Bardak Su*" sahneye kondu. Eugene Scribe'nin bir eseri olan oyun Fuar Açık Hava Tiyatrosu'nda sahnelendi⁵⁶⁶.

Kendine ait bir tiyatro topluluğu olmayan İzmir kentine, zaman zaman şehir dışından ve özellikle İstanbul'dan özel tiyatrolar gelirdi. Bunlardan bir tanesi her sene İzmir'e gelen ve İzmirli tiyatro severlerin yoğun ilgi gösterdikleri Kent Tiyatrosu idi. Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter'e ait olan tiyatronun kadrosunda Şükran Güngör ve Genco Erkal gibi değerli tiyatrocular sahne alırdı. Kent Tiyatrosu 1962 senesinin mayıs ayında "*Aptal Kız*", "*Raşoman*", "*Nalınlar*" ve "*Büyük Sebastiyân*" isimli 4 oyun sahneye koydu. Mevcut tiyatro salonunun kapasite açısından yetersiz olması ve inşaat halinde bulunan yeni tiyatro sarayının da yapımının tamamlanmamış olması, kent tiyatrosunu Elhamra Sineması'nda sahne almaya yönlendirdi. Yıldız Kenter'e göre, Türk tiyatrosunun en büyük eksiği, telif eserlerin yeterli olmaması idi. Sahneye konan eserler genelde İngilizce veya Fransızcadan çeviri niteliğinde oluyordu. Tiyatronun insanları tahlil eden, duygularına tercüman olan bir iletişim aracı olduğu düşünüldüğünde bir İngilizin veya bir Fransızın duyguları Türk insanının duygularını yansıtmayabiliyordu⁵⁶⁷. 1960'lı yıllarda İzmir'i en çok ziyaret eden tiyatrolardan bir diğeri ise Oraloğlu Tiyatrosu idi. Oraloğlu ailesi ve Sadri Alışık'ın da içinde bulunduğu ekip, 1962 yılının Mayıs ayında İkbâl Sineması'nda 3 oyun sahneye koydu. Oyunların hepsi, yabancı eserlerden tercüme niteliği taşıyordu. İlk oyun Maxwell Anderson'un "*Kötü*

---

⁵⁶⁵Tekin Işık, "Devlet Konservatuvarının Fuar Turnesi", **Demokrat İzmir**, 19 Ağustos 1964.

⁵⁶⁶**Ege Ekspres**, 14 Ağustos 1968.

⁵⁶⁷Atalan, "Yıldız Kenter'e Göre Seyirciler ve Gerçek Tiyatromuz", **Yeni Asır**, 12 Mayıs 1962; **Yeni Asır**, 9, 29 Nisan 1962, 3 Mayıs 1962.

Tohum”, ikincisi, “*Uyuyan Prens*” ve üçüncüsü D.H. Lawrence’nin *Lady Chatterley*’in aşkları adlı romanından uyarlanan “*Lady Chatterley*” isimli piyesi idi. Görüldüğü üzere sahneye konan tüm oyunlar çeviri niteliği taşıyor, Türkçe yazılmış orijinal eserler bulunmuyordu⁵⁶⁸. Tiyatronun başoyuncusu Lale Oraloğlu’na göre de Türk tiyatrosunun tek eksiği telif eserlerin olmaması idi⁵⁶⁹. 1966 yılının Haziran ayında İzmir’e gelen Azak Tiyatrosu da, İzmirli tiyatro severlerden tam not olan bir tiyatro topluluğu oldu. Bedia Muvahid ile Vasfi Rıza Zobu’nun beraberce düzenledikleri “*Evdeki pazar*” vodvolininin oyuncularını Gazanfer Özcan, Adile Naşit, Ziya Keskiner, Salih Sarıkaya, Sedat Demir ve Ender Köseoğlu idi. Gazanfer Özcan’ın eşi Gönül Ülke de yılın yıldızı isimli yarışmada üçüncü olan yetenekli bir tiyatrocuydu⁵⁷⁰. İzmir’de ilk Müslüman kadın artist olarak sahneye çıkan Bedia Muhavid ise tüm Türkiye tarafından tanınan meşhur bir tiyatrocuydu. İlk defa 1923 yılında İzmir’de Atatürk’ün izniyle ve Atatürk’ün karşısında sahneye çıkmıştı. 1960’lı yıllar boyunca da sık sık İzmir’e gelmiş ve temsiller vermişti. İstanbul ve Ankara tiyatro topluluklarının, bu kentlerde oyunlarını sergiledikten sonra, tiyatro mevsiminin sona ermesiyle birlikte sıra İzmir’e gelirdi. Mayıs, haziran, temmuz ve ağustos ayları, İzmir için tiyatro faaliyetlerinin yoğunlaştığı aylardı. 1964 yılının yaz aylarında İzmir adeta tiyatro akınına uğradı. Mayıs ayında Gazanfer Özcan ve Gönül Ülkü çiftinin oluşturduğu Azak Tiyatrosu ile sezon başladı. Ardından yine Mayıs ayında Muzaffer Hepgüler, Toto Karaca, Celal Sururi ve Ali Sururi’nin oluşturduğu İstanbul Tiyatrosu sahne aldı. Haziran ayında Dormen Tiyatrosu, Ağustos ayında Gülriz Sururi ve Engin Cezzar’ın oluşturduğu Küçük Sahne Tiyatrosu, Temmuz ve Ağustos aylarında Muammer Karaca Tiyatrosu, temmuz ayında Minür Özkul ve arkadaşları, Ağustos ve Eylül aylarında Devlet Tiyatrosu İzmir’e gelen tiyatro topluluklarından bazıları idi. Bütün topluluklar oyunlarını sahnelemek için Kültürpark’ın Basmane kapısının yanındaki Açık hava Tiyatrosu’nu tercih ediyorlardı⁵⁷¹.

1960’lı yılların sonlarına doğru, İzmir’deki lise ve dengi okullar tiyatro konusuna daha fazla eğilmeye başladılar. 1967 yılında Göztepe Kız Enstitüsü, birisi velilere diğeri ise halka yönelik olmak üzere iki temsil verdi. Göztepe öğrencilerinin

⁵⁶⁸Cancan “Oraloğlu Tiyatrosu ve Kent Oyuncuları Mayıs’ta İzmir’de.”, *Yeni Asır*, 27 Nisan 1962.

⁵⁶⁹Mustafa Yöndem, “Lale Oraloğlu Noksanımız Telif Eserlerdir Diyor.”, *Yeni Asır*, 9 Mayıs 1962.

⁵⁷⁰*Demokrat İzmir*, 11 Haziran 1966.

⁵⁷¹*Yeni Asır*, 13 Mayıs 1964.

en büyük sıkıntısı okullarında temsil verecek sahnelerinin olmaması ve mevcut eserlerin azlığı idi. Göztepe Kız Enstitüsü'nün bir kız okulu olmasından dolayı erkek öğrenciye ihtiyaç olmayan oyunlar aranıyor ve zaten az olan eser sayısından dolayı ciddi bir sıkıntı çekiliyordu⁵⁷². İstanbul'a oranla Ankara'dan gelen tiyatro grupları daha az idi. 1969 yılında Elhamra Sineması'nda sahneye çıkan Özdemir Yücel Tiyatrosu, Ankara'dan gelen özel bir tiyatro topluluğu idi. İzmir'de 22 gün süreyle temsiller vermiş ve 4 oyun sahneye koymuştu. “*Alo Orası Tımarhane mi?*”, “*Ne Sağdayız Ne Soldayız Ortanın Yarısındayız*”, “*Dünya Dönüyor*” ve “*Arşın Mal Alan*” isimli piyesleri icra etmişlerdi⁵⁷³. 1960'lar da İzmir'de temsiller veren özel tiyatrolardan bir tanesi de Gen-Ar Tiyatrosu idi. Her sene mutlaka İzmir turnesi düzenlenir ve Gen-Ar Tiyatrosu birkaç oyun sahneye koyardı. 1968 yılında “*Çorbamdaki kız*” komedisi sahneye konmuş, 1969 yılında da Serge Weber'in “*Sizi Seviyorum Madam*” isimli piyesi izleyici ile buluşmuştu. Gen-Ar Tiyatrosu'nun önemli isimleri Suna Keskin, Suna Selen, Aras Ören, Cenk Güner, Ali Yalaz ve Gül Yalaz idi⁵⁷⁴.

İzmir'e gelen tiyatrocular tarafından İzmir'in en çok eleştirilen tarafı kendine ait bir tiyatro topluluğunun olmaması idi. Sadece 1 tane devlet tiyatrosunun bulunması ve tarih boyunca birçok sanat hareketine ev sahipliği yapmış kentin, 1960'lı yıllarda tiyatroya olan ilgisizliği büyük bir eleştiri konusu idi. Ünlü tiyatrocular tarafından İzmir sanat hareketinin bulunmadığı bir kent olarak lanse ediliyordu. Şehir dışından gelen toplulukları ilgi gösterilmesi ise şehri bu nitelmeden kurtaramıyordu. 1957 yılında yapımına başlanan İzmir tiyatro sarayının inşaatı ise 1960'lı yıllar boyunca ara ara başlayıp durarak devam etmişti. İzmir tiyatro sarayı inşaatı, 6 belediye başkanı ve 4 fen işleri müdürü görmüş; fakat hiçbirinin görev süresi içinde inşaatın tamamlanması sağlanamamıştı. Belediye başkanları Faruk Tunca, İrfan Tansel, Safa Poyraz, Burhanettin Uluç, Rebi Başol ve Osman Kibar; fen işleri müdürleri ise, Rıza Aşkan, Ferruh Akarcalı, İsmail Yaran ve İsmet Özpırınç idi. Belediye başkanları, İzmir belediye bütçesinin yetersizliği sebebi ile inşaatı Milli Eğitim Bakanlığına devretmek istemişler; fakat bunda da başarılı olamamışlardı. 1969 yılına gelindiğinde, Osman Kibar'ın bu konudaki açıklaması, İzmir tiyatro inşaatının 12 yıl daha süreceği yönündeydi. Tiyatro sarayı inşaatının

⁵⁷²Ege Ekspres, 9 Ocak 1967.

⁵⁷³Demokrat İzmir, 7 Nisan 1969.

⁵⁷⁴Demokrat İzmir, 27 Nisan 1967.

bile bitirilememesi tiyatroya ve sanata olan ilgisizliği bir kez daha gözler önüne seriyordu. Oysaki İzmir'in Seferihisar ilçesinin Bademler köyünde 1969 yılında bir tiyatro binası hizmete açıldı. Burası, Türkiye'nin ilk köy tiyatrosu idi ve DYÖ işletmesi tarafından Bademler köyüne armağan edilmişti. Köy halkının tiyatroya olan düşkünlüğü ve 1930'lu yıllardan beri tiyatro çalışmaları yaptığı biliniyordu. Tiyatro binasının yapımıyla birlikte ilk oyunu Bademlili gençler sahneye koydu. Oyunun ismi "137" numara idi. Kısa süre içerisinde Bademli Tiyatrosu, Ankara ve İstanbul tiyatroları tarafından keşfedildi ve sahneye konan ilk oyunlar bu tiyatrodaki oynanmaya başlandı. Artık, Bademli Tiyatrosu, tiyatro topluluklarının uğrak noktası olmuştu. Ankara Bulvar Tiyatrosu, Ankara Küçük Sahne Tiyatrosu, Sahne Anadolu Topluluğu 1969 yılında oyunlarını Bademli Tiyatrosu'nda sergilemişlerdi⁵⁷⁵.

İzmir'deki bale çalışmalarına gelince 1960'lı yıllarda İzmir'in seçkin ailelerinin çocuklarını küçük yaşlarda bale eğitimi veren kurumlara gönderdikleri biliniyordu. İzmir'in baleye olan ilgisi Devlet Konservatuvar Müdürü Orhan Barlas'ın, Rusya'nın meşhur Leningrad Akademik Devlet Balesi olan Bolşoy Balesi'ni İzmir'e davet etmesi sonucunu doğurdu. 1965 yılının ekim ayında Türkiye'ye gelen bale topluluğu 25-28 Ekim tarihleri arasında 3 gün süreyle İzmir'de kalmış ve göz kamaştırıcı resitaller sunmuştu. Resitallerde, kuğu gölünden sahneler, keman soloları, Rus dansı, Petruşka balesinden bir parça, kukla ve kuğunun ölümü adlı oyunlar sahneye kondu⁵⁷⁶.

4.2.3. İşitsel Sanatsal

1960'lı yıllar müzikte 2 akımın ön plana çıktığı ve yayıldığı yıllar oldu. Bunlardan birincisi Anadolu türküleri ile rock müziğinin sentezi sonucu oluşan Anadolu rock müziği veya Anadolu pop müziği akımı; diğeri ise yabancı şarkılara Türkçe söz yazımıyla oluşan aranjman akımı. Aslında her iki akım da önce Batı'da çıkmış, sonra hızla tüm dünyaya yayılmıştı. Türkiye, Anadolu kültürünün renkli motiflerini içinde barındıran bir ülke olarak bu akımlara çabuk uyum sağladı ve hızla geliştirdi. Türk müzisyenleri dış ülkelerin müzisyenlerini yakından takip ediyor ve yeni gelişmeleri hemen kendi ülkelerine uyarlıyorlardı. 1960'lı yıllarda tüm dünyada zaten bir aranjman akımı vardı. Farklı ülkelerin müzisyenleri dünyaca tanınan

⁵⁷⁵Demokrat İzmir, 12-15 Kasım 1969.

⁵⁷⁶Demokrat İzmir, 30 Ekim 1965.

şarkılara kendi dillerinde söz yazıyorlar ve oldukça rağbet görüyorlardı. Türkiye’de de yabancı şarkılara Türkçe söz yazımı ile birlikte iki önemli isim ön plana çıktı. Fecri Ebcioğlu ve Sezen Cumhur Önal... Bu anlamda aranjmanın öncüsü Fecri Ebcioğlu oldu. 1961 yılında Fecri Ebcioğlu Bob Azzam’ın C'est Ecrit Dans Le Ciel adlı parçasına Türkçe söz yazarak “*Bak bir varmış bir yokmuş*” isimli parçayı İlham Gencer’e okuttu. Parça, büyük sükse yaptı ve akım hızla yayıldı. Böylece bu parça Türkiye’deki ilk aranjman olarak müzik piyasasına damgasını vurdu. Fecri Ebcioğlu, 1964 yılında Belçikalı şarkıcı Adamo’nun “*Tombe La Neige*” isimli parçasını Türkçeleştirdi ve meşhur “*Her Yerde Kar Var*” isimli parça oluştu. Bu parçayı ilk okuyan Ajda Pekkan oldu ve böylece Ajda Pekkan’ın ismi de müzik piyasasında duyulmaya başladı. Fecri Ebcioğlu Ajda Pekkan için 1960’lı yıllarda çok sayıda aranjman parça yazdı. Frank Sinatra’nun “*Strangers In The Night*” isimli parçasını “*iki yabancı*” olarak Ajda Pekkan’a okuttu. Ardından İzmirli şarkıcı Dario Morena’ya ilk kez Türkçe sözlü şarkılar yazdı. Şarkılarını İspanyolca ve Fransızca okuyan sanatçı, “*Deniz ve Mehtap*”, “*Her akşam votka, rakı ve şarap*” isimli Türkçe sözlü parçaları işte bu yıllarda okudu. Fecri Ebcioğlu’nun ardından Sezen Cumhur Önal’da akıma kısa sürede uyum sağlamış ve hızla yabancı parçalara Türkçe sözler yazmaya başlamıştı. 1960’lı yıllarda Fecri Ebcioğlu ve Sezen Cumhur Önal’dan sonra Fikret Şeneş ve Ülkü Aker’de aranjman akımına katıldı.

1965 yılında Hürriyet gazetesinin düzenlediği “*Altın Mikrofon*” yarışması müzik piyasasında bir dönüm noktasını oluşturdu. Yarışma, Batı müziği tekniklerinden faydalanmak ve Batı müziği aletlerini kullanmak koşuluyla müziğe yeni bir yön verme amacını taşıyordu. Popüler müziğin Anadolu’nun içlerine kadar uzanmasında ve sonradan müzik piyasasında yer edecek olan grupların çıkmasında çok önemli bir rol oynadı. Katılımcılar il il dolaşarak konserler veriyor ve yarışmanın sonucunu halkın oyları belirliyordu. Edip Akbayram, Cem Karaca, Moğollar, Haramiler, Selçuk Alagöz, Siluetler ve Mavi Işıklar gibi pekçok grup ve sanatçı isimlerini ilk defa bu yarışmayla duyurdu⁵⁷⁷.

Anadolu rock müziğinin ortaya çıkması ile birlikte Cem Karaca, Erkin Koray, Barış Manço ve Moğollar gibi Anadolu rock tarzında müzik yapan isimler piyasa da kendini göstermeye başladı. 1960’lı yıllar boyunca Barış Manço yabancı sözlü

---

⁵⁷⁷Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, “ ‘Altın Mikrofon’ Popüler Müziğe Hız Kattı”, Yapı Kredi Yayınları, C.3, İstanbul, 2003, s. 124.

parçalar seslendirirken, 1967-1968 yıllarında ismini yeni yeni duyuran Erkin Koray ve Cem Karaca ise daha çok Türkçe sözlü parçalar seslendiriyorlardı.

Anadolu rock ve aranjman dışındaki bir diğer akım ise, yabancı parçaları orijinalliklerini bozmadan söylemekti. Bu anlamda 1960'lara damgasını vuran isim Erol Büyükburç oldu. Erol Büyükburç, kendi yazdığı yabancı sözlü besteleri ile de isminden sık sık söz ettiriyordu. Dönemin meşhur şarkıları “*Little Lucy*”, “*Kiss Me*”, “*Lover’s Wish*” ve “*Memories*” Erol Büyükburç’un ilk besteleri idi. 1965 yılında Gönül Turgut, Pino Donaggio’nun “*Giovane Giovane*” isimli parçasını Türkçe sözleri ile “*Bereli Bereli*” olarak söyledi. Erkut Taçkın 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren yabancı sözlü müzik yapan bir diğer isimdi. Erol Büyükburç’un İzmir konserlerinde adeta yer yerinden oynardı. Salonlar tıklım tıklım dolar, biletler günler öncesinden satılırdı. İzmir’in 1960’larda konser salonu olmadığı için genelde konserler Kulüp Sineması, Büyük Sinema ve Elhamra Sineması’nın salonlarında gerçekleştirilirdi.

1960’lar da, Türkçe sözlü pop müzik alanındaki önemli isimler; Ayten Alpman, Tanju Okan, Ayla Dikmen, Berkant, Ertan Anapa ve 1968’den sonra Selçuk Ural, Ayferi, Rüçhan Çamay ve Özdemir Erdoğan idi. 1960'lara damgasını vuran Türk sanat müziği sanatçıları ise; Müzeyyen Senar, Behiye Aksoy, Emel Sayın, Zeki Müren, Neşe Karaböcek, Sevim Tuna, Nesrin Sipahi ve 1965’ten sonra ise Yıldırım Gürses, Gönül Akkor ve Gönül Yazar oldu.

1960’lı yıllar çok sesli müziğin ve orkestraların dönemi idi. 1960'lara damgasını vuran Barış Manço, Erol Büyükburç, Cem Karaca, Erkin Koray gibi isimler belli orkestralar ile birlikte çalar ve söylerlerdi. Hatta kendi orkestralarını kuranlar bile vardı. İzmir’de “*Maça Beşlisi*” adıyla kurulan ve solistliğini Vecihi Özdemir’in yaptığı orkestra grubu İzmir’in müzik hayatına önemli katkılarda bulunmuştu. 1967 yılında İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu Talebe Cemiyeti’nin hazırladığı orkestralar yarışmasında Maça Beşlisi, yılın orkestrası seçilmişti⁵⁷⁸. Fakat İzmir gerek stüdyolar gerekse alet-edevat açısından yetersiz olduğu için orkestralar kendilerini geliştirip isimlerini duyuramıyorlardı. Zamanla ya gruplar dağılıyor, ya da daha hırslı olanlar İstanbul’a giderek müzik yapıyorlardı. 1960’larda İzmir’de orkestralara ev sahipliği yapan mekânlar sinema salonları, gece kulüpleri ve diskolar idi. Mesela sinema salonlarında amatör orkestra yarışmaları

⁵⁷⁸Cemal Altuğ, “Yılın Orkestrası”, **Demokrat İzmir**, 1 Şubat 1967.

yapılır ve halk tarafından büyük ilgi görürdü. İzmir diskolarında ve gece kulüplerinde iç mekân düzenlemesi müzikseverlerin dans etmesine imkân sağlayacak şekilde düzenlenirdi. İnsanlar orkestralar ile coşar ve kendilerine ayrılan dans pistlerinde dönemin popüler dansları olan twist ve rock'ın roll yaparlardı. Dansa daha çok meraklı olanlar ise salon danslarını öğrenir ve diskolarda uygularlardı⁵⁷⁹. Bazen dışarıdan gelen orkestra grupları da olurdu ve halk onlara da büyük ilgi gösterirdi. Mesela, 1962 yılında Ankara'dan İzmir'e gelen Eastman Philharmonia Orkestrası 90 kişilik ekibiyle İzmir'de büyük ilgi uyandırmıştı. Orkestra üyelerinin ancak iki ayrı uçağa sığabilmeleri, müzik aletlerinin kargo uçağı ile taşınması, haber konusu olmuş, orkestrayı dinlemeye gitmek ayrıcalık olarak görülmüştü. Konser sırasında orkestra, önce Türk Milli Marşı'nı çalmış, ardından Amerikan Milli Marşı'na geçmişti. Büyük Sinema'da verilen konser Türk dinleyicilerin yanı sıra Amerikalılar ve diğer yabancı vatandaşlar tarafından da ilgiyle dinlenmişti⁵⁸⁰.

Türkiye'de 1964 yılında ilk defa milli orkestra kuruldu ve 1. Balkan Festivali'ne katıldı. Erol Büyükburç, Tanju Okan ve Tülay German'ın solistlik yaptığı orkestra 1. Balkan Festivali'nde birinciliği aldı. Ertesi sene 2. Balkan Festivali'ne katılan milli orkestra tekrar aynı başarıyı göstermiş ve yine birincilik kazanmıştı. Bu sefer solistlerde değişiklik yapılmış Erol Büyükburç'un yanında Ayla Dikmen ve Başar Tamer de solist olarak orkestraya katılmışlardı. Milli Orkestra'nın İzmir'e gelişi de halkta büyük bir heyecan yarattı. 1965 yılının ekim ayında orkestra biri Karşıyaka'da Elif Sineması'nda, diğeri İzmir büyük sinemada olmak 2 konser verdi. Konserin sunucusu Halit Kıvanç, solistleri Erol Büyükburç, Ayla Dikmen ve Başar Tamer, kaafile başkanı Muammer Yeşil, orkestra şefi, org ve piyanoda Şerif Yüzbaşıoğlu, elektrogitarlarda Yurdaer Doğulu ve Ersin Ünlüsoy, saksafon ve flütte Erol Erginer, elektro kontrobasta Alper Feyman ve bateride Vasfi Uçaroğlu vardı⁵⁸¹.

İzmirliilere an yakın müzik topluluğu şehir bandosu idi. Şehir bandosu açık hava konseri verdiği zaman bütün halk sokaklara dökülür, bandonun çaldığı müzikler eşliğinde kendinden geçerdi. Açık hava konserlerinde, şehir bandosu "*Gladyatör Marşı*", "*Washington Greys*", "*Blaze Away*", gibi farklı ülkelere ait marşlar çalar,

---

⁵⁷⁹Çaba Şan, "Vokal Müzikte İzmir'in Üstüne Yoktu", *İzmir Life Dergisi*, Sayı:110, (Ekim, 2010), s.s. 45-46.

⁵⁸⁰*Yeni Asır*, 10 Ocak 1962.

⁵⁸¹*Yeni Asır*, 18 Ekim 1965.

halkın milli duygularını kabartırdı⁵⁸². İzmirliilerin de en büyük eğlencesi şehir bandosunun verdiği açık hava konserleri idi. 1943 yılında Reşat Leblebicioğlu tarafından kurulan bando, 1960'lara kadar çok sayıda müzisyen yetiştirmiş ve İzmir kentinin müzik hayatına katkıda bulunmuştu. İzmir bandosu milli marşlar yönünden Türkiye'nin en zengin bandosuydu. Repertuvarında bütün milletlerin ve yeni kurulmakta olan devletlerin milli marşları mevcuttu. Enstrüman açısından eksikleri olan bando, 45 kişilik kadroya sahip olmasına rağmen 35 elemanla çalışırdı. 1960'lı yılların popüler şarkıları olan “*Samanyolu*” ve “*Atlıkarınca*” halk tarafından en çok istenen parçalardı. Bunların yanı sıra “*Romenich Rapsodi*”, Franz Von Suppe'nin “*Hafif Süvari Üvertüsü*” ve Schubert'in “*Bitmemiş Senfonisi*” şehir orkestrasının sıklıkla çaldığı parçalar olurdu. Şehir bandosunun şefi Bahri Batiege idi ve İzmir flarmoni orkestrasında da “*Kontrabas*” çalmaktaydı⁵⁸³.

Şehir bandosu, 1964 yılında 76 törene, 13 milli bayrama ve 2 cenaze törenine katılmış ve kent genelinde 89 halk konseri vermişti. Bandonun çalışmalarını daha rahat yapabilmesi için aynı yıl, bandoya Kültürpark içerisindeki eski atış poligonunda bir çalışma yeri ve konser salonu verilmişti. Ayrıca bir cazz ekibi kurulması kararlaştırılmış, bunun içinde yeni aletler alınmıştı⁵⁸⁴.

1960'lı yıllarda İzmir'in müzik yaşamına yön veren ve halkın müzik kültürünü yakından tanınmasını sağlayan en temel araç, İzmir radyosu idi. İzmir radyosu 1948 yılında İzmir belediyesi tarafından kurulmuş Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştı. Kısa bir süre sonra Turizm Tanıtma Bakanlığı'na ve 1964 yılında da Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlandı. 1970'li yılların başında televizyon yayınlarının başlamasına kadar radyo halk arasında büyük ilgi görüyordu. Özellikle 60'lı yıllarda yabancı radyoların dinlenmesini önlemek amacıyla İzmir radyosu yayınları güçlendirilmiş, halkı bilgilendiren ve eğlendiren programlar çoğalmıştı⁵⁸⁵.

İzmir radyosu 1961 yılında, radyo müdürü Hüseyin Avni Sözen tarafından bir reform geçirdi ve radyoya yenilikler yapıldı. Öncelikle kadrosunda değişiklik yapılan radyo, müziğe yeni bestekarlar kazandırmak amacıyla sanatkârlarını sınavla almaya başladı. Haftalık yayınlarının %30'u söz, %70'i ise müzik yayınından oluşmaktaydı.

⁵⁸²Can, “Açık Hava Konseri”, **Demokrat İzmir**, 2 Ekim 1965.

⁵⁸³**Demokrat İzmir**, 2 Kasım 1968.

⁵⁸⁴**İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s. 69.

⁵⁸⁵**Yurt Ansiklopedisi 6**, “Radyo-TV”, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4446.

Müzik yayınlarının %50'si Türk, %50'si ise Batı müziği yayını idi. Ancak söz yayınlarından arta kalan zaman olursa Türk musikisinden de seçkin örnekler yayınlanırdı⁵⁸⁶.

İzmir radyosu, 1960'lı yıllarda İzmir'in en güçlü yayın organı idi. Televizyonun henüz Türkiye'ye gelmemiş olmasından dolayı, radyo en etkili yayın aracı olarak varlığını sürdürmekteydi. Radyodan sonra bir diğer etkili araç gazetelerdi; fakat ülke genelinde okuma yazma oranının düşüklüğü göz önüne alındığında, sadece kulağa hitap eden radyonun, İzmirliilerin kültürel hayatına katkısı bir kez daha gözler önüne serilirdi. Radyo, sadece müzik yayını yapmakla kalmaz, halkı eğitici, bilgilendirici ve yön verici birçok program radyo da yayınlardı. Ticaret hayatına yön veren, siyasi alanda vatandaşları bilgilendiren, hava durumunu sunarak çiftçilerin faaliyetlerine katkıda bulunan hep radyo idi. İzmir radyosu yaz ve kış olmak üzere iki dönem olarak yayınlarını düzenlerdi. 15 Kasım kış programının başlangıcı, 20 Haziran yaz programının başlangıcı idi. Yaz programında, müzik programlarının yanı sıra, Atatürk ilke ve inkılaplarını köylü vatandaşlara anlatacak ardak sohbetleri, Ege'nin turistik yerlerini tanıttak turist klavuzu, çocuk eğitimi ve gelecek ders yılına hazırlanma ve eğitim saati gibi İzmirliileri bilinçlendirecek yayınlar yapılırdı⁵⁸⁷. Bu tarz programların azlığından dolayı, bütün yayınlar ilgiyle takip edilir ve dinlenirdi. 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren Ali Kocatepe, Bülent Özveren, Ümit Tunçağ gibi batı müziğine ilgi duyan prodüktörler İzmir radyosunda programlar yapmaya başladılar. Henüz yeni yeni yıldızı parlayan bu prodüktör ileri derece de müzik bilgisine sahip olur, çok iyi derece yabancı dil konuşur ve Batı müziğinin seçkin parçalarını İzmir radyosunda yayınlardı. 1966 yılında Bülent Özveren, 1967 yılında Ümit Tunçağ ve 1968 yılında da Ali Kocatepe İzmir radyosuna girmiş ve onlar sayesinde İzmirliiler yurtdışında yayınlanan hit parçaları aynı anda İzmir'de dinleme imkanına kavuşmuşlardı. Ali Kocatepe henüz lise yıllarında iken İzmir radyosunda "*haftanın plakları*" ile ilgili yayın yapıyordu. Dönemin gazetelerinde de aynı başlıkla hit olan plaklar yayınlanır, İzmir'e en son gelen plaklardan müzikseverler haberdar ediliyordu⁵⁸⁸. Sadece Ali Kocatepe değil,

---

⁵⁸⁶Ege Ekspres, 8 Kasım 1961.

⁵⁸⁷Demokrat İzmir, 20 Haziran 1964.

⁵⁸⁸Ali Kocatepe, "İzmir'e En Son Gelen Plaklar", Yeni Asır, 11 Mayıs 1964.

İzmir radyosunda prodüktörlük yapan Bülent Gül'de haftanın plaklarını kendi köşesinde yayınlıyordu⁵⁸⁹.

Radyoda 1960'lı yılların sonlarında çeşitli Türk müziği parçalarının bulunduğu programlar hazırlanır ve sunulurdu. Mesela Necdet Erdemli 1969 yılında yaptığı radyo programı ile dinleyicilere müzik ziyafeti sunardı. Koro ve solo olarak sunulan eserler, dinleyicilerin istekleri doğrultusunda hazırlanırdı. Programda yayınlanacak olan eserlerin ise merkez repertuvar kurulunun onayından geçmesi gerekirdi⁵⁹⁰. İzmir radyosu, 1962 yılında sabah saat 10'da yayına başlar, akşam saat 22.30'da yayını bırakırdı. Programların yayın sürelerine göre açılış saati sabit kalmakla birlikte kapanış saati, 15 dakika ile 45 dakika arasında uzayabilir veya kısalabilirdi⁵⁹¹. 1964 yılına gelindiğinde yayın saati biraz uzadı ve sabah saat 7.28'de başlayan yayın, gece 23.30'a kadar devam eder oldu⁵⁹². Radyoya olan ilgi arttıkça radyonun yayın saatleri de gittikçe uzuyordu. 1969 yılında sabah saat 5.55'te başlayan yayın gece 24.00'e kadar aralıksız devam ediyordu. Programların süresi genelde 15-45 dakika arasında olur, dinleyicilere oyun havaları, Türk halk müziği, Türk sanat müziği, Türk hafif müziği ve hafif batı müziği yayınları yapılırdı⁵⁹³. Türk müziği yayınları şefi olan Necdet Erdemli, 1960'lı yıllarda İzmir'in Türk sanat müziği dalındaki önemli bestekârlarından biriydi. Nihavend ve kürdilihicazkâr makamında yaptığı besteleri İzmir radyosunda yayınlar ve İzmirli müzikseverlere dinletirdi. İzmir radyosunun mevcudiyeti İzmir'in müzik hayatının gelişimi açısından büyük katkılar sağlıyordu. İzmir radyosunun yetiştirdiği değerli isimlerden bir tanesi bestekâr Alaaddin Şensoy idi. Alaeddin Şensoy İzmir radyosunda 8 yıl çalışmış ve İzmir'in bestekârlarından Mehmet Kasabalı, Ahmet Yardım, Cüneyt Orhon, Necdet Varol gibi isimlerden dersler almıştı⁵⁹⁴.

İzmir radyosunun dışında, Çiğli Havaüssü'nde yayın yapan Amerikan radyosu vardı. Ersin Doğer'in anlattıklarına göre, Amerikan Radyosu sabahtan akşama kadar yayın yapardı. Amerika'da meşhur olan şarkılar, mesela Beatles, Procol Harum gibi ünlü rock müzik sanatçılarının yeni çıkan şarkıları, neredeyse Amerikayla aynı anda yayınlanırdı. Kasetler, uçaklarla getirilir, İstanbul ve Ankara'dan önce İzmir'e

⁵⁸⁹Bülent Gül, "İzmir'de Haftanın Plakları", **Demokrat İzmir**, 10 Mart 1968.

⁵⁹⁰Kaya Bekat, "Çeşitli Türk Müziği", **Demokrat İzmir**, 25 Nisan 1969.

⁵⁹¹**Demokrat İzmir**, 2 Ocak 1962, 1 Şubat 1962, 5 Mayıs 1962.

⁵⁹²**Demokrat İzmir**, 2 Ocak 1964.

⁵⁹³**Yeni Asır**, 2 Kasım 1969.

⁵⁹⁴Ünal Suner, "Türk Sanat Musikisi Köşesi", **Demokrat İzmir**, 5 Nisan 1968.

ulaşırdı. Amerika’da popüler olan bu şarkılar ilk önce İzmir’de dinlenirdi. İstanbul ve Ankara’ya daha sonra ulaşırdı. Bütün İzmir Amerikan radyosunu çekerdi. Şarkılar İngilizceydi, spikerler İngilizce konuşurdu⁵⁹⁵.

Ahmet Piriştina’nın yaşam öyküsünü anlatan *Nergis Kokar mı İzmir Sokakları*” isimli kitapta Jak, Özel Çiğli Radyosu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

Amerikaluların Çiğli Airport Radyo diye bir radyoları vardı. Dünyadaki pop müziği çok yakından takip ederdi. 60’lardaki pop şarkıları şimdi yeniden pişirilerek önümüze getiriliyor; biz o şarkıları takip ettik. Amerika’daki billboard listesinde ilk 10-20 şarkı neyse, biz bilirdik Çiğli radyosu dinliyor olmaktan dolayı... Bir de Fransız okuluna gittiğimiz için Monte Carlo Radyosu’nda Fransızca şarkılar dinledik⁵⁹⁶.

İzmir’de yayın yapan bir başka radyo ise Çınarlı Sanat Enstitüsü öğrencileri tarafından yönetilen Mithatpaşa Sanat Enstitüsü deneme radyosu idi. İlk defa 1952-1954 yılları arasında kısa dalga üzerinden yayın yapmaya başladı. Bu tarih İzmir radyosunun yayına başladığı tarihten kısa bir süre sonraya denk geliyordu. 1959-1960 öğretim yılında radyo orta dalgadan yayın yapmaya başladı ve 60’lı yıllar boyunca da yayın hayatına devam etti. Saat 15.00 ile 16.00 arasında yayın yapan radyo, tüm İzmirli tarafından ilgiyle dinleniliyordu. Sadece cumartesi-Pazar ve haftasonlar yayın yoktu. Programların çoğu plaklardan yapılıyor, plaklar ise dinleyiciler ve sanatçılar tarafından öğrencilere ulaştırılıyordu. Bu radyo, İzmir radyosuna rakip olmamakla birlikte, 60’lı yıllar boyunca müzikseverler tarafından dinlenen bir radyo oldu. Hatta Çınarlı Sanat Enstitüsü’nden mezun olan birçok öğrenci TRT radyolarında kolaylıkla görev alıyorlardı⁵⁹⁷.

1960’lı yıllarda Batı müziğinin İzmir’de gelişmesine katkıda bulunan çok önemli bir isim vardı. Selahattin Göktepe.... Bir felsefe öğretmeni olan Selahattin Göktepe 7 yaşında iken müziğe merak salmış, ilk derslerini teyzesinden almıştı. Esasen tüm ailesi sanatçıydı. Annesi, kanun; teyzeleri piyano çalardı. Selahattin Göktepe de dönemin meşhur bestakarlarından dersler almış; 1931-1938 yılları arasında Cemal Reşit Bey’in öğrencisi olmuştu. İlk konserlerini halkevinde vermeye başlamıştı. 1960’lı yıllar boyunca Alsancak’taki evini stüdyo olarak kullandı ve çok

⁵⁹⁵Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ersin Doğer ile Yapılan Görüşme. (Görüşme Tarihi: 07.06.2016).

⁵⁹⁶Özsüphandağ Yayman, Ahmet Piriştina Yaşam Öyküsü – Nergis Kokar mı İzmir Sokakları”, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Mart 2007, s. 30.

⁵⁹⁷Bekat, “Çınarlı Sanat Enstitüsü Deneme Radyosu”, **Demokrat İzmir**, 5 Aralık 1969.

öğrenciye piyano dersleri verdi. Evini adeta bir stüdyo olarak kullanan bestekâr, yurtdışından gelen çok sayıda sanatçıya ev sahipliği yapıyor ve evinde ağırlıyordu. Alman piyanisti Wilhemim Kempff konser öncesinde Göktepelerin evinde kalmıştı⁵⁹⁸. 1961 yılında piyano resitali vermek amacıyla İzmir'e gelen İngiliz piyanist Peter Cooper'da Göktepelerin evinde kalmıştı⁵⁹⁹. Avrupa'nın ünlü "*Musici Lucenses*" orkestrası dünya turuna çıktığında mutlaka İzmir'e uğrar ve konser verirdi. Selahattin Göktepe'nin organizatörlüğü çerçevesinde verilen bu konser Elhamra Sineması'nda yapılır ve İzmirli müzikseverler tarafından dinlenirdi⁶⁰⁰. Önceleri Göktepeler, yabancı ülkelerden klasik müzik sanatçıları İzmir'e davet ettiklerinde dinleyici bulmakta zorlanırken, zamanla İzmirli klasik müzik konserlerine daha fazla ilgi duymaya başlamışlardı.

4.2.4. Sinema Sanatçıları ve Sektörel Açından Sinemaya Bakış

1960'lı yıllar Türk sinemasının altın çağını yaşadığı, üretim verimliliğinin en üst seviyeye çıktığı yıllardı. Türkiye 27 Mayıs Darbesi'ni yaşamış, toplumun her alanında olduğu gibi, sinema sektöründe de baskının etkisinden kurtulmuş ve yeni bir döneme girmişti. Adnan Menderes'in iktidarda kaldığı DP Döneminde sinemaya yönelik sansürcü yaklaşım 1961 Anayasası ile ortadan kalkmıştı. Artık, Türk sineması için yeni bir dönem başlıyor ve sinema en parlak dönemini yaşıyordu.

1950'li yıllarda Türk politikasının izlediği siyasi ve toplumsal süreç, 1960'lı yıllarda çekilen sinema filmlerinin de alt yapısını oluşturdu. DP Döneminde Amerika ile yakınlaşmalar ve yapılan ikili anlaşmalar Türk toplumunda Amerika özentisi bir dönemin başlamasına sebep olmuştu. Sinemada, Amerikan güldürü filmleri ve yine Amerika'nın etkisi ile Mısır filmleri izlenirdi. 1950'li yılların sonlarına doğru sanayileşmenin, kentleşmenin, köyden kente göç olgusunun sinemaya yansıdığı ve sinema filmlerinin temel konusunu oluşturduğu görülüyordu. Fakat DP'nin sinemaya karşı olan sansürcü yaklaşımı konuları sınırlandırdığı gibi film üretimini de sekteye uğrattıyordu. 27 Mayıs Darbesi'nin yaşanması ve 1961 Anayasası'nın kabul edilmesiyle birlikte siyasi ortam yumuşadı ve Türk sineması toplumsal sorunları irdeleme imkânı buldu. İşte bu dönem "*toplumsal gerçekçilik*" akımının ortaya

⁵⁹⁸Özdemir Atalan, "Göktepe'ler İle Bir Arada", *Aile Aylık Sosyal ve Kültürel Mecmua*, I/1, (Ekim 1960), s.s. 16-17.

⁵⁹⁹Ege Ekspres, 8 Kasım 1961.

⁶⁰⁰Ege Ekspres, 23 Kasım 1961.

çıkıldığı dönem oldu⁶⁰¹. 1960'lı yılların sonuna kadar azalarak devam eden bu akımın etkisiyle çok sayıda sinema filmi çekildi. 1960 yılında çekilen Metin Erksan'ın yönettiği "*Gecelerin Ötesi*" ve Memduh Ün'ün yönettiği "*Kırık Çanaklar*"; 1961 yılında çekilen Ertem Göreç'in "*Otobüs Yolcuları*", 1962 yılında çekilen Metin Erksan'ın "*Yılanların Öcü*" ve "*Acı Hayat*", 1964 yılında çekilen Ertem Göreç'in "*Karanlıkta Uyananlar*", Metin Erksan'ın "*Susuz Yaz*" ve Halit Refiğ'in "*Gurbet Kuşları*", 1965 yılında çekilen Duygu Sağıroğlu'nun "*Bitmeyen Yol*" toplumsal gerçekçi filmlere örnekti. 1965 yılında AP'nin iktidara gelmesinden sonra sinemadaki özgürlük ortamı da yavaş yavaş azaldı ve gerçekçilik akımı önemini yitirmeye başladı⁶⁰².

1960'lı yıllar televizyonun henüz gündelik yaşantıya girmediği dönemlerdi. Bu nedenle de sinemalar bireylerin duygu dünyalarında son derece etkili bir konuma sahipti. İnsanlar sinemalarda kendi yaşantılarından kesitler buluyor, başrol kahramanları ile kendilerini özdeşleştiriyorlardı. Filmlerde ulusal kimliğin ön plana çıktığı, abartılı ve yoğun duyguların yaşandığı sahneler çekiliyordu. Ana tema, yoksulluk, kadercilik, haksızlıklara karşı direnme, baskı ve şiddete boyun eğmeme, fakir kız zengin oğlan aşkı idi. Filmlerde yoksul insanların mutluluğu, zengin insanların mutsuzluğu anlatılırdı. Filmin afişinden veya başrol oyuncularından filmin sonu tahmin edilebiliyordu; fakat yine de insanlar büyük bir istekle sinemalara gidiyorlardı.

1960'ların başında senaryo sıkıntısından ve konu darlığından yakınan sinema oyuncuları kısa süre içerisinde aradıkları özgürlüğe kavuştular. 1962 yılında Eşref Kolçak'ın Yeni Asır gazetesine verdiği röportajda Türk edebiyatının klasik romanlarını sinemaya uyarlamak dışında yeni senaryo yazılmadığı, insanların hep aynı konuları izlemekten sıkıldığı ve sansürcü yaklaşımın senaryo yazımını kısıtladığı söyleniyordu. Sinema seyircisine, kitaplarda okuduğu konuları tekrar tekrar izletmek, seyircide de oyuncuda da bıkkınlık yaratıyordu⁶⁰³. Sansürün kalkması ile 1960-1970 yılları arasında sinema filmlerinin, yapımcıların ve yapımevlerinin sayısı hızla arttı. Sinema tarihi açısından bakıldığında, sinema sektörü o zamana kadarki en parlak ve en çok kazanç getiren dönemini yaşıyordu.

---

⁶⁰¹Ali Öztürk, "Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik Akımı ve Sansür -1960-1970 Dönemi-", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2013, s.s. 21-23.

⁶⁰²A.g.t., s.s. 76-176.

⁶⁰³Yöndem, "Eşref Kolçak Sansürden Şikâyet Ediyor", **Yeni Asır**, 25 Nisan 1962.

1963 yılında ilk renkli filmin çekilmesi ve 1967'den sonra renkli filmlerin hızla artması sinema sektörünü girişimciler açısından vazgeçilmez kılıyordu. 1960 yılında çekilen ve hepsi siyah-beyaz olan film sayısı 68 iken, 1961 yılında birden bire büyük bir atılım gerçekleştirmiş ve film sayısı 116'ya çıkmıştı. 1961 yılından sonra da her yıl artarak büyüdü. 1965 yılında çekilen 214 filmin, 212'si siyah-beyaz, 2 tanesi renkli idi. 1970 yılına gelindiğinde ise, çekilen 225 filmin 147'si siyah-beyaz, 78'i renkli idi⁶⁰⁴.

1965 yılında AP'nin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte sinemada yeni bir dalgalanma dönemi başladı. Sanki 1960'lı yılların öncesine geri dönmüş gibiydi. Sinema da toplumsal gerçekçilik akımı temel de var olmakla birlikte 1965 yılından sonra sansür tekrar gündeme geldi. Örneğin 1966 yılında çekilen "*Hudutların Kanunu*" isimli filmde kaçakçı ve asker arasındaki işbirliği sansüre uğramıştı. Yeni yönetmenler ise toplumsal gerçekleri yansıtan filmler çekemiyorlardı⁶⁰⁵.

1965 yılından sonra sinemada Halit Refiğ ve Metin Erksan'ın öncülüğünü yaptığı Ulusal Akım ve Yücel Çakmaklı'nın öncülüğünü yaptığı Milli Akım döneme damgasını vurdu. Ulusal sinemada, Anadolu insanının yaşantısını anlatan ve anlatırken de halk dili kullanan bir anlayış vardı. Film adeta, Anadolu insanının duygularına tercüme olurdu. Milli sinemada ise Türk-İslam kültürü içerisindeki Türk insanı ve batılılaşmanın Türk insanını yozlaştırdığı anlatılıyordu. Bu dönemin yarattığı en önemli isimlerden birisi de Yılmaz Güney oldu. Yılmaz Güney, hem bir oyuncu, hem bir senarist, hem bir yapımcı ve hem de bir yönetmen olarak ismini duyurdu. Filmlerinde haksızlıklara karşı gelen bir kabadayı, ezilen, itilen; ancak kadere boyun eğmeyen bir adamı canlandırdı. Türk sinema tarihinde "*dürüst Anadolu çocuğu*" olarak ün yaptı ve "*çirkin kral*" olarak tanındı⁶⁰⁶.

1960'lı yılların başında bir anda ismini duyuran ve parlayan kadın sinema sanatçıları ise Hülya Koçyiğit, Nebahat Çehre, Ajda Pekkan, Semra Sar ve Sevil Candan oldu. Türkan Şoray, Fatma Girik, Filiz Akın, Muhterem Nur ve Belgin Doruk diğerlerine nispeten ismini daha önce duyurmuş ve sinemada aranılan kadın oyuncular olarak piyasada yer edinmişlerdi. Erkek oyuncular arasında ise dönemin

⁶⁰⁴Giovanni Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 160.

⁶⁰⁵B. Nilüfer Uluç, "Türk Sinemasında Kültürel Sorunlara Yaklaşım Biçimleri 1960-1970 Dönemi", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2009, s.s. 67-68.

⁶⁰⁶**Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s.s. 21-23, 25.

en meşhur isimleri Ayhan Işık, Fikret Hakan, Tanju Gürsu, Öztürk Serengil, İzzet Günay, Erol Taş Tamer Yiğit ve Orhan Günşiray idi.

1964 yılına gelindiğinde Türk sinema dünyasına yeni bir isim girdi. Dr. Cüneyt Arkın... Cüneyt Arkın'ın sinemaya girişi, sinema yapımcıları tarafından sinemada farklı bir ışık olarak değerlendirildi. Çünkü Ayhan Işık'ın güzel sanatlar mezunu olmasının dışında başka hiçbir sinema sanatçısı üniversite mezunu değildi. Oysaki Cüneyt Arkın tıp fakültesi mezunuydu ve tesadüfen değil, bilerek isteyerek sinema dünyasına katılmıştı. Yumuşak görünüşünün altında sert bir hava taşıması, Türk sinemasına yeni bir tiplmeyi sokacaktı. 1960'lı yıllarda hemen hemen her sinema oyuncusunun kendine özgü bir tiplemesi vardı ve oyuncu, filmlerinde o karakterin dışına çıkmıyordu. Bu nedenle seyirci, filmin başrol oyuncusundan, filmi konusunu ve sonunu tahmin edebiliyordu. Cüneyt Arkın'ın ilk sinema filmi "*Gurbet Kuşları*" oldu. Hemen ardından Hulki Saner'in "*Ayşecik Çıtu Pıtu Kız*" isimli filminde Hülya Koçyiğit'in karşısında başrol oynadı. Seyirci tarafından çok beğenilmesi üzerine Duru film tarafından Süreyya Duru ile "*Şoför Nebahat ve Kızı*" isimli filmi ve Halide Edip Adivar'ın "*Sinekli Bakkal*" isimli filmlerini çevirdi⁶⁰⁷.

Yönetmenliğini Metin Erksan'ın yaptığı "*Susuz Yaz*" filmi, 1964 yılında Berlin Film Festivali'nde "*Altın Ayı*" ödülüne layık görülmüş ve birinci olmuştu. Bu başarı Türk sinemasının sektör olarak var olduğunu kanıtlayan önemli bir olguydu. Yurtdışına gönderilen ilk film olan "*Susuz Yaz*", Türk sinemasının diğer örneklerinin de yurtdışı kapısını aralamış oldu. Film, İzmir'in Urla ilçesinin Bademler köyünde geçmekte ve Türkiye'nin bir gerçeğini yansıtmaktaydı. "*toplumsal gerçekçilik*" akımının en güzel örneklerinden birisini veren film, Hülya Koçyiğit'in de ismini sağlamlaştırmasını sağladı. Film, bir köyde geçmekte ve sudaki mülkiyet hakkı üzerinde durmaktaydı. Filmin değeri, konusundan değil, insanların gerçekçi tasvirlerinden kaynaklanıyordu⁶⁰⁸. 1963 yılında çekilen filmin, galası aynı yıl, filmin çekildiği yerde yani Bademler köyünde yapıldı. Köyde bir galanın düzenlenişi, Türk sinema tarihinde bir ilkti ve bu ilke, İzmir imza atmıştı⁶⁰⁹. Üstelik filmde rol alan yardımcı karakterlerin hepsi Bademler köyü halkındandı. Galanın düzenlendiği gün, İzmir'den, Urla'dan, Seferihisar'dan ve Ege'nin çeşitli yerlerinden binlerce kişi filmi izlemeye geldi. Yaklaşık 3.000 kişinin katıldığı galada 4 seans yapılmış; fakat

⁶⁰⁷Demokrat İzmir, 3 Mayıs 1964.

⁶⁰⁸Demokrat İzmir, 9 Temmuz 1964.

⁶⁰⁹Yaşar Ürük, "Köyde Film Galası", *İğne Deliğinden İzmir*, Yakın Kitabevi, 2011, İzmir, s. 81.

sinema salonunun 300 kişilik kapasiteye sahip olması, aynı gün bütün seyircilerin filmi izlemesini engellemiştir⁶¹⁰. 1960'lar Türk sinemasının uluslararası platforma çıktığı yıllardı. Filmler uluslararası festivallere katılıyor, ödüller alıyordu. 1962 yapımı “*Şehirdeki Yabancı*” isimli film, 1964 yılında Moskova Film Şenliği’nde Nilüfer Aydan’a Şeref diploması kazandı. Yine 1962 yapımı olan “*Yılanların Öcü*” 1966 yılında Tunus Kartaca sinema gününde şeref madalyası almaya hak kazandı. 1966 yılında çekilen “*Ah Güzel İstanbul*” ise 1967 yılında San Remo’daki Bordighera Güldürü Film Şenliği’nde gümüş ağaç plakası ödülüne layık görüldü. Türk sinema endüstrisinin Dünya sinema endüstrisinde varlığını kanıtlaması, İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Antalya gibi büyük şehirlerde de ulusal film festivallerinin yapılmasını teşvik etti⁶¹¹.

İzmir’de sinema şenlikleri ile ilgili ilk önemli etkinlik, 1961 yılında Fuar ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen “*Güzel Sanatlar Festivali Türk Filmleri Yarışması*” idi. 30. İzmir Enternasyonel Fuarı kapsamında düzenlenen yarışmaya katılan filmler arasında uzun değerlendirmeler yapıldı ve yapımcılığını Sel Filmin üstlendiği, “*Denize İnen Sokak*” filmi birincilik ödülüne layık görüldü.⁶¹² İzmir sinema sektörü açısından zayıf bir kentti. Festivali düzenleyenler, kentin sinemaya olan ilgisini arttırmak ve sinema endüstrisini canlandırmak amacı taşıyorlardı. Bu nedenle de festivale katılacak filmlerle ilgili hiçbir ön koşul konulmamıştı. Mesela festivale katılacak olan filmin o yıl çekilmiş olma koşulu yoktu ya da başka bir festivale katılmama zorunluluğu da yoktu. İzmir festivaline 8 film katıldı. Bunlar “*Gecelerin Ötesi*”, “*Dolandırıcılar Şahı*”, “*İki Damla Gözyaşı*”, “*Denize İnen Sokak*”, “*Ayşecik Şeytan Çekici*”, “*Cumbadan Rumbaya*”, “*Kader Yolcusu*” ve “*Unutamadığım Kadın*” idi. 7 kişilik bir jüri filmi izledi ve 6 kişinin oyu ile “*Denize İnen Sokak*” yarışmayı kazandı. Oy kullanmayan tek jüri üyesi Ziya Demirel idi. Ziya Demirel, kendisi de bir tiyatro oyuncusu ve Ankara Devlet Tiyatrosu’nda aktör-yönetmen idi. Filmin hiçbir tiyatral yanı bulunmadığını söyleyerek “*Denize İnen Sokak*” filmine oy vermemişti. O gün İzmir Film Festivali’nde diğer ödül alanlar ise şunlardı: En iyi kameraman Enver Burçin, en başarılı senarist Selçuk

⁶¹⁰Akın Simav, “Bir Filmin Galası Münasebetiyle Bademler Köyü Dün Yerinden Oynadı.”, **Demokrat İzmir**, 9 Aralık 1963.

⁶¹¹Uluç, **a.g.t.**, s. 69.

⁶¹²Ürük, “İzmir’de İlk Film Festivali”, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s. 80.

Bakklabaşı, en başarılı erkek oyuncu Ulvi Araz, en başarılı kadın oyuncu Nurhan Nur idi⁶¹³.

İzmir'deki ikinci film şenliği ise 1965 yılında gerçekleştirilen “1. Türk Film Festivali” oldu. Festivale 10 film katıldı. 22 jürinin değerlendirmesi sonucu “Üç Tekerlekli Bisiklet”, en iyi film seçildi⁶¹⁴. “1. Türk Film Festivali” bir diğer adıyla “1. İzmir Fuar Film Festivali”, ne halk tarafından ne de jüri üyeleri tarafından pek rağbet görmemişti. Organizasyon düzensiz ve baştan sağmaydı. Film festivalinin yapılacağı yer olarak fuarın içindeki Manolya Açık hava Salonu’nu tercih edilmişti. Afişler ve pankartlar dağınık bir şekilde duvara asılmış, dolaplar üst üste yığılmıştı. Arka sıralarda oturan seyircinin filmi rahatlıkla izlemesi mümkün değildi. Zira perdeye yansıtılan ışık, seyircinin gözünü alıyordu. Koltuklar boştu. Sadece halkın değil, jüri üyelerinin ilgisizliği de dikkat çekiyordu. 22 jüri üyesinin gelmesi planlanmışken, ilk gece sadece 10 jüri üyesi gelmişti. Üyelerden bazıları bilet bulamadıklarını, bazıları da filmleri daha öne izlediklerini, son gece sadece oy kullanmak için katılacaklarını söylemişlerdi. Bu durum diğer jüri üyeleri tarafından da tepkiyle karşılanmıştı. Festival 25 Ağustos’a kadar devam etti. Festivale katılan filmler ise şunlardı: “Sayılı Dakikalar”, “Kavgasız Yaşayalım”, “Sahildeki Cesed”, “Üç Tekerlekli Bisiklet”, “Hülya”, “Kara Memet”, “Keşanlı Ali Destanı”, “Affetmeyen Kadın”, “Ahtapotun Kolları” ve “Suçlular Aramızda”. Festivalde “Üç Tekerlekli Bisiklet” birincilik ödülünü aldı⁶¹⁵. Organizasyon özensizliği ve ilgisizlikten dolayı bu şenlik rağbet görmedi ve bir daha da tekrar düzenlenmedi.

---

⁶¹³Oğuz Makal, “İzmir’de Film Festivali”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:3, Mart 2001, s.s. 121-122.

⁶¹⁴Ürük, “ Köyde Film Galası”, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s. 81.

⁶¹⁵Ç. Esen Kaftan, “İlgisiz ve Vurdumduymaz Bir Organizasyon ile Fuar Festivali ve Fiyasko”, **Milliyet**, 23 Ağustos 1965.

İzmir 1. Film Festivali'nde Özensizce Duvara Yapıştırılan Afişler ve Halkın İlgisizliği
(Kaynak: **Milliyet Gazetesi**, 23.08.1965.)

Sinema sektörünün hızlı bir büyümeye girmesi İzmir'deki sinema kültürünü de hızla arttırdı. 1968 yılında İzmir'de içlerinde üniversite öğrencileri, doktorlar, avukatlar ve öğretmenler olan 15 kişilik bir grup, İzmir sinema kulübünü kurdu. Kulübün amacı, İzmir'deki sinema kültürünü yaygınlaştırmak ve İzmirliilerin sinema bilgilerini arttırarak, sinemayı sevmelerini sağlamaktı. Yerli ve yabancı çok sayıdaki sanat filmlerini İzmir'e getirterek, İzmirliilerin sinemaya daha sık gitmelerini sağladılar⁶¹⁶. Bu 15 kişilik grup içindeki isimlerden bazıları Esat Balım, Ziya Metin ve Necati Doluorman idi ve şimdiki Hatay Sineması mekân olarak seçilmişti⁶¹⁷. Halkevi sinema kolunun organize ettiği, eğitici ve öğretici yanı ağır basan çocuk sinemaları da, çocuklar tarafından ilgiyle izleniyordu. Konak Sineması başta olmak üzere, İzmir'in muhtelif sinema salonlarında gösterilen çocuk filmleri hem çocuklar hem de onları sinemaya getiren yetişkinler tarafından memnuniyetle karşılanıyordu. O dönemde çok film temin etmek son derece güç bir işti. Türk sinemacılar derneğinin gönderdiği filmler çocuklara uygun olmazken, Milli Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği filmler de biraz ağır oluyordu. Çocukların yaşlarına göre içerik açısından en uygun filmler Alman Derneği tarafından gönderilen filmlerdi. Anaokulu ve ilkokul çağındaki çocukların gördüklerinin tesiri altında kolayla kaldıkları

⁶¹⁶Demokrat İzmir, 26 Şubat 1968.

⁶¹⁷Makal, a.g.m., s. 122.

düşünüldüğünde, yaşlarına uygun ve doğru seçilen filmlerin çocuklar için ne kadar eğitici ve öğretici oldukları aşikârı⁶¹⁸.

1960'lı yılların sonlarına doğru televizyonun günlük yaşantıda kültürel bir araç olarak yer alması, AP hükümetinin izlediği sansürcü yaklaşım, insanların sinema salonlarından uzaklaşmalarına sebep oldu. Sinema yavaş yavaş altın çağını geride bırakıyordu. Salonların birer birer kapanması ve ayakta kalmayı başaranların pornografik filmlere yönelmeleri sinemanın kriz ortamına doğru sürüklendiğinin en belirgin göstergesiydi. Sinema işletmecileri, izleyiciyi sinema salonlarına çekebilmek için çeşitli kampanyalar düzenliyorlardı. Mesela İzmir'in meşhur Yeni, Saray, Yıldız ve Büyük sinemalarında bir bilet ile peş peşe 4 filme girme imkânı vardı. Hatta bazen 1 bilet ile 5 tane film bile izleniyordu; fakat bütün bu uğraşlar sonuç vermedi ve sinema salonları yavaş yavaş kapanmaya başladı. 1960'lı yılların ortalarından itibaren yazlık sinemaların açılması da, kapalı sinema salonlarını olumsuz etkileyen faktörlerden birisi oldu. Sinema işletmecileri zarar ettikleri bu dönemde, belediyeden sinema biletlerine zam yapılması isteğinde bulundular. Film şirketlerinin ve sinema işletmecilerinin en çok yakındıkları konulardan birisi, sinema biletlerinin ucuz olması idi. Ege Sinemacılar Derneği, bilet ücretlerine zam talebinde bulunmalarına, belediye tarafından da bu talep olumlu karşılanmış olmasına rağmen, belediye encümeni her sinemanın her mevkiine ücret artışı yapılmayacağını açıkça belirtmişti. O dönemde sinemalar; sinema salonunun konforuna, havalandırma sistemine, perdesine, tuvaletinin temizliğine, tabanının toprak veya beton olmasına göre sınıflara ayrılıyordu. Üstelik her sinemanın her koltuğu aynı fiyat değildi. Balkon, locası, ön sahnesi gibi çeşitli mevkilere sahipti. İzmir'de lüks denecek sinema salonu çok az olduğu için, sinemaseverler film izlemeye gittiklerinde yazın havasızlıktan bunalmakta, kışın kalorifer sistemi olmadığı için paltoları ile film izlemek durumunda kalmakta idiler. Üstelik İzmir'e gönderilen filmlerin diğer büyük şehirlere oranla daha kalitesiz oldukları söyleniyordu. Bütün bunlar neticesinde İzmir sinemalarının bakımsızlığı gündeme getirilerek halk, sinema ücretlerine yapılacak zamma büyük oranda karşı çıktı. Ege Sinemacılar Derneği'nin bütün mevkiiler için 50 ile 100 kuruş arasındaki zam istekleri kabul olmadı; fakat 1 liralık mevkiler hariç diğer mevkilere 25 ile 50 kuruş arasında zam yapıldı. Bütün bu çabalar sinema

---

⁶¹⁸Demokrat İzmir, 17 Ocak 1968.

şirketlerini ekonomik krizden kurtaramadı ve 1970’li yıllarına ortalarına kadar birçok sinema salonu kapılarını kapatmak zorunda kaldı⁶¹⁹.

4.3. Spor

4.3.1. İzmir’de Sporun ve Spor Yazarlığının Tarihçesi

İzmir farklı etnik grupları bünyesinde barındıran çok uluslu bir kent olarak eski dönemlerden itibaren çeşitli spor dallarının gelişimine öncülük etmişti. Cumhuriyet’in ilanından önce, eskrim, futbol, güreş ve tenis faaliyetleri belli bir grup tarafından yapılıyordu. Eskrim, tenis ve futbol özellikle İngilizler ve Rumlar arasında yaygınken, güreş milli spor olarak Türkler arasında yaygındı. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, atletizm, bisiklet, basketbol, boks ve yelken sporu halk arasında tanınmaya başlandı. 1940’lı yıllara doğru voleybol ve yüzme, 1950’lerde jimnastik ve masa tenisi alanında İzmir’de ilk çalışmalar yapıldı. 1960’lı yıllara gelindiğinde İzmir aktif olarak 14 spor dalında faaliyet gösteriyor ve yapılan müsamereler halk tarafından ilgiyle izleniyordu. Özellikle okullarda çeşitli spor dallarına ilişkin kurslar açılıyor, seminerler düzenleniyor ve İzmir’de spor faaliyetlerinin artırılması için çalışmalar hızla devam ediyordu. Spor müsamereleri 1923 yılına kadar resmi bir statü kazanmamıştı. 1923 yılında İstanbul’da Türkiye İdman İttifakları Cemiyeti kuruldu ve İzmir 1924 yılında bu cemiyete katıldı. 1936 yılında spor faaliyetlerini yürütmek üzere Türk Spor Kurumu açıldı ve İzmir bu kuruma bağlandı. 1938 yılında ise Türk Spor Kurumu görevini yeni kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü’ne bıraktı⁶²⁰. 1960 yılında İzmir Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü ve İl Spor Müdürlüğü görevine “*vekil*” olarak Hilmi Mergen atandı. Aynı yıl Bekir Ziya Eytemiz “*asil*” olarak bu göreve getirildi ve 1973 yılına kadar görevini sürdürdü⁶²¹.

---

⁶¹⁹Yeni Asır, 21-22 Ekim 1969; Demokrat İzmir, 18 Ekim 1969.

⁶²⁰1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 294-298.

⁶²¹Erdoğan Sungur, İzmir Spor Tarihi, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir, 2002, s. 14.

Tablo 65: 1960'lı Yıllarda İzmir İl Spor Temsilcileri

Spor Dalları	İsimler	Yıllar
Basketbol	Hulusi Işın	1949-1965
	Rami Kınacı	1965-1973
Boks	Türkmen Büyükerk	1954-1973
Eskrim	Nihat Şayer	1959-1961
	Muammer Uçal	1961-1975
Voleybol	Hulusi Işın	.....-1967
	Fikret Cem	1967-1973
Yüzme	Selami Akdal	1958-1963
	Erdoğan Sungur	1964-1972

(Kaynak: Erdoğan Sungur, **İzmir Spor Tarihi**, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir, 2002, s. 179, 187, 210, 237'den yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1950'li yıllara kadar gazetelerde spor haberlerine pek rastlanmazdı. Yazı işleri müdürünün görevlendirdiği bir memur veya maçları gönüllü olarak takip etmek isteyen bir kişi maç sonuçlarını gazetenin bir köşesinde yazardı. Bazen de bir köşe yazarı yazısının bir bölümünde spordan bahsedebilir, maç sonuçlarını verebilir veyahut maçla ilgili kritik yapabiliyordu. Hata bazen gazete erken basıma girecekse, maç sonuçları o gün yayınlanmaz ertesi güne kalırdı. İlk defa 1936 yılında Olimpiyat Oyunları'nın sonuçları görkemli başlıklarla Yeni Asır gazetesinde yayınlanmıştı. İlk sayfa manşet olarak verilen spor haberleri halkın ilgisini çekti. 1948 Olimpiyat Oyunları'nda Türk sporcuların başarılar elde etmeleri halkın spor haberlerine olan ilgisini biraz daha arttırdı. Yeni Asır ve Demokrat İzmir gazeteleri renkli manşetler halinde Türk sporcularının başarılarından bahsediyorlardı. 1952 yılında Ege Ekspres gazetesinin açılması spor yazarlığı yönünde bir dönüm noktasını oluşturdu. Çetin Esen Kaftan ilk profesyonel spor yazarı olarak Ege Ekspres gazetesinde çalışmaya başladı. 1960'lı yıllara gelindiğinde profesyonel spor yazarlarının isimleri çoğalmıştı. Bunlar: Kaftan'ı Nejat Türkeri, Avni Akgün, Erdoğan Sungur, Çetin Esen, Çetin Eraslan ve Aydın Sevgel idi. Spoe haberleri artık tam sayfa olarak yayınlanıyor, gazetelerin son sayfaları tamamen spor haberlerine ayrılıyordu haftasonları tam sayfa olarak verilen haberler, hafta içi yarım sayfa olarak okuyucuya sunuluyordu. 14 Nisan

1964 tarihinde de Türkiye Spor Yazarları Derneği İzmir şubesi açıldı ve ilk dernek başkanı da Erdoğan Sungur oldu⁶²².

4.3.2. İzmir Spor Merkezleri

1960 yılının başında işlevsel olarak faaliyet gösteren tek stadyum, Alsancak Stadyumu idi. Alsancak Stadyumu 1928 yılında inşa edilmiş, 1965 yılına kadar çeşitli ilaveler yapılmış ve 1960'lı yıllardaki son halini almıştı. Stadyum, 1965 yılında 17.500 kişiyi alabilecek kapasiteye sahipti. Sporculara ait duşlu 4 soyunma odası, misafirhanesi, 250 kişilik seyirci kapasitesine sahip güreş salonu, jimnastik salonu, kulüp lokâli, depoları ve idari binası vardı. İzmir'de futbolun yaygın bir spor olması nedeniyle, gece maçlarının da yapılabilmesi için 1967 yılında stadyumunun futbol sahası aydınlatılmıştı⁶²³.

Alsancak Stadı
(Kaynak: **1967 İzmir İl Yıllığı**, s. 302.)

1965-1966 sezonundan itibaren 4 yıl boyunca Altayspor'da oynayan Altayspor takım oyuncusu Mahmut Evren'in Alsancak stadı ile ilgili anlattıkları şunlardı:

“Alsancak stadı İzmir'in kalbiydi. Ondan başka stad yoktu. Milli takım orada oynamıyordu. Dışarıdan gelen yabancı takımlar orada oynamıyordu. Bütün

⁶²²A.g.e., s.s. 239-242.

⁶²³1967 İzmir İl Yıllığı, s. 300.

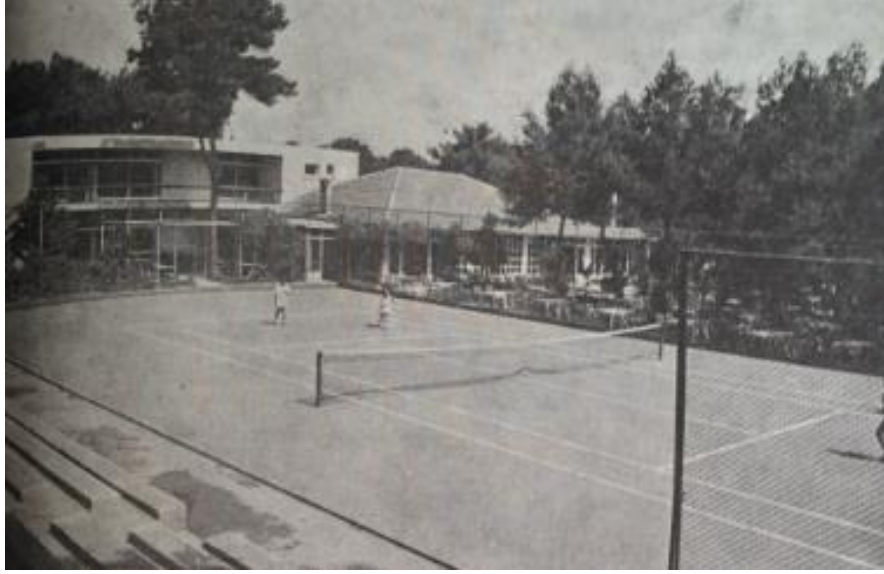

*takım maçları orada yapılırdı. Stadın yerleri kömür tozuydu. Zımpara gibiydi. Düştüğümüz zaman cildimizi sıyıyordu. Çamur olmasın diye kömür tozundan yapılmıştı. Özellikle yağmur yağduğunda çamur olmazdı ama oynayan için düştüğünde çok acıtır. Bugünkü kadar fanatiklik yoktu. Rakip takımlardaki seyirciler yan yana oturabilirdi. Kavga olmazdı. Büyük olaylar çıkmazdı. Saha ile seyirci arasında basit bir bariyer vardı. Sıkı güvenlik önlemleri alınmazdı. Seyirciler bazen kendilerini tutamaz sahaya geçerlerdi. Sahaya geçmek kolaydı. Çünkü tribün ile saha aynı hizada olurdu*⁶²⁴.

1961 yılında fuar içerisinde Kültürpark Spor ve Sergi Sarayı inşa edilerek tenis, basketbol ve güreş çalışmalarının hız kazanması sağlandı. Kültürpark içerisinde mülkiyeti belediyeye ait 4 kortlu tenis sahası yapıldı. 1960'lı yıllarda sporcuların çalışmalarına hizmet eden tesislerden birisi de Karşıyaka Spor Kulübü idi. Karşıyaka Spor Kulübü'nün mülkiyeti Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne ait olup, kulüpte 3 kortlu bir tenis sahası mevcuttu. İzmir'in yelkenciliğin gelişime açık bir kent olması nedeniyle 1960'lı yıllarda ilk yapılan tesislerden birisi de yelken yarışları iskelesi idi. 1962 yılında Karşıyaka yelken yarışları iskelesinin inşaatı başladı ve 1964 yılında iskele aktif olarak kullanıma açıldı. İskele, 50 yarış teknesi barındırabilecek kapasitede yapılmıştı. Ayrıca, Göztepe'de 50 tekneli Göztepe Kayıkhanesi, 500 kişilik Göztepe Spor Sahası, İzmirspor Kapalı Spor Salonu, 500 kişilik Karşıyaka Spor ve Atletizm Sahası, kapalı spor salonu ve açık basketbol sahası sportif faaliyetlerde kullanılmak üzere aktif olarak hizmet veriyordu. Güreş çalışmaları yapabilmek için Salepçioğlu camiinin altındaki salon kiralanmış ve hizmete açılmıştı. İzmir'in ılıman iklimi, yaz aylarının uzun ve sıcak geçiyor olması İzmir'de yüzme sporunun gelişimini sağladı. Karşıyaka'daki yüzme havuzu ve kentin sahilinden denize girilebiliyor olması yüzme sporunun halk arasında sıklıkla yapılmasına imkân tanıyordu. Ancak Karşıyaka yüzme havuzunun yıkılması ve İzmir sahillerinden denize girilmesinin yasaklanması bir süre yüzme sporunun duraksamasına sebep oldu⁶²⁵.

⁶²⁴Altayspor Takım Oyuncusu Mahmut Evren ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 29.09.2016).

⁶²⁵İzmir İl Yıllığı 1967, s.s. 304-306.

Kültürpark Tenis Kulübü
(Kaynak: **İzmir İl Yıllığı**, s.305.)

1962 yılında yapımına başlanan ve 1966 yılında yapımı tamamlanan bir diğer spor kompleksi Atatürk Kapalı Spor Salonu oldu. Salon, 5.000 kişilik seyirci kapasitesine sahipti. Sporculara ait duşlu soyunma odaları, 1 tane antreman salonu, hakemlere, idarecilere ve doktorlara ait odalar mevcuttu. 7.880.000 liraya mal olan salon, Türkiye'nin ve Balkanlar'ın en büyük ve en modern salonu olarak lanse ediliyordu⁶²⁶. Atatürk Kapalı Spor Salonu'nda kalorifer ve klima sistemi de kurulmuştu⁶²⁷.

Atatürk Kapalı Spor Salonu
(Kaynak: **İzmir İl Yıllığı**, s. 303.)

⁶²⁶Gündoğan Kaplan, "Kapalı Salon 29 Haziran'da Gençliğin Hizmetine Giriyor.", **Ege Ekspres**, 23 Haziran 1966.

⁶²⁷1967 **İzmir İl Yıllığı**, s. 300.

Spor salonunun hemen arkasına 1968 yılında olimpik ölçülerde bir yüzme havuzu yapıldı. Kapalı spor salonu ile aynı coğrafik alan içerisinde bulunan havuz Türkiye'nin en modern havuzu olarak lanse edilmişti. Atatürk açık yüzme havuzunun 2 milyon liraya mal olduğu söyleniyordu. Havuz 8 kuluvarlı yapılmış, en alçak yeri 1.80 cm, en derin yeri 4.50 cm olarak belirlenmişti. 2.500 kişilik tribüne sahipti. İzmir Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Ziya Eytemiz, açık havuzun yanısıra kapalı bir yüzme havuzunun inşaatına da başlanacağını duyurmuştu. Kapalı yüzme havuzunun ölçüleri 33x22 ölçülerinde belirlenmişti⁶²⁸. Hemen yapımına başlanan kapalı yüzme havuzu kısa sürede tamamlanmış, 6 kuluvarlı ve 25 metre uzunluğunda inşa edilmişti. Uzun yıllar tesis yetersizliğinden dolayı antrenman yapamamış yüzücüler, kapalı yüzme havuzunun tamamlanmasıyla birlikte kış aylarında da çalışma imkanı bulmuşlardı. 1971 Akdeniz Oyunları'na kadar havuza ilaveler yapılmış ve İzmirli yüzücülerin hizmetine sunulmuştu⁶²⁹.

Atatürk Açık Yüzme Havuzu
(Kaynak: **İzmir İl Yıllığı**, s. 305.)

1960'lı yılların sonlarında Halkapınar Spor Tesisleri'nin inşaatı da devam eden projeler arasındaydı. 1967 yılında tesisin projesi tamamlanmış, fakat inşaatına

⁶²⁸Kaftan, "8 Kuluvarlı Havuz Temmuz'da Açılıyor", **Milliyet**, 23 Nisan 1968.

⁶²⁹Sungur, **a.g.e.**, s. 20.

başlanmamıştı. 1971 yılında İzmir’de gerçekleştirilecek Akdeniz Olimpiyatları’nın burada yapılması planlanıyor ve bir an önce inşaaata başlanması gerektiği söyleniyordu. Projeye göre tesis, 55.000 kişilik bir olimpik stada sahip olacaktı. Stad elips şeklinde dizayn edilmişti. Tribünler yerden üç metre yüksekten başlıyordu. Tribünlerin altlarına 500 sporcunun rahatça soyunabileceği duşlu odalar yapılmıştı. 8 kuluvarlı atletizm sahası, güreş, boks, eskrim, jimnastik, halter, judo salonları, hakem odaları, dinlenme odaları, idari bürolar, 500 kişiyi alabilecek kapasitede konferans salonu, toplantı salonları, polis merkezi, restoran, büfeler ve kafeteryalar inşa ediliyordu. Açık atletizm pistinin yanısıra 250 metre uzunluğunda kapalı toprak atletizm sahası da proje kapsamında yer alıyordu. 25 metrelik kapalı yüzme havuzu yapılıyordu. 1967 yılında yüzme havuzuna ait tribünler, soyunma odaları, duşların yapımı tamamlanmış, filtrasyon dairesi ve klorlama tesisatının inşaatı devam etmekteydi. Ayrıca, 500 araba alabilecek büyüklükte bir otopark, stad dışında 3 adet futbol antreman sahası, özel atletizm sahası, basketbol ve voleybol sahaları yer alıyordu⁶³⁰. Projenin yıllar önce hazırlanmış olmasına rağmen, yapım çalışmalarının ağırdan alınması zaman zaman spor çevrelerince eleştiriyle karşılanıyordu. Alsancak stadı, hem seyirciler hem spocular için yeterli kapasitede değildi. Özellikle futbol müsabakalarının yapıldığı dönemlerde seyircilerin bir kısmı bilet almış olmalarına rağmen stada girmeyi bile başaramıyorlardı. Kalabalıktan dolayı izdiham yaşanıyor, sporseverler ite kaka stada girmeye çalışılıyordu. İzmir’de her geçen sene futbola olan ilgi artıyor, nüfus çoğalıyor; fakat Halkapınar spor tesislerinin yapım çalışmaları hızlanmıyordu⁶³¹. 1969 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından Halkapınar stadının 1971 yılında tamamlanacağı duyurulmuş, stadın 70.000 kişilik seyirci kapasitesinin olacağı ve 60 milyon lira harcanacağı da ilave edilmişti. Bunların dışında statta 3 antreman sahası bulunacak, tüm masraflar Spor Toto ve Beden Terbiyesi tarafından karşılanacaktı⁶³². Böylece tesisin yapımına 1970 yılında başlandı ve 1971 yılında Akdeniz Olimpiyatları ile açıldı⁶³³. Anlaşıldığı üzere Halkapınar Spor Tesisleri İzmir’in spor hayatına 1960’lı yıllarda katkıda bulunamadı.

---

⁶³⁰“55.000 kişilik Halkapınar Stadı Modern Tarzda Olacak”, **Ege Ekspres**, 27 Temmuz 1967.

⁶³¹Aydın Sevgel, “Bana Göre Önce Stad Lazım”, **Ege Ekspres**, 10 Şubat 1967.

⁶³²Teoman Güray, “5 Yıl İçinde 67 İl ve 121 İlçe Spor Sitesine Kavuşacak”, **Milliyet –Spor İlavesi-**, 25 Mart 1969.

⁶³³Sungur, **a.g.e.**, s. 18.

4.3.3. Takım Sporları

4.3.3.1. Futbol

İzmir’de futbolun tarihi, 19.yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktaydı. 1890 yılında İngilizler kendi aralarında rugby ve futbol maçları yaparlardı. Türkler ve Rumlar, İngilizleri hayranlıkla seyredeler; fakat baskı rejiminin etkisiyle kendileri oynamaya cesaret edemezlerdi. Özellikle Türk gençleri futbol konusunda çekingen davranırlar sadece seyirci kalmayı tercih ederlerdi. Rumlar ise, İngilizlerin milli sporuna daha sıcak bakıyorlardı. Nitekim Rumların, Şeyhülislam tarafından verilen yasak fetvasına uyma zorunlulukları yoktu. Böylece Rumlar kısa süre içerisinde kendi takımlarını kurup, İngilizlerle futbol oynamaya başladılar. İzmir kenti, İstanbul’a göre daha modern bir yapıya sahip olduğu için Türkiye’de futbolun ilk örnekleri İzmir’de görülmüş oldu. İstanbul’daki İngilizler, İzmir’den 1-2 sene sonra futbol oynamaya başladılar. Futbol, 1890’lı yıllarda birkaç İngiliz ailesinin tekelindeydi. Hatta bu aileler futbolu, 1894 yılında Bornova’da özel bir kurum haline getirmişlerdi. 1900’lü yıllarda İngilizlere, Rumlar ve Ermeniler de katıldılar. Böylece, Rum Panionios, Apollon ve Pelops kulüpleri ile Ermeni kulüpleri de futbol maçlarında boy göstermeye başladılar. Futbolun Türkler arasında yayılmaya başlaması, 1908 yılında 2. Meşrutiyet’in ilanından sonra oldu. İzmir’e futbolu Melekyan isimli bir beden eğitimi öğretmeni getirdi. Avrupa’da öğrenim görmüş bu öğretmen İzmir Sultanisi’nin jimnastik öğretmeni idi. Böylece İzmir’deki Türkler futbolu ilk defa 1910 yılında İzmir Sultanisi’nde oynamış oldular. Kısa süre içerisinde İzmir’de ilk kulüpler kurulmaya başlandı⁶³⁴. 1912 yılında Karşıyaka Spor Kulübü, 1914 yılında Altay Spor Kulübü, 1923 yılında Altınordu Spor Kulübü, Altınay Spor Kulübü, Sakaryaspor ve 1925 yılında da Göztepe Gençlik Kulübü kuruldu. Daha sonra Altınay ve Sakaryaspor’un çalışmaları birleştirilerek İzmirspor çatısı altında toplandı. İngiliz ve Rumlar tarafından kurulan Apollon, Panyanyos ve Sultani okul kulüpleri, Türk kulüplerini de içlerine alarak kendi aralarında müsamereler düzenlemeye başladılar. 1936 yılında Türk Spor Kulübü’nün kurulmasıyla birlikte futbol resmi bir niteliğe büründü. 1938 yılında kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ile birlikte de çalışmalar daha ciddi bir boyut kazanarak futbol faaliyetlerinin tüm çalışmaları bu kuruma bağlandı. 1960 yılına gelindiğinde İzmir’de 10 tane profesyonel futbol takımı vardı. Bunlar Altay, Altınordu, Göztepe,

⁶³⁴“Türkiye’de Futbol İlk Defa İzmir’de Oynandı.”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1968.

Karşıyaka, Yün Mensucat, İzmirspor, Demirspor, Kültürspor ve Egespor idi. 1967 yılında Göztepe, Altay, Altınordu spor kulüpleri Türkiye birinci liginde oynarken, Karşıyaka, İzmirspor ve Ülküspor Türkiye 2. liginde oynuyordu. Mahalli ligde oynayan takımlar ise Demirspor, Egespor, Kültürspor ve Yeşilovaspor idi⁶³⁵.

1960'lı yıllar da İzmir futboluna katkıda bulunan, Türkiye'de ve dünyada İzmir'i temsil eden çok önemli futbolcular vardı. Bunların bir kısmı aktif olarak kulüplerde futbol oynamaya devam ederken, bir kısmı da oyunculuk yaşamını sona erdirmiş, fakat futboldan kopamamışlardı. Çeşitli futbol takımlarında teknik direktörlük, menejerlik ve yöneticilik yaparak, yıllar boyu edindikleri tecrübelerini ve bilgilerini genç futbolcular ile paylaşıyorlardı. 1960'lı yıllarda isimlerinden en çok söz ettirelerden bazıları şunlardı: Cevat Gök, Kazım Yıldız, Nevzat Güzelırmak, Zeki Arhan, Ayfer Elmastaşoğlu, Halil Kiraz, Bahri Altıntabak, Ertan Öznur, Ahmet Cücen, Yüksel Sunay, Bayram Erbil, Mustafa Küçüköğulları, Çetin Zengin, Ali Rıza Leblebici ve Şakir Kuruş. 1960'larda İzmir'in yetiştirdiği önemli futbolculardan birisi Kazım Yıldız idi. 1950'li yılların başından 1960'lı yılların sonuna kadar Altay Spor'da 5 numaralı formanın sahibi oldu. 1959-1968 yılları arasında 40 defa ulusal formayı giyen Nevzat Güzelırmak'da Göztepe'nin başarılı oyuncularından birisi idi. 1967-1968 yılları arasında Göztepe'nin Türkiye Kupası şampiyonluğunu kazandığı dönemde Nevzat Güzelırmak Göztepe'de oynuyordu. Ayfer Elmastaşoğlu ise Altayspor oyuncusu idi. 1967 yılında Türkiye kupasında ilk defa "Üç Büyükle'e" kafa tutan iki İzmir takımı final oynamıştı. Bu takımlar Altay ve Göztepe idi. İzmir'in yetiştirdiği önemli futbolculardan birisi de Bahri Altıntabak idi. Başarılarından dolayı 1960-1968 yılları arasında Galatasaray'da oynasa da 1968 yılında bir İzmir takımı olan Altınordu'ya geri dönmüştü. Aktif futbol hayatının dışında, 1960'lı yıllarda teknik direktör veya menejer olarak futbola katkıda bulunan isimler de vardı. Bunlardan bir tanesi Şakir Kuruş idi. Şakir Kuruş, 1962 yılından sonra İzmir Denizgücü'nde teknik direktörlük yaptı ve 1968 yılında ordu milli takımının dünya şampiyonluğu sırasında teknik direktörlük görevini devam ettirdi. Cevat Gök ve Ahmet Cücen de 1960'lı yıllar boyunca teknik direktör olarak futbolun içinde kalmayı tercih eden isimlerdi⁶³⁶.

⁶³⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 296-297.

⁶³⁶Okan Yüksel, **İzmir Futbolunda İz Bırakanlar**, Ege Kültür Platformu Derneği Yayınları, İzmir, 2007, s.s. 8-48.

1960'lı Yıllarda Türkiye Ordulararası Milli Futbol Takımı.
(Kaynak: Okan Yüksel, **İzmir Futbolunda İz Bırakanlar**, Ege Kültür Platformu Derneği Yayınları, İzmir, 2007, s.55.)

1960'lı yıllarda İzmir kulüpleri altın çağını yaşıyordu. Kulüp yönetimleri futbolcuları ellerinde tutabilmek için adeta birbirleriyle yarışlardı. Dönemin futbol camiasındaki en büyük problemlerden biri transferlerdi. Yetenekli futbolcular İstanbul kulüpleri tarafından yüksek ücretlerle transfer edilirdi. İzmir kulüplerindeki başarılı futbolcular, hızla İstanbul kulüplerine geçiyor ve İzmir futbolu her geçen gün kan kaybediyordu. Hatta İzmir kulüpleri de bu yarışa katılmış ve birbirlerinin oyuncularını transfer etmek için centilmenlik kurallarına aykırı tekliflerde bulunmaya başlamışlardı⁶³⁷.

1960 yılında, transferlerin saygı kuralları çerçevesinde gerçekleştirilebilmesi için İzmir kulüpleri arasında bir dostluk anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, bir kulüp eğer bir futbolcuyla transfer üzerine bir görüşme yapıyorsa, diğer kulübün sonucu beklemesi gerektiği söylenmişti. Eğer görüşme yapan kulüp sporcuyla anlaşamaz ve transferden vazgeçerse, diğer kulüp futbolcuyla görüşmeye başlayabilirdi. Bu anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra Karşıyaka ile Altay arasında gerginlik yaşanmıştı. Türkiye'nin en iyi kalecilerinden birisi olarak anılan Beşiktaşlı Varol'u Karşıyaka, kendi kulübüne transfer etmek istemiş ve Varol ile görüşmüştü. Varol aynı gün Altay Spor Kulübü ile de görüşmüş ve istediği transfer ücretini onlara da iletmişti. Altay yetkilileri teklifi düşünmek için müsaade istemişler ve henüz görüşme sona ermeden Karşıyakalı yöneticiler, Varol'un teklifini kabul ettiklerini duyurmuşlardı. Varol ile KSK arasında görüşmeler devam ederken

⁶³⁷Tufan Atakişi, **Bitmeyen Sevda-Selçuk Yaşar ve Karşıyaka Spor Kulübü-**, Atadost Yayınları, İzmir, 2012, s. 84.

Altay Varol'u alıp yemeğe götürmüş ve emri vaki yaparak sözleşmeyi imzalatmıştı. Bir gece önce KSK'ya transfer olduğunu duyuran Varol, bir gece sonra Altay'lı olmuştu⁶³⁸.

1960'lı yıllarda Karşıyaka'nın takım oyuncusu Kemal Canıvar'ın transfer süreci ile ilgili anlattıkları ise şunlardı:

“O dönem futbolda, başka takımları yaşatmayalım anlayışı vardı. Kim Karşıyaka'da, Altay'da, Altınordu'da iyi top oynuyor, alın Fenerbahçe'ye. Verin parayı alın... İsterseniz oynatmayın... Böyle bir anlayış vardı. İzmir'de sivrilecek iyi oyuncuları, büyük kulüpler, bilhassa İstanbul kulüpleri alıyorlardı ve İzmir kulüplerini zayıflatıyorlardı. Bugün İzmir'de iyi bir takım olmamasının sebeplerinden birisi buydu”. Eskiden arkadaşlık dostluk önemliydi; sonra para ön plana çıkmaya başladı. İstanbul'a maç yapmaya giderken iki takım birarada giderdik. Haftada iki maç yapılırdı. Cumartesi, Pazar arka arkaya... Şimdi tek maç yapılıyor. Çift maç yapmak için İzmir'den İstanbul'a deplasmana iki takım gidiyorduk. Cumartesi günü oynadığımız takımla pazartesi eş değiştiriyorduk. Kura çekilirdi. Mesela kurada Göztepe çıktıysa bize... İstanbul'a deplasmana giderken, her gidişimizde Göztepeliler ile birlikte giderdik. Aynı yatakta yatar, birlikte yiyip içerdik. Bir kaynaşmamız olurdu. Öyle bir birlik beraberlik vardı. Bir de kulüplerin oyuncuları aynı semtin çocukları olurlardı. Yani Karşıyaka'nın hemen hemen bütün oyuncuları Karşıyakalıydı. Bugün, Karşıyaka takımında bir tane Karşıyakalı yok. Başka semtlerden transferler sonra sonra başladı. Takımlar para için değil, kendi semtleri için oynarlardı. 60'lı yılların ilk 5 senesinde yabancı futbolcu transferi de yoktu. Önce yerli futbolcular transfer edilmeye başlandı, 65 yılından sonra da yabancı futbolcu transferi başladı. İlk olarak her takımda en fazla 3 yabancı futbolcu oynatma hakkı verildi. Daha çok futbolcular Yugoslavya'dan gelirdi. Kısacası işin içine para girince İzmir takımları gerilemeye başladı⁶³⁹.”

1960'lı yıllarda Türk futbolunda Avrupa seyahatleri ayrı bir önem taşıyordu. Netice ne olursa olsun, Türk futbolcuları sık sık Avrupa'ya gitmek maksadıyla yabancı takımlarla temasa geçmeye çalışıyorlardı. Avrupa takımları ise bu temaslara pek sıcak bakmamakla birlikte kişisel çabalar ve tesadüflerle bazı kulüpler bu imkânı yakalıyorlardı. 1962 yılında Avrupa'ya giden Altınordu takımının, İzmir'e

⁶³⁸A.g.e, s.s. 84-86.

⁶³⁹Karşıyakaspor Takım Oyuncusu Kemal Canıvar ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 11.07.2017).

dönüşünde Avrupa seyahatindeki izlenimleri günlerce gazetede yayınlanmıştı. Antrenör Selahattin Tetik'in izlenimlerine göre 90 dakikalık maç boyunca hakem düdüğü en fazla sekiz kere çalar, santrafor kendi kalesine gol attığı zaman kimse ona yan gözle bakmazdı. Maç centilmenlik kuralları içerisinde oynanırdı. Tribün ile saha arasında 80 santim yüksekliğinde engel vardı. Seyirciler sahaya hücum etmezdi. Bir takımın oyuncusu yere düştüğü zaman bağırıp çağırılmaz, karşı tarafın oyuncusunun kendisini kaldırmasını bekler ve gülümseyerek el sıkışılırdı. Misafir takım, stad girişinde karşılanır ve tanınan tüm millilerin hatırı sorulurdu. Futbol sahaları halı gibi çimdi. Gece maçlarının yapılabilmesi için sahalarda ışıklandırılıyordu⁶⁴⁰. Bütün bu izlenimler İzmir futbol camiaası tarafından ilgiyle takip edilir ve dersler çıkarılırdı.

4.3.3.1.1. Futbol Takımları

4.3.3.1.1.1. Karşıyaka Spor Kulübü ve Futbol Takımı

Karşıyaka Spor Kulübü 1 Haziran 1912 tarihinde, “*Karşıyaka Terbiyesi Bedeniye Kulübü*” adıyla Karşıyaka'nın Omiros çayırındaki bir zeytin ağacının altında kuruldu. 10-15 yaşları arasındaki Karşıyakalı gençler gözlerden uzak Ominos tarlasında adeta gizli bir örgüt kurarcasına tedirginlikle toplanmışlardı. Dönemin koşulları düşünüldüğünde gizlilikle hareket edilmesi normal karşılanıyordu. 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ülke, kısmen bir özgürlük havasına bürünmüştü; fakat hala padişahın baskısı halkın üzerinde hissediliyordu. Spor yapmak ise Şeyhülislam'ın verdiği fetvaya göre günah ve yasaktı. Sadece kanunlar değil, özellikle yaşlı kimseler de spor yapanları kınıyorlar ve iyi gözle bakmıyorlardı. İşte bu koşullar altında Osman Güven, Hüseyin, Refik Civelek, Salih, Zühtü Işıl, Cemal Ahmet Umar isimli gençler 1912 yılında Karşıyaka Spor Kulübü'nü kurdular. Karşıyaka Spor Kulübü, İzmir'in ilk Türk spor kulübü idi. işgal altında bulunan İzmir'de Yunan, Ermeni ve Rum takımları rahatça kulüp kurabiliyorlar ve kendi aralarında maçlar yapabiliyorlardı. Futbolun Türk okullarına girmesiyle birlikte Karşıyaka Spor Kulübü de “*kısmen rahatça*” diğer takımlarla maç yapmaya başlamıştı. 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kulüp, çalışmalarına ara verdi ve takımdaki sporcular Kuvayi Milliye'ye katıldılar⁶⁴¹.

⁶⁴⁰Selahattin Tetik, “Öğreneceğimiz Çok Şey Var.”, **Yeni Asır**, 14 Şubat 1962.

⁶⁴¹“Ege'nin İlk Türk Kulübü Karşıyaka Spor Kulübü (KSK)”, **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1968.

1958 yılında Karşıyaka Spor Kulübü'nün başkanlığına Selçuk Yaşar getirilmiş ve 1960 yılında 3. kez başkan seçilerek KSK'ya büyük katkılarda bulunmuştu. 1960 yılındaki idare heyeti Nihat Kürşat, Melih Abidinoğlu, Osman Aydemir, Faruk Aydemir, Tahir Türetken, Rıza Alpay ve Fazlı Arınç'dan oluşmaktaydı. Selçuk Yaşar yönetimindeki KSK'yı diğer kulüplerden ayıran özelliklerden biri yönetim kurulunun sosyal etkinliklere önem veriyor olmasıydı. Spor bayramları kutlanır, her sene kalkınma haftası düzenlenir ve tüm Karşıyakalıların katılımı beklenirdi. Karşıyaka halkı da bu beklentiyi boşa çıkarmaz, maddi ve manevi desteğini KSK'dan esirgemezdi⁶⁴².

1960 yılının Haziran ayında KSK yönetimi kalkınma haftasında Karşıyakalılara hitaben şu mesajı yayınlamıştı:

“Sayın Karşıyakalılar

70.000 nüfuslu güzel Karşıyakamızın yegâne ve güzide kulübü KSK'nın son bir yıl içindeki maddi ve manevi inkişaf ve kalkınması hepimizin malumudur.

Bu kulübün sportif branşlarda Karşıyaka'ya daha faydalı olması, yetişen gençlerimizin ve çocuklarımızın kahve köşelerinden kurtulması, sportif faaliyetlere daha fazla alaka göstermesi ancak bütün Karşıyaka sakinlerinin KSK'ya destek ve yardımlarıyla mümkündür. 1959-1960 yıllarında oynanan milli lig maçlarında 20 takım içerisinde 9. gibi iyi bir mevki işgal eden futbol takımımızı, 1960-1961 sezonundan bundan daha iyi bir şekilde görmek istiyorsak elbirliği ile yardım kampanyasına iştirak edip, dost ve yakınlarımızı bu işe teşvik edelim.

Maç dönüşü akşam gurupla beraber vapur düdüklarını duymak, Kaf kaf kaf, Sin sin sin, Kaf sin kaf sin kaf nidalarının ebediyen kulaklarımızda çınlamasını istiyorsak, bütün Karşıyakalılar kampanyaya iştirak edelim.

KSK'ya yardım ediniz, üye olunuz, sizin kulübünüzdür. Onu yükseltiniz⁶⁴³.”

4.3.3.1.1.2. Altay Spor Kulübü ve Futbol Takımı

Altay Spor Kulübü 16 Ocak 1914 yılında kuruldu. İlk ismi, “*Hilal İdman Yurdu*” idi. O dönem Şark İdadisi'nde müdürlük yapan Mustafa Necati Bey

⁶⁴²Atakişi, a.g.e., s.s. 82-83.

⁶⁴³A.g.e., s. 84.

tarafından desteklenmişti. Hatta Mustafa Necati Bey, zaman zaman müdüriyet odasını kulübün emrine verirdi. Kulübün kurucuları: Mustafa Necati Bey, Vasıf Çınar, Talat Erboy, Çiftçi Necati, Şimendiferi Rıfat İyisan, Evliyazade Nejat, Hüsnü Uğural, Raif Nezihi, H. Zeki Osman, Kemal Tahsin Soydam ve Enver Esat Tekkan idi. Kuruluşundan kısa bir süre sonra kulüp Altayspor adını aldı. 1. Dünya Savaşı yıllarında çalışmalarına ara vermek zorunda kalsa da İzmir'in kurtuluşu ile birlikte yeniden faaliyete geçti⁶⁴⁴.

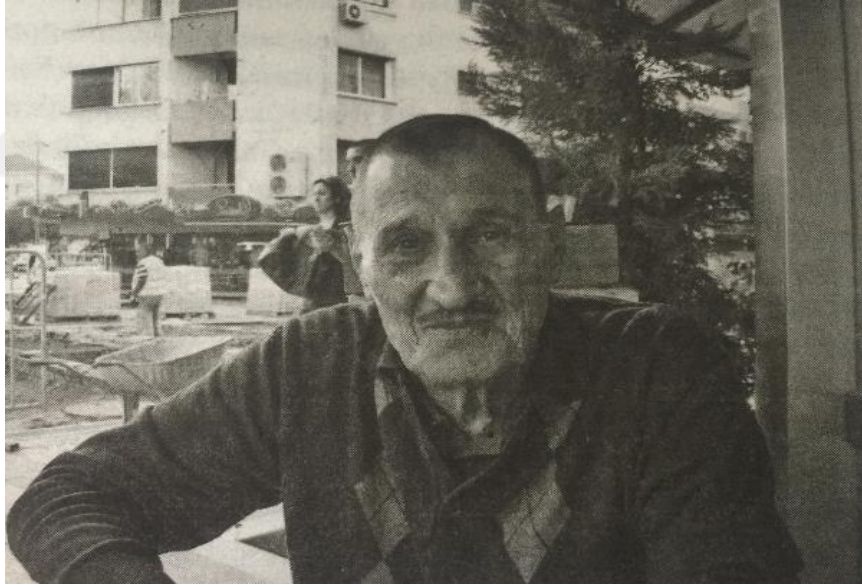
1960'lı yılların başında Altay “*Üç Büyükler'den*” sonra sözü en çok geçen takımdı. İzmir takımları arasında ise en güçlüsü ve en istikrarlısıydı. Özellikle 1961-1962 sezonunda Türkiye Ligi'nde Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe'nin ardından dördüncü olması, Altay'ın kendine güvenini bir kat daha arttırmıştı. Bu yıllarda Altay'ın meşhur kalecisi Varol Ürkmez⁶⁴⁵ idi. Varol iddialı konuşmaları ise sık sık basında yer alır ve tartışma yaratan açıklamalarda bulunurdu. “*Beşiktaş'tan asla gol yemem*” sözü ile Varol Beşiktaş'a meydan okumuştur. Zira 1960 sezonunda yapılan Altay-Beşiktaş maçı golsüz kapanmış ve Varol Beşiktaş'tan gol yememişti. 1962-1963 sezonunda Altay, iki önemli ismi bünyesine kattı. Bunlar Beşiktaş'tan Nazmi Bilge ve Şekerhılal'den Bekir Türkgeldi idi. Bu iki oyuncunun da Altay'a dâhil olmasıyla birlikte Altay daha da güçlenmişti. Ancak 7 Kasım 1962 tarihinde Roma'da oynanan maç ile Altay'ın dengesi tamamen bozuldu. Yurtdışında yapılan ve Roma takımı ile oynanan maç 10-1 sonuçlanmış ve Altay ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bu sonuç, Altay'daki tüm dengeleri alt üst etti. Takımın gençleştirilmesi ve yeni transferlerin yapılması gündeme geldi. O yıl antrenörlük görevine Vahap Özaltay getirildi. Vahap Özaltay'ın ilk işi Ayfer Elmastaşoğlu ve Feridun Öztürk'ü takıma transfer etmek oldu. Sadece baraj maçlarında antrenörlük yapması için getirilen Vahap Özaltay'ın yerine 1963-1964 sezonunda tekrar Bayram Dinsel getirilmişti. Aynı sezon Altay, Portekiz'de Porto takımı ile oynanacak fuar Şehirleri Kupası maçına mali imkânsızlıklardan dolayı gidemeyeceğini açıkladı⁶⁴⁶.

⁶⁴⁴Sungur, **İzmir Spor Tarihi**, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir, 2002, s. 32.

⁶⁴⁵Varol Ürkmez, 60'lı yıllar boyunca kaleciliğe olan doğal yeteneği ile en çok adından söz ettiren Altaylı sporcu olmuştu. 1963 yılında ilk sinema filmini çevirmiş, “Kavgasız Yaşayalım” filminde Suzan Avcı ile başrol oynamıştı. 1965 yılında “Şekerli misin Vay Vay” ve “Aklın Durur” sinema filmlerinde rol almış ve film çevirmek için sık sık İstanbul'a gitmeye başlamıştı. 10 Şubat 1963 yılında Suzan Avcı ile nişanlanmış ancak araları bir süre sonra bozulmuştu. Varol, sinemadan sonra tiyatroya da merak sarmış ve şu oyunlarda sahneye çıkmıştı. Medyatik bir isim olan ve 1960'lara damgasını vuran kaleci Varol hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için bkz. Orhan Berent, **Alsancak'ın Sakini –Altay-**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.s. 138-161.

⁶⁴⁶Orhan Berent, **Alsancak'ın Sakini –Altay-**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.s. 138-149.

1963 yılında Altay'ın takımı şu isimlerden oluşuyordu: Kaleciler Erkan, Mehmet, Varol; savunma oyuncularını İskender, Tuncay, Numan, Bekir; Forlar Nail, Feridun, Aytekin, Erol, Nazmi, Gürcan, Ünver, Hikmet, Hakkı, Ali, Oğuz, Önder; Haflar Osman, Kazım, Cavit, A. Rıza, Enver, Necdet idi. Teknik kadroda yer alan isimler ise, Antrenör Bayram Dinsel, yardımcı Antrenör Altan Santepe ve menejerler M. Ali Hasertürk ve Nazmi Bilge idi. Bunların dışında 1963 senesinde Altay Kulüp Başkanı Rıdvan Burteçin, İkinci Başkan Sabahattin Zengin, Genel Kaptan Edvin Clark, Muhasebeci Rıfat Taranto, Genel Sekreter Ali Meteveliioğlu, Veznedar Mustafa Köstepen, Genel Kaptan Yardımcısı Ayhan Erkaya idi. Sosyal faaliyetlerden sorumlu kişi Baha Eron, sportif faaliyetlerden sorumlu kişi Bahri Balıkçılar, sağlık işlerinden sorumlu kişi Dr. Orhan Cura ve organizasyondan sorumlu Nedim Rodop idi. Roko Filides, Mazhar Zorlu ve Sıtkı Erboy ise üye sıfatıyla özel heyette görev yapıyorlardı⁶⁴⁷.

1960'lı Yıllarda Altayspor'un Meşhur Kalecisi Varol Ürkmez.
(Kaynak: Orhan Berent, **Alsancak'ın Sakini –Altay-**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 145.)

1964-1965 sezonunda Altay, takımını güçlendirmek için Ali Rıza Şenol, Oğuz Böke ve Behzat Çınar'ı kendi bünyesine kattı⁶⁴⁸. 1965 senesinde Mahmut Evren Feriköy'den Altay'a transfer oldu ve 4 yıl boyunca 1969 yılında

⁶⁴⁷ Baydo Baykal, "Altay'da Bu Sene İsim Değil Form Mevzubahis", **Demokrat İzmir**, 7 Ağustos 1964.

⁶⁴⁸ Berent, **a.g.e.**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 154.

Balıkesirspor'a geçinceye kadar Altay'da oynadı⁶⁴⁹. 1964 yılının Haziran ayında spor tarihine damgasını vuran bir olay gerçekleşti. Altay, Galatasaray ile oynayacağı maça çıkmamıştı. Sebebi ise şuydu: Aylar öncesinden belirlenen futbol takvimine göre maç pazar günü yapılacaktı. Oysaki Galatasaray, askerdeki oyuncularını da maça oynatmak için maçın pazartesi günü yapılmasını istiyordu. Genelkurmay Talat Özkarslı, Uğur Köken ve Ayfer Elmastaloğlu'na maça oynamaları için özel izin vermişti. Maçın pazartesi günü yapılması netleştirildi. Maçın yapıldığı gün önce sahaya Galatasaraylı oyuncular çıktı. Ardından Altay'ın ismi okundu fakat hiçbir oyuncu sahaya çıkmadı. Bu durum spor camiası üzerinde büyük bir şok yarattı. Altay maça gelmemişti. İlk defa bir Anadolu takımı İstanbul takımları karşısında kafa tutuyordu. Maçın galibi Galatasaray kabul edildi fakat Antrenör Bayram Dinsel'in İstanbul takımına meydan okuması yıllarca konuşuldu. 1966-1967 sezonunda Altayspor bir ilki daha gerçekleştirdi ve Türkiye Kupası'nı kazanarak kupayı İstanbul dışından Anadolu'ya taşımayı başardı. Göztepe ile oynadığı bu maça 2-2 berabere kalınca kura usulü ile şampiyonluğa yükselmişti. Fakat kura usulü ile de olsa, Altay'ın bu başarısı onun temellerini daha da sağlamlaştırdı. 1968-1969 sezoununda antrenörlüğe Gündüz Kılıç, 1969-1970 sezonunda da Teodorescu getirilmişti. Gündüz Kılıç'ın transfer sezonunda tanınmış yuncular yerine ismi bilinmeyen genç oyuncular alması Altay'ın uyguladığı farklı bir yöntemdi. Genç oyuncuların antrenör Teodorescu döneminde başarılı sonuçlar elde etmeleri Gündüz kılıç'ın taktiğinin doğrular nitelikteydi. 70'li yılların sonuna gelindiğinde Altay'ın kadrosunun sağlamlığı dikkat çekiyordu⁶⁵⁰.

---

⁶⁴⁹ Altayspor Takım Oyuncusu Mahmut Evren ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 29 Eylül 2016).

⁶⁵⁰ Berent, **a.g.e.**, s.s. 153-171.

Altayspor Futbol Takımı
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 27 Haziran 1967.)

4.3.3.1.1.3. Altınordu Spor Kulübü ve Futbol Takımı

Karşıyaka'da Karşıyaka Spor Kulübü, Altay'da Altay Spor Kulübü, Eşrefpaşa'da Altınay Spor Kulübü ve Hatay Caddesi'nde Sakarya Spor Kulübü kurulmuştu. Bir Türk mahalleleri olan Basmane, Namazgâh ve Tilkilik civarında ise hiçbir spor kulübü yoktu. Mahallenin gençleri Ferit Eczacıbaşı'nın önderliğinde bir spor kulübü kurmaya karar verdiler. Mezarlıkbaşı'ndaki Havra Sokağı'nda ilk taoplantılarını yaptılar ve böylece Altınordu Spor Kulübü, 1923 yılında kuruldu. Kulübün kurucuları: Ahmet Şerafettin, Ferit Eczacıbaşı, Nurizade Ali Rıza, Atlet Hüsnü, Mamako Saim, Edip Berkant, Ethem Süleyman, Eczacı Sermet Bey, Kemal Aktaş ve Eczacı Rıza Bey vardı. Kulübün rengi Kırmızı- Lacivert olarak belirlendi ve 1923 yılında resmi olarak faaliyete geçti⁶⁵¹. Kulübün kurulmasında etkili olan bir diğer unsur ise Altaylı sporcuların Ankara seyahatleri dönüşünde oluşan fikir ayrılıkları idi. Altay ikinci takımı Anraka'da uzun süre kalmış; İtalyan Garibaldi takımı ve diğer takımlarla maçlar yapmıştı. Ankara'da kaldıkları süre içerisinde fikir ayrılıkları yaşamışlar ve İzmir'e döndüklerinde de farklı görüşte olanlar Altay'dan ayrılarak Altınordu takımını kurmuşlardı. Denilir ki, Altay bünyesinden iki takım çıkarmıştır. Bunlardan birisi Göztepe, diğeri Altınordu'dur⁶⁵².

⁶⁵¹Sungur, **a.g.e.**, s. 40.

⁶⁵²Vahap Özalay, "Altay 50 Yaşında", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:2, 8 Ocak 1963, s. 20.

Altınordu, 1959-1965 yılları arasında Türkiye 1. Ligi'nde yer aldı. 1965'ten sonra bir düşüş yaşamış olsa da kısa sürede toparlandı ve tekrar yükselişe geçti. Altınordu, 1960'lı yıllar boyunca milli ligde kalma konusunda büyük çaba sarfetti; ancak 1969-1970 sezonunda 1. lige veda etti ve 2. lige düştü⁶⁵³.

1964 yılında Altınordu futbol takımının baş antrenörü Selahattin Tetik, antrenör yardımcısı Bülent Esen idi. Genç takım menejeri Adnan Kıratlı, sportif oyunlar menejeri Halit Gürüz, sportif oyunlar komite üyeleri Şinasi Ertan ve Muzaffer Egeli idi. Teknik heyette Selahattin Tetik, Sait Altınordu ve Naci Gündoğdu vardı. İdare heyetinin başkanı Nazif Çağatay, Genel Kaptan Nazi Gündoğdu ve sekreter Turan Ogan idi. Osman Ertörer bölge temsilciliklerinde genel kaptan, sekreter ve muhasebeci olarak görev yapıyordu. Veznedar Ali Karadayı, sağlık sorumlusu Dr. Saim Gökkan, sportif oyunlar teknik üyesi Muzaffer Egeli, sosyal işler sorumlusu İbrahim Nurbiga ve kulüp yöneticisi Cahit Yeğin idi. Takım oyuncularının ismi ise şöyleydi: Kalede Mümin, Özlen ve Sefer; savunma da, Sedat, İsmet, Yılmaz, Neyir, Doğan, Muzaffer, Önder, Sedat, İsmet, Melih, Muhterem ve Coşkun; forvet olarak Erol, Selim, Kasım, Cenap, Yılmaz, Engin, Adil, Cafer, Erkan ve Ergin vardı⁶⁵⁴.

Altınordu Futbol Takımı
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 20 Mayıs 1967.)

⁶⁵³Sungur, **a.g.e.**, s. 40.

⁶⁵⁴Baydo Baykal, "Altınordu İstakbale Güvenle Bakıyor", **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1964.

4.3.3.1.1.4. İzmirspor Kulübü ve Futbol Takımı

1923 yılında İzmir'in Eşrefpaşa semtinde Altınay adıyla bir spor kulübü kurulmuştu. 1930 yılına kadar tek başına faaliyet gösteren kulüp, 1930 yılında Sakaryaspor ile birleşti ve İzmirspor adını aldı. Lacivert-Beyaz olarak renkleri belirlenen kulüp Eşrefpaşa ve Hatay semtlerinin tek kulübüydü. Kulübün kurulmasına öncülük eden isimler şunlardı: Cezmi Aydınç, Bihter Meriçli, Haydar Aryal, Mustafa Zeki Kuruoğlu, Abdülkadir İkinci, Adnan Düvenci ve İzzet Erişen. İzmirspor Kulübü 1959-1967 yılları arasında Türkiye 1. Lig'inde oynamış, uzun yıllar Türk futboluna hizmet etmişti⁶⁵⁵.

1964 yılında İzmirspor'un kalecileri Tamer, Faruk ve Burhan idi. Ön sahada oynayan oyuncular (forvetler) Mehmet, Sabahattin, Turgay, Necip, B. Remzi, Cenap, Mehmet, Ergün ve Zeki; savunma oyuncuları (bekler) Şevket, K. Remzi, Erdoğan ve Sezen; savunma ile ön saha oyuncuları arasındaki sporcular (haflar) Bülent, Semih, Doğan, Tuncay, Özgür, Saka, İrfan ve Erkan idi⁶⁵⁶.

İzmirspor Futbol Takımı
(Kaynak: **Yeni Asır**, 19 Mart 1962.)

4.3.3.1.1.5. Göztepe Spor Kulübü

Göztepe Spor Kulübü, 1925 yılında Altayspor'dan ayrılan futbolcular tarafından kuruldu. Altay oyuncularının bir seyahatten dönerken kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, Göztepe Spor Kulübü'nün ilk çekirdeğini oluşturdu. Seyahat sonrası

⁶⁵⁵Sungur, **a.g.e.**, s. 36.

⁶⁵⁶Baykal, "İzmirspor'da Disiplin ve Sportmenlik Ön Planda", **Demokrat İzmir**, 10 Ağustos 1964.

Altaylı oyuncular vapur iskelesinin hemen yanındaki Mez Gazinosu'nda ilk toplantılarını yaparak, Göztepe Spor Kulübü'nün temelini attılar. Aynı gün, takıma, semtin adı olan Göztepe adı verildi. Renklerinin sarı-kırmızı, formasının çubuklu olması kararlaştırıldı. Kulübün ilk adresi, Mithatpaşa Caddesi, 1091 nolu sokaktı ve Fahri başkanı dönemin valisi olan Kazım Dirik'ti. 1967 yılında kulüp merkezi, Mithatpaşa Caddesi'deki 1.170 no'lu adrese taşındı. O dönemlerde milli lig olmadığı için Göztepe, mahalli ligte oynayan bir takımdı. Türkiye çapında uluslararası müsabakalar yapılmadığı için mahalli lig müsabakalarına katılırdı. 1937 yılında İzmirspor ile birleşerek Doğanspor adını aldı. Aynı yıl Doğanspor olarak mahalli lig şampiyonu oldu. Kısa süre içerisinde İzmirspor ile ayrılarak tekrar Göztepe adını aldı. 1959 yılında Türkiye Milli Ligi'nin açılmasıyla birlikte İzmir, İstanbul ve Ankara'dan alınan toplam 16 takım içerisinde yer aldı. Milli Lig, 1962-1963 sezonunda "Türkiye 1. Futbol Ligi" adını alarak, 2002 sezonuna kadar bu isimle maçlar düzenledi. Göztepe sporun en parlak dönemi 1960'lı yıllarda oldu ve Göztepe efsanesi olarak anılmaya başlandı. 1967-1968 Avrupa Fuar Şehirleri Kupası'nda çeyrek finale kalmayı başardı. 1968-1969 yılında şimdiki adıyla UEFA Kupası olan Avrupa Fuar Şehirleri Kupası yarı finale kaldı. 1968-1969 ve 1969-1970 yıllarında 2. Türkiye Kupası Şampiyonluğu'na katıldı. 1967-1968 sezonunda Altay ile oynadığı maç 2-2 berabere kalınca, yapılan kura sonucunda Altay'ın kazanması üzerine şampiyonluğu alamadı. 1969-1970 sezonunda Fenerbahçe'yi 3-1 yenerek 1. Cumhurbaşkanlığı kupasını aldı⁶⁵⁷.

Murat Gültekingil, 1960'lı yılların Göztepe Spor Kulübü'yle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Gerçekten de Göztepe 60'ların futbol ortamında apayrı bir yerde dururdu. "Üç Büyükler" yine bugünkü gibiydi. Medyatik başkanlar, yıldız futbolcular, şaşaa, bomba transferler, bol magazin, systemsiz yıldızlara dayanan futbol vb. Göztepe ise tam tersiydi. Yöneticiler zinhar medyatik değildi, bundan kaçınırlardı. Futbolcuların sansasyonel olaylara karışması söz konusu bile olmazdı. Zaten az sayıda yapılan transferlerde düzgün yaşantı şartı gözetilirdi. Oynayan futbolcuların büyük çoğunluğu ya genç takımdan gelirdi ya da çok küçük yaşta devşirilirdi. Ve takım planlı/sistemli/disiplinli ve kelimenin tam anlamıyla modern futbol oynardı.

⁶⁵⁷<http://www.goztepe.org.tr/default4.asp?id=2> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2016).

..... Göztepe'nin yükselişi 1960'ların ilk yıllarında başladı.
Bu takım 1963-1971 arasında ligi sırasıyla 5., 4., 5., 4., 4., 7., 5., sıralarda
bitirdi. Türkiye Kupası'nı 1969 ve 1970'de aldı, 1967'de kurayla kaybetti.
1970'te Cumhurbaşkanlığı Kupası'nı da kazandı⁶⁵⁸.

1963 yılında Göztepe Spor Kulübü'nün idari kadrosunda Göztepe kulüp başkanı olarak Sebahattin Süvari, Göztepe Yöneticisi Zeki Çırpıcı, Göztepe Antrenörü Adnan Süvari ve Göztepe Genel Kaptanı Özdemir Boyer görev yapmaktaydı⁶⁵⁹. Özellikle Adnan Süvari, 1960'larda isminden en çok söz ettiren spor adamlarından birisiydi. Her fırsatta, Türk futbolunu bir adım daha ileri götürebilmek için yenilikleri takip etmeyi ihmal etmiyordu. Mesela, 1964 yılında Leipzig'te 26 milletten 46 antrenörün katıldığı bir kursa devam etmiş ve Göztepe Spor Kulübü'ne birçok yenilik getirmişti. Göztepe takımının 1964 yılındaki kalecileri Ali, Nevzat, Seyfi; savunma oyuncularını (bekler*), Kamil, Çağlayan, Sümer, Mehmet, Ender; forları** İzzet, Sedat, Nevzat, Sabahattin, Yavuz, Ekrem ve forları Nihat, Cengiz, Ertan, Fevzi, Gürsel, Halil, Cenap, Ceyhan, Yücel, Abdürrahim ve Faruk idi⁶⁶⁰.

Göztepe Futbol Takımı
(Kaynak: Ege Ekspres, 19 Mayıs 1967.)

⁶⁵⁸Murat Gültekingil, "O Göztepe'den Kalan (reloaded)", İnadına Göztepe, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.s. 36-40.

⁶⁵⁹"Göztepe Kulübü", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:4, 22 Ocak 1963, s.s. 1-2.

⁶⁶⁰İbrahim Akçalı, "Göztepe'yi Kardeşlik ve Azim Başarıya Ulaştıracaktır.", **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1964. *Bek: savunma oyuncusu, Forvet: İleri, uç oyuncusu, **Haf: Hücumcular ve savunucular arasında yer alan oyuncu. Bkz. TDK elektronik sözlük.

Göztepe Spor Kulübü futbolun yanısıra yelkencilik alanında da önemli başarılarla imza attı. 1935 yılında Göztepe Spor Kulübü'nün yelkencilik şubesi açıldı ve çok başarılı yelkenciler yetiştirildi. Göztepe Spor Kulübü'nden yetişen yelkenciler snipe, pirat, flying dutchman, dragon, şarpi ve finn sınıflarında Türkiye şampiyonlukları kazandılar. 1966 yılında Altan Yalman ve Hayri Karabilgin snipe sınıfında Avrupa şampiyonu olarak Türkiye'ye ilk altın madalyayı kazandıran isimler oldu⁶⁶¹.

4.3.3.2. Basketbol ve Voleybol

İzmir, basketbol ve voleybol sporları ile ilk kez 1920'li yıllarda tanışmıştı. 1924 yılında Amerikan Koleji, Fransız Koleji, Namık Kemal, Atatürk, Karşıyaka ve Ticaret liselerinde voleybolun ilk örnekleri görülmeye başlandı. Okullar kendi aralarında yaptıkları maçlar ile voleybolu gençler arasında tanıtmaya başlamışlardı. 1926 yılında ilk defa Altınordu Spor Kulübü'nde erkek voleybol takımı oluşturuldu. Kısa süre içerisinde Karantina, Altay, Karşıyaka ve İzmirspor kulüpleri de kendi voleybol takımlarını kurdular. Böylece okullarda başlayan voleybol sevdası, kulüplerle birlikte resmi bir nitelik kazanmaya başladı. Takımlar arası yarışmalarda ilk voleybol şampiyonluğu 1928 yılında Altınordu Spor Kulübü'nün oldu⁶⁶².

1960'lı yılların başında voleybol çalışmaları genellikle Fuar'daki Çekoslovakya pavyonunun salonunda yapılıyordu. 1966 yılında Atatürk Kapalı Spor Salonu'nun açılmasıyla birlikte çalışmalar ağırlıklı olarak bu salonda yapılmaya başlandı. Hatta Atatürk Kapalı Spor Salonu'nun açılması voleybola, uluslararası bir nitelik de kazandırmaya başlamıştı. Zira 1966 Avrupa Voleybol Şampiyonası, 1967 Avrupa Bayanlar Voleybol Şampiyonası bu salonda gerçekleştirildi. İzmir'deki salon eksikliği kapalı salonlarda yapılması gereken sporların gelişimini uzun yıllar engellemişti. Bu anlamda, Atatürk Kapalı Spor Salonu'nun faaliyete geçmesi basketbol ve voleybol sporlarının 60'lı yılların ikinci yarısıyla birlikte gelişiminde etkili oldu. Salon, voleybol maçlarını izlemek isteyen seyirciler için de bir fırsat sunmuştu⁶⁶³.

⁶⁶¹<http://www.goztepe.org.tr/default4.asp?id=2> (18 Ocak 2016).

⁶⁶²Sungur, a.g.e., s. 206.

⁶⁶³A.g.e., s.s. 207-208.

1963 yılında Havagücü, Karagücü, İzmirspor, Karantina, Altınordu, Karşıyaka, Altay, Göztepe, Ülküspor ve PTT gibi kulüplerin voleybol takımları vardı. Her hafta maç yapılır ve yapılan maçlar basında yer alırdı. İsmi en çok duyulan voleybol hakemleri Vedat Dinler ve Ali Barçın idi. Ali Barçın aynı zamanda liselerarası voleybol maçlarına da hakemlik yapardı. Ali Barçın'dan başka lise takımlarına hakemlik yapan isimler Kenan Sevinç, Ergüder Tırnova ve Cavit Boyacıoğlu idi. Dönemin bazı kulüplerinin voleybol takım oyuncuları ise şu isimlerden oluşurdu. Altınordu erkek voleybol takımı ilk beşlisi Sabri, Burhan, Tüzer, Princaton ve Eunone; Karşıyaka Kulübü ilk beşlisi Ayhan, Sezai, Atilla, Mustafa ve Yıldırım idi⁶⁶⁴. İzmirspor voleybol takım oyuncuları Orhan, Hüseyin, Deniz, Ercan, Yılmaz, İlhan ve Fikret'ten; Karantina takım oyuncuları ise Kaya, Gürkan, Alphan, Mehte, Aybar, Rıza, Zeren ve Salih'den oluşmaktaydı⁶⁶⁵.

1960'lı yıllarda kulüpler kadar liselerarası spor etkinlikleri de basın tarafından takip edilir ve gazetelerin spor sayfalarında mutlaka yer alırdı. Zira profesyonel kulüplerin temelini okul takımları oluştururdu. Okul takımında ismini duyurmuş bir öğrenci kısa süre içerisinde kulüpler tarafından keşfedilir ve kendi takımlarında oynaması için teklif götürülürdü. Bu nedenle liselerarası maçlar çekişmeli geçer ve halk tarafından da ilgiyle izlenirdi. Dönemin popüler erkek lise takımları Hava Lisesi, Atatürk Lisesi, Namık Kemal Lisesi ve Ticaret Lisesi idi. Takım oyuncuları ise Hava Lisesi'nden Metin, Candan, Tamer, Çetin, İlhami ve Aydın; Atatürk Lisesi'nden Topaç, Ekmel, Alp, Enver, Ahmet ve Ünsal idi⁶⁶⁶.

İzmir voleybol spor tarihinde bir ilk olan bayanlar ligi 1962-1963 sezonunda kuruldu ve İzmirspor kız voleybol takımı şampiyonluğu kazandı⁶⁶⁷. Demokrat İzmir gazetesinin verdiği bilgiye göre kulüpler arası ilk kız voleybol takım maçlarının yapılması ise 1964 yılında gerçekleşmişti. 1963 yılında kızlararası Türkiye basketbol birinciliklerinin İzmir'de yapılmış olması, kızlararası voleybol maçlarının da İzmir'de yapılmasına ön ayak olmuştu. İlk sene, maçlar Göztepe, Altay, PTT ve İzmirspor olmak üzere 4 takım arasında oynandı. İzmir'in 7-8 takım çıkarması beklenirken, kız takımlarının aile engeli ile karşılaştıkları görülmüyordu. Kız sporcuların aileleri çekimser davranıyorlardı. Okul spor yurtlarının başhakemi Ali

⁶⁶⁴İsmail Eritutmuş, "Voleybol", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, s. 14.

⁶⁶⁵Ahmet Çakar, "Sportif Oyunlar", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Şubat 1963, s. 23.

⁶⁶⁶Eritutmuş, "Sportif Oyunlar", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, 22 Ocak 1963, Sayı:4, s. 22.

⁶⁶⁷Sungur, **a.g.e.**, s. 207.

Barçın, aileleri tek tek ziyaret ederek velilerden izin almak suretiyle kız voleybol takımlarını oluşturmayı başarmıştı. İzmir voleybol çevreleri, o yıl lig maçlarına kız takımlarının katılmasını büyük bir sevinçle karşıladılar⁶⁶⁸.

Altay Kız Voleybol Takımı
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 3 Şubat 1964.)

İzmirspor Kız Voleybol Takımı
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 13 Şubat 1964.)

Liselerarası kız voleybol ve kız basketbol takımları içerisinde Kız Lisesi ile Göztepe Kız Enstitüsü arasındaki maçlar çekişmeli geçirdi. 1963 senesinde Göztepe Kız Lisesi basketbol oyuncuları Şermin, Süheyla, Meral, Firuzan ve Sevda; Kız Lisesi oyuncuları ise İnci Ceyhun, Saide, Şenay ve Ümran idi⁶⁶⁹.

⁶⁶⁸Yılmaz İzgüt, "İzmir Spor Tarihinde İlk Defa... Kulüplerarası Kız Voleybol Maçları Yapılıyor.", **Demokrat İzmir**, 31 Ocak 1964.

⁶⁶⁹Çakar, **a.g.m.**, s. 23.

1962-1963 yılında Voleybol Şampiyonu Olan Kız Lisesi Takımı
(Kaynak: **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**,
22 Ocak 1963, Sayı:4 s. 22.)

Göztepe Kız Enstitüsü Voleybol Takımı
(Kaynak: **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**
14 Ocak 1963, Sayı:3 s.10.)

İzmir, basketbol sporu ile ilk defa 1928 yılında Amerikan Koleji'nde tanışmıştı. Amerikalı öğretmen ve öğrencilerin öncülük ettiği bu spor dalına kısa süre içerisinde Türk öğrenciler de ilgi göstermeye başladılar. İzmir'de gençlerin basketbol oynamak için kullandıkları ilk alan, Altınordu Spor Kulübü'nün arkasındaki basket potaları oldu. Daha sonra Bahribaba Parkı civarında bulunan salon da basketbol oynamak isteyen gençler tarafından kullanılmaya başlandı. Böylece basketbol okulların dışına çıkmış, mahallelerdeki Türk gençleri tarafından oynanmaya başlanmıştı. Kulüpler arasında ilk basketbol takımı ise Karşıyaka Spor Kulübü tarafından oluşturuldu. Daha sonra İzmirspor başta olmak üzere diğer kulüpler arasında da yayıldı. 1960'lı yıllarda Altınordu, Altay ve Karşıyaka arasında çekişmeli geçen maçlar yapılırdı. Altınordu Kulüp Başkanlığına Candoğan Sakaoğlu'nun getirilmesiyle birlikte Altınordu Spor Kulübü basketbola daha fazla önem vermeye başlamıştı. Hatta 1965-1966 sezonunda Altınordu Türkiye basketbol şampiyonu olmayı başardı⁶⁷⁰.

⁶⁷⁰Sungur, a.g.e., s.s. 162-163.

1965-1966 Türkiye Basketbol Şampiyonu Altınordu. Candoğan Sakaoğlu, Yılmaz Vardaroğlu, Adnan Kıratlı, Amigo Sarı Yaşar, Ayhan Yılmaz, Amigo Sandaviç Hasan, Abdullah Baliç (Basketbol Sorumlusu)
(Kaynak: Sungur, a.g.e., s. 162.)

4.3.4. Bireysel Sporlar

4.3.4.1. Yelkencilik ve Yüzme

Türk topraklarında yelkencilik tarihi, 1890 yılına kadar inmekteydi. Tıpkı futbolda olduğu gibi, yelkencilik alanında da öncülüğü İngilizler yapmıştı. Zamanla diğer gayrimüslimler ve Türkler de yelken sporuna ilgi duymaya başladılar. Dönemin varlıklı aileleri, kendi yaptırdıkları tekneler ile denize açılırlardı. Yelkencilik yayılması ve gelişmesiyle birlikte İngilizler tarafından İstanbul'da ilk yelken kulüpleri kuruldu. Bu sporda öncülük İstanbul'a ait olsa da, İzmir'in bir deniz memleketi olması ve körfez kıyısında kurulması yelkencilik İzmir'de de yayılmasını sağladı. İzmir'de yelkencilik alanındaki ilk çalışmalara 1932 yılında başlandı. 1960 yılına gelindiğinde yelkencilik üç ayrı dönem geçirdiği görülmüyordu. Birinci dönem başlangıç dönemi, ikinci dönem hamle dönemi ve üçüncü dönem gelişme dönemi olarak adlandırıldı. Özellikle üçüncü dönemde yelkencilik alanındaki gelişmeler yakından takip edilmeye ve yeni kulüpler kurulmaya başlandı. 1953 yılında, Karşıyakalı ve Göztepeli yelkencileri birleştiren İzmir Deniz Kulübü kuruldu. Ne yazık ki kulüp uzun ömürlü olmadı ve 6 yıl faaliyet gösterdikten sonra dağıldı. Bir duraksama döneminin ardından 1961 yılında Göztepeli bir yelkenci olan Macit Buluç ajan vekilliğine seçildi ve 12 yıl boyunca bu

görevde kalmayı başardı. Macit Buluç, Türk yelkenciliğine ve İzmir'in yelkencilik alanında tanınmasına çok büyük katkılarda bulundu. 1960'lı yıllar yelkencilik alanında İzmir'in altın yılları oldu. 1959 yılında Flying Dutchman Avrupa Şampiyonası'na katılan Nesrul Kalkış ve Haluk Kalkış İzmir'in ilk milli sporcuları oldular⁶⁷¹.

1960-1972 Yılları Arasında İzmir Ajan Vekilliği Görevine Getirilen MACİT BULUÇ.
(Kaynak: Sungur, a.g.e., s.217.)

1960'lı yıllara kadar tesis ve araç-gereç eksikliğinden dolayı yelken sporu İzmir'de pek fazla gelişme gösterememişti. 1960 sonrasında Güzelyalı ve Karşıyaka'da yelken tesislerinin kurulmasıyla birlikte bu spora olan ilgi artmaya başladı⁶⁷².

Biröl Özсандık, Göztepe Kulübü'nün 1960'lı yıllarda yelkenli alanındaki başarıları ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

..... Finn, Snipe, Flying Dutchman, Dragon sınıfı tekneler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu teknelerin Türkiye'ye girmesi ile Göztepe sayısız yelkenci ve milli sporcu yetiştirmeye başlar. 1959 yılında Flying Dutchman sınıfında Haluk ve Nesrul Kalkış kardeşler Avrupa şampiyonasına katılırlar. 1964 yılında Haluk Kalkış ve Metin Akdurak Türkiye şampiyonları olarak Tokyo Olimpiyatları'na giderler. 1965 yılında Bilhan Merzeci ve Müfit Çamat

⁶⁷¹Macit Buluç, **1930-2010 İzmir Yelken Sporunda 80 Yıl**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, s. 29, 35.

⁶⁷²**Yurt Ansiklopedisi 6**, "Spor Çalışmaları-Yelken-", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4447.

Türkiye şampiyonu olurlar ve aynı yıl İtalya'da yapılan dünya şampiyonasına, 1967 yılında yine Bilhan Merzeci ve bu kez Ali Değerli ile birlikte Fransa'daki Avrupa Şampiyonası'na katılırlar. Aynı ekip 1968 yılında yine Türkiye şampiyonu olarak bu kez Balkan Şampiyonası'na katılır ve üçüncü olur.

Göztepe Gençlik ve Spor Kulübü'nün futbol takımının Avrupa'da fırtına gibi estiği yıllarda yelkende de çıkış devam eder. İzmir Körfezi'nde yapılan doğu Avrupa Snipe şampiyonasında Hayri Karabilgin ve Altan Yayman birinci olurlar⁶⁷³.

1960'lı yılların başında yelken yarışları İzmir'de şarpi, pirat ve dragon sınıflarında düzenlenirdi. İzmirli yelkenciler şarpi ve pirat sınıflarında Türkiye birinciliği kazanınca Türk milli takımındaki seçmelere katılmaya başladılar. Bu seçmelerde ilk dört dereceyi alarak uluslararası platformda Türkiye'yi temsil etmeye hak kazandılar. Yelkenciliği desteklemek amacıyla dönemin valisi Enver Saatçigil, Göztepeli ve Karşıyakalı yelkencilerin hizmetine verilmek üzere 5 snipe ve 3 Finn tekne yapılması emrini verdi. Yapılan teknelerin 3 snipe ve 2 finn sınıfı, Göztepeli yelkencilere, 3 snipe ve 1 finn sınıfı, Karşıyakalı yelkencilere verildi. Snipe ve finn sınıfı teknelerden sonra 1963 yılında fly dutchman sınıfı tekneler de programa alındı ve İzmirli yelkenciler farklı sınıflarda yeni ufuklara doğru hızla ilerlemeye başladılar. Böylece, 1963 yılından sonra İzmirli yelkenciler 5 ayrı sınıfta yarışalar katılmaya başladılar. İlk olarak 1966 yılında yapılan Avrupa Gençler Snipe Şampiyonası'nın organizatörlüğünü Türkiye Yelken Federasyonu'nun onayı ile İzmir bölgesi aldı. Yarışmaya 6 ülkeden 11 tekne katıldı ve Türkiye ekibi (Hayri Karabilgin ve Altan Yalman) birinciliği kazandı. Macit Buluç önderliğinde gerçekleştirilen organizasyonun başarılı olması üzerine 1967 yılında Birinci Doğu Avrupa Snipe Yarışması'nın organizatörlüğü de yine İzmir'e verildi. 3 ülkeden 11 katılımcının olduğu yarışmada Hayri Karabilgin ve Altan Yalman yine birinci oldu. 1968 yılında yapılan 2. Doğu Avrupa Snipe Şampiyonası da tekrar İzmir'de gerçekleştirildi. Bu sefer katılan ülke sayısı artmış ve 15'e yükselmişti. İzmirli yelkenciler ilk 8 içerisinde yer almayı başarmışlardı. 1968 yılında İstanbul'da düzenlenen Balkan

---

⁶⁷³Biol Öz sandık, "Mavi Sulardaki Sarı-Kırmızılılar", **İnadına Göztepe**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 72.

Şampiyonasında ise İzmirli yelkenciler üçüncülük ve dördüncülük derecelerini alarak, dönemin koşulları içerisinde iyi bir sıralamaya yerleştiler⁶⁷⁴.

Resmi yelken yarışlarının dışında yelkenli teknelerin de zaman zaman yarıştıkları görülüyordu. Bunlardan bir tanesi 1967 yılında Türk Donanma Cemiyeti tarafından ilk defa düzenlenen “Akdeniz Kupası” yat yarışları idi. İstanbul-İzmir arasında yapılan yarışa İzmir’den iki yatçı katılmış ve yarış 4 gün sürmüştü. Yelkenli tekneler A Class, B Class ve C Class olarak üç sınıfa ayrıldı. A Class yatçılar için 30 Ft. Rating ve daha yukarısı, B Class yatçılar için 24-30 Ft. Ratin, C Class yatçılar için Ft. Rating ölçüleri belirlendi. 20 yelkenli teknenin katıldığı yarışı Semih Tuğlu’nun “Plaisir” isimli yatı kazanmıştı⁶⁷⁵.

1960’lı yıllar boyunca İzmir yelkencilik alanında çok iyi sporcular yetiştirmeyi başarmıştı. 1962 yılında Türkiye şampiyonu olan 4 yelkenci varken, 1963 yılında sayı 14’e yükseldi. 1963 yılında Türkiye şampiyonu olan İzmirli yelkenciler; Raşit Yılmaz, Ergun Şengün, Tamer Taşkıntuna, Aysun Kılıççıoğlu, Hayri Karabilgin, Altan Yalman, Tamer Taşkıntuna, Mehmet Yeğenoğlu, Kemal Kayın, Abdullah Kalfaoğlu, Şahin Güngör, Mustafa Yılmaz, Üner Tabak ve Müfit Camat idi. 1964 yılında milli sporcu olan isimler Haluk Kalkış, Şevket Genç, Kemal Kayın, Hayri Karabilgin, Raşit Yılmaz ve Ergün Şengün idi⁶⁷⁶. Bu isimlerin dışında 1960’lı yıllar boyunca yelkencilik sporuna hizmet etmiş diğer önemli yelkenciler ise şunlardı: Ahmet Elbirlik, Ünal Heriş, Mehmet Lale, Recep Yelkenbiçer, Ateş Dülger, Vedat Akdoğan, Yüksel Böke, Umur Aydınoglu, Ali Güvenir, Ayhan Öngen ve Ahmet İsfendiyaroğlu⁶⁷⁷.

Yelkencilik dışında faaliyet gösterilen su sporlarından diğeri yüzme idi. İzmir’de yüzme çalışmaları 1938 yılında başlamış, en parlak dönemini 1950-1958 yılları arasında yaşamıştı. İzmirli yüzücüler 1956 yılında Türkiye şampiyonu olmuşlardı. İzmir’in tek yüzme havuzu olan Karşıyaka yüzme havuzunun yıkılmasıyla birlikte yüzme sporu bir süre duraklama dönemi yaşadı. 1960’lı yıllarda denizin kirlenmeye başlaması ve denize girmenin yasaklanması, yüzücülerin

---

⁶⁷⁴Buluç, a.g.e., s.210, 215.

⁶⁷⁵Erel Şarman, “İstanbul-İzmir Yelken Yarışı Bugün Başlıyor.”, **Ege Ekspres**, 2 Temmuz 1967; Erel Şarman, “Yelken Maratonunu Semih Tuğlu’nun -Plaisir’i- Kazandı.”, **Ege Ekspres**, 5 Temmuz 1967.

⁶⁷⁶Buluç, a.g.e., s. 221, 226.

⁶⁷⁷Sungur, a.g.e., s. 216.

antreman yapmalarını da olumsuz yönde etkiliyordu⁶⁷⁸. Yaz mevsiminde iyi kötü çalışma alanı bulan sporcular kış mevsiminin gelmesi ile birlikte antremanlarına ara vermek durumunda kalıyorlardı. Çünkü İzmir uzun yıllar kapalı bir yüzme havuzuna sahip olamadı. 1960'lı yılların ortalarında Karşıyaka'da Denizatı-Hipokampüs Yüzme Havuzu'nun açılması yüzme çalışmalarının ve müsabakalarının yapılmasına imkân tanıdı. Hipokampüs Yüzme Havuzu'nda serbest ve sırtüstü stillerde, klasik kurbağalama, kelebek kurbağalama, bayrak yarışı ve su topu alt dallarında müsabakalar yapılırdı. 1964 yılında İzmir Bölge Birincilikleri yüzme müsabakaları da yine burada gerçekleşmişti⁶⁷⁹. 1968 yılında Alsancak'ta Atatürk Yüzme Havuzu'nun inşa edilmesiyle birlikte yüzme sporu biraz daha canlılık kazandı. Atatürk Yüzme Havuzu 1968 yılında açılmış, 1969 yılında resmi olarak faaliyete geçmişti. İlk Balkan Şampiyonası ve ardından 1971 yılındaki Akdeniz Oyunları bu havuzda gerçekleştirildi. Havuzun hemen yanında 5-7,5 m ve 10 m yüksekliğinde iki kule ve 1-2-3 metre yüksekliklerinde 3 trampelen de yapılmıştı. Atlama sporunun gelişimi için iyi birer fırsat olan bu kuleler ve trampelenler çok sayıda atlayıcının yetişmesinde de etkili oldu⁶⁸⁰.

Atlama sporu, önceleri İzmirli yüzücüler arasında gösteri amaçlı yapılırdı. Teknesi veya kayığı olan gençler, teknenin yüksek bir yerine çıkar ve zevk amaçlı denize atarlardı. Karşıyaka-Göztepe-Güzelyalı sahili boyunca deniz banyolarının varlığı ve gençlerin bu banyoların uçlarında bulunan tahta trampelenlerden atlama merakları bu sporun gelişimini sağladı. Zamanla atlama kuleleri yapıldı ve ilk resmi yarışlar başladı. Atatürk Kapalı Yüzme Havuzu'ndaki trampelenler ve kuleler de bu sporun rahat bir ortamda yapılmasına imkân tanıdı⁶⁸¹.

İzmir'de su topu sporunun ilk örnekleri Karşıyakalı gençler arasında görülmüştü. Karşıyaka havuzunun varlığı Karşıyakalı yüzücülerin yüzmenin yanısıra su sporuna da ilgi duymalarını sağlamıştı. Kısa süre içerisinde Karşıyakalı yüzücüler kendi aralarında bir su topu takımı oluşturdular. Ardından İzmirspor Kulübü de kendi takımını kurdu. Böylece bu takımların birbirleri ile rekabetleri İzmir'de su topu sporunun gelişmesine ön ayak oldu. Özellikle Karşıyaka su topu takımı önemli başarılarla imza atarak 1955 yılında Adana'da gerçekleştirilen Avrupa

---

⁶⁷⁸1967 İzmir İli Yıllığı, s. 298.

⁶⁷⁹Demokrat İzmir, 27 Ağustos 1964.

⁶⁸⁰Sungur, a.g.e., s. 226, 232.

⁶⁸¹A.g.e., s. 232.

Şampiyonası'nda birincilik elde etmeyi başardı. Karşıyaka Yüzme Havuzu'nun yıkılması bir süre su topu sporunun duraklamasına sebep oldu. Ancak Atatürk Yüzme Havuzu'nun yapılmasıyla birlikte bu spor dalında yeniden bir canlanma görüldü⁶⁸².

1950'lerin sonları ve 1960'lı yıllar boyunca su sporu dalında faaliyet göstermiş popüler yüzücüler şunlardı: Hüseyin Karate, Özcan Koçak, Yüksek Böke, Affan Koçak, Osman Ateş, Orhan Mengi, Güngör Mengi, Selami Akdağ, Hüseyin Egeli, Rauf Sönmezdağ ve Yıldırım Karakaplan⁶⁸³.

4.3.4.2. Güreş ve Boks

Türk milli sporu olan güreş, uluslararası spor müsabakalarında uzun yıllar üstünlük sağlanan bir spor dalı oldu. 1948 yılında yapılan Londra Olimpiyatları'ndan sonra en parlak dönemini yaşadı ve kısa bir süre sonra duraklama dönemine girdi. 1960 yılındaki Roma Olimpiyatları'ndan sonra ise gerilemeye başladı. Türk güreşçileri, Roma Olimpiyatları'nda Greko-Romen müsabakalarında 3 dünya birinciliği ve serbest güreş müsabakalarında 4 dünya birinciliği kazandı. 1961 yılında düzenlenen Dünya Güreş Şampiyonası'nda Türk güreşçilerinin birincilik derecesi alamaması güreş camiasında büyük bir tepkiyle karşılanmıştı⁶⁸⁴. Yurtdışı müsabakalarında, dünyaya karşı tek söz sahibi olunan güreş sporunun gittikçe zayıflaması büyük bir üzüntüyle karşılanıyordu. Güreşçilere gereken ilgi gösterilmiyor ve sporcular geçimlerini sağlamak amacıyla Almanya'ya gidiyorlardı. İzmir'den Almanya'ya giden güreşçi sayısı 40'ın üzerindeydi. İzmirli milli güreşçilerden Özer Kavukçu ve Sait Şancan 1963 yılında İzmir'den ayrılarak Almanya'ya yerleşmişti. 1963 yılı içerisinde Almanya'ya giden güreşçiler arasında iki milli güreşçinin yanısıra, dört tane de İzmir birincisi güreşçi vardı⁶⁸⁵. 1960'lı yılların başında Burhan Yor, Sait Şencan, Cevat Savurt, Özer Kavukçu, Nuri Gültaş, İrfan Seyhan, Faik Mutlu İzmir'in yetiştirdiği başarılı güreşçilerdi⁶⁸⁶.

---

⁶⁸² A.g.e., s. 234.

⁶⁸³ A.g.e., s.s. 234-235.

⁶⁸⁴ Altay İşcen, "Güreş", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:3, 8 Ocak 1963, s. 4.; Altay İşcen, "Güreşimizin Son On Beş Senesindeki Durumu ve Dereceleri", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, s. 43.

⁶⁸⁵ Ersun, "Güreş Sporumuz Nereye Gidiyor?", **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1964.

⁶⁸⁶ Rıza Ertan, "Bursa'ya Giden Güreşçilerimiz Dün Geldiler.", **Yeni Asır**, 11 Nisan 1962.

1960'lı yıllarda İzmir'de boks çalışmaları Kültürpark Kapalı Spor Salonu ve Atatürk Kapalı Spor Salonu'nda yapılırdı. Uzun yıllar salon eksikliği, boks sporunun İzmir'de gelişimini engellemişti. Boks müsabakaları yapılacağı zaman sinema salonları kullanılırdı. Mesela Büyük Açık Hava Sineması sıklıkla boks müsabakalarına ev sahipliği yapardı. Ziya Tekeşin, Ali Melek, Ethem Özakalın, Nihat Oğuz Yolcu, Ahmet Canlı, Haydar Ayık, Sabahattin Tektosun, Nihat Çukurkent 1960'lı yıllarda İzmir'in yetiştirdiği değerli boksörler arasındaydı. 1965 yılında Ziya Tekeşin, İzmir'de yapılan federasyon kupasında şampiyon olmuş, 1966 yılında İtalya'da düzenlenen Ordulararası Boks Şampiyonası'nda Hollandalı rakibini mağlup etmişti. 1967 yılında İzmir boks takımı Ege Kupası Boks Turnuvası'nda şampiyonluğu kazandı. 3 birincilik, 2 ikincilik alarak turnuvanın şampiyonu olmuştu. Turnuvaya katılan boksörlerin tamamı, Demirspor Kulübü'nün sporcuları idi⁶⁸⁷.

4.3.4.3. Atletizm

İzmir'de atletizm çalışmalarının geçmişi, 1928-1930 yıllarına kadar uzanmaktaydı. Amerikan kolejindeki yabancı öğretmenlerin gayreti ile atletizm bir spor dalı olarak öğrenciler arasında yaygınlaşmaya başlamıştı. O yıllarda öğretmenler, öğrencileri iki eşit takıma böler, aralarında atletizm yarışmaları düzenlerlerdi. Daha sonra Amerikan Koleji'nden mezun olan öğrenciler, Türk okullarına da atletizmi bir spor dalı olarak tanıtmaya başladılar. Özellikle bu okuldan mezun olan Sait Odyak, atletizmin Türkler arasında yayılmasına ön ayak olmuştu⁶⁸⁸. Atletizm, İzmirli öğrenciler arasında çabuk yayılan ve sevilen bir spor dalı oldu; ancak İzmir'de atletizm sahasının bulunmaması ve antrenörlerin yetersizliği bu sporun gelişmesini engelliyordu. 1960'larda atletizme ait özel saha sadece Ankara'da vardı; İzmir ve İstanbul gibi diğer büyük şehirlerde atletizm için ayrılmış özel sahalar mevcut değildi. Durum böyle olunca da genç atletleri teşvik eden unsurlar ortadan kalkıyor ve bu sporun gelişimi engelleniyordu⁶⁸⁹. 1960'lı yıllarda İzmir'de atletizm müsabakaları genellikle Göztepe Stadı'nda yapılırdı. Müsabakalara lise ve dengi okullar katılır; engelli kız ve erkek yarışları, uzun atlama, bayrak yarışı, sırik, cirit, yüksek atlama ve disk atma yarışları düzenlenirdi. Atletizm sporu, Türkiye'deki

⁶⁸⁷Kadri Özgüden, "İzmir Kıymetli Bir Boksör Daha Yetiştirdi.", **Ege Ekspres**, 17 Mayıs 1966; Özgüden, "Boks Turnuvası Ardından", **Ege Ekspres**, 8 Nisan 1967; **Yeni Asır**, 2 Mayıs 1962.

⁶⁸⁸1967 **İzmir İli Yıllığı**, s. 295.

⁶⁸⁹İşcen, "Türk Atletizmi", **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:4, 22 Ocak, 1963, s. 10.

bütün iller içerisinde en çok İzmir’de rağbet görürdü. Seyircisi de, sporcusu da atletizm mevsiminin başlamasıyla birlikte stadı doldururdu. Basın liselerarası atletizm müsabakalarına sayfalarında geniş yer ayırırdı. Okullarda yetişen atletlerden başarılı olanlar milli takıma kadar yükselirdi. Bu nedenle Türkiye Liseler ve Dengi Okullar Şampiyonası ilgiyle takip edilirdi.

1964 yılında Bursa’da gerçekleşen Kız Liseleri ve Dengi Okulları Türkiye atletizm birinciliğini İzmir takımı almış ve Türkiye şampiyonu olmuştu. 12 atletten oluşan takımın 10 atleti İzmir Kız Lisesi öğrencisi idi⁶⁹⁰. 1966 yılındaki Kız Liseleri ve Dengi okullar Türkiye Şampiyonası’nda da yine İzmir kız liseleri karması birinci oldu⁶⁹¹. Aynı yıl, erkekler arasında düzenlenen Türkiye Erkek Liseleri ve Dengi Okulları Türkiye Şampiyonası’nda İzmirli atletler 6 birincilik kazanmıştı⁶⁹². 1960’larda İzmir’in yetiştirdiği değerli kız atletlerden bazıları Ayten Canerler, Melek Aydınöglü, Havva Hapsever, Zeliha Aydın, Işın Çekin, Gülser Apaydın, Makbule Durmaz idi⁶⁹³. Bu isimlerden Ayten Canerler ve Melek Aydınöglü, milli takıma kadar yükseldiler⁶⁹⁴.

Göztepe Sahasında Yapılan Türkiye Lise ve Dengi Okullararası Atletizm Müsabakası
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 15 Mayıs 1966.)

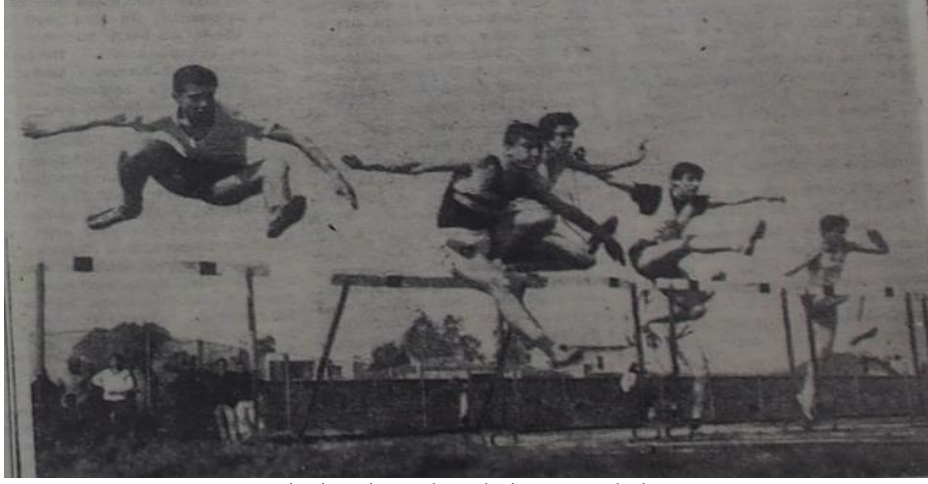
⁶⁹⁰Çetin Gürel, “Atletlerimiz 10 Branşta 6 Birincilik Aldılar”, **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1964.

⁶⁹¹Ertuğrul Kale, “Atletizmde İzmir Kız Liseleri Karması Türkiye Şampiyonu”, **Ege Ekspres**, 15 Mayıs 1966.

⁶⁹²Vedat Sivri, “İzmirli Atletler Dün 6 Birincilik Aldılar”, **Ege Ekspres**, 27 Mayıs 1966.

⁶⁹³**Yeni Asır**, 19 Nisan 1962; **Ege Ekspres**, 16 Mayıs 1967.

⁶⁹⁴**1967 İzmir İl Yıllığı**, s. 295.

Güzelyalı Sahasında Atletizm Müsabakası
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 19 Nisan 1964.)

4.3.4.4. Tenis

İzmir’de tenis sporunun geçmişi 1900’lü yıllara kadar uzanmaktaydı. Özellikle Levantenlerin ikamet ettikleri Alsancak, Bornova, Buca ve Karşıyaka semtlerinde bireylerin özel çabalarıyla açılan tenis kortları vardı. 1960’lı yıllarda Kültürpark Tenis Kulübü ve Karşıyaka Spor Kulübü tenis kortları, tenis çalışmalarının ve müsabakaların yapıldığı iki önemli merkezdi. Kültürpark Tenis Kulübü’nde 6 kort, Karşıyaka Spor Kulübü’nde 3 kort aktif olarak kullanılıyordu⁶⁹⁵. 1960’lı yıllarda İzmir de adından en çok söz ettiren tenisçiler, Berk Koçer, Belig Beler, Ziya Kıpıkızıl, Vehbi Tırnaklı, Enes Berki ve Esin Özgener idi. Ziya Kıpıkızıl aynı zamanda milli formayı giymiş, milli takım içerisinde yer almış bir raketti⁶⁹⁶.

Kültürpark Tenis Kulübündeki Bir Tenis Turnuvasında Yarışmaları Takip Eden Seyirciler ve Raketter.

(Kaynak: **Yeni Asır**, 19 Mayıs 1962.)

⁶⁹⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s. 297.

⁶⁹⁶Yeni Asır, 19 Mayıs 1962; **Demokrat İzmir**, 14 Mayıs 1964.

4.3.4.5. Jimnastik, Bisiklet, Eskrim ve Judo

Jimnastik sporu İzmir'de 1958 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştı. Ancak jimnastik yapılacak salonun bulunmaması bu spor dalının 1965 yılına kadar pek fazla tanınmasını engellenmişti. Sporcular kendi imkânları ile uygun buldukları yerlerde çalışmalarını sürdürüyorlardı. 1965 yılında İzmir elektrik deposunun salonu çalışma alanı olarak kullanılmaya başlandı. 1968 yılında Atatürk Kapalı Spor Salonu'nun yapılmasıyla birlikte de jimnastik sporu hızlı bir gelişim sürecine girdi. 1968-1969 yılında İzmir'de ilk jimnastikçi olarak Mustafa Özdemir ismi duyuldu. Mustafa Özdemir 1971 yılında yapılan Akdeniz Olimpiyatları'nda milli formayı giyerek İzmirli ilk jimnastikçi oldu⁶⁹⁷.

İzmir'de bisiklet sporunun ilk örnekleri 1924-1925 yıllarına kadar uzanmaktaydı. Bisiklet sporuna ilk ilgi duyan ilk kulüpler Altayspor, Karantina Spor, Karşıyaka Spor ve İzmirspor oldu. Bu kulüpler Üçkuyular ve Çeşme arasında bisiklet yarışları yapar ve İzmirlilerin bu sporu tanımalarını sağlarlardı. 1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla birlikte bisiklet sporu duraklama dönemine girdi. Bisikleti sporunun altın çağını yaşadığı yıllar ise 1960'lar oldu. İlk olarak Altayspor Kulüp Başkanı Mazgar Zorlu İtalya'dan son model bisikletler getirdi. Dönemin eski bisikletçilerinden olan Orhan Suda aynı yıllarda İzmir Bisiklet Ajanlığı'na seçildi. He iki isimde İzmir'de başarılı bisikletçilerin yetişmesine katkıda bulundular. Dönemin tanınan bisikletçileri: Erol Suda, Mustafa Kür, Atilla Kaya, Güner Kocakanat, Nail Toğan, Hasan Sertay, Tarık Binbir, Bülent Güllapoğlu ve Enis Korkmaz idi⁶⁹⁸.

İzmir'de eskrim sporunun tarihçesi 1900'lü yıllara kadar uzanmaktaydı. O dönemde İngilizler ve Rumlar bu sporla ilgilenir, kendi aralarında yarışlar düzenlerlerdi. İzmirli Türklerin eskrim sporuna merak sarması 1930'lu yıllarda başladı. Muammer Uçal ve Hasan Gönüllü, bu sporun İzmirli gençler arasında yayılması için büyük çaba sarfettiler. Ancak salon yetersizliği ve malzeme eksikliğinden dolayı uzun yıllar eskrim sporu fazla bir gelişme gösteremedi. Nihayet 1954 yılında Muammer Uçal ve Hasan Gönüllü'nün katkılarıyla eskrim ajanlığı kuruldu. Halk Eğitim Merkezi'nin de depolardaki malzemeleri eskrim ajanlığının hizmetine sunması sporun gelişimini hızlandırdı. O dönemde Eskişehir, Ankara ve

---

⁶⁹⁷Sungur, a.g.e., s. 180.

⁶⁹⁸A.g.e., s.s. 173-174.

İstanbul'dan eskrim sporcuları İzmir'e gelmeye ve Fuar Tenis Kulübü'nde yarışmalar düzenlemeye başladılar. 1964 yılında Muammer Uçal'ın çabasıyla İzmir Eskrim Kulübü kuruldu ve eskrim kulübü bir ihtisas kulübü olarak çalışmalarına resmi bir nitelik kazandı. 1964 yılında Mersin'de yapılan Federasyon Kupası'nda İzmirli eskrimciler iyi neticeler elde ettiler. 12 yarışdan 7'sinde dereceye girmeyi başardılar. Dönemin tanınan eskrimcileri: Ali Kamil Kutluca, Nazmi Aydınç, Özkan Oktay, Sadi Ercan, Orhan Sangüder, Müyesser Alkışlar ve Uzunçınar idi⁶⁹⁹.

Muammer Uçal
Kaynak: Sungur, a.g.e., s.185.

Halter ve İhtisas Kulübü'nün 1967 yılında kurulmasıyla birlikte İzmir'de ilk judo çalışmaları yapılmaya başlandı. İlk antrenör Engin Çoruh, ilk başkan Agâh Gizar ve ilk sekreter Ferruh San'dı. Ferruh San'ın Bölge Ajanlığına Grup Başkanı olmasından sonra, Aydın Ilgaz, Güven Gürol ve Ferruh San antrenörlük görevini birlikte yapmaya başlamışlardı⁷⁰⁰.

Engin Çoruh bir deniz üstüçmeniydi ve ilk defa 1966 yılında judo sporu ile İstanbul'da tanışmıştı. İzmir'e tayin edildikten sonra bu sporun İzmir'de gelişmesini sağladı. İzmir'deki ilk çalışmalarına kahverengi kuşak olarak başlamış ve kısa süre içerisinde siyah kuşak sahibi olmuştu. Aydın Ilgaz ve Güven Gönül de 1969 yılında kahverengi kuşağa sahip diğer judo antrenörleriydiler. Güven Gönül 1970 yılında Almanya'ya giderek Judo antrenörlük kursuna katılarak çalışmalarını daha ileri

⁶⁹⁹A.g.e., s.s. 185-186.

⁷⁰⁰1973 İzmir İl Yıllığı-Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, 361.

boyuta çıkarmıştı. Onun Almanya’da olduğu süre içerisinde Yüksel Kalay ve Necmi Arzık antrenörlük görevlerine getirilerek onun boşluğunu doldurmuşlardı⁷⁰¹.

O dönemde judo çalışmaları Fuar’daki Spor ve Sergi Sarayı’nda yapılıyordu. Daha çok ordu mensupları, polis memurları, askeri lise öğrencileri ve üniversite öğrencileri arasında rağbet görüyordu. Halter ve İhtisas Kulübü kurucularının görevden ayrılmasından sonra kapatılmıştı⁷⁰².

4.3.4.6. At Yarışları

Türkiye’de ilk düzenli at yarışları 1856 yılında İzmir’de yapılmaya başlanmıştı. Dönemin İngiliz Başkonsolosu Mr. Patterson atlara ve at yarışlarına ilgi duyardı. Bu amaçla aynı dönemde “*Smyrna Races Club*” adıyla İzmir Yarış Kulübü kuruldu. Kulübün kurulmasında ve atçılık sporunun yaygınlaşmasında İzmirli Refik Evliyazade’nin büyük katkıları oldu. Mr. Patterson, İngiltere’den İngiliz kanı atlar ve jokeyler getirtir yarışlar düzenlerdi. Başlangıçta bu yarışlar sırf Mr. Patterson’un zevki için yapılırdı ve bir bayram havası içinde geçerdi. Yarışlar senede 1 kere olur, paskalya dönemine denk getirilirdi. Zamanla İzmir’in ileri gelenleri de at sporuna ilgi duymaya ve at yetiştirmeye başladı. O dönemde atçılık bir aristokrat sporu idi. Çevre illerden at merakı olan yüksek mevkili vatandaşlar atları ile birlikte bu yarışlara katılır veya izlemeye gelirlerdi. Buca’nın sakin ve at yarışları için uygun bir coğrafyaya sahip olması, yarışların burada yapılmasına imkân tanıyordu. Vatandaşların at sporuna olan ilgilerinin artmasıyla birlikte, at yarışlarının yapılacağı günler bayram havası içinde beklenirdi. Yarış günü, pekçok kişi, sabahtan çamlığa gelir, mesire yerlerine yerleşir ve tüm gün hem piknik yapar hem de at yarışlarını izlerlerdi. Yarışlar sabah başlar, öğlen yemek molası verilir, öğleden sonra devam ederdi. Öğlen molasında atçılık kulübü üyeleri, şehrin ileri gelenleri ile birlikte ziyafetler verirlerdi. İzmir yarış kulübü o dönemde çok önemli iki amatör at binicisi yetiştirmeyi başarmıştı. Bunlar Refik Evliyazade’nin çocukları Nejat Evliyazade ve Sedat Evliyazade idi. 1. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte İzmir Yarış Kulübü’nün faaliyetleri sona erdi⁷⁰³.

---

⁷⁰¹Sungur, a.g.e., s.s. 196-197.

⁷⁰²A.g.e., s. 196, 198.

⁷⁰³Sait Akson, *Sait Akson’un Yarışçılık Anıları*, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, Ankara, 1971, s.s. 3-5.

1.Dünya Savaşı'nın ardından Refik Evliyazade'nin çabalarıyla İstanbul'da düzenli at yarışlarının yapılması için çalışmalar başladı. 1927 yılında Ankara Hipodromunda “Gazi Koşusu” adıyla at yarışları düzenlenmeye başlandı. 1927 yılından itibaren de her yıl Gazi Koşusu yarışları tekrarlandı. 1950 yılında Jokey Kulübü kuruldu ve 1953 yılında Jokey Kulübü, isminin önüne Türkiye kelimesini de alarak Türkiye Jokey Kulübü adıyla çalışmalarına başladı. Türkiye Jokey Kulübü, at yarışlarına yeni bir yön verdi ve yarış gelirlerini arttırdı. 1954 yılında İstanbul, İzmir ve Ankara'da toplamda 43 yarış yapıldı. Yarış gelirlerinin artmasıyla birlikte yeni yatırımlar gerçekleşti⁷⁰⁴.

1953 yılında at yarışı düzenleme yetkisi Tarım Bakanlığı'na verilmişti. Tarım Bakanlığı da 20 yıllık süre bu yetkisinin bir kısmını Türkiye Jokey Kulübü'ne devretti. Türkiye Jokey kulübü elindeki kısıtlı imkânlarla at yarışlarının geliştirilmesini ve Türkiye çapında yayılmasını sağladı. Öncelikle at yarışlarındaki en önemli sorun olan “finish” çizgisini hangi atın ilk olarak geçtiği ile ilgili tartışmalar sona erdi. Çünkü foto finish makinaları getirildi ve hizmete sokuldu. Böylece kararının doğruluğu konusundaki şüpheler ortadan kaldırıldı. 1960 yılında askeri darbenin gerçekleşmesi at yarışlarını da olumsuz yönde etkiledi. Zira Türkiye Jokey Kulübü İdare Heyeti üyelerinden 3 kişi gözaltına alınmıştı. Ethem Menderes, Nurullah Toron ve Sadık Giz. 7 kişilik idare heyetinden 3 kişinin gözaltına alınması Türkiye Jokey Kulübü'nü sarsmıştı. Bütün bunlara rağmen kulüp kısa süre içerisinde çalışmalarını bir düzene soktu ve yarışlar yapılmaya devam etti⁷⁰⁵.

1960'lı yıllarda Buca'da çocukluğunu yaşamış olan Tayfur Göçmenoğlu'nun gözünden ise at yarışları şu cümleler ile anlatılmaktadır:

Buca'da at yarışları, hep ilkbaharda yapılırdı. Şimdi yüksek binalara dolu olan Hipodrom sırtları, kekik kokan boş alanlardan ibaretti. Burada Bucalılar yarış günleri piknik yapardı. Evden nevaleler getirtilir, kilimler serilir ve keyifle yenirdi. Bazen de uzaktan at yarışları izlenirdi. Köfteciler, tathicılar, tombalacılar, piknik alanından eksik olmazdı. İnsanlar hem yarış heyecanını yaşar hem de temiz hava alma imkânını bulurlardı.

..... Bizim dönemimizin en ünlü jokeyleri Bahri Öreşpe, Halil Kuşlu, Zekeriya Temiz, Hikmet, Ekrem Kurt, Kazım Yıldız, Mümin Çılgın, Reşat

⁷⁰⁴<https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce> (Erişim Tarihi:11 Şubat 2016).

⁷⁰⁵Nimet Üyken, **Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi**, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, İstanbul, 2000, s.s. 7-8, 97.

Morgül, Bora Mehmet ve Gaco giyimleriyle, yaşamlarıyla, hepimizin gıpta ettiği kişilerdi. Küçük boyları, minnacık kiloları ile nasıl böyle lüks bir yaşam içinde olabilirlerdi diye kendi kendimize sorardık.

..... At yarışları sektöründe Giread'ların önemli bir yeri vardı. Onlar Hara'larında sürekli at yetiştirirler ve yarıştırlardı⁷⁰⁶.

Yılın ilk at yarışları mart ayıyla birlikte İzmir'de başladılar. Ardından Ankara ve İstanbul onu takip ederdi. İzmir at yarışları mart-mayıs ayları arasında, Ankara at yarışları mayıs-haziran arasında, İstanbul yarışları da temmuz-ekim tarihleri arasında yapılırdı. 1960 yılında İzmir ilkbahar yarışları 3 Mart-22 Mayıs tarihleri arasında 31 gün olarak planlanmıştı; fakat ancak 13 Mart'ta başlayabildi. 1961 yılı "at vebası" söylentileri ile başladı. At vebasının Afrika ülkelerinden geldiği ve özellikle güney illerinde yaygın olduğu söyleniyordu. Bu durum, at yarışı camiasını büyük bir endişeye sevk etmişti. İlk yarışların İzmir'de yapılacak olması endişeyi bir kat daha arttırıyordu. At sahipleri atlarını İzmir'e göndermek istemiyorlardı. İzmir Valisi Veteriner Burhan Paşa, bir tebliğ yayınlarak İzmir'de veba salgını olmadığını, atların hepsinin aşılandığını ve zaten yağmur mevsimine kadar bütün yarışların tamamlanacağı bildirmişti. Hem Tarım Bakanlığı hem de kulüp içerisinde tartışmalar yaşanmış; fakat nihayetinde yarışların 11 Mart günü İzmir'de yapılabileceği kararlaştırılmıştı⁷⁰⁷.

1962 yılına kadar Türkiye Jokey Kulübü tarafından at yarışları sadece İzmir, İstanbul ve Ankara'da yapılırdı. İzmir'deki koşular, Şirinyer Hipodromu'nda gerçekleşir ve yılda 1 defa düzenlenirdi. "İzmir İlkbahar At Yarışları" olarak adlandırılan bu yarışlar, mart ayı ile birlikte başlar, mayıs ayına kadar devam ederdi. İzmir, iklimi ve coğrafyası ile at yetiştiriciliğine uygun bir kent olmasına rağmen, İzmir'deki at yarışlarına İstanbul ve Ankara kadar önem verilmezdi. Atçıların en büyük şikâyeti, İzmir'e üvey evlat muamelesi yapılmasıydı. Yılda bir defa yapılan at yarışlarına katılımcı sayısı beklenen düzeye ulaşmazdı. 1962 yılında durum biraz farklılık gösterdi. Daha önceki senelere oranla daha fazla katılım gerçekleşmiş, Türkiye'nin önemli yetiştiricileri atları ile birlikte İzmir'e gelmişlerdi⁷⁰⁸. 1962 yılında yarışların başlamasına 14 gün kala 250'ye yakın at, Şirinyer

⁷⁰⁶Göçmenoğlu, a.g.e., s. 11.

⁷⁰⁷Üyken, a.g.e., s.s. 100-103.

⁷⁰⁸Fikri Akcel, "1962 Yılı Yarış Takvimi", *Yeni Asır*, 11 Ocak 1962.

Hipodromu'ndaydı⁷⁰⁹. Yarış tarihleri, atlar arasındaki salgın hastalıklar neticesinde zaman zaman erteleniyordu. 1962 yılındaki yarışların başlamasına çok kısa bir süre kala 7 atın şüpheli ölümü ve 50 atın hastalanması, katılımcılar arasında büyük bir gerginlik yaratmıştı. Profesörler ve uzmanlar tarafından oluşturulan bir heyetin yaptığı incelemeler neticesinde bakteriyel ve virütik bir durum tespit edilememişti. Atlar için zehirli olabilecek gıdaların, gelişigüzel kişiler tarafından atlara verildiği şüphesi ön plana çıkıyordu. Bunun üzerine, Şirinyer Hipodromu'nda yarış atlarının sıkı kontrol altında bulunması için tedbirler alınmaya başlandı. Atların, isimleri, yaşları, cinsleri ve özellikleri defterlere kaydedilmeye başlandı. Alım-satım işlemleri de dâhil her türlü mevzuat defterlere kaydedilecekti. Koşu atları ve ahırlar, veterinerler tarafından 15 günde bir kontrol edilecekti. Hastalık olduğu teşhis edildikten sonra, veterinerlerden başka hiçbir yetkili atlara müdahale edemeyecekti⁷¹⁰. Şirinyer Hipodromu'ndaki “*starter'ların*” bozuk olması ise bir diğer endişe verici durumdu. Starter'ların bozuk olması, atların yarışa geç ve hatalı başlamalarına sebep oluyordu. Yarış programı içerisinde en fazla ilgi gören ve en kalabalık koşular, “*Vali Kupası Koşusu*”, “*Güzel İzmir Koşusu*”, “*Refik Evliyazade Koşusu*” ve “*Nejat Evliyazade Koşusu*” idi. Bu koşular, İzmir ilkbahar at yarışları için adeta klasikleşmiş koşulardı ve her sene mutlaka tekrarlanırdı⁷¹¹.

1963 yarış programı organize edilirken gündemi meşgul eden konu İzmir at yarışlarının sonbahara alınması, ilkbahar'da İstanbul yarışlarının yapılması idi. Türkiye Jokey Kulübü İdare Heyeti, Tarım Bakanlığı ve Yüksek Komiserler Kurulu üyeleri uzun tartışmalardan sonra 1963 yılı yarış programını netleştirdiler. Yılın ilk yarışları ilkbaharda İstanbul ile başlayacak, Ankara ile devam edecekti. İzmir'de sonbahar yarışları yapılacak, Adana yarışları da kış mevsimine bırakılacaktı. Adana yarışları ilk defa 1962 yılının kış mevsiminde başlamıştı. Adanalılar da İzmirli de bu durumdan son derece hoşnutsuzdular. İzmir Basınında sık sık yarış takvimindeki değişiklik konusu eleştiriliyor ve şikâyette bulunuluyordu. İzmir at yarışlarının kar sağlanmamasının sebebi pistlerin koşulara elverişli olmaması, sahaların tadilata ihtiyacının olması, tribünlerin dar olması ve ikramiyelerin düşüklüğü idi. Tüm bu eleştirilere rağmen verilen kararın isabetli olduğu ve İstanbul yarışlarının karlı olduğu anlaşılıyordu. 1963 yılı İzmir at yarışları 24 Kasım'da başlamış ve 19 Ocak

⁷⁰⁹Akcel, “Yarışlara 14 Gün Kala”, **Yeni Asır**, 22 Şubat 1962.

⁷¹⁰Lütfi Aksu, “Buca'daki At Ölümünün Esrarı Hala Çözülemedi.”, **Yeni Asır**, 7 Nisan 1962.

⁷¹¹**Yeni Asır**, 23 Nisan 1962.

1965 tarihinde sona ermişti. İlk hafta Ankara ile çakışan yarışlar hasılatı düşürmüştü, İzmir yarışlarından istenilen sonuçlar alınamamıştı. Ancak 1 Aralık'tan itibaren Ankara'daki yarışların bitmesi ile İzmir'in hasılatı biraz daha artıyordu; fakat yine de istenilen düzeyde değildi. 1964 yılında ilk defa 1 yıllık koşu programı önceden belirlendi. İzmir Kış yarışları 29 Kasım 1964'te başlayacak ve 31 Ocak 1965'e kadar devam edecekti⁷¹².

Şirinyer Hipodromu, belediye tarafından Türkiye Jokey Kulübü'ne ilk olarak 35.000 liraya kiraya verilmişti. Sonra 100.000 liraya ve ardından da 250.000 liraya yükseltildi. Türkiye Jokey Kulübü bu fiyatı yüksek bulunca 1963 yılının Mart ayında Vali Enver Saatçigil'e başvurdu ve bu duruma bir çözüm bulmasını rica etti. Yapılan müzakereler neticesinde kira bedeli 120.000 lira olarak netleştirildi⁷¹³.

Yaşanan aksaklıklar ve pistin bakımsız olması gerekçesiyle 1963 yılında ilkbahar İzmir at yarışları bir defaya mahsus olmak üzere İstanbul'a alınmıştı. Ancak aradan geçen yıllara rağmen yarışlar ilkbahar mevsiminde İstanbul'da yapılmaya devam ediyor ve İzmir'in kârlı olmadığı tekrar tekrar söyleniyordu. Yani, İzmir'de yarış yapılmasa da olur fikri gittikçe yaygınlaşıyordu. İzmir'de atçılık Çakabey Döneminden beri süregelen bir spordu ve bu spora ilgi duyan çok önemli at yetiştiricileri vardı. Bunların başında William Giraud, Sedat Evliyazade, Mesude Evliyazade, Fehmi Simsaroglu, Clark Kamber ve Nurvecihi geliyordu. Köklü ailelere mensup olan bu kişiler, bir ata sporu olan at yarışlarına katılmak için İstanbul'a gitmek zorunda kalıyorlardı. 1968 takvim taslağı hazırlandığında İstanbul ve Ankara'dan sonra Adana'daki at yarışlarının da canlandırılması için yapılması gerekenler konuşulduğu halde, İzmir'den hiç bahsedilmemişti⁷¹⁴.

İzmir'de 1963 yılından itibaren 60'lı yıllar boyunca at yarışları sonbahar mevsiminin son ayı ile başlamış ve kış mevsiminde de devam etmişti. İzmirli bu durumdan çok şikâyetçi olsalar da kararda bir değişiklik yapılmadı. 1964 yılında Şirinyer Hipodromu'na yeni bir kum pisti yapıldı. 1968 yılında şiddetli yağmurlar nedeniyle pistte koşulamaz hale gelmiş, sıcaklık gece -6 dereceye kadar düşmüştü. Yerlerin donmuş olması yürümeyi bile zorlaştırıyordu. Bu koşullar altında yarışlar iptal edilmiş, havaların biraz ısınmasıyla tekrar başlamıştı. Bu olay, 60'lar boyunca

---

⁷¹²Üyken, a.g.e., s.s. 110-115.

⁷¹³A.g.e., s. 113.

⁷¹⁴Kamil Teber, "1968 Takvim Taslağı Hazırlanırken İzmir'e Üvey Evlat Muamelesi Yapıldı.", **Ege Ekspres**, 22 Haziran 1967.

bir kez gerekleŒmiŒ, bunun dıŒında hava koŒullarından dolayı yarıŒ iptalleri yapılmamıŒtı. Aynı yıl aralık ayında hipodromun çatısında çatlaklar grlmŒ ve tekrar yarıŒ iptali gündeme gelmiŒti. Tribnn çatısı sklp takılarak sorun halledildi ve yarıŒlara devam edildi. İzmir Œirinyer Hipodromu 60'lar boyunca Türkiye Jokey Kulübü tarafından bir sorun olarak grlmŒ ve her yıl yarıŒların baŒlayacađı günler tedirginlik içerisinde gemiŒti⁷¹⁵.

---

⁷¹⁵yken, **a.g.e.**, s. 117, 128, 132.

5. SOSYAL HAYAT

1960'lı yıllarda İzmir, hem Avrupa kenti görünümünü korumakta hem de küçük bir Anadolu şehrinin klasik öğelerine sahip olmayı sürdürmekteydi. Alsancak gibi yerli halkın yaşadığı semtlerin yanı sıra kent dışından gelen göçmenlerin oluşturduğu Gültepe, Yeşilyurt, Çamdibi gibi gecekondu bölgeleri de varlıklarını sürdürüyorlardı. Farklı gelir grupları farklı semtlere yerleşiyor ve birbirleriyle etkileşimleri sonucu toplumsal yaşamda ortak öğeler kendini göstermeye başlıyordu.

İzmir'in, Türkiye'nin önemli ihracat ve ithalat merkezlerinden birisi olması, sanayileşmenin her geçen gün artması, turizmin öneminin giderek anlaşılması, 1955 yılında kurulan Ege Üniversitesi'nin toplumun kültürel yapısında meydana getirdiği değişiklik, ulaşım imkânlarının çoğalması, Nato karargâhının İzmir'de bulunması, göç olayı ile birlikte yeni yerleşim bölgelerinin oluşması, 1960'larda İzmir'in toplumsal yapısını belirleyen en önemli kriterlerdi. Bir tarafta yüzyıllardır İzmir'de yaşayan yerli halk, diğer tarafta gecekondu bölgelerini oluşturan göçmenler, bir diğer tarafta ise İzmir'de görev yapan Amerikalı aileler... Her gelir grubuna ait vatandaşın yaşadığı semtler farklıydı; fakat toplumsal yaşamın bir gereği olarak insanların birbirleri ile etkileşimi kültür sentezinin oluşmasını sağlıyordu. Ulaşım imkânları artmış; yollar, parklar, binalar ve apartmanlar yapılmıştı. Birbirine yakın iki köy bile gelenek, görenek, yaşam ve inanç biçimleri açısından farklılık gösteriyordu. Göç eden kesim, kendine ait yaşam düzenini İzmir'e getirmekle kalmıyor, İzmir'in kendine has kültürünü de yavaş yavaş benimsiyordu. Kimi zaman hiç kabul etmediği değerler oluyor, kimi zaman da kendi bildikleri ile yeni gördüklerini sentezliyor ve ortaya yepyeni bir kültür ögesi çıkıyordu. İç turizmin etkisi, İzmir'in kıyı ilçe ve köylerine mevsimlik göçlere imkân tanıyordu. Merkezden veya diğer köy ve kasabalardan, yaz sezonu için çalışmaya giden vatandaşlar, kendi köy ve kasabalarına döndüklerin de gördüklerini, öğrendiklerini anlatıyorlar ve yeni değerleri yavaş yavaş benimsiyorlardı. Örneğin Foça, Çeşme, Urla gibi yaz sezonu hareketli olan yerleşim bölgelerinin yanı sıra Bergama, Selçuk gibi tarihi önem taşıyan ve yaz-kış sezonu açık olan yerleşim bölgeleri de vardı. Çok sayıda yerli ve

yabancı turistin akınına uğrayan bu merkezlerin, gelen turist ile etkileşim yaşamaması imkânsızdı⁷¹⁶.

Sanayi geliyor, iş olanakları artıyor, eğitim yaygınlaşıyor, maddi olanaklar iyileşiyor, düşünsel ve kültürel yaşam da bir devingenlik görölüyordu. 1960 öncesinde kentteki yabancı-Türk ayrımı yerini bireylerin gelir seviyelerine göre toplumsal sınıflara bırakmıştı. Özellikle 1946 yılında İzmir'deki Yahudilerin İsrail'e göç etmeye başlaması ve onlardan kalan boşluğu Türklerin doldurması yeni bir sınıfın doğmasını sağladı. Öyle ki Yahudilerin yaşadıkları "*aile evleri*" bile işçilerin oturdukları "*iş evlerine*" dönüşmeye başlamıştı. 60'larda yeni sanayi tesislerinin Aliğa'da kurulmasıyla birlikte bölge yoğun bir yerleşime sahne oldu. Bornova'da üniversitenin varlığı bölgeyi lojman semti haline getirdi. Önceden Bornova'da yaşayan seçkin nüfus bu dönemde Pasaport'a doğru taşınmaya başladı. Hatay ve Mithatpaşa arasındaki bölge orta gelir grubunun yaşadığı bir semt haline geldi. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dan gelenler İzmir'i bir yay gibi kuşatarak gecekondular oluşturdu ve Kahramanlar semti bir gecekondular bölgesi olarak doğdu. Gültepe, Altındağ ve Yeşilyurt gecekondular bölgeleri olarak bu dönemde kuruldu⁷¹⁷.

Bütün bu faktörler, toplumsal yaşamı etkilemekte ve toplumun en küçük birimi olan aile yapısını değiştirmekteydi. Kent merkezinde yaşayan, gecekondularda yaşayan ve sayıları az da olsa aile evlerinde yaşayan ailelerin mahalleleri ayrılmakta, yaşadıkları konut tipleri farklılaşmakta ve yaşam tarzları çeşitlilik göstermekteydi. Fakat her ne kadar mahalleler ve konut tipleri ayrışsa da, geleneksel yaşam tarzları sürdürülmeye devam edilse de, İzmir'in kendine has kültürü tüm grupları bir çatı altında topluyordu. Gidilen eğlence yerleri, moda kültürü, kılık kıyafet seçimi, dini ve milli bayramların kutlanması, düğün ve ölüm merasimleri, sünnet törenleri, piknik ve kır eğlenceleri tüm İzmirilileri ortak bir paydada birleştiriyordu.

5.1. Konut Alanlarının Mimarisi ve Kullanılan Eşyalar

Karşıyaka'dan Alsancak'a, Kordon'dan Güzelyalı'ya kadar olan İzmir'in kıyı şeridini oluşturan bölümde, Bornova Caddesi'nde, Mithatpaşa Caddesi'nin her iki tarafında ve Alsancak'ın iç kesimlerinde İzmir'in sakız tipi evleri vardı. Bunlar birbirine bitişik nizam olarak yapılmış, hava akımının geçmesine imkân tanıyan ve

⁷¹⁶1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 161-165.

⁷¹⁷Yurt Ansiklopedisi 6, "Kültürel Geleneğin Öğeleri-Yaşama Biçimi-", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4417.

İzmir evlerinin mimari özelliklerini tam olarak yansıtan evlerdi. Bina yüksek katlı ise demirden yapılmış bir kapı ile eve girilir, girişte kişiyi ilk olarak mermer bir hol karşılardı. Holün ucunda yemek odası olurdu. Diğer odalar ise holün sağına ve soluna ayrılmış bölümlerde, bütün kapılar hole açılacak şekilde inşa edilmişti. Evin içinde yer alan bir merdiven ile üst kata çıkılırdı ve üst katta yatak odaları bulunurdu. Odalardan birinde ahşap bir balkon yer alır ve evin pencereleri genellikle giyotin pencere olurdu. Kadifekale çevresindeki evler ise tek katlı, bahçeli evlerdi. Dar sokakların her iki tarafında sağlı sollu olarak yer alırlardı⁷¹⁸. Buca'da ve Bornova'da ise büyük konaklar ve köşkler çoğunlukta idi.

1960'lı yılların ortalarında İzmir nüfusunun yarısından fazlası kendilerine ait evlerde yaşamlarını sürdürüyorlardı. 1965 yılı sonu itibariyle yapılan bir ankette 80.663 hanehalkından 47.050'sinin ev sahibi, 32.808'inin kiracı ve 805'inin de kira ödemediği halde kiracı oldukları tespit edilmişti. Bu rakamlardan ortaya çıkan sonuç, ekonomik açıdan İzmir'in yaşanılabilir bir kent olduğu idi. İzmir'de yaşayan insanların ev sahibi veya kiracı olma durumlarını bir oran ile belirtmek gerekirse, nüfusun %58.33'ü ev sahibi, %40.67'si kiracı ve %1'i de kira ödemediği halde kiracı idi. Tabii ki burada dikkat edilmesi gereken bir husus evlerin oda sayıları ve nitelikleri idi. 8.958 hane halkı tek odalı evlerde, 32.400 hane halkı iki odalı evlerde, 21.830 hane halkı üç odalı evlerde, 17.475 hanehalkı dört odalı evlerde yaşamaktaydı. Ayrıca, 80.663 hanehalkının 71.617'si kendilerine ait tuvalete, 69.394'ü kendilerine ait mutfığa, 49.758'i kendilerine ait banyoya sahipti. Suyu, tuvaleti, mutfağı ortak kullanan veya bunlara sahip olmayan evler de vardı. 9.046 hane halkı tuvaleti ortak kullanırken, hiç mutfağı olmayanlar 9.629 hane halkı idi. 1.630'u ise mutfağı başka hane halklarıyla ortaklaşa kullanırdı. 29.066 hane halkının hiç banyosu yokken, 1.839 hane halkı, banyosunu başka hane halklarıyla paylaşırdı. İzmir'deki evlerin %17.32'si elektriksiz %89.65'i havagazsız, %96.38'i kalorifersiz, %91.70'i de telefonsuz idi. Ayrıca İzmirliilerin %3.28'i de evlerinde hizmetçi bulunduruyorlardı. İzmirliilerin evlerinde %79.35'inin radyosu, %15.42'sinin pikabı, %52.62'sinin dikiş makinesi, %25.26'sinin buzdolabı, %7.39'unun gaz fırını, %37.12'sinin gazocağı, %8.14'ünün elektrik süpürgesi, %13.41'inin çamaşır

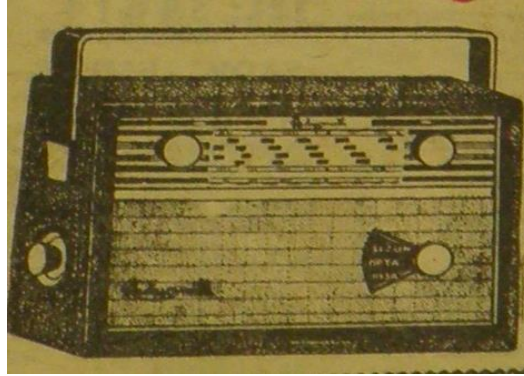
---

⁷¹⁸1973 İzmir İl Yıllığı-Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, s. 480.

makinesi vardı. İzmirliilerin evlerinde kullandıkları eşyalara bakılarak, refah seviyesinin ileri durumda olduğu anlaşılıyordu ⁷¹⁹.

1960'lı yılların sonlarına kadar evlerde televizyon yoktu. İlk defa 1968 yılının fuar mevsiminde Osman Kibar'ın İzmir'de bir televizyon tesisinin kurulması ile ilgili yaptığı açıklamalar İzmirliiler tarafından sevinçle karşılanmıştı. TV istasyonunun 1968 yılında fuar süresince faaliyette bulunması ve büyük ilgi görmesi, İzmir'de televizyonun devamlı yayın yapabilme ihtimalini de gündeme getirdi. Osman Kibar, hükümet ve TRT yetkilileri ile temasa geçti ve yapılan görüşmeler neticesinde İzmir'e televizyon istasyonunun kurulması netleşti. Televizyon anteninin kurulma yeri olarak da Yamanların 2 km uzağındaki bir dağ üstü belirlendi. Yayın tüm Ege Bölgesi'ni kapsayacak; Muğla, Aydın ve Denizli'den de takip edilebilecekti. Hatta arada yüksek dağ olmamak kaydıyla diğer bölgeler de yayından faydalanabilecekti⁷²⁰. 31 Ocak 1968 yılında ilk olarak Ankara'da deneme yayınları başladı. Haftada 3 gün 3'er saatten başlayan yayınlar 1 yıl sonra haftada 4 güne çıktı. 1970 yılında ise İzmir televizyonu faaliyettedir. Hatta ilk canlı spor yayını, 1971 yılında Karşıyaka Spor Klübü ile İstanbulspor arasında oynanan futbol maçı oldu.

Televizyonun olmadığı dönemlerde hem haberleşme aracı olarak hem de eğlence aracı olarak radyo kullanılırdı. 1960'lı yıllarda kullanılan radyolar pille çalışırdı. Evlerin en korunaklı yerine konur, adeta başköşede yer alırdı. Üstüne bir dantel örtülür, radyo açılacağı zaman dantel kaldırılarak özenle kenara konulurdu. Radyo, açık olduğu süre boyunca tüm ev halkı radyonun etrafına dizilir ve sessizce radyo dinlenilirdi. Kapatılacağı zaman ise dantel yeniden radyonun üzerine örtülürdü. Çift hoporlörülü Delta radyoları yaygındı.

1960'lı Yıllarda Kullanılan Radyo Modeli
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 19 Mart 1967.)

⁷¹⁹Kaya Çelikkanat, “ Yaşadığımız Şehrin Yaşantısı”, **Demokrat İzmir**, 8-9 Mart 1968.

⁷²⁰**Demokrat İzmir**, 13 Kasım 1968; **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1969.

1960'lı yılların başında teypler piyasaya çıkmaya başladı. İlk teyp markası "Grundig" idi. Radyolarda sık sık Grundig marka teyplerden bahsediliyordu. Bu teyplerin kayıt yapma özelliği de vardı. Teybe ait kabloların bir ucu radyoya takılarak istenilen müzikler ve programlar kaydedilirdi. Dönem için ileri teknoloji sayılan bu icat ile vatandaşlar istedikleri müzikleri arşivlemeye başladılar. Radyodan kayıt işleminin dışında mikrofon yardımıyla da ses kayıtları yapılırdı. Böylece vatandaşlar kendi seslerini şiir okuyarak veya şarkı söyleyerek kaydedebiliyorlardı. Grundig marka teypler Alman yapımıydı ve kısa süre içerisinde Türkiye'de de yayıldı. Küçük bir grubun evinde ise müzik dolapları yer alırdı. Müzik dolapları konsola benzer, büfeyi andırırlardı. Kapaklı olurlar; içlerinde radyo, teyp, pikap ve plaklar yer alırdı. Genellikle salon duvarına paralel olarak yerleştirilir, üzerine biblolar, çerçeveler ve fotoğraflar konurdu. Ancak bir misafir geldiği takdirde, üzerindeki biblolar ve fotoğraflar alınarak, müzik dolabının kapakları açılırdı. Arşivlenen müzikler misafirlere dinlettirilirdi. Müzik dolapları her vatandaşın evinde bulunmazdı⁷²¹.

1960 Yapımı Grundig Marka Müzik Dolabı
(Kaynak: <http://www.ikincielim.com/iel/Resim?Resimno=975738> (04.04.2016))

Günümüzde vücut sağlığı açısından son derece zararlı kabul edilen katı yağlar, 1960'lı yıllarda mutfakların vazgeçilemez besiniydi. Yemeklerde genellikle margarin kullanılır hatta ekmek dilimlerinin üzerine sürülerek kahvaltılarını

⁷²¹<https://toplumsaltarih.wordpress.com/2012/11/08/60li-yillarda-nasil-muzik-dinlerdik/>
(Erişim Tarihi: 04.04.2016).

(Erişim

başköşesinde yer alırdı. Zeytinyağı kullanımı yaygın değildi. Zeytinyağı kullanmak isteyenler teneke kutu içerisinde satışı yapılan Ekiz zeytin yağlarını tercih ederlerdi. Tarin yağları ve Vita yağları daha çok yemeklerde kullanılırken, Sana yağ, Tama yağı ve Ufa margarinleri hem yemeklerde hem de kahvaltılarda sıkça kullanılırdı. Annelerin, çocuklarını okula gönderirken, beslenme çantalarına, sana yağ sürülmüş bir dilim ekmek koymaları yaygın bir alışkanlıktı. Tarin yağları ve Vita yağları dikdörtgen ve kare şeklindeki teneke kutularda satılırdı. Nil ve Arı pirinç unları, piyale makarna çeşitleri ve Piyale sosları meşhurdu. Buzdolabı olarak AEG tercih edilir ve mutfak ocaklarında Milangaz kullanılırdı. Çamaşır makineleri henüz icat edilmediği için çamaşırlar elde yıkanırđı. Toz deterjan kullanılır; Tursil çamaşır deterjanı, Güneş deterjanları, Pop çamaşır tozu, Star deterjanları ve Paklar çamaşır tozu yaygındı. Paklar çamaşır tozu, küçük kullanımlar için 250 ve 500 gramlık kutularda, büyük kullanımlar için 10-20-50 kiloluk fiçılarda satılırdı⁷²². Hanımlar, evlerini süpürmek için Gır Gır yer süpürgesi kullanırlardı. Gır Gır, 1960'lı yıllarda Tacettin Hiçyılmaz tarafından ilk defa İzmir'de üretilmeye başlanmıştı. Tacettin Hiçyılmaz Türkiye'de ilk seri üretimi gerçekleştiren ve halı süpürgesine "Gırgır" ismini koyan kişi oldu. Yani üretimin gerçekleştiği ilk yıllarda "Gır Gır" halı süpürgesinin markası idi; daha sonra bu tarz süpürgelere verilen genel bir isim oldu.

Gır Gır'ın Piyasaya Çıktığı İlk Yıllardaki Bir Gazete Reklamı
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 19 Şubat 1967.)

⁷²²Dönemin gazeteleri taranarak, reklamlar vasıtasıyla çamaşır deterjanı ve yemekte kullanılan yağ bilgilerine ulaşılmıştır.

Kışın, evlerde ve işyerlerinde ısınma aracı olarak odun, kömür ve gazyağı sobaları kullanılırdı. Özellikle gazyağının bulunması şiddetli soğukların yaşandığı dönemlerde kentte sıkıntı yaratırdı. Dış ülkelerden ithal edilen gazyağının fiyatı, şiddetli soğukların yaşandığı dönemlerde hayli yüksek olurdu. Mesela 1964 yılının kış ayları son 23 yılın en şiddetli soğuğunu yaşamıştı. İzmir’de ısı -8 dereceye düşmüş, göller donmuş, birçok semtte soğuktan su sayaçları çalışamaz hale gelmişti. Ocak ayında her gün 450 ton gazyağı gönderilmiş olmasına rağmen, gazyağının fiyatı 60 kuruştan 90 kuruşa çıktı. Bir taraftan gazyağı bulmakta sıkıntı çekiliyor, diğer taraftan şehre gönderilen gazyağı stokçuların elinde istifleniyordu⁷²³.

5.2. Aile ve Sosyal İlişkiler

5.2.1. Kentsel aile

Birbirinden tamamen farklı olan konutsal yapılarda farklı yaşam tarzları ve farklı aile yapıları göze çarpıyordu. 1960’lı yıllar klasik geniş aile tipinin azaldığı ve kalabalık ailelerin neredeyse yok olmaya başladığı dönemdi. Geçim sıkıntısının ağırlığı altında, kalabalık ailelerin çözülmeye başlaması son derece normaldi. Toplumun büyük kısmını, anne baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aileler teşkil ederdi. İkinci sırada, anne-baba evine gelinin gelmesiyle oluşan erkek soyunu devam ettiren aileler görülüyordu. İç güveysi gelen yani damadın kız evine yerleşmesi ile oluşan evlerin sayısı ise çok daha azdı. Nadir görülmekle birlikte gelinin ve damadın aynı evde yaşadığı kalabalık ailelere de zaman zaman rastlanmaktaydı. İzmir’in modernleşen bir kent olması, hâkim aile tipinin çekirdek aile olması sonucunu doğurmuştu⁷²⁴. İzmir kentinde hane halkı sayısı ortalama 4.7 iken İzmir gecekondularında 4.39 olarak tespit edilmişti. Gecekondulardaki hane halkı sayısının, kentteki hane halkı sayısından daha az olmasının sebebi ise, kente çalışmak amacı ile gelen göçmenlerin bir kısmının henüz ailelerini getirmemiş olduklarını gösteriyordu⁷²⁵.

Çekirdek aileler kendilerine ait bir yaşam alanı kurarken, fiziki anlamda akrabalarından uzaklaşmamaya da özen gösterirlerdi. Emre Kongar’ın 1967-1968 yıllarında İzmir kentindeki aileler arasında yaptığı araştırmaya göre, incelenen aileler

⁷²³Demokrat İzmir, 19, 24 Ocak 1964.

⁷²⁴Emre Kongar, **İzmir’de Kentsel Aile**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972, s. 64.

⁷²⁵A.g.e., s. 68.

içerisinde %11.3'ü aynı apartmanda, %35.4'ü aynı mahallede, %17.5'i yakın mahallede ve %19.8'i aynı şehirde yaşamaktaydı. Bu durum, İzmir kentindeki ailelerin, %84'ünün fiziki olarak birbirlerine yakın oturma isteklerini netleştiriyordu. Aileler ayrı evlerde yaşıyor olsalar bile birbirleriyle yardımlaşıyorlardı. Özellikle çocuk bakımı konusunda aile büyüklerinin kızlarına veya gelinlerine yardım etmeleri son derece olağan bir durumdu. En çok yardımlaşılan konular ev işleri, basit mal alışverişi ve para alışverişi idi. Mal ve para yardımı genellikle karşılıklı olarak yapılır, aileler ödünç aldıkları eşyaları veya paraları mutlaka geri verirlerdi. Gelir seviyesi yüksek olan ailelerde karşılıksız para ve mal alışverişi de görülürdü. Ancak ev işlerinde bayanların birbirlerine yardım etmelerinin gelir seviyesi ile bağlantısı yoktu. Hatta orta ve yüksek gelir grubuna dâhil olan ailelerde ev işlerinde yardımlaşma daha sık görülen bir durumdu. Aileler hemen hemen her gün veya haftada bir görüşmekteydiler. Ancak gelir seviyesi yükselen ailelerin akrabalarını daha seyrek ziyaret ettikleri ve uzak semtlere taşındıkları görülmüyordu. Ekonomik özgürlüğün kazanılması ve geçim sıkıntısının azalması ailelerin istedikleri semtlere daha kolay taşınmalarına imkân tanıyordu⁷²⁶. İzmir'deki alt ve orta gelir grubundaki aileler, akrabaları ile ilişkiler yönünden "içine kapanık ve yalnız" bir tablo çizmekteydi. 1960'lı yılların Türkiye'de endüstrileşmenin ilk yılları olduğu düşünüldüğünde bu durum olağandı. Gelir seviyesi yükseldikçe, akrabalarla olan yardımlaşma oranı da artmaktaydı.

5.2.2. Aile Evlerinde Yaşam

Cumhuriyet'in ilanından önce, dar gelirli Yahudi aileler için yaptırılan ve Yahudihane olarak adlandırılan aile evleri 1960'lı yılların sonlarına kadar varlıklarını sürdürdüler. 1960'lı yılların ilk yarısında apartmanlaşma furyası ile birlikte aile evleri yavaş yavaş yıkılmaya başladı. 1967 yılında 220 tane aile evinin mevcudiyetini koruduğu görülmüyordu. Evler, Karataş, İkiçeşmelik, Tilkilik, Tepecik ve Keçeciler gibi daha çok Musevi ailelerin veya Müslüman olmakla birlikte dar gelirli ailelerin yaşadığı semtlerde ağırlıktaydı. Aile evlerinde yaşam, kent merkezindeki yaşamdan çok daha zor ve olumsuz koşullar altında devam ediyordu. Alt gelir grubunun yaşadığı bu evlerin bir kısmında elektrik ve su bulunmaz, su genelde evlere ait olan tulumbadan kullanılırdı. Elektriği ve suyu bulunan evlerde ise

---

⁷²⁶A.g.e, s.s. 84-92.

masraflar ortak karşılanır, faturalar hane sayısına bölünürdü. Ortak kullanımlar tek bir sayaca bağlı olduğu için kaynakların bazı ailelerde daha fazla kullanılması fatura ödeme döneminde sorun yaratıyordu. Evlerin mimarisi iç içe yaşamayı zorunlu kılardı. Bu nedenle, aileler arasındaki tartışmalar eksik olmazdı. Evler ortada uzun bir avlunun bulunduğu, avluya açılan tek odalı, 2 odalı, 3 odalı ve çok nadir olarak 4 odalı barakaların bulunduğu yaşam alanlarından oluşurdu. Evlerde tuvalet, banyo ve mutfak, ortak kullanım alanları idi. Farklı kültürlerden gelen, birbirini daha önce hiç tanımayan insanların, ortak alanları kullanmaları ve böylesine iç içe bir yaşam sürmeleri komşuluk ilişkilerinin de iç içe geçmesine neden oluyordu. Bu insanların tek benzer yönleri ekonomik durumları ve tüketim alışkanlıkları idi. Komşular arasındaki dayanışma daha çok ev işleri, çocuk bakımı ve mutfak malzemesi alışverişine dayanırdı. Çocuklar okuldan kalan vakitlerinde avlu denilen ortak alanda oyunlar oynar, vakitlerinin büyük çoğunluğunu burada geçirirlerdi. Çoğu zaman çocukların avluda oyun oynamaları aileler arasında kavga sebebi olurdu. Oyun çağında olmayan daha küçük yaştaki çocukların uyuduğu, yaşlıların dinlenme ihtiyaçlarının olduğu ve özellikle erkeklerin akşam eve gelip dinlenmek istedikleri zamanlarda, çocukların gürültülü oyunları ailelerin tartışmalarına sebep oluyordu. Erkekler gündüzleri çalışmaya gider, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenirlerdi. Erkekler arasında kahvehaneye gitme alışkanlığı yaygındı. Kahvehaneler sadece sosyalleşme mekânları olarak görülmez, elemana ihtiyacı olan kurumlardan haberdar olma yeri olarak da görülürdü. Genellikle geçici işlerde çalışan aile reisleri iş ve işçi bulma kurumu gibi çalışan kahvehanelere her gün mutlaka giderlerdi. Aile evlerinde yaşayanların en popüler eğlenceleri sinemaya gitmektir. Sinemaların hem ucuz olması hem de 1960'lı yıllarda çok yaygın olması özellikle kadınlar için en güzel eğlenme yöntemi idi. Kadınlar, ev işlerini bitirdikten sonra komşuları ile haberleşir, kadınlar matinesine giderlerdi⁷²⁷.

Aile evleri, farklı bir kültürü yansıtıyordu. İstanbul'da da olduğu söyleniyordu; ama asıl İzmir'e mahsus bir yaşantıydı. Türkiye'nin başka hiçbir bölgesinde aile evleri yoktu. Yahudiler, 17. yüzyılda topraklarını terk edip İzmir'e gelmeye başladıkları dönemde Yahudihaneler yapılmaya başlanmıştı. Döneme tanıklık etmiş olan Sancar Maruflu, aile evleri ve oralardaki yaşantıyı şu cümleler ile anlatmaktadır:

---

⁷²⁷Esin Aydar, **İzmir Aile Evlerinin Toplumsal Yapısı Üzerine Bir Araştırma**, İzmir, 1982, s. 1, 12, 16, 19.

“Aile evleri iki önemli semtte vardı. Karataş-Karantina bölgesinde ve Basmane taraflarında...Altınpark, Namazgah, Tilkilik ve Mezarlıkbaşı... Aile evleri şöyle idi: Ortada bir avlu ve avluya bakan odalar vardı. Avlunun bir tarafında müşterek kullanılan bir banyo, müşterek kullanılan bir çamaşır yıkama alanı, müşterek kullanılan bir mutfak ve müşterek yemek yenilen bir salon olurdu. Evler sadece yatak odasından ibaretti. Genellikle tek oda olurdu, fakat bazen iç içe geçmiş iki oda da olabilirdi.İçeri girildiği zaman br sahanlık, sahanlıktan sonra bir oda olurdu. Bı odada daha çok çocuklar yatardı. Evli olan çiftler daha içerideki odayı kullanırlardı. Çocukların yattığı yer aynı zamanda oturma odası idi. Yataklar her sabah toplanır bir köşeye konurdu. Akşam olunca tekrar serilirdi. Aile evlerinde aileler genellikle birlikte vakit geçirirlerdi. Müşterek mutfakta herkes sırayla yemeğini yapardı. Mutfağın ortasında kocaman bir masa ve bir ranza olurdu. O ranzanın üzerine pompalı, gazlı bir ocak konurdu. O ocaklar çok meşhurdu. Veya havagazı ocağı olurdu. Herkes gelir yemeğini orada pişirirdi. Çaylar demlenir. Sabahları kahvaltılar topluca yapılırdı. Bir de mutfakta her ailenin tel dolabı olurdu. Kendilerine ait eşyaları oraya koyarlardı. Evlerinde ise kiler gibi yerleri vardı. Erzaklarını oraya koyarlardı.

Avluda eğlenceler yapılırdı. Özellikle yazları içli dışlı olunur, akşamları avluda vakit geçirilirdi. Her aile evinin bir yöneticisi vardı. Yönetici düzeni sağlardı. Kimse birbiri ile kavga etmez, huzurlu huzurlu yaşarlardı. Aile evlerinde sadece aileler kalırdı. Bekârlar kalmazdı. Bekârlar için ayrı evler vardı. Yahudi aileler, Türk aileler veya dışarıdan gelmiş İzmir’e yerleşmiş aileler... Dario Moreno mesela bir aile evinde otururdu. Meşhur Kahraman Sokağı vardı. Yahudiler o sokakta yaşardı. Dario Moreno’da Kahraman Sokağı’nda büyümüştü. Aile evlerinde her meslek grubundan insan otururdu. Tornacı, manav, banka memuru, esnaf... Kısacası aile evleri farklı bir kültürdü ve 1970’li yıllardan itibaren yavaş yavaş yıkıldı”⁷²⁸.

5.3. Mahalle Kavramı ve Sokaklar

Mahalle kavramı, sözlüklerde, belediye tarafından sınırları belirlenen; şehir, kasaba ve köylerdeki en küçük idari birim olarak tanımlanırdı. Gündelik yaşamda ise birbirine benzer konut tiplerinin, birbirine benzer yaşam tarzlarının ve komşuluk ilişkilerinin olduğu, sorunları ve öncelikleri ortak olan birimlerdi. 1960’lardaki

⁷²⁸Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

mahalle kavramı, mahalle sakinlerine, bu tanımın tüm öğelerini içinde barındıran bir yaşam sunardı. Mahallenin sınırlarından içeri girildiğinde kişide sanki evine gelmiş hissi uyanır, tanıdık insanlar, tanıdık simalar onu karşılardı.

1965 yılı sonu itibariyle yapılan bir ankette İzmir'in 120 mahalleden oluştuğu, bunların 39'unun fakir, 48'inin orta ve 33'ünün de iyi ekonomik koşullar içinde olduğu tespit edilmişti. 120 mahallede toplam 80.663 hane vardı⁷²⁹.

Her mahallede mutlaka mahalle bakkalları olurdu. Bu bakkallar, neredeyse ev ev herkesi tanır, bilirdi. Belki de bu nedendir, evlilik çağına gelmiş, görücüye çıkacak olan kızlar bakkallardan sorulurdu. Erkek tarafı kızı istemeye gitmeden önce kızla ilgili bilgi almak için “*kimdir, ailesi necidir, evlerine kimler girer, kimler çıkar, namuslu bir aile midir*” bakkallara gidilip sorulurdu. 1960'lı yılların başlarında evlerde telefon yoktu. Sadece üst gelir grubundaki vatandaşların bir kısmı, 60'ların ikinci yarısından itibaren evlerine telefon bağlatmaya başlamışlardı. Bu nedenle bakkallar santral görevi de yaparlardı. Telefon edecek kişiler, bazen ücretli bazen hatır gönülle bakkalın telefonunu kullanırlardı. Ayrıca mahalle sakinlerinin bakkaldan alışveriş yapmaları ayrı bir keyifti. Adeta buraları mahallelinin buluşma noktası gibiydi. Yaşlı amcalar teyzeler, belki bir iki tanıdık görüp hasbihal etmek düşüncesiyle bakkallara gelirlerdi. Yaşlı amcalar eşlerini çekiştirirler, dul bayanlar hayat pahalılığından şikâyet ederler, erkekler ekonomiden enflasyondan bahsederler, içlerini boşaltır, evlerine geri dönerlerdi. Bu nedenle bakkallar buldukları mahalle için son derece önemliydi⁷³⁰.

Mahalle sakinleri birbirlerini tanır, dışarıdan gelen kişiler hemen fark edilirdi. Çocukların en büyük oyun alanı olan sokaklar güvenliydi. Çocuklar okuldan arta kalan zamanlarında diledikleri kadar oyun oynarlardı. Oyuncaklar günümüzdeki kadar çok ve çeşitli olmadığı için, çocukların en büyük eğlencesi birbirleriyle vakit geçirmeleri idi. Oyunlar yaş gruplarına göre farklılık gösterirdi. Küçük çocuklar kutu kutu pense, elim sende oynarlarken, daha büyükler birdirbir oynarlardı. Her yaş grubuna hitap eden bisiklet, trafik yoğunluğu fazla olmayan sokaklarda serbestçe kullanılırdı. Evlerde, pişmiş iki yumurtanın birbirine hızlıca vurulması ile oynanan yumurta tokuşturmaca yapılırdı. Kimin yumurtası kırılırsa, o oyunu kaybederdi. Sokaklar, hafif rüzgârlı bahar aylarında adeta uçurtma cennetine dönerdi. Küçük

⁷²⁹Çelikkanat, “Yaşadığımız Şehrin Yaşantısı”, **Demokrat İzmir**, 8 Mart 1968.

⁷³⁰Raşel Rakella Asal, **İşte Bizim Gül Sokak**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 94.

büyük tüm çocukların en büyük bahar eğlencesi rengârenk uçurmaların gökyüzünde süzülüşünü izlemektir. Uçurtmalar, çoğu vakit çarşıdan satın alınmaz, çocuk ya kendisi yapar ya da annesi ve babasına yaptırır. Yapımını izlemek ve sonra da onu uçurmak ayrı bir keyiftir⁷³¹.

Fergül Yücel 1960'lı yıllara ait anılarından bahsederken, sokaklarda oynadıkları oyunları ve oyuncakları şu cümleler ile anlatmaktadır:

Sokakta yaşadığımız masal hayatta para geçersizdi. Parayla satın alınmasını istediğimiz aman aman ilginç bir oyuncağın varlığından da haberimiz yoktu. Çarşıdan satın alınabilecek oyuncak olarak plastik bebek, su tabancası, cam bilye, tahta topaçtan başka bir şey yoktu. “Kader kısmet” denilen bir santim çapındaki renkli yuvarlak jelatini kazındığında, şansına içi saman dolu ve ucunda sallamak için lastiği bulunan yoyo topaç, sakız, düdük, ince bir çıtaya iple bağlı ve çıtayı salladıkça kuyruğunda iki tel tüyü dönerek cıvıldaayan kâğıttan kuş, balon, gofret gibi hediyeler çıkan çocuk piyangosu oynanırdı. O da bayramlarda mahalle bakkalında! Okulumuzun kapısında içi su dolu küçük bir plastik leğen içinde yüzdürülen mum ördeklerden satın almak için, gevrek paramızı saklardık.

Evimizde şahsımıza ait, çarşıdan para verilip satın alınmış oyuncak olarak hiçbirşey hatırlamıyorum.

Her çocuğun kolaylıkla sahip olduğu, sokaktan bulduğu ve sokağa bırakıverdiği beş taş, ip, yere tebeşirle çizilen sınırlar arasında zıplanan kaydırak, papatyalardan yapılan taçlar, bilezikler, sigara jelatininden yüzükler, akşam sefası tohumlarından kolyeler; oğlan çocuklarının oynadığı çelik çomak, tahta at, çember çevirme, ağaç dalından kılıçlar, defter kâğıdından yapılmış şeytan uçurtması, belediye arazörleri ile sık sık sulanan toprak sokaklarda oluşan çimler, çamur küçük tahta ve kiremit parçalarından oluşan evcilik evleri en yaygın oyuncaklarımızdı⁷³².

İzmir sokaklarında da sık sık seyyar satıcılara rastlanırdı. Özellikle ev hanımları için, kapılarına kadar gelen seyyar satıcılardan alış veriş yapmak pratik olurdu. Seyyar satıcıların bazıları gıda malzemeleri, bazıları ise günlük kullanımda işe yarayacak küçük alet-edevat satarlardı. Havanın kararmaya başlaması ve sokak lambalarının yanmasıyla birlikte gece bekçileri görünmeye başlardı. Her mahallenin

⁷³¹1960'lardan Günümüze Türk Sinemasının Geleneksel Çocuk Oyunları, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s.s. 13-16.

⁷³²Fergül Yücel, *Affet Beni Altındağ*, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 41.

bir bekçisi olurdu. Bekçi sabaha kadar uyumaz, günün ilk ışıklarına kadar mahallenin tüm sokaklarını karış karış dolaşır güvenliği sağlardı. Bekçiler, o mahallede veya o sokakta oturan herkesi tanırlardı. Bekçilerin varlığı, insanların geceleri güven ve huzur içinde uyumalarını sağlardı. Bekçi paraları, mahalle sakinleri tarafından karşılanırdı. Kimi zaman bekçi ücretlerinin yüksek olması tartışma konusu yaratırken, kimi zamanda ücretlerin tahsil edilme şekli gündemi meşgul ederdi. Önceleri, bekçi ücretleri hükümet tarafından gönderilen tahsildarlar tarafından kapı kapı dolaşılmak suretiyle alınırdı. Vatandaş için memnunluk yaratan bu uygulama 1960'lı yılların sonlarında kaldırıldı ve vatandaş hükümetin belirlediği ödeme noktalarına giderek bizzat ödemeyi gerçekleştirmeye başladı⁷³³. 1967 yılında, Kemeraltı'nda bulunan Cezayir Hanı, belediyenin ödeme noktası olarak belirlediği merkezdi. Ödeme günü, Cezayir Hanı'ndaki daracık bürolarda her semt için ayrı ayrı masalar belirlenir, memurlar sabah 8.30'da masalarının başına gelerek ödemeleri almaya başlardı. O gün Cezayir Hanı'nın avlusunda mahşeri bir kalabalık olurdu. Vatandaşlar birbirlerini ezercesine öne geçmeye çalışır, itişe kakışa bekçi paralarını öderlerdi. Masalara ulaşıp da, isimlerini bulamayanlar arasında muhtarlığa gidener, tekrar Cezayir Hanı'na gelenler, muhtarlıkla Cezayir Hanı arasında mekik dokuyup da, yine de ödeyemeden evine gidenler olurdu. 1960'lı yıllarda sakince sıraya girmek ve sıralarını beklemek vatandaşlar arasında pek yaygın bir davranış değildi. Mutlaka öne geçmeye çalışılır, sıra kapabilmek için birbirlerinin üzerine adeta hücum edilirdi. Bu nedenle devlet dairelerindeki kuyruklar her zaman vatandaşın gözünü korkuturdu. Belediyenin tahsildarını göndererek bekçi paralarının toplanmasına alışkın olan vatandaş, uzun süre bu uygulama şekline uyum sağlayamadı⁷³⁴.

Nüfusun hızla artması, hırsızlık ve kanundışı olayların çoğalması, sokakların bekçiler için dahi güvenli alanlar olmaktan çıkması, bekçi paralarını ödemenin güçlüğü bir süre sonra bekçi teşkilatının kaldırılmasını gündeme getirdi. Ortaya atılan fikirlerden biri, bekçi teşkilatının yerine toplum polislerinin görev yapması idi. Çok tartışılan bir konu olmakla birlikte 1960'lar boyunca bekçi teşkilatı varlığını korumayı sürdürdü.

Raşel Rakella Asal, 1960'lı yılların sokaklarındaki bekçiler ve seyyar satıcıları şu cümleler ile anlatmıştır.

⁷³³Paykoç, "Bekçi Paraları", **Ege Ekspres**, 4 Mart 1967.

⁷³⁴Macit Güsar, "Bekçi Paralarını Yatırmak Vatandaş İçin İşkence Oldu.", **Ege Ekspres**, 11 Mart 1967.

O yıllar her mahallenin bir bekçisi vardı. Onların uzaktan duyulan düdüklü sesleri asayiş için yeterliydi. Bir de hallaçlar vardı o yıllarda. Ellerinde devasa yay gibi bir aletle, eskimiş yatakları söküp, katılaşmış pamukları yumuşatır, açarlar, sertleşmiş pamukları havalandırarak kabartırlardı. “Damgaççii...” diye bağırarak mahalleden mahalleye geçen o raman vatandaşlarımız şimdi nerelerde? Ya da bileyciler, musluk tamircileri, lağımçılar, gazeteci çocuklar, mısırcılar, süpürgeciler, niyetçiler, kundura tamircileri... Sokaklarında “eskürbacı”ların dolaştığı yegâne şehir İzmir’di. Sokak satıcıları mahallenin, sokağın ayrılmaz bir parçasıydı o günler. Kulağımız belirli saatlerde onların kendine özgü çağırımlarını duyduğunda zamanı belirlerdik. Eğer o an musluk tamircisi geçiyorsa saat sabahın on biri olmuştur, süpürgecinin ise sokağa geliş vakti öğleni bulurdu. Böylece onların sesleri ile saat ayarı da yapabilir, yemeği ocaktan indirebilir veya öğle sofrasını hazırlayabilirdiniz⁷³⁵.

İzmir sokaklarında vatandaşları rahatsız eden konulardan birisi apartmanların yanlarına konan çöp bidonlarının yetersiz oluşu idi. Hatta var olan bidonların da kapakları olmuyordu. Bu nedenle, etrafa yayılan kokular semt sakinlerini rahatsız etmekteydi. Alsancak, Güzelyalı, Hatay, Halil Rıfat Paşa, Karşıyaka ve diğer semtlere konan çöp bidonlarının kapakları olmadığı için etrafa pis kokular yayılmaktaydı. Gecekondu semtleri ise adeta çöplük haline gelmişti. Kentin ana caddeleri ve yolları dışında ara sokaklar yılda bir kez bile süpürülmezdi⁷³⁶. Apartmanlaşmanın yoğunlaşmadığı dönemlerde semt sakinleri evlerinin önünü süpürmek hatta bazen yıkamak suretiyle sokak temizliğine katkıda bulunuyorlardı. Evlerin müstakil olduğu dönemlerde yaygınlık gösteren bu davranış, apartmanlaşmanın yoğunlaşması ile birlikte azalmaya başladı.

5.4. Amerikalılar İle Yaşam

1952 yılında Türkiye’nin Nato’ya üye olması ile birlikte, İzmir Amerika için önemli bir üs konumuna geldi. Alsancak’ta kurulan Nato karargâhı, İzmir’in ve özellikle Alsancak’ın çehresini hızla değiştirdi. İzmirliiler daha önce sadece duydukları ve hiç tanımadıkları yeni bir milletle tanışıyorlardı. Önce Amerikalı askerler geldi, ardından çocukları ve eşleri ile birlikte aileleri... Nato karargâhının Alsancak’ta bulunması, Amerikalı aileleri de Alsancak’ın belli bölgesinde ikamet

⁷³⁵Asal, a.g.e., s. 80.

⁷³⁶Demokrat İzmir, 7 Nisan 1969.

etmeye yönlendirdi. En çok tercih edilen bölge ise Kültür Mahallesi oldu. Amerikalı askerler evleri kiralamak suretiyle İzmir'e yerleşmeye başlarken, nüfusları öyle hızla arttı ki, kimi zaman bir apartmanın tüm sakinlerini Amerikalılar oluşturuyordu. Alsancak sokaklarında herkes az çok İngilizce konuşmaya başlamıştı. Sağda solda en çok duyulan dil İngilizce idi. Amerikan hastanesi, Amerikan okulu, Amerikan sineması, Amerikan pazarı ve Türk-Amerikan derneği ile Alsancak'ta adeta küçük bir Amerika kurulmuştu. Apartmanların altındaki dükkânlar, Amerikalıların ilgisini çekecek hediyelik eşya dükkânları, kilimciler ve bakırcılar ile dolup taşmaya başladı. Amerikalılar zengindi, alışveriş yapmaktan çekinmiyorlar ve bol bahşış bırakıyorlardı. Sosisli ekmek, Amerikan peynirleri, Amerikan şekerleri, Amerikan ekmekleri İzmirlilerin gündelik yaşantısına girmişti. Şimdiki Dokuz Eylül Üniversitesi, rektörlük binasının bulunduğu arsa, o dönemde Amerikalılar tarafından oyun sahası olarak kullanılıyor, burada baseball oynanıyor, içinde Amerikalılara ait küçük bir lunapark ve çeşitli oyuncaklar bulunuyordu. Alsancak sakinleri, İzmirlilerin daha önce hiç görmedikleri lunapark oyuncaklarına biniyor, vizyona giren filmleri dünya ile aynı anda izleme imkânı buluyor daha önce hiç tatmadıkları yiyecek ve içecekleri tadıyorlardı⁷³⁷.

İzmirli ilk defa 1960'lı yıllarda coca,-cola, nescafe ve 7 up ile tanıştılar. Oğuz Tanır anılarında, teneke kutularda satılan bu içeceklerin, boşalan kutuları ile çocukların istop oynadıklarını, yetişkinlerin ise kutuları toplayarak maşrapa gibi eşyalar ürettiklerini anlatıyordu. Amerikalıların serbest tavırları ve gürültücü davranışları ilk başlarda İzmirli rahatsız etmişti. Şortlar, şort etekler ve göbeği açıkta bırakan t-şörtler yadırganıyor, bu yeni kıyafet tarzına şaşkınlıkla bakılıyordu. Elllerinde viski veya bira ile dolaşan Amerikan askerlerinin hareketleri dikkatle gözlemleniyordu. Amerikalılar eğlenceyi seviyorlardı. Bu nedenle Alsancak bölgesinde hızla diskotekler ve pavyonlar açılmaya başlandı. Dansözler ve konsomatrislerin sayıları hızla arttı. Türklerin gelenek ve göreneklerle çevrili, katı ve disiplinli bir çevrede yetişmelerine karşın, Amerikalılar her ortamda çok rahat hareket ediyorlardı. Düşünceleri, davranış tarzları Türklerden farklıydı⁷³⁸. İzmirli gençler kendilerine hiç benzemeyen Amerikan gençliğine hayranlıkla bakıyorlardı.

---

⁷³⁷Çaba Şan, "Kültür Mahallesi'nde Bir Yabancı", *İzmir Life Dergisi*, Sayı:66, (Şubat, 2007), s.s. 51-53.

⁷³⁸Oğuz Tanır, "1960'ın Gâvûr İzmir'inden İnsan Manzaraları", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:2, (Kasım, 2000), s.s. 15-18.

Kısa süre içerisinde, “*Al-Amerikan*” ismi verilen yeni bir tarz ortaya çıktı. Amerika gençliğine özenen, Amerika gençliği gibi giyinen, Amerika gençliği gibi konuşan yeni bir nesil doğuyordu. Yerli gazetelerde Amerika’nın gündelik hayatına ve Amerikan kültürüne ait yeni yeni bilgiler sütunları dolduruyor, İzmirli halk merakla yazılanları okuyordu. Halk arasında adeta bir Amerikan sempatisi almış başını gidiyordu. Hatta 1963 yılında Türk öğrencilerden oluşan bir beyzbol takımı kuruldu. Hakimiyet-i Milliye İlkokulu’nda okuyan 12-13 yaşlarındaki 14 çocuk, Nato Güneydoğu Kara Kuvvetleri Karagahında Personel Dairesi Amirliği yapan bir binbaşı tarafından eğitime alındılar. Haftada 3 gün Karşıyaka Kulübü sahasında antremen yapmaya başladılar. Bu spor çocuklar ve gençler arasında merak ediliyor ve yaygınlaşmaya başlıyordu⁷³⁹.

1961 yılında, Amerika’da güzel sanatlar akademisinde eğitim görmüş Neşe Kıvanç isimli bir Türk kıızı ile röportaj yapılmış ve Amerika’ya dair izlenimleri sorulmuştu. Neşe Kıvanç, üniversitede okuyan kız öğrencilerin, harçlıklarını çıkartmak amacıyla yaptıkları, ismine baby-sitter denilen bir meslekten bahsediyordu. Türkçesi çocuk bakıcılığı idi. Amerikalı aileler, gece eğlenmeye veya sinemaya gitmek istediklerinde, baby-sitter’lara telefon ediyor, birkaç saat çocuklarına göz kulak olmalarını istiyorlardı. Baby-sitter’lar ellerinde kitapları ile geliyor, çocuklarla ilgleniyor, yemeklerini yediriyor ve onları uyuttuktan sonra aileler gelene kadar ders çalışıyorlardı. Bu, Türklerin ilk defa duydukları yeni bir meslekti. Neşe Kıvanç’ın verdiği bilgilere göre, Amerika’da her şey son derece düzenli ve muntazam olarak işlerdi. Mesela, bir gün NewYork’ta çok şiddetli kar yağmış ve karın yüksekliği bir metreye kadar ulaşmıştı. Ekipler bütün güçleri ile çalışmalarına rağmen yolların kapanmasına engel olamamışlar, yeni yağın kar yolun açılmasını engellemişti. Buna rağmen, tüm televizyon kanalları, temizlik işleri müdürlüğünü topa tutmuşlardı. Halk açıkça aksaklıkları dile getiriyor, memnuniyetsizliğini anında söylüyordu. Sonra, Amerika’da çok yaygın kahve kültürü vardı. İnsanlar kahve içmek için, sırf kahve satılan dükkânlara giderler, ayaküstü kahvelerini içer, çıkarlardı. Bu mekânlarda sandalye olmadığı için, ne kâğıt ne de tavla oynanırdı⁷⁴⁰.

⁷³⁹Demokrat İzmir, 9 Temmuz 1964.

⁷⁴⁰Erkin Usman, “3 Yıl Amerika’da Okuyan İzmirli Bir Kızın Enteresan Hikâyesi”, Ege Ekspres, 14 Ocak 1961.

1960'lı yıllarda Amerikalı askerler ile evlenen ve Amerika'ya yerleşen çok sayıda Türk kadını oldu. Askerlerin rahat tavırları, evlerine temizlik için gelen Türk kızlarını da cezbediyordu. Türk kızları arasında nispeten daha serbest ve daha rahat olanlar, Amerikalı askerler ile gezintiye çıkmaktan veya eğlenceye gitmekten uzak kalmıyorlardı. Bu kızlar arasında evlenip Amerika'ya gidenler olduğu gibi, evlenmeden çocuk doğuranlar ve hiçbir zaman Amerika'ya gidemeyenler de oldu. Kızlarının veya kız kardeşlerinin Nato'da görevli askerler ile yakın münasebetini öğrenen erkekler ise olaya hoşgörü ile yaklaşmıyorlar ve taşkınlık doğuran olaylar yaşıyordu. Mesela Amerikalı bir başçavuş ile kız kardeşinin kol kola sokaklarda gezdiğini gören bir Türk genci, Amerikalı askeri bıçaklayarak yaralamıştı. Gazetelerde sık sık rastlanan bu tarz haberler artık İzmirliyle hiç de yabancı gelmiyordu. Evlilikler sadece Amerikalı askerler ve Türk kızları arasında değil, Amerikalı kadınlar ve Türk erkekleri arasında da yaygınlaşmıştı. Kimi zaman Amerikalı askerin kızı veya karısı bir Türk gencine âşık olduğunu söyleyip, evliliğini bitirebiliyor ve İzmir'e yerleşiyordu. Ancak çoğu zaman evlilikler Amerika'da devam ediyor ve Türk gençliği yavaş yavaş Amerika'ya göç etmeye başlıyordu. Oğuz Tanır anılarında, iki arkadaşının Amerikalı kızlara âşık olduklarını, bir süre İzmir'de birlikte olduktan sonra, Amerika'ya gidip orada evlendiklerini ve bir daha İzmir'e geri dönmediklerini anımsıyordu⁷⁴¹. 1960'larda Amerika'ya gidenler ve geri dönmeyenler arasında çocuk esirgeme kurumundan evlat edinilen çocuklarda oluyordu. Amerikalı aileler, özellikle Karşıyaka Çocuk Bakım Yurdu'ndan çok sayıda evlat edinmişler, isimlerini değiştirerek çocukları kendi ülkelerine götürmüşlerdi⁷⁴².

Amerika'dan getirilen ve karaborsa olarak Amerikan pazarında satılan gündelik eşyalar da İzmirliyle vazgeçemedikleri ürünler olmuştu. Amerikan pazarı Alsancak'ta bulunuyordu. Kaçak olarak İzmir'e getirilen radyolar, pikaplar, teypleri kolyeler, kolye kilitleri vb... İzmirliyle tarafından pek rağbet görüyordu. Dönemin modası Amerikan gömlekleri ise kapış kapış satılıyordu. Hatta Amerikan tuvalet kâğıdı kullanmak bir ayrıcalık olarak görülüyordu. Amerikalılar sadece evlerinde değil, eğlenmek amacı ile gittikleri gazinolarda bile kendi tuvalet kâğıtlarını yanlarında taşıyorlar ve Türk tuvalet kâğıtlarının kalitesizliğinden yakınıyorlardı. Yiyecek, içecek hususu tam bir tartışma konusuydu. Amerikalı yetkililer gıda

⁷⁴¹Tanır, *a.g.a.*, s.s. 17-18.

⁷⁴²**Demokrat İzmir**, 15 Eylül 1969.

tüketimi konusunda Türk halkına nutuk çekiyor, sağlıklı beslenmenin maddelerini sıralıyorlardı. Amerikalılar, Türk yiyeceklerinin bünyelerine aykırı olduğunu ve sağlıklarını bozduğunu gerekçe göstererek, yiyecek ve içeceklerini gemilerle Amerika'dan getiriyorlardı⁷⁴³. Adeta İzmir'in merkezinde yeni bir devlet kurulmuş, sadece fiziki çevre değişmekle kalmamış, kanunlar da Amerikalılar lehine yeniden düzenlenmişti. Mesela Amerikalı bir asker, görev başındayken suç işlerse Türk mahkemesi tarafından yargılanmıyor, Amerikan Askeri Mahkemesine sevk ediliyordu. Kanunun bu maddesi Amerikalı askerler tarafından sık sık suiistimal ediliyor, gündelik yaşantılarında dahi işledikleri suçlar kılıfına uyduruluyordu. Bunun bir örneği 1969 yılının ocak ayında Bornova'da yaşandı. Amerika Birleşik Devletleri Kara Kuvvetlerine bağlı beşinci sınıf uzman James J. Tompson isimli bir asker Bornova'da aracıyla bir Türk gencine çarpmış ve ağır yaralamıştı. Asker, “*tehlikeli vasıta kullanmak suçu*” ile Bornova adliyesine sevk edilmiş; fakat savcılık, Amerikalı askerlerin ayrıcalığını bildiği için durumu Genel Kurmay Başkanlığı'na da bildirmişti Bunun üzerine, kazanın gerçekleştiği sırada askerin, görev başında olduğunu kanıtlayan belgeler hazırlanmış, başta Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in olmak üzere birçok Türk ve Amerikalı yetkilinin imzası alarak belgeler imzalanmıştı. Böylece Bornova adliyesindeki dava kapanmış ve asker, Amerikan askeri mahkemesine sevk edilmişti⁷⁴⁴.

İzmir tüm bu sosyo-kültürel değişimleri yaşarken, bir taraftan da “*emperyalizm*” kelimesi halk arasında hızla yayılıyor ve bu gidişata dur demenin yolları aranıyordu. Özellikle üniversitede okuyan Türk gençliği Amerikalıları protesto ediyor, Türk hükümetinin izlediği politikanın yanlışlığını defalarca vurguluyorlardı. 68 olaylarının patlak vermesi, Vietnam savaşı ve dünyadaki değişimler İzmir'deki Amerikalıları da etkilemiş, gündelik yaşantıda biraz daha kendi içlerine kapanmalarına sebep olmuştu. Belki zaman içinde onlar İzmir'in yaşantısına uyum sağlamış belki de İzmirililer onlara alışmıştı. Ancak, gerçek olan şeydu ki, dönemin sonlarına doğru Amerikalılar yavaş yavaş İzmir'i terk etmeye, kalanları ise kendi halinde yaşamaya başladılar.

---

⁷⁴³Ege Ekspres, 9 Şubat 1961; Demokrat İzmir, 29 Nisan 1969.

⁷⁴⁴Demokrat İzmir, 28 Ekim 1969.

5.5. Bayramlar ve Dügünler

5.5.1. Dini Bayramlar

Dini bayramlar 1960'lı yıllarda büyük bir kutlama havası içerisinde, yaşlıların ziyaret edildiği, küslerin barıştığı, çocukların sınırsızca eğlendikleri coşkulu bir havada geçerdi. Günler öncesinden hazırlıklar yapılır, bayramlıklar alınır.

Ramazan ayı tüm Müslümanlar için mübarek ay kabul edilir ve 1 ay sürerdi. Ramazan ayının yaklaşmasıyla birlikte İzmir kentinde bir canlılık, esnafta ve vatandaşta yoğun ve hareketli bir dönem başlardı. Cami yaptırma ve koruma dernekleri, ramazan ayı boyunca camilerin ziyaretçilerinin artacağını bildikleri için camilerde yenileme faaliyetlerine başlardı. Yardımseverler tarafından toplanan paralarla camilerin iç ve dış temizliği yapılır, camilere yeni eşyalar alınır, namaz kılınacak alanlar genişletilerek yeni halılar serilirdi. Ramazan ayı boyunca camilerde abdest almak isteyenlerin sayısı artacağından yeni havlular ve nalınlar temin edilirdi.

Müftülük tarafından vaizlerin görev yapacakları camiler belirlenir, gerekirse İmam Hatip okullarından mezun olan öğrenciler de vaiz vermek üzere camilerde görevlendirilirdi. Ramazan ayı boyunca en kalabalık olan camiler Hisar Camii, Şadırvan Camii, Kestanepazarı Camii, Başdurak Camii, Kemeraltı Camii, Basmahane Camii, Kahramanlar Camii, Tepecik Camii, Eşrefpaşa Camii, Alsancak Camii, Hatuniye Camii, Karşıyaka Kemalpaşa Camii, Nergiz Yeni Camii idi. Bu camilerde vaiz verecek olanlar müftülük tarafından günlük olarak görevlendirilirdi. Ramazan ayı boyunca hemen hemen her vaiz, bütün camilerde değişik günlerde vaiz verirdi⁷⁴⁵.

İçkili lokantalar bir ay boyunca kapalı kalacaklarını bazı kahvehaneler ve aşçı dükkânları da sabaha kadar müşteri kabul edeceklerini kapılarının camlarına yazarlardı. Ramazan ayı boyunca esnafta hareketli bir dönem yaşardı. Bakkallar en çok tüketilen yağ, pirinç, un, makarna stoklarını arttırırken; kuruyemişçiler de üzüm, incir, hoşaflik erik ve pestillerini vitrinlerine çıkarmaya başlardı. Meşhur ramazan pidelerinin ve iftarlık simitlerin de Ramazan ayının ilk günüyle birlikte üretimi başlardı. Ramazan pideleri 200 gramlık üstü susamlı pideler idi; ancak fırıncıların yumurtalı ramazan pidesi yapma izinleri yoktu. Bu nedenle, isteyen müşteriler

---

⁷⁴⁵Ege Ekspres, 3 Ocak 1967.

yumurtalarını kendileri getirmek koşuluyla fırıncılara yumurtalı ramazan pidesi siparişi verebilirlerdi.

İzmir radyosu ramazan münasebetiyle özel programlar hazırlar ve tüm ege illerini kapsayan yayın büyük bir ilgiyle takip edilirdi. Halkın iftar vaktini ve saat ayarını doğru tespit edebilmesi için radyo gonk sesi ile halka bilgilendirirdi. Özel radyo cihazları ile ünlü hafızların önceden banda kayıt ettikleri Kuran-ı Kerim Kıraatleri dinlettirilirdi; iftar vaktinin en az 20 dakika öncesi ve sonrası ney ve saz eserlerinin yayını yapılırdı. Haftanın belirli günlerinde İzmir kentinin dini otoriteleri ile dini sohbet yayınları yapılırdı. Radyoda ramazan özel eğlence programı düzenlenir; halka şarkılar, türküler, ramazan manileri, skeçler ve temsiller dinlettirilirdi⁷⁴⁶.

Ramazan ayının bitmesine yakın, oruç tutan-tutmayan tüm Müslümanlar Ramazan Bayramı alışverişine çıkar, sokaklar hınca hınç insanlarla dolar taşardı. Çoğu zaman iftardan sonraya kalan alışveriş, gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam ederdi. Gazetelerden edinilen bilgilere göre, İzmirli vatandaşlar, bayramın yaklaşmasıyla birlikte kesenin ağzını açar, üç-beş kuruşa bakmadan bayramlık alışverişlerini yaparlardı. Bayramlaşmaya gelecek olan misafirler için yiyecek-,içecekler alınır, bayramlık giysiler ve bayramlık şekerler bir gün öncesinden hazırlanırdı. Mustafa Yöndem vatandaşın tipik şeker bayramı alışverişini şu cümleler ile anlatıyordu:

Bütün çarşı Pazar alış veriş hızına kaptırmış kendini... İsportalar, sergiler, dükkânlar, mağazalar, dolup dolup boşalıyor. .... Herkes karınca karınca çoluk çocuğuna bir şeyler alabilmek için varını yoğunu harcıyor. Otobüsler, Trolleybüsler, dolmuşlar, taksiler paket paket bayramlık taşıyor semtlere. Apartmanından gecekondusuna kadar şehrin bütün evlerinde bayram sevinci paylaşılıyor⁷⁴⁷.

Ramazan davulcusu, ramazan ayının yaklaşmasıyla birlikte her sene gündeme gelen önemli bir konu olurdu. Vatandaşların bir kısmı, davulcunun, davul çalarak vatandaşları sahura kaldırmasını demode bulur, sahura kalkmak isteyenlerin evlerindeki çalar saatleri kurarak uyanması gerektiğini söylerdi.

⁷⁴⁶Yeni Asır, 19 Şubat 1960; Yeni Asır, 27 Şubat 1960.

⁷⁴⁷Yöndem, "Çarşıda Bayram Alış Verişi Harareti", Yeni Asır, 7 Mart 1962.

Köylerde ramazan ayı kentten biraz daha farklılık gösterirdi. Ramazanın gelmesine 3-4 gün kala küçük büyük bütün köylerde hazırlıklar başlardı. Kahvehaneler temizlenir, oturulacak hasırlar yenilenirdi. İftardan sonra ramazan eğlenceleri düzenlenirdi. Köyler nüfus olarak daha küçük olduğu için, kentteki kadar gürültü olmaz, sakin; fakat keyifli vakit geçirilirdi. Bir defa, kent merkezine veya kasabaya yakın olan köyler, kulaklarını kabartır top atılmasını beklerlerdi. Uzak olanlar ise saatlerine bakarak müezzinin “*Allahu Ekber*”, sesine kulak verirlerdi. Ramazan ayı boyunca köylerde kahvehaneler ikiye ayrılırdı. Gençlerin gittikleri ve ihtiyarların gittikleri kahvehaneler... Zira her ikisindeki eğlenceler farkı olurdu. İhtiyarlar genelde memleketten, siyasetten, tarlalarından, ekinden, mahsulden konuşurlar, geç saatlere kadar sohbet ederlerdi. Gençlerin ise eğlenceleri farklı idi; daha hareketli ve daha coşkulu geçerdi. Türküler söylenir, oyunlar oynanırdı. Özellikle zeybek havası ve Menemen oyunları çok meşhurdu. Ramazan ayında köylere maymun oynatan çingeler gelirdi. İftardan sonra sokak aralarına dalar, köylüleri eğlendirirlerdi⁷⁴⁸.

Ramazan ayının sona ermesiyle oruç tutan veya tutmayan bütün Müslümanlar için Ramazan bayramı kutlamaları başlardı. Bayram sabahları, Müslümanlar için adeta diğer sabahlardan başka olur, güneş bir başka doğardı. Sabri Süphandağlı bayram sabahlarını şöyle anlatıyordu:

Bütün bir yıl yan yan yüz yüze olan insanların, bayram sabahı birbirine hal hatır sorması, el-yanak öpmesi ya da kucaklaşması görünüşte garip olsa da mana da mühim şeydi. Her günkü asık çehrelerini terk eden, yürürken ve ya otururken etrafına sıcak bir ilgi duyan insanlar daha sevimli, daha yakın gelecek içinize. Evvelce giyilmiş te olsa ütüsüz pantolon-etek, buruşuk gömlek-bluz, boyasız pabuç, taranmamış saç ve traşsız yüz görmeyeceksiniz. Biri diğerini bekleyen veya diğerini aramaya çıkan insanlar topluluğundan, aranmayan biri de olsanız, daha ileri günler için umut ışıkları yanacak içinizde..... Etrafınız da taş toprak ne varsa bir başka göreceksiniz⁷⁴⁹.

Bayram sabahı bayram namazı kılınır, camiler tıklım tıklım dolu olurdu.

Günler öncesinden sipariş verilen veya evlerde hazırlanan baklava ve börekler bayramlaşmak için gelen misafirlere ikram edilirdi. Özellikle yaşça büyük

⁷⁴⁸Ege Ekspres, 19 Ocak 1966.

⁷⁴⁹Sabri Süphandağlı, “Bayram Günleri ve Sonrası”, Yeni Asır, 18 Mayıs 1962.

olanlar evlerinden bir müddet çıkmaz, kendilerini ziyarete gelecek ve el öpecek çocuklarını, torunlarını veya komşularını beklerlerdi. Her evde mutlaka şeker ve çikolata servisi yapılırdı. Çocuklar en güzel ve yeni kıyafetlerini giyer, arkadaşları ile buluşur ve gruplar halinde şeker toplamaya giderlerdi. Önce komşularının kapılarını çalar, ardından tüm mahalleyi dolaşırlardı. Kapısı çalınan ev, şekeri ve lokumuyla kapıda belirir, karşılıklı bayram dilekleri sunulduktan sonra ikramlar alınır ve bir diğer komşuya geçilirdi. Kız çocuklarının çoğu zaman yanlarında küçük çantaları olurdu. Çantası olmayan kız çocukları veya zaten çanta taşımayan erkek çocuklarının elinde naylon torbalar bulunurdu. Alınan ikramlar hemen torbalara atılırdı. Büyükler genelde şeker ikram etmekle birlikte, bazen mendil, çorap gibi küçük hediyeler de verilir, çok ender olmakla birlikte para veren komşular da olurdu. Çocuklar için bayramın en keyifli zamanı topladıkları ikramları kapıların önüne oturarak tek tek yemektir. Hem çocukların hem de yetişkinlerin ev gezmeleri bittikten sonra hava güzel ise aileler ile birlikte mesire yerlerine gidilir, hava soğuk ve yağışlı ise kapalı eğlence mekânları tercih edilir, en çok da sinemaya gidilirdi. Eşrefpaşa, Kadifekale, Kültürpark en çok tercih edilen mesire yerleri olur ve hiç boş kalmazdı. Çocuklar için hemen hemen her semtte çocuk eğlence panayırı vardı. Gazinolarda, pavyonlarda bayram programları yapılır, vatandaş bütçesine göre sabaha kadar eğlence yerlerinden çıkmazdı. Meyhane, Sibel gibi bazı eğlence mekânlarının ramazan ayı boyunca alaturka programlar hazırladıkları ve bayram boyunca da programların devam ettiği görülürdü. Bütün bir ay boyunca bugünü bekleyen vatandaş hem kurban bayramında hem de şeker bayramında doyusuna eğlenirdi.

Bayramlar, bütçesi ve zamanı uygun olan İzmirli için tatil fırsatları da sunardı. İzin alabilenler, kabilelerle veya özel arabaları ile seyahate çıkarlardı. Özel arabası olanların en çok tercih ettikleri tatil yerleri daha çok güney bölgeleri olurdu. Pamukkale, Bodrum, Marmaris ve Antalya en çok ziyaretçi çeken yerler arasında idi. Bir günden fazla izni olmayanların ise tercihi Kuşadası idi. Tatile çıkamayanlar evde eğlenceler düzenlerler veya eğlence mekânlarına giderlerdi. Benelux Gazinosu, Göl Gazinosu, Büyük Efes Oteli, Bergama Restoran, Sibel Gazinosu, Kulüp Key en çok tercih edilen yerlerdi. Gençlerin ise favorisi Yuva 77 idi. Gece ve Gündüz boyunca gençlerin akınına uğrayan Yuva 77, bayram boyunca dolup dolup boşalırdı⁷⁵⁰.

---

⁷⁵⁰Leyla İlkin, “İzmirli Bayramda Ne Yaptı?”, **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1967.

1960'lı yıllarda İzmir'de Müslümanların yanı sıra çok sayıda Musevi ve Hristiyan vardı. Nato Güneydoğu Avrupa Müşterek Komutanlığı'nın İzmir'de olmasından dolayı Hristiyanların sayısı gün geçtikçe artmıştı. Museviler ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri İzmir'de yaşıyorlar ve Türk vatandaşı sayılıyorlardı. Farklı dinlere mensup olan bu vatandaşlar inançlarını yaşamak ve ibadetlerini gerçekleştirmekte özgürdü. Nasıl ki, Müslümanlar için Ramazan ayının, Hac mevsiminin, Şeker ve Kurban bayramlarının önemi varsa, Müslüman olmayan toplumlar için de Noel kutlamaları, Şükran günleri ve paskalyalar aynı önemdeydi.

Yahudiler için cuma geceleri ayrı bir önem taşırdı. O gün sabahın erken saatlerinde hazırlıklar ev temizliği ile başlardı. Sonra çeşitli yemekler hazırlanır, en önemlisi de boyozlar pişirilirdi. O dönemde kimsenin evinde fırın olmadığı için hazırlanan boyozlar büyük tepsilerle mahallenin fırınına gönderilirdi. Fırıncılar cuma günleri Yahudilerden gelecek olan boyoz tepsilerine artık alışmışlardı. Üstelik bu tepsileri fırıncılara ev hanımları götüremediği için birkaç kuruş karşılığında götüren adamlar vardı. Bunlar cuma günleri fırıncılara tepsi tepsi boyoz taşırlardı. Her cuma olmasa da bazı cumalar Yahudiler için özel bir anlam taşıyan subiyeler hazırlanırdı. Genelde bu görev evin en büyüğü olan anneanne veya babaannelerin olurdu. O gün mutlaka yıkanılırdı. Ocağa sular kaynatılır, kurnanın içinde ılıştırılır ve tüm ev halkı çoluk çocuk temizlenirdi. En yeni kıyafetler giyilir ve akşam için hazır beklenilirdi. Avram Ventura Cuma gecelerine ilişkin anılarını şu cümleler ile anlatmaktadır:

Cuma akşamı evimize neredeyse yüz metre uzaklıkta bulunan Beth İsrail Sinagogu tümüyle dolar ve bir bayram havası içinde dualar okunurdu. Kuşkusuz o havayı canlı tutan olumlu yönleri okudukları dualarıyla, insanları coşturan hazanları unutmamak gerekir. Namaz dönüşü sofraya hazır, yemekler ısıtılmış, evdekilerde işlerini bitirmiş olarak en güzel giysileriyle beklerlerdi. Temiz masa örtüleri, ağır ağır yenen yemekler, kimi zaman da içilen rakı ya da şarap, o geceye bir farklılık verirdi. O günlerde kimsenin ne bir yere yetişecek bir işi, ne izlenilecek televizyon dizisi vardı. Bu yüzden cuma akşamı sofraları, aileyi her koşulda bir arada tutan, yalnız bizim değil, tüm Yahudilerin birçok değeri paylaştığı, yüzyılların geleneğini sürdürdüğü önemli simgelerden biri olmuştur⁷⁵¹.

⁷⁵¹Avram Ventura, **Belleğin Tozlu Sayfalarında Karataş**, İzmir Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 69-71.

Cuma günlerinin dışında bayramlarda da Yahudi evlerinde bir koşuşturmaca, bir hareketlilik olurdu. Hazırlıklar arife gününden başlar, temzilikler yapılır, banyolar edilir, ikramlıklar hazırlanırdı. En temiz kıyafetler giyilerek, akşam sinagoga gidilirdi. Sinagog dönüşünde, bütün aile birlikte yemek yedi. Bayramlarda bayanlar evlerde misafir bekler; erkekler ise yanlarına çocuklarını alarak komşu, akraba ve tanıdıklarını ziyarete giderlerdi. Bazen 1 gün içinde 30-40 ziyaret yapıldığı olurdu. Kaldırımlarda hızlı adımlarla, koyu takım elbiseleriyle koşuşturan erkekleri görmek, bayram günleri olağan bir durumdu. Eğer, eş dost aynı semtteyse bu telaş biraz daha azalır; ancak Karataş, İkiçeşmelik, Alsancak ve Karantina gibi farklı semtlerde tanıdıklar varsa, yoğun bir tempo yaşanırdı. Genelde hava kararmadan bütün ziyaretler biterdi. Hanımlar gelen misafirlere ev yapımı reçel ikram ederler; en çok da turunç, vişne ve kayısı reçeli yaparlardı. Şarope ve bimbriyo, bayram günleri her evde mutlaka bulunan tatlılardı. İzmir’de Yahudi nüfusun çok olması, Müslüman halkın onların törenlerine ve dini bayramlarına alışmalarını sağlamıştı. Bazen Müslüman konu komşulardan da ziyaretler yapılır, Yahudilerin bayram coşkusuna esnaf ve komşular da katılırdı⁷⁵².

5.5.2. Ulusal Bayramlar

Günümüzle kıyaslandığında 1960’lı yıllarda ulusal bayramların daha büyük bir coşku ve heyecanla kutlandığı görülüyordu. Kurtuluş Savaşı’na bizzat katılan, yurdun düşmandan temizlenmesine katkıda bulunan ve savaş yıllarının acısına tanıklık eden kişiler hala hayattaydılar. Bu kişiler, gençlik dönemlerinde eli silah tutarken, 1960’lı yıllarda hayatlarının son baharını yaşıyorlar, özel günler vasıtasıyla da o günlerin anısını tekrar tekrar yaşıyorlardı. Cumhuriyet kurulalı 40-45 yıl gibi kısa bir süre olmuştu ve halk, Kurtuluş Savaşı anılarını belleklerinde hala canlı tutuyordu. 29 Ekim’lerde Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan’larda Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs’larda Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos’larda Zafer Bayramı milli duyguların doruğa ulaştığı, görkemli kutlamaların yapıldığı tarihler oluyordu.

1960’lı yıllar, belleklerdeki Kurtuluş Savaşı anılarının hala canlılığını koruduğu yıllardı. Bu nedenle özellikle 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 9 Eylül

---

⁷⁵²A.g.e., s.s. 73-74.

İzmir'in kurtuluşu en parlak gösteriler ile kutlanır, zengin programlar hazırlanır ve halk coşkuyla kutlamalara katılırdı. 9 Eylül günü, sabahın erken saatlerinde İzmir'in kurtuluşunda yer alan şehitlerin mezarları ziyaret edilir ve saygıyla anılırdı. Ardından Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'daki mezarı mutlaka ziyaret edilirdi. Geceleyin ise Garnizon Kumandanlığı ve Belediye Temizlik İşleri Müdürlüğü'nce fener alayları tertiplenir, Kültürpark Fuar ve Turizm Müdürlüğü, özel kuruluşlar ve sosyal kuruluşlar tarafından eğlenceler düzenlenirdi⁷⁵³. 1968 yılının Ağustos ayında yurdun kurtuluşunu anmak ve bu özel günü somutlaştırmak amacı ile PTT Genel Müdürlüğü tarafından "1968 İstiklal madalyası anma serisi pulları" piyasaya çıkarıldı. Altın kabartma tekniği ile bastırılan pullar 50 ve 130 kuruşluk olmak üzere iki değer olarak basıldı. Pulların birinin üzerinde istiklal madalyasının ön yüzü ve Sakarya Muharebesi'ni canlandıran bir tablo, diğerinde ise İstiklal madalyasının arka yüzü ve İstiklal Marşı'nın iki kıtası yer almaktaydı⁷⁵⁴.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için haftalar öncesinden hazırlıklar yapılır; okullar, bayram günü sunacakları gösteriler için günlerce prova yaparlardı. 1 gün öncesinden tüm sokaklar, caddeler, resmi ve özel araçlar, devlet daireleri ve özel işyerleri bayraklarla ve yeşilliklerle süslenirdi. 1 gün öncesinden askeri ve mülki devlet erkânı ile izci grupları Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'na çelenk bırakır, 23 Nisan'ın anlam ve öneminden bahseden konuşmalar yapılırdı. Ertesi gün gerçekleşecek olan tören için son hazırlıklar tamamlanır, vatandaşlar tüm heyecanı ile bayram gününü beklerdi. 1960'lı yıllarda 23 Nisan kutlamaları coşkulu ve son derece parlak geçerdi. Gösteriler Alsancak Stadı'nda gerçekleştirilir, öğrenciler rengârenk kıyafetleri ile stadı doldurur, resmi törenin ardından gösteriler başlardı. Sabah 9 veya 10'da başlayan resmi tören için, Alsancak stadı hınca hınç dolardı. Anneler, babalar, anneanneler, babaanneler ve dedeler büyük bir gururla çocuklarının ve torunlarının hazırladıkları gösterileri izlerlerdi. Hazırlanan piyeslerin ana teması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması, Çanakkale Savaşları gibi milli duyguları coşturan milli konulardı. Alsancak Stadı'nda yapılan gösterilerin yanı sıra Bornova, Karşıyaka ve

---

⁷⁵³Ege Ekspres, 9 Eylül 1968.

⁷⁵⁴Ege Ekspres, 31 Ağustos 1968.

Buca'daki bazı okullar da kendi bünyelerinde hazırladıkları törenlerle bayramı kutlardı⁷⁵⁵.

Hemen hemen her sene öğleden sonraları Çocuk Esirgeme Kurumu adına çocuk balosu düzenlenirdi. Baloya, bütün çocuklar aileleri ile birlikte katılır, çeşitli oyunlar oynanır, piyango çekilişleri yapılırdı. Gürbüz çocuk ve kıyafet müsamereleri düzenlenir, çocuklar gönüllerince eğlenirlerdi. Balo sonunda toplanan yardımlar çocuk esirgeme kurumuna bırakılır, fakir çocuklara hediyeler dağıtılır ve yemekler verilirdi. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk bayramlarında, küçük çocukların, 1 gün için önemli makamlara getirilmesi ve yaşadıkları kente dair yapmak istediklerinin sorulması gelenek haline gelmişti. Genelde okullardaki başarılı öğrenciler arasında seçimler yapılır ve çocukların bayramda hangi makama atandıkları söylenirdi. Çocuklara kentin sorunları ve çözüm önerileri sorulur ve verilen cevaplar sempati ile dinlenilirdi⁷⁵⁶.

1960 yılı, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcı idi. İkinci Cumhuriyet'in ilanı olarak düşünülen 1960'lı yıllar Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının daha önceki senelere göre daha coşkulu ve daha renkli geçmesine sebebiyet verdi. Cumhuriyet Bayramı vesilesi ile hazırlanan eğlence programları, görkemli geçit törenleri, Beden Terbiyesi Müdürlüğü'nce hazırlanan sportif gösteriler, halkın milli duygularını duruğa çıkaracak nitelikteydi. Daha önceki senelere göre daha fazla özen gösterilmiş ve daha fazla hazırlık yapılmıştı. Kutlamalar, 1 gün önce Cumhuriyet Meydanı'nda düzenlenen tören ile başlardı. Günler öncesinden yapılan hazırlıklarla, şehir baştanbaşa bayraklarla ve yeşilliklerle süslenirdi. Cadde ve bulvarlara tanklar kurulur, merasim için tüm hazırlıklar 28 Ekim gününe kadar tamamlanırdı. Atatürk Anıtı'na çelenk koyarak başlanan törene, Nato ve konsolosluk temsilcileri, daire ve kuruluş yetkilileri, izciler ve askeri merasim takımı katılırdı. Öğleden sonra ise şehirlikler ziyaret edilir ve eretesi günkü bayram büyük bir heyecanla beklenirdi. 29 Ekim sabahı 9.30-10.00 civarı başlayan tören halk bütün coşkusu ile katılırdı. 1960'lı yıllardaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları son derece parlak ve coşkulu geçirdi. Sokaklar hınca hınç dolardı. Törene vali, garnizon komutanı, belediye başkanı, öğrenciler, askeri birlikler, çeşitli kuruluşlar ve tüm halk katılırdı. Resmigeçit töreni son derece renkli ve heyecanlı olurdu. Şehir bandosu eşliğinde gaziler, izciler,

⁷⁵⁵Yeni Asır, 24 Nisan 1962; Demokrat İzmir, 21 Nisan 1964.

⁷⁵⁶Ege Ekspres, 23 Nisan 1967; Demokrat İzmir, 21 Nisan 1964.

okullar, askeri birlikler, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahitleri, Gaziler Cemiyeti Mensupları protokolünü ve halkı selamlayarak geçerlerdi. Ardından hava kuvvetlerine ait uçaklar törene katılır ve tören sona ererdi. Gece ise askeri birlikler tarafından fener alayı düzenlenirdi. İki Cumhuriyet'in bir arada kutlanması şerefine, geleneksel hale gelen İzmir Gazeteciler Cemiyeti tarafından basın balosu düzenlenir, İzmir'in tanınmış isimleri ve bazı sinema sanatçıları baloya katılırdı. Gelenekselleşen basın balosuna 1960'lı yıllarda katılım daha fazla, balo programı ise daha zengin olurdu⁷⁵⁷.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, çocuklar için ne kadar önemliyse, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı da Türk gençliği için aynı öneme sahipti. İzmir Alsancak Stadi'nda kutlanan bayram, sabahın erken saatlerinde başlar ve öğlene kadar sürerdi. Törenin ve resmigeçidin ardından, gençlerin hazırladıkları programlar başlar, halk coşkuyla bütün programı izlerdi. Özellikle gösteriye katılan genç kızların kıyafetleri 1960'lı yıllarda daha serbest olurdu. Erkekler genellikle tayt-tişört giyerken kız öğrenciler ise mini etek ve beyaz tişört giyerlerdi. 1964 yılında ilk defa, 19 Mayıs kutlamalarını izlemek isteyenler Alsancak Stadi'na ücretli olarak giriş yaptılar. Alınan bir karar ile toplanan paralar Kıbrıs'taki Türk vatandaşlarına yardım olarak gönderildi. Açık tribünden gösteriyi izlemek isteyenler 100 kuruş, kapalı tribünden izlemek isteyenler ise 250 kuruş ücret verdiler⁷⁵⁸.

5.5.3. Diğer Önemli Günler

İzmir'de yeni yıl kutlamaları bir hayli hareketli ve neşeli olurdu. Yılbaşını evlerde kutlayanların yanı sıra eğlence yerleri de tıklım tıklım dolar, sabahın ilk ışıklarına kadar eğlence devam ederdi. Yılbaşı evde kutlanacaksa, sabah erkenden kalkılır, hazırlıklara başlanılırdı. İzmirli gecenin uzun olacağını, geç saatlere kadar uyumayacaklarını bilirlerdi. O gece bütün aile büyükleri, çoluk çocuk bir araya toplanır, önce yemekler yenir sonra sohbet edilirdi. Evlerde televizyon olmadığı için yılbaşı gecesinin en büyük eğlencesi tombala oynamak olurdu. Çocuklar bir başka odaya geçer, gönüllerince oynarken, yetişkinler tombala oynar, yaşlı nineler ve dedeler ise yılbaşı vesilesiyle bir araya gelen aile üyelerini bir arada bulmanın

⁷⁵⁷Şadan Gökova, "Cumhuriyet Bayramı Coşkunlukla Kutlanıyor", *Ege Ekspres*, 29 Ekim 1961.

⁷⁵⁸*Demokrat İzmir*, 5 Mayıs 1964.

mutluluğunu yaşarlardı. İzmir’de eğlence yerleri, yılbaşı gecelerinin vazgeçilmez mekânlarından olurdu. Günler öncesinden rezervasyon yaptırılan bu mekânlarda eğlence programları hazırlanır, şehrin ileri gelenleri sabahın ilk ışıklarına kadar eğlenirlerdi. 1960’ların başında yılbaşı gecelerine ev sahipliği yapan ve en çok tercih edilen mekânlar Kısmet Otel, Göl Gazinosu, Sibel Gazinosu, Ordu Evi, Türk-İtalyan Derneği, Tenis Kulübü, Kültürpark’taki Benelüks Pavyonu ve İzmir Palas Salonu olurdu⁷⁵⁹. 1960’ların sonlarına doğru Büyük Efes Oteli, Anba Oteli, Basın Klübü, Bergama Restoran, Bergama Restoran’ın üstündeki Amerikan Kulübü, Güzelyalı’daki Mehmet Ali Restoran en kalabalık mekânlardı. Göl Gazinosu ve Sibel Gazinosu her dönem popülerliğini korur, alaturka ve alafranga programları ile İzmirliilerin ilgisini toplardı. Gençler, yılbaşı gecelerini Karşıyaka’daki Hipokampus’te ve İzmir’deki Yuva 77’de geçirirlerdi. Eğlence yerlerinin yanı sıra evlerde de yılbaşı partileri düzenlenir, özel eğlence programları hazırlanırdı. Evlerde radyo her daim açık olur, yılbaşına özel hazırlanan programlar dinlenir ve saatin 24’e gelmesiyle birlikte radyo müzik yayını keser ve yeni yıl sloganını söylerdi. Mesela 1966 yılının yılbaşı gecesinde önce füze atışlarında duyulanlara benzer bir ses 15’ten geriye doğru saymıştı. Herkes tam “ateş” deneceğini beklerken, yeni doğmuş bir çocuğun ağlaması işitilmişti. Doğan, “1967 yılı” isimli bir çocuktaki⁷⁶⁰.

Derneklerin, kurumların ve kolejlerin düzenledikleri yılbaşı partileri bu mekânlarda yapılırdı. 1960’lar Batı tarzı müziğin popüler olduğu bir dönem olduğu için, eğlence yerlerinde daha çok batı müziği çalınır, bazı mekânlarda caz dinlenir ve pistte rock’ın roll dansı yapılırdı. Gecenin ilerleyen saatlerine doğru dansöz çıkar, misafirler gözlerini ayırmadan dansözünü seyredereklerdi. Gece boyunca mutlaka piyango çekilişleri yapılırdı. Saatin 24’ü göstermesiyle birlikte elektrikler kapatılır ve herkes birbirinin yeni yılını kutlardı.

Mayıs ayının gelmesiyle birlikte hem bahar bayramı hem de Hıdırellez günü kutlanıyordu. 1 Mayıs günü kutlanan işçi ve bahar bayramında eğer havalar güzel olursa vatandaşlar mesire yerlerine akın ediyor ve doyasıya eğleniyorlardı. Mesire yeri olarak en çok tercih edilen bölge Kültürpark olurdu. Şehir dışına çıkmak isteyenler sabahın erken saatlerinden itibaren dolmuşlara, minibüslere ve kendilerine ait araçlara biner, yollar kalabalıklaşmadan gidecekleri yere ulaşırlardı. Şehir içinde

⁷⁵⁹Erhan Ünver, Erdoğan Örnek, Güngör Mengi, “İzmir’de Yılbaşı Sönük Geçti”, **Yeni Asır**, 2 Ocak 1962.

⁷⁶⁰İlkin, “İzmir Yeni Yıla Neşe İle Girdi”, **Ege Ekspres**, 2 Ocak 1967.

kalacak olanlar ise, yeşillik alanlara yayılır, bir gün önceden hazırladıkları börekleri, köfteleri, zeytinyağlı dolmaları, kilimlerin ve hasırların üzerine sererlerdi. Bir taraftan çocuklar ip atlar, top oynarken, büyükler de baharın keyfini çıkarırlardı. Genç kızlar annelerinin dizleri dibinde oturur, önlerinden geçen delikanlıları süzerdi. Bebekler ise temiz havanın da etkisiyle uykuya dalarlar; onlar uyurken anneleri de yanlarında getirdikleri el örgülerini, tığ işlerini yaparlardı⁷⁶¹. Güneş ışığının kaybolmaya başlaması ile birlikte getirilenler toplanır ve evlere dönülürdü. İzmirli bahar bayramı iple çeker, havanın güzel olması için dua ederlerdi.

Bahar bayramından 1 hafta sonra Hıdırellez kutlanırdı. Hızır Peygamber ile İlyas Peygamberin buluşma günü olarak kabul edilen 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, Müslümanlar için bir bayram havası içinde geçerdi. İslam inancına göre, Hızır Peygamber ile İlyas Peygamber her yıl o gün karşılaşırdı. Karşılaşma yeri Lut Gölü kenarı; karşılaşma zamanı, güneşin doğduğu andı. Müslümanlar, kâğıtlara yazdıkları dileklerini şafak vakti denize atarlar, Hızır Peygamber de kendisinden yardım isteyenlerin isteklerini yerine getirirdi.

İzmirli 5 Mayıs gecesinden itibaren Hıdırellez kutlamalarına başarlardı. Havanın kararmasıyla birlikte bütün mahallelerde hatta bütün sokaklarda ateşler yakılırdı. Kimisi pijamaları ile dışarı çıkar, kimisi şalvarı ile alevlerin üstünden atlamaya çalışırdı. Genç kızların çoğu ateşin üzerinden rahat atlayabilmek için o geceye mahsus pantolon giyerlerdi. Özellikle Kadifekale, Kahramanlar, Karabağlar, Yeşilyurt, Mersinli, Buca, Yağhaneler, Tepecik, Yeşildere ve Bornova semtlerinde nerdeyse her mahallede ateş yakıldığı görülüyordu. Öyleki, kimi zamanlar alevler yolları kapatıyor, araçlar geçecek yer bulamıyorlardı. Kadifekale gibi yüksek semtlerden bakıldığında İzmir'in öbek öbek alevler içerisinde olduğu görülüyordu. İtfaiye ekipleri her zamankinden daha dikkatle gözetleme kulelerinde yerlerini alıyorlar. Ateşlerin bir yangın mı yoksa bir kutlama mı olduğunu güçlükle ayırtıyorlardı. O gece bazı semtlerde eğlenceler sabaha kadar devam ediyor, bazı semtlerde de geç vakit evlere gidiliyordu. Ancak evlere de gidilse şafak sökmeden tekrar yollar düşülüyor, bu sefer de dilekleri denize bırakma zamanı geliyordu⁷⁶².

İzmir halkı, 6 Mayıs sabahı erken saatlerden itibaren Konak Meydanı'na akın ederdi. Genci, yaşlısı, zengini, fakiri tüm vatandaşlar 1 gün öncesinden hazırladıkları

⁷⁶¹Demokrat İzmir, 2 Mayıs 1969.

⁷⁶²İlkin, "Hıdırellez Neşe İle Kutlandı.", Ege Ekspres, 7 Mayıs 1966.

dileklerini kâğıtlara yazarlar ve şafak sökerken denize bırakırlardı. İşini garantiye almak isteyenler ise, kiraladıkları kayıklara binerler ve kıyıdan epey uzaklaştıktan sonra dileklerini bırakırlardı. Böylece, kimsenin eline geçmeden dilekleri Hızır Peygambere ulaşırdı. Halk bu inanca öyle bağlıydı ki, hasta annesini sırtında taşıyarak getirenler, evlenmek isteyip bir türlü evlenemeyen genç kızlar, çocuğu olmayan genç bayanlar Konak Meydanı'nı hınca hınç doldurur, meydan adeta mahşer yeri haline gelirdi. Otobüsler, dolmuşlar hususi araçlar tıklım tıklım dolu olur, erken saatlerden itibaren çalışmaya başlardı. Ciddiyetle denize atılan dileklerin yanı sıra muzurluk yapanlar da yok değildi. Delikanlılar, gözlerine kestirdikleri genç kızların niyetlerini okumak için denize girer, kızın attığı dilek kâğıdını almak için sıırıslıklam olurlardı. Bazıları ise ellerine geçirdikleri ısırgan otlarını genç yaşlı herkesin bacaklarına sürer, kaşındırır, azarı işitince de kaçarlardı. Bu da delikanlıların eğlencesi idi. Niyetler denize atıldıktan sonra halk mesire yerlerine akın eder, piknik yerlerinde doyasıya eğlenilirdi⁷⁶³. En çok tercih edilen mesire yerleri Kültürpark, İnciraltı, Üçkuyular, Şirinyer ve Pınarbaşı idi⁷⁶⁴.

Dileklerini Denize Attıktan Sonra Kültürpark'ta Pikniğe Gelen İzmirililer
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1966.)

Konak Meydanı'nın Karşıyaka'ya uzak olmasından dolayı, Karşıyakalılar dileklerini denize vermek için Karşıyaka sahiline inerlerdi. Özellikle vapur iskelesi yanı, tıklım tıklım olurdu. Aynı merasimler, aynı eğlenceler, aynı dilekler burada da gerçekleşirdi. Güneşin doğuşundan çok önce sahile gelen Karşıyakalılar, güneşin

⁷⁶³Erhan Ünver, "İzmir'de Hıdırellez", **Yeni Asır**, 7 Mayıs 1962.

⁷⁶⁴İlkin, "Hıdırellez Neşe İle Kutlandı", **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1966.

doğuşuyla birlikte dileklerini denize bırakırlar ve piknik yerlerine doğru hareket ederlerdi. Kısacası Hıdırellez kutlamaları bayram havası içinde geçer, İzmirliiler güzel havanın da etkisiyle keyifli bir gün geçirirlerdi⁷⁶⁵.

27 Mayıs 1960 tarihinde askerin yönetime el koyması ve gidişata dur demesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmişti. 27 Mayıs harekâtı bir demokrasi harekâtı olarak görülüyor ve tüm yurttaki 2. Cumhuriyet'in ilanı kabul ediliyordu. 1960 yılından itibaren her 27 Mayıs günü "*Hürriyet ve Anayasa Bayramı*" olarak tüm yurttaki kutlanmaya başlandı. Tıpkı, Atatürk'ün Türk milletine armağan ettiği ulusal bayramlar gibi, Hürriyet ve Anayasa Bayramı'nda tüm yurttaki günler öncesinden hazırlanan kutlamalar ile anılıyordu. Törenler 1 gün öncesinden başlıyor, askeri heyetin Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'na çelenk koyması, günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılması ile devam ediliyordu. Törenlere tüm halk katılıyordu. Ordu birliklerinin ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilen resmigeçit halk tarafından coşkuyla alkışlanıyordu. Geçidin ardından F-100 jet uçakları beşli kol halinde hipodrom üzerinden geçerek alçak seviyeden uçuş yapıyorlar ve halkı selamlıyorlardı. Şehir baştanbaşa ışıklandırılmış, tüm sokaklar bayraklarla süslenmişti. Geçide katılan birlikler halk adeta 27 Mayıs 1960 sabahını tekrar tekrar yaşıttılar. Bildiriler okundu, demeçler verildi, konuşmalar yapıldı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Ege Üniversitesi Talebe Birliği, İktisadi Ticari İlimler Akademisi Talebe Cemiyeti, Devrim Ocakları, İzmir Öğretmen Derneği, Ege Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneği, CHP İl Gençlik Kolu, İşçi Partisi İl Yönetim Kurulu bildiriler yayınlıyorlardı. Gündüz yapılan törenin ardından akşam havanın kararmasıyla birlikte eğlenceler yeniden başlıyor, fener alayı resmigeçidini tamamlıyordu⁷⁶⁶.

1 Temmuz tarihi tüm yurttaki Denizcilik ve Kabotaj Bayramı olarak kutlanırdı. 1926 yılında yürürlüğe giren Kabotaj Kanunu, Türkiye'nin kendi karasularında ticaret yapabilme, yük ve yolcu taşıyabilme, dalgıçlık, kılavuzluk, kaptanlık ve buna benzer mesleklerde Türk vatandaşlarına çalışabilme hakkı tanıyan bir kanun idi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri ileri gelen kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türkiye 1923 yılında kabotaj hakkını elde etmişti. İzmir'in bir sahil kenti olması, denizcilik bayramının önemini bir kat daha artırır ve daha coşkulu gösterilere sahne

⁷⁶⁵Ünver, "Hıdırellez Neşeli Geçti", *Yeni Asır*, 7 Mayıs 1964.

⁷⁶⁶*Demokrat İzmir*, 27-28 Mayıs 1964.

olurdu. Tören, Cumhuriyet Meydanı'nda gerçekleşir; hava, kara, deniz merasim kıtaları ve denizciler Atatürk anıtına çelenk koyarlardı. Tören boyunca Güney-Deniz Saha Komutanlığı bandosu çalar; vali, Ege üs komutanı, emniyet müdürü, liman başkanı ve vatandaşlar da büyük bir ilgiyle törene katılırlardı. Resmi törenin ardından denizlerde yapılan müsabakalar başlardı. İnciraltı, su sporlarının yapıldığı önemli bir merkez olduğu için, yelken yarışları, su sporları ve eğlenceleri burada yapılırdı. Denizcilik ve Kabotaj Bayramı dolayısıyla resmi daireler ve binalar süslenir, limandaki bütün gemiler bayraklarını çekerler ve şehir baştan sona ışıklandırılırdı⁷⁶⁷.

5.5.4. Evlilik ve Düğün Merasimi

1960'lı yıllarda, günümüzle kıyaslandığında düğünlerin daha şaşalı yapıldığı, günler öncesinden yapılan hazırlıkların daha yoğun ve daha yorucu olduğu, insanın ömründe bir kez evleneceği ve evlendiği kişi ile yaşlanacağı fikrinin daha hâkim olduğu görülüyordu. Gelenek ve göreneklere bağlılık tamdı. Törenler usulüne göre gerçekleştirilir, töreler en ince ayrıntısına kadar yerine getirilirdi. Düğünler masraflı olurdu. Özellikle köylerde düğünler üç gün, üç gece devam ederdi. Bütün köy halkı düğüne davetli olur, günlerce süren eğlenceler yapılır, yemekler yenir, içkiler içilirdi. Çoğu vakit aileler, biriktirdikleri paraların tamamını düğünde harcarlar, yetmediği durumlarda da borçlanırlardı. Ortalama olarak bir köy düğününün masrafı 15.000 liraydı. Evlenecek olan delikanlı, anne ve babasının beğendiği ve uygun gördüğü kızla evlenmeye çoğu vakit mecbur olurdu. 1960'lı yıllarda durum kısmen değişmiş olsa da -kız ve oğlanın fikirleri sorulsa da- anne ve babanın rızası olmadan evlilik gerçekleşmezdi. Çoğu vakit ilk olarak oğlan kızı beğenir, bazı durumlarda da kız oğlanı beğenirdi. Köylerde dünürücü denilen kadınlar bulunurdu. Dünürücüler kız isteme olayında ustalaştıkları için, bir genç kız istenecekse, delikanlının ailesi, yanına dünürçüyü de alır, kızın evine öyle giderdi. Kızın evine gidildikten sonra biraz sohbet edilir, havadan sudan konuşulur, sonra dünürücü "*Allah'ın emri Peygamberin kavli*" ile kızı oğlana isterdi. Evlenmeden önceki en büyük sorun başlık parası olurdu. Eğer başlık parası konusunda anlaşmaya varılamazsa o evlilik katiyen gerçekleşmezdi. Başlık parası, oğlanın maddi durumuna göre belirlenir, kızın oğlana verilmesi durumunda kız ailesi tarafından istenen para olurdu. Genellikle 5.000 lira

⁷⁶⁷Demokrat İzmir, 2 Temmuz 1964; Yeni Asır, 2 Temmuz 1961.

civarında olan bu para, anlaşmazlıkların en büyük sebebi idi. Çünkü oğlan kızı sever, kız oğlana kavuşamadığı için hastalanır ve aileler arasında kavgalar, yaralanmalar, ölümler olur, hatta kan davaları çıkardı. Başlık parası hususunda anlaşan aileler için bir sonraki adım nişan merasimi olurdu. İki tür nişan yapılırdı. Küçük nişan ve büyük nişan.... Küçük nişanda aileler birbirlerine hediyeler alır, büyük nişanda ise yüzükler takılır ve eğlenceler düzenlenirdi. Nişan sonrasında, köy gençleri tarafından uzak bir yere hedef dikilir, bu hedefi vuran gençlere oğlanın ailesi tarafından çeşitli hediyeler verilirdi⁷⁶⁸. Nişanlılık dönemi gençlerin birbirini tanıma ve kısmen daha rahat görüşebilme dönemi olduğu için, genellikle nişanlılık süresi 2-3 yıl devam ederdi. Her iki ailenin uygun gördüğü bir tarihte nikâh merasimi yapılır ve nikâh tarihi ile düğün tarihinin birbirine yakın olmasına özen gösterilirdi. Genellikle nikâh, oğlan evinde veya iki tarafın yakın bir ahabının evinde kıyılırdı. Eğer nikâhın gerçekleştiği köy büyük bir köy ise köy muhtarlığı veya belediye nikâh dairelerinde de nikâhın kıyıldığı görülürdü⁷⁶⁹. Nikâh iki aşamadan oluşurdu. İmam nikâhı ve medeni nikâh...

Nikâhtan sonraki merasim düğün merasimi idi. Düğün, köylerde üç gün üç gece devam eder, düğün boyunca oğlan evinin çatısına bayrak dikilirdi. Köy meydanında davul zurna eksik olmaz, erkekler meydanda eğlenirken; kadınlarda tef, dümbelek eşliğinde cümbüş yaparlar ve evlerde kendi aralarında eğlenirlerdi. Düğün üç gün boyunca çok renkli olaylara sahne olurdu. Mesela bunlardan bir tanesi düğünün başladığı ilk günün erken saatlerinde köy gençlerinin bayrak direğinin ucuna limon veya portakal asması ve ellerindeki silahlarla hedefi vurmaya çalışmasıydı. Hedefi vuran kişiye oğlanın ailesi tarafından hediyeler verilirdi. Köy halkı silah sesleri ile uyanır ve düğünün başladığını böylece anarlardı⁷⁷⁰. Düğünün başlamasıyla birlikte kız evinde bir oda, çeyizlerin sergilenmesi için ayrılırdı. Bu oda da hem kızın çeyizleri hem de oğlan evinden getirilen çeyizler bir araya konur, gelen misafirler sırayla tüm çeyizleri incelerlerdi. Kız istemenin gerçekleştiği gün, çeyizler develere veya arabalara yüklenir, oğlan evine gönderilirdi. Çoğu vakit, kırılacak olan eşyalar ve işlemeli yastıklar çocukların ellerine tutuşturulur ve kırılmadan, zarar görmeden gitmeleri sağlanırdı⁷⁷¹.

⁷⁶⁸Halil Şahin, "Köyde Evlenme", **Ege Ekspres**, 30 Nisan 1967.

⁷⁶⁹1967 **İzmir İl Yıllığı**, s. 167.

⁷⁷⁰Şahin, a.g.m.

⁷⁷¹1967 **İzmir İl Yıllığı**, s. 167.

Düğünün birinci günü, kadınların kendi aralarında tertitledikleri eğlencelerle devam ederdi. Çeşit çeşit yemekler hazırlanır, içkiler içilir, geç saatlere kadar eğlenilirdi. İkinci gün, düğünlerin meşhur yemeği keşkek pişerdi. İkinci günün gecesi kına gecesi olurdu. Oğlan evinden getirilen kınalar geline yakılır, gelin ağlayana kadar türküler söylenirdi. Üçüncü gün düğünün son günüydü. Köy meydanında yapılan eğlenceye hem kadınlar hem erkekler katılır, oyunlar oynanır, köyün delikanlıları ve genç kızları birbirlerine göz süzer ve belki de evlenecekleri eşlerini seçerlerdi. İzmir köylerinde en fazla oynanan oyun, efe oyunları olurdu. Akşama doğru, oğlan tarafı, damadın arkadaşları ile beraber, davul zurna eşliğinde, kız evine gider kız alıcısı gerçekleştirilir; kız, baba evinden alınarak oğlan evine getirilirdi. Oğlan evine gelindikten sonra damat, arkadaşları tarafından dışarı çıkarılır, çoğu vakit kahveye gidilir ve damat tebrik edilirdi. Yatsı namazı kılındıktan sonra damat; arkadaşları ve imam eşliğinde eve getirilir ve evliliğinin ömür boyu huzurlu geçmesi için dualar edilirdi. Üç gün üç gece süren düğün merasiminin son aşaması gerdek gecesinden önce, gelinin damattan hediye istemesi idi. Genellikle bu hediye altın veya para olur, gerdek gecesi damat tarafından geline takılırdı⁷⁷².

Görüldüğü üzere köylerde, düğün merasimleri hem büyük mutlulukların kapısını açar hem de aileler için büyük masraflara yol açardı. Şehirlerdeki evlilik merasimleri, köy merasimlerine göre kısmen daha az masraflı ve daha kısa süreli olurdu. Düğünler salonlarda yapılır, nişan, nikâh ve düğün merasimleri ayrı yerlerde ve ayrı zamanlarda gerçekleştirilirdi. 1955 yılından sonra İzmir'deki nikâh dairelerinin sayısının artmasıyla birlikte nikâhların belediyeye ait nikâh salonlarında kıyılması yaygınlaştı. 1960'lı yılların ortalarında, evlendirme dairelerinin fiyatlarında artışlar başladı. Evlilik sürecinin gençlere yüklediği masraflar düşünüldüğünde evlendirme dairelerinin fiyatlarındaki artışlar yadırgansa da belediye meclisinde yapılan görüşmeler neticesinde fiyatların yükseltilmesine karar verildi. Merkez evlendirme dairesinin fiyatı tatillerde gündüzleri 175 lira, geceleri 300 lira, Karşıyaka evlendirme dairesinin fiyatı gündüzleri 100 lira, geceleri 175 lira, Eşrefpaşa evlendirme dairesinin fiyatı ise gece ve gündüz 175 lira olarak belirlenmişti⁷⁷³.

---

⁷⁷²Şahin, a.g.m.

⁷⁷³Demokrat İzmir, 8 Şubat 1964.

1960'lı yıllarda görücü usulü ile evlilik, en yaygın evlenme şekliydi. Önce aileler damat ya da gelin adayını beğenir, sonra kızları veya oğulları ile tanıştırlırlardı. Gençler karşılıklı olarak birbirlerinden hoşlanırlarsa, nişan, nikâh ve düğün merasimleri gerçekleşirdi. Alışlagelen evlenme şekli bu olmasına rağmen, 1960'lı yıllarda İzmir'de bir ilk gerçekleşti ve Buca PTT Müdürlüğünden emekli Cemal Bey isimli bir vatandaş, Turgutlu iş hanında “*modern evlendirme bürosu*” açtı. Evlenmek isteyen adayları birbirleriyle tanıştıran bu büro İzmirliiler tarafından büyük ilgi gördü ve beklenmedik bir ziyaretçi akınına uğradı. Cemal Bey, önce gelen adaylara bir form doldurarak onları tanımaya çalışıyordu. Evlenmek istedikleri eşlerin özellikleri, kendilerinin sosyal ve ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi oluyor ve elde ettiği bilgileri bilgisayara kaydediyordu. Sonra, bilgisayar birbirine en uygun çiftleri karşı karşıya getiriyordu. Bir sonraki aşama adayların birbirleri ile tanıştırılması oluyor ve böylece evlilik sürecinde ilk adım atılıyordu. Önceleri evlendirme bürosuna öyle yoğun ilgi gösterildi ki, çevre illerden hatta Antalya ve Malatya gibi uzak kentlerden de başvurular gelmeye başladı. Fakat bir süre sonra ilgi azaldı ve evlendirme bürosu bir müddet faaliyet gösterdikten sonra tarihe karıştı. Günümüzdeki evlilik programlarının veya internetteki evlilik sitelerinin belki de ilk fikir tohumu İzmir evlendirme bürosu idi. Çünkü sonraki yıllarda değişik evlendirme yöntemleri -mesela televizyon programları, internet siteleri- de yaygınlaşmaya başladı. Hatta 1980'li yıllarda İzmir'de Nevzat Çobanoğlu'nun belediye başkanlığı sırasında Karşıyaka Belediyesi bünyesinde bir evlendirme bürosu daha açılmış, ancak başarılı olamamıştı⁷⁷⁴.

1964 yılında İzmir'de 4 evlendirme memurluğu vardı. Bunlar, Merkez, Tepecik, Eşrefpaşa ve Karşıyaka Evlendirme memurlukları idi⁷⁷⁵. Buralarda işlem gören evlendirme faaliyetleri ise aşağıda tablo olarak verilmiştir.

⁷⁷⁴Ürük, “Evlendirme Bürosu”, *İğne Deliğinden İzmir*, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s.s. 44-45.

⁷⁷⁵*İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları*, s. 26.

Tablo 66: 1964 Yılında İzmir Evlendirme Faaliyetleri

Evlendirme Faaliyetleri	Merkez	Tepecik	Eşrefpaşa	Karşıyaka
Evlenmek için Müracat Edenler	1.435	939	1.257	716
Akitleri Yapılanlar	1.344	699	994	505
Başka Yerde Evlenmek için İzin Alan.	54	179	208	130
Evlenmekten Vazgeçenler	33	30	39	5
Muameleleri Red Olanlar	23	41	22	11

Kaynak: **İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s.s. 26-27.

İzmir’de, evlenenlerin de boşananların da, diğer şehirlerle kıyaslandığında sayıca fazla olduğu görülüyordu. Elde edilen istatistiklere göre 1960 yılında 4.666 çift, 1961 yılında 4.531 çift, 1962 yılında 5.147 çift, 1963 yılında 4.960 çift, 1964 yılında 5.295 çift ve 1965 yılında 5.552 çiftin evlendiği saptanmıştı. Evlenmelerde olduğu gibi boşanmalarda da İzmir, Türkiye’nin en ileri kentlerinden birisi idi. Öyle ki, İzmirli çiftler, 1958 yılında boşanma rekoru kırmışlardı. 1960’lı yıllar boyunca bu rekor İstanbullu çiftlerin tekelinde kaldı⁷⁷⁶. Yapılan bir araştırmaya göre, 1968 yılında İzmir’de evlenen 3.010 çiftin 1.223’ü son 300 gün içinde boşanmak için mahkemeye başvurmuştu. Bu da gösteriyordu ki, her gün ortalama olarak 10 çiftin 4’ü boşanmak için mahkemeye müracaat ediyor, 6’sı evliliğini devam ettiriyordu. İlk 2 yıl, çiftlerin birbirini tanımaları hususunda kritik yıllar oluyordu. İzmir’deki boşanmaların büyük çoğunluğu borç ve taksit ödemeki güçlükler, çiftlerin birbirini yeteri kadar tanımadan evlenmeleri, evlilikten pişman olmaları neticesinde oluşan geçimsizlikten kaynaklanıyordu. Boşanan çiftlerin en çok şikâyet ettikleri konu, cinsi uyumsuzluk, yakınlarla aynı evde yaşama, çiftlerden birisinin kültür noksanlığı idi. İzmir’de evlenen çiftlerin yaşları 24-25 arasında değişmekteydi. Bekâr erkeklerin daha çok meslek sahibi bayanlarla evlenmek istedikleri görülüyordu. Özellikle son üç yıl içerisindeki evlenme oranlarına bakıldığında öğretmen olan bayanların en çabuk eş bulan meslek grubu içinde olduğu göze çarpıyordu. İktisadi zorluklardan kaynaklanan boşanmalar, mahkemelere intikal eden oranlardan daha iyi anlaşılıyordu. Çiftler arasındaki boşanma oranlarına bakıldığında, aylık kazancı 1.000 lira olan erkeklerle evlenen bayanlar boşanma hususunda ilk sırada yer

⁷⁷⁶Çelikkat, “İzmir’de Evlenenler de Boşananlar da Çok”, **Demokrat İzmir**, 10 Mart 1968.

alıyordu. Aylık kazancı 1.000 liranın üstünde yer alan erkeklerle evlenen bayanlar ikinci sırada, aylık kazancı 2.000'in üstünde olan erkeklerle evlenen bayanların üçüncü sırada olduğu tespit edilmişti. Üçüncü gruba giren bayanların boşanma sebebi zaten maddi zorluklar değil, diğer sebeplerdi⁷⁷⁷.

5.6. Yardım Kuruluşları ve Dernekler

1960'lı yıllar toplumsal dayanışmanın halk arasında sessizce varlığını sürdürdüğü yıllardı. Muhtaç durumdaki vatandaşlar; komşuları, aileleri ve akrabaları tarafından yalnız bırakılmazdı. Evde pişen bir tas yemek, mutlaka ihtiyacı olan konu komşuya ikram edilirdi. Basit gibi görünen bu dayanışmanın, birey üzerinde pozitif tesiri olur ve bireyde yalnız olmadığı inancı pekişirdi. Daha ileri düzeydeki yardımlar için de belediye bünyesinde açılan çeşitli kurum ve dernekler vardı. Bu kurumların yanı sıra hayırsever vatandaşlar tarafından oluşturulan yardım dernekleri de İzmir'in sosyal sorumluluk projelerinde önemli bir yerde olurdu. Özellikle ramazan ve kurban bayramlarının yaklaşması, tüm derneklerin faaliyetlerini hızlandırmalarına neden olurdu. Muhtaç durumdaki vatandaşlar kapı kapı dolaşılmak suretiyle tespit edilir ihtiyaçları karşılanırdı.

5.6.1. Yoksullar Evi

1960'lı yıllarda belediyeye ait Yoksullar Evi, Şirinyer'de Gürçeşme'nin Karapınar semtinde bulunuyordu. 1923 senesinde belediye tarafından tesis edilen ve eski ismiyle darülaceze olarak adlandırılan Yoksullar Evi uzun bir süre manastır olarak kullanılmıştı. Kurumda 32'si kadın ve 42'si erkek olmak üzere 74 muhtaç vatandaş barınıyordu. Bu vatandaşlardan 16'sı yatalak oldukları için, yemekleri bakıcılar tarafından yedirilir, kişisel ihtiyaçları yine bakıcılar tarafından giderilirdi. Yoksullar Evi'nin kadrosu 1 doktor, 4 hemşire, 7 hastabakıcı, 1 sıhhiye memuru, 1 idare memuru, 2 hademe, 3 aşçı, 2 çamaşırcı ve 2 bekçiden oluşmaktaydı⁷⁷⁸.

1960'lı yıllarda kurumun müdürlüğünü Dr. Nusret Bayraktar yapmakta ve kullanılan binanın iyileştirilmesi için bir dizi çalışmalar yürütmekteydi. Kurumda geçerli olan talimatname 1916 yılında İstanbul darülaceze tarafından hazırlanan talimatname idi. Dr. Nusret Bayraktar zamanında, İzmir Yoksullar Evi için yeni ve

⁷⁷⁷Demokrat İzmir, 6 Kasım 1968.

⁷⁷⁸Hüsnü Kapsız," Şehrimizin Enteresan Bir Tesisi: Tepecik Tephir Evi" Ege Ekspres, 22 Ocak 1961.

özel bir talimatname hazırlandı. Yaşanılan bina son derece eski ve yetersizdi. 25 kişilik yeni bir pavyonun inşa edilmesi için çalışmalar yürütüldü. Dr. Nusret Bayraktar'ın girişimleri neticesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden 150 bin liralık yardım vaadi alındı ve bu yardımlarla 3 yeni binanın yapılması kararlaştırıldı. Böylece İzmir Yoksullar Evi'nin görüntüsü harap bir bina olmaktan çıkarılacak ve modern bir yapıya bürünecekti⁷⁷⁹. “*Modern dinlenme ve ihtiyarlar evi*” için uygun görülen arsa, Hatay Caddesi üzerinde, körfezin tüm manzarasını kucaklayan konumdaydı. 4 blok halinde inşa edilmesi planlanan tesis için, kentten ileri gelen tüccar ve iş adamları maddi destek sağlamıştı. Kentteki bütün bankalar, ticari ve mali işletmeler, Tariş Genel Müdürlüğü, sinema işletmecileri ve maddi destek sağlamak isteyen İzmirli vatandaşlar, ihtiyarlar evinin modernleştirilmesi için, belediyeye telefonla veya temsilci göndermek suretiyle ulaşmışlar ve destek olmak istediklerini bildirmişlerdi⁷⁸⁰.

1964 yılında Yoksullar Evi'nde çalışma gücünü kaybetmiş, yoksul ve sağlıklı olmakla birlikte ihtiyarlanmış vatandaşlardan oluşan 125 kişi barınmaktaydı. Şube Müdürlüğü Yoksullar Evi'nin modernleştirilmesi için faaliyetlere başlamış; alana çam, selvi, söğüt ve çınar olmak üzere 300 fidan diktirmişti. İdari binanın inşaat projesi programa alınmış, çeşitli etüdler ve projeler hazırlanmıştı⁷⁸¹.

5.6.2. Çocuk Esirgeme Kurumu

Kurtuluş Savaşı yıllarında, ölen milyonlarca insanın çocukları, yetim ve öksüz kalmıştı. Perişan ve yoksullardı. Başlarını sokacak evleri, onları koruyacak, besleyecek ve büyütecek yakınları yoktu. Cephe kumandanlarından bir tanesi Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gelerek, orduya sığınmış yüzbinlerce Türk yavrusunun ne olacağını sorduğunda Mustafa Kemal Paşa: “*Onlar yarının ümitleridir. Bu vatan onlar için kurtarılıyor, babaları, anneleri, onlar için öldüler. Onlar korunacaklardır.*” cevabını vermişti. Bu sözlerin üzerinden çok uzun bir süre geçmeden 10 vatansever aralarında topladıkları 20 lira ile o zaman ki adıyla Himaye-i Etfal yani Çocuk Esirgeme Kurumu'nu kurmuşlardı⁷⁸². 23 Nisan 1921 tarihinde

⁷⁷⁹Kapsız, a.g.m.

⁷⁸⁰Ege Ekspres, 13 Haziran 1960.

⁷⁸¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Faaliyet ve Çalışma Raporları, s. 27.

⁷⁸²Mustafa Gürkaynak, “Çocuk Esirgeme Kurumu Öyle Bir Problem Ki”, Yeni Asır, 16 Nisan 1962.

Atatürk'ün emriyle kurulan kurum, yıllar içerisinde büyümüş, Türkiye'nin dört bir yanında şubeleri olan büyük bir kurum haline gelmişti.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun İzmir şubesinin başında 1960'lı yıllarda Dr. Tevfik Özgen bulunmakta idi. Tevfik Özgen, eldeki imkânlarla kurumun varlığını sürdürebilmek için çalışmalarını devam ettiriyordu; ancak kurum, halktan beklenen ilgiyi göremiyor, yokluklar içerisinde varlığını sürdürmeye çalışıyordu. Dernek Başkanı Enis Kipman, 23 Nisan 1962 tarihinde verdiği bir röportajda, derneğe kayıtlı üye sayının azlığından şikâyet ediyor, İzmirliilerin ilgisizliğinden bahsediyordu. Enis Kipman'ın açıklamasına göre, Eşrefpaşa'da 700 bin liraya yaptırılmış büyük bir kreş parasızlık yüzünden açılmamakta, Basmane'de sekiz katlı iş hanı ve sinema, projesi hazır olduğu halde imkânsızlıklar yüzünden inşaaata başlayamamaktaydı. İzmirli hayırsever vatandaşların desteği olmadan bu projelere başlamak ve hayata geçirmek mümkün değil gibi görünüyordu. Oysaki bu binanın inşaatı tamamlanırsa, İzmir'in bütün kreş ihtiyacının karşılanabileceği tahmin ediliyordu⁷⁸³.

İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Bornova, Karşıyaka, Karaburun, Menemen, Seferihisar ve Cumaovası'nda birer şubesi, kuruma ait 3 kreşi ve 1 dispanseri vardı. 1965 yılında 3 kreşte toplam 1.795 çocuk, 1966 yılında 1.717 çocuk ve 1967 yılında 1.492 çocuk bakıldı. Kısa sürelerle gelip gidenlerin dışında devamlı olarak bakılan çocuk sayısı 1965 yılında 80, 1966 ve 1967 yıllarında 70'er idi⁷⁸⁴.

Karşıyaka "*Öksüzler Yurdunun*" en büyük destekçilerinden biri Amerikalı subay eşleri idi. Amerikalı kadınlar kimsesiz çocuklara ilgi gösterir hatta evlat edinirlerdi. Amerikalı subaylar ve diğer müttefik askerleri şükran günlerinde, Öksüzler Yurdu için yemekli eğlenceler düzenler, aralarında topladıkları paralar ile çocuklara hediyeler alırlardı. Çocukların güzel vakit geçirmeleri için renkli Miki Mouse filmleri veya Karagöz-Hacivat oyunu izlettirirlerdi⁷⁸⁵.

---

⁷⁸³Emine Ozan, "Çocuk Bayramı ve Çocuk Esirgeme Kurumu", *Yeni Asır*, 23 Nisan 1962.

⁷⁸⁴1967 *İzmir İl Yıllığı*, s. 215.

⁷⁸⁵*Ege Ekspres*, 23 Kasım 1961.

1960'lı Yıllarda Karşıyaka Çocuk Yuvası
(Kaynak: Mehmet Şakir Örs, **Sen Ne Alasın Alaybey**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 63.)

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun dışında, annesiz ve babasız çocukları, annesi ve babası tarafından terk edilen çocukları, anne ve babaları olduğu halde fuhuşa, dilendiriciliğe, alkollü içki içmeye ve uyuşturucu kullanmaya doğru sürüklenen çocukları tehlikelerden korumak amacı ile 1958 yılında "*İzmir İli ve Belediyeleri Korumaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliği*" kuruldu. Birliğe bağlı faaliyet gösteren Karşıyaka Çocuk Bakım Yurdu'nda 1967 yılında 222 çocuk barınmaktaydı. Bu yurttan sadece 0-7 yaş arasındaki çocuklar kalırdı. 7 yaş üzerindeki çocuklar Buca Kız Yetiştirme Yurdu'na veya Bornova Erkek Yetiştirme Yurdu'na gönderilirdi. Yetiştirme yurtlarında 7-18 yaş arasındaki çocuklar vardı. 1967 yılında Buca Kız Yetiştirme Yurdu'nda 140 kız çocuk, Bornova Erkek Yetiştirme Yurdu'nda 175 erkek çocuk barınırdı. Merkez Erkek Yetiştirme Yurdu'nda ise sadece sanat dallarında çalışan erkek çocuklar kalırdı. 1967 yılında 53 erkek çocuk burada barınıyordu⁷⁸⁶.

⁷⁸⁶1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 218-219.

1960'lı Yıllarda Karşıyaka Çocuk Yuvası-Bebekler
(Kaynak: Mehmet Şakir Örs, **Sen Ne Alasın Alaybey**, İzmir Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s. 64.)

5.6.3. İl Fakirlerine Yardım Derneği ve Düşkünler Yurdu

İzmir İl Fakirlerine Yardım Derneği, şehrin fakir ve kimsesiz vatandaşlarına yardım etmek gayesi güderdi. Çalışmalarını sessiz sedasız yürütmekle birlikte, zaman zaman balolar düzenleyerek, şehrin ileri gelenlerinden yardım toplanır, zor durumda kalan vatandaşlara yardım edilirdi. Dönemin Dernek Başkanı M. Ali Tuzcuoğlu, derneğin kuruluş gayesini şu cümleler ile açıklamıştı:

“Sokağa bırakılan bir şişeyi veya eski ayakkabıyı alacak bulunur; ama sokağa bırakılmış bir ihtiyara kimse sahip çıkmaz..... Hayatlarının sonlarına gelmiş olan kimsesizlere bu son demlerinde geçmişi unutturmamak temel amacımızdır..... Kimsesizler yurdunu bu harap halinden kurtarıp, Huzur evi haline getirmeye çalışacağız. Önümüzdeki günlerde yeni pavyon inşa edeceğiz”⁷⁸⁷.

1947 yılında kurulmuş olan İzmir İl Fakirlerine Yardım Derneği'nin çekirdeğini, bir grup iş adamı, tüccar ve şehrin ileri gelen vatandaşları oluşturuyordu. Dernek, sadece yaşlı ve kimsesiz vatandaşlara değil; dilenmeyen, kimseye el avuç açmayan, yardıma muhtaç ailelere de yardım ediyordu. Aileler, kurum tarafından tek tek tespit edilmekte ve acil ihtiyaçları giderilmekteydi. Özellikle ramazan ve kurban bayramları, derneğin çalışmalarını aktifleştirdiği dönemler olurdu. Kesilen etler

⁷⁸⁷Demokrat İzmir, 9 Mart 1964.

ailelere dağıtılır; çoluk çocuğa bayramlık kıyafetler alınır; evlerin odun, kömür gibi yakacak ihtiyaçları giderilirdi.

İzmir'deki fakir, kimsesiz ve sakat vatandaşlara yardımcı olmak amacıyla kurulan bir diğer sosyal yardım kurumu Düşkünler Evi idi. 1933 yılında dilencilerin barınması amacıyla kurulan Düşkünler Evi, 1960'lı yıllarda faaliyet alanını genişletti. Sadece dilencilerin değil, sakat, kimsesiz ve fakir bütün vatandaşların barınmalarını sağlamak ve ihtiyaçlarını gidermek amacı taşıyordu. Belediye bünyesinde faaliyet gösteren kurum, 1960'lı yıllarda binasını genişletti ve daha fazla sayıda kimsesiz vatandaşa kucak açtı. 1960'lı yıllard 72.000 m² alan içerisinde 10 binadan oluşuyordu. Düşkünler Evi'nde barınan kimsesiz vatandaş sayısı 1963 yılında 63, 1964 yılında 89, 1965 yılında 110, 1966 yılında 150 ve 1967 yılında 200 kişi idi⁷⁸⁸.

5.6.4. Yardımseverler Derneği

Türkiye Yardımseverler Derneği, 1928 yılında kurulmuş, Türk kadınıni korumayı ve yardıma muhtaç olan insanlara yardım etmeyi amaçlayan bir kuruluş idi. Kurulduktan sonra kısa süre içerisinde hızla büyümüş ve Türkiye'nin dört bir yanında şubeler açmıştı. Bir taraftan şube sayısını arttırmakta, diğer taraftan iş kollarını geliştirmek suretiyle, okuma yazma kursları açmakta, dikiş atölyeleri kurmakta, üniversite öğrencilerine eğitim hayatlarında yardımcı olmakta, ücretsiz hasta tedavilerini gerçekleştirmekte, deprem mağduru kişilere yardımcı olmaktaydı. 1960'lı yıllar, sosyal yardımlaşma kurumlarının yeni yeni geliştiği yıllar olduğu için, bu tarz kurumların varlığı ve yaptığı çalışmalar son derece önemliydi. Yardıma muhtaç olan vatandaşlar hususunda hükümete en büyük desteği, bu kurumlar sağlardı.

1960'lı yılların başında İzmir Yardımseverler Derneği'nin Başkanı Nebahat Tansu, 2. Başkanı Celile Tezol, muhasebecisi Jülide Pelin, sekreteri Berrin Karaosman, üyeleri Aysel Aydın, Hale Mutafoğlu, Vecahat Arslan, İrfan Ultanır ve Dilek Faralyalı idi. Kurumun en temel gelir kaynağı, hayırsever vatandaşlardan toplanan yardımlar idi. Bu yardımlar para, eşya, yiyecek ve gayrimenkul olarak yapılmaktaydı. Toplanan yardımlar mahalle mahalle gezilmek suretiyle fakir olan ailelere teslim edilirdi. Kurumda, iş atölyesi ve rehabilitasyon atölyesi olmak üzere

---

⁷⁸⁸1967 İzmir İl Yıllığı, s. 216.

iki kısımdan oluşan iş atölyeleri mevcuttu. Her iki kısımda da 20 bayan çalışırdı. Sipariş atölyesinin şefi Kadriye Usman, rehabilitasyon atölyesinin şefi Necla Yazganoğlu idi. Atölyelerde fabrikalara, okullara, kurumlara önlük, işçi elbiseleri ve gömlekler dikilir; çeyiz takımları, örtüler ve el işleri yapılırdı. Ayrıca rehabilitasyon atölyelerinde çalışan bayanların ilaç ve tedavi masrafları da dernek tarafından karşılanırdı. Kurumun kuruluş amacı, yardıma muhtaç kadınları bir taraftan topluma kazandırmak, diğer taraftan temel ve acil ihtiyaçlarını karşılamaktı. Ancak, kısa süre içerisinde faaliyet konusunu genişletmiş, başta eğitim öğretim desteği isteyen öğrencilere ve toplumun her alanında muhtaç olan vatandaşlara yardımcı bir görev kabul etmişti. Mesela bu kimi zaman bir köy öğretmenin öğrencileri için istediği kitap-kırtasiye malzemesi, kimi zaman yüksek tahsil yapmak isteyen bir öğrencinin eğitim masrafı olurdu⁷⁸⁹.

İzmir Yardımseverler Derneği'nde yapılan el işlerinin satışı için 1962 yılında satış mağazası açıldı ve tüm İzmirli tarafından büyük ilgi gördü. Mağazada satılan ürünler arasında masa takımları, goblenler, hakiki ipek keten üzerine yapılmış sofr takımları, puantiyeli işler, altın simle yapılmış masa takımları, yatak takımları, çocuk kıyafetleri ve yazlık basma şapkalar bulunuyordu. Dernek idare heyeti de elde edilen paraları en kısa sürede ihtiyaç sahiplerine gönderiyordu⁷⁹⁰.

5.6.5. Toplum Yararına Çalışan Kadın Örgütleri

1960'lı yıllarda İzmir'de, kadınların sosyal sorumluluk projelerinde aktif olarak görev aldıkları ve kadın üyelerden oluşan dernek sayılarının oldukça fazla olduğu göze çarpıyordu. Özellikle, kentin ileri gelen ailelerine mensup olan bayanlar, yardım kuruluşlarında görev yapar, kentte yoksul ve bakıma muhtaç vatandaşlara yardımcı olurlardı. İzmir'de bu amaçla kurulan irili ufaklı birçok yardım derneği mevcuttu. Hatta uluslararası alanda tanınan ve faaliyetlerini yurtdışı bağlantılarla da devam ettiren kulüpler vardı. Bunlardan bir tanesi Soroptimist Kulübü'ydü. Kulüp, 1920'li yıllarda Paris'te kurulmuştu. Çalışan ve meslek sahibi olan kadın üyelerden oluşmaktaydı. Türkiye'de ilk olarak İstanbul'da açılmış, ardından Ankara şubesi faaliyete geçmişti. 1953 yılında 15 üyeden oluşan kadrosuyla İzmir'de de faaliyete başlamıştı; fakat kadronun azlığından dolayı ömrü uzun süreli olmamış ve kısa süre

⁷⁸⁹H. Sosyal, "Yardımseverler Derneği 18-24 Şubat Arasında Geniş Bir Kampanya Açıyor", **Yeni Asır**, 9 Şubat 1962.

⁷⁹⁰**Yeni Asır**, 11 Mayıs 1962.

içerisinde kapanmıştı. 1960'lı yılların başında, soroptimist kulübü, Diş Hekimi Neriman Kocaoğlu'nun başkanlığında İzmir'de tekrar faaliyete geçti. Kulüpte, her meslekten sadece bir üye yer alıyordu. Aynı mesleğe sahip iki üyenin kulüpte çalışması mümkün değildi. Mesela iki avukatın veya iki muhasebecinin kulübe üye olması söz konusu olamazdı. Kulübün amacı, toplum içerisinde kadının mevki kazanmasını teşvik etmek, meslek ahlakının yerleşmesini ve devam etmesini sağlamak, dünyanın değişik ülkelerindeki soroptimistler ile bağlantıya geçerek birlik ve dostluk ilişkilerini geliştirmek, suç işlemiş çocuklara site yaptırmak, anormal ve gayrimeşru çocukların kontrol altında tutulmasını sağlamak ve dinlenme evleri yapmak, değişik memleketlerdeki insanları birbiri ile tanıştırmak ve dünya barışına katkıda bulunmaktı. Soroptimist Kulübü'nün bağlı olduğu üç federasyon vardı. Bunlardan bir tanesi, Uzaksark, diğeri, Ortaşark ve bir diğeri Avrupa Federasyonu idi. Türkiye, Ortaşark Federasyonu'na bağlı olarak faaliyet gösterirdi. Her üç federasyondan gönderilen azalar ile Soroptimist Kulübü yönetim kurulu oluşurdu. Unesco'da ve Birleşmiş Milletler'de kulübün birer temsilcisi görev yapardı⁷⁹¹.

İzmir'de kadınlar aktif olarak toplum içerisinde yer alıyor, yüksek tahsil yaparak istedikleri mesleği seçebiliyor ve sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü olarak ön plana geçiyorlardı. Kızılay, Hastane Yaptırma Derneği, İzmir Devlet Hastanesi'ne Yardım Derneği, Amerikan Koleji'nde Yetişenler Derneği, Hayvanları Koruma Derneği, İl Fakirlerine Yardım Derneği, Verem Savaş Derneği, Anıt Yaptırma ve Koruma Derneği gibi birçok kuruluştaki çalışan üyelerin büyük çoğunluğu kadınlardan oluşuyordu. Derneklerin faaliyet konuları birbirlerinden farklı olmakla birlikte, elde edilen bağışların gönderildiği kaynaklar aşağı yukarı aynı idi. Her dernek, kendi amacına hizmet edecek bağışları gerçekleştirdikten sonra, muhtaç durumdaki diğer vatandaşlara el uzatıyordu.

1960'lı yıllarda Amerikan Koleji'nden Yetişenler Derneği'nin başkanı Nesrin Oran idi. Esas görevi, Nato Türk tercüme bürosunda mütercimlik yapmaktı; fakat vaktinin büyük bir kısmını yardım kuruluşlarında çalışarak geçiriyordu. Sadece Amerikan Koleji'nden Yetişenler Derneği'ne değil, 5 ayrı yardım kuruluşuna da üye idi. Dernek, çeşitli faaliyetler sonunda elde ettiği gelirleri fakir öğrencilere burslar vererek ve kadınlara yeni kazanç imkânları açmaya çalışarak harcıyordu. Doğu'daki

---

⁷⁹¹Özdemir Atalan, "İzmir'de Kurulan Soroptimist Kulübünün Gayeleri", *Yeni Asır*, 8 Ocak 1962.

üç ayrı köyü ve İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Karakaya köyünü kardeş köy ilan etmiş, okulun ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamayı kendine görev edinmişti⁷⁹².

1949 yılında İstanbul merkezli olarak kurulan Türk Kadınlar Birliği'nin İzmir şubesi 1950 yılında açıldı. Açıldığı tarihten itibaren de yüksek tahsil yapmış, meslek sahibi üyeleri ile aralıksız olarak çalışmalarına devam etti. 1964 yılında derneğin İzmir şubesinin Başkanı Avukat Zehra Tara idi. Derneğin amacı, Türk inkılabının kadınlara tanıdığı hakları korumak, kadınların sosyal seviyelerini ve eğitimleri yükseltmek, cahillikle mücadele etmek ve her bakımdan topluma yardımcı olmaktı. Köylerde imam nikâhı ile bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini önlemeye çalışmak, halk dersaneleri açarak okuma yazma seferberliği başlatmak ve okuma yazma öğrenenlere ilkokul diploması kazandırmak, trafik haftası, kumarla mücadele haftası ve Anneler günü gibi özel günlerin en iyi şekilde değerlendirilmesi, temizliğin yaygınlaştırılması ve gürültü ile mücadele edilmesi gibi çeşitli etkinlikler öncülük yapıyorlardı. Mesela minibüslerde sigara içilmesinin önlenmesi Kadınlar Birliği'nin çalışmaları neticesinde sağlandı. Seferihisar'ın Çamlı köyü ve Eski Foça'nın Ilıpınar köyü pilot bölge olarak belirlenmiş ve bu köylere sağlık memuru ve ebe gönderilmişti. İlkokullarının ise bütün ihtiyaçları karşılanıyordu. Kadınlara yönelik konferanslar veriliyor, çocuk terbiyesi, ucuz ve ekonomik yemek yapılması hususunda kadınlar bilgilendiriliyordu. Dernek, haftanın bir gününü, kadınların hukuki sorunlarının halledilmesine yardımcı olmaya ayırmıştı. Derneğin yaptıklarının yanı sıra yapmayı planladığı, teşebbüste bulunup da henüz sonuç alamadığı birçok da girişimi vardı. Mesela, hükümetin ve belediyenin koyduğu fiyatların dışında, yüksek fiyatlarla satış yapanlar hususunda önlem alınması için müracaatta bulunulmuş, henüz cevap alınmamıştı. Kalkınmanın köylerden başlaması gerektiğine inanıyorlar, yeni yatırımların köylerde yapılmasını istiyorlar ve böylece iş olanaklarının artırılmasını umuyorlardı. Böylece şehirlere göçün de durdurulacağına inanılıyordu. Kentte çok sayıda oyun ve eğlence salonu mevcuttu. Gençleri kötü yola sevk eden, okuldan kaçmalarına sebep olan bu salonların kapatılması veya sıkı kontrol edilmesi için bir kampanya başlatmışlardı. Evlenme çağına gelmiş kızlar için kurslar açmak düşüncesi vardı. Genç kızların en azından 1-2 ay kurslarda eğitim almalarını, çocuk yetiştirme ve ev bilgisini artırıcı dersler verme gayesi güdülyordu. Kısacası, 1960'lı yıllarda Türk Kadınlar Birliği İzmir şubesi

⁷⁹²Akcel, "Topluma Hizmete Çalışan Kadınlar- Nesrin Oran", **Ege Ekspres**, 10 Ağustos 1967.

çalışmalarını yoğun bir şekilde devam ettiriyor ve İzmir'in gelişmesi ve kalkınması için aktif olarak çalışılıyordu⁷⁹³.

5.7. Moda

5.7.1. Giyim Modası

1960'lı yıllarda modadan bahsedilince ilk akla gelen Paris modası olurdu. Paris modası, Türk modacıları tarafından yakından takip edilir, yeni kreasyonlar neredeyse, Paris ile aynı anda Türkiye'de tanıtılırdı. 1960'lı yıllarda dünyaca tanınan Paris modacıları Michel Goma, Pierre Cardin, Christion Dior, Nina Ricci, Lanvin ve Pierre Balmain idi. Moda, Paris'te başlar ve tüm etkileri ile dünyaya yayılırdı. İzmirli bayanlar modayı yakından takip eder, sık sık defilelere giderlerdi. Yardım derneklerinin bağış toplamak için en çok tertitledikleri organizasyon defileler olurdu. Bayanlar birbirinden şık kıyafetler giyerek defile izlemeye gelir, podyuma çıkan mankenler bile onların yanında sönük kalırdı. Defileler, Orhan Boran gibi ünlü sunucular tarafından takdim edilir, ünlü mankenlerin bazen de yabancı mankenlerin katılımı ile büyük bir görsel şölen olarak devam ederdi. Defilenin hemen ardından kıyafetler satışa sunulur ve İzmirli bayanlar teşhir edilen kıyafetlerden bütçelerine uygun olanları alırlardı. İzmir evvelden beri modern ve rahat bir kent olma özelliği ile paralel olarak kılık kıyafet konusunda da bir serbestiye sahipti. İzmirli bayanlar bütçeleri doğrultusunda şık giyinmeye özen gösterirlerdi. Bu nedenle yerli gazetelerde sık sık güzel giyinmenin ve güzel görünmenin püf noktalarından bahsedilir, satın alma gücü az olan bayanlar için de dikiş dikmenin veya örgü örmenin incelikleri anlatılır ve bayanlar şık giyinmeye teşvik edilirdi.

1960'lı yıllar hazır giyimin yavaş yavaş hanımlar tarafından benimsenmeye başladığı yıllardı. Konfeksiyon ürünlerinde ve trikotajda büyük hamleler gerçekleşmiş, maliyetler düşmüştü. Hazır giyim üzerine çalışan büyük mağazalar, ürünleri tanıtmak ve hazır giyimin kolaylıklarını anlatmak amacı ile sık sık defileler düzenlemeye başlamışlardı. İzmirli hanımlar konfeksiyon ürünlerinin kolaylığını kavramaya başlamıştı. Mesela, bir hanım beğendiği bir kıyafeti, mağazadan istediği zaman satın alabiliyor ve öğleden sonraki davette hemen giyebiliyordu. Oysaki kişiye özel dikilen kıyafetlerin hazırlık aşaması bir hayli uzun olurdu. Önceleri hazır giyim mağazalarından alış veriş yapan müşteri profili gelir seviyesi daha düşük olan

⁷⁹³Akçel, "Toplum Hizmetine Çalışan Kadınlar- Zehra Tara", **Ege Ekspres**, 2 Eylül 1967.

bayanlardı. Terziye ve moda evine diktirilen kıyafetler daha pahalı olur ve üst gelir grubuna mensup bayanlar tarafından tercih edilirdi. Bu imaj, büyük mağazalar tarafından yıkılmaya çalışılıyor; pahalı ve şık konfeksiyon ürünleri satışa sunuluyordu. Mesela İzmir'deki 19 Mayıs Mağazaları, zaman zaman defileler düzenler ve ürünlerini ünlü mankenler eşliğinde tanıtırlardı. Mesela 1965 yılında 19 Mayıs Mağazası'nın düzenlediği bir defilede, kurum çalışanı defilenin başlangıcında yaptığı bir konuşma ile konfeksiyon ürünlerinin satışını arttırmayı hedeflemişti. Konuşma şu şekilde idi:

Bugün toplumumuzda kadının pek boş vakti yoktur. Sosyal faaliyetleri, çocuklarının öğrenimi ve daha birçok yükler, kadına boş zaman bırakmamaktadır..... Üstelik Avrupa ile devamlı bağıntılar kurulması dolayısıyla, kalite ve zevkte büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bugün bir hanım saat iki de vitrinde bir model görecektir, beğenecek, istediği renk ve bedenden satın alıp, aynı gün beş çayında giyecektir⁷⁹⁴.

Bu ve buna benzer açıklamalar İzmirli hanımlar arasında hazır giyim ürünlerinin ön plana geçmesinde etkili olmuştu.

Hazır giyim anlayışı İzmirli bayanlar tarafından benimsenene kadar, kentin ileri gelen ailelerine mensup bayanlar moda evlerinde ve meşhur terzilerde kıyafetlerini diktirmeye devam ediyorlardı. Moda evlerinde kıyafet diktirmek kişiye özel ve pahalı olduğundan, bu durum bayanlar arasında bir çeşit hava atma ve kendini diğerlerinden daha özel hissetme yolu idi. Hele hele Avrupa'ya gidip alışveriş yapmak ve en son modelleri alıp, İzmir'e getirmek en büyük gösterişi. Halbûki Türkiye'ye gelen yabancılar da Türk kumaşlarını kapışmakta ve memleketlerine götürmekteydiler. Çünkü pazarlardan ucuz ucuz alınan yerli kumaşlar, Avrupa'da işlenir ve paha biçilmez fiyatlarla Türkiye'ye satılırdı⁷⁹⁵.

Döneme tanıklık etmiş isimlerden Alaattin Süberoğlu'nun anlattıklarına göre, özel dikim elbiseler henüz terk edilmemişti. İzmir'de büyüklü küçüklü birçok terzi vardı. Bütün vatandaşlar bütçelerine uygun olarak elbiselerini terzilere diktirirlerdi. Hisarönü'nde Hisar Camii'nin arkasında Hasan İkbâl Mağazası vardı. İzmir'in en modern en meşhur mağazalarından birisiydi. 36 çalışanıyla büyük bir mağazaydı. İzmir'in özellikle elit kesimi bu mağazaya gelir, kumaşlarını alır, kıyafetlerini

⁷⁹⁴S. Aladağ, "Yardımseverlerin Düzenlediği Defile Karı Kocaların Arasını Açtı.", **Demokrat İzmir**, 7 Ekim 1965.

⁷⁹⁵Saffet Kızıldağ, "Ne Dediler?", **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1969.

modaevlerine ve terzilere diktirirdi. Zaten terziler müşterilerini Hasan İkbâl Mağazası'na gönderir, mağaza da müşterilerin isteklerine göre kumaşlarını İstanbul'dan getirtirdi. Mağaza müşterilerinin büyük bir kısmı Levantenler ve Musevilerdi. Neredeyse müşterilerin %50'den fazlasını bu grup oluştururdu⁷⁹⁶.

Yine Alaattin Süberoğlu'nun anlattıklarına göre, İzmir'de de yeni yeni seri üretime geçilmeye başlanmıştı. İrili ufaklı üretimler yapılırdı. Erkek gömleği üretiminde “*Tamiş*” ismi duyulmaya başlanmıştı. 1950'li yıllarda bir dikiş makinası ile üretime başlayıp, 60'lı yıllarda giderek büyümüş ve Anadolu'nun birçok bölgesine gömlek satmışlardı. Daha sonra ismi “*Ustex*” olarak değişen bu firmanın ürettiği erkek gömlekleri İzmir'den çıkıp, Kars'a Van'a kadar ulaşırdı. Orta kalitede Anadolu tipi, çok modern olmayan gömleklerdi bunlar. Tıpkı gömlekler gibi ayakkabıda da imalata geçilmişti; fakat fabrikasyon değillerdi. Mezarlıkbaşı'nda Agora'nın arkasında Agora İş Hanı vardı ve bu işhanında ayakkabı atölyeleri bulunurdu. Onların yaptığı ayakkabılar Kemeraltı'ndaki Kavaflar'da satılırdı. Müşteriler buralardan perakende olarak ayakkabıları satın alırlardı⁷⁹⁷.

İzmir'in meşhur modaevlerinden As Modaevi, İzmirli bayanların giyim ve kuaför konusunda kararsız olduklarını dile getiriyordu. İzmirli hanımlar en son moda kumaşları kendileri seçtikten sonra, model seçme hususunu genelde terzilere veya modaevlerine bırakıyorlardı. Genç kızlar ve olgun hanımlar arasındaki giyim tarzı ise birbirinden farklı idi. Genç kızlar daha çok modern giyinmeyi tercih ederken, hanımlar daha çok klasik ve yaşlarına uygun kıyafetleri tercih ediyorlardı. Genç kızların kıyafetlerinde bolca aksesuar kullandıkları görülüyor ve bu aksesuarlar ucuz ürünler arasından seçiliyordu. Bayanlar ise fazla aksesuar kullanmıyorlardı; fakat eğer kıyafetlerinde aksesuar kullanacaklarsa genelde pahalı ürünler arasından tercih yaparlardı. Gece kıyafetlerinin seçiminde frapan ve gösterişli kumaşlar tercih edilir, günlük kıyafetler için rahat, kullanışlı ve pratik kumaşlar alınırdı⁷⁹⁸.

Türk modacıları arasında Batı'yı örnek alan desinatörler olduğu gibi, Türk motiflerini işleyerek geleneksel bakış açısına sahip olan modacılar da vardı. Mesela dönemin meşhur modacıların biri olan Bergin Usberk, Paris modasını esas alırdı.

---

⁷⁹⁶Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

⁷⁹⁷Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

⁷⁹⁸Muzaffer Cellek, “İzmir'in En Şık Giyinen On Kadını”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1969.

Kendisi de Güzel Sanatlar Akademisi Moda bölümünü bitirdikten sonra, 1960 yılında Paris'e gitmiş Paris yüksek terziilik okulunu bitirmişti. Pierre Cardin'in yanında uzun yıllar çalışan Bergin Usberk Türkiye'ye döndükten sonra da Paris'in en yeni modellerini Türk bayanlarına sunmaktaydı⁷⁹⁹. Bir de, Fatma Yılmaz gibi geleneksel bakış açısına sahip, Türk kadınının vücut hatlarına ve kişilik yapısına uygun olan kıyafetleri diken modacılar vardı. Fatma Yılmaz verdiği bir röportajda, moda için şunları söylemişti:

*Bizde adet olan Batı'yı taklidi tasvip etmiyorum. Türk terzisinin işleyeceği ve meydana getireceği modeller Türk kadınının anatomisine uymalı ve Türk erkeğinin karakterine göre çalışılmalıdır*⁸⁰⁰.

Sadece Türk modacılarının değil, Fransız modacılarının da bazen birbirleri ile ters düştükleri zamanları oluyordu. Mesela, Michel Goma dışındaki tüm Paris modacıları 1964 yılının ilkbahar modası olarak eteklerin bellerini düşürmüşlerdi. Kıyafetlerdeki bel hizası kalçaların biraz üst olarak belirlenmişti. Oysaki Michel Goma'ya göre eteklerdeki bel seviyesi, vücudun bel kısmı ile aynı hizada olmalıydı. Görüş ayrılıkları bir tarafa bırakılırsa, 1964 yılının giyim modasına göre tayyörlerde ceket genellikle vücuda oturmuş, omuzlar köşeli, öne düğmeli ve agrafla tutturulmuş vaziyette olurdu. Elbiseler vücuda yapışık olmayıp, vücut hatlarını takip eden nitelikte olurdu. Gece elbiselerinin boyları uzundu ve ayak bileğinin biraz üzerine çıkardı. Bu tarz elbiselerle daha çok kısa topuklu ayakkabılar tercih edilirdi. Eğer elbise değil, tek etek tercih edilecekse, eteklerin üst kısımları dar olur eteğe doğru hafif açılırdı⁸⁰¹.

1960'lı yılların başında bayanların gündelik yaşamında en yaygın kullandıkları kıyafet mini etektir. Eteklerin boyu 1960'lı yıllar boyunca her sene biraz daha uzadı ve 1960 yılının sonunda dizin biraz üzerine çıktı. Üç pilili etekler, evaze etekler, çan etekler en revaçta olan etek modelleriydi. Mevsim ilkbahar ise örgü ceketler veya mao yaka, önden fermuarlı, kısa kollu ceketler giyilirdi. Ceket boyları uzun tutulur, kalçayı örterdi. Elbise tercih edilecekse, önden fermuarlı kısa etekli elbiseler giyilirdi. Yakalar mao tipi olur, bazen de küçük erkek yaka kullanılırdı. 1960'ların sonlarına doğru yaklaştıkça pantolonun mini eteğin yerini almaya

⁷⁹⁹Beril Göynüğü, "Pierre Cardin'in İlk Türk Desinatörü ve Modelisti Bergin Usberk", **Yeni Asır**, 5 Ekim 1965.

⁸⁰⁰Göynüğü, "Türkiye'nin Tek Kadın-Erkek Terzisi Fatma Yılmaz", **Yeni Asır**, 15 Ekim 1965.

⁸⁰¹Akın Simav, "Kadın ve Erkek Giyiminde Çok Büyük Yenilikler Var", **Demokrat İzmir**, 10 Nisan 1964.

başladığı göze çarpıyordu. Düzenlenen defilelerde 5 takımın ancak bir tanesi etekli takım, diğer 4'ü pantolonlu takım olurdu. Bayanların tercih ettikleri pantolonlu takımlar arasında en favori olanları İspanyol paçalı pantolonlardı. Pantolonların üzerinde tunikler moda olmaya başlamıştı. Her modacı, tunikleri farklı pantolon tipleri ile kombin ederdi. Kimisi dar paçalı emprime pantolonlar üzerine tunik kullanırken, kimisi paçalara doğru genişleyen pantolon tiplerinde tunik kullanıyordu. Tunüğün kullanılmadığı durumlarda mao tipi yakalı buzlar giyilirdi.

Mini eteğin en büyük rakibi 1969 yılında moda olan maksi etek oldu. Bilindiği gibi mini etek bir İngiliz olan Mary Quant'ın icadı idi. İngiltere'den tüm dünyaya yayılmış, Fransız modacılar tarafından da benimsenmişti. Ancak Fransız modacılar, mini eteğe rakip olarak bir taraftan pantolonları diğer taraftan da maksi eteği piyasaya sürerek yeni bir moda akımı başlattılar. Maksi etek modası sadece etek ve elbiselerde değil, mantolarda da en çok kullanılan model olmaya başladı⁸⁰².

Önden Üç Düğmeli, Yakası Suni Kürklü, Vücudu Saran Bir Manto.
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1962.)

1960'larda kadın mantoları veya kaplar incelendiğinde bol ve şekilsiz mantoların modasının geçtiği göze çarpmaktaydı. Mantolarda vücudu saran, önden iri-yuvarlak düğmeli, düz modeller revaçtaydı. Pardesülerin boyu dizlerin hemen altında, biraz bolluk yaparak biterdi. Yakada ve kollarda kürkler yer alır, özellikle

⁸⁰²Demokrat İzmir, 18 Ekim 1969.

yakadaki kürk pelerin şeklinde dizayn edilirdi⁸⁰³. 1960'lı yılların sonlarına doğru etek boylarında olduğu gibi manto boylarında da modacılar arasında farklı görüşler olduğu görülüyordu. Bazı modacılar, yeni sezon mantoların uzun etekli olmasını savunuyor, bazı modacılar ise mini eteğin hiçbir zaman modasını kaybetmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle 1969 yılının revaçtaki manto modellerinde ya çok kısa mini etekli mantolar göze çarpıyor ya da çok uzun etekli mantolar göze çarpıyordu. Ancak etek boyu ne olursa olsun, kürk bütün manto modellerinde kullanılırdı. Tamamen kürkten yapılan mantolar ise İzmirli bayanlar tarafından en çok beğenilen fakat en pahalı olan mantolardı. Mantolar da genellikle demir kemerler kullanılırdı⁸⁰⁴. Bayanlar hem mini etekten hem de maksi etekten vazgeçmeyerek mini etekli kıyafetlerinin üzerine maksi mantolar giymeyi tercih ediyorlardı.

1960'ların bütün kıyafetlerinde olduğu gibi geceliklerde ve pijamalarda fırfırlar ve farbelalar modaydı. Erkek pijamasını andıran yatak kıyafetlerinin kenarlarında bile fırfırlar bulunurdu. Geceliklerin göğüs kısımları kapalı, sırtları ise çok açıktı. Saçlarını bigudi ile saran ve öylece uyuyan bayanların bigudilerini saklamak için kullandıkları takkelerde bile fırfırlar vardı. Fırfırlar, bayanlar tarafından o kadar çok benimsenmişti ki, sadece bigudileri saklamak için değil, mutfakta yemek yaparken hoş görünmek için bile fırfırlı başlıklar takarlardı⁸⁰⁵. 1960'lı yıllarda pijamaların yanısıra gecelikler de yaygın olarak kullanılırdı. Kısa gecelik ve kısa sabahlıklar moda idi. Omuzlarda küçük volanlar, uzun manşetli kollar yapılır, tergal kumaş kullanılırdı. Tüm yatak kıyafetlerinde saten biyeler, açık renk kordelalar ve danteller sıklıkla görülürdü⁸⁰⁶.

1900'lü yılların başında kadınlar; entari, çorap ve şapka ile denize girerlerdi. Önce, entari atıldı, diz kapaklarına kadar inen mayolar geldi. Sonra, yıllar yılı mayoların paçaları kısaldı, göğüsler açıldı, koltukaltları aşağıya indi. Mayolardaki yeniliklere kanunlar tarafından cezalar getirilse de, modacılar mayoda devrim yapmaktan, kadınlar da bu mayoları giymekten vazgeçmediler. 1932 yılında, Peru İç İşleri Bakanlığı plaj modası ile ilgili bir kanun teklifi getirmişti. Bu kanuna göre, kadınların göğüs kısmı ve koltuk altları tamamen kapalı olacaktı. 1960'lara gelindiğinde ise, mayolardaki değişim ile ilgili gündemi meşgul eden husus tek

⁸⁰³Güner Yener, "1963 Manto Modelleri ve Başlıca Yenilikler", **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1962.

⁸⁰⁴**Demokrat İzmir**, 11 Eylül 1969.

⁸⁰⁵**Yeni Asır**, 12 Mayıs 1962.

⁸⁰⁶Michele Rochon, "Pratik Gecelikler", **Hayat Dergisi**, Sayı:49, 29 Kasım 1962.

parçalı bikinilere geçti. Hükümet idarecileri ısrarla itiraz ediyor, hatta bayanların bir kısmı bu tarz mayoları giymenin kepezelik olduğunu söylüyor; fakat kadınlar arasında tek parçalı bikinilerin yayılması engellenemiyordu⁸⁰⁷. 1960'lı yılların ilk yarısındaki mayo modellerine bakıldığında daha çok siyah-beyaz renklerin hâkim olduğu çizgili mayolar göze çarpıyordu. Siyah-beyazın dışında portakal rengi, mavi, yeşil, kırmızı da mayolarda en çok tercih edilen renkleri. İki parçalı mayolar da tek parçalı mayolar da bayanlar arasında rağbet görürdü. Tek parçalı mayolarda genellikle askılar ince olur, kemerler belin hemen altında yer alırdı. Ön kısımdaki dekolteler iyice kapalı olurken, sırt neredeyse kuyruk sokumuna kadar açılırdı. İki parçalı mayolarda ise sutyen kısmı normal sutyen görüntüsünde olur, külotlar ise düşük belli yapılı, kalça kemiklerinin hemen altında yer alırdı⁸⁰⁸. Mayoların üzerine giyilen plaj kıyafetlerinde mutlaka sarı maden düğmeler veya sırma püsküller kullanılırdı. Yaz akşamlarında bacağı saran dar bir pantolon, üzerine süslü bir bluz ve onun da üzerine yine dar ve bol düğmeli bir bolera tercih edilirdi⁸⁰⁹. Plaj ceketleri 1960'lı yılların ilk yarısında moda idi. Denizden çıktıktan sonra mayonun üzerine giyilen plaj ceketleri birkaç farklı modelden ibaretti. Havludan yapılan Meksika stili plaj ceketleri ile ince ve seyrek dokunmuş pamuklu kumaştan yapılan plaj ceketleri en çok tercih edilen modellerdi⁸¹⁰.

1967 yılında mayolar, sadece denize girmek için gelişigüzel seçilen ve bir kez seçildikten sonra yıllarca giyilen deniz kıyafeti olmaktan çıkmıştı. Tıpkı, günlük kıyafetler veya gece kıyafetleri gibi, mayo modellerinin şekli, rengi her yıl değişmekte, modayı takip eden bir bayanın aynı yıl en az 4-5 mayo edinmesi gerekmektedir. İpekli jarseden yapılan iki parçalı mayolar, sırtı tamamen açıkta bırakan, karın veya kalça kısımları pencereci fantezi mayolar, göğüs kısmında “*help*” yazısı bulunan naylon mayolar bayanların en çok tercih ettikleri modelleri idi⁸¹¹.

Erkek modasına gelince, kadın modası kadar hızlı bir değişim yaşamasa da, yıllar itibariyle erkek modasında da ufak tefek değişiklikler oluyordu. Erkekler, pantolon olarak, dublesiz ve normal genişlikte paçaya sahip pantolonlar giyerlerdi. Pantolonların üzerine tercih edilen ceket seçenekleri iki ayrı tipte olurdu. Bunlardan bir tanesi önden fermuarlı, mao tipi yakaya sahip ceketlerdi. Daha çok spor

⁸⁰⁷Demokrat İzmir, 19 Temmuz 1964.

⁸⁰⁸Yeni Asır, 23 Mayıs 1962.

⁸⁰⁹Yeni Asır, 9 Mayıs 1962.

⁸¹⁰Rochon, “Yazlık Elbiseler ve Plaj Kıyafetleri”, Hayat Dergisi, Sayı: 27, 28 Haziran 1962.

⁸¹¹Nir, “Kadınlar Bu Yaz Nasıl Soyunacak?”, Ege Ekspres, 7 Mayıs 1967.

görünümde olan ve gençler tarafından tercih edilen bu tarz ceketlerde deri tokalı kemerler kullanılırdı. Cepler yırtmaç halinde bırakılır, kumaş olarak pötikareli kumaşlar tercih edilirdi. Diğer modele gelince, klasik olmakla birlikte daha uzun bir boya sahipti. Önden üç düğmeli olan bu ceketlerde, yaka, cep ve kenar kısımlarında makine dikişinden süsler bulunurdu. Bunların dışında iki düğmeli ceketlerin de erkekler arasında sıkça kullanıldığı göze çarpıyordu. Bu tarzda dizayn edilen ceketlerin yakaları klasik, cepleri kapalı ve düğmeleri parlak kemikten olurdu. Bütün erkek takımlarının içerisinde yelek görmek mümkündü⁸¹². Erkek modası çok sık değişmezdi; ancak 1960'lı yılların sonlarında erkek giyimde ciddi değişiklikler oldu. Üç düğmeli ceketler, blazerler, ince jakarlı pantolonlar varlığını sürdürmekle birlikte, önden fermuarlı, dört cepli, yakasız ceketler ön plana geçti. Ceketlerdeki en büyük değişikliklerden biri iç ceplerin kaldırılmasıydı. İç ceplerin fonksiyonunu üstlenen askılı erkek çantaları moda olmaya başladı. Kravatlar ya çok ince ya çok geniş olurdu. 1965 yılından sonra gençler arasında blue jean modası yayılmaya başladı. Türkiye'de kot pantolon ismiyle tanınan pantolon modası gençler tarafından hemen benimsendi⁸¹³.

Kıyafetleri tamamlayan, hanımların cazibesini arttıran detaylar aksesuarlarda gizliydi. Bir ayakkabı, bir kemer veya bir şapka, giyilen kıyafet ile iyi bir kombin oluşturursa, hanımların güzelliğine güzellik katardı. İnci takılar, her dönem bayanlar tarafından tercih edilen aksesuarlar olurdu. 1960'lı yıllarda suni incileri gerçeğinden ayırmak bir hayli zordu. Bu nedenle hanımlar bütçelerine uygun suni inci almaktan çekinmezler kıyafetleri ile sık sık inci takılar kullanırlardı.

Deri ise yazlık ve kışlık tüm giysilerde kullanılırdı. Deri çantalar, deri bilezikler, deri eldivenler, deri kemerler, kıyafeti en iyi tamamlayan aksesuarlardı. Deri kadar olmasa da, kemik düğmeler ve kemik bilezikler de revaçtaydı. Kemerler hem erkek modellerinde hem de bayan modellerinde kullanılırdı. Sadece deri kemerler değil, gümüş ve altın renginde kemerler ve iri kopçalarda sık kullanılırdı. Kış kıyafetlerinde irili ufaklı parlak düğmeler göze çarpıyordu. 1960'lı yılların başında iri kemik düğmeler revaçtayken, 1960'lı yılların sonlarına doğru parlak düğmeler ön plana geçti. Melon tipi şapkalar, türban ve boneler hanımların vazgeçemedikleri baş aksesuarları oldu. Türban, günümüzdeki kullanımının dışında

⁸¹²Demokrat İzmir, 21 Nisan 1969.

⁸¹³Şaziye Karlıkl, Defne Tozan, Cumhuriyet Kıyafetleri, GSD Holding Yayınları, s.s. 234-235.

çok farklı bir anlama sahipti. Bir genç kız, denizden çıktıktan sonra, saçlarının dağılmasını önlemek veya saçlarını güneşten korumak amacı ile başa geçirdiği bir türban ile göze hoş görüldüğünü düşünürdü. Yeri geldiğinde türbanı tıpkı bir bone gibi kullanırdı. Bazen küçük bere şeklinde şapkalar başa takılır bazen de başı sıkıca saran, deriden yapılan başlıklar kullanılırdı. İzmirli bayanlar şapkaya pek rağbet göstermiyorlardı. Şapka, İzmir’de sadece resmi davetlere giderken ender olarak kullanılan aksesuarlar arasında olurdu. Şifonlar her dönem moda idi. Bayanlar parlak renkli şifon eşarplar kullanır, boyunlarını sıkıca sardıktan sonra arkaya doğru dalga dalga bırakırlardı. Ayakkabılara gelince her kıyafete göre ayakkabı değiştirmek 1960’lı yıllarda da yaygın bir kullanımdı. Giyilen kıyafete göre kalın tahta topuklu rugan çizmeler ve üstten tokalı rugan ayakkabılar tercih edilirdi. 1960’lı yılların sonlarına doğru ince naylon çorapların yerini; kalın, parlak renkli çoraplar almaya başladı. Dize kadar dar çizmeler giyilir veya bacakların büyük bir kısmını örten uzun çizmeler tercih edilirdi. Çizmelerin burunları yuvarlak veya kare şeklindeydi. 1960’lı yılların sonlarına doğru hippie kültürünün de etkisiyle yüzükler bütün bayanlar tarafından kullanılırdı. Özellikle her parmakta bir yüzüğün olması nerdeyse gereklilik haline gelmişti⁸¹⁴ 1960’ların başında klasik kıyafetlerle birlikte sivri burunlu, arkası açık veya kapalı, ince topuklu klasik ayakkabılar hala giyiliyordu. Topuk boyları normal olan bu tip ayakkabıların bazı modellerinde üstten veya yandan ince askılar yapılırdı.

5.7.2. Hippie Modası

1960’lı yıllarda önce Dünya’yi sonra Türkiye’yi kasıp kavuran yeni bir moda ortaya çıktı. Bu, sadece bir kıyafet veya saç modası değil, yeni bir yaşam tarzıydı. Giyim kuşamdan davranışlara, kullanılan kelimelerden hayat tarzlarına kadar farklılık gösteren, var olan sistemi reddeden özgürlükçü bir anlayış idi. Amerika kökenli bu yeni akımın adı “*Hippie Kültürü*” idi. Amerika’daki gençlerin Vietnam Savaşı’nı ve mevcut sistemi protesto etmeleri üzerine gençler arasında benimsenmiş ve kısa sürede bütün dünya ülkelerine yayılmıştı. Hippilerin Türkiye’deki uğrak noktaları Sultanahmet Meydanı idi. Her ne kadar İstanbul’da çoğunluk teşkil etseler de, İzmir’deki gençlerin de gerek kıyafetlerini gerekse düşünce tarzlarını etkilediler.

⁸¹⁴Ege Ekspres, 16 Ağustos 1967; Demokrat İzmir, 29 Nisan 1969; Ege Ekspres, 12 Eylül 1967; Demokrat İzmir, 24 Eylül 1969.

Özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren yaygınlaşan bu kültür, 1960'lı yılların sonlarında Türkiye'de tamamen yerleşti.

Hippi kültürünün Türkiye'ye getirdikleri kızlarda mini etek, kısa saç, baldırlara kadar uzanan sandaletler ve çiçekli elbiseler; erkeklerde sakal, bol paça pantolonlar, uzun saç, geniş yakalı gömleklerdi. Ayrıca, kısa çizmeler, geniş kemerler, dar pantolonlar hızla yayılan kıyafet tarzı oldu. Gençler arasında başlayan motor merakı, uyuşturucu madde kullanımı, kızların ve erkeklerin sarmaş dolaş gezmeleri önceleri yadırgansa da, sonra yavaş yavaş alışılmaya başlandı. Türk halkı bu acayip kılıklı yabancılara bir turist olarak değil, bir yabani olarak bakıyordu. Bu moda Türkler arasında pek de rağbet görmemiş olmasına rağmen, 1960'lı yıllar boyunca hippie tarzında giyinen gençlerin sayısı arttı⁸¹⁵.

5.7.3. Güzellik Modası

Güzellik denince ilk akla gelen, saç bakımı ve saç tarama yöntemleriydi. Doğru kesilen veya doğru taranan saç, kişinin yüz güzelliğini bir kat daha arttırmakta yüzün hoş görünmesini sağlamaktaydı. 1960'lı yıllarda bigudi ile saçları sarmak son derece yaygın bir davranış idi. Saçların şekline ve boyuna göre irili ufaklı bigudi çeşitleri satılır, her yaştaki hanımlar saçlarının tipine uygun bigudi çeşidinden alırlardı. Saça istenilen şekli verebilmek için genelde bigudiler bir gece öncesinden sarılır ve yatağa öyle girilirdi. Eğer bigudi sarma işlemi gündüz yapılacaksa, en azından 1-2 saat öncesinden sarma işlemi gerçekleştirilirdi. Hatta bigudilerin kısa süre içerisinde saçları bukle bukle yapmasını sağlamak için, bigudilerin sprey sıkılırdı. Hanımlar saçlarını bigudi ile sardıktan sonra ev içinde günlük işlerini yapmaya devam ederlerdi. Böylece dışarıya çıkacakları saate kadar hem ev işlerini yapmış olur hem de saçlarına bukle şeklini vermiş olurlardı. Genç bayanların saçlarını sardıktan sonra bone ile kapatmaları da yine yaygın bir davranış idi. Bu, onlara hem bir sevimlilik havası verir, hem de bigudili saçlarla uzun süre dolaşmamış olurlardı.

Güzel gözlere ve güzel bir alına sahip olan bayanlar, saçlarını ortadan ikiye ayırarak, alınlarının güzelliğini ortaya çıkarırlardı. Ortadan iki yana ayrılan saçların uçları bigudi ile dışarı doğru kıvrılır ve fırça ile yanaklara doğru taranırdı. Biraz daha

---

⁸¹⁵Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, "Sultanahmet 'Beatnik'lerin Karargâhı oldu", Yapı Kredi Yayınları, C.3, İstanbul, 2003, s. 175.

gösterişli bir saç modeli yapılmak istenirse, saçların üstü bombe oluşturacak şekilde bigudi ile sarılır, önlere kâkül kesimi yapılır ve saçın daha havalı durması sağlanırdı. 1960'lı yıllardaki tüm saç modelleri incelendiğinde, küt kesim saçların daha yaygın olduğu görülmekteydi. Yanak hizasında biten saçlar yine yanağa doğru veya dışarıya doğru kıvrılırdı⁸¹⁶. Tek kulağı açıkta bırakan ve tüm saçları diğer tarafa toplayan kısa saç modelleri de günlük yaşamda bayanların sıkça kullandıkları bir modeldi. Gece dışarı çıkılacaksa daha çok topuz tercih edilir, yüze yumuşak bir hava veren derli toplu bir topuz yapılırdı. Kısa saç modası 1960'ların sonlarında bayanlar tarafında iyice benimsenmişti. Bakımının kolay olması, peruklarla ve postişlerle rahatça kullanılabilmesi kısa saçın avantajını arttırıyordu.

1966 Yılı Saç Modelleri
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1966.)

Raşel Rakella Asal, 1960'lı yılların kuaförleri ve saç modellerine dair şu bilgileri vermektedir:

1960'lı yıllarda her mahalleye birkaç kuaför salonu düşmezdi. Salonlar bugünle kıyaslandığında çok ilkelidiler. Gelişmiş fön makinaları yoktu. Makineye girmek diye bir deyim vardı. Bu makineler başın içine sokulduğu, alın bölgesine denk gelen yerde kapağı olan, ayaklı, içinde sıcak hava üfleyen aletlerdi. Kuaföre saç yaptırmaya gidilirdi. .... Saç tuvaletlerinde doğal görünüm tercih edilmez, saçların kuaför tarafından taranmış olmasının belli olması arzu edilirdi. Topuzlar, abartılı lüleler, ucu kıvrılarak alnın veya yanağın belli noktalarına yerleştirilmiş perçemler çok gözdeydi. Özellikle topuzlar dikkat çekiciydi. Mizampli yaptırmak, şimdiki deyimle fön çekirmek

⁸¹⁶**Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1966.

kadar kolay değildi. Önce şekillenecek saç bigudiler ile sarılır, sonra sıcaklık üfleyen bir kaskın içine girilir, sonra da saç kreplenir ve şekillendirilirdi⁸¹⁷.

1960'lı yılların başında "hülyalı kadın" modası yayılmaya başlamıştı. Kraliçe Farah Diba'nın İran Şahı Rıza Şah Pehlevi ile nişanlandığı yıllardı. Farah Diba, "hülyalı kadın" modasının yayılmasında başrol oynuyordu. Bayanlara hülyalı bir hava verebilmek için göz ve dudak makyajı özenle yapılırdı. Yüze kahverengi tonlarının kullanıldığı soluk bir makyaj uygulanırdı. Dudaklar ya açık pembe ruj ile boyanır ya da parlak pırıltılı bir hava verilirdi. Göz için yapma kirpikler kullanılıyor, bakışlar gölgelenerek yüze tatlı bir ifade kazandırılıyordu. Kaşlar ise gözün biçimine uygun olarak çiziliyor, yapma kaşlar itina ile yapıştırılıyordu. Geceleri abiye kıyafetlerle kullanmak üzere göz kapaklarına payet yapıştırmak moda idi. Yüze esrarengiz bir hava katabilmek için de yüzün bazı bölgelerine parlak sinekler yapıştırılırdı⁸¹⁸. 1960'lı yılların sonlarında Avrupa'da göz kenarlarına resim çizildiği özellikle kelebeğin resmedildiği görülüyordu. Ancak İzmirli hanımlar henüz bu modayı benimseyememişlerdi⁸¹⁹.

1960'ların sonlarına gelindiğinde kaşlar iyice incelmışti. Adeta tek bir çizgi halinde görünen kaşlar, alttan cımbızla alınmak suretiyle inceltiliyor, ufak çizgilerle birleştiriliyordu. Kaşın üstten alınarak inceltilmesi, kaşın doğal şeklini bozduğu gibi, göz ve kaş arasındaki mesafeyi azaltıyor ve yüzün hoş görünmesini engelliyordu. Kaşlar gerek cımbızla alınmak suretiyle gerekse kalemle çizilmek suretiyle inceltiliyor, ince kaş modası her yıl biraz daha benimseniyordu.

5.7.4. Dans Modası

1960'ların dans modası "twist" idi. Twist, 1961 yılında Johnny Halliday, Vince Taylor, Richard Anthony ile doğmuş tüm Amerika ve Avrupa'ya yayılmıştı. 1960'lı yıllar boyunca 7'den 77'ye herkes tarafından benimsenmiş, İzmir'in eğlence dünyasına bomba gibi düşmüştü. Twist elbiseleri, twist şapkaları, twist dansı moda olmuş, sadece dans yıldızları değil, İzmirli tüm vatandaşlar katıldıkları davetlerde twist dansı yapmayı ihmal etmezlerdi. Twist dansının, yeni yeni tanınmaya

---

⁸¹⁷Asal, a.g.e., s. 79.

⁸¹⁸Ege Ekspres, 14 Haziran 1960.

⁸¹⁹Demokrat İzmir, 6 Ekim 1969.

başlandığı yıllarda Gönül Yazar'ın Hilton'da verilen bir davette twist dansı yapması bütün dikkatlerin onun üzerinde toplanmasını sağlamıştı⁸²⁰.

Fransız şarkıcı Johnny Halliday'in öncülüğünü yaptığı twist, aslında bir dans değil yerinde kıvranma modası olarak lanse ediliyordu. Twist'te vücudun üst kısmı sabit kalır, kalça ve bacaklar hareket ederdi. Önce arkaya doğru yaslanmak sonra kıvrılarak sallanmaktan ibaretti. Ayaklar mümkün olduğu kadar sabit tutulurdu. Twist yapmak için çok hareketli olmaya gerek yoktu; ancak ritmik olmak gerekiyordu⁸²¹. Paris'in tüm gece kulüplerinde twist modası esiyor, akşamın 10'undan sabahın 9'una kadar twist yapılıyordu. İlk defa kadın, erkeğe ihtiyaç duymadan tek başına dans ediyordu. Twist modası İzmir'de birden bire yayılmadı, önce twist müziği dinlenmeye başlandı, sonra twist dansları izlendi ve ardından İzmirli dans severler de twist dansı yapmaya başladılar. 1962 yılında Göl Gazinosu'na gelen "Girls a gogo" isimli balerin grubu, müthiş bir twist dansı sergilemiş ve izleyenleri büyülemişti⁸²².

1960'lı yıllar twistten sonra yeni bir dansın figürleri ile sarsılmaya başladı. Yine bir Fransız olan Zizi Jeanmaire ve kocası Roland Petit tarafından yeni bir tango icat edilmişti. Tango çift kişilik bir dans olmakla beraber, partnerler yanakları birbirine bitişik dans ederler, adımlarını aynı anda atarlardı. Yere sımsıkı basmak yerine hafifçe kaymaları gerekirdi⁸²³.

1950'li yıllarda altın çağını yaşayan rock'un roll 1960'lı yıllar boyunca da varlığını korumaya devam ettiği görülüyordu. Her ne kadar ilgi, rock'un roll üzerinden twiste geçmiş olsa da gece kulüplerinde rock'un roll dansı hala yapılmaktaydı. 1962 yılında Avrupa'daki bir sinema dergisi, okurları arasında bir anket düzenlemişti. Ankete göre rock, twist ve tango arasında en çok rağbet gören dans türü twist idi. Yapılan oylama sonucunda oyların %10'u rock, %3'ü tango ve %87'si twiste gelmişti⁸²⁴.

1964 yılında twistin bir türü olan swim dansı Amerika'nın batı sahillerini kasıp kavurmaya başladı. Swim dansı ilk defa San Francisco'nun Galaxie isimli gece kulübünde ortaya çıktı ve oradan tüm Avrupa'ya yayıldı. Swim dansını yapabilmek

---

⁸²⁰Ege Ekspres, 21 Ekim 1962.

⁸²¹Yeni Asır, 28 Ekim 1961.

⁸²²Yeni Asır, 13 Ocak 1962.

⁸²³Yeni Asır, 13 Ocak 1962.

⁸²⁴Yeni Asır, 11 Mart 1962.

için adeta iyi bir yüzücü olmak gerekiyordu. Nitekim dansın tüm figürleri yüzücülerin yaptıkları el-kol hareketlerinden ibaretti. Öncelikle, kolları suları yararmış gibi hareket ettirir, sonra kendinizi dibe batırmaya hazırlanırdınız. Sırtüstü suyun üzerine çıkmaya çalıştıktan sonra serbest stilde yüzerdiniz. Ve en sonunda kulaçla sahile ulaşırdınız. Swim dansı da tıpkı twist gibi olduğu yerde hareket etmeyi gerektiren bir dans olduğu için, büyük bir pistte ihtiyaç olmazdı⁸²⁵.

5.8. Magazin Konuları

1960'lı yıllarda yerli ve yabancı magazin konuları, ünlü aktör ve aktristlerin hayatı magazin gündemini hep meşgul eden konulardı. 1950'li yılların aksine vatandaş, ünlülerin evliliklerini, boşanmalarını, giyimlerin, tatillerini, güzellik sırlarını, seyahatlerini kısacası yaşamlarını merak ediyor ve takip ediyordu. İzmir'in yerli gazetelerinde pazar ilavesi olarak magazin eki yayınlanıyor, aktör ve aktristlerin hayatı gözler önüne seriliyordu. Bu ilginin sebebi, sinema sektörünün de 1960'lı yıllarda altın çağını yaşıyor olması idi. Halk, sık sık sinemaya gidiyor, doğal olarak sinema da gördüğü ünlülerin hayatlarına karşı bir merak besliyordu. Sadece aktör ve aktristler değil; ünlü kral, kraliçe, prens ve prenseslerin hayatına dair bilinmeyen noktalar kalmıyordu. Özellikle bu kişilerin İzmir ziyaretleri magazin basını tarafından büyük ilgi görüyor, gazetelerde boy boy haberler yayınlanıyor, halk da adım adım tüm gelişmeleri takip ediyordu.

5.8.1. Yerli Magazin Konuları

1960'lı yıllar Türkan Şoray, Filiz Akın, Hülya Koçyiğit, Muhterem Nur, Ayhan Işık gibi ünlü isimlerin sık sık magazin basınında yer aldığı yıllardı. Basın, aktör ve aktristlerin hayat hikâyelerini yayınlıyor, dini inançlarından bahsediyor, özel hayatlarına dair bilgiler aktarıyordu. Genç kızların, sevdikleri sanatçılara ait haberleri mecmualardan takip etmeleri, edindikleri film afişlerini odalarına asmaları yaygın bir davranıştı. 1960'lı yıllar, günümüzde ününü hala koruyan birçok ismin ilk çıktığı yıllardı. Ajda Pekkan, Cüneyt Arkın, Hülya Koçyiğit yeni yeni tanınıyor, sinema dünyasında kendilerini ispatlamaya çalışıyorlardı.

1950'li yıllarda sinema dünyasına adım atan ve 1960'lı yıllarda ününü koruyan en büyük isim Belgin Doruk idi. Türk sinema dünyasının "*küçük*

---

⁸²⁵Yeni Asır, 22 Haziran 1964.

hanımefendisi” olarak tanınır, kabarık saçları, kalın çerçeveli gözlükleri ve havalı şapkaları ile Paris modasını takip ederdi. Mavi renkli gözleri ile dikkat çeken ve Türk sinemasında daha çok “*Erkek Fatma*” rollerinde oynayan Fatma Girik ise 1960’lı yılların gözde sanatçılarından birisi idi⁸²⁶.

1960’lı yılların ilk yarısında en çok konuşulan isimlerden bir tanesi Filiz Akın oldu. Filiz Akın’ın prodüktör ve film şirketi sahibi Türker İnanoğlu ile nişanlandığı yıllardı. O yıllarda Filiz Akın, sinema oyunculuğunun yanısıra Demokrat İzmir gazetesinde “*Filiz’in köşesi*”, başlığı ile yazılar yazıyordu. Köşesinde, okuyuculardan gelen sorunları dinliyor, onların dertlerine ortak oluyor ve çözüm önerilerinde bulunuyordu. Filiz Akın, 1964 yılının nisan ayında Türker İnanoğlu ile evlendi. Nikâhları ailelerinin bile haberi olmadan büyük bir gizlilik içerisinde kıyılmıştı. Aynı yıl en çok konuşulan çiftlerden birisi de Orhan Boran Gönül Yazar çifti idi. Orhan Boran’ın en parlak yılları idi. İzmir’deki önemli defilelerde ve birçok etkinlikte sunuculuk yapmak üzere sık sık İzmir’e gelirdi. Gönülünü İzmirli bir kıza kaptıracağı dedikoduları almış başını gidiyordu. Ancak Orhan Boran’ın evli olması nedeni ile ilişkileri uzun süre devam etmedi⁸²⁷. Gönül Yazar, sık sık sevgili değiştirmesi ile gündeme gelir, magazin basınında adından hep bahsettirirdi. 1960’lı yılların ikinci yarısında ismi Lübnanlı tüccar olan Maruf Bektaş ile anılıyordu. 1968 yılına Maruf Bektaş’ın kaçakçılık yaptığı haberleri bomba gibi düştü. Gönül Yazar ve Maruf Bektaş’ın İzmir Büyük Efes Oteli’nde kaldıkları sırada Maruf Bektaş’ın polis tarafından yakalanarak sınır edilmesi günlerce konuşulmuştu⁸²⁸.

1964 yılında Fikret Hakan’ın Semiramis Pekkan’dan boşanması magazin dünyasına bomba gibi düştü. Henüz 15 yaşında olan Semiramis Pekkan’ın evliliği çok kısa sürmüş, boşanmak için Fikret Hakan’dan 50.000 liralık bono almıştı⁸²⁹. Semiramis Pekkan’ın kız kardeşi Ajda Pekkan ise 1960’lı yılların ilk yarısında ilk defa Türk sinemasında ismini duyurmuştu. Kısa bir süre sinema oyunculuğu yaptıktan sonra, şansını şarkıcılıkta denemiş ve Zeki Müren ile yakın dostluk kurarak yerini sağlamlaştırmaya çalışmıştı. Ancak, 1960’ların sonlarına doğru Zeki Müren ile olan

---

⁸²⁶Karlıkl ve Tozan, **a.g.e.**, s. 228.

⁸²⁷**Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1964.

⁸²⁸Ergin Esin, “Gönül Yazar’ın Nişanlısı Sınırdışı Edildi.”, **Ege Ekspres**, 20 Eylül 1968.

⁸²⁹**Demokrat İzmir**, 6 Şubat 1964.

dostluğu vasıtasıyla magazin basınına sık sık konu olan Ajda Pekkan, şımarık tavırları neticesinde Zeki Müren'in dostluğunu kaybetmeye başlamıştı⁸³⁰.

1960'lı yılların şüphesiz en çok konuşulan çifti Türkan Şoray Rüçhan Adlı idi. Galatasaray ikinci başkanı olarak görev yapan Rüçhan Adlı ile Türk sinemasının sultanı olarak tanınan Türkan Şoray'ın aşkı dilden dile dolaşıyordu. Ne varki, Rüçhan Adlı'nın evli olması ve Türkan Şoray'dan 22 yaş büyük olması, ailelerin bu ilişkiye tepki göstermelerine sebep oluyordu. Bu sebepten özellikle Türkan Şoray ile annesi arasında sık sık münakaşalar yaşanıyor ve bir küsüp bir barışıyorlardı. Bir ara Rüçhan Adlı'nın eşi Mari Adlı'nın boşanmaya karar verdiği haberleri çıkıyor, sonra kararından vaz geçtiği söyleniyordu. Türkan Şoray hep üzgün, hep endişeliydi. Ayhan Işık 1964 yılının ilk yarısında Türk sinemasının en çok para kazanan ve en çok film çeviren oyuncusu idi. Ancak, film başına fiyatını 20.000 liradan 60.000 liraya çıkarıp, prodüktörlere ağır şartlar ileri sürmeye başlayınca tahtı sarsılmaya başladı. Aynı yıl, Türk sinemasına yeni bir isim katıldı. Yumuşak görünümlü ancak sırası geldiğinde sert bir hava taşıyan bu isim Cüneyt Arkın idi. Cüneyt Arkın, Türk sinema tarihinde üniversite mezunu olan ve sinema sanatçısı olmayı bilinçli olarak isteyen ilk oyuncuydu. Prodüktörler tarafından büyük ilgi gören Cüneyt Arkın 1 yıl içerisinde 11 film çevirdi ve kısa sürede büyük bir üne kavuştu⁸³¹. Şöhreti yakaladıktan sonra magazin basınında sık sık karısı ile olan kavgaları ile gündeme gelmeye başladı. Karısı, bir matematik profesörünün kızı olan ve kendisi gibi doktorluk mesleğini yapan Güler Cüreklibatür idi. 1967 yılında Cüneyt Arkın'dan ayrılmak istediği söylentileri dolaşırken, Cüneyt Arkın'ın ise üzüntülü hali gazetete manşetlerine yansiyordu⁸³².

Karakter oyuncularında adından en çok söz ettiren isim Öztürk Serengil idi. Öztürk Serengil, uzun saçları, uzun boyu, farklı tavırları ve sivri dili ile hep dikkatleri üzerinde toplayan isim oldu. Hiçbir zaman Türk sinemasının jönü olarak lanse edilmesi de farklı yaşam tarzı ile gündemde kalmayı başardı. 1964 yılında Türk sinemasının kadın oyuncularına yaptığı hakaretler neticesinde, filmlerde rol almakta zorlanmaya başladı. Zira kadın oyuncuların hemen hemen hepsi, Öztürk Serengil'in rol aldığı filmlerde oynamama kararı almışlardı.

---

⁸³⁰Ege Ekspres, 19 Mart 1967.

⁸³¹Demokrat İzmir, 3 Mayıs 1964.

⁸³²Ege Ekspres, 9 Mayıs 1967.

1964 yılında yıldızı parlayan isimlerden bir tanesi Hülya Koçyiğit oldu. 1963 yılında Ses dergisinin açtığı artist yarışmasını kazanarak ismini duyurmuş, “*Susuz Yaz*” filmi ile de sinema sektörüne adım atmıştı. 1 yıl gibi kısa bir süre içerisinde film şirketlerinin aranan isim haline gelmişti. Basında çıkan haberlere göre, Türk sinema aktivistlerinin özellikle Türkan Şoray ve Muhterem Nur gibi ünlü isimlerin fiyatlarını astronomik rakamlara yükseltmeleri Hülya Koçyiğit’in işine yaramıştı. Hülya Koçyiğit 1 yıl içerisinde 15 civarında film çevirmiş ve 1964 yılının en çok film çeviren kadın yıldızı olmuştu⁸³³.

1960’lı yıllar boyunca Muhterem Nur yaşantısı ile magazin basınına hep meşgul eden bir sinema sanatçısı olmuştu. Bir dönem Türk sinemasının aranan yüzü olarak sayısız film çeviren ve çok para kazanan Muhterem Nur, harcamalarının ölçüsünü bilememiş ve kısa süre içerisinde kazandığı tüm paraları kaybetmişti. 1960’lı yılların ikinci yarısı Muhterem Nur’un maddi sıkıntılarla geçen yılları idi. Hatta 1967 yılında bir tacire olan 10.000 liralık borcunu ödeyemediği için hapse girmiş ve 10 gün boyunca cezaevinde kalmıştı⁸³⁴. Bu arada sinema oyunculuğunu bırakmış, gece kulüplerinde dansözlük yapmaya başlamıştı.

1960’lı yılların en meşhur ses sanatkarlarından birisi Zeki Müren idi. Farklı giyimi, farklı ses tonu ve sıradışı hareketleri ile her zaman ilgiyi üzerinde toplar, gündemden düşmezdi. Zeki Müren, İzmir’e sık sık gelir, özellikle fuar mevsiminde en rağbet gören sanatçı olurdu. Sadece sesi ile değil, giydiği değişik kostümler ile de dinleyicileri büyülerdi. Platin prens olarak lanse edilen Zeki Müren İzmir’e geldiği zaman mutlaka Büyük Efes Otelinde kalır, otelin bahçesinde güneşlenirdi⁸³⁵. 1968 yılında Türkiye çapında gerçekleştirilen ve İzmir’in ev sahipliği yaptığı ayakkabıcılar yarışmasına Zeki Müren, topuğu prıltılı ayakkabılar ile katılmış ve büyük bir ilgi görmüştü⁸³⁶.

5.8.2. İzmir’i Ziyaret Eden Kraliyet Ailesi Mensupları

1960’lı yıllarda hala krallıkla yönetilen ülkelerin sayısı hayli fazlaydı. Hanedan üyeleri masallara konu olacak hayatlar yaşıyorlar, gazetelerde kral ve kraliçelere ait haberler hemen hemen her gün yayınlanıyordu. Prens ve prenseslerin

⁸³³Demokrat İzmir, 10 Mayıs 1964.

⁸³⁴Ahmet Yazıcıoğlu, “Muhterem Nur Hapisten Çıktı”, **Ege Ekspres**, 19 Şubat 1967.

⁸³⁵Sevim Aladağ, “Platin Prens Altın Besteyi Okudu”, **Ege Ekspres**, 1 Ekim 1968.

⁸³⁶Aladağ, “B.B.Değil, P.P Geldi”, **Ege Ekspres**, 26 Ağustos 1968.

yasak aşkları, evlilikleri, boşanmaları, entrikaları kısacası hayatlarına dair herşey güdemi meşgul ediyordu. Türkiye de, dünya gündemini yakından takip ediyor, sinema yıldızlarının olduğu kadar, dönemin prens ve prenseslerinin hayatlarına da ilgi duyuyordu.

1964 yılında Hollanda gündemini meşgul eden ve günlerce konuşulan konu Prenses İrene'nin aşkı idi. Hollanda Prensesi İrene ile İspanya Prensi Alfonso arasındaki aşk macerası Hollanda hükümetini meşgul etmekteydi. Hollanda yasalarına göre, çocuklar 30 yaşına gelene kadar evlenmek için anne-babasının iznini almak zorundaydı. Prenses İrene'nin 24 yaşında olması ve ailesinin evliliğe izin vermemesi üstelik İspanya Prensi'nin Katolik mezhebine mensup olması bu evliliği imkânsız kılıyordu. Hollanda Kraliçesi Juliana ve Hollanda Prensi Bernard, evliliğe kesin olarak karşı çıkıyorlar ve Prenses İrene'nin derhal eve dönmesi için çağrıda bulunuyorlardı. Hatta Kraliçe Juliana, Hollanda radyosu ve televizyonundan yaptığı kısa bir konuşmada Prenses İrene'nin nişandan vazgeçtiğini ve eve döneceğini bildirmişti. Oysaki sonuç düşünüldüğü gibi olmadı. Prenses İrene, İspanya Prensi Alfonso ile evlenebilmek için Katolik mezhebini benimsedi ve taht üzerindeki haklarından vazgeçti⁸³⁷. 1964 yılının Mayıs ayında Roma'da gerçekleştirilen düğünle Prenses İrene ve Prens Hugue Carlos de Bourbon Parme ile evlendi. Düğüne Hollanda hükümetinden ve prensesin ailesinden kimse katılmadı. Hollanda'da resmi binalara bayrak asılmadı ve o gün bayram yapılmadı⁸³⁸. Türk magazin basını bütün bu gelişmeleri takip ediyor ve halk gazetelerde yayınlanan haberleri kaçırmıyordu.

1960'lı yıllarda Türk basınında Prenses İrene'den daha fazla ilgi gören bir isim vardı. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin üçüncü eşi Farah Diba Pehlevi... İzmirli bayanlar arasında adeta Farah Diba hayranlığı almış başını gidiyordu. Farah Diba'nın kıyafetleri, makyajı, hareketleri taklit ediliyor, giydiği kıyafetler, konuştuğu sözler anında moda oluyordu. Şah Rıza Pehlevi ve Şahbanu Farah Diba dillere destan bir hayat sürüyorlar, lüks ve şatafat içinde yaşıyorlardı. Halk, sanki bir sinema filmi izler gibi Şah ve Şahbanu'nun maceralarını takip ediyordu. 1960'lı yılların ikinci yarısında İran Şahı Rıza Pehlevi'nin tahtı sarsılmaya, hayatı tehlikeye girmeye başladı. 1964 yılında gittikleri Avusturya seyahatinde, bir grup İranlı üniversite öğrencisi tarafından protesto edilmişler ve tehdit mektubu almışlardı. Mektupta Şah

⁸³⁷Demokrat İzmir, 6, 8, 10 Şubat 1964.

⁸³⁸Milliyet, 22 Nisan 1964; Milliyet, 25 Mayıs 1964.

Rıza Pehlevi'nin ve Farah Pehlevi'nin hayatının tehlikede olduğu ve öldürülecekleri söyleniyordu. Anında sivil ve askeri muhafız güçlerinin sayısı iki katına çıkarıldı⁸³⁹. 1967 yılında ise gazete manşetlerinde Şah'ın bir aslının ve bir kopyasının olduğu haberleri yer almaya başlamıştı. Şah özellikle dış ülkelerde bir benzerini kullanıyordu. Bu kişinin İran resmi teşkilatından bir kimse veya resmi bir memur olduğu tahmin ediliyordu⁸⁴⁰.

1960'lar boyunca Türk basını Rıza Şah Pehlevi'nin eşlerine büyük ilgi gösterdi. Şah, ikinci eşi Kraliçe Süreyya'dan ayrılmış ve Farah Diba ile evlenmişti; fakat Süreyya'nın, geri kalan hayatını bir prenses olarak sürdürebilmesi için de ona tüm imkânları sağlamıştı. Kraliçe Süreyya ile Şah Rıza Pehlevi'nin boşanmalarından sonra bir süre basında Süreyya'ya ait hüznü fotoğraflar yayınlandı. Süreyya'nın ne kadar üzgün olduğu üzerinde duruldu. Ancak kısa bir süre sonra Süreyya normal yaşantısına dönüverdi. 1964 yılında basında Süreyya'nın aşk dedikoduları magazin sayfasının başköşesinde yer alıyordu. Özellikle, Maxmilan Schell ile olan ilişkisi herkesin dilindeydi. Bir ayrılıp bir barışmaları, Maxmilan'ın Süreyya'yı aldatıyor haberleri hemen hemen hergün basında yer alıyordu. Süreyya o sıralar film artistliğine soyunmuş, "Sır" filminin çekimleri için gün sayıyordu; fakat kaprisleri, filmde partneri olacak aktörleri beğenmemesi ve bu nedenle bir türlü çekimlere başlanılamaması, film şirketinin de Süreyya'ya tepki göstermesine sebep oluyordu. Maxmilan'ın Süreyya'yı terk etmesi ve bir aktrist ile birlikte olmaya başlaması, gündeme bomba gibi düştüğünde Şah Rıza Pehlev'de olaylara müdahale etmek zorunda kaldı. Süreyya'nın hayatını göz ününde yaşaması, üstelikte bir kraliçeye yakışmayacak bir yaşam sürmesi Şah'ın tepkisini çekiyordu. Şah, o sıralarda Amerika'ya yapacağı seyahatten dönerken Roma'ya uğrayarak Süreyya ile görüştü ve hareketlerine dükkat etmezse tüm yardımları keseceğini bildirdi⁸⁴¹.

1960'lı yıllarda magazin basınında yer alan bir diğer isim Yunan Veliadı Konstantin ve sevgilisi Yunan aktristi Aliki Vuyuklavi idi. Bir filmin çekimi sırasında tanışan ve birbirlerine âşık olan çift, gizli gizli görüşmeye başladılar. Ancak ilişkilerinin ciddi bir boyut alması Yunan hanedanının olaya müdahale etmesine ve ilişkiye karşı çıkmasına sebep oldu. Yunan Kraliçesi Frederika, oğlunun sıradan bir

⁸³⁹Demokrat İzmir, 22 Şubat 1964.

⁸⁴⁰Milliyet, 06.12.1967.

⁸⁴¹Demokrat İzmir, 1,7, 22 Mayıs 1964. Bkz. Demokrat İzmir gazetesinin Mayıs-Haziran ayında yayınlanan sayılarının birçoğunda Prenses Süreyya'nın aşk ve iş hayatından bahseden haberlere yer verilmiştir.

kızı âşık olmasını uygun görmüyor ve bu ilişkiye karşı çıkıyordu. 1962 yılında, yanına oğlu Konstantin'i ve kızı İren'i alarak çıktığı Hankoe seyahatinde durum birdenbire değişti. Genç Konstantin, Danimarka Prensesi Anne-Marie ile tanışmış ve ona âşık olmuştu. Danimarka prensesinin yaşının küçük olması, kraliçe için bir endişe kaynağı olsa da kısa süre içinde çiftin birbirini sevdiği ve evlenmek istedikleri anlaşıldı. Anne-Marie'nin 16 yaşında olması ve protestan mezhebine sahip olmasından dolayı, Danimarka kanunlarına göre babanın izninin alınması gerekiyordu. Danimarka hanedanı, Prens Konstantin'i öyle çok beğenmişti ki, hiç düşünmeden kızının mezhebini değiştirmesine ve prens ile evlemesine razı oldu. Böylece 1963 yılında Prens Konstantin, Danimarka Prensesi Anne-Marie ile nişanlandı. 1964 yılının eylül ayında evlenen çiftin düğünü Ortodoks katedralinde yapılmış, törene 7 kral, 6 kraliçe, 2 sabık hüküdar, 48 prenses, 50 prens ve 1600 davetli katılmıştı⁸⁴². Görkemli düğün, televizyon ve radyolardan takip edilmiş, Yunanistan ve Danimarka büyük bir sevinçle kutlanmıştı. Türk basını da düğün ile ilgili fotoğraflar boy boy yayınlanmış ve günlerce konuşulmuştu. Özellikle prensesin gelinliği düğün gününe kadar gizli tutulmuş, büyük bir merak konusu olmuştu.

1960'lı yılların başından itibaren magazin dünyasında en çok konuşulan isimlerden birisi İngiliz Prensesi Margaret olmuştu. Prenses Margaret 1950'li yıllar boyunca Albay Peter Woolridge ile yaşadığı aşk mecarası ile yine gündem de kalmaya başarmıştı. İngiltere'nin sıradışı prensesi Margaret, 1960 yılında saray fotoğrafçısı Anthony Armstrong ile evleneceğini söylediğinde İngiltere'nin gündeminde yeniden ilgileri üzerine çekmişti. İngiltere'de kral ailesine mensup bir prensesin halktan biri ile evlenmesi, bundan önce sadece bir defa 14. asırda gerçekleşmişti. 14. asırda İskoçya Kralı 2. Robert'ın kızı Prenses Jeanne, kralın muhasebecisi ile evlenmişti. O tarihten itibaren de hanedan üyeleri arasında halktan biri ile evlenen ilk kişi Prenses Margaret olacaktı. Prenses Margaret, tahta çok yakın bir varis olarak görülüyordu. Bu nedenle evliliği devlet meselesi sayılıyor ve evlendiği taktirde taht üzerindeki hakları hususunda tartışmalar gündeme geliyordu. İngiliz kanunlarına göre evliliğin gerçekleşebilmesi için Kraliçe Elizabeth'in özel konsey toplantısında evliliğe müsaade etmesi ve evlilik cüzdanına özel mührünü basması gerekiyordu. Kraliyet ailesi, Prenses Margaret'in Albay Townsend ile

---

⁸⁴²Milliyet, 8 Eylül 1962, 19 Şubat 1963, 19 Eylül 1964, 14 Ekim 1965.

evliliğine, Albay'ın dul olması nedeniyle itiraz etmişti; fakat bu sefer Anthony Armstrong ile evliliğine sıcak bakıyordu. Ancak Prenses Margaret evlendiği takdirde, taht ve veraset konusunda üç ihtimal ile karşı karşıya kalacaktı. Birinci ihtimale göre, prenses evlendikten sonra haklarından vaz geçecek ve sadece Bayan Anthony A. Jones isimini taşıyacaktı. İkinci ihtimal, Anthony'e hükümet tarafından bir asalet ünvanı verilecek ve Lordlar kamarasına üye olacaktı. Üçüncü ve en yüksek ihtimal ise, Prenses'in ünvanını korumaya devam etmesi ve taht üzerindeki hak ve sorumluluklarını muhafaza etmesi idi. Kocasına ise hiçbir asalet ünvanı verilmeyecekti⁸⁴³. Prenses Margaret 1960 yılının Mayıs ayında, saray fotoğrafçısı Anthony Armstrong ile evlendi ve Armstrong'a "Snowdon Lordu" ünvanı verildi. Sıradışı yaşamı ve renkli kimliği ile hep gündem de kalmayı başaran Prenses Margaret tüm hayatı boyunca sıradan bir vatandaş gibi yaşamayı tercih etmişti.

İngiltere Kraliçesi Elizabeth ise, kız kardeşinden farklı yapısıyla, saray kurallarına ve hanedan yasalarına uygun bir yaşam sürüyordu. Kraliçe Elizabeth, Edinburg Dükü Prens Philip ile evlenmiş ve ilk çocuğu Prens Charles'ı dünyaya getirmişti. 2. çocuğu prenses Anne ve 3. çocuğu Prens Andrew, 1960 yılının başında İngiltere'nin varisleri arasındaydı⁸⁴⁴. 1964 yılında Kraliçe Elizabeth, 37 yaşındayken 4. cocuğunu dünyaya getirdi ve doğumla birlikte gelen sağlık sorunları ile gündeme oturdu. Kraliçe'nin doğumdan sonra iyileşemediği haberleri gazetelerde sık sık yer alıyor, İngiliz hükümetinin ve İngiliz halkının endişeli bekleyişi devam ediyordu. Sağlığından endişe edilen kraliçenin günde 9-14 saat arası uyuduğu, sadece 10 dakikalık yürüyüşler dışında ayağa kalkmadığı, katılması gereken törenlere ve resmi davetlere gidemediği basın mensupları tarafından halka duyuruluyordu. İngilizler için diğer bir üzüntü kaynağı ise Prenses Margaret'in, Kraliçe'nin sağlığı münasebetiyle tahta geçemediğini dile getirmesiydi. Bundan ötürü Kraliçe'nin eşi tarafından, Prenses Margaret'in saraya girmesi bile yasaklanmıştı⁸⁴⁵.

1967 yılında Türk magazin basınının bütün dikkati, Danimarka Prensesi Margaretha ve eşi Kont Henri de Monpezat'ın İzmir seyahatine odaklanmıştı. Yeni evlenen prens ve prenses balayı için ege sahillerini tercih etmişler ve ilk olarak Kuşadası'na gelmişlerdi. Gazetecilere verdikleri röportajda şu açıklamayı yapmışlardı: "Kuşadası çok güzel, Türkiye'ye ilk defa geldik. Sahilleriniz bir cennet.

⁸⁴³Milliyet, 29 Şubat 1960.

⁸⁴⁴Safter Yılmaz, "Kraliçe Bir Prens Doğurdu", Milliyet, 20 Şubat 1960.

⁸⁴⁵Demokrat İzmir, 3, 23 Mayıs 1964.

İlk fırsatta tekrar geleceğiz.” Kuşadası’nda Akyar yarımadası üzerinde Kısmet Otel’de bir süre kalan çift, oradan Ege’nin diğer sahillerine geçmişlerdi⁸⁴⁶. Kuşadası’ndan sonra Pamukkale’yi ziyaret eden, ardından Selçuk’a geçerek Efes harabelerini gezen Prens ve eşi Temmuz’un ilk haftası İzmir’e dönmüşlerdi. İzmir’de Büyük Efes Otel’inde kalmışlar, otelin bahçesinde bol bol vakit geçirerek havaya girmişlerdi. İzmir basını ve İzmir halkı Prens ve eşine büyük ilgi göstermiş ve türk misaperverliğini göstermişlerdi. Prens Margarethe’in İzmir’de ayrılırken Türk konukseverliğine hayran olduğunu dile getirmesi, Prens’e olan yakın ilginin bir neticesiydi⁸⁴⁷.

5.9. Eğlence Hayatı ve Gezinti Yerleri

5.9.1. Sinemalar

1960’lı yıllarda sinema sektörü en popüler dönemini yaşıyordu. Televizyonun henüz gündelik yaşantıya girmemesinden dolayı kadınlı erkekli tüm vatandaşların en büyük eğlencesi sinemalardı. Erkeklerin boş vakitlerini değerlendirmek ve eğlenmek için gittikleri farklı mekânlar olmakla birlikte, bayanların en sık gittikleri eğlence mekânı sinemalar olurdu. Sinema biletlerinin nispeten ucuz olması her gelir seviyesine uygun bilet satışlarının bulunması, vatandaşın sinemalara kolaylıkla gitmesine imkân tanıyordu. İzmir ılıman bir iklime sahip olduğu için 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren açık hava sinemalarının sayısı artmaya başladı. Öyle ki bazen bir semte birkaç tane birden açık hava sineması olurdu. Sinema salonlarının fazlalığı, bilet fiyatlarının uygunluğu ve İzmir’deki yerleşmiş sinema kültürü sinemayı İzmirli için vazgeçilmez kılıyordu.

5.9.1.1. Salon Sinemaları

1960’lı yılların başında İzmir kentinde çok sayıda sinema salonu mevcuttu. Hemen hemen her semtin kendine ait bir salonu vardı; ancak salonların konforları, konumları ve bilet fiyatları birbirinden farklı olduğu için, gelen müşteri profilleri de farklı olurdu. Mesela 1960’ların başında İzmir’in tanınmış ailelerinin ve gelir seviyesi yüksek vatandaşların gitmeyi tercih ettikleri sinema salonu Elhamra Sineması idi. İzmirli arasında Elhamra Sineması’nda film izlemeye gitmek adeta

⁸⁴⁶Orhan İlhan, “Prens ve Eşi Ege Sahillerini Çok Sevdi.”, **Milliyet**, 23 Haziran 1967.

⁸⁴⁷**Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1967.

bir ayrıcalıktı. Öyle ki sinemaya giden vatandaşlar o gün giyimlerine özen gösterir ve en şık kıyafetlerini giyerlerdi. 2006 metrekairelik bir alan içerisine inşa edilmişti. Plan ve projesi mimar mühendislerden Sermet ve Galip Beyler tarafından hazırlanan sinema, milli kütüphane ile bütün oluşturan bir yapı idi. Görkemli iç ve dış mimariye sahip olan sinemanın ayrıca büyük bir dinlenme salonu mevcuttu. Film izlemeye gelen vatandaşlar önce dinlenme salonunda oturur, ardından sinema salonuna girerlerdi. Sinema salonu kışları, merkezi ısıtma sistemi ile ısınır, yazları vantilatör ve apiratörler ile soğutulurdu⁸⁴⁸.

O dönem sinema salonları özel localara sahipti. Fiyatları ve konforları birbirinden farklı bölümlerden oluşurdu. Elhamra Sineması'nın da 100 kişilik özel bölümü, 200 kişilik balkonu ve 450 kişilik parter denilen ön alanı vardı. Ailesi ve arkadaşları ile ayrı oturmak isteyen izleyiciler için de 10 tane balkon locası ve 10 tane benyuvarı mevcuttu. Benyuvarların her biri dörder kişilik, balkon localarının ise her biri 5'er kişilik idi. Toplam 840 koltuğun tamamı Viyana'daki Thonet şirketine yaptırılmış kadife koltuklardı. Son derece lüks ve zevkle döşenmiş olan Elhamra Sineması bu nedenle daha çok İzmir'in tanınmış simalarına hitap ederdi. 1960'lı yıllarda altın çağını yaşamış Elhamra Sineması, salonunun genişliğinden dolayı müzikhollere, tiyatro topluluklarına ve konserlere ev sahipliği yaptı. Tiyatro oyunları, Türk ve yabancı Batı müziği konserleri ve operalar hep Elhamra Sineması'nın salonunda gerçekleştirildi. Milli Kütüphane Sineması olarak da tanınan Elhamra Sineması 1970'li yılların ortalarına kadar da İzmir'in en seçkin sinemalarından birisi olmayı başardı⁸⁴⁹.

İzmir'in meşhur sinemalarından bir tanesi de Kordon'daki Tayyare Sineması idi. 1920'li yılların başında açılan Tayyare Sineması, İzmir'in hatta Türkiye'nin en iyi sinemalarından birisi oldu. Alsancak sakinlerine ve Alsancak çevresindeki muhite hitap ederdi. Özellikle azınlıkların tercih ettiği Tayyare Sineması'nın yeri belediyeye aitti. 1968 yılına kadar belediye tarafından farklı işletmecilere kiralanmış, birçok defa el değiştirmiş ve zaman zaman restore edilmişti. 536 koltuk kapasitesine sahipti. Kış ayları için kalorifer düzeni, yaz ayları için vantilatör ve aspiratör düzeni mevcuttu. Sahnesi, sahne arka düzeni ve akustik özellikleri ile Türkiye'nin önemli sinema salonlarından birisiydi. 1960'ların ikinci yarısından itibaren sinema

⁸⁴⁸Makal, **Tarihin Penceresinden İzmir Sinemaları**, Alo Bilgi Kültür Yayınları, İzmir, 1992, s. 91.

⁸⁴⁹Ürük, "Milli Sinema: Elhamra", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:127, (Mart, 2012), s.s. 80-81.

sektöründe başlayan kriz, bir süre sonra Tayyare Sineması'nı da etkiledi. 1968 yılında son işletmecisi Celal Boyer zamanında, İzmir belediyesi tarafından iş adamı Bedri Akgerman'a satıldı. Bedri Akgerman sinemanın son sahibi oldu. Bedri Akgerman'ın sinema salonunu yıkarak, yerine apartman yapma isteği belediye tarafından da olumlu karşılanınca, gerekli formaliteler yerine getirildi ve Tayyare Sineması yıkılarak yerine Tayyare apartmanı inşa edildi⁸⁵⁰.

İzmir'in en popüler iki sineması olan Tayyare ve Elhamra sinemalarından başka, birçok sineması daha vardı. Farklı semtlerde konumlanan farklı komforlara sahip sinema salonlarından bir tanesi de Yeni Sineması idi. Yeni Sineması 1930 yılında Eşrefpaşa Caddesi'nde 1.250 koltuk ile açıldı. İzmir'de dönemin en büyük sinemasıydı. Tiyatro topluluklarına, sergilere ve çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapan devlet tiyatrosu Konak sahnesi, Yeni sinemasının yapılmasıyla birlikte etkinliklerinin büyük bir kısmını yeni sinemasına bıraktı. 1950 yılına kadar aktif olarak faaliyet gösteren sinema, zamanla eskidi, makinaları yıprandı. Üstelik civarda 4 yeni sinemanın daha açılması, yeni sinemasını gözden düşürdü. Bunun üzerine 1956 yılında, yurt dışından 16.000 liraya sinema perdesi getirtilerek, Yeni Sineması baştan sona yenilendi. "*Sunnyscreen Panoramik Sinemaskop*", fosforlu gümüş renginde, İzmir'de bir benzeri daha olmayan perdeydi. Tadilatın sonra sinemaseverlere kapılarını yeniden açan Yeni Sineması 20 yıl boyunca aralıksız olarak sinema göstermeye devam etti. En parlak dönemini 1960'lı yılların ortalarında yaşadı; ancak 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren açık hava sinemalarının açılmasıyla birlikte şöhreti azalmaya başladı ve 1960'lı yılların sonlarında zarar ederek kapanma aşamasına geldi⁸⁵¹.

Kapanan sinema salonlarının yanı sıra 1960'ların sonlarında yeni açılan sinema salonları da vardı. Mesela, İzmir 1967 yılında, yeni bir sinema salonuna kavuştu. İzmirli iş adamı Enver Bakloğlu'nun sinemaseverlere armağan ettiği bu modern sinema salonunun ismi Sema idi. Sema Sinema salonunun mimari planlaması yüksek mimar Rıza Aşkan tarafından yapılmış ve Konak'ta 2.000 m²'lik bir alan üzerine inşa edilmişti. 500 m² salonu, 220 m² fuaye ve sigara alanı, 120 m² giriş holü ve gişeler, 144 m² sahnesi ile tiyatro ve konserlerin de yapılmasına imkan

---

⁸⁵⁰Ürük, **İzmir'i İzmir Yapan Adlar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi, İzmir, 2008, s. 236, 257.

⁸⁵¹Ürük, "İzmir'in İlk Sinema Vadisinde Yeni Sinema", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:149, (Ocak, 2014), s.s. 78-79.

tanıyan bir büyüklükteydi. İngiltere'den özel olarak getirilmiş naylon perdesi, dönemin son moda trenlerini yansıtıyordu. Kalorifer tertibatı ve havalandırması mevcuttu. 755 kişilik salonu ile tek kat üzerine inşa edilmişti. O dönemlerde pek rastlanılmayacak şekilde balkonsuz olarak yapılan salonun 5 tane çıkış kapısı mevcuttu. Sema Sineması'nın bir diğer özelliği de barında alkollü içki satışının yapılmasıydı. Sinema saati başlamadan önce, sinemaseverlerin beklerken içki alabilmelerine imkân tanıyan bir hizmet idi bu⁸⁵². Alkollü içki satışı, modern sinema salonlarında bir yenilikti. Nitekim 1968 yılında Rıza ve Zeki Aşkan kardeşler tarafından açılan Şan Sineması'nda da alkollü içki satışı yapılmaktaydı. Şan Sineması, 1968 yılında Konak 3. Beyler Sokağı'nda, yeni ve modern bir yapıyla hizmete açıldı. Kalorifer tesisatı, havalandırma sistemi, kafeteryası ve 1.000 kişilik salonu ile İzmirli sinemaseverlerin hizmetine sunuldu⁸⁵³.

Konak Sineması 20 Kasım 1956 tarihinde Konak'ta Anafartalar Caddesi üzerinde, 608 koltuk ile izleyiciye kapılarını açan bir diğer sinema salonu Konak Sineması idi. Konak sineması, 3 ayrı salondan oluşmakta ve her salonun duvarlarında akustik özellikler bulunmaktaydı. Sahnedeki fısıltılar en arka koltuklardan bile duyulabiliyordu. Salonun mimari çalışmalarını dönemin meşhur mimarı Harbi Hotan yapmıştı. Ne yazık ki 1960'lara doğru, depreme dayanıklı olmadığı iddiası ile kapandı. İki yıl kapalı kaldığı bilinen sinema salonu 1962 yılında tekrar hizmete açıldı. Konak Sineması 1960'lı yıllar boyunca da İzmirli seyircilere sinema izletmeye devam etti⁸⁵⁴.

Duygu Özsüphandağ Yayman Tilkilik'teki sinema salonları ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

İzmir'in en eski sinemalarından Atlas Açık Hava Sineması... Yaz aylarının en önemli buluşma yerlerinden biriydi. Çocukluğumuzda ilk filmleri orada seyrettik. İlk ağladığım film oradadır. Adını da hatırlıyorum. Reşat Nuri Güntekin'in "Damga" romanından uyarlanan filmidir.

Keçeciler'de Mezarlıkbaşı'ndan girince eski Anafartalar Polis Karakolu'nun yanındaki Lale Sineması'nda meşhur. Mezarlıkbaşı çevresindeki yeni filmler oynatan Yeni Sinema ve Asri Sinema da... Hasan Tahsin Abakan,

⁸⁵²Ege Ekspres, 17 Ocak 1967.

⁸⁵³Demokrat İzmir, 22 Kasım 1968.

⁸⁵⁴Ürük, "Şık Sineması'nda Neşe ve Diğer Sinemalar", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:164, (Nisan, 2015), s. 65.

Yahudilerin İkiçeşmelik Camisi'ne varmadanyer alan Ankara Sineması'na gittiklerini söylüyor. Sessiz filmler oynatırdı. Karanlıkta birisi piyano çalardı.

Sinemalar, sabah girip akşama doğru çıktığımız canım sinemalarımız buram buram soğan kokardı, leblebi, kuşyemi kokardı... Ve patlardı gazozlar, buz gibi... Ya da çeşmelere dayanırdı ağızlarımız, Halkapıar sularına...

Mezarlıkbaşı çevresindeki üç sinema; Lale, Yeni ve Asri. Bir de İkiçeşmelik Yokuşu başındaki Tan Sineması gidebildiğimiz 4 sinemaydı. (...) Yeni Sinema, çocukluğumuz İzmir'indeki en büyük sinemaydı. Raj Kapoor'un Avare'sini, Zeki Müren'in Beklenen Şarkısı'nı yer bulamayıp ayakta izlemiştim. Daha önce Arapların Leyla ile Mecnun'unu, Türkçe sözlü, Türkçe şarkılı izledim burada. Afişlerde şarkılar... 'Beste: Saadettin Kaynak, Güfte: Vecdi Bingöl' yazmıştı günlerce. Sonra 'Kahveci Güzeli', Münir Nurettin Selçuk ve Feriha Tevfik'ten. Sonra 'Bir Kavuk Devrildi', 'Leblebici Horhor', 'Ayranoz Kadısı' ... Demek ki Türk filmleri oynuyormuş çoğunlukla.

Asri Sinema, ilginç bir sinemaydı. Cumartesi ve pazar günleri –ki biz öğrenciydik, ancak pazarları gidebilirdik- sabahtan saat 15.00'e kadar film oynatırlardı. 15'ten sonra kantolu, orta oyunlu, piyesli, sihirbazlı bir çadır tiyatrosu başlardı sahnede. Sinemanın girişine konulan davullu, saksafonlu caz, müşteri kızıştırırdı. Sabahtan sinemaya girenler, dilerlerse başkaca ücret ödemededen tiyatroyu da izleyebilirlerdi⁸⁵⁵.

1962 yılında İzmir'in en popüler sinema salonlarından bazıları Albayrak, Atlas, Büyük, Elhamra, Ferah, İkbal, İnci, Konak, Köşk, Kulüp, Lale, Melek, Ses, Saray, Şenocak, Tan, Tayyare, Yeni ve Yıldız idi⁸⁵⁶. 1969 yılında ise varlığını sürdürmeye devam eden sinema salonlarından bazıları ve bu salonlarda oynayan filmler şunlardı: Albayrak Sineması'nda Erol Büyükburç'un "Berduş", Cüneyt Arkın'ın "Malkoçoğlu", Büyük Sineması'nda Ayhan Işık'ın "Sabah olmasın", Tamer Yiğit'in "Sazlı damın kahpesi", Efes Sineması'nda Rod Taylor'ın "Kara güneş", Elhamra Sineması'nda Yul Bryner ve Tony Curtis'in "Taras Bulba", Elif Sineması'nda Charles Bronson'un "12 Kahraman Haydut", Hatay Sineması'nda Erol Büyükburç'un "Berduş", İzmir Sineması'nda Jerry Lewis'in "Jerry Gider Tersine", Konak Sineması'nda Hayley Mills'in "Asi ruhlar", İmren Sineması'nda Erol Büyükburç'un "Berduş" ve Ekrem Bora'nın "Arkadaşımın Aşkı", Köşk

⁸⁵⁵Özsüphandağ Yayman, **Memleket Kolay Terk Edilmiyor Tilkilik**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011, s.s. 94-95.

⁸⁵⁶**Yeni Asır**, 2 Ocak 1962.

Sineması'nda Cüneyt Akın'ın "Malkoçoğlu", Kulüp Sineması'nda Henry Fonda'nın "Dedektif Madigan", Rod Taylor'un "Kara Güneş", Lale Sineması'nda Ayhan Işık'ın "Sabah Olmasın ve Tamer Yiğit'in " Sazlı Damın Kahpesi", Saray Sineması'nda Yıldız Tezcan'ın "Tatlı Sevgilim" ve Cüneyt Arkın'ın "Malkoçoğlu", Sema Sineması'nda Henry Fonda'nın "Dedektif Madigan", Ses ve Site sinemalarında Erol Büyükburç'un "Berduş", Şan Sineması'nda Rod Taylor'ın "Kara güneş", Şenocak ve Ülkü sinemalarında Cüneyt Arkın'ın "Malkoçoğlu" ve Yıldız Tezcan'ın "Tatlı sevgilim", Yul Bryner'in "Taras Bulba" ve Jerry Lewis'in "Jerry Gider Tersine", Yıldız Sineması'nda Charles Bronson'un "12 Kahraman Haydut"⁸⁵⁷...

5.9.1.2. Yazlık Sinemalar

İzmir, bir zamanlar yazlık sinema cennetiydi. Her semtte açık hava sinemalarına rastlamak, hatta bir semtte birden fazla açık hava sineması görmek mümkündü. Belki, İzmirliilerin sinema kültürüne olan düşkünlüğü belki de İzmir'in ılıman iklime sahip olması ve yaz aylarının uzun sürmesi, İzmir'de 1960'lı yıllarda çok sayıda yazlık sinemanın açılmasına imkân tanıdı. Özellikle Alsancak'ta neredeyse her köşe başında bir yazlık sinema vardı. 1960'lı yılların ikinci yarısı yazlık sinema sektörünün doruğa ulaştığı yıllar oldu. İzmir, 100'ü aşkın yazlık sineması ile Türkiye'nin en çok yazlık sinemaya sahip olan iki şehirden birisi oldu.

1960'lı yılların ilk yarısında İkinci Kordon'da Ses Açık Hava Sineması vardı. Nato binasının tam karşısında yer alan Ses Açık Hava Sineması, en erken kullanım değiştiren sinemalardan birisi oldu. 1966 yılında yıkılarak, yerine Ses Apartmanı inşa edildi. 1960'ların ortalarından itibaren birçok sinemanın kaderi de yine Ses Sineması gibi olacak, yıkılarak yerlerine apartmanlar veya işyerleri inşa edilecekti. Nitekim Ses Sineması ile aynı kaderi paylaşan bir diğer sinema Ünüvar Sineması idi. Talatpaşa Bulvarı'ndan Gündoğdu Meydanı'na giderken sol taraftaki ada üzerinde konumlanan Ünüvar Açık Hava Sineması, 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların ortalarına kadar İzmirliilere hizmet vermeye devam etti. Ancak 1967 yılında yıkılarak yerine apartman yapılmasına karar verildi. 1969 yılında apartmanın inşaatı tamamladı ve Ünüvar Apartmanı olarak sakinlerini kabul etmeye başladı. Ar Sineması ise bugünkü Kıbrıs Şehitleri Caddesi üzerinde bulunuyordu. Dönemin en büyük sinemalarından birisiydi. 1954 yılında Mesudiye Sineması adıyla açılmış,

⁸⁵⁷Yeni Asır, 2 Kasım 1969.

1961 yılında geçirdiği genişletme faaliyeti neticesinde Ar Sineması ismini almıştı. En uzun süre hizmet veren sinemalardan birisi oldu. 1970'li yılların sonlarına kadar varlığını sürdürmeye devam etti. Talatpaşa Bulvarı üzerinde Ege Sineması, Alsancak Camisi'nin karşısında Hayat Sineması, Talatpaşa Bulvarı'ndan Tekel binasına doğru giderken sağda Kemahlıoğlu Sineması yer alırdı. Kemahlıoğlu Sineması hep Türk filmleri oynatırdı. 1967 yılında Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin sonlarına doğru Hastürk Açık Hava Sineması'nın yapımı için çalışmalar başladı. Yapım izninin alınmasının uzun sürmesinden dolayı, sinema ancak 1971 yılında faaliyete geçebildi. Hastürk Sineması'nı biraz geçince sağ tarafta Kordon Sineması bulunurdu. Her iki sinemanın da ömrü uzun süreli olmadı ve yerlerine İşhanı yapıldı. 1968 yılında inşa edilen bir diğer sinema Dünya Açık Hava Sineması idi. Namık Kemal Lisesi'nin bahçesine inşa edilen ve 1980'lere kadar faaliyette kalan sinema, okulların kapanmasıyla birlikte hizmete açılırdı. Okul bahçesinde açılan bir diğer yazlık sinema Güneş Sineması oldu. Alsancak Ortaokulu bahçesinde, okul aile birliğinin başvurusu ile açılmıştı. Dünya ve Güneş sinemalarının birbirine çok yakın olması, seslerin birbirine karışmasına sebep oluyordu. Bu nedenle araya ses karışımını engelleyen tertibat kurularak sorun çözüldü ve hizmete açıldı⁸⁵⁸.

Alsancak'ın dışında Karşıyaka'da, Güzelyalı'da, Karataş'ta, Bornova'da, Buca'da, Bayraklı'da, Eşrefpaşa'da, Göztepe'de ve daha birçok semte yazlık sinemalar mevcuttu. Bunlardan bir tanesi Yıldız Sineması idi. 1957 yılında, Basmane garı karşısındaki sinemanın yıkılarak yerine yazlık bir sinema yapılmasıyla; İzmirli sinemaseverler Yıldız Sineması ile tanıştılar. Osman Kazmirci, İzmir'in çok sıcak bir memleket olması, yazları sıcaklıkların 40 dereceye kadar yükselmesi ve İzmirlilerin sıcaktan bunalmaları neticesinde kışlık sinemayı yıkarak yerine yazlık bir sinema inşa etmeye karar vermişti. Osman Kazmirci'nin hayalinde kapalı; ancak gökteki yıldızların izlenebileceği, havalandırma sorununun olmadığı bir sinema vardı. Nihayet hayallerini gerçeğe dönüştürerek 1957 yılında var olan sinemayı yıkıp, yerine tamamen modern ve yeni bir inşa etti. Sinema salonunun üstü özel yapılmış bir sistemle tamamen açılabilir ve gökyüzü tüm açıklığı ile ortaya çıkıyordu. 1.800 koltuğa sahip olan Yıldız Sineması'nda 1960'lara kadar daha çok yabancı filmler izlenirdi. 1960'lardan sonra Türk filmleri de Yıldız salonlarında izlenir hale geldi. 1960'ların sonlarına doğru, sinema sektörünün girdiği kriz ikinci kuşak işletmecisi

⁸⁵⁸Hülya Koç, "Zamanda Yolculukta Yazlık Mekânlarımız: Alsancak Yaz Sinemaları", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Sayı:4, (Eylül, 2001), s.s. 5-9.

Yüksel Kazmirci'nin, bir günde izlenen film sayısını ikiye üçe çıkarmasına sebep oldu. Fakat Yüksel Kazmirci'nin yaptığı müdahaleler işe yaramadı ve Yıldız Sineması kapanarak yerine Yıldız Spor Salonu açıldı⁸⁵⁹.

1969 yılında Yeşildere'de açılan Serttaş Sineması da bir yazlık sinema idi. Açıldığı günden itibaren 2.505 sandalyesi ile İzmir'deki açık hava sinemaları içerisinde 4. büyük sinema oldu. Fatma Serttaş tarafından açılmış, müdürlüğü ve makinistliğini ise Çetin Serttaş yapmıştı. Aynı semtte, etrafında çok sayıda sinema salonu olmasına rağmen kısa süre içerisinde İzmirli taraından çok tutuldu ve benimsendi. O dönemde sinema salonları peş peşe iki film birden gösterirlerdi. Pazartesi ve perşembe günleri oynayan filmler değışirdi. Değişen filmlerden bir tanesi siyah-beyaz olurken, diğeri mutlaka renkli film olurdu. Serttaş Sineması, izleyicisine bir ayrıcalık yapmak amacıyla her iki filmi de renkli göstermeye özen gösterirdi. 1969 yapımı “*Nisan Yağmuru*” isimli sinema filmi Serttaş Sineması'nda gösterildikten sonra, filmin başrol oyuncularını sahneye çıkmış ve izleyicileri şaşkına çevirmişti. Filmin galası için İzmir'e gelen oyuncular arasında Murat Soydan, Nebahat Çehre ve Münir Özkul vardı. 1970'li yılların başında sinema sektöründe patlayan kriz Serttaş Sineması'nı da zarara uğrattı ve 1980'li yılların başında kapısını izleyiciye kapatmak zorunda kaldı⁸⁶⁰.

Erdal Önal'ın “*unutulmasına kıyamadıklarım*” yazı dizisinde anlattıklarına göre; Karşıyaka yazlık sinema cennetiydi. Akşamüzeri olunca, sinema çığırtkanları, ellerinde huni şeklindeki tenekelerle sokaklara çıkar, mahalle aralarında dolaşarak bağıra bağıra filmlerin tanıtımını yaparlardı. Filmlerin reklamı yapılırken genelde kullanılan slogan “aşk, sevgi, nefret, isyan hepsi bu filmde” idi. Yine Erdal Önal'ın anlattıklarına göre; kaymakamlığın olduğu yerde Beyazıt ve Hayal sinemaları, Banka Sokağı'nda İpek Sineması, Arabacı Sokağı'nda Gül Sineması, Karşıyaka Ortaokulu'nun karşısında Simeranya Sineması, Alaybey Çarşısı'na girince sağdaki sokakta Cihan Sineması, Alaybey'de yol üzerinde Şan Sineması, Zübeyde Hanım Caddesi'nden Bahriye Üçok Bulvarı'na dönülen köşede Ferah Sineması, Reşadiye Caddesi'nde Rüya Sineması, iskelenin karşısındaki Postane Sokağı'nda Duygu

⁸⁵⁹Makal, a.g.e, s.s. 147-148.

⁸⁶⁰ Üruk, “Serttaş Sineması”, *İzmir Life Dergisi*, Sayı:154, (Haziran, 2014), s. 74.

Sineması, Avlar Pasajı'nın çıkışında Zafer Sineması ve Çarşı Camii'nin karşısında Melek Sineması vardı⁸⁶¹.

60'lı yıllar boyunca Altındağ'ın tek eğlence ve kültür merkezi bir açık hava sineması olan Zararsız Sineması idi. Zararsız Sineması'na ait anılarını Fergül Yücel şu cümleler ile anlatmaktadır:

Kültür diyorum, çünkü o yıllar gerçekten Türk sinemasının en parlak devriydi. Ve biz de bu güzel kültür olayının en nadide ürünlerinden yararlanmıştık sinemacı Mehmet abi (Tıgıcioğlu) sayesinde. Nur içinde yatsın!

60'lı yıllar Türk sinemasında ülkenin değişimine paralel olarak patlama düzeyinde çok sayıda film yapılmıştı. Zamanın yaşam tarzlarını, duygu ve toplumsal olaylarını yansıtan bu filmler ve sinemalar 7'den 70'e herkesi etkileyen en önemli kültür ve eğlenme merkezleriydi. İnsanları eve mahkûm eden televizyon denilen aptal kutusu icat edilmemişti henüz.

Zararsız Sineması'nda Yeşilçam'ın altın çağının tüm bu filmlerini, özellikle aile, dram, eğlence temalı filmleri kapalı gişe oynuyordu. Zeki Müren, Neşe Karaböcek, Ferdi Tayfur'un müzikli filmleri, Cilalı İbo'dan Turist Ömer'e güldürüler, Keloğlan, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun gibi halk hikâyeleri filmlerine dek her çeşit filmi Zararsız'da izlemiştir Altındağlılar.

O yıllarda çok önemli toplumsal olaylar olarak İstanbul' a göç hikâyesi "Bitmeyen Yol", göçle gelenlerin büyük şehirde tutunmaya çalışırken yaşadıkları çileli hayatı anlatan Halit Refiğ'in "Gurbet Kuşları", ilk işçi filmi "Karanlıkta Uyuyanlar", Yılmaz Güney'in "Umut" filmi gibi önemli filmlerden, Metin Erksan'ın gerçekçi ve alışılmadık üsluplu filmleri "Susuz Yaz", Yılanların Öcü, Sevmek Zamanı" da aynı meraklı izleyicilerle buluşmuştu Zararsız Sineması'nda.

Çocukluğumda filmlerin duyurusu, sokak sokak elde gezen film afişli pankart ve megafonla yapılır ve megafonlu duyuru yapan gençlerin ardına Bremen Mızıkacıları gibi çocuk sürüsü takılırdı. 1970'lere varıldığında teknolojiye ayak uydurulunca sarı taksi ile yapılmaya başlandı duyurular⁸⁶².

Yazlık sinemalar, İzmirin ılık yaz akşamlarının vazgeçilmez eğlencesiydi. Hangi sinemaya gidileceği gündüzden kararlaştırılır, o gün yemekler erken yenir ve

⁸⁶¹Erdal Önal, "Yazlık Sinema Cenneti Karşıyaka", <http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/> (Erişim Tarihi: 11.08.2016).

⁸⁶²Yücel, a.g.e., s.s. 103-105.

hevesle sinema saati beklenirdi. Genellikle komşularla veya ailecek sinemaya gidilirdi. Açık hava sinemaları her semtte bulunduğu için, ulaşım kolay olur, yürüyerek gidilirdi. Sinemaların oturma yerleri tahta sandalyelerdendi. Pek rahat olmamakla birlikte, kirlendiğinde yıkanabildiği için tahta sandalyeler tercih edilirdi. İzmirli yanlarında getirdikleri mindeleri altlarına koyarlar, sandalyenin verdiği rahatsızlığı böylece giderirlerdi. Yanlarında minder getirmeyenler için kapıda minder kiralanırdı. Sinemaların vazgeçilmez yiyeceği ayçekirdeği idi. Film boyunca çıtır çıtır çekirdek yeme sesleri eksik olmazdı. Sinemalarda konuşmak serbestti. Çocukların ağlama sesleri, gülme sesleri, büyüklerin filmle ilgili yorumları normal kaşılanırdı. Sade gazozlar, sinema kültürünün önemli bir parçasıydı. Daha sonraları meyveli gazozlar çıktı. Sinemalara çoluk çocuk ailecek gidildiği için genellikle duygusal filmler, komedi filmleri veya kovboy filmleri oynatılırdı. Polisiye filmler ve korku filmleri pek rağbet görmezdi. Filmin ortasında çocuklar genelde uyur, eve kadar annelerinin veya babalarının kucaklarında uyuyarak dönerlerdi. Sinema salonlarının temizliği ve konforu istenilen boyutta olmasa da, İzmirli sinemaya gitmekten büyük keyif alır, aşkam olmasını hevesle beklerlerdi⁸⁶³.

Sinema işletmecilerinin bazen daha fazla müşteri alabilmek için kurallara uymadıkları da görülüyordu. Örneğin açık hava sinema talimatnamesine göre, her sinemanın sandalye sayısı önceden belirlenirdi; fakat sinemacılar daha fazla müşteri alabilmek için sandalye sayısını arttırırlar, salonu tıklım tıklım doldururlardı. Diğer bir hile yöntemi de numaralı bilet yerine numarasız bilet satmaktı. Birinci sınıf sinema salonlarının biletleri numaralı olurdu; fakat işletmeciler daha fazla müşteri çekebilmek için tüm biletleri numarasız olarak keserlerdi. Bu nedenle açık hava sinema talimatnamesine uymadığı için kapatılma cezası alan sinemaların olurdu. Mesela, 1960 yılının yaz aylarında Venüz, Lozan, Nergis, Gönül, Çiçek, Levent, Mavi Çiçek, Güneş, Gülbahar, Yeşiltepe, Ar, Gül, Yenidoğan ve Bayraklı'da Işık sineması kapatılma cezası almıştı⁸⁶⁴.

5.9.2. Gazinolar, Gece Kulüpleri ve Çay Bahçeleri

1960'lı yıllarda İzmir'in eğlence mekânları gazinolar, gece kulüpleri, müzikli lokantalar ve çay bahçeleri idi. Gece kulüplerine sadece erkekler giderken, çay

---

⁸⁶³Koç, a.g.m., s. 10.

⁸⁶⁴Demokrat İzmir, 15 Temmuz 1960.

bahçelerine ve gazinolara ailecek gidilirdi. Daha çok 1. Kordon'da ve Kültürpark'ta yer alan eğlence mekânlarına, İzmir'in farklı semtlerinde de rastlamak mümkündü. İzmirli gece eğlencesini severler, yeni açılan mekânları takip ederler ve sık sık giderlerdi. Özellikle fuar dönemi, eğlencenin doruğa ulaştığı, İzmir içinden ve dışından birçok vatandaşın İzmir'e akın ettiği bir dönemdi. Otobüslerle veya kendi araçları ile gelen vatandaşlar, fuar içindeki eğlence mekânlarında sabahın ilk ışıklarına kadar eğlenirlerdi. Sadece fuar döneminde açık olan gazino ve gece kulüplerinin yanısıra tüm yıl boyunca faaliyet gösteren eğlence mekânları da olurdu. Bütün bir yıl boyunca çalışan bu mekânlar bile, fuar zamanı programlarını genişletirlerdi. Yurtiçinden ve yurtdışından sanatçılar getirirlerdi. Gazinoların, gece kulüplerinin ve çay bahçelerinin programları günler öncesinden gazetelerde yayınlanırdı. Vatandaşların biletleri nereden temin edecekleri duyurulurdu. Numaralı salonlar için önceden rezervasyon yapılırdı. O dönemde, çay bahçeleri bugünkü anlamda faaliyet gösteren kurumlar değildi. Müzikli gece eğlencelerinin yapıldığı, sanatçıların sahne aldığı yerlerdi. İzmirli aileleri ile birlikte rahatlıkla gittikleri mekânlarda daha çok, bu çay bahçeleri olurdu.

Fuarın açık kaldığı 20 Ağustos ve 20 Eylül tarihleri arası İzmirli eğlence hayatının canlılık kazandığı dönemlerdi. Fuarın açılmasıyla birlikte İzmirli fuara akın ederlerdi. Sadece İzmirli değil, çevre illerden ve dünyanın birçok bölgesinden de turistler İzmir Fuarı'na gelirdi. Eğlence hayatı canlanır, sokaklar ışıklandırılır, müzikli danslı partiler çoğalırdı. Kültürpark Müdürlüğü her sene fuarda bir takım yenilikler yaparak daha fazla ziyaretçi çekmeye çalışırdı. Mesela, 1964 fuarının yenilikleri arasında Kültürpark Müdürlüğü tarafından yaptırılan minyatür bir tren vardı. Minyatür tren en fazla saatte 5 kilometre hızla gidebiliyor, 4 ayrı durakta duruyor ve hepsinden yolcu alıyordu. 10 yolcu vagonu, 1 oyuncak vagonu ve bir lokomotif bulunan minyatür trenin vagonları 20 yolcu taşıyabilecek büyüklükteydi. 2 kilometrelik bir alan üzerinde tur yapıyordu. Trende, özel kıyafetler giymiş 11 hostes çalışıyordu. Ücreti ise büyükler için 50 kuruş, küçükler için 25 kuruştu⁸⁶⁵. 500.000 liraya satın alınan minyatür tren 1964 yılında 205.700 yolcu taşımıştı. Tren, fuar sezonu boyunca hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görünce fuar dışında da ziyaretçilere açık tutuldu. O yıl, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na kadar cumartesi ve pazar günleri ve tatil günleri de öğleden sonraları

⁸⁶⁵Demokrat İzmir, 6, 20 Ağustos 1964.

çalıştırıldı. Bu süre zarfında 20.974 yolcu daha taşımıştı. Kış sezonun da tren çalışmazdı; fakat bahar aylarının gelmesiyle birlikte tekrar çalışmaya başlar ve haftasonları ve resmi tatil günlerinde ziyaretçilere açılırdı⁸⁶⁶.

İzmirliiler tarafından ilgi gören yerlerden birisi de fuardaki hayvanat bahçesi idi. 1964 yılında hayvanat bahçesini zenginleştirmek amacıyla Hollanda'dan 20.000 liralık kuş ve maymun, Hindistan'dan 5000 liralık kuş ve yarasa ve Pakistan'dan Pak Bahadır adında bir fil getirtilmişti. Kültürpark Müdürlüğü tarafından fil için özel bir alan yaptırılmış ve fil buraya yerleştirilmiştir. Ayrıca hayvanlar için 1 revir, sülün ve tavuklar için 11 tane kümes yaptırılmıştı⁸⁶⁷. Aynı yıl İstanbul Balıkçılık Kurumu tarafından 1 akvaryum inşa edilmişti. Cam akvaryum demir bir çerçeve içine oturtulmuş ve 150 m³ hacminde yapılmıştı. İçinde çeşitli ve rengârenk balıklar teşhir ediliyordu⁸⁶⁸.

1964 yılında Viyana'dan su çarkları ve ışık kaleleri getirtilmişti. Özellikle fuarın karanlık köşelerine ve suni gölün çevresine yerleştirilen bu ışık demeti ziyaretçilerin çok ilgisini çekmişti. Fuar zamanı ışıklandırmaya ayrı bir önem verilirdi. Fuarın giriş kapıları, girişlerin önündeki meydanlar ve Kadifekale boydan boya aydınlatılırdı. Fuar süresi boyunca geceleri de renkli programlar organize edilirdi. Öncelikle her gece mutlaka müzikli ve danslı eğlenceler düzenlenirdi. Fuar içerisindeki açık hava tiyatrosunda devlet tiyatrosu oyunlarını sahneye koyar, devlet opera ve balesi gösterilerini sunardı. Hatta yurtdışından topluluklar gelir ve İzmirli ziyaretçilere görkemli gösteriler yaparlardı. Mesela 1964 yılında Hindistan ve Romanya'dan folklor ekibi gelmişti. Hemen hemen her gece yapılan müzikli ve danslı eğlenceler, sabahın ilk ışıklarına kadar devam ederdi⁸⁶⁹.

1964 yılında fuar sezonu boyunca İzmir Enternasyonel Fuarı'nı 1.955.776 kişi ziyaret etmişti. Bunun 1.738.000 kişisi ücretli giriş yapan ziyaretçiler, ortalama 42.222 kişisi 681 abone kartlı ziyaretçiler, ortalama 143.654'ü fuar şeref ve serbest kartlı ziyaretçiler ve 31.900 kişisi de fuara vasıta girişi ile giren ziyaretçilerdi. Aynı yıl hayvanat bahçesi ziyaretçi sayısı 196.329, minyatür tren yolcu sayısı 205.700 ve akvaryum ziyarteçi sayısı 79.864 idi. Fuar sadece açık olduğu süre içerisinde değil, sezon dışında da ziyaretçiler açık tutulurdu. Hatta istatistiklere bakıldığında sezon

---

⁸⁶⁶İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 63.

⁸⁶⁷A.g.rapor, s. 67.

⁸⁶⁸Demokrat İzmir, 6 Ağustos 1964.

⁸⁶⁹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 63.

dışında fuarı ziyaret eden vatandaşların sayısının hiç de az olmadığı görülüyordu. 1964 yılında ücretli giriş yapan ziyaretçi sayısı 1.601.915, 1181 abone kartı ile giren ziyaretçi sayısı ortalama 77.746, fuara araç ile giriş yapana ortalama ziyaretçi sayısı 86.481 idi. Yani toplamda 1.766.142 kişi giriş yapmıştı. Fuar sezonu dışında hayvanat bahçesinin ziyaretçi sayısı 197.141, minyatür trenin yolcu sayısı ise 20.974 olarak tespit edilmişti. Minyatür trenin sezon dışında yolcu sayısındaki düşüşün sebebi, trenin sadece cumartesi ve pazar günleri açık olması idi⁸⁷⁰.

Fuarın İzmirliilerin eğlence yaşamına katkısı her yıl biraz daha artıyordu. Fuar yetkilileri, fuarın açılma tarihine yakın hazırlıklara başlıyorlar ve her yıl bir önceki yıldan daha fazla eğlence aracı ve daha gösterişli ışıklandırma sistemi yapıyorlardı. Fuar her yıl binlerce ziyaretçiye kapılarını açıyordu. 1968 yılında Lunapark, yerli ve yabancı 27 eğlence firması tarafından kiralandı. İtalya'nın dünyaca ünlü "*Tony Sirki*" fuara katıldı. Türk sinema sanatçıları ve ses sanatçıları, özel fuar programları hazırladılar. Fuar sadece ticari firmalara ev sahipliği yapmıyor, İzmirliilerin eğlence yaşamını da damgasını vuruyordu. Fuarın Lozan Kapısı ile Sergi Sarayı arasındaki kısım en çok gezilen yerler arasında olduğu için burasının ışıklandırılmasına ayrı bir özen gösteriliyordu. "*Işık Tüneli*" her yıl biraz daha titizlikle hazırlanıyordu. Mesela 1968 yılında ışık tünelinin üzerine Japon stili avizeler yerleştirildi. Gölün çevresinde ışık zinciri oluşturuldu ve yine gölün çevresine dönen ve renk değiştiren ışık kulesi dikildi. Bütün bu tertibat İzmirliilere görsel bir şölen sunardı. Özellikle akşam yemeğinden sonra ailecek fuara yapılan ziyaretler, anılarda tatlı bir yer edinirdi. Kültürpark'ın ortasında yer alan paraşüt kulesi ise, İzmirliiler ve fuara katılan bütün ziyaretçiler için ayrı bir eğlence kaynağı idi. Fuar süresince, paraşüt kulesinden atlamalar yapılırdı⁸⁷¹. 1968 yılından itibaren, Türkiye'nin tanınmış sanatçıları tarafından ücretsiz konserler vermeye başlandı. Gül bahçesi ile kaskatlı havuzunun yanında verilen bu konserleri İzmirliiler ipe çekerlerdi. Devlet tiyatrosu sanatçıları tarafından Fuar Açık Hava Tiyatrosu'nda temsiller verilirdi. Akşam saatlerine doğru, Deniz, Kara ve Hava Kuvvetleri bandosu, milli marşları çalarak halkı coştururlardı⁸⁷².

İzmir'in farklı semtlerinde eğlence mekânları olmakla birlikte, en popüler olan mekânlar Kültürpark'ta ve 1. Kordon'da yer alırdı. 1. Kordon'da yer alan mekânların

---

⁸⁷⁰A.g.rapor, s. 65.

⁸⁷¹Tunç Saruhanlı, "Fuar Bugün Açılıyor", **Demokrat İzmir**, 20 Ağustos 1968.

⁸⁷²Akçel, "37. Fuar, Her Zamankinden Daha Renkli Daha Da Cazip", **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

büyük bir kısmı tüm yıl boyunca faaliyet gösterirdi. Oysaki Kültürpark içerisinde bulunanlar genelde yaz sezonunda açılır, özellikle de fuar zamanında programlarını çeşitlendirirlerdi. Kültürpark içerisinde yer alan Kübana ve Mogambo gece kulüpleri, yaz sezonunda ve özellikle fuar zamanında tıklım tıklım dolu olurdu. İzmir'in en meşhur gece kulüpleri ikisi idi. İstanbullular tarafından da büyük bir üne sahip olan Mogambo'da caz müzik ağırlıklı programlar yapılırdı. Mogambo'nun 1960'lı yıllardaki işletmecisi Saffet Kuyaş'tı⁸⁷³. Yurtdışından bale grupları ve orkestralar getirilir, yerli ve yabancı sanatçılar sahne alırdı. Mesela 1968 yılında Erol Büyükburç Kübana'da sahneye çıkardı⁸⁷⁴. Ada, Göl, Atış Poligonu ve Küçük Göl gazinoları, Dağ Restoran, Minyatür Golf Kulübü, Palmiyeler Gazinosu, Taverna Erol (Paraşüt Kule Gazinosu), Tenis Kulübü Restoranı ve Mavi Saray Kokteyl fuar içerisinde yer alan gazino ve içkili lokantalardı. Bu mekânların yanısıra çay salonları, pastaneler ve müzikli bahçeler de halkın gece eğlencesine katkıda bulunurlardı. Mavi Saray Çay Salonu, Villa Çay Bahçesi, Hayvanat Bahçesi'ne ait Kır Kahvesi, Akasyalar Çay Bahçesi ve Luna-Ekici Aile Bahçesi fuar içindeki çay salonları idi. Müzikli bahçelere gelince Manolya Bahçesi en çok tercih edilen yerler arasında yer alırdı. Ayla Bahçesi, Çamlık Senar Bahçesi, Akasyalar Bahçesi ve Lunapark'ta Luna-Ekici Aile Bahçesi de Türk müziği konserlerinin verildiği eğlence mekânları idi⁸⁷⁵.

Göl Gazinosu ve Ada Gazinosu aynı anda inşa edilmişti ve fuar içinde bütün bir yıl boyunca faaliyet gösterirlerdi; ancak fuar zamanı kadrolarını zenginleştirir, programlarını çeşitlendirirlerdi. Göl Gazinosu'nda 1962 yılına kadar sadece yabancı orkestralar ve bale grupları sahne alırdı. 1962 yılında Göl Gazinosu'nun işletmeciliğini Necdet Yazar alınca, gazinoda alaturka müzik de başladı. Emel Sayın Göl Gazinosu'nda çıkardı⁸⁷⁶. Çeşitli folklor gösterilerinin yapıldığı, temsillerin verildiği, Zeki Müren sahne aldığı, İzmir'in en meşhur müzikli bahçelerinden birisi de Manolya Bahçesi idi. Ajda Pekkan, Neriman Köksal ve Ateş Böcekleri Manolya Bahçesi'nde çıkardı. Bütün yerler numaralı olurdu. Akasyalar Çay Bahçesi, fuar içindeki bir diğer eğlence mekânı idi. Tıpkı Manolya Bahçesi gibi yaz aylarında açılır, fuar sezonun da kadrosunu zenginleştirirdi. Şükran Ay, Beyaz Kelebekler, Öztürk Serengil Manolya Bahçesinde çıkardı. Lunaparkta yer alan Ekici Aile

---

⁸⁷³Lütfü Dağtaş, **İzmir Gazinoları-1800'lerden 1970'lere-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2004, s. 100.

⁸⁷⁴Ege Ekspres, 1 Eylül 1968.

⁸⁷⁵Demokrat İzmir, 20 Ağustos 1968.

⁸⁷⁶Dağtaş, **a.g.e.**, s.s. 64-65.

Bahçesi vardı. Gönül Yazar ve 1968 yılında Altın mikrofon finalistleri olan Moğollar burada sahneye çıkardı. 1969 yılında Ekici Aile Çay Bahçesi'nde Erol Büyükburç, Selda Alkor ve Selma Güneri; Akasyalar Çay Bahçesi'nde Semiramis Pekkan, Serpil Örümcer ve Manolya Çay Bahçesi'nde Müzeyyen Senar, Sadri Alışık, Selçuk Ural ve Sevda Ferdağ sahne almıştı⁸⁷⁷. Yine fuar içerisinde yer alan Benelux Gazinosu vardı. Fuar sezonunun dışında Necdet Yazar tarafından işletilen Benelux, içkisiz bir gazinoydu. 1967 yılında Şükran Ay, burada sahne alırdı. Konak vapur iskelesinin hemen üstünde Deniz Gazinosu yer alırdı. Necdet Yazar, organizatör olarak, Deniz Gazinosu'na da meşhur sanatçıları getirirdi⁸⁷⁸.

Fuarın yanısıra İzmir'in başka semtlerinde de gazinolar ve müzikli lokantalar mevcuttu. 1. Kordon'da yer alan Sibel gazinosu bunlardan bir tanesi idi. Dünyanın birçok bölgesinden revüler getirir, adından sıkça söz ettirirdi. Sibel, daha çok gençlerin gittiği danslı bir gazino idi. Sibel'de yabancı gruplar sahne alır, çoğunlukla Avrupa'dan gelen sanatçılar gösteri yapardı. Gecenin ilerleyen saatlerine doğru Fransız strip-tease yapan kızlar sahneye çıkardı. 1960'lı yılların sonlarına doğru yavaş yavaş yerli sanatçılarda Sibel'de sahne almaya başladılar. Mesela 1967 yılında haftanın 5 günü sahneye Ayla Dikmen çıkardı⁸⁷⁹. 1. Kordon'da yer alan bir diğer eğlence mekânı, Bergama Restoran idi. Bergama Restoran'ın yemekli ve müzikli eğlencesi olurdu. 1960'lı yılların sonlarına doğru Gündoğdu semtinde Pampam Eğlence Kulübü İzmirililer arasında ön plana geçmeye başladı. Yemekli ve danslı olan kulüpte, İzmirin tanınmış simaları eğlenir, ertesi gün magazin haberleriyle Pampam'daki eğlenceler basına yansırı. Büyük Efes Oteli'nin üstündeki Meyhane Gece Kulübü de İzmirililer tarafından en çok tercih edilen mekânlardan birisiydi. Güzelyalı tarafında ise Gaskonyalı Gazinosu vardı. Adnan Şenses burada sahne alırdı.

Kordon'da ve Kültürpark'ta yer alan gazinolar kaliteli müzik yapar, renkli programları ile halkı gecenin ilerleyen saatlerine kadar eğlendirirlerdi. Türk sanat müziği dinleyenler ve kaliteli müzikten anlayanlar bu gazinolara giderdi. Sanatçılar da kıyafetlerine ve repertuvarlarına son derece önem verir, sanatlarını hakıyla icra ederlerdi. Dönemin en tanınmış gazino işletmecisi Necdet Yazar, gardrobunda

---

⁸⁷⁷Ege Ekspres, 30-31 Ağustos 1968, 1 Eylül 1969; Demokrat İzmir, 26 Ağustos 1969, 1 Eylül 1969.

⁸⁷⁸Dağtaş, a.g.e., s. 91.

⁸⁷⁹Ege Ekspres, 8 Mart 1967.

mutlaka yedek ceketler, gravatlar ve çoraplar bulunduğunu söylerdi. Gelen saz heyetinden kıyafetini beğenmedikleri olursa, kendi gardrobunu onlara açar, sahneye özenle çıkmalarını sağlardı⁸⁸⁰. Bu nedenle, bu gazinoların fiyatları da yüksek olurdu. Güzelyalı'daki Gaskonyalı Gazinosu da bunlardan bir tanesi idi. Mesela fix menüsü 55 TL idi. Oysaki daha alt gelir grubundan vatandaşların gittikleri gazinolar da vardı. Bu gazinoların çoğu, basmane semtinde toplanmıştı. Mesela Ali Ulvi kışlık aile çay bahçesinde geceleri müzikli eğlenceler düzenlenir, sanatçılar sahne alırdı. Giriş 200 kuruş idi⁸⁸¹.

Orta ve üst sınıfın gittiği bu eğlence mekânlarının dışında bir de alt sınıfın uğrak noktası olan gece kulüpleri vardı. Alaattin Süberoğlu gece kulüpleri ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Anadolu'dan, bağımlı, tarlasını satarak biriktirdiği 3-5 kuruşla eğlenmeye gelenler olurdu. Onlar Basmane'deki gece kulüplerine giderlerdi. Buraları pavyon tarzı yerlerdi. İçeride 10-20 bayan çalışırdı. Buralarda zaman zaman olaylar çıkar, polis kontrolü elden bırakmazdı. Basmane, Çankaya arasında NewYork Pavyon vardı. Burası nispeten biraz daha iyiydi; fakat yüklü miktarda hesap ödenirdi.

Alsancak'ta da gece kulüpleri vardı. Mullenrij, London Pavyon, Sayanora bunlardan birkaçı idi. Sayanora, şimdiki Hilton Oteli'nin bulunduğu yerdeydi. Alsancak'ta 4-5 tane pavyon vardı. Elit yerlerdi. Güzel programlar olurdu. Sanatçılar gelirdi. Fakat ailecek pek gidilmezdi. Genelde erkeklerin gittikleri yerlerdi. Bazen eşleriyle veya sevgilileriyle gelenler olurdu; fakat pek hoş gözle bakılmazdı. Yine de Basmane'deki gibi kavga gürültü olmazdı⁸⁸².

5.9.3. Plajlar ve Mesire Yerleri

İzmir'in yaz ayları son derece sıcak olur, bunaltıcı sıcaklar nedeniyle vatandaşlar akın akın deniz kenarlarına inerlerdi. Zengini, fakiri, kadını, erkeği, otomobillisi veya yayası serinlemek ve biraz deniz havası almak için sahillere koşardı. 1960'larda Karşıyaka, Göztepe ve İnciraltı sahillерinden denize girmek mümkündü. Bu nedenle, evleri sahil kenarında olanlar veya sahile yakın bir mesafede oturanlar, akşamdan hazırladıkları yiyecekleri ile yürüyerek sahile

⁸⁸⁰Dağtaş, a.g.e., s. 92.

⁸⁸¹Yeni Asır, 11 Nisan 1960.

⁸⁸²Ayvalık-Altınova (1994-1999) Eski Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

inerlerdi. Genellikle Pazar günleri yapılan bu aktivite İzmirliilerin yaz aylarındaki en büyük eğlencesiydi. Bir gün önceden börekler açılır, hasır sepetler yiyeceklerle doldurulur, termoslarda çay demlenir ve ertesi gün ailecek deniz kenarlarına inilirdi. Trafiğin sıkışık olması, plajların hınca hınç dolu olması ve bunaltıcı sıcaklar kimsenin huzurunu kaçıramaz, önceden planlanmış olan bu gezinti, tüm aile bireyelerine tatlı bir huzur verirdi. İzmir'in imbatı ve meltemi meşhurdu. Denizden hafif bir esinti gelir, denize girmeyenleri bile rahatlatırdı. İzmirliiler için deniz kenarına inmek boş vakitleri değerlendirmek için en güzel yollardan birisiydi. Yazlık evleri veya kendine ait arabası olanlar, diğerlerine göre nispeten daha şanslı olurdu. Gürültüden, kalabalıktan uzak, sayfiye yerlerinde güneşin ve denizin tadını çıkarırlardı. Orta halli vatandaş ise, otobüsle veya dolmuşla geldiği plajda, oturacak yer bulabilmek için sabahın erken saatlerinde evden çıkardı. Gürültü ve kalabalığa rağmen huzurlu bir gün geçirir, güneşin batmasıyla birlikte evinin yolunu tutardı.

1960'lı yıllarda deniz kenarları tesis anlamında nispeten boştu. İzmirliiler kimi zaman çadırları ile sahile gelir, denizin hemen kenarına çadırını kurardı. Yan yana kurulan çadırlar bir süre sonra tüm kıyı şeridini doldurur, sahilleri adeta çadır kenti haline getirirdi. Çadır kurulmayan deniz kenarlarında ise, insanlar kumların üzerine oturur piknik sepetlerini açar ve yemeklerini ailecek yerlerdi. Şezlongta yatarak güneşlenmek pek yaygın değildi. Özellikle bikinileri ile yatarak güneşlenen bayanlara çok az rastlanırdı. Denizden çıkanlar, kurulandıktan sonra kumların üzerine oturmayı tercih ederlerdi.

Plaj sezonu açılır açılmaz Urla'nın Kalabak ve Çeşmealtı mahallelerinde, Güzelbahçe'nin ise Yalı Mahallesi'nde evler ve kökşler dolmaya başlardı. Ev sahipleri birer birer yazlıklarına gelirken, kimisi de evleri kiralamak usulüyle sezonu açardı. Gümüldür ve Ahmetbeyli plajları 1960'lı yılların başında yeni yeni tercih edilmeye başlanmıştı. Bulgurca'dan itibaren, askeriye tarafından 14 metre genişliğinde yeni bir yol inşaa edildiğinden Gümüldür Plajı'na ulaşım imkânı artıyordu. Klaros Harabeleri'ne giden yol da onarıldığı için Ahmetbeyli Plajı'nda da rağbet görmeye başlamıştı. Ahmetbeyli Plajı'nda bir otel ve gazino inşaatı tamamlanmış ve hizmete açılmıştı. Urla'daki Malgaca İçmeleri, Balçova'daki Agamemnun Ilıcaları hem sağlık açısından hem tarihi açıdan önem taşıyan merkezlerdi. Sağlık turizminin pek yaygın olmadığı 1960'larda her iki ılıcalar da

İzmirliiler tarafından zaman zaman kullanılırdı⁸⁸³. 1961 yılında Agamemnun Ilıcaları'nın yönetimi İl Özel İdaresi'ne aitti. Halkın ılıcalardan yararlanabilmesi için 1961 yılında ılıcaların imarı ve yeniden canlandırılması gündeme geldi. Bir heyet tarafından hazırlanan raporda suyun durumunu tespit etmek üzere sondajlaşma yapılması gerektiği Devlet Su İşleri'ne bildirildi⁸⁸⁴. Yapılan çalışmalar olumlu neticeler verdi ve 1961 yılında Agamemnun Ilıcaları'nın imarına başlandı. 1962 bütçesinden ayrılan ödenek ile de tesisin diğer ihtiyaçları karşılanmaya çalışıldı⁸⁸⁵. 1964 yılında Balçova Ilıcaları'nın (Agamemnun Ilıcaları'nın) yapımı tamamlandı ve hizmete açıldı. Özellikle romatizma ve siyatik hastalığı olan vatandaşların tercih ettiği ılıcalar, hem sağlık hem de dinlenme amaçlı kullanılan tesislerdi. İl Özel İdaresi tarafından 100 bin liraya kiralanın tesisler, İzmirliiler tarafından büyük rağbet gördü. Odaların fiatları konumlarına ve imkânlarına göre farklılık gösteriyordu. Müstakil mutfak ve banyolu lüks daireler 70 lira, üst kattaki daireler 50 lira, alt kattaki daireler 40 lira ve banyolu daireler 20 liraydı. Yeni inşa edilen tesislerin dışında eski tesisler de hizmete açılmıştı. Eski tesislerden balkonlu olanlar 15 lira ve alt kattakiler 10 lira idi. Ayrıca dar gelirli vatandaşın kullanabilmesi için ayrılan 6 lira ile 7,5 lira arasında değişen 52 oda daha vardı. Yeni hizmete giren kısımda 1. sınıf lüks bir mutfak inşa edilmiş ve isteyen müşteriler için bu mutfakta tabldot hizmeti de başlamıştı⁸⁸⁶. Balçova Ilıcaları, İzmirliilerin tatil günlerinde hem boş zamanlarını değerlendirmek hemde şifa bulmak amacıyla gittikleri önemli bir merkez haline gelmişti.

Çeşme, Gümüldür, Kuşadası, Foça sahilleri sadece İzmirliiler tarafından değil, yabancı turistler tarafından da sık sık ziyaret ediliyordu. İngilizler, Fransızlar, Almanlar ve Çekler yaz tatillerini geçirmek için sıklıkla Ege sahillerine geliyorlardı. Kendi aralarında düzenledikleri plaj güzellik yarışmaları en büyük eğlenceleri olurdu.

Karşıyaka sahilleri 1960'lı yılların başında Karşıyaka sahilinde oturanlar, evlerinin önünden denize girerlerdi. Sahildeki köşklerin bir kısmının kendilerine ait banyoları vardı. Banyosu olmayanlar veya civardan Karşıyaka sahilde denize girmek

---

⁸⁸³Ege Ekspres, 10 Haziran 1960.

⁸⁸⁴Kemal Ormancıoğlu, "İlimizdeki Şifalı Sular Konusu Nihayet Hal Safhasına Giriyor.", **Ege Ekspres**, 5 Ocak 1961.

⁸⁸⁵Ormancıoğlu, "İzmir Çevresindeki Bütün Şifalı Sular İmar ve İhya Edilecek.", **Ege Ekspres**, 10 Kasım 1961.

⁸⁸⁶Yeni Asır, 1 Haziran 1964.

isteyenler için bir tesis yapılmamıştı. 1950'li yıllarda Karşıyaka plajını onarmak ve gazino yapmak amacıyla başlayan inşaat ise 1960'lı yılların başında hala tamamlanmamıştı. Denize kazıklar çakılmış, inşaat malzemeleri taşınmış, tonlarca demir bir gece kamyonlarla nakledilmiş; fakat fen işleri, mühendisler, inşaat yapılması müsaittir diyen yetkililer bir süre sonra tam tersi görüş bildirerek inşaatı durdurmuşlardı. İnşaatın asıl durma sebebine gelince, sahildeki köşk sahiplerinin, manzaralarını bozacağı gerekçesiyle inşaatı istemedikleri idi⁸⁸⁷.

İzmir'in en meşhur plajı İnciraltı Plajı idi. Geniş bir sahili ve incecik kumları vardı; fakat gazino ve tesis açısından yetersizdi. İzmirli bulabildikleri ağaç gölgelerinde oturur veya sahil boyunca güneş altında vakit geçirirlerdi. Tesislerdeki personelin vatandaşlara uyguladığı muamele çoğu zaman şikâyet konusu olurdu. Garsonlar müşterilere kaba davranır, müşteri-garson kavgası eksik olmazdı. Belediye yetkilileri bu tür gazinolarda sık sık kontrole giderdi. Kentten uzak olmanın verdiği avantajla yüksek fiyat isteyen, tarife uygulamayan işyerleri takip edilir ve ceza kesilirdi; bazen de kapatılırdı⁸⁸⁸. Tesislerin yeterli olmaması ve varolanların da yüksek fiyat istemeleri, İzmirli'nin kendi yiyeceklerini dışarıdan getirmelerine sebep oluyordu. Filelere doldurulmuş sarmalar, dolmalar, rafadan yumurtalar, maydanozlu köfteler; ellerde sepetler, alışıl gelen bildik tablolardı.

1966 Yılında İnciraltı Belediye Plajı
(Kaynak: Suat İsmik Özel Arşivi.)

⁸⁸⁷Ege Ekspres, 20 Haziran 1960

⁸⁸⁸Demokrat İzmir, 23 Temmuz 1964.

İnciraltı, 1960'lı yıllarda orta halli vatandaşın gidebileceği en yakın sayfiye yeri idi. Özellikle Çeşme ve Kuşadası gibi uzak tatil beldelerine gitme imkânı bulamayan vatandaşlar, İnciraltı plajını tercih ederlerdi. Ancak meyhanelerin ve gece kulüplerinin varlığı, bölgenin kente uzak olmasından dolayı asayişin sağlıklı yapılamaması gibi sebeplerden dolayı, İnciraltı plajı vatandaşların huzur ve güvenle gittikleri bir sayfiye yeri değildi. 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren durum değişmeye başladı. Plaj, Balçova Belediyesi tarafından kiralandıktan sonra İnciraltı'nın çehresi de yavaş yavaş değişime uğradı. Girişteki meyhaneler ve gece kulüpleri kaldırıldı. Belediye kendi imkânları ile bir karakol inşa etti ve güvenliği sağlayacak memurlar görevlendirdi. Orta halli vatandaşın denize güvenle ve huzurla girebilmesi için deniz temizletildi ve plaj modernize edildi. Yüzme bilmeyenler için emniyet çizgisi belirlendi ve cankurtaran motoru hizmete sokuldu. Etrafı rahatsız edebilecek insanlara karşı bir emniyet kadrosu oluşturuldu. Plajda mayosu olmayan vatandaşlar için 1 liraya mayo kiralanıyordu. Böylece senelerdir verimli şekilde kullanılmayan tesisler, Balçova belediyesi tarafından yeniden düzenlenerek vatandaşların hizmetine sokulmuş oldu⁸⁸⁹.

İnciraltı sahilinden başka, bir de Narlıdere sahili vardı. Narlıdere sahili, İnciraltı sahiline göre daha tenha ve denizi daha temizdi. Pina plajı ve Pina gazinosu, sahibi Orhan Halaç tarafından işletilir ve müşterilerine güleryüzlü hizmet verilirdi. O dönemde tesislerin müşterilerine güleryüzlü hizmet vermesi pek alışık oluna bir durum değildi. Sadece sahibi değil, tüm personel müşteriler ile yakından ilgilenir ve onları menün etmeye çalışırdı. Orhan Halaç, titiz bir kişiliğe sahip olduğu için gazinosu da pırıl pırıldı. Gazinoya ait soyunma kabinleri vardı. İsteyenlere şezlong verilirdi. Burası tam bir aile gazinosu idi⁸⁹⁰.

Mesire ve piknik alanlarına gelince; en çok tercih edilen yerler İzmir Merkez'de Kültürpark, Karşıyaka'da ise Küçükyamanlar'dı. Erdal Önal unutulmasına kıyamadıklarım isimli yazı dizisinde Küçükyamanlarla ilgili anılarını bakın nasıl anlatmış:

Yıllarca hepimiz Nisan ayından Mayıs sonuna kadar her haftasonu Küçükyamanlar'a uğrardık, hem de ne uğrayış, cumartesiden, taze soğanla yemek için yumurtalar kaynatarak, kol börekleri, kısırlar, yaprak sarmaları

⁸⁸⁹İlhan Çelikkaya, "İnciraltı Vapur Seferleri ile İlgili Olarak Sayın Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk'e Açık Mektup", **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1966.

⁸⁹⁰**Ege Ekspres**, 12 Temmuz 1967.

yaparak, pompalı gaz ocaklarında çaylar demlenerek... O güzelim mesire yerinde geçirirdik haftasonlarımızı..... Hidirellezde, sabah deniz kenarında dilek tutan komşuların, öğleden sonra Küçükyamanlar ikinci adresi olurdu. O zamanlar Karşıyaka'nın neresinden bakarsanız bakın görünen o sevimli tepe ziyaretçilerinden çok memnun olmalı ki, çiçek açmış gibi görünürdü⁸⁹¹.

1960'lı yıllarda bağlarla ve bahçelerle dolu olan Buca'da da halkın çok tercih ettiği mesire yerleri vardı. Buca İzmir'e göre biraz daha serin olduğu için halk yazın sıcaklarından kaçmak için Kozağaç'a gelirdi. Kozağaç'da büyük bir çınar ağacı vardı. Ağacın dibinden kaynak suyu çıkardı. Özellikle aileler piknik yapmak için burasını tercih ederlerdi. Bir diğer tercih edilen mesire yeri Kaynaklar'dı. Kaynaklar 60'larda yemyeşil doğasıyla küçücük bir köydü. Köyün içinden dere akardı. Kendi arabası olanlar Kaynaklar köyüne dinlenmek ve piknik yapmak için sık sık gelirlerdi. Şirinyer'deki tarihi kemerlerin altından ise Meles Çayı uzanırdı. Çocuklar ve gençler serinlemek istediklerinde Meles Çayı'na girerlerdi. Hasanağa Bahçesi ise Bucalılar tarafından tercih edilen bir başka yeşil alandı. Yalnız burası özel mülkiyete ait çok büyük bir bahçe idi. Özel bekçi tarafından korunur ve piknik yapılmasına izin verilmezdi. Ama mutlaka kaçamaklar yapılır, Bucalılar bahçenin devasallığından yararlanarak pikniklerini burada gerçekleştirirlerdi⁸⁹².

Tablo 67: 1962-1964 Yılları arasında Şehir Parkları İstatistikleri

	1962	1963	1964	
Tamir ve İslah Edilen Alan	8.500 m ²	14.775 m ²	16.360 m ²	
Fidan Dikimi (adet)	4.850	8.300	9.185	
Yeniden Tesis Edilen Yeşil Sahalar	4.760 m ²	7.050 m ²	9.435 m ²	
Dikilen Fidan (adet)	2.125	7.315	11.070	
Nakledilen Nebati Toprak	750 m ³	1.365 m ³	1.590 m ³	
Ağaçlandırma İşleri (adet)	1.525	1.675	2.160	
Budama İşleri (adet)	3.100	3.975	3.085	
Fidanlık çalışmaları (adet)	Ağaç	5.500	2.150	3.225
	Fide	45.000	62.400	65.000

(Kaynak: İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.68.)

⁸⁹¹Erdal Önal, "Küçükyamanlar Masalı", <http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/> (Erişim Tarihi: 09.08.2016).

⁸⁹²Göçmenoglu, a.g.e., s. 39-40.

Piknik ve mesire yerlerinin dışında, dinlenmek ve temiz hava almak için halk, şehir parklarından da faydalanırdı. Eşrefpaşa'daki Cicipark ve Karşıyaka'daki Osmanbey parkı sıklıkla ziyaret edilen yerlerdi. 1964 yılında kenti ağaçlandırmak ve yeşillendirmek için belediye tarafından yeni şehir parkları yapılmaya başlandı. Eşrefpaşa Bölge Müdürlüğü'nün önüne, Karşıyaka'da Soğukkuyu'ya, Üçkuyular Kenndy Meydanı'na, Kapılar Salih Dede semtine, Soğukkuyu'da trafo merkezi yanına, Karşıyaka'da Cumhuriyet Mahallesi'ne, Konak'ta Varyant yolu üzerine ve 27 Mayıs Ortaokulu'nun önüne yeni parklar yapılmıştı. Ayrıca Ali Çetinkaya Bulvarı ağaçlandırılmış, Şair Eşrefpaşa Bulvarı yeşillendirilmiş ve Kadifekale koruluğunda yeni piknik alanları yapılmıştı⁸⁹³.

---

⁸⁹³İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 68-69.

6. SAĞLIK, GÜVENLİK ve BELEDİYE HİZMETLERİ

6.1. Sağlık

1960'lı yıllarda İzmir'de, sağlık hizmetlerinin halka ulaşabilmesi ve halkın sağlık seviyesinin yükseltebilmesi için üç ayrı koldan ilerleme kaydediliyordu. Bir taraftan koruyucu hekimlik çalışmaları yürütülüyor, diğer taraftan koruyucu hekimliği destekleyen tedavi edici hekimlik çalışmaları yapılıyor, bir diğer taraftan ise yeterli sağlık personeli yetiştirebilmek için yeni sağlık okulları açılıyordu. Halkın sağlık konusunda eğitilmesi, beslenme şartlarının iyileştirilmesi, aşılama kampanyalarının yaygınlaştırılması ve nüfus planlama çalışmaları, koruyucu hekimlik kapsamında yürütülen çalışmalardan sadece birkaçı idi. İzmir, coğrafi ve iktisadi konumu gereği, komşu illerden de çok sayıda hastayı çeken bir kentti. Üstelik Ege Üniversitesi'nin İzmir'de oluşu da kenti sağlık merkezi açısından daha çekici kılıyordu. Ancak, köy ve kasabalarda yaşayan nüfusun, sağlık hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamadığı görülüyordu. Bu nedenle, 1960'lı yıllar sağlık politikalarında da değişikliklerin yaşandığı yıllar oldu. Halka daha rahat ulaşabilecek, ayakta veya evde tedavi yapabilecek polikliniklerin açılmasına öncelik verildi. Ayakta tedaviyi amaçlayan veya küçük operasyonların yapılmasına imkân tanıyan poliklinikler inşa edildi. Bu polikliniklerin ilk örnekleri "*baraka poliklinik*" şeklinde açıldı. Eşrefpaşa Belediye Hastanesi'ne bağlı Samantepe ve Mehtaptepe dispanserleri ilk örnekleri teşkil etti. 1968 yılında başlayan bu uygulama ilk etapta İzmir merkez ve çevresinde bulunan yedi gecekondu semtini kapsadı. Ayrıca, 1965-1968 yılları arasında aşılama kampanyası başlatıldı ve İzmirli tüm vatandaşlara uygulandı⁸⁹⁴. İzmir'in sağlık teşkilatlarına verdiği önem neticesinde 1960'lı yıllar boyunca, sağlık hizmetleri İzmir kentinde başarılı bir şekilde sürdürüldü.

⁸⁹⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 194-195.

6.1.1. Sağlık Personeli ve Sağlık Kurumları

Tablo 68: 1960-1967 Yılları Arasında İzmir İlindeki Sağlık Personeli Sayısı

İzmir	Doktorlar		Kimyager	Eczacı	Diş Doktoru	Hemşire	Ebe	Sağlık Memuru
	İhtisaslı	İhtisassız						
1960	360	356	4	124	85	212	266	114
1961	332	220	4	118	93	115	136	126
1962	343	381	20	121	83	81	166	149
1963	464	339	12	129	105	281	272	313
1964	563	323	13	128	97	286	252	310
1965	605	365	14	140	105	284	250	140
1966	432	189	11	184	114	123	317	184
1967	474	354	26	144	84	267	235	165

Kaynak: **DİE İstatistik Yılığ 1960-1962**, s.s. 125-128'den ve **1967 İzmir İl Yılığ ı**, s. 196'dan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1960'lı yıllarda sağlık kurumları, yataklı ve yataksız olmak üzere iki ayrı kategoride hizmet veriyordu. Yataklı sağlık kurumları hastaneler ve tedavi istasyonları; yataksız sağlık kurumları ise ana ve çocuk sağlığı merkezleri, muayene ve tedavi evleri ile dispanserlerdi.

Tablo 69: 1965 Yılında İzmir İl Merkezindeki Hastaneler

Hastaneler	Yatak sayısı	Tedavi edilenler	
		Poliklinikte	Yatakta
İzmir Devlet Hastanesi	476	122.874	19.717
Çocuk Hastanesi	250	116.721	12.940
Göğüs Hastalıkları Hast.	700	6.880	3.338
Eşrefpaşa Belediye Hast.	175	85.477	5.121
Sosyal Sigortalar Kurumu İzmir Hast.	450	25.726	22.921
Devlet Demiryolları İzmir Hast.	100	32.854	1.594
Verem Savaş Derneği Verem Hast.	275	-	1.014
Özel Konak Hastanesi	60	-	980
Doktorlar Hastanesi	30	-	782
İzmir Sıhhat Evi	20	-	326
Fransız Hastanesi	60	15.654	1.367
Karataş Musevi Hastanesi	30	5.811	398
Toplam	2.626	411.997	70.498

Kaynak: **1967 İzmir İl Yılığ ı**, s. 197.

Görüldüğü üzere 1965 yılında İzmir il merkezinde 12 hastane faaliyet gösteriyordu. Bu hastanelerden Sağlık Bakanlığına bağlı olanlar İzmir Devlet Hastanesi, Çocuk Hastanesi, Göğüs Hastalıkları Hastanesi; Özel sektöre ait olanlar Özel Konak Hastanesi, Doktorlar Hastanesi, İzmir Sıhhat Evi; Azınlıklara ait olanlar Fransız Hastanesi ve Karataş Musevi Hastanesi, diğer kurumlara ait olanlar ise

Eşrefpaşa Belediye Hastanesi, Sosyal Sigortalar Kurumu İzmir Hastanesi, Devlet Demiryolları İzmir Hastanesi ve Verem Savaş Derneği Verem Hastanesi idi⁸⁹⁵.

İzmir Devlet Hastanesi, 1851 yılında Emin Muhlis Paşa tarafından padişahın onayı alınarak, halktan toplanan bağışlarla inşa edildi. Hastanenin ilk ismi İzmir Guraba-i Müslümin idi. 62 yatak kapasitesiyle açılan hastanenin kadın-erkek bölümleri ayrı konumlandırılmıştı. İlk zamanlarda yılda ortalama 6.000 hastanın tedavisi yapılıyordu. Sadece İzmir'den değil, tüm Ege Bölgesi'nden çok sayıda hasta tedavi amacıyla İzmir Devlet Hastanesi'ne gelirdi. Hasta sayısının artmasıyla birlikte 1897 yılında Vali Kamil Paşa zamanında hastaneye ek bölümler ilave edildi. 1903 yılında yatak sayısı 216'ya çıktı. Hastaneye ek gelir sağlayabilmek için saf su ve gül suyu imalatını gerçekleştiren bir imbikhane açıldı ve hastanenin bir bölümü eczane olarak kullanılmaya başlandı. Bir süre sonra hastanenin baş eczacısı Süleyman Ferit Eczacıbaşı oldu. 1913 yılında İzmir Memleket Hastanesi olarak ismi değiştirilen hastane uzun yıllar bu isimle faaliyet gösterdikten sonra 1950'li yıllarda İzmir Devlet Hastanesi adını aldı⁸⁹⁶. 1961 yılında başhekim Dr. Celal Yarkın idi. Celal Yarkın zamanında, hastaneye dönemin tekniğine uygun modern cihazlar satın alındı. 185.000 liraya 100 dâhili, 10 harici hatlı bir telefon santrali tesis edildi; 100.000 liraya kanser tedavi laboratuvarı kuruldu; 30.000 liraya mutfak yapıldı; 179.000 liraya blok sterilizasyon cihazı temin edildi; 82.000 liraya yeraltı elektrik kabloları döşendi; 150.000 liraya gastroenteroloji servisi ve laboratuvar açıldı; 57.000 liraya yeni ameliyat masası; 191.000 liraya kanser tedavi cihazı; 116.000 liraya 500 miliamperlik yeni röntgen teşhis cihazı; dâhiliye polikliniğine 28.000 liraya seyyar röntgen cihazı ve ameliyathaneye 36.500 liraya seyyar röntgenli radyo şirurjikal ortopedik masa alındı. Yeni cihazların alınması ile birlikte 1 yıl içerisinde 17.665 hasta tedavi gördü; 115.834 kişi poliklinik muayenesi oldu. 6.270 kişiye ameliyat yapıldı, 1.072 doğum gerçekleşti, 15.734 röntgen çekildi, 17.161 kişi fizik tedavi gördü ve 46.712 laboratuvar muayenesi yapıldı. Bu istatistiklerden yola çıkarak günde 19 hastanın ameliyat edildiği ve 600 hastanın tetkik ve muayenesinin yapıldığı görülmüyordu⁸⁹⁷.

İzmir Devlet Hastanesi, 1960'lı yılların sonlarında 550'nin üstünde yatak kapasitesi ile hastalara hizmet veriyordu; ancak yine de yataklar yeterli gelmiyor,

⁸⁹⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s. 197.

⁸⁹⁶Ünal Ersözlü, "İzmir Guraba-i Müslümin", *Sabah*, 7 Şubat 2012.

⁸⁹⁷Hasan Anar, "Devlet Hastanesi Geçen Yıl 17.603 Hastayı Tedavi Etti.", *Yeni Asır*, 22 Ocak 1962.

kimi zaman hastalar koridorlara serilmiş battaniyelerin üzerinde doktor bekliyorlardı. Doktor sayısının yetersiz olduğu hastanenin 1968 yılındaki başhekimini Kadri Arslansan idi. Hastaneden içeriye girince ağır bir koku hastayı karşılıyor, pislik ve bakımsızlık hastaların en büyük şikâyeti oluyordu. 1968 yılında İzmir Devlet Hastanesi ile ilgili Demokrat İzmir gazetesinde çıkan bir yazıda Kazım Özer isimli yatılı bir hasta şunları söylemişti:

Rezil olduk pislikten... Yatağımın altı bir haftadır portakal, elma kabukları ile dolu, temizleyen yok. Bazen idrar örneğini de unutuyorlar, ağır hastaların sürgülerinden çıkan kokular da karışınca boğulacak gibi oluyor, nefes alamıyoruz⁸⁹⁸.

İzmir Devlet Hastanesi ile ilgili tek şikâyet konusu pislik değildi; hastaneye girmek için uzun süren kayıt işlemleri, sağlık personelinin hastalara karşı kaba davranışları da çoğu zaman gazetelerde yer alıyordu. İzmir’de nüfusun her geçen gün artması, sağlık hizmetlerinin de aksamasına sebep oluyordu. 1967 yılının eylül ayında hastane 555 yatak kapasitesine sahip olmasına rağmen, günde 2000 kişinin başvurması sonucu, hastanede 683 yataklı hasta tespit edilmişti. Yatak sayısının 555 olması, 83 hastanın sedye üzerinde, masada veya yerde yattıkları gösteriyordu. Doktor ve hemşire sayısı da yetersizdi. Bir doktor muayene için hastaya ortalama 15 saniye ayırabiliyordu. Doktorlar günde en az 2.000 kişiyi ayakta muayene ediyorlar, hatta çoğu zaman kendi servislerine zaman bile ayıramıyorlardı⁸⁹⁹.

1900’lü yılların başında frengi gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklara İzmir’de çok sık rastlanırdı. Bu nedenle 1906 yılında Tepecik’te Emraz-ı Zühreviye adıyla yeni bir hastanenin yapımına başlandı. 1908 yılında hizmete açılan hastane uzun yıllar sadece deri ve zührevi hastalıklar üzerine hizmet verdi. İzmir Belediye Başkanı Eşrefpaşa’nın katkılarından dolayı hastanenin adı 1913 yılında Eşrefpaşa Hastanesi olarak değiştirildi. 1950 yılında ise İl özel idaresi tarafından belediyeye devredildi ve 1960’lı yıllar boyunca belediye tarafından yönetildi.

Eşrefpaşa Hastanesi İzmir’in en yoğun ve en randımanlı hastanesi idi. Yatak sayısı devlet hastanesinin üçte biri oranında olmasına rağmen devlet hastanesinden daha kalabalık olurdu. İlk açıldığı yıllarda deri ve zührevi hastalıklar üzerine hizmet

⁸⁹⁸Zafer Atalay, “Hastane Kapısı”, **Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1968.

⁸⁹⁹Ahmet Yazıcıoğlu, “İzmir’de Hastalar Yerlerde Yatıyor.”, **Ege Ekspres**, 22 Eylül 1967.

vermesine rağmen kısa süre içerisinde tüm branşlardan hasta kabul etmeye başladı. Akıl hastalıkları ve çocuk hastalıkları dışında bütün hastalıkların tedavileri yapılırdı. beviye, üroloji, cildiye bölümlerine ait 60 yatak vardı. Üniversite klinikleri ile birlikte toplamda 150 yataklı tam teşekküllü bir hastane idi. 1956 yılında açılan Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi üroloji ve dermatoloji bölümleri Eşrefpaşa Hastanesi'nde hizmet verirdi. Üniversite klinikleri için 50 yatak ayrılmıştı. 1972 yılında Ege Üniversitesi'nin Bornova'da yeni binası yapılana kadar Tıp Fakültesi'nin üroloji ve dermatoloji bölümleri burada hizmet vermeye devam etti. 1960'lı yılların başında bina yetersiz kalmaya ve ek binalar inşa edilmeye başlandı. Zira bir klinikte 3 doktorun çalışmak zorunda kalması büyük bir zaman kaybına sebep oluyordu. Bu nedenle bir taraftan yeni binalar ve ek servisler yapılıyor, diğer taraftan bina tadilatlarına devam ediliyordu. Hastane 1960'lı yılların başında yeniden restore edildi ve İzmirliilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek duruma getirildi. Kayıtlara göre 1960 yılında hastaneye 53.144 kişinin müracaat ettiği, 823 hastanın ameliyat edildiği, 3.475 hastanın yatarak tedavi edildiği, 12.948 hastanın röntgeninin çekildiği, 16.083 laboratuvar tahlili yapıldığı, 375 çocuğun doğduğu görülüyordu⁹⁰⁰.

1962 yılında Eşrefpaşa Hastanesi çamaşırhane binası, tesisi ve makinalarıyla birlikte yenilendi. 1963 yılında çamaşırhaneye buhar kazanları alındı, çatı kısmına camekân yapılarak çamaşır kurutma bölgesi olarak tesisi edildi. Eski çamaşır kurutma terası ise personel yatakhane olarak değiştirildi. 1962 yılında dâhiliye servisine, laboratuvara ve kobay bakım yerlerine kalorifer tesisatı döşendi. Laboratuvarın fayans döşemesi yapılarak adana ve boya işlemleri tamamlandı. Ayrıca, laboratuvardaki bütün alet ve edavatlar tekrar elden geçirilerek gerekli görülen tüm tamiratlar yapıldı. 1963 yılında mutfak ve gasilhane bölümüne soğuk hava tesisatı monte edildi. Mutfak fayansla kaplandı ve badana-boyası tamamlandı. Ayrıca bu bölümde de ihtiyaç duyulan tüm tadilat işlemleri, bakım ve onarımlar yapıldı. 1964 yılında çamaşırhane, mutfak ve kalorifer dairelerine akaryakıtla çalışan brülör tesis ve makinalar alındı. Binada kalorifer sisteminin olmadığı yerlere kalorifer döşendi, binanın ön cephesine mozaik yapıldı, tel sineklik ve kafesler taktırdı. Polikliniklere, idari kısma, mutfak ve makine dairesine florasan tesisi döşendi. Ayrıca, erkek personel yatakhanesine su ve tuvalet tesisatı yapıldı. 1963 yılında 2 tane Şavrole marka ambulans satın alındı ve acil servisin hizmetine

---

⁹⁰⁰Kapsız, "Şehrimiz Belediye Sağlık Teşkilatı Nasıl Çalışıyor?", **Ege Ekspres**, 20 Ocak 1961.

sunuldu. 1964 yılında ise iki tane daha ambulans tamiratlarının yapılması amacıyla Eshot Genel Müdürlüğü atölyelerine gönderildi. Yenilen ambulanslar hizmete girdi. Eshot Genel Müdürlüğü'nde bulunan 1 araç da bakım ve onarımı yapılarak cenaze arabası olarak kullanılmak üzere Sağlık Müdürlüğü emrine verildi ⁹⁰¹.

Tablo 70: 1962-1964 Yılları arasında Eşrefpaşa Hastanesi'nin Çalışmaları

	1962	1963	1964
Poliklinik Muayenesi	77.698	69.100	81.454
Yatarak Tedavi Edilenler	4.352	5.482	5.201
Ameliyatlar	875	708	1.219
Doğumlar	622	455	616
Laboratuvar İşlemleri	25.480	29.112	24.096
Röntgen Sayısı	8.885	7.322	6.588

(Kaynak: İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 34.)

1963 yılında İzmir, girişimci doktorlar tarafından yaptırılan yeni özel bir hastaneye kavuştu. Özel Konak Doğum Kliniği olarak açılan hastane, 2 ay sonra bakanlıktan alınan izinle isim değiştirdi ve Özel Konak Hastanesi olarak hizmete başladı. Bina 4 kattan oluşmakta; birinci katta dâhiliye, ikinci katta hariciye, üçüncü katta doğum ve dördüncü katta yemekhane bölümleri bulunmaktaydı. Akıl hastalıkları ve bulaşıcı hastalıklar dışında tüm hastalıklar tedavi edilirdi. Açıldığı yıl 40 yatak kapasitesine sahipken, 1965 yılında 60 yatak kapasitesine ulaştı. Hemen hemen her hastanın odası ayrıydı. Odalarda kalorifer, radyo, telefon, zil, gardrop ve lavabo bulunuyordu. Ayrıca refakatçinin kalabilmesi için ek bir yatak vardı. Hastaların sağlığı ve her türlü konforu düşünülmüştü. Mesela hastaya oksijen gerekli olduğu durumlarda kocaman oksijen tüplerinin odalara taşınması yerine, oksijen özel borularla hastaların yanına kadar götürülüyordu. Hastanelerin kâbusu olan elektrik kesilmesine, Özel Konak Hastanesi'nde çözüm bulunmuştu. Elektrik kesildiği an bataryalar devreye giriyordu. Hastanede 12 hemşire, 8 hastabakıcı, 7 müstahdem ve yeterli sayıda uzman doktor ve ebe çalışmaktaydı. Özel bir hastanenin açılması İzmirli tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Çünkü devlet hastanelerinin adeta klasik kokusu haline gelen ağır koku, bu hastanede yoktu. İçeriye girildiğinde

⁹⁰¹ İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 34-45.

çiçek kokuları hastayı karşılamakta, güler yüzlü hemşireler hastalarla tek tek ilgilenmekteydiler. Özellikle Amerikalılar tarafından tercih edilen Özel Konak Hastanesi, Türkiye'nin en modern hastanesi olarak lanse ediliyordu. Hastane 1960'lı yıllar boyunca İzmirli'lere hizmet vermeye devam etti⁹⁰².

İzmir Çocuk Hastanesi'nin temeli, 1938 yılında, Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un katkıları ile atıldı ve 1947 yılında hizmete girdi. Hizmetine girdiği yıl 140 yatak kapasitesine sahipti ve Türkiye'nin ilk çocuk hastanesi idi. Sadece İzmir'den değil, Ege Bölgesi'nin tüm illerinden her yıl binlerce hasta tedavi amacıyla Behçet Uz Çocuk Hastanesi'ne geliyordu. Yoğunluğundan dolayı hastanenin yatak kapasitesi her yıl arttı. 1965 yılında 250 yatağa sahipken, 1966 yılında yatak sayısı 350'ye, 1967 yılında 360'a kadar yükseldi. 1966 yılında 115.814 hasta poliklinikte, 14.938 hasta yatakta tedavi edildi; 36.574 tahlil yapıldı ve 10.741 röntgen çekildi. 1967 yılında ise 128.994 hasta poliklinikte, 12.937 hasta yatakta tedavi oldu; 26.836 tahlil yapıldı ve 12.816 röntgen çekildi⁹⁰³.

İzmir Çocuk Hastanesi.
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1966.)

1960'lı yılların başında Türkiye'de henüz organ nakli ameliyatları yapılmıyordu. 1963 yılında ilk defa İzmir'de Prof. Dr. Hayrullah Kocaoğlu tarafından Tepecik Göğüs Hastalıkları Hastanesi üniversite kliniğinde ilk kalp nakli denendi. Bir köpekten diğer bir köpeğe aktarılan kalp 4 saatlik operasyon neticesinde başarıyla nakledilmişti. Bu operasyon, hayvanlarda organ nakli ile ilgili büyük bir

⁹⁰²Yazıcıoğlu, "Özel Konak Hastanesi", **Ege Ekspres**, 12 Kasım 1963.

⁹⁰³1967 **İzmir İl Yıllığı**, s. 197.

gelişme olarak kabul edildi. Operasyona katılan isimler, üniversite kliniğinden Doç. Dr. Ahmet Tutan, Doç. Dr. Kemal Astarcioglu, Uzman Dr. Selahattin Bayraktar, Dr. Zeki Karasu, Dr. Cengiz Aydin, Dr. İsmail Cüce ve Hemşire Zehra Varlıklı idi⁹⁰⁴. İzmir'in ikinci açık kalp ameliyatı ise 1967 yılının ocak ayında gerçekleştirildi. Prof. Dr. Hayrullah Karacaoğlu tarafından yapılan ameliyat ile Manisa'nın Çakırcalı köyünde yaşayan 7 yaşındaki Habibe İşcan hayata döndürülmüştü. Ege Üniversitesi cerrahi kliniğinde gerçekleştirilen ameliyat 5 saat sürmüş ve hasta gözlerini açtığı anda bilincinin tamamen açık olduğu görülmüştü⁹⁰⁵.

1960'lı yıllarda bilimsel çalışmalar ve büyük ameliyatlar devlet hastanelerinde veya üniversite kliniklerinde gerçekleştirilirdi. Özel hastanelerin yeni yeni açılmaya başlanması ve pek yaygın olmaması, küçük operasyonların daha sıklıkla yapılmasına imkân tanıyordu. Özel hastanelerin, devlet hastanelerine göre en büyük avantajı konforlu olması ve yoğun olmaması idi. Sağlık personelinin hastalara gösterdiği ilgi ve sevecenlik de maddi imkânı olan hastaları özel hastanelere çekiyordu. Zira devlet hastaneleri ile ilgili en büyük şikâyetler sağlık personelinin hastalara karşı kaba ve ilgisiz davranışları idi. Mesai saatleri dışında ve tatil günlerinde ağır ve acil vakalar karşısında gerekli tedbirler alınmıyordu. Hastaneler Sağlık Bakanlığı tarafından sık sık uyarılırdı.

İzmir'de hastanelerden başka bir de tedavi istasyonları vardı. Tedavi istasyonları, hastalığın yoğun olarak görüldüğü bölgelere açılan yataklı tedavi merkezleri idi. İzmir'de 1965 yılında 4, 1966 yılında 7 ve 1967 yılında 11 tane kuduz tedavi istasyonu açıldı. 1965 yılında 1.946 kişiye, 1966 yılında 2.547 kişiye ve 1967 yılında 3.502 kişiye kuduz aşısı yapıldı. Aşı yapılanlar arasından sadece 1 kişi yaşamını yitirmişti⁹⁰⁶.

Yataksız tedavi kurumlarından bir tanesi Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezleri idi. İzmir il merkezinde 1965 yılında 1 nolu Sedat Eczacıbaşı ve 2 nolu Sedat Eczacıbaşı olmak üzere 2 tane Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi vardı. 1967 yılının nisan ayında Balçova'da 1 tane daha açıldı ve 3 nolu Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi adını aldı. Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezleri, düzenli olarak aile ziyaretleri yapar; anneleri gebelik, gebelik sonrası çocuk bakımı, çocukların beslenme düzeni ve hijyen

⁹⁰⁴Akın Kıvanç, "İzmir'de İlk Defa Organ Nakli Denendi.", **Demokrat İzmir**, 3 Nisan 1968.

⁹⁰⁵Tuncay Atilla, "İzmir'de İkinci Açık Kalp Ameliyatı Yapıldı.", **Ege Ekspres**, 30 Ocak 1967.

⁹⁰⁶1967 **İzmir İl Yıllığı**, s. 198.

gibi konularda bilgilendirirdi. 1967 yılında 1 nolu Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi tarafından 9.401, 2 nolu Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi tarafından 20.274 ve 3 nolu Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi tarafından 2.137 aile ziyaret edildi. Bu merkezler, annelerin düzenli muayenelerini yapar, 0-6 yaş arasındaki çocukların aşı kontrollerini ve laboratuvar muayenelerini takip eder, ailelere süttozu ve A-D vitamini kapsülü dağıtır, çocuk hijyeni ve anne hijyeni konusunda aileleri bilgilendirirdi. Muayene ve tedavi evleri ise ayakta ve yataksız olarak hizmet veren bir diğer sağlık kurumu idi. İzmir il merkezinde biri Gültepe diğeri Şirinyer’de olmak üzere 2 tane muayene ve tedavi evi vardı. 1965 yılında 3.104 hasta, 1966 yılında 5.501 hasta, 1967 yılında 7.752 hasta muayene evlerinde tedavi olmuştu⁹⁰⁷.

Dispanserler, ayakta tedavi yapılan sağlık kurumları içerisinde en yaygın olanlardı. İzmir il merkezinde bulunan deri ve üreme hastalıkları dispanseri, deri hastalıklarının yanı sıra, cüzzam ve frengi hastalıkları ile de mücadele ediyordu.1960 yılında Tepecik’te faaliyet gösteren Deri ve Zührevi Hastalıkları Dispanseri’nde 1 doktor, 1 ebe-hemşire, 1 hastabakıcı, 1 kâtip ve 2 hademe çalışmaktaydı. Dispanserin hekimi Dr. Bedri Silkü idi. Özellikle genelev kadınları haftada 2 kere dispansere gelerek, zührevi hastalıklar bakımından muayene edilirdi. Hastalık tespit edilen kadınların tedavileri de yine dispanserde gerçekleştirilirdi. Muayene ve tedavi için gelen kadınların hiçbirinden ücret alınmazdı. Sadece vesikalı bayanlar değil, bütün bayanların genel kontrolleri dispanserde ücretsiz olarak yapılmaktaydı. Muayeneye gelen her kadının tüberküloz kontrolleri de yapılır; Verem Savaş Dispanserinden gelen uzman hekimler tarafından muayene edilirdi. Bayanlara her 3 ayda bir kan tahlilleri yapılmakta ve frengi hastalığına yakalanıp yakalanmadıkları tespit edilmekteydi. 1960 yılı boyunca 20.000 kadın dispansere muayeneye gelmiş, kadınların 980’i kan muayenesine tabi tutulmuş, 409’u belsoğukluğuna yakalanmış ve 2 hastada da frengi tespit edilmişti. Bütün hastaların tedavileri yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştı. Elde edilen istatistikler neticesinde kan muayenelerinin ve bel soğukluğu hastalığının gittikçe arttığı, frengi hastalığının ise azaldığı görülüyordu⁹⁰⁸. 1967 yılında 29 cüzzam hastası tedavi edilmişti. Aynı yıl 149 frengi hastasının da tedavi sürecine devam edilmekteydi⁹⁰⁹.

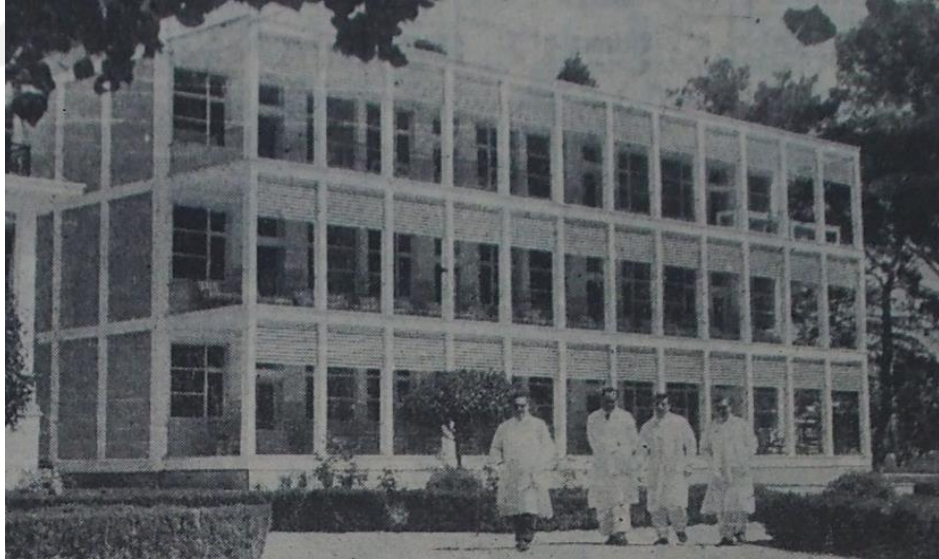
⁹⁰⁷1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 198-199.

⁹⁰⁸Kapsız, “Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Dispanserinde Sağlık Faaliyeti”, **Ege Ekspres**, 21 Ocak 1961.

⁹⁰⁹1967 İzmir İl Yıllığı, s. 200.

Veremle mücadele eden kuruluşlar Verem Savaş Derneği ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı dispanserler idi. İzmir'de Verem Savaş Derneği 1923 yılında kurulmuştu. Beyler sokağındaki mütevâzi bir bina da faaliyete geçen dernek, yıllar içerisinde ilaveler yapılarak büyümüşü. Dernek, 30 yatak ile hizmete açılmış 1964 yılında 300 yataklı bir sağlık kurumu haline gelmişti. Aynı yıl Verem Savaş Derneği'ne bağlı 4 dispanser hizmet vermekteydi. Beyler Sokağı'ndaki Merkez Dispanseri, Karşıyaka'daki Hasan Uygun Dispanseri, Eşrefpaşa'daki 3 numaralı dispanser ve Güzelyalı'daki Şerefnur Değertin Dispanseri... Bu 4 dispanserden başka Buca'da 100 yataklı bir sanatoryum açılmıştı. Röntgen tesisleri, laboratuvarları ve uzman doktorları ile faaliyete geçen sanatoryumun başhekimini 1964 yılında Dr. Refik Köymen idi. Ayrıca, Verem Savaş Derneği'ne bağlı Yamanlar kampı vardı. Yapılan muayeneler sonucunda yayla havasına ihtiyacı olanlar, zayıf bünyeli vatandaşlar ve özellikle veremli çocuklar için burası ideal bir yer idi. Temiz havaya ihtiyacı olan çocuklar 50'şer kişilik gruplar halinde kampa alınıyor, böylece bir mevsimde 150 çocuğun tedavi gerçekleştiriliyordu⁹¹⁰.

Veremli Hastalara Hizmet Veren Buca Sanatoryumu
(Kaynak: **Yeni Asır**, 17 Nisan 1964.)

1965 yılında Kahramanlar Süleyman Ferit Eczacıbaşı Verem Dispanseri, Kahramanlar semtinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteriyordu. Merkez Dispanseri, Yapıcıoğlu Dispanseri ve Güzelyalı Dispanseri ise Verem Savaş Derneği'ne bağlı idi. 1965 yılında bu üç dispanser tarafından 3.936 aile

⁹¹⁰H. Gülal, "Veremin Sırtını Yere Getirmek İçin Savaşanlar...", **Yeni Asır**, 17 Nisan 1964.

ziyaret edilerek, 7.437 kişiye ilaç yardımı yapıldı. Aynı yıl 82.290 kişi muayene edildi ve 1.000 kişide verem tespit edildi. 3.108 kişiye laboratuvar muayenesi, 79.789 kişiye radyolojik tetkiki yapıldı⁹¹¹.

1924 yılında kurulan İzmir Bölge Sıtma Eradikasyon Başkanlığı 1 merkez ve 11 şubesi ile sıtma ile mücadele ediyordu. Özellikle 1957 yılından sonra çalışmalarını yoğunlaştırmış ve bölgede 1 tane bile sıtmalı kalmaması için çalışmalara başlamıştı. Toplamda 126 personel ile hizmet veriyordu. İzmir Bölge Eradikasyon Merkezi 1 doktor, 34 sıtma savaş memuru, 71 sıtma sağlık koruyucusu, 2 bölge kâatibi, 1 anbar memuru ve 1 şoförden oluşmaktaydı⁹¹².

Tablo 71: 1965 Yılında İzmir İlçelerinde Faaliyet Gösteren Hastaneler

Hastaneler	Yatak Sayısı	Tedavi Edilenler	
		Poliklinikte	Yatakta
Bergama Devlet Hastanesi	30	12.081	3.742
Menemen Devlet Hastanesi	30	13.047	1.787
Tire Devlet Hastanesi	50	7.833	1.936
Bayındır Devlet Hastanesi	30	4.879	483
Urla Kemik Hastanesi	150	3.825	1.265
Toplam	290	41.665	9.213

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 201.)

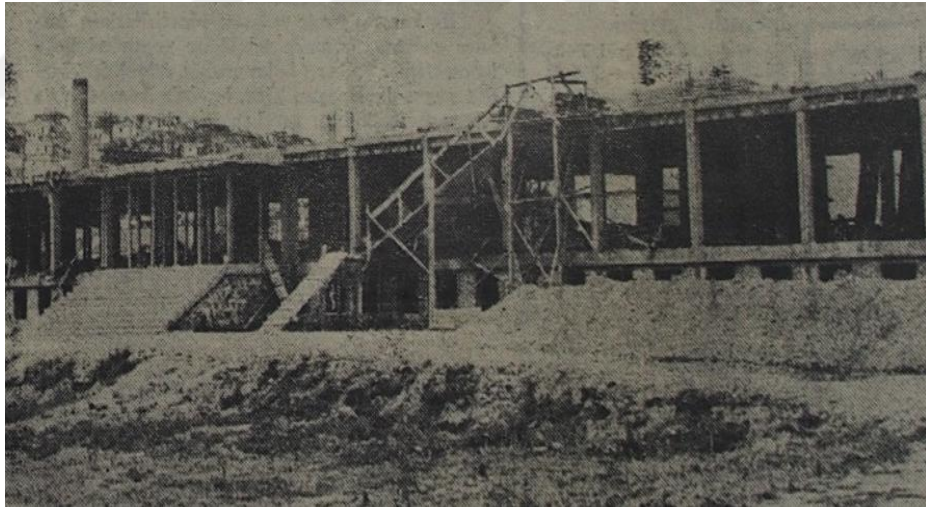
İzmir ilçe ve bucaklarındaki sağlık kuruluşları kapasite ve sayı açısından İzmir'e göre daha küçük ve yetersizdi. 5 hastanenin yanısıra, 11'i ilçede ve 3 tanesi bucakta olmak üzere 14 sağlık merkezi vardı. 1965 yılı itibariyle, Ödemiş Sağlık Merkezi'nde 30 yatak; Selçuk, Seferihisar, Urla, Karaburun, Kınık, Foça, Dikili, Kemalpaşa, Değirmendere, Çeşme (Alaçatı), Bergama (Göçbeyli) Sağlık merkezlerinde de 10'ar yatak mevcuttu. 1 tane Bergama'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Verem Savaş Dispanseri; birer tane de Karşıyaka, Ödemiş ve Tire'de Verem Savaş Derneği'ne bağlı dispanserler vardı. Ödemiş Verem Savaş Dispanseri 1966 yılında, Tire Verem Savaş Dispanseri de 1967 yılında açılmıştı. İzmir'deki Ana ve Çocuk Sağlığı şubelerine bağlı olarak Tire, Urla, Menemen ve Kemalpaşa'da da birer tane Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi vardı. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları ve Sağlığı Kliniği'ne bağlı 1 tane Torbalı'da, 1 tane de Bergama'da Ana ve Çocuk Sağlığı şubesi faaliyetlerini sürdürüyordu⁹¹³.

⁹¹¹1967 İzmir İl Yıllığı, s. 200.

⁹¹²1967 İzmir İl Yıllığı, s. 213.

⁹¹³1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 202-203.

1960'lı yılların başında henüz inşaat halinde olan hastanelerde bulunuyordu. Bunlardan bir tanesi Karşıyaka Devlet Hastanesi idi. İzmir'e 13-14 km uzaklıkta olmasına rağmen yolların bozukluğu, trafik sıkışıklığı gibi birçok sebepten dolayı, Karşıyakalı vatandaşların İzmir'deki hastaneleri ulaşması zor oluyordu. Birçok ağır hasta yolda hayatını kaybediyordu. 1962 yılının son aylarında Dr. Cemil Çaparkaya'nın öncülüğünde Karşıyaka'da bir hastane yaptırılması yönünde ilk fikir ortaya atıldı. 1963 yılının Şubat ayında Dr. Cemil Çaparkaya, Dr. Necmettin Güven, Dr. Cavit Güvençal, Sağlık Müdürü Reşat Tanberk ve Eski Karşıyaka Kaymakamı Cevat Ergenekon tarafından Hastahane Yaptırma ve Yaşatma Derneği'ni kuruldu. Tüm hayırsever vatandaşların kampanyaya katılması teşvik edildi. Karşıyakalı bir aile olan Hacı Fatma Kâhya ve oğulları tarafından 5063 m² bir arsa derneğe bağışlandı. Ve böylece 1965 yılında, toplanan yardımlarla hastahänenin temeli atıldı. Yıllar içerisinde yapılan yardımlarla bodrum ve birinci katın inşaatı, ardından da bütün binanın yapımı tamamlandı⁹¹⁴. Karşıyaka Devlet Hastanesi 1970 yılında hizmete açıldı.

Karşıyaka Devlet Hastanesi İnşaat Halinde İken...
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 10 Haziran 1966.)

1960 yılında İzmir il genelinde 93 eczane ve 118 eczacı; 1961 yılında 99 eczane, 121 eczacı; 1962 yılında 105 eczane, 142 eczacı; 1963 yılında, 110 eczane, 129 eczacı; 1964 yılında 115 eczane, 128 eczacı; 1965 yılında 128 eczane, 140

⁹¹⁴Önder Özçorlu, "Karşıyaka Hastanesi Gelecek Yıl Bitirilecek", **Ege Ekspres**, 10 Haziran 1966.

eczacı; 1966 yılında 135 eczane, 167 eczacı ve 1967 yılında 144 eczane, 184 eczacı vardı⁹¹⁵.

6.1.2. Bulaşıcı Hastalıklar

1960'lı yıllarda bulaşıcı hastalıklar halk sağlığını olumsuz yönde etkilemeye devam ediyordu. Sıtma, verem, cüzzam, frengi, tifo, difteri, kızamık, kuduz bulaşıcı hastalıklardan sadece birkaçı idi. Cinsel yolla bulaşan ve mikrobik bir hastalık olan zührevi hastalıklar 20. yy'ın ikinci yarısında, Dünya Sağlık Teşkilatı tarafından insan sağlığını tehdit eden hastalıklar olarak görülüyordu. Bunlar içerisinde frengi, Türkiye'de ciddi bir tehdit oluşturmamakla birlikte, tüm dünya ülkelerinde frengili hasta sayısı hızla artmaktaydı. 1957 yılından itibaren oran gittikçe yükselmiş, ikinci dünya savaşı yıllarındakinden daha yüksek bir seviyeye çıkmıştı. Resmi istatistiklere göre Fransa'da son 5 yıl içerisinde frengi hastalarında %300 artış oldu. Aynı süre içerisinde Amerika'da frengili hasta sayısı 216.476'dan 375.506'ya yükseldi. İngiltere'de 1967 yılında 37.000 bel soğukluğu ve 2.000 frengili hasta tespit edildi. Fransa'da Saint-Lpaise Hastanesi'ne hergün 2.000 frengili hasta geliyordu. Dünya Sağlık Teşkilatı raporlarına göre, dünyada 65.000.000 frengili hasta vardı⁹¹⁶. Türkiye'de ise 1960 yılında frengi hastalığından kayıt edilen 47.565 hasta vardı ve bu sayı 1967 yılında 23.247'ye kadar düşmüştü⁹¹⁷.

1960'lı yılların başında frenginin İzmir kenti için bir tehlike oluşturmuyordu; ancak hastalık Türkiye genelinde varlığını sürdürmeye devam ediyordu. 1965 yılı verilerine göre 20.000 frengili hastanın 116'sı İzmir'de yaşamaktaydı. Bu sayı 1966 yılında 283, 1967 yılında da 231 kişi olarak tespit edildi. Hastalar sıkı bir sağlık kontrolü altında tutulmakta, kan tahlilleri düzenli olarak yapılmakta ve tedavi süreçlerinin kısa süre içerisinde tamamlanacağı düşünülmekteydi. Tıpkı frengi hastalığı gibi cüzzam hastalığı da İzmir için büyük bir tehdit oluşturmuyordu. 1967 yılında 26.000 cüzzamlı hastanın sadece 21'i İzmir'de yaşamaktaydı. Onlar da kent merkezinde değil Kiraz ve Ödemiş ilçelerinin dağ köylerindeydiler. Hastaların

⁹¹⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 95.

⁹¹⁶Derleyen T.Y., "Frengi Son 5 Yılda %300 Arttı.", **Demokrat İzmir**, 23 Ekim 1968.

⁹¹⁷DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, s. 99.

düzenli olarak kontrolleri yapıyor ve bulaşıcılık dönemini atlattıkları görülmüyordu⁹¹⁸.

Zührevi Hastalıklar Muayene Evi Tabipliği tarafından yapılan çalışmalara göre 1962 yılında genel evlerde çalışan 29.582 kadın muayene edilmiş, 490 kadında bel soğukluğu hastalığı görülmüş ve tedavi altına alınmış, 890 kadının da kan tahlilleri yapılmış ve frengi kontrolünden geçirilmişti. Aynı yıl diğer genel evlerden gelen kadın sayısı 171, genel evlerden kaçan kadın sayısı 125, kendi isteği ile genel kadın olanlar 22 idi. Zührevi hastalıklar kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde 23 genel ev, 3 otel, 1 dükkân ve 4 gazino da mühürlenmişti. 1963 yılında, mühürlenmiş gazino sayısı 4, pavyon sayısı 1, dişçi muayenehanesi 1, dükkân sayısı 3 ve ev sayısı 8 idi. O yıl 51 kadın diğer genel evlerden gelmiş, 18 kadın kaçmış, 7 kadın ise kendi isteği ile genel kadın olmuştu. Zührevi Hastalıklar Muayene Evi Tabipliği kapsamında bütün bu kadınların kontrolleri yapılmakta ve sıkı bir denetim altında tutulmaktaydılar. İzmir’de 21.582 genel kadın muayene edilmiş, 718’inde el soğukluğu hastalığı görülmüş, 703 kadının da frengi kontrolü yapılmak üzere kanları alınmıştı. 1964 yılında muayene edilen kadın sayısı 29.401, bel soğukluğu teşhisi konan kadın sayısı 765, frengi kontrolü için kan testi yapılan kadın sayısı ise 945 idi. Aynı yıl, 286 kadın diğer genel evlerden gelmiş, 110 kadın genel evlerden kaçmış ve 29 kadın kendi isteği ile genel kadın olmuştu. O yıl mühürlenmiş ev sayısı 18, gazino sayısı 1, otel ve dükkân sayısı ise 2’şer tane idi⁹¹⁹.

1966 yılında, İzmir’de bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama kampanyası başlatıldı. Aşılama kampanyası, öncelikle gecekondu bölgesinde oturan halka, fabrika işçilerine ve aile evlerinde yaşayan vatandaşlara uygulandı ve başarılı sonuçlar elde edildi. Sağlık ekipleri, bulaşıcı hastalık taşıyan vatandaşların evlerini ihbar üzerine ziyaret etmekte ve gerekli müdahaleyi yapmaktaydı. İhbar edilen bulaşıcı hastalıklar tifo, difteri, enf. hepatit, kızamık, epi. menenjit, çocuk felci, brucelloz, kızıl, boğmaca, kuduz ve şarbon idi. 1965 yılında ihbar üzerine evlere gidilerek 39 tifo hastası, 53 hepatit hastası, 329 kızamık hastası, 14 menenjit hastası, 5 çocuk felci, 4 brucelloz hastası, 14 kızıl hastası ve 11 boğmaca hastası tespit edildi. Yapılan müdahalelerin ardından hiçbir ölüm olayı gerçekleşmedi. Aynı yıl, sadece 75 difteri hastasından 1 kişi hayatını kaybetti. Bulaşıcı hastalık olduğu tespit edilen

⁹¹⁸1967 İzmir İl Yıllığı, s. 205.

⁹¹⁹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 33.

evlere aşılanmanın yanısıra, ilaç yardımı yapıyor ve evlerde dezenfekte işlemleri gerçekleştiriliyordu. Aşılama kampanyası kapsamındaki koruyucu aşılar; çiçek aşısı, tifo aşısı, polio aşısı, kolera aşısı ve karma aşı idi. 1965 yılında 95.115 kişiye çiçek aşısı, 69.712 kişiye tifo aşısı, 121.138 kişiye polio aşısı (çocuk felci), 111.712 kişiye kolera aşısı ve 196.215 kişiye karma aşı başarı ile uygulandı⁹²⁰.

1960 yılının başlarında tüberküloz hastalığı Türkiye genelinde, hala tehdit oluşturan bir hastalıktı. Sağlık Bakanlığı'na ve Verem Savaş Dernekleri'ne bağlı dispanserlerde veremle mücadele kampanyaları yapıyor, sağlık ekipleri köy köy gezerek veremli hastaları tespit etmeye çalışıyordu. 1960 yılında Türkiye genelinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı 67 dispanser, Verem Savaş Derneği'ne bağlı 40 dispanser hizmet veriyordu. Sağlık Bakanlığı'na bağlı dispanserlerde 358.168 kişi muayene olmuş, bunlar arasından 16.493 kişinin ilk defa vereme yakalandığı tespit edilmiş, 52.412 laboratuvar muayenesi gerçekleştirilmiş ve 294.881 radyolojik tetkik yapılmıştı. Aynı yıl Verem Savaş Derneği'ne bağlı dispanserlerde ise 339.959 muayene yapılmış; 7.517 kişinin ilk defa vereme yakalandığı tespit edilmiş; 41.705 laboratuvar muayenesi gerçekleştirilmiş ve 365.693 radyolojik tetkik yapılmıştı⁹²¹.

1964 yılında 75'i bakanlığa bağlı, 41'i verem savaş derneklerine bağlı toplam 120 verem savaş dispanseri vardı. Her yıl 1 milyon 600 bin kişi verem muayenesinden geçiriliyordu; Röntgenle verem taraması yapan ekipler oluşturulmuştu. Sağlık ekipleri köy köy tüm illeri dolaşarak verem tarama muayeneleri yapıyorlardı. Taramalar sonucunda illerde %2.5 oranında veremli vatandaş olduğu tespit edildi. Yurt genelinde 750.000 veremli vardı. Buna karşılık dispanserler ve hastanelerde toplam 13.000 verem yatağı bulunuyordu. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın hedefi 10 yıl içerisinde tek bir veremli hastanın bile kalmaması idi⁹²².

İzmir'de de, veremle mücadele konusunda çalışmalar sıkı tutuluyordu. Verem Savaş Derneği tarafından yapılan taramalar sonucunda 1967 yılında 10.657 tüberküloz hastasının olduğu tespit edildi. Her 5 yılda bir kontrol muayenelerinin yapılabilmesi için, yeni cihazların alınmasına öncelik verildi. 1966 yılında 1 tane seyyar radyoskopi aracı alındı; ancak yeterli görülmediği için 4 tane daha

⁹²⁰1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 204.

⁹²¹DİE İstatistik Yıllığı 1960-1962, s. 131.

⁹²²Demokrat İzmir, 18 Nisan 1964.

alınabilmesi için yardım kampanyası başlatıldı. Kampanya boyunca Konak Meydanı'na seyyar röntgen arabası konarak, vatandaşların akciğer filmleri çekilmekte, verem testleri yapılmaktaydı⁹²³. İzmir ve çevresinde veremle mücadele çalışmalarını daha verimli hale getirebilmek için aynı yıl, bölgesel bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. Toplantıya, İzmir, Ödemiş, Bergama, Aydın, Söke, Nazilli, Denizli, Buldan, Muğla ve Manisa Verem Savaş Dispanserleri başhekimleri; ayrıca İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Adana Verem Savaş Bölge Başkanları katılacaktı⁹²⁴.

1960'lı yıllarda halk sağlığını tehdit etmeye devam eden bir diğer bulaşıcı hastalık sıtma idi. Kent temizliğinin iyi yapılmaması, kanalizasyon eksikliği, bataklık alanların çokluğu, çöplerin yok edilmemesi ve içme sularının sağlıklı olması sıtma mikrobunun hızla yayılmasına sebep oluyordu. 1. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de çok sayıda sıtmalı hasta vardı. Bazı bölgelerde sıtmaya yakalanan hastaların oranı %90'lara kadar yükselmişti. 1925 yılında, ilk defa sıtma ile mücadele çalışmaları başladı, o günden beri de sıtmalı sayısı gittikçe azaldı. 1957 yılında sıtmayı yok etmek amacıyla, 70 doktor ve 4.000 memurdan oluşan bir sağlık ekibi yurt çapında çalışmalar yapıyordu. 1960'lı yıllarda sıtmalı hasta oranı Türkiye genelinde onbinde birdi. Hatta sıtma mikrobunun en yaygın olduğu bölgelerde bile oran binde beşin üstüne çıkmıyordu. Avrupa'da sıtmanın kökü kazınmıştı; ancak İran, Irak ve Suriye gibi komşu ülkelerde hala büyük bir tehlikeydi. Türkiye açısından en büyük sorun ise, hacca giden vatandaşların Suudi Arabistan'dan dönüşlerinde sıtma mikrobu ile dönmeleri idi. 1963 yılında 80, 1964 yılında 40 hacı yurda sıtma getirmişti⁹²⁵.

1960 yılının başında sıtma ile ilgili İzmir'in en büyük problemi, kentin karasinek ve sivrisinek meselesi idi. Bataklıklarda ve çöplerin arasında üreyerek çoğalan sivrisinekler sıtma mikrobunu insanlara bulaştırıyorlardı. İzmir Vilayet Sağlık Komisyonu, sivrisinek ve karasineklerle mücadele edilebilmesi için kentin çöplerinin belediye tarafından tesis edilen fırınlarda yakılmasını istedi. Kent sağlığı açısından İnciraltı'nda bulunan ahırlar da kaldırılmalı idi⁹²⁶. Şirinyer sınırları içerisinde kalan Melez Çayı da, etrafındaki semt sakinleri için büyük bir tehlike arz

---

⁹²³Demokrat İzmir, 20 Ocak 1968.

⁹²⁴Ege Ekspres, 18 Nisan 1967.

⁹²⁵Demokrat İzmir, 15 Ağustos 1964.

⁹²⁶Demokrat İzmir, 18 Haziran 1960.

ediyordu. Dökülen molozların temizlenmemesi ve çayın önünün molozlarla kapanmasından dolayı, etrafa ağır bir koku yayılıyordu. Havaların ısınmasıyla birlikte de çay, sivrisinek ve karasinek akınına uğruyor ve semte sıtma mikrobu yayılmasına sebep oluyordu. 1960 yılının başında, çay yatağının temizlenmesi ve gerekli tesislerin yapılması için belediye meclisi tarafından karar alındı. Alınan karara göre, Bayındırlık Bakanlığı, Su İşleri Genel Müdürlüğü ve İkinci Bölge Su İşleri Müdürlüğü gözetiminde bir dizi girişimde bulunuldu⁹²⁷.

İzmir Sıtma Eradikasyonu Bölge Başkanlığı 1960'lı yılların başında, sıtmayı önleme ile ilgili yoğun bir çalışma temposu içindeydi. 704 köy ve kasabanın dâhil olduğu bütün evler tek tek ziyaret edilmekte, sağlık muayeneleri gerçekleştirilmekte, şüphelilerden ve ateşi olanlardan kan alınarak tetkikler yapılmaktaydı. 1959 yılında bölge laboratuvarında 23.321 kan muayenesi yapılmış, 419 sıtmalı hasta tespit edilmişti. Sıtmalı olan 3.918 kişiye nivakin, 1.126 kişiye daraprim verildi. Evlere 59.675 kilo D.D.T. ve 6.509 kilo D.D.T.'li çözelti püskürtüldü. 1960 senesinde 35.842 kan muayenesi yapıldı, 45 sıtmalı hasta tespit edildi. Sıtmalı hastalara 36.195 nivakin, 13.857 daraprim ve 578 primakin verildi. Evlere ise 66.215 kilo D.D.T. ve WP püskürtüldü. 1961 senesinin ekim sonuna kadar ise bölge laboratuvarında 22.714 kan muayenesi gerçekleştirildi ve 22 sıtmalı tespit edildi. Hastalara, 153.422 nivakin, 79.090 daraprim, 354 primakin verildi. Evlere 56.823 kilo D.D.T., WP; 29.398 D.D.T.'li çözelti püskürtüldü⁹²⁸. Hastalığın daha ziyade Cumaovası, Tire ve Aliğa'da görüldüğü söyleniyordu. Özellikle Cumaovası ile Gümüldür arasındaki bölgede sıtma vakaları gittikçe artıyordu. Bunu sebebi ise bölgede bulunan su birikintileri idi. Mazot dökülerek su birikintileri kurutulmaya çalışıldı. Bölgede bulunan Abdullağa ve İstihkâm birliklerinde bulunan erler de sıkı bir muayeneden geçirildi ve kan tahlilleri yapıldı⁹²⁹.

Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından Tebhir Evi'nde ve kentte sivrisinek ve karasinek mücadele faaliyetleri kapsamında 1962 yılında 290 ev ve 922 oda dezenfekte edilmiş, 130.102 giyim eşyası ilaçlanmış ve 86.029 giyim eşyası sabit etüvlerden geçirilmişti. Tebhir Evi'nde ise 9.407 erkek ve 5.556 kadın olmak üzere toplam 14.963 vatandaş ücretsiz olarak yıkanmış, bunlara 1.481 kg sabun verilmiş ve 3.430 vatandaş traş edilmişti. 1963 yılında dezenfeksiyonu yapılan ev sayısı 246, oda

⁹²⁷Yeni Asır, 15 Mart 1960.

⁹²⁸Ege Ekspres, 3 Aralık 1961.

⁹²⁹Demokrat İzmir, 11 Temmuz 1964.

sayısı 628, ilaçlanan giyim eşyası 132.529 ve sabit etüvlerden geçirilen giyim eşyası 99.303 idi. Tebhir Evi'nde ise ücretsiz yıkanan vatandaş sayısı 9.432 erkek, 4643 kadın olmak üzere toplam 14.075 kişi, verilen sabun miktarı 1093 kg. ve traş edilen vatandaş sayısı 5000 kişi idi. 1964 yılında tespit edilen verilere göre 218 ev, 540 oda dezenfekte edildi, 115.854 giyim eşyası ilaçlandı ve 97.296 giyim eşyası sabit etüvlerden geçirildi. Tebhir Evi'nde de 6.476 erkek, 4652 kadın olmak üzere toplam 11.128 vatandaş ücretsiz olarak yıkandı. Kullanılan sabun miktarı 47.300 kg ve traş edilen vatandaş sayısı 5.980 kişi olarak tespit edildi. Bu dezenfeksiyon işlemleri yapılırken belediye tarafından kullanılan ilaç ve malzeme miktarları ise şöyleydi: 116.500 kg. matorin, 195 litre diazinon, 125 kg. lizol, 50 kg. zehirli buğday, 800 kg. filit seltox, 703 kg. malathion ve 600 kg. dibrom kullanılmıştı⁹³⁰.

İzmir belediyesi dezenfeksiyon işlemleri için komşu belediyelere de yardım da bulunmuş; kendi sınırları ve komşu belediye sınırları içinde 1962 yılında 2.116.563 adet, 1963 yılında 1.971.192 adet ve 1964 yılında 2.314.606 adet ilaç ve malzeme kullanmıştı. Bu malzemeler ile evlerin fosseptikleri, ahırları, damları, menfes ve bacaları temizlenmiş; kanalizasyonlar, sulu bodrumlar, kuyu ve sarnıçlar ilaçlanmıştı⁹³¹.

Sağlıksız içme sularından, yiyeceklerden, sinek ve böceklerden bulaşan bir diğer hastalık tifo idi. Türkiye genelinde 1960 yılında 6.884 tifolu hasta, 1961 yılında 5.425 hasta, 1962 yılında 5.817 hasta, 1963 yılında 5.779 hasta, 1964 yılında 3.425 hasta, 1965 yılında 4.019 hasta, 1966 yılında 4.878 hasta ve 1967 yılında 3.354 hasta tespit edildi. Sırasıyla 1960 yılında 289 ölüm gerçekleşmiş, 1961 yılında 221, 1962 yılında 224, 1963 yılında 206, 1964 yılında 137, 1965 yılında 120, 1966 yılında 127 ve 1967 yılında 105 ölüm gerçekleşmişti⁹³².

1960 yılının başında İzmir kenti de tifo salgını ile karşı karşıya kaldı. Vezir ve Osmanağa suyunda tespit edilen tifo mikrobu, bu suların kullanıldığı mahalleler de salgına yola açmıştı. Kentte 1.300 ev Vezir ve Osmanağa suyunu kullanıyordu. Mülkiyeti şahıslara ait olan bu sular, belediye tarafından membalarından kesilerek, suyun içilmesi ve kullanılması derhal yasaklandı. Bir taraftan suyun membası temizletilirken diğer taraftan ev ev dolaşılmak suretiyle vatandaşlar aşılaniyordu.

⁹³⁰İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 30-31.

⁹³¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 30-31.

⁹³²DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, s. 96.

Vezir ve Osmanağa suyunun kullanıldığı mahallelerde Halkapınar suyu ve genel çeşmeler kullanılmaya başlandı. Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından Halkapınar suyu da hemen hemen her gün kontrol ediliyordu. Şehrin su ihtiyacını karşılayan Bornova, Karşıyaka, Buca ve Şaşal sularından örnekler alınarak tahliller yapılıyordu. Ayrıca, yıllar önce hayırsever vatandaşlar tarafından yaptırılmış olan tali suların, abdest almak için camilere vakfedilmiş olan suların membalarından da örnekler alınarak tahliller yapıldı. Kentin su ihtiyacını karşılayan bütün sular ilaçlandı⁹³³.

Çocuk felci hastalığı genellikle 0-6 yaş arasındaki çocuklarda görülen bulaşıcı bir hastalıktı. 1955 yılından sonra hastalığın en yoğun görüldüğü yıllar 1962 ve 1968 yılları oldu. Özellikle 1968 yılında İstanbul'da çocuk felci salgınının hızla yayılması, İzmirli vatandaşları da endişeye sevk etmişti. İstanbul'da 400.000 çocuğun polio mikrobunu taşıdığı tespit edilmiş ve felçli sayısının 367'ye yükseldiği açıklanmıştı. Ana ve Çocuk Sağlığı merkezlerinde ve çocuk hastanelerinde, çocuklarını aşılatmak için bekleyen çok sayıda vatandaş olduğu görülüyordu. Yapılan istatistiklere göre 1968 yılında İzmir'de 110.000 civarında çocuk vardı. Bu rakamın 46.262'si iki yıl içinde aşılanmıştı; 45.116'sı da rapel aşısına tabi tutulmuştu. 1967 yılı ile 1968 yılı Haziran ayına kadar İzmir'de sadece 15 çocuk felci vakası tespit edildi. Yani İzmir için çocuk felci salgını yönünden endişe verici bir durum yoktu. Çocuk felci aşısının yurtdışından getirtiliyor olması, zaman zaman stoklarda sıkıntıya sebep oluyordu. Özellikle salgın haberlerinin hızla yayıldığı dönemlerde, aileler sağlık merkezlerine ve hastanelere hücum ediyordu. Bu durum, sıkıntıyı arttırıyor, aileleri de endişeye sevk ediyordu; fakat çocuk felci salgını İzmir için endişe verici boyutlarda değildi⁹³⁴.

1962 yılı Ege'de kuduz vakalarının rekor seviyeye ulaştığı yıldır. Kuduz hayvanlar kentte dolaşarak, insanları veya diğer hayvanları ısırarak ölümlerine sebep oluyordu. Özellikle tilki, kurt, fare, çakal, yarasa, kedi ve köpekler kuduz mikrobunu taşıyarak tehlike oluşturuyorlardı. İzmir'de sokaklarda başıboş dolaşan yüzlerce kedi ve köpek vardı. İzmir Valiliği radyodan halkı uyarmakta ve kuduz olduğundan şüphelenilen bir hayvan görüldüğünde vatandaşların zabıta merkezine bildirmelerini rica etmekteydi. Mesela 1962 yılının nisan ayında Karşıyaka'nın Soğukkuyu

⁹³³Yeni Asır, 18-20 Şubat 1960.

⁹³⁴Ege Ekspres, 13-18 Haziran 1968; Demokrat İzmir, 21 Haziran 1968.

semtinde kuduz bir köpeğe rastlanmış ve yakalanması için bütün İzmirliiler seferber edilmişti. Özellikle Şemikler'de ve Örnekköy'de oturan vatandaşlar köpek yakalanana kadar çocuklarını dışarı çıkarmamışlardı. Güzelyalı, Kahramanlar ve Tepecik'te de halk taş ve sopalarla kuduz köpek avına çıkmıştı⁹³⁵.

Ege'de kuduz vakalarının hızla artması, İzmir valiliğinin ve belediyenin bir takım önlemler almasını zorunlu kıldı. Radyodan sık sık uyarılar yapılıyor, halk kuduz hayvanlar konusunda bilgilendiriliyordu. Gazetelerde kuduz hayvanlarla mücadele için alınması gereken önlemlerden bahsediliyor, halkın mücadeleye katılımı teşvik ediliyordu. Buca dağlarındaki kurtlar, köylüler için büyük bir tehlikeydi. Dağlardan inen kurtların köylülere saldırması, Veteriner Araştırma Enstitüsü'nü kurtların kuduz olup olmadıkları üzerine incelemeler yapmaya sevketti ve kurtların kuduz olduğu tespit edildi. Bunun üzerine köylerdeki avcılardan ve kentteki avcı klüplerinden 100 kişilik ekip oluşturularak süreklilikle avı yapıldı. Kırıklar, Kaynaklar, Belenbaşı ve Karaağaç köylerinde önlemler alındı. Sağlık Bakanlığı illere genelge göndererek alınması gereken önlemlerle ilgili bilgi verdi. Doktorlar ve hemşireler kentte konferanslar düzenledi; öğretmenler öğrencilerini kuduz hayvanlar konusunda uyardı; camilerde vaizler vatandaşları bilgilendirdi. Ayrıca bakanlık da "kuduz hastalığı ve korunma çareleri" ile ilgili broşürler bastırarak, sağlık müdürlüklerine ve köy muhtarlarına gönderdi⁹³⁶.

Kuduz salgınıyla mücadele konusunda gazetelerde, uzmanların önerilerine yer veriliyordu. Özellikle belediye ve halk tarafından ortaklaşa yürütülen bir çalışmayla sahihsiz hayvanların kontrol altına alınması gerektiği söyleniyordu. Belediye tarafından 4 ekip oluşturulmalı ve 4 ayrı bölgede çalışmalar yürütülmeliydi. Bu bölgeler; Karşıyaka ve civarı, Basmane ve civarı, Eşrefpaşa ve civarı, Güzelyalı ve civarı idi. Böylece, başıboş köpeklerin ve kedilerin imha edilmesi yoluna gidilecekti. Halk ise sokaklarda başıboş hayvanları gördüğünde en yakın polis ve jandarma merkezine veya belediye ekiplerine haber vermeliydi. Halkın, çalışmalara katılımını teşvik etmek amacıyla prim usulü getirilmesi istendi. Böylece, başıboş kedi ve köpeklerin ilgililere bildirilmesi vatandaşa maddi bir kazanç da sağlayacaktı⁹³⁷. Prof. Dr. Şevket Yaşarol, Ege'deki kuduz vakalarının artması üzerine 1962 yılında kuduz mücadelesinin esasları ile ilgili bir rapor hazırlayarak İzmir

⁹³⁵Ünver, "Radyoda Bahsi Geçen Kuduz Köpek Yakalandı.", **Yeni Asır**, 16 Nisan 1962.

⁹³⁶**Yeni Asır**, 11 Mayıs 1962.

⁹³⁷Şevket Yaşarol, "Kuduz Mücadelesinin İlmi Esasları Nedir? -2-", **Yeni Asır**, 10 Mayıs 1962.

Valiliğine gönderdi. Raporda sahihsiz hayvanlar kadar sahipli hayvanların da kontrol edilmesi ve aşılması gerektiği üzerinde duruluyordu. Sahipli hayvanların ırkları, cinsleri, miktarları ve sahiplerinin adları belirlenmeli, her altı ayda bir aşılarının yapılıp yapılmadığı kontrol edilmeli idi. Dağlarda yaşayan kurt, çakal ve tilki gibi vahşi hayvanların köy ve kasaba içlerine kadar inmeleri de büyük bir tehlike arz ediyordu. Köy ve kasabalara inen bu hayvanların köpeklerle boğuşmaları neticesinde kuduz mikrobi etrafa yayılıyordu. Evlerde yaşayan fareler ve tarla fareleri de kuduzun yayılmasında önemli rol oynuyorlardı. Fare zehiri, kontrolden geçirildikten sonra halka verilmeli ve ölen fareler derin çukurlara gömülmeliydi. Özellikle, ölen farelerin kedi ve köpeklere verilmesi kuduz mikrobunu yaygınlaştırıyordu. Köylerdeki başıboş kedi ve köpekler daha iyi beslenebilmek umudu ile kentlere ve kasabalara geliyorlardı. Köy muhtarları ve jandarma teşkilatı bu konuda uyarılarak, bu duruma önlem alınması istendi⁹³⁸.

Salgın hastalıkların önüne geçmek ve yayılmasını önlemek amacıyla Temizlik İşleri Müdürlüğü tarafından sokaklarda dolaşan başıboş köpek, kedi ve hastalıklı atlar öldürülüyordu. 1963 yılında 567 kedi, 5295 köpek ve 37 hastalıklı at olmak üzere 5.899 hayvan yok edildi. Bir sonraki yıl sayı kedilerde 786'ya, köpeklerde 6784'e ve hastalıklı atlarda 68'e çıktı. Aynı yıl, Veteriner İşleri Müdürlüğü tarafından da, 344 sahipli süs köpeğine kuduz aşısı, 684 tavuğa koruyucu tavuk vebasası aşısı, 128 tavuğa çiçek ve difteri aşısı yapılmıştı. Hayvanlardan bulaşan hastalıklara karşı önlem almak amacıyla Veteriner İşleri Müdürlüğü tarafından 1 yıl içerisinde 7.462 adet farklı cinslerdeki hayvanlar muayeneden geçirilmişlerdi. Özellikle hayvan etinden bulaşan hastalılara karşı kasaplar ve hayvani ürün satan dükkânlar sıkı bir kontrole alınmışlardı. Bu kapsamda 4.092 tane hayvani ürün satan dükkân teftiş edilmiş, bunlardan 3.459 tanesi temiz görülmüş, 271 tanesinin düzeltilmesi kararlaştırılmış, 265 tanesi ihtarname almış, 11 tanesi de insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen ürünler sattıkları gerekçesiyle kapatılmıştı. Aynı yıl, 1286 kg. kaçak et yakalanmış, 226 kg. bozulmuş et imha edilmiş ve 126 kg bozuk sucuk tespit edilerek yok edilmişti⁹³⁹.

Alınan önlemler neticesinde 1960'lı yılların ikinci yarısında kuduz vakaları son derece azaldı. Hatta 1965 ve 1966 yıllarında tutulan istatistikler incelendiğinde

⁹³⁸Yaşarol, "Kuduz Mücadelesinin İlmî Esasları Nedir? -3-", **Yeni Asır**, 11 Mayıs 1962.

⁹³⁹**İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalıma ve Faaliyet Raporları**, s.37, 39.

hiçbir vatandaşın kuduzdan ölmediği tespit edildi. Sadece 1967 yılında 3 kuduz vakası olduğu ve 3'ünün de öldüğü anlaşılmıştı⁹⁴⁰.

6.1.3. Toplum Sağlığı Hizmetleri

1960'lı yıllarda toplum sağlığının korunması ve vatandaşın sağlık seviyesinin yükseltilmesi amacı ile İzmir Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından yoğun ve planlı çalışmalar yürütülüyordu. Belediye Sağlık İşleri Müdürü Dr. Rüknettin Halulu ve Müdür Yardımcısı Dr. Mehmet Topaç idi. 1960'lı yılların başında kentte sağlık işlerinin düzenli yürütülebilmesi için 288 kişilik bir kadro oluşturuldu. Müstahdem ve sağlık memurlarından oluşan kadroda 12 hekim görev yapıyordu. Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü; Belediye Mıntıkları, Eşrefpaşa Hastanesi, Belediye Kimyahanesi, Yoksullar Evi, Tephir Evi ve Mezarlıklar olmak üzere 6 kol halinde çalışmalarını yürütüyordu. Alsancak, Basmane, Karşıyaka, Eşrefpaşa ve Kemeraltı mıntıkları sağlık hizmetlerinin aksamadan yürüyebilmesi için kurulmuştu. Mıntıkada görev yapan sağlık personeli vatandaşın ayağına kadar giderek hizmet verirdi. Mesai saatlerinin dışında ve resmi tatillerde bile Kemeraltı mıntıkası açık olur, defin işlerine ve adli vakalara bakardı. Mıntıkların amacı, koruyucu hekimlik, tedavi edici hekimlik, yoksul ve fakirlerin bakımı ve genel kontrol hizmetlerini yerine getirmektir. Koruyucu hekimlik kapsamında, vatandaşların bulaşıcı hastalıklara yakalanmasını önlemek amacı ile aşılama yapılırdı. Mesela yılın belli zamanlarında esnaf tifo aşısı olurdu. Ocak, nisan, temmuz ve ekim aylarında yani her üç ayda bir esnaf sıkı bir sağlık kontrolünden geçirilirdi. Kontrol ekipleri vatandaşın sağlığına zarar gelmemesi için gıda kontrolleri yapardı. Bakkallar, manavlar, kasaplar, berberler ve tüm esnaf itinayla kontrol edilirdi. Koruyucu hekimliğin en yoğun olduğu dönem okulların açık olduğu dönemdi. Çocukları salgın hastalıklardan korumak amacı ile aşılar yapılırdı. Koruyucu hekimliğin yanısıra tedavi edici hekimlik de yoğun çalışmalar gerektiriyordu. Vatandaşlar muayene edilir, hasta olduğu tespit edilenler için ilaç yardımı yapılırdı. Mesela 1960 yılının ekim ayında 51 vatandaş, memur ve müstahdem ile ailelerine bakılmıştı. Fakir kâğıdı getirerek muayene olan ve ilacı verilen 509 kişi vardı. Sağlık İşleri Müdürlüğü eczanelere ilaç bırakır ve fakirlik kâğıdı getirenlere ücretsiz olarak ilaç verilmesini isterdi. Fakirlik kâğıdı

---

⁹⁴⁰1967 İzmir İl Yıllığı, s. 204.

getiremeyenlere ise sulfamid verilirdi. Belediye tüm bu işlerin organizasyonu için 75.000-90.000 arasında para sarfetmişti⁹⁴¹.

Tablo 72: 1962-1964 Yılları Arasında Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü Tarafından Vatandaşlara Yapılan Aşılar

Yıllar	Çiçek	Tifo	Difteri	Boğmaca	Karma	Çocuk Felci
1962	77.226	16.345	7.921	5.312	12.412	
1963	17.781	3.666	22.719	3.423	4.718	-
1964	31.185	2.827	3.924	4.319	5.982	5.065

(Kaynak: **İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s. 28.)

Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından, 1962 yılında muayenesi yapılan hasta sayısı 9.313, ücretsiz verilen ilaç sayısı 4.215, hastaneye yatırılan hasta sayısı 519, evlerinde muayene edilen hasta sayısı 222, ücretsiz verilen sülfamir 2.300, ücretsiz verilen sulfaguadinin 4.500, pansumanları yapılan hasta sayısı 1.525, enjeksiyonları yapılan hasta sayısı 967, ücretsiz verilen kinin 850 adet idi. 1963 yılında muayenesi yapılan hasta sayısı 4.564, ücretsiz verilen ilaç sayısı 3.225, hastaneye yatırılan hasta sayısı 423, evlerinde muayene edilen hasta sayısı 329, ücretsiz verilen sülfamit sayısı 3.500, ücretsiz verilen sulfaguadinin sayısı 7.500, pansumanları yapılan hasta sayısı 1.612, enjeksiyonları yapılan hasta sayısı 850 ve ücretsiz verilen kinin sayısı 850 adet idi. 1964 yılı verilerine bakıldığında muayenesi yapılan hasta sayısının 5.412 olduğu görülüyordu. Ücretsiz verilen ilaç sayısı 3.122, hastaneye yatırılan hasta sayısı 355, evlerinde muayene edilen hasta sayısı 251, ücretsiz verilen sülfamit sayısı 3000, ücretsiz verilen sulfaguadinin sayısı 8000, pansumanları yapılan hasta sayısı 1911, enjeksiyonları yapılan hasta sayısı 1030 ve ücretsiz verilen knin sayısı 200 adet idi⁹⁴².

1968 yılında İzmir’de 600 kişiye 1 doktor ve 100 hastaya 1 hemşire düşüyordu. Bazı ilçeler tamamen doktorsuzdu, bazılarında ise 1 veya 2 doktor vardı. 200 gezici sağlık elemanı şehri geziyor ve sağlık taraması yapıyordu. Sağlık kurumlarının yetersiz olmasından dolayı kentte yeni tesisler inşa edilmeye başlanmıştı. 1970 yılına kadar tamamlanması planlanan 7 sağlık tesisi vardı. 1.000 yataklı bir devlet hastanesinin, Bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü’nün, Rehabilitasyon Merkezi’nin, 1.200 yataklı Ege Tıp Fakültesi Hastanesi’nin, Gültepe Çocuk

⁹⁴¹Kapsız, “Şehrimiz Belediye Sağlık Teşkilatı Nasıl Çalışıyor?”, **Ege Ekspres**, 20 Ocak 1961.

⁹⁴²**İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Faaliyet ve Çalışma Raporları**, s.s. 28-29.

Kreşi'nin ve Karşıyaka Devlet Hastanesi'nin binaları inşaat halinde idi. Tam anlamı ile bir sağlık kuruluşu olmamakla birlikte 1970 yılına kadar Balçova'da yaşlılar için "İhtiyarlar Yurdu" yapılması da planlanmaktaydı⁹⁴³.

1960 yılında İzmir Belediyesi Sağlık İşleri Müdürlüğü'ne bağlı Belediye Kimyahanesi çalışmalarını yoğun olarak devam ettiriyordu. Kimyahanede gıda tahlilleri yapılıyor, vatandaşın sağlığına zarar verebilecek ürünlerin piyasaya sürülmesi engelleniyordu. Bütün yiyecek, içecek ve gıda maddelerinin; taş kömürü, kok kömürü, zeytinyağ, nebati yağlar, peynirler, içkiler, akaryakıt, esrar, eroin, afyon ve benzin gibi bütün ürünlerin tahlilleri ücretsiz olarak yapılırdı. Eğer talep, Ticaret Bakanlığı'ndan, laboratuvarı olmayan ilçe ve il merkezlerinden ve hastanelerden geliyorsa, tahlillerden ücret alınıyordu. Kimyanenin en büyük sorunu personel yetersizliği ve teknik aletlerin eksik olması idi. Özellikle adliye, vatandaşlar veya özel müesseseler ürünlerin tahlil edilmesini istediklerinde tahliller 3 gün içerisinde yapılıyor ve iade ediliyordu. Ancak personel ve fenni alet eksikliği, kimyahanenin çalışmalarını zorlaştırıyordu⁹⁴⁴.

1962 yılında, belediye sağlık işleri müdürlüğü tarafından, gıda maddesi üreten 4.426 imalathane kontrol edilmiş, bunlardan 3.012 tanesi kontrollerden temiz çıkmış, 1.414 imalathane pis görülmüştü. Kontrol edilen umumi yerler ise 201 adetti. Aynı yıl, gıda maddesi satan 9.383 dükkân kontrol edilmiş, bunlar içerisinde 8.405 dükkân temiz çıkmış, 980 dükkân ise pis bulunmuştu. 1963 yılında, gıda maddesi imal eden 3.518 imalathane kontrol edilmiş, bunlardan 2.652 tanesi temiz bulunmuş, 855 tanesi ise pis görülmüştü. Aynı yıl, gıda maddesi satan 5.536 dükkân kontrol edilmiş, 4.292 dükkânın temiz olduğu anlaşılmış, 1.244 dükkânın ise pis olduğu görülmüştü. 1963 yılında kontrol edilen umumi yerleri ise 182 idi. 1964 yılı verilerine bakıldığında gıda maddesi üreten 3.912 imalathanenin kontrol edildiği, bunlardan 3001'inin kontrollerden temiz çıktığı, 911'inin pis olduğu anlaşılmıştı. Kontrol edilen umumi yerler 151 taneydi. Aynı yıl, gıda maddesi satan 6.396 dükkân kontrol edilmiş, 5.201 tanesinin temiz olduğu anlaşılmış, 1195'inin ise pis olduğu ortaya çıkmıştı. Gıda maddesi üreten ve satan dükkânlar arasından pis olduğu anlaşılanlar hakkında soruşturma başlatılmış ve kanuni işlem uygulanmıştı⁹⁴⁵.

⁹⁴³Demokrat İzmir, 25 Kasım 1968.

⁹⁴⁴Kapsız, "Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Dispanserinde Sağlık Faaliyeti", Ege Ekspres, 21 Ocak 1961.

⁹⁴⁵İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 29-30.

1962 yılında, gıda kontrol ve esnaf muayenesi çalışmaları sonucunda, 16.359 gevrek, 375 kg. et, 2.189 adet ekmek, 617 adet börek-poğaç, 452 kg. kokmuş balık, 544 adet karpuz, 3465 şişe gazoz, 665 şişe ayran, 225 şişe menba suyu, 5 güğüm limonata, 256 kg. kokmuş sucuk, 2 teneke salça ve 4 kg. kokmuş sosis tespit edilmiş ve doktor onayı ile imha edilmişti. 1963 yılında imha edilen gıda maddeleri, 515 adet ekmek, 3.112 adet börek-poğaç, 12.412 adet gevrek, 521 adet sandöviç, 315 kg kokmuş balık, 25 kg. kokmuş et, 38 kg yoğurt, 54 kg. teneke peynir, 156 kg. kokmuş sucuk, 31 kg. kokmuş sosis, 2114 şişe gazoz, 322 şişe ayran, 4 güğüm limonata ve 132 şişe menba suyu oldu. 1964 yılında ise doktor raporu ile imha edilen ürünler 1.522 adet ekmek, 19.945 adet gevrek, 566 adet börek poğaç, 155 kg. yoğurt, 68 kg. teneke peyniri, 205 kg. kokmuş balık, 152 kg. kokmuş sucuk, 55 kg. kokmuş sosis, 210 şişe menba suyu, 6 adet çatlak fincan, 3122 şişe gazoz, 26 güğüm ayran, 11 güğüm limonata ve 255 adet karpuz olarak tespit edildi. Kimyahanenin yaptığı tahliller sonucunda halk sağlığını olumsuz yönde etkileyen, kokmuş ve bozuk ürünleri satan, dükkân sahipleri hakkında soruşturma açılmış ve mahkemeye sevk edilmişlerdi⁹⁴⁶.

6.1.4. Kent Sokaklarının Temizliği ve İzmir Çöpleri

Bulaşıcı hastalıkların yanısıra, 1960'larda halk sağlığını olumsuz etkileyen bir diğer konu "*İzmir çöpleri*" idi. Özellikle, körfezin çevresinde bulunan yerleşim yerlerinde, çöpler direkt olarak denize dökülürdü. Karataş ve Güzelyalı arasındaki yalıların çöplerini tamamen denize boşaltmaları üzerine Ege Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü harekete geçti. Öncelikle, körfezi çevreleyen yalılara çöp kamyonlarının daha sık uğraması kararlaştırıldı; ardından İzmir radyosunda halkı bilinçlendiren uyarılar yapılmaya başlandı. Radyoda haber saatinin başladığı dakikalarda, körfezin kirletilmesini önleyici açıklamalar yapılıyordu. İzmirliilerin İzmir'e yapacakları en büyük kötülüğün, körfezi kirletmek olduğu söyleniyordu. Kaldı ki, denize akıtılan lağım suları, denizi kirletmeye başlamıştı bile. 1960'lı yıllar boyunca yasalarla alınan önlemler sonucunda, halk arasında bu bilincin yerleşmesi için çalışmalar yapıldı⁹⁴⁷.

⁹⁴⁶İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 29-30.

⁹⁴⁷Demokrat İzmir, 29 Haziran 1964.

İzmir merkez çöplüğü ile ilgili şikâyetlerin çoğalması üzerine, 1960 yılının başında kent çöplüğünün yerinin değiştirilmesi için etüdler yapılmaya başlandı. İlk etapta düşünülen yer, Kemalpaşa yolu üzerinde Çimento fabrikasını geçtikten sonra konumlanan Hacılarkırı mevki idi. Bu bölgede askeri birlikler, çimento fabrikası lojmanları ve civarda oturan vatandaşlar bulunuyordu. Bu vatandaşların çöplükten etkilenmemeleri için, buraya derin çukurlar açılması ve getirilen çöplerin çukurlarda mazotla yakılması düşünüldü. Ancak, her gün ortalama 200 ton çöp toplanan kentte, çöplerin buraya naklinin zaman kaybına sebep olacağı düşüncesi ile bu fikirden vazgeçildi. İkinci etapta kent temizliği için düşünülen konu çöp yakma fırınlarının nasıl tesis edilmesi gerektiği idi. Ancak, bu noktada üzerinde durulan husus, kentin tüm çöplerini içine alacak kapasitede büyük bir fabrika mı inşa edilmeli yoksa belirli bölgelerde küçük ve çok sayıda fırınlar mı oluşturulmalıydı. Bu konuda tetkikler yapması için Prof. Dr. Fikret Narter, 1962 yılında İzmir'e davet edildi. Yapılan incelemelerin sonunda, Kahramanlar'da eski çöplük sahası üzerinde büyük bir çöp fabrikası inşa edilmesi kararlaştırıldı. Burada toplanan çöpler işlenecek ve bir kısmı bahçe ziraatında gübre olarak kullanılacaktı⁹⁴⁸.

1964 yılında İzmir çöplerinin sistemli olarak toplanması ve sokakların temizliği için yoğun bir çalışma programı takip ediliyordu. Temizlik İşleri Müdürlüğü tarafından İzmir çöp toplama hizmeti 20 bölgeye ayrılmıştı. Burada 1.025 yevmiyeli işçi, 136 müstahdem ve 5 memur görev yapıyordu. Çöp toplama hizmeti kent genelinde 51 motorlu vasıta, 5 minibüs tipi kamyonet, 5 at arabası ve 50 eşek ile gerçekleştiriliyordu. Her kamyonet günde 6 sefer yapardı. 1963 yılında motorlu asıtlar tek posta olarak çalıştırılırken 1964 yılında 2 posta olarak hizmet vermeye başladılar. Çöp toplama işçilerinin sayısı ise 120'den 180'e çıkarıldı. Çöpler geceleri toplanırdı. Özellikle önemli caddeler, bulvarlar ve anayollar büyük bir titizlikle akşamdan temizlenir, bütün gece temiz kalması sağlanırdı. Gece temizliği için kent 12 bölgeye ayrılmıştı. Her bölgeye süpürgeli temizlik işçileri verilmiş ve sayıları mevsimine göre ayarlanmaya başlanmıştı. Gece temizliğinin kontrolü için 12 amir ve 1 kontrol şefi çalışırdı. Böylece kentin belli başlı sokak ve caddeleri geceleri de gündüz gibi temiz tutulurdu⁹⁴⁹.

⁹⁴⁸Ege Ekspres, 24 Haziran 1960, 4 Kasım 1962.

⁹⁴⁹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 36.

1963 yılında Güzelyalı, Göztepe ve Kahramanlar semtinde haftanın 3 günü çöp toplanırdı. 1964 yılında çöpler pazar günleri hariç haftanın her günü toplanmaya başlandı. Alsancak'ta ise haftanın 4 günü çöp toplanırken, 1964 yılında her gün toplanmaya başlandı. 1964 yılından önce Karabağlar ve Yenidoğan semtlerin de çöpler düzensiz olarak toplanır, kimi zaman sokak köşelerinde çöp tıgınlıklarına ratlanırdı.. 1964 yılında her iki semtin de belediye sınırları içerisine girmesiyle birlikte çöplerin haftada 3 gün çöp toplanması sağlandı. Gecekondu semtleri ise temizlik açısından büyük bir sorun teşkil ediyordu. Çöplerin uzun süre toplanmaması, semtlerdeki karasinek ve sivrisineklerin çoğalmasına ve bulaşıcı hastalıkların artmasına sebep oluyordu. Yolların dar ve motorlu araçların girmesine elverişsiz olmasından dolayı çöp kamyonları bu semtlere pek uğramazdı. Hatta çoğu gecekondu semtinin yolu bile yoktu. 1964 yılında bu semtlere giden yolların açılması ve varolan yolların onarılmasından dolayı, çöp kamyonları günün geçici olarak semtlere uğramaya başladılar. Özellikle Kale arkası, Gürçeşme, Samantepe, Ferahlı ve Yeşiltepe semtlerinde çöplerin vatandaşlar için bir sağlık problemi olma riski ortadan kalktı⁹⁵⁰.

1964 yılından önce çöpler elektrik direklerinde bulunan çöp sepetlerine atılırdı. Bunlar renksiz ve fazla dikkat çekmeyen sepetlerdi. 1964 yılında belediye encümeni tarafından büyük boy, değişik renklerde, sağlam kapaklı, 2 ayrı boyda, standart tipte çöp sepetleri yaptırıldı. Temizlik İşleri Müdürlüğü atölyesinde yaptırılan bu çöp sepetleri dükkân, ev, apartman ve mağazalarda kullanılmak üzere satışa sunuldu ilk etapta 100'er adetten iki parti olarak yaptırılmış ve halk tarafından büyük ilgi gördü. Hemen ardından tekrar ve çok miktarda yaptırılması için belediye encümenine teklifte bulunuldu. Çöp sepetlerinin dışında, çöp el arabalarının sayısı da arttırıldı. 40-50 adet olan çöp el arabalarının sayısı 100-150 adete çıkarıldı. Sokakları süpüren süpürgecilerin sayısı arttırıldı ve bütün bölgeleri yeteri kadar süpürgeci gönderildi. Üstelik temizlik işlerinin istenilen düzeyde yapılıp yapılmadığını kontrol etmek amacıyla 2 ayrı ekip görevlendirildi. Birisi Karşıyaka'da diğeri ise merkezdeki temizlik işlerinin kontrolünü üstlendi. Bu ekipler sadece temizlik işçilerini kontrol etmek değil, aynı zamanda halkın şikâyetlerini de dinlemek üzere

---

⁹⁵⁰İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 36.

görevlendirilmişlerdi. Aynı yıl 110 adet yeraltı çöp biriktirme yerleri yapıldı ve çöp bidonlarının sayısı 525'ten 967'ye çıkarıldı⁹⁵¹.

İzmir, 7 Aralık 1964 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından “*Temiz Şehir*” ilan edilmişti. Aynı yıl çöp ve kanalizasyon konusunda teftişte bulunan Alman uzman Bernard Fenchen, İzmir sokaklarının Avrupa şehirleri ayarında temiz olduğunu ve çöp biriktirme yerlerinin hiçbir Avrupa kentinde bulunmadığını söylemişti. İzmir belediyesinin temizlik konusunda yaptığı titiz ve düzenli çalışmalar karşılığını alıyor ve takdir görüyordu. Sağlık İşleri Müdürlüğü sadece temizlik alet ve edavatlarının çoğalması ve çeşitlenmesine önem vermemişti. Aynı zamanda temizlik işçilerinin eğitimine ve motivasyonu için de gerekli girişimlerde bulunuyordu. 1964 yılında çöplerin düzenli ve çevreye dağılmadan toplanması için işçilere yönelik kurslar açıldı. İşçilerin çalışma isteklerini arttırmaya yönelik seminerler ve programlar düzenlendi. İşçilere eğitici filmler gösterildi. Türkiye’de ilk defa yılın temizlik ve kamyon işçisi, kamyon şoförü ve temizlik amiri seçimleri yapıldı ve kazananlara herkesin huzurunda ödülleri dağıtıldı, hediyeler verildi, plaketer takdim edildi. Güzelyalı belediye sınırları içinde, yemekhanesi, yatakhanesi, çamaşırhanesi ve banyosu olan bir bina temizlik işçilerinin hizmetine sunuldu. 1 yemekhanesi ve 1 kitap okuma salonu olan müdürlük binası da hizmete açıldı⁹⁵².

1966 yılında İzmir’de çöp fabrikasının kurulması yönündeki görüşmeler de devam ediyordu. Aynı yıl İzmir Belediyesi Avrupa’da çöp fabrikası yapan birçok firma ile irtibata geçti. En sonunda Danimarka’daki Dano firması ile anlaşarak, çöp fabrikalarının iki ayrı bölgede kurulması kararlaştırıldı. Birisi, daha önceden belirlenen Hacılarkırı mevki, diğeri de Karşıyaka-Çiğli yolu üzerindeki Karteks fabrikasının karşısı... Bu fabrikalarda günde 300 ton çöp işlenecek, tonu 16 liraya mal olan gübre imalatı yapılacaktı. Ayrıca madeni parçalar, kâğıt ve mukavva gibi maddeler, özel aletlerle ayrılarak preslenecek ve yeni bir gelir kaynağı sağlanacaktı⁹⁵³.

---

⁹⁵¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 36-37.

⁹⁵²İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 36-37.

⁹⁵³Şarman, “Çöp Fabrikası İnşaatına Bir Aya Kadar Başlanacak.”, *Ege Ekspres*, 6 Mayıs 1966.

6.2. Güvenlik

6.2.1. Emniyet Güçleri ve Yargı Sistemi

1960'lı yıllarda İzmir'in güvenliğini İzmir Emniyet Müdürlüğü ve İzmir İl Jandarma Komutanlığı sağladı. Bünyesinde çeşitli teşkilatları barındıran İzmir Emniyet Müdürlüğü, belediye sınırları içerisinde faaliyet gösterirken, belediye sınırları dışında ve polis teşkilatının bulunmadığı ilçelerde jandarma görev yapardı. 1967 yılında İzmir Emniyet Müdürlüğü'nde 1 tane emniyet müdürü, 3 tane emniyet müdür yardımcısı, 4 tane şube müdürü, 2 tane birinci sınıf emniyet amiri, 13 tane ikinci sınıf emniyet amiri, 22 tane başkomiser, 45 tane komiser, 65 tane komiser yardımcısı, 960 tane polis memuru, 3 tane evrak işleri ile ilgilenen amir, 34 tane evrak işleri ile ilgilenen memur, 2 tane doktor, 28 tane müstahdem ve 73 tane motorlu araç bulunurdu. Motorlu araçların 17 tanesi telsizli idi. Motorlu araçlar Bergama, Çeşme, Karşıyaka, Menemen, Ödemiş, Selçuk, Tire ve Urla'da ilçe merkezlerinde görev yapıyorlardı. İzmir kent merkezinde 8 tane başkomiserlik ve bunlara bağlı 15 karakol ile 8 polis noktası vardı. Başkomiserlikler; Alsancak, Kemer, Anafartalar, Kantar, Basmane, Buca, Küçükyalı ve Eşrefpaşa'da bulunurken karakollar; Kahramanlar, Ballıkuyu, Kadifekale, Şirinyer, Boğaziçi, Çınarlı, Adliye, Aziziye, Gürçeşme, Gültepe, Hatay, Güzelyalı, Santral Garajı, Asansör ve Balçova'da bulunurdu. Polis noktaları ise; İnciraltı, Çobançeşme, Göğüs Hastalıkları Hastanesi, Sosyal Sigortalar Hastanesi, Basmane Garı, Vezirköprü, Hal ve Devlet Hastanesi idi. Belediye sınırlarının dışına çıkıldığında güvenliği sağlamak jandarmanın görevi olurdu. Kentte sadece 1 tane Buca'da cezaevi karakolu vardı. Bunun dışında ilçelerde, bucaklarda ve köylerde de jandarmaya bağlı karakollar hizmet verirdi. 2 ilçe merkezinde cezaevi karakolları, 19 ilçe merkezinde merkez karakolları, 26 bucak merkezinde jandarma takım komutanlığı ve 19 köyde jandarma karakolları vardı. Çamdibi'nde ve Meryem Ana'da 2 asayiş karakolu ve radyo tesislerinde 2 radyoevi karakolu bulunurdu⁹⁵⁴.

1960 yılında İzmir il genelinde baroya kayıtlı 384 avukat görev yapardı. Avukatların 352'si erkek, 32'si bayandı⁹⁵⁵. 1970 yılına gelindiğinde baroya kayıtlı avukat sayısı 543 oldu. Bu sayının 472'si erkek, 71'i ise bayandı⁹⁵⁶.

⁹⁵⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 225-226.

⁹⁵⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Adalet İstatistiği 1959-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963, s. 3.

6.2.2. Yaygın Suçlar

26 Ekim 1960 tarihinde çıkarılan genel af yasasından sonra İzmir’de hırsızlık olayları bir hayli artmıştı; hatta hırsızlık masası memurları sıkı tedbirler almalarına rağmen olayların önüne geçemiyorlardı. 1961 yılının Ocak ayında İzmir Emniyet Müdürü Ferit Kubat, şube amirleri ile bir toplantı yaparak, kentin bölge bölge kontrol altında tutulmasını istedi. Vatandaşların güven ve huzur içerisinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için 2. şubeye bağlı hırsızlık masasına takviye memur alınması yoluna gidildi. Bunun için de diğer şubelerden sivil memurlar alındı ve bu memurlar yeni görevlerine başlayana kadar kentin güvenliğini sağlamak amacıyla “*Merkezi Müdüriyet Arşivi*” kuruldu. Sivil ekipler günün her saatinde arama-tarama çalışmaları yaparlardı⁹⁵⁷. Alınan güvenlik önlemleri kent merkezindeki hırsızlık olaylarını azaltmış; ancak hırsızların kent merkezinden kazalara akın etmelerine yol açmıştı.

Dönemin gazeteleri incelendiğinde, hırsızlık olaylarının ev soygunlarından ziyade dükkân ve iş yeri soygunları şeklinde gerçekleştiği görülüyordu. Hırsızlar; bakkal, kasap, tuhafiyeye dükkânı, sigorta şirketi, şoförler derneği hatta hurdacı dükkânı gibi küçük esnafın işyerlerine girerlerdi. Kapı ve pencereleri kırmak suretiyle işyerlerine giren hırsızlar tek el ürünleri, kumaşlar veya zetyinyağı tenekesi gibi bulabildikleri eşyaları veya kasadaki paraları çalarak kaçıyorlardı. Kasa soygunları en sık görülen soygun türü idi. Dükkânlarda alarm veya kamera sistemi olmadığı için, olay anında yakalanmayan hırsızların, sonradan yakalanması uzun ve yoğun çalışmaları gerektiriyordu. Aynı hırsızın bir gecede 3-4 dükkâna birden girmesi alışlagelmiş bir durumdu. Polislerin bütün gece devriye gezmelerine ve bekçi sayılarının arttırılmasına rağmen, hırsızlık olaylarının önüne geçilemiyordu.

1966 yılında Emniyet 2. Şube Müdürlüğü’nün hazırladığı faaliyet raporuna göre 1965 yılında İzmir’de 2.158 suç işlenmişti. Bu sayı sadece, şube müdürlüğüne kayıtlı olanlardı; bir de tabii ki kayıtlara geçmemiş olanlar vardı. Kayıtlara geçmiş olanlardan cinayet sayısı 21, adam öldürmeye teşebbüs 6, ölümle tehdit 145, bıçak çekmek 107, bıçak çekerek yaralamak 226, kaçak silah taşımak 130, hırsızlık 821, oto hırsızlığı 26, yankesicilik 110, hayvan hırsızlığı 6, mücevherat hırsızlığı 23, haraç

⁹⁵⁶T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Adalet İstatistiği 1969-1970, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1975, s. 2.

⁹⁵⁷Çetin Eren, “Hırsızlığın Önü Nasıl Alınacak?”, *Ege Ekspres*, 19 Ocak 1961.

istemk 3, gasp 2, kadın kaçırmak 3, kumar oynamak 19, polise karşı gelmek 35, komünizm propagandası 2, kız kaçırmak 123, uyuşturucu madde bulundurmak 116, haneye tecavüz 3, sarkıntılık 28 olarak tespit edilmişti. Mali polis bürosu tarafından verilen istatistiklere göre ise 1 yıl içerisinde döviz kaçakçılığı 4, ticari dolandırıcılık 5, vergi kaçakçılığı 1, tarihi eşya kaçakçılığı 2, tefecilik 2, tekel kaçakçılığı 6, gümrük kaçakçılığı 41, ruhsatsız dinamit satışı yapmak 1, kaçak silah bulundurmak ve satmak 4, afyon kaçakçılığı yapmak 2, emniyeti suiistimal 25, fahiş fiyatla dolandırmak 1, vazifeli polisi bıçaklamak 1 adet olarak kayıtlara geçmişti⁹⁵⁸.

1967 yılının ilk aylarında İzmir'in güvenliğini alt üst eden bir soyguncu çetesi türedi. Dönemin gazeteleri günlerce hatta aylarca Kara Mehmet veya diğer lakabı ile Kara Canavar adı verilen soyguncudan bahsetti. Kara Mehmet ve çetesi son birkaç ay içinde Karşıyaka'da 3, Bornova'da 2, Çamdibi'nde 3 dükkânı ayrıca; Menemen'de Sümerbank şubelerini, Tire'de ve Söke'de postane kasalarını soymuşlardı⁹⁵⁹. Polis ekipleri kimi zaman eli tabanca tutan vatandaşlardan da yardım istiyor, gönüllü olanlar silahlarını alıp dağ bayır Kara Mehmet'i ve çetesini arıyorlardı. Kara Mehmet'in deniz yoluyla yurduşına kaçma ihtimaline karşılık sahil muhafaza teşkilatı sınır kapılarını tuttu. Soyguncunun binlerce resmi basılarak köylere dağıtıldı ve görüldüğü yerde polise haber verilmesi istendi⁹⁶⁰. Kara Mehmet'in uzun süre yakalanmaması, bir süre sonra emniyet güçlerinin, işlerini hakkıyla yapmadıkları iddialarını ortaya attı. Tüm İzmir'in huzurunu kaçıran, güvenliğini bozan ve etrafa korku saran soyguncu, İzmir polisi tarafından bir türlü yakalanamıyordu. Hatta Ankara'dan 6 kişiden oluşan özel eğitimli çelik kuvvet gönderilmiş, takviye polis ve jandarma birlikleri Kara Mehmet'i aramaya koyulmuşlardı. Emniyet güçlerinin soyguncuyu yakalayamamaları üzerine gazetelerde Türk polisini eleştiren yazılar gündeme gelmeye başladı. Dönemin köşe yazarı Nihat Paykoç, sayfasında bu duruma şu cümleler ile açıklık getirmişti:

İçinizden büyük bir kısmınız Kara Mehmet'i bir türlü tutamadıkları için muhakkakki polisimizi suçluyorsunuz. Fakat size dobra dobra söyleyeyim ki; buna asla hakkınız yoktur. Hele ki pahalılığın aile ocaklarını kor gibi yaktığı bir

⁹⁵⁸Ege Ekspres, 1 Ocak 1966.

⁹⁵⁹Ege Ekspres, 10 Mart 1967. Bkz. Ege Ekspres gazetesinin Mart ve Nisan aylarındaki sayılarına. Hemen hemen hergün Kara Mehmet ile ilgili haberler yayınlanmakta, emniyet güçlerinin çalışmaları adım adım okuyucu ile paylaşılmaktaydı. Kara Mehmet üzerine yapılan ihbarlar, ihbarların asılsızlığı, Kara Mehmet'in saklandığı bölgeler ile ilgili detaylar gazetelerin birinci sayfalarında yayınlanıyordu.

⁹⁶⁰Yazıcıoğlu, "Kara Mehmet İzmir'e Yaklaşıyor.", Ege Ekspres, 30 Mart 1967.

*devirde 450 lira aylıklı polis olur mu?..... Karşımızdaki polis, isterse vatan şairi Namık Kemal'in torunu olsun... Ölümü ile arkada bırakacağı çoluk çocuğunun çekeceği sefaleti düşündüğü müddetçe göğsünü katil kurşunlarına hedef yapmaktan çekinir*⁹⁶¹.

Halk arasında “azılı gangester” olarak ün salan Kara Mehmet, İzmir halkını uzun süre huzursuz etti. Polisin, jandarmanın, takviye birliklerin ve halkın aramaları neticesinde 1967 yılının Nisan ayında yakalandı. Yakalandığı gün, tüm İzmir halkı 2. şubenin önüne toplanarak Kara Mehmet’i linç etmeye çalışmıştı. Kara Mehmet, sadece İzmir’de değil, Uşak, Kütahya, Eskişehir, Konya, Adana, Ceyhan ve Burdur’da da soygunlar gerçekleştirmişti. 1960’lı yıllarda polis, hırsızlığın nasıl gerçekleştiğini öğrenmek için, hırsızları, hırsızlık yaptıkları dükkânlara götürüp, olayı, olay yerinde anlatmalarını isterdi. Bu nedenle Kara Mehmet, soygun yaptığı bütün illere götürülüp, girdiği dükkânları ve soyduğu kasaları teker teker göstermişti. 8 Nisan 1967 tarihinde de tutuklanarak Buca Cezaevi’ne kondu⁹⁶².

İzmir’de ilginç hırsızlık olayları da gerçekleşiyordu. Mesela 1960’lı yılların başında Nato’ya ait telefon ve telgraf tellerinin kesilerek çalınması yaygınlaşmıştı. Bu olaylar o kadar çoğalmıştı ki Nato’ya ait Akhisar-Manisa ve Manisa-İzmir otoyolu arasında, birkaç gün içerisinde 10 defa telefon tellerinin kesilerek satıldığı anlaşılmıştı. Meryem Ana’ya giden asfalt yol üzerindeki Nato’ya ait direklerden de bakır teller çalınıyordu⁹⁶³.

İzmir’in Kuruçay Mahallesi, dolandırıcıların, yankesicilerin yaşadıkları ve suçluların örgütlendikleri bölge idi. Herhangi bir suçtan dolayı aranan kişi, Kuruçay’a ulaşmaya çalışır ve orada mutlaka saklanacağı bir ev veya kendisini koruyacak bir arkadaş bulurdu. Bazen Kuruçay sokaklarında silahlı çatışmalar yaşanırdı. Kuruçay sakinleri, arkadaşlarını polise teslim etmemek için silahlı mücadeleye bile girerlerdi.

İzmir’in en meşhur dolandırıcıları Kuruçay’da yaşardı. Tek odadan ibaret olan tenekeli barakalarda 8-10 kişi bir arada yatardı. Onlar için nezarethane de kalmak veya hapse girmek sıradan bir olaydı. 1960’lı yıllarda Kuruçay Mahallesi için “*çocuk fabrikası*” denirdi. Çünkü aileler çocuklarını geleceğin yankesicisi olarak görür ve ona göre yetiştirirlerdi. 3-5 yaşına gelen çocuk ilk işine gönderilir; eğer başarılı

⁹⁶¹Paykoç, “Kara Mehmet’in Düşündürdükleri”, **Ege Ekspres**, 30 Mart 1967.

⁹⁶²Atilla, “Kara Mehmet Tevkif Edildi.”, **Ege Ekspres**, 9 Nisan 1967.

⁹⁶³ **Ege Ekspres**, 22 Ocak 1961.

olursa, o gece evde bayram yapılırdı. İzmir polisi, çocuk yankesicileri isimleri ile tanır, defalarca nezarethaneye alır, ancak yaşları küçük olduğu için bırakmak zorunda kalırdı. İzmir'in en meşhur yankesicilerini yetiştiren iki sülale vardı ve onlar da Kuruçay'da yaşarlardı⁹⁶⁴.

Sokaklarda dolandırıcılık yaparak, kısa yoldan para kazanmayı meslek edinen insanların her birinin yankesicilik, dolandırıcılık, manitacılık, üçkâğıtçılık ve kaldırım kumarbazlığı gibi uzmanlık alanları olurdu. Mesela bakırdan bir küpeyi, altınmış gibi satmaya çalışan insanlara manita denirdi. Kaldırımlara sergi açarak çığırkanlıkları ile müşteri toplayan ve toplanan müşterilere kâğıt oyunu oynatarak her defasında kaybetmelerini sağlayanlara ükağıtçı denirdi. Dolandırıcılık ve yankesiciliğin yanında bu faaliyetler yine masum kalırdı. Çünkü İzmir'in azılı dolandırıcıları vardı. Yankesicilerin bir kısmı içkili iken çalışır ve sarhoş olduklarında cesaretlerinin arttığını söylerlerdi. Bir kısmı da içki içmeden çalışıyorlardı. Bunlar şık giyimli, efendi görünüşlü kimselerdi. Otobüs, Trolleybüs, vapur gibi toplu taşama araçlarının olduğu yerlerde kalabalıktan faydalanarak, vatandaşların cüzdanlarını ve paralarını çalarlardı. Genellikle iki kişi çalışıyorlardı. Bir kişi kapkaç olayını gerçekleştirirken yakalanırsa, parayı diğerine verir ve parayı alan koşarak oradan uzaklaşırdı. İkinci kişinin bir diğer görevi ise, yakalanan arkadaşlarını mahalleye haber vermektir. Nezarete bulunan kişinin bütün akrabaları, arkadaşları karakola gelerek polise yalvarırlardı. Arabası olanlar ise işlerini daha rahatlıkla hallederlerdi. 1 kişi kapkaç yapacağı otobüse biner, vatandaşın cebinden cüzdanını çeker ve otobüsten inerdi. Arabadaki diğer kişi ise otobüsü takip eder, inen arkadaşını arabaya alır ve gözden kaybolurdu⁹⁶⁵.

1964 yılında İzmir kentinde 500 kadar yankesici olduğu tahmin ediliyordu. Bu rakamın ortalama 100 kişisi kadın, 50 kişisi çocuktur. Yankesiciliği meslek haline getiren bu kişiler eşleri ve çocukları ile birlikte çalışırlardı. Yankesicinin eşi de yankesici oluyor, hatta çocuğu 10 yaşına geldiğinde hala yankesicilik yapmıyorsa, ailesi tarafından bakılmıyordu. Yani küçücük çocukların mesleği beşikteyken belirleniyordu. Yankesici kadınlar en çok yaşlı erkekleri tecih ederlerdi. Bir kadın, adamı lafa tutarak oyalarken, diğer kadın adamın yanına yaklaşarak cüzdanını

---

⁹⁶⁴Yazıcıoğlu, "İzmir'in En Müthiş Yankesicilerini İki Sülale Yetiştiriyor.", **Ege Ekspres**, 31 Ocak 1967.

⁹⁶⁵Görünmeyen Adam (Rumuz), "İzmir'in Meşhur Yankesicileri ve Dolandırıcıları Nasıl Çalışır?", **Ege Ekspres**, 3 Mayıs 1964.

çekerdı. Alış-veriş yapan bayanlardan para çekmek ise çok daha kolay olurdu. Kalabalık arasına karışan ve alışverişe kendini kaptıran bayanın yanına yaklaşılır ve cüzdanı çekilirdi. İzmirli yankesicilerin bir diğeri özelliği de taşradan gelen yankesicileri derhal polise ihbar etmeleri idi. Halbuki kendileri de haftanın belli günlerinde özellikle pazarın kurulduğu günlerde diğeri kentlere ve kazalara giderlerdi. Oradaki vatandaşların para ve cüzdanlarını çaldıktan sonra, tekrar İzmir'e dönerlerdi⁹⁶⁶.

1950'li ve 1960'lı yıllarda dolandırıcık suçundan defalarca hapse giren, isminden sık sık söz ettiren ve tüm Türkiye tarafından tanınan dolandırıcılar da vardı. Bunlardan bir tanesi "Fırıldak Ömer" lakaplı meşhur İzmirli dolandırıcı idi. İzmir tramvaylarını ve İzmir Saat Kulesi'ni farklı kişilere defalarca satmış ve aldığı paralarla kaçmıştı. 1967 yılında İstanbul infaz masası memurları tarafından yakalanarak hapse atıldı⁹⁶⁷. Döneme has farklı dolandırıcık yöntemleri de vardı. Bunlardan bir tanesi İzmir'e gezi amaçlı gelen turistleri dolandırmaktı. 1960'lı yıllarda kentte döviz büroları olmadığı için İzmir'e gelen turistler dövizlerini bozdurmak konusunda sıkıntı çekiyorlardı. Bu boşluktan faydalanan dolandırıcılar turistlerden dövizlerini bozdurmak maksadı ile alıyorlar ve kayıplara karışıyorlardı. 1960'lı yıllarda İzmir'de, hem İnterpol polisi hem de Türk polisi tarafından aranan bir döviz dolandırıcısı vardı. Bu kişi en şık kıyafetlerle dolaşır, en lüks otellerde konaklar ve turistlerin kendisine verdiği dövizleri alır ve kaçardı. İzlediği yöntem ise, kendisinden döviz temin etmek isteyen turistleri, önce İzmir'in en lüks otelinde yemeğe götürür, kendisine güvenmelerini sağlar ve sonra da dövizleri alıp kaçardı. 1967 yılının eylül ayında İzmir polisi tarafından yakalandı⁹⁶⁸.

Kolay para kazanma yollarından bir diğeri dilencilikti. 1960'lı yılların başında İzmir sokaklarında dilencilerin sayısı hayli çoğalmıştı. Köyden kente göçün artmasıyla birlikte, şehre gelmiş olan göçmenlerin bir kısmı geçimini dilenerek sağlamaya başlamıştı. Kâh iş bulamadıkları için kâh dilenerek daha kısa sürede daha çok para kazandıkları için, zamanla İzmir sokakları dilencilerden geçilmez oldu. Özellikle 5-10 yaş arasındaki küçük çocuklar Basmane ve Konak civarındaki sokaklarda vatandaşa göz açtırmıyorlardı. Bayanların eteklerine yapışarak,

---

⁹⁶⁶Görünmeyen Adam, "İzmir'in Meşhur Yankesicileri ve Dolandırıcıları Nasıl Çalışır?", **Ege Ekspres**, 3 Mayıs 1964.

⁹⁶⁷**Ege Ekspres**, 3 Mayıs 1968.

⁹⁶⁸**Ege Ekspres**, 2 Eylül 1967.

ellerindeki nane paketlerini zorla satmaya çalışan dilenci çocuklar da vardı. Dilenciler işi o kadar ilerletmişlerdi ki Alsancak semtinde kapı kapı dolaşmaya başlamışlardı. İzmir sokaklarında adeta bir çete gibi çalışıyorlardı⁹⁶⁹. Dilenci aileler, kendi aralarında semtleri paylaşarak, günün erken saatlerinde dilenecekleri bölgeye geliyorlar ve her köşe başını dolduruyorlardı. Bir dilenciden yakasını kurtaran vatandaş, diğer köşe başında bir başkasına yakalanıyordu. İzmir halkı artık illallah demişti. 1961 yılının başında Vali Burhanettin Uluç, dilencilerle mücadele kampanyası başlattı. Sokaklardaki dilencileri tek tek toplayarak dilenciler kampına gönderme fikrini ortaya attı. Kampa gönderilen dilenciler, orada kendilerine verilen uygun işlerde çalışacaklar ve alınteri ile para kazanacaklardı. Bu fikrin ortaya atılmasından kısa bir süre sonra sokaklarda dilenci sayıları azalmaya başladı. Azalışın sebebi, dilencilerin kampa gönderilmiş olmaları değil, kampa gönderilme fikrinin dilencileri korkutmuş olması idi. Çünkü dilenciler, dilenme işini ihtiyaçtan değil, bir sanat haline getirdikleri için yapıyorlardı. Kıyafet değiştirerek, makyaj yaparak ve türlü kılıklara girerek halkın duygularını istismar ediyorlar ve kısa yoldan para kazanma peşinde koşuyorlardı. Dilencilerin birçoğu, zengin bile sayılabilirdi. İzmir sokaklarının en kalabalık olduğu bölgelerde günde 30-40 lira para kazanıyorlardı⁹⁷⁰. Fuar'ın açıldığı, ramazan ve kurban bayramlarının olduğu özel günlerde, dilencilerin sayısı hayli arttı. Hatta civar kentlerden trenlerle ve otobüslerle gelen dilenciler de İzmir sokaklarına akın ederlerdi. Kordon'daki kahvehanelerde ve kafeteryalarda masa masa dolaşarak, oturanlardan para isterlerdi. Konak Meydanı'nda vilayet binasının duvarına yaslanan ve dilenen çok sayıda dilenci oluyordu. Beyler sokaklarının her biri de dilencilerin bir diğer uğrak noktaları idi. 8-10 dilenci, her 15-20 adımda bir pusu kuruyor ve vatandaşlara kendilerini acındıracak sözler söylüyorlardı⁹⁷¹.

Bayraklı'nın eski depolarının bulunduğu bölgede dilenci kampı kuruldu; fakat kamp istenilen sonuca ulaşamadı ve İzmir sokakları dilencilerden kurtulamadı. Çünkü kanunlar dilencilerin, toplanılan yerlerde 24 saatten fazla tutulmasına izin vermiyordu. Bu nedenle zabıta ve belediye memurları sokaklardan topladıkları dilencileri, 1-2 gün misafir ediyor, sonra da tekrar İzmir sokaklarına bırakıyorlardı⁹⁷².

⁹⁶⁹Demokrat İzmir, 20 Mart 1964.

⁹⁷⁰Ahmet Yüzendağ, "İzmir'de Dilenciler Kampı Kurulurken", Ege Ekspres, 6 Ocak 1961; Ahmet Yüzendağ, "Allah Dilenmeyi Yasak Etmiştir", Ege Ekspres, 13 Ocak 1961.

⁹⁷¹İbrahim Çakır, "Sokaklar Sabahları Dilenciden Geçilmiyor", Ege Ekspres, 8 Ağustos 1967.

⁹⁷²Ege Ekspres, 8 Mayıs 1968.

1960'lar boyunca kenti dilencilerden arındırmak için çeşitli uygulamalar düşünüldü ve yapıldı. Bazen, yakalanan dilenciler saç-sakal tıraşı yaptırılıp dezenfekte ettirildikten sonra memleketlerine geri gönderilirken⁹⁷³, bazıları kamplara alındı; fakat hiçbir uğraşı İzmir'i 1960'lar boyunca dilencilerden kurtaramadı.

Satılık kadınlar ve kızlar ise İzmir'in bir diğer karanlık yüzü idi. Sayıları gittikçe artan bu tarz bayanlar ile ilgili haberler gazete manşetlerinden inmiyordu. Evlerinden kaçarak artist olmak amacı ile kente gelen kızlar, kadın simsarlarının eline geçiyor ve para karşılığı erkeklere satılıyordu. Genellikle yaşları 13-14 arasında olan küçük kızlar, İzmir'in ana caddelerinde rahat rahat dolaşüyor ve müşteri arıyorlardı. Üstelik bu kızların birçoğu zührevi hastalıklara yakalanmış oluyor, muayene neticesinde frengi mikrobu taşıdıkları tespit ediliyordu. Bu bayanlarla birlikte olan erkekler de frengi mikrobu ile karşı karşıya kalıyorlardı. 1963 yılının kasım ayında İzmir'de "*satılık kızlar skandalı*" patladı. İş yerlerinde iş adamları ile birlikte olan 13 satılık kız yakalanarak savcılığa teslim edildi ve Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açıldı. İkinci satılık kızlar skandalı ise 1963 yılının aralık ayında ortaya çıktı. Yaşları 14-16 arasında değişen hemen hemen hepsi fakir ailelere mensup bu kızlar, para karşılığında Amerikalı askerlerle ve çeşitli mesleklere mensup erkeklerle birlikte oluyorlardı. Satılık kızlar skandalı uzun bir süre gündemi meşgul etti. Dava, ikinci ağır ceza mahkemesinde inceleniyor ve duruşmalar gizli devam ediyordu⁹⁷⁴.

1960'lı yılların ikinci yarısında ahlak zabıtasının baskın yapma korkusundan İzmir'deki genelevler kapandı. Genelevlerin kapanması üzerine kadın ticareti yapanlar İzmir'in çeşitli bölgelerinde aşk noktaları kurdular. Kadın ticaretinin merkezi Basmane idi; fakat aşk noktalarının en yoğun olduğu bölgeler Alsancak, Hatay, Güzelyalı ve Mustafa Bey semtleri idi. Aşk noktaları sabah-akşam günün her saatinde çalışırdı. Müşteriler oraya telefon eder ve kadın simsarları, verilen adreslere kızları gönderirlerdi. İzmir polis kayıtlarında, 1 yılda 86 kadının fuhuş yaptığı yazılıyordu. Oysaki gerçek rakam bir gecede 250-300 kadının satıldığı idi. Ahlak zabıtasında çalışan memur sayısının azlığı, kentteki fuhuş olaylarının kontrol altında tutulmasını önlüyordu. İzmir ahlak zabıtası 5-6 memurla çalışıyor; kadın ticareti, kumar ve diğer yüz kızartıcı suçlarla mücadele ediyordu. Durum böyle olunca da

⁹⁷³Yeni Asır, 26 Şubat 1960.

⁹⁷⁴Ege Ekspres, 24 Ekim 1962, 12 Kasım 1963; Demokrat İzmir, 20 Aralık 1963; Yeni Asır, 4 Nisan 1964.

fuhuş olaylarının önüne geçilemiyordu. Urla Kalabak sahil yolu üzerindeki gazinolar da fuhuş yeri haline gelmişti. Kentten uzakta polise yakalanma korkusunun olmadığı Kalabak'ta gazinolara ait kabinler fuhuş yapmak için kullanılırdı⁹⁷⁵.

Kızlara yapılan sarkıntılık olayları da, İzmirliileri en çok rahatsız eden durumlardan birisi idi. Özellikle okulların dağılma saatinde, erkek öğrenciler ve okul dışındaki serseriler, kız öğrencilere laf atmak suretiyle sarkıntılık yapıyor ve kız öğrencileri rahatsız ediyorlardı. Polise intikal eden olaylardan bir başkası da kız öğrencilerin taşa tutuldukları idi.

1960'lı yıllarda İzmir'in Hatay ve Kuruçay semtleri esrarın alınıp satıldığı, evlerde esrar âlemlerinin sıklıkla yapıldığı semtlerdi. Polis, tespit edilen evlere baskın düzenler ve esrarkeşleri suçüstü yakalardı.

Bilindiği gibi, kahve ithalatı yasal olarak sadece Tekel İdaresi tarafından yapılırdı; ancak 1967 yılında İzmir'de, Tekel'in piyasaya verdiği kahvelerden başka, farklı yerlerden alınan kahvelerin de piyasaya sürüldüğü ortaya çıktı. Elde edilen istatistiklere göre 1967 yılının Mart ayında 15.966 kg, Nisan'da 5.144 kg, Mayıs'da 4.823 kg, Haziran'da 9.607 kg ve Temmuz ayında 8.525 kg kahve, Tekel İdaresi'nin İzmir merkezinden piyasaya verilmişti. Bu kahveler 100'ün üstünde kahve taciri tarafından satın alınıyordu. Kahveciler Derneği'nin verdiği bilgilere göre İzmir kentinde kayıtlı 1.082 kahvehane ve kahveocağı, 200'ün üstünde gazino, kafeterya ve benzeri eğlence yerleri vardı. Üstelik yarım milyon nüfuslu kentte, evlerde de kahve tüketimi yapılmaktaydı. En ücra köşede yer alan bir kahvehanede günde ortalama 7.5 kg kahve tüketilmekteydi. Rakamlar dikkate alındığında günde 1 ton kahve tüketimi olduğu anlaşılıyordu. Aylık tüketim miktarı ise 30 tondu. Tekel'den alınan son 5 aylık rakamlara bakıldığında Mart ayında 15 ton kahve çekildiği görülmüyordu. Üstelik bu rakam daha sonra 4.5 tona kadar düşmüştü. Bu durum, İzmir'e farklı yerlerden çok miktarda kahvenin getirildiğini ve kahve kaçakçılığının yapıldığını açıkça gösteriyordu⁹⁷⁶.

⁹⁷⁵Yazıcıoğlu, "İzmir'de Bir Gece İçinde En Az 250 Kadın Satılıyor.", **Ege Ekspres**, 19 Mart 1967.

⁹⁷⁶Suat Eryalman, "Kahve Kaçakçıları İzmir'de Cirit Atıyor.", **Ege Ekspres**, 12 Eylül 1967.

6.2.3. Buca Cezaevi

1960 yılından önce İzmir’de suçlular Konak Cezaevi’nde tutulurlardı; ancak Konak Cezaevi’nin kent içinde kalması, semtin kalabalıklaşması, tutukluların kaçma ihtimalinin artması gibi sebeplerle yeni bir cezaevi yapımı gündeme gelmişti. Böylece Buca Cezaevi’nin 1953 yılında ihalesi yapıldı ve inşaatına başlandı. 1959 yılında ilk sevkiyat gerçekleştirildi ve suçlular, suçlarına göre Buca Cezaevi’ne nakledilerek kendileri için ayrılan bölümlere yerleştirildiler. 1961 yılında Buca Cezaevi’nde 700 tutuklu bulunuyordu; ancak cezaevinin kapasitesinin 500 tutuklu olacak şekilde planlanmış olması, ilgili makamları bir takım tedbirler almaya sevketti. Günde ortalama 9-10 mahkûm cezaevine girmekte, 3-4 mahkûm ise tahliye olmaktadır. Hal böyle olunca cezaevi her geçen gün biraz daha doluyordu. Tedbir olarak tutukluların bir kısmı Balıkesir, Manisa gibi çevre illere veya kazalara gönderilmeye başlandı. Cezası 1 yıldan az olan suçluların ise infazlarının geciktirilmesi yoluna gidildi⁹⁷⁷.

Buca Cezaevi, Türkiye’nin en modern tesislerine sahip cezaevi idi. Mermer döşeli banyolarında 1 saatte 46 kişi banyo yapabiliyordu. Marangozhane, hasır işleme ve ayakkabı atölyeleri, mahkûmlara para kazanma imkânı sağlardı. Her daim okuma yazma kursları olur, bütün mahkûmlar eksiksiz okuma yazma kurslarına katılırlardı. Hapishanenin etrafı tel örgüler ile çevriliydi ve birçok yerde nöbetçi kuleleri vardı⁹⁷⁸. 1962 senesinde 800’den fazla erkek tutuklunun ve 26 kadın tutuklunun bulunduğu 15 koğuşa sahipti. Modern tesislere sahip olması, civar kentlerdeki Amerikalı mahkûmların Buca Cezaevi’ne gelmek istemelerine sebep oluyordu. Mesela 1964 yılında 12 Amerikalı mahkûm, Buca Cezaevi’nde yatmaktaydı⁹⁷⁹.

1961 yılının son haftasında, İzmir’in Şirinyer semtinde, Çocuk Ceza ve Islah Evi açıldı. Açıldığı ilk aylarda Ceza ve Islah Evi Müdürü Metin Özkuraj, Çocuk Ceza ve Islah Evi’nin açılmasının büyük bir sevinçle karşılandığını söylemişti. Böylece çocuklar yaş gruplarına ve cinsiyetlerine göre farklı koğuşlara yerleştirildiler. Erkek çocukları 11-15 yaş ve 15-18 yaş aralığında olmak üzere gruplandırılmıştı. Çocuk Ceza ve Islah Ev, alçak duvarlı bahçesi, beyaz badanalı duvarları ve büyük büyük pencereleri ile dönemin modern cezaevlerinden birisi

⁹⁷⁷Yeni Asır, 31 Ekim 1961.

⁹⁷⁸Yeni Asır, 5 Mayıs 1962.

⁹⁷⁹Demokrat İzmir, 10 Nisan 1964.

idi⁹⁸⁰. Çocuk mahkûmların genel kültürlerini arttırmak amacıyla 1966 yılında çeşitli konuları kapsayan kurslar açıldı. Her bir çocuğa yeteneklerine uygun bir sanat öğretilmeye başlandı. Ayrıca, ıslahevinde bir kütüphane bulunuyor, çocuk mahkûmlar kitaplardan istedikleri kadar faydalanabiliyorlardı⁹⁸¹.

6.2.4. İzmir Yangınları

1960'lı yıllarda İzmir yangınları sıkça görülürdü. Yangınlar, özellikle Şirinyer ve Kemeraltı gibi semtlerde, dükkânların kalabalık olduğu çarşılarında çıkardı. Ufak bir sebepten dolayı çıkan yangın, susuzluktan dolayı söndürülemez; kısa sürede büyür ve neredeyse bütün dükkânların hasar görmelerine sebep olurdu. 1967 yılında Kemeraltı'nda Havuzlu Bey Çarşısı'nda çıkan yangında, 20 işyeri tamamen, 13 işyeri de kısmen yanmıştı⁹⁸². Yaklaşık 1 ay sonra Kemeraltı'nda Şınlak Pasajı'nda yeni bir yangın çıktı. 10 işyerinin tamamen, 3 dükkânında kısmen yandığı yangında 200 bin liralık hasar meydana geldi⁹⁸³. Yangın söndürme çalışmaları sırasında, itfaiyecilerin giydikleri yanmaz gömlekler, onları alevlerden bir müddet korusa da, tamamen koruyacak özel giysilere sahip değillerdi. 1967 yılında İtfaiye müdürü Şerafettin Gökben idi. Şerafettin Gökben her yangında ekibiyle birlikte gelir ve yangın söndürme çalışmalarına katılırdı. İzmir itfaiyesinin en çok zorluk çektiği konulardan bir tanesi sokaklarda bulunan yangın vanalarının az olması idi. İtfaiye ekipleri, yangın çıkan sokağa geldikleri zaman az sayıdaki vanalardan çekilen sular yeterli gelmezdi. Mahalle halkı ellerindeki bidonlarla su taşımaya çalışır; fakat susuzluğun yaşandığı kentte, bidonları dolduracak su bulunamazdı. 1969 yılında Şirinyer çarşısında çıkan yangın, susuzluk nedeniyle söndürülemeyen yangınlardan sadece birisi idi. 14 dükkân yanıp kül olmuştu. İtfaiye ekibi olay yerine geldikten sonra, yarım saat su bulmaya çalışmıştı. Ancak, Buca parkındaki hortumların birbirlerine eklenmesiyle 800 metre uzaktan su getirilebilmişti. Yangın söndürme çalışmaları 4 saat sürmüş, adeta yangın kendi kendine sönmüştü⁹⁸⁴.

İzmir itfaiyesi yangın söndürmenin dışında birçok kurtarma çalışmalarına da katılırdı. Mesela yoğun yağmur yağın dönemlerde, İzmir'de su baskınları gerçekleşirdi. Ev ve dükkânlar su altında kalır, itfaiyeden yardım istenirdi. 1964

⁹⁸⁰Yöndem, "Çocuk Ceza ve İslah Evi", **Yeni Asır**, 23-25 Ocak 1962.

⁹⁸¹Ormancıoğlu, "Çocuk İslahevi'nde Kültürel Faaliyet Arttı", **Ege Ekspres**, 2 Haziran 1966.

⁹⁸²Yazıcıoğlu, "Havuzlu Çarşı Yandı; Zarar Beş Milyon Lira.", **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1967.

⁹⁸³Yazıcıoğlu, "Çarşıda 10 Dükkân Kül Oldu.", **Ege Ekspres**, 24 Haziran 1967.

⁹⁸⁴**Demokrat İzmir**, 14 Ekim 1969.

yılında su baskını neticesinde 92 ev ve dükkân su altında kalmış, motopomplu ekipler tarafından sular tahliye edilmişti. Kuyuya düşme, enkaz altında kalma ve buna benzer olaylarda da İzmir itfaiyesi yardıma koşardı. Çeşitli sebeplerle yüksek katlı apartmanlarda mahsur kalan vatandaşları pencerelerden kurtarmak da İzmir İtfaiyesinin göreviydi⁹⁸⁵.

İtfaiye Müdürlüğü tarafından belirli dönemlerde işyerlerinin yangın yönünden kontrolü yapılırdı. 1964 yılında 3.565 eksik evrak tamamlanmış, 620 işyerinin de evrakları kontrol edilerek ilgili makamlara sunulmuştu. Evrak kontrolünün dışında resmi ve özel kuruluşların yangına karşı tedbir alıp almadıkları kontrol edilirdi. Dükkân, imalathane, fabrika ve çeşitli işyerlerinde çalışan personele İzmir İtfaiye ekibi tarafından kurslar açılır ve yangın söndürme eğitimleri verilirdi. 1964 yılında Bakanlar Kurulu kararı gereğince 1 tane 5 tonluk şasi ve 1 tane 1.640 metre uzunluğunda keten hortum satın alınmıştı. Ayrıca Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü'nden 30 metre uzunluğunda tam otomatik bir itfaiye merdivenin alınması yönünde de kredi istenmişti. Aynı yıl 275 oto ve motopomp'un tamirleri yapılarak kullanıma hazır hale getirildi⁹⁸⁶.

6.3. Ulaşım ve Trafik

6.3.1. Kara Ulaşımı

1960'lı yıllarda İzmir garajı Basmane'deydi. Burası santral garajdı. Yani şehirlerarası otobüslerin hareket ettiği, çevre il ve ilçelere nakliyatın gerçekleştiği merkez konumundaydı. Basmane garajı çok kalabalık olurdu. Kentin tam ortasında bulunmasından dolayı da trafiğin en sıkışık olduğu, hırsızlık, kapkaç gibi olayların çok sık yaşandığı bir bölgeydi. Garaj için ayrılan alanda 1 tane enformasyon bürosu, kapalı bir bekleme salonu, ambar, yatakhane, emanet odası, polis karakolu, 7-8 tane dükkân, 1 lokanta ve giriş-çıkışlarda barakalar vardı. 1964 yılında bu barakaların kaldırılması ve yerine modern kulübeler yapılması gündeme gelmişti. Ayrıca garajın ışıklandırılması ve kanalizasyon sorununun da halledilmesi gündemdeki konulardı. Hürriyet Bulvarı ve Refik Saydam Bulvarı, garaja çok yakın oldukları için ışıklandırılmıştı. Ayrıca, yolcuların rahat yemek yemeleri için yeni bir lokanta yapılmış, yangın ihtimaline karşılık yangın söndürme cihazları monte edilmiş ve

⁹⁸⁵İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 43.

⁹⁸⁶İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 43.

yolcuların gidecekleri yönü kendilerine duyurmak amacıyla amplifikatör tesisatı kurulmuştu⁹⁸⁷.

İzmir santral garajı Kültürpark'ın hemen yanındaydı. Eshot garajı ile bitişikti. 1964 yılında Eshot garajının, santral garaj ile birleştirilmesi düşünülüyordu. Böylece vatandaşlar için ulaşım kolaylaşacak, şehirlerarası otobüslerden inen yolcular şehir içi otobüslere binerek gidecekleri yere daha rahat ulaşabileceklerdi⁹⁸⁸.

6.3.1.1. Özel Taşıtlar

1960 yılında Türkiye genelinde 45.767 otomobil, 10.981 otobüs, 57.460 kamyon ve 9.380 motosiklet vardı. 45.767 otomobilin 24.112'si özel otomobil, 16.940'ı ticari otomobil, 4.715'i resmi otomobil idi. 10.981 otobüsün 8.672'si özel otobüs, 1.135'i resmi otobüs ve 1.174'ü belediye otobüsü idi. 57.460 kamyonun ise 44.654'ü özel kamyon, 12.086'sı resmi kamyon olarak kayıtlara geçmişti. Motosiklet rakamlarına bakınca 9.380 motosikletin 9.101'i özel motosiklet, 279'u ise resmi motosiklet olduğu anlaşılıyordu⁹⁸⁹.

Tablo 73: 1960-1965 Yılları Arasında İzmir Trafik Şube ve Bürolarına Kayıtlı Kara Taşıtları

Yıllar	Otomobil	Otobüs	Kamyon	Motosiklet	Bisiklet
1960	4.603	776	3.527	835	2.633
1961	5.345	1.004	4.198	1.100	3.227
1962	5.865	1.308	4.637	1.289	4.559
1963	6.663	1.504	5.002	1.513	5.181
1964	7.367	1.401	4.267	1.771	5.293
1965	8.297	1.520	4.535	2.317	4.244

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Kara ve Deniz Taşıtları Kabotaj, Milletlerarası Deniz Trafığı ve Nakliyatı 1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1967, s. 10.

1960 yılında İzmir Trafik Şube ve Büroları'na kayıtlı 4.603 otomobil vardı. Bu rakamın 3.261 tanesi özel, 209 tanesi taksi ve 1.133 tanesi resmi araçtı. 1965 yılına gelindiğinde otomobil sayısının %80 arttığı görülüyordu. 1960 yılında kayıtlı otobüs sayısı ise 776 idi. 590'ı özel otobüs, 27'si resmi ve 159'u belediye otobüsü idi. 1965 yılında otobüs sayısı %95 artmıştı. Kamyon sayısındaki artış, otobüs ve otomobil sayısı kadar değildi. Artış oranı %28 oldu. 1960 yılında 3.527 olan kamyon

⁹⁸⁷İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 50.

⁹⁸⁸İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 50.

⁹⁸⁹DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, s. 255. Minibüs sayıları ve kamyonet sayıları ile ilgili net rakamlar, 1968 yılına ait Türkiye İstatistik Yıllığı'nda belirtilmemiştir. Minibüs sayıları, otobüs sayıları içinde, kamyonet sayıları ise kamyon sayıları içinde gösterilmiştir.

sayının 2.802'si özel, 725'i resmi idi. Motosiklet sayısına gelince 1960 yılındaki 835 motosikletin 815'i özel, 20 tanesi resmi idi. 1960 yılından 1965 yılına kadarki en yüksek artış motosiklet sayısında yaşanmış ve %177 artış olmuştu. Kayıtlı bisiklet sayısına gelince 2.633 bisikletin 2.599'u özel, 34'ü ise resmi idi. Artış oranı %61 oldu⁹⁹⁰.

İzmir kent içi ulaşımda özellikle bayanların ve memurların tercih ettikleri ulaşım aracı taksiler olurdu. Taksilerde en kısa mesafeye gidiş için uygulanan tarife 125 kuruş idi⁹⁹¹.

1965 yılı itibariyle İzmir trafiğine kayıtlı 8.397 otomobilden, 105'i Austin, 3'ü Bedford, 5', B.M.W., 33'ü Borgward, 220'si Buick, 39'u Cadillac, 1.833'ü Chevrolet, 46'sı Chryoler, 25'i Citroen, 52'si Commer, 107'si Consul, 139'u Desoto, 280'i Dodge, 198'i Fiat, 1.142'si Ford, 4'ü Gaz, 5'i Gogomobil, 88'i Hilmon, 15'i Hudson, 20'si Humber, 16'sı İnternational, 7'si Jaguar, 27'si Kaiser, 32'si Land-Rover, 13'ü Lincoln, 198'i Merc-Benz., 189'u Mercury, 22'si Morris, 6'sı Moskowich, 32'si Nash, 162'si Oldsmobil, 629'u Opel, 31'i Packard, 44'ü Peugeot, 594'ü Plymouth, 191'i Pontiac, 124'ü Rambler, 104'ü Renault, 48'i Simca, 4'ü Singer, 82'si Scoda, 2'si Standard, 63'ü Stude-Baker, 112'si Taunus, 63'ü Universal, 30'u Valiant, 20'si Vanguard, 14'ü Volvo, 27'si Warszawa, 454'ü Wolkwagen, 26'sı Wouxholl, 417'si Willys Overland, 11'i Zephyr, 133'ü diğer markalardan oluşmakta ve 11 tane de bilinmeyen marka otomobil bulunmaktaydı⁹⁹². Görüldüğü üzere İzmir ilinde en çok kullanılan otomobil markaları Opel, Plymouth, Chevrolet ve Ford idi.

1965 yılında İzmir trafiğine kayıtlı 4.535 kamyondan 5'i AEC, 1'i AF, 2'si Albion, 2'si Alfa Romeo, 606'sı Austin, 101'i Bedford, 6'sı Berliet, 24'ü Borgward, 32'si Bussing, 1'i Cepel, 289'u Chevrolet, 8'i Citroen, 259'u Commer, 4'ü Daf, 25'i Desoto, 5'i Diamond, 285'i Dodge, 27'si Fargo, 23'ü Faon, 7'si Federal, 159'u Fiat, 487'si Ford, 10'u Fordson, 1'i F.W.D., 30'u Gaz, 27'si G.M.C., 4'ü Grafunbst, 25'i Hanomag, 21'i Henschel, 6'sı Hilman, 2'si Hotchkiss, 7'si İ.F.A., 162'si İnter, 6'sı İzisu, 4'ü Krupp, 22'si Lancia, 46'sı Landrover, 10'u Leyland, 1'i Mack, 43'ü Magirus, 75'i Man, 3'ü Mazda, 25'i Mercedes, 113'ü Mercury, 70'i Morris, 16'sı

⁹⁹⁰T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Kara ve Deniz Taşıtları Kabotaj, Milletlerarası Deniz Trafığı ve Nakliyat 1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1967, s. 10.

⁹⁹¹Demokrat İzmir, 1 Kasım 1968.

⁹⁹²DİE Kara ve Deniz Taşıtları Kabotaj, Milletlerarası Deniz Trafığı ve Nakliyat 1965, s.s. 24-26.

Moskowich, 9'u Nash, 5'i Om, 96'sı Opel, 12'si Peugeot, 9'u Plymouth, 3'ü Praga, 4'ü Rombler, 55'i Renault, 9'u Reo, 16'sı Saurer, 4'ü Scania Vabis, 142'si Scoda, 5'i Star, 8'i Steyr, 92'si Stude-Baker, 23'ü Taunus, 6'sı Tenpo Matador, 332'si Thame Trader, 16'sı Toyota, 15'i Vanguard, 22'si Volvo, 120'si Warszawa, 15'i White, 208'i Willys Overland, 56'sı Wolkswagen, 2'si, Zil, 4'ü Zuk, 153'ü diğer modellerden ve 7'si bilinmeyen modellerden oluşmaktaydı⁹⁹³.

6.3.1.2. Otobüsler

1960'lı yıllarda İzmir kent içi ulaşımda birinci sırada yer alan araçlar otobüslerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İzmir Belediye Otobüsleri İşletmesi tarafından işletilen otobüsler, 1945 yılından itibaren Eshot tarafından işletilmeye başlandı. 1960 yılında İzmir kent içi ulaşımda kullanılan 776 otobüsün, 590'ı belediye otobüsü, 159'u özel otobüs ve 27'si resmi otobüs idi. Otobüs işletmenin karlı bir iş olması ve ulaşımda rahat kullanılması, otobüslerin sayısını hızla arttırdı. 1963 yılında İzmir Trafik Şube ve Bürolarına kayıtlı 1.504 otobüs hizmet veriyordu. Bu otobüslerin, 250'si Austin, 36'sı Bedford, 13'ü Borgward, 42'si Bussing, 127'si Chevrolet, 4'ü Citroen, 75'i Commer, 11'i Desoto, 28'i Dodge, 13'ü Forgo, 108'i Fiat, 268'i Ford, 16'sı Fordeon, 7'si Gaz, 7'si G.M.C., 8'i Hanomog, 3'ü İ.F.A., 9'u İnternational, 1'i Land-Rover, 19'u M.N.A., 6'sı Mogirus, 41'i Merc-Benz, 32'si Morris, 43'ü Nysa, 22'si Opel, 111'i Renault, 6'sı Skoda, 2'si Steyr, 13'ü Studebaker, 26'sı Wolkswagen, 1'i Volvo, 2'si Willys, 154'ü diğer markalardan oluşmaktaydı⁹⁹⁴. Görüldüğü üzere, Austin, Ford ve Chevrolet, otobüsler içerisinde en çok talep gören modellerdi.

Tablo 74: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Kenti Otobüs Kullanımı

	1962	1963	1964
Ortalama Günlük Otobüs Sayısı	55	60	58
Taşınan Yolcu Miktarı	20.349.411	26.914.644	26.901.325
Kat Edilen Kilometre	4.293.706	4.675.544	4.843.383

Kaynak: İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 58.

Otobüs ulaşımdaki en büyük sorun yolların bozuk olması ve bu nedenle otobüslerin sıkça bozulması idi. 1960'lı yıllar, Belediye Başkanı Osman Kibar'ın

⁹⁹³DİE Kara ve Deniz Taşıtları Kabotaj, Milletlerarası Deniz Trafiği ve Nakliyat 1965, s.s. 62-65.

⁹⁹⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Kara ve Deniz Taşıtları 1963, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1965, s.s. 12-13.

yolları asfaltlama çalışmaları ile geçti. Hatta Osman Kibar, İzmir'in sokaklarını ve caddelerini asfaltlama çalışmalarına öyle çok yoğunluk vermişti ki, bu durum ona “*Asfalt Osman*” lakabının takılmasına sebep oldu. 1960'lı yıllarda dönemin gazetelerinde sık sık “*yol istimlakı*” haberlerine rastlanırdı. Yeni yollar inşa edilir, mevcut yollara asfalt dökülürdü.

Otobüslerle ilgili şikâyet konularından birisi kapasitelerinden fazla yolcu taşımaları idi. Otobüsler tıklım tıklım olur, vatandaşlar binebilmek için adeta birbirleri ile yarışarlardı. Mesela 1961 yılının Ocak ayında Buca İşçi Evleri durağına gelen her otobüsün dolu olması, vatandaşların otobüse binememelerine sebep oluyordu. O dönem Buca İşçi Evleri'nde oturan birçok vatandaş işe geç kalmaya başlamış ve durum Buca Belediye Başkanı'na iletilerek çözüm bulması istenmişti⁹⁹⁵. Otobüs ve trolleybüs sayılarının yeterli olmaması ve araçların dolu gelmesi, vatandaşların sıralarını beklememelerine sebep olurdu. Kuyrukta sırasını bekleyen insan sayısı çok azdı. Otobüsler duraklara yanaştığı zaman bir adım daha öne geçebilme için insanlar dirsekleri ile birbirlerini iter, genç yaşlı demeden birbirlerini ezercesine otobüse binerlerdi. Bindikten sonra da dert bitmez, bu sefer de oturacak yer sıkıntısı başlardı. Çocuklar, gençler hatta askerler bile oturdukları koltuktan kalkmaz istemezler yaşlılara, hamilelere yer vermezlerdi. Gazetelerdeki köşe yazarlarının, konu ile ilgili Eshot Genel Müdürlüğü'ne tavsiyede buldukları görülüyordu. Mesela, otobüse veya trolleybüse binerken turnike başlarına bir memur konabilir ve kuyruğun düzeni sağlanabilirdi. Bir diğer öneri de sırasını beklemeden binen vatandaşlara para cezası uygulanması idi. Hatta bu uygulamanın hem düzeni sağlamak konusunda hem de belediyeye ek bir gelir getireceği hususunda görüşler ileri sürülüyordu⁹⁹⁶. Yapılan eleştiriler kısa süre içerisinde olumlu sonuç verdi ve Eshot, düzeni sağlamak amacı ile kontrol memurlarını göreve başlattı. Kontrol memurları hem kuyruk düzenini sağlamaya hem de kaçak yolcuların otobüse binmelerine engel olmaya çalıştı; fakat bu uygulama Eshot Otobüs İşletmeleri'ni zarara uğrattığı düşüncesi ile 1968 yılında son buldu. Böylece 113 personel, eski işleri olan biletçilik ve şoförlüğe geri döndüler⁹⁹⁷.

1960'lı yıllarda İzmir kent içinde, otobüslerin sefer sayıları da yeterli değildi. Bazı semtlerde otobüs seferi hiç yapılmazken bazılarında belli saatler aralığında

⁹⁹⁵Demokrat İzmir, 28 Ocak 1961.

⁹⁹⁶Paykoç, “Şehrin İçinden”, Ege Ekspres, 14 Ekim 1962.

⁹⁹⁷Demokrat İzmir, 21 Haziran 1968.

yapılırdı. Örneğin 1962 yılının Ekim ayında Karşıyaka'nın Cumhuriyet Mahallesi'nde otobüs hattı yoktu. Semt sakinlerinin İç İşleri Bakanlığı'na dilekçe vermesi ve dilekçenin, İzmir Belediyesi'ne oradan da Eshot Genel Müdürlüğü'ne ulaşması neticesinde Cumhuriyet Mahallesi'ne geçici bir süre otobüs seferi kondu. Böylece, sabahları 6.00 ile 8.00 arasında ve akşamları 16.30 ile 20.00 arasında otobüslerin sefer yapması sağlandı. Eshot'a ait otobüsler çoğu semtte gece saat 24.00'e kadar çalışırlardı. Oysaki 1961 yılının son aylarında en merkezi konumda olan Konak-Basmane-Alsancak hattında faaliyet gösteren otobüslerin 20.00'ye kadar çalıştığı görülüyordu. Gündoğdu Meydanı ve Altay Lokâli arasında ikamet eden hatta Çeltik Fabrikası civarında oturanlar ulaşım konusunda sıkıntı yaşıyorlardı⁹⁹⁸.

1968 yılında Karşıyaka Vapur İskelesi'nden sabah saat 6.00'dan itibaren her yarım saatte bir gece 24.00'e kadar Alsancak, Bostanlı, Cumhuriyet, Nergiz ve Şemikler'e otobüs seferleri yapılırdı. Otobüsleri kaçırınlar için de dolmuş ve minibüs seferleri düzenlenirdi. Günün her saatinde Karşıyaka'dan Bostanlı'ya, Şemikler'e Menemen'e, Örnekköy'e, Konak'a, Havaalanı'na, Nergiz'e, Dedebaşı'na, Cumhuriyet'e ve Basmane'ye dolmuş ve minibüs bulmak mümkündü. Aynı yıl Adana, Edirne, Konya, Eskişehir, Çanakkale ve Balıkesir'e şehirlerarası otobüs seferleri de düzenlenirdi. Şehirlerarası otobüs firmaları ise Koç Otobüsleri, İnanöz Otobüsleri, Konya Limited Otobüsleri, Pamukkale Otobüsleri, Gülhan Otobüsleri ve Erciyes Otobüsleri idi⁹⁹⁹.

İzmir kent içi ulaşımında rahatlıkla kullanılan otobüs ve trolleybüslerin, 1960'lı yıllarda ücretleri yetişkinler için 40 kuruş, öğrenciler için 20 kuruş olarak belirlenmişti. 1968 yılında ise ücretlere zam yapılarak yetişkinler için 50 kuruşa, öğrenciler için de 25 kuruşa yükselmesi teklif edildi¹⁰⁰⁰. İzmir şehir belediye meclisinin 17 Ekim 1968 tarih ve 9234 sayılı kararı ile kabul edilen yeni otobüs ve trolleybüs tarifeleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 1 Kasım 1968 tarih ve 35/C - 24.201 sayılı yazıları ile de onaylandı. Yürürlüğe giren karara göre 4 Kasım 1968'den itibaren yeni tarife uygulanmaya başlandı. İlk biniş yeri Gümrük önü veya Konak olmak şartıyla her durakta, Alsancak-Bayraklı, Çınarlı-Karşıyaka ve İnciraltı-Kennedy hatlarında ve bunların dönüşünde; siviller ve subaylar için 50 kuruş,

⁹⁹⁸Ege Ekspres, 24 Ekim 1962; Yeni Asır, 26 Ekim 1961.

⁹⁹⁹1968 Karşıyaka Yıllığı, s. 80.

¹⁰⁰⁰Çelikkanat, "Şehir Meclisi Su, Otobüs ve Trolleybüs Zamlarını Onayladı.", Demokrat İzmir, 18 Ekim 1968.

öğrenciler, askerler ve çocuklar için 25 kuruş, sabah 7.30'a kadar almak koşuluyla sivil ve subaylara gidiş-dönüş 50 kuruş olarak belirlendi. Sivil ve subaylar aldıkları indirimli biletlerin dönüşünü günün her saatinde kullanabileceklerdi. Alsancak-Karşıyaka hattında ve bu hattın dönüşünde bilet ücretleri ise siviller ve subaylar için 75 kuruş, öğrenciler, askerler ve çocuklar için 40 kuruş idi. Siviller ve subaylar için 7.30'a kadar satın almak koşuluyla bu hatta da gidiş-dönüş indirimli bilet satışı yapılacaktı. 4 Kasım 1968 tarihinden itibaren, üzerinde eski fiyatları yazan biletlerin de, yeni tarife üzerinden satılacağı duyuruldu¹⁰⁰¹.

Otobüslerin dışında kent içi ulaşımı sağlayan bir diğer vasıta omnibüslerdi. Küçük otobüs olarak nitelendiriliyorlardı. 3.666 sayılı kanunun 19. maddesinin beşinci bendine göre belediye sınırları içerisinde omnibüs çalıştırma yetkisi belediyeye aitti. İzmir kentinde otobüs güzergâhında faaliyet gösteren 300 omnibüs vardı. Omnibüslerin, Eshot Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan yönetmeliğe uymamaları, otobüs duraklarında yolcu indirip bindirmeleri, trafiği aksatmakta ve kazalara sebep olmaktaydı. Bu dolmuşlarda, “çığırkan” olarak nitelendirilen 10-16 yaşları arasında çocuklar çalıştırılırdı. Çığırkanlar, müşterilerin kendi dolmuşlarına binmelerini sağlar ücretleri toplarlardı¹⁰⁰². Gerek dolmuş şoförleri gerekse çığırkanlar müşterilere çoğu vakit lakayt tavırlarda bulunuyorlardı. Mesela, dolmuşlarına binen müşteriyi istedikleri yere oturtup sonra vazgeçer öndekini arkaya, arkadakini öne alırlardı. Tavırları, hal ve hareketleri kibarlıktan uzaktı. Para üstü bekleyen yolcular arasından tam para verenler olursa, bozuk para vermedikleri için terslenirlerdi. Bir köşe yazarı, tam para veren müşteri ile şoför arasında gözlemlendiği konuşmayı gazetesinde yayınlamıştı:

..... Yolcu beş lira uzatıp orada inmek isteyince...

“Nerden bulacağım üstünü?”

“Bende bozuk yok.”

“Bozuk yoksa biz Darphane miyiz yani?” Bir lahavle çekti ardından, elini torbaya daldırıp üstünü saydı. Adam kapıyı iterken:

“Yavaş be” dedi. Babanın evinde kapıyı böyle mi kapatırsın.” Tekrar gaza basarken arabadan ayrılan yolcu “inek” olduğunu bilmiyordu tabi¹⁰⁰³.

¹⁰⁰¹Demokrat İzmir, 3 Kasım 1968.

¹⁰⁰²Ege Ekspres, 13 Aralık 1961.

¹⁰⁰³Süphandağlı, “Bir Dolmuş Seferi”, Yeni Asır, 25 Mart 1962. 1960'lı yıllarda İzmir kentindeki bir dolmuş şoförünün müşterileri ile konuşma üslubu hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

Bu sahneler otobüslerde ve dolmuşlarda sıklıkla rastlanan manzaralardı. Minibüslere getirilen kısıtlamalar neticesinde, civar kentler ve kazalardaki minibüsler de İzmir'e akın etti. Böylece İzmir kentinde minibüs ve dolmuş sayısı hızla arttı. 1962 yılının nisan ayında 600'ün üzerinde minibüs olduğu ve dolmuşların bu sayının dışında tutulduğu tespit edilmişti. Dolmuşlar otobüs güzergâhını kullanmakta ve otobüsten önce durağa ulaşabilmek için son sürat hızla gitmekteydiler. Her gün çeşitli trafik kazalarına sebep oluyorlardı. Eshot Genel Müdürlüğü, öncelikle dolmuş hatlarının, otobüs hatlarından farklı bir güzergâhta faaliyet göstermesi yolunda ısrar etti. Müşterilerin şikâyeti ve trafik polislerinin gözlemleri neticesinde, minibüslere ve dolmuşlara ceza yazılmaya başlandı. Trafik Müdürlüğü'nün yazdığı cezalar karşısında 18 Nisan 1962 tarihinde minibüsçüler greve gittiler; fakat istedikleri sonucu alamadılar¹⁰⁰⁴. Gün geçtikçe İzmir'de taksilerin ve taksi dolmuşların sayısı hızla artıyordu. 1966 yılında İzmir kenti, ihtiyacın üzerinde taksiye ve taksi dolmuşa sahip oldu. Bu durum trafiği aksattığı gibi, araç sahiplerinin de kazançlarını olumsuz yönde etkiliyordu. 1966 yılında İl Trafik Müdürlüğü'ne kayıtlı 800 taksi ve 1.553 taksi dolmuş bulunuyordu¹⁰⁰⁵. 1960'lı yıllar boyunca dolmuş ücretleri, taksi dolmuşlarda ve steysin dolmuşlarda 50 kuruş idi¹⁰⁰⁶.

1966 Yılında İzmirli Vatandaşların Kullandıkları Dolmuşlar.
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 6 Mart 1966.)

¹⁰⁰⁴Yeni Asır, 3 Mayıs 1962, 19 Nisan 1962.

¹⁰⁰⁵Yeni Asır, 9 Mart 1966.

¹⁰⁰⁶Demokrat İzmir, 1 Kasım 1968.

Otobüs ve trolleybüs personelinin kılık-kıyafetleri, hal ve hareketleri Eshot Genel Müdürlüğü tarafından düzene konmaya çalışıldı. Eshot idaresinde 400 şoför, 400 biletçi ve 80 kontrolör çalışıyordu. 1969 yılında Eshot Genel Müdürü Faruk Ünay'ın yayınladığı genelgeye göre şoför ve biletçiler muntazam kıyafetler ile işe gelecekler ve yolculara iyi muamele yapacaklardı. Ayrıca, trafik kurallarına uymadıkları takdirde, kesilen cezaları kendileri ödeyeceklerdi. Otobüslerin içi pis ve bakımsız olurdu. Son duraklarda görev yapan memurlar otobüs temizliğinden sorumlu olacaklardı¹⁰⁰⁷.

Kent içi ulaşımın yanısıra kent dışı ulaşımında da genellikle otobüsler kullanılırdı. 1960'lı yılların sonlarına doğru devlete ait ulaştırma araçlarının yanısıra özel kişilere ait ulaşım araçları da kullanılmaya başlandı. Bunlardan bir tanesi "Emeksiz Otobüsleri" idi. Magirus 1967 model olan otobüsler, dönemin özelliklerine göre modern ve konforluymuştu. Sıcak ve soğuk hava tertibatlı, yatar koltuklu, hostesli, çift kaptan şoförlüydü. İstanbul, Samsun, Trabzon, Ankara ve Bursa seferlerinden sonra 1960'lı yılların sonunda İzmir seferlerine de başladı. İzmir'deki şirket terminalleri Basmane ve Karşıyaka'da bulunurdu¹⁰⁰⁸.

6.3.1.3. Trolleybüsler

İzmir'de ilk defa 1954 yılında kent içi ulaşımında trolleybüsler kullanılmaya başlandı. 1955 yılında hat uzunluğu 6.500 metre, kullanılan trolleybüs sayısı 18 ve taşınan yolcu sayısı günde 10.575 idi. Trolleybüslerin İzmir ulaşımında büyük kolaylık sağladığı görülünce kısa süre içerisinde hat uzunluğunda ve trolleybüs sayısında artışa gidildi. 1960 yılında İzmir kentinde 27.600 metre uzunluğunda trolleybüs hattı vardı. Bu hatlarda 45 trolleybüs çalışır ve günde 13.231 yolcu taşırdı¹⁰⁰⁹. Eshot Otobüs ve Trolleybüs İşletmesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren trolleybüsler, otobüslerden sonra kent içi ulaşımında en çok kullanılan vasıtalar idi. Trolleybüsler, otobüs üzerindeki antenler yardımı ile hat boyunca dizilen elektrik kablolarından enerji alarak çalışıyorlardı. Bu nedenle, otobüsler gibi istedikleri yola sapma imkânları olmazdı. 1961 yılında trolleybüs seferleri için havai ring hatları

¹⁰⁰⁷Demokrat İzmir, 28 Mart 1969.

¹⁰⁰⁸Ege Ekspres, 7 Haziran 1967.

¹⁰⁰⁹DİE İstatistik Yıllığı 1960-1962, s. 481.

yapıldı. Böylece Üçkuyular'dan binen bir yolcu trolleybüsten inmeden Alsancak, Basmane, Tepecik ve Kahramanlar'a direkt gidebiliyordu. Hatlar, Üçkuyular-Tepecik, Üçkuyular-Basmane-Kahramanlar-Alsancak, Üçkuyular-Lozan Meydanı ve Üçkuyular-Talatpaşa şeklinde sıralanıyordu. Bu hatlarda gündüzleri 16 trolleybüs çalışıyor; 8 tanesi 27 Mayıs Meydanı'ndan, tekrar Üçkuyular semtine devam ediyor; diğer 8'i Tepecik, Alsancak, Kahramanlar – Alsancak hatlarında çalışıyordu. Trolleybüs ücretleri 1960'lı yılların başında 40 kuruştı. Tepecik'ten ve Alsancak'tan trolleybüse binen bir yolcu Konak'a kadar 40 kuruş ödüyordu. Konak'tan sonra Üçkuyular tarafına devam etmek isterse 40 kuruş daha ödemesi gerekiyordu. Üçkuyular'dan binen bir yolcu ise 27 Mayıs Meydanı'na kadar 40 kuruş ödüyor, yola devam etmek isterse 40 kuruş daha veriyordu. 1961 yılında trolleybüsler için 27 Mayıs meydanında kapalı bir trolleybüs durağı yapıldı¹⁰¹⁰.

1962 yılında belediye, trolleybüslerin bütün semtlerde çalışabilmesi için yeni güzergâhlar belirledi. Bunlar; Bayramyeri-Katipoğlu hattı, Çankaya-İkiçeşmelik-Bayramyeri-Katipoğlu, Birleşmiş Milletler yolu-Halil Rıfatpaşa Caddesi, Hatay-177 Sokak-Üçkuyular, Tepecik-Göğüs Hastalıkları Hastanesi-Çamdibi-1580 Sokak-Çınarlı-1561 Sokak-Halkapınar Şehitler Caddesi-Alsancak, Kahramanlar (Cumhuriyet kapısı)-Akıncılar Caddesi-İşçiler Caddesi- Şark Sanayi Fabrikası hatları idi¹⁰¹¹.

Tablo 75: 1962-1964 Yılları Arasından İzmir Trolleybüslerinin Kullanımı

	1962	1963	1964
Ortalama Trolleybüs Sayısı	28	33	33
Taşınan Yolcu Sayısı	14.815.039	19.385.111	19.365.610
Katedilen Kilometre	2.181.585	2.411.881	2.543.748

Kaynak: **İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s. 59.

Elektrik hatlarındaki çekim güçlerinin az olması trolleybüs hizmetlerinde aksaklıklara sebep oluyordu. Bu durumlarda seferler düzenli yapılamıyor, yolcular zor durumda kalıyordu. 1961 yılında piyasadaki 42 trolleybüsün 24 tanesi çalışabilir durumda idi. Diğerleri depoda çalışamaz durumda bekliyorlardı. Hizmette olan trolleybüslerin çalışabilmesi için İtalya'ya redresör ısmarlanmıştı. Böylece hatların çekim kuvvetlerinin artacağı düşünülüyordu¹⁰¹². 1964 yılında Eshot Genel

¹⁰¹⁰Ege Ekspres, 8 Ocak 1961; Demokrat İzmir, 8 Ocak 1961.

¹⁰¹¹Ege Ekspres, 17 Ekim 1962.

¹⁰¹²Demokrat İzmir, 20 Ocak 1961.

Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre çalışamaz durumda bekleyen trolleybüslerin hepsi faal duruma getirildi. 26 trolleybüsün genel bakımı, 3.357 tamir işi ve 402 bakım işi yapıldı. Trolleybüs atölyesi Güzelyalı'daydı ve bütün trolleybüslerin bakım ve onarım işleri burada görülürdü. Aynı yıl, Tepecik, 27 Mayıs, Kahramanlar, Kenndy Meydanı, Lozan-Alsancak Trolleybüs hattının bakımı yapıldı ve seyir esnasında çıkabilecek bütün sorunlar giderildi. Ayrıca, Gazi Bulvarı- İkiçeşmelik-Hatay-Bahçelievler arasına yeni trolleybüs hattı yapılması için çalışmalar başladı. Bu hatta kullanılmak üzere 205 trolleybüs direği dikildi.

6.3.1.4. Trenler

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İngiliz ve Fransızlar tarafından yaptırılan demiryolları 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alınmış ve millileştirilmişti. O günden beri de kent içinde ve kent dışında seferler yapılmaya devam ediyordu. 1960'lı yıllarda İzmir'de iki ana tren istasyonu vardı. Bunlardan birisi Basman Garı, diğeri ise Alsancak Garı idi. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları yük ve yolcu taşımak için banliyö trenlerinden uzun yıllar faydalandı. 1960'lı yıllara gelindiğinde banliyö trenleri hala kullanımdaydı. Ancak, motorlu araçların daha ucuz ve daha hızlı olması, toplu ulaşımda otobüs, trolleybüs, dolmuş ve taksilerin daha fazla kullanılmasına imkân tanımıştı. 60'lı yıllarda AP'nin karayolu inşasına önem vererek, asfaltlama çalışmalarını yoğunlaştırması, demiryolu ulaşımını geri plana itti. Bu nedenle 60'lı yılların sonlarında banliyö trenlerinin varlığı tartışılır hale geldi. İşçilerin işe, öğrencilerin okula gidiş geliş saatleri dışında banliyö trenleri tek tük yolcu ile seyahat ederdi. Hatta çoğu zaman tren personelinin sayısı, makinisti, biletçisi, tren şefleri, fren bakıcısı, temizlik işçileri, bagajcısı ile yolcu sayısından daha fazla olurdu. İzmir kent içinde çalışan 4 ayrı tren hattı vardı. Basmane-Çiğli arasında gidiş-geliş 16, Basmane-Bornova arasında 4, Alsancak-Buca arasında 12, Gaziemir-Seydiköy arasında 8 sefer yapılırdı. Yani 1 gün içerisinde toplam 46 sefer yapılıyordu. Sabah 6.30 ve 9.00 arası, akşam 17.30 ve 19.00 arası, trenlerin en kalabalık olduğu saatlerdi. Bu saatlerin dışında trenler bazen sadece 5 yolcu ile bile seyahat ederlerdi. Banliyö trenleri çok ucuz olmasına rağmen, vatandaşlar tarafından tercih edilmiyordu. Vagonlar pis ve bakımsızdı. Kışın kaloriferler çalışmazdı. Vagonların içinde seyyar satıcılar, tombalacılar dolaşır yolcuları rahatsız ederlerdi. Üstelik seyyar satıcıların sayısı, çoğu vakit yolcu

sayısından da çok olur, bu durum seyahat eden yolcular arasında huzursuzluk yaratırdı¹⁰¹³.

Bazı semtlerde ise tek ulaşım aracı banliyö trenleriydi. Mesela Şemikler'den İzmir Merkez ve Karşıyaka'ya gitmek isteyen bir vatandaş 1964-1970 yılları arasında banliyö treninin dışında başka bir ulaşım aracı bulamazdı. Dolmuş ve otobüs yoktu. Banliyö treninin en temel yolcuları ise işçiler ve öğrenciler olurdu. İşçiler sabahın beşinden, gece geç saatlere kadar treni kullanır; öğrenciler de sabah okula gidiş ve akşamüstü okuldan çıkış saatleri arasında gidip gelirlerdi. Çiğli'den kalkan banliyö treni Yalı, Nergiz, Karşıyaka, Alaybey istasyonlarından geçer Basmane'ye kadar uzanırdı. Asıl yolcuları olan işçileri ise Şemikler Yalı İstasyonu'ndan alırdı. Bu trenler Kula Mensucat'a, Sümerbank'a, Tariş'e, Tekel'e ve Turyağ'a işçi taşırdı. 60'larda işçilerin sayısı hızla artmıştı. Gürçeşme, Karabağlar, Gültepe, Bornova, Buca ve Eşrefpaşa gibi işçilerin çoğunlukta olduğu bölgelerde banliyö trenleri dolup taşardı. Çiğli-Basmane trenini devamlı kullanan bir diğer grup ise öğrencilerdi. Özellikle Menemen'den Emiralem'den gelen öğrenciler Çiğli'de banliyö trenine binerlerdi. Karşıyaka Erkek Lisesi, Karşıyaka Kız Lisesi, Numune Kız Koleji, Yamanlar Kız Koleji ve Kız Meslek Lisesi'nde okuyan öğrenciler bu treni kullanırlardı. İşçiler ve öğrenciler gittikten sonra Şemikler Meydanı genelde boş kalırdı. Bu nedenle tek tük bulunan dolmuş taksiler de doluncaya kadar beklemek zorunda kalırlardı¹⁰¹⁴.

Vatandaşların tüm şikâyetlere rağmen 1960'lı yıllar boyunca banliyö trenlerini kullanılmaya devam ettikleri görülüyordu. 1966 yılında Devlet Demiryolları'ndaki kömür stoklarının azalması sonucu buharlı lokomotiflerden mazotla çalışan manevra dizel lokomotiflere geçildi. Bu geçiş zorunlu bir geçiş olmasına rağmen Avrupa ülkelerinin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra buharlı trenleri bırakarak elektrikli trenlere geçtikleri düşünüldüğünde, İzmir'deki dizel lokomotiflere zorunlu geçiş, Devlet Demiryolları tarafından olumlu karşılanıyordu. Zira dizel mali yönden daha ekonomikti. İlk olarak Alsancak ve Basmane Garları'ndan yapılan seferlerde değişikliğe gidildi. Alsancak Garı'ndan Buca ve

¹⁰¹³Demokrat İzmir, 29 Ocak 1968.

¹⁰¹⁴Sevinçli, a.g.e., s.s. 63-64, 70-71.

Seydiköy'e yapılan 15 sefer ile Basmane Garı'ndan Bornova ve Karşıyaka'ya yapılan 10 sefer dizel manevra lokomotiflerle yapılmaya başlandı¹⁰¹⁵.

Kent içi ulaşımdan başka, kent dışı ulaşımda da trenlerden faydalanılırdı. 1960'lı yılların başında İzmir-Bandırma arasında tren seferleri yapılır ve yaklaşık 10 saat sürerdi. Seyahatin uzun olmasından dolayı, yolcular bu treni pek tercih etmezlerdi. Aynı yıl İzmir-Bandırma arasında motorlu trenlerin hizmete girmesi gündeme geldi. Böylece mesafe 7 saate düşecekti. 1966 yılına kadar zaman zaman gündeme gelen motorlu trene geçiş meselesi 1966 yılında uygulanmaya başlandı. Devlet Demiryolları İdaresi tarafından Bandırma-İzmir arasında seyahat eden posta treni kaldırılarak, mototrenler kullanılmaya başlandı¹⁰¹⁶.

Şehir dışına giden bir diğer hat, Basmane'den başlayıp Denizli'ye uzanırdı. Bu hat üzerinde de motorlu trenler hizmete girmiş ve yolcular tarafından sıklıkla kullanılır olmuştu. Motorlu trenler Avrupa'dan getirilmişti ve son derece konforluydu. Rahat, temiz ve hızlı olması yolcular tarafından motorlu trenlerin tercih edilmelerini sağlıyordu. Üstelik 1. mevki lüksünde olmasına rağmen, 3. mevki bilet fiyatları ile satışa sunulurdu. Basmane'den 17.22'de hareket eden tren, Denizli'ye 23.59'da ulaşırdu. Denizli'den saat 5.50'de kalkan tren ise, saat 11.19'da Basmane'ye varırdı¹⁰¹⁷.

Şehirlerarası seyahat eden trenlerin büyük bir kısmı Basmane'den kalkardı. 1966 yılında şehir dışına sefer yapan trenlerin bazıları şunlardı: Basmane-Afyon-Ankara treni, Basmane-Bandırma yolcu treni, Basmane-Bandırma-Mototreni, Basmane-Haydarpaşa treni, Basmane-Denizli mototreni, Alsancak-Denizli yolcu treni, Basmane-Alaşehir mototreni ve Basmane-Alaşehir yolcu treni¹⁰¹⁸...

---

¹⁰¹⁵Çetin Eraslan, "Kömürsüzlük Yüzünden Bazı Tren Seferleri Kaldırıldı.", **Ege Ekspres**, 5 Ocak 1966.

¹⁰¹⁶**Ege Ekspres**, 5 Ocak 1961, 5 Ocak 1966.

¹⁰¹⁷**Ege Ekspres**, 8 Ekim 1961.

¹⁰¹⁸**Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1966. 1 Haziran 1963 tarihinde yürürlüğe giren tarife 1966 yılında değişikliğe uğramış ve tren seferlerinin saatleri değişmişti. Türkiye çapında yapılan bu uygulamayla kent içinde ve kent dışındaki bütün trenlerin sefer saatleri yeni tarifeye göre belirlendi. Tren seferlerindeki değişiklikler aynı gazetenin aynı sayısında yer almaktadır. Ayrıca kent içindeki saat değişiklikleri için bkz. **Ege Ekspres**, 28 Nisan 1966.

6.3.2. İzmir Limanı ve Deniz Ulaşımı

1960'lı yıllarda vapur işletmeleri Denizcilik Bankası tarafından yürütülürdü. İzmir'in, körfezi çevreleyen bir kent olması deniz ulaşımının sıklıkla kullanılmasını sağlıyordu. Özellikle Karşıyaka-Konak arasındaki ulaşımı rahatlatan en önemli ulaşım aracı vapurlardı. 1966 yılına kadar Konak-Karşıyaka arasında sefer yapan vapurlar, Pasaport ve Alsancak limanlarına da uğramakta ve 37 dakikalık bir yolculuk yapmaktaydılar. 1966 yılında bu güzergâhtaki vapur hatları Denizcilik Yolları Vapur İşletmesi tarafından ikiye ayrıldı. Karşıyaka-Konak arasında sefer yapan vapurların Alsancak ve Pasaport iskelelerine uğrama zorunluluğu kaldırıldı. Böylece Konak-Karşıyaka arası 15 dakikalık bir mesafeye indirildi. Devamlı olmak suretiyle her yarım saatte bir 4 büyük vapur Karşıyaka-Konak arasında seyahat etmekteydi. Ayrıca Pasaport-Alsancak-Karşıyaka hattında da 2 vapur işletiliyordu¹⁰¹⁹. 1968 yılında Karşıyaka-Konak arasında çalışan vapurlar her gün sabah saat 6.25'te sefere başlar, 24.40'ta seferi tamamlardı. Pazar ve bayram günleri ise sefer saatlerinde ufak tefek değişiklikler yapılırdı. Mesela sabah seferi 7.00'de başlar, 24.30'da sona erer; bu süre içerisinde Alsancak İskelesi'ne 9 sefer, Pasaport İskelesi'ne de 3 sefer düzenlenirdi. Alsancak İskelesi'ne düzenlenen ilk sefer sabah saat 8.30'da başlar, 23.10'da sona erer; Pasaport İskelesi'ne yapılan sefer ise sabah saat 8.00'de başlar, 15.40'ta sona ererdi. Karşıyaka-Pasaport-Alsancak arasına ayrıca her gün düzenli olarak sabah saat 7.00'de vapur seferleri başlar, akşam 20.10'da son bulurdu¹⁰²⁰.

Konak-İnciraltı arasındaki ulaşımı sağlayan da yine vapurlardı. İnciraltı'nın sayfiye yeri olarak kullanılması, vatandaşların denize girmek ve dinlenmek için İnciraltı Plajları'nı tercih etmelerini sağlıyordu. Ne yazık ki, 1965 yılında belediyeyi zarara uğrattığı düşüncesiyle İnciraltı vapurları Denizcilik İşletmesi tarafından seferden kaldırıldı. Vapurların kaldırılmasıyla birlikte vatandaşlar yüksek fiyatlar ödeyerek tıklım tıklım dolu olan dolmuşlarla ve otobüslerle İnciraltı'na gitmeye başladılar. Bu durumun vatandaşlar arasında memnuniyetsizlik yaratması 1966 yılında İnciraltı'na vapur seferlerinin tekrar başlatılmasını gündeme getirdi. Yapılan

¹⁰¹⁹Ege Ekspres, 10-11, 20 Haziran 1966.

¹⁰²⁰1968 Karşıyaka Yılığ, s. 79.

değerlendirmeler sonunda vapur seferlerinin belediyeye pahalıya mal olacağı düşüncesiyle İnciraltı'na sefer konulmadı¹⁰²¹.

İzmir ile Karşıyaka arasında bulunan Alaybey Tersanesi, 1960'lı yıllarda Ege Bölgesi'nin tek tersanesi idi. 500 tona kadar olan gemilerin her türlü tadilat ve kızıklama işlemleri burada yapılırdı. Denizdeki büyük tonajlı gemilerin tekne ve makineleri de tamir edilirdi. Alaybey Tersanesi'nde, 1964 yılında 312 işçi çalışır, hemen hemen hepsi sanat okulu mezunu olurdu. Tersanede dökümhane, marangozhane, ağaç işleri ve demirhane atelyeleri vardı. Yetkililerin belirttiğine göre, tersane biraz daha genişletildiği takdirde, hiçbir geminin tadilat ve üretim için İstanbul Tersanesi'ne gönderilmesine gerek kalmayacaktı. Özellikle hizmet dışı kalan kent içi vapurları, en kısa sürede burada tamir edilir ve tekrar ulaşımaya sevk edilirdi¹⁰²². Tadilat ve tamir işlemlerinin dışında, klavuz teknelerin inşası da Alaybey Tersanesi'nde yapılırdı. 1961 yılında tezgâha konan Karşıyaka römorkörü, 1966 yılında tamamlanarak Denizcilik Bankası'na teslim edilmişti. Tamamı Türk işçileri tarafından yapılan römorkör klavuzluk hizmetine verildi¹⁰²³.

6.3.3. Hava Alanları ve Uçak Seferleri

1960'lı yıllarda İzmir kenti, Çiğli Havaalanı ve Cumaovası Havaalanı olmak üzere iki havaalanına sahipti. Çiğli Havaalanı açılmadan önce Cumaovası Havaalanı sivil uçuşlar için kullanılırdı. Ancak Çiğli Havaalanı'nın hizmete açılmasıyla birlikte hem sivil uçuşlar hem de askeri uçuşlar buradan yapılmaya başlandı. 1961 yılında Çiğli Havaalanı henüz inşaat halinde idi. Türk Hava Kuvvetleri ve Nato'nun ortak kullanımını amacıyla tasarlanmış, Ortadoğunun en büyük ve en modern havaalanı olarak tesis edilmişti¹⁰²⁴. Havaalanı'nın inşaatında Morrison ve Knutsen, Grow ve Sheppard, Reynolds, Veziroğlu, Kayabaş ve Gama gibi Türk ve yabancı inşaat firmaları görev aldı. Yapılan bütün tesislerde simetriye dikkat edildi. Eş sayıda Türk ve Amerikalı Hava Kuvvetleri'nin çalışacağı önceden düşünülmüştü. Mesela, yemekhaneler ve yatakhaneler 1800 Türk personeli ve 1600 Amerikan personeline göre ayrı ayrı inşa edildi. Bir tarafta kilise yapılıırken, diğer tarafta cami yapılıyordu. Amerika personelinin çocuklarının eğitimi için birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar

¹⁰²¹Çelikkaya, "İnciraltı Vapur Seferleriyle İlgili Olarak Sayın Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk'e Açık Mektup", **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1966, 26 Haziran 1966.

¹⁰²²Yöndem, "Alaybey Tersanesi Nasıl Çalışıyor?", **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1962.

¹⁰²³**Yeni Asır**, 1 Ocak 1966.

¹⁰²⁴Figen Akunal, "(Yasak Bölge) Çiğli Hava Üssünde", **Ege Ekspres**, 22 Kasım 1961.

eğitim veren bir okul açıldı. Türk çocukları için yeni bir okul inşa edilmemişti; ancak bu çocuklarında civardaki okullara ulaşımını sağlayan servisler hizmete sokuldu. Havaalanı içerisinde, spor tesisleri, pin-pon ve bilardo masaları, çocuklar için oyun salonları ve oyun bahçeleri, subay kulübü, bar, sinema, tiyatro, kütüphane ve müzik salonu inşa edildi. Ayrıca, Çiğli Havaüssü'nde yaşayan Türk ve Amerikalı asker aileleri için çamaşırhane, kuaför, berber, satış mağazaları ve kantinler açıldı. Çiğli Havaüssü'nün “*Trailer park*” ismi verilen kısmında Amerikalı ailelerin yaşaması için portatif evler inşa edildi. 1960'lı yılların başında Amerikalı aileler bu konutlarda ikamet ettiler. 300 kadar portatif ev inşa edilerek, burası bir mahalle haline getirildi. 45 dolardan Amerikalı ailelere kiralandı. Evler, döneme göre modern bir yapıda tesis edilerek, havagazı ile ısınmaları sağlandı. Çöp arabası sık sık sokakları dolaşır, mahallenin çöplerini toplardı. Amerikalı bayanların, sokaklarda şort ile dolaşmaları ise, dönemin çok da alışık olmadığı manzaralardı¹⁰²⁵.

Tablo 76: 1960'lı Yıllarda Çiğli ve Cumaovası Havaalanlarının Yolcu, Yük ve Uçak Trafiki

Yıllar	Yolcu Sayısı	Yük (Kilo)	Uçak Trafiki
1960	98.335	1.832.379	9.472
1961	83.750	1.692.375	16.893
1962	76.833	1.789.712	12.876
1963	78.775	1.589.770	4.970
1964	79.403	1.642.767	4.182
1965	94.345	1.815.455	4.342
1966	130.280	2.114.646	4.898
1967	153.509	2.610.057	5.428
1968	198.555	3.406.160	7.641
1969	236.657	4.020.518	6.439
1970	276.053	4.527.657	6.374

(Kaynak: 1973 İzmir İl Yıllığı- Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir, s. 665.)

1963 yılından sonra yabancı askeri uçaklar Çiğli Havaalanı'na iniş yapmaya başlamışlardı. Bu nedenle 1963 yılından sonra Cumaovası Havalanı'nda uçak trafiğinde bir azalma görülmekteydi. Tabloda, 1967 yılından itibaren görülen

¹⁰²⁵Şadan Gökovalı, Figen Akunal, “Yasak Bölge Çiğli Hava Üssünde Neler Gördük?”, **Ege Ekspres**, 23 Kasım 1961.

rakamlar sadece Çiğli Havalanı'ndaki yolcu uçakları dikkate alınarak hazırlanmıştı¹⁰²⁶.

6.3.4. Trafik

1960'lı yıllarda İzmir trafiği tam bir keşmekeş idi. Trafik kurallarının yayalar ve araçlar tarafından yeteri kadar bilinmiyor olması ve bilenlerin de kurallara uymaması trafiği tam bir karışıklığa sokuyordu. Araç sayılarının artması, kent nüfusunun çoğalması, motorlu araçların trafikte yaygın olarak kullanılmaya başlanması İzmirli için trafikte yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Trafik kurallarının, trafik işaretlerinin ve trafik polisinin talimatlarının önemi artmaya başlamıştı. İzmirli bir taraftan yoğunlaşan trafik karşısında yeni çıkan kurallara uyum sağlamaya çalışıyorlar, bir taraftan da alışkın olmadıkları yeni düzen karşısında şaşkınlık yaşıyorlardı.

1964 yılında İzmir trafiğine kayıtlı motorlu motorsuz toplam 30.000 araç vardı. Her gün kent dışından gelenlerle birlikte bu sayı daha da çoğalıyordu. İzmir Trafik Şube Müdürlüğü'nün kadrosu ise trafik müdürü ile birlikte toplam 50 kişi idi. Haftalık ve yıllık izin yapanlar ile büro hizmetlerinde çalışanlar çıkarıldığında geriye faal olarak çalışan 24 memur kalıyordu. Anlaşıldığı üzere İzmir'de 1 trafik polisine 3.500 aracın kontrol edilmesi görevi düşüyordu. Trafik polislerinin bir kısmı tüm gün boyunca belli trafik noktalarında görev yaparlardı. Bu noktalardan en yoğun olanı Konak Meydanı idi. Konak meydanında 3 polis veya 5 polis, 1956 model 3 chevrolet otomobil ile trafiği kontrol etmeye çalışıyorlardı¹⁰²⁷. Trafik polisleri yolun tam ortasında kendilerine ayrılan silindir şeklindeki bir tenekenin içinde durur, ağızlarında düdüklere ve el-kol işaretleri ile trafiği yönetirlerdi. Yazın güneşten, kışın yağmurdan korunmak için, üstlerinde büyük bir şemsiye olurdu¹⁰²⁸.

¹⁰²⁶1973 İzmir İl Yıllığı- Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, s. 665.

¹⁰²⁷Simav, "İzmir'de Bir Trafik Polisine 3.500 Vasıta İsbet Ediyor.", **Demokrat İzmir**, 25 Mayıs 1964.

¹⁰²⁸**Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1964.

1960'lı Yıllarda Görev Esnasındaki Bir Polis Memuru
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 9 Haziran 1964.)

Trafik düzenini sağlamak amacı ile zaman zaman trafik bürosu ekipleri tarafından kontroller yapılırdı. Kalabalık bir ekiple gerçekleştirilen bu kontroller de, kurallara uymayan ve düzeni bozan şoförlere ceza uygulanırdı. Mesela 1967 yılının mayıs ayında kentin 28 bölgesinde aynı anda trafik kontrolleri yapılmıştı. Kontrollere, 8 polis arabası, 4 motosiklet, 60 amir ve memur katıldı. Trafik Müdürü Muzaffer Parlas'ın bizzat katıldığı kontrollerde vatandaşları rahatsız edecek düzeyde korna çalan, ehliyetsiz araba kullanan, trafik kurallarına uymayan şoförlere ceza kesildi. 16 aracın trafiğe çıkması yasaklandı ve ehliyetsiz araba kullanan 6 şoför hakkında dava açıldı. Toplamda 5.000'den fazla motorlu aracın bir gün içinde kontrolleri yapıldı¹⁰²⁹. İzmir kent genelinde gerçekleştirilen bu kontroller, bir süreliğine şoförler için caydırıcı rol oynar, sonra eski düzene yeniden dönülürdü.

1950'li yılların başında İzmir'e ilk defa trafik lambası konmuştu; ancak trafik lambasına alışkın olmayan vatandaşlar çoğu zaman işaretlere dikkat etmiyorlardı. 1960'lı yıllarda da durum pek fazla değişmedi. Kentin kalabalık noktalarında trafik ışıkları yer alırdı. Yayıların da araçların da trafik ışıklarına aldırılmaları alışlagelmiş bir durumdu. Mesela Gazi Bulvarı'nın, Cumhuriyet Bulvarı ile birleştiği dörtyol ağzında trafik lambaları olurdu. Ancak trafik ışıklarına dikkat edilmediği gibi, edenlerle de alay ediliyordu. Yayıların karşıdan karşıya geçerken, önce sola, sonra sağa sonra tekrar sola bakma alışkanlıkları yoktu. Özellikle işe gidiş ve geliş

¹⁰²⁹Yazıcıoğlu, "Önceki Gece Fasılalarla Yapılan Trafik Kontrolünde 5 Bin Vasıta Elden Geçti.", **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1967.

saatlerinde vapura ya da otobüse yetişmek isteyen vatandaşlar kayıtsızca kendilerini yola atarlardı¹⁰³⁰. 1960'lı yılların başında İzmir'e yeni tayin olmuş, Batı Almanya Başkonsolosu Dr. Carl Georg Hirseh, İzmir'in trafik karşıklığı karşısında şaşkına dönmüştü. Özellikle gecenin zifiri karanlığında lambalarını yakmayan araçlar trafikte seyahat ediyorlardı. At arabalarının en ufak bir ışığı dahi yoktu. Trafik düzenini sağlayacak oto bakım yerleri ve benzin istasyonları mevcut değildi¹⁰³¹. Santral garajı kentin merkezindeydi.

Halkın trafik kuralları konusundaki bilgisizliği, okullarda ilköğretimden itibaren trafik derslerinin konması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştı. Uzun vadede sonuç verecek olan bu fikrin dışında, halkın trafik bilgisini arttıracak etkinlikler yapılırdı. 1962 yılının mart ayında Yeni Asır gazetesi ve İzmir Trafik Müdürlüğü tarafından ortaklaşa bir trafik yarışması düzenlendi. Yarışmaya göre, Yeni Asır gazetesine ait bir ekip kentin değişik semtlerinde ve değişik saatlerinde aracını park ediyordu. Üzerinde "*Yeni Asır Gazetesi Trafik Yarışması*" yazılı olan aracı gören vatandaşlar, yarışmaya katılmak üzere aracın yanına gidiyorlardı. İçeride bulunan ekipler gelen vatandaşlara sırayla trafik kuralları ile ilgili sorular soruyorlardı. Soruların üç tanesi trafik işaretleri ile ilgili, iki tanesi yayalar ile ilgiliydi. Soruları doğru cevaplandırılan vatandaşlar radyo, pikap, elektrik sobası, vantilatör, araba lastiği gibi birçok hediye kazanıyordu. Hediyeler, kentin ileri gelen firmaları ve esnaf tarafından temin ediliyordu. Trafik yarışması vatandaşlar tarafından da firmalar tarafından da büyük ilgi gördü. İzmir'in tanınmış firmaları, ürünleri ile yarışmaya destek verdiler. Mesela, Şenocak firması, bir elektrik ütüsü; Cemal Mallı, elektrik sobası; Elhamra Sineması, 7 kişiye 7 bilet; Sigortacı Yaşar Bulut, bir kişiye bir senelik 5000 liralık hayat sigortası poliçesi; 19 Mayıs Mağazası, 1 takım erkek elbiselik kumaş gibi, iş alanlarına özgü hedeler ile yarışmaya katkıda bulundular. Yarışma, Basmane, Alsancak, Cumhuriyet Meydanı, Konak, Şirinyer, Buca, Gürçeşme, Eşrefpaşa, Kız Lisesi, Cumhuriyet Kız Enstitüsü gibi İzmir'in farklı bölgelerinde yapıldı. Sanatkârlar, muhasebeciler, kunduracılar, şoförler, marangozlar, aşçılar, öğrenciler ve memurlar gibi her meslekten vatandaş yarışmaya katıldı. Bazı şoförlerin trafik kurallarını yeteri kadar bilmemeleri gibi ilginç sonuçlar

---

¹⁰³⁰Simav, a.g.m.

¹⁰³¹Cezmi Zallak, "Problem", **Ege Ekspres**, 7 Kasım 1961.

ortaya çıktı. Her semtteki vatandaşların yoğun ilgi gösterdiği yarışmada, aracın ününde uzun kuyruklar oluştu ve kazananlara çeşitli hediyeler verildi¹⁰³².

Araçların çoğalması ve mevcut yolların yeterli gelmemesinden dolayı İzmir kent genelinde trafik sorunu yaşanıyor. Konak, Gümrük ve Çankaya meydanları ile Varyant'ta sabah ve akşam saatlerinde trafik tamamen tıkanırdı. Özellikle şehrin giriş ve çıkış istikametlerinde, yayaların caddenin bir tarafından diğer tarafına geçmeleri neredeyse imkânsızdı. 1967 yılında trafik sıkışıklığını azaltmak için Kadifekale'nin altından Konak Meydanı'na çıkışı sağlayan bir tünel projesi ortaya atıldı¹⁰³³. Trafik sıkışıklığına sebep olan bir diğer etken depoların ve otomobil tamirhanelerinin kentin en kalabalık noktalarında bulunması idi. Kentin büyümesi ve kalabalıklaşması ile birlikte sanayi bölgeleri kent içinde kalmıştı. Tamirhanelerin önü, tamir edilecek araçlarla dolup taşardı. O dönemde, Karabağlar ve Çınarlı girişlerine iki garaj inşa edilmesi ve sanayi bölgesinin şehir merkezinden taşınması gerektiği söyleniyordu¹⁰³⁴.

1966 Yılında El Arabaları, Bisiklet ve Diğer Araçların Trafikteki Görüntüsü. Araçlar İstedikleri Yöne İstedikleri Şekilde Gitmeye Çalışıyor. Trafik Işıkları ve Trafik Düzeni Yok.
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 17 Mayıs 1966.)

İzmir'de trafik sorunu her geçen gün içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Arabalar istedikleri yere park ediyorlar, sağa sola istedikleri gibi dönüyorlar, el

¹⁰³²Yeni Asır, 23, 27-31 Mart 1962.

¹⁰³³Macit Güsar, "Şehirdeki Trafik Tıkanıklığını Gidermek İçin Kadifekale Altından Tünel Açılmasıyla Bu Problem Hallolur mu?", **Ege Ekspres**, 27 Ocak 1967.

¹⁰³⁴Simav, a.g.m.

arabaları yolun ortasında diğer araçlara aldırmadan ilerliyorlardı. Bir ara İl Trafik Komisyonu el arabalarına el koymuş ve yola çıkmalarını yasaklamıştı; fakat bu uygulama kısa sürmüş ve el arabaları tekrar trafikteki yerlerini almışlardı¹⁰³⁵. İzmir’de trafik düzeninin olmaması, şoförlerin aşırı hız yapması ve dikkatsiz araç kullanmaları neticesinde, gazetelerde sık sık trafik kazası haberlerine rastlanıyordu. Karayolları İstatistik Müdürlüğü’nden alınan bilgilere göre, yayaların en fazla kazaya maruz kaldıkları kent İzmir idi. Trafik Bürosu Başkomiseri Mehmet Tank’ın yaptığı açıklamaya göre 1965 senesinde İzmir’de 1.365 trafik kazası olmuş, 137 vatandaş hayatını kaybetmiş, 909 vatandaş yaralanmıştı. Her sene ortalama olarak 7.200 kişinin ehliyetine el konuluyordu¹⁰³⁶.

Mithatpaşa Caddesinde Trafik Kazaları Konusunda Cadde Boyunda Oturanları Uyarmak Amacıyla Trafik Polisi Tarafından Tek Tek Evlere El Broşürü Dağıtılırken
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 1 Haziran 1966.)

1966 yılında Mithatpaşa Caddesi’nin asfaltlanmasıyla birlikte Mithatpaşa sokaklarında trafik kazalarının sayısı hızla arttı. Cadde boyunca sağlı-sollu uzanan evlerin önündeki tretuvarların (Yaya kaldırımının) kaldırılmış olması, semt sakinlerinin rahatça yürümesini engelliyordu. Sokaklarda oynamaya alışmış olan

¹⁰³⁵Ege Ekspres, 17 Mayıs 1966.

¹⁰³⁶Ege Ekspres, 26 Mayıs 1966.

çocuklar, her an bir trafik kazası ihtimali ile karşı karşıya idi. Yolun kaymak gibi dümdüz yapılmış olması, şoförlerin kontrolsüzce ve süratle araba kullanmalarına sebep oluyordu. 60'lı yıllarda hız sınırının belli olmaması hız kontrolünün sağlıklı yapılmaması ve şoförlerin bilinçsizliği kazalara sebebiyet veriyordu. Caddede asfaltlama işleminin tamamlanmasından itibaren birkaç hafta içerisinde 5'i ölümlle sonuçlanan 25 trafik kazası olmuştu. İzmir Emniyet Müdürlüğü tarafından 5.000 el broşürü bastırılmış, vatandaşların ve şoförlerin dikkatli olmaları istenmişti. Trafik kazalarının tek sebebi şoförler değildi elbette. Caddenin her iki tarafında evler boyunca uzanırdı. Bu evlerde yaşayan aileler çocuklarını sokakta oynamaları için özgürce bırakırlardı. Yıllardır bu düzene alışmış olan aileler ve çocuklar, yeni yapılan yol ile nerede nasıl oynayacaklarını bilemiyorlardı. Yeni yapılan dümdüz yolda kontolsüzce bisilete binmek ve koşup oynamak istiyorlardı. Durum böyle olunca da kazalar hızla artıyordu. 1966 yılında Mithatpaşa caddesine “Ölüm Yolu” denilmeye başlanmıştı. Trafik Müdürlüğü cadde boyunca otomobilli ve motosikletli polis ekiplerini görevlendirmiş, gün boyunca devriye gezmelerini sağlamıştı¹⁰³⁷.

6.4. Altyapı

1960'lı yıllar boyunca İzmir kentinin elektrik, su ve havagazı işletmesi belediye bünyesindeki Eshot İşletmesi'ne verilmişti.

6.4.1. Su

1800'lü yılların sonlarına doğru İzmir kenti susuzluktan dolayı gelişemez hale gelmiş ve ciddi bir su kıtlığı ile karşı karşıya kalmıştı. Yapılan incelemeler neticesinde Buca sınırları içerisinde Vezir ve Osmanağa kaynaklarına rastlandı. 1893 yılında hizmete açılan bu kaynaklar, kısa bir süre kenti idare ettiyse de, İzmir'in susuzluk sorununu gideremedi. Vezir ve Osmanağa sularının kentin su ihtiyacını karşılama da yetersiz kalması üzerine dönemin padişahı, Belçika'dan bir firma getirterek, kentte yeni su kaynaklarının araştırmasını istedi. Belçikalı firma Halkapınar gölünden içme suyu elde edilebileceğini ve bu kaynaktan çıkan suyun yeterli gelerek kentin su ihtiyacını giderebileceği söyledi. Bunun üzerine proje, Belçikalı firmaya bırakıldı ve firma Halkapınar su tesislerini inşa etmeye başladı. Çalışmalar 1897 yılında sona erdi ve Halkapınar su tesisleri hizmete açıldı. Belçika

¹⁰³⁷Yazıcıoğlu, “Cadde Sakinleri ve Trafik Polisi Dertli”, **Ege Ekspres**, 4 Haziran 1966.

firması ilk etapta bir ana sarnıç, bir pompa istasyonu, bir su deposu ve su boruları inşa etti ve hizmete başladı. 1905 yılında pompa istasyonuna dizel motorlu iki pompa daha yerleştirildi ve 600 m³ kapasiteli yeni bir su deposu ilave edildi. Böylece İzmir'in yukarı semtlerindeki vatandaşların da su ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. 1944 yılında tesislerin tamamı İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne devredildi ve o tarihten itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi, tesisleri daha da genişleterek 1960'lı yıllar boyunca İzmir'in neredeyse bütün su ihtiyacının Halkapınar suyundan karşılanması sağlandı¹⁰³⁸. Karşıyaka'nın su ihtiyacı ise 1930'lu yılların ilk yarısında Yamanlar suyundan karşılanıyordu. 1934 yılında abonelik alınmaya, 1935 yılında da evlerde su akmaya başlanmıştı. Ancak kısa süre içerisinde Yamanlar Dağı'ndan gelen su Karşıyaka'nın su ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldı. Böylece, 1947 yılında Karşıyaka da Halkapınar suyunu kullanmaya başladı.

1960'lı yılların başında Vezir ve Osmanağa suları bazı semtlerde hala kullanılıyordu; ancak sularında tifo mikrobuna rastlanınca su, kaynağından kesilerek kullanımı yasaklandı. Vezir ve Osmanağa sularında tifo mikrobuna rastlanması üzerine, gözler Halkapınar suyuna çevrilmişti. 1960'lı yıllarda Halkapınar su kaynağında, Eshot Genel Müdürlüğü tarafından sık sık tahlil yapılırdı. Şehitler Caddesi'ndeki şebekeden ve Karşıyaka depolarından örnekler alınır ve suyun içinde koli basili veya yabancı madde olup olmadığı incelenirdi. 1960 yılının Aralık ayında Ege Üniversitesi Mikrobiyoloji Enstitüsü'nde yapılan tahlillerde suyun içmeye ve kullanmaya uygun olduğu raporlandı¹⁰³⁹.

Halkapınar suyu, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de yer alıyor ve kaynağın öneminden bahsediliyordu. İlk olarak, 1884 yılında Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Niyazi Bey isimli bir girişimci, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Halkapınar taraflarında Melez Çayı'na gümbürdeyerek akan bir kaynaktan bahsedildiğine dikkatleri çekmişti. Niyazi Bey'e göre, İzmir kenti, elbet büyüyecek ve parmak kadar akan Vezir ve Osmanağa suları kentin su ihtiyacını karşılayamayacaktı. Oysaki Diyana Hamamı'nın kalıntılarının bulunduğu yere yakın bir yerde yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın su ihtiyacını karşılayacak bir kaynak vardı. Böylece Halkapınar kaynakları keşfedilmiş ve uzun yıllar Belçikalı firma tarafından işletilmişti. O günden bugüne İzmir kenti büyümüş, kaynak her defasında

¹⁰³⁸<http://www.izsu.gov.tr/Pages/standartPage.aspx?id=174> (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2015).

¹⁰³⁹Demokrat İzmir, 22 Aralık 1960.

yeterli gelmiş ve hatta fazlası Melez Çayı'na dökülmeye devam etmişti. Halkapınar suyu için yapılan tahmin, 2.000 yılına kadar İzmir'in su ihtiyacını rahatlıkla karşılayabileceği idi¹⁰⁴⁰. Oysaki 1960'lı yıllarda İzmir kentindeki su sıkıntısı neredeyse İzmir'in en büyük problemlerinden birisi oldu. Halkapınar suyunun yeterli miktarda olduğu kabul ediliyor; ancak tesisat yetersizliği ve iyi işletilememesinden dolayı kent susuz kalıyordu. Öncelikle suyun Karşıyaka ve daha yüksek semtlere nakledilmesinde sorun yaşanıyordu. Şebeke yetersizliğinden dolayı su, bu semtlere ulaşamıyordu.

1961 yılında Eshot Genel Müdürlüğü, kentteki mevcut su tesislerinin durumu ve yapılması gerekenlerle ilgili bir teklif hazırlayarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne sundu. Teklife göre, kentin su ihtiyacının %30.85'i Halkapınar suyundan, %14-21 arası Vezir ve Osmanağa sularından karşılanıyordu. Halkapınar Gölü ve kaptajlarından¹⁰⁴¹ saniyede 1400 litre ve günde 120.000 m³'lük kapasitede su üretimi yapılırdı. Vezir ve Osmanağa suları ise Buca Belediyesi sınırları içerisinde 3 kaptajdan sağlanırdı. Saniyede 230 litre ve günde ortalama 20.000 m³'lük su üretilirdi. Ancak, son yıllarda çeşitli sebeplerden dolayı sağlığa zararlı olduğu gerekçesi ile abonmanlarının suyu kesilmişti. Bu sulardan faydalanabilmek için ana galerinin iptal edilerek, kalın demir veya dökme borulardan oluşan yeni bir sistemin kurulması gerekiyordu. Yamanlar suyuna gelince sadece Karşıyaka'nın %0.47'lik kesimi, Yamanlar suyundan faydalanırdı. Yamanlar su kaynakları, Yamanlar Dağı'nda Çarıkdere kaynağından çıkmakta ve Karşıyaka'ya nakledilmekteydi. Suyun niteliği çok iyi olmakla birlikte, verimi saniyede 7.7 litre olup günde 667 m³'lük üretim yapılırdı. Böylece kent genelinde üç kaynaktan elde edilen toplam su miktarı günde ortalama 140.667 m³'tü. Halkapınar kaynaklarından günde ortalama 74.154 m³ su kullanılır, Vezir ve Osmanağa sularından günde ortalama 20.000 m³ su ve Yamanlar'dan 667 m³ su kullanılırdı. Bu suyun bir kısmı, sulama, sanayi ve şebekedeki aksaklıklara harcanır, geriye kalanı kullanılırdı. Günde kişi başına düşen su miktarı ortalama 200 litre olurdu. Böylece kenti besleyen üç kaynaktan elde edilen su miktarı ile pompalarla şehre ulaştırılan su miktarı hesap edildiğinde 45.667 m³'lük bir su fazlalığı olduğu görülmüyordu. 1960 yılının nüfusu göz önüne alınarak yapılan hesaplamalarda kişi başına düşen su miktarı ortalama olarak 200 metreküp

¹⁰⁴⁰Süphandağlı, "Su İçemem Testiden.", **Ege Ekspres**, 6 Ağustos 1967.

¹⁰⁴¹Kaptaj, yeraltı su kaynaklarının bir yerde toplanması ve depolanması için sağlık koşullarına uygun ve belli bir teknikte inşa edilen tesislerdir.

hesaplanırsa 223.380 kişinin daha su ihtiyacını karşılayacak kadar su olduğu görülmekteydi. Nüfus artış oranı aynı hızla devam ederse, bu kaynaklar 22 yıl boyunca kentin su ihtiyacını karşılayabilirdi. Halkapınar Su Fabrikası'nda üretilen su, 3 adet pompaj grubu ile kentin belli bölgelerine nakledilirdi. Yelkentepe, Selvilitape, Halil Rıfat Paşa ve Samantepe su depolarına su sevkiyatı yapılıyordu. Halkapınar, Yamanlar, Vezir ve Osmanağa olmak üzere toplam bütün su depolarında 20.606 m³ su depolanırdı. Günlük su tüketiminin dörtte biri oranında su deposu bulundurulması gerekli olduğuna göre 5-6 bin m³ hacminde depo yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı¹⁰⁴². Anlaşıldığı üzere mevcut kaynaklar kentin su ihtiyacını karşılayabilecek su kapasitesine sahipti; ancak yeterli depo ve tesisat sistemi olmadığı için kentte su sıkıntısı yaşanıyordu.

1964 yılında Halkapınar Su Fabrikası'nda 30.721.524 m³ su, Yamanlar'da da 214.878 m³ su depolanmıştı. Suyun kent şebekesine verilmesi ve halka dağıtımının sağlanması için çeşitli çalışmalar yapıldı. Öncelikle şebekeye fazla miktarda su basabilmek için K.S.B marka 2000 m³/h'lik motorlar getirildi. Su miktarı göl seviyesinin 30 cm altına düştüğü için gölün altında kazı çalışması yapıldı ve biriken kil maddesi ayrıştırıldı. Su kentin yüksek kesimlerine pek çıkmazdı. Bu nedenle önce pompaj istasyonlarında depolanan sular, ihtiyaç durumunda semtlere verilirirdi. Bu maksatla 1964 yılında 5.399.280 m³ su Selvilitape Pompaj İstasyonu'nda, 741.126 m³ su Samantepe Pompaj İstasyonu'nda, 1.380.319 m³ su Yeşilyurt Pompaj İstasyonu'nda ve 815.523 m³ su Yelkentepe Pompaj İstasyonu'nda depolandı. Ayrıca Eshot Genel Müdürlüğü tarafından su tesislerinin bakım ve onarımı yapılarak pompaj istasyonlarındaki arızalı motorlar tamir edildi. Bütün bu çalışmaların neticesinde içme suyu dağıtım şebekesi genişletildi. Cumhuriyet Mahallesi, Şemikler, Bozyaka, Uzundere köyü, Altındağ köyü, Karabağlar ve Cennetoğlu'na içme suyu dağıtımını gerçekleştirildi. Ayrıca bu semtlere yaz aylarında günlük 70 ton içme suyu dağıtıldı. Alsancak ve Basmane civarına daha tazyikli su verebilmek için bu semtlere giden oru hatları yenilendi. Halkapınar-Alsancak-Şair Eşref Bulvarı Yolu ve Lozan Meydanı arasına 4400 m'lik 0/ 450 mm'lik font borusu döşendi. Aynı yıl İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesiyle, güzergâh üzerindeki Halkapınar şebekesi sökülme zorunda kaldı. Onun yerine 725 m. Boyunda 0/ 200 mm'lik font borusu döşendi. İkiçeşmelik yolunun diğer tarafına da 0/ 100 mm'lik font borusu

---

¹⁰⁴²Yeni Asır, 6 Ekim 1961.

döşendi. Böylece yolun diğer tarafı da suya kavuşmuş oldu. İkiçeşelik Caddesi üzerinde Vezir ve Osmanağa şebekeleri bulunuyordu. Bu şebekeler de sökülerek yaya kaldırımının altına alındı ve şebeke hattı uzatıldı. Buraya da 225 m boyunda ve 0/ 150 mm'lik font borusu döşendi¹⁰⁴³.

Tablo 77: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Kenti Su Şebekesinin Durumu

	1962	1963	1964
Fabrikadan Pompalanan Su Miktarı	28.376.051 m ³	27.916.187 m ³	30.721.524 m
Döşenen Boru Miktarı	3.997 m	3.596 m	21.100 m
Şebeke Uzunluğu	361.828 m	365.424 m	386.524 m
Abone Miktarı	47.367	50.253	54.998

Kaynak: **İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s. 56.

1965 yılına gelindiğinde Halkapınar suyunun kentin ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı netleşti. Halkapınar'ın İzmir'in su tüketimini uzun yıllar karşılayacağı düşünüldüğü için o güne kadar planlı ve disiplinli bir su arama çalışması yapılmamıştı. Belediye kadrolarında bir tane dahi jeolog yoktu. Bu konuya ilgi duyan vatandaşlar tarafından yapılan araştırmalarda, Kemalpaşa civarında yeraltı kaynaklarının mevcut olduğu bildirilmişti. Devlet Su İşleri'nden gelen yetkililer de, İzmir'in su kaynağı açısından en verimli bölgesinin Menemen Ovası olduğunu söylüyorlardı. Ancak her iki bölgede de konunun uzmanlar tarafından ele alınmamış olması, İzmir'in susuzluk sorununun devam etmesine sebep oluyordu. 1965 senesinde İzmir belediye meclisi, kentte su projeleri ile ilgili bir önerge hazırladı. Önergede projenin İller Bankası yerine özel firmalara bırakılması istendi. Ancak, özel firmalar ihaleye katılmayarak, içme suyu arama çalışmaları yine İller Bankası'na bırakıldı¹⁰⁴⁴.

1965 yılında 3 tanesi merkezde olmak üzere toplam 82 köyde içme suyu arama çalışması yapıldı. Köylerde döşenen boru uzunluğu 120.955 m'ydi. İçme suyundan faydalanmak amacı ile 48 depo ve 254 çeşme inşa edilmişti. 1966 yılında 37 köyde, 1967 yılında da 51 köyde daha içme suyu arama çalışmaları yapıldı. Bulunan kaynaklar neticesinde 1966 yılında 80.280 metre, 1967 yılında 85.735 metre boru döşendi. 1966 yılında 43 depo ve 105 çeşme, 1967 yılında ise 25 depo ve 134 çeşme yapıldı. İzmir kent merkezindeki köylerde 1965 yılında döşenen boru

¹⁰⁴³İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporu, s. 37, 55.

¹⁰⁴⁴Yeni Asır, 16 Ekim 1965; Demokrat İzmir, 16 Ekim 1965.

uzunluğu 2.390 m, 1966 yılında 7500 m ve 1967 yılında ise 7000 m idi¹⁰⁴⁵. Yapılan aramalar neticesinde 1966 yılında İzmir'in Güzelbahçe nahiyesi, içme suyuna kavuştu. Semte, 16 kilometre uzaklıkta bulunan Kavacık köyünden gelen su saniyede 60 litre akmaktaydı. Hazırlanan rapora göre su, renksiz, kokusuz, yumuşak ve sağlıklı maden suyu özelliklerine sahipti. Güzelbahçeli vatandaşların suya kavuşmaları semtte büyük bir sevinçle karşılanmıştı¹⁰⁴⁶.

İzmir kentinde zaman zaman su kesintileri olurdu. Semtlere 4-5 gün aralıksız su verilemediği dönemler vardı. Özellikle sıcak yaz aylarında su tüketim ihtiyacının artmasıyla birlikte, depolarda su sıkıntısı baş gösterirdi. Belediye Başkanı Osman Kibar, gazeteler veya radyolar aracılığı ile hangi semtlerde, hangi saatler arasında suların kesileceğini vatandaşlara bildirirdi. Karşıyaka'da ve yüksek semtlerde oturan vatandaşlar, su kesintilerinden en çok etkilen kesimdi. Balçova da, 60'lı yıllar boyunca en çok su sıkıntısı çeken ilçelerden birisi oldu. Balçova'ya su, İzmir'den getirilir, Üçkuyular'da bulunan bir istasyonla çekilir ve Balçova şebekesine basılırdı. Ancak, İzmir'de de su kıtlığı yaşanması, Balçova'yı tamamen susuz bırakıyordu. Yapılan incelemeler neticesinde İnciraltı'nda zengin su kaynaklarına rastlanmıştı. Buradan çıkarılan su Balçova'ya yetecek miktardaydı. Gerekli tesisat kuruldu; ancak bölgede bulunan narenciye bahçesine sahip vatandaşlar, suyun bahçeler için gerekli olduğunu ileri sürerek Danıştay'a başvurmuşlar ve Danıştay kararı ile suyun Balçova'ya verilmesi durdurulmuştu¹⁰⁴⁷. Su kesintilerinden en çok etkilenen semtler Hatay, Şirinyer, Karşıyaka, Bayraklı ve Balçova idi. Konum itibariyle yüksekte olmaları ve bölgede çok katlı apartmanların bulunması yüksek katlara su çıkmasını engelliyordu. Özellikle Hatay, Yalı ve Alsancak'ta 7-8 katlı apartmanlar inşaa edilmiş, her bir apartmanda 14-16 daire yapılmıştı. İlk iki kat çeşmeleri açık bıraktığı takdirde, tazyik yetersizliğinden dolayı, su üst katlara ulaşmıyordu. İzmir, zaten su sıkıntısı yaşarken, yüksek katlı konutların çoğalmasıyla su sıkıntısı daha fazla hissedilir hale gelmişti. Turan'da kurulması planlanan regülatör tesisi ile özellikle Karşıyaka'nın yüksek semtleri ve apartmanların üst katlarına su çıkabilecekti¹⁰⁴⁸.

Su tarifesi 1968 yılı su tarifesine göre, 1 m³ su normal aboneler için 50 kuruş olarak; Eshot ve belediyede çalışan personel ve işçiler için 25 kuruş olarak;

¹⁰⁴⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s.y. Tablo:14'ten faydalanılarak yazılmıştır.

¹⁰⁴⁶Ormancioğlu, "Güzelbahçe Nihayet İçme Suyuna Kavuştu", **Ege Ekspres**, 15 Haziran 1966.

¹⁰⁴⁷**Ege Ekspres**, 23 Haziran 1968.

¹⁰⁴⁸**Ege Ekspres**, 25, 27 Haziran 1966.

belediyeye ait genel çeşmeler için, belediyeler için ve belediyeye bağlı katma bütçeli idareler için 40 kuruş olarak ücretlendirilmişti. Park ve sulama muslukları ile genel tuvaletler için 2 kuruş ücret alınıyordu¹⁰⁴⁹. Belediyelerin, belediyeye bağlı kuruluşların, otellerin ve hamamların (yüzme havuzu olan otellerin, yüzme havuzunda kullandıkları su hariç) su tarifeleri ayda 250 m³'ten fazla su kullanmaları durumunda, m³ başına 100 kuruş olarak belirlenmişti¹⁰⁵⁰.

6.4.2. Elektrik

1928 yılında, Alsancak'ın Darağaç mevkiinde Belçikalı bir firma tarafından 2500 kw'lık elektrik santrali inşa edildi. Böylece 10.10.1928 tarihi itibariyle kenttin elektrik ihtiyacı karşılanmaya başlandı. Enerji tüketiminin artmasıyla, 1949 yılında bir İngiliz firması tarafından 1 tane 5.000 kw'lık ve 1953 yılında da 2 tane 5.000 kw'lık metropolitan-Vickers turbo alternatörü monte edildi. 1955 yılında ise bir İsviçre firması tarafından 1 adet 20.000 kw'lık Brown-Boverie turbo alternatörü takılarak santralin gücü artırıldı¹⁰⁵¹. Kurulduğu sene 2.500 kw olan santralin gücü 1960 yılında 40.000 kw olmuştu.

Elektrik fabrikası Soma'dan getirilen 0-10 milimetre yıkanmış toz kömürle çalışırdı. 1960'lı yılların ortalarında günde 400 ton kömür yakılarak İzmir'in elektrik ihtiyacı karşılanıyordu. Elektrik tüketiminin hızla artması ve fabrikanın giderek eskimesi neticesinde, üretilen elektrik, kenttin ihtiyacını tek başına karşılayamaz hale geldi ve enterkonekte şebekeden de enerji alınmaya başlandı. 1964 yılında İzmir Elektrik Fabrikası'nda müdürlük yapan Süha Tarman'ın anlattıklarına göre, İzmir elektrik fabrikası Türkiye'deki buharla çalışan santaller içerisinde ilk 10'a girmekteydi. İzmir'in beyni olarak nitelendiriliyordu. Kentin elektrik ihtiyacının büyük bir kısmını karşılamakla birlikte İzmir zaman zaman elektrik sıkıntısı yaşamaya devam ederdi. Özellikle fuar dönemi, elektriğin büyük bir kısmı fuara verildiği için, bazı bölgelerde elektrik kesintileri yapılırdı. Karşıyaka taraflarında

---

¹⁰⁴⁹T.C. İzmir Belediyesi, Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Trolleybüs İşletmeleri, Umum Müdürlüğü 1968 Yılı Tarifeleri, Gayret Basımevi, İzmir, 1967, s. 5. Bu tarifeler Belediye meclisinin 20.12.1965 tarih ve 8-956/1293 sayılı kararı ve il makamının 20.12.1965 tarih ve 2619-15 sayılı yazıları ile onaylanmıştır. Belediye Meclisinin 22 Aralık 1966 tarihli toplantısında da bu tarifelerin 1967 yılı için de aynen uygulanması kabul edilmiştir.

¹⁰⁵⁰T.C. İzmir Belediyesi, Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Trolleybüs İşletmeleri, Umum Müdürlüğü 1968 Yılı Tarifeleri, s. 5. Bu tarife Belediye Meclisinin 29.06.1967 tarih ve 8-275/1974 sayılı kararı ve il makamınca 10.07.1967 tarihinde onaylanmış olup, Haziran 1967 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹⁰⁵¹1967 İzmir İl Yıllığı, s. 176.

bulunan Turyağ Fabrikası ve İzmir'deki Şark Sanayi Fabrikası, İzmir Elektrik Fabrikası'na yardımcı olmak amacı ile fuar döneminde elektriklerinin kesilmesine ses çıkarmazlardı. Fabrikanın eskimeye başlaması ile birlikte, önce Etibank'a satıldı, sonra Türkiye Elektrik Kurumu'na geçti ve 1987 yılında da tamamen kapandı¹⁰⁵².

Artan elektrik ihtiyacı karşısında 1961 yılında, Bornova ve Mersinli semtlerine yüksek gerilim hatları döşendi. Civardaki barajlardan elde edilen elektrik enerjisi, bu hatlarla şehir şebekesine verildi. Böylece barajlardan 2.000-3.000 kilovatlık enerji alınması planlanmıştı. Aynı yıl Bornova'dan Çimentaş Fabrikası'na da yeni yüksek gerilim hattı yapılması planlandı. Tamamlanan gerilim hattı ile birlikte 5.000-6.000 kilovat daha elektrik elde edilecek ve bu elektrik de sanayi tesislerinde kullanılacaktı¹⁰⁵³. 1962 yılında Eshot tarafından Avrupa'ya elektrik malzemesi siparişi verildi. Gelen malzeme ile yeni tesisler inşa edilecek ve kentin elektrik şebekesi desteklenecekti. Etibank ve Eshot tarafından yürütülen bu proje ile 1963 yılında Eşrefpaşa ve Karşıyaka'da birer transformator merkezi ve 35.000 voltluk havai hat tesisleri yapılması planlandı¹⁰⁵⁴.

Tablo 78: 1962-1964 Yılları Arasında Elektrik Üretiminde Önemli Rakamlar

	1962	1963	1964
Yeni Trafo Merkezi Sayısı	12	24	31
Şebekeye İlave Olan KWA	3.620	5.815	9.857
Çekilen Havai Hatlar (m)	149.726	154.617	146.835
Çekilen Yeraltı Kablosu (m)	3.087	43.527	22.583
Dikilen Direk Sayısı	378	694	1.513

(Kaynak: **İzmir Belediye Meclis 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, ss. 53-54.)

Buhar gücü ile çalışan santralden 1960 yılında elde edilen enerji miktarı brüt 85.948.000 kw/h, dışarıdan alınan 95.675.000 kw/h idi. Bu miktarın, 30.953.000 kw/h'si ev ihtiyaçları için, 6.317.000 kw/h'si sokak aydınlatması için, 118.858.000 kw/h'si sanayi de kullanılıyordu. 1961 yılında brüt üretim 12.904.000 kw/h'e düşerken, dışarıdan alınan miktar 177.447.000 kw/h'e yükseldi. Ev ihtiyaçları için

¹⁰⁵²Ezgi Tekerek, "48 Yıl Önce İzmir Elektrik Fabrikası", **İzmir Life Dergisi**, Sayı:131, (Temmuz, 2012), s. 101.

¹⁰⁵³**Demokrat İzmir**, 9 Ocak 1961.

¹⁰⁵⁴**Yeni Asır**, 8 Nisan 1962.

20.555.000 kw/h, sokak aydınlatması için 6.198.000 kw/h, sanayi için 131.350.000 kw/h elektrik harcanıyordu¹⁰⁵⁵.

Tablo 79: 1963-1967 Yılları Arasından Elektrik Üretimi ve Enerji Gücü

Yıllar	Darağaç Elektrik Fabr. Brüt Ürt. Kwh M3	Enterkonekte Sist. Alınan Enerji Kwh M3
1963	63.852	167.940
1964	99.317	144.659
1965	105.993	167.615
1966	114.970	180.064
1967	107.435	248.890

Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 178.

1960'lı yıllarda Darağaç Elektrik Fabrikası'nda üretilen enerji, kentin elektrik ihtiyacını tek başına karşılayacak miktarda değildi. Bu nedenle kentte sık sık elektrik kesintileri yaşanırdı. Bazen bir kabloda meydana gelen arıza, diğer şebeke kablolarındaki yükü arttırdığı için, tek bir bölgede olması gereken kesinti, bütün şehre yayılıyordu. Bu nedenle Amerikan D.L.F. yardım ikraz fonundan 415.200 dolarlık yardım ikraz fonu alınarak, bu miktarın 380.000 doları elektrik tesislerinin yapımı için ayrıldı ve Avrupa'ya elektrik malzemesi siparişleri verildi¹⁰⁵⁶. Aynı yardım fonundan 500.000 dolarlık döviz de, İzmir'in harici şebekeleri için kullanılmak üzere Etibank'a devredildi¹⁰⁵⁷. Tablodan da anlaşıldığı üzere, elektrik ihtiyacının büyük bir kısmı dışarıdan temin ediliyordu.

Tablo 80: 1963-1967 Yılları Arasında İzmir Kentinde Enerji Tüketimi

Yıllar	Ev İhtiyaçları için Enerji Kwh M3	Sokak Aydınlatması için Enerji Kwh M3	Sanayi için Enerji Kwh M3
1963	51.134	6X40	161.076
1964	55.955	5.678	164.937
1965	61.352	7.147	183.390
1966	70.458	9.491	191.180
1967	81.061	10.592	237.606

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 178.)

1964 yılında, Elektrik Fabrikası ile Etibank Trafo Merkezi arasına ve Elektrik Fabrikası ile Çimento Fabrikası arasına yeni hatlar çekildi. Aynı yıl, elektrik fabrikası ile Etibank Trafo Merkezi arasında mevcut olan hatlara ilaveler yapılarak Etibank tesislerinden daha fazla elektrik üretimi sağlandı. 1964 yılında 10 tane alçak

¹⁰⁵⁵ DİE İstatistik Yıllığı 1960-1962, s. 325.

¹⁰⁵⁶ Yeni Asır, 21 Nisan 1962.

¹⁰⁵⁷ Yeni Asır, 12 Şubat 1960.

gerilim şebekesi, 25 tane yüksek gerilim şebekesi vardı. Alçak gerilim şebekesi için 60 nolu Mesudiye, 132 nolu İzmirpalas, 145 nolu Şaireşref, 15 nolu Bayraklı, 93 nolu Emrazısariye, 49 nolu Gündoğdu ve 152 nolu Bayraklı taş ocağı trafolarının tadilatı yapıldı. Alçak gerilim için 778 tane direk dikilmiş, 22 direk de tadilat amaçlı sökülmüştü. Ayrıca şehir içerisinde 31 tane de yeni trafo merkezi hizmete açıldı¹⁰⁵⁸.

1960'lı yıllar boyunca enerji tüketiminin en yoğun kullanıldığı alan sanayi oldu. Rakamlar sanayinin hızla geliştiğini gösteriyordu. Üretilen enerji, sanayinin dışında ev ihtiyaçlarında ve sokak aydınlatmasında kullanılırdı. 1960'lı yıllar boyunca Eshot Genel Müdürü Faruk Ünay, İzmir kentinin Türkiye'nin en aydınlık şehri olması için yoğun çalışmalar yürüttü. 1960 yılında Fevzipaşa Bulvarı, Birinci Kordon, Gazi Bulvarı ve Gaziosmanpaşa Bulvarı, civa buharlı lambalarla ışıklandırıldı. Almanya'da incelemelerde bulunan bazı mimar ve mühendisler İzmir meydanının Berlin meydanından daha aydınlık olduğunu ve İzmir'in ışıklandırma konusunda epeyce ilerlediğini söylüyorlardı¹⁰⁵⁹. Gürçeşme üzerinden İzmir'e giden yol ve Eşrefpaşa'ya giden Şirinyer yolu, civalı gündüz lambaları ile ışıklandırılıyordu¹⁰⁶⁰. 1964 yılında genel aydınlatma için sokaklara 463 tane direk dikilmiş, 18 direk de tadilat amaçlı sökülmüştü. Genel aydınlatmada kullanılan lamba sayısı 1962 yılında 11.872, 1963 yılında 12.530, 1964 yılında da 14.008 idi. Eshot Genel Müdürlüğü'nün 1964 yılındaki verilerine bakıldığında genel aydınlatma için kullanılan ampüllerin toplam gücünün 1.758.690 kilowat olduğu görülüyordu. 4.920 metre uzunluğunda yeraltı kablosu bulunuyor, 28.637 metre uzunluğunda da havai hat kullanılıyordu¹⁰⁶¹. 1967 yılında ise Halil Rıfat Paşa, Hacı Ali Efendi, İşçiler, Gaziler, Yeşildere ve Gürçeşme Caddeleri ve Alsancak Gar Meydanı ile Havagazı Fabrikası arasının civa buharlı lambalar ile aydınlatılması için çalışmalar yürütülüyordu¹⁰⁶².

1964 yılında Türkiye genelinde köy elektrifikasyonu önem kazanmış ve İzmir kentinde de hassasiyetle uygulanır olmuştur. 1960 yılında, Cumaovası'nın Görece ve Gölcükler köylerine, Karşıyaka'nın Küçükçiğli ve Büyükçiğli köylerine ve Balçova'nın merkezine elektrik verildi. Cumaovası'nın Dereköy, Küner, Develi, Tekeli, Şaşal, Keler, Çamköy, Bulgurca, Sancaklı ve Çileme köylerinde de havai

¹⁰⁵⁸İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 51-52.

¹⁰⁵⁹Yeni Asır, 15 Nisan 1960.

¹⁰⁶⁰Yeni Asır, 1 Haziran 1964.

¹⁰⁶¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma Raporları, s. 52, 54.

¹⁰⁶²Ege Ekspres, 9 Nisan 1967.

hatlar çekilmek suretiyle çalışmalar başladı¹⁰⁶³. 1967 yılında İzmir il sınırları içerisinde 48 köy elektriğe kavuşmuştu. İzmir merkezde 3 köy; Karşıyaka'da, Bayındır'da, Kemalpaşa'da 2'şer köy; Torbalı'da 3 köy, Bornova'da ve Menemen'de 4'er köy, Ödemiş'te 6 köy, Kınık'ta 7 köy ve Bergama'da 12 köy elektrik kullanıyordu. Köylerin büyük bir kısmı elektriği dışarıdan temin edilen şebekeden alıyor, küçük bir kısmı ise mahalli dizel ve mahalli hidroelektrik santralinden besleniyordu¹⁰⁶⁴. 1968 yılında Torbalı'nın Çaybaşı-Yazıbaşı ve Arslanlar köyüne elektrik verildi. Böylece 1968 yılında İzmir'de elektriğe kavuşan köy sayısı 82 oldu¹⁰⁶⁵.

Tablo 81: 1963-1967 Yılları Arasında İzmir'de Elektrik Abone Sayısı

Yıllar	Ev İhtiyaçları İçin Abone Sayısı	Sanayide Abone Sayısı Kw/h
1963	83.691	41.101
1964	89.961	41.193
1965	96.033	44.020
1966	104.567	41.916
1967	113.222	44.354

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 178.)

1960 yıllar boyunca kentte evine veya işyerlerine elektrik bağlatan vatandaşların sayısı bir hayli artmıştı. 1968 yılında ESHOT Genel Müdürü Faruk Ünay'ın yaptığı açıklamaya göre, vatandaşların elektrik bağlatma istekleri anında karşılanmakta, her vatandaş 250 lira karşılığında elektrik bağlatabilmekteydi. 1968 yılında İzmir kentinde 127.312 elektrik abonesi vardı¹⁰⁶⁶. 1968 yılında, ev aboneliği için elektriğin kilovat saati vergiler dâhil 41 kuruş idi. Ticarethaneler, yazıhaneler, resmi daireler ve kurumlar 52 kuruş, küçük sanayi 36 kuruş, ESHOT memur ve müstahdemleri, işçiler, hayır kurumları ve ibadethaneler 32 kuruş öderlerdi. Köy ve kazalarda uygulanan enerji tarifesi, büyük sanayiye uygulanan enerji tarifesi ile aynıydı. Ayda 100 kw/h için 30 kuruş, 100 kw/h'ten sonrası için 25 kuruş ücretlendirme yapılıyordu. Mevsimlik çalışan büyük sanayi abonelerinin tarifesi ise tamamen farklı idi. Üzüm, tütün, yağ, pamuk, çırçır, incir ve prina üretimi yapan ve

¹⁰⁶³Yeni Asır, 20 Ocak 1960.

¹⁰⁶⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s. 179.

¹⁰⁶⁵Demokrat İzmir, 18 Ocak 1968.

¹⁰⁶⁶Demokrat İzmir, 1 Aralık 1968.

yılın belli döneminde çalışan büyük sanayi tesislerine, çalışmadıkları ay sayısına göre değişik oranlarda indirimler uygulanırdı¹⁰⁶⁷.

6.4.3. Havagazı

İzmir Havagazı Fabrikası 1862 yılında Alsancak semtinin ısınma ihtiyacını karşılamak amacıyla Fransızlar tarafından inşa edildi. Önceleri sadece ısınma amaçlı kullanılan havagazı 1902 yılından itibaren semtin aydınlatılmasında ana kaynak olarak görülüyordu. Cumhuriyet'in ilanından sonra Karşıyaka ve Bornova semtlerine de verilerek elektrik yaygınlaşana kadar kentin hem ısınma hem de aydınlanma ihtiyacını karşıladı.

1960'lı yıllarda havagazı fabrikası eskimiş, verimi düşmüştü; fakat hala kullanılabilir durumda idi. İstanbul'daki Beyoğlu Havagazı Fabrikası'nın satın alınarak tesislerinin İzmir'e nakledilmesi düşünülüyordu. Önce, İzmir Havagazı Fabrikası'nda tamirat yapılarak tesisat yenilendi. Atölye ve dökümhanelerde havagazı fabrikası için çeşitli buatlar, toprak levhalar, su fabrikası için gerekli olan maddeler, bronz pervaneler, burçlar, su şebekesi için boru dirsekleri ve alüminyum parçalar imal edildi. Marangozhanede kapı, pencere, masa, levha ve çerçeveler yapıldı. Boru tesisatının yerleri değiştirilerek kaldırımlara alındı ve bir sene içerisinde 300 metrelik yeni boru döşendi. Bütün bu tamirat işleri neticesinde 1960 yılında 7.380.000 metreküp gaz üretimi, 10.735.705 kilo kok, 505.094 kilo katran, 27.708 kilo yol katranı, 11.363 kilo kreozot, 85.000 kilo zift ve 466.610 kilo kok tozu üretildi. Böylece, İzmir kentinde havagazı kullananların sayısı hızla arttı. 1961 yılında Karşıyaka'da havagazı kullanan abone sayısı 1.871'e, İzmir'de havagazı kullanan abone sayısı ise 5.822'ye yükseldi¹⁰⁶⁸.

1960'lı yılların ilk yarısında havagazı daha çok sokak aydınlatmasında ve belli başlı binaların hem ısınma hem de aydınlanmasında kullanılıyordu. Eshot Genel Müdürlüğü havagazının kentteki kullanımını yaygınlaştırmak için 60'lı yıllar boyunca yoğun bir çalışma programı yürüttü. Bir taraftan sokaklara yeni boru hatları döşeniyor, diğer taraftan varolan boru hatları kontrol edilerek gerekli tadilatlar

---

¹⁰⁶⁷T.C. İzmir Belediyesi Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Trolleybüs İşletmeleri Umum Müdürlüğü 1968 Yılı Tarifeleri, s.s. 3-4. Bu tarifeler, belediye meclisinin 21.02.1967 tarihli toplantısında 8-50/1898 sayılı kararı ile kabul edilmiş, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 28.02.1967 tarih ve D-29/34-3431 sayılı yazıları ile onaylanmış ve 1 Mart 1967 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹⁰⁶⁸Ege Ekspres, 23 Ocak 1961.

yapılıyordu. Yeni boru hatlarının kaldırımların altından geçmesine dikkat ediliyordu. 1964 yılında İkiçeşmelik Caddesi'ndeki 0/100 mm'lik font boru iptal edilmiş, yerine 732 m. 0/150 mm'lik, 42m. 0/80 mm'lik font boru ve 19 m. 2 inçlik galvanize boru yapılmıştı. Bütün tesisat da kaldırım altından geçirilmişti. Aynı yıl Karşıyaka çıkış borusunda tıkanıklık tespit edilmiş ve tadilatı yapılmıştı. Güzelyalı trolleybüs deposunda ve Karşıyaka Bostanlı semtlerinde tazyik kontrolleri yapılmıştı. Konak-Karantina arasındaki sokaklar, Basmane, Alsancak, Bornova ve Karşıyaka şebekelerinde çürüyen ve tadilata ihtiyacı olan borular tespit edilmişti. Bütün bu kontroller sonucunda kentte 40 boru hattı tamir edildi ve gaz kaçaqları önlendi. Bunlardan başka 806, 1.398, 1.444, 1.787 sokaklara ve Gazi Osman Paşa Bulvarı'nın Çankaya kısmına yeni boru hatları döşendi. Ayrıca kentte belli başlı binalara da havagazı boru hattı döşeniyordu. Mesela 1964 yılında İkinci Aziziye'de Öğretmeler Bankası'nın inşa ettirdiği blok apartmanlara, Ege Üniversitesi Mikrobiyoloji Binasına ve Belediye Kimyahanesi'ne de font boru hattı döşenmişti¹⁰⁶⁹.

Tablo 82: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Havagazı Kullanımı

	Birim	1962	1963	1964
Gaz Üretimi	m ³	7.658.200	6.589.900	6.721.300
Şebekeye Verilen Gaz	m ³	7.570.792	6.501.920	6.633.303
Kullanılan Kömür	Kg	16.625.240	17.142.196	15.442.700
Üretilen Kok	Kg	11.700.335	11.559.515	10.812.010
Üretilen Katran	Kg	493.751	499.153	463.226
Üretilen Yol Katranı	Kg	36.500	52.000	42.630
Üretilen Zift	Kg	72.000	60.000	40.000
Üretilen Kreozot	Kg	2.000	8.000	4.000
Döşenen Boru Miktarı	Adet	1.460	1.644	1.528
Şebeke Uzunluğu	Metre	120.792	122.436	123.964
Abone Miktarı	Adet	8.854	9.930	10.320

(Kaynak: **İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları**, s. 57.)

1968 yılında belediyenin belirlediği havagazı tarifesine göre özel ve resmi kurumlarda her bir metreküp için 64 kuruş gaz bedeli ödenirdi. Eshot memurları, çalışanları ve sürekli çalışan işçiler için belirlenen ücret 34 kuruş idi. Gazın kesilme

¹⁰⁶⁹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 57.

veya açılma ücreti 500 kuruş olarak belirlenmiş, havagazı döşeme veya sökme için ödenen ücret ise bu fiyatın dışında bırakılmıştı¹⁰⁷⁰.

6.4.4. Kanalizasyon

1963 yılında Belediye Başkanı Rebi Başol zamanında, kentin çeşitli semtlerinde kanalizasyon inşaatları başladı. Karşıyaka'nın 2 semtinde 205.000 lira harcanarak 7 sokağa, Yeşilyurt'ta 58.000 lira harcanarak 9 sokağa, Aziziy'e'de 25.000 lira harcanarak 4 sokağa, Tepecik'te 177.000 lira harcanarak 11 sokağa ve Göztepe'de 128.000 lira harcanarak 5 sokağa kanalizasyon döşendi. Bütün bu işlemler 6 ay içerisinde tamamlanarak 2.120.000 lira harcama yapıldı. Yeni inşa edilen kanalizasyonların dışında, mevcut kanalizasyonların da temizliği ve lağım tamiratları gerçekleştirildi. Bu bakım ve onarım işlemleri için de belediye bütçesinden 41.000 liralık harcama yapılmıştı¹⁰⁷¹.

1960'lı yılların ilk yarısında kanalizasyonu bulunmayan çok sayıda bina vardı. Belediye, kanalizasyonu olmayan bu binaların foseptik çukurlarının temizliğini belirli bir sıra dâhilinde yapıyordu. Bina sahipleri önce belediyeye müracat ediyorlar, ücretini yatırıyorlar ve aldıkları makbuzu belediyeye vererek sıralarının gelmesini bekliyorlardı. 1964 yılında, bu şekilde 784 adet foseptik çukuru temizletilmişti¹⁰⁷².

Kanalizasyon inşaatlarının başlaması bir tarafa, gecekondulaşmanın hızla artması, nüfusun her geçen gün çoğalması, sanayinin ve inşaat sektörünün büyümesi kentteki kanalizasyon sorununun devam etmesine sebep oluyordu. 1960'lı yıllar boyunca kentteki kanalizasyon eksikliği tam anlamı ile giderilemedi. Özellikle sahil şeridinde bulunan apartmanların atık suları, direkt olarak denize akıtılıyordu. 1968 yılında Karantina ve Güzelyalı arasındaki 3 km'lik sahil şeridine peşpeşe yeni apartmanlar inşa edilmiş ve hepsinin de kanalizasyon atıkları denize verilmişti¹⁰⁷³.

---

¹⁰⁷⁰T.C. İzmir Belediyesi Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Trolleybüs İşletmeleri Umum Müdürlüğü, 1968 Yılı Tarifeleri, s.s. 6-7. Bu tarife belediyenin 30.12. 1963 tarihli toplantısında 8/51 sayılı kararla kabul edilmiş, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 19.3.1964 tarih ve 3035 sayılı yazıları ile onaylanmış, 1967 yılı içinde de belediye meclisinin 16.12.1966 tarihli toplantısında aynen kabul edilmiştir.

¹⁰⁷¹Demokrat İzmir, 4 Ekim 1963.

¹⁰⁷²İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 37.

¹⁰⁷³Demokrat İzmir, 25 Ocak 1968.

6.4.5. Posta, Telefon ve Telgraf

1960'lı yıllarda telefon, telgraf ve posta işleri P.T.T. bünyesinde yürütülüyordu. 1967 yılında İzmir merkezde 1 tane telefon başmüdürlüğü, 1 tane PTT bölge başmüdürlüğü, 1 tane posta merkezi ve 1 tane de telgraf merkezi vardı. Merkez ilçedeki PTT merkezleri Alsancak, Basmane, Bayraklı, Buca, Cumaovası, Çarşı, Eşrefpaşa, Gaziemir, Gültepe, Güzelyalı, İkiçeşmelik, Küçükalyalı, Narlıdere, Şirinyer ve Tepecik'te bulunmaktaydı. Ayrıca, Çarşı PTT merkezi, Hükümet PTT merkezi ve Hava eğitim Kor., PTT merkezi de hizmete açıldı. Bu PTT merkezlerine bağlı 16 şube vardı. Bayındır'da 2 PTT merkezi, 4 şube ve 2 acente; Bergama'da 1 PTT merkezi ve 3 şube; Bornova'da Bornova merkez ve Çamdibi olmak üzere 2 PTT merkezi ve Çamdibi PTT merkezine bağlı 1 şube; Çeşme'de Çeşme merkez ve Ilıca olmak üzere 2 PTT merkezi ve 1 acente; Dikili'de 1 PTT ve 1 acente, Foça'da 1 PTT ve 1 acente; Karaburun'da 1 PTT; Karşıyaka'da Karşıyaka merkez, Büyükçiftlik ve Şemikler olmak üzere 3 PTT merkezi, Karşıyaka'ya bağlı 3 şube; Kemalpaşa'da 1 PTT merkezi ve 4 şube; Kınık'ta 1 PTT merkezi ve 2 acente; Kiraz'da 1 PTT merkezi; Menemen'de Menemen merkez ve Emiralem olmak üzere 2 PTT merkezi ve Menemen merkeze bağlı 1 şube; Ödemiş'te 1 PTT merkezi ve 8 şube; Seferihisar'da 1 PTT merkezi ve 1 acente; Selçuk'ta 1 PTT merkezi ve 2 şube; Tire'de 1 PTT merkezi ve 1 şube; Torbalı'da 1 PTT merkezi ve 5 acente, Urla'da 1 PTT merkezi, 1 şube ve 1 acente faaliyet gösteriyordu¹⁰⁷⁴.

1960'lı yıllarda insanların birbirleri ile iletişimlerini sağlamak amacıyla en yoğun kullandıkları haberleşme aracı posta idi. Telgraf ve telefon kullanımı ise, postadan sonra gelirdi. 1965 yılında kentte 20.341 telefon aboneliği vardı. Şehir içi konuşmalar daha yaygın olmakla birlikte şehirdışı konuşmalar da yapıldı. 1965 yılında yurtdışından İzmir'e gelen arama hiç yoktu; ancak istatistiklere bakıldığında İzmir'den yurtdışına 9.481 arama yapıldığı görülmüyordu. Haberleşme aracı olarak, telgraf kullanımı da gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında yaygındı. 1965 yılında İzmir kentinde yurtiçinde 428.118 telgraf haberleşmesi yapılmıştı. Aynı yıl, İzmir'den yurtdışına giden 61.153, yurtdışından İzmir'e gelen ise 51.640 telgraf haberleşmesi vardı¹⁰⁷⁵.

¹⁰⁷⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s. 190.

¹⁰⁷⁵1967 İzmir İl Yıllığı, s.y. Tablo:19'dan faydalanılarak yazılmıştır.

Kentin coğrafi olarak büyümesi ve nüfus yoğunluğunun artması, insanların telefon ile haberleşme ihtiyacını arttırıyordu. 1960 yılında İzmir'e bağlı 682 köyden, 296'sı ilçe merkezleri ile telefon bağlantısı yapabiliyordu. Telefon bağlantısı olmayan köy sayısı 378, bağlantısı olup olmadığı bilinmeyen köy sayısı ise 8 idi. Bucak merkezleri ile telefon bağlantısı olan köylerin sayısı 261, bağlantısı olmayan köy sayısı 240 ve durumu bilinmeyen köy sayısı 181 idi¹⁰⁷⁶. 1967 yılına gelindiğinde telefonu olan köy sayısı 520'ye yükseldi. Merkez ilçenin 43 köyünden 25'inin telefonu varken; Karşıyaka, Dikili, Foça, Kemalpaşa, Kınık, Menemen ve Seferihisar'ın bütün köyleri ile telefon bağlantısı mevcuttu¹⁰⁷⁷.

Vatandaşlar şehirdışındaki hatta yurtdışındaki tanıdıklarıyla telefon görüşmesi yapmak için PTT'ye gelirlerdi. Bu görüşmeler davetli ve ihbarlı olarak yapılırdı. Yani telefon edecek kişi ile telefon edilecek kişi arasındaki görüşme önceden kararlaştırılır, günü ve saati belirlenirdi. Her iki taraf da o saatte buldukları yerdeki postaneye gelir beklerlerdi. Bu bekleyişler bazen saatlerce sürerdi. Görüşme kabinlerinde yapılan konuşmalar ise çoğu zaman kesilir, araya başka hatlar karışır, cızırtılı seslerle birbirini anlamak mümkün olmazdı. Görüşmeler sırasında "Manisa... aradan çık, Uşak... ben konuşuyorum çekil" gibi cümleler eksik olmazdı. İnsanlar yalvararak PTT memurlarına gider cızırtıdan dolayı konuşamadıklarını dile getirirlerdi. 1960'lı yılların ortalarından itibaren evlere telefon bağlanmaya başlandı. Fakat İl etapta her vatandaş evine telefon alamadığı için bu şikâyetler bir müddet daha devam etti¹⁰⁷⁸.

Telefon bağlatmak amacıyla PTT'ye başvuran vatandaşların sayısı her geçen gün hızla artıyordu. Ancak, tüm uğraşlara rağmen PTT genel müdürlüğü vatandaşların telefon bağlatma isteklerini uzun bekleyişler sonunda karşılayabiliyordu. 1955 yılında başvuru yapan 100 vatandaşın telefonu ancak 1964 yılında bağlanabildi. 1956 yılında başvuru yapan vatandaşların ise 1964 yılında hala telefonları bağlanmamıştı. PTT Genel Müdürlüğü, 1964 yılının sonuna kadar kent merkezinde 4000, Karşıyaka'da 1000 ve Güzelyalı'da 2000 vatandaşa telefon bağlamayı planlıyordu¹⁰⁷⁹. Ancak 1964 yılının sonuna yaklaşıldığında merkezdeki 1500 kişiye numara dağıtılmış, Karşıyaka'daki 1000 telefonun montajı tamamlanmış

¹⁰⁷⁶T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Köyler İstatistiği 1960 Anket Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963, s.s. 42-44.

¹⁰⁷⁷1967 İzmir İl Yıllığı, s. 194.

¹⁰⁷⁸Sevinçli, a.g.e., s. 44.

¹⁰⁷⁹Demokrat İzmir, 7 Nisan 1964.

ve dağıtım aşamasına gelinmiş, Güzelyalı'da ise müracaat edenlerin tamamına telefon bağlanabileceği bildirilerek toplam 4.500 abonenin isteklerinin gerçekleştirileceği duyurulmuştu¹⁰⁸⁰. Telefon bağlanamamasının sebebi santral yetersizliği idi. 1969 yılında Çınarlı santrale yapılan ilave ile 1031 vatandaşa telefon bağlandı. 1968 yılı içerisinde telefon sırası bekleyen 228 kişinin de telefonu 1969 yılında bağlandı. Hâlâ, 1969 yılında Karşıyaka, Şirinyer, Bornova ve Güzelyalı'da 1000'er abone ve kent merkezinde 2800 abone telefon sırası beklemekteydi. Telefon Başmüdürü Orhan Özal'ın 1969 yılında yaptığı bir açıklamada, 6.000 abonenin telefon ihtiyacını karşılayacak santral çalışmalarına başlandığını duyuruldu¹⁰⁸¹.

Evlerinde veya işyerlerinde telefonları olmayan vatandaşlar PTT merkezlerinden aldıkları jetonlarla "umumi telefonlardan" görüşmelerini gerçekleştiriyorlardı. Bu telefonlar genelde PTT merkezlerinde veya PTT merkezlerine yakın bakkallarda bulunurdu. 1963 yılında umumi telefon ücretlerinin fiyatı değiştirilerek 50 kuruşa çıkarıldı. Bunun üzerine telefonlarda para atılacak yerler 50 kuruşluk jetonların sığacağı şekilde değiştirildi¹⁰⁸².

PTT'nin en önemli görevi, havale göndermektir. Eskiden para göndermek için bankalar kullanılmazdı, PTT kullanılırdı. Askere para yollamak, öğrenciye harçlık göndermek, ev sahibine kira bedelini ödemek ya da şehirdışındaki bir tanıdığa para göndermek PTT'nin havale sistemi ile yapılırdı. 1960'larda yurtdışına göçlerin çoğalmasıyla birlikte işçilerin aileleriyle en etkin iletişim kurma yolu PTT aracılığıyla olurdu. Biriktirdikleri paraları PTT yoluyla gönderirlerdi. Bu paraların sahiplerine ulaşması genelde 1 ayı bulurdu. Okuma yazma bilmeyen vatandaşların ve göçmenlerin askerdeki veya yurtdışındaki çocuklarına mektup yazmaları veya havale kâğıdı doldurmaları ise ayrı bir sorundu. Kimi zaman postane memurları kimi zaman da okuma yazma bilen vatandaşlar bu kişilere yardımcı olurlardı. Babası postane memuru olan Lütfü Dağtaş'ın Şemikler Postanesi ile ilgili anlattığı bilgiler ise şu şekildedir:

Şemikler PTT'sinde havale gidiş gelişi çok yoğundu. Yanılmıyorsam o günlerde babam Karşıyaka PTT'si kadar havale ödemesi yaptığını söylerdi. PTT'deki havale uygulamaları, para politikamızın, bugünlere göre ne denli sıkı,

¹⁰⁸⁰Demokrat İzmir, 14 Ağustos 1964.

¹⁰⁸¹Demokrat İzmir, 23 Ekim 1969.

¹⁰⁸²Ege Ekspres, 6 Kasım 1963.

denetimli ve geri olduğunu da gösteriyor. Almanya'da çalışan bir işçinin, ailesine gönderdiği para, ortalama 1 ayda alıcısına ulaşırdı. Almaya'da bankaya verilen mark tutarı, önce, bir süre, Almanya Merkez Bankası'nda tutulur, sonra iki ülke arasındaki anlaşma gereği T.C. Maliye Bakanlığı'na aktarılır. Ardından bu döviz tutarı ile doldurulan bu havale kâğıdı, belirlenen Türk parası olarak PTT Genel Müdürlüğü'ne gönderilir. Bu aktarmalar uzun bekleyişlere dönüşür, Genel Müdürlük'ten İzmir Bölge Müdürlüğü'ne, oradan da adrese en yakın PTT müdürlüklerine gelirdi. Bu süreç ortalama 1 ay bulurken dönemin hükümetlerinin en büyük döviz akışları, kaynakları da gerçekleşmiş olurdu. Dönemin gazetelerinde havale bedellerini geç ödediği için dönemin iktidarlarına dönük yüzlerce şikâyet mektubu ile en yakın zamanda ödemelerin yapılacağına ilişkin açıklamalar oldukça yer tutardı¹⁰⁸³.

6.4.6. Yol ve Asfaltlama Çalışmaları

1960'lı yılların ikinci yarısında kentin ana caddeleri ve bulvarları neredeyse tamamen asfaltlanmıştı. Eşrefpaşa Karakolu'ndan Yağhaneler'e kadar olan kısım, Gazi Bulvarı, Halil Rıfat Paşa Caddesi, Yapıcıoğlu Caddesi, Kadifekale, Ege Mahallesi, Kahramanlar, Tepecik'te bulunan bütün sokaklar ve Fevzipaşa Bulvarı asfaltlandı¹⁰⁸⁴; ancak asfaltlanan yolların bir yıl geçmeden bozulması ve altındaki parke taşların çıkması, asfaltlama çalışmalarının istenilen sonuca ulaşmadığını gösteriyordu. Bazı semtlerde yeraltı tesisleri onarılmadan parke taşlar üzerine asfalt dökülüyordu. Bu nedenle yollarda parça parça parkeler görülüyordu. Gerekli eğitim verilmediği için de, yolların bazı bölgelerinde yağmur suları toplanıyordu. Asfaltlama çalışmalarındaki aksaklıklar Osman Kibar'a "Parke Osman" veya "Göl Osman" lakaplarının yakıştırılmasına sebep olmuştu¹⁰⁸⁵. Gazetelerde sık sık bozulan asfaltlarla ilgili haberler çıkmaya başlamıştı. Mucurun toprakla karıştırılması, asfaltın özelliğini bozuyor ve asfaltlanan yollar kısa süre içerisinde bozuluyordu. Hatta çoğu bölgede bozulmakla kalmıyor asfaltın yok olduğu göze çarpıyordu¹⁰⁸⁶.

İzmir-Karşıyaka sahil yolu da 1960'lı yılların sonlarında inşa edildi. İzmir ile Karşıyaka arasındaki ulaşımı sağlayan dar bir yol vardı; ancak 6 km'lik bu yol, trafik tıkanıklığı sebebiyle sabah ve akşamları 1-1,5 saatte katediliyordu. Bu problemi

¹⁰⁸³Sevinçli, a.g.e., s.s. 46-47.

¹⁰⁸⁴Ege Ekspres, 10 Mayıs 1967.

¹⁰⁸⁵Şarman, "Yolları Bozuk Semtlerdeki Vatandaşlar, Kibar'a Yeni İsim Buldu: Göl Osman", Ege Ekspres, 11 Şubat 1967.

¹⁰⁸⁶Demokrat İzmir, 7 Aralık 1969.

çözmek için Karayolları Genel Müdürlüğü “*Altın Yol*” adı verilen yeni bir yol inşasına başladı. Altın Yol, deniz kıyısındaki balçık alan üzerine inşa edildi. 2 geniş, 2 gidiş olmak üzere toplam 4 şeritten oluşuyordu ve İzmir’in 20 yıllık trafik tıkanıklığını gidereceği düşünülüyordu. Yolun inşa edildiği tabanın tamamen balçık olması ve yeterli taşıma gücünün olmamasından dolayı, önce deniz tabanından 1.5 metre yükseklikte kum şilte döküldü. Sonra, 3’er metre aralıklarla 10-12 metre derinliklere kadar inen kum drendler yapıldı. Böylece taşıma gücü artırılan yol, İzmir-Karşıyaka trafiğini tamamen rahatlattı¹⁰⁸⁷. 1968 yılının eylül ayında açılan İzmir-Karşıyaka sahil yolu, 20 milyon liraya mal oldu. 4 kilometre uzunluğunda ve 22 metre genişliğinde inşa edildi. Tarih verilmemekle birlikte bu yolun ileride Bornova kavşağından sonra 6 şeride çıkarılması planlanıyordu¹⁰⁸⁸.

İzmir’in iki önemli caddesi olan Hatay Caddesi ile İkiçeşmelik Caddesi’ni genişletme çalışmaları 1961 yılı sonu ve 1962 yılı başlarında gündeme gelmeye başladı. Hatay Caddesi’nin, 1961 yılında hazırlanan programa sadık kalınarak, Şirinyer kavşağından itibaren, o dönemdeki Hatay Eczanesi’ne kadar istimlak edilmesi planlandı¹⁰⁸⁹. Ne yazık ki, 1968 yılına gelindiğinde Hatay Caddesi’nin istimlakı henüz gerçekleşmemişti. İstimlak edilecek gayrimenkuller tespit edilmiş; ancak ev sahiplerine ödemeler yeni yeni yapılmaya başlanmıştı. Hatay Caddesi’nin 20 metre genişlikte yapılması planlanıyor ve inşa edilecek binaların da 18.80 gabari olması düşünülüyordu. Eşrefpaşa Meydanı ve Şirinyer yol ayrımı arasındaki bölgenin ikinci etap istimlakı da 1968 yılında başladı¹⁰⁹⁰.

---

¹⁰⁸⁷Ege Ekspres, 31 Ocak 1967.

¹⁰⁸⁸Usman, “Sahil Yolu Hizmete Açıldı.”, Ege Ekspres, 10 Eylül 1968.

¹⁰⁸⁹Yeni Asır, 18 Mart 1962.

¹⁰⁹⁰Ege Ekspres, 10 Mayıs 1968.

1960'ların Başında Varyant'ta Yol Tamirâtı Yapılırken
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 6 Aralık 1961.)

Kent belediye encümenininin 5 Ekim 1962 yılında yaptığı oturumda da İkiçeşmelik Caddesi'nin istimlak edileceği bölgeler kesinleşti. 218 gayrimenkul yıkılarak İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesi kararı alındı¹⁰⁹¹.

1968 yılında Göztepe sokakları hala asfaltlanmamıştı. Daracık sokakların arası kışın çamurdan geçilmezdi. 1960'lı yıllar boyunca gecekondular bölgeyi de dâhil neredeyse İzmir'in tamamı asfaltlanmış olmasına rağmen Göztepe sokakları 20 yıl önceki görüntüsünü koruyordu. Üstelik çevresindeki Hatay Caddesi, Mithatpaşa Caddesi ve hemen yanındaki Karantina sokakları asfaltlanmıştı. Göztepe; kültür seviyesi yüksek, modern evlerin bulunduğu, kent merkezinde yer alan şirin bir semtti; ancak sokakların çamur içinde olması semtin görünümünü olumsuz etkiliyordu¹⁰⁹².

¹⁰⁹¹Ormancioğlu, “ İkiçeşmelik'teki İstimlak Hazırlıkları Son Safhada.”, **Ege Ekspres**, 13 Ekim 1962.

¹⁰⁹²**Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1968.

7. EKONOMİK HAYAT

1960'lı yıllar Türkiye için planlı kalkınma yılları idi. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin hemen ardından yeni anayasa hazırlama çalışmaları başlatılmış ve ilk adım olarak “*Anayasa Ön Projesi Hazırlama Komisyonu*” oluşturulmuştu. Komisyonun hazırladığı raporda, devrik hükümetin uyguladığı ekonomi politikasının, ülkeyi mali bir uçuruma sürüklediği, hiçbir plan ve düzene itimat etmediği ve yeni hazırlanacak olan kalkınma programının, belli bir plan ve hesaba göre düzenlenmesi gerektiği belirtildi. Bu amaçla ilk olarak bir teşkilat kurulması gündeme geldi ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın temelleri atıldı. 1960 yılının Ekim ayında, Devlet Planlama Teşkilatı'nın görev ve sorumluluklarını belirleyen, kuruluş aşamalarını açıklayan ön yasa tasarısı böylece yürürlüğe girdi. Yasa, 30 Haziran 1961 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı ve 5 Temmuz'da resmi gazetede yayınlanarak resmileşti. DPT'nin iki temel görevi vardı. Birincisi hükümete iktisadi konularda danışmanlık yapmak; ikincisi ise hükümetin belirlediği hedefleri gerçekleştirebilmek için uzun ve kısa vadeli iktisadi planlar hazırlamaktı. Yeni kalkınma planı 15 yıllık süreci kapsayacak şekilde 5 yıllık planlar dâhilinde hazırlandı. Karma ekonomik düzen benimsendi. Plana göre, tüm sektörler için uzun ve kısa vadeli programlar yapıldı. 1963-1967 yıllarını kapsayan 1. beş yıllık kalkınma planının sonunda GSMH içerisindeki tarımın payı azaltılarak, sanayinin payı arttırıldı. Büyük oranda başarıyla tamamlanan 1. Beş yıllık kalkınma planı sonunda tarımın payı %34.6'dan %29.3'e düşerken; sanayinin payı %16.7'den %20.7'ye yükseldi. Sanayi yatırımları hızla arttı, hatta özel sektör yatırımları hedeflerin üzerine çıktı. 1968-1972 yıllarını kapsayan 2. Beş yıllık kalkınma planı ise, 1. Beş yıllık kalkınma planı kadar başarılı sonuçlar vermedi. Süleyman Demirel hükümetinin planın ikinci yılından sonra uyguladığı ekonomi politikaları, 1970'lerden sonra ülkeyi darboğaza doğru sürüklemeye başladı. Zira

uzun vadede başarı getirecek yatırımlar yerine, kısa vadede fakat oy kazanmaya yönelik yatırımlar tercih edilmeye başlanmıştı¹⁰⁹³.

Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planlarının İzmir özelinde uygulanması sonucunda İzmir’de sanayi, ticaret, tarım ve turizm alanlarında önemli gelişmeler yaşandı. 1960-1965 yılları arasında, İzmir Planlama Dairesi verilerine göre tarımda %10, banka ve sigortacılıkta %65,4 imalat sanayinde ise %37,5 oranında artışlar olduğu gözlemlendi¹⁰⁹⁴.

İzmir’in coğrafi konumu, limanı, iklimi ve verimli toprakları çok eski yıllardan beri, bölgenin bir ticaret merkezi olarak ün salmasında etkili olmuştu. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kent, ticari alanda daha da gelişmiş ve tüm Ege Bölgesi’nin merkezi konumuna gelmişti. 1960’lı yıllarda İzmir halkının temel uğraşısı verimli topraklarından dolayı hala ziraat idi. Üzüm, incir, pamuk, tütün, zeytinyağı, un, nebati yağlar ve turfanda sebzeçilik üretimi ön planda idi. Türkiye genelinde ihracat alanında birinci sırada yer almakta, ihracatın %40’ı İzmir limanından yapılmaktaydı. İthalat alanında biraz daha geri saflarda yer alıyor, Türkiye ithalatının %10’unu karşılıyordu. Fuarın varlığı ticaret oranını yükseltiyor, her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti ve dünyanın dört bir yanından gelen iş adamlarını İzmir’e çekiyordu. Fuarda yapılan sözleşmeler, ürün tanıtımları, hem İzmir ekonomisine hem de Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlıyordu. 1960’lı yıllarda ekonomiye katkıda bulunan yeni bir sektör ortaya çıktı. Turizm... Foça ve Kuşadası tatil köyleri, plajlar, Efes, Meryem Ana ve Bergama özellikle turizmin gelişmesine katkıda bulunan unsurlar olarak ön plandaydı. Sınai ürünlerinin kullanılmasıyla birlikte de sanayi daha da gelişmeye başladı¹⁰⁹⁵.

7.1. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Ardından İzmir Piyasaları ve Ucuzluk Kampanyası

Türkiye 1960’lı yıllara ekonomik istikrarsızlık içinde, ürün fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalarla ve hazine açığı ile girmişti. 27 Mayıs Darbesi’nin hemen ardından yönetimi devralan ordu mensupları, devlet stokundaki altınların azalması nedeniyle,

---

¹⁰⁹³Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s.s. 335-339.

¹⁰⁹⁴Melih Gürsoy, **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanlarıyla Bizim İzmirimiz**, Metis Yayınları, 1993, s. 190.

¹⁰⁹⁵**1967 İzmir İl Yıllığı**, s.s. 381-382.

“alyans bağışı” adı altında bir kampanya başlattılar. Türk lirasının değerini yükseltmek ve altın rezervini arttırmak amacıyla başlatılan “alyans bağışı” 11 Haziran 1960 tarihinde Tümgeneral İrfan Tansel’in yayınladığı bir bildiri ile İzmir halkına duyuruldu. Kampanya, İzmir Defterdarlığı, Merkez Bankası, Kuyumcular ve Sarraflar Derneği’nin katılımıyla 13 Haziran günü başladı ve iki hafta boyunca devam etti. İzmirli vatandaşlar tarafından yapılan yardımlar İzmir Defterdarlığı Milli Emlak Müdürlüğü’nde oluşturulan komite tarafından toplanırken, İzmir dışında oturanlar içinde kaymakamlık binası kullanılıyordu. Kaymakamlıklar, Mal Müdürlükleri’nin yardımı ile bağışları topluyor ve her günün sonunda İzmir defterdarlığına iletiyordu. Bağışlar oradan da Merkez Bankası’na teslim ediliyordu. Ancak Merkez Bankası’na teslim edilmeden önce basın ve radyo aracılığı ile bağış yapanların isimleri halka duyuruluyordu. Kampanyaya katılımı teşvik etmek amacıyla, katılan vatandaşlara, Kuyumcular ve Sarraflar Derneği tarafından 27 Mayıs 1960 tarihli ve “*Milli Birlik*” rumuzlu gümüş alyanslar dağıtıldı. İzmir halkının kampanyaya ilgisi beklenilenden fazla oldu ve vatandaşlar içtenlikle kampanyaya katıldılar¹⁰⁹⁶. Kampanyaya katılımı teşvik etmek amacıyla 13 Haziran sabahı ilk olarak İzmir Valisi Burhanettin Uluç ve Tümgeneral İrfan Tansel, eşleri ile birlikte İzmir Defterdarlığı’na giderek alyanslarını bağışladılar. Kampanyaya ilgi büyüktü. Başta iş adamları ve askerler olmak üzere, kent sakinleri, civar köy ve kasaba vatandaşları da imkânları çerçevesinde kampanyaya katıldılar¹⁰⁹⁷. İlk günün sonunda, İzmir Defterdarlığı’nda alyans, bilezik ve nakit toplamı olarak 98.671 lira toplandı. 450 kişi 38.366 lira 41 kuruş değerinde 22 bilezik, 539 alyans yüzük, 5 küpe ve 143 altın lira; 36 kişi, nakit olarak 55.315 lira 75 kuruş bağışladı¹⁰⁹⁸. 13 Haziran sabahından 21 Haziran akşamına kadar toplanan bağışların miktarı 306.734 bin 4 kuruş idi. İzmir Defterdarlığına sadece 21 Haziran günü 400 vatandaş müracaat etmiş 446 alyans, 19 bilezik, 15 ziynet eşyası, 5 çift küpe ve 38 altın bağışlamıştı. Seydiköy sakinleri 733 lira değerinde altın ve 2.004 lira nakit para bağışlamışlardı. İzmir Pamuk Mensucat Fabrikası’nda çalışan işçiler ise 6.220 lira 50 kuruş, İzmir Tahmil tahliye işçileri 3.495 lira bağışlamışlardı. 23 Haziran akşamına kadar yapılan bağışlar 720.000 lirayı geçmişti. Bu rakamın, 373.840 lirası altın ve alyans, 346.134

---

¹⁰⁹⁶“İzmir’de Hazineye Yardım Kampanyası”, **Ege Ekspres**, 11 Haziran 1960. Tümgeneral İrfan Tansel’in yayınladığı 16 numaralı tebliğden alınmıştır. Tebliğ, 11 Haziran tarihinde Ege Ekspres gazetesinde yayınlanmıştır.

¹⁰⁹⁷**Yeni Asır**, 14 Haziran 1960.

¹⁰⁹⁸**Ege Ekspres**, 14 Haziran 1960.

lirası nakit para idi¹⁰⁹⁹. Görüldüğü üzere, İzmir halkı alyans bağışına büyük bir memnuniyetle katılarak, vatanseverlik örneği teşkil etmişlerdi.

Ordu mensuplarının başlattıkları “*alyans bağışı*”nın dışında Ege Ekspres gazetesi tarafından başlatılan ve başta İzmir olmak üzere tüm Ege illerini kapsayan “*ucuzluk kampanyası*” da büyük ses getirdi. Kampanya, büyük küçük bütün esnafı, tüccarları, iş adamlarını ve ticaretin içinde bulunan bütün vatandaşları kapsıyordu. Satılan veya üretilen ürünlerde fiyat indirimine gidilecekti. Zamanla piyasada bir ucuzluk başlayacak ve hazinenin yükü bir nebze de olsa hafiflemiş olacaktı. Böylelikle Ordu mensuplarının başlattıkları “*hazineye bağış kampanyası*”na İzmirli de farklı bir yöntemle katılmış oluyorlardı.

İlk olarak Belediye Başkanı Safa Poyraz’ın önderliğinde, İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi profesörlerinden oluşan bir ekip biraraya gelerek durum analizi yaptı. Toplantının sonunda, ihtiyaç maddelerinin fiyatları ve miktarları konusunda istikrarı sağlamak için önlemler alınması gerektiği kararlaştırıldı. Bunun için de mamülleri üretim yerinden getirip satan veya piyasaya arz eden kişi ve kurumlarla ortak hareket etmek gerektiği vurgulandı. Bütün esnaf, dernekler ve idare heyetleri bir sonraki toplantıya çağırılması, her sektörün ihtiyaçlarının, isteklerinin ve önerilerinin tek tek dinlenmesi kararlaştırıldı. Öncelikle en temel ihtiyaç maddeleri olan et, peynir, yağ, yaş sebze ve meyveler, odun ve kömür fiyatlarının özel bir komisyon tarafından incelenmesi kararlaştırıldı. Ardından belediye hizmetleri kapsamındaki elektrik, su, havagazı, otobüs ve trolleybüs fiyatlarında indirim gidilip gidilemeyeceğinin araştırılması gerektiği belirtildi. 3-4 gün sonra, bütün esnaf dernekleri, profesörlerden oluşan komisyon ve Belediye Başkanı Sefa Poyraz fiyat artışına sebep olan faktörleri tespit etmek ve fiyat dalgalanmalarına çözüm önerileri bulmak amacı ile tekrar biraraya geldiler. Şoförler, yoğurtçu ve sütçüler, gazozcular, kabzımanlar, ayakkabıcılar, demir ve ağaç sanayi temsilcileri gibi tam 43 esnaf teşekkülü temsilcisi toplantıya katılarak istek ve önerilerini sundular¹¹⁰⁰.

Hayat pahalılığı ve vatandaşların alım gücünün gittikçe azalması nedeniyle, halk “*ucuzluk kampanyasına*” yoğun ilgi göstermişti. İlk olarak kasaplar et fiyatlarında indirim yaparak kampanyaya katıldılar. Kilo başına 50-60 kuruş civarında indirim yapılarak kemikli koyun ve kuzu eti 640 kuruştan, kemiksiz koyun

¹⁰⁹⁹Ege Ekspres, 22, 24 Haziran 1960.

¹¹⁰⁰Ege Ekspres, 18, 22 Haziran 1960.

ve kuzu eti 750 kuruştan, kemiksiz sığır ve dana eti ise 500 kuruştan piyasaya verilmişti. Ardından manifaturacılar, emlak büroları, çeşitli meslek dallarında faaliyet gösteren atölyeler, bakkallar, otobüs firmaları gibi pekçok kuruluş kampanyaya katıldı. Her kurum kendince uygun gördüğü oranda satışlarında indirim yaparak veya kar oranlarını düşürerek piyasayı ucuzlatmaya çalıştı. Mesela Basmane Garajı'ndan hareket eden ve yazıhaneleri İzmir'de bulunup şehirlerarası yolculuk yapan otobüs işletmeleri, fiyatlarında 1 lira ile 5 lira arasında indirim yapma kararı almışlardı. Buna göre İzmir-İstanbul arasında sefer yapan otobüs kişi başı fiyatını 35 liradan 30 liraya indirmiş, İzmir-Nazilli arasında sefer yapan otobüs 8.5 liradan 7.5 liraya indirmişti. İzmir-Bursa arasındaki otobüs fiyatları 20 liradan 18 liraya düşmüş, İzmir-Çanakkale arasındaki fiyatlar 25 liradan 20 liraya, İzmir-Isparta arasındaki fiyatlarda 25 liradan 20 liraya inmişti. Aynı gün İzmir Bakkallar Derneği İdare Heyeti de, Belediye Başkanı Safa Poyraz'a kar oranlarında indirim yaptığı ürünlerin listesini gönderdi. 2.450 bakkalı bünyesinde bulunduran Bakkallar Derneği, fasulye, pirinç, mercimek, nohut, bulgur, bakla, börülce ve makarna gibi gıda maddelerini %25 yerine %15 kar ile satacağını açıkladı. Ayrıca, sadeyağ, tereyağ, zeytinyağ, çiçekyağ ve pamuk yağını da %25 kar yerine %10 karla satışa çıkaracağını duyurdu¹¹⁰¹.

İstikrar çalışmalarının olumlu sonuç vermesi 1961 yılının başlarında halkın piyasaya olan güvenini arttırmaya başlamıştı. Geçen 10 yıllık süre zarfında paranın ortalama beş kat değer kaybetmesiyle enflasyon oranı yükselmiş ve halk elindeki parayı bir an önce elden çıkarmaya çalışmıştı. Oysa 27 Mayıs Darbesi'nden sonra uygulanan ekonomi politikaları fiyat istikrarını sağlamayı ve Türk parasının değerini arttırmayı başardı. Piyasalara olan güvenin artması halkın elindeki parayı harcamamasına sebep oldu. Fiyatların ucuzlayacağına olan inanç, vatandaşın alışveriş teşebbüsünü durduruyordu. Bu durum ekonomide durgunluk olarak kendini göstermişti¹¹⁰².

7.2. Pahalılık ve Temel İhtiyaç Maddelerinin Fiyatları

1950'li yılların sonlarına doğru, Türkiye'de enflasyon oranı hızla yükselmiş, canlılık ve bolluk dönemi sona ermişti. İlk yıllarda uygulanan liberal yaklaşımlar terk

¹¹⁰¹Ege Ekspres, 14-17 Haziran 1960.

¹¹⁰²Hürrem Kubat, "Satın Alma Gücü", Ege Ekspres, 13 Ocak 1961.

edilerek yerini kontrolcü bir yaklaşıma bırakmıştı. Ancak günü kurtaran geçici tedbirler alınmıyordu. 1958 yılında fiyat yükselişlerini önleyici ve fiyatlardaki dengesizliği giderici yeni bir istikrar programı uygulanmaya başlandı. Öncelikle merkez bankası para basma yoluna gitti. Banlaralrın verdiği kredilere sınırlar getirildi. Yüksek miktarlarda dış yardımlar alınarak dar boğazlar genişletildi ve Türk lirasının dış piyasalardaki değeri devalüasyona tabi tutuldu. 1960'lı yılların başında ekonomide olumlu neticeler alınamaya başlanmıştı ki 27 Mayıs Darbesi gerçekleşti. 1960'lı yıllara yüksek ve değişken fiyatlar ile girildi. Bu dönemde enflasyon durduruldu ve fiyatlar normal seyrine döndü¹¹⁰³. Neredeyse 60'lı yılların ortalarına kadar ekonomik durgunluk dönemi yaşandı. 1964 yılında, ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulanan para ve harcama politikaları sonucu fiyat istikrarı bozuldu. Toptan eşya fiyat endeksindeki %9 büyüme karşısında, gıda maddeleri, yemler, sanayi hammaddeleri ve yarı mamüllerin fiyat endeksi daha yüksek oldu. Özellikle gıda maddelerindeki fiyat artışı hızla tırmandı¹¹⁰⁴. 1966 yılındaki gazete haberlerine bakıldığında hemen hemen hergün hayat pahalılığında, fiyatların yüksekliğinden ve vatandaşın istediği ürünü alamamasından bahsediliyordu. Türkiye'nin bir tarım ülkesi olmasına rağmen, yeteri kadar üretim yapılmıyor olması ve arzın talebi karşılamaması hala tartışma konusuydu.

Bir zamanlar İzmir için "*Anadolu'nun fakir fukara yatağı*" denir ve yapılan istatistiklere göre Türkiye'nin en ucuz kenti kabul edilirdi. Oysaki 1960'lı yılların ikinci yarısında İstanbul'dan sonra Türkiye'nin en pahalı kenti haline gelmişti. Fiyatlar hissedilir derecede yükselmiş, dar gelirli aileler için geçim sıkıntısı had safhaya ulaşmıştı. Hayat koşullarındaki zorluklar aile bütçelerindeki açıkları arttırıyordu¹¹⁰⁵.

---

¹¹⁰³T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Kalkınma Planı –Birinci Beş Yıl 1963-1967, Ocak, 1963, s. 11, 21

¹¹⁰⁴T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, s. 32.

¹¹⁰⁵Ahmet Şenkul, "İzmir'de Fiyatlar %20 Arttı.", *Yeni Asır*, 13 Ocak 1966.

Tablo 83: 1965-1966 Yıllarında İzmir Kent Merkezinde Temel İhtiyaç Maddelerinin Fiyatları

Maddeler	1965 Ocak (krş)	1965 Eylül (krş)	1966 Ocak (krş)
Ekmek	116	119	119
Pirinç	368	603	415
Yemeklik Margarin	330	590	600
Zeytinyağı Tenekeli	600	620	650
Makarna Dökme	185	190	195
Mercimek	150	240	250
Sabun	300	490	500
Kuru Fasulye	320	350	360
Un	140	150	150
Yumurta	45	30	60
Paket Margarin (250 gr)	150	160	175
Tereyağ	1.200	1.400	1.600
Süt	135	140	140
Koyun eti (Kg)	720	750	900
Patates	87	90	102
Beyaz Peynir	716	760	785
Kuru Soğan	59	118	160

(Kaynak: Ahmet Şenkul, “Yükselen Fiyatlar”, **Yeni Asır**, 13 Ocak 1966.)

Yukarıdaki tablo İzmir’in çeşitli semtlerinde bir gün içinde satılan aynı ihtiyaç maddelerinin ortalama fiyatlarına göre düzenlenmişti. Perakende fiyatlar esasına dayanmaktaydı. Görüldüğü üzere, 1966 yılının ocak ayında, 1965 yılının ocak ayına göre fiyatlar %19 artmış, 1965 yılının eylül ayına göre %5 artış göstermişti.

Vatandaşların temel gıda maddeleri olan sebze ve meyvelerin fiyatları semtler arasında farklılık gösterirdi. Ürünlerin cinsi ve kalitesi bu farklılığa sebep olarak gösterilse de aynı kalitede bir ürünün farklı bölgelerde farklı fiyatlardan piyasaya arz edildiği dikkatlerden kaçmıyordu. Mesela domatesin kilosu Tepecik’teki bir manavda 50-125 kuruş arasında satılırken Alsancak’ta ve Karşıyaka’da 125-200 arasında piyasaya sunulmuştu. Üstelik toptan ve perakende fiyatlar arasında da büyük farklar vardı. Alsancak’ta 200 kuruşa satılan domatesin toptan fiyatı hanlarda

25-80 kuruş arasında değişiyordu. Nakliyat ücretlerinin gerekçe gösterildiği durumlar bile, fiyat istikrarsızlığını açıklamakta yetersiz kalıyordu¹¹⁰⁶.

Tablo 84: 1960 yılında İzmir Kent Merkezinde Sebze ve Meyve Fiyatları

Sebze ve Meyve	Toptan Fiyatlar (alt-üst sınır)	Perakende Fiyatlar (alt-üst sınır)
Erik	40-300 kuruş arası	100-400 kuruş arası
Şeftali	150-300 kuruş arası	250-400 kuruş arası
Armut	50-200 kuruş arası	100-300 kuruş arası
Kayısı	250-350 kuruş arası	300-500 kuruş arası
Vişne	240-270 kuruş arası	300-400 kuruş arası
Karpuz	90-140 kuruş arası	110-200 kuruş arası
Biber	110-150 kuruş arası	150-300 kuruş arası
Patlıcan	120-150 kuruş arası	160-250 kuruş arası
Salatalık	Küfesi 5-15 lira arası	Tanesi 20-75 kuruş arası
Küçük Kabak	25-60 kuruş arası	45-80 kuruş arası
Urla Bamyası	150-170 kuruş arası	180-250 kuruş arası
Fasulye	50-60 kuruş arası	75-150 kuruş arası

Kaynak: Şadan Gökovalı, “Şehrimizde Sebze ve Meyve Fiyatları Birbirini Tutmuyor.”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1960.

İzmir’de tartışma konusu olan bir diğer besin kaynağı etlerdi. Her yıl süt kuzusu kesiminin yaklaştığı dönemlerde et fiyatları hızla yükselirdi. Vatandaşlar arasında şikâyetler başlar, fiyat artışının sebebi vatandaşlar tarafından kasaplara yüklenirken, kasaplar tarafından da üreticiler sebep olarak gösterilirdi. Üretici, meraların darlığından, yem fiyatlarının yüksekliğinden bahseder, bu nedenle ürününü pahalıya satmak isterdi. Mezbahalardan et almaya giden kasaplar ise süt kuzusu mevsiminin başlamasından hemen önce toptan et fiyatları 10,5 ile 11 arasında iken, kesimden sonra 11 liranın üzerinde et almak mecburiyetinde olduklarını söylüyorlardı¹¹⁰⁷. 1965 yılının ocak ayında 1 kg kuzu etinin fiyatı 10 lira, 1 kg süt kuzusu etin fiyatı 12-13 lira idi¹¹⁰⁸. 1966 yılında süt kuzusu narkı 11 lira olarak belirlenmişti; fakat kasaplar bu fiyatlara uymuyor kuzu eti 12-13 liradan, dana eti 10 liradan ve süt dana eti 12 liradan satışa sunuluyordu. Bu fiyatlara karşı şikâyetlerin artması üzerine Kasaplar Derneği Başkanı ve Kasaplar Derneği İdare Heyeti

¹¹⁰⁶Gökovalı, “Şehrimizde Sebze ve Meyve Fiyatları Birbirini Tutmuyor.”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1960.

¹¹⁰⁷Eryalman, “Artan Fiyatlar Yüzünden İzmirli Ete Hasret mi Kalacak?”, **Ege Ekspres**, 19 Ocak 1967.

¹¹⁰⁸Eryalman, “Et Fiyatlarına Karşı Vatandaş Uyanık Olmalıdır.”, **Ege Ekspres**, 3 Ocak 1966.

Belediye ile bir anlaşma yapmıştı. Anlaşmaya göre süt kuzusu etin kilosu 12 liradan, koyun etinin kilosu 10 liradan, kemikli dana etinin kilosu 7.5 liradan ve kemiksiz dana etinin kilosu 9 liradan satışa sunulacaktı. Ancak bu fiyatlar nark olmadığı için kısa süre geçerli oldu¹¹⁰⁹.

En önemli ihtiyaç maddelerinden birisi olan şeker fiyatları da İzmir piyasasında 1967 yılının tartışma konularından birisi idi. Toptancılarda kristal toz şekerin ortalama satış fiyatı kilo başına 250 kuruştan 300 kuruşa, rafine kristal toz şekerin 265 kuruştan 315 kuruşa, küp şekerin ise 280 kuruştan 330 kuruşa çıktığı görülmüyordu. Perakende fiyatlara gelince nakliye ücretleri de dikkate alınarak toptan fiyatların üzerine kar payları da koyuluyordu. Ortalama fiyatı 275 kuruş olan kristal toz şeker 325 kuruştan, 325 kuruş olan küp şeker 375 kuruştan ve rafine kristal şeker 365 kuruştan satılıyordu. Aynı yıl, Tulum peynirin fiyatı 12 liradan 14 liraya, teneke peynirin fiyatı 3 liradan 9 liraya, kaşar peynirin fiyatı 16 liran 17 liraya ve tereyağın fiyatı 16 liradan 18-20 liraya çıkmıştı¹¹¹⁰.

Ege Bölgesi verimli toprakları ve iklimi sayesinde 12 ay boyunca her çeşit sebze ve meyvenin yetişmesine uygundu. Turfanda sebze ve meyve üretiminde Türkiye'nin sayılı bölgelerindendi. Özellikle İncir ve üzüm deposu olarak bilinirdi; fakat bütün bunlara rağmen incir ve üzüm fiyatları Ankara'dan daha pahalıydı. Piyasadaki kontrolsüzlük sebebiyle ürün, üreticiden tüketiciye gelene kadar pahalılaşırdı. 1960'ların sonlarına gelindiğinde İzmir, hala Türkiye'nin en pahalı ikinci kentiydi. Aşağıdaki tabloda 1969 yılında sebze ve meyvelerin hanlardaki satış ortalamaları ve manavlardaki satış ortalamaları gösterilmektedir¹¹¹¹.

---

¹¹⁰⁹Eryalman, "Artan Fiyatlar Yüzünden İzmirliler Ete Hasret mi Kalacak?", **Ege Ekspres**, 19 Ocak 1967.

¹¹¹⁰ **Ege Ekspres**, 8-25 Şubat 1967.

¹¹¹¹Erdener Yen, "İzmir Sebze ve Meyve Fiyatlarında Türkiye'de İkinci Geliyor.", **Yeni Asır**, 21 Ekim 1969.

Tablo 85: 1969 Yılında İzmir ve Ankara'daki Sebze-Meyve Fiyatları

SEBZELER	İZMİR		ANKARA
	Hal Ort. (krş)	Manav satış ort. (krş)	Hal Ort. (krş)
Sivri Biber	175	200	160
Dolmalık Biber	175	275	175
Patlıcan	100	150	90
Patates	100	150	80
Taze Fasulye	175	250-300	175
Barbunya	250	400	220
Lahana	60	100	50
Marul	40	125-150	80
Kabak	140	250	140
Domates	50	100	70
MEYVELER			
Karpuz	60	100	40
Üzüm	125	200	80
Şeftali	250	350-400	350
Elma	250	350	225
Armut	300	400	150
Ceviz	300	350-400	225
Kestane	150	200-250	200
Nar	80	125	150
Muz	500	600	450
İncir	150	200	150

(Kaynak: Erdener Yen, "İzmir Sebze ve Meyve Fiyatlarında Türkiye'de İkinci Geliyor.", **Yeni Asır**, 21 Ekim 1969.)

7.3.İstihdam Durumu, Çalışma Koşulları, Meslek Örgütleri

1960 yılında İzmir kent merkezindeki 15 ve daha yukarı yaşlar itibariyle çalışan nüfus incelendiğinde 128.100 toplam nüfus içinden 118.328 kişinin faal olarak çalıştığı görülmüştü. Çalışanların %87.41'i erkek, %12.58'i bayandı. Toplam nüfus içinden, 67.302 erkek, 13.571 bayan ücretli çalışıyor, 5.749 erkek, 154 bayan işveren pozisyonunda görev yapıyor, 26.541 erkek, 952 bayan kendi işini yapıyor, 5.191 erkek, 308 bayan aile işinde ücretsiz olarak çalışıyor ve geriye kalanların durumu bilinmiyordu. İzmir il genelindeki durum, kent merkezine oranla biraz farklılık arz ediyordu. İl genelinde çalışan bayanların sayısı biraz daha fazlaydı. 467.466 kişi arasından 437.461 kişi faal olarak çalışıyordu. Çalışan nüfusun %69.30'u erkek, %30.7'si bayandı. Ziraat, ormancılık, balıkçılık ve avcılıkta

çalışanlar 237.727, maden ve taş ocaklarında çalışanlar 2.240, imalat sanayinde çalışanlar 70.730, inşaat sektöründe çalışanlar 16.726, elektrik, gaz, su üretimi ve sağlık hizmetlerinde çalışanlar 968, ticaret, banka, sigorta ve gayrimenkul satışlarında çalışanlar 30.770, nakliye, ambarlama ve haberleşmede çalışanlar 17.066, genel hizmetlerde çalışanlar 44.547 idi. Geri kalan nüfusun ise ne iş yaptığı tam olarak belirlenememişti. Çalışan nüfusun büyük çoğunluğu zirai işlerde görev yapmaktaydı. En az çalışılan alan gaz, elektrik, su üretimi ve sağlık hizmetleri idi. Sadece 19 bayan bu alanda çalışıyordu. Bayanların tercih etmedikleri sektörlerden birisi de madencilikti. Sadece 48 bayan maden ve taş ocaklarında görev yapıyordu¹¹¹².

1965 yılı sonu itibariyle yapılan anket sonuçlarına göre 80.663 hanehalkının 17.148'i spor, hizmet ve eğlence sektöründe çalışırken, 10.112'si satış işlerinde çalışıyordu. 14.030'unu teknik eleman ve serbest meslek sahipleri, 10.283'ünü küçük esnaf ve üretim işçileri oluşturuyordu. 1.822'si sevk ve idare personeli, 1.827'si tarım, ormancılık ve balıkçılık yapanlar, 6.443'ü ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinde çalışanlar, 4.587'si büro personeli ve 3.218'i madencilik sektöründe çalışanlar idi. Yine bu araştırmanın sonuçlarına göre, taş ve maden ocaklarında, inşaatta, havagazı, elektrik, su üretiminde, sağlık tesisatında, nakliye, depolama ve ulaştırma işlemlerinde hiçbir bayanın çalışmadığını gösteriyordu. İşyerlerinin ekonomik faaliyet alanlarına göre dağılımına bakıldığı zaman, ziraat, ormancılık, avcılık ve balıkçılıkta 839 erkek, 130 kadın hanehalkı başkanı, ticarete 19.676 erkek, 200 kadın hane halkı başkanı; imalat sektöründe 8.705 erkek, 122 kadın hanehalkı başkanı, hizmet sektöründe 33.498 erkek, 1.919 kadın hane halkı başkanı görev yapmaktaydı. İktisadi alanda çalışanlar ve hiç çalışmayanların sayısı ise 7.225 erkek ve 2.809 kadın olarak tespit edilmişti. Hem erkeklerin hem de bayanların görev yaptığı sektörlerin dışında sadece erkeklerin çalıştığı sektörlerde vardı. Maden ve taş ocaklarında 390 erkek hane halkı başkanı, inşaat sektöründe 2.655 erkek hane halkı başkanı, elektrik, havagazı ve sıhhi tesisat işlerinde 378 erkek hane halkı başkanı, nakliyat, depolama ve ulaştırma hizmetlerinde 2.117 erkek hane halkı başkanı görev yapıyordu¹¹¹³.

¹¹¹²**DİE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, s.291, 294, 311, 469, 471.

¹¹¹³Çelikkanat, "Yaşadığın Şehrin Yaşantısı", **Demokrat İzmir**, 8 Mart 1968.

7.4. İzmir Ticaret Borsası

İzmir yüzyıllardır bir ticaret merkezi olarak bilinmekte ve çeşitli ürünlerin alım-satım işlemleri gerçekleştirilmekteydi. 19. Yüzyılının ikinci yarısına gelindiğinde İzmir’de ticaretin bir hayli gelişmiş olduğu ve alım-satımı yapılan ürünlerin çeşitlendiği görülmüyordu. Hal böyle olunca ticari işlemlerin daha sağlıklı ortamlarda yapılmasını sağlamak amacıyla İzmir’de bir ticaret borsasının kurulması gündeme geldi. Osmanlı İmparatorluğu’nun aldığı karara göre borsalar ancak devlet tarafından kurulabilmekte ve her kentte sadece 1 tane olabilmekteydi. Oysaki 1891 yılında İzmir’de Nişli Hacı Ali Efendi ve Arabyan Karabet Efendi isminde iki tüccar kendi borsalarını kurma yolunda teşebbüse girişmişlerdi. Bu durum valilik tarafından haber alınınca, hükümete bildirildi ve hükümetin yaptığı incelemeler sonunda Nişli Hacı Ali Efendi’nin borsa binası uygun görülerek hükümet tarafından desteklendi. 1892 yılında da resmi olarak tanınarak açılışı gerçekleştirildi. Böylece bugünkü İzmir Ticaret Borsası’nın da temeli atılmış oldu¹¹¹⁴.

1960 yılına kadar bir taraftan işlem gören ürünlerin sayısı artarken diğer taraftan üye sayısı ve borsada çalışan personel sayısı gittikçe çoğaldı. 27 Mayıs 1960 Darbesi’yle birlikte de İzmir Ticaret Borsası’nda yeni bir dönem başladı. Öncelikle, çok sayıda personelin görev yaptığı söylenerek, hizmet kadrosu azaltılma yoluna gidildi. 1956 yılında 74 personel hizmet verirken, bu sayı 1960 yılında 52 personele 1965 yılında da genel sekreter ve komiser hariç 48 personele indirildi. 60 darbesiyle birlikte yönetim kadrosu tamamen değiştirildi ve temmuz ayında yapılan seçimlerde yeni meclis üyeleri belirlendi. Meclis başkanlığına Ahmet Tabak, ikinci başkanlığa Ahmet Subaş getirildi. Yönetim kurulu üyeleri Reşat Leblebicioğlu, Hikmet Kaşerci, Mücahit Büktaş, Sabahattin Tanık ve Ümit Sanver olarak belirlendi. Yönetim kurulu başkanı Reşat Leblebicioğlu olurken, Mücahit Büktaş’da ikinci başkan olarak seçildi. Genel sekreterliğe ise Said Odyak getirildi. Reşat Leblebicioğlu 1968 yılına kadar yönetim kurulu başkanlığını sürdürdü. 1968 yılından itibaren bu göreve Hasan Güven seçildi. İzmir Ticaret Borsası’nın 1960 yılındaki üye sayısı 1.058 idi ve en fazla işlem gören 5 borsa içinde yer alıyordu. 1960’lı yılların başından 60’lı yılların ortalarına kadar işlem gören ürünler pamuk, kuru üzüm, buğday, buğday unu, et, p.

¹¹¹⁴<http://itb.org.tr/Sayfa/15-tarihce> 18.07.2016 (Erişim Tarihi: 15.02.2018) İzmir Ticaret Borsası’nın resmi web sayfası.

çekirdeği, zeytinyağı, pamukyağı, kuru incir, palamut, n. margarin, kuzu, küspe, pirinç ve susam idi¹¹¹⁵.

Tablo 86: 1960-1966 Yılları Arasında Borsaların İşlem Hacimlerinin Dağılımı (İşlem Hacimleri 1.000 tl olarak gösterilmiştir)

Borsalar	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
İstanbul	1.774.6	1.790.7	2.038.3	2.046.9	1.982.2	1.876.7	2.194.7
İzmir	742.940	740.605	869.322	882.011	847.371	923.790	1.010.4
Ankara	164.788	196.045	289.635	335.857	456.407	552.025	570.731
Adana	381.905	447.055	437.091	525.589	654.481	702.846	800.028
Ordu	115.067	153.480	205.363	225.939	236.117	239.292	188.638

(Kaynak: Sabri Yetkin, Erkan Serçe, **İzmir Ticaret Borsası Tarihi**, İletişim Evi Yayınları, İzmir, 1998, s. 232.)

Tablodan da anlaşıldığı üzere İzmir Borsası, İstanbul Borsası'ndan sonra en fazla işlem gören borsa idi.

1967 yılının Şubat ayında Tekel, tütün ekicisini destekleme politikası gereği, üreticinin elindeki bütün tütünleri satın alma kararı almıştı. Ancak aynı dönemde Tekel ürünlerine zam yapınca, zammın sebebi olarak bu satın alma işlemi gösterildi. Tekel'in, satın alma işleminin finansman kaynağını zamlarla karşılama yoluna gittiği söyleniyordu. Çay, kibrit, kahve ve tuz haricindeki diğer bütün Tekel ürünlerine zam yapılmıştı. Çeşme-Kuyucak ve çevresinden bu zamlara tepkiler gelirken Kiraz ve çevresindeki bazı bölgeler durumdan memnuniyetlerini bildirmişlerdi. Aşağıdaki tabloda tekel ürünlerine yapılan zamlar gösterilmektedir.

¹¹¹⁵Sabri Yetkin, Erkan Serçe, **İzmir Ticaret Borsası Tarihi**, İletişim Evi Yayınları, İzmir, 1998, s.s. 230-234.

Tablo 87: 1967 yılında Tekel Maddelerinin Eski ve Yeni Fiyatları

Tekel Maddeleri	Önceki fiyat (kuruş)	Zamlı fiyat (kuruş)
SİGARALAR		
Samsun (Filtreli)	300	320
Hisar (Filtreli-Filtresiz)	300	325
Yeni Harman (Sade)	250	300
Yeni Harman (Filtreli)	275	325
Diplomat	600	750
Sipahi	225	300
Çamlıca (Filtreli)	200	325
Boğaziçi	170	200
Yaka	150	200
Yenice	140	175
Bahar	125	150
Bafra	110	130
Gelincik	110	125
27 Mayıs	100	130
Birinci	90	100
İkinci	60	75
Doğu	60	70
Üçüncü	45	50
TÜTÜNLER		
Bafra Tütün	75	85
Tatlı Sert Tütün	75	85
Beşinci Tütün	70	85
İÇKİLER		
Tek Rakısı 35 Cl.	1.100	1.200
Tek Rakısı 70 Cl	2.200	2.400
Kulüp Rakısı 35 Cl.	810	850
Kulüp Rakısı 70 Cl.	1.600	1.700
Yeni Rakı 35 Cl.	710	750
Yeni Rakı 70 Cl.	1.400	1.500
Tabii Kanyak 20 Cl.	450	500
Tabii Kanyak 35 Cl.	750	800
Tabii Kanyak 70 Cl.	1.500	1.600
Votka 35 Cl.	710	750
Votka 70 Cl.	1.400	1.500
Cin 50 Cl.	800	850

Cin 100 Cl.	1.600	1.700
İkinci Sınıf Likörler	650	700
Eşantiyon Likör	150	175
Vermut	550	600
Malt Hülhasası	175	200
Ankara Viskisi	4.000	5.000
Bira	85	100
Bira	125	150
İSPİRTOLAR		
Saf İspirto 35 Cl.	600	650
Saf İspirto 70 Cl.	1.200	1.300
Tuvalet İspirtosu 35 Cl.	250	350
Tuvalet İspirtosu 70 Cl.	500	700
Yakılacak İspirto	220	300
Yakılacak İspirto (dökme)	190	250

(Kaynak: **Ege Ekspres**, 1 Şubat 1967.)

7.5. Bankacılık ve Banka Çekilişleri

1960'lı yıllarda bankacılık sektörü devlet müdahalesi ve kontrolü altındaydı. Özel durumların dışında yeni bankaların açılmasına izin verilmiyordu. 1963'de uygulanmaya başlayan planlı kalkınma programı çerçevesinde ülke çapında kalkınma girişimleri başlamıştı. Ağırlıklı olarak da sanayi yatırımlarına yönelmişti. Sanayi yatırımları için gerekli olan hammaddenin ülke içinde üretilmesi için çaba sarfediliyordu. Bu nedenle sanayi mallarının fon ihtiyacını en düşük maliyetle karşılayabilmek için Türk lirasının değerini yükseltme politikası izlendi. Döviz kurları ve faiz oranları dünya piyasalarından bağımsız olarak belirlendi. Eldeki kaynakların sınırlı rekabet ortamında mevcut bankalar aracılığı ile dağılımı esas alındı. Küçük bankaların kapatılması veya birleştirilmesi yoluna gidildi. Bu nedenle 1962 yılında T.C. Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, yine 1964 yılında Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1968 yılında Türkiye Maden Bankası dışında yeni banka açılmadı¹¹¹⁶.

¹¹¹⁶Ekrem Keskin, Emre Alphan İnan vd., **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi '1958-2007'**, İstanbul, 2008, s.s. 11-12.

Tablo 88: 1960'lı yıllarda İzmir'deki Mevcut Bankalar ve Şubeleri

Bankaların Adları	İl Şube Sayısı	İlçe Şube Sayısı
Akbank	8	5
Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası	1	-
Anadolu Bankası	5	-
Banka di Roma	1	-
Banka Komançiyale İtalyana	1	-
Demirbank	1	-
Denizcilik Bankası	1	2
Egebank	1	-
Emniyet Sandığı	1	-
Etibank	1	-
İstanbul Bankası	1	-
Osmanlı Bankası	4	1
Pamukbank	2	-
Selanik Bankası	1	-
Sümerbank	2	-
Türk Ticaret Bankası	6	3
Türkiye Bağcılar Bankası	1	2
T.C. Merkez Bankası	1	-
T.C Ziraat Bankası	5	18
Türkiye Emlak Kredi Bankası	3	2
Türkiye Garanti Bankası	6	4
Türkiye Halk Bankası	3	2
Türkiye İş bankası	4	3
Türkiye Öğretmenler Bankası	1	1
Türkiye Tütüncüler Bankası	1	3
Türkiye Vakıflar Bankası	4	3
Yapı ve Kredi Bankası	10	4

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 400.)

İzmir'de özel bankaların kurulmasını engelleyen faktörlerden birisi, devlet bankalarının ihtiyacı karşılıyor olmasıydı. İzmir önemli bir ticaret merkeziydi ve bankacılık sektörü de ticaretteki gelişmeye paralel olarak büyüyordu. İzmir'de merkezi olan banka sayısı azdı; fakat Türkiye'deki birçok bankanın İzmir'de şubesi bulunuyordu. 1960'lı yıllara kadar İzmir'de tarım ve ticaret ön plandaydı. Her iki

sektör içinde gereken krediler ise ulusal ve yabancı bankalar aracılığıyla karşılanabiliyordu. Fakat 1960'lı yıllarda sanayinin ön plana çıkmasıyla birlikte özel bankacılık da gelişmeye başladı. Sanayiciler ihtiyaç duydukları kredileri kendi kurdukları bankalardan veya kendi denetledikleri bankalardan daha ucuza almak suretiyle yeni bankaların kurulmasına öncülük ettiler¹¹¹⁷.

Tablo 89: İzmir'de Banka Şubelerinin İlçelere Göre Dağılımı

Şubeler	1963	1970
Merkez	79	131
Bayındır	2	3
Bergama	3	8
Bornova	3	9
Çeşme	3	3
Dikili	1	2
Foça	1	1
Karaburun	1	1
Karşıyaka	9	20
Kemalpaşa	1	1
Kınık	1	1
Kiraz	1	1
Menemen	5	10
Ödemiş	5	10
Seferihisar	1	1
Selçuk	3	3
Tire	4	9
Torbalı	1	3
Urla	1	3
Toplam	125	220

(Kaynak: **Yurt Ansiklopedisi 6**, "1950'lerden sonra Bankacılık", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.4363.)

1960'lı yıllarda Türkiye, gelir seviyesi orta düzeyde olan bir ülkedir. Henüz halk arasında tasarruf anlayışı pek yaygın değildi. Vatandaş elindeki mevduatı bankaya yatırmak yerine uzun vadede kullanabileceği ev eşyaları satın alıyordu. Bankalar da vatandaşın cebindeki mevduatı kendi bankalarına yatırmalarını sağlamak için çeşitli kampanyalar düzenliyorlardı. En yaygın olan kampanyalar para

¹¹¹⁷**Yurt Ansiklopedisi 6**, "1950'lerden Sonra Bankacılık", Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, s. 4363.

ve apartman çekilişleriydi. Hemen hemen her gün gazetelerde büyük bankaların verdikleri ikramiyelerden ve çekilişlerden bahsediliyordu. En çok reklam veren ve ikramiye dağıtan bankalar Akbank, İş Bankası, Yapı ve Kredi bankası, Vakıflar Bankası, Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası, Anadolu Bankası ve Türk Ticaret Bankası idi. Genelde 100 liralık veya 200 liralık hesap açan herkes kuraya katılma hakkına sahip olurdu.

(Kaynak: Ege Ekspres, 10 Ocak 1966.)

1961 yılının ilk aylarında Yapı Kredi Bankası, İzmirliilerin kendi bankalarında hesap açmalarını teşvik etmek amacıyla büyük bir kampanya başlatmıştı. Kura sonucunda 15 kişiye apartman dairesi, 1 kişiye 100.000 liralık bir ödül, 1.620 kişiye 400.000 liralık çeşitli para ikramiyeleri vereceğini duyurmuştu. Aynı yılın ilk aylarında Akbank'ın başlattığı kampanya da Yapı Kredi Bankası ile yarışır durumdaydı. Akbank'ta kuraya katılma koşulu 100 liralık vadeli hesap veya 200 liralık vadesiz hesap açmaktı. Kura sonucunda 1 kişiye Göztepe'nin plaj yolunda 110.000 değerinde lüks bir apartman dairesi ve birçok kişiye 200.000 liralık çeşitli ikramiyeler verilecekti. Aynı yılın sonlarına doğru Akabank'ın bir reklamı daha yayınlandı. Bu sefer ikramiye miktarı arttırılmış 1 kişiye yarım milyon verileceği açıklanmıştı. İkramiyeler bununla da sınırlı değildi. Ayrıca 1.600 kişiye de çeşitli para ikramiyeleri dağıtılacaktı. Türkiye İş Bankası ise aynı dönemde 70 kişiye birer apartman dairesi ve yıl boyunca toplamda 8 milyon liralık ikramiye dağıtacağını

açıklamıştı¹¹¹⁸. Dağıtılan miktarlar oldukça yüksek ve cezbediciydi. Bu kampanyalar, 1960'lı yıllarda halk arasında mevduatların bankalara yatırılması ve tasarruf anlayışının yaygınlaştırılmasında etkin rol oynamıştır.

(Kaynak: Ege Ekspres, 6 Ocak 1961.)

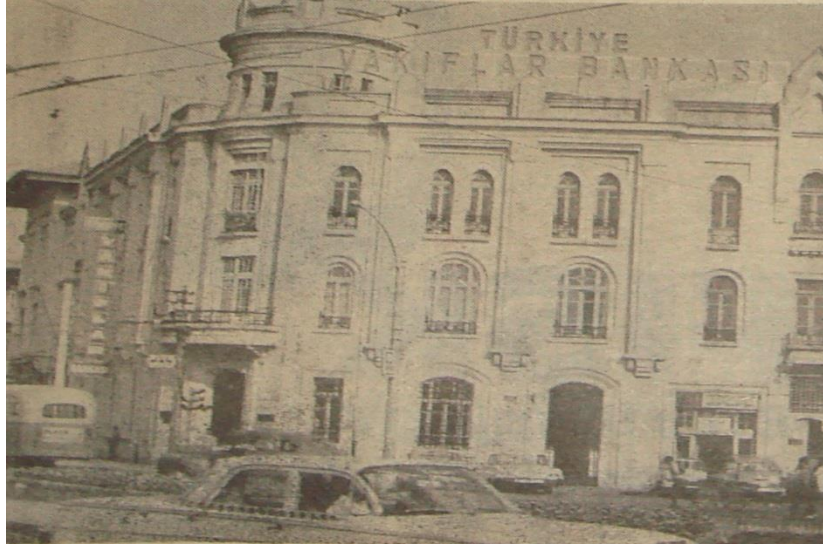
(Kaynak: Ege Ekspres, 26 Eylül 1968.)

Banka çekilişleri, bankaların düzenledikleri özel gecelerde ve eğlence programları eşliğinde gerçekleşirdi. İzmir'de genellikle Fuar Akasyalar Çay Bahçesi'nde yapılan programa elinde davetiyesi olan bütün vatandaşlar katılırdı. Salon hınca hınç dolu olur, büyük bir heyecanla çekiliş sonuçları beklenirdi. İlk olarak büyük ikramiyelerden ve apartman dairelerinden başlanır, sonra teselli ödüllere geçilirdi. Çekiliş aralarında sahneye sanatçılar çıkar, tanınmış isimler programlarını yaparlardı. Kimi fıkra anlatır, kimi konuşma yapar, kimisi de şarkı söylerdi. Neticede, özellikle İş Bankası gibi büyük bankaların düzenledikleri çekiliş programları bir hayli rağbet görürdü¹¹¹⁹. Çekilişler davetlilerin önünde ve noter huzurunda gerçekleşir; kimlerin kazandığı ertesi gün gazetelerde yayınlanırdı¹¹²⁰.

¹¹¹⁸Ege Ekspres, 30 Ocak 1964; Ege Ekspres, 6 Ocak 1961; Ege Ekspres, 2 Kasım 1961; Ege Ekspres, 18 Haziran 1960.

¹¹¹⁹İlkin, "Türkiye İş Bankası'nın Çekilişinde Gördüklerim", Ege Ekspres, 3 Temmuz 1967.

¹¹²⁰Ege Ekspres, 6 Mart 1967, not: Türk Ticaret Bankası'nın çekilişinde kazananların isimleri ve hangi şubeden ne kazandıkları tek tek verilmişti. Bu çekilişte İzmir'in Basmane ve Eşrefpaşa şubelerinden

Vakıflar Bankası'nın 1968 yılında İzmir-Gümrük'teki Merkez Şubesi
(Kaynak: **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.)

Türkiye'nin 4 büyük bankasından birisi Vakıflar Bankası idi. Mevduat hesaplarının çoğalması ve işlem hacminin artmasından dolayı, 1965 yılından itibaren işlemlerde “*makinalaşmaya*” gidilmeye başlanmıştı. Artık işlemlerde bilgisayarlar kullanılıyor ve işlem hacmi gittikçe hızlanıyor ve artıyordu. 1965 yılında tasarruf mevduatı 243.000.000, genel mevduat 386.000.000'du 1966 yılında gelindiğinde tasarruf hesabı 320.000.000, genel mevduat 509.000.000 oldu. 1967 yılında ise tasarruf mevduatı 396.000.000, genel mevduat ise 637.000.000'a ulaşmıştı¹¹²¹. 1969 yılında Türkiye Vakıflar Bankası İzmir'de iki ayrı merkezde şubelerini hizmete açtı. Bunlardan birisi Basmane Şubesi, diğeri ise Hatay Şubesi idi. Basmane Şubesi, Basmane Meydanı'nda Kaptan Mahallesi'nde hizmete girdi. Yapılan açılış törenine büyük rağbet yapılmıştı, sadece yetkililer değil halk da açılış törenine katılmış ve Bu büyük bankanın İzmir'de yeni bir şubesinin açılışını coşkuyla karşılamışlardı. Açılış törenine katılan isimler arasında Başdurak Şubesi Müdürü Nusret İnanç, Tire Şubesi Müdürü Gültekin Gündüz, Basmane Şubesi Müdürü Saffet Tunçdirek, Karşıyaka Şube Müdürü Turan Sümer, Turgutlu Şube Müdürü Nihat Şaşmaz, İzmir Şubesi İstahbarat Şefi Tevfik Akerdam, İzmir Şubesi Merkez Müdürü İbrahim Dede ve Aydınli çiftçiler Ekrem Torunlu ve Akın Torunlu vardı. Aynı gün Hatay Caddesi'nde

---

birer müşteri de 5.000 liralık para ödülünün sahibi olmuştur. **Demokrat İzmir**, 3 Nisan 1968. Not: İş Bankası'nın yaptığı bu çekilişte apartman dairelerinden 7 tanesi 10.000'er liranın da 6'sı İzmirli müşterilere gitmiştir.

¹¹²¹**Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

371 nolu binada da Hatay Şubesi hizmete girdi. Şube bando eşliğinde ve büyük bir davetli huzurunda hizmete açılmıştı¹¹²².

1969 yılında Vakıflar Bankası Hatay Şubesi'nin Hizmete Açılış Töreni
(Kaynak: **Demokrat İzmir**, 5 Kasım 1969.)

7.6. Tarım

İzmir bugün olduğu gibi 1960'lı yıllarda da ılıman iklimi ve verimli toprakları ile Türkiye tarım ekonomisine katkıda bulunan çok önemli bir merkezdi. İzmir topraklarında baklagiller, zeytin, üzüm, incir, tütün ve çeşitli meyveler yetiştirilir; hububat üretimi ve turfanda sebzeçilik yapılırdı. İl sınırları içerisinde 539.575 hektar alan kültür arazisine, 556.766 hektar alan ormanlık, fundalık ve yararlanılmayan araziye, 148.859 hektar alan da çayır ve mera arazisine ayrılmıştı. Yani İzmir topraklarının %43'ü bağ, bahçe, tarla ve bölgenin sahibi tarafından kullanılan araziden oluşuyordu. Bu miktarın 81.285 hektarı meyve-sebze üretimine, 99.203 hektarı zeytin üretimine, 7.426 hektarı incir üretimine, 918 hektarı narenciye üretimine, 63.690 hektarı diğer bitkilerin üretimine ayrılmıştı. Ayrıca 245.200 hektar tarla olarak 41.853 hektar bağ olarak kullanılıyordu. Geriye kalan toprakların %45'i ormanlık ve fundalık arazi, %12'si ise çayır ve meralardan oluşuyordu. İklimin, ılıman olması ve yılın büyük bir bölümünün güneşli geçmesi seracılığın gelişimini sağlamıştı. İzmir'de turfanda sebzeçiliğin en yaygın yapıldığı bölge Balçova idi. 1967 yılında Balçova ve çevresinde 55 sera ve 21.000 demir çerçeve vardı. İl sınırları

¹¹²²**Demokrat İzmir**, 5 Kasım 1969.

içerisinde 66.200 dekarlık alan sebze üretimi için ayrılmıştı. En çok yetiştirilen sebze türü domates olmakla birlikte, patlıcan, salatalık, biber, bamya, kabak, ıspanak, pırasa, fasulye, bezelye, lahana, karnıbahar, kereviz ve enginar da yetiştirilen sebzeler arasındaydı. İzmir il genelinde 102.107 çiftçi ailesi yaşamaktaydı. Bu rakamın 9.860'ı İzmir merkezde, 2.728'i Bornova'da ve 1.041'i Karşıyaka'da yaşıyordu. Özellikle Bornova nüfusunun yarısından fazlasını köy nüfusu oluşturmaktaydı. 60'larda Bornova hala tarımsal üretiminin yapıldığı verimli topraklara sahip bir ilçe konumundaydı¹¹²³.

Tablo 90: İzmir'de 1960-1965 Yıllarında Ekim Alanlarının Sanayi Bitkilerine Dağılımı (hektar olarak) ve Üretim Miktarları (ton olarak)

	1960		1965	
	Ekim Alanı	Üretim Miktarı	Ekim Alanı	Üretim Miktarı
Sanayi Bitkileri	103.254	156.612	111.077	186.165
Tütün	48.140	34.551	53.323	30.676
Patates	3.490	51.210	4.960	74.152
Pancar	586	11.314	57	1.441
Kenevir	3.500	4.105	2.297	3.588
Afyon	20	10	-	-
Anason	600	210	403	432
Pamuk	42.377	43.410	45.278	68.162
Keten	160	70	*	*
Soğan	1.049	9.188	884	5.240
Sarımsak	32	110	85	270
Susam	3.000	2.194	3.304	1.918
Diğerleri	300	240	-	-

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1964, s.s. 100-110 ve T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1965, Ankara, 1967, s. 69'dan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1960'ların başında tarımsal üretim, bitkisel üretim ve hayvansal üretim olmak üzere iki farklı alanda değerlendiriliyordu. Bitkisel üretim tarım faaliyetleri içerisinde birincil derecede öneme sahipti. İzmir'de bitkisel üretimin en yoğun yapıldığı bölgeler Merkez ilçe, Ödemiş, Kemalpaşa, Tire, Bergama, Menemen, Bayındır ve Torbalı idi. 1950'li yıllardan sonra tarımda traktör kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ekim alanları da genişlemeye başlamıştı. 1960 yılında

¹¹²³1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 419-420, 451.

İzmir ekim alanı 222.000 hektar civarındaydı. Bu toprakların büyük bir kısmına ekonomik değeri yüksek sanayi bitkileri ekilirdi. Eğilimli arazilerde tütün, yamaçlarda zeytin, sulanabilen bütün alanlarda ise meyve sebze ekimi yapılırdı¹¹²⁴. Sanayi bitkileri içerisinde de ekilen alan açısından en büyük paya sahip olan bitki, tütün idi. 1960 yılında tütün ekim alanının sanayi bitkileri içerisindeki payı %46.62 idi. Pamuğun %41.04, kenevir ve patatesin %3.38 ve susamın payı %2.90 idi. İl genelinde ekili alanlar içerisinde tütünün payı %21.68, pamuğun payı %19.08, kenevir ve patatesin payı %1.57 ve susamın payı %1.35 idi.

Tablo 91: İzmir’de 1960-1965 Yıllarında Ekim Alanlarının Tahıllara Dağılımı (hektar olarak) ve Üretim Miktarları (ton olarak)

	1960		1965	
	Ekim Alanı	Üretim Miktarı	Ekim Alanı	Üretim Miktarı
TAHILLAR	107.560	156.758	103.638	142.438
Buğday	50.885	73.700	47.745	62.450
Arpa	34.600	53.466	33.751	49.005
Çavdar	7.035	8.000	5.819	4.662
Yulaf	8.075	11.000	6.580	8.792
Mısır	6.675	10.162	8.649	15.474
Darı	240	330	294	331
Pirinç	50	100	800	1.724

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, s. 52 ve T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1965, s. 69.)

Çiftçinin, ekonomik değeri yüksek olan sanayi bitkilerinin ekimine ağırlık vermesi, her geçen yıl tahıl üretimi için ayırdığı alanları azaltmasına sebep olmuştu. Tahıllar içerisinde ekimi en fazla yapılan ürün buğday idi. Buğdayın tahıl ekim alanı içerisindeki payı %47.30, arpanın %32.16, yulafın %7.5, çavdarın %6.54 ve mısırın % 6.2 idi. Ürünlerin il genelindeki ekili alanlar içerisindeki payları ise buğdayın %22.92, arpanın %15.58, yulafın %3.63, çavdarın %3.16 ve mısırın %3 idi.

Sanayi bitkileri, bazı meyveler ve tahıllardan sonra ekimi yapılan bir başka bitkisel ürün grubu bakliyatlar idi. 1960 yılında bakliyat ekimi için ayrılan alan 11.121 hektar idi ve bu alandan 13.621 ton ürün elde edilmişti. Aynı yıl, 4.025 hektarlık alanda bakla, 1.331 hektarlık alanda nohut, 2.550 hektarlık alanda fiğ ve

¹¹²⁴Yurt Ansiklopedisi 6, “Bitkisel Üretim”, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4312.

2.710 hektarlık alanda da burçak ekimi yapılmıştı¹¹²⁵. 1965 yılında ise bakliyat için ekimi yapılan alan 12.913 hektar idi. Bu alanda, bakla 3.641 hektarlık alana, nohut 2.546 hektarlık alana, fiğ 3.176 hektarlık alana ve burçak 2.387 hektarlık alana ekilmişti¹¹²⁶.

Hüseyin Şimşek'in, İzmir Tarım İl Müdürlüğü'nde ziraat mühendisi olarak görev yapan ve 2002 yılında emekliye ayrılan Seyyah Erdem'le yaptığı röportajdan alınan bilgilere göre, 1960'lı yıllarda Narlıdere'de narenciye üretimi yapıldı. İlk narenciye fidanları 1950'li yıllarda Rize'den getirilerek üreticiye dağıtmaya başlandı ve 60'lı yıllarda da narenciye üretimi hızlandı. O dönemde Narlıdere topraklarının hemen hemen tamamı tarım arazisi olarak kullanılmaktaydı. Önceleri sulama imkânlarının yoksunluğundan dolayı susuz tarım yapılırken; keson kuyularının açılmaya başlanmasıyla birlikte sulu üretme geçilmişti. 60'ların başlarında Narenciye üretimi için gereken su ihtiyacı keson kuyulardan sağlanırdı. Sahilevlerinin iç kısımlarında açılan keson kuyular dizel motor gücüyle çalışırdı. Böylelikle 1950'li yıllarda başlayan sulama arazisi genişletme faaliyetleri 1960'lı yıllardan itibaren hızla çoğaldı ve sulanabilir arazi miktarı arttırıldı. Keson kuyu açma maliyetinin fazla olması ve yeraltından çıkan termal suların tarımda kullanılamaması nedeniyle 60'lı yılların ortalarında sulama kooperatifleri kuruldu. 3 yerleşim yerinin dışında geri kalan arazilerin tamamının tarım arazisi olması nedeniyle yeraltı borusu döşenmesi ve suyun bütün bölgelere ulaşması kolay sağlanırdı. Kooperatiflerin su kaynağı artezyen kuyulardan ve Ali Onbaşı Deresi'nden sağlanırdı. Bütün bu gelişmeler 60'larda bir taraftan narenciye üretimini hızlandırırken diğer taraftan da sebze üretimini arttırdı. Balçova kadar yaygın olmasa da Narlıdere'de de seracılık yapılmaya başlanmıştı. Bugün çok yaygın olan kesme çiçekçilik ise 70'lerde büyüme gösterdi.¹¹²⁷

Köy halkı, bankadan çevirme kredisi alarak, daha fazla miktarda narenciye yetiştirmeyi planlıyordu. Böylece Narlıdere bahçelerinde yetişen narenciye sadece İzmirli tarafından tüketilmeyecek, Ankara ve İstanbul'a da sevkedilecekti.

---

¹¹²⁵T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1964, s. 52.

¹¹²⁶T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Zirai Bünye ve İstihsal 1965, Ankara, 1967, s. 69.

¹¹²⁷"Hüseyin Şimşek'in Narlıdere'nin Dünü ve Bugünü İle Narlıdere Beyefendisi Seyyah Erdem'le Röportajı", **Duruş Gazetesi**, 17 Ocak 2015. <http://www.durusgazetesi.com/izmir/huseyin-simsekin-narlidere-nin-dunu-ve-bugunu-ile-ilgili-narlidere-beyefendisi-seyyah-erdemle-roportaji-h20164.html> (Erişim Tarihi: 22.07.2016).

Narlidere’de bir belediye teşkilatının olmaması ve İzmir belediye sınırlarının dışında kalması, bölgenin gelişimini etkilemekteydi¹¹²⁸. Narlıdere dışında, Seferihar ve Urla da İzmir kentinin narenciye bölgeleri idi. Urla Çeşmealtı’nda bulunan narenciye bahçeleri yüksek fiyatlar ile satılırdı. Her yıl yeni fidanlar dikilir ve narenciye bahçelerinin çoğalması için devletten destek beklenirdi. Çeşmealtı’nda bulunan ve 150 yaşında olan bir limonağacından her sene 35.000-40.000 arasında ürün alınırdu. Limonların fiyatı 10-12 kuruş arasında satılır ve Urla’nın bütün limon ihtiyacını karşılardı. Halk arasında “*Uluağaç*” olarak nitelendirilmekte ve ziyaret yeri olarak kullanılmaktaydı¹¹²⁹.

Tablo 92: 1962-1967 Yılları Arasında İzmir İlinde Tütün, Üzüm, İncir, Zeytin ve Pamuk Üretimi (Ton)

Yıllar	Üzüm	İncir	Zeytin	Pamuk		Tütün
				Saf	Tohum	
1962	142.420	-	25.653	23.600	31.000	18.930
1963	91.045	48.310	87.853	30.412	49.300	23.444
1964	126.000	53.450	103.000	29.200	47.300	40.006
1965	127.000	49.300	41.042	26.000	42.162	30.676
1966	123.353	41.439	130.652	34.901	55.841	39.453
1967	-	39.276	63.850	37.863	60.581	39.345

Kaynak: **1967 İzmir İl Yıllığı**, s.430, 438, 443, 446.

Ege Bölgesi’nin iklimi, suyu ve toprağı çeşitli tarım ürünlerini yetiştirmek için uygun olanaklara sahip olsa da, çiftçinin tarım bilgisinin yetersiz olması tarım alanlarından yeteri kadar yararlanılamaması sonucunu doğuruyordu. Konunun uzmanları tarafından “*tarımda zirai reform yapılması gerektiği*” sık sık söyleniyor ve gazetelerde konuyla ilgili haberler yer alıyordu. Toprak Su Genel Müdürü Naki Ünner’in, 1968 yılında Ege Ekspres gazetesine yaptığı açıklamalara göre, toprağı uygun dikim yapılmıyordu. Mesela Selçuk bölgesi narenciye yetiştirilmesine uygun topraklara sahipken pamuk, incir ve bostan yetiştirilmekteydi. Belevi ve Ayrancı civarı şeftali yatağı için uygundu. Oysaki burada da tütün yetiştirilmekteydi. Menemen, Ödemiş, Dikili, Bergama, Foça ve Tire’nin Gökçen nahiyesi kuşkonmaz

¹¹²⁸Ege Ekspres, 17 Haziran 1960.

¹¹²⁹Ormancioğlu, “Urla’da Narenciye Bahçeleri Çoğalıyor.”, Ege Ekspres, 17 Ocak 1961.

yetişmesi için uygun toprağa sahipti¹¹³⁰. Zirai ihtilal çerçevesinde son yıllarda Gümüldür topraklarında, Satsuna Rize mandalinası yetiştirilmeye başlanmış ve köylünün gelir seviyesi yükselmişti. Yağışlı iklim meynesi olan Satsuna Mandalinası Rize ve Batum'da bolca yetiştirilmekte, İzmir'de ise Gümüldür civarında üretimi yapılmaktaydı¹¹³¹.

7.7. Hayvancılık

Tarımın yanısıra zirai alanda faaliyet gösterilen bir diğer sektör hayvancılık idi. İzmir'de mera hayvancılığından ziyade ahır hayvancılığı yaygındı. Sulanabilir araziler ekime ayrılmakta, özellikle pamuk ekilen topraklar çoraklaşmaktaydı. Bir taraftan hayvanların sayılarının artması ve aşırı otlatma diğer taraftan meraların bakımsızlığı hayvanların kaliteli ot ile beslenmelerini engelliyordu. 1962 yılında çayır ve mera uzmanı Necati Nehar tarafından yapılan bir değerlendirmede Ege meralarındaki kaliteli ot oranının %5'e kadar indiği belirtilmişti. Mera hayvancılığının daha yaygın olarak yapılabilmesi için mevcut meraların amenajmanının yapılması ve toprağın tasviye edilmesi gerekmektedir. Ege Bölgesi şartlarında büyük bir ineğin kaliteli otlarla beslenmemesi için 2 dönümlük araziye ihtiyaç vardır. Dolayısıyla 25 ineğin beslenmesi için yaklaşık 50 dönümlük meraya ihtiyaç duyuluyordu. Bu nedenle meraların bakımının iyi yapılması ve hayvanların meraya girişlerinin doğru zamanda gerçekteşmesi gerekiyordu. Otların ancak 20-25 cm uzunluğa geldikleri zaman meraların hayvanlara açılması, meralara besleyebilecekleri hayvanlardan daha fazla hayvan sokulmaması v.b... birçok unsura dikkat etmek gerekmektedir¹¹³².

Hayvancılık, kırsal alanda yaşayan çiftçinin tarımdan sonra ikinci uğraşı idi. Halkın ekonomik değeri yüksek bitkisel ürünlere yönelmesi ve bu ürünlerin dış pazarda alıcı bulması, hayvancılığı ikinci plana itmişti. Üstelik İzmir'de çayır ve mera alanlarının darlığı mera hayvancılığının gelişimini de olumsuz yönde etkiliyordu. 1950'lerde traktörün tarıma girmesi, zaten dar olan alanların ekime ayrılması mera alanlarının daha da daralmasına neden olmuştu. 1960'lı yıllar boyunca İzmir'de hayvan sayısı giderek azalmaya başladı ve bu durum 60'lı yılları

¹¹³⁰Paykoç, "Ege'de Zirai İhtilal- Ege'de Bile Toprak, Su ve İklim'e Göre Dikim Yapılmıyor.", **Ege Ekspres**, 22 Ağustos 1968.

¹¹³¹Paykoç, "Ege'de Zirai İhtilal- Satsuna Rize Mandalinası-", **Ege Ekspres**, 25 Ağustos 1968.

¹¹³²Necati Nehar, " Ege Bölgesi'nde Sulamam Tatbik Edilen Meraların Amenajmanı", **Ege Ekspres**, 17 Ocak 1961.

sonlarına kadar devam etti. 1968 yılında Süt Endüstri Kurumu'nun ve 1973 yılında Pınar Süt Tesisleri'nin açılmasıyla birlikte durum değişmeye başladı. Süt üretiminin önemi, hayvansal ürünlerin piyasa değerini yükseltti ve hayvancılık da yeniden canlanmaya başladı. İzmir ilinde hayvancılık et üretiminden ziyade süt üretimi yönünde gelişme gösterdi. Eskiden sokak sütçüleri aracılığı ile dağıtılan sütler SEK Süt Fabrikası'nın açılmasından sonra profesyonel bir ağ şeklini aldı ve pastörize süt tüketimi yağınlaştı¹¹³³.

Tablo 93: İzmir'de 1960-1965 yıllarında Hayvan Sayısı

Hayvan Cinsleri	1960	1965
Koyun	742.539	522.8201
Kılkeçisi	354.550	286.050
Tiftikkeçisi	63	3
Sığır	212.624	168.470
Manda	7.713	4.800
Deve	4.453	3.220
At	44.347	41.020
Katır	2.600	2.870
Eşek	63.353	58.640
Arı Kovanı	64.137	67.800
Tavuk, Horoz	709.000	790.000

(Kaynak: **DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962**, s. 52 ve **DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1965**, s. 69.)

İzmir'de modern tavukçuluğun başlangıcı 1960'lı yılların başıdır. Henri Benazuz Yu-Pi Tavukçuluk Firması'nı kurarak İzmir'de modern tavukçuluğu başlatmıştı. 60'lardan önce İzmir'de köy tavukçuluğu yaygındı. Ayrıca 60'lar boyunca Aydın'da Erbeyli, Manisa'da Beydere üreme çiftliklerinde tavuk üretimi yapılmaya başlanmıştı. Hem tavuk yumurtası hem de tavuk etinden yararlanma yoluna gidilmekteydi fakat firmaların tek bir alanda uzmanlaşamamaları zamanla tavuk yumurtasında ve tavuk etindeki kaliteyi düşürmeye başladı. Tavuk yumurtasında Leghorn, tavuk etinde ise New Hampshire türü üretim yapılmaktaydı. Fakat zaman içerisinde ürünlerin nitelikleri bozuldu. 1960'da İzmir'in Türkiye

¹¹³³Yurt Ansiklopedisi 6, "Hayvancılık", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s.s. 4329-4332.

içerisinde tavuk üretimindeki payı %2.6 idi¹¹³⁴. 1960 yılında üretilen tavuk yumurtası miktarı 44.592.000¹¹³⁵ adet, 1965 yılında ise 47.485.000¹¹³⁶ adet idi.

Tavukçuluğun yanı sıra İzmir'in hemen hemen her ilçesinde özellikle dağlık bölgelerde keçi yetiştiriciliği de yapılırdı. En yaygın keçi türü kıl keçisi idi. Bu keçilerin verimi düşük olur ve az miktarda süt elde edilirdi. Üstelik de ormanlara zarar verdikleri için devlet tarafından üretimleri pek desteklenmezdi. Fakat çiftçilerin en çok yetiştirdikleri keçi türü kıl keçisi idi. Az miktarda da maltız keçisi ve melezlendirilmiş süt keçisi yetiştirilirdi. Kıl keçilerinden yılda 40-50 kg civarında süt alınırdı. Oysaki kıl keçisi ile Saanen tekelerinin melezlendirilmesi sonucu, elde edilen melez keçiden yılda ortalama 250-300 kg süt alınabiliyordu. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi bu alanda bir çalışma yapmış ve İsviçre'den getirdiği Saanen keçilerini kıl keçileri ile çiftleştirmişti. Böylece hem elde edilen süt miktarı artmış hem de kıl keçilerinin sayısı azalmıştı¹¹³⁷. 1960 yılında kılkeçilerinden elde edilen süt miktarı 10.946¹¹³⁸ ton, 1965 yılında ise 7.940¹¹³⁹ ton idi.

Tablo 94: İzmir'de 1960-1965 Yıllarında Hayvansal Üretim Miktarları

Hayvansal Ürünler	1960	1965
Koyun Sütü	24.956	16.920
Kılkeçisi Sütü	10.946	7.940
İnek Sütü	50.220	42.260
Manda Sütü	2.209	1.150
Yapağı	1.131	790
Kıl	264	200
Bal	413	446
Yumurta	44.592.000	47.485.000

(Kaynak: **DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962**, s. 52. ve **DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1965**, s. 69.)

İzmir'de süt ve tavuk üretimine önem verildiği için et üretimi pek gelişmemişti. İzmir'in et ihtiyacı genellikle Doğu ve Güneydoğu illerinden getirtilen hayvanlardan sağlanıyordu. Getirtilen bu hayvanlar 3-4 ay besleniyor ve sonra kesimi yapılıyordu. İzmir'de kesim yerleri, Bornova, B.Çiğli, Narlıdere, İzmir

¹¹³⁴Yurt Ansiklopedisi 6, s. 4331.

¹¹³⁵DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, s. 52.

¹¹³⁶DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1965, s. 69.

¹¹³⁷Yurt Ansiklopedisi 6, s. 4330.

¹¹³⁸DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, s. 52.

¹¹³⁹DİE Zirai Bünye ve İstihsal 1965, s. 69.

belediyesinin merkez mezbaası, Çamdibi ve Buca idi¹¹⁴⁰. Mezbaha ve Teferruatı İdaresi İstatistikleri'ne göre 1964 yılı içinde 511.361 büyükbaş ve küçükbaş hayvan kesimi yapılmıştı. Kesimi yapılan hayvanlardan 8.546.025 kilo et elde edilmiş ve İzmir halkının tüketimine sunulmuştu. Kesilen etlerin hepsi piyasaya sürülmez, bir kısmı da muhafaza edilirdi. Merkez Et Frigosu, Merkez Soğuk Hava Deposu, Kemer Soğuk Hava Deposu ve balık halindeki tesislerde muhafaza edilen bu etler, çeşitli küçükbaş ve büyükbaş hayvan etleri, balık ve deniz ürünleri ve çeşitli gıda maddeleri idi. 1963 yılında soğuk hava depolarında muhafaza edilen gıda maddelerinin miktarı 722.361, Mezbaha Et Frigosu'nda muhafaza edilen büyükbaş ve küçükbaş hayvan miktarı 511.361, çeşitli gıda maddeleri ise 210.000 idi. Ayrıca soğuk hava depolarında kasalar halinde balık da depolanırdı. Etlerin ve gıda maddelerinin ömrünü uzatmak amacıyla yapılan u depolama işleminde çok sayıda buz kütlesi kullanılırdı. 1963 yılında Mezbaha tesislerinde 552.585 adet yani 8.349.612 kilo buz üretimi gerçekleştirilmişti. 1964 yılında ise 1.063.946 adet yani 16.895.637 kilo hayvan eti ve buz kütlesinin nakli yapılmıştı¹¹⁴¹.

Tablo 95: 1962-1964 Yılları Arasında İzmir Mezbaha ve Teferruatı İdaresinin Çalışmaları

Bölümler	Kilo/Adet	1962	1963	1964
Kesim	Kilo	9.283.255	9.032.223	8.546.025
Soğuk hava deposu	Parça	638.648	672.564	722.361
Buz	Kalıp	907.843	850.025	552.585
Nakliye(Kesim-Buz)	Adet	1.413.530	1.370.074	1.063.946
Tahsilat	TL	4.708.538,09	5.424.022,73	5.370.841,88
Sarfiyat	TL	4.486.869,40	4.642.340,93	8.333.476,51
Yatırımlar	TL	743.635,34	505.037,82	3.514.864,35

(Kaynak: İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 49.)

Tablodan anlaşıldığı üzere yatırımlar 1964 yılında 1962 ve 1963 yıllarına oranla bir hayli artmıştı. 1964 yılında 3 tane mezbaha tipi kamyon alımı gerçekleşmiş, Fransa'dan yedek soğuk hava makine malzemeleri getirilmişti. Tepecik'te 3.500 tonluk soğuk hava deposu bina ve tesisatı inşa edilmişti. Ayrıca, yeni soğutma kulesi ve balık haline ilave yazıhaneler yapılmıştı. Transformatör merkezi genişletilmiş, paçahane tesisleri tamamlanmıştı. İşkembe temizleme yeri,

¹¹⁴⁰Yurt Ansiklopedisi 6, s. 4332.

¹¹⁴¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 48.

100 tonluk et stokaj deposu, hayvan pazarı tesisleri, işçilere dinlenme ve soyunma yerleri yapılmıştı.

1967 yılı verilerine göre İzmir ilinde 17.410 sığır, 5.630 manda, 524.570 koyun, 255.820 keçi, 37.420 at, 54.750 eşek, 2.260 katır, 2.535 deve, 1.420 ehli domuz, 927.000 tavuk-horoz ve 17.000 hindi vardı. Başta Torbalı, Bergama, Menemen ve Bayındır'ın köyleri olmak üzere 418 köyde arıcılık, 40 köyde ipekböcekçiliği yapılmaktaydı. İpekböcekçiliğinin yaygın olduğu ilçeler Kiraz ve Ödemiş'di. İzmir, 1967 yılında Türkiye genelinde sığır yetiştiriciliğinde 28. sırada, koyun-kuzu sayısı, et ve deri üretiminde 3. sırada yer alıyordu. Kesilen keçi sayısı ve keçi üretiminde ise 1. sıradaydı. İzmir, tavuk ve horoz sayısı bakımından Türkiye'nin 8. ili idi ¹¹⁴².

7.8. Ticaret

İzmir limanı Türkiye genelinde ve Ege Bölgesi özelinde iç ve dış ticaret açısından çok önemli bir konuma sahipti. Bölge ihracatının %98,5'i İzmir limanından yapılmaktaydı. İhraç edilen ürünlerin büyük çoğunluğunu tarım ürünleri oluşturuyordu. Tarım ürünleri arasında ilk sırayı sınai ürünler alır, ikinci sırayı meyveler, üçüncü sırayı ise sebzeler alırdı. Meyveler içerisinde en çok ihraç edilenler kuru meyvelerdi. İzmir limanından ihraç edilen ve sınai ürünler arasında yer alan tütün Türkiye ihracat gelirlerinin %25'ini, bölge ihracat gelirlerinin ise %47'sini oluştururdu. Böylece, bölge ihracatında ilk sırayı tütün alırdı. İzmir limanından ihraç edilen ve 2. sırada yer alan ürün pamuktu. 1965 verilerine göre Türkiye pamuk ihracatının %40'ı Ege Bölgesi'nden yapılırdı. Çekirdeksiz kuru üzümde elde edilen ihracat geliri, döviz gelirleri içerisinde 3. sırada yer alır ve bölge ihracatının tamamı İzmir limanından yapılırdı. Kuru incir, ihracat gelirleri yönünden 4. sırada idi. Türkiye ihracatının tamamı İzmir limanından yapılmaktaydı. Tütün, pamuk, çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirden sonra, Ege Bölgesi'nden ihraç edilen bir diğer ürün zeytinyağı idi. Türkiye'nin zeytinyağı ihracatının %91'ine yakını Ege Bölgesi'nden ihraç ediliyordu. İhraç edilen diğer ürünler, palamut, mazi, miyan, küçükbaş hayvan derileri, mandalina ve taze balık idi. İzmir limanından yapılan ihracat ile ithalat kıyaslandığında, limandan yapılan ithalatın Türkiye ithalatının içerisinde büyük bir pay almadığı görülmekteydi. 1961-1962 yılı verilerine göre

¹¹⁴²1967 İzmir İl Yıllığı, s. 459, 462, 471, s.s. 475-476.

Türkiye ithalatının sadece %11-12'si Ege Bölgesi'nden yapılmaktaydı. İzmir'den yapılan ithalatın içerisinde de büyük bir pay İzmir Enternasyonel Fuarı'na aitti¹¹⁴³.

1964 yılında Türkiye'de ticaretle uğraşan toplam 792 büyük işyeri vardı. Bunların 143 tanesi devlet sektöründe, 649 tanesi de özel sektörde faaliyet gösteriyordu. Toptan ticaret ile uğraşanların sayısı 425, perakende ticaret yapanların sayısı ise 367 idi¹¹⁴⁴. İzmir'de ise toplam 84 büyük işyeri vardı ve bunların 9 tanesi devlet sektöründe, 75 tanesi özel sektörde faaliyet gösteriyordu. Toptan ticaret yapanların sayısı 58, perakende ticaret yapanların sayısı ise 26 idi¹¹⁴⁵.

İzmir Ticaret Borsası'nın açıkladığı istatistiklere göre, 1961 yılında İzmir limanından 57 ülkeye 130 çeşit mal ihraç edilmişti. 1.280.000.000 lira karşılığında ihraç edilen bu malların miktarı 501.000 ton idi. İhraç edilen ürünlerin başında tütün, pamuk, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir, şeker, pamuk çekirdeği küspesi, incir ezmesi, palamut hülasesi, bakliyat, kuru kayısı, meyan kökü, balı ve hülasesi bulunuyordu. 1961 yılı verilerine göre; 614,8 milyon liralık 69.671 ton tütün, 155,9 milyon lira karşılığında 63.983 ton çekirdeksiz kuru üzüm, 30,1 milyon lira karşılığında 56.101 ton pamuk çekirdeği küspesi, 32,1 milyon lira karşılığında 53.215 ton şeker, 291,1 milyon lira karşılığında 50.707 ton pamuk, 43,1 milyon lira karşılığında 20.901 ton kuru incir, 10,2 milyon lira karşılığında 10.718 ton palamut hülasesi, 12,1 milyon lira karşılığında 9.277 ton incir ezmesi, 7-6 milyon lira karşılığında 8.500 ton bakliyat ve 7,1 milyon ton karşılığında 1.216 ton kuru kayısı ihraç edilmişti¹¹⁴⁶.

7.9.Sanayi

1960'lı yıllarda İzmir'de sanayi hala tarıma dayalı idi. Bölgede üzüm, incir, zeytin, pamuk, tütün gibi ürünlerin yetişiyor olması, bu ürünlere bağlı sınıai işletmelerin kurulmasına imkân tanımıştı. İşletmelerin çoğu orta büyüklükteydi. 1965 yılı değerlerine göre, İşletmelerin %21'i 50.000 tl'den az sermayeye sahipken, %24'ü 50.000 ile 100.000 tl arasında, %40'ı 100.000 ile 500.000 tl

¹¹⁴³1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 384-387, 389.

¹¹⁴⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1964 (Ticaret, Ulaştırma ve Haberleşme, Hizmet), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 2.

¹¹⁴⁵DİE Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1964, s. 19.

¹¹⁴⁶Yeni Asır, 20 Ocak 1962.

arasında, %15'i is 500.000 tl'nin üzerinde sermayeye sahipti. 1960-1965 yılları arasında imalat sanayi %37.5 oranında artmıştı¹¹⁴⁷.

İzmir'in ilk sanayi tesisleri 1885 yılında kurulan İzmir Pamuk İmalatı Fabrikası ve Şark Sanayi Kumpanyası idi. O yıllardan itibaren İzmir, 1960'lı yıllara kadar sanayi alanında büyük ilerleme kaydetmiş ve 1960'lı yıllarda İstanbul'dan sonra Türkiye'nin 2. büyük sanayi merkezi olmuştu. Başta dokuma sanayi olmak üzere, zeytinyağı sanayi, tütün sanayi, gıda sanayi, bitkisel yağlar sanayi, inşaat malzemesi sanayi, taşıma araçları sanayi, kimya sanayi ve boya sanayi hızla gelişti. Sanayi tesislerinin büyük bir çoğunluğu İzmir il merkezinde toplanmaktaydı. Sanayi bakımından en fazla gelişen ve hemen hemen her sanayi alanında fabrikaların bulunduğu ilçeler Bornova ve Karşıyaka idi. Ege Bölgesi Sanayi Odasına kayıtlı 1.260 sanayi tesisin 976'sı İzmir il merkezinde toplanmıştı. 1967 yılında, sanayi odasına kayıtlı 58 sınai tesis Bornova'da, 31 sınai tesis ise Karşıyaka'da bulunmaktaydı¹¹⁴⁸.

1960-1963 yılları arasında İzmir'de imalat sanayinde faaliyet gösteren 31 büyük işyeri vardı. Bunların hepsi özel sektöre ait firmalardı. Gıda maddeleri sanayinde 11, içki sanayinde 2, tütün mamülleri sanayinde 1, dokuma sanayinde 7, kâğıt ve kâğıttan mamül eşya imalatında 1, kimya sanayinde 2, madeni eşya imalatında 2, makine imalatında 2, taşıma araçları ve malzemesi imalatında 1, elektrik makineleri, cihazları, aletleri ve elektrik malzemesi imalatında 1, muhtelif imalat sanayinde de 1 işyeri faaliyet gösteriyordu¹¹⁴⁹. 1965 yılında imalat sanayinde faaliyet gösteren işyerlerinin sayısı 307'ye çıktı. Bunların 13 tanesi devlet sektöründe, 294 tanesi özel sektörde faaliyet gösteriyordu. Gıda maddeleri sanayinde 79, içki sanayinde 5, tütün sanayinde 34, dokuma sanayinde 54, kundura, diğer giyecek eşya ve hazır dokuma eşya sanayinde 2, ağaç ve mantar mamülleri sanayinde 6, mobilya ve mefruşat sanayinde 9, kâğıt ve kâğıttan mamül eşya sanayinde 2, basım ve ilgili sanayinde 11, kürk ve deri mamülleri sanayinde 6, kauçuk mamülleri sanayinde 3, kimya sanayinde 19, metalden gayri madenlerden mamül eşya sanayinde 12, metal ana sanayinde 6, madeni eşya sanayinde 16, makine sanayinde 22, elektrik makineleri, cihazları, aletleri ve elektrik malzemesi sanayinde 3, taşıma araçları ve

---

¹¹⁴⁷Gürsoy, a.g.e., s. 190.

¹¹⁴⁸1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 407-408.

¹¹⁴⁹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1964 (İmalat Sanayi), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s.s. 304-307.

malzemesi sanayinde 8 ve muhtelif imalat sanayinde 10 isyeri faaliyet gösteriyordu¹¹⁵⁰.

Tablo 96: 1966 yılında Türkiye ve İzmir’de İmalat Sanayinde İşyeri Sayısı

	Türkiye	İzmir
Gıda Maddeleri Sanayi	884	69
İçki Sanayi	48	5
Tütün Sanayi	72	27
Dokuma Sanayi	717	55
Kundura, Diğ. Giyecek Eşya ve Hazır Dokuma Eşya İmalatı	35	3
Ağaç ve Mantar Mamülleri Sanayi	93	7
Mobilya ve Mefruşat Sanayi	41	8
Kağıt ve Kağıttan Mamül Eşya Sanayi	35	3
Basım İle İlgili Sanayi	117	10
Kürk ve Deri Mamülleri Sanayi	57	6
Kauçuk Mamüller Sanayi	89	4
Kimya Sanayi	197	18
Metalden Gayri Madenlerden Mamül Eşya Sanayi	185	13
Metal Ana Sanayi	79	7
Madeni Eşya Sanayi	229	13
Makine Sanayi	125	21
Elektrik Makineleri, Cihaz, Alet ve Malzemesi Sanayi	78	3
Taşıt Araçları ve Malzemesi Sanayi	81	14
Muhtelif İmalat Sanayi	95	10

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllık İmalat Sanayi Anketleri Sonuçları 1964-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976, ss. 429-795.)

1966 yılında İzmir’de imalat sanayi içerisinde en ağırlıklı dallar, gıda, tütün ve dokuma sanayi idi. İl genelinde bütün sanayi dalları içerisinde gıda sanayi %23’lük bir paya sahipti. Dokuma sanayi %18.58, tütün sanayi ise %9.12’lik pay almışlardı. Türkiye sanayi dalları içerisinde ise İzmir tütün sanayinin payı %37.5, gıda sanayinin payı %7.8, dokuma sanayinin payı, %7.6, içki sanayinin payı %10.4, kundura ve hazır dokuma eşya sanayinin payı %8.57, ağaç ve mantar ürünleri sanayinin payı %7.52, mobilya ve mefruşat sanayinin payı %19.5, kağıt ve kağıttan mamül eşya sanayinin payı %8.57, basım ile ilgili sanayinin payı %8.54, kürk ve deri ürünleri sanayinin payı%10.52, kauçuk ürünleri sanayinin payı %4.49,

¹¹⁵⁰T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yıllık İmalat Sanayi Anketleri Sonuçları 1964-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976, s.s. 834-839.

kimya sanayinin payı %9.13, metalden farklı madeni eşya sanayinin payı %7.02, metal sanayinin payı %8.8, madeni eşya sanayinin payı %5.67, makine sanayinin payı %16.8, elektrikli makineler, cihaz ve aletler sanayinin payı %3.8, taşıt araçları ve malzemesi sanayinin payı %17.28 ve muhtelif imalat sanayini payı ise %10.52 idi.

7.9.1. 1960'lı Yıllarda Faaliyet Gösteren Büyük Ölçekli İşletmeler

Tablo 97: 1968 yılında İzmir İl Genelinde Büyük Ölçekli Kuruluşlar

Firma adı	Personel Sayısı	Öz sermayesi
Tariş Pamuk Tarım Kooperatif Birliği	2.349	72.382.000
BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş.	822	49.189.344
Turyağ Türkiye Yağ ve Mamulâtı A.Ş.	1.068	48.428.853
Metaş İzmir Metalurji Fabrikası T.A.Ş.	801	47.297.000
Tariş Zeytinyağı Tarım Satış Koop. Birl.	335	5.935.000
B.A. Gomel Şürekası Kom. Şirk. Nebati Yağ Fabr.	319	4.975.339
Kula Mensucat Fabrikası Anonim Şirketi	2.013	40.979.239
İzmir Pamuk Mensucâtı T.A.Ş.	1.333	23.620.697
Çimentaş İzmir Çimento Fabrikası T.A.O.	670	69.571.017
Dyo ve Sadolin Selül. Sent. Boya ve Vernik Fabr.	420	25.300.000
Durmuş Yaşar ve Oğul. Boya Vernik ve Reç. Fabr.	370	15.250.000
Şark Sanayi Kumpanyası T.A.O.	1.293	13.309.000
Maktaş Makarnacılık ve Ticaret T.A.Ş.	353	17.785.668
Altınyâğ Kombinaları A.Ş.	250	8.000.000
Etitaş Elektrik Teçhizatı İmalatı A.Ş.	204	15.043.372
Dewilux Komandit Şirketi	160	4.500.000

(Kaynak: **Sanayi Haberleri Aylık Dergisi**, Sayı:122, Yıl:7, Ağustos, 1969, ss. 6-7.)

İzmir Pamuk Mensucâtı, İzmir Pamuk İmalatı adıyla 1913 yılında faaliyete başlamış ve 1923 yılında İzmir Pamuk Mensucâtı T.A.Ş. ismini almıştı. Fabrika 1960'lı yılların sonunda 30.323 m²'lik bir binada faaliyet gösteriyordu. Tesisleriyle birlikte toplamda 82.103 m²'lik bir arazi üzerindene kurulmuştu. Ege Bölgesi için son derece önemli bir işleve sahip olan fabrika, Türkiye'de tekstil dokuma sanayinin önde gelen isimleri arasındaydı. İplikhane, dokuma, boyahane ve arachne kısımları olmak üzere 4 bölümden oluşurdu. İzmir Pamuk Mensucâtı Fabrikası'nın diğer pamuk fabrikalarından farkı, Çekoslovakya'dan getirtilen arachne makinasıydı. Bu makine, ham madde halindeki elyafı, çeşitli iğneler ve ipliklerle otomatik olarak örer ve dokusuz örme işlemini gerçekleştirirdi. Perdelik veya battaniyelik kumaşlar bu

makine aracılığıyla örülür ve bu makina Türkiye’de sadece İzmir Pamuk Mensucatı Fabrikası’nda bulunurdu. İzmir ilinin istihdamında da önemli bir konuma sahip olan fabrikada 3 mühendis, 4 teknik eleman, 66 personel ve 1.323 işçi çalışırdı. Tesiste bir yıl içerisinde 3.927.168 kilo iplik ve 22.068.614 pamuklu dokuma elde edilirdi¹¹⁵¹.

Üzüm, pamuk, incir ve zeytinyağı üretiminde bir öncü olan Tariş’in temelleri 1913 yılına kadar uzanmaktaydı. İzmir Yemiş Çarşısı’ndaki tekeli kırmak amacıyla bir grup vatansever genç tarafından kuruldu. 1960’lı yıllara gelindiğinde, bünyesinde 126 özerk kooperatif ve 145.000 üretici bulunmaktaydı. Üzüm, pamuk, incir ve zeytinyağı birlikleri 1963 yılında yaptıkları ihracat ile Türkiye’ye 140.592.000 liralık döviz girmesini sağlamışlardı. Aynı yıl, iç satışlarının tutarı ise 64.59.000 lira idi. 1960’lı yılların ortalarında “Tama” ve “Tarin” adıyla iki yeni margarin piyasaya sürdü. Özellikle ev hanımları tarafından sıklıkla talep edilen “Tama” ve “Tarin” margarinleri, Türkiye’deki margarin sektöründeki açığı da büyük oranda giderdi. Tariş, üreticiden tüketiciye kadar geniş bir alanda faaliyet gösterir ve sözkonusu ürünlerde Türkiye’nin en kuvvetli üretim ve ihracat firması olma özelliğini korurdu. Tariş’in ortaklığındaki “YEMTA” (Tariş Yem Sanayi Limited Şirketi) da hayvan yemi üretirdi. YEMTA etinden ve sütünden faydalanılan bütün hayvanlar ve tavuklar için yem üreten bir firmaydı¹¹⁵².

1960’lı yıllarda Türkiye’nin yağ sanayinde bir denge unsuru olarak görülen Turyağ’ın temelleri 1916 yılında Turan semtinde atıldı. Küçük bir yağhane olarak İngiliz sermayesi ile kurulan Turyağ, 1918 yılında Emlak Dairesi’ne devredildi. Emlak Dairesi 10 yıl boyunca Turyağ’ı çeşitli kişilere kiraya verdi. Turyağ, 1932 yılında “Turyağ Margarini” adıyla ilk bitkisel margarini çıkardı ve çok tutuldu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında birçok firmanın iflas ederek kapanmasına rağmen, Turyağ, çalışmalarına aynı hızla devam etti¹¹⁵³. 1960’lı yıllar boyunca ev hanımları tarafından tercih edilen “Ufa Margarineri” Turyağ’ın en çok tutulan ürünlerinden birisi oldu. Zamanla faaliyet alanını genişletti ve temizlikte kullanılan “Tursil” markasını yarattı. Tursil’in piyasada çok tutulmasıyla, Tursil markası temizlik ile özdeşleşti. 1960’lı yıllarda çamaşır deterjanı dendiği zaman ilk akla gelen Tursil olurdu. Ayrıca, ürettiği sabun çeşitleri ile temizlik maddeleri konusunda piyasaya her

¹¹⁵¹ Aydın Öktem, “İzmir Pamuk Mensucatı T.A.Ş.”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:128-129, Şubat-Mart 1970, s.s. 14-16.

¹¹⁵² **Demokrat İzmir**, 9 Eylül 1964.

¹¹⁵³ <http://www.turyag.com.tr/tarihce.aspx>

geçen gün yeni ürünler sürdü. Kısacası, Turyağ, ürünleri ve yaptığı ihracatlar ile Türkiye ekonomisine büyük hizmetlerde bulundu¹¹⁵⁴.

Türkiye'nin en büyük firmalarından birisi olan Yaşar Holding de temelleri 1920'li yıllarda atılan bir firma idi. Durmuş Yaşar, 1927 yılında Rodos Adası'ndan göç ederek İzmir'e yerleşmiş ve İzmir'in Şeritçiler semtinde kendi adıyla ilk müessesesini kurmuştu. Firmanın faaliyet alanı boya ve denizcilik araç gereçlerinin alım satımı idi. Durmuş Yaşar yurtdışından getirdiği boyaları İzmir'de satardı. 1953 yılında kendi üretimini gerçekleştirmeye karar veren Durmuş Yaşar, 1954 yılında Durmuş Yaşar ve Oğulları Vernik ve Reçine Fabrikaları AŞ. adıyla ilk boya üretimini gerçekleştirdi. 1954 yılında limited şirket olarak kurulan DYO, 1963 yılında anonim şirkete dönüştü. Sermayesinin %88'i yerli olan firma, bu yıllar içerisinde Danimarka ile işbirliği yapmıştı. Firmanın 60'lı yıllardaki faaliyet alanı yağlıboya, deniz ve oto boyaları, vernik, terebentin, plastik ve sentetik inşaat, boya yardımcı maddeleri ve boya fırçaları üretimi idi. 1963 yılında faaliyet alanını genişleterek yine Danimarka ile işbirliği yaparak DYOSAD'ı (Dyo ve Sadolin Sentetik Selülozik Boya ve Vernik Fabrikaları) kurdu. 1968 yılında da firma Holding'e dönüştü. 1969 yılında yine Danimarka ile işbirliği yapılarak Tuborg Bira ve Malt Sanayi kuruldu. Tuborg'un %60 payı Danimarkalı Bryggerier firmasının, %35' payı Yaşar Holding'in ve %5 payı Türkiye İş Bankası'nın idi¹¹⁵⁵.

7.9.2. 1960'lı Yıllardan Önce Faaliyete Geçmiş Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Kuruluşlarından Bazıları

İzmir'de 1960'lı yıllardan önce faaliyete geçen ve 60'lı yıllar boyunca faaliyetine devam eden birçok sanayi kuruluşu bulunuyordu. Bunlardan bir tanesi 1955 yılında Kemeraltı'nda Hüsamettin Günkut tarafından kurulan Beril Kol Düğmesi Atölyesi idi. Yıllar içerisinde atölye büyüdü ve 1966 yılında iki katlı bir fabrikaya dönüşerek Balçova'ya taşındı. Saat, bilezik, kol düğmesi, kemer, toka ve kravat iğnesi gibi ürünleri "Beril" ve "Rubin" markaları ise satışa sunuyordu. Firmada 1 teknik müdür, 1 ustabaşı, 8 usta, 15 usta yardımcısı ve 20 çırak çalışıyordu. Küçük ölçekli bir işletme olmasına rağmen, bu alanda yurt içindeki

¹¹⁵⁴Demokrat İzmir, 9 Eylül 1964.

¹¹⁵⁵Yurt Ansiklopedisi 6, "Yaşar Holding", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4347.

boşluğu yakalamış ve ihracat yapma hazırlıklarına başlamıştı¹¹⁵⁶. Günümüzde “Günkut Saatçilik” olarak 4. Kuşak tarafından faaliyetlerinde devam etmektedir ve İzmir’in birçok semtinde satış noktaları bulunmaktadır.

1948 yılında 175 m²’lik bir alanda Eczacı Seyit Şanlı tarafından kurulan Şanlı Laboratuvarı ise 1960’lı yıllarda ilaç sektörünün önemli isimlerindendi. Şanlı Laboratuvarı, ilaç sektöründe İzmir’de kurulma cesaretine sahip birkaç firmadan birisiydi. Türkiye’de bulunan 130 ilaç firmasından 120 tanesi İstanbul’da bulunuyordu. Seyit Şanlı’nın İzmirli oluşu ve ilaç sanayiinde İzmir’de de gelişebileceğine inanması üzerine Şanlı Laboratuvarı İzmir’de kuruldu. 1951 yılında kardeşi Mustafa Şanlı’nın tıp fakültesinden mezun olarak İzmir’e dönmesi sonucu iki kardeş ortaklık kurarak firmayı büyüttüler. 1963 yılında 1.600 m²’lik geniş bir alanda kendi yaptırdıkları binada faaliyet göstermeye devam ediyorlardı. Aynı yıllarda draje, tablet, pomat, likit, kapsül ve solüsyon gibi 75 çeşit ilaç imal etmekteydiler. Şanlı Laboratuvarı, antibiyotik grubundan Oxytetracilin ilacını ve Sulfamitler grubundan Sulfamit ilacını Türkiye’de ilk imal eden yerli ilaç firmasıydı¹¹⁵⁷.

Birinci Kordon’da yer alan Bayır Yıkama ve Temizleme Fabrikası, 1960’lı yıllardan önce kurulmuş ve faaliyete geçmişti. Fabrikanın temizleme kısmının hemen arkasında yer alan ve 350 m²’lik bir alanı kaplayan sigala yağı rafinerisi ise aynı işletmeci tarafından 60’larda faaliyete geçti. Sigala yağı, Muğla’daki Günlük ormanlarından elde edilen bir çeşit yağ idi. Parfüm ve ilaç sanayiinde kullanılırdı. Elde edilen sigala yağı, Amerika, Batı Almanya, Fransa ve İngiltere’ye ihraç ediliyordu. Bayır Rafinerisi yılda ortalama 94,5 ton yağ rafine edebilme kapasitesine sahipti. Bu rakam, Türkiye’de bir yılda toplanan bütün sigala yağlarını, tek başına rafine edilebilir anlamına geliyordu¹¹⁵⁸.

Veryeri Kerestecilik, 1949 yılında Kestanepazarı’nda küçük bir kereste dükkânı olarak kurulmuştu. Sahipleri birer marangoz olan Fethi Veryeri ve Mehmet Veryeri kardeşler, işlerinin hızla büyümesi üzerine 1953 yılında Karabağlar’da kendi yaptırdıkları fabrikada faaliyete geçtiler. 5.000 m²’lik alan üzerinde inşaa edilen fabrika, kısa süre içerisinde Ege’nin en büyük kereste fabrikası haline geldi. Yılda

---

¹¹⁵⁶“Beril Kol Düğmesi Fabrikası”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:131, Mayıs-Haziran 1970, s.s. 12-13.

¹¹⁵⁷Öktem, “Şanlı Laboratuvarı, Eczacı Seyit Şanlı- Dr. Mustafa Şanlı”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:132, Ekim-Kasım 1970, s.s. 12-13.

¹¹⁵⁸Öktem, “Bayır Yıkama Temizleme Fabrikası- Sigala Yağı Rafinerisi”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:130, Nisan, 1970, s.s. 12-13.

ortalama 5000 m³ tomruğu ürün haline getiriyorlardı. Elde ettikleri ürünün bir kısmını satıyorlar, bir kısmını da apartmanların ve binaların doğrama işlerinde kullanıyorlardı. Sahipleri, Devlet Orman İşletmeleri'nin Ege'deki bütün ihalelerine katılıyor ve en kaliteli ürünleri seçiyorlardı. Nakliyat işlerini de kendi kamyonları ile gerçekleştirdikleri için, ürünlerini piyasa değeriyle satabiliyorlardı. Yani ürünleri hem kaliteli oluyor hem de piyasa değeriyle satışa sunuluyordu. Veryeri Kerestecilik, 60'lı yıllarda piyasada en çok tercih edilen kerestecilik olmuştu. 60'lı yılların sonlarına doğru ise, Avrupa standartlarına uygun hazır doğrama yapmak üzere çalışmalara başlamışlardı¹¹⁵⁹.

Temelleri 1930 yılında atılan S.G.O Şirketi (Sabri Gördüren ve Oğulları), 1960'lı yıllarda makina sanayiinde faaliyet gösteren bir firma idi. Gültepe'de 8.000 m²'lik bir alan üzerine inşaa edilen bir fabrikada faaliyet gösteriyordu. Ana faaliyet alanları, un değirmenleri, yağhane takımları, kasnakyatak ve kaplinleri, Ezme ve bulgur makinaları, taş kırma makinaları ve bisküvi fabrikaları için çeşitli makina imalatları idi¹¹⁶⁰.

Bugün isim değişikliğine uğrayarak faaliyet gösteren “*Aslan Avcı Saçma Fabrikası'nın*” temeli 1956 yılında Karabağlar'da Hasan Yavaş tarafından atılmıştı. Hasan Yavaş, ikinci Dünya Savaşı yıllarında avcılıkta kullanılan “*saçma*” ihtiyacının önemini anlayarak, saçma imalatına başlamıştı. 1960'lı yıllar boyunca çalışmalarını huzlandırmış ve 1967 yılında Paşaköprü mezarlığına yakın geniş bir arazide yeni fabrikasını açmıştı. Ayda ortalama 200-250 ton civarında kurşun üretiyor ve bünyesinde 25 kişi çalışıyordu. 1960'lı yıllarda Aslan Avcı markalı av saçmalarının Türkiye genelinde geniş bir alıcı kitlesi oluşmuştu. Saçma üretimi ile faaliyet başlayan firma, 60'lı yıllarda faaliyet alanını genişleterek kurşun imalatına da geçmişti¹¹⁶¹.

1960'lı yıllarda ticari buzdolabı imalatı yapan Ahmet Yar, 1946 yılında küçük bir dükkânda elektrik motorlarının tamiri ve bobinaj işleri yaparak iş hayatına girmişti. 1950 yılında buzdolabı tamiratına başladı ve 1952 yılında buzdolabı ithalatının kısıtlandığı bir dönemde imalata geçti. Önceleri kasalarını başkalarına yaptırarak imal ederken 1967 yılında Fiberglass tekniğini kullanarak buzdolabını

¹¹⁵⁹Akcel, “Veryeri Kardeşler”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1967.

¹¹⁶⁰Akcel, “S.G.O. Makine Fabrikasının Sahipleri Gördüren Kardeşler”, **Ege Ekspres**, 4 Temmuz 1967.

¹¹⁶¹**Ege Ekspres**, 29 Haziran 1967.

tamamen kendisi üretmeye başladı. Kendi imalatı olan bu buzdolapları el emeği ile yapıldığı için, bu tip ürünleri o dönem için Amerika'da bulmak mümkün değildi. Ahmet Yar'ın hedefi standart ölçülere uygun buzdolabı üreterek, Avrupa'ya ihraç etmektir¹¹⁶². Bugün, şirketin faaliyet alanını genişlettiği soğuk hava depoları, soğutma sistemleri ve soğuk reyonlar gibi alanlarda da faaliyet gösteren büyük ölçekli bir firma olduğu görülmektedir.

1959 yılında elektrik malzemesi imalatçılığına başlayan Ahmet Remzi Erkanlı da, 1960'lı yıllar boyunca elektrik malzemesi üretimi ve satışı alanında faaliyet gösteren küçük bir firma idi. İthalatın durduğu bir dönemde izolatör sıkıntısı başlayınca, ilk olarak bunları imal ederek iş hayatına atıldı. İlk işyeri Yeni Sinema'nın yanındaki küçük bir dükkandı. İşler ilerleyince Fevzipaşa Bulvarı'nda "Altınasır Ticaret" adıyla büyük bir satış mağazası açtı. Burada Elektrik malzemesi, avizeler ve elektrik motorları satışı yapmaya başladı. Bir süre sonra da şehir ve kasabaların elektrik şebekelerinin yapımını üstlenerek işleri epeyce genişletti¹¹⁶³.

7.9.3. 1960'lı Yıllarda Faaliyete Geçmiş veya Geçme Aşamasında olan İşletmeler

1960'lı yıllar boyunca İzmir'de Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'na göre kurulan veya inşaatı devam eden çok sayıda işletme bulunmaktaydı. Bunlardan kuruluşunu tamamlayanlar; tuğla kiremiti imalatı yapan Çift Yıldız Tuğla Kiremit Fabrikası, Toprak Sanayi Kollektif Şirketi, Parlas Kollektif Şirketi, meşrubat imalatı yapan İzmir Meşrubat Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, fırça imalatı yapan Göçmen Fırça İmalathanesi, galvanizli çelik pilon imalatı yapan Demaş Demir Mamülleri Sanayi Anonim Şirketi, tuğla kiremit imalatı yapan Pamukkale Tuğla Kiremit Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, BMC Otomotiv Sanayi, Fiat Otomotiv Sanayi idi. Kurulma aşaması devam eden özel sektör yatırımları ise kurşun kalem imalatı yapan Mehmet Yahya Tatarı şirketi, çimento imalatı yapan Batı Anadolu Çimento Sanayi Anonim Şirketi, bisiklet ve motosiklet lastikleri imalatı yapan Alver Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, otoradyatör ve petek imalatı yapan Av-Oto Sefa Selgeçen, iç çamaşırı imalatı yapan Başkale Müessesesi, meşrubat imalatı yapan İmbat Meşrubat Sanayi Limited Şirketi, tütün işletmesi yapan Boravalı Kollektif Şirketi, bira ve malt İmalatı yapan Ege Biracılık ve Malt Sanayi, elektrik motoru ve

¹¹⁶²Ege Ekspres, 1 Temmuz 1967.

¹¹⁶³Akcel, "Ahmet Remzi Erkanlı", Ege Ekspres, 2 Temmuz 1967.

mekanik imalatı yapan Elektro Mekanik Sanayi Tesisi Anonim Şirketi, döküm ve motor sanayinde faaliyet gösteren Gürel Ticaret Limited Şirketi, Tuborg birası ve malt imalatı yapan Türk Tuborg Bira ve Malt sanayi Anonim Şirketi, balata imalatı yapan Beşer-B ayakacılık, çelik döküm ve makine imalatı yapan Sümer Makine Fabrikası idi¹¹⁶⁴.

1960'larda sanayinin gelişmeye başlamasıyla çeşitli sanayi kollarında küçük ölçekli işletmeler de kurulmaya başlandı. Bunlardan bir tanesi sahibi Ahmet Par olan Par Makine fabrikası idi. Alsancak Karakolu'nun karşısında, kurulan Par Makine Fabrikası'nda otomobil ve traktör sanayi için parça imalatı gerçekleştiriliyordu. Fabrikada 30 kişi çalışıyor ve seri halde torna tezgâhı imaları yapıyordu. İşlerin büyümesi üzerine 60'lı yılların sonlarına doğru Par Makine Fabrikası Karabağlar'daki 7.000 m² alan üzerine inşaa edilen yeni binasına taşındı. Kısacası, 1960'lı yıllarda Par Makine Fabrikası, makine sanayinde faaliyet gösteren küçük ölçekli bir firma olarak imalata başlamıştı¹¹⁶⁵.

1960'lı yıllarda sanayi alanında yabancı firmalar ile ortaklıklar kurulmaya başlandı. 1964 yılında otomotiv sanayinde BMC, 1967 yılında içki sanayinde Tuborg ve Ege Biracılık ve 1969 yılında kâğıt sanayinde Viking Kâğıt Fabrikası bu kapsamda kurulan işletmelerdi¹¹⁶⁶. 1963 yılında İzmir taşıt araçları sanayinde Bisan Bisiklet Sanayii A.Ş. kuruldu¹¹⁶⁷. 1969 yılında SSCB ortaklığı ile Aliğa Rafinerisi'nin temelleri atıldı. Artan petrol ihtiyacını karşılamak amacıyla İzmir'in Aliğa semtinde kurulan rafineri, SSCB'den 15 yıl süre ile %2,5 faiz oranıyla 24.500.000 dolarlık kredi temini sağlamıştı. Ayrıca SSCB, yapılan anlaşmaya göre işletmede kullanılacak araç gereçleri sağlayacak ve makine bölümü dışındaki bütün bölümlerin mühendislik hizmetlerini yapacaktı. Radger Turkey Ltd Şirketi ile rafinerinin bütün montaj ve İnşaat işlerinden sorumlu olacaktı. Böylece 1969'da temeli atılan Aliğa Rafinerisi'nin, 1972'de yakıt rafinerisi, 1974'te de madeni yağ işletmesi hizmete açıldı¹¹⁶⁸.

60'lı yıllar boyunca sanayi yatırımlarının artması, sanayi de kullanılan elektrik enerjisini de 2 katına çıkarmıştı. Elektrik enerjisinin kullanımını en çok

¹¹⁶⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s.s. 407-408, 413-414.

¹¹⁶⁵Ege Ekspres, 28 Haziran 1967.

¹¹⁶⁶Funda Barbaros, Gülcan Pakler, v.d., Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın 50. Yılı, Eylül, 1995, s. 103.

¹¹⁶⁷Yurt Ansiklopedisi 6, "Metal Eşya-Makine Sanayi", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4350.

¹¹⁶⁸Yurt Ansiklopedisi 6, "Kimya Sanayi", Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4346.

arttıran sektörler içki, inşaat, kauçuk, lastik, plastik, madeni eşya ve taşıt sanayi idi¹¹⁶⁹.

7.10. Turizm

1960'lara kadar turizm, Türkiye'de bir sektör olarak görülüyordu. Türkiye'nin tarihi ve doğal güzellikleri, yurtdışından gelen turizm uzmanları, devlet adamları ve hatta değişik meslek gruplarına mensup kişiler tarafından farkediliyor olmasına rağmen, Türkiye'de bu alanda ciddi çalışmalar yapılmamıştı. 1948 yılının ekim ayında, American Express Company Genel Müdürü B.E. White, Türkiye Turizm dairesine gönderdiği yazıda; Amerikalılar için Türkiye'nin romantik ve tarihi bir cazibesi olduğunu, dünyanın birçok bölgesine turistik amaçlı seyahat düzenlediklerini, Türkiye'yi de ziyaret etmek istediklerini; ancak Türkiye'ye zevk seyahatlerinin yapılmasının, bir takım koşulların yerine getirilmesine bağlı olduğunu belirtmişti. Aynı yılın Kasım ayında, Marshall Planı Avrupa Temsilcisi ve Turizm Geliştirme Şubesi Müdürü Theodore J. Pozzy, Türkiye Turizm Dairesi'ne yaptığı tavsiyelerde, Türkiye'deki seyahat imkânlarının kolaylaştırılabilmesi için işbirliği içinde olmaya hazır olduklarını bildirmişti. 1949 yılında Türkiye'ye gelen Avrupa İktisadi İşbirliği Dairesi Uzmanı Charles J. White ise, Türkiye turizmi ile ilgili hazırladığı raporda; Türkiye'nin Ortadoğu, Yakındoğu, Avrupa ve Amerika için çekici imkânlara sahip olduğunu, ulaşım ve konaklama alanında gerekli yatırımların yapılarak, tanıtım programlarının hazırlanmasıyla Türkiye'nin turizmden önemli gelirler elde edebileceğini dile getirmişti¹¹⁷⁰.

Yabancı uzmanların yanısıra yerli uzmanlar da, turizmin Türkiye için önemli bir gelir kaynağı olacağı konusunda hemfikirdi. Bu nedenle Devlet Planlama Teşkilatı'nın 5 yıllık kalkınma programı hazırlanırken, turizmin de bir sektör olarak ele alınması ve turizm yatırımlarının planlaması üzerine tavsiyelerde bulunuyorlardı. 1962 yılında Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın isteği üzerine, Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından "*Turizm Geçiş Planı*" hazırlandı. Turizm Geçiş Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu'nun onayından geçerek, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından da kabul edildi. Bu plana göre, yatırımlar resmi ve özel sektör tarafından gerçekleştirilecekti. 50 milyon liralık bütçenin tamamı, Turizm

¹¹⁶⁹Barbaros, Paker, v.d., .a.g.e., s.s. 103-104.

¹¹⁷⁰Suad Yurdkoru, "Turizmde Planlı Gelişmeye Gidilirken", **Yeni Asır**, 26 Mart 1962.

Bakanlığı'nın onayı ile İstanbul'dan Marmaris'e kadar uzanan Batı Anadolu Bölgesi için ayrıldı. İstanbul, Bursa, Erdek, Çanakkale, Edremit, Ayvalık, Bergama, Kuşadası, Aydın, Denizli güzergâhında otel, motel, lokanta, plaj ve turistik tesislerin yapımına öncelik verildi. “*Tusan*” adı verilen yerli bir şirket tarafından güzergâh boyunca turistler için geziler tertiplendi¹¹⁷¹.

Bölgesel ve küçük çapta yapılan çalışmaların yanısıra, Devlet Planlama Teşkilatı da 1963-1967 yılları arasını kapsayan beş yıllık kalkınma planında turizmi de yeni bir sektör olarak planlarına dâhil etti. Böylece 21 ana sektörün yanına turizm sektörü de ilave edilmiş oldu. Turizm ile ilgili planlar hazırlanırken, öncelikle mevcut durumun tespiti üzerinde duruldu. 1961 yılında Türkiye'ye 129.000 turist gelmiş ve 7,5 milyon dolar döviz bırakmıştı. Gelen turistler dört gün kalmakta ve 60 dolar bırakmaktaydılar. Plan sonunda hedeflenen nokta, gelen turistlerin 6 gün kalmaları ve 100 dolar bırakmaları idi. Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar turizm ile ilgili reklam çalışmaları yapılmadığı halde, gelen turistlerin sayısı her sene %12 artıyordu. Bu oran göz önünde bulundurularak, propaganda çalışmaları yapıldığı takdirde %20 artış sağlanabileceği hedeflenmişti. Turistlerin Türkiye'ye geldiklerinde en çok sıkıntı çektikleri konulardan birisi konaklama imkânları idi. Ege Bölgesi'nde 34 otel, 1.214 oda ve 2.068 yatak ile hizmet veriliyordu. Bu oranın ancak %30'u yurtdışından gelen turistler tarafından kullanılıyor, geri kalanlarını yerli turistler ve iş adamları kullanıyordu. Bu nedenle tesis ihtiyacı ön plandaydı. Kaynakların sınırlı olduğu düşünülerek, konaklama alternatiflerinde, turist çekme potansiyeli yüksek olan bölgelere öncelik verilmesi kararlaştırıldı¹¹⁷². Bu bölgelerin başında, İzmir ve Ege sahilleri gelmekteydi.

7.10.1. Kentin Turizm Yönünden Değerlendirilmesi

İzmir'in tarihi ve kültürel açıdan önemli bir merkez olması, yüzyıllar boyunca seyyahların İzmir'e ilgi göstermelerini sağlamıştı. Türkiye'de kültür turizminin ilk başladığı yer Efes ve Bergama idi. Hristiyanlar için son derece önemli bir yere sahip olan 7 kilise İzmir'de bulunuyordu. Yahudiler için önemli kabul edilen iki haham ise İzmir'de yaşamıştı. Kadifekale, Agora, Simirna, Konak Saat Kulesi ve Kemeraltı, kent içinde turistlerin sıklıkla ziyaret ettikleri bölgelerdi. 1960'lı yıllara kadar

¹¹⁷¹Gökovalı, “Ege'de Turizm Geliştiriliyor”, **Ege Ekspres**, 1 Aralık 1961.

¹¹⁷²T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl 1963-1967, s.s. 425-426.

İzmir’de kültür turizmi ön planda iken, 1960’lı yıllardan sonra tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yeni bir turizm anlayışı ortaya çıktı. Kültür ve doğa turizmi, yerini deniz turizmine bırakıyordu. Bu yeni turizmin ismi ise “deniz, kum, güneş turizmi” idi. Böylece, deniz kıyıları önem kazanmaya başlamıştı. Bir liman kenti olarak İzmir’in de çekiciliği artıyordu. 1950’li yıllar turizmde durgunluk yılları olarak kabul edilirken, 1960’larla birlikte deniz, turizmin yeniden canlanmasını sağladı¹¹⁷³. Hem İzmirli vatandaşlar hem de komşu illerde oturanlar yaz aylarında deniz kenarlarında yazlık ev yaptırmaya başladılar. 60’lı yıllar boyunca İzmir ve çevresine yazlık siteler inşa edildi, kamplar ve tesisler açıldı. Aliğa, Yeni ve Eski Foça, Dikili, Çandarlı, Urla İskele, Çeşmealtı, Kalabak, Zeytinalanı, Narlıdere ve Güzelbahçe’ye yazlık konutlar yapılmaya başlandı. Ayrıca Pamucak, Şakran, Aliğa, Urla, Çandarlı, Dikili, Çeşme, Foça, Selçuk ve Gümüdür’de de turistik tesisler hizmete girdi. 1960’lı yıllarda İzmir’de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Bölge Müdürlüğü ve turizm büroları açıldı. Arkeolojik kazı çalışmalarına ağırlık verildi ve turizm bürolarında çalıştırılmak üzere tercüman ve rehber kursları açıldı¹¹⁷⁴.

1960 yılında Türkiye’ye gelen yabancıların sayısı 124.228 idi. Bu rakamın 6.964’ü Ocak’ta, 11.685’i Nisan’da, 11.609’u Haziran’da, 12.285’i Temmuz’da, 17.121’i Ağustos’ta, 12.603’ü Eylül’de ve 6.010’u Aralık’ta gelmişti. Görüldüğü üzere, Türkiye’ye gelen yabancıların büyük çoğunluğu yaz aylarını tercih ediyordu. Ocak ayına göre ağustos ayında gelen yabancılar %245 oranında artmıştı. 1965 yılına gelindiğinde artış oranında bir yükselme görülmekle birlikte, yabancıların Türkiye’ye gelme ayları değişmedi. 1965 yılı itibariyle Türkiye’ye gelen yabancıların sayısı 361.758 idi. Bu rakamın 12.366’sı Ocak’ta, 28.709’u Nisan’da, 31.764’ü Haziran’da, 56.065’i Temmuz’da, 64.553’ü Ağustos’ta, 40.711’i Eylül’de ve 17.390’ı Aralık ayında gelmişti. 1965 yılı verilerine göre ocak ayından ağustos ayına kadar %522’lik bir artış vardı. Türkiye’nin en çok ziyaret edildiği ay ise yine ağustos ayı idi¹¹⁷⁵. 1960 yılında gelen yabancıların 116.746’sı turist iken, 1965 yılında gelenlerin 295.031’i turist idi¹¹⁷⁶. 1965 yılında gelen turistler içerisinde 905 kişi İzmir (Efes) bölgesini ziyaret etmişti. İzmir, ziyaret edilen kentler arasında İstanbul’dan sonra ikinci sırayı

¹¹⁷³T.C. Kalkınma Bakanlığı İzmir Kültür Turizmi Sektör Araştırması “Tespit ve Öneriler”, s. 15.

¹¹⁷⁴Yurt Ansiklopedisi 6, “Turizm”, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983, s. 4363.

¹¹⁷⁵T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Turizm İstatistikleri 1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968, s. 7

¹¹⁷⁶DİE Türkiye İstatistik Yılı 1968, s. 286.

alıyordu. 1965 yılında yapılan anket sonuçlarına göre, 2.387 turist İstanbul'u, 682 kişi Ankara'yı, 652 kişi Bursa'yı ve 638 kişi Karadeniz sahillerini ziyaret etmişti¹¹⁷⁷.

Tablo 98: 1960'lı Yıllarda Ege Bölgesi'ne Gelen Yabancı Turistlerin Memleketlerine Göre Dağılım Oranları (%)

Yabancı Turistlerin Geldiği Memleketler	Bölgenin Toplam Dış Turizm Hac. Payı
Batı Almanya	25.8
Britanya	18.3
U.S.A	16.9
Fransa	9.8
Avusturya	5.2
İsveç	4.6
Malta	3.4
Pay-Bas	2.9
Danimarka	2.5
Belçika	2.3
İsviçre	2.1
İtalya	1.4
İrlanda	0.5
Kanada	0.5
İspanya	0.4
İsrail	0.4
Finlandiya	0.4
Norveç	0.3
Güney Vietnam, Lübnan, İran, Japonya, Yugoslavya	1.0
Arjantin, Venezuela, Malezya, Uruguay; Libya, Suriye, Romanya, Monoko vd...	1.3
Toplam	100

Kaynak: Hasan Olalı, **Ege Bölgesi Turizmi ve Turizmin Mevsimlik Karakteri**, Ege Üniversitesi Yayınları, 1968, s.s. 68-69.

Görüldüğü üzere, Ege Bölgesi daha Batı Almanya, İngiltere, Amerika ve Fransa'dan turist almaktaydı. Gelen turistlerin %69,7'si ziyaret amaçlı, %10,9'u eğitim ve kültür amaçlı, %5,1'i eğlence amaçlı, %0,1'i spor amaçlı, %1,1'i tarihi eserleri görmek amaçlı ve %5,6'sı mesleki amaçlıydı. Turistlerin büyük bir kısmı konaklama olarak otelleri tercih ediyorlardı. Bu oran %62,8'idi. Ziyaretçilerin diğer

¹¹⁷⁷T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yabancı Ziyaretçi Eğilim Anketi Sonuçları 1965, s. 9.

konaklama tercihleri ise %12,1 ile hosteller, %1,5 ile pansiyonlar, %13,8 ile kampingler ve %2,4 ile aile nezdinde konaklamalar idi¹¹⁷⁸.

1962 yılında, Ege Turizm Cemiyeti Müdürü Suad Yurdkoru, Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonu'na verilmek üzere Ege Bölgesi ile ilgili bir rapor hazırladı. Raporda, turistik bölgeleri birbirine bağlayan iç ve dış yolların onarılması veya asfaltlanması, tespit edilen turistik bölgelere gereken yatırımların yapılması üzerinde duruluyordu. İzmir; turistik açıdan İstanbul bölgesi ile Antalya bölgesi arasındaydı. Bu nedenle, her iki bölgeyi birbirine bağlayan ulaşım ağı geliştirilmeliydi. 1960'lı yıllarda otomobilli turizm ön planda olduğu için, bağlantıyı sağlayan dış yolların turistik yol olarak yapılması gerekiyordu. Turistik yol, devlet karayolları standardına uygun ve üzeri tamamen asfaltlanmış yol idi. İstanbul'dan çıkıp, İzmir'i ziyaret etmek isteyen bir turist için takip edebileceği 3 istikamet vardı. Bunlardan birincisi İzmit Körfezi'ni takip ederek, Bursa yönünden gelen 40 nolu devlet karayolu idi. Bu istikamet en uzun ve dolayısıyla en az önemli olanı idi. İkinci istikamet, İstanbul limanından araba vapuru ile Yalova'ya geçmek, oradan da Bursa'ya ulaşmaktı. 40 nolu karayolunun dışında Bursa'dan 2 ve 15 nolu yollarla Balıkesir, Manisa ve İzmir'e ulaşılabirdi. Bu yolun önemi, Çanakkale'ye uğramadan İzmir'e gitmek isteyenler için en kısa yoldu. 3. İstikamet ise, Bursa'dan sonra 2 nolu karayolu ile Bandırma ve Erdek'e uğramak, oradan Çanakkale'ye geçmek ve Çanakkale'den 6 nolu devlet yolu ile Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Dikili, Bergama ve oradan İzmir'e ulaşmaktı. İzmir'den Antalya'ya gitmek isteyenler içinde de farklı güzergâhlar mümkündü. Bunlardan birincisi, İzmir-Aydın-Muğla-Antalya güzergâhındaki 6 nolu karayolu idi. Bu yol, İzmir-Aydın istikametine giderken 6 nolu karayolundan ayrılarak Selçuk, Kuşadası, Söke ve Milas'a ulaşırdı. Milas yolunun Bodrum'a bağlanması son derece önemli idi. Bodrum-Kerme körfezi sahilleri- Marmaris istikameti gezilip görülecek yerlerdi. Marmaris'ten ayrıldıktan sonra, bir taraf datça yarımadasına, diğer taraf Karaburun'a giderdi. Bütün bu güzergâhlar, turizm açısından son derece önemli yol şebekelerini oluşturuyordu. Hepsinin onarılması, asfaltlanması ve genişletilmesi gerekiyordu¹¹⁷⁹.

Suad Yurdkoru, İzmir'i dört turizm bölgesine ayırmıştı. Birinci bölge kuzey bölgesi idi. İzmir-Menemen-Eski Foça-Yeni Foça-İliğa-Dikili-Bergama yönü... Bu

¹¹⁷⁸Hasan Olalı, **Ege Bölgesi Turizmi ve Turizmin Mevsimlik Karakteri**, Ege Üniversitesi Yayınları, 1968, s. 69.

¹¹⁷⁹Yurdkoru, "Turizme Devlet Yatırımları ve Ege Bölgesi'nin Durumu", **Yeni Asır**, 28 Mart 1962.

istikamette, Menemen-Bergama kavşağından Eski ve Yeni Foça'ya giden yolların onarılması gerekiyordu. Eski ve Yeni Foça, plajı ve denizi ile turistler için çekici imkânlar sunuyordu. Bölge, Foça ve Kyme şehirleri, Bergama Antik kenti, Kozak yaylası, plajları, denizi ve kara avcılığı ile tuistler için çekici konumdaydı. Bu nedenle Bergama-Dikili ve Bergama-Kozak yolunun da 5 yıllık kalkınma planı içerisinde onarılması gerekiyordu. İkinci bölge, Doğu Bölgesi olarak adlandırılan İzmir-Manisa-Sardes güzergâhı ile İzmir-Kemalpaşa-Turgutlu-Sardes güzergâhı idi. Burası, Antik şehir Sardes, Kurşunlu ılıcaları, Hitit ve Karabel kabartmaları ve çeşitli tarihi yerleri ile önemli bir bölge idi. Bu nedenle İzmir-Kemalpaşa-Turgutlu yolunun devlet karayolları standardına uygun bir şekilde 66 nolu karayolu ile bağlantısının sağlanması gerekiyordu. Üçüncü bölge, Batı bölgesi idi. İzmir-Balçova-Urla-Çeşme-Karaburun güzergâhı; İzmir-Seferihisar-Doğanbey-Gümüldür-Selçuk güzergâhı ve İzmir-Değirmendere-Ahmetbeyli-Kesre-Selçuk-Kuşadası güzergâhı turizm açısından önemliydi. Balçova'da Agamemnon ılıcaları ve İnciraltı, Urla'da Klazomenai kenti, içmeler ve plajı, Çeşme'de plaj ve ılıcalar, Karaburun'da Erythrai antik kenti, Seferihisar'da Teos, Sığacık, Cuma ve Karakoç suları, Doğanbey-Gümüldür-Kesre hattında, Lebedos antik şehri, Değirmendere'de Kolofon antik kenti, Ahmetbeyli'de Klaros ve Notion antik kentleri önemli merkezlerdi. Bu nedenle Seferihisar-Doğanbey-Gümüldür-Kesre-Ahmetbeyli-Selçuk arasında yeni bir yol yapılmalıydı. İzmir-Değirmendere-Ahmetbeyli-Notion yolu ile sahile inilebilmesi ve bu bölgenin hizmete açılması gerekiyordu. Asfaltlanması gereken güzergâhlar ise; Urla-Mordoğan-Karaburun yolu; Çeşme-Ilıca-Şifne-Küçükbahçe-Karaburun yolu ve İzmir-Seferihisar yolu idi. 4. Bölgeye gelince, güney bölgesi olarak adlandırılmıştı. İzmir-Selçuk-Kuşadası güzergâhı; Tire-Bayındır-Ödemiş üçgeni ve Ödemiş-Birgi-Gölcük-Bozdağ-Salihli güzergâhları... Selçuk'ta Efes, Meryem Ana ve diğer dini ziyaret yerleri, Kuşadası plajı ve Selçuklu-Osmanlı dönemlerine ait çeşitli tarihi yerler turizm açısından önem teşkil ediyordu. Bu nedenle, Selçuk-Kuşadası-Söke yolu, Torbalı-Selçuk arası, Tire-Bayındır-Ödemiş üçgeni yolu, Ödemiş-Gölcük-Bozdağ ve Gölcük-Salihli yolları turistik yol mahiyetinde asfaltlanmalıydı¹¹⁸⁰. Görüldüğü üzere, Suad Yurdkoru, Turizm Özel İhtisas Komisyonu'na detaylı bir rapor sunmuştu. Turizmin gelişmesi ve turistlerin rahatlıkla seyahat edebilmeleri için

¹¹⁸⁰Yurdkoru, "İzmir Vilayetinin Turistik Yolları", *Yeni Asır*, 29 Mart 1962.

ulaşım ağının düzene girmesi gerekiyordu. Yatırımlar ilk etapta standartlara uygun yol şebekesi yapımına ayrılmalıydı.

Suad Yurdkoru, ulaşım ağının düzenlenmesinden sonra, Ege bölgesine yapılması gereken tesisler ile ilgili de bir rapor hazırlamıştı. İzmir merkezde emekli sandığı oteli ve Taner Oteli'nin eksikleri tamamlanmalıydı. Aile pansiyonlarının 1500 odası, otellerin 500 odası, eğlence yerlerinin ve lokantaların bir kısmı ıslah edilmeliydi. Merkezde 8'er tane yeni lokanta ve eğlence yeri aılmalıydı. Agamemnun Ilıcaları'na ve Urla İçmeleri'ne 100'er odalı birer otel yapılmalıydı. Agamemnun Ilıcaları'na yapılacak olan otel termal bir otel olmalı, ayrıca ayak tedavi teşkilatı kurulmalıydı. Urla İmelere yapılacak otelin de mineral bir otel olması ve günübirlik kr tedavi teşkilatının kurulması gerekiyordu. Yarım kalan opera binasının inşaati tamamlanmalıydı. Eski Foça'da 50 odalı, Yeni Foça'da 30 odalı birer plaj moteli, Aliağa'da 30 odalı bir plaj moteli ve Dikili'de 50 odalı bir plaj moteli inşa edilmeliydi. Yeni Foça, Aliağa ve Dikili'de ayrıca kamp sahaları yapılmalıydı. Bergama'da mevcut otel ve lokantaların ıslah edilmesi gerekiyordu. Kozak'da 50 odalı bir dağ-orman moteli yapılmalıydı. Doğu bölgesindeki otel ve lokantaların bir kısmı onarılmalıydı. Özellikle köy sayfiye evlerinin düzenlenmesi gerekiyordu. Sığacık'ta Gümüldür'de ve Notion'da 1'er plaj tesisi ve 1'er kamp sahası; eşme'de Turizm Bankası plaj oteli, şifne tesisinin düzenlenmesi ve bir kamp sahası, Selçuk'ta ise, ha için 100 odalı bir otel, sahilde 30 odalı bir motel, bir plaj tesisi ve 1 kamp sahası ve Aladağ'da bir kamp sahası daha yapılmalıydı¹¹⁸¹.

Suad Turdkoru'nun Turizm zel İhtisas Komisyonu'na sunduğu raporda, İzmir ili için yapılacak yatırımların maliyeti de hesaplanmıştı. 200 adet yeni otel odasının maliyeti 10.000.000 tl, 240 odalı 6 motelin maliyeti 50.000 tl, 200 kabinli 5 plaj tesisinin maliyeti 3000 tl, 8 adet yeni lokantanın maliyeti 250.000 tl, 8 adet yeni eğlence yerinin maliyeti 250.000 tl idi. Agamemnun'da inşa edilecek 100 odalı otelin maliyeti 170.000 tl iken, Urla'da inşa edilecek olan 100 odalı mineral otelin maliyeti 70.000 tl olacaktı. Pansiyonlarda tadilat yapılacak 1500 odanın maliyeti 2000 tl, lokanta ve eğlence yerlerinin ihtiyaı olan 3000 sandalyenin maliyeti 3000 tl idi. Ayrıca 13 kamp sahası için de 100.000 tl'ye ihtiyaç vardı. İzmir ilçelerindeki bazı otel ve lokantaların ihtiyaçları, Taner Oteli, Emekli Sandığı Oteli ve Turizm Bankası tesisleri hesaplamanın içinde yer almamıştı. Hesaplamalar sonucunda 74.000.000

¹¹⁸¹Yurdkoru, "Turistik Tesisler ve İzmir Vilayeti", **Yeni Asır**, 2 Nisan 1962.

tl'lik bir maliyet ortaya çıkıyordu, hesaplanmayan kalemler de dikkate alındığında ortalama 100.000.000 tl gibi bir rakama ihtiyaç olacaktı. Raporda, İstanbul'un 257.000.000 tl'lik teklifi karşısında İzmir'in teklifinin gayet makul olduğu da ilave edilmişti. Hazırlanan rapor, önce hükümetin, ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayından geçmek üzere, Turizm Özel İhtisas Komisyonu'na sunuldu¹¹⁸².

1960'lı yılların sonuna gelindiğinde turist sayısındaki artış dikkat çekici idi. 1968 yılının Ağustos sonuna kadar Çiğli Havaalanı'na inen turistlerin sayısı 6.540 iken, 1969 yılında, 8 ayın sonunda Çiğli Havaalanı'ndan İzmir' giriş yapanların sayısı 15. 783 olarak tespit edildi. Turizm ile ilgili yapılan çalışmalar meyvesini vermeye başlamıştı. Sadece İzmir'de değil, diğer bölgelerdeki turist oranları da artıyordu. 1968 yılı itibariyle ağustosun sonuna kadar Edirne sınır kapısından giriş yapan turistlerin sayısı 124.154 iken, 1969 yılında rakam 196.415'i bulmuştu. Aynı yıllarda Hatay'ın Cilvegöz ve Yayladağ kapılarından girenlerin toplamı sırasıyla 28.471 iken, 32.343'e yükselmişti. İstanbul'da ise, 1968 yılının sadece ağustos ayında gelen turistlerin sayısı 105.231 iken, 1969 yılının ağustos ayında gelenler 132.139 olmuştu. 1969 yılında elde edilen veriler incelendiğinde, Türkiye'nin hedeflenen döviz miktarına ulaşabileceği ihtimalinin arttığı görülüyordu¹¹⁸³.

7.10.2. Yurtdışından Ege Sahillerine Yapılan Seyahatler

1960'lı yılların başında Türkiye turizm sektörü ile yeni yeni tanışmaya başlamıştı. Halkın tatil anlayışı, genellikle evde dinlenme ve akraba ziyaretleri ile sınırlıydı. 1960'ların başında turistik tesisler yeterli miktarda ve kalitede olmadığı gibi, Türk halkının da bu tesislerde kalmak ve eğlenmek gibi bir alışkanlığı yoktu. Turizm, 1963 yılında planlı kalkınma projesinin içine yeni bir sektör olarak dâhil edildiğinde, ilk olarak dış turizm gündeme geldi. Yani yurtdışındaki yabancı turistleri Türkiye'ye çekerek döviz sağlamak ve turizmi ekonomik kalkınmanın bir parçası olarak görmek amaçlandı. 1960'lar boyunca yapılan konaklama ve ulaşım alternatiflerinin iyileştirilmesi, yolların asfaltlanması ve nitelikli personel yetiştirilmesi çabaları, yavaş yavaş meyvesini vermeye başladı. Böylece yurtdışından gelen seyahat gemileri rotalarını ege sahillerine de çevirmeye başladılar. Seyahat

¹¹⁸²Yurdkoru, a.g.m.

¹¹⁸³Demokrat İzmir, 25 Eylül 1969.

gemileri ile İzmir limanına ulaşan turistler, kent içi ve kent dışındaki turistik bölgeleri ziyaret ederek, akşam saatlerinde, gemilerine biniyor ve kentten ayrılıyorlardı. 1960 yılının mayıs ayında İzmir limanına “*Cabo San Roque*” isimli, İspanyol bandıralı ve 18.000 ton ağırlığında lüks bir transatlantik yavaşmıştı. Sabahın erken saatlerinde Alsancak limanına yanaşan gemide 776 turist vardı. Turistler, ilk olarak Merkez Bankası’na uğrayarak, 1 milyondan fazla İtalyan lireti ve 1.000 dolara yakın para bozdurdular. Daha sonra, turistlerin bir kısmı, taksilerle Efes’e giderken, bir kısmı da otobüslerle kent içi turuna çıktılar. Agora, Kadifekale, Fuar’daki Arkeoloji Müzesi ve Şirinyer’deki tarihi köprüyü gezdiler. Akşamüzeri kent içine gelen turistler, faytonlarla veya yürüyerek kentte dolaştılar ve önemli miktarda hediyelik eşya satın aldılar. Akşam saatlerinde ise, transatlantiğe binerek İzmir limanından ayrıldılar¹¹⁸⁴.

1964 yılının Nisan ayında da Amerikan bandıralı “*Independence*” ve Yunan bandıralı “*Agamemnon*” transatlantikleri Ege sahillerini ziyaret etmek amacı ile İzmir limanına yanaşmıştı. *Independence* gemisinden 551 Amerikalı, 2 Fransız ve 2 Yunan turist olmak üzere 555 turist İzmir’e ayak basarken *Agamemnon* gemisinden de 200 civarında Fransız turist inmişti. Turistlerin büyük bir kısmı, kendileri için ayarlanan otobüslerle ve taksilerle Efes ve Meryem Ana’ya, küçük bir kısmı Bergama’ya gitmiş, geri kalanlar ise kentte Agora, Kadife kale ve müzeleri ziyaret etmişlerdi. Gemi limana yanaşmadan önce, polis ekiplerinin, zabıta memurlarının ve turizm kollarında görev yapan öğrencilerin gayreti ile kentte güvenlik önlemleri alınmıştı. Özellikle dilencilerin ve seyyar satıcıların turistleri rahatsız etmeleri önlenmeye çalışılmıştı. Fakat öğleden sonra güvenlik önlemlerinin biraz azaltılmasıyla birlikte ayakkabı boyacıları, seyyar satıcılar ve dilenciler turistlerin peşine takılmaya başladılar. Hatta bir turist şikâyetini dile getirirken, 3 farklı ayakkabı boyacısının, ayakkabını boyadığını ve hepsininde ayakkabısını mahvettiğini ve her seferinde para ödediğini dile getirmişti. Turistlerin bir diğer şikâyeti pahalılıktı. Alışveriş yapmak amacıyla girdikleri dükkânlarda fiyatların çok yüksek olduğunu ve dükkân sahiplerinin ellerindeki dövizleri bozmak istemediklerini söylüyorlardı. Ayrıca kentte turistlerin rahatça konaklayabileceği ve yemek yiyebileceği temiz, ucuz

---

¹¹⁸⁴Yeni Asır, 3 Mayıs 1960.

oteller ve lokantalar mevcut değildi. Taksiler ise ayrı bir şikâyet konuydu. Taksilerde taksimetre olmadığı için şoförler rastgele ücret alıyorlardı¹¹⁸⁵.

Kentte görev yapan sadece 5 turizm polisi vardı. Her yıl ortalama olarak 200.000 turistin İzmir'e geldiği düşünülürken, her 40.000 turiste 1 turizm polisinin düştüğü görülüyordu. Bu nedenle, şikâyet konusu olan durumlara çözüm bulmak zaman alıyordu. Ayrıca, turizm polislerinin turistlere kalacak yer ve yemek yiyecek lokanta konusunda yardımcı olmaları bekleniyordu. Bu nedenle turizm polislerinin birkaç dil bilmesi şarttı. Okullarda turizm kollarında görev yapan öğrencilerden yardım talep edilmesinin sebebi de bu idi. Deniz yoluyla gelen turistleri karşılamak, geminin limana yanaşması sırasında uygunsuz davranışlarda bulunan kişilere müdahale etmek, tursitlerin gezileri sırasında uğradıkları mekânların güvenliğini sağlamak ve dolandırılan turistlere yardımcı olmak, turizm polislerinin görevi idi. 1968 yılında kentte sadece 5 turizm polisinin görev yapması, turistler açısından sıkıntılı sonuçlar doğuruyordu¹¹⁸⁶. Ancak, 1967 yılında, Türkiye'de, turizm polisinin sadece İzmir kentinde görev yapması ve bütün turizm polislerinin birden fazla yabancı dil bilmeleri dikkate değer bir unsurdu¹¹⁸⁷.

İzmir'e gelen bütün gemilerin, turistik yerleri 1 gün içerisinde ziyaret ederek, aynı gün limandan ayrılıyor olmaları, kentteki konaklama sorununu gözler önüne seriyordu. Seyahatler, transatlantik gibi büyük seyahat gemileri ile yapılıyor, İzmir limanına gelen gemiler gününbirlik seyahatlerini tamamlayarak, akşam saatlerinde limandan ayrılıyorlardı. Transatlantikler, ya İstanbul'a gidiyor ya da Yunanistan veya başka Akdeniz sahil kentlerine doğru hareket ediyorlardı. İzmir ve civarında temiz otel ve motel bulmak 1960'ların ortalarına kadar neredeyse imkânsız oldu. Ancak 1960'ların ikinci yarısından itibaren konaklama alternatifleri artmaya başladı. O da çoğu zaman yeterli gelmiyordu. Kısacası, İzmir'de konaklamak isteyen turistler kalacak yer bulamıyor ve büyük sorunlar yaşıyorlardı. Hatta İzmir Emniyet Müdürlüğü, gelen turistlerin konaklama sorunu yaşamamaları için gerekirse turistleri polis karakollarında yatıracaklarını duyurmuştu. Bu hususta, Efes, Bergama, Çeşme, Dikili, Foça ve Seferihisar emniyet teşkilatlarına birer genelge göndererek, turistlerin otelsiz kalmamaları için ellerinden geleni yapmalarını ve gerekirse polis

---

¹¹⁸⁵Demokrat İzmir, 7 Nisan 1964.

¹¹⁸⁶M. Aydan Gedikali, "İzmir'de 40.000 Turiste 1 Turizm Polisi Düşüyor", Demokrat İzmir, 5 Haziran 1968.

¹¹⁸⁷Ege Ekspres, 2 Eylül 1967.

karakollarını konaklama için düzenlemelerini istemişti¹¹⁸⁸. İzmir, tarihi ve doğa güzellikleri ile turistlerin dikkatini bu kadar çok cezbederken, turizm yatırımlarının yetersizliği nedeniyle turist çekememesi üzücü sonuçlar doğuruyordu. Bu nedenle, gerek turizm geçiş planı, gerekse beş yıllık kalkınma planı ile konaklama, ulaşım ve rehberlik hizmetlerinin artırılması, iyileştirilmesi ve döviz geliri elde ederek bütçe açıklarının kapanması amaçlanıyordu.

Kimi zaman da ülkenin turizm eksikleri nedeniyle, önceden yapılan organizasyonlar iptal ediliyordu. 1964 yılının Nisan ayında, Amerika'dan ve Avrupa ülkelerinden 370 turist Ege sahillerinde 15 gün seyahat etmek istemişlerdi. Amerika'nın en büyük transatlantiklerinden birisi olan "*Institution*" transatlantiği ile gelmeyi planlayan tursitler, istedikleri şartların gerçekleşmemesi üzerine Ege seyahatinden vazgeçmek zorunda kalmışlardı. Turistler su sporları yapmak istedikleri için 40 mil hızında 10 deniz motoru, 2 tane 10 tonluk yat, 10 adet şarpi, bol miktarda av malzemesi ve havalandırma sistemi olan otobüsler talep etmişlerdi. Turizm acentası, istedikleri malzemeleri ve taşıtları temin edemeyeceğini bildirdiğinde, turistler Ege seyahatinden vazgeçerek, Japonya'ya gitmişlerdi. 1969 yılında da durum pek fazla değişmedi. Hollanda'nın tanınmış seyahat acentalarından biri 1970 yılının yazlarında 500 Hollandalı turist Ege sahillerine gelmek istediklerini, ancak konaklama yeri bulamadıkları için gelemediklerini bildirmişti. Hatta Turizm Tanıtma Bakanlığı Bölge Müdürlüğüne gönderdiği bir mektupla, Hollandalı tursitlerin ege sahillerini çok merak ettiklerini, küçük pansiyonlarda dahi kalabileceklerini söylemişti¹¹⁸⁹. Bu durum, Egedeki turizm imkânlarının, talep ile doğru orantıda olmadığını gösteriyordu.

1967 yılında Amerikan bandıralı "*Independence*" transatlantiği 545 Amerikalı turist ile Fransız bandıralı "*Renaissance*" transatlantiği 333 turist ile İzmir limanına demir attı. Turistlerin bir kısmı otobüslerle ve taksilerle Efes ve Bergama'ya giderken, geri kalanlar kent içindeki turistik merkezleri gezmişlerdi. 1968 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısında 1967 yılına göre düşüş yaşandı. Ortadoğu'daki sorunlar, Kıbrıs meselesi ve gençlik olayları, hem dünya turizmini hem de Türkiye turizmini olumsuz etkiliyordu. 1967 yılının Nisan ve Mayıs aylarında İzmir'e gelen turistlerin sayısı 9.800 iken, 1968 yılının aynı aylarında sayı 7.350'ye inmişti. Yine de, İzmir 1968 yılı boyunca turist almaya devam etti. Aynı

¹¹⁸⁸Demokrat İzmir, 1 Nisan 1964.

¹¹⁸⁹Demokrat İzmir, 5 Nisan 1964; Yeni Asır, 4 Ekim 1969.

yıl, İtalyan bandıralı “*San Marco*” gemisi İzmir limanına 155 tursit indirirken, yabancı bandıralı iki ayrı gemi de Dikili ve Kuşadası limanlarına 115 turist indirmişti¹¹⁹⁰.

Görüldüğü üzere, 1960’lı yıllar boyunca yabancı bandıralı gemiler İzmir’i ziyaret etmeye devam etmişlerdi. Gelen gemilerin büyük bir çoğunluğu, Amerikan, Fransız, İspanyol ve İtalyan bandıralı oluyordu. Ziyaret yerleri ve ziyaret süreleri ise hiç değişmiyordu. Turistlerin büyük bir çoğunluğu akşam saatlerinde İzmir limanını terk ediyorlardı. Türkiye’de turizm çalışmaları 30-35 yıllık bir geçmişe dayanmasına rağmen, bir sektör olarak görülmesi ve yatırımların yapılmaya başlanması 1960’lı yıllarda oldu. 1962 yılında ilk yatırımlar başladı. Küçük çapta ve dağınık olan yatırımların ilk örneklerini kamu yatırımları verdi. Özel sektör 1966 yılında turizme el attı ve 1966 yılından itibaren de dünyadaki turizm bölgeleri arasında Türkiye’nin de ismi geçmeye başladı¹¹⁹¹.

7.10.3. Tatil Köyleri ve Turistik Tesisler

İzmir, tarihi geçmişi ve doğal güzellikleriyle, turizmin gelişmesi için son derece elverişli bir coğrafyaya sahipti. Devlet Planlama Teşkilatı kararları çerçevesinde bir taraftan yerli girişimcilerin yatırımları devam ederken, diğer taraftan da dış sermaye turizm sektörüne girmeye başladı. İzmirliiler, o döneme kadar tatil köyü kavramını bilmezken ilk defa 1960’larda bu isimle tanıştılar. 1960’lı yılların ortalarına doğru, özellikle yabancı uzmanlar İzmir civarında etüdler yapıyorlardı. Tatil köylerinin, hava meydanlarına, kent merkezlerine, deniz kıyılarına yakın olması ve temiz havanın bulunduğu ağaçlıklı bir çevrede kurulması gerekiyordu. İzmir çevresi, tüm bu sayılan özelliklere uygundu. Tatil köyü inşa edilmesi veya işletilmesi konusunda incelemelerde bulunan kurumlardan bir tanesi, Paris merkezli Akdeniz Kulübü idi. Akdeniz Kulübü Genel Müdürü Gerard Blitz, bölgede incelemelerde bulunmuş ve İzmir çevresinin tatil köyleri için uygun bir bölge olduğu kanaatine varmıştı¹¹⁹². Kısa süre içerisinde çalışmalar başladı ve Türkiye’nin ilk tatil köyü Foça sahillerine inşa edildi. 1967 yılının sonlarında da Foça Tatil Köyü’nün inşaatı tamamlanarak hizmete açıldı. Emekli Sandığı tarafından yaptırılan kompleksin Demokrat İzmir gazetesinde 25.000 tl’ye mal olduğu ve 10 yıl süreyle Akdeniz

¹¹⁹⁰Ege Ekspres, 30 Mart 1967; Demokrat İzmir, 15 Haziran 1968.

¹¹⁹¹Ege Ekspres, 2 Nisan 1967.

¹¹⁹²Demokrat İzmir, 21 Ağustos 1964.

Kulübü'ne kiralandı yazıyordu¹¹⁹³. Ege Ekspres gazetesinde ise, Foça Tatil Köyü'nün 16.000 tl'ye mal olduğu ve 15 yıl süreyle Akdeniz Kulübü'nün işletmesine verildiği söyleniyordu¹¹⁹⁴.

Foça Tatil Köyü'nün hizmete girmesiyle birlikte, bölgede yaşayan halk için yeni iş imkânları doğmaya başlamıştı. İlk turist kafilesinin gelmesinin ardında, tatil köyünün ihtiyaçları bir bir ortaya çıkmaya başladı. Mesela, tatil köyünde nitelikli garson ve barmen ihtiyacı vardı. Turistler, yoga dersi almak istiyorlar ve İzmir'de bulunamadığı takdirde, Fransa'dan getirtmeyi düşünüyorlardı. 4 tiyatro yöneticisi, 2 balıkadam, 8 yelkenci, muhasebeci, tenis ve yüzme hocaları ve satın alma personeli ilk etapta ihtiyaç duyulan personeldi. Foça Tatil Köyü, bölge halkına yeni iş fırsatları vermeye başlamıştı bile. 1968 yılının Eylül ayına kadar 7.000 turistin Foça Tatil Köyü'ne gelmesi bekleniyordu. Gelen herbir turist ise 15 gün, Foça'da kalacaktı. Foça Tatil Köyü, bölge halkı için yeni bir gelir kaynağı olmaya başlamıştı¹¹⁹⁵. İlk etapta, 660 yatak kapasite ile hizmete açılmıştı¹¹⁹⁶.

Foça Tatil Köyü'nün işletmeciliğini yapan Akdeniz Kulübü'nün, Fransa ve İtalya'nın güneyinde, Yunanistan'da ve Afrika kıyılarında 30'a yakın tatil köyü vardı. Avrupa'daki bütün tatil köyleri ile kıyaslandığında, Foça Tatil Köyü'nün en iyisi olduğu söyleniyordu. Evler, Akdeniz mimarisinin özelliklerini yansıtan tek katlı evlerdi. Bir oda, mutfak ve banyodan oluşan evlerin, serin kalabilmesi için delikli tuğla kullanılmıştı. Minyatür bir şehri andıran tatil köyünün içinde turistlerin ihtiyaç duyacakları her türlü kompleks inşa edilmişti. Tiyatrosu, çarşısı, havuzu, hastanesi, hamamı, spor tesisleri, barı, gece kulübü, teniz ve yelken kulüpleri ve müzik evleri vardı. Sokaklar arasındaki çöpleri toplamak için develer kullanılacaktı. Çöp arabalarının gürültü yapacağı ve göze hitap etmeyeceği düşünülerek, tatil köyüne çöp arabaları sokulmuyordu. Alışverişler, para ile değil, tespih tanelerinden oluşan kolyeler aracılığı ile yapılıyordu. Turistlerin her türlü konforu düşünülmüş, şort ve bikinilerle yanlarında para taşıyamayacakları bile hesaplanmıştı. Fiyatlar, diğer Avrupa kentleri ile karşılaştırıldığında çok ucuzdu. Mesela bir gecelik konaklama fiyatı 8 dolar idi. Bira 225 kuruş, diğer içecekler 3 lirayı geçmezdi. Alışverişler taksitle yapılıyor, hatta konaklama ücretleri bile taksitle ödeniyordu. Foça, merkeze 5

¹¹⁹³İbrahim Seyhan, "Foça Tatil Köyüne İlk Turist Kafilesi Yerleşti", **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs 1968.

¹¹⁹⁴Cellek, "Ege'de Şarap ve Sempatı Beldesi Foça Tatil Köyü", **Ege Ekspres**, 9 Temmuz 1967.

¹¹⁹⁵**Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1968.

¹¹⁹⁶Vedat Sivri, "Türkiye'nin İlk Tatil Köyü Foça'da Açıldı", **Ege Ekspres**, 17 Temmuz 1967.

km uzaklıkta bulunan tatil köyü, Foça'nın kalkınmasına önemli bir rol oynamıştı. Zira alışverişlerin hepsi Foça'dan yapılıyor, tatil köyünde çalışacak personel, Foçalılar arasından seçiliyordu. O dönemde İzmir'in en büyük problemlerinden birisi olan kanalizasyon sorunu, Foça Tatil Köyü'nde bir sorun olarak görülüyordu. Çünkü kurulan tesisat ile dışkının, yağ ve su kısımları birbirinden ayrılıyor, kuru kısmı gübre olarak kullanılırken, su kısmı kimyevi işlemlerden geçirilerek içme suyu olarak kullanılıyordu. Böylece, denizin de kirlemesi engelleniyordu¹¹⁹⁷. Böylece 1967 yılının yaz sezonundan itibaren, her yıl aynı mevsimde Fransızlar, Foça Tatil Köyü'ne gelmeye devam ettiler. Yaklaşık 4-5,5 ay boyunca Foça'da kalmakta ekim ayında tatil köyünden ayrılmaktaydılar. Türkiye'yede önemli bir döviz geliri bırakmaktaydılar.

Eski Foça'dan sonra Yeni Foça'da da turizmin gelişmesi için küçük çapta girişimlerde bulunuluyordu; fakat Yeni Foça 1967 yılında 1.800 kişilik nüfusu ile küçük bir kasabayı andırıyordu. Yeni Foçalıların turizme bakışları ise biraz çekingendi. Foçalılara, evlerini pansiyon olarak kullanmaları tavsiye ediliyor; fakat Foçalılar tanımadıkları kişileri evlerine almak konusunda tedirgin davranıyorlardı. 1962 yılında turizm tesislerinin yapımında kullanılmak amacıyla Foça'ya 55.000 liralık yardım yapıldı. Böylece bu yardımlarla bir gazino inşaatı tamamlandı. Bir motel yapılabilmesi içinde 27.000 liralık yardım toplanmıştı. Yeni Foça, turizm için son derece elverişli bir coğrafyaya sahipti. Küçük bir kasaba olmasına rağmen, modern bir görünümü vardı. Sokaklarında mini etekli veya şortlu Fransız turistlerin gezmesine alışmışlardı. 1962 yılında vatandaşların ürünlerinden elde ettikleri gelirin %1'i toplanarak, kasabaya elektrik santrali kurulmuştu. 1967 yılına gelindiğinde santralin gücü Foça'ya yetmemeye başladı. Turizm ve Güzelleştirme derneklerinin yardımı ile vatandaşlardan 100.000 lira yardım toplandı. Toplanan paralar ile bir taraftan elektirik santrali kurma çabaları yürütülürken, diğer taraftan tazyikli su kaynağı arama çalışmaları devam ediyordu. Yeni Foça'nın da kısa süre içerisinde ülke ekonomisine turizm yönünden büyük katkılar sağlayacağı belliydi¹¹⁹⁸.

Foça'dan sonra, Ege Bölgesi'nin bir diğer tatil köyü, Kuşadası Aslanburnu'nda 1968 yılında hizmete açıldı. Emekli sandığı tarafından yaptırılan

---

¹¹⁹⁷Cellek, "Türk Turizminin Kazandığı Büyük Değer Foça Tatil Köyü", **Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1967; Cellek, "Ege'de Şarap ve Sempatı Beldesi Foça Tatil Köyü", **Ege Ekspres**, 9 Temmuz 1967.

¹¹⁹⁸Yüksel Balcı, "Ege'de Apayrı Bir Güzelliğe Sahip Bir Köşe: Yeni Foça", **Ege Ekspres**, 23 Ağustos 1967.

800 yataklı tatil köyü, “*Clup Euroean*” tarafından yıllık 200.000 dolara kiralandı. Fransız şirket yaz sezonu boyunca 15 günlük sürelerle Fransız turistler Kuşadası’na taşıdı. Kuşadası Tatil Köyü, zeytinlikler arasında 2 odalı evlerden oluşuyordu. 500.000 m² üzerine inşa edilen tatil köyünde 420 tane ev vardı. 500 kişilik lokantası, 250 kişilik barı, 200 kişilik gece kulübü, 1200 kişilik anfiyatrosu, tenis, voleybol ve basketbol sahaları ile turistlerin tatillerini güzel geçirmeleri için her türlü imkân sağlanmıştı. Tatil köyünde çalışan personelin yarısından fazlası Türk idi¹¹⁹⁹. Kuşadası konaklama açısından diğer bölgelere göre daha fazla imkâna sahipti. Bölge, 1964 yılında 480 yatak ile hizmet verirken, 1966 yılında pansiyonların ve kampinglerin de ilave olmasıyla birlikte 2.000 yatak kapasiteye ulaştı. Lüks denilebilecek düzeyde, zengin turistlerin konaklayacakları oteller vardı. Bunlar Tusan Otel, Kısmet Otel, İmbat Otel ve Akdeniz Otel idi. Ayrıca orta halli turistlerin konakladıkları veya otopark yaparak dolaşan, “*beatnik*” olarak tabir edilen turistlerin kaldıkları oteller de bulunuyordu. Bunlar, Sibel Palas, Ada Palas, Şener Otel ve Pamuk Palas’tı. Pansiyonda kalmak isteyenler içinse, Kocaömer Pansiyonu, Çalım Pansiyon, Arslanoğlu Pansiyonu ve Çamdibi Pansiyon tercih edilirdi¹²⁰⁰.

Tatil köyleri, yabancı turistler tarafından Ege Bölgesi’nin tanınmasında başarılı sonuçlar vermişti. Ancak, gelen Fransız turistlerin, bölge halkı ile iktisadi ve sosyal ilişkileri hemen hemen hiç olmamıştı. Halbuki tatil köyleri inşa edilirken, ilk düşünülen hususlardan bir tanesi çevre halkının ekonomik kalkınmasını ön plana almaktı. Vatandaşların turizm sektörünün getirecekleri konusundaki bilgisizliği ve dışa kapanık yapısı, onları kapılarına kadar gelen bir fırsattan alıkoymuştu. Bölge halkı, o yıllara kadar yıllık izinlerini evde dinlenerek geçirirlerdi. Birçok kişi, sahil kasabasında yaşıyor olmalarına rağmen, sahilleri, dinlenme ve eğlenme aracı olarak görmüyordu. Bu nedenle de deniz kenarına bile inme ihtiyacı hissetmiyorlardı. Foça ve Kuşadası tatil köylerinde kalan turistler alışveriş ihtiyaçlarını İzmir’den karşılamış ve gıda istasyonu olarak belirli bölgeleri seçmişlerdi. Yine de tatil köylerinin, iç turizme küçük çapta da olsa katkıları olduğu görülüyordu. Mesela 1960’lı yılların sonlarına doğru, halk plajlarında denize girenlerin sayısı arttı. Yerli turist bir taraftan

¹¹⁹⁹Cellek, “Kuşadası’nda Huzur Köyleri Yapılıyor”, **Ege Ekspres**, 1 Haziran 1967.

¹²⁰⁰Olalı, **a.g.e.**, s.s. 131-135.

güneşin tadını çıkarırken, diğer taraftan kendisi de turizme nasıl katkıda bulunabileceğini düşünmeye başladı¹²⁰¹.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren, turizm Ege Bölgesi için büyük bir gelir kaynağı olmaya başlamıştı. Her geçen gün yatırımlar artıyor ve tesisler hızla çoğalıyordu. Kuşadası'ndaki Kuş-Tur Tatil Köyü, 1960'lı yılların sonlarında açılan tatil köylerinden birisi idi. Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşad, 1968 yılının haziran ayında Ege'de 1 hafta içerisinde 2 tatil köyünün, 7 otelin ve 12 motelin daha hizmete açılacağını açıklamıştı. 3 gün sonra, 8 otel ve motel hizmete açıldı¹²⁰².

7.10.4. İzmir Turizm Merkezleri

1960'lı yıllarda Türkiye'de İstanbul'dan sonra en fazla tercih edilen turizm merkezi Kuşadası idi. Kuşadası hem tarihi zenginlikleri hem de plajları ile meşhurdur. Efes, Milet, Didim, Afrodisyas, Alabanda, Klaros, Prien, Nisa, Alinda, Lebedos, Trales, Panioniyen Agorası ve Zeus Mağarası turistlerin en çok ziyaret ettikleri tarihi kalıntılardır. Kuşadası 7400 nüfuslu küçük bir kasabaydı fakat turizm yönünden çok hareketli geçirdi. En büyük sıkıntı halkın turiste davranış şekli ve bakış açısı idi. Turist vapurdan indiği anda, ilk rahatsız edici durum, onu karşılayan bakışlar olurdu. Özellikle gelen turist bayan ve tek başına ise... İkinci önemli sorun ise, turistlere uygulanan fiyat politikası idi. Üstelik yerli halk bununla övünür, verilen hizmet veya mal karşılığı, normalin çok üzerinde fiyat istenirdi. 1965 yılında deniz yoluyla Kuşadası'na gelen turist sayısı 19.868 ve limana yaklaşan gemi sayısı 62 idi. 1966 yılına gelindiğinde rakamlarda hızlı bir artış olduğu görülüyordu. Aynı yıl 365 yat ve vapur limana yaklaşmış, 48.088 turist tarafından da konaklamalı olarak Kuşadası ziyaret edilmişti¹²⁰³.

Günümüzde İzmir'in en önemli turizm merkezlerinden birisi olan Çeşme, 1960'ların sonunda 4.000 nüfuslu küçük bir kasabaydı. Yaz aylarında uğradığı turist akımı sonucu nüfusu 40.000'e kadar yükselirdi. 1967 yılında Çeşme'nin, ılıca bölgesi, kooperatif evleri ve Çeşme merkezi olmak üzere 3 önemli bölgesi vardı. 400 evden oluşan kooperatif evleri, Çeşme'nin sahil kenarına kurulmuş adeta bir kendi içinde bir kasaba görüntüsü veriyordu. Parselinin sembolik fiyatlarla satıldığı bu

¹²⁰¹ Celtek, "Bir Mevsim Böyle Geçti", **Demokrat İzmir**, 20 Ekim 1968.

¹²⁰² **Ege Ekspres**, 24-28 Haziran 1968.

¹²⁰³ Olalı, **a.g.e.**, s. 130, 137.

bölgedeki en büyük sorun sahilin çöplerden ve bakımsızlıktan oluşturduğu çirkin görünüm idi. Çeşme sahili tel örgü ile çevrilmişti. Denize girmek isteyen vatandaşlar, eşyalarını tel örgülere bir vestiyer misali asarlar ve çirkin bir görüntü oluştururlardı. Turizmin önem kazanmaya başladığı 1960'larda, semt sakinleri ile Çeşme Belediyesi arasında bu bölgenin bakımının yapılması, çöplerin toplanması ve burada modern bir tesis inşa edilmesi için müzakereler yapılıyordu. Zira bölgeye gelen turistler bu mezbelelik ile karşılaştıklarında şaşkına dönüyorlardı¹²⁰⁴.

Çeşme, Kuşadası ve Foça'nın dışında turistlerin sıklıkla ziyaret ettikleri bölgeler Dikili, Çandarlı, Bergama, Urla, Selçuk ve Tire idi. Dikili, İzmir'e 125 km uzaklıkta, doğal plajlara sahip küçük bir yerleşim yeri idi. Bademli Plajı ve Çınaraltı Plajı'nın bulunduğu doğal sahiller, Ayvalık'taki Sarımsaklı Plajı'na kadar uzanırdı. Dikili daha çok yerli halkın tercih ettiği bir bölge idi. Cilt hastalıklarına, romatizmaya ve kemik erimesine iyi gelen Nebiler, Kıroba ve Alman Çiftliği ılıcalarına sadece yerli halk giderdi. Turistik tesisler açısından yetersizdi. Birisi 8 odalı, diğeri 10 odalı olmak üzere 2 oteli vardı ve her iki otel de yerli tursitlerin konaklamaları için ayrılmıştı. Dikili'yi yılda 12.000 turist ziyaret ederdi. Dikili'ye bağlı küçük bir nahiye olan Çandarlı'nın nüfusu ise 2.500 idi. Sahip olduğu doğal plajlar yerli halkın burasını tercih etmesini sağlıyordu; fakat Çandarlı'da otel veya motel yoktu. Çandarlı halkı, yaz aylarında gelen turistler için evlerini 3 aylığına kiraya verirler veya pansiyon olarak hizmete açarlardı. Çandarlı Belediyesi'nin yaptığı gayriresmi bir sayıma göre 1966 yılında Çandarlı'ya 2000 yerli turist ve 120 yabancı turist gelmişti. Turistler özellikle denize girmek, bölgenin ılıman ikliminden faydalanmak ve meşhur Çandarlı Kalesi'ni görmek için gelirlerdi. Sakin, sessiz bir kasabaydı. Sakinliğiyle meşhur bir diğer turizm merkezi Urla idi. Urla genellikle İzmir'e yakınlığından dolayı tercih edilirdi. Ziyaretçileri günü birlik olur; sabah gelenler akşam evlerine dönerlerdi. Zira Urla'da konaklama için herhangi bir tesis yoktu. Ayrıca bu bölge İzmirliilerin yazlık evlerinin bulunduğu bir bölge idi. Kuzeybatısında Malgaca İçmeleri yer alır, mide ve böbrek rahatsızlığı yaşayanlar burayı sıklıkla ziyaret ederlerdi. Kamp kurmaya elverişli arazilere sahipti. Bu nedenle kamu veya özel teşekküller yaz aylarında kamp kurmak için bu bölgeyi tercih ederlerdi¹²⁰⁵.

¹²⁰⁴Cellek, "Tükenen Şahane Belde: Çeşme", **Ege Ekspres**, 24 Ağustos 1967.

¹²⁰⁵Olalı, **a.g.e.**, s.s. 96-99, 110.

Kültür ziyaretleri yapmak isteyenler için Bergama en çok tercih edilen bölge idi. Arkeoloji Müzesi, Etnografya Müzesi, Aklepion Kutsal Yolu, Viran Kapı, Bazilika, Güzellik Ilıcası, Roma Tiyatrosu, Çift Bodrumlar, Amfiteyatrosu, Jimnazyum, Sirk, Tümülüsler, Kısmet Kayası, Selçuk Minaresi, Selçuk Hamamı, Perperens şehri Kalıntıları, Okçular Kalesi, Selçuklu ve Osmanlı Döneminden kalma mezarlar en çok ziyaret edilen tarihi bölgelerdi. Yılda ortalama olarak 12.000 ziyaretçi alırdı. Gelenlerin %95'i günübirlik ziyaretler yapardı. 1966 yılında Etnografya Müzesi'ni 100.000 turist ziyaret etmişti. Bu turistlerin %50'si ise yabancı idi. Kültür turlarını tercih eden turistlerin bir diğer uğrak noktası Selçuk idi. Selçuk 1965 nüfus sayımına göre 10200 nüfuslu küçük bir yerleşimdi. Pamucak İçme Suları ve Meryem Ana Suyu'nun şifalı olduğu söylenir ve birçok hastalığın tedavisinde kullanılırdı. Dünyanın 7 harikısından biri sayılan Artemis Mabedi, Selçuk'a 500 metre uzaklıktaydı. Her yıl 1 Mayıs'ta Efes Festivali yapılırdı. Festival zamanında sadece yabancı turistler değil, yerli turistler de Selçuk'u ziyaret ederlerdi. Selçuk Arkeoloji Müzesi meşhurdu. 1966 yılında Müze Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre o yıl müzeyi 152.379 turist ziyaret etmişti. Aksoy Otel, Mengi Pansiyon ve Tusem Motel konaklamak için uygun mekânlardı. Fakir turistlerin kalması için ise Efes Otel, Bahçeli Otel, Yeni Otel ve Sakarya Otel vardı. Bu otellerin konforu düşüktü sadece oto-stop ile gelen yabancı turistler ve yerli turistler kalırdı¹²⁰⁶.

7.10.5. Turizmin Sorunları ve Turizmi Geliştirme Çabaları

1960'lı yılların başında ilk olarak, turizmin bir sektör olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın programına dâhil edilmesi için çalışmalar yapıldı. Ardından konaklama, ulaşım ve tesis ihtiyacı gibi temel sorunlar giderildi. Türkiye'nin ve özellikle Ege sahillerinin reklam ve tanıtım çalışmaları yapıldı ve ülkeye turist çekmeye çalışıldı. Turistlerin Ege sahillerine gelmeye başlamaları ile birlikte de sorunların niteliği değişmeye başladı. Yani 1960'lı yıllar boyunca turizm sektörü basamak basamak ilerledi, sorunların niteliği de çözüm önerileri de yavaş yavaş değişti.

Belediye başkanının önderliğinde, kentin turizm yetkilileri ve üst kademedeki görevliler ile zaman zaman toplantılar yapılarak, turizm sorunları masaya yatırılıyordu. 1964 yılında Fuar İspanya pavyonunda yapılan açık oturum da, bu toplantılardan birisi idi. Toplantıda kentin sorunları görüşülmüş ve çözüm önerileri

¹²⁰⁶A.g.e., s.s. 100-101, 111-113.

üzerinde durulmuştu. Kent içinde çalışan faytonların pis ve bakımsız olması önemli bir sorundu. Avrupa'daki faytoncular gibi tek tip kıyafet giyilmesi, faytonların temiz ve bakımlı olması gerektiği gündeme geldi. Her isteyene ruhsat verildiği için plaj ve gazinolar da karışıklık içindeydi. Otel ve lokantaların levhalarından standartlara uygun olmayanlar indirilmeliydi. Lokantlarda, yemek listeleri hazırlanmalı ve lokanta dışında bir yere konularak vatandaşların ve turistlerin görmeleri sağlanmalıydı. Turistler, kent içindeki seyahatlerinde otobüs ve taksi kullandıkları için, şoförlerin İngilizce konuşabilmeleri gündeme gelmişti. Son olarak da, halkın, turistleri kandırma yoluna gitmemeleri önemle vurgulanmıştı. Bu önlemler, İzmir kenti bünyesinde küçük çapta alınan önlemlerdi; fakat sonuçları uzun vadede, İzmir'in tanınmasını ve gelecek yıllarda daha fazla turistin İzmir'e gelmesini sağlayacaktı¹²⁰⁷.

Belediye Başkanı Osman Kibar'ın ve İzmir'de çeşitli mesleklere sahip vatandaşların katılımı ile gerçekleşen bu toplantılardan başka, asıl kararlar İl Turizm Komitesi'nde alınırdı. Turizm ve Tanıtma Bakanı'nın emriyle 6 kısım ve 23 maddeden oluşan bir yönetmelik hazırlandı. Bu yönetmelik gereğince illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar aracılığıyla turizm komiteleri oluşturuldu. 2 Temmuz 1963 tarih ve 265 sayılı Kanun'un 17. maddesi gereğince kurulan il ve ilçe turizm komiteleri, 9 Ocak 1964 tarih ve 11.602 sayılı resmi gazete ile yayınlanarak yürürlüğe girdi. İzmir İl Turizm Komitesi ilk toplantısını 11 Nisan 1964 tarihinde yaptı. İl Turizm Komitesi'ni oluşturan üyeler; bankalar, esnaf ve basın derneği yetkilileri, belediye başkanı, ticaret odası ve esnaf odası başkanları, turizm dernek yetkilileri, turizm acenta yetkilileri, otelciler, şoförler, lokantacılar birliklerinin temsilcileri ve turizm işbirliği organlarının o ildeki teşkilat müdürleri idi. Ayrıca üyelerden oluşan Turizm bürosu kuruldu. Turizm bürosunun görevi, o il veya ilçedeki turizmin canlandırılmasını sağlamak, iyi nitelikte otel, lokanta, pansiyon, motel ve eğlence yerleri oluşturmak, Türk müziği ve folklorünü canlandırmaktı. Yeni yapılan tesisler, genişletilen binalar, asfaltlanan yollar, reklam ve propaganda çalışmaları turizmi canlandıracaktı; fakat iyi yetiştirilmiş teknik personel olmadığı sürece, hiçbiri tek başına turizmin gelişmesini sağlayamayacaktı. İl Turizm Komitesi'nin 1964 yılının Mayıs ayında yaptığı toplantıda, İzmir'de turizm eğitimi veren okulların açılması gündeme geldi. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı

---

¹²⁰⁷Demokrat İzmir, 4 Nisan 1964.

turizm kürsüsünün kurulması istendi. Ayrıca, İzmir’de bir otelcilik okuluna ihtiyaç vardı. Turizm alanında çalışan personelin turizm ile ilgili eğitim alması şarttı. İşyerlerinde günde en az 2 saat genel kültür ve turizm dersleri verilmesi istendi¹²⁰⁸.

1960’lı yılların ortalarına kadar turizmin temel sorunları tesis eksikliği, konaklama ve ulaşım imkânları gibi somut nitelikteyken, 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren sorunların niteliği değişmeye başladı. Özellikle Ege Bölgesi’ne inşaa edilen tatil köyleri, oteller, moteller, asfaltlanan yollar ile tesis ihtiyacı giderilmeye çalışılıyordu; ancak iç turizm gelişmediği için, turistler yerli halk ile iletişim kuramıyorlardı. Oysaki gelen turistler, yöre insanı ile yüz yüze temasta bulunmak, onlardan el sanatlarını öğrenmek ve Türk kültürünü yakından tanımak istiyorlardı. Her ne kadar doğa harikası manzaralarla karşılaşsalar da, konaklama yerlerinin ıssız ve sessiz olması tercih ettikleri bir unsur değildi. İçte kapanık bir toplum olan Türk toplumunda, yöre insanının turistlere yaklaşım tarzı da çekingen oluyordu. Ege Ekspres gazetesi yazarı Nihat Paykoç, bu konudaki önerilerini köşesinde belirtmişti. Ona göre, halkın katılımı ile kurulan küçük halk şirketleri oluşturulmalıydı. Aşağıdan yukarıya doğru işleyen bu anonim şirketler de, şirket ortakları, çocukları ile birlikte hem eğlenip hem çalışmalıydılar. Gelen turistler de, تنها turistik tesisler yerine cıvıl cıvıl insanların çalıştığı eğlence siteleri ile karşılaşmalıydılar. Dış turizmin daha fazla gelişebilmesi için iç turizmin gelişmesi şart idi¹²⁰⁹.

İzmir ve çevresinin, yurtdışında tanıtım ve reklam çalışmaları da istenilen seviyeye ulaşmamıştı. Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde Türk Turizm Büroları açılmıştı; fakat elde edilen sonuçlar, danışma bürolarının görevlerini hakkıyla yapmadıklarını gösteriyordu. Yurtdışında yaşayan bir Türk vatandaşı Türkiye ile ilgili bilgi almak için hala Türkiye’den broşür istiyordu. Gazetelere yansıyan, yurtdışındaki bir Türk danışma bürosunun, senelerce aynı cadde üzerinde faaliyet gösteren diğer danışma bürolarını tanımadığı haberi, ilgisizliğin bir sonucu idi¹²¹⁰. Yine de, 1969 yılında Ege Bölgesi’ne gelen turistlerin sayısı bir önceki yıla göre %30-%40 oranında artmıştı. 1969 yılının Nisan ayında Ege Bölgesi’ndeki 12.000 yatak rezerve edilmişti. Hatta konaklama alternatiflerinin yetersiz kalma ihtimaline karşılık, turistik bölgelerde evlerin pansiyon haline dönüştürülmesi için konut sahipleri ile anlaşmalar

¹²⁰⁸ **Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1964, 24 Mayıs 1964.

¹²⁰⁹ Paykoç, “Türkiye’de Turizm”, **Ege Ekspres**, 9 Mart 1967.

¹²¹⁰ Cellek, “Bir Mevsim Böyle Geçti”, **Demokrat İzmir**, 19 Ekim 1968.

yapılmıştı¹²¹¹. İlk defa, evlerin turistlere kiralanması ve yöre halkının kapılarını turistlere açması gündeme geliyordu.

Türkiye, turizmin önemini ve tarihi güzellikleri yeni yeni keşfediyordu; fakat yabancı ülkeler tarihi eserlerin önemini çok daha önceden kavramışlardı. Türkiye, zaman zaman tarihi eser kaçakçılığı ile karşı karşıya kalmaya başlamıştı. 1966 yılının 28 Eylül’ünde, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı’ndan oluşan bir kurul biraraya gelerek bir komisyon oluşturdu. Komisyonda alınan kararlar gereğince ruhsatı olmayan antikacıların eski eşya ticareti yapmaları yasaklandı. Bu kişiler, ellerindeki antikalara, bedelleri karşılığında ya müzelere devrettiler ya da müzelere devretmeyenlerin mallarına el konuldu. Sınır kapılarında da sıkı güvenlik önlemleri alınmaya başlandı. Öncelikle, Türkiye dışına eski eser çıkarılmasının yasak olduğunu bildiren broşürler basıldı. Türkçe ve İngilizce hazırlanan bu broşürler sınır kapılarına dağıtıldı. Yurt dışına çıkan turistlerin yanlarında eski eser olmadığına dair beyanda bulumaları istendi. Arkeolojik kazıların yapıldığı e şehir harabelerinin bulunduğu bölgeler çitlerle çevrildi. Bu bölgelere yakın mesafelerde kamp kurulması ve konaklanması yasaklandı. Arkeolojik bölgelerde, iyi nitelikli bekçiler görevlendirilerek, eski eser bulanların ilgililere haber vermeleri durumunda ikramiye verileceği duyuruldu. Müzelerin eski eser alma ödenekleri arttırıldı. Tüm bu önlemler, mali polis, emniyet ve jandarma ekipleri tarafından alınan sıkı önlemlerle takip edildi¹²¹².

Nitekim tarihi eserlerin öneminin anlaşılmasıyla birlikte arkeolojik kazıların sayısı da artmaya başlamıştı. Tarihi açıdan büyük bir öneme sahip olan Efes’te 1967 yılında Ergon Ataçeri ve Erol Atalay tarafından yürütülen kazı çalışmaları başladı. Efes Antik Tiyatrosu’na ait çeşitli renklerde duvarlar sapasağlam olarak çıkarılmıştı. Odaların içleri ise tamamen toprakla doluydu. Toprakların temzilenmesi sırasında İlkçağa ait birçok eser bulundu. Biblolar, süs eşyaları, işlemeli kandiller, minik heykeller, ziynet eşyaları, kızgın bir boğanın resmini gösteren bir kabartma, Roma ve Bizans dönemine ait kiremit parçaları bunlardan sadece birkaçı idi. Bulunan tarihi eserlerin hepsi, Efes Arkeoloji Müzesi’ne teslim edildi. Kazı çalışmaları sonunda, 25.000 kişilik büyük tiyatro, bütün görkemi ile gözler önüne çıkarılmıştı. Efes

¹²¹¹Demokrat İzmir, 2 Nisan 1969.

¹²¹²Asaf Türkeli, “Turizm Sorunu”, Ege Ekspres, 30 Mayıs 1967.

Tiyatrosu değişik dönemlerde birçok defa yeniden inşa edilmiş, en son inşası imparator Klaudius zamanında başlamış ve İmparator Triyaunus zamanında tamamlanmıştı. O dönemden itibaren yangın ve depremlere maruz kalan tiyatro, 1960'lara kadar dayanmıştı. Bütün bu yapılan kazı çalışmaları tursitler tarafından Efes'e karşı duyulan merakı daha da arttırmıştı¹²¹³.

7.11. İzmir Enternasyonal Fuarının Ekonomiye Katkısı

7.11.1. Fuarın Tarihçesi

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye ekonomisi büyük bir çöküntüye girmişti. Yeni Türk Devletini kalkındırmak ve milli ekonomiyi güçlendirmek için 17 Şubat 1923 yılında İzmir'de İktisat Kongresi toplandı. Kongrenin yapıldığı salon, İzmirli tanınmış bir tüccar olan Şerif Remzi Reyent'e aitti. Yemiş çarşısındaki üzüm işletmesi salonu 4-5 bin kişiyi rahatça alabilecek büyüklükte idi. Atatürk, tüccarların kendi ürünlerini sergileyebilmeleri ve kendilerini tanıtılabilmeleri için kongrenin devam ettiği süre boyunca, bir yerli malı sergisi açılmasını istedi. Kongreye, tüccarlar, ziraatçılar, esnaf grupları ve sanayiciler katıldı. Kongre binasının içinde ve çevresinde açılan sergi, ilk yerli malı sergisi idi. 1927 yılında serginin adı İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül'e dayanarak "*9 Eylül Sergisi*" olarak değiştirildi. 1927 yılında 298 yerli ve yabancı kuruluşun katılımıyla, sergi tamamen milli bir nitelik gösterdi. 1927 ve 1928 yıllarında serginin yeri değiştirilerek, Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'nde açılmaya başlandı. Zamanla katılan firmalarının sayısının artması ve serginin kapsamının genişletilmesi, sergiyi panayır haline dönüştürdü. Böylece, 1933 yılında ilk yerli malı panayırını açılmış oldu. Panayır, bugünkü Büyük Efes Otelinin bulunduğu bölgede üzerinde 32.000 m²'lik bir alanda kuruldu. O dönemde bu alan, enkazlarla dolu yangın yeri idi. Kısa süre içerisinde katılan firmaların sayısı artmaya başladı. 1933 yılına kadar milli bir nitelik gösterirken 1934 yılında ilk defa yabancı ülkeler fuara katıldı. 1934 yılında fuara katılan ülkeler Irak, İngiltere ve Sovyet Rusya oldu¹²¹⁴. Panayıra katılan firmaların ve ülkelerin sayısının artmaya devam etmesiyle birlikte, panayır yeri dar ve yetersiz gelmeye başladı. Aynı dönemde 1933 yılında Yeni Asır gazetesinin spor muhabiri olan Suad Yurdkoru, spor müsamereleri amacıyla Moskova'ya gitmişti. Yaklaşık 45 gün boyunca

¹²¹³Yılmaz Tunçer, "Efes'in Turistik Önemi Artıyor", *Ege Ekspres*, 6 Mart 1967.

¹²¹⁴1967 İzmir İl Yıllığı, s.y.

Moskova'da kalan ve spor gelişmelerini gün gün rapor eden Suad Yurtkoru, aynı zamanda Moskova'daki Kültürpark'a ait izlenimlerini de gazetede paylaşıyordu. Böylelikle, Kültürpark fikrini ilk ortaya atan kişi Suad Yurtkoru olmuştu. Panayır alanının yetersiz kalmasıyla, dönemin belediye başkanı Behçet Uz, Suad Yurtkoru'dan bir Kültürpark projesi hazırlamasını istedi. Suad Yurtkoru, projeyi hazırlayarak Belediye meclisine sundu ve proje kabul edildi. 1 Ocak 1936 yılında da Kültürpark'ın temelleri böylece atılmış oldu. Tespit edilen yeni alan büyük İzmir yangınının enkazı üzerinde 360.000 m²'lik bir alandı. 1 Eylül 1936 tarihinde ise fuarın resmi açılışı yapıldı ve fuar 21 gün boyunca açık kaldı. 1936 yılından itibaren de her sene fuar, açılmaya devam etti. Sadece, 2. Dünya Savaşı'nın etkisiyle 1942 yılında hiç açılmadı. Ancak, 1942 yılından sonra da katılımcı sayısının artarak devam etmesiyle birlikte 1960'lı yıllara kadar uzandı¹²¹⁵.

7.11.2. İzmir Enternasyonal Fuarı'nın İzmir Ekonomisindeki Yeri

İzmir Enternasyonal Fuarı, her yıl onlarca yabancı ülkenin ve yüzlerce firmanın katılımıyla açılırdı. Fuar, İzmir'in ekonomisine, turizm sektörüne ve eğlence hayatına canlılık getirirdi. İzmir kenti, fuar ile bütünleşmiş her yılın ağustos ayını ipe çeker olmuştu. 20 Ağustos 20 Eylül tarihleri arasında, her yıl 1 ay açık kalan fuara sadece İzmirli değil, Türkiye'nin birçok bölgesinden katılımcılar adeta akın ederlerdi. Fuarın açılacağı tarih yaklaştıkça turizm acentalarını tatlı bir telaş alırdı. Gelecek olan turist kabilelerinin konaklama, ulaşım, otopark ihtiyaçlarının organizasyon işlemleri başlardı.

1960 yılında fuara katılan ülkeler Birleşik Amerika, Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İran, İspanya, İsrail, İtalya, Japonya, Kıbrıs, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Pakistan, Polonya, Romanya, Sovyet Rusya ve Yugoslavya oldu. Fuara, 2.475 yabancı, 1.396 yerli firma ile toplamda 3.871 firma katılmıştı¹²¹⁶.

1961 yılında 27 devletin katılımıyla fuar açıldı. Fuarda en çok ilgi gören pavyonlar Amerikan pavyonu ve Sovyet pavyonu idi. Özellikle uzay çalışmalarının segilendiği her iki pavyon birbiriyle rekabet eder durumdaydı. Amerikan pavyonunda uzay gemisi maketi, Sovyet pavyonunda Rus Feza Pilotunun iki

¹²¹⁵Yaşar Aksoy, Neşe Yurdkoru Özgünel, **70 Yıllık Sevda İzmir Fuarı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ağustos, 2001, s.yok.

¹²¹⁶1967 İzmir İl Yıllığı, s.y.

metrelik portresi ziyaretçileri karşılıyordu. 90 yerli firmadan oluşan Odalar birliği pavyonu da Türk sanayisinin geldiği noktayı gözler önüne seriyordu. Paşabahçe ürünleri, sabun, çamaşır tozları, yağ çeşitleri, kimyevi maddeler, pamuklu dokumalar, basma kumaşlar, içki ve sigaralar Odalar Birliği pavyonunda sergilenen ürünlerden sadece birkaçıydı. 1961 yılında fuarı gezenlerin sayısı 1.695.949 ve elde edilen gelir 847.974 idi. 1962 yılı, ekonomide durgunluğun yaşandığı bir dönem oldu. 1963 yılında ise fuarda bir ilk yaşandı ve İngiltere pavyonunda televizyon yayınları yapıldı¹²¹⁷. Fuar süresince yabancı devlet pavyonları tarafından televizyon yayınlarının yapılması 1968 yılına kadar devam etti. Yayınlar sadece yabancı devletler tarafından reklam ve propaganda amacıyla yapılıyordu. Oysaki 1968 yılında fuarın çeşitli yerlerine konan alıcılar ile televizyon eğlence amacıyla kullanılmaya başlandı. İstanbul ve Ankara'dan ses ve saz sanatçıları getirildi, konserler verildi, eğlence programları hazırlandı, yapılan röportajlar yayınlandı. Üstelik evlerinde televizyonu olanlar fuar programını evlerinden izleme imkanına kavuştular. O dönemde televizyon yayını evden izlemek, büyük bir gelişme oldu¹²¹⁸.

1964 yılında fuara katılanların sayısı rekor seviyeye ulaştı ve 31 devlet fuara katıldı. Birleşik Arap Cumhuriyeti, Meksika ve Gabon ise ilk defa fuara katılanlar arasındaydı. Yabancı devletlerin genel olarak fuarda sergiledikleri ürünler teknik aletler ve motorlu eşyalar oluyordu. Sovyet Rusya, tıp alanındaki son gelişmeleri gösteren tıbbi malzemeler ile İngiltere ve Almanya ise son icatları ve yenilikleri ile fuara katıldılar. Pavyonların dışında standlar ve vitrinler aracılığı ile de ürünlerini tanıtan firmalar oluyordu. 1964 fuarında 66 stand ve 5 vitrin hazırlanmıştı. Batı Almanya pavyonu, İzmir Fuarı'nın kuruluşundan beri, fuara en çok katılan ve ilgi gören pavyondur. 3.000 m²'lik geniş bir alan üzerinde ürünlerini teşhir ediyordu. Makineler, motorlar, zirai ürünler ve mekanik tezgâhlar sergileniyordu. 1964 yılında, fuarın 26 ağustos kapısının yan tarafına Almanya tarafından modern bir ahır inşa edilmişti. Burada, Alman cinsi inekler sergileniyordu. Ayrıca, pavyonun açık hava kısmındaki duvarlara inekçilik, sütçülük ve böceklerle mücadele ile ilgili resimler asılmıştı. Fuara katılan ülkeler, hem kendi ürünlerini tanıtıyorlar hem de Türk firmaları ile anlaşmalar imzalıyorlardı. Almanya, Türk sanayisine 1960'lı yıllar

---

¹²¹⁷Elvan Feyzioğlu, **Büyük Bir Halk Okulu İzmir Fuarı**, İzmir Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Tic. A.Ş. (İZFAŞ) Kültür Yayınları, İzmir, 2006, s.s. 115-119.

¹²¹⁸Saruhanlı, "Fuar Bugün Açılıyor", **Demokrat İzmir**, 20 Ağustos 1968.

boyunca önemli katkılarda bulundu. Büyük Efes Otelinin inşaatı bir Alman firmasının katkıları ile tamamlandı. Karabük Demir Çelik tesislerinin kurulmasında Almanya'nın desteği vardı. Birçok çimento fabrikasının inşaatında, birkaç şeker fabrikasının donatılmasında yine Almanya'nın katılımı görülüyordu. Almanya 1964 yılındaki fuara 170 firma ile katılmıştı¹²¹⁹.

1964 yılında fuara katılan yabancı devletler Sovyetler Birliği, Meksika, Irak, B.A. Cumhuriyeti, Gabon Devleti, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, Romanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İspanya, İtalya, Japonya, Lübnan, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Pakistan, Polonya ve Yugoslavya idi. 31 yabancı devletin pavyonlarında yer alan firma sayısı 1.697 idi. Resmi ve özel sektöre ait yerli firma sayısı ise 225 olarak tespit edilmişti. 1964 yılında, İzmir Enternasyonal Fuarı'na ilk kez katılan firmalar olmuştu. Bunlar; Arçelik A.Ş., Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Bayer Tarım İlaçları Ltd. Şti., Türkiye Azot Sanayi A.Ş., Anadolu Bankası, Ankara Gazi Orman Çiftlik İşletmesi, Good Year Lastikleri T.A.O., Zirnak Ziraat Makinaları T.A.Ş., Roche Müstahzarları Ltd. Ş., Döküm Birlik İzmir Dökümcüler ve İzabeciler Cemiyeti, Mobilgaz A.Ş., Bürokur T.A.Ş., D.D.Y. 3'üncü İşletme Müdürlüğü ve N. Köknar Elektrot Fabrikası idi. Hatta Arçelik firması sezon dışında da kullanmak amacıyla bir pavyon inşa ettirmişti¹²²⁰.

1964 yılında fuarın yurtiçinde ve yurt dışında tanıtılmasına, fuara katılan ziyaretçilerin bilgilendirilmesine büyük önem verilmişti. Aylar öncesinden başlayan turizm çalışmaları fuar süresince de devam etti. Öncelikle 3 Nisan 1964 tarihinde İzmir Belediyesi tarafından turizm alanında yapılabilecekleri tespit etmek amacıyla bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıya İzmir'in ileri gelen eşrafı ile resmi ve özel sektöre ait temsilciler katıldı. Fuarın ihtiyaçları bir bir tespit edilerek yapılması gerekenler sıralandı. Fuarın tanıtımını yapmak ve fuar süresince gelen ziyaretçilere yardımcı olmak amacıyla turizm bürolarının açılmasına önem verildi. Bu maksatla belediyeden bir arsa kiralanarak Basmane Meydanı'nda bir turizm bürosu inşa edildi. Büronun yönetimi Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun İzmir'deki İcra Başkanlığı'na ve Federasyonun Bölge Turizm Müdürlüğü'ne verildi. Ayrıca Basmane'de bulunan 9 Eylül kapısının sağlı sollu her iki tarafında da birer turizm

¹²¹⁹Demokrat İzmir, 6, 20 Ağustos 1964, 1 Eylül 1964.

¹²²⁰İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 61-62.

bürosu açıldı. Bürolardan birisi Ege Turizm Cemiyeti'ne diğeri ise Milli Türk Talebe Birliği'nin İzmir Turizm Müdürlüğü'ne tahsis edildi. Turizm ve tanıtma servisi açılarak yabancı dil bilen elemanlar göreve getirildi. 8500 adet duvar afişi, 2500 adet pankart, 5000 adet fuar broşürü, 5000 adet fuar planı ve 1000 adet fuar kataloğu bastırıldı. Yabancı ülkelerde yayınlanan 6 dergiye fuar ile ilgili tanıtıcı ilanlar verildi. Bu ilanlar 5 ayrı dilde yayınlandı. Ayrıca fuar broşüründe, fuarın kısaca tarihçesini anlatan bir bölüme de yer verildi. İzmir gazeteciler sendikası tarafından fuar süresince günlük gazete çıkarıldı ve 12.800 adet satın alınarak katılımcılara dağıtıldı. Fuarın içine merkezi bir ses sistemi kuruldu ve 50 hopörlör yardımı ile Türk ve yabancı müzik dinletileri, söz yayınları yapıldı. Yeni plaklar satın alınarak fuar süresi boyunca halka müzik ziyafeti sunuldu¹²²¹.

Yabancı ziyaretçilere yardımcı olması amacıyla İş Bankası tarafından döviz bozdurma servisi açıldı. Fuar kütüphanesi, turizm ile ilgili kitap, katalog ve dergi gibi pek çok yayını satın alarak listesini zenginleştirdi. Özellikle turizm ile ilgili haftalık ve aylık dergilere abone olunarak, İzmir ve çevresini anlatan yayınların satın alınmasına özen gösterildi. Öğrencilerin fuarı ücretsiz olarak görmeleri için serbest giriş kartları bastırıldı. Bu kapsamda 79 okul 8516 öğrencisiyle fuarı ziyaret etti. İzmir'in sembolü haline gelen saat kulesi ve milletlerarası fuar amblemini yansıtan bayraklar yaptırıldı ve ilgiyi far üzerinde toplayabilmek için bu bayraklar caddeler ve sokaklara asıldı. Ayrıca İzmir, fuar ve çevresindeki önemli turistik merkezlerin siyah beyaz ve renkli resimleri hazırlanarak satışa çıkarıldı. Fuarın giriş kapısında ve Fuar ve Turizm Müdürlüğü'nde İzmir resimleri satıldı¹²²².

İzmir Enternasyonel Fuarı'na katılım her geçen yıl, bir önceki yıla göre daha fazla oluyordu. Fakat fuarın kendi içinde bir takım sorunları vardı. Bunlardan bir tanesi fuar personelinin az sayıda olması ve gereken niteliklere sahip olmaması idi. 1965 yılına kadar fuar müdürleri arkeologlar, mimarlar veya zeytin üreticisi gibi spesifik meslek gruplarına mensup bireyler arasından seçilmişti. Oysaki fuarın, birkaç yabancı dil konuşan ekonomist veya işletmeciye ihtiyacı vardı. Ve bu işletmecinin geniş bir vizyona ve dünya görüşüne sahip olması bekleniyordu. Ayrıca az sayıdaki kadro ile çok iş yapılmaya çalışılıyordu. Bir diğeri sorun, yerli firmalara yeteri kadar önem verilmiyor olmasıydı. Türkiye'deki özel sektör 15 yıl öncesinin

¹²²¹İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s.s. 63-64.

¹²²²İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporları, s. 64.

sektörü değildi. 1960'lar boyunca sanayi ilerlemiş, yeni firmalar kurulmuştu. Fakat bu gözardı ediliyor ve yerli özel firmalar için sadece Odalar Birliği pavyonu ayrılıyordu. Böyle olunca da yerli ürünler ağaç altlarında veya atıl durumdaki alanlarda teşhir ediliyordu. 1960'lı yıllarda fuar, ithalat fuarı niteliğindedi. İhracat tarafı eksik bırakılmıştı. Fuara milletlerarası bir statü kazandırabilmek için Ortadoğu ve Yakındoğu'daki ülkeleri kapsayan bir fuar haline dönüştürmek gerekiyordu. O dönemde, bölgede uluslararası nitelikte iki fuar vardı. Birisi Şam, diğeri Selanik fuarları idi. İzmir Fuarı da Arabistan, İran, Pakistan, Arap Yarımadası, Libya ve Tunus gibi ülkelerin tüccarlarını İzmir'e çekerek uluslararası bir nitelik kazanabilirdi. Böylece, yerli ürünler için yeni ihracat kapıları açılırdı. Tabii ki, bunların yapılabilmesi için Türk Ticaret Odası ile işbirliğine gidilmeliydi. Halbuki İzmir Belediyesi, Ticaret Odası ile anlaşmaya bir türlü yanaşmıyordu. Çünkü Ticaret Odası işin içine girdiği takdirde gelire ortak olacaktı. İzmir Fuarı, sadece İzmir ekonomisi için değil, Türkiye ekonomisi için de gelecek vadeliydi. Etkin şekilde kullanılabilir ve organize edilirse daha fazla ziyaretçi çekecek ve ülkenin ticari yaşamında büyük bir yer edinecekti¹²²³.

Nitekim çalışmalar olumlu sonuç verdi ve 1967 yılında fuara katılan yabancı ülke sayısı 52'e yükseldi. Üstelik 1967 yılında, fuara katılan ülkeler arasında Afrika ülkelerinin sayısı çoğunlukta idi. Venezuela ve Uruguay ise o sene ilk defa fuara katılıyorlardı. Sayının hızla artması, bu sefer de farklı bir sorunu gündeme getirdi. Fuar alanı, katılımcı firmaların hepsini kapsayacak büyüklükte değildi. Böylece ilk defa 1967 yılında, fuar alanının değiştirilmesi fikri ortaya atıldı. Yüzlerce yerli ve yabancı firmanın fuar alanı içerisine sığmaması üzerine, ilgililer iki seçenek üzerinde durmaya başladılar. Birincisi, fuar alanını Kültürpark'a bırakarak, daha geniş bir alanda kurulmak; ikincisi ise, fuara katılan devlet veya firma sayısını sınırlamak... Fuarın, ekonomiyi canlandırmak ve katılımcı sayısını arttırmak amaçları düşünüldüğünde, birinci seçeneğin daha doğru olduğu dile getiriliyordu¹²²⁴; fakat bir taraftan da Kültürpark içerisindeki ağaçlar, yeni pavyonlar inşa etmek amacıyla kesilmeye başlandı. 1969 yılında fuarın kuruluşuna ön ayak olan eski belediye

¹²²³Aslan Tufan Yazman, "Fuarı Geliştirmek İçin Tekliflerimiz", **Yeni Asır**, 2 Ekim 1965.

¹²²⁴Refik Balcı, "Fuar'da Bir Karış Yer Kalmadı", **Ege Ekspres**, 13 Ağustos 1967.

başkanı Behçet Uz, ağaçların kesilmesinin ve köklerinin etrafının betonlanmasının Kültürpark'ın geleceğini tehlikeye soktuğunu dile getirmişti¹²²⁵.

Fuar ilk kurulduğu dönemde yerli firmalara ev sahipliği yaparken, yabancı devletlerin katılımı sağlanmaya çalışılıyordu. Bir süre sonra yabancı devlet katılımları rekor seviyeye ulaştı; bu sefer de yerli sanayinin katılımı arttırılmaya çalışıldı. 1967 yılında, özel sektöre ait yerli firmaların sayısında bir hayli artış yaşandı. İçlerinde Arçelik, DYO Durmuş Yaşar ve Oğulları, BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş., Türk-Pirelli Ticaret A.Ş., İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş., Bisiklet Sanayi Ltd Şirketi (Bisan)'nın de bulunduğu 45 yerli firma fuara katılmıştı¹²²⁶. 1968 yılında fuara katılan resmi sektöre ait yerli firmaların sayısı 51 olarak tespit edildi. Tarış Genel Müdürlüğü, PTT Başmüdürlüğü, Sümerbank Boru Endüstrisi, Seka Genel Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Bakanlığı Sağlık Müzesi, Milletlerarası Fuar Birliği, Tarım Bakanlığı Tarım Müzesi, İzmir Belediyesi, Eshot Genel Müdürlüğü, Türk Hava Kurumu İzmir Şubesi ve Sümerbank İzmir Basma Sanayi Müessesesi İzmir'den katılan firmalardı¹²²⁷.

1967 yılında fuarda bir yenilik daha yapıldı ve pavyonların açılışını başbakan gerçekleştirmedi. 1967 yılına kadar bütün pavyonların açılışını ya Cumhurbaşkanı ya başbakan veya Ticaret Bakanı yapardı; ancak 1967 yılında katılımcı sayısının hayli artmış olması, üstelik resmi ve özel sektöre ait pavyon sahiplerinin de pavyonlarının açılışını başbakandan talep etmeleri üzerine fuarda bir yenilik daha yapıldı ve 1967 yılında ilk defa pavyon açılışlarını başbakan gerçekleştirmedi. Böylece, Başbakan Süleyman Demirel, 1967 yılında İzmir Enternasyonal Fuarı'nın açılışını gerçekleştirip, pavyon açılışlarına katılmamış oldu¹²²⁸.

İzmir Enternasyonal Fuarı 1960'lı yıllar boyunca her yıl artan ziyaretçileri ile Türk ekonomisine ve ticaret hayatına yön verdi. Katılan firmaların birbirleri ile yaptıkları sözleşmelere sahne oldu. Özel ve resmi sektöre ait yerli firmaların ürünlerini tanıtmalarını, yabancı firmaların en son teknoloji ile ürettikleri ürünlerini teşhir etmelerini sağladı. En önemlisi de İzmir fuarı, Türk ekonomisine canlılık kazandırdı.

---

¹²²⁵Esin, "Kültürpark'ın Ağaçlarını Kesmeyin", **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

¹²²⁶Şarman, "52 Devletin İştirak Ettiği 36. İzmir Fuar'ı Bu Akşam Açılıyor", **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1967.

¹²²⁷**Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

¹²²⁸**Ege Ekspres**, 17 Ağustos 1967.

SONUÇ

1960'lı yıllar İzmir'in kabuk değiştirdiği ve yeni bir kimlik kazandığı yıllar oldu. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi bir sonun başlangıcıydı. 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren süre gelen soğuk savaş dönemi ülkeleri 2 kutuplu bir ayrıştırmaya yönlendirmiş, Türkiye'de tarafını Amerika'nın öncülük ettiği Batı Bloğu'ndan yana kullanmıştı. Marshall Yardımları, Truman Doktrini derken, Türkiye Amerika'nın etkisi altına girmişti bile. İlk defa Amerika'da ortaya çıkan 68 olayları kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılmış ve etkilerini Türkiye'de de hissettirmeye başlamıştı. Önce üniversitelerin demokratikleştirilmesi ve daha özgür bir yapıya bürünmesi istekleri ile öğrenciler tarafından başlatılmış, sonra işçileri de içine alan daha geniş kitlelere yayılmıştı. Tarihe "68 Kuşağı" olarak geçen bu dönemin en önemli özelliği var olan düzene karşı bir başkaldırıydı. Her ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulları içerisinde farklı şekillerde ortaya çıkmış ve yayılmıştı. Türkiye'deki olaylar da kendi koşulları içerisinde farklı bir seyir gösterdi ve toplumu sağ ve sol olarak iki ayrı kutba ayırdı. 68 Kuşağı olayları daha çok başkent Ankara'da ve İstanbul'da yaşanırken, artçıları İzmir'de de hissediliyordu. Özellikle İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve Fen Fakültesi olayları yakından takip ediyor, boykotlar yapılıyor ve gösteriler düzenleniyordu. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nde Adnan Menderes'in asılması olayları yatıştırmak yerine daha da alevlendirmişti. Adnan Menderes'in idamına gösterilen tepkiler, onu adeta bir kahraman yapmıştı. 1,5 yıllık bir askeri yönetimin ardından yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde olan Adalet Partisi liderliği ele geçirmişti. Askeri yönetimin ardından ilk seçimler 15 Ekim 1961 yılında yapılmış, Rağıp Gümüşpala liderliğindeki Adalet Partisi, İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi ile ilk koalisyon hükümetini kurmuştu. 10 Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde ise Süleyman Demirel tek başına iktidara gelmeyi başardı. Böylece 5 yıllık süre boyunca Demirel liderliğindeki AP Hükümeti ülkeyi tek başına yönetti. Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde bir dönüm noktası olan 27 Mayıs Darbesi, sadece siyasal çevreleri değil, ülkenin ekonomisini, eğitimini, sanat ve kültürel etkinliklerini, sosyal ve toplumsal yaşantısını derinden etkilemişti.

27 Mayıs Darbesi'nin ardından 1960 yılında belediye başkanlığı görevini ilk olarak Sefa Poyraz devraldı. 1960-1961 yılları arasında Burhanettin Uluç, 1962-1963 yılları arasında Enver Saatçigil ve 1963 yılında kısa süreliğine Rebi Başol İzmir belediye başkanlığı görevini üstlendiler. Askeri belediye başkanlarının ardından seçimleri kazanarak başa gelen ilk sivil belediye başkanı ise Osman Kibar oldu ve 10 yıllık süre boyunca iktidarda kalmayı ve İzmir'in belediye başkanlığı görevini sürdürmeyi başardı.

İzmir, 1960'lı yıllara kadar kendine has kimliği, çokuluslu yapısı, farklı din, dil ve kültür öğelerini içinde barındıran bir kent olarak Türkiye'nin en modern şehriydi. Kent sınırları batıda Narlıdere, doğuda Işıklar köyü, kuzeyde Çiğli ve güneyde Gaziemir'e doğru büyüme eğilimi gösteriyordu. Körfezi çepeçevre saran ve bir yarım ay şeklinde uzanan kıyı şeridi Karşıyaka'dan başlayıp, Alsancak, Pasaport, Konak, Karantina, Karataş, Göztepe ve Güzelyalı'yı da içine alarak Güzelbahçe'ye doğru uzanırdı. Kentin kıyı şeridinde genellikle gelir seviyesi yüksek vatandaşlar ikamet ederken, iç kesimlere doğru gidildiğinde gelir seviyesi düşerdi. İç kesimlerdeki semtler Kadifekale, Basmane, İkiçeşmelik, Tepecik, Tilkilik ve Eşrefpaşa gibi yoksulluğun hüküm sürdüğü bölgelerdi. İzmir'in ticari kalbi olarak adlandırılan, ekonominin ve alışverişin merkezi ise Kemeraltı idi. Konak ise kamusal mekânlarıyla yönetimin sembolü kabul edilirdi.

İzmir 1960'lı yıllardan itibaren göç hareketlerinin yoğunluk kazandığı bir döneme girmişti. 50'lerde başlayan köyden kente, kırsal kesimden şehre doğru yapılan göçler, 60'larda sanayinin gelişmesiyle birlikte daha da hızlandı. İzmir önce Manisa, Aydın, Denizli, Afyon, Balıkesir gibi çevre illerden daha sonra Konya, Antalya, Erzurum, Çanakkale ve Samsun gibi uzak illerden de göç almaya başladı. Nüfusun hızlı artışı karşısında gelen göçmenlerin konut ihtiyaçları tam olarak karşılanamayınca, vatandaş kendi evini kendisi yapmaya kalkışmış ve bir gece de ortaya çıkan gecekondular hızla yayıldı. Bu dönemde Çamdibi, Gültepe, Altındağ ve Yeşilyurt birer gecekondular semti olarak ortaya çıktı. Yüzyıllar boyunca köşkler ve konaklar içinde Levantenlerin yaşam sürdürdüğü Buca ve Bornova'nın çevresinde ise gecekondular oluşmaya başladı. Bayraklı'da Muhittin Erener, Çay ve Çiçek mahalleleri, Yeşildere'de ise Meles Çayı civarı bu dönemde kurulan gecekondular mahallerinden bazılarıydı. İzmir 60'larda sadece mekânsal bir değişime sahne olmuyor, kültürel yapısında da çözümler başlıyordu. Özellikle Doğu ve Güneydoğu

Anadolu bölgelerinden gelen vatandaşlar, bir yandan İzmir'in kendine has kimliğine ayak uydurmaya çalışırken, diğer taraftan kendi gelenek ve göreneklerini, örf ve adetleri de İzmirli'lere öğretiyorlardı. Bu kültür çeşitliliği İzmir'i her geçen gün yeni bir kimliğe doğru sürüklüyordu. İzmir'e gelen göçmenler genellikle kendi memleketlerinde tarım ve hayvancılık ile uğraşırken, İzmir'deki fabrikalarda işçi statüsünde çalışmaya başladılar. 60'lı yıllarda tarıma dayanan ekonomi, yerini sanayiye bırakmaya başlamıştı. İzmir'de de irili ufaklık birçok işletme açılıyor, fabrikalar yapılıyordu.

Tüm bu nüfus hareketliliği konut yetersizliğine sebep olmuş ve çok katlı binaların gerekliliğini ortaya koymuştur. 1960'lı yıllarda İzmir'in sakız tipi evleri ve yalıları birer birer yıkılarak yerine yüksek katlı apartmanlar yapılmaya başlandı. İlk olarak körfezi boydan boya saran ve denize sıfır olan yalılar yıkılmış ve yüksek rant getirecek apartmanlar yapılmıştı. Karşıyaka'dan başlayıp, Alsancak, Pasaport ve Göztepe'yi içine alan kıyı şeridi Güzelyalı'ya kadar apartmanlarla dolmuştu. Daha iç kesimlere gidildiğinde orta gelir grubunun oturduğu Hatay ve Karşıyaka'nın iç kesimlerinde de apartmanlar yükselmeye başlamıştı. 1960'larda apartman yapımı ticari bir gelir kaynağı olarak görülüyordu. Yalıların önlerinden denize girmek için yapılmış olan deniz banyoları ise birer birer tarihe karışıyor.

İzmirli'lilerin en büyük eğlencesi sinemalardı. 60'lar sinemaların altın çağını yaşadığı yıllar oldu. Hemen hemen her semtte açık hava sinemaları ve salon sinemaları olurdu. Özellikle yaz mevsiminin gelmesiyle birlikte yazlık sinemalar açılır, bazen aynı semtte 2-3 sinema birden kurulurdu. Evlerinin balkonundan sinema perdesi görünen konutlar ise mahallelerde çok popüler olurdu. Akşam sinema saatinin yaklaşmasıyla birlikte komşular o eve gelir; sohbet eşliğinde hem film izlenir hem de çaylar içilir, kurabiyeler yenirdi. Ev sahipleri her gece gelen konuklardan asla şikâyetçi olmazlardı. Hatta aynı filmi birkaç kez izledilerse, komşularına filmi rahatça izleyebileceklerini söyleyerek kendileri yatmaya giderlerdi. Komşuluk ilişkileri samimi ve sıcaktı; aralarında yardımlaşma vardı. Hatta bankadan kredi çekmek pek yaygın bir davranış olmadığı için, komşular arasında para alışverişi sıkça yapılırdı.

Sinemalar dışında halkın diğer eğlence alışkanlıkları mesire yerlerine yapılan ziyaretler, piknikler, yazın gelmesiyle birlikte gidilen plajlar, çay bahçeleri,

gazinolar, gece kulüpleri ve tabi ki fuar döneminde fuar eğlenceleriydi. İzmir Enternasyonel Fuarı İzmirliilerin en büyük eğlence merkeziydi. Fuar, her yıl 20 Ağustos'ta açılır 20 Eylül'de kapanırdı. Bu 1 aylık süre zarfında halk eğlenceye doyar, fuar yönetiminin getirdiği yeniliklerle doyasıya eğlenirdi. Fuar sezonu açılmadan günler öncesinden hazırlıklar başlardı. O yıl fuara getirilecek yenilikler kararlaştırılır, sokaklar bayraklarla süslenir, caddeler ışıklandırılır, İzmir'e bir canlılık gelirdi. Minyatür tren, hayvanat bahçesi, cam akvaryum, ışık kuleleri, su çarkları, yerli ve yabancı dans grupları, ücretsiz konserler halkın doyasıya eğlenmesi için düzenlenen etkinliklerden sadece birkaçı idi. İzmir Enternasyonel Fuarı'na sadece İzmirliiler katılmazdı, çevre illerden, ilçelerden hatta köylerden de akın akın gelinirdi. İzmir'de akrabası olanlar şanslıydı. Çünkü günler öncesinden planlar yapılır, fuar zamanında konaklanacak mekânlar ayarlanırdı. İzmir'de akrabası olmayanlar ise bütçelerine uygun otelleri tercih ederler ve fuar boyunca o otellerde kalırlardı. İzmir Fuarı aynı zamanda İzmir'in ekonomisini de canlandırırđı. Söz konusu dönem içerisinde yurtdışından firmalar gelir her yıl ortalama olarak 30-35 ülke fuara katılırdı. Fuara katılan yerli ve yabancı firmalar en yeni ürünlerini ilk defa fuarda teşhir ederlerdi.

1960'lı yıllar eğitim ve öğretim hayatının önem kazandığı yıllardı. Devlet yatırımlarının %30'u eğitim yatırımlarına ayrılmıştı. 1960 yılında İzmir nüfusunun ortalama olarak %56'sı, 1965 yılında %65'i ve 1970 yılında %71'i okuma yazma biliyordu. Eğitim sistemi günümüzdeki gibi yaygın ve örgün eğitim olmak üzere iki ayrı koldan ilerliyordu. Meslek ve ticaret okulları önem kazanmış, sanayileşme ile birlikte uzmanlık gerektiren sektörler ön plana çıkmıştı. Okul hayatı sadece bilgi akışı ile sınırlı değildi. Okullarda spor, sanat ve kültürel etkinliklere de büyük önem verilirdi. 60'lı yıllarda okul takımları spor alanında dereceler kazanıyorlardı. Günümüzde isimlerinden sıkça söz edilen sporcuların çoğunluğu 60'lı yılların lise öğrencileriydi. Mesela 60'lar futbolun altın çağını yaşadığı yıllar oldu. İzmir takımları "üç büyükler" denilen Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe ile yarışır durumdaydı. Tenis, atletizm, yüzme, güreş, yelken, basket ve voleybol en yaygın sporlardı. Bu sporların temel becerileri okullarda kazanılır, yeteneği olanlar kısa sürede kulüplere geçerler ve yarışlarda İzmir'i temsil ederlerdi. Kızlar arasında voleybol sporu yaygınlaşmaya başlamıştı. Ailelerinden izin alabilen kız öğrenciler okul takımlarına katılır ve turnuvalara çıkarlardı. Aileden izin almak büyük

meseydi, kimi zaman beden eğitimi öğretmenleri araya girer, aileleri ikna etmeye çalışırlardı.

1960'lı yıllarda altyapı hizmetleri yetersizdi; kentin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde değildi. Su ve elektrik kesintileri sık sık yaşanırđı. Bazen saatlik bazen de 4-5 gün süren kesintiler olurdu. İzmir 1960'lı yıllarda su ihtiyacını Vezir ve Osmanağa suları, Halkapınar suyu ve Yamanlar suyundan karşılardı. Elektrik ihtiyacını ise Alsancak'taki Daraağaç Elektrik Fabrikası'ndan alırdı. Fakat burada üretilen elektrik kentin ihtiyacını tek başına karşılayabilecek yeterlikte değildi. Sokak aydınlatmasında hala havagazı kullanılıyordu. Bazı binaların ısınmasında ve aydınlatmasında da havagazından faydalanılıyordu. Kanalizasyon büyük sorundu. Binalarda kanalizasyon sistemi yapılmaz, fosseptik çukurları açılarak kanalizasyon ihtiyacı giderilmeye çalışılırdı. Belediye belirli aralıklar fosseptik çukurlarını temizlerdi. Nüfusun hızla artması, gecekondulaşma, sanayi ve inşaat sektörünün büyümesi kanalizasyon sorununu daha da ön plana çıkarıyordu. İletişim aracı olarak ise posta, telefon ve telgraf kullanılırdı. Halkın en yaygın kullandığı haberleşme aracı posta idi. Telefon ise çok acil durumlarda ve çok seyrek kullanılırdı. Herkesin evinde telefon bulunmazdı. Telefon edecek kişi ve telefon edilecek kişi, kararlaştırılan gün ve saatte postane gelir ve beklerlerdi. Telefon konuşmaları da büyük bir sıkıntı olurdu. Çünkü araya başka hatlar karışır, sesler girer, cızırtılar olur, taraflar birbirlerini duyamaz ve bazen de konuşma esnasında hat kesilirdi. Altyapı hizmetleri açısından 60'larda kente getirilen en büyük yenilik ise yol ve asfaltlama çalışmaları oldu. Hatta dönemin belediye başkanı Osman Kibar'a "*Asfalt Osman*" lakabı da onun İzmir sokaklarını baştan sona asfaltlamasından kaynaklanıyordu.

Günümüzden 1960'lı yıllara makro bir yaklaşımla bakıldığında İzmir kentinin geçirdiği evrimleri, mimari yapısındaki değişimleri, kültürel farklılıkları, kentleşme, gecekondulaşma ve sanayileşme sürecindeki kabul değişimini açıkça görmek mümkündür. Denilebilir ki İzmir'in kimlik değiştirmesine yol açan unsurların temelleri 1960'larda atılmıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi

II. Resmi Yayınlar

İzmir Belediye Meclisi'nin Sekizinci Dönem 2 Nisan 1964 Günlü 1. Fevkalade Toplantı Tutanağı.

İzmir Belediye Meclisinin Sekizinci Seçim Dönemi 29.11.1963 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı.

İzmir Belediye Meclisinin Sekizinci Seçim Dönemi 19.12.1963 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı.

İzmir Belediye Meclisinin Dokuzuncu Seçim Dönemi 01.10.1968 Günlü 1. Olağanüstü Toplantı Tutanağı.

İzmir Belediye Meclisi 1964 Yılı Çalışma ve Faaliyet Raporu.

T.C. İzmir Belediyesi, Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Trolleybüs İşletmeleri, Umum Müdürlüğü 1968 Yılı Tarifeleri, Gayret Basımevi, İzmir, 1967.

III. İstatistikler ve Yıllıklar

Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961, TÜİK Yayınları, Ankara, 2008.

İzmir İl Yıllığı, 1967.

Karşıyaka Yıllığı, 1968.

İzmir İl Yıllığı-Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir-, 1973.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012.

20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı.

21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı -İl ve İlçeler İtibariyle Kesin Neticeleri-

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş – İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları- Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 24.10.1965 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş – İl, İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1973.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İzmir-, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-İstanbul-.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Ankara-.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Yıllığı 1960-1962.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 7 Haziran 1964 Kısmi Senato Üyeleri Seçimi Sonuçları (il, ilçe ve sandık bölgeleri itibariyle), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara, 1966.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 2 Haziran 1968 Mahalli Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 2 Haziran 1968 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Kısmi Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1967.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1967-1972, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1967-1971, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1960-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1961-1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yükseköğretim 1967-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1965-1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Yüksek Öğretim 1967-1970, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1972.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yaygın Eğitim 1967-1974, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1972.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1977.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Adalet İstatistiği 1959-1961, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Adalet İstatistiği 1969-1970, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1975.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Kara ve Deniz Taşıtları Kabotaj, Milletlerarası Deniz Trafiği ve Nakliyatı 1965, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1967.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Kara ve Deniz Taşıtları 1963, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1965.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Köyler İstatistiği 1960 Anket Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1963.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Kalkınma Planı –Birinci Beş Yıl 1963-1967, Ocak, 1963.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1960-1962, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1964.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Zirai Bünye ve İstihsal 1965, Ankara, 1967.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1964 (Ticaret, Ulaştırma ve Haberleşme, Hizmet), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1964 (İmalat Sanayi), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1968.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllık İmalat Sanayi Anketleri Sonuçları 1964-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1976.

T.C. Kalkınma Bakanlığı İzmir Kültür Turizmi Sektör Araştırması “Tespit ve Öneriler”.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Turizm İstatistikleri 1967, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yabancı Ziyaretçi Eğilim Anketi Sonuçları 1965.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü 775 Sayılı Gecekondu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği, Ankara.

IV. Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, Yapı Kredi Yayınları, C.3, İstanbul, 2003.

İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih 2 (İkinci Cilt), İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013.

Yurt Ansiklopedisi 6, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1982-1983.

V. Süreli Yayınlar (Gazete ve Dergiler)

Aile Aylık Sosyal ve Kültürel Mecmua

Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası
Cumhuriyet
Demokrat İzmir
Ege Ekspres
Ege Mimarlık Dergisi
Göç Araştırmaları Dergisi
Hayat Dergisi
Hürriyet
İmbat Dergisi
İzmir Kent Kültürü Dergisi
İzmir Life Dergisi
KNK Dergisi
Milliyet
Planlama Dergisi
Sabah
Sanayi Haberleri Aylık Dergisi
Sportmen Haftalık Spor Mecmuası
Tercüman
Yeni İstanbul
Yeni Asır

VI. Kitaplar

1960’lardan Günümüze Türk Sinemasının Geleneksel Çocuk Oyunları, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

On İki Mart Muhtırası Araştırma Raporu, 2012, Kasım.

Ülkücü Komando Kampları, AP Hükümetinin 1970’te hazırlattığı MHP Raporu, <http://www.turktoresi.com/viewtopic.php?f=32&t=5313> 19 Mart 2015.

İnadına Göztepe, Derleyen: Serkan Boyacıoğlu, İletişim yayınları, İstanbul, 2006.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul, 1994.

AKSON, Sait, **Sait Akson’un Yarışçılık Anıları**, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, Ankara, 1971.

AKSOY, Yaşar, Neşe Yurdkoru Özgünel, **70 Yıllık Sevda İzmir Fuarı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ağustos, 2001.

AKSOY, Yaşar, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı -S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları-**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

_____, **Karşıyaka -Bir Aşkın Hikâyesi-**, Tükemat A.Ş. Yayınları, İzmir, Ekim 1999 s.393.

ALTIN, Altan, **Bornova'm Mor Salkımların Masalı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konak.

ARI, Kemal, **İzmir'den Bakışla Türkiye'de Kabotaj “ Haklar, Kazanımlar, Bayramlar**, İMEAK Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi yayınları, İzmir, 2009.

_____, **Bornova ve Balkanlar'dan Göç**, İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti., İzmir, 2014.

ARI, Kemal, Alev Gözcü, Fevzi Çakmak, **“Körfezin Mavi Kucağında Konak”**, Konak Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2014.

ARICAN, Hasan, **Bornova Albümü**, Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir, Haziran 1999.

ASAL, Raşel Rakella, **İşte Bizim Gül Sokak**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

ATAKİŞİ, Tufan, **Bitmeyen Sevda-Selçuk Yaşar ve Karşıyaka Spor Kulübü-**, Atadost Yayınları, İzmir, 2012.

ATILLA, A. Nedim, **İzmir Demiryolları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2002.

AYDAR, Esin, **İzmir Aile Evlerinin Toplumsal Yapısı Üzerine Bir Araştırma**, İzmir, 1982.

BARAN, Tülay Âlim, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması -İzmir 1923-1938-**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.

BARBAROS, Funda, Gülcan Paker, v.d., **Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın 50. Yılı**, Eylül, 1995.

BAYRAKTAR, Erdoğan, **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

BEHRAM, Nihat, **Darağacında Üç Fidan**, Everest Yayınları, 2013.

BERENT, Orhan, **Alsancak'm Sakini –Altay-**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

BEYRU, Rauf, **İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme -Şehir Nüfusları, Gerçekler ve İstatistikler-**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1969.

BİRAND, Mehmet Ali, Can Dünder, Bülent Çaplı, **12 Mart -İhtilalin Pençesinde Demokrasi-**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

BULUÇ, Macit, **1930-2010 İzmir Yelken Sporunda 80 Yıl**, İzmir Ticaret Odası Yayınları.

Cama Yazılan Tarih, İzmir Ticaret Odası Cam Negatif Koleksiyonu, İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları 4.

ÇALIŞLAR, Oral, **Deniz Gezmiş'ten Yaşar Kemal'e Portreler**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996.

ÇETİNKAYA, Hikmet, **Sancılı Yıllar (1965-1971)**, Tekin Yayınları, Ankara, 1986.

_____, **68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

DAĞTAŞ, Lütfü, **İzmir Gazinoları-1800'lerden 1970'lere-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2004.

_____, **Gözbebeğim Deltam Çiğli**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

Dar Gelirli Kesime Alt Yapısı Hazır Arsa Sunumu, Konut Araştırmaları Dizisi 11, Ankara, 1996.

ERTUĞRUL, N. İlter, **Cumhuriyet Tarihi El Kitabı 1923-2008**, ODTU Yayıncılık, Ankara, 2009.

FEYZİOĞLU, Elvan, **Büyük Bir Halk Okulu İzmir Fuarı**, İzmir Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve Sanat İşleri Tic. A.Ş. (İZFAŞ) Kültür Yayınları, İzmir, 2006.

GÖÇMENOĞLU, Tayfur, **Beşonsekiz Treni-Buca'nın Yaşanmış Güzel Yıllarına Dair-**, Belsan Basın Yayın Medya Hizmetleri Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti., Alsancak, İzmir.

GÜRSOY, Melih, **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanlarıyla Bizim İzmirimiz**, Metis Yayınları, 1993.

İKİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, Kültür Yayınları, İstanbul.

İzmir Kenti'nde Gündem 21'e Doğru, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 1996.

KARLIKLI, Şaziye, Defne Tozan, **Cumhuriyet Kıyafetleri**, GSD Holding Yayınları.

KESKİN, Ekrem, Emre Alphan İnan vd., **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi '1958-2007'**, İstanbul, 2008.

KESKİN, Mehmet Ali, **İzmir Valileri (1390-1989)**, Karınca Matbaacılık ve Tic. Ort., İzmir, 1989.

KILCIOĞLU, Hacer, **İzmir’de Üç Çocuktuk**, Günışığı Kitaplığı, 2010.

KOCAMAN, Tuncer, **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 2008.

KONGAR, Emre, **İzmir’de Kentsel Aile**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972.

MAKAL, Oğuz, **Tarihin Penceresinden İzmir Sinemaları**, Alo Bilgi Kültür Yayınları, İzmir, 1992.

Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

OLALI, Hasan, **Ege Bölgesi Turizmi ve Turizmin Mevsimlik Karakteri**, Ege Üniversitesi Yayınları, 1968.

ÖRS, Mehmet Şakir, **Sen Ne Alasın Alaybey**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

ÖZ, Erdal, **Gülünün Solduğu Akşam**, Can Yayınları, İstanbul, 1987.

PEKER, Mümtaz, **Sahil Kasabasından Büyükşehir Evrimleşme Sürecinde İzmir’e Göç**, Anadolu Yayıncılık, İzmir, 2017.

SEVGİ, Cezmi, **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, Kuvvet Matbaacılık, Aralık, İzmir, 1988.

SEVİNÇLİ, Eftal, **Şemikler... Şemikler...**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

SUNGUR, Erdoğan, **İzmir Spor Tarihi**, İzmir İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları, İzmir, 2002.

TAŞKIRAN, Hakan Kâzım, **Bayraklı Eski İzmir’den Hatıralar**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

TEKİN, Sabri, **Kentsel Bir Sembolün Doğuşu -İzmir Saat Kulesi-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, İzmir, 2001.

TURAN, Şerafettin, **Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

ÜRÜK, Yaşar, **İzmir’i İzmir Yapan Adlar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi, İzmir, 2008.

_____, **Göztepe’den Güzelyalı’ya**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, İzmir, 2011.

ÜYKEN, Nimet, **Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi**, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, İstanbul, 2000.

VENTURA, Avram, **Belleğin Tozlu Sayfalarında Karataş**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

YALÇIN, Soner, **Efendi-Beyaz Türklerin Büyük Sırrı-**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004.

YALÇIN, Durmuş, Yaşar Akbıyık vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

YAYMAN, Duygu Özsüphandağ, Ahmet Piriştina Yaşam Öyküsü – Nergis Kokar mı İzmir Sokakları”, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Mart 2007.

_____, **Memleket Kolay Terk Edilmiyor Tilkilik**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

YENER, Samira, **1965-1970 Döneminde İllerarası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1977.

YETKİN, Sabri, Erkan Serçe, **İzmir Ticaret Borsası Tarihi**, İletişim Evi Yayınları, İzmir, 1998.

YILMAZ, Fikret, **Tarihsel Süreç İçinde Konak Meydanı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Eylül, 2003.

YÜCEL, Fergül, **Affet Beni Altındağ**, İzmirim Serisi Heyamola Yayınları, Mart 2011.

YÜKSEL, Okan, **İzmir Futbolunda İz Bırakanlar**, Ege Kültür Platformu Derneği Yayınları, İzmir, 2007.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

VII.Makaleler

“Ana Eğitim Kulübü Başkanı- Nerime Doğrul”, **Aile Aylık Sosyal ve Kültürel Mecmua**, C:I/2, (Ekim, 1960), s.s. 9-10.

“Gönüllü Abla -Şehrimizin Sosyal Hizmetleriyle Tanınmış Siması Nermin Arpacıoğlu İle Bir Konuşma-“ **Aile- Sosyal ve Kültürel Mecmua**, C:I/1, (Eylül,1960) s. 6.

“Sisin Ardındaki Gökkuşluğu İkiçeşmelik”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:60, (Ağustos, 2006), s.s. 73-76.

“55.000 Kişilik Halkapınar Stadı Modern Tarzda Olacak”, **Ege Ekspres**, 27 Temmuz 1967.

“Türkiye’de Futbol İlk Defa İzmir’de Oynandı.”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1968.

“Ege’nin İlk Türk Kulübü Karşıyaka Spor Kulübü (KSK)”, **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1968.

“Göztepe Kulübü”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:4, 22 Ocak 1963, s.s. 1-2.

“İzmir’de Hazineye Yardım Kampanyası”, **Ege Ekspres**, 11 Haziran 1960.

“Beril Kol Düğmesi Fabrikası”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:131, Mayıs-Haziran 1970, s.s. 12-13.

“Belediye Zabıta Müdürü Havra Sokağı’ndan Haberdar mı?”, **Ege Ekspres**, 10 Nisan 1967.

“Konak Koleji”, **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:29, Haziran 1963.

“Hüseyin Şimşek’in Narlıdere’nin Dünü ve Bugünü İle Narlıdere Beyefendisi Seyyah Erdem’le Röportajı”, **Duruş Gazetesi**, 17 Ocak 2015.
<http://www.durusgazetesi.com/izmir/huseyin-simsekin-narlidderenin-dunu-ve-bugunu-ile-ilgili-narlidere-beyefendisi-seyyah-erdemle-roportaji-h20164.html>.

“İlkokul Programı Hakkında İzmir Raporu II”, **İmbat- Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:17, Haziran 1962.

AKCEL, Fikri, “1962 Yılı Yarış Takvimi”, **Yeni Asır**, 11 Ocak 1962.

_____, “Yarışlara 14 Gün Kala”, **Yeni Asır**, 22 Şubat 1962.

_____, “Topluma Hizmete Çalışan Kadınlar- Nesrin Oran”, **Ege Ekspres**, 10 Ağustos 1967.

_____, “Topluma Hizmete Çalışan Kadınlar- Zehra Tara”, **Ege Ekspres**, 2 Eylül 1967.

_____, “37. Fuar, Her Zamankinden Daha Renkli Daha Da Cazip”, **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

_____, “Veryeri Kardeşler”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1967.

_____, “S.G.O. Makine Fabrikasının Sahipleri Gördüren Kardeşler”, **Ege Ekspres**, 4 Temmuz 1967.

_____, “Ahmet Remzi Erkanlı”, **Ege Ekspres**, 2 Temmuz 1967.

AKÇALI, İbrahim, “Göztepe’yi Kardeşlik ve Azim Başarıya Ulaştıracaktır.”, **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1964.

AKSU, Lütfi, “Buca’daki At Ölümünün Esrarı Hala Çözülemedi.”, **Yeni Asır**, 7 Nisan 1962.

AKÜNAL, Figen, “İzmir’de Yarının Suna Kanları ve İdil Biretleri Yetiştiriyor”, **Ege Ekspres**, 9 Aralık 1961.

_____, “(Yasak Bölge) Çiğli Hava Üssünde”, **Ege Ekspres**, 22 Kasım 1961.

AKYAVAŞ, Halil, “Sınıf Geçme Yönetmeliği”, **Demokrat İzmir**, 2 Şubat 1968.

ALADAĞ, S., “Yardımseverlerin Düzenlediği Defile Karı Kocaların Arasını Açtı.”, **Demokrat İzmir**, 7 Ekim 1965.

ALADAĞ, Sevim, “Platin Prens Altın Besteyi Okudu”, **Ege Ekspres**, 1 Ekim 1968.

_____, “B.B.Değil, P.P Geldi”, **Ege Ekspres**, 26 Ağustos 1968.

ALPAN, Necip, “Şehircilik Bakımından Dünkü ve Bugünkü Bayraklı”, **Yeni Asır**, 9 Ocak 1960.

_____, “Kolejlerimiz Tanıyalım”, **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:11, Aralık 1961.

ALTUĞ, Cemal, “Yılın Orkestrası”, **Demokrat İzmir**, 1 Şubat 1967.

ANAR, Hasan, “Devlet Hastanesi Geçen Yıl 17.603 Hastayı Tedavi Etti.”, **Yeni Asır**, 22 Ocak 1962.

ATALAN, Necmiye, “İzmir’de Sanat Hareketleri Vesilesiyle Bir Sergi ve Devlet Tiyatrosunun Acıklı Hali”, **Yeni Asır**, 19 Nisan 1962.

ATALAN, Özdemir, “Göktepe’ler İle Bir Arada”, **Aile Dergisi**, I/1, (Ekim 1960), s.s. 16-17.

_____, “Yıldız Kenter’e Göre Seyirciler ve Gerçek Tiyatromuz”, **Yeni Asır**, 12 Mayıs 1962.

_____, “İzmir’de Kurulan Soroptimist Kulübünün Gayeleri”, **Yeni Asır**, 8 Ocak 1962.

ATALAY, Zafer, “Hastane Kapısı”, **Demokrat İzmir**, 8 Temmuz 1968.

ATİLLA, Tuncay, “İzmir’de İkinci Açık Kalp Ameliyatı Yapıldı.”, **Ege Ekspres**, 30 Ocak 1967.

_____, “Kara Mehmet Tevkif Edildi.”, **Ege Ekspres**, 9 Nisan 1967.

AY, Fuat, “Özel Ümit İlkokulu Kolej oluyor”, **Yeni Asır**, 30 Haziran 1964.

BAKÜS, A. Hilmi, “İzmir’de 19. Yüzyıl Yaz Eğlenceleri”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:60, (Ağustos 2006), s. 38.

BALCI, Refik, “Fuar’da Bir Karış Yer Kalmadı”, **Ege Ekspres**, 13 Ağustos 1967.

BALCI, Yüksel, “Ege’de Apayrı Bir Güzelliğe Sahip Bir Köşe: Yeni Foça”, **Ege Ekspres**, 23 Ağustos 1967.

BAYKAL, Baydo, “Altay’da Bu Sene İsim Değil Form Mevzubahis”, **Demokrat İzmir**, 7 Ağustos 1964.

_____, “Altınordu İstakbale Güvenle Bakıyor”, **Demokrat İzmir**, 8 Ağustos 1964.

_____, “İzmirspor’da Disiplin ve Sportmenlik Ön Planda”, **Demokrat İzmir**, 10 Ağustos 1964.

BEKAT, Kaya, “Çeşitli Türk Müziği”, **Demokrat İzmir**, 25 Nisan 1969.

_____, “Çınarlı Sanat Enstitüsü Deneme Radyosu”, **Demokrat İzmir**, 5 Aralık 1969.

BİLHAN, Ali, “İlkokullar Yönetmeliği”, **Demokrat İzmir**, 7 Şubat 1968.

CAN, Ayhan, “Şehrimizdeki Unesco Yazı Sergisi -Sergi İnsanların Birbirleriyle Anlaşma Çabasını Gösteriyor-”, **Demokrat İzmir**, 20 Ekim 1965.

_____, “Açık Hava Konseri”, **Demokrat İzmir**, 2 Ekim 1965.

CANCAN “Oraloğlu Tiyatrosu ve Kent Oyuncuları Mayısda İzmir’deler.”, **Yeni Asır**, 27 Nisan 1962.

CELLEK, Muzaffer, “İzmir’in En Şık Giyinen On Kadını”, **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1969.

_____, “Ege’de Şarap ve Sempati Beldesi Foça Tatil Köyü”, **Ege Ekspres**, 9 Temmuz 1967.

_____, “Türk Turizminin Kazandığı Büyük Değer Foça Tatil Köyü”, **Ege Ekspres**, 22 Mayıs 1967.

_____, “Kuşadası’nda Huzur Köyleri Yapılıyor”, **Ege Ekspres**, 1 Haziran 1967.

_____, “Bir Mevsim Böyle Geçti”, **Demokrat İzmir**, 20 Ekim 1968.

_____, “Tükenen Şahane Belde: Çeşme”, **Ege Ekspres**, 24 Ağustos 1967.

_____, “Bir Mevsim Böyle Geçti”, **Demokrat İzmir**, 19 Ekim 1968.

ÇAKAR, Ahmet, “Sportif Oyunlar”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Şubat 1963, s. 23.

ÇAKIR, İbrahim, “Sokaklar Sabahları Dilenciden Geçilmiyor”, **Ege Ekspres**, 8 Ağustos 1967.

ÇAKMAK, Fevzi, “27 Mayıs’tan 12 Eylül’e İzmir”, **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih 2 (İkinci Cilt)**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 382.

ÇALIŞ, Hasan, “Halk Dershaneleri Açılırken”, **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat-Dergisi**, Sayı:21-22, Ekim-Kasım 1962.

ÇELİKKANAT, Kaya, “Yaşadığımız Şehrin Yaşantısı”, **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1968.

_____, “Yaşadığımız Şehrin Yaşantısı”, **Demokrat İzmir**, 8 Mart 1968.

_____, “İzmir’de Evlenenler de Boşananlar da Çok”, **Demokrat İzmir**, 10 Mart 1968.

_____, “Şehir Meclisi Su, Otobüs ve Trolleybüs Zamlarını Onayladı.”, **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1968.

ÇELİKKAYA, İlhan, “İnciraltı Vapur Seferleri ile İlgili Olarak Sayın Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk’e Açık Mektup”, **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1966.

_____, “İnciraltı Vapur Seferleriyle İlgili Olarak Sayın Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk’e Açık Mektup”, **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1966, 26 Haziran 1966.

DETSELİ, İsmail “İzmir’de Rıfat’ın Meyhanesi’nde, http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id 16.07.2007.

DİKMEN, Gani, “İzmir Devlet Tiyatrosunda -Bütün Gün Ağaçlarda-”, **Ege Ekspres**, 16 Nisan 1967.

ERASLAN, Çetin, “Kömürsüzlük Yüzünden Bazı Tren Seferleri Kaldırıldı.”, **Ege Ekspres**, 5 Ocak 1966.

ERBAŞ, Ercan, “Teksif Grevinde Anlaşma Oldu.”, **Ege Ekspres**, 2 Mart 1966.

EREN, Çetin, “Hırsızlığın Önü Nasıl Alınacak?”, **Ege Ekspres**, 19 Ocak 1961.

ERİLTUTMUŞ, İsmail, “Voleybol”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, s. 14.

_____, “Sportif Oyunlar”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, 22 Ocak 1963, Sayı:4, s. 22.

ERSÖZLÜ, Ünal, “İzmir Guraba-i Müslimin”, **Sabah**, 7 Şubat 2012.

Ersun, “Güreş Sporumuz Nereye Gidiyor?”, **Demokrat İzmir**, 8 Ocak 1964.

ERTAN, Rıza, “Bursa’ya Giden Güreşçilerimiz Dün Geldiler.”, **Yeni Asır**, 11 Nisan 1962.

ERYALMAN, Suat, “Tek Dersten Kalma Faciası”, **Ege Ekspres**, 17 Eylül 1967.

_____, “Kahve Kaçakçıları İzmir’de Cirit Atıyor.”, **Ege Ekspres**, 12 Eylül 1967.

_____, “Artan Fiyatlar Yüzünden İzmirli Ete Hasret mi Kalacak?”, **Ege Ekspres**, 19 Ocak 1967.

_____, “Et Fiyatlarına Karşı Vatandaş Uyanık Olmalıdır.”, **Ege Ekspres**, 3 Ocak 1966.

ESİN, Ergin, “Temizlik İşçilerinin Grevi Kavga İle Başladı.”, **Ege Ekspres**, 31 Mayıs 1968.

_____, “Gönül Yazar’ın Nişanlısı Sınırdışı Edildi.”, **Ege Ekspres**, 20 Eylül 1968.

ESİN, Ergin, “Kültürpark’ın Ağaçlarını Kesmeyin”, **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1968.

GEDİKALİ, M. Aydan, “İzmir’de 40.000 Turiste 1 Turizm Polisi Düşüyor”, **Demokrat İzmir**, 5 Haziran 1968.

GÖKOVALI, Şadan, “Şimdi Hepsi Huzur İçinde”, **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.

_____, “Cumhuriyet Bayramı Coşkunlukla Kutlanıyor”, **Ege Ekspres**, 29 Ekim 1961.

_____, “Şehrimizde Sebze ve Meyve Fiyatları Birbirini Tutmuyor.”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1960.

_____, “Şehrimizde Sebze ve Meyve Fiyatları Birbirini Tutmuyor.”, **Ege Ekspres**, 25 Haziran 1960.

_____, Figen Akunal, “Yasak Bölge Çiğli Hava Üssünde Neler Gördük?”, **Ege Ekspres**, 23 Kasım 1961.

_____, “Ege’de Turizm Geliştiriliyor”, **Ege Ekspres**, 1 Aralık 1961.

GÖRÜNMEYEN ADAM (gazetecinin lakabı), “İzmir’in Meşhur Yankesicileri ve Dolandırıcıları Nasıl Çalışır?”, **Ege Ekspres**, 3 Mayıs 1964.

_____, “İzmir’in Meşhur Yankesicileri ve Dolandırıcıları Nasıl Çalışır?”, **Ege Ekspres**, 3 Mayıs 1964.

GÖYNÜGÜR, Beril, “Pierre Cardin’in İlk Türk Desinatörü ve Modelisti Bergin Usberk”, **Yeni Asır**, 5 Ekim 1965.

_____, “Türkiye’nin Tek Kadın-Erkek Terzisi Fatma Yılmaz”, **Yeni Asır**, 15 Ekim 1965.

GÜL, Bülent, “İzmir’de Haftanın Plakları”, **Demokrat İzmir**, 10 Mart 1968.

GÜLAL, Hayrullah, “Kadifekale’de ‘Yeşil Saha’ Çok Ama Yeşillik Yok”, **Yeni Asır**, 30 Ocak 1962.

_____, “Gecekondu Sakinleri Kendi İşlerini Kendi Başlarına Görüyor.”, **Yeni Asır**, 22 Ocak 1962.

_____, “Samantepe’nin Büyük Dertlerinden Biri De Yolsuzluk”, **Yeni Asır**, 28 Ocak 1962.

_____, “Bir Yangın Olsa İtfaiye Nasıl Çıkacak, Ölüm Olsa Tabut Kayıp Düşecek”, **Yeni Asır**, 29 Ocak 1962.

_____, “Ankara, Zeytinlik Mahallesi İskân Dâhiline Alınsın Demiş; Fakat...”, **Yeni Asır**, 5 Şubat 1962.

_____, “Kadifekale’de ‘Yeşil Saha’ Çok; Ama Yeşillik Yok”, **Yeni Asır**, 30 Ocak 1962.

_____, “Veremin Sırtını Yere Getirmek İçin Savaşanlar...”, **Yeni Asır**, 17 Nisan 1964.

GÜLTEKİNGİL, Murat, “O Göztepe’den Kalan (reloaded)”, İnadına Göztepe, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

GÜN, İsmail, “İzmir Erkek Sanat Enstitüsü”, **İmbat –Eğitim, Kültür, Sanat-Dergisi**, Sayı:9, Ekim 1961.

_____, “Akşam Ticaret Özel Lisesi ve Özel Türk Ticaret Koleji”, **İmbat-Eğitim-Kültür-Sanat- Dergisi**, Sayı:14, Mart 1962.

GÜNER, Deniz, “İzmir’de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006”, **Planlama Dergisi**, (Mart, 2006).

_____, “İzmir’de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006.”, **Planlama Dergisi**, (Mart, 2006), s. 128, 130.

GÜRDAY, Teoman, “5 Yıl İçinde 67 İl ve 121 İlçe Spor Sitesine Kavuşacak”, **Milliyet –Spor İlavesi-**, 25 Mart 1969.

GÜREL, Çetin, “Atletlerimiz 10 Branşta 6 Birincilik Aldılar”, **Demokrat İzmir**, 6 Haziran 1964.

GÜRKAYNAK, Mustafa, “Çocuk Esirgeme Kurumu Öyle Bir Problem Ki”, **Yeni Asır**, 16 Nisan 1962.

GÜSAR, Macit, “Bekçi Paralarını Yatırmak Vatandaş İçin İşkence Oldu.”, **Ege Ekspres**, 11 Mart 1967.

_____, “Şehirdeki Trafik Tıkanıklığını Gidermek İçin Kadifekale Altından Tünel Açılmasıyla Bu Problem Hallolur mu?”, **Ege Ekspres**, 27 Ocak 1967.

İŞİK, Haluk, “Repliklerini Arayan Bir Kent Üstüne...”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:1, İzmir, 2000, s.s. 192-193.

İŞİK, Tekin, “Devlet Konservatuvarının Fuar Turnesi”, **Demokrat İzmir**, 19 Ağustos 1964.

İLHAN, Orhan, “Prenses ve Eşi Ege Sahillerini Çok Sevdi.”, **Milliyet**, 23 Haziran 1967.

İLKİN, Leyla, “İzmirliiler Bayramda Ne Yaptı?”, **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1967.

_____, “İzmir Yeni Yıla Neşe İle Girdi”, **Ege Ekspres**, 2 Ocak 1967.

_____, “Hıdırellez Neşe İle Kutlandı.”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1966.

_____, “Türkiye İş Bankası’nın Çekilişinde Gördüklerim”, **Ege Ekspres**, 3 Temmuz 1967.

İŞCEN, Altay, “Güreş”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:3, 8 Ocak 1963, s. 4.

_____, “Güreşimizin Son On Beş Senesindeki Durumu ve Dereceleri”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, s. 43.

_____, “Türk Atletizmi”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:4, 22 Ocak, 1963, s. 10.

İZGÜT, Yılmaz, “İzmir Spor Tarihinde İlk Defa... Kulüplerarası Kız Voleybol Maçları Yapılıyor.”, **Demokrat İzmir**, 31 Ocak 1964.

KAFTAN, Ç. Esen, “İlgisiz ve Vurdumduymaz Bir Organizasyon ile Fuar Festivali ve Fiyasko”, **Milliyet**, 23 Ağustos 1965.

_____, “8 Kuluvarlı Havuz Temmuz’da Açılıyor”, **Milliyet**, 23 Nisan 1968.

KAHVECİ, Halime Sürek, “Namık Kemal Lisesi”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:5, (Ocak, 2002), s.s. 82-85.

KALE, Ertuğrul, “Atletizmde İzmir Kız Liseleri Karması Türkiye Şampiyonu”, **Ege Ekspres**, 15 Mayıs 1966.

KANSU, Enis, “İzmir’de Kadastro Faaliyetleri ve Sonuçları”, **Ege Ekspres**, 16 Ağustos 1967.

KAPLAN, Gündoğan, “Kapalı Salon 29 Haziran’da Gençliğin Hizmetine Giriyor.”, **Ege Ekspres**, 23 Haziran 1966.

KAPSIZ, Hüsnü, "Şehrimizin Enteresan Bir Tesisi: Tepecik Tephir Evi" **Ege Ekspres**, 22 Ocak 1961.

_____, "Şehrimiz Belediye Sağlık Teşkilatı Nasıl Çalışıyor?", **Ege Ekspres**, 20 Ocak 1961.

_____, "Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Dispanserinde Sağlık Faaliyeti", **Ege Ekspres**, 21 Ocak 1961.

_____, "Şehrimiz Belediye Sağlık Teşkilatı Nasıl Çalışıyor?", **Ege Ekspres**, 20 Ocak 1961.

_____, "Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Dispanserinde Sağlık Faaliyeti", **Ege Ekspres**, 21 Ocak 1961.

KIZILDAĞ, Saffet, "Ne Dediler?", **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1969.

KIVANÇ, Akın, "İzmir'de İlk Defa Organ Nakli Denendi.", **Demokrat İzmir**, 3 Nisan 1968.

KİBAR, Osman, "Gecekonduarda Mülkiyet Sorunu", **Büyük Belediyelerde Şehirleşme Sorunları Konferansı –Tebliğler ve Tartışmalar-**, Türk Belediyecilik Derneği Yayınları, 26 Mart 1968 Tarihli Dördüncü Oturumdan.

KOCATEPE, Ali, "İzmir'e En Son Gelen Plaklar", **Yeni Asır**, 11 Mayıs 1964.

KOÇ, Hülya, "Zamanda Yolculukta Yazlık Mekânlarımız: Alsancak Yaz Sinemaları", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Sayı:4, (Eylül, 2001), s.s. 5-9.

KOLÇAK, Sabri, "Özel Eğitim ve Rehberlik", **İmbat –Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:12, Ocak 1962.

_____, "Yatılı Özel Eğitim Okulu", **İmbat- Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:13, Şubat 1962.

KONAK, Semra, "Öğrencinin Tüm Eğitim Sorununa Cevap Veren Müessese Özel Çamlaraltı Koleji", **Ege Ekspres**, 11 Eylül 1968.

_____, "Yakındoğu Özel Yüksekokulları 1 Kasımda Açılıyor", **Ege Ekspres**, 27 Ağustos 1968.

KORKUT, Ertuğrul, "Tiyatrodaki Hayalet", **Yeni Asır**, 3 Şubat 1962.

KÖREZLİOĞLU, Fethi, "İzmirli Bakanların Dikkatine", **Ege Ekspres**, 9 Mayıs 1967.

KUBAT, Hürrem, "Satın Alma Gücü", **Ege Ekspres**, 13 Ocak 1961.

KÜLTÜR, Asım, "İzmir'in Sanat Hayatı", **Yeni Asır**, 31 Ağustos 1960.

MAKAL, Oğuz, “İzmir’de Film Festivali”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:3, Mart 2001.

NEHAR, Necati, “ Ege Bölgesi’nde Sulamam Tatbik Edilen Meraların Amenajmanı”, **Ege Ekspres**, 17 Ocak 1961.

NİR, ”Kadınlar Bu Yaz Nasıl Soyunacak?”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1967.

OLALI, Hasan, “Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği”, **Demokrat İzmir**, 28 Ocak 1968.

ORMANCIOĞLU, Kemal, “15.644 Vatandaşın Huzurunu Kaçıran Manda Çayı Mecrasının Derhal Düzenlenmesi İsteniyor.”, **Ege Ekspres**, 1 Kasım 1962.

_____, “Şemikler’de Kasten Ev Yıkıyorlar.”, **Ege Ekspres**, 21 Ekim 1962.

_____, “İlimizdeki Şifalı Sular Konusu Nihayet Hal Safhasına Giriyor.”, **Ege Ekspres**, 5 Ocak 1961.

_____, “İzmir Çevresindeki Bütün Şifalı Sular İmar ve İhya Edilecek.”, **Ege Ekspres**, 10 Kasım 1961.

_____, “Çocuk İslahevi’nde Kültürel Faaliyet Arttı”, **Ege Ekspres**, 2 Haziran 1966.

_____, “Güzelbahçe Nihayet İçme Suyuna Kavuştu”, **Ege Ekspres**, 15 Haziran 1966.

_____, “ İkiçeşmelik’teki İstimlak Hazırlıkları Son Safhada.”, **Ege Ekspres**, 13 Ekim 1962.

_____, “Urla’da Narenciye Bahçeleri Çoğalıyor.”, **Ege Ekspres**, 17 Ocak 1961.

OZAN, Emine, “Bir Resim Sergisi ve Konser Münasebetiyle”, **Yeni Asır**, 3 Nisan 1962.

_____, “Ravenna Mozayıkları Sergisi”, **Yeni Asır**, 24 Ocak 1962.

_____, “Çocuk Bayramı ve Çocuk Esirgeme Kurumu”, **Yeni Asır**, 23 Nisan 1962.

ÖKTEM, Aydın, “ İzmir Pamuk Mensucatu T.A.Ş.”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:128-129, Şubat-Mart 1970, s.s. 14-16.

_____, “Şanlı Laboratuvarı, Eczacı Seyit Şanlı- Dr. Mustafa Şanlı”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:132, Ekim-Kasım 1970, s.s. 12-13.

_____, “Bayır Yıkama Temizleme Fabrikası- Sigala Yağı Rafinerisi”, **Sanayi Haberleri Dergisi**, Sayı:130, Nisan, 1970, s.s. 12-13.

ÖNAL, Erdal, “Yazmam Gerek”,
<http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com/2007/11/yazmam-gerek.html>.

_____, “Karşıyaka Lisesi”, <http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/>.

_____, “Yazlık Sinema Cenneti Karşıyaka”,
<http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/>

_____, “Küçükyağanlar Masalı”,
<http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com.tr/>

ÖNEN, M. Ağah, “Yöresel El İşlerini Değerlendirme Sergisi”, **Demokrat İzmir**, 17 Ekim 1965.

ÖZALTAY, Vahap, “Altay 50 Yaşında”, **Sportmen Haftalık Spor Mecmuası**, Sayı:2, 8 Ocak 1963, s. 20.

ÖZÇORLU, Önder, “Gecekondularda Kan Döküldü”, **Ege Ekspres**, 26 Nisan 1966.

_____, “Teksif Mitingi Olgun Şekilde Geçti.”, **Ege Ekspres**, 27 Şubat 1966.

_____, “Karşıyaka Hastanesi Gelecek Yıl Bitirilecek”, **Ege Ekspres**, 10 Haziran 1966.

ÖZDEMİR, Hikmet, “Siyasi Tarih 1960-1980”, **Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınları.

ÖZGEN, Demir, “Perşembe Gecesi Meşgul Değilseniz Atatürk Kütüphanesi’ne Buyurun!..”, **Ege Ekspres**, 11 Ocak 1966.

_____, “Plastik Sanatlarda Yeni Bir Akım: Abstre”, **Ege Ekspres**, 14 Mart 1966.

ÖZGÜDEN, Kadri, “İzmir Kıymetli Bir Boksör Daha Yetiştirdi.”, **Ege Ekspres**, 17 Mayıs 1966.

_____, “Boks Turnuvası Ardından”, **Ege Ekspres**, 8 Nisan 1967; **Yeni Asır**, 2 Mayıs 1962.

ÖZSANDIK, Birol, “Mavi Sulardaki Sarı-Kırmızılılar”, **İnadına Göztepe**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

PAKSOY, Sıtkı, “Halk Eğitimi ve Halk Dershaneleri”, **İmbat-Eğitim, Kültür, Sanat- Dergisi**, Sayı:11, Aralık 1961.

PAYKOÇ, Nihat, “Tiyatro Binası”, **Ege Ekspres**, 28 Ocak 1961.

_____, “Bekçi Paraları”, **Ege Ekspres**, 4 Mart 1967.

_____, “Kara Mehmet’in Düşündürdükleri”, **Ege Ekspres**, 30 Mart 1967.

_____, “Şehrin İçinden”, **Ege Ekspres**, 14 Ekim 1962.

_____, “Ege’de Zirai İhtilal- Ege’de Bile Toprak, Su ve İklim GÖRE Dikim Yapılmıyor.”, **Ege Ekspres**, 22 Ağustos 1968.

_____, “Ege’de Zirai İhtilal- Satsuna Rize Mandalinası-“, **Ege Ekspres**, 25 Ağustos 1968.

_____, “Türkiye’de Turizm”, **Ege Ekspres**, 9 Mart 1967.

ROCHON, Michele, “Pratik Gecelikler”, **Hayat Dergisi**, Sayı:49, 29 Kasım 1962.

_____, “Yazlık Elbiseler ve Plaj Kıyafetleri”, **Hayat Dergisi**, Sayı: 27, 28 Haziran 1962.

SAĞLAM, Esra, “Avusturya’daki Türk Göçmenlerin Entegrasyon Algıları”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.III/1, Ocak-Haziran 2017.

SARUHANLI, Tunç, “Mesken Problemi ve Çirkinleşen İzmir”, **Demokrat İzmir**, 8 Mart 1968.

_____, “Sahil Şeritlerimiz Kamulaştırılmalı”, **Demokrat İzmir**, 9 Mart 1968.

_____, “Fuar Bugün Açılıyor”, **Demokrat İzmir**, 20 Ağustos 1968.

SCOGNAMİLLO, Giovanni, **Türk Sinema Tarihi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 160.

SERBESTER, Gülseren, “Akademinin Bina Derdi Artık Hal Yoluna Girmeli”, **Ege Ekspres**, 23 Ocak 1961.

SEVGEL, Aydın, “Bana Göre Önce Stad Lazım”, **Ege Ekspres**, 10 Şubat 1967.

SEYHAN, İbrahim, “Foça Tatil Köyüne İlk Turist Kafilesi Yerleşti”, **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs 1968.

SİLAHDAROĞLU, Nihad, “Naldöken Gecekonduları Arasında Adım Adım”, **Ege Ekspres**, 27 Nisan 1966.

SİMAV, Akın, “Bir Filmin Galası Münasebetiyle Bademler Köyü Dün Yerinden Oynadı.”, **Demokrat İzmir**, 9 Aralık 1963.

_____, “Kadın ve Erkek Giyiminde Çok Büyük Yenilikler Var”, **Demokrat İzmir**, 10 Nisan 1964.

_____, “İzmir’de Bir Trafik Polisine 3.500 Vasıta İsbet Ediyor.”, **Demokrat İzmir**, 25 Mayıs 1964.

_____, “İzmir’de Bir Trafik Polisine 3.500 Vasıta İsalet Ediyor.”, **Demokrat İzmir**, 25 Mayıs 1964.

_____, “İzmir’de Bir Trafik Polisine 3.500 Vasıta İsalet Ediyor.”, **Demokrat İzmir**, 25 Mayıs 1964.

SİVRİ, Vedat, “İzmirli Atletler Dün 6 Birincilik Aldılar”, **Ege Ekspres**, 27 Mayıs 1966.

_____, “Türkiye’nin İlk Tatil Köyü Foça’da Açıldı”, **Ege Ekspres**, 17 Temmuz 1967.

SOYSAL, H., “Yardımsaverler Derneği 18-24 Şubat Arasında Geniş Bir Kampanya Açıyor”, **Yeni Asır**, 9 Şubat 1962.

SUNER, Ünal, “Türk Sanat Musikisi Köşesi”, **Demokrat İzmir**, 5 Nisan 1968.

SÜPHANDAĞLI, Sabri, “Bayram Günleri ve Sonrası”, **Yeni Asır**, 18 Mayıs 1962.

_____, “Bir Dolmuş Seferi”, **Yeni Asır**, 25 Mart 1962.

_____, “Su İçemem Testiden.”, **Ege Ekspres**, 6 Ağustos 1967.

ŞAHİN, Mustafa, “İzmir Kenti’nin Tarihsel Gelişimi”, **İzmir Kenti’nde Gündem 21’e Doğru**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 1996. s. 11.

ŞAHİN, Halil, “Köyde Evlenme”, **Ege Ekspres**, 30 Nisan 1967.

ŞAN, Deniz Çaba, “Kordon’u Kim Yıktı?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:98, (Ekim 2009), s.s. 30-39.

_____, “Kültür Mahallesi’nde Bir Yabancı”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:66, (Şubat 2007), s.s. 51-54.

_____, “Göztepe”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:17, (Ocak, 2003), s. 60.

_____, “Kim Demiş Kokaryalı Diye?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 35, (Temmuz 2004), s.s. 79-80.

_____, “Tepecik’in İkiyüzü”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 73, (Eylül, 2007), s.s. 76-80.

_____, “Gecekondu Niye Önlenemiyor?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:86, (Ekim, 2008), s. 43.

_____, “İzmir Atatürk Lisesi”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:8, (Nisan, 2002), s.s. 85-87.

_____, “Vokal Müzikte İzmir’in Üstüne Yoktu”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:110, (Ekim, 2010), s.s. 45-46.

_____, “Kültür Mahallesi’nde Bir Yabancı”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:66, (Şubat, 2007), s.s. 51-53.

ŞARMAN, Erel, “Gecekondu İmarı İçin İzmir’e Öncelik Tanındı”, **Ege Ekspres**, 13 Haziran 1967.

_____, “Çınarlı Sanat Enstitüsü Öğrencileri Radyo Yapıyor”, **Ege Ekspres**, 19 Haziran 1967.

_____, “İstanbul-İzmir Yelken Yarışı Bugün Başlıyor.”, **Ege Ekspres**, 2 Temmuz 1967.

_____, “ Yelken Maratonunu Semih Tuğlu’nun -Plaisir’i- Kazandı.”, **Ege Ekspres**, 5 Temmuz 1967.

_____, “Çöp Fabrikası İnşaatına Bir Aya Kadar Başlanacak.”, **Ege Ekspres**, 6 Mayıs 1966.

_____, “Yolları Bozuk Semtlerdeki Vatandaşlar, Kibar’a Yeni İsim Buldu: Göl Osman”, **Ege Ekspres**, 11 Şubat 1967.

ŞARMAN, Erel, “52 Devletin İştirak Ettiği 36. İzmir Fuar’ı Bu Akşam Açılıyor”, **Ege Ekspres**, 20 Ağustos 1967.

ŞENEL, Hulusi, “İzmir’den Avustralya’ya Gitmek İçin Binlerce İşçi Sıra Bekliyor.”, **Ege Ekspres**, 28 Eylül 1967.

ŞENKUL, Ahmet, “İzmir’de Fiyatlar %20 Arttı.”, **Yeni Asır**, 13 Ocak 1966.

_____, “Yükselen Fiyatlar”, **Yeni Asır**, 13 Ocak 1966.

TANIR, Oğuz, “1960’ın Gâvûr İzmir’inden İnsan Manzaraları”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Sayı:2, (Kasım, 2000), s.s. 15-18.

TEBER, Kamil, “1968 Takvim Taslağı Hazırlanırken İzmir’e Üvey Evlat Muamelesi Yapıldı.”, **Ege Ekspres**, 22 Haziran 1967.

TEKEREK, Ezgi, “48 Yıl Önce İzmir Elektrik Fabrikası”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:131, (Temmuz, 2012), s. 101.

TERİM, Belgin, “İzmir’de Çok Katlı Konutlara Dünden Bugüne Bir Bakış.”, **Ege Mimarlık Dergisi**, Sayı:57, (Şubat, 2006).

TETİK, Selahattin, “Öğreneceğimiz Çok Şey Var.”, **Yeni Asır**, 14 Şubat 1962.

TOKER, Metin, “Yurtta Olup Bitenler”, **Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası**, XXX/522, 19 Haziran 1964, C:XXX, s. 16.
http://www.inonuvakfi.com/akis/1964_522.pdf.

TUNÇER, Yılmaz, “Efes’in Turistik Önemi Artıyor”, **Ege Ekspres**, 6 Mart 1967.
TÜRKELİ, Asaf, “Turizm Sorunu”, **Ege Ekspres**, 30 Mayıs 1967.

ULUBELDE, Macit, “İzmir Kız Lisesi Cumhuriyet İle Yaşıt”, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1964.

USMAN, Erkin, “3 Yıl Amerika’da Okuyan İzmirli Bir Kızın Enteresan Hikâyesi”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1961.

_____, “Sahil Yolu Hizmete Açıldı.”, **Ege Ekspres**, 10 Eylül 1968.

ÜNVER, Erhan, “İzmir’de Hıdırellez”, **Yeni Asır**, 7 Mayıs 1962.

_____, “Radyoda Bahsi Geçen Kuduz Köpek Yakalandı.”, **Yeni Asır**, 16 Nisan 1962.

ÜNVER, Erhan, Erdoğan Örnek, Güngör Mengi, “İzmir’de Yılbaşı Sönük Geçti”, **Yeni Asır**, 2 Ocak 1962.

ÜRÜK, Yaşar, “İkiçeşmelik’in Çeşmeleri”, **KNK Dergisi**, Sayı:29, (Sonbahar, 2016), s. 6.

_____, “Köyde Film Galası”, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s. 81.

_____, “İzmir’de İlk Film Festivali”, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s. 80.

_____, “Evlendirme Bürosu”, **İğne Deliğinden İzmir**, Yakın Kitabevi, İzmir, 2011, s.s. 44-45.

_____, “Milli Sinema: Elhamra”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:127, (Mart, 2012), s.s. 80-81.

_____, “İzmir’in İlk Sinema Vadisinde Yeni Sinema”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:149, (Ocak, 2014), s.s. 78-79.

_____, “Şık Sineması’nda Neşe ve Diğer Sinemalar”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:164, (Nisan, 2015), s. 65.

_____, “Serttaş Sineması”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:154, (Haziran, 2014), s. 74.

Y., T. (derleyen), ” Frengi Son 5 Yılda %300 Arttı.”, **Demokrat İzmir**, 23 Ekim 1968.

YAŞAROL, Şevket, “Kuduz Mücadelesinin İlmi Esasları Nedir? -2-”, **Yeni Asır**, 10 Mayıs 1962.

_____, “Kuduz Mücadelesinin İlmi Esasları Nedir? -3-”, **Yeni Asır**, 11 Mayıs 1962.

YAYMAN, Duygu Özsüphandağ, “Sekiz Bin Yıldır Liman Kenti”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:85, (Eylül, 2008), s. 33.

_____, ”Punta’nın Kalbi”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:14, (Ekim 2002), s. 62.

_____, “Bir Zamanlar İzmir’in Deniz Çocukları Vardı.”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:59, (Temmuz, 2006), s.s. 24-26.

_____, “Adını Bile Unuttu”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:1, (Eylül 2001), s.s. 28-30.

_____, ”Eşrefpaşa”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:16, (Aralık, 2002), s. 56.

_____, “Tilkilik”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:2, (Ekim, 2001), s.s. 65-68.

_____, “Kadifekale’ye En Kritik Soru: Kurtarılmış Bölge Mi?”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:110, (Ekim, 2010), s.s. 48-51.

_____, “Dıştaki Şehir-Burunova”, **İzmir Life Dergisi**, (Mart, 2002), s. 57.

_____, “Ötekileştirmeye Karşı Örnekköy Modeli”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı:74, (Ekim, 2007), s.s. 74-78.

_____, “Çiğli’nin Köy İçi Bahçeleri”, **İzmir Life Dergisi**, Sayı: 33, (Mayıs, 2004), s. 66.

YAZICIOĞLU, Ahmet, “Muhterem Nur Hapisten Çıktı”, **Ege Ekspres**, 19 Şubat 1967.

_____, “İzmir’de Hastalar Yerlerde Yatıyor.”, **Ege Ekspres**, 22 Eylül 1967.

_____, “Özel Konak Hastanesi”, **Ege Ekspres**, 12 Kasım 1963.

_____, “Kara Mehmet İzmir’e Yaklaşıyor.”, **Ege Ekspres**, 30 Mart 1967.

_____, “İzmir’in En Müthiş Yankesicilerini İki Sülale Yetiştiriyor.”, **Ege Ekspres**, 31 Ocak 1967.

_____, “İzmir’de Bir Gece İçinde En Az 250 Kadın Satılıyor.”, **Ege Ekspres**, 19 Mart 1967.

_____, “Havuzlu Çarşı Yandı; Zarar Beş Milyon Lira.”, **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1967.

_____, “Çarşıda 10 Dükkân Kül Oldu.”, **Ege Ekspres**, 24 Haziran 1967.

_____, “Önceki Gece Fasılalarla Yapılan Trafik Kontrolünde 5 Bin Vasıta Elden Geçti.”, **Ege Ekspres**, 13 Mayıs 1967.

_____, “Cadde Sakinleri ve Trafik Polisi Dertli”, **Ege Ekspres**, 4 Haziran 1966.

YAZICIOĞLU, Feridun, “Özel Konak Koleji Gittikçe Gelişiyor”, **Ege Ekspres**, 6 Şubat 1967.

YAZMAN, Aslan Tufan, “Fuarı Geliştirmek İçin Tekliflerimiz”, **Yeni Asır**, 2 Ekim 1965.

YEN, Erdener, “İzmir Sebze ve Meyve Fiyatlarında Türkiye’de İkinci Geliyor.”, **Yeni Asır**, 21 Ekim 1969.

YENER, Güner, “1963 Manto Modelleri ve Başlıca Yenilikler”, **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1962.

YETKİN, Sabri, “Frenk Mahallesi -İzmir’in Batılı İlk Yüzü-”, <http://kemeralti-izmir.blogspot.com.tr/2012/02/frenk-mahallesi.html>.

YILMAZ, Safer, “Kraliçe Bir Prens Doğurdu”, **Milliyet**, 20 Şubat 1960.

YURDKORU, Suad, “Turizmde Planlı Gelişmeye Gidilirken”, **Yeni Asır**, 26 Mart 1962.

_____, “Turizme Devlet Yatırımları ve Ege Bölgesi’nin Durumu”, **Yeni Asır**, 28 Mart 1962.

_____, “İzmir Vilayetinin Turistik Yolları”, **Yeni Asır**, 29 Mart 1962.

_____, “Turistik Tesisler ve İzmir Vilayeti”, **Yeni Asır**, 2 Nisan 1962.

YÜZENDAĞ, Ahmet, “İzmir’de Dilenciler Kampı Kurulurken”, **Ege Ekspres**, 6 Ocak 1961.

_____, “Allah Dilenmeyi Yasak Etmiştir”, **Ege Ekspres**, 13 Ocak 1961.

YÖNDEM, Mustafa, “Lale Oraloğlu Noksanımız Telif Eserlerdir Diyor.”, **Yeni Asır**, 9 Mayıs 1962.

_____, “Eşref Kolçak Sansürden Şikâyet Ediyor”, **Yeni Asır**, 25 Nisan 1962.

_____, “Çarşıda Bayram Alış Verişi Hararetli”, **Yeni Asır**, 7 Mart 1962.

_____, “Çocuk Ceza ve Islah Evi”, **Yeni Asır**, 23-25 Ocak 1962.

_____, “Alaybey Tersanesi Nasıl Çalışıyor?”, **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1962.

ZALLAK, Cezmi, “Problem”, **Ege Ekspres**, 7 Kasım 1961.

WİLDERMANN, Dr. Hanns, “İzmir’de Alman Kütüphanesi”, **Demokrat İzmir**, 1 Eylül 1964.

VIII. Tezler

BALLICE, Gülnur, “İzmir’de 20.yy Konut Mimarisindeki Değişim ve Dönüşümlerin Genelde ve İzmir Kordon Alanı Örneğinde Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 2006.

KARADAĞ, Arife, “Metropol Kent Olarak İzmir’in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İzmir, 1998.

MİLLİOĞULLARI, Özgün, “Türkiye’de 1960-1980 ve 1980-2005 Dönemlerinde Grev Hareketlerinin Karşılaştırılması”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2007.

ÖZTÜRK, Ali, “Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik Akımı ve Sansür -1960-1970 Dönemi-”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2013.

TİN, Funda, “Kent Plan Kararları ve İzmir İç Körfezi Üzerine Araştırmalar”, **Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2006.

ULUÇ, B. Nilüfer, “Türk Sinemasında Kültürel Sorunlara Yaklaşım Biçimleri 1960-1970 Dönemi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2009, s.s. 67-68.

IX. İnternet Kaynakları

[www.memleket.com.tr/news_detail.php?id 16.07.2007.](http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id 16.07.2007)

[http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com/2007/11/yazmam-gerek.html.](http://unutulmasinakiyamadiklarim.blogspot.com/2007/11/yazmam-gerek.html)

[www.inonuvakfi.com/akis/1964_522.pdf.](http://www.inonuvakfi.com/akis/1964_522.pdf)

[http://kemeralti-izmir.blogspot.com.tr/2012/02/frenk-mahallesi.html.](http://kemeralti-izmir.blogspot.com.tr/2012/02/frenk-mahallesi.html)

http://ikl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/12/964083/icerikler/tarihcemiz_496759.html?CHK=4948f2e659bbda0461b12788c4b4da39

<http://www.goztepe.org.tr/default4.asp?id=2>

<https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce>

[http://www.ikincielim.com/iel/Resim?Resimno=975738 \(04.04.2016\)](http://www.ikincielim.com/iel/Resim?Resimno=975738 (04.04.2016))

<https://toplumsaltarih.wordpress.com/2012/11/08/60li-yillarda-nasil-muzik-dinlerdik/>

<http://www.izsu.gov.tr/Pages/standartPage.aspx?id=174>

<http://itb.org.tr/Sayfa/15-tarihce> 18.07.2016

<http://www.durusgazetesi.com/izmir/huseyin-simsekin-narliderenin-dunu-ve-bugunu-ile-ilgili-narlidere-beyefendisi-seyyah-erdemle-roportaji-h20164.html>
<http://www.turyag.com.tr/tarihce.aspx>

X. Sözlü Tarih Görüşmeleri

Halkla İlişkiler Uzmanı Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 06.06.2016).

1994-1999 Yılları Arasında Ayvalık-Altınoluk Belediye Başkanı Alaattin Süberoğlu ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 20.10.2016).

Yugoslavya Göçmeni Gülsüm Çalışkan İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 08.04.2013).

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ersin Doğer ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 15.04.2016).

Altayspor Takım Oyuncusu Mahmut Evren ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 29.09.2016).

Karşıyakaspor Takım Oyuncusu Kemal Canıvar ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 11.07.2017).

Emekli Albay Gürcan Bayrak İle Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 11.07.2017).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyad: Şenay Savur

Doğum Tarihi: 15.03.1978

Doğum Yeri: Zile/Tokat

Uyruğu: TC

Medeni Durumu: Evli

E-Mail Adresi: senaysavur@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

Lise: Kültür Eğitim Vakfı Özel Lisesi (1996)

Üniversite: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
(2001)

Tezsiz Yüksek Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü (2011)

YAYINLANAN MAKALELER/ BİLDİRİLER

Şenay Savur, “1960’lı Yıllarda İzmir’de Eğlence Hayatı ve Gezinti Yerleri”, Uluslararası Hakemli Tarih ve Günce Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic), Cilt:1, Sayı:1, 2017/Yaz.

Şenay Savur, “Health and Contagious Diseases in İzmir During 1960s”, Uluslararası Hakemli Tarih ve Günce Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic), Cilt:1, Sayı:2, 2017/Kış.

Şenay Savur, “Infrastructure Services in Izmir During 1960’s”, Uluslararası Hakemli Tarih ve Günce Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic), Cilt:1, Sayı:3, 2018/Yaz.

İŞ HAYATI

Şekerbank Bandırma Şubesi Gişe Yetkilisi

Akbank Bandırma Şubesi Müşteri Temsilcisi

Akbank Konak Şubesi Müşteri Temsilcisi

United Towers Yurtdışı Eğitim ve Danışmanlık Firması Eğitim Danışmanı

E-ticaret yurtdışına takı malzemesi satışı

